

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

KIADJA A M. T. AKADÉMIA
NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGA HOZZÁJÁRULÁSÁVAL
A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI TÁRSASÁG

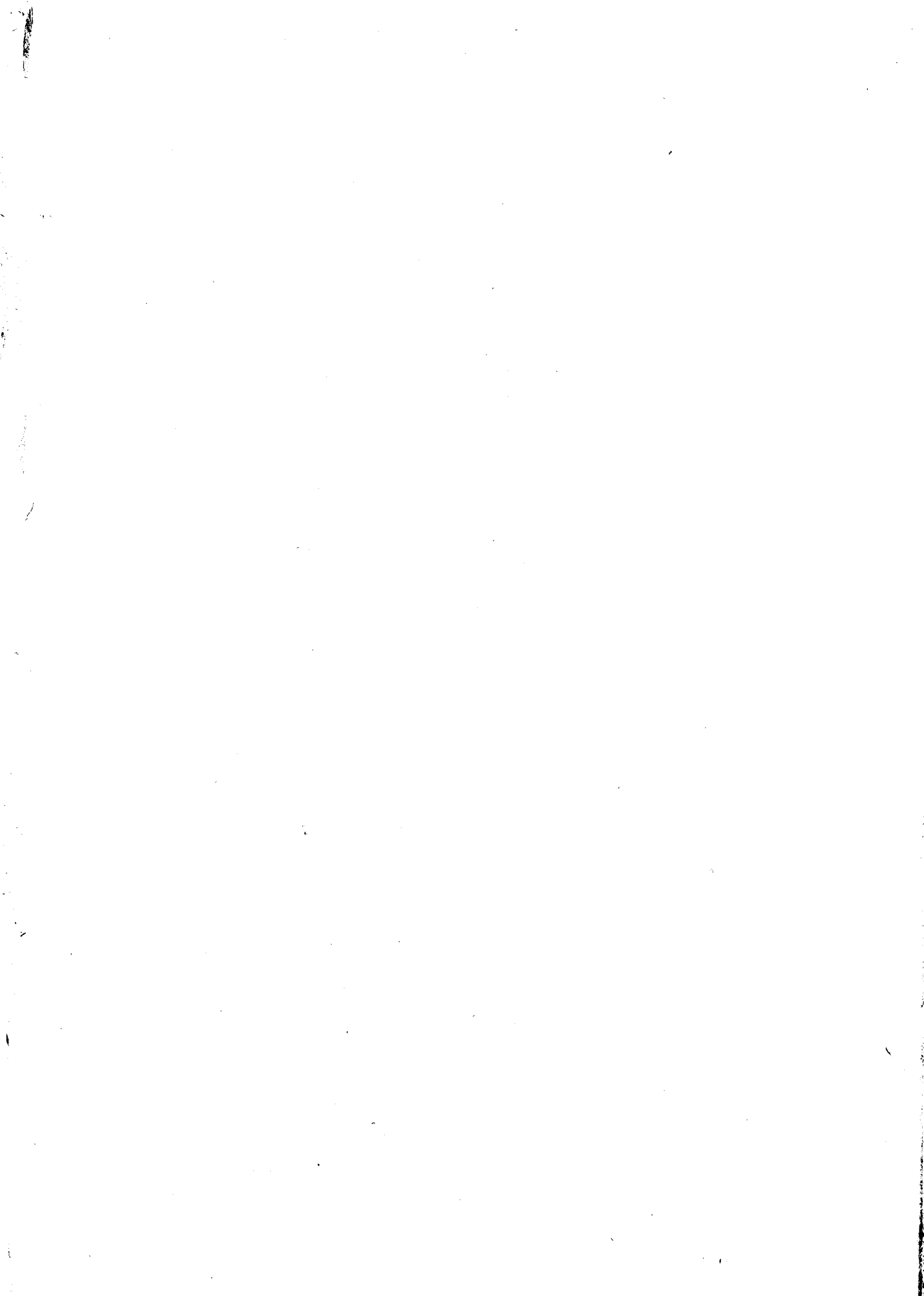
SZERKESZTI:
BUD JÁNOS

1920

1920. — XLIV. ÉVFOLYAM. — 62. KÖTET.

BUDAPEST
PESTI KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

1920

TARTALOM.

1920. XLIV. ÉVFOLYAM. — 62. KÖTET.

I. Értekezések.

	Oldal
Buday László: Mandelló Gyula †	3
Buday László: Magyarország háborus népvesztése	536
Diószeghy József: A munkásbiztosítás	53
Ferenczi Izsó: Magyarország és a szabadkereskedelem	34
Ferenczi Izsó: Német-Ausztria gazdasági létproblémái	666
Heller Farkas: Szociálpolitikai feladataink	639
Klug Emil: A német osztrák, a cseh és a németbirodalmi egyszeri nagyvagyondóról és vagyonszaporulati adóról	552
Lengyel Géza: A külkereskedelmi forgalom mai szabályozása Magyarországon és a szomszéd államokban	587
Matlekovits Sándor: A Közgazdasági Társaság működéséről	8
Matlekovits Sándor: A tanácsköztársaság közigazdasági politikája	47
Navratil Ákos: A technika	14
Rejtő Sándor: Gazdasági újjáépülés	619
Schweitzer Pál: Ricardo védelmére	76
Térfi Béla: Gabonaellátási problémák	515

II. Ankétok.

A földbirtokreform. (1920. április 21—26.)

Buday Barna	211
Éber Antal	171
Hantos Elemér	195
Margalit Ödön	185
Matlekovits Sándor	111
Nyulászi János	161
Patkay Béla	239
Paupera Ferenc	221
Sebess Dénes	133
Somogyi Manó	233
Teleszky János	187
Világhy Karoly	203

	Oldal
<i>Magyarország pénzügyei. (1920. április 28—május 12.)</i>	
Ajtay József	376
Éber Antal	283, 467
Exner Kornél	348
Görög Frigyes	424
Jankovich Béla	321
Lakatos Gyula	395
Matlekovits Sándor	247, 473
Méhely Kálmán	408
Neumann Károly	333
Szekula Gyula	371
Teleszky János	248, 441
Wekerle Sándor	303
Wickenburg Márk gróf	315

F ü g g e l é k.

Hadik János gróf: Pénzügyi politikánk reformja	477
Magyarország jelenlegi állampénzügyi helyzete	494

III. Közlemények.

Andor Endre: Hatósági munkaközvetítés nálunk az ipar, bányászat és kereskedelem körében	601
Andor Endre: A munkaközvetítés új rendje a németeknél	604
Méhely Kálmán: A közgazdasági oktatás fejlődése	711
A Magyar Közgazdasági Társaság 1919. évi működése	124
A Magyar Közgazdasági Társaság módosított alapszabályai	614
Magyar Közgazdasági Társaság	129, 613, 725

IV. Ismertetések.

Asquith: The Paisley policy. London, 1920. (—vits.)	717
Dr. Drucker Jenő: Szőlőink felujtása Budapest, Pátria, 1920. (—vits.)	610
Edvi Illés Aladár és Halász Albert: Magyarország térképekben. Budapest 1920.	114
Jellinek Henrik (Censor). Valutánk: Jelen és Jövő. Budapest. Táltos 1920. (—vits.)	606
Keynes M.: A béke gazdasági következményei. Budapest. Révai 1920. (Bud János)	118
Dr. Koerfer Stefan: Die Folgen des Weltkrieges in Ungarn. Wien, Perles 1919. (—vits.)	110
Majláth József gróf: A mezőgazdasági munkáskérdés. Budapest, 1920. (—vits.)	714
Majláth József gróf: A magyarországi birtokpolitikai reform előzményeiből. (—vits.)	714
Dr. Steiner Fritz Georg: Die Banken und der Wiederaufbau der Volkswirtschaft. Wien—Leipzig 1920. (—vits.)	611
Volsky Stanislav: Dans le royaume de la famine et de la haime. La Russie bolcheviste. Paris 1920. (—vits.)	719

MANDELLÓ GYULA

1868—1919.

A Közgazdasági Szemlének súlyos gyásza van, amiben osztozkozik a Közgazdasági Társaság s az egész magyar Közgazdasági irodalom.

Mandelló Gyula, ennek a folyóiratnak közel húsz éven át volt szerkesztője, a Közgazdasági Társaságnak megállapításától kezdve főtitkára, majd hosszú éveken át igazgatója, egy évi súlyos betegség után 1919. július havában meghalt.

Mandelló Gyula 1868. február hó 7-én született Randersdorfban. Örökbe fogadott fia volt Mandelló Károlynak, a nyolcvanas és kilencvenes évek ismert közgazdasági írójának. Anyagi gondoktól függetlenül szentelhette ifjúságát a fiatal Mandelló Gyula tanulmányainak s életerős, munkabíró fizikuma, gazdag nyelvismeretei támogatták ebben.

A Trefort-utcai mintagimnáziumnak volt növendéke, jogi egyetemi tanulmányait pedig Budapesten és Strassburgban végezte. Kutató szelleme elvitte Angliába, Amerikába, Svájcba, Franciaországba; hajlandósága a közgazdasági szakma felé vonzotta őt, külföldi útjaiban személyes ismeretségbe is jutott e szak több világhírű képviselőjével; egyéniségével sokat használt nemzetközi tudományos összeköttetéseinknek.

Mikor állami pénzügyeink megjavulása a kilencvenes évek legelőjén a valutakérdésre fordította a közfigyelmet, ez irányú tanulmányaival sietett a kérdést tudományos oldaláról megvilágítani. *Valutánk rendezéséről* s a *Valutaváltoztatás jogi jelentőségéről* írott munkái még 1890-ben jelentek meg; de ugyanabban az időben foglalkozott az *ipari kartellek* kérdésével és ismertette francia nyelven Magyarország társadalmi mozgalmát is. Az Angliában töltött idő s az angol jogszervezet szeretete jogtörténelmi buvárkodásra is bírta s könyvet írt *Anglia királyi igazságszolgáltatásáról a XI—XIV. században*. Kisebb cikkeken kívül még *Érték és ár* címen jelent meg tőle 1899-ben egy tanulmány, azután *Adalékok a középkori munkabérekéről* írott, módszertani szempontból is nagyon figyelemreméltó gazdaságtörténeti és statisztikai tanulmány,

amelynek anyagát Pozsony város történeti dokumentumokban gazdag levéltárából merítette.

Pályafutásának külső sikerei közül az első az volt, mikor 1892-ben, tehát huszonnégy éves korában a budapesti tudományegyetem jogi fakultásán a nemzetgazdaságtan magántanárává habilitáltak, 1901-ben Pozsonyba került, az ottani kir. jogakadémiára a nemzetgazdaságtan és pénzügytan nyilvános rendes tanárává. Pozsonyi tartózkodásának maradandó emléke maga a pozsonyi egyetem, amelynek létesítéséért oly meleg szeretettel és energiával dolgozott évekkel később, amikor a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba berendelve, a főiskolai oktatás adminisztrációja körül volt elfoglalva. 1906-ban a budapesti tudományegyetemen a statisztikából is megszerezte a magántanári képesítést s később a társadalmi és tudományos téren a hivatalos funkciók közben is előre juttatva a főiskolai közgazdasági szakképzés kérdését, egyik megalapítója lett a műegyetemen berendezett közgazdasági fakultásnak s 1914-ben elfoglalta annak statisztikai és nemzetgazdasági tanszékét.

A nemzetközi statisztikai intézetnek 1901-ben lett tagja s tevékeny és általánosan elismert munkása volt mindaddig, amíg a háború a nemzetközi tudományos érintkezés lehetőségét hosszú időre meg nem szakította. Külföldi és nemzetközi tudományos egyesületeknek egész hosszú sorozata választotta ezenkívül is Mandelló Gyulát tagjai sorába.

Mandellónak igazi értékét nem szabad megítélnünk csupán tudományos munkássága vagy a katedra mellett kifejtett tevékenysége nyomán. Bár világosan látó, logikus gondolkozását igazán széleskörű olvasottság támogatta, működésének súlypontja és legértékesebb része nem munkáiban volt s nem is előadásaiban, hanem abban az agilitásban, szervező erőben, amellyel a tudományt előrevivő kérdéseket fölvetett, ébrentartott, másokat is kitartásra serkentett s végre is szerencsés kézzel a megoldáshoz juttatott.

Néhány fontos kezdeményezéséről s azok eredményeiről külön is meg kell emlékeznünk, mint életének nagyobb sikereiről. Ilyenek a Közgazdasági Társaságban való szerepe, a Közgazdasági Lexikonnak s a Közgazdasági Szemlének a szerkesztése, a pozsonyi és debreczeni egyetemek szervezése körüli munkássága, a közgazdasági szakképzés előmozdítására irányuló törekvése a műegyetem közgazdasági fakultásának föllállításával kapcsolatban, a nemzetközi bibliográfiában való részvétele s végül a nemzetközi statisztikai hivatal létesítése körüli munkássága.

A Közgazdasági Társaságot 1895-ben alapították meg Láng Lajossal, a tudományegyetem közgazdasági és statisztikai tanárával, továbbá Halász Sándorral, a póstatakarékpénztár nagy tudású későbbi igazgató-

jával, s a közgazdasági irodalmunk végtelen kárára oly fiatalon elhalt Ráth Zoltánnal együtt. Az új társaság, amely elsőnek igyekezett a közgazdasági kérdések gyakorlati és elméleti szakértőit közös munkásságra összegyűjteni, széles alapokon kezdte meg tevékenységét, de, sajnos, magyar szalmalángnak bizonyult a megalapításkor tapasztalt nagy lelkesedés. A Közgazdasági Társaság anyagi erők híján, s azért, mert a közreműködésre hivatottak nagy része elfoglaltsága miatt sem érdeklődhetett kellőleg a Társaság ügyei iránt, az első évek szép fellendülését nem említve, vérszegény, élettelen intézménnyé vált, bár Halász Sándorral egyetemben, folytonos agitációjával, új ötleteivel iparkodott a lelket a társaságban föntartani. Most, amikor a Közgazdasági Társaság újabb föllendülésében reménykedünk, érdemes megemlékezni az úttörők nehéz munkájáról.

Egy másik értékes vállalkozása volt Mandellónak — ismét Halász Sándorral együttesen — a *Közgazdasági Lexikon*-nak, egy vaskos háromkötetes műnek a szerkesztése. Az ötletet e mű készítésére a híres német Handwörterbuch der Staatswissenschaften példája adta meg. Mandellónak és Halásznak azonban nem az volt a terve, hogy ezt a nagy munkát sűrített, kicsinyített kiadásban átültessék, hanem Magyar Lexikont szerkesztettek s valóban a magyar közgazdasági, gazdaságjogi, gazdaságtörténeti, statisztikai tanulmányoknak igen értékes sorozatát sikerült munkájukban összefoglalniok. Ha ma ez a Lexikon, amely mintegy 20 évvel ezelőtt jelent meg, némileg elavult is, a kezdők érdeme mindenestre a szerkesztőké.

A Közgazdasági Társaságnak egyik érdeme volt, hogy hazánknak akkor egyetlen komolyabb közgazdasági folyóiratát, a Közgazdasági Szemlét, mely kellő pártolás híján anyagi válságokkal küzdött, 1900-ban az Akadémia támogatásával a maga kiadásaiba vette s szerkesztőkül a megifjodott folyóirat élére Mandelló Gyulát és Hegedüs Lórántot jelölte. Hegedüs 1910-ig volt társszerkesztő; azontúl 1918-ban bekövetkezett betegségéig Mandelló egyedül irányította a folyóiratot. Mandelló szerkesztői érdeme, hogy mindig helyet adva a közgazdasági irodalom jeleseinek, új írói gárdát is nevelt lapja számára, amelyet igyekezett előkelő színvonalon fentartani. Nemzetközi érintkezéseiben a bibliografia kérdésével is behatóbban foglalkozott, mint az Institut International de Bibliographie tagja; ennek eredménye, hogy folyóiratában a társadalomtudományok rendszeres bibliografiáját tudta adni. A könyvtárügy — mint a szakműveltség hatalmas terjesztője — általában állandóan lekötötte érdeklődését.

Mint a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba szolgálattételre berendelt tanár, Mandelló a jogi oktatási szak egyéb kérdéseinek ren-

dezésén kívül főleg egy fontos tervet gondozott nagy szeretettel: a föl-állítandó új egyetemek kérdését. Azok az esztendőök, amelyeket Pozsonyban töltött, megszerettették vele ezt az értékes kultúrvárost: amidőn az új egyetemek székhelyének kérdése eldőlt, egész lelkesedéssel fogott a maga hatáskörében a hazai tudomány új otthonainak készítéséhez. Pozsonyban kezdetben a városon kívül akart angol mintára új egyetemi városrészt szervezni s erre a célra a saját telkét is odaajándékozta az államnak.

A magasabb közgazdasági szakképzés érdekében tudományos agi-tációt indított: a Közgazdasági Társaság kiadásában külön is össze-gyűjtötte a közgazdasági szakképzés kérdését megvilágító tanulmányokat. Fáradozásai nem maradtak sikertelenül; a műegyetemen megnyílt a közgazdasági fakultás.

Még *csak* egy fontos munkájáról, élte végéig tartó intenzív érdek-lődéséről kell megemlékezni: a Nemzetközi statisztika érdekében ki-fejlesztett tevékenységéről. A nemzetközi Statisztikai Intézet ülészekainak buzgó látogatója volt, kezdetben mint vendég, 1901. óta mint az Intézet tagja. Népszerűségnek és kedveltségnek örvendett az Intézet ülészekain, nagy nyelvismeretei miatt szívesen fordultak hozzá s tanuja voltam, mikor a hágai ülészekon a szavazásra föltett kérdést többen nem ért-vén meg világosan, a magyar Mandellónak kellett a terem közepére sietni, hogy egymásután francia, angol és német nyelven szabatosan és érthetően formulázza a kérdést.

Les salai et agricoles című értekezését már a budapesti ülésen (1901.) igen jól fogadták. Azóta is vagy külön előadással, vagy a viták-ban való részvétellel szerepelt az Intézet üléskein. Érdeklődését azonban az ragadta meg leginkább, mikor a német Van der Bergh újból fölve-tette a nemzetközi statisztikai hivatal kérdését, ugyanazt a kérdést, a mely a németek ellenállása miatt bukásba kergette a korábbi statisztikai kongresszusokat. Mandelló kezdettől fogva lelkes híve volt az eszmének s mint szakelőadó is agitált mellette; igazi vágya volt, mint e sorok írójának említette, hogy az új intézményt Budapesten létesíthesse.

Nyilvános felolvasásokban újabban nem igen szerepelt, de e kérdés mégis a felolvasó asztalhoz ültette. 1911. decemberében közös előadást tartottunk a Magyar Közgazdasági Társaságban, magam a nemzetközi statisztika eszméjének fejlődési irányát ismertettem, mely az 1878.-iki bukás után újra éledt, közszükséggé vált, az egyes népek egyes részle-tekben újra művelni kezdték, a közös munka lehetőségeit keresték, odáig, hogy a nemzetközi statisztikai hivatal eszméje újra megérett és fölszínre is bukkant. Mandelló Gyula ezekhez a fejtegetésekhez fűzte a maga előadásait, képet adván arról, [hogyan tervezik a nemzetközi hivatalt,

mint vélik annak feladatkörét megállapítani. Az említett hivatal csakugyan létesült is, de nem Mandelló óhajta szerint Budapesten, hanem Hágában.

1914. nyarán egy este, mikor a budapesti utca tombolva lelkesedett a háború hírére, s egymást érték az ünneplő menetek a német főkonzulátus felé, a tömeg sodra váratlanul Mandelló elé vetett. Komoran üdvözölt s első megjegyzése az volt, hogy e kitörő világháború a nemzetközi statisztikai együttműködést lehetetlenné teszi. Igyekeztem jobb és bizakodóbb hangulatba hozni, de kedvetlenül legyintett kezével: Mi már azt nem fogjuk megérni.

Ő csakugyan nem érte meg, aminthogy agilis lelkének sok egyéb tervét nem tudta megérni. A háború ideje igazán nem volt alkalmas arra, hogy e tudomány terén új alkotások, intézmények létesülhessenek; pedig az ő folyton tervezgető egyéniségének ez már maga vereséget, betegséget jelentett. Keserűen panaszolta később, hogy lapját, a Közgazdasági Szemlét is korlátoznia kellett a nyomdai árak nagy emelkedése miatt: apró, múltó vereségek, amelyek azonban őt súlyosabban érintették, mint más.

Búcsúzzunk Mandelló Gyulától azzal a tisztelettel, amely a törekvő tudós emlékét megilleti. Fiatal erejét szinte lázas buzgalom hajszolta egyszerre több téren való munkára is; mindenütt ért el sikereket, s mindenütt szolgálta vele a tudományt.

Buday László.

A Közgazdasági Társaság működéséről.

— Elnöki beszéd. —

A Közgazdasági Társaság újra megkezdi munkáját.

Négy és féleven át tartó világháború után, egy megfontolatlan fegyverletétellel kapcsolatos forradalmi idő után, a bolsevizmus viharos rombolásai és az ellenséges hadak országfoglalása és rablásai után, ma a mindenében elszegényedett ország kénytelen az erőszak békéjét elfogadni. Az ország területének egyharmadára megkisebbitve ma — történetében többször már — ismét ott áll, hogy az országot gazdaságilag újra föl kell építeni.

Ebben a nehéz időben nem csak kívánatos, hanem szükséges a Közgazdasági Társaság működése.

A közvélemény közgazdasági kérdésekkel már is élénken foglalkozik, különösen mióta az entente velünk is a béketárgyalásokat megkezdte. Gazdasági helyzetünk két irányban képezte a vizsgálatnak tárgyát.

Az egyik irány az érvek egész seregével igyekezett bebizonyítani azt, hogy az ország integritását nem szabad a szomszédos ellenségeink által sugalmazott módon megsérteni. Bebizonyították, hogy hegy- és vízrajzi szempontból oly összetartozandó ország vagyunk, melyből a szándékolt részek elválasztása tisztán mechanikai erőszak; az efféle eltagolás tönkre teszi a szervesen összefüggő ország életét, anélkül, hogy azoknak az államoknak, melyekhez mechanice hozzá lesznek csatolva, szerves előnyükre válnék. Igazolták azt, hogy az eddigi természetes határok az egymás mellett fekvő államok gazdasági és nemzeti különállásának legjobban megfeleltek, és hogy ezeknek a határoknak mellőzésével az íróasztalnál kijegyzett új határok megbontják a gazdasági és nemzeti szellemet, megrontják az összetartozandóság rendjét még azokban az államokban is, melyeknek látszólagos előnyére lettek megszabva; gyöngítik Magyarországot ugyan, de az elégedetlenség magvát hintik el ép azokban az országokban, amelyeket a győző hatalmak az új határok

megszabásakor megjutalmazni akarnak. Utaltak arra, hogy a 60 éven át gonddal és kitarással virágzásba hozott Magyarország Európa politikai és gazdasági helyzetére fontos és nagyjelentőségű tényező volt, mely a tervbevett államrendezés után az irredentizmus folytonos megjelenésével a béke nyugalmanak megzavarására fog okot szolgáltatni, és hogy az a nemzeti erő, mely századokon át egy ország népességét a szent korona jelképében összeforrasztotta, tovább fog élni azokban a népelemekben, melyek ezentúl más országok alattvalóivá lesznek dekretálva és hogy nincs az az erő, mely visszatérni akaró törekvéseiket megfojtani tudná.

Míg így a közvéleménynek ez az iránya az ország szétdarabolásának geopolitikai lehetetlenségével foglalkozott, a törekvéseknek másik iránya kifejtette azokat a gazdasági hátrányokat, melyekkel az országnak tervbevett megkisebbitése jár. Kivált a béketárgyalások számára készült emlékirások tárgyalják tüzetesen ezeket a kérdéseket. Kimutatták, hogy az amúgy is szénhiányban szenvedő országot mily veszteség éri akkor, ha a zsilvölgyi, a petrozsényi, a krassószörényi s egyéb szénbányáktól meg lesz fosztva. Utaltak arra, hogy ha vasércbányászatunkat Csehszlovákia kapja, összes vastermelésünk és a vele kapcsolatos vas- és gépgyártásunk veszélyeztetve van. Kifejtették, hogy a tervbe vett megosztás szerint erdőségeink legnagyobb részét elvesztenők, s így gazdaságunk legjelentősebb ága megszűnnék. Vázolták azt, hogy legvirágzóbb és világhírű iparunk, a malomipar elveszti nyers anyagának legfontosabb részét, melyet eddig a Bácskából és a Tisza alsó vidékéről szokott kapni. Fájdalommal állapították meg, hogy a 30 éven át folytatott iparfejlesztési törekvésnek legszebb eredményeit, a textilipar, a vegyészeti ipar, a papirosipar legnagyobb részét ezentúl Csehszlovákia és Rumánia területeiben fogjuk látni.

Ezek a törekvések abból a nemes felfogásból indultak ki, mely hazája érdekét az igazság fegyverével a brutalitás, a tájékozatlanság és tudatlanság ellen megmenhethetőnek tartotta.

Bármennyire méltányoljuk is a mindkét irányban tett felszólalásokat, ismerve a győzők mámorában bujálkodó nemzetek felfogását, eredményre alig vezetnek. Németországgal szemben első sorban a boszú és gyűlölet, másodsorban Németország gazdasági és politikai hatalmának megsemmisítése vezette a béketárgyalásokat. Velünk szemben a csehek, románok és szerbeknek megjutalmazása hozza az entente hatalmakat abba a kényszerhelyzetbe, hogy ezeknek az államoknak a történelmi igazsággal ellentétben nem a vitézség, hanem az árulás és szerződésszegés bérét a mi gazdaságunkból szolgáltatassák ki. Több, mint bizonyos, hogy a mi békeszerződésünk sem lesz a Wilson által prokla-

mált és a nemzetközi igazságon sarkaló elvek szerint megalapozva, hanem benne ugyanazok az erőszakos és méltánytalan elvek fognak érvényre jutni, melyek Németország számára a versaillesi és Ausztria számára a st. germaini békében le vannak fektetve, és amely elveket a velünk kötendő békeszerződés tervezete már is tartalmaz.

A németek egész kötet emlékiratban kifejtették a velük szemben tervezett béke igazságtalanságát, sőt sok pontban lehetetlenségét; utaltak arra a képtelenségre, mellyel a békeszerződés kötelezni akarja Németországot oly kártérítésre, melynek összegét csak két év múlva fogják egyoldalúan minden védekező eljárás mellőzésével megállapítani; föl- említették azt, hogy maga a szerződés szövege elismeri Németország anyagi helyzetének oly mértékű hanyatlását, mely a háború által okozott károk teljes pótlására nem nyújthat elegendő erőt, és mégis oly lehetetlen feltételeket tartalmaz, melyeknek elfogadása ellen fel kellett szólalnia. Mindez nem használt semmit. Azok a módosítások, melyeket engedményekül nyújtani készek voltak, alárendelt kérdésekre vonatkoztak; lényegében és szellemében az erőszak békéje megmaradt.

El kell fogadnunk nekünk is az ismert békefeltételeket, nem azért, mert általa a jövő nemzeti életünk kereteit biztosítva látnók, amiként azt egy világbékétől elvárunk kellene, hanem mert a kényszer most egyelőre odaszorított, ebben a helyzetben „élnünk s halnunk“ kell.

Egyelőre nem lesz meg az ország integritása. Az ország két harmadrészét elveszik uralmunk alól, 325.000 négyszögkilométerből marad csak 92.000 km. Eddigi 18 millió népességéből marad közel 8 millió. De így is még számot tevő ország és nagyobb több európai államnál. Így Portugália 91.948 km² 5·9 millió lakóval, Görögország 63.211 km² 2·6 millió lakóval, Svájc 42.298 km² 3·7 millió lakóval, Dánország 38.969 km² 2·7 millió lakóval, Hollandia 34.186 km² 5·8 millió lakóval, Belgium 29.455 km² 7·4 millió lakóval, azonkívül Svédország nagy területe mellett csak 5·5 és Norvégország csak 2·3 millió lakóval bír.

Ha mindezek a kisebb államok meg tudtak élni és vagyonukban épügy, mint politikai tekintélyben szerepet játszanak, nincsen kizárva számunkra sem a fejlődés lehetősége.

Igaz, közgazdaságunk az ország szétdarabolása folytán elvesztette a gazdasági egységnek azt az állapotát, melyben századok óta felépült és sok gazdasági ág súlyosan fogja érezni, hogy nyersanyag-szükségletét jövőre nem hazai forrásból kell merítenie, és hogy kész cikkeit nem hazai fogyasztók veszik meg. Ámde ezeket a nehézségeket le lehet küzdeni és le kell küzdeni.

A nemzetet át kell hatnia annak a meggyőződésnek, hogy csak saját erejéből, saját munkájával és saját fáradtságával tud megélni és tudja hazáját fentartani, nemcsak, hanem tisztában kell lennünk az iránt, hogy csakis munkával fogja gazdasági hatalmát arra a fokra emelni, hogy az ország integritását ismét helyreállíthatja.

Ebben a gazdasági munkában a közgazdasági társaságnak nagy szerep jut.

Nehéz munka vár reánk.

Közgazdasági téren a háború 4^{1/2} éve alatt sok új intézkedés történt, mely, mint szükségben alkalmazott, az élet rendes folyásában talán nem helyeselhető, a közgazdasági tudomány ismert elveivel ellenkező, de melyeket rögtön megszüntetni alig lehet. A forradalom és a tanácsköztársaság romboló gazdasági működése új intézkedéseket tesz szükségessé. A románok erőszakos gazdálkodása állami üzemeinkben épügy, mint a gazdasági ágak minden ágában oly nyomokat hagyott hátra, melyeket orvosolni kell.

Bárhová tekintünk, közgazdasági tevékenységre van szükség, és ha valamikor, most kell a közgazdasági társaságnak élénk tevékenységet kifejtenie. Foglalkoznia kell nemcsak a tudománnyal, hanem első sorban azokkal a gazdasági kérdésekkel, melyek a megzavart közgazdasági állapotban most lépten-nyomon feltűnnek, melyekkel a kormány és a törvényhozás foglalkozni fog, de melyekről a közvéleményt kellő időben fel kell világosítani.

Szándékunkban van mindenekelőtt az állam pénz- és hitelügyével foglalkozni. A közgazdasági élet legfontosabb kérdéseit kell ez alkalommal szóba hozni: a pénzáradat, a bankjegyek özöne, a pénz értékének megszilárdítása, a hadikölcsön, a drágaság, az állami háztartás egyensúlya, az adórendszer, a nagyvagyonadó, mind kapcsolatosak abban a nagy kérdésben, mikép rendezhetjük a háború, forradalom, tanácsköztársaság és román pusztítás által megingott állami pénzügyeinket és a közhitel viszonyait.

Figyelemmel fogjuk kísérni a birtokreform ügyét, mely hamis jelzavak, erőszakos beavatkozások és súlyos anyagi veszteségek után ma gyors megoldást vár, ha az ország első termelési ágát veszélyeztetni nem akarjuk.

Állandó tekintettel leszünk a szomszédos államok gazdasági politikájára és különösen ügyelni fogunk arra, hogy elszakadt országrészeink gazdasági helyzete mikép alakul, keresni fogjuk az érdekközösség szálait, fejleszteni fogjuk gazdasági összetartózkodásunk eszméjét és ápolni fogjuk a jövőben bizton bekövetkezendő visszakapcsolás hitét.

Különös gonddal fogjuk kísérfi Németország, Ausztria és Csehország adóügyi törvényhozását, nemcsak azért, mert saját magunk törvényhozási működésére követendő vagy mellőzendő törekvésekről van szó, hanem mert nemzetközi viszonyainknál fogva ezek a törvények reánk is bizonyos mértékben hatással bírnak.

Nagy fontosságot kell helyezni a kereskedelmi politika alakulására, mely ma teljesen önkényes intézkedések tárgya, melyet a világ béke rendezetlen állapotban hagy és hol az eddigi békeszerződések szerint a bosszú szellemét kívánnák megörökíteni, de a világ rendje szerint előbb-utóbb a nemzetközi forgalom szabadsága fog ismét uralomra jutni.

Állandóan ügyelni fogunk törvényhozásunk működésére. A földmívelési, kereskedelmi és pénzügyminiszterek javaslatait kellő időben megismertetni és megvitatni fogjuk és oda fogunk hatni, hogy véleményünk a mértékadó körök tudomására jusson és érvényesüljön.

Gazdasági viszonyaink a forradalom és a tanácsköztársaság meg gondolatlan intézkedései folytán nagy hanyatlást mutatnak. A többtermelés jelszava alatt megindult mozgalom ma megelégednék azzal, ha országunkban a békeidőbeli rendszeres gazdálkodás állapotát lehetne visszavarázsolni. A termelés rendbehozására és fokozására irányuló politika, még pedig a mezőgazdaságban éppúgy, mint az iparban, működésünk tárgyát fogja képezni.

Mindezekén kívül természetesen működésünk egyik főágát fogja képezni a közgazdasági tudomány fejlődésének megfigyelése. A tudományt a hosszú háború és a vele kapcsolatos gazdasági intézkedések nem hagyták érintetlenül. Igaz, a közgazdaság alapelveit az egyéni tulajdon, az egyéni érdek, a verseny, az árképződés, a termelés tényezői tekintetében (habár a háborús intézkedések közben a tudomány által hirdetett tételeket semmibe sem vették) a gyakorlat megingatni nem tudta, sőt legtöbb esetben ezen intézkedések célszerűtlensége által éppen megerősítette: — mégis sok gyakorlati kérdés merül fel, mellyel a tudomány ma már komolyan foglalkozik, így a többek közt a pénz értékének, a papírpénz jelentősége, az állami intervenció, nagy vállalatok szocializálása stb. kérdéseinek taglalásával. Tagjaink közt a közgazdasági tudomány művelőinek legjelesebb szakfőriaít tiszteljük, az ő hazafias köteleességérzetükben bíznk, hogy hivatás szerű foglalkozásuk folytán társaságunkat a tudományos irányokról kellően tájékoztatni fognak.

Végül az a gazdag statisztikai anyag, melyet a hivatalos közegek minden országban közzétesznek, állandó vizsgálat tárgyát fogja képezni és gondoskodni fogunk arról, hogy az kellő módon feldolgozva közönségünk tudomására jusson.

Feladataink teljesítésére két irányban kívánunk haladni. Össze-
jöveteleinken, előszóval vitatkozó és ismeretterjesztő üléseinken fogjuk
a napi gyakorlati és tudományos kérdéseket tárgyalni. Szemlénkben
pedig közölni fogjuk működésünket, hogy a közgazdaságot érdeklő
közönség is tájékoztatva legyen.

Feladatunkat mindazáltal csak akkor teljesíthetjük, ha tagjaink,
kiknek fényes sorában országunk legjelesebb és pedig a tudomány és
a gyakorlati gazdasági élet elsőrendű szakfőriait tiszteljük, kellő kitar-
tással közreműködnek. És midőn ebben az irányban felkérem társasá-
gunk tagjait, bizalommal tekintek a jövő szebb alakulása elé.

Matlekovits Sándor.

A technika.

A technika: 1. A vizsgálat módszere. — 2. A technika fogalma általában. Fokozatok a technika általános fogalmánál. A különböző technikák. — 3. A technika alanya. A technika mint eljárás mód tárgyi, és mint cselekvés alanyi értelemben. Az állatok technikája. — 4. A szükségletérzet kielégítése a technikának is legvégső feladata. — 5. A technika célja. A technika célja és a cselekvés célja. A célok egymás fölé sorakozása. A technika mint „minőségi“ eredmények létrehozója. A technika mint jószágelőállítás. — 6. A technika különösen: az alkalmazott vagy gyakorlati technika. A szellemi és az anyagi technika. — 7. Technika és természettudomány. A természettudományok fejlődésének hatása a technikára, még pedig úgy a termelés, mint a fogyasztás technikájára. Az úgynevezett „technikai fogyasztás“. — 8. A gazdasági technika. Az anyagi és a gazdasági technika viszonya. A gazdasági technika fajtái: a fogyasztás és a termelés technikája. A termelő technika esetei. — 9. A tiszta technika. Viszonya a gazdasági technikához. Az életben alig fordul elő. — 10. A technika fogalmának különböző magyarázatai. Schäffle, Gottl-Ottlilienfeld, Voigt, Diehl és Liefmann fogalomelemzése. — 11. A technika és a gazdaságosság elve. A gazdaságosság elve mint az észszerűség elvének képviselője. A gazdasági mozzanat szerepe a technikánál. — 12. A technika és a termelés. A technika nem azonos a termeléssel. A technika nyilvánulása a termelés és a fogyasztás terén. — 13. A tervszerűség és a folytatólagosság a technikánál. — 14. Mit értsünk tehát technika alatt?

1. A technika mibenlétének megállapításánál, ha célt akarunk érni, ugyanúgy kell eljárunk, mint a gazdálkodás fogalmának vizsgálatánál.

A sok idézet, mely a következőkben olvasható lesz, ne ijessze meg az olvasót. Az idegen szerzők megszólaltatása szándékolt, és nem azért történik, mintha a tekintélyekre való hivatkozás gyenge módszerét akarnók érvek helyett alkalmazásba venni. Sőt ellenkezőleg. Az idézetekre nagyon sokszor azért van szükségünk, mert közkeletűekké vált olyan felfogások kifejezői, amelyeknek helytelenségére rá kell mutatnunk. Talán fölösleges megemlítenem, hogy az idegen szerzőkre való gyakori hivatkozás annak sem a következménye, mintha az írónak magának nem volna tárgyáról elég mondani valója. Itt is inkább ellenkezőleg áll az idézetekkel a dolog. Sok idegen szerző megszólaltatása az író részéről mindig meglehetősen önkorlátozást kíván.

A dolgozat célja különben is az, hogy a szerző véleménye mellett a kérdés mai állását az irodalomban is lehetőleg bemutassa.

Tudományos kérdéseknek úgynevezett teljesen eredeti, önálló tárgyalásához egyébként bizonyos meggondolások fűzhetők. Előfordulhat, hogy a kérdés addigi irodalmának figyelembe vétele nélkül dolgozó, önálló kutatás, olyan „új” eredményekre jut, melyeket már mások előbb elértek. Még kellemetlenebb, ha ezt aztán az olvasó hamarabb veszi észre, mint az író. De a kutatás, ha teljesen szuverénul negligálja a már elért eredményeket, esetleg hamis nyomra is tévedhet, ami talán elmaradt volna, ha az író az előtte már mások által végzett munkát, az ebben rejlő útmutatást, figyelembe vette volna. Éppen a mi kérdésünk tárgyalása mutat fel ilyen természetű hibákat. Az irodalmi eredetiséget különben gyakran túlértékelik. Ez a túlértékelésre való hajlandóság aztán néha egészen tudománytalan eljárásra vezet. Ilyen teljesen tudománytalan eljárás, ha csak azért tartózkodunk valamely álláspont elfoglalásától, mert azt a nézetet előttünk már más is vallotta. Az olvasó a mi kérdésünk irodalmában is talál erre példát. Viszont elsősorúan tudományos feladat és eljárás elért, hibás eredmények téves voltára rámutatni és így a hibákat a tudományból kiküszöbölni. Ilyenféle munkát szeretnénk a gazdálkodás és technika viszonyát kutatva a technika fogalmának elemzésénél is a következőkben teljesíteni.

2. Minden cselekvés, mely valamely cél elérése szempontjából történik, bizonyos módon megy végbe. Ezek közt a módok közt van olyan, mely alkalmasabb és olyan, mely kevésbé alkalmas a cél elérésére. Különböző eljárás módok állanak tehát mindig a cselekvés szolgálatára. Ez az eljárás mód, melyre a tapasztalás tanít meg, a cselekvés technikája, a technika a szó legtágabb értelmében. A technika tehát a céltudatos cselekvésnél érvényesül, de legalább ebben az értelmezésében a szónak, semmi esetre sem maga a cselekvés a technika. A technika a cselekvésnek csak a módja, a munkamód, az eljárás mód. Később, a maga helyén (12.), fogunk arról is szólni, hogy mennyiben tekinthető a technika is cselekvésnek.

Ez a felfogás a technika mibenlétéről a gazdálkodás és technika viszonyával foglalkozó irodalomban különben már régtől fogva uralkodó. Így már Sch ä f f l e szerint is a technika „a hasznos célszerűségi mű-eljárás.”¹⁾ De ugyanígy később is ugyanezen szerző szerint: . . . „a technikai tevékenységek beláthatatlan területe azon műeljárások (Künste) összessége . . . Ez segíti csak eredményhez az akaratot, miközben az

¹⁾ *Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft*, I.³ 1873. 9. 1. -

utakat és módokat nyitja meg...¹⁾ És éppen így ír még később S o m b a r t is, aki a technikát „az eljárási módok összességének“ nevezi.²⁾ De legújabb, idevágó dolgozatában sem mond S o m b a r t mást. „Technika alatt — így ír itt — legtágabb értelemben minden eljárást értünk valamely meghatározott cél elérésére.“³⁾ És hasonlóképpen állapítja meg a legújabb szerzők között V o i g t is a technika legáltalánosabb fogalmát, mikor azt mondja, hogy „adott célt elérni és ehhez eszközöket és módokat találni és kiválasztani a technika feladata“, vagy amikor azt mondja, hogy a technika „módszert keres, hogy vele bizonyos célt elérjen.“⁴⁾

Ezek szerint tehát mindenféle emberi cselekvésnek van vagy legalább lehet technikája. Ezt is már régen tudják. „A technika tárgyát tekintve is általános“, mondja már S c h ä f f l e.⁵⁾ „Minden tudatos, akaratumnak alávetett emberi cselekvésnek megvan a maga technikája“, mondja P h i l i p p o v i c h.⁶⁾ „Minden emberi cselekvésnek van technikája“, olvassuk L i e f m a n n-nál.⁷⁾ „Legtágabb értelemben az emberi cselekvések minden elhatárolt területének van technikája, így van például éneklési technika“, írja S o m b a r t.⁸⁾ És így tovább. A példákat fölösleges volna még szaporítani.

Amint ekként, legalább ebben az értelemben, a technika nem egyjelentőségű a cselekvéssel, úgy nem esik fogalmilag teljesen azzal sem össze, amit közönségesen módszernek mondunk. Hanem inkább több ennél. A technika a célhoz vezető és a tapasztalás segítségével már kiválasztott utat, a már alkalmazásba vett eljárásmodot jelenti. Erre nagyon jól rámutat G o t t l - O t t l i l i e n f e l d. Szerinte „technika és cselekvés úgy tartoznak egymáshoz, mint a logika a gondolkozáshoz. A technikai a cselekménynél az eljárás mikéntje, módja, tehát az, hogy micsoda eszközöket alkalmazunk és hogy miként alkalmazzuk őket, hogy a gyakorlati célt elérjük. Szóval a célhoz vezető és választott utat értjük technika alatt. De azért a technika lényegesen több, mint az egyes cselekmények technikai része. Kettős természete van. Alanyi értelemben az a művészet,

¹⁾ *Bau und Leben des socialen Körpers*, II.² 1896. 176. 1.

²⁾ *Technik und Wirtschaft*. Vortrag gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresden, 1901. 3. és 7. 1.

³⁾ *Die Elemente des Wirtschaftslebens*. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 37. kötet, 1913. 5. 1.

⁴⁾ *Technische Oekonomie*. *Wirtschaft und Recht der Gegenwart*, II. 1912. 222—223. 1.

⁵⁾ *Bau und Leben des socialen Körpers*, II.² 1896. 177. 1.

⁶⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*, I.⁵ 1904. 130. 1.

⁷⁾ *Die Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, I. 1917. 337. 1.

⁸⁾ *Technik und Wirtschaft*, 1901. 3. 1.

mely a célhoz vezető helyes út birtokában van. Több, mint egyszerű ügyesség. Tudásadta tenni bírás. Tárgyi értelemben a cselekvés eljáró módjainak és eszközeinek leszűrt egésze az emberi tevékenység bizonyos, meghatározott körén belül. Több, mint módszer. Az összes alkalmas módszerek rendszeres egésze, amint készen áll a gyakorlati cselekvés számára.“¹⁾

A technikáról azonban, nemcsak mint eljárásról, de mint a cselekvés eszközéről is szokás beszélni. És méltán. Az eljárás mód eszközünké lesz abban a törekvésünkben, hogy cselekvésünk célját vele elérjük. A technika általában a cél eszköze, közvetlenül pedig a cselekvés módja gyanánt jelentkezik. Ennek a ténynek az igazságát [is régen felismerték már a gazdálkodás és technika viszonyának kérdésével foglalkozó irodalomban. Már 1864-ben Bauer azt mondja, hogy a cselekvésnél „a tulajdonképeni végső célt akkor érjük el, mikor a rendelkezésre állót a legmegfelelőbb módon alkalmazzuk, hogy az eszköz gondolatát a legtökéletesebben valósítsuk meg. Így jutunk a technika vagy a mesterség, művészet fogalmához a szó legtágabb értelmében.“²⁾ És később, mikor a szűkebb értelemben vett technika fogalmát elemzi, azt mondja, hogy a „célok eléréséhez szükséges eszközökről való gondoskodás . . . két részre szakad. Ezeknek egyike a technika . . . A technika itt az eszköz gondolatának megvalósítása. A szükséges eszközökről való gondoskodást, akár általában, akár bizonyos személyek számára történjék ez, más eszközök felhasználása által, vagy ha úgy tetszik ezen eszközök gondolatának keresztülvitelét egyebek segítségével, mondjuk technikának.“³⁾ Schäffle is azt mondja, hogy „tényleg technikai már minden cselekmény, mely tudatosan képes az eszközök és a cél közti viszonyt olyképen alakítani, hogy gyakorlati eredmény mutatkozzék.“⁴⁾ És később így szól: „A technikus azt kérdezi, hogyan és minő eszközökkel jutok gyakorlatilag célhoz?“⁵⁾ Herrmann szerint pedig a technikának, hogy „célját elérje, a legalkalmasabb, az összes fő- és mellékkörülményeket és behatásokat figyelembe vevő módszerre van szüksége. De szüksége van olyan legalkalmasabb eszközökre is, amelyeknek pontos hatása zavartalanul valószínű.“⁶⁾ Block is azt hangsúlyozza, hogy a technikában az eszköz gondolata játszik szerepet.

¹⁾ *Wirtschaft und Technik*. Grundriss der Sozialökonomik, II. 1914. 205. 1.

²⁾ *Über die Unterscheidung der Technik von der Wirtschaft*. Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte. 2-ter Jahrgang. 3. Band, 1864. 38—39. 1.

³⁾ Ugyanott 41—42. 1.

⁴⁾ *Bau und Leben des socialen Körpers*, II.² 1896. 176. 1.

⁵⁾ Ugyanott 179. 1.

⁶⁾ *Technische Fragen und Probleme der modernen Volkswirtschaft*, 1891. 45. 1.

Szerinte a technika „felöleli a fizikai, vegyi, mechanikai és más eszközöket, még az erkölcsieket is, hogy a terméket kívánatossá tegyük.“¹⁾ Philippovich a technikát „a célzott eredmény elérésére irányuló, megfelelő, mesterséges (mű-) eljárásnak“ mondja.²⁾ Ugyancsak az ő munkája legutóbbi kiadásában még nyomatékosabban kiemeli azt a gondolatot, hogy a technika a cselekvés eszköze. „A technika — úgymond itt — azokat az eszközöket találja meg, amelyekkel az emberek szükségleteit a termelés gazdasági alakja által ki lehet elégíteni.“³⁾ Gottl-Ottlilienfeld szerint is a technika „a célhoz vezető helyes utat keresi.“⁴⁾ Nála a technika, még pedig a szó szorosabb értelmében vett technika, — ez szerinte körülbelül egyet jelent a reáltechnika általa felállított fogalmával, — „a természet fölött uralkodó cselekvés eljárás módjainak és segédeszközeinek leszűrt egészét“ jelenti.⁵⁾ „Ami a technikánál számot tesz, az mindig csak az eszköz a cél érdekében,“ mondja ugyancsak ő később.⁶⁾ Harms szerint pedig „az üzem csak egy technikai szervezet... Az üzem eszköz, mellyel a gazdálkodó vállalati céljait... megvalósítani igyekeznek.“⁷⁾

Az eszközfelhasználás a technika általános fogalmának legtipikusabb jellemzője. Ugyannyira az, hogy ezt szem előtt tartva, különösen, ha hajlandók vagyunk a technika fogalmának ezen az itt keresett, általános értelmezésen belül még fokozati különbségeket is tenni, illetve ha hajlandók vagyunk a technika fogalmának magyarázatánál az eddigi körön is túlmenni, mindenekelőtt a technikának egy még általánosabb fogalmához is eljuthatunk, ahhoz t. i., mely még ama cselekvés céljától is teljesen eltekint, melynek szolgálatában a technika a konkrét esetben áll. Az ilyen, egészen elvont értelemben vett technika gondolata lebeg pl. Liefmann előtt, amikor technika alatt „a szó legtágabb értelmében minden észszerű eljárást ért, minden észszerű felhasználását az eszközöknek, amikor is a cél figyelmen kívül marad...“⁸⁾

De azért, miként a gazdálkodás, úgy a technika sem mozog a végtelenben. Cselekvéstere a véges határaihoz van kötve. A technika is csak a lehetőségek között mozoghat és csak a korlátolt mértékben rendelkezésre álló eljárasmódok között válogathat. (Itt természetesen az

¹⁾ *Les progrès de la science économique depuis Adam Smith*, I.^o 1897. 338. l.

²⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*, I.^o 1904. 103. l.

³⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*, I.¹¹ 1916. 130. l.

⁴⁾ *Wirtschaft und Technik*, Grundriss der Sozialökonomik, II. 1914. 206. l.

⁵⁾ Ugyanott 207. l.

⁶⁾ Ugyanott 214. l.

⁷⁾ *Volkswirtschaft und Weltwirtschaft*, 1912. 92—93. l.

⁸⁾ *Die Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*. I. 1917. 336. l.

eljárásmodok technikai szempontból való korlátoltságára gondolunk.) Ezek közül választja ki a technika a legmegfelelőbbet, a legcélravezetőbbet. Így akar minket a legtökéletesebb eredményhez segíteni. A technika tehát általános értelemben egyjelentőségű a cselekvésmóddal, az eljárásmoddal, a „legjobb“ eljárásmoddal. Másként ezt így is mondhatnók: A technika a cselekvés helyesen való véghezvitelére, az eljárásmod és az eszközök kiválasztására irányuló tapasztalati szabályok leszűrt eredménye. W e n d t ezt így fejezi ki: „A technika készséget, egy bizonyos tudást jelent a . . . munkálkodás terén.“¹⁾

A technikának eljárásmodok tekintetében tapasztalatokat gyűjtő kísérletező, eszközök után kutató törekvése közben a cselekvésnek különböző, használható eljárásmodjai alakulnak ki. Ezek az eljárásmodok aszerint, hogy jobban vagy kevésbé jól felelnek meg a célnak, lesznek a jobb, vagy rosszabb technikákká.

Az ilyen kialakult eljárásmodokat el lehet sajátítani. Ezeket az eljárásmodokat tanítják az ügyességeknél, a mesterségeknél, sőt a művészeteknél is. De ezek mindegyikénél is éppen az a különösen értékes, az az egyéni, az a szellemi bennök, amit nem lehet megtanítani. Ez az egyéniség eredeti tehetségének hatása. Ez természetesen közvetlenül a technika terén is érvényesülhet. A tehetség sajátos technikát teremthet magának. Az olyan elsajátított ügyességre, amely szellem, egyéni érték nélkül való, szokás megvetőleg mondani: csak technika!

3. Láttuk, hogy a technika a cselekvés eljárásmodja és hogy ekként minden emberi cselekvésnek lehet technikája. Ezek után szinte magától értetődik arra a kérdésre a felelet, hogy lehet-e a technika alanyáról beszélni olyan értelemben, mint a hogy például a gazdálkodás alanyáról beszélhetünk, és ha igen, hogy akkor ki lesz, vagy ki lehet a technika alanya.

Csak a cselekvésnek lehet alanya. Ha pedig, a technikát nem tekinthetjük cselekvésnek, a technika alanyáról beszélni tulajdonképpen képtelenség. Csupán abban az értelemben beszélhetnénk a technika alanyáról, amelyben a technikát mint a cselekvés eljárásmodját egészen szoros kapcsolatba hozzuk magával a cselekvéssel. Ezt pedig annál is inkább meg lehet tenni, mert hiszen az életben, a valóságban az eljárásmod mindig egészen szorosan kapcsolódik a cselekvéshez. Az életben valamiféle eljárásmod, tehát technika cselekvés nélkül nem létezik. Ebben az értelemben beszélhetünk éppen a technika alanyáról is. De természetesen ekkor annak a cselekvésnek az alanyát fogjuk csak a technika alanyának tekinthetni, melynek kialakult és a konkrét

¹⁾ *Die Technik als Kulturmacht*, 1906. 4. 1.

esetben alkalmazott eljárás módját, technikáját vesszük éppen figyelembe.

A gazdálkodás és a technika viszonyának vizsgálatánál ötlik leginkább élesen szembe a technikának ez a gyakran mutatózó, cselekvésben álló jellege. A gazdálkodás ugyanis egy sajátos, mérlegelő, lelki folyamattól kísért szükségletkielégítés. Ez a szükségletkielégítés szemünk előtt lefolyó, látható cselekvésfolyamatokban esik érzeink alá. Csak az látható belőle, ami külső cselekvés. Ez pedig sohasem lehet más, mint kialakult és tovább kialakuló eljárás módok szabályai szerint üzött, legtöbbször csak szükségletkielégítő eszközöket előállító, tehát nem termelő, és nem közvetlenül a szükségletet kielégítő cselekvés. Ebben a tevékenységben eljárás módok öltenek látható alakot. Az ilyen tevékenységet, például a szántó-vető mezőgazda munkáját, közkeletűen technikai cselekvésnek, technikai tevékenységnek mondják. Így alakul ki a technikának eljárás módot jelentő, eredeti fogalma mellett a technikának egy másik értelme is, amikor technikai cselekvést értünk alatta. Ebben az értelemben nagyon is lehet a technika alanyáról beszélni.

Az élet különösen és legtöbbször a javak előállítása terén lát technikát megvalósulni. Ezért különösen ezeket a termelő folyamatokat szokták a technika nevével illetni, ahogy erről alább (12.) kimerítőbben is fogunk még hallani.

De még egy más értelemben is lehet a technika alanyáról beszélni. Nemcsak a már kialakult technika alkalmazása történik cselekvés során, hanem a technika kialakítása, az eszközválasztás maga is cselekvés, még pedig a technikus legsajátlagosabb tevékenysége. Mikor az eszközt készítem, mikor kialakítom az eljárás módját, tulajdonképpen technikát végzek. A foglalkozásom, a cselekvésem maga, amit ilyenkor végzek, technika.

Mindezekben az esetekben a technika fogalmának egy szinte szubjektívizált értelmével állunk szemben, míg a technikáról, mint eljárás módról, egészen objektív értelemben beszélünk. Tulajdonképpen helyesen csak a technikának ebben a szubjektív, eszközt alkalmazó, vagy még inkább eszközt szerkesztő, alkotó értelmében, amikor technikai cselekvést jelent, lehet a technika alanyáról beszélni.

Természetes, hogy mikor a gazdálkodást és a technikát egymással szembeállítjuk, önkéntelenül is a gazdálkodásban látjuk a cselekvést. Ez lesz különösen az a cselekvés, amellyel szemben a technikának mint eljárás módnak, illetve mint technikai cselekvésnek a mibenlétét meg akarjuk állapítani. A következőkben is a technika különös jellemzőit vizsgálva, a gazdasági cselekvés technikája fogja figyelmünket különösen lekötöni. A gazdasági cselekvés alanyában fogjuk tehát azt megtalálni,

aki a minket leginkább érdeklő technikának is az alanya lesz a fenti értelemben. Ez pedig az ember. De az ember lesz a technikai cselekvésnek alanyává annál is inkább, mert hiszen minden cselekvésünknek az ember az alanya. A fenti értelemben tehát minden technikának, a technikának általában alanya az ember.

Itt legfeljebb csak az a kérdés merül fel még, hogy az állatok tekinthetők-e és tekintendők-e az ember mellett a technika alanyai gyanánt. Azt mondhatná például valaki, hogy amint a hörcsög készletgyűjtésében határozottan feltűnnek bizonyos jellemzői egy olyan tevékenységnek, melyet az embernél gazdálkodásnak mondunk, úgy a hód, vagy még inkább a természet-hangya építkezéseiben is van leginkább is ennyire technika. Itt az ösztönszerűség és a gondoltszerűség kérdéséhez jutottunk el, amivel különben a még nagyon kevésbé fejlett állatpszichológia legnehezebb problémáját is érintjük. Az egészen bizonyos, hogy a technika lényegére nézve közömbös, hogy a technikai folyamat jó-e vagy rossz. Hogy az épület összedül-e, vagy szilárdan áll, az mindegy. Az építkezés mindkét esetben technikai folyamat volt. Csak az a kérdés, hogy adott esetünkben a technikai folyamat eredményessége szempontjából kiindulva, a technika lényegére nézve közömbös lehet-e az, hogy a technikai alkotás ösztönszerűen, vagy tervszerűen jött-e létre.

Sok szóla mellett, hogy erre a kérdésre igennel feleljünk. Hiszen a technika tulajdonképpen nem cselekvés, csak ennek a cselekvésnek a módja. Erre a módra nézve pedig közömbös lehet, hogy a cselekvés, amelyet kísér, céltudatos, vagy csak ösztönszerű cselekvés-e. Tényleg, ha a technikáról, mint kialakult eljárásról beszélünk, ennek alanyai igenis lehetnek az állatok, vagy helyesebben az ilyen értelemben vett technika előfordulhat az állati cselekvésnél is. Sőt az a körülmény, ami a kialakult technikának annyira jellemző sajátja, t. i. hogy kialakult eljárásoknak leszűrődött eredménye, az állati cselekvésnél szinte még tisztábban látszik, mint az emberénél. A magának lakást építő állat például nem is tud rosszul építeni. Tökéletes a technikája. Az embernél is mutatkozik az ilyen, a gondolkodástól teljesen elvált cselekvésmód. A rendkívül nagy begyakorlottság végtelenül tökéletes technikát válthat ki, melynél a cselekvés teljesen gépszerűvé lesz. Pl. a zsonglőr technikája, vagy általában az ügyességek technikája, melyet a nagyfokú begyakorlottság jellemez. A teljesen objektivizált, abszolút technikum azonban az állati cselekvésekben még jobban mutatkozik, mint az embereknél.

Más eredményre jutunk azonban, ha a technikát a fentemlített, inkább alanyi értelemben tekintjük és mint technikai cselekvést vesszük számba. Egy bizonyos, ösztönszerű technikával eljárni a cselekvésnél

lehet gondolkozás, értelem nélkül. Technikát csinálni, eljárásmodot alkotni azonban nem lehet. A róka mindig egyforma technika szerint ássa a maga kotorékját, amely mindig megfelel a célnak, mindig tökéletes. Az ember tervet készít a háza építésénél. Mikor ezt teszi, technikát csinál, eljárásmodot alakít, hogy a szerint járjon el az építésnél. A ház jó vagy rossz lesz, a szerint, hogy miként sikerült a terv és annak keresztülvitele. De ha bedűl is a ház, mégis értelemszerűen és nem ösztönszerűen készült, mint a róka kotorékja, melyet ez az állat, bár tökéletesen, de ezer év előtt is éppen így épített. Holott az ember ma sokkal jobban tud házat építeni, mint ezer év előtt. Az ember építeni tudása, építő technikája fejlődhetik. Az ilyen értelemben vett technikának alanya csak az ember lehet.

(Erről a kérdéstről és bizonyos, vele kapcsolatos jelenségekről még a technikánál mutatkozó tervszerűség kérdésénél is szólunk: 13.)

4. Tekintsük bár a technikát abban a tárgyi értelmében, amelyben eljárásmodot, eszközt jelent, vagy nézzük abban az alanyi értelmében, amelyben technikával járó, vagy technikára irányuló cselekvést gondolunk alatta, mind a két esetben olyan tüneménnyel állunk szemben, amely végső eredményben az emberi szükségletek kielégítését célozza. Ugyanez a célja végső eredményben a gazdálkodásnak is. Ennyiben feltétlenül rokon a technikának és a gazdálkodásnak a természete. Közeli kapcsolódásukat a gazdasági életben, azt, hogy a technika mindig nyomon kíséri a gazdálkodást, más szóval, hogy minden látható gazdasági cselekvésnek van technikai oldala, ez a rokonság is könnyen érthetővé teszi.

Hogy a technika végső célját tekintve szintén a szükségletérzetek kielégítésének szolgálatában áll, már régtől fogva érezték. Így már F. B. von Hermann is azt mondja, hogy „a technika a szükségletektől hajtva ezerféle irányban arra törekszik, hogy a megkívánt dolgokat megszerezze, átalakítsa, rendelkezésre nyújtsa, megőrizze. E törekvések elérték a céljukat, ha az előállított megfelel a szükségletnek.“¹⁾ Vagy később így szól: „Vagyon és munka minden minőségi hozzászabása a szükségletéhez; technika.“²⁾ Sch ä f f l e szerint „miután az ember fizikai szükségletének szabadon (állati módon) kielégíthető határához eljutott, . . .“ a technikához fordul létfenntartási eszközeinek mesterséges szaporítása céljából.³⁾ W a g n e r pedig azt írja, hogy „a technikai tevékenység . . . azt célozza, hogy a szükséges javakat . . . általában . . . megszerezzük a szükségletkielégítés számára.“⁴⁾ Philippovich szerint „a technikai

¹⁾ *Staatwirthschaftliche Untersuchungen*, 1870.³ 10. 1.

²⁾ Ugyanott 143. 1.

³⁾ *Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft*, I.³ 1873. 6. 1.

⁴⁾ *Grundlegung der politischen Oekonomie*, I.³ 1892. 350. 1.

tudományok közvetlen összeköttetésben vannak a mindennapi élet szükségleteivel.“¹⁾ A technikus Kraft, mi több, egy nagyon is kínálkozó, de téves gondolattársítás kíséretében ezt mondja: „A technikai munka közelebbi célja mindazon termékek előállítása, melyeket az emberek és az emberek közösségei szükségleteik kielégítése céljából megkívánnak.“²⁾ Majdnem egyértelműt mond vele Sombart, mikor így ír: „A gazdasági technika tehát az, mely a gazdasági élet szükségleteinek szolgál, Vagy pontosabban: mely dologi javaknak emberi szükségletekre való célszerű előállítását foglalja magában.“³⁾ Ugyancsak Sombart egy későbbi dolgozatában ezt szintén hangsúlyozza. Azt mondja, hogy „az első, ami az ember létfenntartásáról való gondoskodását jellemzi, sajátos eljárása a javak előállításánál, (ami alatt minden dolgokon véghez vitt műveletet, tehát név szerint a javak szállítását is érti). Ez annak alkalmazása, amit instrumentális technikának, vagy technikának általában nevezünk.“⁴⁾ Voigt szerint is mindkét feladatnak, úgy a gazdaságinak, mint a technikainak végső célja a szükségletkielégítés.⁵⁾

Már itt hangsúlyoznunk kell, hogy annak a ténynek a felismeréséből, hogy a technika és a gazdálkodás között, végső céljukat tekintve, ilyen közeli rokonság van, egy félreértés is származik, — erre már a most idézett vélemények során is rámutattam, — mely úgy a gazdálkodás és technika viszonya, mint kölcsönös mibenlétük megállapítása tekintetében régóta sok zavart okoz. Ezzel a félreértéssel, mely a technikát rövidesen a javak előállításával azonosítja, még lesz alkalmunk bővebben foglalkozni. (Lásd alább: 5. és 12.)

Itt most inkább arra szeretnék rámutatni, hogy a gazdálkodásnak és a technikának ez a, mindkettőjüknek azonos, végső céljából következő rokonsága a technika mibenlétének megértése szempontjából nem sok eredménnyel kecsegtető körülmény. A rokonság tudniillik azon alapszik, hogy a gazdálkodás is, de a technika is — ez az utóbbi a technikai alkotás értelmében véve — cselekvés. Ennek pedig, bármilyen legyen is a tárgya és az iránya, végső célja mégis mindig csak szükségletkielégítés lehet. A rokonság tehát egy túlságosan általános jellemzőn alapszik ahhoz, hogy sem a részletekben magyarázó lehetne.

5. A technika, bár legvégső feladatául, céljául a szükségletkielégítést tekinti is, — amiben megegyezik a gazdálkodással, vagy még

¹⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*. 1.¹¹ 1916. 130. 1.

²⁾ *Das System der technischen Arbeit*, 1902. 667. 1.

³⁾ *Technik und Wirtschaft*, 1901. 7. 1.

⁴⁾ *Die Elemente des Wirtschaftslebens*. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 37., 1913. 5. 1.

⁵⁾ *Technische Oekonomik*. *Wirtschaft und Recht der Gegenwart*, II. 1912. 223. 1.

általánosabban minden emberi cselekvéssel, — mégis sajátos jellegének megfelelően, mely szerint tulajdonképen eljárás módban, illetve ennek a megválasztásában, megalkotásában áll, közelebbi sajátlagos célját abban találja, hogy az emberi cselekvést, melynek szolgálatába, vagy melynek társául szegődik, a lehető legtökéletesebb eredményhez segítse. A technika tulajdonképeni célja a legtökéletesebb eredmény létrehozatala. A célt itt persze legáltalánosabban értelmezzük. Éppen úgy, mint ahogy szintén a legáltalánosabb értelemben vett technikáról szólunk most, amikor a technika céljáról beszélünk.

Cselekvésünk céljához a legtökéletesebb módon igyekszünk eljutni. Ebben az igyekezetünkben rendelkezésre állanak a technikai tapasztalás, a technikai ismeretek, a technikai tudás, a technikai gyakorlat, szóval mindaz, ami részleteiben a technikát, a megfelelő eljárás mód választását és alkalmazását kiteszi. A technika célja ekként közelebről is elemezhető, sajátos viszonylatba kerül a cselekvés céljával. A cselekvés célja tulajdonképen nem egy jelentőségű az általános értelemben vett technika céljával. Az előbbié egy bizonyos cselekvési eredmény létesítése, az utóbbié ennek az eredménynek olyan eszközök és eljárás módok alkalmazásával való létrehozatala, amelyek leginkább vannak hivatva minket a cselekvés céljához segíteni. Ezzel azonban a technika a cselekvés céljának szolgálatába szegődik. Aminek pedig megint az lesz az eredménye, hogy a cselekvés célja a konkrét esetekben végső eredményben azonossá fog válni, össze fog esni a technika céljával. Bár az általános, elvont értelemben vett technika célját elvileg jól meg lehet különböztetni a technika általánosan értelmezett céljától. A festésnek, ennek a cselekvésnek például az a célja, hogy a külső élet bizonyos jelenségei egy síkban akként ábrázoltassanak, hogy a szem a való élet hatását érezze. A hajóépítés célja az, hogy a vizen közlekedhessünk, az énekelés a zenei gyönyörködtetés, stb. De a festési technika célja olyan kép, olyan módon való létrehozatala, mellyel a mondott hatást lehetőleg teljesen el lehet érni. A hajóépítő technika célja olyan hajó alkotása, mellyel a vizen közlekedni lehet, az énekelés technikájának célja pedig olyan hangoknak létrehozatala, amelyekkel az említett gyönyörködtetést el tudjuk érni. A céloknak olyan egymás fölé sorakozó egymásutánjával kerülünk tehát itt szembe, amelynél a közelebbi cél elérése biztosító eszközzel szolgál a távolabbi cél elérésére.

A technika célját vizsgálván, rá kell mutatni arra is, illetve figyelembe kell venni azt is, hogy formailag azonos cselekvéseknél is különbözők lehetnek a formailag azonos cselekvések céljai. Ha pedig a cselekvés célja más, más lesz a cselekvési technika konkrét célja is, miközben azonban a technika általános értelemben vett célja, a lehető

tökéletes eredmény elérése, mindig ugyanaz marad. Másként más eljárás móddal vághatom például a fát, ha ezt a műveletet testgyakorlásból, és másként ha a favágást gazdasági szükségből végezem. Az utóbbi esetben például bizonyos munkakimélő, egyszerűsítő eljárásokat alkalmazhatok, amelyeket az első esetben el fogok kerülni. Mind a két esetben fát vágok, de mindegyik esetben olyan eljárást fogok választani, amivel konkrét céomhoz, tehát az első esetben a testmozgáshoz, a másik esetben a lehetőleg kevés fáradsággal végzett faaprításhoz lehetőleg jól jutok el.

A gazdálkodás és technika fogalmi elválasztásánál és egymással szemben való elhatárolásánál kezdettől fogva igénybe vették segítő eszközül e jelenségeknél szereplő céloknak, a gazdálkodás és a technika céljainak közelebbi vizsgálatát. De ez nem történt mindig sikerrel. Bauer-nek a technika céljáról alkotott egészséges felfogása, melyet a technika legáltalánosabb fogalmának magyarázatánál fentebb (2.) ismerttettem, visszhang, elismerés és követők nélkül maradt. Vele szemben annál nagyobb hatást ért el F. B. W. von Hermann-nak egy idevonatkozó, igen ismertté vált, de kevésbé szerencsés megállapítása. Szerinte a technikára nézve az a törekvés a lényeges, hogy vele „a szükségleteknek szolgáló javakat megfelelő *minőségben* nyujtsuk“. Ennek a tevékenységnek a neve, szerinte, technika. Míg ugyancsak ő gazdálkodás alatt a javak előállításának *mennyiségi* ellenőrzését érti.¹⁾ Hogy milyen kevésbé volt szerencsés a tudomány további fejlődése szempontjából Hermann-nak ez a formulázása, azt jól bizonyítják a hozzá fűződő irodalmi következmények. Wagner Adolf például, aki különben is csak nagyon felületesen foglalkozik a gazdálkodás és technika szembeállításának kérdésével, kifogásolja ugyan e meghatározást, de mégis nem ott keresi benne a hibát, ahol az tulajdonképpen rejlik. Szerinte „a technikai tevékenység a gazdálkodásban azt célozza, hogy a szükséges gazdasági javakat általában, kellő minőségben és mennyiségben (ezt, úgymond, H. nem említi, de idetartozik) kellő helyen és időben megszerezzük a szükségletkielégítés számára.“²⁾ Philippovich pedig még 1904-ben is azt írja, hogy a technika célja „minőségi eredmény elérése“.³⁾ Pedig ez a téves felfogás már nagyon hamar megfelelő bírálatban részesült Schaffle tollából, aki éppen Hermann megállapítását idézve mutat rá arra, hogy helyesen értelmezve „a technika egyes tárgyakat minősít, illetve formál a szükségletekhez. A gazdálkodás pedig ezzel szemben az egyén *egész* munka- és vagyonomozgalmát

¹⁾ *Staatswirtschaftliche Untersuchungen*, 1870.³ Különösen 10. és 144. l.

²⁾ *Grundlegung der politischen Oekonomie*, I.³ 1892. 350. l.

³⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*, I.³ 1904. 103. l.

mérlegeli mennyiségileg.“¹⁾ Sch ä f f l e nehezebben olvasható munkájának ez a mi szempontunkból igen jelentős helye azonban, sajnos, szinte észrevétlenül maradt. A jóval később Sch ä f f l e - éhez hasonló eredményekre jutó L i e f m a n n sem tudott róla eredetileg. Ez a szerző aztán persze a maga, sajátos, szubjektív felfogása szerint a technika célját éppen az anyagi, a mennyiségi eredmény létrehozatalában látja. Bár azt L i e f m a n n is elismeri, hogy „gyakran a technika mögött is van gazdasági cél“²⁾, mégis nála a kérdés megoldásának ez a beállítása éppen úgy téves, mint ahogy téves H e r m a n n magyarázata és W a g n e r javítása. A helyes álláspontot, nézetem szerint, még leginkább Sch ä f f l e képviseli. (Hogy helyes bírálatot mondhassunk a H e r m a n n -féle felfogásról, tulajdonképpen a felől a nézet felől kell már kialakult véleménynyel birnunk, mely a technikában termelést lát. A H e r m a n n -féle magyarázatnak is t. i. ez a kiinduló pontja. Ezzel azonban később külön fogunk foglalkozni. (12.) Most csak ennyit arról, hogy mennyiben célja a technikának a minőségi eredmény létesítése.)

A technika valódi célját a már említett Bauer után helyesen először E m a n u e l H e r m a n n állapította meg, amikor ezt írta: „A technika olyan teljesítményt, olyan hatást akar elérni, amely az adott feladatot a legtokéletesebben oldja meg... A technika legközelebbi célja tehát az abszolút véghezvitel.“³⁾ Ugyanezt tanítja az újabb szerzők között is kimagasló helyet elfoglaló G o t t l - O t t l i l i e n f e l d, aki azt mondja, hogy „minden technikának az a célja, hogy cselekvésünknek eredményt biztosítson.“⁴⁾

Abból az irodalomból végül, mely a gazdálkodás és technika viszonyával foglalkozik, a technika céljára vonatkozólag a véleményeknek még egy nagy, egyöntetű csoportja mered felénk. Ezek azok a vélemények, amelyek kifejezetten a javak előállításában, tehát a termelésben látják a technika célját. Láttuk, hogy H e r m a n n sokat idézett véleményének is ez a felfogás az alapja. De nála ez a felfogás csak egészen burkoltan mutatkozik. A most tárgyalandó irodalomban azonban egészen határozottan és kifejezetten jelentkezik.

Legjellegzetesebben ez a felfogás talán K l e i n w ä c h t e r -nél olvasható, aki szerint „a technika kizárólag azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy lehet a javakat, még pedig lehetőleg tökéletesen előállítani...“⁵⁾ Lényegileg ugyanezt vallja a sokat olvasott B l o c k is,

¹⁾ *Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft*, I.³ 1873. 26. l.

²⁾ *Die Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, I. 1917. 335. l.

³⁾ *Technischen Fragen und Probleme der modernen Volkswirtschaft*, 1891. 45. l.

⁴⁾ *Wirtschaft und Technik. Grundriss der Sozialökonomik*, II. 1914. 205. l.

⁵⁾ *Lehrbuch der Nationalökonomie*, 1902. 75. l.

mikor azt mondja a technikáról, hogy ennek célja „a termékeket kívánatosá tenni“. ¹⁾ De ezt olvassuk a technikus Kraft-nál is, aki ezt a felfogását közgazdától tanulta. Szerinte a technika célja „emberek és emberi közösségek szükségletkielégítésének elérése . . .“ Illetve a „közelebbi cél az e célra szolgáló termékek előállítása.“ ²⁾ De hasonlóképpen irnak olyanok is, akiknek pedig a közgazdaságtanban igen jó nevük van. Wagner szerint például „minden gazdaságnak két oldala van: a) technikai; javakat egyáltalán és minőségileg és mennyiségileg helyesen előállítani és használni, b) . . .“ ³⁾ Sombart szerint pedig, aki technika alatt legtágabb értelemben véve, nagyon helyesen, minden eljárást ért valamely meghatározott cél elérésére, anyagi vagy gazdasági technika „minden eljárás, mely javak előállítását célozza“. ⁴⁾ Sombart meghatározása kétségtelenül jobb, mint a Wagneré. De a figyelmes olvasó észre fogja venni ebben is a hibát.

Az egyetlen javítás, amelyet ezen, a technika célját a javak előállításában látó szűk felfogáson hosszú időn keresztül elérni sikerült, a Wagner idézett, újabb formulázása volt. Ezen a nyomon őt Philipovich is követte és most már a technika céljáról szólva az előállítás, mint cél mellé a használat biztosítását is odatették cél gyanánt.

A technika és a termelés viszonyáról szólva (12.), lesz alkalmunk lejjebb annak a felfogásnak a helytelen voltáról, mely az előállításban látja a technika célját és így a technikát mintegy azonosítja a termeléssel, közelebről is meggyőződni. Most csak azt jegyezzük meg, hogy ezekben a magyarázatokban is összetévesztődik, helyesebben egybeolvastódik a technika célja a cselekvés céljával, ami pedig, mint fentebb láttuk, minden nagyobb nehézség nélkül elkerülhető.

6. A technikának a javak előállítására irányuló tevékenységgel való összezavarását az is elősegítette, hogy a technika elvont és általában értelmezett fogalmát nem választották mindig kellően el a technika különös, konkrét fogalmától.

A konkrét, az alkalmazott, a gyakorlati technika, másként a technika különös fogalma akkor lép elénk, mikor a technika az életben tényleg alkalmazásba jön. A valóságban csak ez a technika létezik. A technika általános fogalmát csak elgondolhatjuk. Az életben azonban a technika mindig csak mint valamiféle technika, mint egy meghatározott

¹⁾ *Les progrès de la science économique depuis Adam Smith*, I.² 1897. 338. l.

²⁾ *Das System der technischen Arbeit*, 1902. 666—667. l.

³⁾ *Theoretische Sozialökonomik*, I. 1907. 36. l.

⁴⁾ *Elemente des Wirtschaftslebens*. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 37. 1913. 5. l.

cselekvést kísérő technika jelenhetik meg. A technika általában véve elvont fogalom marad.

A konkrét, másként alkalmazott technika S o m b a r t meghatározása szerint — és ezt a meghatározást helyesnek tartom — „azon eljárási módok összesége, melyek egy bizonyos időben tényleg alkalmazásba jönnek.“¹⁾ De nem felel meg a konkrét, másként alkalmazott technika fogalmának az, amit például Voigt „gyakorlati technikai feladatnak“ nevez,²⁾ mert ezek a gyakorlati feladatok csak egyes, meghatározott esetekre vonatkozhatnak, a Voigt gyakorlati technikai feladata pl. egy bizonyos gyárra, vagy egy bizonyos mezőgazdasági üzemre vonatkozólag érvényesül, míg ezzel szemben az alkalmazott technika mindig a hasonló esetek egész kategóriájára, tehát például az összes, azonos feltételek mellett dolgozó gyárakra, vagy mezőgazdasági üzemekre, vagy fogyasztó gazdaságokra vonatkozhatik. Közelebb jár a fogalomhoz W e n d t meghatározása, aki azon ismeretek összességét nevezi „szűkebb értelemben vett technikának“, melyek az ipari munkálkodás terén szükségesek.³⁾ De az már kevésbé szerencsés kísérlet, hogy magát ezen ismeretek alkalmazását a „munka“ szóval jelöli meg. Eme felfogásban lehetetlen észre nem venni a hajlandóságot ama magyarázat felé, melyet már fentebb is kifogásoltunk (5), és amely a technikát a termeléssel véli azonosíthatni. Technika nem csak a termelés, de a fogyasztás terén is érvényesül. Azonkívül mindenesetre szűk felfogás a technikát csak az ipari termelés terére korlátozni. A mezőgazdasági termelés terén is érvényesül technika. A hajlandóság, mely csak a termelés terén akar technikát észrevenni és ezen az alapon könnyen azonosítja magát a termelést a technikával, mutatkozik W i e s e-nél is, aki a következő S c h m ö l l e r-féle meghatározásra hivatkozik, mikor a gyakorlati technika fogalmát elemzi. E szerint a meghatározás szerint „technika alatt a szó szűkebb értelmében azokat az ügyességeket értjük, melyeknek segítségével az emberek a külső természetet céljaik szolgálatába állítják.“⁴⁾ Ez a meghatározás magában véve helyes. De egészen egyoldalú és ezért téves felfogás, ha W i e s e azt hiszi, hogy a technikának ilyenképen értelmezett fogalma egyjelentőségű a termelési technikával. Az emberek t. i. a külső természetet nemcsak a termelés céljából állítják szolgálatukba. Erről alább (12.) is lesz szó.

¹⁾ *Technik und Wirtschaft*, 1901. 7. 1.

²⁾ *Technische Oekonomik*. *Wirtschaft und Recht der Gegenwart*, II. 1912. 223. 1.

³⁾ *Die Technik als Kulturmacht*, 1906. 4. 1.

⁴⁾ *Privatwirtschaft, Volkswirtschaft und Technik*. *Wirtschaft und Recht der Gegenwart*, I. 1912. 4. 1.

Az alkalmazott technika fajai a szerint válnak külön, hogy minő a cselekvés, melyhez a technika, mint segítő társul. Így van mindenek előtt a szellemi és az anyagi cselekvésnek megfelelő technikája.

Lássuk először is a szellemi cselekvés technikáját közelebbről. A szellemi cselekvésnek, a szellemi munkának technikája tulajdonképpen a gondolkodás eljárás módjában áll. Azok az eszközök, amelyek közül válogatva állítjuk ilyenkor össze eljárás módunkat, legnagyobb részt szintén szellemiek, mint például a gondolkodás különböző, logikai módszerei. De vannak a szellemi cselekvésnek anyagi eszközei is, pl. a számlálásnál a számoló gép alkalmazása, az anyagrendezésnél a karthotek-ek használata, stb. Az a sajátos szerep, melyet a technika a cselekvésnél játszik, különösen azoknál a cselekvéseknél öltik jól szembe, amelyek bár lényegükben szellemiek és szellemi hatásra is számítanak, de anyagi eszközökkel is kell dolgozniok. Ilyenek pl. a festés vagy a zene. Itt merül fel különösen a kérdés, hogy a cselekvés hogyan rendelkezik a maga technikájával, hogy csinálja a művész a maga dolgát, miként uralkodik a szellem az anyag fölött? Ebből a képességből és tudásból alakul ki az eljárás mód, a művészi cselekvés stílje, a modor. De ebből fejlődhetik ki a modorosság is, ha t. i. az ilyen szellemi cselekvésnél a puszta technika háttérbe kezdi szorítani az alkotás szellemi elemeit.

Minket, tárgyunknál fogva, különben, a szellemi technika kevésbé érdekel. Inkább azt fogjuk most már közelebbről szemügyre venni, hogy mit értünk anyagi technika alatt.

A mi szempontunkból, t. i. a gazdálkodásnak a technikával való összefüggése szempontjából, a technika fontossága különösen az anyagi cselekvésnél lép előtérbe. Az anyagi cselekvés technikája az a technika, melynek különösen lehetnek közelebbi vonatkozásai a gazdálkodással. De meg aztán ez az a cselekvés, amelynél látszik a technika. Hiszen a szellemi cselekvésnél is csak ott jut a technika különös, kívülről is érzékelhető jelentőségre, ott látható, ott vizsgálható meg, ahol anyagi eszközökkel dolgozik. Erre a technikára gondolunk mindig, mikor egyáltalán technikáról beszélünk. Ez az, amit Gottl-Ottlilienfeld „reáltechnikának“ nevez.¹⁾ Sombart idevonatkozó megállapítása igen jó. Miután a technikáról általában beszélt, azt mondja, hogy „ezen a körön belül van egy külön terület, melyet az anyagi technika birodalmának mondunk. Ez mindazon ügyességek és ismeretek foglalata,

¹⁾ „A reáltechnika körülbelül egyet jelent azzal, amit technikának mondanak a szó szorosabb értelmében.“ *Wirtschaft und Technik. Grundriss der Sozialökonomik*, II. 1914. 206. l.

amelyek arra szolgálnak, hogy a külső természet dolgait célszerű módon hasznosítsuk. Ilyen pl. a mérőeszközök technikája.“¹⁾ P e s c h, aki a gazdálkodás és technika viszonyáról alkotott felfogásában erősen S o m b a r t hatása alatt áll, hasonlóképen ír. Szerinte „anyagi technikának volna nevezhető az ismeretek, ügyességek, eljárási módok összefoglalata, amelyek arra szolgálnak, hogy a külső természet tárgyait célszerűen használhassuk . . .“²⁾ Viszont nem találó az, amit az anyagi technikáról L i e f m a n n mond, aki szerint a „technika fogalmánál nem szabad csak az anyagi technikára gondolnunk“, holott szerinte „ma ez az uralkodó felfogás.“ Még pedig azért nem, mert „éppen az észszerűségi elv álláspontjáról a technika mint eljárás mód messze a természetén túl kinyúló fogalom.“³⁾ Ez a tétel magában véve helyes, de az indokolása egészen hibás. Hiszen azért még nem kell a technikát egyenesen és csak a termeléssel azonosítani, mert anyagi eszközöket használ fel és anyagi cselekvéshez társul.

Tényleg minden, különösen a gazdálkodás szempontjából számba jövő, vagy érdeklélő technika anyagi technika. Úgy érteve ezt, hogy a technika ebben az esetben anyagi cselekvéshez társul és anyagi eszközök használatában mutatkozik. Az eljárás mód anyagiakon anyagiakkal végzett cselekvés kísérője. Hiszen, mint láttuk, igen sokszor a szellemi cselekvés technikája is kénytelen anyagi eszközökhöz nyúlni és így már részben maga is anyagi technikává lesz. Mihelyt a cselekvés eszköze és célja anyagi, a cselekvés során mutatkozó eljárás módban anyagi technikával állunk szemben.

7. Minthogy minden gyakorlati technika, mely a gazdálkodás szempontjából számba jön, vagy kizárólag, vagy legalább jó részben anyagi technika, és minthogy továbbá az anyagi technika azt jelenti, hogy a természeti világnak benső énünkön kívül eső része fölött uralmat akarunk gyakorolni, a technika fejlettsége, alkalmazhatósága szempontjából a legnagyobb fontosságú a technika kapcsolata a természettudományokkal. A technika fejlettsége első sorban természettudományi ismereteink fejlettségétől függ.

A technika mint eljárás mód a cselekvés eszközeit a külvilágnak a természeti törvények uralma alatt álló birodalmából veszi. Annál több és annál jobb ilyen eszközt tud a cselekvésnek rendelkezésére bocsátani, minél jobban ismeri ennek a természeti világnak a törvényeit. A technika fejlődése egyenesen lépést tart a természettudományok fejlő-

¹⁾ *Technik und Wirtschaft*, 1901. 4. 1.

²⁾ *Lehrbuch der Nationalökonomie*, I. 1905. 12. 1.

³⁾ *Die Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, I. 1917. 338. 1.

désével. Az énekelés technikája pl. rendkívüli módon fejlődött az emberi hangképzésre vonatkozó, élettani ismereteinknek mélyebbé válása óta. Éppen így fejlődött a gyógyítás technikája az emberi egészséges és beteg szervezet alaposabb ismerete óta. Az építés technikája pl. azóta fejlődött igen nagy mértékben, amióta természettudományi ismereteink fejlődésével beköszöntött újabb tafálmányok fémekből, vagy más, építésre alkalmas új anyagokból való építő szerkezetek létrehozatalát lehetővé tették. A rendkívüli jelentőségű vegyészeti ipar nagy fejlődését a vegyészeti természettudomány nagy haladásának köszöni. Igen jól mutat rá Földes arra, hogy „a termelés nagyszerű emelkedése korunkban túlnyomóan a termelés technikai részében és igen csekély mérvben annak ökonómiai feltételeiben tett haladásnak tulajdonítandó.“¹⁾ Ez a nagyfontosságú technikai haladás pedig első sorban a természettudományok fejlődésének köszönhető.

A természettudományok haladásának hatása a technika fejlődésére különösen azoknak a technikáknak a fejlődésénél látszik egészen kézzel foghatóan, amelyek a kívülünk fekvő természet tárgyaival foglalkoznak. Egészen nyilvánvaló és könnyen szembeötlő ez a hatás akkor, mikor szükségletkielégítésre alkalmas dolgok előállítására irányuló technikáról, illetve az ilyen cselekvést kísérő technikáról van szó. A fentebbi példák a két első kivételével ilyenek. Ezek az úgynevezett „termelési technikák“, amint erről majd még alább (12.) is fogunk szólni. Annak a felfogásnak nagy elterjedtsége is, mely a termelés folyamatát rövidesen azonosítani szeretné a technikával, abból ered, hogy a természettudományok fejlődésének párhuzamos volta a termelés technikájával, egészen közvetlen kihatása a termelés technikájára olyan nagyon szembe szökő. „A mindennapi élet szükségleteivel közvetlen összeköttetésben vannak a technikai tudományok, — mondja Philippovich. — Ezek azt tanítják, hogy az emberi tudást miként kell alkalmazni és értékesíteni a természeti anyagokon és erőkön... A természettudományok haladása átalakította a termelési technikát.“²⁾ Ugyancsak szerinte a „a technika alkalmazott tudomány, különösen alkalmazott természettudomány.“³⁾

Majd mindjárt látni fogjuk, hogy nem egészen szerencsés ebben az összefüggésben a technikát csak mint termelő technikát olyan erősen hangsúlyozni. Tényleg ez nem is történik mindig. Így a technikus Kraft is Engelmayernek következő meghatározására hivatkozik, mint helyesre, mikor a technika mibenlétét magyarázza: „Technika az

¹⁾ *Társadalmi gazdaságtan.* I.^o 1917. 133. l.

²⁾ *Grundriss der politischen Oekonomie*, I. ¹¹ 1916. 130. l.

³⁾ Ugyanaz a munka, 1904.⁵ 103. l.

a művészet, mely tervszerűen a felismert természeti kölcsönhatások alapján hív életre természeti jelenségeket.“¹⁾ Bár ő maga a saját magyarázatában erősen hajlik a felé a felfogás felé, mely a technikát csak a termelésnél tudja észrevenni. Ez a magyarázat így hangzik: „Technika alatt azt a tudatosan akart, emberi tevékenységet értjük, melynek keresztülvitelénél öntudatosan vagy öntudatlanul fizikai vagy vegyi törvények jönnek alkalmazásba egy bizonyos anyag újjáalakítására, átváltoztatására, újra rendezésére vagy helyváltoztatására.“²⁾ Schenk szerint „a technika területét a természettudományi kutatás... nagy mértékben felderítette.“³⁾ Liefmann szerint „a technika előtt létezik... a természettudomány...“⁴⁾ Wiese szerint „minden szűkebb értelemben vett technika a természeti összefüggések ismeretén és egy bizonyos ügyességen és képességen alapszik, melylyel ezt a ismeretet ki lehet használni. Mindenütt a bizonyos, meghatározott természetismeretek felhasználásáról és bizonyos természeti akadályok szakszerű leküzdéséről van szó. Ez különösen a magasabb (termelő) technikára nézve áll.“⁵⁾ Az idézet utolsó mondatát csak bizonyos korlátozással írhatnók alá. Gottl-Ottlilienfeld technika alatt — a reáltechnika értelmében — „a természet fölött való uralkodó cselekvés eljárás módjainak leszűrt egészét“ érti.⁶⁾ Diehl szerint pedig „a technika alkalmazott természettudomány... A külső eljárás módokat értjük alatta, melyekkel az emberek megszámlálhatatlan szükségleti tárgyait nyerjük és dolgozzuk fel. A technika a természeti erők és törvények hasznosító alkalmazása, használatba vétele. (Nutzanwendung.)“⁷⁾

A technika azonban ezeket a természeti erőket a gazdasági életnek nemcsak abban a fázisában veszi igénybe, amelyet termelésnek mondunk. A természettudományokra, a természettudományi ismeretekre támaszkodó technika a fogyasztás terén is a legnagyobb mértékben érvényesül. Ezt egészen természetesen fogjuk találni, ha meggondoljuk, hogy tulajdonképpen a termelés is végeredményben fogyasztás, helyesebben, hogy minden termelés fogyasztással jár. A termelés kapcsán fellépő fogyasztásnak adta éppen a gazdaságtan a „technikai fogyasztás“ nevet.

¹⁾ *Das System der technischen Arbeit.* 1902. 665. 1.

²⁾ *Das System der technischen Arbeit.* 1902. 685. 1.

³⁾ *Die Begriffe „Wirtschaft“ und „Technik“ und ihre Bedeutung für die Ingenieurausbildung.* 1913.?) ? 1.

⁴⁾ *Die Grundsätze der Volkswirtschaftslehre,* I. 1917. 345. 1.

⁵⁾ *Privatwirtschaft, Volkswirtschaft und Technik.* *Wirtschaft und Recht der Gegenwart,* I. 1912. 5. 1.

⁶⁾ *Wirtschaft und Technik.* *Grundriss der Sozialökonomik,* II. 1914. 207. 1.

⁷⁾ *Theoretische Nationalökonomie,* I. 1916. 70. 1.

Ennek a fogyasztásnak a technikájával azokat a módokat keressük, melyekkel a külvilágnak használatra közvetlenül nem alkalmas tárgyait arra használjuk fel, hogy belőlük közvetlenül használható dolgokat állítsunk elő. De nyilvánvaló a természettudományi ismeretek fejlettségének közvetlen hatása arra a technikára is, mely azt a legjobb módot keresi, hogy a külvilág tárgyait szükségleteink kielégítésére közvetlenül legcél-
szerűbben miként használhatjuk fel. Jó példáit adja ennek az egészség-
tan hatása a lakásszükséglet miként való kielégítésére vagy a vegytan
hatása a táplálkozás egészségesebbé tételére, stb.

Navratil Ákos.

(Befejező közlemény következik.)

Magyarország és a szabadkereskedelem.

Ha a gazdasági élet jelenségein, azok okain, törvényszerű összefüggésein és várható fejleményein tündődök már a háború folyamán is állandóan érezhették minden elméleti igazságnak megingatását, minden a multban gyökerező gyakorlati ismeret és tapasztalat elégtelenségét s így a folytonos „Umlernen“ kényszerű szükségét, a háborút követő alakulások még katasztrófálisabban rendítettek meg minden szerkezetet, amelyet akár a tudósok az elmélet és gondolkodás nyújtotta pillérekből, akár pedig a gyakorlat férfiai üzleti tapasztalataik kincsesbányájából nyert kövekből alkottak meg. Azok között a romok között, melyeket a nagy földrengés a világgazdaság terén itthagyt, ott találjuk a háborúról a békére való átmenet lebonyolítására alkotott minden, bármily elmés konstrukció vázát is, vonatkozott az legyen akár a leszerelés módjára vagy a valutaproblemára, akár a nyersanyagbeszerzésre vagy a hajótér kérdésre. A fejlemények minden jóslásra rácaffoltak, minden számítást felborítottak, minden logikát megcsúfoltak s talán csak egyet igazoltak alaposan: azt a kesernyés szkepticizmust, mely az emberi nemnek a századok folyamán elért ethikai fejlődését nem becsülte valami sokra. S ezek a megállapítások egyaránt állnak legyőzött és győző országokra s minden bizonnal állnak a semlegesekre nézve is; nálunk — kik az Oroszbirodalom mellett talán a leghányattatottabb sorsot éltük át — jelentkezhetek a váratlan fejlemények a legszélsőségesebb formákban, boldogabb országokban, hol az élet menete nem lengett ki oly nagyokat, talán kevésbé szembeötlők is, lényegében azonban a világgazdaság egyeteme az, mely a dezorganizáció súlyos tüneteit mutatja.

Minden csalódás és kiábrándulás ellenére is azonban nem csökken azoknak a száma, akik a nehéz kórnak csodahatású panaceáját megkeresni és hirdetni hajlandók. Olyan ezek vállalkozása, mintha csak valaki egy durva kézzel szétrombolt precíziós műszer ezernyi finom csavarját, rugóját és fogaskerekét ráimádkozással akarná bonyolult rendjébe visszailleszteni. A legnagyobb stilű és legfanatikusabban vallott ily panaceahit a kapitalisztikus termelés helyettesítése a kollektívizmussal,

melyet a vérmesebb vagy erőszakosabb hívők a „kisajátítók“ általános és azonnali kisajátításával, a kompromisszumra hajlók a fokozatos szociálizálásnak sokféle értelmezést megengedő és sok kibuvót nyitvahagyó, mindenkép nem őszinte rendszabálya útján óhajtanák megvalósítani. Mi, akik tapasztalatokban gazdagabbak vagyunk, mint — az oroszokon kívül — bárki is, már tudjuk, hogy a szocialisztikus messiánizmusról, mint a háború utáni gazdasági összeomlás egyedül hivatott elhárítójáról, mit tartsunk. Mert aki nem állott meg a dolgok felületének szemléleténél, megállapíthatta, hogy annak a gyalázatba fulladt torzkisérletnek, melynek áldozatai voltunk, összeomlása szükségszerű volt, nem is annyira azért, mert a vezetők nagyobb része rosszhiszemű s a nem rosszhiszemű tudatlan vagy féleszelős volt, hanem azért, mert az a cél, mely a kevés számú tisztalelkű rajongó hívő előtt lebegett, az emberi s különösen a tömegethosznak a szkeptikusok szerint változhatatlan színvonala mellett örök utópia maradhat csupán.

De voltak és vannak szerényebb igényekkel fellépő panacea-hirdetők is, kik sokkal kevésbé radikális, de épp oly biztos sikerűnek ígért gyógymódokat ajánlanak. A különböző feliratokkal ékeskedő ily szerek közül egyet, a szabadkereskedelmet óhajtják a következő fejtegetések elemezni, főképp azokban a megjelenési formáiban, melyekben ez a fogalom a magyar gazdaságpolitikai élet zavaros vizein az idők folyamán felvetődött. S hogy mindjárt előljáróban elhárítsunk egy fogalomzavart, melybe ujságcikkek és nyilatkozatok olvasásakor minduntalan bosszankodva botlik bele az ember: nem a szabad kereskedelemről, vagyis a *belső* gazdasági forgalom felszabadításáról a háborús kényszergazdálkodás béklyói alól, hanem az államközi árucserének vámoktól és más korlátozásoktól ment szabadságáról, a klasszikus nemzetgazdaságtan „free trade“-jéről lesz szó, helyesebben azokról a jelmezekről, melyekben a szabadkereskedelem fogalma a magyar gazdaságpolitikai nyilvánosság előtt a közelmúltban és ezidőszertint megjelent.

Különösebb múltja a szabadkereskedelem fogalmának a magyar gazdaságpolitikában nincsen, mint ahogyan egyáltalában nyilvánosságunk kereskedelempolitikai eszmeharcoktól sohasem volt hangos. Ha nem is idézzük fel a cobdenizmus nagy harcának emlékét Nagy-Britanniában, még azokhoz a mozgalmakhoz képest is, melyeket az Észak-Amerikai Unióban egy-egy tarifabill vagy Franciaországban a mélinizmus vagy a Németbirodalomban a vasvámok kérdése idézett fel valamikor, a nálunk például a gabonavámok kérdése által vert hullámok a nyilvánosság víztükrének csak leheletszerű megbolygatásai voltak. Mert miként a külpolitika tekintetében a *pragmatica* sankcio nyújtotta keret, azon belül a dualisztikus szerkezet, azon kívül pedig a Németországgal való szövetség

olyan, szinte emberfölötti hatalmasságoktól származó adottságokként hatottak, melyek bevégeztsége és örök érvényessége mellett tisztára meddő a véges emberi elmének minden okoskodása s ez a külpolitika iránti érzék és érdeklődés sokszor felpanaszolt hiányának valóságos oka, akként a kereskedelempolitika terén is az Ausztriával való gazdasági egység megrendíthetlenségéről való meggyőződés jóformán közömbössé tette nyilvánosságunkat e problémakör iránt.) Az önálló vámterület jelszava valamikor ugyan sokat volt hallható s mint pártpolitikai programkövetelés szerepelt állandóan, miként a vándor-színésztársulatok molyrágta felszerelése, de őszinte hívői a követelésnek vajmi kevesen voltak s az egész mozgalom hol gyengén pislogó, hol élénkebben lobogó szalmaláng volt csupán, amelynek feléledése az Ausztriával való gazdasági kiegyezés megújítására irányuló tárgyalásokkal függött mindenkor össze. Hogy a mezőgazdasági érdekeltség idegenkedett az önálló vámterülettől, az csak természetes, mert hiszen különösen az utolsó időszakban, amikor a monarchia fogyasztásának emelkedése folytán a belföldi termelés csak éppen hogy fedezni tudta a szükségletet s így az árak állandóan az importparitásig emelkedtek, a gazdasági közösség szinte verseny nélküli s jó árakat fizető piacot biztosított. S hozzá kell tennünk, hogy ez orientáltságában is a mezőgazdaságot — legalább évtizedeken át — nem annyira tudatos kereskedelempolitikai megfontolások vezérelték, mint inkább sok tekintetben a megszokotthoz való ragaszkodás s a terményértékesítés hagyományos módja folytán kevésbé érzett közvetlen érdekeltség voltak a döntő tényezők, amit világossá tesz az, hogy e kérdésben való állásfoglalása ugyanaz volt akkor, mikor a monarchiának gabonakiviteli többletei voltak, mint abban az időszakban, amikor már csak bőséges termékek fedezték a belső szükségletet. De nem buzogtak melegebben a vámelkülönülésért a nagyiparosok sem, részben ugyan csak politikai opportunitásból, de nagyobb részben azért, mert gyár-
iparunk tetemes része a legszorosabb kapcsolatban volt az osztrák iparral, azzal szemben a fiók vagy legalább is a leányvállalat helyzetében volt, másik része közös kartellben állván az osztrák ipar megfelelő tényezőivel, a maga szempontjából kielégítettnek érezte magát, végre egy harmadik részének termelési kapacitását annyira igénybe vették a biztosított közszállítások, hogy az osztrák (cseh) iparnak a tömegszükségletek kielégítésében domináló szerepével szemben közömbös maradhatott. Hisz nagyon jellemző e vonatkozásokban az, hogy az önálló vámterületért kardoskodó egyetlen értékes, meggyőző tartalmú irodalmi terméket szerzője a kereskedők érdekképviselőjének megbízásából írta, annak a gazdasági érdekeltségnek megbízásából tehát, mely az általánosan vallott felfogás szerint — melynek magyar szempontból való

helyessége azonban erősen kétséges — minél nagyobb gazdasági területek irányában van érdekelve.

A világháború folyamán vetődött azután fel a középeurópai gazdasági unió vagy legalább is közeledés eszméje, mely sokáig inkább csak az ujság-elmefuttatások és többé-kevésbé szűkkörű társaságok szellemi tornájának volt tárgya s amikor aztán végre — már nagyon halványított képpel — a bensőleg húzódozó kormány akcióprogramjába került, már tulajdonkép meg is bukott, nyilvánvaló lévén ugyanis mindenki előtt, hogy a közeledés bármily szerény mértéke a középhatalmaknak — akkor már vajmi kevés bizalommal hitt — fölényes győzelme esetén valósítható meg csupán. Szemmel láthatóan a nálunk lefolyt egész középeurópai diskusszió menetében gazdaságpolitikai megfontolások nagyon csekély szerepet vittek. Nem szólunk most azokról a számosakról, kik az eszme hangos csatlósai voltak azért, mert konjunkturát szimatoltak, mert érvényesülni, jelen lenni, bankettezni és szónokolni való alkalmat találtak a mozgalomban. De a komoly pártolók is nagyobb részt a Németországgal való fegyverbarátság kikerülhetetlen következményeként, a háború után kialakuló hatalmpolitikai konstellációba való beleilleszkedésünk egyedüli lehetőségeként tekintették, melynek mellékesen — ha a mezőgazdasági érdekkör oldaláról nézték — meg van az az előnye, hogy majdani többtermelésünk eredményei számára felvevőképes nagy piacot biztosít, — ha pedig az ipari érdekkör oldaláról nézték — meg van kétségtelenül az a hátránya, hogy egyes iparágaink fennállását kétségessé teszi. Az eszmének ezen reálpolitikus barátai mellett voltak aztán „intellektuel“ hivei is annak az ideológiának alapján, hogy a társadalmi fejlődés iránya a kisebb emberi közületek társulására utal közös célokért való kooperáció érdekében s hogy az egyelőre megvalósíthatatlan „Európai Egyesült-Államok“ ideálja felé az első fontos lépés „Közép-Európa“ egyesülése. De épp oly kevésbé vezették gazdasági megfontolások az eszmének — barátainál sokkal hevesebb — ellenzőit. Ezek egy része abból a politikai táborból került ki, mely — nagyon kevés komolysággal — egyáltalában ellenezte a Németországgal való politikai szövetséget s helyette az entente-hoz való csatlakozást követelte már a háború előtt, más része pedig a radikális és szociáldemokrata pártok hiveiből, kik számára a középeurópai egység a porosz „Junker“-uralom és militarizmus hódítását s ennek szárnyai alatt a magyar feudális reakció végérvényes körülbástyázását jelentette. S megint nagyon jellemző volt a gazdasági motivációnak teljes háttérbe szorulására, hogy a középeurópai koncepció néhány igen heves ellenzőjét ismét a kereskedelmi érdekképviseletek szolgáltatták, míg a leginkább veszélyeztetett gyáripár érdekeltsége körében a hangulat igen barátságos volt.

A monarchia egységének kártyavárként való összeomlása után — melynek itt lejátszódott aktusa tulajdonképp sokkal több annál, amit a nyelvhasználat az októberi forradalom nevével jelöl meg — a kereskedelempolitikai tárgykörben is ugyanaz az ideológia került felszínre, mely ezen zavaros időszak általános politikájára rányomta a bélyegét. Miként az akkori Magyarország külpolitikai vonatkozásokban azt a tragikomikus szerepet vitte, hogy a rázúduló csapások és az elhatalmasodó belső zavarok által csúffá téve, a mindenki által cserbenhagyott wilsoni tizennégy ponthoz való hű szerelmét zengte, akként a gazdaságpolitikai jövő tekintetében is a teljesen szabad áruforgalom, a kölcsönös segítségen és a célszerű munkamegosztáson alapuló nemzetközi összeműködés volt a vezérlő csillag. Wilson nevezetes emlékü békeprogramjának idevágó pontját tudatosan vagy nem tudatosan félreértve, a nyilvánosságot hangoló hivatalos tényezők az Unió elnökét úgy szerepeltették, mint a free trade rettenthetetlen bajnokát, aki jön véget vetni az imperialisztikus kapitalizmus garázdálkodásainak, a protekcionizmus nationálistikus jelszavak mögé bujtatott tobzódásának, a kölcsönös elzárkózások gyűlöletet szító ostoba rendszerének, holott az a bizonyos programpont semmi egyéb ellen nem foglalt állást, mint a blokádnak, kereskedelmi összeköttetések tilalmazásának és hasonló háborús gazdasági fegyvereknek a béke idején is való alkalmazása ellen s semmi egyéb elzárkózási törekvésre nem célzott, mint a középhatalmak tervezett gazdasági egységében kifejezésre jutott tendenciákra. A világháborút befejező békekötéstől várták a világgazdaság ez új rendjének felvirradását s a hívők között csak annyiban voltak árnyalatkülönbségek, hogy a rajongóbbak pusztán az entente oldalán számottevőknek feltételezett humanisztikus-pacifisztikus áramlatok felülkerekedésétől várták a fordulatot, az osztályharc alapján állók ellenben csak a háború által megrendítettnek vélt nemzetközi kapitalizmus bukásától és a szocializmus győzelmétől remélték a nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak is új rendjét. A vizsgálódó szem hiába kutatott ugyan jelek után, melyek tápot adtak volna a feltevésnek, hogy a szabadkereskedelem diadalra jutása számára a talaj elő volna készítve.

Az Yves Guyot vezette szabadkereskedelmi liga akadémikus törekvésein és a hagyományos angol liberalizmus hitvallásain kívül sehol sem jelentkezett komoly mozgalom ily irányban s a józan számítás szerint is a háború által szított szenvedélyek, az erős lánggra lobbant nacionalizmus, az újonnan keletkezett államok önállóságának minél erősebb kidomborítására irányuló természetes törekvés, a háború által elvesztett gazdasági pozíciók visszaszerzésének vagy a háború folyamán szerzett helyzeti előnyök körülbástyázásának érdeke s — last not least — a valutarelációknak már akkor erősen megbolygatott rendje:

semmikép nem is lehettek alkalmasak oly légkör teremtésére, mely a világgazdasági pacifizmusnak előfeltétele. Ellenkezőleg: a szakirodalom épúgy, mint az egyes államok gazdaságpolitikai készülődései s az üzleti világ tervei mind csak a mellett tettek tanuságot, hogy ha nem is a háború alatt alkalmazott kegyetlen fegyverekkel, de mindenkép harcra mutat a csillagok állása. Wilson hazájában a háború alatti választásokon a republikánus párt győzött, mely még erőteljesebben hangsúlyozza a védvamos és imperialisztikus törekvéseket, mint az ugyancsak nem szabadkereskedelmi demokrata párt. Az Észak-Amerikai Unió egyébként a háború folyamán törvényt hozott úgy a német „dumping“ elleni küzdelem céljaira, mint pedig az amerikai kivitt szolgáló trustszerű alakulatok megengedhetőségéről. Nagybritanniában erős visszhanggal találkoztak azok a — azóta 1919. szeptember elsejével meg is valósított — törekvések, melyek a háború alatt oly nagy teljesítményeket végzett dominiumok és gyarmatok és az anyaország között amazokat praeferenciális helyzetbe hozó szorosabb gazdasági kapcsolat létesítését célozták. Franciaországban minden meggondolást uralt az a félelem, hogy a háború alatt sértetlen maradt német ipar leküzdhetetlen versenyt vesz fel a tekintélyes részében feldúlt francia termeléssel s itt is, miként Olaszországban, magától értetődőnek vétetett, hogy a háború alatt meghonosított új iparágak vagy költséges befektetéssel nagyobbított üzemek védelmére mindent el kell követni. Hasonló meggondolások vezérelték a semlegeseket, melyek azonfelül túljó valutájuk miatt exportképességük megbénulásától és belső piacuknak is rosszpénzű államok termékeivel való elárasztásától tartottak. Spanyolország erélyes iparfejlesztést kezdett, a délamerikai államok nyersanyagkivitel helyett gyártmányok exportjára törekedtek s ezt kiviteli vámok megfelelő differenciálásával igyekeztek biztosítani, egyike-másika pedig a protekcionizmus legszélsőségesebb eszközeitől — külföldi mintaküldemények, árjegyzékek súlyos megadóztatásától, kereskedelmi utazók számára városokint kiszabott rendkívül magas engedély-illetékektől, stb. — sem riadt vissza. Sem ezek a beszédes tünetek, sem pedig az a meggondolás, hogy a gazdasági szabadság mindenkor az erősek fegyvere, ellenben sohasem lehet az önvédelmi harcot folytató gyengék követelése, nem rendítették meg a szabadkereskedelem eljövételébe vetett hitet s azt a meggyőződést, hogy Magyarországnak ezen az alapon kell keresnie jövő boldogulását.

Párhuzamosan ezzel az ideológiával, mintegy kisebb programként került felszínre a dunai konföderáció jelszava, értve alatta legalább gazdasági egységét azoknak a kis- és középp államoknak, melyek a rombdőlt monarchiát alkották vagy a monarchiához tartozott területekkel lényegesen gyarapodtak. Lehetetlen észre nem venni a párhuzamot a

háború alatt propagált középeurópai gazdasági egységnek a következő fejlődési foknak remélt Európai Egyesült-Államokhoz való viszonya s a dunai konföderációval beérő programnak a talán meg nem valósuló általános szabadkereskedelemhez való viszonya között, amint tényleg ugyanannyira nem gazdasági motivációból fakadt az állásfoglalás a dunakonföderáció tervével szemben, mint a középeurópai unióval szemben. Ugyanazok a szólamok; a minél nagyobb területeken való szabad gazdasági mozgás és céltudatos összeműködés, a „Kleinstaaterei“ ellentétessége a nagy gazdasági egységekre irányuló s a világgazdaságban immanens törekvésekkel, hangzottak ismét el s juttatták itt csudálatos visszhanghoz azt a zenekart, mely Bécsben érthető lelkesedéssel zengte himnuszát a dunakonföderációnak, annak a tervnek, mely a bécsi álomnak: a „Gross-Österreich“-nek legalább a háborúban már nem szokatlanná vált szurrogatum alakjában való megvalósítását jelentette volna. S hiába látszott felette valószínűtlennek, hogy akár Románia vagy Jugoszlávia, akár Lengyelország vagy Csehország — túlnyomóan politikai okokból — megnyerhetők lennének ily alakulat számára, mely újonnan nyert vagy új alakjukban még konszolidálatlan állami szuverénitását a legfontosabb gazdaságpolitikai vonatkozásokban érzékenyen csorbitaná s amely alakulat veszedelmesen hasonlítana az általuk szétrobbantott osztrák-magyar monarchiához, hiába volt bizonyosra vehető, hogy mindenekelőtt Olaszország nem lehet támogatója ily tervnek, mert az adriai és balkán érdekeit jobban veszélyezteti, mint a kimúlt monarchia: megdönthetetlen hitként vallották mindenfelől — s felelős helyről is —, hogy a békekonferencia elhatározott szándéka az említett államok gazdasági összekovácsolása. S hiába volt kétségtelen, hogy ily alakulat legelső sorban az új német-osztrák köztársaság létérdeke, mely jövőtehetetlen élelmezési és szénválságánál fogva csak a többi résztvevő állam által — minden komoly ellenszolgáltatás nélkül — tartható fenn önállóságában s akadályozható meg a legtermészetesebb elhatározása megvalósításában: a Németbirodalomhoz való csatlakozásban; hiába intettek a múlt tapasztalatai, hogy egy több tagból — s éppenséggel hat tagból — álló ily egységes gazdasági terület az egyes résztvevő államok érdekellentétéinél fogva minden akcióra képtelen: a magyar nyilvánosság előtt a dunakonföderáció úgy szerepeltetett — s felelős helyről is —, mintha ennek az elsősorban osztrák és francia érdekeket szolgáló tervnek megvalósulásától mindenekelőtt Magyarország üdvössége függne s mintha Magyarországnak illenék diadalkaput emelnie annak az eszmének, mely valójában a francia-szláv hegemoniát állandósítaná Közép-Európában Prága vagy a németiségét megtagadó Bécs vezetése alatt. *✱*

A magyar gazdasági érdekek ekkora félreismerése — a politikai érde-

kekről szólni nem tartozik e fejtegetések keretébe — csak azért tarthat számot némileg enyhébb megítélésre, mert a veszített háború után ránszakadt csapások: az ország egyre nagyobb területeinek megszállása, a hódító szomszédok fokozódó elzárkózása, az áruforgalomnak, élelmezésnek, közlekedésnek, pénzügyi életnek az egyes államok rendszabályai és ellenrendszabályai folytán egyre tűrhetetlenebb megbénítása, ennek a végeleáthatatlan gazdasági „bellum omnium contra omnes“-nek nyilvánvaló végzetessége és képtelensége nagyon érthetővé teszi, hogy a lelket elfogta egy — a gazdaságpolitikai önkritikát valósággal elhárító — hő vágy oly állapot után, melyben ostrai kőszén vagy galíciai petroleum akadály nélkül jutna el ismét a szokott fogyasztási helyekre, a bácskai serítés zsirja ismét realizálná a zsirjegy ígétét s a Budapest és Bécs közötti egykor oly kényelmes utazás nem lenne többé a torlódó nehézségek és a gyötrelmes vexációk kimeríthetetlen sorozata.

Amikor azután az osztrák köztársaság kiküldötteivel St. Germainben folytatott béketárgyalások során kitünt, hogy az entente valóban nem alkotja meg a dunakonföderációt s az eszme mindössze a békeszerződés egy nagyon keveset jelentő határozmányában öltött gyenge testet: a 222. cikkben, mely szerint a szövetséges és társult hatalmak az őket egyoldalúan megillető legnagyobb kedvezmény elve alapján nem fogják igénybe venni azokat az előnyöket, melyeket az osztrák köztársaság és Magyarország vagy Csehország között legfeljebb öt évre kötött esetleges egyezmények az utóbbiakban külön felsorolandó termékek elvámolása tekintetében fognak megállapítani, akkor a dunakonföderáció magyar hívőit és a magyar gazdaságpolitikai nyilvánosságot már régen elhallgattatta a kommunizmus paródiája. Ennek négy hónapja aztán drasztikus példáját mutatta annak a kibékíthetetlen ellentétnek, amely a szocialisztikus ideológia különböző területei között fennáll. Mert amennyire következetes a szocialisztikus elmélet szempontjából a csak kapitalisztikus termelés mellett értelemmel bíró vámok elvetése s a lehető legjobb munkamegosztást jelentő szabadkereskedelem követelése, annyira következetes — hacsak valaki nem a földteke egyetemes s központilag vezetett falanszteriumának szörnyű gondolatát hirdeti — egyúttal a „szocializálás“ kiterjesztése a nemzetközi árúcsereire, ami azután a forgalom olyfokú megkötésével egyértelmű, hogy ahhoz képest a legmerevebb protekcionizmus is eszményi „free trade“-nek hat.

A proletárdiktatura bukásával ismét felszabadulván a gazdaságpolitikai elmélkedés és tervezetés, a panaceák ajánlásának is új korszaka virradt fel. A politikai fordulat által kiváltott első hatások: a nemzetközi gazdasági összeköttetések első zsenge feléledése, a hónapokon keresztül elfojtott kereskedelmi tevékenységnek szinte eruptív

újrakezdése, a szövetséges hatalmaknak a dunai hajózással kapcsolatos akciói s a felhevült képzelet által különösen felduzzasztott tervei, érthető módon azt eredményezték, hogy a nyilatkozatok, programok és újságcikkek együttese dicsőítését kezdte ismét zengeni a korlátlan szabadkereskedelemnek, mely — a Közép-Duna medencéjében való szerencsés elhelyezkedésünk révén — fényes felvirágzást biztosít majd az országnak a Kelet és Nyugat közötti áruközvetítő szerepében. A kereskedelmi tevékenységnek ez a szertelen túlbecsülése szükségszerű lelki folyamat annak a sivár gazdasági helyzetnek közepette, melyet a kommunizmus és a román megszállás, a nyersanyagokból, szénből, élelmiszerekből való kifosztottságunk és a valutabajok előidéztek. A munkanélküliek ezrei épúgy, mint a rendes keresetükből a drágaság szörnyetegével megbírkózni nem tudók a csereberelésnek, vételnek és eladásnak, az árúspekulációnak útjára léptek s az egyre tartó áremelkedés mellett oly végtelenül egyszerűnek és kevésbé kockázatosnak látszik árút venni és ismét eladni, holott javakat *termelni* az akadályok és bosszúságok tengerével való gyötrelmes küzdelmet jelent. A „lehetőleg kevés munka árán jól élni“ jelszó iránti nagy — keleti — hajlandóságunk idézte elő a gazdaságpolitikai nyilvánosságban azt a mulatságos hitet, hogy Hollandiához vagy Nagybritanniához hasonló szerep: a dunamenti nagykereskedő szerepe vár ránk és főleg fővárosunkra. E sorok írója már egy alkalommal a „Pester Lloyd“ hasábjain tett kísérletet arra, hogy ily — teljesen alaptalan — vérmességet lehűtsön, kifejtván egyrészt azt, hogy semmi különös predesztináltságunk nagyszabású kereskedelmi közvetítő tevékenységre földrajzi helyzetünk alapján nincs, másrészt azt, hogy gazdasági életünk bázisa a mezőgazdaság mellett az ipari tevékenység kell, hogy legyen s hogy virágzó kereskedelem záloga nem a szabadkereskedelmi hitvallás, hanem a minél erőteljesebb termelés.

Ha a csapongóbb képzeletűek megint csak a szabadkereskedelmi sziget végig nem gondolt szerepét szánják Magyarországnak, mások ismét az egyik vagy másik vagy több szomszéd állammal való gazdasági egység keresésének hirdetői. A dunakonföderáció körül egyelőre csendesek a berkek, noha — bizonyára legtöbbször bécsi fuvallatra — a francia nyilvánosságban még zizegnek a levelek s az angol közvélemény is az osztrák köztársaság jóvátehetetlen életképtelenségének láttára — saját szabadkereskedelmi mentálitásából ítélve meg a kérdést — a régi nagy gazdasági egység helyreállításában hajlandó látni a bajok orvosságát. A szomszédokkal való gazdasági egységkeresés irányára nézve igen eltérők a javallatok s ismét csak a politikai motiváció dönt: a Romániával való gazdasági összeműködés gondolatát elvetők a román megszállás tapasztalatai miatt foglalnak el elutasító álláspontot, a szerb-

horvát-szlovén királysággal való összeműködést az Olaszországhoz való viszonyunkra gyakorolható hatása miatt hátrítják el mások, a Lengyelországgal való gazdasági viszony mélyítését az orosz bolsevizmus és a cseh imperializmus irányában való közös érdekeink miatt ajánlja a harmadik. Legtöbbet szerepel a nyilvánosságban az osztrák köztársasággal és a cseh köztársasággal alakítandó gazdasági egység lehetősége, mindenekelőtt az osztrák békeszerződés korábban említett (222.) cikkének felületességéből származó oly irányú félreértése alapján, mintha az kötelezővé tenne ily gazdasági egységet a két állam és Magyarország között. S ha a szénproblémából folyólag — állítólag — kényszerítő erejű gazdasági szükségszerűségnek szokás is beállítani a cseh állammal való esetleges gazdasági egységet, melyre politikai indokot valóban bajos találni, addig az osztrák köztársasággal szemben követendő gazdaságpolitikai magatartás kérdését ismét csak politikai — helyesebben érzelmi — alapokon szokás latolgatni. Unos-untig hallani ugyan a szót Magyarországra és Ausztria egymásra utaltságáról, de soha senki nem adott feleletet arra a kérdésre, hogy Magyarország milyen gazdasági vonatkozásban van ráutalva a st. germaini békével megalkotott osztrák köztársaságra? Széles körökben arra látszik hajlandóság, az Ausztriával szemben követendő gazdaságpolitikai magatartást attól tenni függővé, vajjon Bécsben szociáldemokrata vagy keresztényszocialista kezekben van-e a gyepelő, nem számolva azzal a történelmi tanulsággal, hogy a Kollonics és Metternich Bécsje által Magyarországgal szemben követett politika feltűnően hasonlított a Renner- és Bauer-korszak politikájához. S a politikai akciók és gazdaságpolitikai célkitűzések összefolyásának prégnáns példája volt kormányunknak legutóbbi jegyzéke az osztrák köztársaság kormányához, melyben az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területen alkalmazandó népszavazáshoz való hozzájárulásért minden fentartás nélkül a két ország közötti teljesen szabad gazdasági forgalmat ajánlottuk fel.

* * *

Az eddigi fejtegetések azt igyekezvén kidomborítani, mennyire nem gazdasági szempontok és megfontolások voltak irányadók és irányadók ma is a nyilvánosságban időnkint felbukkant és ma is felszínen levő gazdaságpolitikai javallatok és tervezetések körül, valósággal erkölcsi kötelességgé teszik már most a színvallást abban az irányban, vajjon szigorúan gazdasági tekintetekre szögezve szemünket, szigorúan gazdasági célszerűségek és érdekek, veszedelmek és előnyök mérlegelésével mi az ajánlható célkitűzés Magyarország gazdaságpolitikája számára: vajjon a

13 kor 2
gazdasági egység keresése más állammal (a „mindenkivel való szabadkereskedelem“ fantazmagóriája eleve kikapcsolható) s ha igen, mely irányban, vagy pedig *a gazdasági különállás megóvása* s az önálló gazdasági lét megkísérlése az új határoknak kegyetlen megvonása ellenére is? A dolgokról való komoly elmélkedés azonban még parancsolóbb erkölcsi kötelességgé teszi azt, hogy erre a kérdésre minden pozitív válasz mellőztessék: a világgazdaság mai káoszában, a kontinensekre kiterjedő gazdasági erőknek még folyó mérkőzésében, a pénzrendszerek betegségéből származó szociális és gazdasági bomlási folyamatnak még beláthatatlan fejleményei közepette lehetetlen egyik megoldást előnyös-ként és felvirágzást biztosítóként *ajánlani* s másikat hátrányosként és romlásba vivőként *elvetni*. Mindössze két negatívumot szabad talán megállapítani. Az egyik — s általános érvényű — az, hogy politikai megfontolások lehetőleg kevésbé szabad, hogy zavarják a gazdasági sorsdöntések légkörét; a politikai döntések helyességét túlságosan veszélyeztetik érzelmi hatások és alárendeltebb jelentőségű szempontok felülkerekedése, ellenben a gazdasági döntés helyességének hasonlíthatatlanul megbízhatóbb iránytűje a hasznosságnak megváltozhatatlan emberi erőkön alapuló kriteriuma. A másik — s csak magyar vonatkozású — az, hogy jövő gazdaságpolitikánkat nem szabad olyképp beállítani, mintha az egyoldalúan és kizárólagosan a mezőgazdasági termelés testére volna szabható. Végzetes hiba lenne oly gazdaságpolitika követése, mely nemzeti vagyonunknak már meglevő iparunkban és munkásságunk, valamint ipari tisztviselőink szakképzettségében rejlő fontos részét veszélyeztetné, mely amúgy is iszonyú népesség-veszteségeinket a városi lakosság kényszerű kivándorlásával még súlyosbítaná, mely az új adóforrásokat, kereseti lehetőségeket, kulturális tényezőket jelentő új ipari vállalkozások észszerű korlátok közötti és észszerű eszközökkel való stimulálásáról lemondana.

Mindenekelőtt azonban azt vélem megállapíthatónak, hogy a legközelebbi évekre vonatkoztatva *nincs is szabad választás* gazdasági egységkeresés és gazdasági különállás között. Meggyőződésem szerint jó néhány évre determinálva van a döntés számunkra s velünk együtt talán minden más államra nézve is, abban az irányban, hogy önálló állami lét kikerülhetetlenül a gazdasági különállásra kényszerít. Mert mit jelentene ma és a belátható esztendőknél belül a „szabad gazdasági forgalom“? Nyilvánvalóan hasonlíthatatlanul többet, mint a vámmentes árucserét, különösen mint a régi kereskedelempolitika fegyvertárának legfontosabb eszközét képező behozatali vámok mellőzését, melyek jelentőségét egyébként nézetem szerint nem szabad — amint az ma szokásos — annyira lebecsülni, látva azt, hogy a háború előttről származó vámok is az

aranyban való kötelező fizetés és a felpénzek révén mily elaszticitást nyertek s hogy az államkincstárnak egyéb bevételi forrásai mily nehezen nyílnak meg. „Szabad gazdasági forgalom“ a valóságban jelentené az államnak teljes érdektelenségét a gazdasági életnek az ország határain túlra is kiterjedő mindennemű mozzanataival szemben: érdektelenségét tehát azzal szemben, vajjon selyemtopánkákat vagy mezőgazdasági gépeket hoznak-e be, azzal szemben is, ha kiviszik az ellátatlan lakosság számára mulhatatlanul biztosítandó élelmiszereket, a vasutak vagy gyárak üzemeltetéséhez szükséges szenét vagy a munkanélküliek foglalkoztatására nélkülözhetetlen nyersanyagokat. Érdektelenségét jelentené valutájának nemzetközi helyzetével szemben, épúgy, mint a nemzeti vagyonnak a korlátlan egyéni önzés érvényesülése esetén fenyegető elkötávetelésével szemben, érdektelenségét az állami pénzügyeknek mindezen tényezőktől függő helyzetével és az egyensúlyukat veszített szociális erők mérkőzésével szemben. Ha tehát a mai és a következő évek állama mindezt ölbetett kézzel „a gazdasági erők szabad játékaként“ lefolyni engedné, önmaga létét tagadná. Önfenntartási érdeke követeli meg tehát, hogy az állam — ha már beéri azzal, hogy a belső gazdasági életbe a gazdasági aktusok megszámlálhatatlansága, az ellenőrzés lehetetlensége és a sokszor egyformán jogosult érdekek kiegyenlíthetlensége miatt lehetőleg kevésbé nyúljon is bele — a nemzet gazdasági tényezőinek összességét más országokhoz való viszonylatukban szabályozza, s e tényezők államközi érintkezéseibe tilalmakkal és korlátozásokkal, részesedésekkel és más kikötésekkel közbelépjen: ez pedig merő ellentéte a „szabad gazdasági forgalomnak.“ Hogy az önvédelemnek ez a szükség-szerűsége ma mennyire erősebb a nagy gazdasági egységek kialakulására irányuló tendenciánál, azt jellemzően tanúsítja az egyes vidékek, sőt községek, Ausztriában különösen az egyes koronatarományok, Németországban az egyes szövetséges államok s azokon belül egyes körök részéről s mindenütt másutt is fellépő az a törekvés, hogy az államtól tanult eszközökkel — tilalmakkal, kompenzációkkal és hasonlókkal — megcsinálják a maguk külön gazdasági — élelmezési, pénzügyi stb. — politikáját. S miként az állam, hacsak nem akar teljes tehetlenségre kárhóztatva lenni, e törekvéseket leszerelni kénytelen, akként gazdasági egység esetén is ez az egység nem tűrhetné meg a résztvevő államok külön önvédelmi intézkedéseit vagyis gazdasági imperiumokról való lemondásra kényszerítené azokat; ha pedig ez nem sikerülne, nem lehetne szó viszont szabad gazdasági forgalomról. Állami összeolvadás vagy a gazdasági különállásnak vállalása bármily gyötrelmek árán is: valójában ez az alternatíva kínálkozik az előttünk álló esztendőinkben. Egyetlen esetben enyhülhet talán ennek a determináltságnak

vaskényszerűsége: ha t. i. a valutaprobléma nemzetközi rendezése ezt a méreganyagot kiküszöbölné a társadalmi és gazdasági életfolyamatokból. De két irányban is felette kétségesnek mutatkozik e lehetőség: ily rendezés — hogy méltányosságával az általános megnyugvást, helyességével a megzavart egyensúly helyreállítását hozza — a különböző államok vagyon- és tehertételeinek, gazdasági erőforrásainak és lehetőségeinek oly gondos mérlegelését követeli meg, hogy aligha valósítható meg, ha pedig megvalósul a gazdaságilag erősek hatalmának kíméletlen érvényesülésével, akkor szolgásgba hajtja a gazdaságilag gyenge államokat s állami önállóságukat üres játékká teszi.

Minden meggondolás újból és újból egy eredményhez vezet: hiú bármilyen panaceaában való bizakodás s a bármilyen irányban való egységtörekvések — fakadjanak akár a leghelyesebb gazdasági megfontolásokból, akár politikai érzelmek, jelszavak zavaros légköréből — úgy látszik meddőségre vannak kárhoytatva. Csak lépésről-lépésre való türelmes haladás, a háború és kísérő jelenségei folyamán felburjázott gaznag küzdelmes gyomlálása, a romok fokozatos eltakarítása és az újjáépítésnek balsikerektől és csalódásoktól vissza nem riadó tervszerűsége: egyszóval ezer és ezer szenvedéssel, lemondással, izgalommal járó köznapis detailmunka kínálkozik az előttünk álló évek programjaként. S ezt a szürke munkát is, mely a morális és szellemi energiák legjavát igényli, hogy talán a jövő generációra már derűsebb ég mosolygjon, minden jel szerint magunknak, túlnyomóan csak a magunk erőire támaszkodva kell elvégeznünk. Nem jelenti ez azt, hogy fokozatosan bizonyos közeledések, egyes pontosan elhatárolt célok érdekében való összeműködések, a kölcsönös érdekek hűvös mérlegelése által megszabott keretekben kölcsönös támogatások is különösen a szomszédos államokkal ki nem alakulnának: ennyi, de csakis ennyi várható a közeli években . . . s még ehhez a minimális várakozáshoz is mindazt az óvatos fenntartást kell fűzni, amivel a tapasztalatok alapján minden prognosztikont kísérni illik.

Ferenczi **Izsóka**

A tanácsköztársaság közgazdasági politikája.*)

A tanácsköztársaság közgazdasági politikája ellenkezett az ember gazdasági természetével és ezért emberi társadalomban keresztülvihetelen.

A magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának 1. §. szerint „a Tanácsköztársaságban a proletárság minden szabadságot, jogot és hatalmat abból a célból vette kezébe, hogy megszüntesse a kapitalista rendet és a burzsoázia uralmát, s ennek helyébe a szocialista termelési és társadalmi rendet tegye“.

Letörni a burzsoáziát és új szocialista társadalmi rendet teremteni: — ez volt a föladat. Minthogy pedig ez a föladat rendkívüli hatalom nélkül meg nem oldható, átmenetileg proletárdiktaturát kellett fenntartani, mely rendkívüli eszközökkel, főképp terrorral, megsemmisíti a kapitalista világot és gondoskodik a jövő társadalmi rend megteremtéséről, elsősorban és minél előbb a proletárok jólétéről.

Valóban a terror minden eszközével üldözték a burzsoáziába sorozott, szóval minden vagyonos, vagy vagyonosnak látszott egyént. Köztulajdonná lett minden nagyobb vagyon, földbirtok, bank, ház, iparvállalat, ékszer, arany és ezüst, szerszámok, szőnyeg stb., stb. Szocializálás hangzatos címen elvették szó nélkül, kárpótlás nélkül és ellenkezést nem tűrve eddigi tulajdonosaiktól a bankokat, a lakóházakat, a bánya- és gyári vállalatokat, a kereskedelmi üzleteket, a földbirtokokat és számos ingó értéket. És midőn az eddigi rendnek feldúlása után az új rendszer felépítéséhez nyulnak, átadják a termelés vezetését a proletároknak, biztosítanak nekik munkabérül busás fizetést, megrövidítik munkaidejüket: — és ezzel kezdetét vette volna a szocialista termelési rendszer. És mi ennek a rendszernek lényege?! A vállalat és a gazdaság addigi tulajdonosának egyéni érdeke helyett mindenütt a „közérdek“ szelleme működne; a vállalatnak a munkásokat „kizsákmányoló“ törekvései helyett

*) Mutatvány a Gratz Gusztáv szerkesztésével sajtó alatt levő »A bolsevizmus Magyarországon« című műből. Felolvasta a Közgazdasági Társaság 1920. március 18-iki közgyűlésén a társaság elnöke.

a „közösség“ érdeke lelkesítené a munkásságot, és a szocialista társadalmi rend jótékony áldása töltene be az egész országot.

Ezzel az illúzióval szemben a valóságban mi történt? Mikép fejlesztette a diktatúra a „közös érdek“ ideológiáját a proletárok kebelében? Átérezte-e a munkásság „lélekemelő“ abbéli feladatát, hogy ezentúl az egyéni érdek helyett munkája a „közös jólétet“ mozdítja elő? Boldogabb sorsa volt-e a munkásságnak?

A mezőgazdaság terén a nagy és középbirtokost az egyéni tulajdon megszüntetésével eddigi ingatlanaitól megfosztották; prédára engedték a birtokfeletti hatalmat, ezáltal zavart okoztak a gazdálkodás folyamatában; a munkások bérének óriási felemelésével megterhelték a termelést, nagyra duzzasztották az előállítási költségeket, anélkül, hogy a munkakedvet fokozták vagy a gazdaságban annyira szükséges munkafegyelmet fenntarthatták volna. A nagybirtokon több vidéken az egyéni gazdálkodás helyébe alkalmazott termelő szövetkezeti rendszer teljesen csődöt mondott; mert a szövetkezeti tagok — elsősorban gazdasági munkások és cselédek — fel sem tudták fogni a nagybirtok közigazdasági jelentőségét és az ország közéletéhez való fontosságát, egyéni szempontból pedig a magas munkabér mellett inkább a henyélés, mint a nagyobb tevékenység kifejtése volt érdekükben. A kisbirtokon a proletárdiktatúra politikai okokból fenntartotta a magántulajdont, nem merté a kisbirtokot szocializálni, a kisbirtokost gazdasági szabadságában nem bántotta, sőt mindenkép legyezte, minden adótól mentesítette, és forgótőkével ellátta. Tette mindezt abban a hiszemben, hogy ekkép politikájának a nagyszámú kisbirtokosokban pártfogókat fog nevelni. Csalódott mindazáltal a gazdasági elem lelkiületében. Azt, hogy a magyar gazda a proletárral közösséget érezzen, hogy a proletárnak adja termését, vagy, hogy ő önmagát proletárnak érezze: — elérni nem lehet. Az, hogy a föld, amelyet megmunkál, az övé és hogy termése felett szabad belátása szerint intézkedhetik: oly mélyen gyökerezik a magyar gazda gondolkodásmódjában, ezt semmikép belőle kiirtani, vagy a „közös jólét“ eszméjével helyettesíteni nem lehet.

A proletárdiktatúra nem vette kellő figyelembe azt, hogy Magyarország első sorban mezőgazdasági ország, és hogy a magyar gazdaközönség felfogásának a „közös tulajdon“ képe, vagy a „közös jólét“ eszménye meg nem felel. Midőn aztán az íróasztalnál megállapított rendszer szerint a nagy- és középbirtokokat szövetkezetek útján, a kisbirtokot ugyan egyéni tulajdon alapján, de úgy kívánta megmunkáltatni, hogy a termés eredményéből városi proletároknak jusson, a gazdálkodásban a rendszertelenségnek olyan zavara állott be, mely a bőven termő országot inség veszélyével fenyegette. Az így összetákolt mezőgazdasági

rendszer közvetlenül az aratás idejében bukott meg, és elemi erővel tolult helyébe a mezőgazdaságban leghatékonyabb rendszer, az egyéni tulajdon. A proletárdiktatúra a magyar gazdaságban már csak azért sem található rokonszenvre, mert a magyar kisbirtokos ép oly kevéssé tartja magát proletárnak, amiként a magyarországi gazdasági munkások és a cselédség körében nem talált visszhangra a szocializmus. Földet akar a gazdasági munkás és a cselédség, de nem közös munkát.

Az ipar terén sem vezetett sikerre a proletárdiktatúra gazdasági politikája. Itt a vállalatok szocializálása volt a főcél. „Szocializálás“ alatt értették a vállalatnak a magántőke hatalma alól való erőszakos elvonását és ezentúl közérdekben való vezetését. Az egyéni vezetés helyébe tehát a közérdek — az állam — lép és miután a proletárdiktatúrában a vezető szerep kizárólag a munkást illeti, a szocializált vállalatokat munkások vezetik. Ezzel megszűnt e vállalatokban a vezetésnek az a folytonossága, melyet hosszú tapasztalatok alapján a kereskedelmi összeköttetések és a technika vívmányainak felhasználásával az addigi tulajdonosok vagy igazgatók érvényre juttattak. Megfojtattak az ipari vállalatok eredményes működésének főrugói: az egyéni érdek és az egoizmus, melyet a vállalkozási szellem irányít. Ezt a vállalkozási szellemet ölte meg a proletárdiktatúra, midőn az addigi vezetők és igazgatók helyébe munkásokat és állami hivatalnokokat, a népbiztosok megbizottait rendelte ki. Míg a vállalkozót első sorban anyagi érdeke és önző törekvései ösztönzik a vállalat vezetésében, s ezáltal a vállalat jövedelmezőségét mozdítja elő: — most nagyfizetésű munkásoknak a vállalat jövedelmezőségében azt a magasabb szempontot kellene érvényesíteniök, hogy „közérdekben“ dolgoznak. Hiányzik bennük a vállalat jövedelmezőségének fokozására saját anyagi érdekük, sőt önzésük inkább minél kevesebb munkára ösztönzi őket, miután fizetésük, illetőleg bérük nem a munka eredménye szerint igazolódik. Az iparvállalatok szocializálásával a proletárdiktatúra a munkások sorsát kívánta gyökeresen megjavítani és nagyban emelte a munkabéreket, kiindulva abból a nagyon is túlzott véleményből, hogy a tőke a vállalatoknál alkalmazott munkások munkaeredményéből származó jövedelmet túlságosan igénybe vette a maga javára, és beleesik a másik végletbe, túlságosan fizeti a munkást, úgy, hogy a vállalat jövedelmezőségét teljesen a munkabér emészti föl, és a tőke megújítására vagy fokozására nem marad semmi. Ily módon minden vállalatnak tönkre kell mennie, mert tőke nélkül a szocializmus sem tud termelni, termelés nélkül pedig nincs élet.

A kereskedés száműzése a proletárdiktatúra idejében és a kereskedés szerepének átvállalása állami működésbe az anyagelosztó hivatalok felállításával gazdasági téren teljes anarchiára vezetett. Sehol sem

bizonyult be jobban, hogy az egyéni érdek mellőzésével az állami gépezet tehetetlenné válik, mint itt, hol a gyors észjárású, rögtöni elhatározásra kész, egyéni érdekében működő kereskedő szerepét a formákhoz kötött, sokírásos jelentéstételhez szokott, mindig felsőbb elhatározást váró, csak a „közérdek“ által vezetett hivatalnok kénytelen elvállalni. Egy ily állami szervezet megtéremti és nagyrafejleszti az árdrágítót, az áruuzsorát, a lánckereskedést, a batyúzást és a csempészet rendszerét és aki nem akarja a kereskedésnek ezen fattyúhajtásai útján drága pénzen és magas árakon szükségleteit fedezni, áruhiányban szenved, mert az állami hivatalok útján nem ér el semmit.

A hitelügy terén a bankok szocializálása és annak az elvnek életbeléptetése, hogy a kamat, mint munkanélküli jövedelem megszűnik, felforgatta a hitelélet teljes egészét. A bankok kettős hivatása: egyrészt a rendelkezésre álló tőkék felszívása és másrészt a felszívott tőkéknek a legelőnyösebb értékesítésére való szétosztása és elhelyezése, a proletárdiktatúra alatt teljesen megszűnt. A bankok működése egyszerűen átutalásokban állt és a bankoknál őrzött készpénz, értékpapírok és értéktárgyak lajstromozásában, abból a célból, hogy ezek az utóbbiak esetleg a proletárdiktatúra érdekében, még pedig az eddigi tulajdonosaik minden kárpótlása nélkül értékesíttessenek. Szerencsére nem volt elég idő ezt a tervet végrehajtani. A bankok felszívó működése — miután a kamat fizetése meg volt tiltva, betétek elhelyezéséről szó sem lehetett — arra szorítkozott, hogy a szocializált üzletek és vállalatok 10.000 koronán felüli pénzüket hetenkint a bankba voltak kénytelenek vinni, ami ugyan javukra iratott, de nem kamatozott; elosztó működésük pedig — miután kamatszedés nélkül sem váltóleszámitolás, sem lombard vagy egyéb kölcsönüzlet nem képzelhető — abban állt, hogy a szocializált vállalatok termelési költségeiket innen fedezték és a számlatulajdonosok havonként saját pénzükből 2.000 koronát igénybe vehettek.

Pénzügyi politikája a proletárdiktatúrának egyáltalában nagyon gyöngé volt. Azáltal, hogy a magánvagyon, a burzsoázia vagyonát el nem ismerték, illetőleg azt közvagyonná alakítani akarták és miután a proletárokat adóval sújtani nem volt szabad: — elvileg hiányzott az adózás alapja. Ezért nagy űr támadt az adók terén. A rendszeres adózás megszűnt. A házak szocializálása folytán a házbéradó helyett a házbérek képezték az állami bevételt. Fogyasztási adókat az élelmi cikkek magasabb áraiból vettek ki maguknak. Az állami üzemek, habár a vasutak, posta, telefon, telegráf, dohány stb. díjai és ára hallatlanul felemeltettek, a magas munkabérek következtében deficitet mutatnak. Az állami adósságokat illetőleg nem mertek nyilatkozni, de kamatot az

állami kötvények után nem fizettek. Ily körülmények közt az állam pénzforrásai a hamispénz gyártásában pontosultak össze és a papírpénz forgalomba hozatala volt az egyedüli pénzügyi mivelet, melyet a tanácskormány érvényesíthetett, de ezzel az egész közgazdasági szervezetet annyira megmértelyezte, hogy saját fennállását veszélyeztette.

Boldog volt-e sorsa a munkásságnak a proletárdiktatúra alatt? Erre a kérdésre is tagadólag kell válaszolni. Igaz, munkabére nagy volt, akkora, miről álmodozni sem mert. Ámde a proletárdiktatúra közgazdasági politikája a közellátás terén nem tudott sikereket felmutatni. A közélelmiszer- és közellátási cikkek árai sokkal nagyobb arányokban emelkedtek, mint a munkabérek. Ehhez jött még az, hogy a fővárost élelmiszerekkel a proletárdiktatúra nem tudta ellátni, már azért sem, mert az élelmiszerkereskedést megszüntette és helyét állami hivatalokkal akarta pótolni. A jegyrendszer, az ácsorgás és a batyuzás uralkodott és az elégedetlenség főképp a bevásárlással foglalkozó munkásasszonyok részéről ismételt lázadó felvonulásokra adott alkalmat. Tagadhatatlan, hogy a proletárdiktatúra sok előnyben akarta részesíteni a proletár munkásokat; az anyagelosztó hivataloknál ők voltak elsőbbségben; a közfürdők nekik szolgáltak elsősorban; színházak, mulatók, hangversenyek számukra rendeztek előadásokat; vasárnaponként népünnepek voltak; a Margitsziget a proletárok számára szolgált; Gerbaudnál proletárok ültek, készítményeit csak ők kapták. — És ha mindezek után mégis azt kell mondani, hogy soha sem volt annyi munkanélküli az országban, mint a proletárdiktatúra alatt, hogy a munkások élelmezése és ruházattal való ellátása soha sem volt olyan nehéz, mint a diktatúra idejében és hogy soha sem jutott oly kevés és oly rossz húshoz a munkás, mint a diktatúra alatt: úgy tisztán áll előttünk az, hogy a proletárdiktatúra főcélját, a munkások jólétének biztosítását nem érte el, s így nem csodálkozhatunk azon, hogy a munkások szakszervezeteinek tanácsa augusztus 1-én a proletárdiktatúra megszüntetését határozta el és megbuktatta a tanácskormány rendszerét.

A tanácsköztársaság bukásának okait keresve azt láttuk, hogy minden gazdasági ág és intézmény lényegének félreismerése folytán történt intézkedések következtében megtagadta azt a szolgálatot, melyet egy nemzet közgazdaságában teljesítenie kell, különben megbomlik a társadalmi rend, hiányzik a közgazdasági mechanizmus rendes működésére a szükséges összhang. Ezért nem csuda, ha a gazdasági ágak egyes részeit megfigyelve úgy látszik, mintha az éppen vizsgálat tárgyát képező ág okozta volna egymagában a tanácskormány bukását. A magyar földműves, a paraszt ingatta meg a rendszer alappilléreit, mert nem akart rabja lenni a városi proletárságnak. A gyári vállalatok természete,

mely nem tűr munkásvezetést, tette tönkre a proletárdiktaturát, mert nem gyártott kellő mennyiségű árút. A kereskedő hiánya tette tönkre a szocializált rendszert, mert az élelmezés lehetetlenné vált. A fehérpénz által okozott válság bomlasztotta fel a gazdasági rendet.

Így mindenütt megtaláljuk a bolsevizmus tarthatatlanságának csiráit, mert a rendszer alapelvében rejtőzött bukásának forrása. Egyéni tulajdon és egyéni érdek azok a főtenyezők, melyeket az ember gazdasági működésében nem nélkülözhet; ezeknek a tényezőknek mellőzésével helyes gazdálkodás nem képzelhető. Köztulajdon alacsony műveltségű gazdasági állapotban, közérdek egyéni érdek nélkül nagyon szűk körben pótolhatják rövid időre az egyéni tulajdon és az egyéni érdek hatását, de magasabb fejlődésű fokon, nemzetközi összeköttetésben álló ország közgazdaságában vezető szerepet kedvező eredménnyel nem játszhat. Bármily nemesnek, sőt magasztosnak tűnjék is fel a közérdek és a közjólét céljára való törekvés, a gazdasági élet vezető elemét, az önérdéket az emberek kebeléből kiirtani nem lehet és ha kiirtani akarjuk, tönkre tesszük a gazdaság lehetőségét. Ezen alapvető hiba mellett a proletárdiktatúra szervezetlensége, vezető és végrehajtó közegeinek gazdasági tájékozatlansága és a kormányzásban nélkülözhetlen fegyelem hiánya mulhatatlanul anarchiára vezetett. A vidéki direktóriumok és a fővárosban működő számos „tanácsok“ függetlenségre törekedtek, a központi intézkedéseket nem vették figyelembe, és így a züllésnek be kellett volna következnie anyagi téren még akkor is, ha a politikai összeomlás elmaradt volna.

És ezzel csak ismételtük azt, hogy a proletárdiktatúra Magyarország közgazdasági életében nem művelt mást, mint rombolt, üldözéssel és rémítéssel tönkretette az előbbi korszak haladásából fakadt gazdasági eredményeket, helyettük jobbat teremteni nem tudott.

Mattekovits Sándor.

A munkásbiztosítás.

Az első nagy lépés után, melyet a nemzetgyűlés az alkotmányos jogélet teljes helyreállítása és biztosítása felé vezető úton tett, következik a pártprogramok és a nemzetgyűlésen elhangzott felszólalások szerint a gazdasági és szociális közviszonyok rendezésére irányuló munka. Ez a munka, az ország gazdasági talpraállítása a nagy összeomlás után, mely a veszített háború, a forradalom és a proletárdiktatúra okozataként ránk szakadt, nagyobb feladat, mint volt a tatárdúlás után. De aki ismeri a magyar faji energiákat és bízik a magyar társadalom megtisztult, nemesebbé vált kollektív érzületének alkotó képességében, hiszi, hogy ezt a munkát is olyan eredmény fogja kísérni, mint amilyen eredménye volt IV. Béla királyunk csüggedést nem ismerő honmentő munkájának.

Az új honmentő munkát rendkívül nehezíti az, hogy abban nincs sorrend, nincs fokozat, sürgős és kevésbé sürgős feladat, hanem minden közéleti kérdés szinte egyidejű rendezést kíván. Ezen a nehézségen csak az enyhíthet, ha a politikai államművészet az alkotásoknál mellőzi a járatlan utakat, a merész kísérletezéseket, s mindezek helyett a létező keretekre, bevált intézményekre támaszkodik. Ha keresi és a szükséges mértékig megreformálva újra a nemzeti és gazdasági újjáéledés szolgálatába állítja mindazt az értéket, mely boldogabb időkből az ország gazdasági és társadalmi szervezetéből megmaradt.

Az ország gazdasági és pénzügyi talpraállításának ezer nehéz kérdése között a honmentő művészet nem hagyhatja figyelmen kívül közviszonyainknak azt a szomorú jelenségét sem, mely a közegészségi állapot aggályos megromlásában mutatkozik. A háború embervesztesége, a nagy gyermekhalandóság, a népesség fizikai ellenálló erejének a fokozott háborús munkateljesítményből, s a hiányos táplálkozásból eredt csökkenése, a háborúból hozott sok lappangó baj és betegségi hajlamosság, a sokféle pusztító járvány megmaradt népességünk számának és munkaerejének olyan megromlásával fenyeget, melynek tervszerű kivédése elsőrendű feladat.

Az állam evvel a nagy feladattal egyedül nem birkózhatik meg, mert az államnak a népesség adózőképeségére alapított pénzügyi ereje korlátozott. A társadalmi jótékonyág gyógyíthat sebeket, de szervezetlenségénél fogva a közegészségügyi és népesedési politikának alapja nem lehet. Különös figyelmet kell tehát fordítani azokra a társadalmi szervezetekre, melyek a közegészségi viszonyok javítása és a munkaerő megőrzése céljából alakítottak, s ezek között első sorban a törvénnyel szabályozott munkásbiztosítás intézményére.

Az 1907: XIX. t.-cikkkel szabályozott munkásbiztosítás szervezetének és működésének külsőségeiben egymással összefüggésben álló, az egész országot behálózó közintézményszerű egyesüléseknek olyan organizmusa, mely a betegségi gyógykezelés, valamint a baleseti kártalanítás eszközeivel gondozása alatt tartja azokat a néprétegeket, melyeket a törvény a biztosításba bevont. Ezek a néprétegek szolgáltatják az ipari munkaerő túlnyomó részét, s ezeknek a néprétegeknek egészségi viszonyait más-ként, mint a biztosítással, a közérdeknek megfelelő állapotban tartani nem lehet.

A munkásbiztosításnak törvénnyel létesített intézménye egész társadalmi és gazdasági közszervezetünknek egyik legfontosabb része. Mert bár az 1907: XIX. t.-cikkkel szabályozott biztosítás túlnyomó részben csak az ipari munkásokra terjed ki, azonban az állami munkásbiztosítási hivatalnak legutóbb megjelent 1913—1915. évi jelentése szerint az utolsó békeévben, 1913-ban a betegségi biztosításba kereken 1,240.000, a balesetbiztosításba 960.000 munkás, s ha egy-egy biztosítottra átlagosan 3 családtagot számítunk, az előbbibe 3,720.000, az utóbbiba 2,880.000 családtag tartozott. Vagyis a két biztosítási ág összesen közel 5 millió és 4 millió egyénre, a háború előtti Magyarország össznépeségének csaknem $\frac{1}{4}$ -ére, illetőleg $\frac{1}{5}$ -ére terjedt ki.

A betegségi biztosítás 1913. évben 434.739 betegségi esetben, egy-egy betegségi esetben átlagosan 20, összesen 8,701.047 napon és 8.844 halálesetben nyújtott tagjainak segélyezést; ezenkívül 1,394.398 járóbeteg tagot és 1,026.903 családtagot gyógykezelt, s 15.193 családtagnak nyújtott kórházi ápolást. Mind e betegségi segélyek költségeire 29,441.246 K-át fordított. A balesetbiztosítás 1913-ban 4.916 sérültet részesített először kártalanításban, az év végén 9.678 sérültnek és 5.607 hátramaradottnak, összesen 15.285 egyénnek, 1915. év végén 13.283 sérültnek, 7.268 hátramaradottnak, összesen 20.551 egyénnek fizetett és pedig ebben az évben 4,484.620 K járadékot, míg a kifizetett összes baleseti kártalanítási költség 1915-ben 6,890.446 K volt.

A munkásbiztosítás e számszerint is hatalmas eredményekkel sikeresen ellensúlyozta az ipar fejlődéséből, az ipari népességnek

városokban való tömörüléséből és az ipari munkának a mezőgazdasági munkánál kedvezőtlenebb egészségi viszonyaiból eredt közegészségügyi hátrányokat, sőt helyet követelt magának az általános közegészségi állapot háború előtti tartós és fokozatos javulását előmozdító tényezők között. Hasonlóan fontos szerepet töltött be az ország ipari fejlődésében, mert a munkaadóknak a munkásbiztosításra fordított hatalmas áldozatai, s a munkaadóknak és munkásoknak a biztosító pénztárak önkormányzatában való paritásos együttműködése tagadhatatlanul enyhítette a termelés két tényezője, a tőke és munka között fennálló ellentéteket. Ezenkívül a biztosítás támaszul szolgálván a munkásnak az élet egyénileg ki nem védhető esélyeivel szemben, nemcsak védte a munkaerőt, de fokozta a munkakedvet avval a tudattal, hogy a munkás, ha a betegség vagy baleset kiüti kezéből a munkaszerszámot, maga vagy családja annak és a munkaképtelenségnek áldozatul esni nem fog.

A forradalom és a proletárdiktatúra munkásbiztosító intézményünket is megviselte. A pénztárak azelőtt szilárd pénzügyi helyzete megromlott, biztosítástechnikai műveletei stagnáltak. A pusztító népbetegségek és a biztosítás hiányából eredő munkaviszályok elleni védekezésnek ezt a frontját tehát újból meg kell erősítenünk, mert az ipari népesség egészségi viszonyainak és biztosítással megalapozott gazdasági helyzetének megjavítása, rendbentartása nélkül az ipari termelés zavartalan megindulását, s viszont virágzó ipar nélkül a háború következményeinek kiheverését és gazdasági talpraállásunkat nem lehet remélni.

Az erőszakos béke és közgazdasági helyzetünk a munkásbiztosításban mélyreható organikus reformokat tesznek szükségessé. Ezeknek a reformoknak az intézmény és jövő ipari viszonyaink valódi szükségleteiből kell kiindulniok, azokhoz kell alkalmazkodniok. Minél jobban elismerjük a munkásbiztosításnak a közegészségügyi viszonyok, az ipar reorganizációja és az európai gazdasági verseny szempontjából való tagadhatatlan fontosságát, annál nagyobb gonddal kell minden munkásbiztosítási reformnál ezeket a szükségleteket kutatnunk. A munkásbiztosításnak a múltban sokat ártott az, hogy a munkapárti kormányzat a politika szemüvegén keresztül nézte ezt a nagy jelentőségű sociális és közgazdasági intézményt. A jövőben is vitális közérdekek szenvednének, ha az ipari termelés békéjének előmozdítására is hivatott munkásbiztosítás nem annak és az ipari termelésnek a nemzeti érdek által irányított belső szükségletei szerint, hanem külsőleg, mechanikusan foganatosított reformokkal az állandó zavarok forrásává tétetnék.

Minden reformnál, mely a munkásbiztosításra vonatkozik, az intézménnyel védett nagyfontosságú közérdekek szempontjából a tapasztalatokból leszűrődő bizonyos igazságokhoz kell alkalmazkodni. Ilyen igazság

az, hogy a munkásbiztosításnak az 1907 : XIX. t.-c.-ben megállapított szervezete és rendje, mely lényegileg a kerületi pénztárak hálózatából, e pénztáraknak az országos munkásbiztosító pénztárban megnyilvánuló organikus kapcsolatából és a biztosítás vezetésére, a pénztárak törvényszerű működésének felügyeletére és a munkásbiztosítási szakbíráskodásra létesített állami szakhivatalból áll, tökéletesen bevált. A szakértő bírálat előtt ennek az igazságnak megállapítására elégségesek a következő szám adatok.

Az 1898 : XXI. t.-c.-kel létesített országos betegápolási alap, melynek céljaira az állam az összes adózóktól pótdadót szed, a szegény néposztályok betegellátására 1899-től 1915-ig 17 év alatt 111 millió K-át fordított, míg a munkásbiztosítás 1910-től 1915-ig 6 év alatt csupán betegségi biztosítási ágazatában 121 milliót. A betegsegélyző pénztárak az első munkásbiztosítási törvény, az 1891 : XIV. t.-c. hatálya alatt 1893-tól 1906-ig, 14 év alatt kereken 100 millió K-át fordítottak a biztosítottak betegségi segélyezésére, míg a ma érvényben levő 1907 : XIX. t.-c. hatálya alatt 1908-tól 1916-ig 9 év alatt több, mint 200 milliót. A pénztárak betegségi biztosítási bevétele 1913-ban, az utolsó békeévben az 1906. évi 12 millió K-ról 34 millió K-ra, 22 millióval, 180%-kal nőtt. A biztosított munkások és hozzátartozóik betegségi segélyezésére fordított összeg 1913. évben 175%-kal, a táppénz 200%-kal, a kórházi költség 190%-kal és az orvosi költség 250%-kal volt több, mint 1906.-évben. S munkásbiztosításunknak ezt a hatalmas fejlődését az 1907 : XIX. t.-c. nem a biztosítottak körének vagy a fizetendő biztosítási díjaknak mesterséges emelésével, hanem a biztosítási szervezet észszerű, a viszonyoknak megfelelő kiépítésével mozdította elő.

A munkásbiztosításra vonatkozó szabályoknak, melyeket az 1907. XIX. t.-c. megállapított, első alapvető jogelve az, hogy a betegség vagy baleset következtében keresetképtelenné vált munkásról való gondoskodás nem állami feladat, hanem az iparnak a munkajogra és az önszegély elvére alapított belügye. Az állam megadja a biztosítás sikeres gyakorlati keresztülvitelének előfeltételeit, amennyiben törvénnyel állapítja meg a legmegfelelőbb biztosítási szervezetet és anyagi jogszabályokat, valamint a szükséges hatósági jogsegélyt, azonban, eltekintve az országos pénztár igazgatási költségeitől, a biztosításhoz pénzügyileg hozzá nem járul és azért vagyoni felelősséget nem vállal.

A munkásbiztosításnak ez a törvényi alapelve is helyes, mert a szociális jogfelfogás szerint a munkaadó kötelessége a munkással szemben a munkapiac konjunktúráihoz alkalmazott bérfizetéssel ki nem merül, hanem a munkaviszonyból, a két termelési tényező kölcsönös, állandó egymásra utaltságából levonható az a következtetés, hogy a munkaadó

bizonyos szolgáltatási kötelessége munkásaival szemben azok betegség-
okozta munkaképtelenségének idejére is kiterjed. Ez a jogelv ipari
érdekekre is támaszkodik, mert a munkaerőről való gondoskodás, a
munkaerő ideiglenes teljesítési zavarainak megelőzése és leküzdése épp
oly termelési érdek, mint a munkagépek gondozása és javítása. A munka-
adónak az üzemi balesetekért való szavatossága pedig régi magánjogi
elveken és törvényi intézkedéseken nyugszik.

Az állam, eltekintve a helyesen alkalmazott jogelvektől, pénzügyi
okokból sem vállalhat a munkásbiztosításért szavatosságot. Ez önkor-
mányzati kezelés mellett az igényeknek olyan szertelen növekedésére
vezetne, mely meghaladná az állam szolgáltatási képességét. A biztosítás
államosítása pedig az államszocializmus szertelen útvesztői felé vezetne,
s ezért csak kommunista ideál és ábránd lehet.

További alapvető intézkedése a törvénynek az előbbi elvi állás-
pontból és jogelvből következik. Ha a munkásbiztosítás pénzügyileg az
ipari vállalatok az önszegélyre alapított belügye, a munkásbiztosítás tech-
nikai lebonyolításáról, a pénztárak igazgatásáról és kezeléséről az intéz-
ményt finanszírozó két érdekeltiségnek, a munkaadóknak és munkások-
nak kell gondoskodniok. E két közvetlen érdekeltiségnek a biztosításban
való kizárólagos vagyoni felelőssége a pénztárak igazgatásának és
kezelésének más rendszerre való fektetését lehetővé nem teszi, s ezen-
felül az állam pénzügyi szempontokból a két érdekeltiségnek nemcsak
pénzben, de munkában hozott azt az áldozatát sem nélkülözheti, melyet
az intézmény igazgatására és kezelésére fordít. A munkásbiztosítás ke-
zelésének bürokratizálása egyébként ipari és közegészségügyi
érdekekből sem kívánatos, mert itt a munkásosztály értelmiségére, gaz-
dasági helyzetére, s a beteg munkás vagy családtag szükségleteire való
tekintettel a bürokratikusnál szabadabb kezelési formáknak kell érvé-
nyesülniök.

Végül a törvény az önkormányzati igazgatás és kezelés alatt álló
munkásbiztosító pénztáraknak állami szakhatósági vezetéséről és szigorú
felügyeletéről is gondoskodott. Ezt a szakhatósági felügyeletet és veze-
tést a munkásbiztosítás megállapított rendszerében nem lehet nélkülözni,
mert bármennyire belügye a terheket viselő érdekeltiségnek a biztosítás,
az intézmény működésének hatásai a magánérdekeken messze túlhaladó
közérdekeket is érintenek, s ezért a törvény rendelkezésének értelme-
zése és alkalmazása, a törvényi szabályok megtartása, sőt a törvényes
keretek között való mozgás sem lehet kizárólag az érdekeltiség szabad
önkormányzati mérlegelésének tárgya. A munkásbiztosítás öncélú intéz-
mény, semmiféle más cél eszközévé nem tehető, abból ki kell zárni
úgy az alulról, mint a felülről jövő minden politikát, az intézmény más

útvonalon és más cél felé, mint amelyet számára a törvény kijelöl, nem mozoghat, ez a közérdekű szempont pedig, valamint az intézmény egész technikai és pénzügyi üzemviteléhez szükséges nagy szakismeret az önkormányzati szabadságnak az állami szakfelügyeletben a törvényes kereteken túlmenően is szab korlátokat.

A törvénynek a munkásbiztosítás önkormányzati kezelésére és az állami szakfelügyeletre vonatkozó intézkedései is helyeseknek bizonyultak. Igazolják ezt a biztosítás nagyarányú fejlődésére és teljesítéseire vonatkozó számadatok. De igazolja az a megfigyelés is, hogy bár a munkások a pénztárak önkormányzatában pártpolitikai tagozódásuk súlya és számaránya szerint helyezkedtek el, a munkaadóknak a pénztárak önkormányzatában minden politikától mentes, kizárólag ipari célokat követő paritásos elhelyezkedése, a mozgékony és hatályos állami szakfelügyelet és az intézmény törvényszerű működésében rejlő közös érdekek felismerése megteremtette az intézmény igazgatásában és kezelésében a munkaadók és munkások részéről a harmonikus együttműködés feltételeit. S ahol szórványosan ennek ellenkezőjére merült fel eset, ott az állami szakfelügyelet rendkívül széles joghatóságával nyomban közbelépett, s az ellentéteket és azok okaí a helyzethez alkalmazott, sokszor radikális rendszabályokkal megszüntette.

Ennek a megfigyelésnek nem mond ellent az a tapasztalat, hogy a forradalom és a proletárdiktatúra szellemi vezetőinek egy része a munkásbiztosító pénztárak munkás igazgatósági tagjaiból és tisztviselői karából került ki. Ennek a jelenségnek az oka nem a munkásbiztosítás törvényi szervezetében, hanem azon kívül álló mélyebb társadalmi bajban, elsősorban a sajtónak abban a részében és abban az elharapózott áltudományban volt, mely haza- és vallásellenes, destruktív tanításaival évek óta fertőzte az ország szellemi közéletét, s megmértelyezte a kevesebb lelki ellenálló erővel, kevesebb judiciummal rendelkező egyéneket minden foglalkozási körben, tehát a pénztári tisztviselői karban is. Egyébként az a számarány, mely a munkásbiztosító pénztári tisztviselői karnak a proletárdiktatúrában való részesedését mutatja, más foglalkozási ágak hasonló számarányával összehasonlítva nem kedvezőtlen a munkásbiztosításra.

A megfertőzött szellemi közélet megtisztítására, s a proletárdiktatúra bűneinek megtorlására irányuló folyamat a munkásbiztosítást sem kerülheti el. Ez az intézmény első azok között, melyek a tisztító munkát saját érdekükben sem nélkülözhetik. A munkásbiztosítás sikere sokkal inkább függ az összes gazdasági és társadalmi osztályok együttes jóakaratótól, bizalmától és koncentrikus támogatásától, semhogy ez az intézmény destruktív irányzatoknak, bolsevista bűnösöknek menhelye

lehessen. A megtorlási akciónak azonban a vétkesek személye ellen irányulónak kell lennie, s ennek a tisztogatási akciónak radikális lefolytatására az 1907 : XIX. t.-c.-ben megállapított állami szakfelügyeleti hatáskör tökéletesen elegendő lehetőséget ad. Az állami szakfelügyeleti hatáskörben lefolytatott tisztogatási munka eloszthatja az intézmény felől a közvéleményben támadt téves képzeteket, újra megszerezheti a munkásbiztosítás számára a megingott közbizalmat, s az állam és a társadalom támogatása, az érdekelt munkaadó- és munkásosztálynak közellenőrzés mellett kifejtett együttműködése visszaadhatja az intézményt annak a hivatásának, hogy az ipari munkának, az iparvállalatok rekonstrukciójának és fejlődésének, az osztályközi békének, a közegészségi viszonyok javításának, s mindezekkel gazdasági talpraállásunknak egyik hatalmas erőforrása legyen.

A közvélemény eddig a munkásbiztosítással és általában a munkáskérdéssel szemben inkább külső jelenségek megfigyelésére szorított, ezekre alapította ítéletét, de nem hatolt be a kérdés mélyébe odáig, ahol a megfigyelt külső jelenségek belső okai, mozgató erői rejtőznek. Ez magyarázza meg, hogy a míg egyfelől helyeslő visszhangra talált minden radikális rendszabály, mely a politikai és gazdasági szervezkedésnek különösen a proletárdiktatúrában észlelt káros kinövéseit külső ártalmas megnyilvánulásaikban kiirtani törekedett és helyeslő visszhangra talált a munkásbiztosítás törvényi alapelveivel, egész lényegével, s a biztosításhoz fűződő minden közérdekekkel ellenkező az a gondolat, mely a munkásbiztosítás kóros tüneteinek megszüntetésére a munkásbiztosító pénztárak kezelésének államosítását vélte megfelelő rendszabálynak, addig ma is sokféle közönnyel találkozunk az az igazság, hogy a betegség külső szimptomáinak eltüntetése nem gyógyítás, hanem a szervezetnek a bensőleg^g lassan, de annál biztosabban őrlő kór számára való áldozatul dobása; hogy a társadalmi szervezet kóros jelenségeinek mesterséges elfojtása az azokat előidéző okok megszüntetése nélkül ezeknek az okoknak a gazdasági szervezetben a túlfűtött kazán szerepét szánja.

Ma is még reng körülöttünk a talaj. Az új és régi államok ezen a rengő talajon kötözik háború okozta sebeiket, tatarozzák gazdasági szervezetüket. De mindenütt meg lehet találni annak az előre látásnak nyomait, mely a külső béke mellett a belső béke intézményes biztosítására is törekszik. A győztes ántánt a békefeltételek között gondol a munkáskérdésre, a politikai számításainak realitásában mindig első Anglia a munkáspárt parlamenti többségre jutásának esélyeit latolgatja, Németország, Olaszország intenzív munkásvédő és munkásbiztosító politikát folytat.

Bármennyire megtépett is bennünket a bolsevizmus, örülnünk kell, hogy megfertőzött közéletünk a proletárdiktatúra örült paroxizmusában már kiadta magából a kórantagot. A megtisztult nemzeti közérzésben a nemzeti lét intézményes feltételeinek megszilárdításán kívül most már nekünk is gondolnunk kell a belső társadalmi és gazdasági béke megalapozására. Ennek egyik oszlopos pillére a munkásbiztosítás, nemzeti érdek tehát, hogy annak törvényi szervezetét a viszonyokhoz alkalmazkodó organikus reformokkal fentartsuk és tovább fejlesszük.

A munkásbiztosításban szükséges organikus reformok szempontjából különösen két kérdést kell igen alaposan megfontolni. Az egyik a munkásbiztosítás önkormányzati igazgatásának és kezelésének, a másik a munkásbiztosítás állami felügyeletének a kérdése.

A munkásbiztosítás önkormányzata.

A socialis reformok társadalmi közszükségletekre támaszkodva jönnek létre, azok eredményei és kifejezői. Az államhatalomnak tehát, mielőtt a szociális viszonyokba szabályozólag beavatkozik, meg kell állapítania, van-e olyan közszükség, mely a beavatkozást kívánja. Viszont a közszükség megállapításánál nem elég csupán a társadalmi viszonyok külső jelenségeinek megfigyelésére szorítkozni, hanem keresni kell az okokat és mozgató erőket, melyek a közszükségleteket termelik, mert ezeknek az erőknél és okoknak a tömegjelenségekkel való egybevetése adja vissza a közszükségleteknek azt a mozgást, fejlődési irányt is mutató valódi lényegét, melyre a szociális reformok támaszkodhatnak.

A munkásbiztosításnak törvénnyel megállapított önkormányzati szervezete szintén lényeges közszükségnek a kifejezője. Ez a közszükség elsősorban az ipari munkásbiztosítás multjából és előzményeiből adódott. Munkásbiztosításunk nem tisztán a törvény talajából nőtt ki, hanem annak társadalmi előzményei is voltak. A törvény csak átformálta azokat a segélyező egyesületeket, melyek a munkások önkéntes társulása alapján keletkeztek, a tagok önkormányzati kezelése alatt állottak, s melyek közül nemcsak a bányamunkások, hanem az ipari munkások segélyező intézménye is évszázados megszokáson és tradíción nyugodott.

Azok a törvények, melyek a kötelező biztosítás bevezetése előtt a munkások segélyező intézményeivel foglalkoztak, mint az 1854. évi bányatörvény és az 1884. évi ipartörvény, már biztosították a munkásoknak a segélypénztárak önkormányzatában a részvételi jogot. Sőt az ipari közvélemény is régtől fogva súlyt helyezett a munkásoknak a segélyező pénztárak önkormányzatában való részvételére, amint azt az országos magyar iparegyesület, mely 1876. évben először vetette fel a kötelező biztosítás és az önkéntes alakulatok mellett a kerületi pénz-

tárak szervezésének kérdését, valamint az 1887. évi országos ipartestületi értekezlet, mely a kötelező segélypénztárak kezelését az elnöki és pénztárnoki tisztség kivételével a biztosított munkásokra kívánta bízni, kifejezetten hangsúlyozta.

Ilyen előzmények után a törvényhozás a kötelező betegségi biztosításról szóló első törvényben, az 1891 : XIV. t.-c.-ben és az annak helyébe lépett, a kötelező balesetbiztosítást is bevezető 1907 : XIX. t.-c.-ben, miután továbbra is az önsegély elvén alapuló szövetkezeti biztosítás alakjában szabályozta a munkásbiztosítás kérdését, nem helyezkedhetett más álláspontra, minthogy respektálja a természetes fejlődés rendjét, s az annak során keletkezett alakulatokat. E törvények nem tépték ki az ipari élet talajában meggyökeresedett és megszokott intézményeket, hogy azok helyébe új, mesterséges alakulatokat tegyenek, hanem a munkásbiztosítási szervezet kiépítésénél a biztosítás kötelezővé válásából folyó fokozatos észszerű változtatások mellett a biztosításnak a szabad fejlődés folyamán kialakult intézményes rendjéhez simultak.

A magyar törvényhozást erre az elhatározásra nem a hagyományokhoz való pusztán elvi ragaszkodás vagy az újító szellem hiánya vezette, hanem mindenekelőtt annak a felismerése, hogy olyan nagy társadalmi reformot, mint az ipari népesség kötelező általános biztosítása, sokkal könnyebb a gyakorlatban keresztülvinni, ha ez az újítás az ipari életben már megszokott intézményekre támaszkodik. Ezenkívül más, ennél lényegesebb szempontok is közrejátszottak abban, hogy törvényhozásunk a munkásbiztosítás szervezetének megállapításánál a természetes fejlődés rendjét nem bolygatta meg.

Az első ilyen szempont az volt, hogy a törvényhozás a munkásbiztosítás új törvényi rendje számára is megnyerni, biztosítani igyekezett azt a szellemi és materiális kapcsolatot, mely az ipari munkásságot a saját maga alkotja segélyező intézményekhez fűzte, s mely kapcsolat ezeknek az intézményeknek önkormányzati igazgatásából, az ebből fakadó bizalomból és felelősségérzetből fejlődött ki. S hogy a hozott törvények ezt a kapcsolatot nem rontották le, hanem ellenkezőleg, teljes mértékben fenntartották, annak bizonyítéka az, hogy az ipari munkásság a betegsegélyzőt, a munkásbiztosítót nemcsak önkéntes egyesülési, hanem kötelező formájában is a saját intézményének tartotta, annak fenntartását és fejlesztését munkásérdeknek tekintette.

Ez a szellemi és materiális kapcsolat két nagy társadalmi erőt kötött le a munkásbiztosítás közhasznú céljaira: a munkásság anyagi áldozatkészségét, mely évenként sok milliós hozzájárulásban nyilvánul meg s a pénztárak önkormányzati igazgatására fordított, részleteiben jelentéktelennek látszó, de a maga egészében hatalmas értékű ingyenes

szellemi munkáját. De az államra és társadalomra is nem kisebb előny származott ebből a biztosítási rendszerből, mint az, hogy az a nagy társadalompolitikai és gazdasági probléma, mely az ipari munkásosztály egészségügyi szükségleteinek kielégítéséből, betegség és baleset okozta munkaképtelenség esetében való eltartásából áll, kikapcsolódott az állam feladatai közül s a munkásbiztosításnak az önsegély elvén és a természetes fejlődés rendjén kialakult medrében helyeződött el. A betegség és baleset következtében keresetképtelen munkás gyógyellátásának és eltartásának pénzügyi terhe áttérlődött az ipari munkásság és munkaadók vállaira s a gazdasági helyzet javítására irányuló munkásmozgalom tekintélyes része a munkásbiztosító pénztárak önkormányzati szervezetében szivódott fel.

A másik igen lényeges szempont, mely a törvényhozást a munkásbiztosítás hagyományos rendjének fenntartására vezette, politikai szükségességből adódott. Az emberiségnek a családi köteléken túlterjedő társulási ösztöne, melyet a természeti erőkkal szemben való védekezés és gazdasági okok fejlesztettek ki, a népműveltség haladásával olyan szellemi és erkölcsi hatóerőkkel gyarapodott, melyekkel együtt jár a társadalom közös munkájában való részvételre, a közcélok érdekében való munkálkodásra irányuló vágy és törekvés. Az ipari munkásság zöme a politikai jogok gyakorlásából ki volt zárva, viszont a szellemi és gazdasági fejlődéssel karöltve ebben a társadalmi osztályban is életre kelt, megmozdult a társadalmi közösség munkájában való részvételre irányuló vágy és akarat, melynek erőt, a közéleti problémák közé tolódó súlyt adott a munkásságnak zárt sorokban történt politikai és gazdasági tömörülése. Amíg a munkásosztály a politikai jogok teljességével felruházható nem volt, a társadalom mélyéből eredő, az államszervezet felé hullámszó, jogot követelő mozgalomnak levezetéséről politikai észszerűség volt gondoskodni. Ilyen levezető csatorna szerepére alkalmasnak kínálkozott a munkásbiztosítás hagyományos, megszokott önkormányzati szervezete, melynek törvényes kiépítésével a munkásság értékes eszközt nyert arra, hogy egyik legvitalisabb gazdasági érdekét közintézményes keretben maga gondozza. A munkásság részére a munkásbiztosítás önkormányzatában megadott közszereplési lehetőség bizonyára enyhített a politikai jogokért folytatott osztályharcon s alkalmas előkészítő iskolául szolgált a politikai nevelésre.

A munkásbiztosítási önkormányzatnak ezt az osztályküzdelmet enyhítő és egyúttal nevelő hatását emelte ki boldogult gróf Tisza István 1901. évben, az első munkásbiztosítási reformjavaslat értekezleti tárgyalásán. Utalt az angol munkássegélyző és gazdasági szabadszervezetek működésének tanulságaira és hangsúlyozta a biztosítási, gazdasági

sőt kulturális célokat is szolgáló munkásönkormányzat fenntartásának, fejlesztésének szükségességét: „mert ott, ahol első sorban a munkás vállaira nehezedik az ő saját jövőjéről való gondoskodás, ahol munkásegyletek alakulnak, melyek koncentrálják magukban mindazon érdekeket, melyekkel a munkás foglalkozik, ott, talán hosszú idő alatt, sok tanpénz megfizetése után, de megtanulja a munkás megválasztani a maga vezérét, ott sokkal komolyabb, prózaibb, egészségesebb felfogás nyilvánul és a munkásságnak vágyai, törekvései, mozgalmi fokról-fokra, lépésről-lépésre koncentrálnak a mai társadalmi rend felbontása nélkül elérhető célok felé.“

Az a haszon tehát, mely a természetes fejlődés rendjéhez való alkalmazkodásból ered, valamint a társadalmi erők felhasználásának szükségessége, a politikai meggondolás és az állampénzügyi érdekek a munkásbiztosítás önkormányzatának fenntartását olyan szociálpolitikai szükségességre élelték, melyet a törvényhozás 1891-ben a betegségi biztosítás szabályozásánál, majd a biztosításnak az 1907 : XIX. t.-c.-ben történt újabb rendezésénél és fejlesztésénél vezető gondolatul és alapelveként elfogadott. Az önkéntes biztosításnak kötelező biztosítássá való átforgalmazása, a szabad egyesületeknek részben kötelező egyesületekkel való helyettesítése és a munkaadók kényszerhozzájárulásának bevezetése természetesen a tiszta munkásönkormányzati elvnek bizonyos módosítását tette szükségessé. Nevezetesen meg kellett adni a munkaadóknak is a jogot, hogy részt vehessenek annak az intézménynek önkormányzati kezelésében, melynek költségeihez hozzájárulnak. Az 1891 : XIV. t.-c. $\frac{1}{3}$ és $\frac{2}{3}$ arányban, az 1907 : XIX. t.-c. egyenlő arányban osztotta meg a két érdekeltiség között a betegségi biztosítás költségeit; az előbbi törvény tehát $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{3}$ arányú, az utóbbi pedig paritásos részvételi jogot adott a munkaadóknak és munkásoknak a munkásbiztosítás önkormányzatában. Ez a paritásos önkormányzat a balesetbiztosítás ügyeire is kiterjed, bár ennek a biztosítási ágak költségeit kizárólag a munkaadók viselik. A törvény e rendelkezésének alapja a szervezeti egység megőrzésére irányuló szándék és az a meggondolás volt, hogy a munkás nem ugyan pénzügyileg, de egészségével, munkaképességével, életével szintén érdekelve van a balesetbiztosításban.

Kétségtelen, hogy a forradalom és a proletárdiktatúra tanulságai sok csalhatatlannak hitt közéleti igazság revíziójára kényszerítenek. De a nemzeti szellem legszigorúbb szemüvegén keresztül is igazság marad az, hogy közviszonyaink újabb rendezésénél a történelmi és természetes fejlődés rendjét figyelmen kívül hagyni nem lehet. Alkotmányjogi reformjaink nem lehetnek mások, mint a nemzeti alkotmány ősi, ezer éves fájának hajtásai. Társadalmi intézményeinket az újító szellem nem tép-

heti ki gyökerestől, hogy theoretikus kísérletezés tárgyává tegye a társadalmi reformnak a nemzet jövője szempontjából életbevágó kérdéseit. Ipari és gazdasági viszonyainknak a természetes fejlődés során elhelyezkedett, a nemzetközi versenyhez is simuló alapjai nem tolhatók félre, hanem gazdasági életünknek a meglevő alapokon kell tovább fejlődnie. Igazság és politikai észszerűség marad, hogy az állam szekerét az összes közszükségletek felrakásával túlterhelni nem szabad, hanem szervezni kell a társadalmi erőket és energiákat olyképen, hogy a közszükségleteknek a szervezett társadalmi erővel kielégíthető részéről a társadalom maga gondoskodik. Ebből folyó államérdek tehát, hogy az ipari munkásosztály biztosítása, mint első sorban a munkást és munkaadóját érdeklő közszükséglet, továbbra is a munkások és munkaadók törvényvel kötelezővé tett feladata legyen, s hogy az önszegély elvére alapított biztosítás a közvetlen érdekeltiségnek régi tradíciókon és megszokáson alapuló, a felelősség érzetének fölkelésére és a társadalmi energiáknak az intézmény számára való lekötésére alkalmas önkormányzatában maradjon. Végül a célszerűség javasolja a legszélesebbkörű politikai jogkiterjesztés dacára ma is, hogy az ipari munkásságnak éppen a munkásérdekek ápolására hivatott közintézményben való működési lehetősége ne csorbíttassék.

A munkásbiztosítási önkormányzati hatáskörök tekintetében pedig ezekből a szempontokból különbségeket tenni nem lehet. A biztosítás társadalmi alakulatával és önkormányzati rendszerével nem egyeztethető össze, hogy a pénztárak kezelése államosíttassék, hogy a biztosításnak úgynevezett kezelési munkáját az állam által alkalmazott, csak az államnak felelős tisztviselők végezzék. Önkormányzat és államosított kezelés heterogén elemek. Ezeknek mechanikus egybefoglalása az önkormányzat elsatnyulására, a felelősség érzetének megszűnésére, a társadalmi hatóerők elvesztésére, s végeredményben bizonyára az egész szociális biztosítás államosítására irányuló káros tendenciákra vezetne.

A kezelés államosítása ugyanis nem lényegtelen hatáskört kapcsolna ki az önkormányzattól. A törvényvel rendezett kötelező munkásbiztosítás jogi és pénzügyi vonatkozású kérdéseit a törvény szabályozza. A törvény állapítja meg azt, kik a biztosításra kötelezett munkások, s a jogvitákat a bírói fórumok döntenek el. A biztosításért szedhető díjak és járulékok törvényes határok között, az államfelügyeleti hatóság jóváhagyásával állapíthatók meg. A hatósági jóváhagyással megállapított díjtételek gyakorlati alkalmazása, vagyis a munkaadóknak és munkásoknak biztosítási díjakkal való megterhelése egyszerű számítási művelet. A biztosítottaknak járó segélyeket precíz törvényi szabályok írják elő; az ezektől a munkás hátrányára való eltérés peres eljárást, az annak

javára való eltérés az államhatósági felügyelet törvényen alapuló korlátozó beavatkozását vonja maga után. A pénztár jövedelmei csak a törvényben előírt segélyezésekre és a kezelési költségekre fordíthatók, s az ezekből adódó korlátok között a pénztárak egész pénzkezelésüket szigorú hatósági felügyelet alatt bonyolítják le.

A munkásbiztosítás jogi és pénzügyi vonatkozású kérdései tehát az önkormányzatnak lényeges szabad mozgási lehetőséget nem adnak. A leglényegesebb önkormányzati hatáskör éppen az, hogy a munkások a munkaadókkal együtt maguk választják meg azokat az egyéneket, akik a munkásbiztosítás jövedelmeit kezelik, a segélynyújtás, valamint az esetleges megtakarítások, tőkék munkásbiztosítási célra való felhasználásának kérdésében intézkednek, illetőleg az önkormányzati állásfoglalást előkészítik, s ebből a ténybeli helyzetből fakad az a bizalom, mely a munkásságot az intézményhez fűzi és pénzügyi hozzájárulásra serkenti.

A kezelés államosítása lényeges tartalmától és előnyétől fosztaná meg az önkormányzati hatáskört. A munkás ma otthon érzi magát az intézmény falai közt, míg az államilag kezelt pénztárt hatósági intézménynek tekintené. A munkás más szemmel nézi a saját választotta tisztviselők előterjesztéseit, még ha ezek a tisztviselők más társadalmi osztály képzett elemeiből kerültek is ki és még ha az előterjesztések a biztosítás pénzügyi viszonyaihoz képest a segélyezések leszállítására vagy a biztosítási díjak emelésére vonatkoznak is, mintha ilyen javaslatokkal állami tisztviselők állanának elő. Ma a munkásképviselőt akaratot nyilvánít, határoz a hozzátartozó ügyekben, s kapható a saját választotta tisztviselők részéről a meggyőzésre, míg az államhatalmat képviselő, csak az államnak felelős közegekkel szemben az önkormányzati akarat erőtlenné, az önkormányzat tanácsadó szervvé válnék, súlya, jelentősége csökkenne, s a választott tisztviselőkkel szemben érzett, minden önkormányzati szervezetben lényeges bizalom kikapcsolódnék a munkásbiztosítás morális erőforrásai közül. A munkás ma hajlandó saját intézményével szemben a fokozott áldozatkészségre, vagy a biztosításnak a viszonyokból eredő hiányaival szemben az igények lefokozására, míg az államosított kezelésű biztosítás ellenkező hatásokat, s az állam pénzügyi hozzájárulására vonatkozó törekvéseket váltana ki. Mindezek a hatások a munkásságot lassankint eltávolítanák a maga részéről eddig oly hathatósan felkarolt intézménytől, s a társadalmi béke előmozdítására hivatott intézményt a társadalmi békét zavaró intézménnyé tennék.

A biztosítás kezelésének államosítása csak az állami felügyelet dolgát tenné kényelmesebbé, de abból nem származna semmi jó sem a

közre, sem a munkásbiztosításra. Ezért a munkásbiztosítással kapcsolatos közérdekekre vonatkozó minden megfontolás az önkormányzat törvényszerű teljes hatáskörének fenntartását javasolja.

A kezelés államosításának gondolatát a forradalom és a proletárdiktatúra tanulságai vetették fel. Ezek a tanulságok tényleg éreztetik, hogy a munkásbiztosítás önkormányzatában nem maradhat minden úgy, mint eddig volt, miután itt tapasztalat szerint a közre, sőt magára a munkásbiztosításra káros jelenségek merültek fel. Olyan nagy szociálpolitikai intézménynél azonban, mint a munkásbiztosítás, a bajok pontos megállapítása nélkül épp oly kevéssé szabad részlethibák kiküszöbölése céljából egész szervezeti részeket dobni áldozatul, mint ahogy nem szabad az emberi test egészséges részeit leoperálni azért, mert azokon másképen is gyógyítható seb támadt.

A munkásbiztosítás önkormányzati életében megfigyelt jelenség az, hogy a pénztárak önkormányzati tisztségeit a szervezett munkások foglalják le, s ezek szervezettségüknél fogva az önkormányzati üléseken teljes számmal egységes állásfoglalással jelennek meg, s a munkaadókat egyenlő, sőt fokozottabb teherviselésük, s a törvényben biztosított paritásos képviselő ellenére sokszor majorizálják. Ennek folyománya, hogy a pénztárak tisztviselői állásaiban pártemberek és hozzátartozóik is elhelyezkednek, s a pártszervezet a pénztári tisztviselői állásokat politikai érdekük jutalmazására is felhasználja.

A munkásság soraiból kikerülő arravaló egyéneknek a pénztárak tisztviselői állásaiban való elhelyezkedését elvileg nem lehet kifogásolni. A fizikai munka viszonyaiból önképzés útján szellemileg kinőtt munkásra nézve a szellemi munka körében való elhelyezkedésre a munkásság áldozatkészségéből fenntartott biztosító intézmény nyújtja jóformán az egyedüli, a legtermészetesebb lehetőséget. A pénztár tisztviselői állásában elhelyezkedett munkás a munkásbiztosítási állami felügyelet körébe kerül, s ha állásának politikai meggyőződését nem is áldozza fel, a nyilvános állami felügyelet mérséklőleg hat politikai magatartására. Ezzel szemben a munkásság soraiból kikerülő, a természetes elhelyezkedési lehetőségtől megfosztott szellemi proletariátus ellenőrzés alatt nem álló utakon, a társadalmi rendre veszélyesebb téren és formában keresné az elhelyezkedési és érvényesülési lehetőséget. A pénztári tisztviselői állásokban elhelyezkedő munkások a biztosítás nagy pénzügyi erejét nem állíthatják pártpolitikai célok szolgálatába. Ez lehetséges lehetett, amíg a munkás segélyzőegyletek önkéntes társulási alakulatok voltak. Ma a törvénnyel szabályozott munkásbiztosítás egész pénzügyi művelete minden részletében annyira szakszerű állami felügyelet alatt áll, hogy a pénztárak jövedelmeinek törvénytől eltérő felhasználására lehetőség nincs.

Nem szól tehát semmi lényeges szempont az ellen a politikai megfontolás ellen, mely a munkásság részére a pénztári tisztviselői állásokban való, amugy is mérsékelt elhelyezkedési lehetőség fenntartását célszerűnek mutatja. Lényeges kár akkor származhatik ebből, ha a pénztári tisztviselői állások betöltésénél nem az arravalóság, hanem a párt-politikai szempontok játszák a főszerepet; ha a pénztári tisztviselők akár a szellemi munkaképesség, akár a készség hiánya folytán nem a tisztviselői munkában, hanem a párt-nexusban vagy politikai szolgálatokban keresik boldogulásuk alapját. Ennek a kárnak nyomait nem is kell szélesebb társadalmi közviszonyokban keresni, mert ezzel a jelenséggel szemben a munkásbiztosítási közérdek is elegendő alapot ad a fellépésre. Ez a jelenség a tisztviselői állások szükségtelen szaporítását és a kezelési költségek olyan megduzzadását vonja maga után, melyet munkásbiztosítási érdekből sem lehet tűrni.

Ezen a bajon a gyakorlatban enyhít az, hogy a pénztári tisztviselői állások nagy része iskolai kvalifikációhoz, középiskolai, sőt főiskolai végzettséghez van kötve. A szerzett tapasztalatok mégis több irányban mutatnak rá az orvoslás szükségességére, s orvoslásra vár a munkaadók és munkások paritásos önkormányzati érvényesülésének jelzett hiánya is. Mindezekről a kereskedelmi kormány már 1909. évben készített törvényjavaslatot, mely csak a bekövetkezett politikai változások, s később a kitört háború miatt nem kerülhetett parlamenti elintézés alá.

Ezeknek a hiányoknak orvoslásával a munkásbiztosítás önkormányzatát közszempontokból teljes egészében fenn lehet tartani, s leszerelhető minden aggály, mely az önkormányzat fenntartását kívánó közérdekekkel szemben a proletárdiktatúra tanulságai alapján felmerülhetett. A munkásságnak a létező társadalmi renddel és a nemzeti érdekekkel ellentétes politikai és gazdasági szervezkedését munkásbiztosítási reformokkal úgy sem lehet kivédeni. A munkásosztály nevelése, gazdasági helyzetének javítása az az eszköz, mellyel a munkásságot a reális politika számára meg lehet nyerni. Ma különösen kedvező az alkalom erre, amikor a munkásságot a forradalom és a proletárdiktatúra az ábrándok világába tartozó theóriák értéktelenségéről kézzelfoghatóan meggyőzte. A munkásság szellemi képzése és politikai nevelése a szervezkedésnek egészségesebb irányokat szabhat, s meggyőzheti a munkásközvéleményt arról, hogy a munkás gazdasági helyzetét másként, mint a létező társadalmi rend kereteibe illeszkedő mozgalommal, javítani nem lehet, s hogy ennél fogva a nemzeti eszme sem ellensége, hanem fegyverbarátja a munkásságnak úgy politikai, mint gazdasági küzdelmében.

A teljes munkásbiztosítási önkormányzat fenntartásának azonban elengedhetetlen feltétele a szigorú, de a mellett pártatlan, kizárólag a

munkásbiztosítás törvényszerű céljait szolgáló állami szakfelügyelet. Ennek az állami szakfelügyeletnek pártatlannak kell lennie, mert olyan nagy társadalmi intézménynek, mint a munkásbiztosítás, politikai súlyát és jelentőségét ugyan tagadni nem lehet, azonban a politikai szempontok érvényesítése törvényhozási feladat. Ha a törvényhozás, figyelembe véve a politikai követelményeket is, kipontozta azt az utat, melyen a munkásbiztosításnak haladnia kell, az állami felügyeletnek csak az a hivatása, hogy a munkásbiztosítás önkormányzati életét és üzletvitelét a törvény rendelkezéseivel kijelölt korlátok között tartsa, s állandóságából folyó szakszerűségével irányítsa a változó összetételű önkormányzati szervek biztosítási gyakorlatát. Ennek a hatályos, szakszerű és pártatlan állami szakfelügyeletnek az 1907 : XIX. t.-c. minden tárgyi biztosítékát megadta.

A munkásbiztosítás állami felügyelete.

A munkásbiztosítás állami felügyelete a biztosítás mindenkor törvényi rendjéhez alkalmazkodott. Amíg a biztosítás nem volt törvénnyel szabályozva, hanem önkéntes társulással létrehozott segélyező egyesületek látták el az ipari munkásság betegségi gyógykezelésének és munkaképzetlenségi segélyezésének feladatát, ezek a segélyező egyesületek az egyesületi jogszabályok alapján a közigazgatási hatóságok felügyelete alatt állottak. Evvel szemben az 1891 : XIV. t.-c., miután a munkaadók kényszerhosszárulásának bevezetése mellett kötelezővé tette az ipari munkások betegségi biztosítását, s erre a célra az ipari munkaadók és munkások együttes igazgatására bizott kötelező pénztári intézményeket alkotott, a törvény alapján működő betegsegélyező pénztárakat az iparhatóságok felügyelete alá helyezte.

Az ipari munkásbiztosításnak az 1907 : XIX. t.-c.-ben végrehajtott újabb korszerű reformja után az intézmény sem közigazgatási, sem iparhatósági felügyelet alatt nem maradhatott. A törvény a munkásbiztosításban is a lehetőségig érvényesíteni kívánta azt a matematikai törvényszerűséget, mely minden biztosításnak alapja, s melyet a biztosítás-tudomány a nagy számok törvényének nevez, miután a tapasztalat a megelőző betegsegélyező pénztári rendszer hibáinak közös forrásául éppen ezeknek a matematikai törvényszerűségeknek teljes figyelmen kívül hagyását ismerte fel. Az 1907 : XIX. t.-c. tehát a célszerűség által megengedett mértékig országosan egyesítette az addig egymástól függetlenül és izoláltan működött helyi betegsegélyező pénztárakat, s a létesített országos munkásbiztosító pénztárban foglalta össze az ipari munkásság két nagy gazdasági szükségletéről, a betegségi és baleseti biztosításról való gondoskodást.

De e reform megvalósításánál, mely alkalmas volt arra, hogy a biztosítást szilárd pénzügyi alapokra fektesse és fejlődését lényegesen előmozdítsa, a törvényhozás azt sem hagyhatta figyelmen kívül, hogy a betegsegélyző pénztáraknak a közös érdekkapcsolat segítségével a jelentéktelenség homályából történt kiemelése, a betegsegélyezés céljaira szolgáló anyagi erőknek országos egyesítése, a betegségi és balesetbiztosítás intézményes egybekapcsolása a biztosításnak a gazdasági és szociális közviszonyokra kiható olyan erőt, súlyt és jelentőséget ad, mely csak akkor lehet a közérdek szempontjából helyes és aggálytalan, ha az állam intézményes alapon már előre gondoskodik arról, hogy ezek a központosított nagy anyagi és erkölcsi erők soha más célt ne szolgáljanak, mint a munkásbiztosításnak az abba bekapcsolódó összes közérdekek kölcsönhatása alapján kialakult, törvénnyel meghatározott célját. Meg kellett fontolni, hogy ha a törvény a termelésnek az érdekazonosság tudatától még távol álló két tényezőjére, a munkaadóra és munkásra bizza ennek a nagy szociális intézménynek az önkormányzatát, egyúttal a két társadalmi osztálynak az önkormányzatban való harmónikus együttműködését is intézményesen kell garantálnia. Mert nem lehet a reform sikerét, a nagy anyagi és erkölcsi erők felett rendelkező intézmény törvényszerű működését egyedül arra a számításra alapítani, hogy a biztosításban való érdekközösség tudata majd kifejlődik a munkaadókban és munkásokban.

Ezt az intézményes garanciát a törvény avval adta meg, hogy megszüntetve az iparhatósági felügyeletet, a munkásbiztosító pénztárak pénzügyi ellenőrzésére, az önkormányzat működésének vezetésére és irányítására állami szakhivatalt állított fel. Ezt a szakhivatalt egyúttal a munkásbiztosítási jogviták végsőfokú bíróságává tette, s az ebből folyólag a bírói függetlenség és pártatlanság biztosítékaival ellátott hivatalnak a munkásbiztosítási önkormányzattal szemben olyan széleskörű felügyeleti, ellenőrzési és beavatkozási joghatóságot adott, amilyennel társadalmi igazgatás alatt álló, állami költségfedezés nélkül fenntartott egyesülésekkel szemben politikai hatóságot rendszerint nem lehet felruházni.

Ennek az állami szakhivatalnak jóváhagyásától tette függővé a törvény a pénztári alapszabályok érvényességét, melyekben a munkásbiztosításnak a törvényben nem szabályozott minden jogi, pénzügyi, önkormányzati és kezelési kérdését rendezni kell. A balesetbiztosítási veszélyességi táblázatokat, a pénztári alkalmazottak szolgálati és fegyelmi szabályzatát a szakhivatal hagyja jóvá. A törvényszerűnél nagyobb tartalékalapok gyűjtéséhez, a tartalékok és megtakarítások felhasználásához a szakhivatal engedélye és jóváhagyása szükséges. A pénztári szám-

adások a szakhivatalnak évenként bemutatandók, mely azonkívül a pénztárak könyvelését, nyilvántartásait, levelezéseit, szóval egész pénz- és ügykezelését évenként legalább egyszer a helyszínén is megvizsgálni kötelesek. A szakhivatal az önkormányzati szervek ülésein részt vehet, az üléseket bármikor összehívhatja, az elnöki tiszteletet azokon átveheti, az önkormányzatot birsággal szoríthatja a törvényszerű működésre, a törvényellenes vagy a biztosítás érdekeit sértő önkormányzati határozatokat hivatalból megsemmisítheti, az önkormányzati szerveket feloszlathatja, azoknak újból való választását elrendelheti, egyes személyeket a megválaszthatóságból kizárhat, a pénztárak önkormányzatát felfüggesztheti, s a pénztárt saját kezelésébe veheti, végül szükség esetében rendelettel intézkedhetik minden kérdésben, mely egyébként önkormányzati hatáskörbe tartoznék.

A törvény a munkásbiztosításnak a munkaadók és munkások költségén fentartott, a két érdekeltég által igazgatott intézményével szemben ilyen messzemenő ellenőrzési és beavatkozási jogokat politikai hatóságnak nem adhatott. Mert csak a politikai irányzatoktól mentes, kizárólag a törvény rendelkezéseit és a munkásbiztosítás törvényi célját szolgáló bírói pártatlanság tehetette elfogadhatóvá a teherviselő érdekeltégek önkormányzatának olyan messzemenő korlátozását, mely joggal kelthetett volna aggályokat, ha ez a joghatóság nem kizárólag a munkásbiztosításban egyesülő munkaadói és munkás, tehát közös ipari érdekek figyelembe vételével gyakorolhatnák.

A kormánynek ilyen messzemenő ellenőrzési és beavatkozási jogokat különösen nem adhatott a törvény, mert a kormánynek a munkásbiztosítás önkormányzati intézendő ügyeibe való közvetlen beavatkozása újabb tápot adott volna annak az amúgy is erős törekvésnek, mely az államnak a munkásbiztosítás teherviselésébe való bevonására irányult. Egyébként a kormány szempontjából sem volt kívánatos, hogy megterhelje magát a munkásbiztosító pénztárak önkormányzati életének, adminisztrációjának és üzletvitelének közvetlen ellenőrzésével járó számtalan aprólékos, bonyolult kérdéssel. Ez a törvény gyakorlati végrehajtásával és a munkásbiztosítási üzletkezeléssel járó feladatok olyan tömegét utalta volna a szakminisztérium ügykörébe, mely mellett tulajdonképeni feladatának, az általános vezetésnek és irányításnak nem felelhetett volna meg. A kormányzati hatáskörök túlzott centralizációja egyébként sem egészséges tünete a közigazgatási és közgazdasági államszervezetnek. Ezeket a szempontokat tehát szintén honorálta a törvény, amikor a gazdasági életnek egyik legszakosítottabb ellátást, ellenőrzést és vezetést igénylő, egészen speciális ismereteket kívánó jogterületét, a munkásbiztosítási törvénynek az önkormányzati hatáskör területén való

gyakorlati végrehajtását, s a pénztárak ellenőrzését a létesített szakhivatal hatáskörébe utalta.

A törvényben rendszeresített szakhatósági felügyelet előnyei más szempontokból is kézzel foghatók voltak. Ha a kormány ruháztatott volna fel a munkásbiztosító pénztárak felügyeletének és ellenőrzésének joghatóságával, a kormány az első- és másodfokú közigazgatási vagy iparhatóságok közreműködését nem nélkülözhetette volna. Mert az nemcsak szokatlan, sőt példanélküli lett volna a modern államszervezetben, de keresztülvihetetlen és a kormány közjogi állásával összeférhetetlen is, hogy a miniszter legyen a kerületi, vállalati és magánegyesületi biztosító pénztárak közvetlen, elsőfokú felügyeleti hatósága. Az országos pénztár pedig az első- és másodfokú hatóságok helyébe tehető nem volt, mert ez a pénztár a biztosításnak a kerületi pénztárakkal egyenlő jogállású és összetételű önkormányzati szerve, s így hatósági felügyeleti jöggörrel nem volt felruházható.

Ezzel szemben a szakhatóságnak nincsenek közbenső fórumai. Felügyelete és eljárása közvetlen az összes munkásbiztosító pénztárakkal szemben. Ezért a munkásbiztosítás felügyeletét és vezetését avval a közvetlenséggel és gyorsasággal intézheti, melyet a szociális biztosításban sem hiányzó üzleti szempont megkövetel. A szakhivatal személyi összetétele a kormányénál sokkal állandóbb, s nincsenek sokféle elágazó kormányzati és közigazgatási feladatai; így egész tevékenységét a szociális biztosítás állandó irányú szakszerű művelésére és vezetésére fordíthatja. Tevékenységének állandósága és szakszerűsége folytán az alapos magánjogi, közigazgatási és iparjogi ismereteket kívánó munkásbiztosítási jognak hivatásos magyarázó helyévé válik. A bel- és külföldi munkásbiztosítási gyakorlat állandó megfigyeléséből eredő tapasztalatai a munkásbiztosítási jogállapot továbbfejlesztése és a munkásbiztosító pénztárak működésének irányítása körül közreműködését értékesé, az ellentétes érdekek összeütközéseinél megnyugtatóvá teszik. A biztosítás minden részletére kiterjeszkedő megfigyeléseinek állandósága és szakszerű feldolgozása révén a számoknak és statisztikai adatoknak az a nagy tömege, mely a szociális biztosítás működését és üzleti tevékenységét mutatja, a szakhivatal előtt a biztosító pénztárak tevékenységének minden részletét a valóság, az ok és okozat képében tünteti vissza, úgy, hogy a szakhivatal ellenőrző tevékenysége a munkásbiztosításnak nemcsak külső, de belső jelenségeire is támaszkodik. Mindezekon felül a munkásbiztosítási felügyeletnek és a szakbíráskodásnak a szakhivatalban való egyesítése garantálja az előbbi tevékenységben a jogszerűséget, az utóbbiban a szakszerűséget, melyet ilyen összetétellel sem a kormány, sem az iparhatóság felügyeleti jöggörében biztosítani nem lehetett.

A törvény természetesen ügyelt arra, hogy a szakhivatal hatáskörét ne állapítsa meg túltengő mértékben, a biztosításba kapcsolódó közérdekek vagy a kormánynak a parlamenti felelősségből folyó jogállását hátráltató módon. Ezért a szakhivatal hatáskörét csak az önkormányzat kérdéseire, továbbá a munkásbiztosításnak önkormányzatilag intézendő, törvényi szabályok között mozgó belső üzleti és kezelési ügyeire szorította. Ellenben a munkásbiztosításnak más közérdekekkel érintkező vonatkozásaiban az intézkedés jogát a kormánynak tartotta fenn, a szakhivatalt a kormány felügyelete alá helyezte, s mindezzel biztosította a kormánynak a parlamenti felelősségből is természetesen következő azt a jogkörét, hogy a szakhivatal felett gyakorolt felügyelettel és a törvényhozás irányítására birt alkotmányos befolyásával a munkásbiztosítás ügyét a közérdeknek megfelelően irányíthassa.

Az ipari munkásbiztosításnak ezt a főfelügyeleti és parlamenti irányítási jogát a törvény a kereskedelemügyi minisztériumnak, tehát annak a kormányhatóságnak ügkörébe utalta, melyhez az ipari és kereskedelmi ügyek kormányhatósági vezetése tartozik. A törvény evvel a rendelkezéssel az ipari munkásbiztosítás ügyét iparügynek deklarálta. Nem arra a közjogi kapcsolatra való tekintettel, melyben Horvát-Szlavonországokkal állottunk, vagyis nem azért, hogy a munkásbiztosításban, mint iparügyben, a nevezett országokkal a törvényhozás közössége biztosíttassék. A munkásbiztosításnak az iparügyi törvényhozás körébe utalása éppen áldozat volt közjogunk rovására, mert a horvát kiegyezési törvény a biztosító intézetek ügyét nemcsak a törvényhozásban, hanem a végrehajtásban is közössé tette, s így a munkásbiztosítás ügyének erre a kiegyezési pontra való fektetésével a végrehajtás közösségét is sikerülhetett volna elérni.

Ezt a közjogi áldozatot a törvényhozás azért hozta, mert figyelemmel volt azokra az igen fontos ipari érdekekre, melyek az iparfejlesztésnek és a munkásbiztosításnak közvetlen kapcsolatából származnak. Nagyiparunk nem évszázados fejlődés eredménye, mint a nyugati ipari államokban. Ezekben az ipar nagyarányú kifejlődése teremtette meg a munkáskérdést, mellyel nekünk már iparunk fejlődésének kezdetén kellett számolnunk. A törvényhozás és a kormány iparfejlesztési akciójának sikere függött attól, hogy a munkáskérdés az iparfejlesztéssel karöltve rendeztessék s hogy az ipari munkások gazdasági helyzetének javítására hivatott intézmények, köztük az ipari munkásbiztosítás, az ipari és kereskedelmi ügyeket vezető kormányhatóság gondozása alatt álljon.

Ipari törvényhozásunk már kezdettől fogva feladatának tekintette a munkásügy rendezését s az ipari viszonyok keretében szabályozta az

ipar teljesítő képességéhez mérten a munkaadóknak a beteg és keresetképtelen munkással szemben való kötelességét. A bányamunkások kötelező biztosítását és a társpénztárak ügyét az 1854. évi bányatörvény rendezte. A kereskedőkről szóló 1840 : XVI., a gyárak jogviszonyairól intézkedő 1840 : XVII. t.-c., az 1872. évi régi s az 1884. évi új ipartörvény, úgyszintén az 1875. évi kereskedelmi törvény már kötelezte a munkaadókat, hogy beteg alkalmazottaik ápoltatásáról és eltartásáról gondoskodjanak. Az 1884. évi ipartörvény iparügyként, az ipartestületek szervezetében szabályozta a kézműipari munkások betegsegélyző pénztári intézményét s a Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter kezdeményezésére 1891. évben hozott első munkásbiztosítási törvény szintén az ipar szervezetéhez símulva szabályozta az ipari és gyári alkalmazottak általános betegségi biztosítását.

Az ipari munkásbiztosításnak az 1907 : XIX. t.-c.-ben végrehajtott reformja, igen kis eltéréssel, szintén csak az ipari, gyári és kereskedelmi alkalmazottakra terjeszkedőleg rendezte a betegségi és balesetbiztosítást. A reform minden intézkedése a munkásbiztosítási és az ipari termelési érdekek gondos egybevetésének eredménye. Magát a kötelező balesetbiztosítást éppen az tette aktuálissá, hogy az ipart iparfejlesztési érdekből a balesetekért tartozó magánjogi szavatossággal szemben a biztosítással a lehetőségig védeni kellett.

A biztosítási szervezet megállapításánál a törvénynek az összes rendelkezéseken végig vonuló irányelve volt, hogy a munkásbiztosítást épp úgy, mint a munkásjóléti intézményeket, a nagyiparban az egyes gyárak és ipartelepek keretein belül, a közép- és kisiparban pedig a munkaadók és munkások közös szervezeteiben kell megoldani. Mert fontos érdeke az iparnak, hogy a munkaadók és az ipar fejlődésével képződő hivatásos ipari munkásosztály kölcsönös viszonyát ne csupán az üzleti haszonra és a munkás bérigényére tekintő, a munkapiac változásai vagy hatalmi erők által befolyásolt gazdasági számítások irányítsák. Kell, hogy a régi, vissza nem állítható patriarchalis munkaviszonyok helyébe a munkásjóléti intézmények és ezek együttes igazgatása révén olyan erkölcsi kapcsolatok kerüljenek, melyek alkalmasak arra, hogy az ipari termelés zavartalan rendjének fenntartását, az ipar fejlődését és a munkások gazdasági helyzetének biztosítását, mint mind a két termelési tényező közös érdekét rögzítsék be a munkaadók és munkások gondolatvilágába.

Az 1907 : XIX. t.-c. evvel a gondolatmenettel nem állott egyedül. A mezőgazdasági munkások jogviszonya és biztosítása a magyar törvényhozásban az ipari munkásokéval szinte parallel rendeződött. S az 1900. XVI. és 1902 : XIV. t.-c., valamint az ezeket kiegészítő későbbi törvé-

nyek, melyek a gazdasági munkások biztosítását szabályozták, a gazdasági termelésnek ezt a kérdését szintén a mezőgazdaság különleges viszonyaihoz alkalmazkodva oldották meg.

Mindkét parallel törvényhozási akciónak közös volt az a nézete, hogy az ipari és mezőgazdasági munkások biztosítását és jóléti intézményeit az alsó néposztályok egészére kiterjedő általános népbiztosítással és népjóléti politikával megoldani nem lehet. Nem lehet az iparban és a mezőgazdaságban ilyen általános népbiztosításra gondolni addig, amíg a termelés mindkét ága a fejlődésnek azt a fokát el nem éri, amelyen különleges állami támogatásra már nincs szüksége. Amíg az ipart és a mezőgazdasági termelést állami beavatkozással, segítséssel és féltéssel gondozni, fejlődésének előfeltételeit külön megteremteni kell, addig a munkáskérdés is az ipari és a földművelésügyi kormányzatnak különös, szakszerű gondoskodását igénylő kérdés marad. Ezért a mezőgazdasági munkások biztosításának felügyeletét és irányítását a törvényhozás a földművelésügyi, az ipari munkások biztosítását pedig az ipar és kereskedelem érdekeinek gondozására hivatott kereskedelemügyi kormány hatáskörébe utalta.

Az ipari munkásbiztosításnak a kereskedelemügyi kormány főfelügyelete alá helyezését ennek a biztosításnak belső szempontjai is különösen igazolták. A vállalati pénztárak a nagy ipartelepek munkásjóléti intézményeinek tartozékai, s hatásuk a gyári munka- és termelési viszonyokra közvetlen. A betegségi biztosítási járulékokat és segélyeket a törvény fejlődő iparunk teherbírásához mérten maximális és minimális határok közé szorította, s e határokon belül a fizetendő biztosítási díjak és nyújtandó segélyek megállapítását a munkaadók és munkások egyetértő elhatározására bízta. Ez és a balesetbiztosítás veszélyességi osztályozása, költségkirovási rendszere és tartalékolása a biztosítást annyira ipari kérdéssé teszi, hogy a munkásbiztosítás bármely kérdésének megoldásánál az industriális viszonyok megfigyelését és az azokhoz való alkalmazkodást mellőzni nem lehet.

A törvényben megállapított felügyeleti rendszert a forradalom és a proletárdiktatúra megbontotta. A proletárdiktatúra kommunizálta az ipari termelést, avval a jelszóval, mely bizonyára feledhetetlen marad az ipari munkásság emlékezetében is, hogy „a szociális termelésből fakad a jólét”. Bár az ipari termelés kommunizálása mellett feleslegessé vált volna a munkásbiztosítás, mely a marxista ideológia szerint kapitalista intézmény, s az államnak, mint egyedüli munkaadónak kellett volna a legkisebb költséggel elérhető legnagyobb termelési haszonból a munkaképtelenekről is gondoskodni, a proletárdiktatúra a munkásbiztosítás megszokott, meggyökeresedett intézményét még sem merte eltörölni. Megelégedett

avval, hogy kivette a szakhivatal hatásköréből a munkásbiztosítás felügyeleti joghatóságát, megszüntette az ipari és kereskedelmi kormányzatnak főfelügyeleti jogát, a munkásbiztosítással való minden kapcsolatot s mindezeket a hatásköröket az úgynevezett munkaügyi és népjóléti népbiztoságban egyesítette. Ezenkívül lényegesen emelte a betegségi segélyeket és a baleseti kártalanítást, az utóbbit azzal a klasszikus rendeleti kijelentéssel: „minthogy a régi rendszer idején megállapított járadékok nem felelnek meg a mai megélhetési viszonyoknak, rendkívüli járadék-pótlékot adunk“. A többköltség fedezetéről azonban sem az egyik, sem a másik biztosítási ágban nem gondoskodott, mert hiszen a régi 4°/o helyett megállapított 6°/o-os betegségi biztosítási járulék a pénz elértéktelenedéséből eredt veszteségek pótlására sem volt elég.

A nemzetgyűlésen elhangzott felszólalások, s a pártok politikai programja hű kifejezői annak a szociális felfogásnak, mely a társadalmat, annak tisztultabb közéleti szellemét áthatja. Ez a szociális érzés és felfogás a keresztény hitnek, a nemzeti összetartás szükségességének és az ország gazdasági regenerálására irányított józan számításoknak egyaránt megfelel.

A szociális reformokat illetően az illúzióknak még sem célszerű túlságosan tág teret engedni. A veszített háború után az állam pénzügyi ereje olyan próbának van kitéve, hogy különösen a gazdasági viszonyok teljes konszolidálódása előtt az általános népbiztosításnak, az általános rokkantsági, aggkori, özvegyi és árvabiztosításnak gondolata alig időszerű. Az állam a szociális reformok kérdésében ma fokozottabb mértékben van a létező társadalmi erőforrásokra utalva, mint volt a háború előtt, s ezért a mezőgazdasági és ipari termelés tényleges viszonyain alapuló reális számítások a szociális reformokban újból szerephez kell, hogy jussanak. Ez ismét szükségessé teheti a szociálpolitikában a mezőgazdasági és ipari termelés különleges viszonyaihoz való alkalmazkodást, nem a cél és az eszköz, hanem a mód és mérték tekintetében, ami indokolhatja a szociálpolitikának a mezőgazdasági és ipari politikába való bekapcsolódását. Különösen szükségesnek látszik ez az ipari munkások rokkantsági és aggkori biztosítása szempontjából, melynek bevezetése az idő, a mód, s a mérték tekintetében sokkal inkább függ az ipari konjunktúráktól, semhogy az ipari kormányzatnak e kérdés előkészítéséből való kikapcsolása célszerűnek volna tekinthető.

Diószeghy József.

Ricardo védelmére.

— Oppenheimer Ferenc földjáraadékelméletének kritikája. —

Bevezetés és Ricardo elmélete dióhéjban.

Annál kevésbé tudomány egy tudomány, mennél többet vitatkoznak benne. Szomorú fényt vet ez a megállapítás a közgazdaságtanra. Ha felütjük egy régi vagy modern közgazdasági szerző munkáját, mindenütt szinte a scholastikára emlékeztető viták tengeri kigyóit találjuk. Mind-egyik a másik tételét cáfolja és állításait korigálja, hogy azután jöjjön egy harmadik, amelyik mindent tagadásba vesz. Itt volna már az ideje és a gondolkozási ökonomia is megkivánja, hogy a közgazdasági tudomány szilárdabb alapokra helyeztessék.

Ricardo földjáraadékelmélete legbiztosabb közgazdasági ismereteink közé tartozott. A nagy mester olyan zárt logikával és feszes indokolással alapozta meg elméletét, hogy az úgyszólván indiszkutábilis sark-tétellé vált és további kutatások biztos fundamentumát képezhette.

Támadóknak ugyan sohasem volt híjával ez a tan, de ezeknek sikereik rendszerint rövid életűek voltak és a klasszikus theoria végül mindenütt győzedelmeskedett. „Kevesen vannak, akik hozzájárulásukat megtagadták tőle, kivéve, ha nem értették meg teljesen“, írja John Stuart Mill¹⁾ és „feltűnő az a bizonytalanság és pontatlan mód, ahogy azok értelmezik, akik állítólag cáfolják.“

Ricardo azt teszi vizsgálat tárgyává²⁾, hogyan befolyásolja a földtulajdon a jövedelem eloszlását és mi ebből az a rész, amely a földbirtokosnak jut. A törvény, amelyet levezet, tudvalevőleg a következő:

„A járaadék mindig egyenlő azzal a különbözettel, mely az egyenlő tőkével (munkával) termelt hozadékok mennyisége között mutatkozik, származzék az a hozadék akár ugyanazon földről, akár különböző földről.“³⁾

Szóval a földjáraadék az a különbség, mely a szóbanforgó föld és a még *használatban lévő* legterméketlenebb föld hozadéka között van.

¹⁾ *Principles of Pol. Economie*, book II. chap. XVI.

²⁾ *Principles*, II. chap.

³⁾ *Principles*, XXIV. chap.

Mint hogy azonban nemcsak a különböző minőségű földek hozadéka, hanem ugyanazon földön successive befektetett tőkék hozadéka is *különböző*, a járadékot gyakran nem a „határföld“, hanem a „határtőke“ határozza meg, mely esetben járadék az a többlet, mely a legutoljára, tehát legterméketlenebbül befektetett tőke hozadéka *fölött* van.

Ez a veleje R i c a r d o elméletének. Részleteire és következményeire csak vita közben kerül a sor, ahol és amennyiben szükségesnek mutatkozik.

Miért volt Ricardonak annyi támadója?

Mi a magyarázata azoknak a támadásoknak, melyek keresztül-világító volta ellenére oly nagy számban érték a R i c a r d o-féle elméletet?

Ennek egyik oka az, hogy igen sokan nem értették meg, illetőleg félreértették R i c a r d o t. „Legtöbb szerző, aki R i c a r d o t cáfolja, nem cáfol meg mást, mint a saját félreértését.“⁴⁾ R i c a r d o ugyanis fejtegetéseit oly tömören és exakt szüksézsavúsággal fogalmazta, hogy ezáltal gyakran homályossá vált. „A saját éleselméjűsége visszatartotta őt attól, hogy a kevésbé tisztán látó olvasója számára engedményeket tegyen.“⁵⁾

Nemcsak ellenfelei, hanem védelmezői között is nem egy akad, aki félrcérti mesterét.

A másik oka a szétágazó véleményeknek a praktikus-politikai következmények voltak, melyek az elméletből vonhatók. Itt is, mint a politikai gazdaságtan sok kérdésében, osztályhelyzetük és politikai meggyőződésük szerint formálták a szerzők a véleményüket és következményei szempontjából foglaltak állást az elmélet mellett vagy ellene. Bár R i c a r d o földjáradéktana középhelyet foglal el, mert sem a polgári, sem a szocialisztikus irányzat híveit nem elégítette ki teljesen, ez nem óvta meg őt attól, hogy sokan — kimondottan vagy ki nem mondottan, öntudatosan vagy öntudatlanul — *ethikai szempontok* belekeverésével ne formálják meg elutasító magatartásukat. R o d b e r t u s, M a r x és O p p e n h e i m e r a burzsoáökonómiát támadják R i c a r d o b a n, míg C a r e y, B a s t i a t és S c h ä f f l e az elmélet szocialisztikus következményeitől félve cáfolták azt a tant, amelyik a járadék megszolgalatlan voltát kifejezetten hangoztatja.

Az első komoly támadást R o d b e r t u s⁶⁾ intézte R i c a r d o elmélete ellen. Bár az ő saját földjáradékelmélete kevés hívet talált, az a

⁴⁾ Idézet egy angol szerzőtől.

⁵⁾ Idézet egy angol szerzőtől.

⁶⁾ *Sociale Briefe an v. Kirchmann*. 3. Brief. 1851.

probléma, amit feladott, a köralakú szigetről, kemény dió volt a Ricardo-féle iskola számára. Egy esetet konstruál, ahol a földek között sem termékenységben, sem fekvésben semmiféle különbség nincs. A köralakú sziget közepén van a város, körülötte a körcikkalakú, kb. 5.000 magdeburgi hold nagyságú birtokok. A szigeten, mely a külvilágtól teljesen el van zárva, a magán- és földtulajdon rendszere uralkodik. „Ezen a szigeten, — írja — amelyiken, mint látni, egy előfeltétele sincs meg annak, ami Ricardo szerint a földjáradékot megteremti, azt állítom, mégis esik földjáradék, mert a földbirtokosnak egy, a tökenyereségen felüli tiszta hozám mindenképen megmarad.“

„Miért esik itt földjáradék?“

Rodbertus problémáját a Ricardo-theoria szempontjából megoldhatatlannak tartotta és azt ezáltal megcáfoltak vélte.

Lexis⁷⁾ és Diehl⁸⁾ foglalkoztak behatóbban a Rodbertus állította problémával. Meg is oldotta mind a kettő, de mind a kettő hibásan. Egyébként eltérő megoldásuknak az a közös lényege, hogy a föld teljes okkupálása után a gabonára monopol-ár keletkezik, mely járadékot biztosít valamennyi birtokosnak, függetlenül attól, hogy van-e a földek között minőségbeli különbség vagy nincsen. Szóval a különbözeti járadék elve csak eddig érvényes, amíg szabad föld van. „Ha ezt a feltevést elejtjük, amint ezt Rodbertus teszi, miközben egy izolált szigetet vesz, melyen minden föld el van foglalva és a külfölddel összeköttetésben nincs, itt a földjáradék tiszta monopoljáradék, mely a földnek, mint szükséges termelőtényezőnek monopoliumából származik.“⁷⁾

Oppenheimer⁹⁾ nagyon helyesen kimutatta, hogy a Lexis és Diehl-féle „mentési kísérlet“ nemcsak nem ricardós, hanem egyenesen antiricardós. Ricardónál monopoljáradékról szó sem lehet, mert Ricardo nem engedi meg, hogy gabonára valaha is monopol-ár keletkezhesék.

A helyes megoldás lejjebb megtalálható.

Kevésbé jelentős szerzők (Jones, Carey, Bastiat, Schäffle, Mangoldt, Knies, Flatow stb.) antikritikájának cáfolatát Behrens és Diehl idézett könyvében megtalálja az olvasó.

Jelentős győzelmet aratott azonban Oppenheimer Ferenc¹⁰⁾ hatalmasan előkészített támadása és magasan leng a „citadella ormán“ a monopolbér-elmélet zászlaja.

⁷⁾ Zur Kritik der Rodbertusschen Theorien. Jahrb. S. Nat.-Ök. u. Stat. N. F. IX. (1884.)

⁸⁾ David Ricardos Grundgesetze, 1905.

⁹⁾ David Ricardos Grundrententheorie, Darstellung u. Kritik, 1909.

¹⁰⁾ Versuch einer krit. Dogmengesch. d. Grundrente, 1896.

Marx földjáraadékelmélete.

A földjáraadék újabb monopolelmélete M a r x t ó l¹¹⁾ veszi eredetét, bár kezdetleges nyomai R o b e r t u s - n á l , s ő t m á r S m i t h - n é l¹²⁾ megtalálhatók.

Ezen felfogás szerint a földjáraadék nem más, mint levonás a természetes bérből. A földművelő munkás nem kapja meg munkájáért az őt megillető munkabért, hanem kénytelen annak egy részét a földtulajdonosnak átengedni. Ez a földjáraadék.

M a r x még emellett a R i c a r d o - f é l e különözeti járaadék érvényességét teljes mértékben elismeri. De létezik szerinte azonfelül egy „abszolút járaadék“, melyet *minden föld* lead és amelyik abból származik, hogy (marxi terminologia szerint) a profitráták kiegyenlítésének a földművelésnél — ahol a tőke szerves összetétele olyan, hogy az egyedül többletértéket fakasztó variabilis tőkerész aránylag nagy — útját állja a földtulajdon. Ily módon a földművelési tőke az iparival szemben — ahol a profitráták egy átlagos profitrátává kiegyenlítésnek — többletprofitot hoz létre, mely ténylegesen befolyik a földbirtokoshoz. Ez az abszolút járaadék. Az egész földjáraadék az abszolút járaadék és különözeti járaadék összege. Az abszolút járaadék a legrosszabb földön is adódik, mert a birtokos a földet zárva tartja, nem engedi addig megművelni, amíg a gabona ára oly magasra nem emelkedik, hogy az a normális tőkenyereségen felül járaadékot is tud biztosítani számára. A földjáraadék ily módon maga teremt magas gabonaárakat, ami ellenkezője annak, amit R i c a r d o vitatott.

A M a r x - f é l e abszolút járaadék elmélete — eltekintve attól, hogy az egész értéktöbbletelmélet praemissáját képezi — kellőleg indokolva nincsen. Sehol sincs bizonyítva, hogy az a járaadék, amit a tulajdonos földjének megfelelő ideig való lezárása által megszerezni képes, szükség-szerűen egyenlő azzal a nyereséggel, ami a ki nem egalizált profitráták kamattöbbletének megfelel. Másfelől világos, hogy konkrétan *egy* földbirtokosnak földzárata magasabb gabonaárakat és számára nagyobb nyereséget nem hoz létre, ellenkezőleg elveszti azt a nyereséget is, amit ezalatt az idő alatt normális tőkekamatként bevehetett volna. Ilyen monopolárat csak a tulajdonosok koalíciója hozhatna létre; az ilyen földzárlat ideje és foka azonban teljesen független a földművelési tőke szerves összetételétől.

Végül azt sem tapasztaljuk, hogy a földzárlat épen a legrosszabb földekre állana.

¹¹⁾ *Kapital* III.

¹²⁾ *Inquire* I. 396, 397, 407, 432.

Azonban helyes felismerése Marxnak, hogy földzárlat *van* és hogy a földbirtok, épúgy mint a tőke, kizsákmányolja a munkásokat.

Oppenheimer a birtokmegoszlást helyezi a probléma középpontjába.

1896-ban lépett fel Oppenheimer a Siedlungsgenossenschaft című munkájával. 1898-ban következett a Grossgrundeigentum u. Soziale Frage, 1909-ben David Ricardos Grundrententheorie, 1910-ben a Theorie d. reinen und politischen Ökonomie. Mindezen műveiben — de végigvonul ez más tárgykörben írt munkáin is — ugyanaz a vezérgondolat képezi alapját összes fejtegetéseinek. *A földtulajdon mai pathologikus elosztása, nevezetesen a nagybirtok az okozója összes szociális bajainknak.* A nagybirtokrendszer, eme a mai cseregazdaságunkban a nomádorkorból fennmaradt „idegen test“, a forrása gazdasági életünk minden betegségének, a tömegek nyomorának, a munkások kizsákmányolásának, a kríziseknek, a kamatnak és földjáradéknak.

A földjáradéknak oka szerinte nem a földek különböző minőségében van, sem a föld-magántulajdon rendszere nem hozza még létre a földjáradékot, hanem azt kizárólag a földtulajdon meglévő aránytalan elosztása teremtette meg, melynek eredete a feudális és praefeudális korszakokba nyúlik vissza és rablásnak, hatalommal való leigázásnak, „politikai“ eszköznek köszöni eredetét. A nagybirtok hozza létre földzárlata révén a „szabad“ munkások ezreit és kényszeríti őket, hogy megműveljék a földet a „határkuli“ béréért. Amit levon a földbirtokos a munkások természetes béréből, az a földjáradék.

Ez az ismert — kétségkívül igen hatalmas — Oppenheimer-féle koncepció. Még ha el is választjuk azt, ami az elméletben tévedés, a valóságtól, — amit ebben az igénytelen dolgozatban egy szűk területre keresztülvinni megkísérelünk, — akkor is oly jelentős eredményeket mondhat magáénak, melyek folytán kétségkívül sokat köszönhet neki a... szociológia.

Oppenheimer contra Ricardo.

Saját elméletének megalapozására szükségesnek látja Oppenheimer, hogy megdöntse Ricardo földjáradék-tanát.

Kritikájának élére a következő tételeket állítja:

„1. Ricardo által földjáradék-elmélete számára igénybevett *bizonyítás* már *alaki* okokból, mint teljesen elhibázott, visszautasítandó. A következtető eljárás hibás; egyik praemissa hamis és az elmélet egy legalább is nagyon gyanús következményhez vezet.

2. A felajánlott *anyagi* bizonyítás a kapitalisztikus gazdaság tényein nincs keresztülvezetve és nem is vihető keresztül.

3. R i c a r d o elméletében képviselt állítás bebizonyíthatóan hamis.“

Végig kell mennünk bizonyításának menetén, hogy állításait sorba megvizsgáljuk, kiteve magunkat annak, hogy az olvasó ezen aprólékos munkát unalmasnak fogja találni.

Az alaki cáfolat megvizsgáltatott és könnyűnek találtatik.

a) A kör.

A R i c a r d o-féle következtető eljárásra O p p e n h e i m e r azt állítja, hogy *circulus vitiosus*. „Elmélete középpontjában áll, mint alapja valamennyi levezetésének, érték- és árelmélete.“ Viszont R i c a r d o értékelmélete következménye a földjáradékelméletnek. Csak akkor van minden österméknek „természetes ára“, ha az csak munkadíj és tőkekamat és nincs benne semmi földjáradék. Ez kör. „Az értékelmélet áll és bukik praemissájával, a földjáradékelmélettel.“¹³⁾

Ez O p p e n h e i m e r első tévedése!

Meg kell állapítanunk, hogy R i c a r d o sehol nem használja azt a feltévést, hogy a termény „természetesen áron“ lesz eladva. Nála csak az áll, hogy termények, melyek *különböző* költséggel termeltetnek, *egyenlő* áron adatnak el. A különbség a földjáradék. Az ár csak *egyenlő* kell, hogy legyen és nem *természetes*.

Mi több, R i c a r d o többnyire nem is árról és pénzről beszél, hanem gabonáról. Ha egy birtokos 100 quarter buzát állít elő ugyanazon tőkével, amellyel a másik — aki kénytelen rosszabb minőségű földet munkába venni — csak 90-et, akkor 10 quarter földjáradék. Földjáradék akkor is, ha a gabona eladásra nem kerül. Hogy a földjáradék gabonában vagy pénzben folyik-e be, lényegben nem különbség.

Értékelmélet itt csak annyi van, hogy 10 quarter gabona egyenlő 10 quarter gabonával. Hol van akkor a *circulus vitiosus*? Sehol.

b) A béralap.

Sokkal határozottabban visszautasítandó O p p e n h e i m e r második ellenvetése, mely a béralapelmeletet a földjáradékelmélet praemissájának állítva oda, a béralapelmelet megcáfolásával akarja a bizonyítást megdönteni.

„Sein Beweis ist... im Grunde ein Beweis per exclusionem etwa folgender formel:“

¹³⁾ l. c. 110.

„Die Grundrente könnte entweder aus der Naturrechts- oder der Monopol-Preis oder der Monopol-Lohntheorie erklärt werden. Die letztere scheidet aus, weil nach der Lohnfondstheorie die Grundrente auf den Lohn nicht einwirkt; folglich haben wir nur zwischen den beiden ersten zu entscheiden.“¹⁴⁾

Azonban erről szó sincs! Ricardonál nyoma sincs ennek a gondolatmenetnek. Az idézőjel is csak arra jó, hogy a kevésbé ismerős olvasót megtévevse. Ricardo a tételét egyáltalán nem kirekesztés útján bizonyítja. Ennek már az is ellene mond, hogy földjádékelméletét kifejti a „Principles“-jének II. fejezetében, a munkabérelméletére pedig csak a III.-ban kerül a sor. Az ő bizonyítása nem indirekt, hanem nagyon is direkt. Kevés számú tényből kiinduló tiszta dedukció mintegy a következő: Tapasztalati tény, hogy a földek termékenysége és fekvése különböző. Ugyanazon földbe fektetett különböző tőkék hozadéka ugyancsak különböző (csökkenő hozadék törvénye). Ebből következik, hogy ugyanazon termelvény létrehozására szükséges munka (és tőke) is *különböző*. Munkásokat alkalmaztatva a földbirtokos, mindig csak a szokásos munkabért fizeti, mely mindenütt egyenlő (a munka szabad versenye). A fizetendő tőkekamat ugyancsak mindenütt egyenlő (a tőke szabad versenye). Tehát az egész különbözet a földbirtokos zsebébe folyik. Hogy a földjádék azután tényleg nem több, mint ez a különbözet, az következik abból, hogy a legkedvezőtlenebbül termelő valóban nem nyer mást, mint a tőkekamatot és a munkabért. Ha ez nem így volna, ha a földművelésbe fektetett tőke nagyobb nyereséget hozna, mint egyéb tőke, akkor újabb földek művelés alá vételével, vagy a régebbi földek fokozottabb megművelésével újabb és újabb tőkéket fektetnének a földművelésbe, míg az egyenlőtlenség kiegyenlítődne. És tényleg ez is történik.

Nyilvánvalóvá lesz ezzel az is, hogy a gabonának soha sincs és nem is lehet monopol ára, legfeljebb átmenetileg. A gabona nem monopolcikk. Több és több tőkét befektetve, több és több gabonát hozhatok létre, tehát az ára nem lehet magasabb, mint ami a legkedvezőtlenebb viszonyok között előállított gabona termelő költségét éppen fedezi. Ezt mondja Ricardo¹⁶⁾: „Egyedül az a gabona, amely a legnagyobb munkamennyiséggel termeltetett, meghatározója a gabonaárnak; a járadék a legkevésbé sem alkatrésze ez utóbbinak és nem is lehet.“

Hol van itt béralapelmélet? Oppenheimer a béralapelmélet egyébként helyes cáfolatát e helyen megtakaríthatta volna.

¹⁴⁾ l. c. 111 l.

¹⁶⁾ *Principles*. II. fejelet.

c) *A gyanús konzekvencia.*

Azt állítja Oppenheimer, hogy a Ricardo-féle elmélet gyanús konzekvenciához vezet. Feleleveníti megváltoztatott formulázásban Rodbertus problémáját.

Oppenheimer rámutat, hogy „Ricardo maga megoldotta már a Rodbertus-féle problémát, jóval előbb, mielőtt felállított.”¹⁷⁾ Ha a földek minősége és fekvése között nincs is különbség a körszigeten, nyilván különbség van a különböző tőkék hozadéka között. Természetesen ezen magasra fejlett elszigetelt államban nemcsak az eredeti tőke „dolgozik” a földeken, hanem abban az arányban, ahogy a kereslet és a gabonaárak emelkedtek, egész sor „póttőkére” került a sor. Ezek közül a legfiatalabb és legimproduktívabb, a „határtőke” nulla földjáraadékat ad. Ilyen módon a gabonának természetes ára van és monopol-járaadék nincs. „Mégis minden tulajdonos élvezi az összes különbözetet, amely a legfiatalabb és legterméketlenebb tőke és az öregebb, termékenyebb tőkék hozadéka között fennáll.”

„Ez ellen tényleg alig lehet ellenvetni valamint.”

A fenti okoskodás csak akkor érvényes, ha a különböző tőkék produktivitása tényleg különböző, azaz érvényben van a csökkenő hozadék törvénye. Oppenheimer most úgy formulázza ugyanazt a feladatot, hogy nincs érvényben reá a csökkenő hozadék törvénye. „Mindén póttőke ugyanazt a nyers és tiszta hozadékot hozza, mint az eredeti tőke.” „Ricardo szerint itt egyáltalán nincs járadék.” Oppenheimer szerint azonban van, mert elképzelhetetlennek tartja, hogy „a kevés mágnás, akik tulajdonukban tartják a sziget egész földterületét, egy jelentős járadék-jövedelmet¹⁸⁾ mindenképpen ne élvezzenek. A rodbertusi problémát így kiegészítve, a ricardói elmélet szempontjából megoldhatatlannak tartotta.

Ebben az eltérésben kénytelenek vagyunk ismét Ricardo pártjára állni. Ahol nincs csökkenő hozadék, ott nincs földjáraadék. Hogy képzelhetünk földjáraadékat ott, ahol az egész ország élelmét egy holdon vagy egy négyzetméteren éppen olyan kényelmesen elő lehet állítani? Földjáraadék keletkezésének előfeltétele a csökkenő hozadék létezése. Ebben úgyszólván minden szerző egyetért. Mégis megengedhetőnek tartja Oppenheimer, hogy egy gondolati kísérletben ettől absztraháljon. Támogatja ezt egy zavaros gondolatmenettel, mellyel azt véli bizonyítani, hogy a csökkenő hozadék törvénye a mezőgazdasági technika fejlődésével túlkompenzálva, hatályon kívül helyeződhetik.

¹⁷⁾ l. c. 82.

¹⁸⁾ l. c. 118.

A bizonyítás anyagi cáfolata sem állja meg a helyét.

A materiális bizonyításra nézve Oppenheimer-nek az a nézete, hogy a Ricardo-féle elmélettel az keresztül nem vihető. „Csak ha kimutatható volna, hogy egy magát ellátó gazdasági körben a legrosszabb, még művelés alatt álló föld, illetőleg a legutolsó tőke nulla járadékot hoz“, volna Ricardo alapvető állítása bizonyítva. Ennek — épúgy, mint ellenkezőjének — a kimutatása szerinte kilátástalan, mert maga az elmélet teszi lehetetlenné az ilyen vizsgálatot, „mivel semmiféle meghatározás nem létezik arra, hogy egy adott földön milyen összeg tekintessék az eredeti tőkének és mennyi póttőkének.“

Ezért a tényeken való ellenőrzésnek más módját választja. Helyesen megállapítja, hogy Ricardo földjáradék-törvényéből következik, hogy a mezőgazdasági módszerek fejlődésével, ha a népesség élelmiszerszükséglete ugyanaz marad, csökken a földjáradék. Idők folyamán a népesség élelmiszerszükséglete nem maradt ugyanaz, mégis „amennyiben bebizonyítható volna, hogy hosszabb idő óta számottevő javítások a földművelésben a kulturnépek élelmitérközét mindig újból tágították, még mielőtt az előbbi „javításoknak“ köszönhető tágítás utánszülető népességgel kitöltetett; és ha másrésről ugyanakkora bizonyossággal kimutatható volna, hogy a földjáradék ezen megfigyelési időszak alatt szabályosan nőtt: akkor a Ricardo-féle járadékelmélet meg volna cáfolva.“¹⁹⁾

A következtetés elhamarkodott! A növekvő élelmitérközéből — így nevezi ő az egy fejre eső kvótát — csökkenő földjáradék nem következik.

Az okoskodásban az a hiba, hogy a növekvő lakosságnak és a javuló mezőgazdasági technikának egyenlő hatást tulajdonít. Ha mind a kető egyformán nő, akkor szerinte kell, hogy a kettő egymást éppen kompenzálja. Változatlan élelmitérköz — változatlan földjáradék.

Ennek éppen az ellenkezője igaz. A lakosság szaporodásának hatása sokkal erősebb, mint a technika fejlődéséé. Ha a lakosság a kétszeresére szaporodott és a földművelési munka határfoka is kétszerakkora lett, akkor ugyanazon földek maradnak művelés alatt, de a hozama mind-egyiknek kétszerakkora. A kisebbítendő kétszerakkora, a kivonandó is kétszerakkora, a különbség, a földjáradék is *kétszerakkora* lesz, nem ugyanakkora, mint ahogy a „Nahrungsspielraum“ állandósága folytán Oppenheimer kívánja. Csak ha a mezőgazdasági módszerek fejlődése a lakosság szaporodását *sokszorososan* felülmúlná, úgy, hogy a megművelt terület *rohamosan összehúzódna*, akkor lehetne csökkenő földjáradékra számítani.

¹⁹⁾ l. c. 124. l.

Ami pedig a tételnek a tényeken való direkt ellenőrzését illeti, egész nyilvánvaló, hogy a „határföld“, vagy a „határtőke“ nem adhat le földjára járadékot, mert ha a tőke földre fektetve többet hoz, mint másutt, akkor addig ömlik tőke a földre, míg ez a különbség kiegyenlítődik.

A ricardoi elmélet valóban összhangzásban van a gazdasági élet összes tényeivel.

A bizonyítás cáfolatát Oppenheimer ezzel a megállapítással fejezi be:

„Ricardo bizonyítása alaki és anyagi okokból, mint teljesen elhibázott, visszautasítandó.

A premisszák közül az egyik, a béralapelmélet kétségtelenül és elismerten, egy másik, a csökkenő térköz törvénye, bár nem elismerten, de éppannyira kétségtelenül hamis. A következtető eljárás kör. A további dedukció legalább is nagyon gyanus konzekvenciához vezet. Megvizsgálása a kapitalisztikus gazdaság tényein kivihetetlen.“

Ezen hangzatos kijelentés végig hamis. A béralapelmélet nem premissza. A csökkenő térköz törvénye ugyancsak nem premissza. A következtető eljárás kifogástalan. A rodbertusi feladat oppenheimeri eltorzításánál nem annyira a dedukció eredménye, mint az új premissza a gyanus. A törvény legteljesebben egyezik a gazdasági tényekkel.

Mikép fogalmazza Oppenheimer Ricardo állítását?

Oppenheimer a Ricardo-féle állítás cáfolatára tér. „Ez még igaz lehet akkor is, ha a bizonyítás hamis.“

A földjáradéknak Oppenheimer szerint háromféle magyarázata lehetséges. A földjáradék lehet:

1. Monopolár, azaz felár a természetes árra a fogyasztó terhére.
2. Monopolbér, azaz levonás a természetes bérből a termelő terhére.
3. Természeti adomány, mely senkit nem károsít.

A Ricardo által képviselt elméletben, írja Oppenheimer, a földjáradék természeti adomány. „„Die Grundrente ist eine reine Schöpfung des Naturrechts. Sie ist in keiner Weise ein Monopolpreis.““²⁰⁾ Oppenheimer itt másodszor él azzal a fogással, hogy idézőjel között ad olyasmit, aminek az eredeti szerzőnél semmi nyoma.

Mi azonban belemehetünk Oppenheimer fogalmazásába, de akkor tisztában kell lennünk azzal, hogy jogosan mit értünk alatta.

Smith-szel ellentétben Ricardo azon a véleményen van, hogy

²⁰⁾ l. c. 129. l.

azt a viszonyt, amely szerint a javak egymással elcseréltetnek, a földek magántulajdonbavétele és járadék fizetése nem változtatja meg. A gabona árát a legkedvezőtlenebbül termelő fáradsága és tőkebefektetése határozza meg, az pedig nem élvez földjáradékot. A járadék az árak soha nem alkatrésze. Bár megszolgalatlan jövedelem, még sem monopolárból származik. „Én a járadékot mindig részleges monopolium eredményének tekintem és azon a véleményen vagyok, hogy az soha az árat meg nem határozza, hanem inkább következménye annak.“ A járadék tehát nem abból származik, — mint Smith gondolta, — hogy élelmicikkekben „a keresletnek mindig olyannak kell lennie, hogy nagyobb árat biztosít, mint amely annak piacra hozatalára szükséges.“²¹⁾

A járadék természeti különbségeknek az eredménye. „Ha minden földnek azonos tulajdonsága volna, ha kiterjedésük határ nélküli volna, ha általában egyenlő minőségű volna, akkor használatáért díjat nem szedhetnének, kivéve, ahol fekvésével egész különös előnyt biztosít.“²²⁾ Így Ricardo. Ha Oppenheimer-nek kedve telik ezt ezért „természeti jog teremtményének“, vagy „égi adománynak“ nevezni, mi ez ellen kifogást nem emelhetünk.

Mindenesetre rendkívül szembeszökő, hogy Oppenheimer mindenáron olyan értelmet igyekszik adni Ricardo elméletének, mintha az igazolása akarna lenni a földjáradék jogosságának. Sőt van bátorsága úgy feltüntetni a dolgot, mintha az egyenesen megrendelésre készült volna, hogy a polgári közgazdaságtant a szocialisztikus támadásokkal szemben megvédelmezze.²³⁾

Ezzel szemben meg kell állapítani, hogy semmi ilyen törekvés Ricardo munkáiból ki nem olvasható. „A földesúrnak az érdekei a fogyasztó és ipartűző érdekeivel mindig ellentétesek“,²⁴⁾ mondja egy helyen. Egyébként is a legerősebb küzdelmet fejtette ki a földbirtokos érdekeltséggel szemben a szabad gabonabehozatal érdekében.

Mennyire nem állt szándékában Ricardo-nak a földjáradékot természeti adománynak feltüntetni, azt mutatja Buchanannal egyetértőleg azon megállapítása, hogy a járadék „semmi más, mint oly jövedelem, mely egyik osztályról a másikra átvitetik.“²⁵⁾

Mégis itt következik Oppenheimer főellenvetése, mellyel a ricardoi tant derékban véli kettéroppantani: Ricardo állítása hamis, mert a földjáradék igenis monopolár. Ricardo csak azt bizonyította,

²¹⁾ *Inquire* I. könyv.

²²⁾ *Principles* XXXII. fej.

²³⁾ *Opp. Ricardo* 30., 31., 32. l.

²⁴⁾ *Principles* II. fej.

²⁵⁾ *Principles* XXIV. fej.

hogy a gabona nem áll monopoláron. Következik-e ebből, hogy a földjára nem monopolár? „Legkevésbé sem! Ha nem felár a természetes ár a fogyasztó terhére, még mindig lehet levonás a természetes bérből a termelő terhére.“ „Ha a monopolár-elmélet hamis, a monopolbér-elmélet még igaz lehet.“ És szerinte tényleg ez az eset forog fenn. „Mert a monopolbér-elmélet igazsága megcáfolhatatlanul bebizonyítható a mai földjára nézve úgy a keletkezésére (a), mint a lényegére (b) nézve.“

Monopolár és monopolbér hiú megkülönböztetés.

Hogy ezen kijelentések között eligazodhassunk, át kell vennünk legalább ideiglenesen az *O p p e n h e i m e r*-féle terminológiát.

Szerinte a földjára monopol-elméletének két formája képzelhető. Csirái mindkettőnek már *S m i t h*-nél feltalálhatók, aki „valószínűleg a „monopolár“ szó kétértelműségétől félrevezetve“²⁶⁾, a földmonopolium hatására vonatkozólag két különböző elméletet ad elő.

Az egyikben a bérmunkás van a monopolium által kizsákmányolva. Itt a járadék levonás a „természetes bérből“.

Második esetben a fogyasztó van a monopolium által kizsákmányolva. Itt a járadék felár a „természetes ár“ és az eladásnál realizálódik. „És ezt egymástól szigorúan el kell választani.“ Ezért az elsőt *O p p e n h e i m e r* monopolbér-elméletnek, a másodikat monopolár-elméletnek nevezi.

Már itt be kell vallanunk, hogy ezt a szigorú megkülönböztetést nem vagyunk képesek végrehajtani.

Vonakodásunk nyilvánvaló abban az esetben, midőn a földtulajdonos gabonával díjazza munkásait, és gabona az egyetlen anyagi árú, melyet emberi szükségletek kielégítésére fordítanak. Gondoljuk, hogy a bér, amit a munkások a földbirtokostól kapnak, kevesebb annál, amennyit a munkájuk megér. Monopolbér vagy monopolár esete van-e itt? Ha úgy tekintjük, hogy a birtokos kevesebbet fizetett a munkáért, akkor monopolbér, ha pedig úgy fogjuk fel a dolgot, hogy a birtokos magasabb értékben cserélte el gabonáját, mert több munkát kapott érte, akkor monopolár esete forog fenn. Mi a különbség a két eset között? Semmi. Minden esetben gabona és munka cseréltetett el egymással. A birtokos gabonát adott munkáért, a paraszt munkát gabonáért. A csere a birtokosra volt előnyös. Hogy lehet megállapítani azt, vajjon a gabona cseréltetett-e el értékén felül, vagy pedig a munka értékén alul? Milyen járadék lesz az, amit a birtokos élvez, monopol-ár, vagy monopol-bér járadék? Ezt döntse el *O p p e n h e i m e r*!

²⁶⁾ loc. cit. 26. l.

Most menjünk egy lépéssel tovább és vegyük a mai pénzgazdaságot. Ugyanúgy, mint az előbb, tegyük fel, hogy a munkás károsodik, mert kevesebbet kap a „természetes“ bérnél. A földbirtokos levon a természetes bérből, *monopol-bért* fizet. Akkor két eset lehetséges. Az egyik, hogy a termények ára az előállítási költségeknek megfelelő „természetes“ ár, mikor is ez természetesen a legkedvezőtlenebbül termelő költségével egyenlő. A többi, jobb földön termelő, járadékot élvez. A levonás a „természetes“ bérből sem a határtermelőnek, sem a járadékos termelőnek nem válik hasznára. Hasznára csak a fogyasztónak van, aki olcsóbban kapja az árút annyival, amennyivel a termelő-munkás munkabéréből le lett vonva. A másik eset, hogy a termények ára nem az előállítási költségeknek megfelelő, hanem annál magasabb. De akkor ez *monopol-ár!* Ebben az esetben a határtermelő is élvez járadékot, mely abból keletkezik, hogy felárat üt a természetes árra. A többi földtulajdonos azonfelül különbözeti járadékot is élvez.

Látjuk, hogy a monopol-bér a birtokosnak vagy nem jelent semmi előnyt, vagy előnyt jelent, de ekkor monopolár is van jelen.

Tehát ennek a megkülönböztetésnek, monopol-bér és monopol-ár, nincs értelme, mert vagy egyik sincs, vagy mind a kettő van. Eldönteni, hogy a földjáradék egyik-e vagy másik, nem lehet, mert vagy egyik sem, vagy mind a kettő.

Az oppenheimeri megkülönböztetés ingatagsága nyíltan mutatkozik a városi telekjáradéknál. Ő, a fő bérmopolista, hajlandó a telkek járadékát *monopolár*-nak minősíteni. Pedig nyilvánvaló, hogy elhatároló különbség a két földjövedelem között nincsen.

Megállapíthatjuk, hogy monopolbér és monopolárelmélet között distingválni: különbségtevés különbség nélkül.

De vegyük szó szerint a monopolbérelmélet vezérmondatát, mely szerint a földjáradék levonás a természetes bérből a termelő terhére. Következőleg a földjáradék onnan ered, hogy a termelőt megkárosítják és éppen annyi, amennyit a földbirtokos a természetes bérből levon. Ezt a visszaélést meg kell szüntetni, gondolja az **O p p e n h e i m e r** eszméitől áthatott olvasó. Fizesse ezért a birtokos a természetes bért levonás nélkül! A természetes bér magasabb a fizetett bérnél. Mennyivel? Amennyit belőle levonnak. *De ez különböző!* Egy ezüsthánya-tulajdonos biztosan „levon“ hússzor annyit, mint egy burgonyatermesztő. Hogy egy helyen 10 korona legyen a munkabér, másik helyen 200 korona, az „természetes“?

Oppenheimer kimagyarazza magát, de nem egészen.

O p p e n h e i m e r az egész fenti logikát ricardosnak bélyegezné és félreértést vagy kiforgatást emlegetne.

A valóság az, hogy forradalmár szerzőnk annyira előremerészkedett az ellenség terepén, hogy hirtelen meglepetve, fegyvertelenné vált. Nehéz ideológiai fegyverzetét odahaza hagyva, könnyen kiütötték kezéből az incselkedő karót.

A rejtély kulcsa a „természetes bér“ és „természetes ár“ szavakban megtalálható. Ezeket a szavakat Oppenheimer mindig idézőjel közé teszi, de soha még nem mondja, hogy mit ért rajtuk. Ő azonban egyidejűleg három különböző dolgot ért rajtuk és ugyanannyi értelemben használja.

1. A „természetes bér“-t először a klasszikus theoretikusokkal megegyező értelemben alkalmazza. Jelenti tehát a szokásos munkabért, amint azt vélekedésük szerint a béralap meghatározza.

2. A „természetes bér“ jelenti másodsor a munka teljes hozadékát. Az egész termék értékét, levonva belőle a költségeket.

3. „Természetes bér“ jelenti nála végül azt a munkabért, ami lenne a munka jutalma a „tisztá gazdaságban“, ahol nincs nagybirtok, tehát nincs kizsákmányolás.

A „természetes bér“-t az első értelemben használja mindig, ha a béralap-elméletről van szó.

A második értelemben kell érteni, midőn azt állítja, hogy a földjáradék nem más, mint levonás a „természetes bérből.“ Még pedig az *egész földjáradék*, mert Oppenheimer Marx-szal *ellentétben a különbözői járadék létezését nem ismeri el.*

Átcsap azonban gyakran a harmadik értelmezésbe, midőn a *természetes* bérről beszél, de az *igazságos* bérrre gondol. Arra, amit kapna a munkás a „tisztá gazdaságban“, ha a „cserejog“ uralkodnék a földön. Ennek pedig szerinte nincs más akadálya, mint a nagybirtok. A nagybirtok megszüntetésével együtt eltűnnék minden kizsákmányolás.

Mikor a „természetes bérről“ az első értelemben beszél, azt tisztán lehet érezni. Mikor azonban más értelemben használja, akkor már zavarban van az olvasó. Mert ő a „természetes“ bérről, mint valami meghatározott nagyságról beszél, amit az ember olyasformán képzel el, mint azt a 3.-ban vázoltuk. Ugyanakkor azt állítja, hogy az egész földjáradék a „természetes“ munkabérbői kerül ki, ami csak 2. módjára képzelhető és különböző minőségű földön különböző.

Az ellentmondás titkos megoldása az, hogy nála a 2. és 3. értelem egy és ugyanaz.

Összekeveri a reális gazdaság tényeit az ő saját külön álmvilágával. Az ő „reine Wirtschaft“-jában a munkabér tényleg nem más, mint a munka teljes hozadéka, mert ott *nincs földjáradék*. Lehet a földek termékenysége és a földek fekvése akármilyen különböző, az úgy egalizáló-

dik ki, hogy a munka hozadéka mindenütt ugyanakkora és ez a természetes munkabér.

Itt az ellentét. Mi munkabéren mindig egy fix összeget értünk, mely alacsonyabban vagy magasabban, de a munka szabad versenye folytán mindig egy *meghatározott* értékben kialakul. Ebben az esetben konzekvensen nem lehet más eredményre jutni, mint amelyre jutottunk. Monopolbér abszurdum, mihelyt hozzájárulunk ahhoz, hogy monopolár nincsen.

Azonban Oppenheimer nem egy fix bért ért akkor, amidőn a „természetes“ bérnek a termelő terhére való megrövidítésére gondol, hanem az egész hozadék lebeg szeme előtt. Szerintünk ez változó magasság, mert mindenütt különböző. Termékeny földön a munka hozadéka nagyobb, mint terméketlen földön. Mégis mindkét esetben a természetes bérből való levonással egyenlő az oppenheimeri járadék. E szerint a „természetes bér“ minden földön más és más? Nem, mondja Oppenheimer, a természetes bér mindenütt ugyanakkora, mert a munka hozadéka is mindenütt ugyanakkora. A jobb földön sem több, mint a rosszabb földön. Hiába különbözök a földek, a „tisztá gazdaságban“ a népesség úgy oszlik meg rajta, hogy jobb földön több, rosszabb földön kevesebb ember telepedik le; jobb földből kevesebb, rosszabb földből több jut majd az egyesnek és így a jövedelme mindenkinek ugyanakkora lesz, a munka kiadóssága mindenütt ugyanakkora lesz és nem lesz földjáradék.

Ez a sarkpontja az Oppenheimer-féle elméletnek. Részletesebb kifejtésére és bírálatára később kerül a sor, mégis szükségesnek mutatkozott ennyit előre bocsátani, mert e nélkül már maga a bizonyítandó tétel, sőt maga a terminológia is értelmetlen, vagy legalább is érthetetlen.

Amennyiben pedig az „*egyenlő jövedelmek elve*“ hamisnak bizonyul, a terminológiával együtt összedől az egész theoria.

Ricardo- és Oppenheimer-féle állítás egymással szembeállítva.

Ricardo állításának helytelenségét Oppenheimer éppen a monopolbér-elmélettel cáfolja. Előrebocsátja tézisét:

„a) Megcáfolhatatlanul bebizonyítható, hogy a földjáradék nem ember és ember közötti, természeti jogi vonatkozásokból keletkezett, hanem a természeti jog ellenére, erőszakkal, leigázással és törvényszegéssel; hogy az monopolár, még pedig nem természeti monopolium, hanem jogi monopolium, feudális hatalmi pozíció monopoliuma.“

„b) Továbbá megcáfolhatatlanul bebizonyítható, hogy minden földjáradék a polgári kapitalisztikus gazdasági rendben, ezen hatalmi pozíció következménye“.²⁷⁾

²⁷⁾ l. c. 132. l.

Meglepetéssel kell megállapítanunk, hogy ebben a tételben alig van olyan, ami Ricardo elméletével ellentmondásban állana. A földjáraadék lényegét ez nem is érinti.

Nem az a lényeges Ricardo-ban, hogy a földjáraadék természeti monopólium, ellentétben az Oppenheimer-féle jogi monopóliummal, mely hatalmi pozíció eredménye: Ricardo erről nem nyilatkozik. Nála az a lényeg, hogy a földjáraadék egy különbözet. Az a különbség, ami a jobb föld vagy termékenyebb tőke és rosszabb föld vagy terméketlenebb tőke hozadéka között van. Ez az „állítás"! Döntő, hogy Oppenheimer erről hogy vélekedik. Mert ha nem tagadja, akkor Ricardo elleni támadásának nincs sok jelentősége. Nézzük:

Amit a) alatt kijelent, az a földjáraadék keletkezésére vonatkozik.

Ricardo tesz ugyan említést a földjáraadék keletkezéséről, miszerint első letelepedésnél, amíg a legtermékenyebb föld bőségben állott rendelkezésre, addig nem volt földjáraadék. Csak mikor a szaporodás folytán a lakosság élelmiszerszükséglete annyira emelkedett, hogy kénytelenek voltak másodosztályú földet is művelés alá venni, akkor kezdődik a járaadék az első osztályú földön és a két földnem különbsége szerint igazodik.

Világos, hogy ez nemcsak nem lényeges része a Ricardo-féle elméletnek, hanem ezt a leírást nem is szabad történelmi értelemben venni. Inkább didaktikai célja volt ezzel a mesternek; törvényét egyszerű példán akarta szemléltetni. Aki a történelmi folyamatot kifogásolja Ricardo-nál, vagy a letelepülés sorrendjét cáfolja, az szélmalom ellen harcol.

Tényleg azonban Oppenheimer nem ezek közé tartozik. Ő valóban a Ricardo-féle elmélet gerince ellen tör. Ki fog tűnni, hogy a különbözeti járaadék elvét tényleg nem ismeri el. Különböző minőségű földek különböző hozadéképességét szintén tagadja.

Azonban Oppenheimer éppen a legkritikusabb pontokon olyan zavaros és határozatlan; állításaiban olyan kevésbé egyértelmű, hogy cáfolata e miatt gyakran nehézségbe ütközik. Inkább *szavakat* csinál, mint pozitív tételeket.

De nem is ez az ő erős oldala. *Oppenheimer tipikusan induktív elme.* Lát és észrevesz. Ebben elsőrangú. Kitűnő hisztorikus. Nem pepecsel apróságokon, hanem intuícióval abroncsolja össze az egymástól látszólag messzeeső tényeket. A feudalizmus keletkezésének a feltárása a múltban és szerepének a *jelenben*, a legkiválóbb tudományos teljesítmények közé tartozik.

Mihelyt azonban a tapasztalatok rendszerbe foglalására és tételek formulálására kerül a sor, elveszti lába alól a talajt. A fegyelmezetlen logika, mellyel a dedukciót alkalmazza menthetetlenül a tévtheóriák útvesztőjébe sodorja.

Oppenheimer-nél csak a diagnózis helyes, *azontúl minden hamis.*

Oppenheimer induktív bizonyítása és a vele szemben való állásfoglalás.

Oppenheimer genetikusan bizonyítja tételét. Gondolatmenete a következő:

1. Megvizsgálja a föld-magántulajdon keletkezését és a földjövdelem keletkezését a praekapitalisztikus korszakban.

2. Kimutatja, hogy a feudális gazdasági rendben is volt földjáradék és ezen „*feudaljáradék*” törvényei egészen mások, mint amit Ricardo levezet.

3. Bebizonyítja, hogy a kapitalisztikus járadék a régi feudális járadékkal teljesen azonos; azonos eredetre, lényegre és magasságra nézve.

Az eredetre vonatkozólag teljesen igazat kell adnunk Oppenheimer felfogásának. A feudális járadék létrejövésére nézve a „previous accumulation”, eredeti felhalmozás, gyermekmeséje valóban fenn nem tartható. Vér, háború, hódítás, hatalommal való leigázás volt az útja a feudális járadék keletkezésének. A hódítók megalapították az „államot” és a legyőzöttek munkaeredményük egy részét a győzőknek voltak kénytelenek átengedni.

A győzők elosztották maguk között a meghódított területet és minden hatalmas a neki jutó területen gyakorolta az adószedés jogát. A területen lakó nép az illető hatalmas úr adófizetőivé, jobbágyaivá vált és engedelmesen beszolgáltatta a reá mindenkor kirótt termékmennyiséget. Ez az adó már nem más, mint a földjáradék.

A földjáradék első formájában tényleg egy kiváltságos osztály jogi monopóliumaként jelentkezik. Osztályjövdelem, mely hatalmi helyzetnek az eredménye.

Egyidejűleg az uralkodó saját tulajdonának nyilvánítja az összes meg nem művelt területeket és elzárja a szabad elemek foglalása elől. Csak azoknak engedi meg a hozzájutást a földhöz, akik az ő uralmát elismerik, azaz valamiféle függőségnek vagy jobbágyságnak vetik magukat alá.

A földek lefoglalása, amiből a földjáradék kell, hogy fakadjon, nem gazdasági használat, hanem jogi zárlat volt, illetőleg a gazdaságot mindig megelőzte a jogi okkupáció. Igaza van tehát Oppenheimer-nek, midőn azt állítja, hogy a földmonopólium nem természeti monopólium; hiszen mikor a lefoglalás történt, akkor még olyan bőven volt, hogy sokszorosán fedezte a szükségletet. A földmonopólium jogi, „adományozott” monopólium. A nagybirtok nem „ökonómiai”, hanem „politikai” eszköznek köszöni létrejöttét.

Ezután Oppenheimer kimutaja, hogy ezen feudális földjáradék nem követi Ricardo törvényét, mert a földesurnak jutó rész nagysága a földnek „abszolút, nem pedig relativ termékenységével“ áll arányban. A feudális gazdaságban mindig adott le a termelvény földjáradékot a föld tulajdonosának, mert az élelmiszer után mindig volt kereslet és mindig akadt valaki, aki kész volt dolgozni, hogy azt megszerezze.

Végül azt bizonyítja Oppenheimer nagy felszereléssel, hogy a kapitalisztikus és feudális járadék lényegileg ugyanaz, mert a jövedelemre nézve, amit a birtokos parasztjai munkájából bezsebel, teljesen közömbös, hogy azt az áron nyeri-e a terményeknek a piacon való értékesítésénél, avagy természetben és különféle szolgáltatásokban folyik hozzá.

Az eredetre nézve, mint említettük, Oppenheimer felfogásának helyességét elismerjük.

Behrens-szel és Diehl-lel ellentétben abban is igazat adunk neki, hogy az a jövedelem, melyet a feudális korszakban a földesúr a földjén telepes jobbágyainak megsarcolásából húzott, földjáradéknak tekintendő.

Azonban nem vagyunk hajlandók elismerni azt, hogy ezen járadékot elvben más törvények szabályozzák, mint amelyeket Ricardo elméletében lefektetett.

A kapitalisztikus és feudális járadékot lényegben azonosnak tartjuk mi is, mégis másban látjuk a különbséget, mint azt Oppenheimer feltünteti.

Oppenheimer folyton a piac szerepét fejtegeti és azt bizonyítja, hogy a kapitalisztikus piacgazdaság a földjáradéknak csak a formáját, de nem a természetét változtatta meg. A „nemesszívű“ Nechljudow gróf példája, melyre Oppenheimer olyan előszeretettel hivatkozik, is csak ezt bizonyítja.²⁸⁾

Szerintünk azonban nem a piac az elhatároló különbség a feudális és kapitalisztikus járadék között, hanem *a szabad költözködési jog*.

A feudális korszakban röghöz volt kötve a jobbágy és így teljes mértékben ki volt szolgáltatva földesurának.

Ricardo törvénye egy gazdasági körre érvényes; most ilyen úgyszólván az egész világ. A feudális korszakban minden nagybirtok egy külön gazdasági kör. Az a viszony, mellyel munka élelemmel elcseréltetik, a többitől függetlenül alakul minden földbirtokon. A munkabért, amit egyik földesúr fizet jobbágyainak, elvileg nem szabályozza a másik birtok jobbágyainak helyzete.

²⁸⁾ l. c. 182. l.

Külön feudumok munkásai között nincs konkurrencia. Viszont *egy* gazdasági körön belül a verseny teljesen a munkások részén van. A földesúr a politikai hatalom birtokában monopolhelyzetet élvez. Olyan helyzetben van, mintha mint egyedüli tulajdonos rendelkezne az egész földdel. Minden árat kérhet és kaphat a föld használatáért.

Azt jelenti-e ez, hogy a földtulajdonos jövedelme nem a határföld hozadékától függ? Hogy a földjáradékot többé nem a termelési határ határozza meg? Szó sincs róla.

A határföld és határtőke törvénye most is érvényes. Csakhogy a termelési határt nem a népesség élelmiszerszükséglete, hanem a földesúr politikai hatalma határozza meg.

Nem az a határföld, amely a legterméketlenebb azok között, melyek a földesúr tulajdonában művelés alatt vannak. A határföld az a föld, mely a legtermékenyebb azok között, melyet a paraszt a saját maga számára még lefoglalhat. Ha az ilyen föld zérus, akkor a termelési határ zérus és akkor nemcsak a többlet, hanem az egész hozadék a földbirtokosé, megadva neki a lehetőséget, hogy csak a létminimumot engedje a munkásnak.

A földjáradék, — mely a hozadéknak azon része, ami a termelési határ fölött van, — ha a termelési határ zérus, az egész hozadékot elnyeli.

A szabad verseny gazdaságában, ahol még van foglalható, szabad föld, vagy a már művelés alatt álló földbe több munka fektethetősége nem *egy* úrnak a kényétől függ, a fizetendő munkabért szabályozza az az összeg, amit a munkás megkereshet, ha magának dolgozik.

Tehát a hűbéri birtok abban különbözik a mai kapitalisztikus földtulajdontól, hogy zárt gazdasági kört képez, melyen belül a földtulajdonosnak kizárólagos monopol-helyzete van.

Ez minden különbséget megmagyaráz a feudális járadék és a mai kapitalisztikus földjáradék között: hogy a földjáradék nagysága a földnek „abszolút, nem pedig relatív” termékenységétől függ; hogy a földesúrnak jutó rész nagysága nincs fordított viszonyban azzal a hozadékkal, amit a relative legterméketlenebb föld leadni képes.

Mindez a Ricardo-féle elmélettel a legteljesebb összhangzásban van. Földjáradék mindig a földnek a termelési határ fölé eső hozama. A termelési határt azonban nem egyedül a népesség gabonaszükséglete és a mezőgazdasági módszerek fejlettsége, hanem még a monopolisták hatalmi helyzete határozza meg.

Ez megvan részben ma is. Ennyi igaz Oppenheimer elméletéből. A nagybirtok érdekközössége és hallgatólagos kartellje képes a munkabért, a munka szabad versenye közepette, a természetes termelési határnál lejjebb szorítani.

A birtokos valóban kevesebb munkabért fizet a „természetes“ bérnél, de „természetes“ béren korántsem azt értjük, amit rajta Oppenheimer ért, hanem azt a bért, amit kapna a munkás, ha a szabad verseny a munkaadók között, a földbirtokosok között is teljes mértékben érvényesülne.

De mivel ez a szabad verseny nincs meg, a nagybirtok nem fog annyi munkást alkalmazni, amennyinek a föld munkát adni képes. Műveletlenül fog hagyni olyan földet, melyet a szabad paraszt már szívesen megművelne; kevés munkabefektetéssel extensíven műveli meg az olyan földet, melybe a szabad paraszt sokszor annyi munkát volna hajlandó fektetni. Ily módon a nagybirtok részleges földzárlatot hoz létre. *A népességnek természetellenes megoszlását hozza létre.* Ez a földek rosszabb kihasználását eredményezi és magasabb gabonaárakat teremt.

De ugyanezen okból leszál a termelési határ, csökken a munkabér és nő a földjáradék.

A rendelkezésünkre álló tér nem engedi meg a kapitalisztikus földjáradék természetét teljes részletességgel kifejteni, de ezt ennyiből látjuk — és ebben Oppenheimer-nek Behrens-szel, Diehl-lel és Jones-szal szemben feltétlenül igaza van, — hogy a kapitalisztikus járadék és a régi feudális járadék között csak fokozatbeli különbség áll fenn.

Ütközik-e a Ricardo- és Oppenheimer-féle theoria?

Most olyan a színezete fejtegetésünknek, mintha sikerült volna az Oppenheimer-féle theoriát Ricardoval összeegyeztetni. Ricardo tételeinek teljes épségben tartása mellett annyit el kell ismerünk, Oppenheimer-nek, hogy a feudális járadék és részben a mai kapitalisztikus járadék is monopol-helyzet, hatalmi pozíció eredménye. Könnyen hajlandók volnánk tehát Oppenheimer theoriáját úgy tekinteni, mint amely nem ellentéte, hanem kiegészítője Ricardo elméleteinek.

Azonban hamar kénytelenek vagyunk meggyőződni az ellenkezőjéről. Ellentét hiányában Oppenheimer nem is vette volna magának a fáradságot, hogy mindenáron megcáfolja Ricardo elméletét.

Ha Oppenheimer csak annyit állítana, hogy a földjáradék nagysága függ a földbirtok megoszlásától; hogy a föld monopoljellege — a feudális korban abszolút monopolium, ma az aránytalan megoszlás folytán, félmonopolium — okozója annak, hogy a földjáradék magasabb, mint volna akkor, ha a földtulajdonosok között a szabad verseny teljes mértékben érvényesülne; hogy a földtulajdon eme aránytalan megoszlása nem önmegtartóztatásnak és takarékos halmozásnak, fokozotabb ügyességnek vagy szerencsésebb termelési viszonyoknak, szóval nem gazda-

sági folyamatoknak, hanem kizárólag „politikai eszköznek”: hatalmi leigázásnak köszöni létrejöttét; ha Oppenheimer csak ennyit állítana, akkor neki nem lett volna szükséges Ricardot cáfolni és nekünk nem lett volna szükséges Oppenheimer-t megcáfolni.

Oppenheimer azonban ezen túlmegy. Az ő állítása abban csúcsosodik ki, hogy az egész földjáradék a munkabérből kerül ki és a földjáradék annyi, amennyit a földbirtokos (jogtalanul) a természetes bérből levon. Semmi köze a földjáradéknak, lényegileg, a földek különbözőségéhez. A feudal-kapitalisztikus gazdaság egy *esetlegessége*, hogy ma a különböző földek hozadékképessége és értéke különböző. Ha nincs nagybirtok, akkor minden földbirtok értéke nulla. Különösen jellegzetes a passzus:

„A szférák ezen összecszerélése a legelképzelhetlenebb kavardást teremtette, annyira, hogy majdnem reménytelen feladat a ricardoi elméletet a koponyákból kipusztítani. Még a földreformereknél, a földjáradék ezen esküdt ellenségeinél sem lehet azt a képzeletet kiirtani, hogy a ricardoi különbözeti járadék az egész földjáradék és épen olyan kevésbé lehet őket meggyőzni arról, hogy a monopoljáradék eltűnése után, az esetleg (?)²⁹⁾ még megmaradó különbözeti járadékszilánkok legkevésbé sem fognak szociális problémát képezni.“³⁰⁾

A „reménytelen feladat” sajnos jobban sikerült Oppenheimernek, mint megérdemelte volna. Tisztán látjuk ebből az idézetből, hogy Oppenheimer a Ricardo-féle elmélettel mereven szembehelyezkedik és konkrétan el is várja a jövőtől, hogy a nagybirtok megszüntetése után a földek némi „szilánkoktól” eltekintve, melyeket érthetetlen módon „esetleg” (?) engedélyez, egyformán értéktelenné válnak.

Ezek után összevetve Ricardo és Oppenheimer felfogását, a kettő között a következő egyezéseket és különbözőségeket találjuk:

Mi a földjáradék?

Ricardo:

A föld termékének az a része, mely a földesúrnak a föld eredeti és elpusztíthatatlan erőinek használatáért fizettetik.

Oppenheimer:

Nem nyilatkozik, tehát Ricardo állítását *elvben* elfogadja.

Van-e földjáradék?³¹⁾

Ricardo:

Van..

Oppenheimer:

Van..

²⁹⁾ Kérdőjel nem tőlem.

³⁰⁾ loc. cit. 193.

³¹⁾ Egyes szerzők, mint Schäffle és Mangold ezt tagadják.

Miért van földjáraadék?

Ricardo:

Mert a földek különbözők és a földbe fektetett tőkék hozadéka különböző.

Oppenheimer:

Mert a földtulajdon megoszlása aránytalan.

Mennyi a földjáraadék?

Ricardo:

Egyenlő azzal a többlettel, mely a legterméketlenebbül befektetett tőke hozadéka (termelési határ) fölött van.

Oppenheimer:

Egyenlő azzal az összeggel, amit a tulajdonos a munka természetes béréből levon.

A két elmélet ütközése nyilvánvaló.

Bebizonyítottuk, hogy Ricardo törvénye kétségtelenül helyes, mert az elismerten helyes premisszákból logikai kényszerűséggel következik. Oppenheimer neki ellentmondó tétele épp olyan kétségtelenül hamis. Ami kevés Oppenheimer elméletéből elfogadható, az teljes összhangzásban van Ricardo elméletével.

Oppenheimer deduktív módon vezeti le elméletét.

Oppenheimer Ricardo-cáfolatát megdöntöttük, a klasszikus theoria helyességét az egész vonalon bebizonyítottuk, Oppenheimer vele ellentétes tételeinek alaptalanságát nyilvánvalóvá tettük: munkánkat ezzel tulajdonképpen befejeztük, mert a monopolbér-elmélet romokban hever.

Mégis Oppenheimer talán megérdemli a fáradságot, hogy kinyomozzuk, hol vannak nála azok az okoskodásbeli hibák, melyek rosszul kapcsolják össze azt a fundamentumot, mire theoriáját felépítette.

Bár az állítás cáfolata a bizonyítását implicite magába foglalja, mégis Oppenheimer is úgy véli, hogy „a tudományos meggondoltság megköveteli, hogy a kritika a bizonyítási eljárásban lévő hibák felfedezésével teljessé tétessék.”

Elméletének teljes logikai dedukcióját a „Grossgrundeigentum“³²⁾ című művében találjuk, melynek előszavában azt mondja:

„Minthogy itt teljes, magában zárt rendszerről van szó, úgyszólván egy matematikai esetről, amelyik betűről-betűre való utánszámolást követel, és minthogy ilyenfajta számítással szemben csak kétfajta állásfoglalás lehetséges, elfogadni vagy megcáfolni, ennél fogva jövő bírálói-mat arra kell kérnem, hogy ezt a két fejezetet szóról-szóra ellenőrizzék.”

Kötelességünk teljesíteni Oppenheimer-nek ezt a kérését és az a panasza sem lesz majd, hogy a cáfolat nem eléggé matematikai.

³²⁾ *Grossgrundeigentum und soziale Frage*, Berlin.

Oppenheimer két részben fejt ki az egész dedukciót. Az elsőben a „cseregazdaság“³³⁾ fiziológiáját tárgyalja. Megkísérli levezetni a földtulajdon fejlődéstörténetét abban az esetben, ha a „politikai eszköz“ nem komplikálja a gazdaság kialakulásának tiszta folyamatát.

Semmit adottnak fel nem tételez, csak a természetes emberi önzést és így próbálja tisztán logikai úton a földtulajdon szükségszerű szerepét a „cseregazdaság“ szociális organizmusának fiziológiájában meghatározni.

Helyesen állapítja meg, hogy a gazdasági élet kezdetén, amikor legjobb minőségű föld is értéktelen, mert bőven áll a települők rendelkezésére, birtokkülönbség vagyonskülönbséget nem okozhat. Sőt ilyen birtokkülönbség létre sem jöhet; minden család által igényelt mértéke a különhasználatnak gabonaszükségletével van meghatározva. És mivel gabonaeladás nem lehetséges és a többtermelésre semmi ösztönzés nincsen, minden ekealj föld (Hufe) körülbelül ugyanazon nagysággal és hozadékkal fog bírni. A vagyonegyenlőség fennmarad és ezzel szükségképen a szabad demokrácia politikai rendje.

„A jövedelem ezen kiegyenlítődése“ — írja Oppenheimer — „a gazdaságnak stabilis egyensúlyra való ezen beállása, mint minden további nélkül látható, azonos az épp oly híres, mint hirhedt „érdekek harmóniájával“, a szabadkereskedelem iskolájának ezen merész jóslatával, melynek be nem teljesülése azt tudományos hitelétől fosztotta meg.“³⁴⁾

Amint a népesség nő, több és több területet foglal el és „ha ezt a folyamatot végig követjük, azt találjuk, hogy az egész a föld határáig telve van parasztbirtokokkal és a népesség úgy van megoszolva, hogy a legkisebb gazdasági nyomás helyein, azaz a legtermékenyebb helyeken, több ember székel, mint a magasabb gazdasági nyomás helyein. Talán az első telephelyek már egészen elhagyottak, azonban akárhol is telepedtek le az emberek, átlagos jövedelmük, azaz élvezett gazdasági és szociális előnyeiknek összesített mértéke mindenütt egyenlő kell, hogy legyen: a termékeny területen a népesség sűrűbb, azaz a parcella kisebb lesz“, mint rosszabb földön, „ami egyenlő munkateljesítmény mellett átlagosan egyenlő jövedelmet“ biztosít.³⁵⁾

³³⁾ Így nevezi ő (és „tiszta gazdaság“-nak) az olyan gazdasági állapotot, melyben a rablás, erőszak, szóval a „politikai eszköz“ nem tényezője a gazdasági életnek.

³⁴⁾ Grossg. 50. l.

³⁵⁾ Az a gondolat, hogy termékeny földnek a megmunkálása annyival intenzívebb kell, hogy legyen, azaz annyi embert kell, hogy foglalkoztasson, hogy egyesre végül mindenütt ugyanannyi termékmennyiség essék, tudtommal először Rodbertus-nál fordul elő. (Sociale Briefe.) Hertzka „Freiland“-jában

Azután leírja a munkamegosztás folyamatát, a város keletkezését és a piac szerepét.

A népességmegoszlás törvényeihez igyekszik hozzájutni a tiszta gazdaságban. A megoszlás kérdését egy, a Thünen-féle séma szerint elképzelt egyszerű eseten vizsgálja. Ideális letelepülési helyet vesz fel: végtelen sík, mindenütt egyenlő klímával és földminőséggel. Egyetlen hajózható folyam sem keresztezi, csak országutak. Minden ipari tevékenységet és minden kereskedelem székhelyét egy helyre képzeljük összcsonítva: ez a város.

„Minthogy a sík végtelennek van gondolva, szabad föld még rendelkezésre áll, a fenti fejtegetések szerint a népesség úgy van eloszolva, hogy mindenütt egyenlő munkateljesítménnyel egyenlő jövedelmet nyernek.“³⁶⁾

Minthogy minden termelő ugyanazon „természetes piaci árat“ kapja a terményért, a piachoz közelebb lakónak, a kisebb szállítási költségek miatt nagyobb haszna van az egységen, mint távolabbi szomszédjának. „Hogy egyenlítődik ki a jövedelem?“

„Azáltal, hogy a piachoz közelebb fekvő körgyűrűk sűrűbben lesznek eltelepítve. Ahová a város vevőereje terjed, ott alacsonyabb gazdasági nyomás helye keletkezik, amit az utánözönlő népesség azonnal kitölt az átlagos jövedelmi nivó mértékéig, amint mélyül. Egy szóval: ahol az A paraszt kétszerakkora tiszta hozamot nyer, mint a B paraszt, mivel közelebb van a piachoz, ott mégis csak ugyanannyi össztisztahozadék van, mint B-nek.“³⁷⁾

Miért nem lehetséges, hogy az eredeti nagyságában maradjon meg egy birtok a város közelében? Erre így felel Oppenheimer:

„Vegyük fel, hogy lehetséges az eset, hogy egy Hufe a kertövezetben, a nemzedékek változása közepette osztatlan maradt, hogy mindig csak egy fiúgyermek volt, amelyik átvette. Ha a paraszt egyedül akar földjén gazdálkodni, családjának munkaereje csak arra elég, hogy egy nagyon extensiv üzemet folytasson, csekély kiadással — és így tiszta hozama harminc holdon — inkább kevesebb lesz, mint kertész szomszédjáé az öt holdon.“³⁸⁾

„Igen, de ki akadályozza, hogy munkaerőt béreljen? Természetesen

ugyancsak ezt az elvet állítja megoldásának középpontjába. „Két különböző jószágú föld jövedelme közötti különbség azáltal egyenlítődik ki, hogy a jobb minőségű föld műveléséhez több munkás ajánlkozik mindaddig, míg az egyes munkárára eső jövedelem mindenütt egyenlő.“

³⁶⁾ Grossg. 60. l.

³⁷⁾ Grossg. 61. l.

³⁸⁾ Grossg. 64. l.

senki! Csak az a kérdés, mennyi bért kell nekik fizetnie. Amíg szabad föld áll rendelkezésre, mint feltevésünkben, a népesség minden felnőtt tagjának megvan a lehetősége, hogy a határon saját Hufe-t foglalhat. Nem kapható olcsóbban munkás, mint amennyit a szabad „Hufner“ jövedelme kitesz; még az önállóságról való lemondásért külön kárpótlást fog kérni és kapni.“³⁹⁾

„Ha parasztunk a kerti övezetben kerti művelésre akar áttérni, 5—6 segédet kell bérelnie. Akkor neki tisztán a termelő költségek, nevezetesen a munkabérek levonása után nem marad több, mint öt holdas szomszédjának és jövedelme nem lesz magasabb, mint segédjeié (kivéve, ha munkaereje magasabban kvalifikált és ezzel bére magasabb). De a puszta tulajdoni cím, semmi körülmények között számára nyereséget nem hozhat... így minden alkalmazott megkapja munkateljesítményének teljes ellenértékét és ezzel állításunk be van bizonyítva, hogy a piac közelében a népesség megfelelően sűrűbb és a piacközelség előnyei ellenére a jövedelmek egyenlő magasságúak.“

„Ezek a szemléletek felvilágosítást adnak egyidejűleg a népesség megoszlásának módjáról. A mezőgazdasági lakosság ugyanis oly körületen helyezkedik el, melynek középpontja a város, és a kerülettől a középpont felé egész egyenletesen csökken: a mezőgazdák szállítási költségei és haszonterületek nagysága; ellenben egész egyenletesen nő: a népesség sűrűsége. A népesség kúp alakjában van felrétegezve, melynek középpontja a város, alapja pedig azon szántók külső határa, melyek a város táplálásához még szükségesek.“⁴⁰⁾

„A földnek itt soha nem lehet csereértéke.“⁴¹⁾

Az építkezési teleknek sem lesz csereértéke.⁴²⁾

A tiszta gazdaságban, — mint ezek alapján levezeti, — nem lesz földjáraadék, nem lesz ipari kizsákmányolás sem, nem lesz tőkekamat, nem lesznek krízisek és nem lesz — amíg minden föld eke alatt nincs — túlnépesedés.

Hanem meglesz az érdekek teljes harmóniája, a jövedelmek kiegyenlítődése egyenlő munkateljesítményre, minden foglalkozási ágban. A földművelésben ezt a „természetes birtoknagyság“ („natürliche Hufen-grösse“) biztosítja.

A „pathologia“ fejezetében, az „egyoldalú nyomás“ felvételéből, — melyet egy harcos nép győzelme hoz létre, — levezeti a beteg gazdaságot, — a mai gazdaságot.

³⁹⁾ Grossg. 65. l.

⁴⁰⁾ Grossg. 65. l.

⁴¹⁾ Grossg. 87. l.

⁴²⁾ Grossg. 89. l.

A deduktív bizonyítás megcáfolása.

A cáfolatban a tiszta dedukció területén maradunk mi is. A valóságtól absztrahálva egyedül azt vizsgáljuk, ami a feltevésből logikailag következik.

A „cseregazdaság“ pathológiája hamis, mert a fiziológiája hibásan van felépítve. *A fiziológiája hibás*, mert a népesség megoszlása nem olyan lesz, mint Oppenheimer levezeti, *a népsűrűség nem lesz egyenes arányban a föld termékenységgel*, ill. a piachoz való közelségével; az egy emberre eső földterület nem lesz fordított arányban a föld termékenységgel, ill. piachoz való közelségével, *a munka hozadéka nem lesz minden földön egyenlő* és a jövedelmek kiegyelítődése a „cseregazdaság“-ban soha be nem következik.

Ha a cáfolás kényelmesebb módját akarnám választani, egyszerűen a kétkedés álláspontjára helyezkednék: Hol van az bizonyítva, hogy mikor a lakosság szaporodásával másod- és harmadosztályú földek használatára kerül sor, az egy emberre eső földterület épen fordított arányban lesz a föld termékenységgel és a „természetes birtoknagyság“ mindenütt olyan lesz, mely mindenkinek egyenlő jövedelmet biztosít? Azt sem vagyunk kötelesek elhinni, hogy a 99. lapon említett 30 holdas birtokos, ha két segédet bérel és azoknak fizeti a öt holdas kertigazda (vagy a 30 holdas határgazda) jövedelmének megfelelő munkabért és így harmadmagával műveli meg kerti övezetbe eső 30 holdnyi birtokát, nem fog-e abból több jövedelmet kihozni, mint 4 vagy 5 holdas szomszédja a magáéból.

Vagy pedig naivan kérdezhetnénk Oppenheimer-től, hogy egy grafit- vagy aranybánya területén mekkora a „természetes“ birtoknagyság. Mivel ott esetleg csak 10 vagy 20 négyzetöl az a terület, mely tulajdonosának a többivel egyenlő jövedelmet biztosít, többet ott lefoglalni már semmiképen nem rentabilis? A tiszta gazdaságban az összes földekkel együtt a bányák földje is értéktelen?

A cáfolásnak nem ezt a kényelmes módját fogom választani, hanem bebizonyítom, hogy Oppenheimer *számítási hibát követett el*.

Állítom, hogy a népesség természetes megoszlása nem az, amit Oppenheimer levezet. Termékeny földeken ritkább, terméketlen földeken sűrűbb lesz a népesség, mint Oppenheimer szerint lennie kellene.

Ha az Oppenheimer-féle megoszlást, mely egyenlő jövedelmekre vezet, reditoequalis megoszlásnak, az ennek megfelelő birtoknagyságot reditoequalis birtoknagyságnak nevezzük, akkor a természetes (a tényleges) megoszlás a tiszta gazdaságban a jobb földeken ritkább, a rosszabb földeken sűrűbb lesz a reditoequalis megoszlásnál.

A természetes birtoknagyság a jó földeken nagyobb, a rossz földeken kisebb lesz a *reditoequalis* birtoknagyságnál.

Oka ennek a csökkenő hozadék törvénye.

A csökkenő hozadék törvénye Senior szabatos fogalmazásában így hangzik:

„Ha a mezőgazdasági technika ugyanaz marad, a földre alkalmazott többletmunka általában viszonylag kevesebb hozadékot ad, vagy más szóval, az alkalmazott munka minden növelésével az összhozadék nagyobb lesz bár, a hozadék növekedése nem áll arányban a munka növelésével.“

Ez a törvény — a föld megmunkálásának egy minimális mértékétől kezdve, mely a haladottabb országokban már réges-régen túl van haladva — mindenkitől elismerten érvényben van.

A csökkenő hozadék ezen törvényéből következik, hogy amennyiben a munkaerő úgy oszlik meg a különböző termékenyséű területeken, hogy kétszerakkora termékenyséű földbe kétszerannyi munka fektetetik, azaz a munka átlagos hozadéka mindenütt egyenlő, *akkor az utolsó métermázsza gabona létrehozása több munkát igényel a termékeny földön, mint a terméketlenen.* Vagyis, ha a népesség úgy oszlik meg, ahogy az oppenheimeri elv megköveteli, azaz kétszerannyi munkás telepszik le a kétszeres termékenyséű A) földön, mint a B) földön, akkor az utolsó munkaegység⁴²⁾ hozadéka *kisebb* lesz a *termékeny* földön, mint a *terméketlenen*.

Bizonyítás: A földbe fektetett *első* munkaegységek hozadéka az A) földön nagyobb, mint a B) földön (mintegy kétszerakkora), kell tehát, hogy az utoljára (a legkedvezőtlenebbül) befektetett munkaegységek hozadéka az A) földön *kisebb* legyen, mint a B) földön, mert különben az átlag nem lehet ugyanakkora.

Feltevés szerint a megmunkálás annyival intenzívebb az A) földön, mint a B)-n, hogy a munka átlagos hozadéka, a különböző termékenység dacára, mindkét földön ugyanakkora. Ez csak úgy képzelhető, ha az A) földön *viszonylag kedvezőtlenebbül* befektetett munkaegységek száma jóval nagyobb, mint B) földön; az A) földön a csökkenő hozadék hatását jobban érezteti. Ha az átlag *egyenlő* és az első munkaegységek hozadéka az A)-n *nagyobb*, mint a B)-n, nyilvánvaló, hogy az utolsó munkaegységek hozadéka A)-n *kisebb*, mint B)-n.

⁴²⁾ Őrizkedjünk attól, hogy az utolsó munkaegység vagy utolsó munkanap megjelölést olyan értelemben vegyük, mintha az tényleg a legutoljára (december 31-én) befektetett munkát jelentené. Utolsó munkanap hozadéka az a különbözet, amennyivel kevesebb lenne a hozadék, ha egy egységgel kevesebb munkát alkalmaztunk volna a földre. Hogy csak a legkevesbé jelentős munkálatok fognak ezáltal elmaradni, az magától értetődik. Az első-utolsó jelzők a munkamennyiségnél nem időrendet, hanem rangsort jelentenek.

De lehetséges ez? Ez nem lehetséges, mert akkor az *utolsó munkaegység* egyszerűen *átmegy* az *A)* földről a *B)* földre. Azzal, hogy *átmegy*, *ő* és egyidejűleg az egész népesség *ugyanazon munkával több gabonát termel*, mint azelőtt.

Vegyünk egy konkrét esetet. Két föld *A)* és *B)* egyenlő területű, de *A)* kétszerakkora termékenységgű, mint *B)*.⁴³⁾ A két földet két termelőszövetkezet, Siedlungsgenossenschaft, foglalja el. Az *A)* szövetkezet 200 tagot számlál, a *B)* szövetkezet 100-at. (Épen az oppenheimeri elosztás.) Így művelik a földet. A közös munka eredményét mindkét szövetkezet a tagok között elosztja. Minden tag jövedelme egyenlő. Egy *A)* tag épen annyit keres, mint egy *B)* tag.

Egy idő múlva az *A)* szövetkezet intelligens vezetői arra a felismerésre ébrednek, hogy náluk az utolsó munkaegységek hozadéka jóval kisebb, mint *B)* szövetkezetben, azaz náluk az utolsó métermázsza gabonát sokkal nagyobb fáradsággal termelik, mint a *B)*-nél amint ez a csökkenő hozadék törvényéből az ismertek alapján kényszerűen következik. Rájönnek arra, hogy ha 20 társuk a *B)* területen dolgoznék, akkor náluk, az *A)* területen az összhozadék nem csökkennék annyival, amennyivel az *B)* területen emelkednék.

Ennek belátásával a következő javaslatot teszi a *B)* szövetkezetnek: *A)* átengedi *B)*-nek 20 tagnak a munkaerejét. *B)* kiosztja, mint előbb, 100 tagja között a hozadékot a réginek megfelelő nagyságban. A többletermék — ami a 20 kölcsöntag munkájának tulajdonítható — két részre osztatik. Egy része, mondjuk, negyedrésze, a régi jutalékon felül még kiosztatik a *B)* szövetkezet 100 tagjának. Három negyedrészre átadatik a pótmunkaerőt szolgáltató *A)* szövetkezetnek. *A)* ezt hozzáadja saját területének hozadékához és az egészet kiosztja összes 200 tagja között.

Ezt a kétségtelenül előnyös ajánlatot *B)* feltétlenül elfogadja. Ebben az esetben *A)* minden tagja többet keres, *B)* minden tagja többet keres és a két szövetkezet együtt többet keres, mint azelőtt.

⁴³⁾ Mit kell értenünk termékenység alatt, azt Oppenheimer sehol sem precizirozza. Ha kétszeres termékenység alatt azt értjük, — ami legközelebb tekvő, — hogy a sorban befektetett munkaegységek hozadéka *A)* földön mindig kétszerakkora, mint *B)* földön, akkor csak teljesen egyenletes megoszlás esetén volna az *A)* földön az összhozadék kétszerakkora, mint *B)* földön. Reditoaequalis népességmegoszlás esetén *A)* föld összhozadéka nem kétszerakkora lesz (hanem több). Tehát az átlagos jövedelem nem ugyanakkora és a népességmegoszlás nem reditoaequalis! Oppenheimer termékenység alatt tehát ezt nem érthette. Mi jóindulatúlag kétszeres termékenység alatt fentiekben azt fogjuk érteni, hogy az *adott* népességmegoszlás mellett az *A)* föld kétszerannyit terem, mint *B)*. Persze a termékenységnek ezen meghatározás szerint csak relativ értelme van. Két föld termékenységének viszonya a földek minőségén és fekvésén kívül, a megmunkálás fokától is függ.

Tehát ebben az eloszlásban dolgoznak tovább. Állandósul az az állapot, hogy *A*) 20 tagja a *B*) területen dolgozik. A népesség inökonikus megoszlása így korrigálódik, *A*) területen 180 ember fog dolgozni, *B*) területen 120. *A föld célszerűbb kihasználása érdekében az eredeti népességmegoszlás megváltozott.* Ezen új megoszlás mellett a földek hozadéka nem lesz többé arányban a népesség számával!

Az egyenlő jövedelmek elve meg van bontva. Meg kellett, hogy bomolják, mert ellentmondásban volt a legkisebb áldozat elvével. Az ember úgy dolgozik, hogy a lehető legkisebb fáradsággal elégítse ki szükségleteit.

Ebből következik, hogy a népesség a tiszta gazdaságban már kezdetben sem úgy oszlik meg a különböző termékenységű földeken, hogy a népsűrűség arányban lesz a föld termékenységével, mikor mindenkinek jövedelme egyenlő kell, hogy legyen, hanem úgy oszlik meg, hogy az utolsó munkaegység hozadéka lesz mindenütt egyenlő.

A népesség oly mértékben lepi el a különböző minőségű földeket, hogy az utolsó métermázsza gabona egy helyen ne kerüljön nagyobb fáradságba, mint kerül egy másik helyen. Minthogy azonban az előbbi métermázsák a termékeny földön kevesebb munkát igényeltek, mint a terméketlennen, az átlagos munkaszükséglet, vagy a munkának átlagos évi hozadéka *nem lehet* minden földön ugyanakkora. Nem az össztermék átlagos munkaszükséglete, hanem a határtermék munkaszükséglete kell, hogy minden földön egyenlő legyen.

A népesség megoszlását nem az egyenlő jövedelmek elve, hanem az egyenlő *határteljesítmény* elve szabályozza. Ez a megoszlás az előbbivel nem egyezik; ahhoz képest el van tolvá a *terméketlenség irányában.* És csak ez az az optimális megoszlás, mely a magángazdaság és a közgazdaság érdekeit legjobban kielégíti.

Ha a megoszlás *más*, a népesség csekély eltolásával mindig elérhető, hogy egyesek hozadéka és egyidejűleg az összesség hozadéka is növekedjék.

Ha a megoszlás olyan, hogy a legutolsó munkateljesítmény hozadéka mindenütt egyenlő, melyet természetes megoszlásnak is lehet nevezni, mert a „cseregazdaság“-ban automatikusan ez áll elő, ezen természetes megoszlás esetén már semmiféle eltolás az egyesnek és az összességnek a hozadékát növelni nem képes. Ha a munka megoszlása a területeken az egyenlő határteljesítmény elvének megfelelő, akkor minden változtatás, a munkának minden más eloszlása az összmunka átlagos hozadékát *csökkenteni* fogja.

Ez az a stabilis egyensúlyi állapot, mely felé a monopóliummentes szabad verseny állapotában lévő „tiszta gazdaság“ tendálni fog. Ha ez

el van érve, a népesség vándorlása megszűnik; amíg ez nincs elérve, addig folyton tart.

Mekkora lesz a természetes birtoknagyság? Épen akkora, ami ezen optimális megoszlásnak esetén egy emberre (családra) esik. A természetes birtoknagyság tényleg kisebb lesz a termékeny földön, nagyobb lesz a terméketlen földön, kisebb lesz a piac közelében, nagyobb lesz a piactól messze, de *nem lesz fordított arányban a föld jóságával*, nem lesz egyenlő a reditoacquális birtoknagysággal és a munka átlagos hozadéka nem lesz mindent földön ugyanakkora.

Természetes birtoknagyság jó földön nagyobb, rossz földön kisebb az Oppenheimer által „natürliche Hufengrösse“-nek jelölt reditoacquális birtoknagyságnál. A munka hozadéka is a jó földön nagyobb lesz, a rosszabb földön pedig kisebb. A földművelő jövedelme a jó földön nagyobb lesz, a rosszabb földön kisebb. Lesz tehát földjádék!

Fenti fejtegetések pusztán az eloszlás kérdésére vonatkoztak és a tulajdoni viszonyokat egészen tekinteten kívül hagytuk. Ez helyesen történt, mert a szabad verseny tiszta gazdaságában a népesség megoszlása *optimális*, amit a tulajdon megváltoztatni nem képes. Vonjuk most be a tulajdont vizsgálatunk körébe, nevezetesen állapítsuk meg, van-e a tiszta gazdaságban a földtulajdonnak csereértéke vagy nincs.

A bér munkától egyelőre eltekintünk. Mindenki a saját ekealj földjét műveli, mely pontosan akkora, amennyi reá esik a természetes megoszlás alapján. Kérdés, van-e ennek az ekealj földnek csereértéke? Ha a megoszlás olyan, amelyet Oppenheimer „természetes“-nek megjelöl, akkor igaza van: a földnek nincs csereértéke. A termelőnek közömbös, hogy termékeny vagy terméketlen részen, külső vagy belső övezetben fekszik-e birtoka: utóbbi esetben a parcella annyival nagyobb, hogy a termés, amit (ugyanazon munkával) betakarít, mindig csak ugyanakkora marad. Kövér rizsföldjét vagy városi telkét a határon fekvő kopár legelővel készséggel elcseréli. Sőt ingyen is átengedi szívesen, hisz van még elég szabad föld a periferián, ahol egy megfelelő Hufe-t magának kihasználhat.

Minden parcella egyforma értékű, azaz egyformán értéktelen.

Ha pedig valakinek eszébe jutna egy helyett öt parcellát magának lefoglalni, ebben sem akadályozná meg senki. De nem tudná, mit kezdjen vele. A bér munkásnak a díja akkora, mint a szabad Hufner jövedelme, tehát az egész hozadékot elnyeli. Valóban a földnek ily módon sem kicsiben, sem nagyban nincs csereértéke.

Azonban láttuk, a népességnek az a megoszlása, amire ez a levezés fel van építve, hamis. Egy képzelt megoszlás, ami sem a tiszta gazdaságban, sem másutt elő nem fordulhat. Az összes következtetések, ami-

ket Oppenheimer ebből levont, a képzelet világába tartoznak. Bizonyító erejük nincs.

Vegyük tehát e helyett azt a népességmegoszlást, melynek a monopóliummentes szabad verseny gazdaságában tényleg ki kell alakulnia, úgy, ahogy az megfelel az egyenlő határteljesítmény elvének.

Most ismét gondoljuk az egész földterületet felszeletelve normál parcellákra ezen eloszlásnak megfelelően. Mindenki csak a saját parcelláját műveli. Most is nagyobb a parcella a terméketlen földön és a piactól távol, *de nem annyival*, amely kiegyenlítené a jövedelmeket. Ha pl. egy elsőosztályú parcellán egy munkáscsalád 800 munkanapjának hozadéka 80 métermázsza gabona, egy másodosztályú parcellán ugyanazon munkáscsalád 800 munkanap befektetéssel már csak 60 métermázsát termel. Csak az „utolsó“ munkanap hozadéka lesz mindenütt ugyanakkora, amit úgy kell érteni, hogy 799 munkanap befektetése 800 helyett a teljes hozadékot mindkét parcellán egyformán (pl. 5 kg. gabonával) csökkentené.

A parcellák eszerint különböző értékűek. A régibb telepes parcellája hihetőleg értékesebb, mint ami jutott a később foglalónak. Senki sem lesz hajlandó jó földjét silányabbért elcserélni. A jobb jövedelmezőségű földek csereértéket nyernek, eladhatók és bérbeadhatók. Följáradékot szolgáltatnak.

Feltételeztük, hogy mindenki csak a saját földjét műveli. Földjára-dék, látjuk, már itt is fellép és a parcellák különböző minőségéből ered, mely tulajdonosának kisebb vagy nagyobb jövedelmet juttat.

Ha az egyes által birtokba vehető terület nagysága korlátozva nincs, akkor parcellák halmozása által a földjára-dék önálló jövedelmi kategóriává válik. A tulajdonjog alkalmat ad a jó föld birtokosának, hogy a használatért díjat szedhessen. Hiába múlja felül a rendelkezésekre álló földterület a népesség földszükségletét, *a legjobb földek után mindig van kereslet*, mely ennek csereértéket, birtokosának munkanélküli jövedelmet biztosít.

Tehát a földnek igenis van értéke a tiszta gazdaságban. Termékeny földnek, vagy jobb fekvésűnek az értéke nagyobb, mint a kevésbé termékenynek vagy rosszabb fekvésűnek. 1 hold elsőosztályú föld annyival ér többet 1 hold másodosztályú földnél, amennyivel az a természetes megoszlás mellett tisztán többet megteremni képes.

Városi telkek és bányák ára nem sokat fog különbözni a mai áraktól.

A földjára-dék problémája a maga teljességében jelentkezik a szabad verseny tiszta gazdaságában is.

Oppenheimer elméletének deduktív bizonyítása ezzel meg van cáfolva.

Oppenheimer terapiája.

Hibás Oppenheimer-nél a fiziológia és a pathológia: helyes a terapia sem lehet. A gyógymód, amit ajánl — a nagybirtok felosztása — azt az eredményt, amit ő vár tőle, nem eredményezheti. A nagybirtok megszűnéséből a földjáradék megszűnése, a tőkekamat megszűnése, a kizsákmányolás megszűnése, a válságok megszűnése, az egész szociális problémának a megszűnése *nem következik*. Az egész agitáció, amit Oppenheimer ebben az irányban kifejt, hamis alapra van építve.

A mai földtulajdon-rendszer két fővonásban különbözik az előbb ismertetettől, mely a szabad versenyen alapul.

1. A földtulajdonok nagyobb részben nem gazdasági eszközökkel szerezettek.

2. Kevesek birtokában van a föld nagy része s így a nagybirtokosok quasi monopolhelyzetben vannak, teljes szabad verseny közöttük nem érvényesül.

Az 1. megállapításnak csak történeti és etikai jelentősége van. A birtokszerzés módja a mai gazdasági állapotokra befolyást nem gyakorol. Ha azok a latifundiumok isteni adományozás vagy takarékos halmozás útján keletkeztek volna, ma ugyanaz volna a helyzet.

A mai földtulajdon-rendszernek az a leglényegesebb vonása, hogy elosztása aránytalan. Midőn — mint Magyarországon — a népesség egy ezredrésze a földtulajdonnak nagyobbik felét tartja hatalmában, ezen osztály ezáltal egész kivételes helyzetbe kerül. A földművelési munkabérré irányító befolyást gyakorol. Még csak közös megállapodásra sincs szükség! 10.000 cipész nem tud kartellt csinálni. Öt cipőgyár akkor is kartellben van, ha nem csinál kartellt.

A munkaadó földtulajdonosok azáltal, hogy csak kevesen vannak, monopolhelyzetet élveznek. A munkások részén heves a verseny. A földbirtokos érdekeltség ezt oly módon használja ki, hogy alacsonyabb munkabéreket fizet. A termelési határ, ami a munkabéreket szabályozná, szintén leszorul annak következtében, hogy nagy területek el vannak zárva a kihasználás vagy az intenzív kihasználás elől.

A nagybirtokrendszer nemcsak a munkabérekre hat ki, hanem a népesség megoszlását is megváltoztatja.

A viszonyokat legcélszerűbben egy gondolati kísérleten tanulmányozhatjuk. Képzeljünk el egy zárt gazdasági kört, melyen belül a földbirtokra nézve a tiszta gazdaság esete forog fenn: nincs nagybirtok. Az egész terület sok millió kis és középbirtokból áll, melyek között egy sem haladja meg a 100 holdat. A földek között vannak 1., 2. és 3. osztályú földek. Vannak 4. osztályú földek is, ezeket azonban már nem használják.

A népesség megoszlása természetesen olyan lesz, ami az egyenlő határteljesítmény elvének megfelel. A 4. osztályú földeken semmi népesség nincs.

A földeket részben maguk a birtokosok művelik, részben bérmunkásokkal műveltetik. A bérmunka díja egyenlő a 3. osztályú föld (határ-föld) hozadékával. Legyen ez 6 korona naponta. Az 1. és 2. osztályú földeken még ezen felül földjáradék is esik a tulajdonosoknak.

Hirtelen a földnek ez eloszlása megváltozik. Örökösödés által vagy valami más módon egy ember birtokába jut az egész földnek a fele. Most mi történik?

A főbirtokos azt fogja mondani, hogy ő nem fizet 6 korona napszámot, csak 5-öt. Ennek két következménye lesz. Egyrészt sokan el fogják hagyni az uradalmat és máshol telepednek le, másrészt művelés alá fogják venni a 4. osztályú földeket is, mert a munka jövedelmezősége 5 koronát ott is kitesz.

A földesúr ezután számadást végez és megállapítja, hogy a munkások száma kisebb lett, az összhozadék is kisebb lett, a jövedelem mégis nagyobb, mint volt azelőtt. A termelési határ alászállt, ennek megfelelően a földjáradék felemelkedett.

Lehet, hogy a munkabér még tovább süllyed 4,5 koronára, a termelési határ is tovább száll alá, rosszabb és rosszabb földek kerülnek művelés alá. A munkabér végül egyensúlyba jut egy oly magasságnál, mely a legnagyobb földjáradékot biztosítja. Ha a földesúr ennél is alacsonyabban szabja meg a munkabért, a munkások ajánlkozása már oly csekély lesz, hogy a földjövedelem többé nem nő.

Az átalakulás a népesség eloszlását is teljesen megváltoztatta. Míg azelőtt a népsűrűség mindenütt arányos volt, most a latifundium viszonylag elnéptelenedik és a 4. minőségű földek, melyek azelőtt néptelenek voltak, megtelnek telepésekkel. Közben a munkajövedelem napi 6 koronáról 4,5 koronára szállott.

Szemléletesen mutatja ez a gondolati kísérlet a nagybirtok hatását. Ugyanaz a hatás t. i. akkor is, ha a nagy latifundium, mely az ország jórészét kiteszi, nem egy, hanem száz vagy kétszáz nagybirtokos kezében van. Egy ilyen szám a munkakeresők millióival szemben még mindig nagyon kicsi és monopól-szervezetet jelent. Az eredmény: a munkabér csökken, a nagybirtok elnéptelenedik és extenzív művelést üz.

Ha a nagybirtokot megszüntetjük (földosztás), az annyi, mintha gondolati kísérletünkben az ellenkező átalakulás menne végbe. A nagy latifundium ismét kis parcellákra bomlik, a szabad verseny helyre áll, a munkabér felmelkedik 4,5 koronáról 6 koronára, a népesség megoszlása arányosabbá válik, a termelési határ emelkedik és a földjáradék leszáll.

Elméletileg ennyit lehet várni egy *helyesen* keresztülvitt földosztástól. Amit Oppenheimer még ezentúl remél, az illúzió.

A klasszikus liberalizmus harmóniatanának kiterjesztése.

„Az elosztás törvénye“ — mondja Oppenheimer — abban a fogalmazásban, melyet A. Smith adott neki, így hangzik:

„Ha ugyanazon környéken valamely foglalkozás szemmeláthatólag előnyösebb, vagy kevésbé előnyös, mint a többi, az egyik esetben annyian tódulnak hozzá, másik esetben annyian fordulnak el tőle, hogy előnyösségük hamarosan másokéval egy vonalba kerül. Legalább is ez történik olyan társadalomban, ahol a dolgok természetes folyásukat veszik, ahol teljes szabadság uralkodik és ahol mindenkinek korlátlan szabadságában áll a neki megfelelőnek látszó foglalkozást választani és azt tetszés szerint változtatni.“⁴⁵⁾

Ezt a „harmónia-tant“, mely végül a jövedelmek kiegyenlítődére vezet — hasonló munkateljesítmény mellett — minden foglalkozási ágban, gondolja Oppenheimer a földművelésre is kiterjeszthetni, úgy véelve, hogy a tiszta gazdaságban a magán-földtulajdon rendszere sem képes rést ütni a jövedelmek kiegyenlítődének az elvén.

Azonban míg az iparban a jövedelmek kiegyenlítődése természetes, mert létrehozza a természetes megoszlást a foglalkozási ágak között és a legnagyobb produktivitást biztosítja, addig a földművelésben az egyenlő jövedelmek elve *természetellenes*, mert egy természetellenes megoszlást követel a különböző termékenységű földeken, mely megoszlás kisebb összproduktivitással van egybekötve, mint az a megoszlás, mely az egyenlő határteljesítmény elvének felel meg és a legnagyobb összproduktivitást képviseli. Tehát ez utóbbi a *természetes megoszlás*, melynél azonban azonos munkateljesítmények hozadéka különböző minőségű földeken különböző. A harmóniatan a földművelésre nem terjeszthető ki.

Oka ennek a földek különbözősége és a csökkenő hozadék törvénye.

Schweitzer Pál.

⁴⁵⁾ *Grossgr.* 95. 1.

Közlemények és ismertetések.

A világháború következményei Magyarországon.

Dr. Stefan Koerfer: *Die Folgen des Weltkrieges in Ungarn.* Wien, Perles. 1919. 102 l.

Élénk színekkel írt történelmi és gazdaságpolitikai munka, melynek jelentőségét az adja meg, hogy szerzője, mint a földművelésügyi minisztérium akkori kiküldöttje, tevékeny részt vett mindazokban a tárgyalásokban, melyek 1915 óta Ausztriával és Németországgal folyamatban voltak és így mint közvetlen tényező mindent átélt, amiről ír.

Munkájának első fejezete szól Ausztriával való viszonyunkról a háború alatt. Élelmezési kérdésekben Ausztria mindig Magyarországra hárította a legsúlyosabb terhet; az, hogy minden tartomány tehetsége szerint szolgáltatssa az élelmezési cikkeket, elvileg ki volt mondva, de gyakorlatban meg nem valósult, mindig Magyarország volt kénytelen a hiányokat kiegészíteni. A hadvezetőség és az osztrák élelmezési miniszter jelentése szerint tényleg a hadsereg ellátása nagyon komoly aggályokat keltett; ezeken az élelmezésről folyó tárgyalásokon már 1918. május havában tisztában voltak, hogy a háborút gazdasági téren elvesztették. Az utolsó élelmezési ülést 1918. október 30-án kellett volna Bécsben tartani. Az ülés mindazonáltal roppant kedvetlenséggel folyt, midőn Budapestről hírek érkeznek a forradalom kitöréséről. Nem tárgyalnak tovább. A szerző délután elmegy a hadügyminisztériumba s mikor ki akar menni, a kapukat zárva találja, az utcáról zavargó lárma s ordítás hallatszik, időközben a zárt kapunál, a kapualjában egész néptömeg csődül össze és kibocsátásra vár, most egy hang kiáltja: a polgárok menjenek ki, csak a katonák maradjanak. Alig szabadulnak ki, a nép ostromolja a kaput, a katonai kokárdákat letépi és éltetik az osztrák köztársaságot. Este 11 órakor elhagyja Bécsset, a vonatra egy fellázadt osztrák katonaszakasz lö, összetörik a vagonok ablakait és október 31-én d. e. 10 órakor megérkezik Budapestre. Az osztrák-magyar nagyhatalom megszűnt.

A második fejezet Németországgal való viszonyunkat vázolja. Itt is élelmezési kérdések játszották a főszerepet s így Magyarország ismét a kizsákmányolás tárgya volt. 1915. őszén megállapodtunk Németországgal, hogy a seregek élelmezéséről közösen gondoskodunk s erre nézve 1915 november 5-én Bécsben egyezmény kötött. E célból a Zentral-Einkaufs-Gesellschaft (ZEG) alakult, melyet Németország legjobb kereskedői irányítottak. Ez egyike a legnagyobb gazdasági alakulásoknak. A közös ellátás céljára történt egyesülésben nekünk nehéz helyzetünk volt; egyrészt Károly királyt és császárt, miután mindig békére hajlott, nem tartották megbízhatónak, másrészt az osztrák-magyar

hadsereg folyvást a németek támogatására szorult. Ezt az állapotot az élelmezési kérdések megoldásánál mindig Magyarország sínylette meg, mert neki kellett mindig nagyobb terheket vállalnia a szállításoknál. Különösen súlyos volt az országra az a megállapodás, mely 1918. február havában Berlinben jött létre. Az osztrák-magyar hadsereg számára Németország Dániából szerzett 15.000 tonna lisztet engedett át. Ennek fejében Magyarország kötelezte magát 12.000 t. liszt ellenében 5.600 t. marhahúst és 4.000 t. sertéshúst szállítani; pénzben kifejezve a liszt értéke 7.5 millió korona, a húsé pedig 85.3 millió korona. Hogy ily viszonyok mellett a barátság Németországgal szemben elhidegült, az érthető.

A háborús hangulatot békés szellem váltja fel a salzburgi gazdasági tárgyalásokról szóló fejezetben. A német politikai szövetséggel kapcsolatban a háború alatt erősen megérett a német-osztrák-magyar vámszövetség eszméje. 1915. évben már elkészült a közös vámtarifának egyöntetű szövege, 1917-ben Bécsben folytak a tárgyalások, míg végre 1918. július első napjaiban megkezdődtek Salzburgban a vámegegyesülés létesítésére az értekezletek. Németország siettette az ügyet, ő kereskedelempolitikai téren is politikai és katonai társával egységesen akart megjelenni. Habár a tárgyalások mindig azzal a fenntartással folytak, hogy azok egyelőre nem kötelezők, mégis megállapodtak a jövődöbeli gazdasági viszony irányelveire nézve. Szerzőnk ezeket egész terjedelmükben közli. Ezen irányelvek szerint a vámszövetség 20 évre kötöttetett volna. Célja lehető szoros gazdasági köteléket fűzni a három állam közt és a vámmentes forgalmat Németország, Ausztria és Magyarország közt létesíteni, illetőleg azt idővel megteremteni. Egyelőre még közbenső vámok tartatnának fenn ott, ahol ezt a területi viszonyok okvetetlenül megkívánják. A közbenső vámok mindenesetre kisebbek legyenek, mint a külállamokkal szemben alkalmazandók és ne legyenek magasabbak, mint voltak az eddigi vámok. A közbenső vámok a lehetőség szerint korlátozandók és időnkint leszállítandók, evégből minden 5 évben újra szabályozandók. A külállamokkal szemben minden állam maga állapítja meg a közösen elfogadott vámtarifa szövege szerint a vámok magasságát. A közbenső forgalomban vámmentes árukra a külső vámnál egyenlő vámokat kell alkalmazni. A közbenső forgalomban a külső vámok különbözők lehetnek, de mégis úgy alakítandók, hogy a külső vám a közbenső vámmal együtt ne legyen kisebb, mint a másik állam külső vámja. Közös vámhivatalok nem lesznek, de egységes lesz a vámtörvényhozás és a végrehajtási utasítások, a kiképzési eljárást amennyire lehetséges előmozdítják. A kereskedelmi politikára nézve az Egyesült-Államok egymással érintkezésben lesznek. A vámbevételek nem közösek, a vámbevétel azt az államot illeti, amelyben az áru megvámozásra került. A fogyasztási adók átutalás által annak az államnak jutnak, ahol a fogyasztás végbe megy. A vámegegyesülésben lehetőleg a gazdasági törvényhozás egységes legyen. Ezen irányelvek figyelembevételével augusztus vége felé megkezdődött a vámtarifa vámtételeinek megállapítása. A közbenső forgalomban vámmentessé lettek következő cikkek: gabona (az árpa kivételével), gyümölcs, szőlő, állatok, vad, halak, hús, tejgazdasági termék, zsiradék, zsíros olaj és a fa. Iparcikkeknel a vám-

mentesség nem igen volt elfogadható, itt az osztrákok erős ellenszegülést mutattak. A salzburgi tárgyalások eredményét szerzőnk következőkbe foglalja össze: Németország eddigi agrárpolitikáját megváltoztatja, az összes mezőgazdasági cikkek Németországba vámmentesen lettek volna behozhatók. Ezzel ellentétbe helyezkedett Bajorország. Németország Ausztria-Magyarország iparcikkeit vámmentesen akarja behozni; ezt ellenezte Ausztria. Ez alkalommal szerzőnk azt a véleményét hangoztatja, hogy „a magyar ipar vérszegény üvegházi növény, az volt és az lesz is, amely csak injekciókkal, állami szubvenciók alakjában tengődik. Nem szabad elfelednünk, hogy Magyarország mezőgazdasági állam, melynek mindenekelőtt erősen intenzív gazdasági üzem kifejlesztésére kell törekednie. Millióknak elpocsékolása oly érdekkörök javára, melyek nem állnak a mezőgazdaság szolgálatában, Magyarországot nem fejleszti, hanem hátramoszdítja. Ezt most remélhetőleg be fogják látni és végre szakítani fognak az eddigi rendszerrel. Magyarországon jogosultsága van az iparnak, de csak a mezőgazdasági iparnak.“

Ezután a tisztán kereskedelempolitikai fejezet után szerzőnk megfrja az első magyar népköztársaság keletkezési és működési történetét. Itt látjuk Károlyi megfontolatlan eljárását a feltétlen fegyverletételnél, megjelenését Belgrádban Franchet d'Esperay tábornoknál, itt közli a fegyverszünetről szóló egyezményt szó szerint a francia eredeti szövegben, áttér azután a Buza Barna miniszter által tervbe vett földreform vázlatára. „Könnyű elképzelni, hogy nézett ki a faluban, mikor ennek a reformnak csak alapelvei is tudomásra jutottak, mindenki a maga részére egy darab földet, lehetőleg a legjavából és a 20 holdas maximált nagyságban követelte. Komoly munkáról többé szó sem lehetett.“ Hiába volt a miniszternek az a fenyegetése, hogy aki erőszakkal vesz magának földet, vagy aki nem akar dolgozni, a földreformnál sem kap földet. A zavar és rendetlenség megindult, védekezni többé nem lehetett. Amilyen nagy volt a zavar a falun, olyan volt a fővárosban. A kormány egészen a szociáldemokraták kezébe került. Egyik erőszakos és fejtelten intézkedés a másikat követte. Így a hazatérő katonák javára a polgárok ruházatokat, cipőket, fehérneműt voltak kényszerítve adni, a ruhák nagy része elkallódott. A hadügyminiszter nem bírta a katonatanácsokkal, ezek tetszésük szerint garázdálkodtak, rekviráltak és zsaroltak. A munkanélküliek száma napról-napra szaporodott. Időközben Oroszországból átnyomul a bolsevizmus. Kezdetben a szociáldemokrata-párt a kormánnyal együtt a kommunistákat le akarja törni, de csakhamar felülkerekedik az orosz pénzzel szítótt elem és március 21–22-re járó éjjel a tanácsköztársaság diktaturája váltja fel a szerencsétlen Károlyi uralmát.

Szerzőnk a tanácsköztársaságot így jellemzi: „a tanácskormány vezető férfiai majdnem mind ismeretlen nagyságok voltak, többnyire zsidók vagy kikeresztelt zsidók, még a munkások közt sem volt nagy bizalom a tanácskormány iránt, csak reménykedtek egyelőre a naponkint szép szavakkal hirdetett jobb és vígabb jövőben . . . előbb az urak voltak az uralkodó osztály, most a munkások vagy jobban mondva a munkások helyett mindenütt parancsoló zsidók vagy kikeresztelt zsidók“. Most következnek a gazdasági reformok: valamennyi, 20 munkásnál többel dolgozó iparvállalat szocializálva lesz; a bankokat állami

kezelésbe veszik; a betétek zároltatnák, a safe-k tartalmát lefoglalják, a házakat elveszik tulajdonosaiktól; a lakásokat erőszakkal proletárok számára lefoglalják. »A lakások elfoglalásánál az eljárás hallatlan volt, megjelenik egy ifjanc zsidó hullámzó hajakkal, revolverrel a kezében és röviden, de velősen kijelenti: ide X. elvtárs családjával beköltözik; a bútor a lakásban marad, konyha, gázkemence és fürdő közös. Ez a parancs azonnal végrehajtandó.« Hogy ilyen uralom ellen ellenforradalmi mozgalmak támadtak, természetes. Ezek ellen a tuszok fogságba hurcolását alkalmazták ellenszerűl. Nem volt polgári család, amely a különböző rekvirálás, fegyver, ékszer, bútor stb. ügyében meg ne kínoztatott volna. Kellemetlen helyzetet teremtett az országnak a románok és csehek által való elfoglalása folytán az u. n. vörös hadseregnek megalkotása, különösen mikor május 2-án a románok és csehek megverték a vörös hadsereget és most nemcsak minden munkás, hanem minden 18–45 éves férfi lakó kénytelen volt a vörös hadseregbe lépni. Az amúgy is pazar fizetésben részesülő vörös katonaság élelmezése is sok pénzbe került, úgy hogy a tanácskormány a 200 és 25 koronás fehér hátú bankjegyeket $3\frac{1}{2}$ milliárd korona összeg erejéig az országban levő klisékkel nyomatta és a bank tudta nélkül forgalomba hozta, mi által a pénz értékének csökkenésére nagyban hatott. Miután csakhamar köztudomású lett, hogy a bank a fehérpénzt nem ismeri el, a régi bankjegyek, a kékpénz és fehérpénz közt nagy különbség támad és a falu csak kékpénzt akar elfogadni. Mindez roppant fokozta a drágaságot. Az elégedetlenség általánossá lett, végre augusztus 1-én d. u. 3 órakor a munkások szakszervezeti tanácsa kezébe átadatta a tanácskormány a hatalmat és egy tisztán szociáldemokratákból álló miniszterium alakul.

Szerzőnk szerint Magyarország politikusai egy bölcs tapasztalattal lettek gazdagabbakká. Ez az antiszemiták régi tantétele, mely azt állítja, hogy a zsidó elem az állami szervezetre bontó hatással van. Ez a tantétel Magyarországon igaznak vált be, és a szegény országot, mely a háború következményei folytán úgy is igen sokat szenvedett, a proletárdiktatúra 123 napi uralma alatt még néhány meg nem számolt milliárdal megkárosította.

A két utolsó fejezet tisztán gazdaságstatisztikai. Az egyik Magyarország mezőgazdasági termelését tünteti fel a világháború után. A Clemenceau-féle határokat véve, a következő számokat közli: az ország 282.870 km. területéből marad 104.000. 18 millió lakóból 7.7 m., 15 millió ha. szántóföldből 5.6 m., 5 millió szarvasmarhából 2 m., 1,485.000 lóból 649.000, 5.6 millió sertésből 2.7 m., 5.1 millió juhból 1.5 m. Feltéve egy középtermésű évet, a megkisebbitett ország 41 millió q búza helyett fog termelni 19 m., azaz csak 48%, 13 m. q rozs helyett 8.9 m. = 67%, 17 m. q árpa helyett 7.8 m. = 45%, 14 m. q zab helyett 4.6 m. = 32%, 46 m. q tengeri helyett 17 m. = 37%, 48.7 m. q burgonya helyett 22.9 m. = 47%, 47.7 m. q cukorrépa helyett 17 m. = 35%. — Szerzőnk számítása szerint az ország szükségletének teljes fedezése után jövőre is kivitelre kerülhet 4.5 millió q búza, 2.5 m. q rozs, 3.5 m. q árpá, 1.2 m. q zab, 2.1 m. q tengeri; burgonya nem lesz elég, ebből a terményből 689.000 q behozatalra lesz szükségünk. De lesz kivitelre való közel félmillió hl. borunk és 161.000 q cukrunk. Magyarország

eddig mezőgazdasági állam volt, és az marad jövőre, de hogy virágzó közigazdasága legyen, múlhatatlanul intenzívebb gazdálkodásra kell átmenni és a mezőgazdasági iparok fejlesztésére nagyobb súlyt kell fektetni. Egyúttal figyelmezteti az entente-hatalmakat arra a politikailag hibás eljárásra, mellyel az ország integritásának megsértésével milliókra menő magyar lakókat idegen országokhoz csatol. „Csehszlovákia, vagy Románia magyar vidékén nem lesz békesség; ezekben az országokban Hungaria irredenta teremtetik“.

Az utolsó fejezet Magyarország tejgazdaságával foglalkozik. Ez szerzőnk speciális szakmája és mielőtt a nemzetközi politika szerepkörét elfoglalta, hivatalos működésének köre. A sok statisztikai adatból közöljük a következőket: 1918-ban volt 5,577.000 szarvasmarha és 5,655.000 juh; a szarvasmarha 45% tehén, a juhból 65% anyajuh. A tejtermelés évenként emelkedik; 1895. évben 2.185 és 1917. évben 3.786 millió liter volt az eredmény a tehéntejnél. A juhtej némileg csökken, 1911. évben 140 és 1917. évben 127 millió liter volt a termelt mennyiség. A tej ára 1914. évben 15 fillér, a proletárdiktatúra idejében 280 fillér volt literenként. A tehéntartásban a bővebb tejtermelőfajok szaporodnak és a magyar fajtabeli állatok száma csökken. Összehasonlításként volt 1895. és 1917. évben az összes tehének közt magyar 64 és 22, simmenthali és pinzgauai 23 és 67, deres 2·11 és 2·23, más fajtájú 7·45 és 4·78, bivaly 2·27 és 2·49%.

Tejgazdaságunk a háború előtt szép haladást mutatott. 1911. évben 5 tejjellenőrző-egyesület működött, 1914-ben számuk 30-ra emelkedett. Ez az ellenőrzés oly sikerrel hatott, hogy középüzemekben is a tej évi 3—400 literrel gyarapodott. Fájdalom, a háború alatt ezek az egyesületek megszűntek. A tejszövetkezetek is feloszlottak, pedig 1914-ben már 600 működésben állt. A tejgazdaság terén újra meg kell kezdeni azt a munkát, mely a háború előtt oly szép sikerre vezetett.

Ismertetésünk végére érve sajnálattal jegyezzük meg, hogy a munka eddig magyar kiadó figyelmét nem költötte fel, mert a lefolyt utolsó évek gazdasági és politikai történetére szemtanu által leírt nagy jelentőségű eseményeket híven és igazán ecsetelve tartalmaz és így célszerű volna, magyar nyelven is a magyar közönség számára közrebocsátani. Egyúttal sajnálkozásunkat fejezzük ki afelelt, hogy ezen kiváló és országunk mezőgazdasági viszonyait behatóan ismerő szakférfiut, kinek munkáját vázoltuk, a magyar kormány nem bírta saját körében lekötöni. (—vits).

Magyarország térképekben.

Edvi Illés Aladár és Halász Albert: *Magyarország térképekben*. Kiadja: Heinrich Ferenc, m. ker. miniszter. Budapest, 1920.

A béketárgyalások számára készült szemléleti munka, mely 57 térképen egy-egy tekintetre mutatja be országunk gazdasági viszonyainak különböző ágait, és magyar, angol és francia szövegű jegyzetekkel világosítja fel a térképen vázolt gazdasági állapotot. A munka technikája ügyesen szemlélteti a mai ország helyzetét, egybehasonlítva a Clémenceau-féle demarkációnális vonal, a Németausztria békeszerződésében kikötött határok, a Bartha—Hodzsa-féle demarkációs vonal, a Cseh-Szlovákiá-

nak (Vix által kijelölt) határai, Smuts tábornok által ajánlatba hozott demarkációs vonal és a románok által 1916-ban követelt határok által kisebbített ország viszonyait. A térkép maga a mai ország állapotát tünteti fel, és egy átlátszó selyempapíron vannak a megnevezett határok, úgy, hogy ha e papirost rátesszük a térképre, látjuk az egész országot és a különböző határok által kisebbített jövődöbeli országot, s így minden egyes gazdasági ágánál szemlélet útján megtehetjük az összehasonlítást és láthatjuk a veszteség jelentőségét.

A térképekhez az 1913. év adatait használták fel és pedig a gyáripari adatgyűjtést, a közp. statisztikai hivatal kiadványait, Papp Károly a „Magyar birodalom vasérc- és kőszénkészlete“, Kvassay Jenő „Die ungarische Donau“ című munkáit, azonkívül egyes szakértők nyilatkozatait.

Maga a bevezető előszó mondja: „A térképek szerint Magyarország egyes vidékei gazdaságilag teljesen kiegészítik egymást, az ország hegy- és vízrajzi térképe pedig arról tanuskodik, hogy az erdőgazdálkodást, a folyamszabályozást és általában az egész vízgazdálkodást Magyarország területén csak egy kéz igazgathatja“.

A feldolgozott anyag nagy jelentőségénél fogva összevonjuk azt ismertetésünkben és minden egyes térkép tartalmát röviden következőkben közöljük:

• Az első térkép Magyarország *hegy- és vízrajzi térképe*, melyet Pokorny Tódor szerkesztett, és gyönyörű rajzban, plasztikus formákban tünteti fel országunk összetartozandóságát és természetes határok által teljes elsáncolását. A 2. térkép feltünteti az ország *vízhalózatát* és a *hajózható víziutakat*; e szerint hajózható víziutaink hossza 3.500 km., ebből esik a Dunára 1.000, a Tiszára 760, a Drávára 190, a Szávára 600 és a Vágra 60 km. A 3. térkép a *vasuti hálózatot* adja; a térképen a XIV. és XV. század útvonalai is fel vannak tüntetve, s ezáltal szemléltetővé válik az, hogy vasutaink a rég megszokott útirányokban haladnak. Vasutaink hossza 21.806 km., és pedig 9.076 km. elsőrendű, 11.462 km. másodrendű, 1.268 km. harmadrendű; a kétvágányú vasutak hossza 1.389 km.; pályaudvar, állomás és megállóhely 4.625 volt. A szállított teherárú 87 millió tonna, a szállított személyeké 106 millió, átlag minden utas 30·2 km. utat tett meg. A 4. térkép a *vasuti forgalom* sűrűségét mutatja. Az 5. és 6. térképen a *kivitel és bevitel* összesen és főbb árúk szerint oszlopokban van feltüntetve.

A következő tizenkét térkép az ország *mezőgazdaságát* tünteti fel, és pedig: A 7. térkép Magyarország művelési ágaival foglalkozik; a 28,277.500 hektár megművelt földterületből esik:

		Ma az összes terület	Marad jövőre a volt terület
Szántóföld	12,833.000 ha.	45·5 0/0	38·4 0/0
Erdő	7,280.000 „	25·8 0/0	15·4 0/0
Legelő	3,323.000 „	11·8 0/0	28·0 0/0
Rét	2,610.000 „	9·2 0/0	23·2 0/0
Kert	378.000 „	1·3 0/0	21·8 0/0
Szőlő	303.000 „	1·1 0/0	62·5 0/0
Nádas	54.000 „	0·2 0/0	51·4 0/0
Terméketlen	1,443.000 „	5·1 0/0	35·6 0/0

A 8. térkép az *erdők és papirosgyárakról* szól. Magyarország 7·4 millió ha erdejéből 1,964.000 tölgy-, 3,661.000 ha bükk- és 1,775.000 ha fenyőerdő. Az ország fakivitelének értéke évi 80 millió K. A fenyőerdők körében vannak papirgyáraink évi 35 millió K termeléssel. Az erdőségekből marad jövőre 13·4%, a papirosgyárakból 1%. A 9. térkép a *kenyérmagvakat* tárja fel. A 10. térkép a *búza* viszonyait vázolja, 3,210.000 ha bevetett területen 41 millió q termett; kiviteli többlete közel 5 millió q 112 millió K értékben; ezenkívül 7·3 millió q búzaliszt 234 millió K értékkel. A 11. térkép a *rozsszal* foglalkozik; termése 13·3 millió q, kiviteli többlete 2·5 millió q 46 millió K értékkel s azonkívül 550.000 q rozsliszt 15 millió K értékben. A 12. térkép szerint az *árpa* bevetett területe 1·2 millió ha, termett 17 millió q, kiviteli többlete 2·7 millió q 47 millió K értékkel, ezenkívül még 4 millió q maláta. A 13. térkép a *kukoricát* tünteti fel 2·6 ha bevetett területen, az évi termés 46 millió q 555 millió K értékben; a legfontosabb termelési vidék Bácska és a Bánát. A 14. térkép szerint *burgonya* 723.000 ha területen 55 millió q termett 249 millió K értékben; kiviteli többlet 1·3 millió q közel 8 millió K értékkel. A 15. térkép a *szőlőterületet* tünteti fel 370.000 ha-on 4,412.000 hl termett 154 millió K értékkel; kivitelre kerül 28 millió K. Jövőre megmaradna a szőlő 62·3%-a.

Áttérünk az állattenyésztésre. A 16. térkép *szarvasmarha*-állományunknak van szánva. 1918-ban 6·3 millió darab volt, kiviteli többletünk 336.000 db. 157 millió K értékkel. Jövőre maradna 31·6%. A 17. térkép a *sertésekről* szól. Volt 1918-ban 7·3 millió db., kiviteli többlet 893.000 129 millió K értékkel, maradna 44·4%. A 18. térkép szerint 1,598.000 db. *ló*, kiviteli többlet 46.000 db. 27 millió korona értékkel, maradna 39·7%. A 19. térkép szerint 6·5 millió db. *juh*, kiviteli többlet évi 3 millió K értékkel és 3.000 tonna gyapjú. Maradna a juhállományból 25·8%, a gyapjútermésből 10·4%.

A következő 4 térkép az energiával foglalkozik és pedig a 20. a *mechanikai energia-szükséglettel* és a *vízierőkkel*. 1913-ban az összes munkaszükséglet elektromos erőre átszámítva 2.626 millió kilowattóra Magyarországon, 217 millió kwó Horvát-Szlavonországban. Budapest egymaga 300 millió kwó. Az ország számottevő vízierőinek évi teljesítményképessége a kis vizeknél 10, a közép vizeké 34 milliárd kwóra. A térképen látható, hogy a vízierők legnagyobb része elvész, azaz az elszakadó országrészekben lesz. A 21. térkép a *vontató szükséglettel* foglalkozik. Az ország vasutainak 1913-ban összesen 38·36 bruttó tonnakilométer vontató teljesítménye volt, erre 1.325 millió kwó vontatóerő szükséges. A 22. térkép mutatja a *széntermelést*. Magyarország 10·27 millió tonna szenet termel, közte 1·32 millió tonna kőszén; behozatali többlete 4·55 millió tonna, közte 3·8 millió tonna kőszén 100 millió korona értékkel. A 23. térkép az *ásványi fürdőanyag* készletét mutatja.

A többi 34 térkép az ország iparáról és fémkohászatáról ad tájékoztatást. A 24. térkép a *gyári és bányamunkásokról* szól; az 1910. népszámlálás szerint volt 425 000 gyári, kohó- és bányamunkás; az 1913-ik felvétel szerint 391.000, Budapestre esett belőle 96.600 azaz 24·7%. A 25. és 26. térképek az *iparfejlesztési* akciót tüntetik fel, 1881—1914-ig

az állam 1.333 gyárat támogatott, 48·2 millió K pénzbeli segélyt adott, 5·6 millió K kamatmentes kölcsönt és 4·9 millió K értékű gépeket adományozott. A 27., 28. és 29. számú térképek a *malomipart* tárgyalják. A malomipar által forgalomba hozott árúk értéke 950 millió K, ez az összes gyáripari termelés 28·4°/o-át képezi. A malomiparban 11.500 munkás foglalkozik, az összes gyári munkások 3°/o; a malmok munkabírása 75.000 lóerő, az összes gyári erő 10°/o; a jövő termelésre 60°/o marad meg. A 30., 31. és 32. térképek a *cukornak* vannak szentelve. 1913-ban 30 cukorgyár működött, közülök 1 Horvát-Szlavonországban; a 29 magyar gyár 185 millió K értékű termelést ad; a munkások száma 24.000. Termelésük 5·9 millió q nyerscukor; megmarad 11 cukorgyár (38°/o) 82 millió K évi termeléssel (44·4°/o). A 33. térképen a *szeszgyártást* szemléljük; évi 1,270.000 hl. termeléssel, miből marad 45°/o. A 34. térkép *sörgyáraink* elhelyezését mutatja, évi sörgyártásunk 2,850. 00 hl., miből Budapestre 62°/o esik, jövőre marad 70°/o.

A 35. térkép a *dohány-ról* szól. 51.000 ha. terület van dohánnyal beültetve, a termés 47.850 tonna, miből ³/₄-rész külföldre megy 22 millió K értékben. A belföldi dohányból 12.000 tonnát és külföldről hozott 7.000 tonnát 19 gyár dolgoz fel, a gyárak évi termelése 165 millió K. Munkásainak száma 17.400. A termőterületből marad 80—90°/o és 9 gyár a termelés 45°/o-ával. A 36. térkép adatai szerint a *keményítőgyárak* évi 12·3 millió korona terméssel szerepelnek; megmarad 48°/o. A 37. térkép *növénykonzerv-gyárakról* szól; évi termelésük 5 millió K, megmarad 40°/o. A 38. térkép *növényolaj-gyárak-ról* szól; évi termelésük 18·5 millió K. megmarad 97°/o. A 39. térkép a *szappan- és gyertyaipar-t* tartalmazza, évi termelése 27 millió K, megmarad 73°/o. A 40. térkép a *vasércbányászat* elhelyezését teszi szemlélhetővé. Évi 20·6 millió q vasércet bányászunk, 5·5 millió q, tehát egy negyedénél több megy a külföldre; csak egy bánya, Rudóbánya marad meg 4 millió q évi termeléssel. A 41., 42. és 43. térképek a *vas- és acélgyártás* adatait tüntetik fel. A vaskohók 15 millió q vasércet dolgoznak fel és 6 millió q finomításra való vasat, és 140.000 q nyers öntöttvasat állítanak elő. Az acélgyárak évi termelése 270 millió K, munkásainak száma 24.500, gépeik hajtóképessége 78.500 lóerő; megmarad az évi termelés 40°/o. A 44. térkép a *gépgyártás-t* tünteti fel; évi termelése 212 millió K, foglalkoztat 41.000 munkást és 32.000 lóerejű gépeket; megmarad 90°/o. A 45. térkép a *textilipar* fejlesztését szemlélteti. A kormány a 48 millió K. szubvencióból 23·9 milliót fordított a textiliparra; ezáltal az ország ipara fedezte a pamutszövetséglet 20, a gyapjúszövet 48 és a lenkenderszövetből 50, a selyemszövetből 6°/o-ot. A 46. térkép szerint a *pamutipar* évi termelése 53 millió K, a behozatal nyers pamutból 25, fapamutárúból 231 millió K. A pamutipar termeléséből marad 25°/o. A 47., 48. és 49. térképek a *len-, kender- és jutaipar-ról* következő adatokat dolgozza fel. Be van vetve lenből 13.500 ha lenből és 40.500 ha kenderből. Az évi termés 156.000 q len és 379.000 q kender. A lengyárak évi termelése 6, a kendergyáraké 25 millió korona, a jutagyáraké 23 millió K, megmarad a leniparnál 47, a kenderiparnál 52 és a jutaiparnál 70°/o. Az 50. térkép a *gyapjúipar-t* tárgyalja; 84 gyár 42 millió korona értéket termel. Az 51. térkép a *börgyártás-t* szemlélteti; 55 millió

K évi termeléssel, marad 47°/. Az 52. térkép a *bőrcipőgyártás*-t tünteti fel, 12·7 millió K évi gyártással, marad 68°/. Az 53. térkép a *kőolaj-finomítók*-é, van 28 gyárunk évi 48 millió K termeléssel, marad 53°/. Az 54. térkép a *műtrágyagyárak* fekvését tünteti fel; termelésük 1·9 millió q 12 millió K értékben; megmarad 53°/. Az 55. térkép *cementgyárak*-ról szól, termelésük 14·6 millió K érték, megmarad 61°/. Az 56. térkép a *tégla*gyárak-at az ország egész területén elszórva mutatja; a nagy gyárak megmaradnak a kisebbített országban. Az utolsó 57. térkép a *sóbányászat*-ot vázolja, évi 2—5 millió q és 35 millió korona értékű termeléssel. A sóbányászat egészen elvész számunkra. A sóbánya mind a demarkációs vonalon kívül fekszik.

(—vits.)

A béke gazdasági következményei.

I. M. Keynes: *A béke gazdasági következményei*, Fordította Biró Sándor és Sárkány Ferencz. Bevezetéssel ellátta Révai Mór János. Budapest, 1920.

Másfélve, hogy a fegyverzaj megszűnt. Mindenki benn volt a remény, győztesekben és legyőzöttekben egyaránt, hogy a gyors békekötéssel véget érnek a háború izgalmi és nyomora. Mindennek az ellenkezője következett be. A Wilson-i békepontok, amelyekre mindenki esküdött, gyorsan összezsugorodtak s helyükbe lépett a győztesek kérlelhetetlen, teljes letiprást célzó fölénye, amellyel szemben áll a legyőzötteknek végső kétségbeesése, lehet mondani minden eredmény nélküli erőfeszítése, hogy ellenfeleiket jobb belátásra bírják. Most tárgyalják a magyar békét. Megtettünk mindent, hogy igazunkat bizonyítsuk, nincs egy komoly ellenérv, amellyel megcáfolhatnának bennünket. Érezzük és tudjuk, hogy a reánk parancsolni kívánt békekötés a történelemnek logikájánál fogva egy vonatkozásában sem lesz tartható s mégis oly hírek érkeznek, hogy szembe helyezkedve minden politikai előrelátással — nem sok reményünk lehet a meghallgatásra.

Eddig ellenségeink hivatkozhattak arra, hogy a legyőzöttek önérdéktől vezettetve, ellenállani törekszenek az előírt békének. Ma azonban már a győztesek táborából hallunk komoly aggodalmakat, kritikát a békével szemben. Nap-nap után nyilatkoznak nagy egyéniségű politikusok, akik mérsékletre intenek, revíziót követelnek s Amerika, ha a jelek nem csalnak, visszautasítja a versaillesi s többi békét.

A legnagyobb feltűnést kelti azonban ez idő szerint I. M. Keynesnek, aki az angol államkincstár képviselője volt a német béketárgyaláson és így közvetlen közelségből ismeri a tárgyalásokat és a rugókat, amelyek a békekötésnél irányadók voltak, a „Béke gazdasági következményei“ címmel megjelent munkája. Ritka komolyan, nagy őszinteséggel, hideg ridegséggel mondja meg az egész világnak, de elsősorban saját hazája és az entente vezető államai politikusainak szemébe, minő végzetes katasztrófába viszi a németbéke — s több, mint bizonyos, hogy ugyanez az álláspontja a többi békére is — Európát. „Ha az európai világháború úgy végződik — mondja — hogy Franciaország és Itália, pillanatnyi győzelmes hatalmukkal visszaélve, tönkre teszik a jelenleg térdre kény-

szerített Németországot és Ausztria-Magyarországot, ezzel saját romlásukat is megpecsételték, mert rejtett lelki és gazdasági kötelekek mélyen és felbonthatatlanul kötik össze áldozataikkal.“ Európa összeomlása azonban — meggyőződésünk — nem maradhat visszahatás nélkül Angliára, sőt az egyéb világra sem, hullámai feltétlenül átcsapnak és feltartóztatlan a világkatasztrófa. Jellemzőbb bírálatot ép azért a béketanácskozásokról el sem tudunk képzelni, mint a következő szavakban: „Páris lázas álom volt és beteg volt ott mindenki. A frivol színpad fölötti fenyegető katasztrófa sejtése függött: az ember gyengesége és jelentéktelensége a nagy eseményekkel szemben; könnyelműség, vakság, arcátlanság, kívülről behatoló zürzavaros hangok — a régi tragédiák minden eleme együtt volt.“

Keynes megállapításait nem szubjektív alapon teszi meg, hanem a legmesszebbmenő tárgyi ismérvekkel alapozza meg. Bemutatja mindeelőtt a második fejezetben a háború előtti Európát. Nagyszerű vonásokkal rajzolja meg azt a fejlődést, amelyen Európa, de maga az egész világ gazdaság az utolsó évtizedekben átesett. Előtérbe tolja a népesség nagy megnövekedését, mint amelyben Malthus odaállította a népek elé az ördögöt, hogy az óriási méretű fejlődés illúzióinak véget vessen, de ez „eltűnt szem elől“. Figyelmeztet továbbá arra, hogy a roppant nagy nemzeti termékenység feszítő erejében van az indító ok a háború, a forradalmak felidézésében s hogy az még mindig fenyegető veszedelmet jelent az európai rendre nézve. Külön megvizsgálás alá veszi a gazdasági szervezetet, igazolva, hogy „Németország, mint támasz körül csoportosult az európai gazdasági rendszer“ s ha ez a rendszer megdől, a veszedelem nem marad izolált, hanem magával ránt valamennyi népet.

A következő fejezetek már a békekonferenciának és a békeszerződésnek vannak szánva. Előttünk teljes valójában a Négyek tanácsa. Épp angol egyén részéről bátorság kell ahhoz az éles kritikához, amellyel Keynes kíséri a vezéregyéniségeket. Megállapítja, hogy „az angol és amerikai kritikusok nem ismerték eléggé a vitás kérdést“. A vezető szerep mindenütt átsiklott ennek folytán Clémenceau kezébe. Ha a békeszerződés gazdasági fővonásokban képvisel valami eszmét, az eszme Franciaországé és Clémenceaué. Filozófiája a gyűlölet, célja, minthogy „Franciaország jövő kilátásai nagyon szegények“, a német erő talapzatát, ezt a „nagyszerűen megszervezett gazdasági rendszert“ tönkretenni. Mennyire helytálló a következő jellemzés: „Ilyen annak az aggastyánnak a politikája, akinek legélénkebb benyomásai és lelegelelenebb elképzelései a múltban és nem a jövőben gyökereznek“, akinek szemében „csakis Franciaországról és Németországról van szó, nem pedig emberiségről és új rendért küzködő európai civilizációról . . . és aki nem hiszi, nem reméli, hogy új kor küszöbén állunk“. Nem marad el a megfontolt figyelmeztető szó sem ezzel az egyoldalú politikával szemben, mely oly feszültséget eredményezhet, mely mint mondja: „nemcsak bennünket, és garanciáinkat, hanem intézményeinket és társadalmunk fennálló rendjét“ is veszélyezteti.

Nem kíméli meg Lloyd Georgeot sem az éles megjegyzésektől, míg egyszerűen lesújtó az a bírálat, amit az „Elnök“-ről, Wilsonról ad. Kimutatja, hogy minden feltétel meg volt, hogy ráparancsolja a harcoló felekre az igazságon és nagylelkűségen alapuló békét. Nem ez történt,

mert „az Elnök nem volt hős, nem volt próféta, sőt még filozófus sem . . . hiányzott belőle a fölényes szellemi felkészültség, melyre szüksége lett volna, hogy megmérkőzhessen azokkal a ravasz és veszedelmes bűvészekkel, akik . . . diadalmas mestereknek bizonyultak a béketárgyalás színe előtt lefolyó adok-veszek játéokban, amely játékhoz ő egyáltalán nem értett“.

A békeszerződés gazdasági részeit illetőleg adatokra támaszkodva bizonyítja be ezek lehetetlen voltát. Minden egyes intézkedésnek a célja Németország gazdasági szervezetének tönkretétele. Nem fél objektív vizsgálódása közben az éles szavaktól, így amikor példaként leszögezi, hogy „a világ ítélete már megállapította, hogy a Saar-kérdés megoldása nem egyéb mint rablás és hazugság“. Ezt a rablást, ezt a hazugságot tetézni fogja az a béke, mely Magyarország ezeréves testét szakítja szét, és kíváncsiak vagyunk, hogy ez a pártatlan szerző miként vélekedik majd erről a békéről.

Finom boncoló elmével tárgyalja a szén-, a vaskérdést, a szállítási és tarifa rendszerre vonatkozó intézkedéseket, amelyek „kedvezőtlen világításban mutatják be a szövetségesek becsületétérzését, ha szembeállítjuk őket a biztosításokkal, melyeknek alapján Németország letette a fegyvert“.

Egyik legérdekesebb fejezete a könyvnek, amely a jóvátétellel foglalkozik. A legrészletesebb adatokkal bizonyítja, hogy Németország nem teljesítheti a követeléseket. Franciaország teljesen hamis alapra helyezkedett rá, amikor száz és száz milliárdot akart kicsikarni a legyőzöttektől. Amikor országuk tömeghangulatát ebbe az irányba terelték, akkor „a francia ministerek megcsalták népüket, de ha elérkezik a kiábrándulás pillanata, mert ki kell derülni a követelések helytelenségének és annak is, hogy Németország nem tud fizetni, a visszahatás el fogja törölni a kormányt és a társadalmat is, melyet ez a kormány képvisel“.

Jóleső ezt a ténymegállapítást is a győztesek táborából hallani, mert ez az a pont, ahol egész Európa társadalmi rendje és szervezete, ha gyorsan változtatás nem történik, a legkönnyebben felborulhat. Keynesnek az álláspontját ezekben a kérdésekben mi sem juttatja szebben kifejezésre, mint azok a szavak, amelyekkel ezeket a fejezeteket lezárja. „Az a politika — úgy szól — mely Németországot nemzedékeken át szolgásgba kényszeríti, mely megaláz millió és millió emberi lényt, mely egy egész nemzetet foszt meg a boldogságtól, visszataszító és utálatos lenne még akkor is, ha számunkra a gazdaságot jelentené és ha nem vetné el az európai civilizáció életébe a hanyatlás magvát“.

„Európa a békeszerződés után“ címet viseli a következő fejezet. Erős pesszimiztikus hang szólal meg e fejezetben. Fel vannak sorolva azok az összes okok, amelyek Európa termelését végzetesen lecsökkentették, a forgalmi viszonyokat lerontották s így a gazdasági egyensúlyt megzavarták. A békének lett volna hivatása az újjáépítés megindítása, s nyomában nagyobb romhalmaz jelentkezik. Mi Európa képe? Az, hogy „látjuk a falu népét, mely meg tud élni saját mezőgazdasági termelésének hozadékából, de nincs meg a szokásos feleslege a városok számára és nincs meg az a rugó sem (a behozott anyagokban és így a város-

ban árusítható iparcikkben való hiány következményeképp), amely a falu népét ösztönözi szokta arra, hogy élelmiszert vigyen a vásárra egyéb árukért cserébe“. Helyesen jelöli meg Keynes, hogy a viszonyok ezen felidézésében a sok ok mellett egyik legnagyobb tényező Európa valutáris helyzete. Óva inti a kormányokat, hogy ezt a kérdést meg kell oldani, mert „nincs biztosabb eszköz a társadalom mai alapjainak felforgatására, mint a valuta lerontása“. „Ez a folyamat a gazdasági törvények minden rejtett erejét a destrukció szolgálatába állítja.“ Megütközik azon, hogy a kormányok tovább folytatják ezt a veszedelmes játékot, a bankjegy-nyomást, amely egyenesen a bolsevizmus felé hajtja a dolgokat. Ezzel kapcsolatban szótárgyává teszi az árszabályozás problémáját is, amelyet mint gazdasági intézkedést, minthogy mesterségesen tartja a leromlott pénzértéket, a legélesebben elítél. Árszabályozás nélkül rövidesen az ár oly magas színvonalat venne, „mely csupán a gazdagok és nem mindenki számára volna elérhető“, a papírpénz értelensége nyilvánvalóvá lenne stb., stb. . . .“ Ez a helyzet a legtöbb államban már jórészt bekövetkezett, azonban a kérdés megoldva ezzel nincsen. Helyesen mutat viszont maga Keynes rá arra, hogy a mai pénzügyi viszonyok mellett „az üzlet elveszti eredeti jellegét és nem lesz egyéb, mint valutaspekuláció“, aminek megszüntetését a nagy gazdasági elzárkózottságnak hatályon kívül helyezése, a külföldi hitelnek rendelkezésre állása, ez úton a nyersanyag beszerzés lehetősége stb. idézhetik elő. Addig is, amíg azonban ez be nem következik, az állam egész tétlenül a viszonyok alakulását nem nézheti s kénytelen-kelletlen megfelelő határok között némi kényszer szabályokhoz is kell nyúlnia.

Európa mai gazdasági helyzetét mi sem világítja meg jobban, mint mikor Keynes azt mondja: „Egy erőtlenség, munkanélküli, züllött Európa áll előttünk, melyet belső civódás és nemzetközi gyűlölség marcangol, mely küzd, sorvad, fosztogat és hazudik.“

Keynes amily őszintén tárja fel a lehetetlen békét, a lerongyolt Európát, épp oly határozottan megjelöli az orvoslás módjait is. Teljes tudatában van annak, hogy a világháború következtében nagy átalakulás előtt állunk. Angliáról mondja, de rá illik ez a többi államokra is: „Talán társadalmi és ipari strukturájában beálló nagy átalakulások előestéjén állunk.“ . . . „A XIX. század mozgató erői már befutoították pályájukat és kimerültek. Azok a motívumok és események, melyek a múlt nemzedéket vezették, bennünket már nem elégitenek ki, új utakat kell találnunk és újra végig kell szenvednünk egy ipari újjászületés minden sanyarúságát és kínját.“ Hogy ez megtörténhessék, Németországon kívül Oroszország, Törökország, Magyarország, Ausztria helyzetét kell megjavítani, „hol éhínség, fagy, járványok, háború és gyilkosság és anarchia nem rémképek csupán, hanem az élő tapasztalat világába tartoznak.“ Evégből mondja „elsősorban Páris légköréből és rendszereitől kell menekülnünk. Azok, akik a békekonferencia munkáját irányították, járhatnak a közvélemény kedvében, de soha sem fognak bennünket bajainkból kivezetni.“

Orvosszerekként Keynes a békeszerződés revízióját, a szövetségesek egymás közötti adósságainak rendezését, nemzetközi kölcsönt és a valuta reformját, végül Közép-Európa viszonyát Oroszországgal jelöli meg.

A békeszerződés tekintetében, itt mindig csak Németországról van szó, konkrétan jelöli meg a revízió kereteit, amelyek főként a jóvátételi összegnek legerősebb lemérséklésére, a szén- és vaskérdés új, Németország viszonyait figyelembevevő rendezésére szorítkoznak. Figyelemreméltó az a rész, amely a megzavart fuvarozásra vonatkozik, lehetetlennek minősítvén azt a gazdasági szétdaraboltságot, amelyet a békekötés létesített. Ehelyett a szabadkereskedelmi szövetkezést ajánlja, mint olyant, mely pótolhatja „a szervezésnek és a gazdasági teljesítő képességnek azokat a veszteségeit, melyeket a kapzsi, irigy, éretlen és gazdaságilag tökéletlen nacionálista államok közt vont új politikai határok eredményeznek.“ Ez az a rész, mely bennünket közvetlenül érdekel. Magyarországról csak melleleg olvasunk egy-egy megjegyzést, így többek között annak elismerését is, hogy Románia mennyire kirabolt bennünket, azonban az, amit az előbb idézett mondatban Keynes, mint programot ad, mutatja a tervezett magyar békekötésnek abszurd voltát, amelyben van a mi kétségbevonhatatlan reményünk is, hogy ezek a mesterséges politikai határok épp a gazdasági élet nyomásánál fogva össze fognak dőlni és a nagyobb gazdasági egységek felé való irányzat meg fogja teremteni feltétlen bizonyossággal ismételten a mi Magyarországot. Nagy politikai előrelátás nyilatkozik meg a következő figyelmeztetésben, mely szól az összes entente politikusoknak; „Meg merem jósolni: ha Közép-Európa megnyomorítására törünk, a bosszú nem fog késni. Itt lesz hamar — és semmi sem fogja megállíthatni — a végső nagy összecsapás a Reakció erői és a kétségbeesetten vonagló Forradalom között; ennek a háborúnak rémségei mellett eltörpülnek majd a német háború borzalmi és bárki lesz a győző, el fogja tiporni a mi nemzedékünk civilizációját és haladását.“

A szövetségközi tartozásokat illetően a kölcsönös lemondást kívánja, mert ép e tartozások kényszerítik a győztes államok legnagyobb részét a legyőzöttekkel szemben való lehetetlen kártérítési követelésekre. Tisztában van azzal, hogy nagy áldozat, amit követel, de meg kell tenni, mert „nincsen egyetlen ország Európában, melyben a (háborús) adósság megtagadása előbb utóbb nem fog napirendre kerülni“.

Röviden kitér azután a nemzetközi kölcsönre, amely nélkül Európa újjáépítését alig kezdhethé meg. Összegét 2 milliárd fontban véli megállapítani. Részletekben nem foglalkozik a kérdéssel, mert „nagyon meg kell változni a közvéleménynek, hogy a javaslatokból gyakorlati politika válhasson“.

Végül az utolsó fejezetben Közép-Európa és Oroszország viszonyát tárgyalja, „Katonai szempontból — mondja — Oroszország és Németország erőinek egyesítése olyan lehetőség, amellyel félve számolnak bizonyos körök“. Önként értetődő, hogy ehhez mindkét állam reakciószerű átalakulása szükséges, de erre is meg van a lehetőség. Bonyolultabbá teszi a helyzetet, hogy akik az egyesítéstől tartanak“ még jobban félnek a bolsevizmustól és be kell látni, hogy ennek leküzdése belülről a reakció, kívülről a szervezett német erő, rend és tekintély által történhetik“. Élesen domborítja ki, hogy mennyire ellenáll ennek Páris, már csak azért is, hogy megbomlassza a német egységet és ezért „nem mulaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy megsértse, megalázza és meg-

gyengítse azt a kormányt, melynek állandóságához pedig Európa konzervatív érdekei fűződnek“.

Majd azokkal a gazdasági indokokkal foglalkozik, melyek Oroszország talpraállítását Európa érdekében megkívánják. Objektíve megmondja, hogy csak „Németország tudja lehetővé tenni az orosz vasutak reorganizálását és a gabonagyűjtést“ és meg kell adni „a német ügynököknek és szervezőknek a lehetőséget, hogy minden egyes orosz kis faluban megindítsák a normális életműködést“.

A vezérfonál Keynes egész könyvén át, hogy nagy gazdasági szervezeteket politikai okokból, gyűlöletből, féltékenységből tönkretenni nem lehet. A visszahatás nem maradhat el és elpusztúl az is, aki ebbe az irányba törekszik. Nem tudjuk, hogy az a sok figyelmeztető szó, amit saját hazája, az entente, de főként Franciaország fiaihoz intéz, minő eredményeket fog kiváltani. Kétségtelen, hogy sok a biztató jel. Most a magyar béketárgyalással kapcsolatban látunk reánk nézve is Angliában, Olaszországban és Amerikában is kedvezőbb állásfoglalásokat. Franciaország azonban egyelőre megy a maga útján, nem törődve a veszedelmekkel, melyeket merev állásfoglalása felidéz. Pedig a német legújabb események is óvatosságra intenek s Franciaországban is meg kell jönnie a kijózanodásnak, különben a reakció saját szövetséges társai részéről fog következni.

A mi sorsunk is a világesemények alakulásától függ. Kétségbeejtő helyzetben vagyunk, de épp ennek a helyzetnek a tarthatatlansága a biztosíték, hogy mindennek meg kell változnia. Azt a hatalmas erőt, amit ez az ország a világháborúban képviselt, lehet ideig-óráig gyöngíteni, de letörni soha. Erős, régi határaiban visszaállított Magyarországra nemcsak nekünk, de Európának van szüksége és ez az igazság sokkal gyorsabban utat fog törni magának, mintsem sokan gondolják.

Kívánatosnak tartanók, ha Keynes a magyar békét is bonckés alá venné. Oly egyénnel állunk szemben, kinek nézetei nem maradnak szűk körben, mind több hívőt kapnak. Mutatja ezt az, hogy Angliában, ahol túlságos sokat nem olvasnak, a munka már 40 ezer példányban elkelt és alig van már kulturállam, mely le nem fordította volna.

A kiadó, mikor magyar nyelven is megjelentette a munkát, nagy érdemeket szerzett. Erőt, bátorságot lehet e műből meríteni a jövőre, e munka nyomán a csüggedést a bizalomnak kell felváltania. Érdekes és élvezetes olvasmány e mellett, amely választékos iránylyal van megírva és kezdettől végig mindig vonzó tud maradni. Külön kell megemlékeznünk a Révai által írt előszóról is, mely komolyságánál és tartalmánál fogva méltón illeszkedik a könyvhöz.

Bud János.

A Magyar Közgazdasági Társaság 1919. évi működése.

A Közgazdasági Társaság 1919. évi működéséről a szomorú köz-
állapotok következtében igen röviden számolhatni be.

A forradalmi idők kezdettől kezdve megbénítólag hatottak a Társaság működésére. Az első időszak alatt sem volt a Társaság abban a helyzetben, hogy a felmerülő kérdésekben nyugodtan és higgadtan hallassa szavát. Mégis folyóiratát az első hónapokban meg tudta jelentetni. A március hóban bekövetkezett proletárdiktatúra azonban lehetlenné tett minden funkcionálást és a Társaság felfüggesztette teljesen működését és beszüntette a Szemle megjelenését is. A proletárdiktatúra megszüntetésével meg volt a törekvés, hogy felvegyük a megszakadt fonalat, azonban a megszálló román hadsereg itt lévő vezetősége akarta meghatározni a kereteket, amelyek között munkásságunkat tovább folytathatjuk. Ily körülmények között helyesebbnek látta az elnökség a működés további szünetelését s csak az idegen hadsereg távoztával határozottat el a Szemlének megjelentetése, ami az elmaradt 10 hónapról egy összefogó számban meg is történt. E közben az elnökség tovább folytatta a tárgyalásokat a Társaság működésének teljes felvétele iránt.

A Közgazdasági Társaság működésének megkezdésével „a Többtermelési szakosztály“ is ismét életre kelt. Munkaprogramja a következőkben állapított meg: Lépéseket tesz mindenekelőtt egy új mezőgazdasági statisztikai felvétel iránt. A Közgazdasági Társaság napirendre tűzvé a valuta problémáját, a szakosztály igyekszik ennek a mezőgazdasági termeléshez való vonatkozásait tisztázni. A mezőgazdasági oktatás kiépítésének mikéntjére nézve részletes javaslatokat fog készíteni. Pályázatot hirdet a többtermelés történetének megírására. Végül helyi monografiákkal kívánja az egyes vidékek mezőgazdasági viszonyainak leíró képét nyújtani.

A Társaságot az elmúlt évben súlyos veszteségek érték. Elhunyt hosszú betegeskedés után Poor Jakab alelnök, aki agilitásával és a társaság iránt való nagy szeretetével a Társaság anyagi helyzete körül szerzett érdemeket. Elvesztette továbbá a társaság igazgatóját, Mandelló Gyulát, aki a Társaság és a Közgazdasági Szemle körül közel két évtizeden át nagy hálára érdemes munkásságot fejtett ki. Többen elhaltak az igazgató-választmány tagjai közül.

Így: Baross Géza, Buday Dezső, Fenyvessy Adolf, Halász Imre, ifj. Hollán Sándor, Kovács Gábor, Kvassay Jenő, Pap Dávid; a rendes tagok közül pedig elhaltak: Boros Géza, Csapó Béla, Gajári Ödön, Gasztmann Samu, Kovács Kálmán, Kunosi Ödön, Sándor István, Sándor Lajos, Serényi Béla gróf, Milch Géza, boglári Simon Jakab, Somló Sándor, Ungár Miklós, Zwack Ákos.

Az elhunytak emlékét kegyelettel őrizzük meg.

1919. évben 6 új tagot vettünk fel, megszünt tag lenni 28.

A Társaság pénzügyi helyzete a múlt évvel szemben emelkedő vagyontöbbletet mutat, amennyiben a vagyon 47.298.69 koronáról

53.002.31 koronára emelkedett. Vagyonkimutatásunkban a 15.572 korona hátralékos tagsági díjjal szemben ugyanily összegű hátraléktartalékot állítottunk be.

Jelentésünkhöz csatoljuk zárszámadási munkálatainkat és a számvizsgáló bizottság jelentését, mely zárszámadásunkat, valamint vagyonkimutatásunkat tételenként megvizsgálta, a vonatkozó okmányokkal és könyvekkel összehasonlítván, helyesnek találta és az elnökség részére a felmentés megadását ajánlja.

Az 1920. évre a rendkívül megváltozott árviszonyok folytán költségvetés-tervezetet bemutatni nem tudunk, kérjük a közgyűlést, adjon felhatalmazást, hogy az adott viszonyok figyelembevételével mindig a legnagyobb takarékoság szem előtt tartásával járhasson el az elnökség a Társaság ügyvitele körül felmerülő kiadások megállapításában és fedezésében.

Az alapszabályok tekintetében a mai helyzetnek megfelelően több módosítást javasolunk s kérjük ezek elfogadását. A leglényegesebbek, hogy a rendes tagsági díj évi 50 koronára, jogi személyekre, testületekre, cégekre, nézve stb. évi legalább 200 koronára emeltessék fel. Pártoló tagok a Társaság céljaira egyszersmindenkorra legalább 5.000 koronát fizetnek. Az elnökség megválasztása három évre szól, tehát az elnöké is. Módosító javaslatok vannak ezután a közgyűlés határozatképességére nézve.

Ehhez képest az elnökség, az igazgató-választmány és a számvizsgálók megválasztandók.

Az eddig tanúsított megtisztelő bizalomért hálás köszönetünket kifejezván, felkérjük a t. Közgyűlést, hogy az igazgató-választmány jelentését tudomásul venni, a zárszámadásokat helyesnek elismerni, az elnökség részére a felmentést megadni, az 1920. évben felmerülő kiadások fedezésére a felhatalmazást megadni és az új választásokat megejteni méltóztassék.

*Az igazgató-választmány
1920. évi március hó 6-án tartott üléséből.*

I. A Magyar Közgazdasági Társaság tag- és tagdíjforgalma az 1919. évben.

A) Tagforgalom.

Taglétszám 1919. I. 1-én		Törlés halál vagy kilépés miatt	Uj belépés	Összesen	Taglétszám 1919. XII. 31-én
Alapító tag	4	—	—	—	4
Fővárosi tag à 20 K . .	497	-25	+4	-21	476
Fővárosi tag à 10 K . .	2	—	—	—	2
Vidéki tag à 20 K . .	73	-2	+2	—	73
Vidéki tag à 10 K . .	24	-1	—	-1	23
Az alapszabályok 5. §., illetve 7. §. 2. pontja szerinti tag à 40 K . .	6	—	—	—	6
à 60 K . .	1	—	—	—	1
Összesen: . .	607	-28	+6	-22	585

B) Tagdíjforgalom.

Taglétszám 1919-ben	Előirányzat 1919-re	1919-ben befolyt tagdíjak
Alapító tag	4+0= 4	Régi hátraléokra . 1990— K
Fővárosi tag à 20 K .	497+4=501	1919. évi tagdíjra 4210·20 „
Fővárosi tag à 10 K .	2+0= 2	1920. „ „ 120— „
Vidéki tag à 20 K . .	73+2= 75	Ismeretlentől 80— „
Vidéki tag à 10 K . .	24+0= 24	Összesen: 6400·20 K
Az alapszabályok 5. §., illetve 7. §. 2. pontja szerinti tag à 40 K	6+0= 6	240 „
à 60 K	1+0= 1	60 „
Összesen: . .	607+6=613	Össz.: 12080 K

C) Tagdíjhátralék.

a.	b.	c.	d.	e.
Hátralék 1918. XII. 31-én	Előirányzat 1919-re	Hátralék-törtés 1919-ben	Befizetés régi hátraléokra	Befizetés 1919. tagdíjra
11149·50	12080	1317·50	1990	4350
Összesen: 23229·50		Összesen: 7657·50		
Külömbözet: 15572—				

Régi hátralék:

$$[a - (c + d)] = [11149·50 - (1317·50 + 1990)] = 7842—$$

1919. évi hátralék:

$$[b - e] = [12080 - 4350] = 7730—$$

Hátralék 1919. XII. 31-én:

$$[(a + b) - (c + d + e)] = 15572—$$

Matlekovits Sándor s. k.,
elnök.

II. A Magyar Közgazdasági Társaság 1919. évi zárszámadása.

Tételszám	Bevétel		Kiadás		Összesen	
	K	f	K	f	K	f
1	6400	20	2700	—	2700	—
2	2440	—	380	—	380	—
3	1242	21	4700	—	4700	—
	Kamat 717.21					
	Szelvény 525.—					
	Összesen 1242.21				2388	41
4	Téritmény „Kiadványok“ számlának	257	600	—	600	—
5	Pénztármaradvány 1918. év XII. 31-én	28355	—	—	27926	31*
	Főösszeg	38694	72		38694	72
					Főösszeg	38694 72

* Magy. Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja mint r. t. rendes számlán egyenleg (27926.31 — [80 (kézszéknézészet) + 70 (Generali) + 257.31 (kiadások*)] = 27519; hadikölcsön számlán tartozik egyenleg 7924).

Budapesten, 1919. évi december hó 31-én.

Mattekovits Sándor s. k., Huszár Gyula s. k., Bud János s. k., Baumgarten Nándor s. k.,
elnök. pénztárnok. igazgatóh. főtitkár. ellenőr.

Ezen zárszámadást tételenként megvizsgáltuk és a vonatkozó okmányokkal összehasonlítván, helyesnek találtuk; miért is az elnökség részére a felmentvény megadását ajánljuk.
 Budapesten, 1920. évi március hó 6-án.

A számvizsgáló-bizottság:

Beck Dénes s. k. Schöber Béla s. k. Székely Ferenc s. k. Zsengery Manó s. k.

III. A Magyar Közgazdasági Társaság 1919. évi december 31-iki vagyonkimutatása.

Tételszám	Vagyon	Összesen		Tételszám	Teher	Összesen	
		K	f			K	f
1	Pénztármaradvány 1919. XII. hó 31-én	27926	31	1	Hátralék-tartalék	15572	—
2	Értékpapírok [névértékben] (10000 K. n. é. M. Takp.-rt. Kzp. Jelzb. 4/3 záloglevél és 25000 K. n. é. 6% hadikölcsön-kötvény levonva ebből tartozást hadi-kölcsönszámán	27076	—	2	Egyleti vagyon : a) alapítványokban b) vagyontöbblet	2000	— 53002
3	Hátralékos tagsági díj	15572	—				
		Összesen	70574	31		Összesen	70574

Budapesten, 1919. évi december hó 31-én.

elnök. **Mattekovits Sándor s. k.,** *penztárnok.* **Huszár Gyula s. k.,**
igazgatóh. juttatóh. **Bud János s. k.,** *ellenőr.* **Baumgarten Nándor s. k.,**

Ezen vagyonkimutatást tételenként megvizsgáltuk és a vonatkozó okmányokkal és könyvekkel összehasonlítván, helyesnek találtuk.

Budapest, 1920. évi március hó 6-án.

A számvizsgáló-bizottság.

Beck Dénes s. k. **Schöber Béla s. k.** **Székelly Ferenc s. k.** **Zsengery Manó s. k.**

Magyar Közgazdasági Társaság.

Igazgató-választmányi ülés.

A Magyar Közgazdasági Társaság igazgató-választmánya 1920. évi március hó 6-án Matlekovits Sándor dr. v. b. t. t. úr elnöklete alatt ülést tartott. Az igazgató-választmány a folyó ügyek elintézésén kívül az 1920. évi rendes közgyűlés előkészítése ügyében döntött. Az erre vonatkozó évi jelentés és számadási mellékletek a „Közgazdasági Szemle“ ezen számában közöltek. Felvétellett 11 új rendes tag.

Az igazgató-választmány 1920. évi március hó 18-iki ülésén, amelyen ugyancsak Matlekovits Sándor dr. v. b. t. t. úr elnököt, elhatározott egy pénzügyi és egy földbirtokpolitikai enquete rövid időn belül való megtartása.

Közgyűlés.

A Magyar Közgazdasági Társaság rendes évi közgyűlését 1920. évi március hó 18-án Matlekovits Sándor dr. v. b. t. t. úr elnöklete alatt tartotta meg nagyszámú közönség jelenlétében.

Elnök megnyitójában a bolsevizmusnak a gazdasági életre tett káros hatásával foglalkozott; azután a Társaság programját fejtegette, amelyet a legközelebbi jövőben óhajt megvalósítani.

A közgyűlés az igazgató-választmány jelentését, valamint a zár számadásokat, amelyek a „Közgazdasági Szemle“ ezen számában közöltek, tudomásul veszi, helyeseknek találja és az elnökség részére a felmentvényt megadja.

Elnök előterjeszti az igazgató-választmány javaslatát az alapszabályok módosítására vonatkozólag, amelyet a közgyűlés egyhangulag elfogad.

Azután a közgyűlés megválasztja az 1920—1922. évi időtartamra az elnökséget, igazgató-választmányt és a számvizsgáló bizottságot. A választás eredménye a következő:

A Magyar Közgazdasági Társaság elnöksége, igazgató-választmánya és számvizsgálói (1920—22.)

I. Elnökség.

Elnök: Matlekovits Sándor
 Alelnök: Éber Antal
 Igazgató: Bud János
 Pénztáros: Gerlóczy Béla
 Ügyész: Fekete Ignác

II. Igazgató-választmány.

Antal Géza	Madarassy Beck Marcell báró
Balogh Elemér	Magyari Géza
Bernát István	Mailáth József gróf
Bosányi Endre	Mándy Lajos
Buday László	Mattyasovszky Miktós
Concha Győző	Méhely Kálmán
Chorin Ferenc	Metzler Jenő
Cettler Jenő	Miklós Ödön
Deutsch Antal	Mutsenbacher Emil
Domony Móric	Nagy Ferenc
Exner Kornél	Navratil Akos
Fellner Frigyes	Neumann Károly
Ferenczi Imre	Ottlík Iván
Fónagy Aladár	Paikert Alajos
Földes Béla	Pap Dezső
Friedmann Ernő	Pap Géza báró
Gaál Jenő	Popovits Sándor
Gonda Béla	Rubinek Gyula
Gorove László	Schmidt József
Grün János	Sebess Dénes
Hantos Elemér	Somogyi Manó
Hegedüs Loránt	Szabó Jenő
Heller Farkas	Szabóky Alajos
Herzfeld Frigyes	Szilassy Zoltán
Hirsch Alfréd	Szomjas Lajos
Horváth János	Szterényi József báró
Horváth Lipót	Teleszky János
Jankovich Béla	Thirring Gusztáv
Kenéz Béla	Tonelli Sándor
Korányi Frigyes báró	Tolnay Kornél
Kornfeld Móric báró	Ullmann Adolf báró
Kovács Gyula	Vágó József
Kovács Rezső	Valkó Lajos
Kovács Ferenc	Vargha Gyula
Lánczy Leó	Walder Gyula
Lers Vilmos báró	Zelovich Kornél
Lukács György	

III. Számvizsgáló-bizottság.

Baumgarten Nándor
 Beck Dénes
 Schóber Béla
 Székely Ferenc
 Zsengery Manó

A FÖLDBIRTOKREFORM.

A Magyar Közgazdasági Társaság ankétje.

Első nap, 1920. április 21.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A földbirtokreform ügye az utolsó 30 évben *állandóan foglalkoztatta* gazdasági köreinket.

Mindjárt alkotmányos életünk visszaállítása első éveiben mint *telepítési kérdés* jelentkezik és főképp az állami birtokok megosztása, valamint nemzetiségi szempontból talál méltatásra.

A vasuti hálózat kiterjedése és a nemzetközi forgalom nagy mértékű terjedésével mezőgazdasági rendszerünkben oly átalakulást tapasztalunk, mely a *nagybirtokok hatását előtérbe* helyezte és a birtokmegosztás jelentőségét tette napi kérdéssé. Ekkor jelent meg a földművelési minisztérium kiadásában a kötött birtokokról szóló munka, melyben az egyházi vagyon, a községi és állami birtok és a hitbizományok ingatlan vagyona tárgyilagos ismertetését vettük.

Míg így egyrészt a nagybirtok képezi tárgyát a közfigyelemnek, másrészt ismételten szóba kerül a *törpebirtok sorsa*, vele kapcsolatban a földuzsora s annak különböző ellenszerei az otthonmentesítés, és az öröklési rendszer. Szóba kerül a földbirtoknak a *népesedésre való* hatása, itt említendő a Dunántúli Egyke-mozgalom, mely az egygyermek-rendszer okát kutatva a földbirtokra vonatkozó törvényes intézkedésekben látja a népesedési viszonyokra nézve is a hátrányos állapot csiráját. Birtokrendezési kérdés tehát a nagy- és kisbirtok tekintetében folytonosan felmerül és állandóan foglalkoztatja a közvéleményt.

Gyakorlatilag jelentőséges mozgalmat látunk a 80-as évek közepén, midőn alföldünkön a *mezőgazdasági szocializmus* jelenségei tűnnek fel és a „szucilisták“ több helyen erőszakkal léptek föl. A nagyrészt mester-

ségesen szított mozgalmat sikerült elfojtani és a törvényhozás a mezőgazdasági munkások és cselédek jogi viszonyainak szabályozásával igyekezett rendet teremteni; a telepítések ügye is újabb megfontolás és intézkedés tárgyát képezte, de egyúttal az ország birtokmegosztásának kérdése állandóan foglalkoztatta a közvéleményt. A kötött nagybirtok hatása a gazdaságra s főképp a mezőgazdasági munkásságra állandóan tárgyát képezte a tárgyalásoknak és másrészt a mezőgazdasági munkások helyzete gyakorlati megoldást követelt, miután nagy gazdaságokban a munka az évnek kevés szakában óriási munkaerőt követelt, az év legnagyobb részében pedig nagy munkaerő nélkül lehetett s így nagyszámú munkás nagybirtokon állandó alkalmazást nem talált.

Földbirtok hiányában a gazdasági munkás az év legnagyobb részében munka és kereset nélkül tengődött és lassan-lassan a kivándorlásban találta egyedüli menedékét. A kilencvenes évektől kezdve rendszerré válik az Amerikába való kivándorlás és mezőgazdasági munkások egész tömegben elhagyják hazánkat s az új világban keresnek és találnak boldogulást.

Most már tüzetesebben foglalkozik a közvélemény, kormány és törvényhozás a birtokrendezés kérdésével. A telepítésre törvényt hoznak, a parcellázás egyes pénzügyi intézetek részéről üzlettárggyá tétetik, a földhitelintézetek országos szövetsége megteremtetik, szóval minden téren hozzáfogtak a birtokrendezés nagy kérdésének egyik vagy másik irányban való megoldásához. Magában a kivándorlási tanácsban is a birtokmegosztás kérdését kívánják tárgyalni és Sebes Dénes beható emlékiratban fejtette ki azokat az elveket, melyek a megoldásnál irányadók volnának. A háború közbenjötté azonban meggátolta a tanácsot abban, hogy a kérdést tárgyalja.

A háború a földbirtok ügyére nagy hatással volt. Országunk, mint erősen mezőgazdasági ország, gazdasági munkaerőből szolgáltatva katonáinak nagyobb részét. A közvéleményben lassan, de mindinkább erősebben terjed az a nézet, hogy a háború befejeztével a visszatérő katonákat, de főképp a rokkantakat az ország hálája földbirtok szerzésével boldogítsa. Ez az általános óhaj az 1918-ban kitört forradalomban követeléssé fajult. Az ú. n. nemzeti tanács kiadta a jelszót „földet a népnek“ és a Károlyi-kormány földművelési minisztere sietett a parancsnak eleget tenni. Megalkotta az 1919. évi XVIII. néptörvényt „a földművelő nép földhöz juttatásáról“. Meghallgatta előbb az ország szakértőinek véleményét, de a törvényt a munkások szakszervezeti tanácsának határozatai alapján a szociáldemokrata minisztereknek nagyvagyonellenes nézetei szerint kellett szövegezni. A február végén megjelent néptörvényt végrehajtani már nem volt idő.

Március 21-én a tanácsköztársaság törvény nélkül, szabad rablás alapján léptette életbe a birtokreformot, köztulajdonná nyilvánította a földbirtokot.

Augusztus 7-én a szocialista kormány után megalakult ideiglenes kormány hatályon kívül helyezte a tanácskormánynak összes intézkedéseit a földbirtoknak köztulajdonba vételéről és visszaállott ismét a földbirtokra vonatkozólag a régi magántulajdon.

Ez dióhéjba szorítva a földbirtokreform kérdésének lényege. Természetes, hogy Rubinek Gyula földművelési miniszter, mint a kisgazda- és földművespárt vezére is, teendőinek elseje közé ezt a kérdést helyezte. Nagyjában minisztériumában elkészült „a földbirtok helyes megosztását szabályozó rendelkezésekről” szóló törvényjavaslat.

A Közgazdasági Társaság feladatánál fogva szükségesnek találta, hogy ezen javaslat elveivel foglalkozzék; szerencsés helyzetben van, hogy tagjai közül többen a javaslat előkészítésében közvetlenül résztvettek s így tájékoztató ismertetését adhatják.

Sebess Dénes: M. t. Közgazdasági Társaság! Mindenekelőtt hálásan köszönöm ő excellenciájának, i. t. elnök urunknak, hogy szíves volt egy pár találó szóval jellemezni azokat a kereteket, amelyek között bizonyos fokú evolúció, sőt revolúció útján a földbirtokpolitika konkrét megoldásához eljutottunk. Ám én az Önök kegyes beleegyezésével a földreform tárgyalására még egy tágabb keretet is szándékozom adni mai előadásommal. Nevezetesen előadásom kezdetén mindenek előtt az internacionális szolidaritás gondolatát s a külföldnek e kérdésbeli hatását óhajtom boncolni.

E kérdéssel óhajtok főképen röviden foglalkozni, mert úgy vélem, hogy csak e szempontok helyes beállításával és ismertetésével tudok elérkezni odáig, hogy a nemsokára törvényhozás elé kerülő törvényjavaslat intencióit kellőképpen megvilágíthassam.

A földbirtokbirtokpolitika kérdése a társadalomtudomány, a társadalmi politika egyik legnehezebb és legszövevényesebb kérdése. A teljes áttekintés szinte lehetetlen. Annyi mindenféle tudományág, az egyéni véleményeknek és felfogásoknak olyan divergáló sokfélesége vág bele e kérdésbe, hogy sokszor az is, aki azt minden oldalról igyekezett tanulmányozni, zavartan áll meg az egyes részletkérdések előtt, mert nem tudja eldönteni, hogy hol is van a tulajdonképeni kibontakozás. Az bizonyos, hogy a kérdés menete és fejlődése egy ország gazdasági és politikai életének határain túllépve, az általános emberi és társadalmi

evolúció hullámozásában foglal helyet s eredménye egy nemzetközi evolúció kifejlődésének.

Azóta, hogy a rabszolgaság, a jobbágyrendszer, vagy hűbéri rendszer az egész világon megszüntetett, lépésről-lépésre, a legújabb korig ki lehet mutatni az egyes nemzetek ezirányú törvényalkotásának kölcsönös hatását. Így egészen könnyen meg lehet állapítani, hogy az 1807-ben megalkotott porosz jobbágyfelszabadítási rendelet és általában az egész Stein-Hardenberg-féle törvényhozás egyes határozmányai hogyan befolyásolták az 1832—36. években országgyűlésünk szónokait s magukat a törvényjavaslatokat, törvénycikkeket is. Vagy: bizonyos, hogy az 1848-ban megejtett jobbágyfelszabadításunk s ennek részletesen szabályozott intézményei befolyást gyakoroltak az 1861-ben bekövetkezett orosz jobbágyfelszabadításra. Ezt különben határozottan meg tudtam állapítani az Akadémia könyvtárában -kéziratban meglevő Zsoldos Ignác-féle jelentésből. E jelentés elmondja, hogy Andrássy Károly gróf hogyan juttatta el Oroszországba Zsoldos javaslatait és milyen irányban befolyásolta a magyar úrbérszerződés az akkori orosz jobbágyfelszabadítási javaslatokat. Az internacionális szolidaritás e befolyása még sokkal feltűnőbbben mutatkozik a legújabb korban, éppen a nemzetközi érintkezés intenzívítésénél fogva.

A francia forradalom annak idején megalkotta a maga kisbirtokrendszerét s ezzel száz esztendőre eldöntötte a maga részéről azt a kérdést, hogy a francia földbirtok rendje az egyéni tulajdon alapján épüljön fel, még pedig az egyéni tulajdon széleskörű megoltalmazásával és az individuális egzisztenciák minél szélesebb körű megalapozásával, minél számosabb kisbirtok, „önálló üzemegeység“ megteremtésével.

Ugy látszik, egy századra ez adta meg az egész európai földbirtokpolitika alapjait. A francia forradalom hatása érlelte meg egymásután a német államok, Csehország, az osztrák tartományok, végül félszázad mulva Magyarország új földbirtok-rendjét. Szabad és egyéni tulajdon, szabad munkavállalás és főképen a kötött birtokrendszer, mely az ősiségben fejeződött ki, szűk térre szorítandó. A múlt század derekán a forradalmak és háborúk által kifárasztott Európa mindenütt a francia útmutatások szerint rendezkedett be.

A francia forradalom földbirtokpolitikai kilengései az 1861. évi orosz agrárreformig éreztették közvetlen hatásukat. Ezután elcsendesült minden.

A múlt század kilencvenes éveiben Európaszerte csaknem egyidőben hangozott fel sajtóban, irodalomban és a szószéken a panaszkodás. A birtokmegosztás, az eladósodás, az örökösödéssel kapcsolatos kérdések kezdik foglalkoztatni a közvéleményt. Az okok vizsgálatánál elég fel-

említeni, hogy 1850-től 1900-ig, tehát 50 év alatt Európa lakossága 130 millióval szaporodott. E számbeli tényben már adva van az a bizonyos népességi túlfűtöttség, mely reformtörekvéseket érlel. De más okok is, melyekre itt rátérni felesleges volna, mint a merkantilizmus, a kapitalizmus óriási fejlődése, a közlekedési eszközök, a nemzetek közötti érintkezés nagyarányú előrehaladása, olyan kölcsönhatással voltak egymásra, hogy a különböző országok ezirányú panaszai tényleg jogosultaknak mutatkoztak.

Angliában az 1908-ban megalkotott Small-holdings act, az ú. n. kisbirtok-törvény, a kisbirtokos parasztsztyályoknak erősítésére és a kisbirtokok létesítésére irányuló törvénynek volt először az a célja, hogy a latifundiumos gazdálkodással szemben utat engedjen társadalompolitikai érdekből a kis existenciák szaporításának is. Pedig itt Angliában, a nagybirtokrendszer klasszikus hazájában, ahol a nagybirtok túlnyomó, az angol intézmények szerencsésen paralizálták a nagybirtokrendszer túltengését a bérleti rendszer különleges törvénybeiktatásával, amely a kontinensen teljesen ismeretlen. Ez lehetővé tette azt, hogy a bérlet joga dologi kihatást nyerjen átörökíthető, megterhelhető jogként. Ez egymagában véve hivatva van arra, hogy a latifundiális gazdálkodás igen nagy ellentéteit küszöbölje ki, amennyiben a tulajdonnal szemben üzemi parcellázást engedett. De Anglia óriási kereskedelme és ipara a megfelelő emberanyagot más úton is igen könnyen levezethette, mégis szükségesnek találták a kisbirtokrendszer alapjaira, ill. útjaira lépni és a latifundiumos gazdálkodás visszaéléseivel szemben a kisbirtokos existenciák számát szaporítani mindenáron, még a magántulajdon kisajátítása árán is. Megjegyzem, hogy Angliának ez a törvényhozási akciója bizonyos tekintetben közvetlen befolyással volt a magyar agrárjog fejlődésére is. Nevezetesen megalkották nálunk a kisbirtok támogatása érdekében csakhamar angol mintára a munkásházak létesítésére hozott törvényt 1908-ban. E törvényt D a r á n y i I g n á c alkotta, akinek ez egyik legértékesebb szociális alkotása. E törvényben arról van szó, hogy a törvényhatóságok bizonyos teherátvállalással lehetővé teszik teljesen föld- és háznélküli zsellérembereknek, hogy 20 esztendő s törlesztéssel lakóházat szerezzenek tulajdonukba. Fájdalom, a törvény gyakorlati kivitele csak szűk körben alkalmaztatott. E törvélynél teljesen kimutatható, hogy a gondolat, — sőt kétségtelenül a gyakorlati megalkotás formája is — tisztán angol mintából ered.

Anglia földbirtokpolitikája azóta is a kisbirtokrendszer megalakítását propagálja, 1913-ban Loyd George és Asquith a liberálisok választási programjában főképen azt hangoztatták, hogy a kisbirtokrendszert kell erősíteni. És kétségtelen, ha nem jött volna közbe a

háború, ez az irányzat nagy előrehaladást tett volna és egészen bizonyosan meg lehet jövedölni, hogy a közel jövőben az út megint erre fog vezetni és az angol politika a kisbirtokrendszer minél szélesebb-körű propagálásában fog kulminálni.

I. t. közgazdasági társaság! A francia legújabb birtokpolitika menete szintén igen érdekes képet nyújt a szemlélődő részére. Amint Anglia a latifundiális gazdálkodás klasszikus földje, úgy a mai Franciaország a kisbirtokos gazdálkodás rendszerén épült fel. Ennek dacára Franciaország éppen a legújabb időkben szükségesnek tartotta azt az utat tovább követni, amely a kisbirtokos exisztencia megvédéséhez, körülbástyázásához vezetett szintén törvényhozási akció segítségével. Itt az történt, hogy a kisbirtokrendszer megteremtette a minimum káros végleteit, ennek nyomán bekövetkezett a telkeknek mértékfeletti módon való feldarabolása, a morcellement csapása. A szétszórt telkek ezután olyan gazdasági extenzivitásban műveltettek, amely tulajdonképpen lehetlenné tette a gazdálkodást. Az így megtámadott kisbirtokok védelmére alkottak meg azután Franciaországban 1910-ban egy törvényt — egy Homestead-féle törvényhez hasonló jelentőségűt —, amelyben egy bizonyos telekminimumot a felosztás lehetőségétől távoltartottak. Megalkották a mezei szindikátusokról, helyesebben mezőgazdasági szövetkezetekről szóló olyan irányú törvényt, mely lehetővé tette azt, hogy a szétporlódott, szétszórt kispárcellák üzemileg egyesíthetők legyenek. Olyanforma rendelkezések, mint ami az 1894. évi 12. törvénycikkben szabályozva van nálunk, a nyomásos gazdálkodásra nézve.

A francia agrárpolitika tehát eljutott száz év alatt a kisbirtokrendszer minden kinövéseihez. A földbirtok korlátlan feldarabolása, az örökösödési osztályok természetben való keresztülvitele a parcella-gazdálkodás minden nyomorusága mellett még egy súlyos társadalmi bajt is okozott, melyre később térek át, t. i. a hirhedt francia egyke-rendszert.

Áttérve a német agrárfejlődésre, megjegyzem, hogy nálunk a német agrárpolitika irányai ismeretesek leginkább; a német tudományosság van a legközvetlenebb behatással a magyar agrárjogi irodalom fejlődésére. Ezért tehát csak röviden említem meg, hogy a német agrárpolitikai akciók két irányban vezettek, nevezetesen: gazdasági és politikai irányban. Az egyik a törzsörökösödés megalapozásában mutatkozott, mely végső kifejlődésében a kisbirtokos exisztenciák megvédésére törekedett, igyekezvén az örökösödési formáknak olyan fajtát megteremteni, amely lehetővé teszi, hogy a telekegység, mint üzemegység, a földarabolástól megóvassék és a gazdálkodás folytonossága mindenféle felparcellázási és feldaraboló törekvésekkel szemben biztosíttassék. A másik tisztán politikai irányelv volt és a lengyelek ellen támadott. Ez

a lengyel-német telepítési politika néven ismeretes. Ennek keretében alkotta meg azután a német tudomány a járadékrendszer intézményét, amely közvetlen befolyás alatt tartja a magyar agrárjog fejlődését és a magyar tudományosságot.

Anélkül, hogy bővebben akarnék időzni az ezirányú német törvényhozási alkotásnál, rá kell mutatnom arra, hogy nagy egészében nem sikerült a német telepítési politika abban az irányban, hogy az a lengyel föld kisajátítását és elnémetesítését eredményezze. Megállapítható a rendelkezésre álló óriási anyag és adathalmazból, hogy a lengyelek az ő parcellázási és telepítési bankjaik felhasználásával nemcsak erőteljesen védekeztek, de csakhamar támadásba mentek át. A lengyel expropriációs kísérletek sok helyen a német nagybirtokot katasztrófális munkásviszonyok közé sodorták, máshol a lengyel parasztság vagyonságát államköltségen mozdították elő. Ez akció már a múlté, de eredményei igazolják azt a tételt, hogy a gazdasági törvények erősebbek a politika törvényeinél.

Itt megemlíthetem még, mint igen érdekes és nagyjelentőségű kísérletet, a hitbizományi törvény reformmunkálatait, melyet 1917-ben tárgyalt le a porosz urakháza, azután pedig az alsóház, anélkül, hogy törvény lett volna belőle. Ennek a törvényreformnak intézkedései igen mélyrehatók és valószínűleg befolyással lesznek a nálunk bekövetkező hitbizományi reformtörekvésekre is. A németek ebbeli felfogása a javaslatokban körülbelül a következőkben fejezhető ki: Nem szünteti meg a hitbizományi intézményt, azonban nagy és teljes kormányellenőrzés alá veszi azokat és pedig a gazdálkodás mikéntjének és az üzemterv mikéntjének megállapítása végett, viszont lehetőséget ad arra, hogy a várományosok a saját elhatározásukból megszüntethessék a hitbizományt. Ezáltal lehetővé tétetett, hogy ha a hitbizomány már nem életrevaló, akkor megszüntetessék.

A legérdekesebb s talán egész Európa agrárpolitikájának fejlődése szempontjából a leginkább figyelemreméltó az orosz agrárpolitikai reform. Az orosz agrárreform, melynek elhatározó lépéseit az 1905–1906-ban történt parasztlázadás után tették meg s amelynek beszámolóját 1913-ban adta ki az orosz földművelésügyi minisztérium, részletes képét nyújtja annak, hogy a közbenlévő 6–7 év alatt minő intézkedések történtek ebben az irányban. E beszámoló tanulmányozása egyike a legérdekesebb olvasmányoknak. Az orosz reform három irányban indult meg nagy apparátussal.

Elsősorban az ú. n. „mir“-nek a megszüntetésére tettek elhatározó lépéseket, másodsor a tagosítást rendelték el intézményesen s harmadszor — ez azután leginkább politikai eszközökkel történt — a telepítést

kezdték nagyarányban forszirozni. A mirnek részletes taglalásába és jelentőségének kifejtésébe igen érdekes lenne belemenni, fájdalom azonban erre az idő nem lesz elegendő, azonban megállapítható, hogy a mir jelentőségét nagy általánosságban félreértették s az értelmezése ma is sokféle. Mint speciálisan orosz jogintézményt szokták tárgyalni és úgyis fogják fel, pedig ez nem specifikusan orosz jogintézmény, mert ez a határközösség, faluközösség minden primitív népnél megvolt és a civilizáció fokozatos előrehaladásával szűnt csak meg. Nemcsak az allmendoknak Svájcban és Németországban fennállott formái, de a magyar compossessoratus, sőt az erdő- és legelőközösségnek az 1913. évi 10. t.-c. szerinti kollektív használhatósága, mind azt bizonyítják, hogy az ilyen kommunista alapok szerint megkonstruált földbirtokpolitikai alakulatok a gazdasági életben bizonyos körülmények között kétségtelenül fennálltak és jogosultsággal bírtak, sőt bírnak napjainkban is.

Az oroszoknál bizonyos egyéni vonásokkal bírt a mir. Itt tényleg abban kulminált ez intézmény, hogy az felölelte a faluban lakók összes érdekeit s a jobbágy-felszabadítás után a földesúri hatalom is tulajdonképpen a mirre szállt át és a mir mint faluközösség osztotta el a határt és rendelte el a hasznosítását évenként, azonkívül minden egyéni gazdálkodás irányításába is beleavatkozott. Stolypin látta be legelőször ennek a helyzetnek a tarthatatlanságát s ezért agrártörvényeinek legfőbb rendelkezései a mirnek felbontására irányultak. Ezt úgy vitte keresztül, hogy a mir kereteiben egyéni használatban bírt ingatlanrészeket egyéni tulajdonná tette törvényhozási intézkedéssel olyképen, mint ahogy nálunk a compossessoratus arányosítása mehetett végbe a 30-as, 40-es években, amikor is arányosított felosztás útján az egyének megosztották a vagyont. Evvel természetesen szoros összefüggésben volt a tagosítás, amely arra irányult, hogy ilyenformán a határ több részében szétszórt birtokkomplexumok együtt egy tagban adassanak ki. Itt 11.000 földmérő és birtokrendező kiküldött alkalmaztatott, ezek természetesen nem olyan kvalifikációval voltak ellátva, mint a mi mérnökeink, akik a József-műegyetemet végelik, bizonyos azonban, hogy nagy erőfeszítéssel fogtak a tagosításhoz, alagsövezéssel és talajjavítással kapcsolatban. Több, mint 5.000.000 kis földműves telek alkottatott így és több, mint 3 és fél millió földműves telepítetett le új telephelyekre. Az akció ideje kb. 25 esztendőre volt kontemplálva. Óriási pénzügyi eszközök álltak rendelkezésre s ha a háború rettentő szerencsétlenségébe bele nem sodródunk, kétségtelen, hogy ezen az úton ott egy óriási nagyarányú agrárreform körvonalai bontakoztak volna ki. Egészen bizonyosra vehető, hogy ha az orosz parasztság leküzdte azt a rettenetes rémuralmat, amely most lekötve tartja, akkor ott az agrárfejlődésnek, kisbirtokrendszernek

korlátlan lehetősége nyílik, és pedig, amint láttuk, az egyéni tulajdon alapján és korántsem a kommunizmus eszmekörében.

Foglalkoznom kell még i. t. értekezlet a román földbirtokpolitikai törekvésekkel is, amelyek szintén kell, hogy érdekeljenek bennünket. Romániában 1907-ben parasztlázadás volt s ez okozott nagyobb hullámzást a gazdasági életben is. Románia nemcsak a nagybirtok, de az abszolút elhanyagolt nagybirtok rendszerének hazája. Ott 3.100 nagybirtokos bojár kezében van Románia földjének 52°/o-a. Az itteni gazdálkodás módszere egyáltalában kritikán aluli, nélküli az intenzív gazdálkodásnak minden módját és lehetőségét, közönséges közvetítő, árdrágító, rabló gazdálkodás a parasztsággal szemben. A nagybérítő trösztök foglalták le az ország földjét és óriási dfferenciákkal adják bérbe, albérletbe az ingatlan birtokokat. Ezenfelül valóságos jobbágyi lekötöttségben tartják a kisbirtokos parasztokat, amennyiben az összes jobbágyi szolgálatokat el kell ezeknek végezniök, eltekintve bizonyos napszámoktól, amelyet a parasztnak azért kell végezniök, hogy a bérlethez egyáltalán hozzájussanak, tizedet, fuvart, fahordást és százféle személyes szolgáltatást. Ehhez hozzáveendő, hogy teljesen elmaradott és tudatlan parasztság lakja Romániát, amely parasztság például 167 böjtnapot tart, mint munkaszünetet egy esztendőben, és olyan primitív gazdasági eszközökkel gazdálkodik, hogy az egyszerűen hihetetlen. Én magam is beutaztam többször Romániát, sokszor láttam asszonyokat primitív ekék elé fogva, amit talán csak a régi Egyiptom produkált valaha. Az ő mezőgazdaságuk oly elmaradott, hogy ott egészséges agrárpolitikáról szó sem lehetett. Románia kormányai ennek megváltoztatása céljából fűhöz-fához kapkodtak, de kezdeményezéseiket nem vették komolyan. Rosetti munkájából igen jó képet nyerünk a parasztlázadás okairól és a törvényhozás idevonatkozó intézkedéseiről. Maximális legelőbérleteket határoztak meg a bérlőkkel szemben, valamint maximális földbirtokbéreket, melyek mind kényszerszabályok. A romániai ilyenmű kísérletek nem organikus szabályok. A román nagybirtokrendszer változatlanul tartja magát ma is primitívességében, káros kinövésével, jobbágysorsban élő parasztsztyáival.

I. t. Közgazdasági Társaság! Ami most már Magyarországot illeti, itt már valósággal megszoktuk, hogy a földbirtokpolitikában mindig valami földosztó törvényt láttunk s azt hittük és úgy tartottuk, hogy ez már kimerít mindenféle agrárpolitikai tevékenységet. Megszoktuk, hogy itt mindig abban kulmináljon az agrárpolitikai tevékenység, hogy adáz harcok indíttassanak a hitbizományok ellen, mintha ezzel kifejeződnek és befejeződnek az egész akció. Pedig nálunk az agrárkérdés fejlődése szempontjából évtizedeken keresztül igen értékes munkásság fejtetett ki,

amely mintaképpül szolgálhat a külföld számára is s amelyek részint külföldi behatásra jöttek létre, részint önálló mozgalmak és kísérletek eredményei. Például az 1894. évi V. t.-c. az a bizonyos telepítési törvény, amelyet sokszor szidtunk, sőt én is szidtam és írtam is ellene ezelőtt tizenöt évvel. Most be kell látnom, hogy ez a törvény nem is olyan rossz törvény. Hisz teljes lehetőséget adott arra, hogy akár a gazdasági, akár a szociális, akár a nemzetiségi vagy politikai front ellen harcolva, a kisbirtokrendszer elég támaszt kapjon s minél több kisbirtokos existencia létesíttessék. Ha ez azután kellő módon alátámasztatott volna pénzügyi és törvényhozási úton, megfelelő kormányzati eszközökkel, akkor korábban is jelentős eredményeket érhattünk volna el. Ezenkívül megalkottatott az új tagosítási törvény is, amely a régi elavult 1836. évi tagosítási törvények helyébe lépett. A tagosítás elve a tudományban sokat vitatott kérdés és gyakorlati kihatásában mérhetlen fontosságú. Ez 1908-ban megalkotott törvény még az agrárpolitikusok előtt is kevésbé ismeretes. Megadja a törvény a földművelésügyi minisztérium vezetése alatt működő országos bizottságnak azt a jogot, hogy bármely község gazdasági viszonyait kényszertagosítás bevezetése útján új alapokra helyezze. A kisajátítási jog széleskörű alkalmazásáról van szó — melynek 10 éves eredményeit ma már áttekinthetjük és megállapíthatjuk, hogy a kisbirtokos gazdaságok üzemképességének, felszerelésének, értékelkedésének olyan lehetőségét adta meg, amely páratlan. Ez a törvény egymagában alkalmas lenne arra, hogy a magyar mezőgazdaságot, különösen a kiscgazdatársadalmat megerősítse.

De igen értékes törvényalkotás az Altruista Bankra vonatkozó is. Ez abban a tekintetben ad lehetőséget, hogy egy, közvetlen kormánybefolyás alatt álló és ilyen műveletekkel foglalkozó pénzüintézet vehesse kezébe a földbirtokpolitika irányítását. Végül a közös legelőkről szóló 1913. évi 10. t.-c. is értékes alkotás, amely formulázza a jogalapot az u. n. kollektív tulajdonnak, ezeknek a kommunis földtulajdonos-szövetkezeteknek, a legelőre vonatkozó szerveknek, amelyről lehet akármilyen véleménye a gazdasági és jogtudománynak, az az egy kétségtelen, hogy a birtoktalan és kevésbirtokú mezőgazdasági népelem gazdálkodásának nélkülözhetetlen kiegészítője a legelőgazdálkodás. S ezeknek a legelőterületeknek jogi és gazdasági szervezése, felügyelete, ellenőrzése és fenntartása, valamint javítása az agrárpolitikának egyik legfontosabb feladata, mert éppen azt a mezőgazdasági népelemet érinti, amellyel a szociális fejlődés terén aránylag keveset foglalkozunk és mégis a legtöbbet szoktuk emlegetni.

E törvényhozási alkotások közül említettem a mezőgazdasági munkásházakról szóló törvényt. Az én szerény nézetem az, hogy ez a törvény korábban is, ha végrehajtására több gondot fordítottak volna,

különösen ha több pénzügyi eszköz állott volna rendelkezésre, a magyar agrárpolitikában korszakos változásokat hozható volt létre. Ezáltal meg lehetett volna oldani a mezőgazdasági munkálkodás legégetőbb és legfájóbb kérdéseit. A kerti gazdaság, a kis homesteadek lehetővé tették volna a földhözköttést, a munkásság állandósítását, a munkásság hazafias szellemben való tartását és egy egészséges földbirtokrendszerbe való céltudatos beleillesztését.

Az eddig ismertett törvényhozási alkotások a forradalom előtt adták meg a magyar agrárpolitika irányelveit. Hogy már most foglalkozunk-e vagy sem a forradalom törvényalkotásával, az igazán izlés dolga. Foglalkoznunk kellene a Károlyi-kormány jeles alkotásával, az u. n. földosztó törvénnyel, mert a körülöttünk lakó népeket ez a törvény inspirálta hasonló törvények megalkotására. Ez a törvény egyike a legabszurdabb törvényalkotásoknak, (Élénk helyeslés!) éppen ezért komoly szóra alig érdemes. Én jelen voltam nemcsak a megvitatásánál ennek a törvénynek, hanem végig, a törvény életbeléptetéséig minden ankéton résztvettem, megszületésének minden körülményét láttam s azt hiszem, nem fogok indiszkréciót elkövetni, ha elmondom, hogy az az általános benyomásom, hogy ez a törvény tágas, minden befogadó jó szívvvel alkottatott meg. Bárki bárminő indítványt tett, akár az Omge, akár a Gazdaszövetség, akár a vasmunkások, börmunkások, rögtön ezeket is kodifikálták a törvényben. (Derültség.)

A rendszerbeli és elvi ellentétek egész sorát lehetne kimutatni, nem is szólva technikai, jogi, gazdasági és főképen pénzügyi lehetetlenségeiről. Az egyéni tulajdon, a tízholdas parasztgazdaságok rendszerén felépült törvény helyet adott a kommunista „termelő szövetkezeteknek“, megengedte a „sürgős esetek“-ben való rövid úton történő feldarabolásokat, miáltal legszebb, legproduktívabb nagy gazdaságainkat vagy dilettáns vagy gonosztevő kísérletezők prédájává tette.

A földosztásnak olyan lehetősége nyílt itt meg, hogy, amint egy felszólaló kimutatta, 3^{1/2} millió katasztrális hold föld kellett volna még — akárha a holdban is — hogy mindenkinek jusson a megígért 10 hold föld. (Derültség.) A csehek, a jugoszlávok és a románok azonban, az ő specifikus törvényes rendeleteikben majdnem szóról-szóra kopizálták ennek a Károlyi-féle törvénynek rendelkezéseit. Természetes, hogy ebben őket az a cél vezeti, hogy mindenben a magyarság rovására indézkedjenek. Mert abban a helyzetben vagyunk, hogy Felső-Magyarországon éppúgy, mint Erdélyben, az értékes gazdasági üzemszerűség szempontjából is vezető helyen álló gazdasági népelem, a közép- és nagybirtokosság csaknem kizárólagosan magyar. Amikor ezek a törvények a korlátlan parcellázást akarják megvalósítani, amikor eirendelik azt, hogy az

egyházaknak, tehát Erdélyben a róm. kath. és protestáns egyházaknak összes vagyona, amelyek egyházaik és tanintézeteik fenntartására is szükségesek, azonkívül az u. n. összes magánközépbirtokok is felparcelláztassanak, akkor tulajdonképen attentatumot intéznek az ott lakó magyarság ellen és őket akarják kiűzni vagyonukból és jogaikból. Ez azonban — úgy látszik — ott sem sikerült. Ott is azok a fizikai akadályai vannak ennek a korlátlan felparcellázásnak, mint itt. Erdélyben és Felsőmagyarországon is — ellentétben az egész Balkánnal — a telekkönyvi rendszer van érvényben. Ez a telekkönyvi rendszer másfél milliárdba került; értékes és pontos felmérések állnak rendelkezésre s már nagyon is vérvé vált ez a gazdasági kulturának és nagyon is tudja már a parasztság értékelni, ha a tulajdona a telekkönyvbe be van iktatva. Ennek következtében az olyan birtokfelosztások, melyek a természetben erőszakosan hajtatnak végre, esetleg pillanatnyilag sikerülhetnek, de igazi tulajdonszerzésre a parasztság sajátos érzésvilágánál fogva nem vezethetnek. Ott is visszariadt a parasztság, a kisbirtokos parasztság az ilyen erőszakos eszközök alkalmazásától, ott sem veszik igénybe a tulajdonszerzésnek ezt a módját.

Amikor ezekről itt beszélek, egy igen érdekes eset jut eszembe, amit ezelőtt 15—20 esztendővel beszélt el nekem egy akkori képviselőtársam gróf Batthyány Ervinről, aki — amint méltóztatnak rá emlékezni — a bögötei iskolával kapcsolatban vált híressé. Ő tolsztojánus volt és egy szép napon behivatta a bögötei gazdákat a kastélyába — ezt mint megtörtént dolgot mondták el nekem — és vasárnap délután lévén, mind eljöhettek, kijelentette nekik, hogy 4000 holdas birtokát átadja felosztás végett az ottani gazdáknak. A szép, vasárnapi kékbe öltözött gazdák végighallgatták a beszédet s amikor bevégezte a gróf a mondókáját, akkor egy kurta köhögés után előlépett a sorból a legtekintélyesebb gazda és ezt mondotta a grófnak: Hát méltóságos uram, mi ilyen dologba nem megyünk bele. És valóban nem voltak kapacitálhatók erre! Nem akarták a maguk tulajdonába venni és felosztani ezt a birtokkomplexumot, mert ez nem fért össze a természetükkel. Nem fért össze a magyar földműves lelki világával az erőszakos, (Igaz, úgy van!) törvény- és jogellenes birtokbavétel. De különben is nagyon messze állnak a néplélek tanulmányozásától és helyes ismeretétől azok, kik azt hitték, hogy a mi konzervatív, vagyongyűjtő és tulajdont tisztelő falusi lakosságunk kommunista frázisok hatása alatt hirtelenséggel szakít családi erkölcsével, felforgatja a közrendet és a jogbiztonságot.

A föld igazságosabb megosztására irányuló törekvések útja nem lehet más, mint a jogrend útja. A tulajdon konfiskálása nem adja meg az új szerzőnek a biztonságot. Az adásvétel jogi formái, az írásbeli szer-

zódás, az igazságos vételár fizetése, végül belejutni a telekkönyvbe törvényes úton — ezt meg a legföldéhebb nincstelen is megkívánja. Ezért nem sikerült a Károlyi-féle földosztás és ezért fog csődöt mondani az ellenség által megszállott területen minden olyan hirdetett földosztás, mely az erőszak eszközeivel kíván élni. Bolsevista kommunizálás elképzelhető, de ez legfeljebb az elmozdítható ingóságok és termények eltulajdonításáig vezethet el. Tulajdont, melynek alapján a termelő munka indul meg, ez nem ad.

A Károlyi-földreform tervezete és ennek nyomán készült cseh, román és szerb akciók közös jellemvonása tehát, hogy szakítani akartak a magántulajdon rendszerével, hogy a földet mint köztulajdont szabályozzák. Az egész európai és az eddigi magyar jogfejlődéssel jutottak tehát ellentétbe.

Most pedig bátor leszek az i. t. értekezlet beleegyezésével áttérni arra, ami a Közgazdasági Társaságot a legjobban érdekli: a konkrét törvényjavaslatra. A törvényjavaslat, amellyel a nemzetgyűlés foglalkozni fog, főbb vonásaiban ismeretes. S e törvényalkotás megítélésénél megint csak felszínre fognak jutni mindazok az ellentétes érdekek és felfogások, pénzügyi, gazdasági, mezőgazdasági és jogtudományi felfogások és irányzatok, amelyek általában az agrárpolitika megítélésénél számbajöhetnek. Ezekhez csatlakozik azután még különböző politikai és magánérdekekből eredő kifogás és felfogás úgy, hogy az érdekek egy olyan szövevénye fog a törvény körül képződni, amely természetessé teszi, hogy ez a — de általában az ilyen — törvény semmiesetre sem járhat közmegelegedéssel. Teljesen ki van zárva, ha a törvény akármilyen lesz is, hogy az teljes megnyugvást keltsen. A jelenlegi földművelésügyi miniszternek igen gazdag tapasztalatai vannak ezen a téren, nemcsak az Omgénél hosszú éveken keresztül viselt állásából kifolyólag, de azért is, mert részt vett mindazokban a törvényalkotási kísérletekben, amelyek a forradalmi időket is megelőzték és így megfigyelte és rezerválta más időkre mindazokat a kifogásokat, amelyek ott elhangzottak.

Amikor tehát a törvényjavaslat megalkotói munkához fogtak, természetesen először is mindenekelőtt azt a sokat vitatott, évtizedek óta el nem döntött kérdést kellett tisztázni, hogy t. i. mely állami beavatkozás nyuljon bele a földmegosztás károsnak mutakozó gazdasági és társadalmi szerkezetébe? Milyen eszközök legyenek azok, amelyek igénybevételével a magántulajdon rendszere alapján, erőszakos társadalmi felforgatás nélkül segíteni lehessen? Annak a döntésre hivatott testületnek megkonstruálása a legnehezebb, amely kellő hatalommal, tekintéllyel és erkölcsi erővel léphet fel. A birtokpolitikai feladatok intézése, így a telepítések Poroszországban, a legelőrendezések, tagosítások Ausztriában,

a kisajátítások és kisgazdaságok létesítése Angliában, végül az egész nagy akció Oroszországban általában külön megkonstruált hatóságok vagy bizottmányokra ruházott, melyek az illető ország földművelésügyi minisztere irányítása szerint járnak el. Az előttünk fekvő javaslat szintén létesít egy ilyen fórumot, az Országos Birtokrendező Tanácsot, mely bár miniszteriális irányítást is el kell hogy fogadjon bizonyos esetekben, a legfontosabb kérdésekben a bírói függetlenség és pártatlanság minden garanciája mellett jár el. Biztosítja ezt mindenekelőtt a kúria bírának részvétele. De részt vesznek a tanács működésében a régi, megalapozott összes gazdatársadalmi egyesülések, az Omge, Gazdaszövetség, erdészeti egyesület, földbérlok egyesülete, az Altruista Bank, központi hitelszövetkezet és pénzügyi központ, az érdekelt minisztériumok és végül egy most létesítendő gazdatársadalmi szervezet, a mezőgazdasági kamarák. Az erre vonatkozó törvényjavaslat a napokban kerül a törvényhozás elé. Ebben egy olyan irányú gazdasági érdekképviselet tervezetik, amely amellelt, hogy a munkástól a nagygazdáig mindenkít belevon érdekkörébe, abszolút demokratikus és széles hatáskörű. Ez biztosítaná a széles néprétegek érdekkapcsolatát.

Az így megalakított Országos Birtokrendező Tanács lenne az a fórum, amelynek elnöke a Kúria elnökével, másodelnöke a másodelnökével volna egyenlő rangban s melynek tagjai, a bíróságra vonatkozó törvényes rendszabályok hasonlóságára utalva, éppen olyan erkölcsi megítélés, olyan összeférhetlenségi elbírálás és ellenőrzés alá esnének, mint akármely más bíróságnak a tagjai, amelynek működése a függetlenség, a pártatlanság és hozzáférhetlenség minden kellékével el van látva. Egy ilyen nagytekintélyű testületre a törvényhozás nyugodtan és aggodalom nélkül bízhatja az akció olyan ellentétes és egy törvényhozási alkotásnak akármilyen gondos és részletekbe menő rendezésével meg nem oldható különleges feladatait. Ennek az Országos Földbirtokrendező Tanácsnak hatáskörébe tartozna a törvényjavaslat későbbi rendelkezései szerint mindannak a megállapítása, ami tulajdonképen az állami beavatkozásnak a lényegét illeti. Nevezetesen: megállapítása annak, hogy mely nagybirtokok kötelesek a földosztás céljaira ingatlanokat átengedni s a megosztást a nagybirtok rovására mely kiterjedésben kell végrehajtani, részben vagy egészben-e. Azután idetartozna a haszonbérlokkal szemben való, a jelzáloghitelezőkkel szemben való megállapítás is s a részleteknek egy egész sora, amelyeket egy ilyen birtokmegosztás természetesen maga után von. Az Országos Földbirtokrendező Tanács létesítése mellett azután, mint jogi eszköz, arra a célra, hogy a földnélkülieknek, vagy a földre igényt tartóknak földbirtokot juttassunk, különösen két eszköz áll rendelkezésre.

Az egyik lenne az elővásárlási jog, a másik pedig a megváltási jog, amelyet helyesebben kisajátítási jognak is lehetne nevezni, mert tökéletesen kimeríti a kisajátítási jognak mindenféle ismérvét s csupán taktikai s egyéb szempontokból megváltási jognak neveztetett el. Ez a két eszköz az, amelynek kereteiben azután a földre igényt tartók ezen igényét ki lehetne elégíteni.

Ami az elővásárlási jogot illeti, az ezt szabályozó rendelkezés kb. azt tartalmazza, hogy az állam minden, jogügylettel elidegenítés alá kerülő földbirtokra nézve elővásárlási igényt, vagy jogot érvényesíthet. Már most bármely ingatlanra nézve, amely Magyarország területén adás-vétel tárgyává tétetik, az állam érdekeit érvényesíteni lehet. Természetes, hogy ez az ingatlanforgalom súlyos korlátozását jelenti. Ha ez így mereven érvényesülne, ez azt jelentené, hogy az évi 200.000 esetet kitevő adásvételek ellenőrzése folytán az egész ország birtokforgalma állami zárlat alá került. Éppen ennek enyhítése okából tesz kivételt a törvényjavaslat, mert az 50 holdon aluli parasztbirtokokat és általában ily terjedelemben hivatásszerűleg gazdálkodással foglalkozók birtokai nem esnek ez ellenőrzés alá.

Ez az elővásárlási igény az állam nyilatkozatával olyképen jön létre, hogy az ügyletet megkötő felek közül, akik megállapodtak a vételárban is, az állam kiléptetné a vásárlót s ő maga lépne be vásárlónak ugyanavval az árral, amellyel az ügylet megkötött. Amennyiben az elővásárlási igénnyel élő állam vagy közege — a Központi Hitelszövetkezet vagy az Altruista Bank — úgy találná, hogy a vételár túlságosan magas, akkor a vételár leszállítását is eszközölheti. Ez természetesen súlyos megsértése az üzletet kötő felek jogainak, mert így az állam teljes mértékben beleavatkozik az adás-vétel szabadságába.

Itt azután azt a modus vivendit alkalmazza a törvény, hogy amennyiben az eladó a leszállított vételárba nem akar belenyugodni, abban az esetben hatálytalanítják az üzletet. Ez az elővásárlási igény, ahogy a törvényben körül van írva, két érdeket szolgálna különösen. Az egyik az, hogy az állam azokat az igényeket, amelyeket a föld iránt támaszt, elsősorban azokból az ingatlanokból elégítse ki, illetve szerezzék meg, amelyek úgyszólván adás-vétel tárgyát képezik, szóval amelyekhez a volt tulajdonosnak vagy eladónak különös érdekei nem fűződnek. A másik szempont, amely a törvényalkotókat vezette, az lenne, hogy az állam beavatkozhasson és a felügyelete alatt tarthassa Magyarország területén ilyenformán az egész birtokforgalmat s figyelemmel kíséresse azt, — minthogy nem közönyös az állam vagy társadalompolitika szempontjából, hogy egy ország földbirtokrendjében milyen elváltozások jönnek létre — hogy kiknek a kezébe jut a föld. Ezt pedig, úgy ahogy indo-

kolva van, kétségtelenül helyeselni is lehet, de súlyos kifogásokat is lehet felhozni ellene. S nekem ezúttal, anélkül, hogy kritizálnám a törvényjavaslatot, a kifogásokat is érintenem kell, melyeket fel lehet hozni az elővásárlás tervbe vett szabályozása ellen.

Az elővásárlási igénynek ilyen statuálása voltaképpen nem jelent egyebet, mint minden ügyletnek, — amint már erre céloztam — amely Magyarországon a földbirtokokra vonatkozik, egy felfüggesztő feltételhez való kötését, ami egyben a jogbiztonságnak némi ingatagságát is fogja eredményezni. Semmiféle adás-vétel azokra a birtokokra, amelyek az említett kategóriákba esnek, nem köthető, mert a telekkönyvi bekebelezés után 90 napig még nyilatkozatot tehet az állam arra vonatkozólag, hogy az illető földbirtokot a maga részére ilyen vagy olyan áron meg akarja szerezni. Beleszólhat az állam a bekebelezés előtt is a dolgokba, sőt kutatásokat is elrendelhet, hogy az ügylet valóban létrejött-e s így is hatálytalaníthatja az ügyletet. Így tehát egy igen súlyos beavatkozás ez a rendelkezés a magánjogokba és ha ez a rendelkezés megfelelő módon, a törvény rendelkezései szerint, bizonyos könnyebbitő jogszabályokkal nem rendeztetik a végrehajtásnál, az esetben az elővásárlási igények elbírálása túlnyomó részben blankettaszerű elintézését nyer. Ha pedig az államhatalom nem csupán kivételesen megfigyelendő és elbírálandó esetekben nyúl bele az ügyletekbe, az adás-vételek felbontásába, akkor pedig féltő, hogy a törvényalkotásnak ez a rendelkezése a gyakorlati életben nem fog bevélni.

Én nem tudok kitérni az elől az impresszióm elől, amikor ezt a kérdést vizsgálom, amelyet az ősiség joghatása és annak tanulmányozása bennem keltett. Ha a 30-as és 40-es évek nagy politikai harcait nézzük s abból a szempontból nézzük ezeket, amely szempontok a földbirtokpolitikát érdeklik, akkor az országgyűlési szónoklatokból, hírlapi cikkekből, megjelent tudományos munkákból, Széchenyi műveiből az domborodik ki, hogy a legnagyobb baj a 48 előtti földbirtokrendszerben az volt, hogy azok a burkolt törvényes kifogások, amelyek a szent korona háramlása, a vérrokonok, sőt a szomszédok premoniciója, az indigenátus, az illetékesség hiánya, mind megtámadási okai lehettek az adás-vételnek. Bizonyos titkolt igények ki nem elégítése folytán keletkeztek tehát perek, amelyek száz esztendeig is folytak, úgy, hogy a 48 előtti időben a birtokforgalom természetes és elháríthatatlan akadálya volt az említett rejtett ingovány, amely az egész birtokforgalmat lekötve tartotta. Senkisésem volt bizonyos abban, hogyha adás-vételi szerződést kötött, hogy a birtokba helyezés után, ha elmulasztotta valami ilyen törvényes igénynek a kielégítését, nem fogják-e megtámadni magát a szerződést és később nem invalidálják-e azt. Meg is történt, hogy századok

múlva invalidáltak ilyen szerződéseket pl. azért, mert a vérrokont nem kínálta meg az eladó.

Ez a lekötése a földbirtokforgalomnak mindig veszedelemmel jár és járt. Az államhatalom jogos igényét arra nézve, hogy ellenőrizze és befolyást gyakoroljon a földbirtokforgalomra, el kell ismerni, de magának a beavatkozásnak nagyon óvatosan kell megtörténnie, mert különben az egész a földbirtokforgalom megkötéséhez vezethet, amely mellett, hogy zavarokat támaszt, magára az árképződésre is mély és káros kihatással lehet.

Az új törvényjavaslat a földbirtokpolitika eszközei közé állította a megváltási jogot, amelyet — amint mondtam — kisajátítási jognak is lehet nevezni.

A kisajátítási elv érvényesítése különböző jogvitákra adott okot többek közt a magyar közéletben is. Egyáltalán heves viták tárgyát képezte, hogy lehetséges-e egy ilyen kisajátítási elv statuálása a társadalmi igények kielégítése szempontjából. A tulajdonjog szuverénitásával szemben már rég eltértek attól, hogy az államhatalom, bizonyos igények kielégítése végett, ne élhessen vétóval. Hisz a kisajátítási törvények egész sora — közérdekű gazdasági érdekekből — megengedte Magyarországon a kisajátítást. A vita csupán a körül forgott, hogy: a nagybirtokrendszer túltengéséből és a birtoktalan nép elégtelensége folytán származott okokból lehet-e a kisajátításhoz nyulni? A helyes birtokmegoszlás a társadalom nyugodt és békés együttműködésének feltétele. A termelő munka, a tulajdon szabadsága mindazt követeli, hogy ott, ahol a birtokmegoszlás egyenlőtlensége társadalmi zavarokat okoz, e zavarokat meg kell hogy szüntessük. A legmagasabb közérdek érvényesül itt, melynek szolgálatába kell állítani a kisajátítást. Természetes, hogy a helyes megoldástól függ itt is minden. A kisajátítás nem lehet Damokles kardja, mely folyton ott lebeg egy ország földbirtokosai feje felett.

A Károlyi-féle javaslat, sőt az azt megelőző Serényi-féle törvényjavaslat is részben arra az álláspontra helyezkedett, hogy egyszerűen stigmatizált bizonyos birtokkategóriát. Emlékezetem szerint Buza Barna megjelölte az 500—200—100 holdas birtokokat, amelyen felül nem tűrt meg nagybirtokot. A maximumot 500 holdra, bizonyos körülmények között 200 holdra, sőt még ezen alul is állított be, minimumban pedig a 10 holdat állapította meg, amelyet mindenkinek juttatni akart. Ezt a rendszert, ezt a gondolatmenetet, amely egy ország nagybirtokrendszere felett olyképen húzza meg a halálharangot, hogy egyszerűen késel levágja az 500 holdon felüli birtokrészeket, birtokkategóriákat és közprédára bocsátja, semmiféle szempontból és semmiféle tekintetből

nem lehet támogatni. Ez egy olyan lehetetlen megítélése a földbirtok és a mezőgazdasági üzemnek, amely valósággal nevetségessé teszi azt, hogy egy ilyen felfogással vitába szálljunk. Hogyan is volna lehetséges egy mezőgazdasági üzemet, vagy üzemszerűséget pusztán erőszakos eszközökkel, birtokkategorizálásokkal módosítani, vagy ilyen erőszakos birtokkategorizálások alá vonni anélkül, hogy más szempontokat is figyelembe vennénk. Nem az a döntő, hogy valamely földbirtok 500 vagy 400 holdas-e, hanem hogy az a birtok el van-e látva mindennel és olyan üzemben van-e nemzetgazdasági és nemzetvagyonossági szempontból, amely a versenyt kiállja. Ennek következtében lehetséges az, hogy egy 2000 holdas birtokot az észszerűség szempontjából nem lehet és nem szabad közprédára bocsájtani, viszont az is lehetséges, hogy egy 2—300 holdas birtokkategóriát meg lehet szüntetni, mint közép-birtokot. Ezt esetleg mezőgazdasági, szociálpolitikai, nemzetiségi politikai érdekek is kívánhatják. De nem pusztán azért, mert az nagyobb, mint 200 hold.

Így tehát megállapíthatjuk, hogy ilyen maximum és minimum beállítása a gazdasági életben mindenesetre helytelen és káros. Nézzük már most, hogy erre nézve mi a rendszere a benyújtott törvényjavaslatnak.

A benyújtott törvényjavaslat a megváltásnál a maga részéről is bizonyos sorrendet állít be, de nem a földbirtok nagyságát méri, — hogy így fejezzem ki magamat — nem technikai megállapításokat végez, hanem bizonyos szociális szempontok által vezetve magát, a kis-birtokrendszerhez fűződő szempontokat állítja főképen előtérbe. Kijelenti mindenekelőtt ez a törvényjavaslat, hogy a megváltás tárgyát elsősorban azok a birtokok képezik, amelyek a háborús évek alatt szereztettek, tehát az u. n. háborús birtokszerzemények elsősorban.

Ez ellen is kifogás hozható fel. Nem minden háborús birtok olyan birtok, amely megérdemelné okvetlenül azt a sorsot, hogy ilyenformán a birtokmegosztás céljaira mint diszkvalifikált feláldoztassék. Etikai szempont indokolhatja ezt. A háború alatt az ország férfilakosságának igen nagy része, akik közül nagyon sokan földet igénylők voltak, a fronton küzdött. Ennek következtében, ha az itt fennforgó érdekek kielégítése szempontjából ezek a háborús szerzemények esetleg áldozatul esnek, az ellen végeredményben kifogás nem emelhető. A különleges esetek mérlegelésére lesz és van mód a törvényben.

Az a kategória, amely tulajdonképpen a birtokmegosztás céljaira szolgálna, a nagybirtok volna, azaz az a birtok, amelyet a törvény precizen evvel a szóval jelöl. A törvény nem határozza meg, hogy mi a nagybirtok, hány holdnál kezdődik vagy végződik, hanem általában

kimondja, hogy másodsorban a nagybirtokok esnek ilyen megváltási eljárás alá. Természetesen ehhez hozzáteszi, hogy: amennyiben a birtokpolitikai célok elérése ezt indokoltá teszi. Hogy mely nagybirtoknál áll be a törvény szerint előírt eset és hogy milyen terjedelemben hajtatik az végre, azt mindig a Földbirtokrendező Tanács a konkrét eset szerint állapítja meg, még pedig a helyszínen megejtendő eljárás szerint kontradiktorius eljárással, szakértői szemlével, szóval minden bizonyítási eszköz igénybevételével.

Ily módon tehát a nagybirtok következne a háborús szerzeményű birtok után. De az olyan nagybirtokoknál, melyeknek olyan nagy a terjedelmük, hogy a község határának $\frac{1}{3}$ részénél nagyobb területet foglalnak le, a nagybirtok tulajdonképpen minősített szempont alá esik, nevezetesen ezeknél a földművelésügyi miniszterium felszólíthatja az illető nagybirtokost, hogy magánúton igyekezzék a parcellázási igényeket kielégíteni. Szóval a törvényjavaslat a nagybirtokra nézve, amely kétségtelenül káros behatást gyakorol a községre és amelynek túltengése a kisbirtokosság fejlődése elé gátat emel, a selyemzsinórt nyújtja át a birtok egy bizonyos részére vonatkozólag, amely a birtokszerzési igények kielégítésére alkalmas.

A birtokszerzésre ezek után a harmadik és negyedik kategória a közép, illetve kisbirtok lenne. Általában véve azonban az egész törvény rendelkezésein végigvonul az az alapelv, hogy a közép- és a kisbirtok mindenesetre megmenttessék, illetve megóvassék. Ennek következtében ezekre csak a végső esetben kerülne a sor, akkor t. i., ha a fentiekből az igények nem lennének kielégíthetők.

A törvény illetén szerkesztésénél fogva tehát a megváltási Damokles-kard meghatározatlanul és korlátlanul lebeg a nagybirtokos feje fölött, mert hiszen holdszám, művelési ág, vagy általában véve a föld természete, jogtörténelmi szerepe szerint egyik nagybirtoknál sincs meghatározva, hogy közülük melyik esik ezen kisajátítási kényszer alá. E megváltási lehetőség azonban sok tekintetben enyhítve van. A törvény szerkesztői megtalálták azt a középutat, amelyen haladva a nagybirtokos osztályt áldozatkészségre és a földszerzőket kellő türelemre és mérsékletre lehet inteni. Nevezetesen mindenekelőtt a megváltási jog, mint kisajátítási jog időbelileg korlátozva van. S csak 5 esztendeig gyakorolható a törvény életbeléptetésétől kezdve mindazon szabad birtokra, amelyek nagybirtokok, vagy egyáltalán kisajátítás tárgyává tehetők. Amennyivel azonban az illető nagybirtokos úgy hiszi, véli és gondolja, hogy a földigények érvényesíthetéséből kifolyólag az ő birtokára is igényeket támaszthatnak kisajátítási célokra, kérelmezheti a Birtokrendező Tanács megállapítását, amely gondos szakértői szemlék alapján előze-

tesen meghatározhatja, hogy az illető nagybirtok mely része és milyen terjedelemben fog esni megváltás alá. Így azután egy tisztázott helyzet teremtetik, amellyel az illető birtok jövője biztosíttatik tulajdonképen, t. i. a birtokos megnyugtathatja magát és az üzemére vonatkozólag intézkedhetik, mert már tudni fogja, hogy a legrosszabb esetben is birtokának mely része és milyen terjedelemben esik a kisajátítás alá.

A kérdések további részletezésébe nem bocsátkozom, mert erre nincs idő. De két dolgot, amely igen fontos, mégis érintenem kell.

Az egyik a kisajátítási ár meghatározása, a másik pedig azon harmadik személyek igényei, akik tulajdonképen nem állanak a birtokfelosztással szoros kapcsolatban, tehát a jelzáloghitelezők és a hasznbérletiek igényei.

A kisajátítási, ill. megváltási ár kérdését illetőleg a törvényjavaslat azon az állásponton áll, hogy itt is a kisajátítási elvnek kell szabad utat engedni, nevezetesen a törvény a rendes forgalmi értéket adja megváltási árképen, azaz azt az értéket, amely a megváltás idejében a rendes forgalomban lévő birtoknak a rendes forgalmi ára. Ez a törvény nem helyezkedett arra az álláspontra, amit már eddig egynéhány törvényjavaslat tett, amit ma is nagyon sűrűn hangoztatnak felszólalásokban, vezércikkekben, parlamenti szónoklatokban, hogy t. i. a megváltás alá kerülő földet, ill. annak árát az 1913-as becsértékben kell megállapítani. Ezt az álláspontot különben is teljesen tarthatatlannak és abszurdnak tartom. A békebeli árnak ilyképen való meghatározása, a bankjegyek mai értékét nézve, a legnagyobb abszurdum. Ez egész egyszerűen közönséges, erőszakos, értéknélküli elvétele lenne a földnek.

A törvényben a megváltási árra vonatkozólag részletes rendelkezések vannak, amelyekre azonnal áttérek. Mielőtt azonban erre rátérnék, foglalkoznom kell előbb a magyarországi bérletekkel és a jelzáloghitelezők kérdésével.

Hogy milyen jelentőséggel bír a jelzálogos hitelezők érdeke a földbirtokpolitikában és a földbirtokpolitikával kapcsolatosan megejtendő feldarabolásnál, azt itt bővebben fejtegetnem felesleges. Itt sok milliárd jóhiszeműleg szerzett vagyoni igény megvédéséről lenne szó. Elég rámutatnom zálogleveles kölcsöneinknek külföldön megszerzett jó reno-méjára. Ezt, ha már megvan, minden módon meg kell védenünk. Ha most már előáll az helyzet, amelynek a törvény egyes rendelkezései utat engednek, hogy t. i., ahol készpénzbeli kielégítés nem jön létre, mert a kisajátítási vagy megváltási eljárás során nincs elég készpénze annak, aki földet igényel, akkor sor kerül arra, hogy járadéklevelekben, földváltásáskötvényekben elégíttessék ki a földtulajdonos. S ha ez megtörténik, akkor nagyon könnyen bekövetkezhetik, hogy nemcsak a föld-

tulajdonos járna rosszul egy meglehetősen problematikus vételárral, de rosszul járnának a jelzálogos hitelezők és különösen a zálogleveles kölcsönök hitelezői azáltal, hogy egészen értéktelen, vagy kisértékű ilyen obligációkkal a külföldön nagy respektust élvező zálogleveleket cserélnének ki. Erre nézve azt tartalmazza a törvény, hogy a zálogleveles kölcsönök feltétlenül készpénzzel elégíttessenek ki, ahol kielégítésre egyáltalán sor kerül.

Ez az intézkedés a záloglevelek bonitását szolgálja és helyes intézkedés. Ügyelni kell azonban a végrehajtásnál több technikai természetű kérdésre, amelyek egy jelzálogos vagy zálogleveles kölcsön kifizetésénél felmerülhetnek, pl. a záloglevelek félévi kamatoztatása a teher kifizetése után. Nem egészen tiszta a másodhely-kölcsönök helyzete sem. E kérdéshez a magyar gazdasági élet stabilitásának számtalan érdekei fűződnek. A tulajdonképeni kisajátítási igényen kívül eső másik érdek a haszonbérletek kérdése.

A törvényjavaslat erőteljes eszközökkel akarja biztosítani azt, hogy a haszonbérlok jogai se akadályozzák a megváltást. Tekintet nélkül a haszonbérletekre lehet végrehajtani a megváltást, ott azonban, ahol 100 holdon aluli kishaszonbérletekkel van hasznosítva az ingatlan, tehát főbérlet esetében, ott a megváltás függőben tartható és a kishaszonbérlok nem háboríttatnak meg. Az állam lép azonban a főhaszonbérlok helyébe. Elrendelheti a Tanács, hogy a haszonbérlok kishaszonbérleteket létesítsen, tehát üzemi parcellázást végezzen. Átveheti az állam bármely kötött birtok főhaszonbérletét stb. Mindezek a rendelkezések teljesen a kisbirtokos-osztály igényeit szolgálják s bár sok tekintetben radikálisoknak látszanak, ha a végrehajtás helyes alapokon fog mozogni, eredmény várható ez eszközöktől. Óvatosan kell azonban eljárni.

Minálunk a haszonbérlok jelentős mezőgazdasági kultur munkát végeztek. Nagy általánosságban ők adják meg a beruházások és az intenzív gazdálkodás minden lehetőségét. Míg Angliában az örökletes haszonbéri jog tulajdonképen a földtulajdon része, állandó és örökletes, míg Franciaországban a fermage és metayage az intenzív mezőgazdaság és a kisbirtokrendszer jelenségei, minálunk a nagybérletek általában a föld helyes üzemi kihasználásának, a tőke és vállalkozás észszerű alkalmazásának eredményei.

Vannak azonban olyan haszonbérletek is kezelésben, különösen az egyházi és alapítványi birtokoknál, ahol földbérlok vették haszonbérbe a birtokot, amelyek valósággal a lánckereskedelem képét mutatják. T. i. alhaszonbérbe adták ki ezek a bérlok a birtokot igen magas áron, mi által azután u. n. közvetítő hasznot értek el, de ezzel kompromittálták az egész haszonbérleti intézményt. Így azután meg-

érthető az az erőteljes támadás, amely a közvéleményben kialakult és ellenséges indulatot váltott ki, de amelyet a haszonbérlet igazi természete semmiképpen sem érdemel meg.

Mindezeket megfontolva talán célszerű lenne itt is, a haszonbérekre vonatkozólag, kevésbé erőszakos jogszabályokat érvénybe léptetni és enyhítéseket tenni, hogy ne feltétlenül essék minden ilyen haszonbéri viszony anatómia alá és ahol a haszonbérlet helyes és okszerű, ahol feltétlenül megállapítható, hogy semmiféle speciális földszerzési vágy nem tolul előtérbe, ott az államhatalom ne avatkozzék bele a haszonbérlet kezelésébe, mert ott beláthatatlan káros következményei lehetnek ennek.

Ott vannak például a nagyvárosoknak, mint Debreczen vagy Szeged, nagy haszonbérletei, azokat szabályozni kell és a kisbirtokok között kell szétosztani. Ez egy csapásra semmiesetre sem mehetne, mert a haszonbérletek szoros összefüggésben vannak a városok egész társadalmi életével, egész gazdasági, pénzügyi berendezkedésével. Itt tehát az erőszakos beavatkozás még a közigazgatási politikába is belevág.

Ami végül a megváltási árat illeti, erre nézve a törvényjavaslat igen helyesen azt mondja ki, hogy a megváltási árat, ha arra nézve egyezség nem jön létre, a tárgyaló bizottság által foganatosított becslés és az általa beszerzett egyéb adatok alapján a bíróság akképen állapítja meg, hogy az érdekeltek az ingatlanok a megváltási ár megállapításakor meglevő teljes értékét kapják kárpótlásul. Az ár megállapításánál figyelemmel kell lenni az ingatlanból rendes gazdálkodással nyerhető hozamra is, a teljesített gazdasági munkára, a vetésre vagy a lábon levő terményre. Tehát a kisajátítási elvnek megfelelően teljes kártérítést kap a földtulajdonos. Hogy milyen valutában, az már más kérdés. Fájdalom, ez úgy látszik egyelőre megoldhatlan probléma marad.

Érintenem kell még a parcellázás kérdését, azután a járadékirtokrendszerrel s evvel rövidesen be is fogom fejezni előadásomat.

A törvényjavaslat egyik igen fontos része az, amely ellenőrzés alá akarja venni az országban az összes parcellázásokat. A parcellázásoknak és a vele kapcsolatos ügyleteknek támadása és kritizálása valóságos rendszer volt és talán ma is az Magyarországon. Igen érdekes adatokra bukkantam a francia földbirtokpolitika tanulmányozása közben a francia parcellázási üzelmekkel kapcsolatosan, amelyek 1815-1825. közötti időszakban mentek végbe Franciaországban és amelyekről a kamarában tartott hitbizományi vita ad képet. Ezt a vitát lefordította magyar nyelvre Neumann Károly és egy külön kötetben meg is jelent ez, miniszteri és előadói jelentésekkel, valamint statisztikai adatokkal együtt. Ez a könyv

roppant érdekes képét nyújtja az akkori Franciaország birtokpolitikai helyzetének. Ebben a könyvben egész sereg beszéd van, amely kétségbeesett hangon panaszolja azokat a parcellázási üzelmeket, melyek szerintük tönkretették Franciaországot és amelyek a földbirtokspekulációt az örületig fejlesztették és azt idézték elő, — szerintük — hogy az egész francia nép tönkrement. Elmondotta egyik felszólaló, hogy a forradalom folyamán az egyház és régi testületek birtoka eladatott és 666,000 birtokszerző kezébe ment át. 440.000 magánember vette meg 27.000 emigrált család birtokát, a községek birtokának eladása, és az erdőeladások folytán körülbelül az a helyzet, hogy a régi 30.000 birtokos helyét 1,222.000 új birtokos foglalta el. Ez a szám már a második generációnál megszorodott. Itt érdekes reámutatni, hogy Foville és Saint Genis újabb munkáikban csakugyan megerősítik azokat az adatokat és várható szétporlódásokat, amelyeket a pairkamara szónokai előre megjósoltak. Itt tehát bepillantást nyerhetünk egy nagy nemzeti földbirtokpolitika eredményeibe és összehasonlítást tehetünk. Az érvek, viták, kifogások mintha a mai napokból lennének véve.

A parcellázásokat erőszakos eszközökkel akarta egy egész sora a szónokoknak megakadályozni. Az ezt ellenzők közül, gondolom, Broglie herceg mondta, hogy szűnjenek meg a parcellázó vállalkozók elleni vészkiáltások, mert nem vádolhatjuk őket azzal, hogy megveszik azt, amit nekik kínálnak és mert jó lelkiismerettel tőlük nem lehet több tiszteletet követelni a régi történeti emlékü birtokok iránt, mint amenynyit maguk a birtokosok tanusítanak, kiknek nem rójjuk fel hibául, hogy készek azoktól megválni. Ez a kiáltozás ép oly esztelenség, mintha éhség idején a nép a gabonakereskedők ellen fordul.

A parcellázás époly eszköze a tulajdon szabadsága mellett a földbirtok-mozgalomnak, mint annak ellentéte — a tagosítás. Csakhogy legyen az jól végrehajtva. Ha lelkiismeretlen vállalkozók kompromittáltak is ezeket, a hiba az ellenőrzés hiányában volt.

A két művelet, a birtokfeldarabolás és tagosítás egymás kiegészítője. Ahol parcellázást engedünk, ott tagosítást is lehetővé kell tenni és viszont. A tagosítás az a művelet, amelynek útján akár adásvételek, akár örökösödés útján szétbontott parcellákra megadatik a lehetőség, hogy ezek újra egy kézbe kerülve, középbirtokos-osztály fejlődjen ki s majdan egy egészséges nagybirtokos-osztály is. Viszont a parcellázás, mint ellenszer, megadja a lehetőséget arra, hogy a nagybirtokból, vagy a középbirtokból, ahol annak szociális, társadalmi, gazdaságpolitikai jelentősége van, újra kisbirtokok is keletkezessenek. Amint a tagosításba az államhatalomnak ellenőrzés, felügyelet és irányításképen bele kell szólnia, úgy meg kell ezt tennie a parcellázási üzleteknél is. Ennek az

ellenőrzésnek azután olyannak kell lennie, amely a helyes mértéket megtartja, de viszont a visszaéléseket megakadályozza, visszaszorítja és lehetetlenné teszi.

A törvényjavaslatban erre nézve igen erős rendszabályok vannak, nevezetesen a törvényjavaslat rendelkezései szerint a gazdasági hatóság előtt a parcellázási szándékot be kell jelenteni. Ez a bejelentés olyan jogi tény, amelyről tanusítvány állíttatik ki, különben a telekkönyvbe sem juthat bele. Ha a hatóság a parcellázási szándékról értesült, akkor valóban ellenőrizheti azt, szóval a megejtendő parcellázásokra vonatkozólag állandó ellenőrzés alatt áll a parcellázó. Tiltó rendszabály van arra vonatkozólag, hogy ha a felparcellázott birtok természetben még kijelölve nincs és telekkönyvileg még szét nincs osztva, semmiesetre sem adható birtokba, ill. bérletbe, a Birtokrendező Tanács engedélye nélkül. Azért hangsúlyozom ezt a rendszabályt, mert nagyon jól tudjuk a gyakorlatból, hogy a parcellázások legnagyobb részénél az ilyen jogszabályt végrehajtani lehetetlen lenne, hisz a parcellázások legtöbbször a birtokbaadásnak a telekkönyvi szétosztás előtt kell megtörténnie. A törvény a legsúlyosabb ellenőrzésre való felhatalmazást foglalja magában: mindennemű parcellázás az állam ellenőrzése alá van helyezve olyanformán, hogy az államhatalom bármelyikbe beleszólhat, felkérheti az iratokat, elbírálhatja annak műszaki jogi előzményeit, sőt — ez nincs kifejezve a törvényjavaslatban, de bele lehet ezt is magyarázni — még a vételár megállapításába is beleszólhat. A parcellázási művelet minden fázisába, kezdettől végig, az államhatalom hivatalból beleavatkozhat, megakadályozhatja, sőt meg is tilthatja azt. Még a büntetésről is szó lehet, mert igen súlyos büntető rendelkezések is eszközei az államhatalomnak — súlyos pénzbüntetések — azok ellen, akik a törvény rendelkezéseit megszegik.

A törvényben a járadékirtokrendszerre vonatkozó rendelkezés tulajdonképpen Fellner Frigyes egyetemi tanár úrnak köszönhető. Ennek ideáját ő népszerűsítette, könyvének tartalmát belevitte a köztudatba s valósággal hiányosnak mutatkozott már az a törvényjavaslat, amelyben a járadékirtok elve nem volt benne. Egy földirtokjavaslatot szerkeszteni úgy, hogy ez ne legyen benne a törvényben, sokkal nehezebb, mint az, hogy benne legyen. Sok támadás és kritika hangzott el a járadékintézmény ellen. Azt mondták, hogy erre tulajdonképpen szükség nincsen, mert ez a porosz telepítési törvényjavaslattal kapcsolatosan életbeléptetett elv a létét csupán annak köszönhetette, hogy volt egy tőkeszegény, pénztelen, földre igényt tartó munkás és törpeirtokos népelem és volt egy földirtokos osztály, amely osztályhoz csatlakozott a tőkegazdag vállalkozás, hogy így a földet igénylő a földtulajdonhoz

jusson, de egyszersmind állandó mezőgazdasági munkaerő biztosíttassék a nagybirtok számára. Az egészet pénzügyileg támogatja a tőke.

A mai helyzet azonban éppen az, hogy a pénzsűke közeli lehetőség. Alig hihető tehát, hogy finanszírozható legyen egy járadék-vállalat, viszont a tőkeszegény osztálynak, az ú. n. földet igénylőknek sok thezaurált pénzük van. Ez tehát egy deplaszírozott intézmény lenne ma. Kétségtelen, hogy a mai valutaviszonyok mellett a pénz nem érték-mérő és a földbirtok s a földet igénylő közös és kölcsönös érdeke, hogy a föld ára pénzben lehetőleg ne fejeztessék ki, mert bármilyen magas ár is fizettetik a földért készpénzben, az még mindig nem éri meg a föld árát. Viszont előállhat az a helyzet, hogy a földet igénylő a magas vételárat nem tudja kifizetni s esetleg jelzálogkölcsönnel, esetleg súlyos járadékszolgálattal vállalja a vételárat s evvel a jövőre beláthatatlan terheket vesz magára. Itt mindenesetre egy felfüggesztő momentumról kell gondoskodni. Ebből a szempontból minden olyan intézkedést helyeselni kell, amely közbevetetten időt ad a szerződő feleknek addig, míg helyre tudjuk állítani valutánkat úgy, hogy az elfoglalja megint érték-mérő szerepét s ily módon kétségtelenül a járadék is jó közbeneső intézmény volna. Így azután a járadék simulhat majd a valutárius viszonyokhoz és a végleges kielégítés, vagyis a birtok megváltása bekövetkezhet akkor, amikor a pénz valutáris értéke újra normálissá válik. Ennek következtében azután, akár ezen a módon, akár pedig a bérleti rendszer útján mód van arra adva, hogy a földet igénylő és a földet eladó a mai, katasztrófálisnak mutakozó valutáris viszonyok között is kiegyenlítést találhassanak ellentétes igényeik kielégítésére.

A járadékbirtokra vonatkozó rendelkezések szerint mezőgazdasági földbirtok, családi ház vagy telek lehet tárgya ily járadékrendszernek, melynek — mint tudjuk — az a lényege, hogy a kérdéses telek tulajdonát olyképen is át lehet ruházni pl. parcellázásnál, hogy a vevő az egész vételár vagy egy része helyett az eladó és jogutódai javára terményben vagy készpénzben járadékot fizet, tehát nem vételárat. A vevő félévi felmondással bármikor vételárral megválthatja a birtokot. A megváltási ár előre is megállapítható szerződésben, ha nincsen megállapítva, úgy ez a huszszorosa a járadéknak. A vételár egyébként, kapcsolatban a járadékkal, annuitásszerűleg törleszthető.

Nem új és már kipróbált jogintézmény ez a birtokpolitikában. Nálunk ujság. Kérdés, hogy nem-e a mai pénzválság fogja arra sodorni az érdekelteket, hogy ily időleges expedienssel kísérletezzenek, míg a pénz értéke helyreáll. Mindenesetre ki kell próbálni. A fősúly itt is a végrehajtásban van.

A pénzügyi rendelkezésekről azért nem akarok én hosszasan beszélni, mert ez megint egy igen tág terep, amellyel más fog és akar az i. t. Társaság előtt behatóan foglalkozni. Én csak még egy pár megjegyzésre szorítok a törvénnyel kapcsolatban.

A közvélemény hibája a törvényjavaslattal kapcsolatban főképen abban mutatja káros hatását, hogy túlzott várakozásokkal tekint a földbirtokpolitika és pedig a mostani konkrét tárgyalást képező törvény rendelkezései elé és azon helytelen felfogásból indul ki, hogy most már jön a mindent megadó és mindent kielégítő u. n. földosztó törvény, amely arra van hivatva, hogy általa minden igény kielégíttessék. Pedig ez a törvényjavaslat, amely kétségtelenül nagy érdekeket érint és mindenféle jogos igényt kell, hogy kielégítsen, csak a tulajdonképeni birtokmegosztás kérdését tárgyalja. Egy egész serege és sora van a megoldásra váró mezőgazdasági politikai kérdéseknek, amelyek kapcsolatosak evvel a törvénnyel és jelentőségükben sokszor hasonló fokra emelkednek, mint a most tárgyalt földbirtokpolitikai javaslat kérdései. Először is itt van az erdőgazdaságról szóló törvény kérdése, amelynek mélységes jelentőségét — azt hiszem — vázolni fölösleges. De a mezőgazdasági hitel kérdése is előkészítésre vár, rendezésre vár a hitel, termelő és árú-, illetve mezőgazdasági raktárszövetkezetek ügye.

Hogy ezeknek mi a jelentősége ma, mikor ki van pusztítva beruházásaiból és állatállományából egész mezőgazdaságunk, mikor a keletkező kisgazdaságok felszerelése, a meglévők fejlesztése sürgős nemzetmentő érdek, azt felesleges fejtegetnem. Visszatérni a háború előtti váltóhitel mint gazdasági hitel alapjaira, végzetes lenne. A mezőgazdaság természetével tökéletes ellentétes eme hiteleszköz helyébe új hitelformákról kell gondoskodnunk. Megvalósítandó az ingóhitel kérdése is. A mezőgazdasági szakoktatás megvalósítása felé elhatározó lépést kell tennünk és a munkástörvények, a munkásbiztosítás rendszerének átdolgozása sürgető társadalmi érdek. Hiszen ha társadalmunk sülyedő hajóját meg akarjuk menteni a pusztulástól, nemcsak az első és másodosztályú utasokra kell gondolnunk, de a fenéken utazókra is s mindenestre igyekeznünk kell a munkásviszonyokat is úgy reguláznunk, hogy a szociális alkotásokat úgy formulázzuk és juttassuk érvényre, hogy a munka itt Magyarországon egyedüli értékirányító szerepét valóban újra átvehesse.

Egy igen nagyjelentőségű kérdés van még, amelyre az előadásom elején rámutattam és amellyel, bármily korlátolt idő is áll rendelkezésemre, mégis foglalkoznom kell s ez: a mezőgazdasági öröklés kérdése.

Ez mélyen belenyúlik a földbirtokpolitika várható rendjébe. Az, hogy a mezőgazdaságnak kivételes öröklési szabályok kell, hogy ren-

delkezésére álljanak, általában véve lehet vitás, de ha szemügyre vesszük különösen a franciaországi földbirtokjog fejlődésének egész menetét és történetét, akkor egészen bizonyos, hogy a konkluzió arra fog irányulni, hogy kivételes mezőgazdasági örökösödési szabályokat kell létesíteni. Franciaországban 1792-től 1794-ig $3\frac{1}{2}$ millió hektárnyi földterületet daraboltak fel, egyházi birtokot, emigrált nemesek birtokát és testületek birtokát is. Az erre vonatkozó adatok 1871-ben elégték a kommun alatt, de az állami jószágok igazgatóságának erre vonatkozó adatai több helyen idéztettek.

Igy a francia pair kamara 1826-ban az elsőszülöttségi jogról megtartott vitáiban is Foville és Saint Genis is foglalkoznak vele. Franciaországban ugyanis ez év körül erőteljes hangulat keletkezett a parcellázások ellen s főképen az egyenlő öröklés rendszere ellen. A Code civil ez alaptételét akarták megváltoztatni az elsőszülöttségi jog kodifikálásával, melynek lényege az, hogy a családvagyon ne darabolassék el, hanem az hitbizományi öröklés útján a kedvezményezett elsőszülött javára jusson. Olyan Anerbenrecht-féle intézmény lett volna, melyet a pair kamara nagy izgatottság között 1826-ban letárgyalt és elfogadott, hogy azután 1835-ben azt megint elvesse és 1848-ban azután véglegesen a korlátlan feldarabolás és egyenlő öröklés mellett napjainkig megmaradjon.

A vitában hivatkoztak Corvetto gróf által 1816-ban gyűjtött adatokra, melyeket ő az adókvóták alapján állított össze. Ezek alapján Foville kimutatta, hogy 1875-ig a kisbirtok 36% -kal nőtt. A birtokok száma 1826-ban $6\frac{1}{2}$ millió, 1850-ben $7\frac{1}{2}$ millió, 1875-ben 8 millió, 1882-ben végre megáll a rohamos birtokszaporodás és bizonyos állandóság áll be.

Az 1792—1794-ig és ezután is fokozatosan végrehajtott parcellázások a kevés megszakítással folyton fennálló szabad birtokrendszer mellett tehát kétségtelenül oda vezettek, a mitől 1826-ban a pairek kamarájában féltek, hogy a nagybirtok felmorzsolódott és a kisbirtokokra oszlott szét, — de a kisbirtokok is atomizálódtak, — de csak bizonyos határig, mert itt átvette szerepét az egyke-rendszer. A szabad feldarabolás mellett a francia paraszt a maga jól mívelt 2—3 holdnyi kis üzemét akképen óvja, hogy a szaporodást korlátozza, hogy ekképen az egy örökös intézményét megvalósítsa.

Franciaország a 92—94-es és az azutáni években az értéktelen állampapírok közvetítésével végbement parcellázások folytán példája annak, hogy ilyen nagymérvű parcellázás folytán milyen társadalmi és gazdasági viszonyok és főképen milyen örökösödési viszonyok állhatnak elő. Igaz az, hogy Franciaországban a felparcellázás és a birtok u. n.

felaprózása tényleg nagy arányokat öltött a forradalmat követő korszakban, de a mezőgazdaság intenzitása és a francia gazdálkodó parasztság tőkegazdasága páratlan lett az egész világon, az elaprózott kis földbirtokokon nagy termelőképességű mezőgazdasági kis üzem fejlődött ki. A francia paraszt nem szívesen válik meg, — mint minden paraszt — beinstruált, jólgondozott földbirtokától és semmiesetre sem szívesen darabolja azt fel és semmiesetre sem akarja azt tűrni, hogy az ő kisbirtoka több utód között feldaraboltassék. A francia egyke-rendszer híres az egész világon s kétségtelen, hogy a paraszt érzésvilágára vezethetők vissza — ez így van minden ellenkező kritika dacára. És ez semmiesetre sem a francia paraszt specifikus morális felfogásában, vagy faji tulajdonságaiban gyökeredzik, hanem teljesen és kizárólag gazdasági okokban, még pedig abban, hogy: ha látja, hogy a maga kis birtokát nem tudja és nem lehet más jogintézményekkel megvédenie, akkor így óvja meg az egyke-rendszerrel utódainak.

Hogy ez így van, azt nemcsak a francia jelenkori társadalomtudományi irodalomból, statisztikai tanulmányokból lehet levezetni, de ennek hazai viszonyainkban is szembetűnő igazolására akadunk. A dunántúli egyke kizárólag a gazdasági törvényszerűségben bírja alapjait. A Dunántúl nagy hitbizományai korlátozzák a természetes birtokforgalmat és amint ezt *Sering* is megállapította, így visszahatnak a parasztbirtok áralakulására. A nagy értékű parasztbirtok, mely különben is életerős és művelt kiscgazdaosztály kezében van, a forgalomban alig szerepel. A nagyszámú mezőgazdasági proletariátust a kivándorlás vezeti le, a kiscgazdaosztály szaporodását pedig az egyke. A kiscgazda az egykével védekezik az egyenlő öröklés felbontó, feldaraboló hatásával szemben. Az üzemegységet és üzemállandóságot így védi meg. Ha tehát itt lehetősége lenne annak, hogy a parasztüzem más módon megóvassék a feldarabolás elől, egészen bizonyos, hogy az egyke eltűnnék.

Ugyanez a jelenség mutatkozik az ország más vidékein, így az erdélyi szász földön, hol a nagy kiterjedésű községi és luteránus egyházi vagyon korlátozza a természetes birtokforgalmat.

Ott, ahol ily jogszabályok érvényben állanak, a szaporodás kedvezőbb. Szembetűnő ez az erdélyrészi telepítéseknél, hol az 1894. év óta végrehajtott ily birtokpolitikai akciók eredményeképpen a földművelésügyi minisztérium adatai szerint a parasztüzem állandósága és megóvása a családok népességét neveli. A telephely fel nem darabolható és fel nem osztható, egy örökösnek jut és az állam visszavásárlási jogával örökösödik afelett, hogy ez az üzemállandóság biztosítva maradjon. Egyébként a kelet- és északnémetországi *Anerbenrecht* népesedési statisztikája fel van dolgozva és ugyanezt az eredményt tünteti fel.

Vigyázzunk tehát a tervbeveit nagyarányú parcellázásokra. Új birtokpolitikát inaugurálunk, kisbirtokokat szaporítunk, de nem számolunk a következményekkel, legalább is nem elég következetesen.

Előre meg lehet jósolni tehát, hogyha a törvény végrehajtásával kapcsolatban parasztdemokrácia keletkezik és lehetőség nyílik a közép- és nagybirtokos osztály kiválására, hogy azok megint egészséges kisbirtokokra hullhassanak szét majd, kétségtelenül be fog következni, hogy amint a parasztság intenzivitása növekedni fog és a parasztgazdaságok jobbak lesznek és modernebb üzemekre fognak áttérni, fel fog lépni nálunk is az egész országban az egyke-rendszer.

Kivételes öröklési szabályokkal kell lehetővé tenni a mezőgazdasági üzemegységek védelmét. Ezt természetesen nem hitbizományszerűleg és nem kényszerítő rendszabályképen kell megalkotni, de meg kell adni a kisbirtokos-osztálynak a lehetőséget arra, hogy kisgazdaságát egy örökösnek juttassa át és azt ne kelljen az egyenlő osztály elve alapján szétrombolni.

Ez az alapgondolat, melynek gazdasági háttere van, áll az úgynevezett katonatelkek vagy hadi telkekre is.

A napokban például Czegléd városa „Hősök telke“ címen katonák részére adományozott ingatlant. Ily haditelkek létesítésére régen történtek kísérletek és erre vonatkozólag a magyar mezőgazdaság történetében nagyon figyelemreméltó precedensek vannak, amelyek egyszerűen felhasználhatók, de persze modernizált keretekben. Nevezetesen a határőrgazdaságokra gondolok. A horvátoknál, a szerbeknél, a székelyeknél például az úgynevezett határőrtelkek voltak meg, ahol a telek hadiszolgálathoz volt kötve, annak egysége pedig az egy örökös intézménnyel volt megvéve. Ha véletlenül leány volt az örökös, csak akkor lett igazi örökös, ha katonafiúhoz ment férjhez. 1850-ig ez fenn is állott. Ha ezt ma tanulmányozzuk, rájövünk, hogy ma sem tudnánk jobban megalkotni, eltekintve a jogi műnyelvtől, amely azóta változott, a gazdasági körülbástyázás itt kifogástalan. Ha tehát arról akarunk gondoskodni, hogy ne csak azok, akik bizonyos irányban érdemeket szereztek, szóval rokkantakká váltak és mint földigénylők számbavehetők, jussanak földhöz, hanem a katonaszolgálat bizonyos viszonylatában is birtokhoz juttatást jelentsen, akkor az csakis az egy örökös intézmény útján volna elérhető. Erről célszerű lenne gondoskodni s a közvéleménynek minden vonatkozásban kellene foglalkoznia evvel a jogintézménnyel.

Ezek után befejezem előadásomat.

Csak egy érdek van ennél a helyes intenciókkal megalkotott javaslatnál, ami azután lehetővé tenné, hogy a nemzetgyűlés előtt nagyobb zökkenők nélkül váljon igazán törvényt, ez pedig az, hogy az aktuális

politikai harcok semmiesetre se vonják a maguk körébe a javaslatot. Ha megint elkezdődik a szélsőséges izgatás, a rálicitálás és az ígéretések és a parasztság felcsigázása teljesíthetetlen dolgokkal, azonkívül a birtokosság rémítgetése és hiteléletünk megfenyegetése vagy terrorizálása, továbbá a munkaalkalmak mesterséges elzárása és a munkátlan-ság fenntartása, akkor hasztalan minden földbirtokpolitikai javaslat, mert megint csak a mértéktelen társadalmi izgatások tengerébe fullad az. Más földbirtokpolitikai reform nem képzelhető, mint törvényes eszközkel, békés úton és hosszú átmeneti idő alatt lefolyó. (Úgy van, úgy van!) Ez a törvény pedig ezt akarja. Hosszú átmeneti idő és sok lehetőség a lebonyolításra! Minden más földbirtokreform, amely rövid idő alatt robbantásszerűen, vagy rohamosan akar változtatásokat tenni, nem egyéb, mint bolsevik irányzat. (Helyeslés.) Csakis békés földbirtokreform képzelhető és csakis ez a helyes. Ha ez a törvényjavaslat végre nyugalmat teremtene és megadná a lehetőségét annak, hogy helyes mederbe sodródjanak az annyira felzaklatott érdekek és igények, akkor a törvényjavaslat tulajdonképeni célját elérte és hálát érdemelnek azok, akik megalkották.

Elnök: A Közgazdasági Társaság nevében őszinte köszönetemet fejezem ki a világos, szép és tartalomdús előadásért és arra kérem a mai napon összegyülteket, hogy tegyék megfontolás tárgyává ezt az előadást. Holnap folytatjuk megbeszélésünket.

Második nap, 1920. április 22.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A folytatólagos ülést megnyitom és felkérem Nyulászti János urat, hogy előadását tartsa meg.

Nyulászti János: M. t. Társaság! Méltóztassanak megbocsátani, ha talán nem olyan szabatos formában és rendszeresen fogom a kérdést pertraktálni, mint ahogy az egy ilyen illusztris gyülekezet előtt illenék, azonban váratlanul reám került a sor. Egy kicsit fordítva fogom felépíteni előadásomat. Nem az általánosságokból indulok ki, hanem a részleteken kezdem. Ezekből a részletekből mozaikszerűleg fog kialakulni a kép arra nézve, hogy ennek a javaslatnak mi a gazdasági, a jogi, a politikai értéke.

A törvényjavaslat első fejezete megteremtette az Országos Földbirtokrendező Tanácsot. Ennek a hatáskörét az első szakasz a következőkben szabta meg: „Ez a Földbirtokrendező Tanács a földbirtoknak az ország egyetemes érdekei szerint való megoszlására irányuló állami tevékenységet vezet és irányítja“.

Álljunk meg egy szóra ennél a meghatározásnál. A Földbirtokrendező Tanács vezet és irányítja — mondjuk röviden — a földbirtokpolitikát. Hát nem a földművelésügyi miniszter irányítja ezt? Hát ez a testület lesz hivatva az irányításra? Hiszen lehet, hogy ez talán helyes, mert a földművelésügyi miniszter azt mondja, hogy: én kikapcsolom magamat ebből a dologból, nem engedem, hogy a földbirtokpolitika kérdése a mindenkor divatos napi áramlatok és gondolatok szerint irányítottassék, hanem bizonyos nagy, általános nemzeti és állami érdekek szerint irányítja ezt a Földbirtokrendező Tanács. De én azt hiszem, hogy a törvény nem erre gondol, mert a javaslat emellett meghatároz a Földbirtokrendező Tanács részére konkrét feladatokat, oly konkrét feladatokat, amelyek tulajdonképpen bírói hatáskörbe esnek bele. Így például a Birtokrendező Tanács fogja megállapítani azt, hogy az adott viszonyok között melyik birtokot

kell kisbirtoknak, középbirtoknak avagy nagybirtoknak tekinteni. Adott viszonyok között a Földbirtokrendező Tanács állapítja meg, hogy az ár, amelyet a birtokért akarnak adni, megfelelő-e. Szóval a megváltási eljárás során is vannak bizonyos — quasi — bírói funkcióval kapcsolatban lévő eljárások, amelyek során ennek a tulajdonképpeni vegyes bíróságnak a hatásköre igen szépen és szabatosan van előírva a törvényben. Én tehát azt hiszem, hogy a javaslatnak ez az első szakasza nem fedi teljesen az Országos Földbirtokrendező Tanács hatáskörét és tulajdonképpen ezt az első szakaszt, ha a valósághoz hű képet akarunk alkotni, meg kell változtatnunk és meg kell mondanunk azt, hogy ennek a szervezetnek a hatásköre nem a birtokpolitikának vezetése és irányítása, hanem éppen a birtokpolitikának az ellenőrzése, mert az irányítást magát mások végzik, de a törvény által — quasi — ehhez a szervhez utalt ellenőrzést, tehát a bírói funkciókat neki kell ellátnia. Legyen szabad azonban ezen a helyen felvetnem azt a kérdést, — nem akarok ebből mindjárt dedukciót és következtetést levonni — hogy amikor a javaslat feladatává teszi ennek a Birtokrendező Tanácsnak azt, hogy megállapítsa, melyik birtok alkalmas a kisajátításra vagy megváltásra, ennek a kérdésnek az eldöntése nem volna-e tulajdonképpen teljesen bírói funkciónak minősítendő és talán e Tanács hatásköréből kirekesztendő? Én t. i. azt láttam, hogy a mi bíróságaink nem csupán akkor működtek igen szépen, amikor a jogélet lassan, biztosan csörgedezett itt, hanem abban az időben is igen szépen beleilleszkedtek a változott jogfelfogásokba, amely időben a jogélet bizony kezdett felfordulni. Látjuk, hogy a mi bíróságaink nyitva tartják a szemüket, az élet üterén tartják kezüket és én éppen ezért egész nyugodtan merném rájuk bízni annak megállapítását, hogy valamely nagybirtok tényleg megváltási vagy kisajátítási eljárásnak rendeltessék-e alá, vagy sem, már t. i. rábízni ezt a Kúriára, illetőleg a rendes bíróságra és nem rendelném ezt az Országos Földbirtokrendező Tanács feladatává. Ennek a Tanácsnak maradhatna azután a tulajdonképpeni és igazi feladata és hatásköre az, amit az előbb így voltam bátor jellemezni: a megoszlásra irányuló állami tevékenység ellenőrzése.

A törvény második fejezete állapítja meg az államot illető elővásárlási jogot. Az elővásárlási jog megkonstruálása igazán tipikus ennek a törvénynek a szerkezetére nézve. Igen érdekes jogászai szabatsóssággal és a jogászt megvesztegető — quasi — cukorporral behintve adja be ez a törvényjavaslat a legkeserűbb pirulákat is. Ez az elővásárlási jog ugyanis, meglehetősen keserű pirula azért, mert rendkívül megnehezíti és rendkívül korlátolja a birtokforgalmat. T. i. a rendelkezés úgy szól, hogy, ha valaki a birtokát elidegenítette, akkor a birtoka elidegenítésének telek-

könyvi átíratásától számított 30 napon belül és esetleg azon túl is, hogyha az Országos Földbirtokrendező Tanács hozzájárul, további 60 nappal meghosszabbítva, tehát 90 napon belül az államnak joga van megváltani a birtokot, ill. az állam érvényesítheti elővásárlási jogát. Ennek az elővásárlási jognak vannak azonban bizonyos korlátozásai. Így például a község belterületén fekvő ingatlan nem esik elővásárlási jog alá akkor, hogyha a felek kimutatják, hogy az elidegenítő és a szerződő egymással bizonyos közelebbi rokoni összeköttetésben állanak. De azt nem értem, hogy a javaslat itt miért szabja olyan szűk körre az érdekeltek számát. Nevezetesen elfelejtkeznek a törvény arról, hogy lehetnek például örökségi osztályosok, vagy tulajdoni közösségben állók egymással, vagy érdekeltek, akik egymással tulajdonképpen nem is névrokonok és abban az esetben, ha az egyik tulajdonostárs a másik tulajdonostárs ingatlanát megszerzi, átveszi, az állam elővásárlási joga előállhat. Ez legalább van olyan méltánytalan, — ha már összehasonlításról van szó — mint aminő méltánytalan az, hogy az unokatestvérek közötti megváltási jogot vagy ügyletet privilegizálja a törvény a tekintetben, hogy ily esetekben elővásárlás nincsen. De különben sem értem itt a javaslat rendelkezését tökéletesen a tekintetben, hogy amikor a javaslat megmondja, hogy az unokatestvérek között kötött ügyleteknél nincs az államnak elővásárlási joga, vajjon ez az unokatestvérség tulajdonképpen meddig terjed: csupán elsőizigleni unokatestvérekről van-e szó, vagy pedig egyáltalán, a család kebelébe beleeső bármely unokatestvérről?

Az elővásárlási jog ezen korlátozásán kívül van a javaslatnak egy, az élet körülményeivel számoló szakasza s ez a 18. szakasz. Ezelőtt a szakasz előtt kalapot emelek. Itt csak egy baj van, az t. i., hogy az egész eljárást nehézkessé teszi, pedig az eljárás lényegesen egyszerűbben volna szabályozható, mint ahogy a javaslatban szabályozva van. Nevezetesen azt mondja ez a szakasz, hogy bárkinek joga és módja van birtokát felkinálni annak a gazdasági hatóságnak, amely illetékes az illető vármegye területén dönteni. Nevezetesen jogában áll bárkinek felajánlani birtokát a közigazgatási bizottság gazdasági albizottságának és e bizottságnak módjában van nyilatkozni afelől, hogy reflektál-e a birtokra és érvényesíteni kívánja-e az elővásárlási jogot vagy sem. Ennek a reflektáló nyilatkozatnak a megtételére vagy meg nem tételére azonban sajnos nincs a közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága semmiféle határidőhöz kötve. Előreláthatólag tehát elő fog állni az a helyzet, amelyet olyan tisztviselőknél tapasztalunk, akiknek nincsen meg az elegendő hátgerincük arra, hogy a saját felfogásukat érvényesítsék. Szóval, elő fog állni az a helyzet, hogy egy ilyen tisztviselő nem fog merni nyilatkozni, hogy reflektál-e arra a bizonyos birtokra, vagy sem és ennek követ-

keztében a dolgot el fogja tolni. Szükségesnek látszik tehát itten egy oly rendelkezés betoldása, amely rendelkezés folytán ez a gazdasági albizottság záros határidőn belül tartozik nyilatkozni, s ha a birtokra nem reflektál ez a bizottság, akkor a tulajdonos szabadon rendelkezhetik vele. Ily módon képzelhetem csupán az itt előállható nagy dolgok kontrainteresszét valamiképen. Leszek bátor később majd rámutatni arra, hogy én a dolog tulajdonképeni kiépítését másképen gondolom. De ha már ez benne van a javaslatban s keresztül fog menni akceptálása a nemzetgyűlésen, abban az esetben, azt hiszem, ennek a fogatkozásait a már említett módon lehet majd korigálni. Legyen szabad itt ugyanis rámutatnom arra, — és ez már egyike azoknak a részleteknek, amelyek az általam említett általános érték megítélésére vonatkoznak — hogy igen nagy hibája a javaslatnak az, hogy rengeteg sok hatósági eljárást és megbízatást ékel a dolgok közé. Hogy e rengeteg sok eljárásnak a gazdasági élet szabályozásával szemben való közbeékelése mennyi hátránnyal jár, azt mi, akiknek a központok által vezetett és u. n. szociális gazdálkodásoknak kialakulását módunkban volt megfigyelnünk, nagyon jól tudjuk. Ennek a nótának a vége az, hogy az ügyletek lebonyolítása töméntelen zökkenővel jár s így a piacra kerülő dolgok elértéktelenedésével, egy csomó kijáró és protektor igénybevételével a nemzeti improduktív munka óriási módon felszaporodik.

Érdekes, hogy a javaslat ennek az elővásárlási jognak gyakorlását nem tartja az állam kizárólagos hatáskörébe tartozónak, hanem feljogosítja a földművelésügyi minisztert arra, hogy ő az elővásárlási jog gyakorlását átengedheti az Altruista Banknak és az Orsz. Közp. Hitel-szövetkezetnek.

Nem világos előttem a javaslat a tekintetben, hogy az elővásárlási jog átengedésének miként kell történnie? Egyes konkrét esetekben, mondjuk, ha én eladtam a birtokomat, akkor a földművelésügyi miniszter feljogosítja az O. K. H.-t, hogy gyakorolja itt az állam nevében az elővásárlási jogot. Ha így van, akkor ezt helyesnek gondolom, ha azonban — és a javaslat szövegezése módot ad arra, hogy ezt így értelmezzük — ez az állam hatáskörének egy általános átruházása, akkor ez egy olyan dolog, amely a modern állam gondolatával teljesen ellenkezik. Állami hatásköröket sem az Altruista Bankra, sem az O. K. H.-ra, mint általános hatásköröket átruházni nem szabad. Kívánatosnak látszana tehát a javaslat ebéli rendelkezésének a precizizálása.

Amint már említettem, ha valaki átíratott ingatlant, akkor a telekkönyvvezetőtől kapott értesítőől számított 30 napon belül gyakorolhatja az állam elővásárlási jogát. Én nem gondolnám, hogy helyes dolog volna a telekkönyvvezetésről kapott értesítés alapul vétele. Méltóztassanak

csak elképzelni egy birtoktestet, — nem is olyan ritka dolog ez — amely 25—30 telekkönyvben is benne van, micsoda rengeteg hivatalból való munkát igényel ez, amikor az állam elővásárlási jogát érvényesíti s aminek következtében mindezeket a telekkönyvi bejegyzéseket törölni kell. Méltóztassanak elképzelni, hogy kötünk egy ügyletet gyámhatósági jóváhagyással, stb.-vel kapcsolatosan. Most az illető, aki az ingatlant vásárolta, felvett egy kölcsönt. Ezt a kölcsönt bekebelezhetjük, ezzel a bekebelezéssel egy rakás intézkedés jár az egész vonalon, amely végig felesleges. Nem volna-e helyes tehát a javaslatnak egy oly értelmű pótlása, amely azt mondja, hogy nem csupán a telekkönyvvezetésről kapott értesítés kézbevétele után számított 30 napon belül kell gyakorolnia az államnak ezt az elővételi jogot, hanem egész egyszerűen, hivatalos formában, akár telekkönyvi hatóság útján, akár hiteles személy közbejöttével, az illető magánfél által a megfelelő fórumok előtt tett bejelentéstől számítva? Evvel óriási technikai könnyítést vinnénk keresztül.

Érdekes, hogy a javaslat miként állapítja meg az elővásárlási jog gyakorlását a vételár tekintetében. Azt mondja ugyanis a javaslat, hogy ugyanazon feltételek mellett kell az elővásárlási jogot gyakorolni és érvényesíteni, amely feltételek az eredeti szerződésben vannak megállapítva. Ám mindjárt köt egy csombékot is erre a rendelkezésre. Nevezetesen azt mondja a javaslat: ha pedig túl magasnak látszik ez a vételár, abban az esetben jogosítva van a kisajátító, az elővásárlásra jogosított, tehát az állam egy alacsonyabb vételajánlatot tenni az eladónak, amely vételajánlat tekintetében az Országos Földbirtokrendező Tanács állapítja meg a vételárat, vagy pedig, aki birtokát el akarja adni, jogosítva van az eladástól elállani.

Mélyen tisztelt uraim! Én azt hiszem, hogy a javaslatnak ez a rendelkezése feltétlenül helytelen. A javaslat büntetőjogi paragrafusai elég szigorúak, ezekkel a paragrafusokkal meg lehet fogni és büntetni mindenkit, aki a törvényt kijátsza, aki hamis és áladatokat ír be a vételár helyébe. Esetleg statuálhatunk rá egy külön büntetést is, de egy olyan hatáskört, amely arra jogosít, hogy az állam, ha a vételár nem látszik neki megfelelőnek, jogosítva van alacsonyabb vételajánlatot tenni, legalább is túlmerésnek tartok. De helytelennek tartom az elővásárlás tekintetében azt a rendelkezést is, amely azt állapítja meg, hogy: ha netalán a mellékkikötések nem felelnek meg annak, aki ellen az elővásárlási jogot gyakorolják, kérheti az illető, hogy a mellékkikötések nem létezőknek tekintessenek és a kötbérikötések is, ha nem megfelelők, szintén hatálytalaníthatnak. Azt hiszem, hogy nem tévedek, ha azt gondolom, hogy a javaslat szerkesztői nyilván arra céloztak, hogy

itt esetleg, valamilyen úton-módon ki lehetne játszani a törvényt. Olyan mellékkikötéseket csinálhatnak, amelyeknek teljesítése csakis annak az embernek szól, akinek a birtokot oda akarják adni és ezek teljesítése másnak módjában nem állhat. Azonban oly ritkán fordulhat elő az ilyen eljárás, hogy ezeknek a kivételes eseteknek a kedvéért az egészet amorffá tenni, kivetköztetni eredeti formájából, nem látszik helyesnek.

Itt említem meg, hogy az elővásárlási jog gyakorlása tekintetében nem gondoskodik a javaslat például arról, hogy mi történjék az illetékekkel. Tudjuk igen jól, hogy abban az esetben, ha egy ügylet hatálytalanított, az illetékszabályok bizonyos rendelkezéseket tartalmaznak. Tartalmazzák azt, hogy nekünk rá kell vezetni egy nyilatkozattal magára a szerződésre, az okiratra azt, hogy hatálytalanítjuk azt az okiratot. Most, ismerve a kivető hatóságok szűkkeblűségét, helyesnek látszanék egy oly mérvű pótlása a javaslatnak, amely azt mondaná, hogy hivatalból biztosítsuk azt, akivel szemben az elővásárlást gyakoroljuk aziránt, hogy az illetékekkel kapcsolatos dolgok hatályukat veszítik. Mert meg kell gondolni, hogy nem kell-e kárpótolni azt, akit az elővásárlási jog gyakorlása által ügyis megkárosítunk. Bizony illeték, az van jócskán. Aki felvett kölcsönt, annak illetéke van a kölcsönkötvény kiállításánál, a bekebelezésnél, becslési költségeknél stb. De ezek másodrangú kérdések, azért hát nem is foglalkozom velük tovább. (Halljuk, halljuk!)

Most már összefoglalom, ha nem méltóztatnak gondolni, hogy ezek aprólékos dolgok. Ezzel csak rá akartam mutatni arra, hogy ennél a fejezetnél, az egésznek a kiépítésében még van nagyon sok pótolni való, amely pótlásokat nemcsak a részletmunkával kell keresztülvinnünk, hanem bizonyos általános elvi alapon is kell eljárunk, ha a hibákat tökéletesen korigálni akarjuk.

Az állam által igénybevehető eszköz a birtokpolitika céljára az elővásárlási jogon kívül a törvény harmadik fejezetében biztosított és az államot megillető megváltási jog. Különösen ennek a megváltási jognak a kiépítésénél leszek bátor rámutatni arra, hogy itt bizonyos elvi alapok megváltoztatása talán lényeges előnyére válna általánosságban is a javaslatnak.

A megváltási jog tulajdonképpen tökéletesen azonos a mi kisajátítási jogunkkal, ami az elvétel tartalmát illeti. De érdekes, hogy míg a szó maga: megváltás, szebben hangzik, mint kisajátítás, de facto, az, amit itten megváltás folytán kap a birtoktulajdonos vagy a megváltás által a jogaiban károsított egyén, lényegesen kevesebb, mint amit a kisajátított kap. T. i. a kisajátított megkapja az ő kisajátított vagyontárgyának a teljes értékét. Például, tegyük fel, elveszik a birtokomnak egy részét, ekkor a birtok megmaradó részén lévő épületek aránylag sok-

kal kisebb birtoktestre esnek s így egy bizonyos károsodásom áll elő, amely károsodást én nekem a kisajátítás esetén megtérítenek. Ha hasznobérlő vagyok és a birtokot kisajátítják, ebben az esetben, mint hasznobérlőnek, ki nem elégítik igényemet. Amint látjuk tehát, a kisajátítás a csunyább szó, a szép eufemisztikus megváltás szó mellett, de viszont ez a szép szó tartalmazza azt, hogy a hasznobérlőnek nem térítenek meg egyebet, mint csupán a beruházását, illetve befektetését. Kisajátítás esetén a kisajátított a birtok effektív értékét kellene, hogy kapja, míg itt, a megváltás esetén kénytelen megelégedni tulajdonképpen azzal, hogy a kötvényekkel elégítsék ki. Hát én nem merném mondani m. t. uraim, hogy ez a kötvényekkel való kielégítés jogosult, helyes és indokolt lenne. Ha az állami megváltással ilyképpen operálunk, akkor nem igen tudom elképzelni, hogy másképpen lehetne megoldani a dolgot, de azt igenis el tudom gondolni, hogy valami úton-módon mégis meglehetne ezt a kérdést oldani, csak éppen nem úgy, mint ahogy ezt a javaslat teszi. A javaslat t. i. az állami megváltást mindenkor közbeiktatja a közé, akitől a birtokot elveszi és a közé, aki a birtokot kapja. Tulajdonképpen az állam nem is magát helyezi itt közébe, hanem az O. K. H.-t, vagy az Altruista Bankot. Ha én ki tudom kapcsolni ebből a dologból az államot, illetve az O. K. H.-t, vagy az Altruista Bankot és ha össze tudom hozni a két embert, a vevőt és az eladót egymással, akkor tulajdonképpen gazdaságilag sokkal helyesebb és sokkal indokoltabb eredményre jutok, mint aminő eredményre jutok el akkor, ha ez a belekapcsolódás megtörténik. Megjegyzem, a javaslat egy igen bölcs szakaszban rá is utal erre. Nevezetesen azt mondja a javaslat a 32. szakaszban, hogy: ha valamely község területéből egyharmad résznél többet foglal el a nagybirtok, akkor joga van felhívni a Birtokrendező Tanácsnak a nagybirtokost vagy a nagybirtokosokat, hogy ők a birtokaik egy részét idegenítsék el és állapodjanak meg valami úton-módon azokkal az emberekkel, akik a törvény értelmében birtokhoz jutni jogosítva vannak. Ennek a szakasznak kiegészítője egy egészen önálló, külön fejezet, amely szabályozza magának a birtokparcellázásnak jövődő formáját és egyúttal egy másik fejezet is van, amely megállapítja azt, hogy jogosítva vagyok birtokom egy bizonyos részét esetleg apró, száz katasztrális holdon aluli kisbérletek útján hasznosítani és ezáltal birtokom, amíg bérbe van adva, a parcellázás alól tulajdonképpen mentesítetik. Ámde dacára annak, hogy ez a két rendelkezés benne van a javaslatban, még sem gondolom, hogy a magán-tevékenység — amit én megfelelő panaceának tartanék — érvényesülni fog tudni.

Amikor a javaslat az ötödik fejezetében a birtokparcellázás kérdését szabályozza, oly rendkívül sok formalitást állít fel, előzetes bejelentéseket

és egyéb mindenféle komplikációkat, hogy példának okáért megtörténik az, ami Magyarországon eddig még sohasem volt, hogy t. i. a birtokot a gazdálkodónak nem lehet addig átadni, amíg az a telekkönyvben szétdarabolva és rendesen átírva nincsen, holott éppen Magyarországon a parasztembernek az kell, hogy mindenképen lássa azt a darab földet, amelyet megvesz s csak amikor látta, azután fizet. A törvény ebbeli rendelkezéseit szerintem át kell korrigálni, mert legyenek a legkegyetlenebb, a lehető legszigorúbb rendelkezések abban a tekintetben, hogy a parasztembert vagy kispasztát kizsarolni és kiuzsorázni ne lehessen mondom, ebben a tekintetben legyenek drákói büntetések is kiszabhatók, de a fő az, hogy magát a nagyon szépen keresztülvitt gazdasági fejlődésünket, gazdasági életünket mindenféle üvegházi rendelkezésekkel és intézkedésekkel, mindenféle korlátok közé szorítással ne lehessen fejlődésében meggátolni. Mert minden egyes törvény nem a szakaszai szerint ér valamit, hanem aszerint, hogy hogyan ültetődik át az életbe. Ha ennek a javaslatnak bölcsen megszövegezett 32. szakaszát, kapcsolatban az V. fejezettel és a parcellázási bérletekre vonatkozó paragrafusokkal, át fogjuk tudni vinni megfelelően az életbe, az esetben ez a javaslat elfogadtatván, áldást hozó törvény lesz, ha azonban nem fogjuk tudni átvinni az életbe, akkor a lehető legnagyobb zavarokat fogja okozni, mert hiszen mindenütt csak zökkenő és felfordulás fog látható lenni.

M. t. uraim! Én nem tudom szépen, dogmaticice levézetni a dolgokat, de azt merem mondani, hogy a parasztot és a kispasztát és a lelkivilágukat teljesen ismerem. S állítom, hogy az állam belekapcsolásával, rendkívül óvatosan kell ebben a kérdésben eljárunk. A mi parasztjaink sokkal okosabbak, sokkal bölcsőbbek és gazdasági érdekeiket sokkal inkább megvédeni tudók, mint ahogy azt általánosságban, különösen pedig hatósági körökben gondolják. Én ismerem a felvidéki, a szabolcsmegyei, szatmármegyei parasztot és joggal mondhatom ezt. A parasztember, ha látja, hogy az állam jön és nyújtani akar neki valamit, akkor azt igyekszik mindenképen kihasználni. Hogy azután ki, melyik szerv nyújtja neki a kedvezményt, az már teljesen egyre megy. Nem szabad nekünk m. t. uraim az O. K. H.-t, vagy az Altruista Bankot direkt avval közbeékelni, hogy ő nyujtsa a már említett dolgokat, csupán azért, mert jót akar tenni. De ezenkívül azt sem tudom, hogy elhiszi-e neki azt a kispasztáember, hogy jót akar igazán tenni vele?! A parasztember mindig azt fogja hinni, hogy e mögött valami huncutság rejlik. Gondolni és ügyelni kell mindenkor arra, hogy lehetőleg a kispasztáember maga alkudjék meg a földesurával s ha ez már megtörtént, akkor ez az alku bizonyára meg fogja tudni védeni

annak a gazdaembernek az érdekeit, mert a kisgazdának több magához való esze van, mint amennyit róla feltételeznek.

Nem akarom ennél a fejezetnél, mint az előzőnél is, a részleteket is kielemezni, de mégis ez az, ahova ki akarok lyukadni: a leghelyesebb lenne az, ha megállapítaná a törvény azt, amely egy községnél, vagy bizonyos birtokkomplexumnál esetleg helytelen is lenne, hogy ha bizonyos területből, bizonyos gazdasági egységből a birtoknak nem $\frac{1}{3}$ -ánál, — mert az $\frac{1}{3}$ -ad nagyon kevés — hanem a felénél, vagy $\frac{2}{3}$ -ánál több a latifundium: az illető érdekeltek jogosítva vannak vagy a bíróságnál, vagy az Országos Földbirtokrendező Tanácsnál a hatóság által a maguk részére a kisajátítást kérni. Ebben az esetben az állam kikapcsolódik a dolgokból s szembeállítjuk egymással a feleket, s az igénylők az illető földbirtoktulajdonossal megfelelő módon meg is fognak tudni egyezni.

És itt méltóztassanak nekem megengedni egy mellékes megjegyzést. Ezeknél a vételeknél a kisgazdákra nézve úgyszólván tökéletesen mellékes a vételár. Egy roppant érdekes dolgot leszek bátor itt a figyelmükbe ajánlani.

A demarkációs vonal Abauj-Torna megyének most a közepén megy keresztül és a demarkációs vonalon belül Kassa felé ugyanannyi korona a földnek az ára, mint a demarkációs vonalon innen. Ám Cseh-Szlovákiában éppen háromszor annyit ér ma az ottani valutáris viszonyok mellett a pénzegység, mint a korona Hidasnémetin alul, habár enn jobb földet kapni. A kisgazda részére a föld munkaeszköz és ez a munkaeszköz nála tulajdonképpen áruzámba megy. Éppen úgy, ahogy a kapának az árát megfizeti, bármilyen magas is az és nem fizet rá a kapára, éppen úgy tulajdonképpen indifferens a kisbirtokos földhözjuttatásánál a vételár szerepe. Éppen ezért meg vagyok győződve, hogy a kisbirtokos a földesurával, akire nézve a törvény megállapításokkal él és a birtoktanács kötelezettséget hárít, meg fog tudni egyezni. A megegyezés létesítése esetén egészen szépen és szabatosan keresztül¹ lehet vinni azután azokat a rendelkezéseket, amelyek ennek a törvénynek negyedik és ötödik fejezetében, a haszonbérletek átvételére vonatkozó fejezeteiben, azonkívül az ingatlan feldarabolására vonatkozó fejezetekben meg vannak állapítva.

A megváltásra vonatkozó fejezetben egy roppant érdekes gondolat domborodik ki, amelyik gondolattal tulajdonképpen nem akarom áztatni magamat. Én tudniillik ki merem azt mondani, hogy feltétlenül helytelen, de mégis szükséges bizonyos korlátok megállapítása. — Nevezetesen azt mondja a javaslat, hogy a kis-, közép- és nagybirtok kategóriáit törvényileg nem szabályozzák, hanem azt, hogy melyik a kis-,

közép- vagy nagybirtok, mindenkor az Országos Földbirtokrendező Tanács fogja a viszonyok figyelembevételével megállapítani.

Tisztelt Uraim! Én értem ezt és jogosult is lehet talán ez a tel fogás, de ne méltóztassanak elfelejteni, hogy néha vannak bizonyos eszmeáramlatok, bizonyos pillanatnyi nekirohanások, nekilendülések, amely esetekkel szemben igen jó szolgálatot tehet egy szigorú és merev korlát. — Éppen ezért lefelé bizonyos minimumok megállapítását tartanám helyesnek, a megállapítását például annak, hogy egy 500, vagy 200 holdas minimum egyáltalán nem bántható. Ez helyesnek és indokoltnak látszik. De ezenkívül az a szempont is helyesnek és indokoltnak látszik, hogy ne legyen kénytelen az eljáró hatóság befolyásolni az Országos Birtokrendező Tanácsot még olyan esetekben sem, amit a javaslat megenged, hogy tudniillik rendkívüli viszonyok között még a közép birtokot, sőt a kisbirtokot is igénybe lehet venni. Tulajdonképen kómi kus dolog is ez: kisajátítani a kisbirtokot azért, hogy egy másik kisbirtokos kaphassa meg azt. Ez lehet igen szép jogász i játék, de valóban valami olyan dolog, aminek a belső indoklottsága teljesen hiányzik.

Szabad legyen itt megemlítenem, hogy igen helyes és szép rendelkezés az, amely az mondja, hogy oly birtokot nem lehet kisajátítani, amely mezőgazdasági, ipari üzem céljait szolgálja, ha ezen üzem továbbfolytatásához a birtok nélkülözhetetlenül szükséges. Ez a gondolat maga igen szép és helyes gondolat, de elemezzük csak egy kissé, hogy mit is jelent tulajdonképen? Tudjuk, hogy mezőgazdasági ipari üzem birtokkal kapcsolatos csak kétféle van: a szesz és a cukorgyár üzeme. Ilyen a textilüzem is a kender- és lentermelés tekintetében.

Nos, ha a birtokon szeszgyár volt, ebben az esetben a birtok nem képezheti kisajátítás tárgyát. Ezt tökéletesen értem, mert az a bizonyos kontingens, amely azon a birtokon termelhető, mennyiségével hozzátapad tulajdonképpen magához a birtokhoz. Méltóztassék elképzelni, hogyha én egy cukorgyárat akarok létesíteni és nincs egyáltalán mezőgazdaságom, birtokom, kénytelen vagyok előbb bizonyos mezőgazdaságot létesíteni, amely magvát kell, hogy képezze egy egész nagy mezőgazdasági üzemnek, s erre az esetre a törvény már nem vonatkozik.

Úgy látszik, hogy e szakasznak is megfelelő, némileg szabatosabb körvonalozására volna szükség. E fejezet ismeretéhez tartozik az a kérdés is, amelyik az egész javaslat értékére nézve a döntő ítélet bázisát képezheti. Ebben a fejezetben állapítja meg ugyanis a törvény azt, ami a tulajdonképeni célja. Azt mondja ugyanis az első bekezdés: Alkalmazás szempontjából közérdekűnek főleg a következő földbirtokpolitikai célok nyilváníthatók: a hadirokkantoknak, a hadiözvegyeknek, a hadiárva k n a k, általában a hadiszolgálatban állott elemeknek és a hazába visszaván-

dorlóknak a földhöz juttatása, gazdasági munkásházak emelése, a mezőgazdasági munkások és a kisbirtokosok számának szaporítása, az ellenség által székhelyükről kiutasított, vagy önhibájukon kívül állásukat veszített gazdatisztek, nyugdíjazott közalkalmazottak, hivatásos katonák földhöz juttatása, végül pedig középbirtokok alakítása, avagy közérdekű gazdasági intézmények létesítése.

Miként már egyszer volt szerencsém másutt is kifejteni ezt, óriási hibája a földbirtokpolitikának, ha a paraszt földhöz juttatását összekapcsoljuk ezekkel a szociális irányzatú földhöz juttatásokkal. Annak a kérdésnek a megoldása, hogy hogyan juttassuk a kisgazdát földbirtokhoz, nem pénzügyi, nem gazdasági probléma, hanem egy egyszerű, technikai kérdés, és ha a kérdést megfelelően kezeljük, gondoskodunk megfelelő mérnökökről, gyors telekkönyvvezetésről, hogy kíuzsorázás ne történhessék, saját maga intézi el az evvel kapcsolatos feladatokat úgy, hogy az államnak ebből terhe nem keletkezik. Még a nincstelen paraszt is, ha földhöz jut, ki fogja tudni fizetni a vételárat, amelyet magára vállalt.

Am ennek az egész akciónak a sikerét veszélyeztetheti tulajdonképpen, hogy ha a gazdaságilag gyöngébb, erőtlenebb existencia földhöz juttatását bekapcsoljuk ebbe a kérdésbe. Elsősorban, a lehető legnagyobb szerencsétlenségnek tartanám azt, hogyha ide a középbirtokok alakítása iránti igényt kapcsolnók be. (Úgy van, úgy van!) Ha gondoskodni akarunk olyan emberekről, akiknek középbirtokokra van szükségük, akkor adjunk azoknak az embereknek nyugdíjat, de ne adjunk olyan tőkeértéket, a legbecsesebb tőkeértéket, amelynek hozadéka nem fog megfelelő lenni az ő kezében.

Ez az m. t. uraim, ami ennek, a különben becsületes és jó javaslatnak rákfenéje, ez az, amit ebből ki kell kapcsolni. Ha földet akarunk adni valaki másnak is, nemcsak annak, aki azon a földön, mint gazdaságilag oda való egyén, hivatva van gazdálkodni, tessék, állítsunk be a költségvetésünkbe 10 vagy 100 milliót ezeknek az embereknek a számára, fizessük meg nyugdíjukat, szociális és egyéb intézkedésekkel támogassuk őket, de ami nekünk a legbecsesebb és legértékesebb, a földet, azt ne adjuk oda, m. t. uraim. Én evvel ismertetésemet és rövid kritikámat be is zárom és átadom nálamnál hivatottabbaknak a szót, hogy a javaslat pénzügyi rendelkezéseivel foglalkozzanak.

Éber Antal: Igen tisztelt Közgazdasági Társaság! Ha a szóbanforgó javaslatnak, amelynek szövege az igen tisztelt Hallgatóság legnagyobb része előtt ismeretlen, bírálatával foglalkozunk, akkor azt hiszem, hogy először el kell foglalnunk azt az álláspontot, azt a nézőpontot,

amelyből a bírálat jogával egyáltalán élhetünk. Ha t. i. a javaslatot abból a szempontból bíráljuk, hogy vajjon a fennforgó politikai és társadalmi körülmények közepette, azok után a szerencsétlen előzmények után, amelyek ezen a téren fennállottak, ami alatt főleg a Buzá-Barna-féle szerencsétlen törvényjavaslatot, illetve néptörvényt értem, miképen alakulhat az új helyzet, akkor, ha ismerjük az előbb említett törvény kapcsán keletkezett fölfordulást és izgalmakat és számítunk a rendelkezéseknek a jelenlegi parlamentnél való keresztülvihetőségével, kétségtelenül azt kell mondanunk, hogy a javaslat ezen nehézsége mellett, az így fennforgó viszonyok közepette szerencsés alkotás és éppen ezért üdvözlünk kell azt a földművelésügyi kormányt, amely az előbb elmondott szerencsétlen előzmények után és olyan rettenetes nehéz jelenlegi körülmények között, mint amilyen most uralkodik, az objektivitásnak, az igazságosságnak és a közgazdasági célszerűségnek olyan megértését tanúsította, hogy ki tudta elégíteni azokat a követelményeket, amelyek ma fennállanak és amelyek orvoslása a javaslatban lefektetve van.

Ha általánosságban, amit talán ebben a társaságban szabad megtenni, mondom, ha általánosságban és nem a parlamenti keresztülvihetőség szempontjából nézzük, hogy vajjon szükség volt-e arra a javaslatra, szükség volt-e olyan mértékben, mint ahogy az a törvényjavaslatban le van fektetve, ismétlem, nem a politikai célszerűség, hanem egy magasabb szempontból, akkor természetesen az embernek sok bírálni és sok kifogásolnivalója akad a javaslat alapvető rendelkezéseiben, mert mint az igen tisztelt előttem szóló úr is mondotta: jogászilag gondolkodó emberek előtt ezek az elővásárlási, megváltási, és illetve kisajátítási jogszabályok egy olyan mély és egy oly rettenetesen súlyos beavatkozást jelentenek minden magánjogi igénybe, a tulajdonjog, a magánjog fogalmának kérdésébe és mindabba, aminek érzése ma már szinte jogi meggyőződéssé vált, különösen pedig nálunk, egy agrárius országban, hogy joggal fel kell vetni azt a kérdést, hogy vajjon egy ennyire alapos és ennyire minden jogi elvet felforgató törvényjavaslatra volt-e okvetlenül szükség, kellett-e és kell-e? Csak nézzük jól meg a dolgot, hogy ilyen mély beavatkozás azokkal a bajokkal, azokkal a fogyatkozásokkal szemben, amelyek orvoslására vállalkozunk, kell-e? Ha pedig erre a kérdésre felelni akarok, akkor visszatekintőleg azt kell, hogy mondjam, igen tisztelt Társaság, hogy tulajdonképpen mindazok a dolgok, amik itt minálunk Magyarországon a földbirtokreform gondolatát annyira a politikai és társadalmi küzdelmek előterébe állították, mondom mindazok olyan hiányai és fogyatkozásai voltak nem is annyira jogrendszerünknek, mint inkább adminisztrációnknak, amelyeket, ha a kellő időben fogtunk

volna orvoslásukhoz, még pedig sokkal kisebb eszközökkel, mint amelyeket a javaslat most statuál, sőt ha a mostani időben is ilyen rendelkezésekkel és ilyen intézkedésekkel fognók meg a kérdést, akkor a jogos panaszokat inkább lehetne orvosolni, a tényleg fennálló, kiáltó gazdasági hibákat inkább lehetne szanálni anélkül, hogy egy ilyen végtelenül mély beavatkozást tennénk az ország gazdasági és jogi életébe, amely — helyezzük azt akármilyen bírói funkció oltalma alá, akármilyen jury védelme alá — mégis csak egy rendkívül súlyos veszedelmet rejt magában abból a szempontból, hogy megszerzett és jogszerűen élvezett magánjogokat tulajdonképen egyszerűen semmibe vesz.

Mielőtt ez a birtokpolitikai mozgalom, vagy törvényhozás iránti vágy és mozgalom megindult volna, azelőtt mindazt, ami itt a most szóban lévő törvényjavaslatban foglaltatik, a gazdasági élet önmagában természetesen intézte el. Ez volt az, amit röviden nálunk parcellázási tevékenységnek neveztek és ennek ismertünk. Amikor egy vidéken vagy egy községben a parasztnak kedve támadt föld szerzésére, akkor a földbirtokosnál közvetlenül vagy közvetítők útján, vállalkozók útján, akik a földtulajdonostól megvették a földet és a parasztnak, ha lehetett, drágábban eladták, ez a birtokforgalom szabályos és természetes lebonyolítást nyert. Amikor ez a mozgalom néhány éven át folyamatban volt, akkor ezzel egyidejűleg megindult a sajtóban, a mezőgazdasági érdekvépviseletekben egy nagy hangulatkeltés abban az irányban, hogy itt visszaélések történnek, hogy itt nyereszkesedés tárgyává tétetik a föld, hogy itt a paraszt kiuzsoráztatik és kizsákmányoltatik és ennek a következménye volt azután a mi törvénytárunkban egy olyan alkotás, amely a magánjogokba semmiképen bele nem ütközött, sőt a magánparcellázási tevékenységet önmagában nem is korlátozta, mégis amely mintegy konkurráló intézményt akart a magánparcellázás szabályozására és ellen-súlyozására felállítani s ez az alkotás az úgynevezett Altruista Bank volt. Ez azzal a programmal alakult nyilvánvalóan, hogy miután állami felügyelet és irányítás alatt áll, ott visszaélések nem következhetnek be, ott egy árdrágítási törekvés nem érvényesülhet, ennél fogva szinte magától értetődőnek tetszett, hogy a birtokpolitikának az említett szabad műveletei ott kellett vagy kell hogy lebonyolódjanak immár, ennél az Altruista Banknál, amelynél ezentúl — elméletileg legalább is — kifogástalanul fog lebonyolíttatni mindaz, ami eddig, a felhozottak szerint, a magánforgalomban kifogások alá esően bonyolított le.

Én már abban az időben is voltam bátor hangsúlyozni, amikor egészen praksisában voltam ezeknek a dolgoknak és amit egyáltalában soha sem fogok szégyelni, dacára annak, hogy ez a közvéleményben kvázi, mint diffamáló foglalkozás tüntettetett fel, mindazt, amit most.

Akkoriban ha valaki birtokot vett és azt elparcelláztatta, az valami megvetendő dolognak tartatott, nekem azonban eszem ágában sincs erre nézve más felfogással lennem, mint akkor voltam, mert igen is vallom, hogy ez igen hasznos közgazdasági tevékenység volt. Mondom tehát, hogy ennek az Altruista Banknak az alapítása egymagábanvéve nem teljes bizonyíték, mert a később való működése a legfényesebben dokumentálta, hogy nem egészen tudott a magánparcellázási mozgalmakkal versenyben állni. Hisz láttuk kérem, hogy akkor, amikor egy, az állam által patronizált és minden képzelhető kedvezménnyel felruházott, az erkölcsi magaslat legtetefjén álló, minden külső és belső erővel alátámasztott ilyen szervezet létesült, a földbirtokosság, de a parasztság is nem vette még sem igénybe az Altruista Bank jótéteményeit, hanem igenis a parcellázásoknak a legnagyobb része továbbra is magánúton nyert lebonyolítást. Ez nyilvánvalólag mutatja, hogy az elkövetett visszaélések, az elkövetett árdrágítások szempontjából erre az egyensúlyozó intézményre semmiféle szükség nem volt, amivel természetesen nem akarom azt mondani, mint hogyha hiba, tévedés vagy nem tudom mi-csoda lett volna ennek az intézetnek a felállítása, csupán arra akarok alludálni evvel, hogy ennek az intézetnek a korlátolt működése, amelyet kifejtethetett, a nagyon kis cselekvő tere, amelyre kénytelen volt szorítkozni, világosan bizonyította azt, hogy azok, akik eladták birtokaikat, amikor parcellázás alá vetették azokat, nem érezték magukban azt az erkölcsi kötelezettséget, hogy: Itt van egy Altruista intézet, amely nem követ el visszaéléseket, mint a többi magánintézetek, tehát én a birtokot annak fogom eladni, hanem igenis a vidéki intézeteknek, a fővárosi intézeteknek adták el azt. Ebből azután világosan látható, hogy az ország komoly-közvéleményében, a gazdatársadalomban az a tudat, mint hogyha itt visszaéléseket követtek volna el, tényleg fenn nem állott és a parasztok is a legnagyobb nyugalommal és bizalommal adták ezen magánparcellázási szervek kezébe birtokaikat, néha sokkal kevesebb panasszal, mint amennyit támasztottak azok a különben nem nagyszámú kiscgazdák az Altruista Bank ellen, akik az Altruista Bank útján jutottak ilyen felparcellázott birtokokhoz.

Mégis mit látunk mostan? A birtokpolitikai államtevékenység és a birtokpolitikai törvényalkotás kiinduló pontja mindig az, hogy az a megfontolás vezesse a vezető köröket, hogy minél több birtokot juttassunk a kiscgazdák kezére, mert kevés az a föld, amely ilyen magántevékenység útján a nagybirtokosoktól, középbirtokosoktól a parasztság kezére jut s amelynek keresztülvitelénél, illetőleg keresztülvitelének támogatására és istápolására még egy állami intézet is felállított. Ezzel szemben azt látjuk, hogy az utóbbi öt esztendőben a földművelés-

ügyi kormányoknak és pedig különböző miniszterek alatt, különféle fázisokban, mindig az volt a legfőbb törekvésük, hogy az említett visszaéléseket olyan módon korlátozzák és orvosolják, hogy a magánparcellázások rendszabályozásához nyuljanak, még pedig mindjárt olyanképen, amely egyszersmind teljesen lehetetlenné tette őket. Ebből azután elkövetkezett az a hajmeresztő abszurdum, hogy ugyanabban az időben, amikor állandóan azt hirdetjük, hogy az állam birtokpolitikai beavatkozására szükség van, a célból, hogy minél több föld jusson a középbirtokosoktól és nagybirtokosoktól a parasztság kezére, akkor az államhatalom tisztán jelszavak után indul, tisztán koholt és képzelt visszaélésekre támaszkodik, amelyeket hangulatos jelszóul a napisajtó már annyiszor kihasznált és amely jelszavakkal valósággal meg is akasztotta azt a magántevékenységet, amely a tulajdonjog szentségébe, a magánjogi igényekbe való minden beavatkozás nélkül, elvégezte volna a javasrészét annak a feladatnak, amelynek megoldásához most ilyen rendszabályokkal, ilyen erőszakos intézkedésekkel kell hozzányúlni. Én igazán szeretném, hogyha lehetséges volna, hogy mindazok a parasztok, akiket az utóbbi öt-hat esztendőben a kormányintézkedések megóvtak a visszaélésektől, illetőleg megóvtak attól, hogy földet vehettek volna, egy képviselőbe összetömörülnének és megjelenéne azoknak a minisztereknek a színe előtt, akik megóvták őket ezektől a visszaélésektől és felelősségre vonhatnák őket azért, hogy annak idején a földet, a nagy visszaélések mellett, 1.000–1.200 koronáért nem vehették meg, mert azt mondták rá, hogy ez üzérkedés. Ezután az üzérkedés után, mindezen kormányzati és törvényhozási bölcseségek után, majd 10.000–12.000 koronáért fogják megvenni a földet, amit azelőtt — amint mondtam — ennek a tized- vagy huszadrészéért megvehettek volna.

Az előttem szóló igen tisztelt előadó úr helyesen mondta, hogy a parasztok egyáltalán nem voltak rászorulva a földbecsléseknél a földművelésügyi kormánynak, sőt tovább megyek, az Altruista banknak a bölcseségére, mert százszor jobban tudja az a paraszt, hogy mit ér a föld, mint bárki más, mint azok a közegek vagy tejjgazdasági felügyelők, akiket a központból kiküldöttek és akik talán valami sematizmus, valami normatívum szerint esetleg meg tudják mondani, hogy mit ér a föld, de hogy az igazi szakértelmet honnan fogják venni ahhoz, hogy meg tudják ítélni azt, hogy mit ér a korona, amit a paraszt a földért fizet, azt már nem tudom. Az a paraszt, az a mezőgazdasági termelő, munkával és értékesítő tevékenységével szerzi azt a koronát, amelynek az értékét teljesen és tökéletesen ismeri, tökéletesen tudja, hogy az ő általa így szerzett koronának a földbirtokba való befektetése, mint gazdasági tevékenység, ránézve jövedelmező-e vagy nem jövedelmező és az a

paraszt meg van győződve arról, hogy sohasem téved, s ezek felől a dolgok felől mindig teljesen informálva is van. Most pedig jön az államhatalom, amelyik ad hoc felnevelt szakértőkkel akarja beleoltani a parasztra azt a bölcseséget, hogy ő mennyiért vehesse és mennyiért ne vehesse meg a földet. Igazán meglepetéssel látom, hogy ezt a hajmeresztő abszurdumot ez a törvényjavaslat újból alkalmazza. És látom a javaslat szövegéből, hogy akik ezt a javaslatot szövegezték, abban a jóhiszemű hitben éltek, hogy egy olyan gyenge ellenőrzést tesznek be ebbe a javaslatba, ami csupán a visszaélések meggátlására irányul s ami senkinek sem fog ártani és a magánparcellázás ennek dacára gyönyörűen fog tovább folyni. Ezen a ponton is osztom az előttem felszólaló tagtársam véleményét, amelyet teljesen a gyakorlat ismerete alapján mondok és teljes felelősség terhe mellett is merem megjósolni, hogy ha a javaslatnak ezek az intézkedései életbelépnek, az annyit jelent, mintha egy egyszerű szakaszban megtiltanók a magánparcellázást, mert a javaslat ezen rendelkezései mellett senki a világon nem fog többet magánparcellázással foglalkozni.

De tovább megyek, ahogy ezek a rendelkezések itt fel vannak véve, szelidebben, igazságosabban és praktikusabban meg sem szövegezhetők. Ne is törjék azok az urak a fejüket, akik a törvényt szövegezték és a szerkesztésével hivatalból foglalkozni kötelesek voltak, mert az ilyen magángazdasági tevékenység, amely a tevékenységeknek tulajdonképpen annyi fázisát öleli fel: a föld természetben való szétosztását, a telekkönyvvezetést, a financirozást és a többit, utólagos jóváhagyással, előzetes engedélyezéssel, teljesen keresztülvihetetlen és a megalkotása tökéletesen lehetetlen. Itt ismételtén utalok arra, hogy ha valakinek arra a megnyugvásra van szüksége, amelyet ugyan nem szerezhet meg magának, hogy t. i. a visszaélések megakadályoztassanak — a gazdasági élet egyéb terein sehol sem tudjuk ezt megakadályozni mással mint büntető rendelkezésekkel — a büntető törvénykönyv paragrafusaival mind csirájukban megfojthatók. Itt csupán egy speciális rendelkezés kell, amely magát a legitim, jogos és szükséges tevékenységet mégis megvédi.

De ha mégis úgy találják, hogy ilyen rendkívüli dolgokra van szükség, akkor csak szerelje fel a földművelésügyi kormányzat a szerintem egészen fölöslegesen létesített, de azért már létező Altruista bankot a működési és teljesítőképességnek minden attributumával, állítsa versenybe ezt az erkölcsi szempontból minden kifogáson felül álló és működő intézetet minden magánparcellázó tevékenységgel, — amely Altruista banknak, országos szervezet lévén, könnyen hozzáférhetővé teheti a dolgokat, mondom, teremtsen meg így az ellenőrzést a földművelésügyi

kormányzat — és akkor ezekre az elképzelt visszaélésekre vonatkozólag meglesz a kérdés megoldása, úgy hogy a magánparcellázás, mint lehetőség fennmaradhat és nem következik be az a képtelenség, az a teljes és tökéletes képtelenség — ugyanabban az időben, amelyben oly fontosnak tartom elősegíteni ennek a föltartóztatott birtokpolitikai folyamatnak a lefolyását, — hogy még a legszentebb magánjogokhoz is hozzányúlunk, ugyanakkor, amikor ugyanazzal a törvénnyel megakadályozzuk mégis ennek a folyamatnak a végbemenetelét a magántevékenység, a magánparcellázás megakadályozása által.

De ha a gyakorlati élet körülményeit nézzük e tekintetben és más vonatkozásokban is, meg lehet és meg kell állapítani, hogy szinte az a paradox helyzet áll elő, mintha az embernek azt kellene mondania — és ezt kötelessége volna mondani, — hogy a kormányzatokat, de főképp a földművelésügyi kormányzatot, mióta ezzel a kérdéssel foglalkozik, a kérdés csak abban az egy vonatkozásban érdekli, hogy beleavatkozhat a magánosok jogaiba, hogy beletaposhat a magántulajdonba. Mert azokat az intézkedéseket, amelyeket foganatosítani lehetett volna és lehetne a földbirtokreform szerint anélkül, hogy a jogos magánigények teljesen figyelmen kívül hagyatnának, anélkül, hogy a magántulajdon szentsége teljesen sárbatapostatna, nem akarják a kormányzatok elrendelni.

Itt van továbbá az, hogy a haszonbérletet, akik a bérletükben bennülnek, minden további nélkül ki lehet lökni bérletükből. Ezt eddig sohasem tették meg, mindazon évek alatt, amelyekben a legváltozatosabb formájú és a legkülönbözőbb birtokpolitikai javaslatokat készítették. De hisz kérem, itt vannak a vallás- és tanulmányi alapnak az óriási nagykiterjedésű birtokai, beleértve olyan vidékekbe, amelyeken az agrárpolitikai mozgalom a legélesebb, igen sok községnek oly közvetlen közelében, hogy a falu legtermészetesebb fejlődése is lehetetlenné van téve, ezek már az állam tulajdonában és rendelkezési joga alatt állanak, szóval ezekhez hozzá lehetne nyúlni, sőt lehetett volna nyúlni, anélkül, hogy bárki magánjogát meg kellett volna sérteni. De — újra mondom — szinte úgy fest a dolog, hogy ezen problémák illetően megoldása, amely megoldás nem járna a magántulajdon megsértésével, a kormányzatot nem érdekli. Ezek, amik adminisztratív úton, természetes úton lebonyolítható folyamatok lettek volna, nem érdemelték meg azt a múltban, hogy hozzájuk nyúljanak, a birtokok megosztatlanul maradtak és megosztatlanul állnak ma is, holott igazán nem tudom, hogy ha csupán ezeket, az állam közvetlen rendelkezése alatt álló birtokokat, csak az elmúlt öt esztendőben is a parasztság kezére juttatták volna, miért ne lehetett volna békésebb és nyugalmasabb útra terelni az agrárpolitikát, mint ma, amikor az ország hangulata erre nem a legmegfelelőbb.

Itt megemlítendőnek tartom még a hitbizományok kérdését is. A hitbizományoknál kétségkívül egész más körülmények megítélése alá esik a magántulajdon érintése, mint a szabadkézben lévő birtokoknál. De ha azt mondom, hogy ez a magántulajdon szempontjából egyazon elvű megítélés alá esik, akkor is fennáll, amit az előbb mondtam. Hiszen ezeket a birtokokat fenntartottuk ugyanabban az időben, amikor a javaslatoknak egész hosszú sora készült el, amely mind a magántulajdon szentségének megsértési elvére volt építve. Ekkor is fenntartott az adminisztratív nehézségeknek az a teljesen átgázolhatatlan dzsungelje, amely azt eredményezte, hogy ha a hitbizományi tulajdonos el akarta volna adni az összes várományosok beleegyezésével a földet, a birtokot, akkor, amikor a parasztságnak a legnagyobb szüksége volt földre, a nehézségeknek egy olyan sorozatába ütközött volna, amelyeknek az elhárítása, az útból való eltávolítása, egy természetes megoldási módját képezte volna a földbirtokpolitikai folyamatnak, de amelyet — most már harmadszor említem — ügylátszik azért nem oldott meg így a kormányzat, mert ez nem bírt ránézve azzal a csábító hatással, mint amellyel a magántulajdonok felborítása járt volna. A birtokrendező tanácsoknak a már ismert hatáskörrel való felruházása gyönyörű dolog, de azért mégis semmi egyéb, mint a magánjogokba való belegázolás.

Most pedig ismétlem, hogy nem azért mondtam el ezeket, mintha nyugodt lelkiismerettel képes volnék ma azt állítani, hogy a kormány elégedjék meg azzal, hogy mindezeket a mesterséges gátakat és akadályokat eltávolítja a birtokpolitikai folyamat elől, mert ma kétségkívül, sajnos tovább vagyunk annál, semhogy evvel megelégedhetnénk, semhogy ez lecsillapítaná a közvéleményt, csak arra akartam utalni vele, hogy e tekintetben az utóbbi évek során azokat a kormányzatokat, amelyek ezt a tevékenységet elhanyagolták, helyrehozhatatlan felelősség terheli azért, mert odáig engedték juttatni a dolgokat és a viszonyokat, hogy már csak ilyen radikális beavatkozással lehet a felgyülemlett keserű hangulatot valahogy lecsapolni. Ha ebből a nézőpontból tekintem a dolgot, akkor viszont azt mondhatnám, hogy nem vagyunk elkényeztetve a birtokpolitikai javaslatok terén és különösen a Buza Barna-féle javaslat után szinte abszolút könnyűvé válik minden utána következő kormányzatnak az igényeinket kielégíteni. Igazán föllélegezve kell azt mondanunk, hogy az első és a legfontosabb alapelv, már t. i. a kisajátítási, illetőleg a megváltási árnak a megállapítása, ebben a törvényjavaslatban az igazságnak, a jognak, a gazdasági törvényeknek helyes megfontolásával, jól van statuálva, amikor a törvényjavaslat azt mondja, hogy: a birtok effektív értéke képezi a kényszermegváltásnál a kisajátítási, illetőleg a megváltási eljárás alapját.

Ha visszagondolnak, mélyen tisztelt Társaság, e tekintetben az elmúlt dolgokra, akkor igazat kell nekem adniok. Hiszen ebben a teremben is tárgyaltuk sokszor ezt a kérdést a vagyonadóval kapcsolatban, Magyarországnak abban a legszerencsétlenebb korszakában, amikor mintegy beleévődött, még az okosabb, megfontoltabb, az akkori eszmeáramlatoktól nem inficiált emberek agyába is az a gondolat, hogy ez a birtokmegváltási folyamat nem is mehet végbe anélkül, hogy egyszerűen föl ne borítsuk a magántulajdonosok legabszolútabb jogait és legjogosabb kívánságait. Hiszen méltóztatnak visszaemlékezni, hogy a vita annak a híres javaslatnak a benyújtásakor is a körül forgott, hogy az 1913. évi, szóval a még a békeévi, sőt az az 1909. és 1913. évek átlaga alapján kiszámított ár legyen a megváltás alapja. És tényleg be is hozatott egy olyan rendszabály a néptörvényben, amit én akkor, annak a javaslatnak a tárgyalásánál — és ez igazán büszkeségemet és elégtételemet képezi — előre megjósoltam, — az ankét kinyomatott naplói bizonyíthatják ezt — hogy t. i. az az igazságtalan és erkölcstelen intézkedés, hogy békeáron akarják a földbirtokokat megváltani, át fog menni a demembrált országrészek kormányainak felfogásába is. Én már akkor figyelmeztettem a minisztert, hogy ezzel az intézkedéssel tönkreteszi a Csehországban és Jugoszláviában, már megszállt részeken lakó magyar birtokosságot. Figyelmeztettem a minisztert arra, hogy csaknem képzeli, hogy azok a kormányok nem fogják kopizálni ezeket a rendelkezéseket, ha látják, hogy az anya Magyarországon jogosnak és igazságosnak vélik ezt az intézkedést, illetőleg intézkedéseket. S a néptörvényt mégis behozták, de hála Istennek soha hatályba nem lépett, ám erkölcstelen rendelkezéseivel mégis tönkretette azokat a szerencsétlen magyar földbirtokosokat, akik megszállott területeken voltak kénytelenek maradni, mert azokat ez az egészen erkölcstelen törvény igen súlyosan érintette. De még ma is látjuk az utóöngéit ennek a törvénynek. Hisz amikor a javaslatához a pénzügyminisztériumnak egy tekintélyes tisztviselője készített mellékjavaslatot, ott is normálhozadékokra, békehozadékokra stb.-re volt a számítás megcsinálva.

Ezzel szemben tehát ismétlem a legnagyobb hálával és elismeréssel kell adóznunk a jelenlegi földművelésügyi miniszter úrnak, hogy elég objektivitással és igazságossággal bírt arra nézve, hogy az előző, valóságos attentátumokkal szemben, helyes elvét iktatott a törvényjavaslatba s reméljük, majd a törvénybe is. Így tehát joggal bizunk abban, hogy a magánjogok lényeges sérelme nélkül sikerül a kérdést megoldani.

Igaz, hogy ha ezzel kapcsolatban életbelépne a javaslatnak az a rendelkezése is, amelyre igen tisztelt előttem szóló már ráutalt, hogy

t. i. az ezen javaslatban említett földváltás-kötvényekben történik a tulajdonos kielégítése, akkor az elv a gyakorlati érvényesítés szempontjából lényeges csorbát szenvedne, mert akkor az volna körülbelül a helyzet, hogy a névérték megvan, csupán az effektív érték variábilis és csekélyebb, mint a névérték, mert hiszen senkinek fogalma sem lehet arról, hogy ezek a törvényjavaslatban megkonstruált földváltás-kötvények — amelyek pénzügyi konstrukciójára, ha az idő megengedi, leszek bátor újra rátérni — milyen értékkel fognak birni. Mert ha abból indulunk ki, hogy ezekből ötven-hatvan százalék árfolyamon jegyzett papír lehet esetleg, akkor ez annyit jelentene, hogy hiába mondja ki a törvényjavaslat, hogy a valóságos forgalmi érték képezi a megváltás tárgyát, de facto, a földbirtokost juttatnánk olyan papír birtokába, amelynek realizálásánál újból olyan nagy kárt szenvedne, hogy mindaz az elv, az a szép gondolat, ami a törvényben le van fektetve, üres teoriává válna. Eltekintve ettől: még két szempontból tartom helytelennek a földváltás-kötvényekkel való megváltási módozatot. Az egyik, amiért helytelennek és igazságtalannak, valamint gazdasági és szociális szempontból károsnak tartom a javaslatot, szerény véleményem szerint az, hogy amikor olyan időket élünk, hogy az állam minden termelő erejét fel kell használnunk és mindenképen élénkítenünk, hogy ne mondjam, fel kell tüzelnünk az ország termelésének érdekében, akkor elvonja a termelő emberektől, a termelés tényezőitől az ország földjét, az ő rájuk nézve számbajöhető termelési eszközt, a birtokot és juttat a kezükbe ennek fejében nem pénzt, amelyen legalább másféle termelő munkának az eszközeit beszerezhetnék, hanem földváltás-kötvényeket, amelyek elhelyezhetősége teljesen problematikus. Vagyis ily módon a termelő és dolgozó emberekből, ilyen időkből, mint a maiak, kényszertőkepénzeseket csinál. Ez az, amit gazdasági és szociális szempontból teljesen elhibázott dolognak tartok. A másik szempont, amiért helytelennek tartom a törvényjavaslatot, az az, hogy az egésznek a pénzügyi megfontolásával nem értek egyet. Az lehet, hogy a kormány nem bíz abban, hogy fog rendelkezni annyi pénzeszköz felett, hogy készpénzen meg tudja váltani a birtokokat s ezért igen egyszerűen kötvényt nyomtat, de ez nem helyes, mert kötvényt nyomathat annyit, amennyi jól esik neki, holott ugyanakkor bankjegyet már nem nyomathat annyit, amennyi éppen jól esik neki. S mivel a törvény ezen a kerülő úton akaja gyorsítani a birtokpolitikai műveletek folyamatát, ez kézzelfoghatóan helytelen. Én ragaszkodom ahhoz a több ízben hangoztatott nézetemhez, — mert hiszen néhány ízben már igazán volt alkalmunk a legkülönbébb birtokpolitikai javaslatokhoz hozzászólni — hogy a birtokpolitikai akciónak a mesterséges gyorsítása sem nem nagyon lehetséges, mert tech-

nikai eszközök nem állanak rendelkezésre, sem pedig semmiféle szempontból nem is kívánatos. Nem kívánatos különösen azért, mert első sorban és főleg mint a Buza-féle javaslat is tette, de másodsorban még ez a javaslat egy kicsit mindig teszi, újra előtérbe állítja, mint az előttem felszólalt tagtárs úr is mondotta, azokat az egészen más területre tartozó szociális dolgokat, amelyeknek a birtokpolitikával ugyan összefüggésük van, de viszont a pénztelen földvételeket túlságosan favorizálja. Ez vonatkozik a járadék-birtokrendszernek e törvényjavaslatban való statuálására is, ami az én nézetem szerint azt jelentené, hogy mi ezt a birtokpolitikai akciót erőnkön túl akarjuk lebonyolítani. Miután pedig erőnk ahhoz, hogy pénzeszközök segítségével bonyolítsuk le ez akciót, nincsen, tehát helyesnek véli ez a javaslat, hogy a földbirtokos tartsa a hátát ide, amikor értékes, vagy nem értékes, vagy nem forgalomképes kötvényekkel elégítjük ki őt csak azért, hogy mindenáron, még mesterséges eszközökkel is siettessük a földnek olyanok kezére való juttatását, akik a szükséges pénzeszközök felett nem rendelkeznek.

Én kérem, igazán nem szeretnék absolute semmiféle antiszociális színben feltűnni, amikor a föld vevésénél rendkívüli nagy súlyt helyezek arra, hogy aki a földet kapja, a szükséges pénzeszközök fölött rendelkezék, de én úgy tartom, hogy a kérdés illetően beállításának semmiféle szociális vonatkozása nincsen és azt mondom, hogy annál a kiscgazdánál, aki vevőszámba megy, 99 százalékában az eseteknek az a fontos, hogy ő alkalmas-e mint gazdasági termelő, mint gazdasági egyed arra, hogy földhöz juttassuk. S ha ez a fontos, akkor ez semmiféle községi bizonyítvánnyal, erkölcsi bizonylatokkal nem mutatható ki, csupán azzal az egy puszta ténnyel, hogy az illető földet igénylő a háborús öt-hat év alatt tett-e annyi pénzt félre magának, ami képesíti őt arra, hogy földet vegyen. Mert méltóztassanak elhinni, hogy még az a gazdasági cseléd, de még a gazdasági cseléd felesége is, akinek az ura bevonult a háborúba, ha szorgalmas és takarékos volt, ma, a hat esztendő után föltétlenül birtokában van annyi pénznek, amennyi a föld vásárlásához szükséges. Nem is beszélve itt magáról a cselédről, magáról a kiscgazdáról, aki, akármilyen szegény zsellérember volt a háború elején, máig, ha szorgalmas és takarékos volt, föltétlenül rendelkeznie kell egy birtok megvételére szükséges pénzzel. Ezt pedig nem mint valami szociális ellenvetést hozom fel a vagyontalanokkal szemben, hanem, mint az egyetlen józan, komoly és semmi által meg nem dönthető bizonyítékot arra nézve, hogy a földbirtok bírására csupán az való, akinek a szükséges pénze megvan. Csupán az méltó arra, hogy mint gazdasági termelő — nem mint ember természetesen — földet bírhasson. Aki pedig nem rendelkezik a szükséges pénzzel, az mint gazdasági termelőképes egyed nem méltó

arra, hogy valamilyen birtokban részesedhessen. És ettől a szemponttól, hogy t. i. mi csak produkálni képes egyedeknek adjunk földet, az ország mai silány és nyomorúságos pénzügyi helyzetében semmiképen el nem tekinthetnek.

Én azt hiszem, hogy ebben a kérdésben ez a leglényegesebb és a legdöntőbb momentum, mert ezt a momentumot, ha mellőzzük, akkor az ország termelését olyan megrázkódtatásnak tesszük ki, amely maga alá temetheti mindazt, ami erőben Magyarországon a közgazdasági életben még idáig fenn tudott maradni.

Méltóztassanak megengedni, hogy röviden érintsem a javaslatnak azokat a rendelkezéseit is, amelyek a kisajátításnak, a megváltásnak a módozatait és lefolyását tárgyalják. Ezek a rendelkezések a maguk igazságtalanságában szintén nagyon káros kihatással lehetnek az ország termelőképességére. Itt nem a Buza Barna-féle javaslattal való összehasonlításra gondolok, mert ott képtelenségek voltak, hanem abszolúte véve a dolgot, azt kell megállapítanom, tulajdonképpen ezen javaslat szerint is, hogy egy igen független és igazán pártatlanul megalkotott fórum ugyan, de mégis egy fórum, tulajdonképpen akárkinek a birtokát kisajátíthatja, illetőleg megválthatja. Ez ellen a javaslat azután remédiumot igyekszik statuálni. Az egyik ilyen remédium az, hogy a megváltási jog csak öt évig tart. Nos, én erre vajmi keveset adok. Ha az öt év letelik és ha még lesznek megváltások folyamatban, akkor behoznak egy egyszakaszos törvényt arra nézve, hogy a következő öt esztendőben tovább fogják folytatni a megváltást. A másik remédium az lenne, hogy ahol a nagybirtok területe a községi határ egy harmadánál többet nem foglal le, ott az illető központ vagy nagybirtokos már előbb is a Birtokrendező Tanácshoz fordulhat s igazolhatja, hogy ő a község lakosságát kellőképpen kielégítette földdel. Ennek alapján azután bizonyítványt kap arról, hogy a földje további megváltás tárgyát nem képezheti.

Erről a rendelkezésről meglátszik, hogy egy nagyon gyakorlatiasan gondolkodó embernek abból a megfontolásából fakadt, hogy belátta az illető, hogy valamit mégis tenni kell abban a tekintetben, hogy ne legyen egész Magyarország mezőgazdasági élete valami teljesen bizonytalan helyzetben, mert ez föltétlenül a termelés rovására volna. Én szerintem azonban a megoldás nem sikerült ezen az úton. Egyszerűen azért nem sikerült, mert hiszen a törvény sehol sem mondja ki, hogy csak az illető községbeli kisbirtokosokat vagy kiscgazdákat kell kielégíteni, tehát teljes díszharmonia van a kifejtésben, már t. t. abban, hogy ez a birtokos azon az alapon mentessék fel a továbbiak alól, mert csupán a saját községbelieket kielégítette. Ezt az ellentmondást a javaslatban nem tudom

megmagyarázni magamnak, de különben is ez egy hosszú procedurának az eredménye, már t. i. az, hogy kijelentsék egy birtokosról az igénylők, hogy kielégítették-e általa vagy sem. Az egész eljárás, amelyből kiindul a törvényjavaslat, egy helytelen ismerethez van kötve, t. i. a birtokok egyharmad részéről van itt szó. Hiszen vannak Magyarországon olyan községek, amelyeknek háromnegyed része nagybirtok, de természetesen vannak megfordítva is, ahol csak az egyharmad rész az. Szóval ez nem lehet egy komoly támasztéki pont és nem is lenne egy olyan megoldás, amely föltétlenül nyugalmat hozna. Így azután igazán nem fogja tudni az illető birtokos, hogy a törvényjavaslat az egész birtokára, vagy annak egy részére mikor és meddig bír befolyással.

És itt ebben a tekintetben ismételtén ki kell, hogy jelentsem, hogy én azt az álláspontot tartom helyesnek, amit Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr a Buza Barna-féle javaslat tárgyalásánál kifejtett és amelyet én akkor is helyeseltem s amelyet ma is föltétlenül helyesnek tartok, hogy t. i. egy mechanikai határt kell vonnunk és ki kell mondanunk, hogy ezer holdon alul senkinek a földjéhez hozzányulni nem lehet. Annak idején kiszámítottuk, most azonban nem volt időm utána nézni a dolognak, hogy körülbelül egyharmad-egynegyed része volna az összes magyar földbirtokoknak az, amely ezen határ megvonása után még labilis maradna a föld megosztása szempontjából. Így azonban a birtokos a birtokok kétharmad—háromnegyed részében végül abba a helyzetbe jutna, hogy tudhatná, hogy őt a földreform birtokában nem érinti, azon nyugodtan termelhet és gazdálkodhat, abba nyugodtan belefektethet és beruházásokat eszközölhet, anélkül, hogy őt a kisajátítás veszélye fenyegetné. És itt ne méltóztassék azt képzelni, hogy avval a bizonyos öt éves dologgal, ha azt komolyan is vesszük, az általam mondottakat eliminálni lehet. Hiszen csak a most következő öt esztendőben fog eldőlni egyáltalán, hogy mi fog történni Magyarország mezőgazdasági termelésével. Hiszen most kell a lerongyolt épületeket helyrehozni, a kiraboltt és kifosztott gazdaságokat gépekkel, állatokkal, mezőgazdasági befektetésekkel és beruházásokkal rendbehozni és csak ezután lehet majd jövedelmező az országra és az illető birtokos egyénre ez a befektetés és beruházás. No de hogy képzeljük el, hogy valaki ezt a befektetést és beruházást a mai rettenetes nehézségek közepette, a mai horribilisan magas árak mellett fogantatba fogja tenni, akkor ha egy néhány év múlva esetleg kiderülhet, hogy a Birtokrendező Tanács elveszi a birtokát, vagy egy más ilyen vagy olyan áramlat, valamint irányzat mellett, a Birtokrendező tanács az ő birtokára ismét térhet és élhet a javaslatnak avval az eléggé képtelen rendelkezésével — föltéve, hogy most kisbirtokosról beszélek — hogy bizonyos esetekben a

kisbirtokot is ki lehet sajátítani. Ennek a rendelkezésnek a törvényjavaslatba való felvételét igazán csak a nemzetgyűlés mai hangulatából tudom megmagyarázni, mert másból nem találok rá alapot. A kisbirtokot elveszik azért, hogy egy másik kisbirtokosnak adják. Ez csak képtelenség. Itt egyedül és kizárólag egy vezethet célhoz, még pedig az, ha abszolút garanciát adunk arra, hogy a birtokokhoz ezer holdig hozzányúlni nem lehet, hogy végül legalább az így felszabaduló földterületeken nyugodtan gazdálkodhasson a birtokos.

Végül, ha méltóztatnak még néhány percig türelemmel lenni, (Halljuk! Halljuk!) akkor a törvényjavaslat pénzügyi részéhez is, a tőlem telhető rövidegséggel hozzá fogok szólni.

A javaslat a pénzügyi részt kissé komplikáltan úgy kívánja megoldani, hogy amikor az állam kisajátítja a birtokokat, akkor egy általa létesített földváltásalapból földváltáskötvényeket fog kibocsájtani és ezekkel fizeti ki a megváltott birtokok kisajátítási árát. Viszont azután, amikor a paraszttal szemben az eladás fog lefolyni, akkor az Altruista Bank és a Központi Hitelszövetkezet a vételár hetvenöt százaléka erejéig, illetve a járadékirtok törlesztési összegének hetvenöt százaléka erejéig külön kötvényeket fog kibocsájtani és ezekből fogja folyósítani azután, az idevonatkozó kölcsönöket.

Én azt hiszem, hogy a javaslatnak ez a pénzügyi része teljesen elhibázott. Azért, mert abból a földváltásalapból, amelyet a javaslat kreálni akar, semmi jó nem fog következni. Tehát ami a hadikölcsönökkel megtörtént, az evvel nem fog megtörténhetni. A mai időkben az ilyen eszközökkel azonban gyakorlati eredményt semmi esetre sem lehet elérni. Mindenki tudhatja, hogy a földváltásalap, illetőleg a kötvény nem fog többet érni, mint az államkötvény, ennél fogva az egésznek semmi alapja és semmi célja nincs és nem lehet. A legkevesebb erkölcsi jogosultsága sincs annak, hogy ezekkel a földváltás-kötvényekkel kiszúrjuk annak a szegény földbirtokosnak a szemét, akitől elvettük a földjét s névértéken adjuk neki a kötvényt, holott annak az árfolyamértéke teljesen bizonytalan.

A javaslat másik része bizonyos monopóliumot akar adni az Országos Központi Hitelszövetkezetnek és az Altruista Banknak. Ez szintén teljesen elhibázott dolog, mint azt már más helyen, e javaslat tárgyalása során voltam bátor kifejtetni. A mostani alkalom igazán nem az, amikor bankellenes hangulat kifejezésre juttatása helyes volna. Nem olyan kicsiny dolgokról van itt szó kérem. Legyünk tisztában azzal, hogy ha az O. K. H. és az Altruista Bank részére a kötvénykibocsájtás és kötvények forgalombahozatala a legmesszebbmenőleg is meg van könnyítve, de ez a két idézet annyira kívül áll a dolgokon, annyira nincs összeköttetésben

a világgazdasággal, sem semmiféle gyakorlata nincs ezen a téren, hogy én igazán nem látok okot és bizonyítékot arra, hogy őket erre alkalmassá lehetne tenni s hogy az ő kedvükért mellőzni lehetne azokat a nagy intézeteket, amelyek évtizedek óta csinálják ezeket a dolgokat s amelyek összeköttetésben állanak a külfölddel. Hogy ezt mondom, ennek oka az, hogy tudom, hogy amikor az Altruista Bank és az O. K. H. nem tudták a kötvényeiket külföldön elhelyezni, ugyanakkor ezek a nagy intézetek igen jó feltételek mellett el tudták helyezni kötvényeiket a külföldön. A helyzetet most olyanná tenni, hogy esetleg a nemzetgyűlésen elmondható legyen, hogy: én a bankoknak nem adok semmit, ez, — bocsánatot kérek — teljesen meg nem engedett koncesszió volna a nemzetgyűlés hangulatának, amit a földművelésügyi miniszter úr tökéletesen kell, hogy tudjon. A földművelésügyi miniszter úrnak tökéletesen kell tudnia azt, hogy ezt a feladatot ez a két altruista szerv nem tudja lebonyolítani és ha valaki le tudja bonyolítani, azok csak az összes bankok együttevésével lehetnek. Éppen ezért, a kérdés pénzügyi megoldását arra az alapra kell helyezni, amely alapon az 1897. évi XXXII. t.-c. állott. Tudniillik, ott a taxatív felsorolás mellé kellett a kötvénykibocsájtásoknál egy új kötvénykibocsájtási alapot teremteni, mondván, hogy az állam által megváltott birtokokra és a birtokreform során a kisgazdáknak eladott birtokokra ez a vételár hetvenöt százaléka erejéig kölcsönök alapját képezi. Ezeket a kötvényeket azután minden intézet kibocsájthatta és ha most is kibocsájthatná, újra ki is bocsájtaná. Ha a dolog így lesz, akkor az intézetek egymás között versenyre kelhetnek, az összeköttetéseiket kihasználhatják és ki is fogják használni s akkor igenis, ami erő Magyarországon pénzügyében rendelkezésre fog állni, azt rendelkezésére is fogják bocsájítani ennek az ügynek. Már pedig — szerény felfogásom szerint — ez fontosabb, mint hogy ha valaki azzal igyekszik tetszelegni, magának, hogy sikerült egy kérdésben a bankokat kikapcsolnia és pont éppen abban az egy kérdésben, amelyből tulajdonképpen teljesen lehetetlen kikapcsolni s ha mégis megtörténik, ez az egész akció veszélyeztetését vonja maga után.

Margalit Ödön: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Én a mezőgazdaság gyakorlati teréről óhajtok néhány kérdést fölvetni.

A jelenlegi óriási szükségletek kielégítésére a mostani rossz termelési viszonyok mellett, úgy hiszem, hogy csak a nagyüzemek képesek. Csupán ezek képesek annyit produkálni, mint amennyire szükség van. Most már, ha a kis parasztbirtokok számát szaporítjuk és a nagy-

birtokokat, amelyek általában fejlődésben vannak, ezáltal kisebbitjük, lehetetlen lesz, hogy termésátlagunk jó legyen. Méltóztassanak figyelembe venni, hogy Ausztriában a katasztrális holdankénti átlagtermés 9 mázsa, Németországban 12 mázsa, Amerikában az elért maximum 30 mázsa s ezzel szemben Magyarországon a statisztikai számadatok alapján, a statisztikai könyvek szerint, átlagban hat mázsa ugyanakkor, amikor a Magyarország földje az összes kulturállamok földjei között a legjobb és amikor Magyarországnak volna a legnagyobb szüksége arra, hogy minél többet termeljen. Ebből is látszik, hogy most gyarapítanunk a kis, illetőleg parasztbirtokokat, úgy, hogy azok a régi állapotban maradjanak a gazdálkodást illetőleg, a legnagyobb abszurdum volna. Egy összeállítás szerint az összes magyarországi kisbirtokok — a háború előtti parasztbirtokokat véve számításba — nem termeltek annyi fölösleget, mint amennyi Budapest lakosságának ellátásra szükséges lett volna. Ezen az állapoton feltétlenül változtatnunk kell. Amint már említettem, Magyarországnak van az összes kulturállamok között a legalacsonyabb termésátlaga. Ennek egyetlen egy főoka a szántás igazi módjának hiánya és folytonos megkésése. Magyarországon a kisbirtokok mélyszántással nem kezeltek, azok nagyrésztben soha őszi mélyszántásban nem részesülnek. A paraszt sajnálja a jószágát és nincs is tisztában az őszi mélyszántás gazdasági nagy jelentőségével. Ha csupán a földfelület felső rétegét vesszük művelés alá és egy nagy részét nem forgatjuk fel a szántással, ez annyit jelent, egész egyszerűen, mintha a terület egy részét egészen kihagynám a művelés alól. Ezzel kapcsolatban hozzáteszem ehhez, hogy az ország termőföldjének óriási területe már a háború alatt, de most is, nem volt, illetőleg nincs művelés alatt. Éppen ezzel kapcsolatban szeretnék én egy javaslatot tenni és kívánnám, hogy a Közgazdasági Társaság ezt a javaslatot a kormányzathoz juttassa. Ez pedig a következő volna: szerezzen be a kormányzat 50—70—100 darab gőzekét vagy bármely szántógépet és adja ki úgynevezett bérszántásba a parasztbirtokokra és mindazokra a gazdasági üzemekre, ahol arra szükség van. Ezeket a gőzekéket és szántógépeket be lehet szerezni, pénzügyileg nem megoldhatatlan a kérdés, mert nincsen jobb hitelügylet bármely belföldi vagy külföldi bank részére, mint amelynek a magyar föld kincseinek kiaknázása az alapja. Száz gőzekével, amely kétszáz ezer katasztrális hold földet szánt meg, egymillió métermázsa terméstöbbletet tudunk előidézni. Ha tehát ennyi gőzekét beszereznek és azokat kiadják széjjel az országban és felszántják azokat a területeket, amelyek nem voltak felszántva és kellő időben eszközölt többszöri szántással jobban megművelik a többit, mint azelőtt, akkor legalább két vagy három mázsa holdankinti termésátlaggal

nagyobb eredményt fogunk elérni, mint azelőtt és ezáltal Magyarországot sokkal boldogabbá tesszük és egy szebb jövő felé visszük.

Itt még megjegyzem, hogy ezeknek a gőzgépeknek a kezelése semmiféle külön üzemet nem kíván, mert ha van az államnak három-ezer mozdonya — ennyi pedig van a románok után is — akkor lehet még száz darab gőzekéje is ugyanazokból a műhelyekből, ahol ezeket a mozdonyokat javítják. Ez kérem csak technikai kérdés, az ellenőrzésüket pedig szintén igen könnyű volna eszközölni. Ami a szénkérdést illeti, ez is megoldható, hiszen ahol háromezer mozdony fűthető, ott száz gőzekére csak van elég szén!

Még egyszer mondom, hogy azt hiszem, ha ezt megtennék — és ennek semmi akadályát nem látom — akkor Magyarországon csakhamar nem lenne egyetlen egy éhező száj sem, sőt az országnak nem lenne rossz valutája sem és nem lenne többé hitelt nélkülöző és szegény Magyarország.

Teleszky János: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Nem volt szándékom felszólalni a mostani vitában, miután a javaslat alapvető intézkedéseivel nagyjában egyetértek, a részletekre vonatkozólag pedig azt hiszem, hogy nagyon messze mennénk, ha minden egyes kis detailra kiterjeszkednénk, s hogy mégis felszólalok, teszem ezt azért, mert a mai vitában az első két felszólaló részéről egy pár olyan kijelentés hangzott el, amelyek, nem szeretném, ha már a mai ülésből nem váltanak ki az ellenvetést. Nem szeretném, ha e két úr véleménye úgy tünne fel, mintha az az egész Közgazdasági Társaság véleménye volna. Én természetesen helyesnek találom, hogy itt mindenki a saját véleményét fejtse ki és hogy a legkülönbözőbb felfogások is kifejezésre jussanak, s hogy így alakuljon ki a tulajdonképeni közvélemény, de éppen ebből a szempontból tartom szükségesnek felszólalásomat. Természetesen azzal, amiket az előbb mondtam, a világerő sem akartam bárminő kritikát is gyakorolni az előttem szóló két felszólaló úr beszédeire nézve, csak éppen azt akarom, hogy az *audiatur et altera pars* elve érvényesüljön.

Mindenekelőtt foglalkozom azzal, amit Nyulász y tisztelt tagtárs úr hangoztatott és Éber Antal is helyeselt, hogy t. i. a földbirtokkérdés és különösen a parcellázások kérdése, a kisgazdák földhözjuttatásának kérdése, nem szociális kérdés. Hát ez a főok, amiért felszólalok, hogy kijelentsem, hogy ez lehet a Magyar Közgazdasági Társaságban egy izolált vélemény, lehet egy elszigetelt vélemény az, hogy a földbirtok kérdésének a mai viszonyok között való megoldása és a

kisemberek földhöz juttatása nem szociális kérdés, azonban általánosságban, a Magyar Közgazdasági Társaság véleménye ez nem lehet. És amikor ez a vélemény itt egyrészt elhangzik, akkor okvetlenül szükséges, hogy ezzel szemben az ellenkező vélemény is kifejezésre jusson.

Igenis, mindig szociális kérdés volt ez a kérdés. És a baj a múltban az volt, — és erre visszatérek — hogy éppen nem szociális kérdésként kezeltetett ez nagyon hosszú ideig. Ám ha valaha szociális kérdés volt ez, akkor manapság föltétlenül az. És, habár a múlt év eseményei s a szociális eszmével való visszaélések a szociális szó és a szociális kérdésekkel szemben is, bizonyos tekintetben érthető közönyt váltottak ki és ellenszenvet keltettek a közvéleményben, azért mégis nagyon nagy súlyt kell helyeznünk arra, hogy a szociális gondolkodás ott, ahol ez helyén van és olyan módon, ahogy az helyes, igenis érvényre jusson. És igen fontos ez éppen manapság, amikor sajnos, a helyzetünk olyan lesz, hogy sokkal kevesebbet fogunk szociális téren tehetni, mint amennyit tennünk kellene és amennyit tennünk kívánatos lenne.

Amint ezt már egyszer régebben kifejtettem, az államkormányzatnak és az államügyeknek szociális alapon való kezelése határozottan jó módot tételez fel. Csak gazdag állam, gazdag társadalom képes igazán szociális tevékenység kifejtésére és arra, hogy nagy szociális alkotásokat hozzon létre. A múltban sokszor a szemünkre vetették, hogy nem vagyunk eléggé szociálisak. Akkor sem az érzék hiányzott, hanem igenis hiányoztak az anyagi eszközeink. És fokozottabb mértékben fognak hiányozni ezek a közel jövőben. Éppen ezért, amint mondtam, sajnos, kevesebbet fogunk ezentúl szociális téren tehetni, mint ahogy az kívánatos lenne. De ahol és amit fogunk tehetni, ott annál nagyobb súlyal kell rajta lennünk azon, hogy ez tényleg megtéessék.

És a birtokreform egy éppen olyan terep, ahol lehet ilyen irányban tenni. Éppen ezért meg is kell tenni ezt, és a birtokreformot szociális alapon, szociális érzéssel kell megoldani. A javaslat ezen az alapon áll és ezért helyeslem a javaslatot és hiszem, hogy ennek igenis meg lesznek a maga jó oldalai.

Azt méltóztattak továbbá mondani, szintén meglehetősen egyhangúlag, hogy ne akarjunk gyámkodni a magyar paraszton, mert a magyar paraszt jobban ismeri a gazdasági érdekeit, mint a tejjgazdasági felügyelők és bízzuk csak egészen őrájuk a dolog elintézését és ne törődjünk tovább vele, mert a paraszt úgyis meg fogja találni a helyes megoldást.

A magyar parasztnak a nagy gazdasági érzéke, elismerem, talán az utóbbi időben egy kicsit túlzottan is nyilvánul meg. Erről később,

a financiális kérdésnél fogok még szólni. Azonban a magyar parasztnak van egy gyengesége gazdasági téren, az a gyengesége, ahol azután a maga érdekeit is bizonyos tekintetben elveszti szem elől, mert ez a gyengesége annyira elkápráztatja őt, hogy a saját érdekeivel szemben is bizonyos fokig színvakká válik. És ez a gyengesége, éppen: a földéhsége.

És anélkül, hogy itt bármely tekintetben az elmúlt idők parcel-lázásainak és különösen egyes intézetek által végrehajtott parcellázásoknak a kritikáját mondanám el, tagadhatatlan, — ne vegye rossz néven ezt tőlem Éber tisztelt barátom, — hogy a multban a magánparcellá-zási tevékenység a magyar parasztnak ezt a földéhségét, ezt a színvak-ságát a saját gazdasági érdekeivel szemben, amelyeket különben mindig nagyon élesen lát, igenis kihasználta, még pedig olyan módon, hogy a földet olyan áron juttatták neki, amilyen árat az a föld akkor nem ért meg. Éppen ezért, a multban is nagyon helyes volt a kormányoknak az a törekvése és célzata, hogy ennek lehetőleg gátat kell vetni. És bocsá-natot kérek tisztelt barátom és ezt ne vegye rossz néven tőlem, de az ilyen felszólalásokkal csak növeli a mai bankellenes hangulatot, amelyet én magam nagyon sajnálok, nagyon helyteleníték, az országra nézve nagyon károsnak tartok, de amelynek a kiváltásában sokszor azoknak is része van, akik a bankokat különösen védelmükbe akarják venni. Ha azt méltóztatik mondani, hogy azok a magyar parasztok, akik a mult kormányoknak atyai gondoskodása nélkül 1.200—1.400 koronás földhöz juthattak volna annak idején, most majd megfogják köszönni a 12.000 koronás földhöz juttatást, akkor én azt válaszolom, hogy ezt mindenki mondhatja, csak éppen nem egy olyan kiváló pénzügyi szakember, mint tisztelt barátom, mert tisztelt barátomnak nagyon jól kell tudnia, hogy tizenkétezer korona ma sokkal kevesebbet ér, mint ért akkor, amikor olcsó volt a föld, 1.200 korona. És tessék elhinni, hogy a magyar pa-raszt van olyan jó financier, hogy ezt tudja és mondja is, hogy: de kérem, nem adom el drágán az ökrömet, mert hallom, hogy külföldön a mi pénzünk csak két fillért ér. És méltóztassék elhinni, hogy az a magyar paraszt, aki nem jutott „olcsón“ földhöz „a kormányok atyai gondoskodása folytán“, nem fog most ezért szemrehányást tenni; és az objektivitás megkívánja, hogy egy olyan kiváló szakember, mint tisztelt barátom, az ilyen kicsiny dolgokra is figyelemmel legyen.

Ami most már az Altruista Bankot illeti, az Altruista Bank egy-két évig működött mindössze a háború előtt. Hogy az Altruista Bank nem érte el célját s nem tudott valami különös tevékenységet kifejteni, arról véleményt nem lehet tulajdonképpen mondani. A rövid békebeli működés, amely valójában az alakulással s a kezdet nehézségeinek leküzdésével

telt el, nem adhat tisztán képet e tekintetben és ebből még nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az az intézmény nem volna képes, tisztán a szabadverseny útján is bizonyos korlátokat szabni és bizonyos helyes irányítást adni a parcellázásoknak. Hiszen kérem, mikor én azt az Altruista bankot alapítottam, — mert vállalom érte a felelősséget, hogy az én ideám volt és én csináltam — éppen azért alapítottam, mert tényleg perhorreszkáltam azt, hogy mechanikai eszközökkel, hogy ellenőrzési intézkedésekkel korlátozzuk és ily módon akadályozzuk meg a magánparcellázásoknak a visszaéléseit és azt mondtam: ha nekem sikerül egy olyan állami intézményt létesítenem, amely a szabadverseny útján megfelelően fogja korlátozni ezeket a visszaéléseket, akkor én mindenesetre anyagilag és gazdaságilag helyesebb módon oldottam meg a kérdést, mint ellenőrzési rendszabályok útján. Mert beismerem, hogy mindenféle mechanikai ellenőrzése a magánparcellázásoknak jóformán egyenlő a magánparcellázás megakadályozásával. És amikor ezt az intézményt létesítettük, éppen ez a szempont vezetett, és merem állítani, hogy, ha ez az intézmény nem éppen a háború előtt keletkezett volna és hosszabb ideig működhetett volna, akkor igenis, megfelelő eredményeket lehetett volna elérni ezen az úton, különösen ha megtétettek volna bizonyos, a gyakorlat által szükségeseknek mutakozó törvényhozási intézkedések. Mert — és ez már a detailléokba menne, — de tisztelt barátomnak adatokkal is szolgálhatok, ha ez érdekli, azt tapasztaltam, hogy vannak terek, ahol tényleg a szabadverseny útján egy ilyen állami intézmény alig boldogulhat, mert a magánparcellázók, — megint nagy általánosságban beszélek, — olyan eszközöket is alkalmaznak, amelyeket — én legalább, míg ennek az intézetnek elnöke voltam — sohasem engedtem meg, hogy az Altruista bank alkalmazzon, holott ha — alkalmazta volna, akkor ő jutott volna ahhoz a parcellázáshoz, amihez így egy magánparcellázó jutott.

Hiába, vannak bizonyos eszközök, amelyeknek alkalmazását én helyesnek nem tartom.

Ami most már a törvényjavaslatot illeti, ezzel nagyon röviden fogok végezni. Azt mondja tisztelt barátom, hogy azok az intézkedések, amelyek a magánparcellázásokra vonatkoznak, a parcellázásokat lehetlenné fogják tenni. Amikor az Altruista Bankot csináltam, én magam is abból indultam ki, hogy lehetőleg a szabadverseny útján próbáljuk a dolgot elintézni, és ne törvényes ellenőrzési intézkedésekkel próbálkozunk itt, mert ez megbénítja a magánparcellázást. Ez a múltban tényleg baj lett volna, de most, amikor az állam ilyen nagy akciót csinál és amikor az állam lehetővé akarja tenni és lehetővé is fogja tudni tenni, hogy megfelelő viszonyok között mindenki hozzájusson állami vagy

állami vezetés alatt álló parcellavételekhez, akkor én nem látom azt a nagy gazdasági hátrányt, amely abból következne, hogy a magánparcellázások egyáltalában meg fognak szünni. Azonban a jövőre nézve sem tartanám helyesnek a magánparcellázások intézményes megszüntetésének kimondását. Én nem akarnám megakadályozni, hogy ha a földbirtokos azzal a tekintetbe jövő nem tudom hány kiscgazdával meg tud egyezni és maguk egymás között le tudják bonyolítani az üzletet, miért mondja ki a törvényhozás, hogy ezt nem szabad megtenni, és miért mondja azt, hogy nektek el kell menni ehhez vagy ahhoz a szervhez, és csak ennek közvetítésével tudhattok odajutni, hogy az ügylet valóban lebonyolítható legyen. Amennyiben ilyen ügyletek fognak létesülni, azt hiszem, hogy a javaslatban tervezett ellenőrzési intézkedések semmi esetre sem fognak korlátozólag, vagy pláne akadályozólag hatni lebonyolításukra. Viszont mihelyt az állam ilyen nagy apparátust valóban létesít, nem lesznek többé szükségesek a közvetítők útján való nagyarányú magánparcellázások. Én tehát a javaslatnak ezt az intézkedését nem tartom kifogásolhatónak.

Am egy nagy baját látom a javaslatnak a finanszírozás nehézségében, amire tisztelt barátom is rámutatott. Ebben teljesen egyetértek vele. A finanszírozásnak az a módja, amely a javaslatban van, nem praktikus, tényleg annak semmi szükségét nem látom, hogy miért adjunk egy megváltási kötvényt, miért adjon az O. K. H. és az Altruista Bank a vevőknek egy más kötvény alapján hitelt, mikor lehet egyszerűsíteni ezt a két dolgot. Tudniillik a földbirtokost egyszerűen kilehet elégíteni egyrészt azzal a készpénzzel, amit a vevő fizet, másrészt azokkal a kötvényekkel, amelyeket az ő tartozására kibocsájt az O. K. H., vagy a Földhitelintézetek Országos Szövetsége, vagy pedig azok a többi bankok, amelyeket tisztelt barátom akar felruházni ezzel a joggal s ami ellen nekem különös észrevételem nincs. Sőt nem hiszem, hogy a törvényjavaslat szerkesztésénél az lett volna az intenció, hogy azért szorítsuk ki ezeket a bankokat, mert a bankok nem népszerűek. Én nem képzelem, hogy ez egyáltalán komoly indok lehetne. Ha ugyanolyan feltételek mellett, mint az altruista intézetek, a nem altruista intézetek is hajlandók ezeket a kölcsönöket leszámítolni, akkor igazán semmiképen sem lehet senki ellene, hogy ők is leszámítolják azt.

Ami a külföldi elhelyezésre nézve mondott tisztelt barátom, arra az a megjegyzésem, hogy azt hiszem, sajnos, hogy sem azok a nagybankok, sem pedig az altruista intézetek külföldön ezeket a papirokat hosszabb ideig elhelyezni nem fogják tudni. Nemcsak minálunk, de világszerte, a nemzetközi hitel teljesen megrendült. Olyan hitelválság előtt áll egész Európa, az egész világ, hogy az szinte le sem írható.

A hitelélet alapja, a pénznek állandósága, a pénz értékmegőrző jellege annyira megrendült, hogy egy olyan óriási hitelválság előtt állunk, amelynek dimenzióit át sem láthatjuk és amely nagyon könnyen lehet, hogy az egész mai gazdasági kapitalisztikus rendszernek egy más, — nem marxista alapon természetesen, — hanem általam abszolúte nem ismert és nem is sejtett és ma még senki előtt nem tudott átalakulására fog vezetni. Egy olyan hitelválság, mint a mai, példátlan a gazdaságtörténelemben. A külföldi piacra számítani nem lehet és e tekintetben teljesen mindegy volna, ha akár az O. K. H., akár pedig a Kereskedelmi Bank, vagy a Jelzáloghitelbank bocsájtana is ki zálogleveleket, azokat mindenképen nehéz volna elhelyezni. Én mindenesetre azt tartom, hogy annak semmi akadálya nem lehet, hogy ugyanazon feltételek mellett más intézetek is leszámítolhassák ezeket a kölcsönöket. A baj a financirozásnál abban van, hogy ma azt könnyű megmondani, ha földet veszek valakitől, hogy a mai érték alapján mennyit fizetek érte, de viszont természetes, ha megváltás címet adok is neki, hogy csak a mai érték alapján válthatom meg a birtokot. No már most, hitelbázisnak vajjon elfogadhatom-e a földet a mai értékben, a mai két és fél centimon kifejezett koronaértékben?! Azután pedig az állam vagy hitelintézetek ennek 75 százaléka erejéig kötvényeket bocsásson ki, amelyek hatvanöt év alatt sorsolandók végleg ki és amelyek a jogi lehetőség szerint a hatvanöt év alatt százöt centimre emelkedő koronában fognak esetleg kifizetésre kerülni. De hiszen különben nem is kell, hogy a korona 105 centimre emelkedjék, elég, ha pl. 15—20 centimre emelkedik. Mert ha talán nem igen van közöttünk, aki azt hiszi, hogy a korona 105 centimre emelkedjék, viszont bizonyára nincs senki, aki ne hinné, hogy 15—20 centimre mégis feljut. Ha pedig ez megtörténik, akkor már azoknak a kibocsájtott kötvényeknek abszolúte volna a földben fedezetük. Rendkívül nehéz, sőt szinte lehetetlen, — mondta valamelyik ankéten Darányi Ignác, a Gazdaszövetkezet elnöke, — földbirtokreformot valutarendezés nélkül csinálni. És így is van; mert a financirozási bázist így megtalálni nem lehet.

De van a dolognak egy másik oldala is és ez az, amire fölszólásom elején már utaltam, hogy én magam is tanuságát fogom adni annak, hogy a magyar parasztnak a financiális és gazdasági hozzáértésére és érzékére sokat adok. A magyar paraszt sem fog belemenni a mai bázison hitelbe való földvásárlásba. Az a magyar paraszt, akinek negyvenezer korona van a zsebében, hajlandó földet venni azon a pénzen, hajlandó egy-két, esetleg öt holdat venni, szóval annyit, amennyit ki tud fizetni, de hitelbe nem fog venni egy négyszögölet sem, mert az a paraszt nem megy bele abba, hogy ő ma a nyolc vagy tizenkétezer

koronás föld árával adós maradjon és azt mondja, hogy, ha az a pénz megint egészséges lesz és a tizenkétezer korona értéke fel fog menni és egy fél disznót fog érni, akkor neki húsz disznó árát kell majd megfizetni, — bár ma csak egy fél disznót adott volna a földért és többet nem.

Ámde én azt hiszem, hogy ez nem jelenti, hogy a kérdést el kell odázni, csupán azt jelenti, hogy a finanszírozási problémával ma különösen nem kell törődnünk, mert nagymérvű finanszírozás szüksége nem fog előállni. És amennyiben mégis előfordulna, azt azon az alapon, hogy a földbirtokos megkapja a kötvényt, amit a parcellavevőnek tartozására a pénzügyintézetek kibocsátanak, el lehet intézni. Ehhez nem kell semmi különös apparátus. És nem kell különben semmi mást tenni, mint az 1897. évi XXXII. t.-c. idevonatkozó rendelkezését megváltoztatva kimondani, hogy parcellázás esetén nem 66 százalék erejéig, hanem 75 százalék erejéig adható kölcsön, ami a papírok bonitását semmiben sem fogja veszélyeztetni.

Egyébként — újra mondom — ma semmiféle nagyobb finanszírozási tervvel nem kell foglalkozni, először is mert a kérdésnek finanszírozási megoldása lehetetlen, másodsor pedig mert nincs is meg a gazdasági szükségessége, mert a paraszt nem fog nagy arányokban hitelbe venni földet. Meg kell csinálni a törvényt finanszírozás kérdésében úgy, ahogy ma lehet és ha meglesz a pénzkérdés rendezése és meglesz a lehetősége, hogy hitelműveletek alapján jusson a kisgazda pénzhez, majd akkor kell a finanszírozás lebonyolításáról gondoskodni. Éppen ebből a szempontból tulajdonképpen én szépséghibának tartom, ami igazán csak a népszerűségnek hozott és nagyon veszedelmes áldozat, a járadékbirtokok konstruálását és azoknak a javaslatba való felvételét. Eltekintve a finanszírozási nehézségektől, aki ismeri a magyar parasztot, az tudja, hogy azok a járadékbirtokot, kivéve a falu rosszát, de az is csak azért, hogy két hold föld az övé is legyen, nem fogják keresni és az egészséges, tisztességes magyar parasztember a járadékba nem is fog belemenni. A járadékbirtok német konstrukció és ott sem vált be. Ott abszolúte nem váltak be azok a vérmes várakozások, amelyeket ehhez fűztek annak idején a törvényhozók. Mondom, a magyar parasztnak a járadékbirtok nem kell. A nincstelen ilyképen való földhözjuttatása tulajdonképpen csökevénye még a Buza-féle javaslatnak és bevinni ezt ebbe a különben átgondolt és államférfiúi tudásról és bölcseségről tanuskodó javaslatba, különösen a mai viszonyok közt, amikor, mint az előbb említettem, a pénzérték teljes bizonytalansága folytán majdnem lehetetlen a járadékbirtok létesítése, mert hiszen a magyar paraszt nem fog belemenni fix járadéknak éveken át való fizetése iránti kötelezettség vállalásába, a mikor nem tudja, hogy évek múlva mit fog

érni a pénz — könnyelműségnek tartom. Ennek, azt hiszem, semmiféle gyakorlati jelentősége nincs és mindenesetre tulajdonképpen a komolyság rovására szolgálna, ha mégis benn maradna a javaslatban.

Éber Antal: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Ő excellenciája egyetlen egy felszólalására óhajtok reflektálni. Ő excellenciája azt mondotta, hogy én tévedtem, amikor kifejtteni bátor voltam, hogy a parasztok nem fogják megköszönni azt a támogatást, amibe a kormány részesítette őket, amikor 1.200 koronáért nem hagyták, hogy földet vegyenek, s amikor ma 12.000 koronáért kell a földet megvenniök. Ő excellenciája csodálja, hogy én ezt mondtam, holott neki tudnia kell, hogy a valuta romlása következtében állott ez be. Én nagyon erősen bízom Ő excellenciája dialektikájának erejében, de a magyar paraszt, akinek akkor negyvenezer koronája volt, vehetett volna negyven hold földet, ellenben most már csak négy holdat fog tudni venni. Hogyha pedig ez így van, akkor kíváncsi vagyok arra, hogy még Ő excellenciája is hogyan magyarázná meg nekem, hogy ha megvolt a protekció, vagy közömbös volt a protekció, hogyan idézhette elő ez mégis az áremelkedést. Én állítom és vallom, hogy ez a fölösleges protekció mérhetetlen károkat okozott.

Teleszky János: Ha tisztelt barátom az országban nagyon széjjel néz, talán esetleg fog találni egy olyan parasztembert, akinek békében negyvenezer koronája volt s azt ma is a ládafiában eltéve őrzi, ezzel szemben produkálni fogok tudni neki ezrével olyan parasztot, aki a békében megvolt pénzét disznóba fektette, azt így forgatta, és ha ezt negyvenezer koronával kezdte, kérdem, — én ezt nem tudom kiszámítani, ő talán ki tudja számítani, — most ebből a negyvenezer koronájából mennyire is szaporodott föl az illető vagyona?

Harmadik nap, 1920. április 23.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Hantos Elemér urat, szíveskedjék előadását megtartani.

Hantos Elemér: Nagyméltóságú Elnök Úr, igen tisztelt Közgazdasági Társaság! Előre is szíves elnézésüket kérem, hogy inkább a javaslat pénzügyi részével fogok foglalkozni, és a javaslat egyéb komplexumára nem térek ki. Csak abban a vonatkozásban leszek bátor megjegyzést tenni, amelyre nézve a vita bennem általános szempontból kételyeket támasztott.

Tisztelt Közgazdasági Társaság! Amint a javaslat előttünk fekszik, első tekintetre egy helyes kiegyenlítést tartalmaz két szélsőséges álláspont között, amelyek közül az egyiket a Károlyi-féle néptörvény képviselte, amikor a parcellázást kizárólag, illetőleg a földpolitikát kizárólag államfeladatnak tekintették, — és azon második szélsőséges álláspont között, amely az Altruista Bank megalkotása idejében Magyarországon szélében gyakorlatban volt, hogy t. i. a parcellázást, a birtokelosztást kizárólag magánosok végezzék el.

Én a javaslat súlypontját az ötödik fejezetben látom, amely a birtokeldarabolásról szól és ahol a kormány az egész birtokpolitikai akciót a magánútra kívánja terelni, megengedvén azt, hogy a földbirtok igénylővel a birtokos szabadon megállapodhassék és csak parciális szempontokból tart fenn magának a törvény bizonyos beavatkozást és ellenőrzést. De még ott is, ahol az állam kezdeményezőleg nyul bele a földbirtokpolitikába, a 28 §. intézkedései szerint, csak az esetben következhetik ez be, hogyha erre közérdekből szükség van és még ebben az esetben is az állam nem kisajátítás útján szerzi meg elsősorban a birtokot, hanem vagy szabadkézből, vagy árverésen, vagy végül az elővételi jog alapján, úgy, hogy egészben véve az az irányzat tűnik ki ebből, hogy az állam nem kényszerhatalommal akar belenyúlni a földbirtokpolitikába, hanem elsősorban a gazdasági erők szabad érvényesülése útján.

Tisztelt társaság, a vita során felmerült és vitássá vált az a kérdés, hogy a javaslat leginkább mit szolgál és mit céloz? Gazdaságpolitikai célokat, vagy szociálpolitikai célokat? Néhai jó Serényi Béla gróf számos birtokpolitikai felszólalásában és beszédében a birtokpolitika céljául három szempontot jelölt meg: a nemzeti szempontot, gazdaságpolitikai szempontot és a szociálpolitikai szempontot.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a magyar birtokpolitika változását, akkor azt látjuk, hogy a kilencvenes évek elején a nemzeti szempont dominálta a birtokpolitikát, egy nagy publicisztikai akció révén, Berczik Árpád vezetésével. Ez a publicisztikai akció azzal foglalkozott, hogy miként lehessen nemzetiségi vidékeken telepítéssel megerősíteni a magyarságot, illetve az eladósodó magyarságot ott miként lehessen megvédeni. A 90-es évek végén, amikor Ausztria-Magyarország mezőgazdasági termények tekintetében passzívvá lett és víz alá került, akkor a gazdaságpolitikai célzat, a többtermelési célzat nyomult előtérbe. A háború alatt és a háború óta pedig a szociálpolitikai célzat dominálja a birtokpolitikát.

Ha most már a javaslatot ezen célok szempontjából vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy a nemzeti szempont, sajnos, de természetesen mint archaizmus a javaslatból teljesen hiányzik. A nemzetiségi szempont helyére kell lépni egy új szempontnak, amely a javaslat tárgyalásánál nem domborodott ki eléggé és ez: a külpolitikai szempont. Értem ezalatt azt, hogy a magyar javaslat megalkotásánál a magyar törvényhozásnak tekintettel kell lennie arra, hogy a bennünket környező, a mi rovásunkra kialakuló nemzeti államokban, hangulatot ne csináljanak ellenünk azzal, hogy itt nálunk az élet hatásával nem számoló birtokpolitika és kormányzat gyökeresedett meg. Én nagyon sajnálom, hogy a magyar agrárpolitikások, amikor a birtokpolitikai javaslat tárgyalását megindokolják, a tizennyolcadik századbéli jelenségekre mennek vissza. Beszélnek a francia, az angol birtokpolitikáról, tárgyalják a „mir“-rendszert, azonban igen kevés szavuk van arról a birtokpolitikáról, amelyet a körülöttünk kialakult államok folytatnak.

Az eddigi tárgyalások során, ha jól értettem, az domborodott ki a felszólalók beszédjéből, hogy a bennünket környező államok politikájában a Buza Barna-féle néptörvény jutott különös elismerésre. Ennek a néptörvénynek különösen két rendelkezését emelték ki, amelyek közül az egyik azt hangsúlyozta, hogy a Buza Barna-féle törvényben elfogadásra talál az az elv, hogy a háború előtti megváltási ár az irányadó, a másik pedig az, hogy az ötszáz holdon felüli birtokok elosztás tárgyát képezik. Nem egészen precizek ezek az adatok, amint én az 1920. április 20-án megalkotott cseh-szlovák birtoktörvényt ismerem erre

nézve. Itt másképen van szabályozva ez a kérdés. Itt részben a háború előtti, részben a háborús évek átlaghozadéka alapján van kiszámítva a földbirtok értéke azzal, hogy amennyiben a földbirtok ezer hektárt meghalad, ami 1.700 katasztrális holdnak felel meg, akkor abban az arányban, amint a birtok növekszik, a birtok terjedelme nagyobbodik, öttől negyven százalékgig csökkenő megváltás fizetendő. A legnagyobb birtok után negyven és az ezer hektárt meghaladó kisebb birtok után öt százalékkal csökken mindig ez a megváltási alap.

Ez mutatja, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozni kell és reméljük, hogy a földművelésügyi kormány, ha ezt a javaslatot a nemzetgyűlés elé terjeszti, ezekre az adatokra és alapokra is tekintettel lesz. De ezen külpolitikai szempont mellett is igen fontos, — nem mondom, hogy ennél fontosabb, mert ez csaknem a legfontosabb — a gazdaságpolitikai és a szociálpolitikai szempont.

Gazdaságpolitikai szempont alatt értem azt, amikor a kormány földhöz juttat olyanokat, akik földműveléshez értenek, kisgazdákat, mezőgazdasági cselédet, egyéb mezőgazdasághoz értő embereket, ahol megvan a garancia, hogy a föld termelékenységén ezen megosztás útján, ha nem is növekszik, de legalább nem csökken. Azután tisztán szociálpolitikai feladat, amikor a kormány vagy az állam, a hadirokkantakat, a hadiözvegyeket, hadiárvaikat, kvietált katonatiszteket, nyugalmazott köztisztviselőket juttat ilyen földbirtokhoz, amikor megcsökkent munkaképességű emberek jutnak birtokhoz és amikor előrelátható, hogy a termelés emelkedni nem fog, hanem éppen csökkenni.

Igen fontos ez a megkülönböztetés éppen a pénzügyi hatások szempontjából, mert amint látni fogjuk, egészen más az eset a finanszírozási lehetőség és szükségesség tekintetében, ha egy tisztán gazdaságpolitikai, vagy első sorban gazdaságpolitikai célzattal történik a birtokfeldarabolás. De tisztán gazdaságpolitikai célzattal aligha is történhet, hiszen ha egy ezerholdas birtokot eldarabolunk husz-harminc parcellára, ez természetesen szociálpolitikai hatásokat is előidéz, amikor ugyanis egy ember helyett husz-harminc ember jut birtokhoz. Szükséges tehát gazdaságpolitikai szempontú hatások között különbséget tenni. És éppen ezért nem értettem én meg tegnap *Teleszky* őexcellenciája felszólalását, aki azt mondta, hogy a szociálpolitikai szempontnak kellene a vezető szempontnak lennie és a beszéde végén azt mondta, hogy a pénzügyi kérdéssel ne törődjünk, mert az élet maga fogja megoldani. Mert éppen ott, ahol a szociálpolitikai szempont lép előtérbe, nagyobb súlya van a pénzkérdésnek, ahol pedig a gazdasági szempontok domborodnak ki, ott ez kevésbé fontos. A parcellázást meg lehet kategorice oldani, de elsősorban a szociálpolitikai szempont érvényesítéséhez a

birtokfeldarabolásnál a pénzügyi kérdések megoldása szükséges. Hisz tudjuk, hogy az igénylő személyek pénz birtokában nincsenek, olyan mértékben legalább nincsenek, hogy megválthatnák a birtokokat. Ha ezen általános szempontból nézzük a javaslatot, azt kell mondanunk, hogy a gazdaságpolitikai és a szociálpolitikai szempont teljes érvényesülésre talál a javaslatban és ha mégis van valami általános kifogás, amit a javaslat ellen tenni lehet, az legfeljebb az, hogy a javaslat későn jön, hogy már éppen a bennünket környező államokban ennek a javaslatnak vontatott menetű életbeléptetése meglehetősen agitációra és propagandára adott alkalmat. Ha azonban, t. társaság, már eddig is késett a javaslat, akkor a magam részéről helyesnek tartottam volna, ha ezen javaslat birtokpolitikai célzatát egy pénzügypolitikai célzattal kapcsolatba hozták volna. Értem ez alatt azt, hogy ha már ilyen későn jön a javaslat, akkor azt össze kellett volna kötni a vagyonadó behozatalával.

Hogy mennyire összefügg ez a kettő, azt kifejtem majd, most csupán a külső hatást bizonyítandó, felemlítem, hogy a cseh parlamentben ugyanazon a napon, amikor megállapították a megváltásra kerülő földbirtokról szóló törvényjavaslat pontjait, a vagyonadóról szóló javaslatot is benyújtották. Az összefüggés pedig itt abban áll, hogy ha az állam vagyonadót vet ki és ha kimondja, hogy azt a birtokot, azt a birtokrészt, amelyre szükség van, vagyonadóban, természetben is elveheti, akkor az állam szempontjából a pénzügyi probléma megszűnik, mert az állam nem tartozik megváltást, kisajátítást fizetni a birtokért, hanem azt vagyonadóban veheti el és ha valaki az államtól ezt a birtokot megkapja, akkor így az államnak egyenesen adósává válik. Ha ugyanis az állam vagyonadóalapot határoz meg — korábban egy más törvényben a kisajátítási árat is megállapította, — akkor a kettőnek kongruensnek kell lennie.

A Buza-féle javaslatnak abban volt a nagy hibája, hogy a kisajátítási árat igen alacsonyan, a háború előtti birtokforgalmi árban állapította meg és ezzel kockára tette a vagyonadó alapját, mert hiszen természetes, hogy amikor az állam birtokokat elvesz, akkor nem mérhet más mértékkel, mint amikor azt a birtokot, illetőleg birtokost megadóztatja vagyonadó alakjában.

Ez ellen a kívánság ellen valószínűleg azt lehet felhozni, hogy addig, amíg ezt másképp lehetne elintézni, a birtokpolitika tető alá hozásával várni nem lehet, ezt a kérdést addig elodáznai nem lehet, — már t. i., amíg a vagyonadó meg nem lesz.

Am ennek is meg van bizonyos jóakarattal az ellenszere. A vagyonadót ugyanis ki lehet vetni úgy, hogy a vagyonadó alapjául bizonyos

minimum, mondjuk, egy tízszázalékos kulcs szerint tárgyi adót állapítunk meg, ezt beszedjük és fokozatos személyi vagyonadó kivetésére várunk addig, amíg annak az ideje elérkezik. Magyarországon, ha egy tízszázalékos tárgyi vagyonadó alapján a meglévő földbirtok megdézsmáltatnék, hogy a műkifejezéssel éljek, akkor elegendő birtok állana rendelkezésre a legsürgősebb földigénylések kielégítésére.

Ez a kalkuláció, amint én látom, kb. 700 - 800.000 katasztrális hold birtokot jelentene...

Teleszky János: A fele kisbirtokos!

Hantos Elemér: De hisz a mondottak alapján a tárgyi adó a kisbirtokosokra éppúgy kiterjed, mint a nagybirtokokra. Itt a birtokpolitikai cél a fontos és ha a fele valóban kisbirtok, akkor egész egyszerűen 350.000 katasztrális holddal állunk szemben, amely már szintén olyan tényező, amivel a birtokpolitikának azt a szükségletét, mely kényszerintézkedésekkel váltandó meg és nem a magánosok megegyezésével jön létre, szóval a dolog szociálpolitikai részét mindenestre kielégíthetnénk.

Ez a kérdés, a vagyonadó, kapcsolatában a birtokpolitikával, rávezet arra a legvitatottabb másik kérdésre, amelyről itt sok szó esett és amelyről természetesen mindenhol szó esik: hogy mi legyen a megváltandó föld megváltási ára. Láttunk néptörvényt, amely a háború előtti értéket vette alapul, láttunk egy törvényt Csehországban, amely az átlaghozadék alapján dolgozik, láttunk javaslatot, amely a háború előtti, háborús és háború utáni évek tíz esztendejének normalhozadéka alapján állapította meg a megváltási árat. Ámde valamennyiünk közös érzése ott találja meg a legigazságosabb megoldást, ahol a földbirtokosnak azt az árat garantáljuk, amely valóban megfelel a birtok forgalmi értékének.

Ha ezt vesszük alapul, ez ellen csupán az az aggodalom szól, hogy ez az ár, ez a konjunkturális ár, később a földbirtokot vásárló kisgazdára nézve igen terhessé válik. A probléma teljesen megszűnik és tárgytalan ott, ahol készpénzben történik a megváltás, mert itt a két fél kölcsönös esztimációja állapítja meg, hogy kinek mit ér a birtok és azt kalkulálják, hogy a mai árakat a jövő hozadékkal miképpen lehet összeegyeztetni.

Ahol azonban hitelről van szó és ahol a koronának a mai magas konjunkturális árát függetlenné kell tenni a valutának mindenkori változásától, ott már a kérdés komplikáltabbá válik. A gyakorlat — amint látjuk — ezt a kérdést is megoldotta. Egy ankéten, a földművelésügyi

miniszteriumban hallottuk, hogy országszerte folyik a parcellázás oly módon, hogy a gazda, amikor a birtokot megveszi, megváltja, nem pénzben, hanem búzában, a kvalifikált búzának egy bizonyos mennyiségében, holdankint egy métermázsában állapítja meg a birtok törlesztését. Ez természetesen a legegyszerűbb ott, ahol a hitelügylet valamilyen papír formájában létre nem jön, mert egyelőre olyan záloglevelet, hiteltípust, amely búzáról vagy disznóról szólna, nem ismerünk. Ott azonban, ahol közvetlenül — ember emberhez — történik az ügyletkötés, ott ez a mód igenis elképzelhető és jogilag statuálható is. Viszont ott, ahol nem áll szemközt az adós a hitelezővel és ahol a hitelező nem hajlandó belemenni abba a mégis változó értékű megváltásba, ott — szerény véleményem szerint — csak egy megoldás képzelhető, még pedig az, hogy ha a koronának a mindenkori pari árfolyamát az aranyhoz megállapítjuk, vagyis ha a birtok, amelynek holdja tizenhatezer koronába kerül, tíz vagy husz év múlva, ha a koronának az arany paritása ismét helyreállna, négyszáz koronában volna megváltandó, mert ma négyszáz aranykorona felel meg tizenhatezer papirkoronának.

És itt volna egy fixpont. Ki volna bolond a tizenhatezer koronás földbirtok alapján a mai kurzusnak megfelelő négyszáz koronás aranyról szóló záloglevelet kibocsátani? És a törlesztés is aranyban történék, amely mindig megállapítható, mert igaz, hogy az arany értéke is változik, de hosszabb időszakokban, mert mégis az arany a legállandóbb értékmérő, úgy, hogy itt voltaképpen, amennyiben papirkoronákban történék a fizetés, nagyon változó törlesztési eszközökkel volna dolgunk, ha azonban a vevőtől, a kisgazdától megköveteljük, hogy a mindenkori, már t. i. az arany mindenkori világpiacon árának megfelelően eszközölje a törlesztést, viszont a bank is ugyanilyen módon fizesse címletének kamatait, akkor itt semmi nehézség nem lesz.

Én értem bankjaink húzódását ettől, mert hiszen ők az aranykötvényekkel, amelyeket a múltban kibocsájtottak, nem tettek jó tapasztalatot, sőt némely bank direkt válságos helyzetbe került általa. Ám a helyzet most egészen más: ők annak idején az aranyhoz a koronával azonos értékével bocsájtottak ki zálogleveleket és az arany rendkívül felszökött. A jövőben azonban fordítva lesz a helyzet. A korona mindinkább javul, az arany pedig depressziálódni fog, úgy, hogy nem ugyanazon szempont szerint ítéltető ez meg, mint a múltban, olyannyira, hogy lehetséges, hogy bizonyos időszakokban előnyt is fog jelenteni ez a záloglevelet kibocsájtó intézetekre nézve.

Ami már most a kérdésnek, a földbirtokpolitikának pénzügyi technikai keresztülvitelét illeti, amivel a javaslatnak a pénzügyi része foglalkozik, erre nézve többen utaltak arra, hogy ez a javaslat rendkívül

komplikált, mert négy új hiteltípust, új papírtípust honosít meg, pedig az ügyleteknek legtöbbje meglehetősen homogén természetű. Ha azonban ketté választjuk a törvényjavaslat megvalósítandó céljait és külön vesszük szemügyre azokat, amelyek tisztán, vagy elsősorban gazdaságpolitikai célok és azokat a parcellázásokat, amelyek kizárólag szociálpolitikai célzattal készítettnek, akkor nagyon egyszerűen oldható meg a kérdés olyan módon, hogy a tisztán agrárpolitikai célzatból történő birtokfeldarabolásokat, amelyekre a fedezet minden körülmények között megvan, — a fedezet a földnek a termelékenységére, amely a jövőben remélhetőleg nem fog csökkenni, — a mai pénzügyi kategóriákkal intézzük el igen könnyen, egy bizonyos megváltoztatásával a zálogvevő törvénynek, amire Teleszky is utalt. Ezt azután el lehet intézni a meglévő bankszervezet útján. Ennek a megoldását én a következőképen látnám: Ha egy olyan ingatlan kerül feldarabolás alá, amely ingatlanon már valamely jelzálogos intézetnek jelzálogleveles követelése van, akkor természetes a dolog egyszerűsítése és a költségek mentése tárgyában, hogy az a zálogvevőintézet fogja a végösszeget adni, amely végösszeg a tulajdonképeni váltságösszeg s amely váltságösszegre jelzálogos követelés van. Megvan a becslés, s a birtok ismert a gazdasággal kapcsolatban. Ha pedig olyan birtokról volna szó, amelynél jelzálogos, zálogleveles kölcsön fönn nem állott, ott — nézetem szerint — az összes záloglevél-kibocsátó intézeteknek kellene egy szindikátust alakítaniok és ezekre a birtokokra vonatkozó folyósított váltságösszeget abban az arányban egymás között megosztaniok, amely arányban a záloglevél az államkötvénnyel szemben egymáshoz viszonyítva áll. Ez a kérdés így tehát külön szervezet létesítését nem teszi szükségessé. Külön szervezet létesítését, külön hiteltípus alkotását csupán az teszi szükségessé, ha kizárólag szociálpolitikai szempontból eszközrendő birtokfeldarabolásról van szó. Ezeket a birtokfeldarabolásokat természetesen nem lehet a mai keretekben lebonyolítani és éppen ennek a feladatnak a megoldására volna hivatva az Altruista Bank és az O. K. H., amely feladat egy nem nyereséggel járó, hanem esetleg, sőt valószínűen veszteséggel járó feladat lesz, ám az államnak lesz feladata ezeket az intézeteket kárpótolni.

Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnom a javaslat egyik hiányára, amelyet a vidéki pénzügyintézetek szempontjából kell kifogásolnom. A javaslat ugyanis azokat a kölcsönöket, amelyek a záloglevélkibocsátó intézetek javára állanak fenn, készpénzben fogja megtéríttetni, ellenben ott, ahol nem zálogleveles kölcsönökről van szó, a javaslat a földváltságkötvényekkel akarja az intézeteket kártalanítani. A földváltságkötvényről tudjuk, hogy nem más, mint a hadikölcsönbe oltott újabb államhiteltípus, amelynek fedezeteit elsősorban a hadikölcsön képezi és így

is lehet lefizetni, de az alapja is tulajdonképen hadikölcsön. Sebess Dénes rámutatott arra, hogy ez sérelem. Ő azt mondja, hogy a második és a harmadik helyi váltókölcsönöknél sérelmes ez. Ezek pedig eltűntek. Ismeretlen fogalmak. A vidéki intézeteknél sok millióra menő első számú kölcsönök vannak, amelyek ilyen kötvényekkel kerülnének megváltásra. És a legnagyobb vidéki éntézetek ide való kihatását elsőrangú jelzálogkölcsönök képezik, ezeket kell mentesíteni, hogy a fundált kötvények, mint a földváltás-kötvény is, még jobban ne immobilizálják a hadikölcsönök által amúgy is immobilizált intézeteket.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban szabadjon a hadikölcsönöknek a javaslatban juttatott szerepéről is beszélnem. A javaslat nagyon bőkezű és nagyon nagylelkűen bánik el a hadikölcsönökkel, amikor azt mondja, hogy mindenki, aki birtokot szerez — mert ez államközvetítéssel történik — jogosítva van a birtok vételárát, megváltási díját vagy kisajátítási árát hadikölcsönökben, még pedig korlátlan mennyiségben, megfizetni. Aki egy kicsit ismeri az állam pénzügyeit, az előtt mintegy távolabbi reményként lebeg, hogy a magyar állam ezeket a hadikölcsönöket az eredeti jegyzési áron fogja beváltani. De hogy már most, az állam pénzügyi helyzetének mai stádiumában, annyira menjen, hogy ezeket a hadikölcsönkötvényeket névértékben elfogadja megváltási árként, azt hiszem olyan messzemenő következményekkel járna, amelyeket ma helyeselni nem lehet. Ezért azt hiszem, hogy a megoldást ott kellene megtalálnunk, ahol a földbirtokot igénylő kimutatja, hogy ő maga eredetileg szerzett hadikölcsönököt, tehát saját szerződésű hadikölcsönei vannak. Az ilyen esetekben meg lehetne engedni, hogy ezeket a hadikölcsönöket az aláírási árban beszámítsák. Másoknál azonban, akik a hadikölcsönt eredeti beszerzés alapján nem szerezték meg maguknak, legfeljebb a vételár huszonöt százalékáig szabadjon ezt a hadi ölcönt az aláírási árban elfogadni.

Ezek volnának tisztelt Társaság a megjegyzéseim és amikor még azt akarom megjegyezni, hogy a javaslat — szerény véleményem szerint — a lehető legkedvezőbb, amit a mai viszonyok között alkotni lehetett, akkor csak arra hívom még fel a földművelésügyi kormány figyelmét, hogy azokat a magánparcellázásokat, amelyekre olyan nagy súlyt helyez, azokkal a nehézségekkel, amelyekre Nyulási barátom rámutatott, ne nehezítse meg és ha ezek a nehézségek elimináltak a javaslatból, akkor el lehet érni azt, hogy ez a földbirtokpolitikai akció magánúton folyjék le és azok között, akik elég tőkeerősek, biztosítékot találhassunk, illetőleg nyújthassunk arra, hogy a földbirtoknak meg lesz a nagy gazdasági eredménye is.

Világhy Károly: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Az előttem szóló igen tisztelt és illusztris előadók a javaslatnak pénzügyi és jogi vonatkozásait nagyjából lefoglalták. Én csak egy pár jelenségre óhajtok rámutatni a birtokreformmal kapcsolatban.

Az eddigi tapasztalatok után bizonyos idegenkedés érezhető a gazdatársadalomban, annak dacára, hogy ez a birtokreform valószínűleg méltányosabb lesz, mint az eddigiek. Ez az idegenkedés okozza, hogy a tőkebefektetést, illetve általában a birtokba helyezendő felszereléseket korlátozzák, valamint korlátozzák az okleveles gazdatisztek elhelyezkedését is s helyettük inkább kevésbé képzett, olcsóbb erőket alkalmaznak. Ennek mindenesetre nagy hátránya van úgy a tulajdonos, mint a köz szempontjából. Azonban nagyon is érthető, hogy amikor a tulajdonosok nem ismerik még azt, hogy a birtokreform hogyan fog végrehajthatni, idegenkednek a befektetésektől. Ez a befektetéshiány már most jelentékeny károkat okoz, mert a tőkeeredményektől tulajdonképpen elesik a gazdatársadalom.

Általában igen nagy ma a gazdatisztek alkalmazásától való tartózkodás. Pedig a birtokos szempontjából nem érthető ez, mivel a gazdatiszt a szellemi tőkét befektetve, okvetlenül jobban tudja azt kamatoztatni, mint a kevésbé képzett, olcsóbb munkaerő. De hátrányos ez a gazdatisztek szempontjából is, mert a gazdatisztek ily módon elűtetnek állásaiktól, ami őket anyagi szempontból is erősen érinti, t. i. így nem igen érhetik el azt, hogy később kisebb birtokok önálló tulajdonosai lehessenek. Mert a sok állás nélkül levő gazdatiszt meglévő vagyonát elkölti és a földbirtokreform alkalmából nem lesz olyan anyagi helyzetben, hogy birtokot szerezhessen magának. Ennek azután igen nagy hátránya lesz később a környezetében elhelyezkedő kisbirtokosokra nézve is. Mert ha a gazdatisztek ma mind állásban lennének, vagy legalább is ott, ahol okleveles gazdatiszteknek kellene lenniök, akkor a birtokfelosztás esetén a gazdatiszt képzettsége még intezivebben nyilatkozna meg a termelésben és mintegy példaadója, tanítója lenne a környezetében elhelyezett új kiscgazdáknak. Ily módon az ország termelését hatványozott mértékben fokoznák direkte és indirekte. Ezért kívánatosnak tartom, hogy a gazdatársadalom a törvényjavaslat eddigi állásáról mielőbb tudomást szerezzen. Ezenkívül szükségesnek vélem a birtokfelülvizsgálatokat azon szempontból, vajjon eleget tesznek-e a gazdatiszti törvénynek, hogy t. i. minden birtokon okleveles gazdatiszt van-e, ahol annak kell lennie.

A továbbiakra nézve örömmel látom, hogy a birtokreformtervezetben nem találjuk meg a Károlyi-kormány alatt született birtokreform

ideáját, a kétszáz, vagy ötszáz holdas birtokmaximumot. Hogy mekkora legyen a birtokminimum és maximum, azt szerintem korlátozni nem lehet. Nézetem szerint még ezer holdban sem lehet megállapítani a maximumot, bár ez bizonyos birtokosokat megnyugtatna sorsuk felől, de másokat erősen érintene. Mert ahol a község lakosai terjeszkedni akarnak, nem lehet ezer holdat sem mentesíteni a felosztás alól. Másutt pedig, ahol esetleg nincs szükség erősebb parcellázásra, ott a több ezerholdas birtokok is továbbra üzemben maradhatnak addig, amíg a parcellázásra az idejük el nem érkezik. Szóval a kategorizálásnak nincs értelme. Különben nálunk nincs szükség arra, hogy ilyen radikális eszközökkel dolgozzunk, mert kérem, tessék csak megnézni Dániát, a paraszt Eldorádót, ahol a kisbirtok nyolcvan százalékát foglalja le az ország birtokállományának, mégis tizennyolc-husz százalék a közép- és nagybirtokok arányszáma. Bizonyos aránynak lenni kell a nagy- és a kisbirtok között, mivel a nagybirtokok mégis csak jobban biztosítják a városok ellátását, mint a kisbirtokok. Láthattuk ezt a háborús rekvirálások után.

A törvény értelmében való elővásárlási jogot szükségesnek tartom, különösen pedig szükség van erre egy esetben, ott, ahol nemzetiségi vidékekről van szó. Igaz, hogy olyan szerencsétlen helyzetben vagyunk, mely szerint nemzetiségi vidékekről nem is beszélhetünk, de reméljük, hogy ennek a munkának elvégzése idején beszélhetünk már róla. Azonban a nyugati részen, Moson, Sopron és Vas megyékben ma is vannak egyes birtoktestek, amelyek nagyon távol esnek az ott lévő községektől s így alkalmasak volnának arra, hogy ide magyar telepeket helyezzünk el. Ilyenek pl. Frigyes főherceg, Batthyány gróf, herceg Eszterházy birtokainak egy része, amelyek igen alkalmasak lesznek arra, hogy ott önálló és nagyobb magyar községek létesüljenek, amelyek a nemzetiségi számarányt illetőleg javítani fogják az eddigi mérleget. Az elővásárlási jogot tehát, különösen nemzetiségi vidéken, fontosnak tartom s Erdélyben és a Bácskában is az legyen az első kötelességünk — amint lehet — hogy a magyarság számarányát telepítéssel javítsuk meg és százados mulasztásainkat helyrehozoljuk.

Az időpontot illetőleg az a nézetem, hogy a birtokreform megvalósítása ma nem szerencsés. Bár szükséges a birtokreform — és ezt mindenki belátja — ez elől ki nem térhetünk, mégis nem alkalmas ez az időpont, mert ha a háború előtt csináltuk volna meg, legalább is nagyrésztben, akkor a pénzügyi oldala sokkal könnyebben mehetett volna.

A termelés biztosítása szempontjából szintén rossz a mostani megoldás, mert a háborús gazdálkodási viszonyok, a leromlott állapot, igaz-

erő, valamint a felszerelési és közgazdasági zavarok, műtrágyahiány stb. mind alkalmas arra, hogy a termelés csökkenjen. Csínján kell tehát bánnunk a javaslattal, hogy a termelést biztosítsuk és nagyobb zavarokat elő ne idézzünk. Éppen ezért véleményem az, hogy egyszerre nagyobb mennyiségű birtokot felosztani jelenleg káros a termelés biztosítása szempontjából.

Ami most már a javaslat pénzügyi oldalát illeti, arról, hogy a birtokot a háború előtti áron váltsuk meg, beszélni sem lehet. De a mostani árak sem állják meg bizonyos tekintetben a helyüket. Ez árak akkor állnák meg a helyüket, hogy ha a birtokigénylő, aki most földhöz jut, most szerzett tőkével rendelkezne, már pedig azok az emberek, akik a birtokreformtervezet szerint, először jutnak földbirtokhoz, a katonák, rokkantak, akik a háború alatt egész idejüket a haza védelmére szentelték és azok a hadifogságban lévők, akik majd hazajönnek, nagyrészt nem igen voltak abban a helyzetben, hogy vagyoniilag gyarapodjanak a háború alatt, most tehát nem igen rendelkeznek azzal a tőkével, hogy öt-tíz hold földet ki tudjanak fizetni, ha a föld ára tizenötezer korona. Ahhoz, hogy egy család megéljen, legkevesebb hat-nyolc katasztrális hold föld kell. De ezenkívül egy pár igás állat nyolcvanezer koronába kerül, egy kocsi, egy vetőgép tízezer korona. Hogyan fogja az új tulajdonos magát ellátni ezekkel a felszerelésekkel? Már pedig anélkül ne legyen senkinek birtoka, hogy ne tudja azt tisztességesen felszerelni. Ezért nem látom tehát pénzügyi szempontból kedvezőnek a helyzetet. És úgy vélem, hogy valószínűleg szükség lesz járadékkölcsönökre és egyéb kölcsönökre. Az a terv, hogy a viszonyok javulásáig bérlet gyanánt adassék át a föld és terményekben fizessék az új tulajdonosok successive a föld értékét s így törlesszék azt, talán még a legreálisabb gondolat.

A valuta tekintetében sem kedvező a helyzet. Ha a birtokos meg is kapja a felparcellázott birtokért a pénzt és másutt helyezi el azt, mai értékű pénzéért nem igen sokat kap.

Amint látjuk, általában a javaslat pénzügyi oldala igen nehezen oldható meg. Politikai szempontból könnyű azt mondani, hogy földet osztunk, hogy birtokreformot csinálunk, azonban a termelés és a pénzügyi kérdések tekintetében meglehetősen nagy nehézség előtt állunk. De a javaslatot meg kell mégis valósítani. Tovább elodáznai nem lehet, csupán egyet lehet tenni, mérsékelni.

Igen lényeges kérdés ezután az, hogy mekkora birtokot adjunk az új tulajdonosoknak. Én több statisztikai adatot állítottam össze a gyakorlatban arra nézve, hogy mekkora területen fizetődik ki egy pár igásállat tartása úgy, hogy improduktív munkát ne végezzen,

illetőleg időt ne veszítsünk a kihasználásában. Körülbelül 25–28 katasztrális hold az a terület, amelyet egy pár jó erőben tartott igásállat kifogástalanul meg tud munkálni. Ha ennél kisebb a birtok, akkor az igásállat ereje kellőleg nem használtatik fel, vagy pedig nem tarthat egy pár erős igásállatot a kisgazda. Ilyenkor egy lovat, vagy tehenet tart, amelynek a munkaképessége csökken és így azután ez a termésmennyiség rovására megy. Mert természetesen kevesebbet ér az a munka, amit a gyenge igáserővel tudunk elvégezni, mint az erősebbel. Ámde mindenkinek 25 katasztrális holdat adni nem lehet, mivel nem mind-egyiküknek van hozzá megfelelő tőkéje és felosztható földünk sincs ennyi. Szerintem, eltekintve a házhelytől, legalább 8 katasztrális hold lehetne az a terület, amit egy család részére adni kell, hogy megélhessen belőle. És ezt a területet esetleg a szomszédal társulva, vagy két tehen bellításával lehet megmunkálni, mert különben a négy-öt holdat kiadva nem segítünk a tulajdonoson s a tulajdonos úgyszólván a földnélküli proletárok sorsára süllyed le, mert a maga birtokából megélni nem tud. Nyolc holdnál többet adni csak ott tartom helyénvalónak, ahol a pénzügyi és gazdasági viszonyok engedik. Ajánlkozó mindig van, különösen a 30–50 holdasok között. Ezek mindig többen lesznek, mint akiknek nincs földjük, mert az ilyeneknek tőkéjük is van, ámde ha ezek magukhoz kaparintanak a birtokot, akkor később a földnélkülieknek nem jutna. Ezeknek tehát csak akkor adjunk földet, ha több családtagjuk van és ha ezek katonák is voltak.

Ami a legelő kihasítást illeti, az első napon Sebes előadó úr azt említette, hogy legelőt mindenképen kell kihasítanunk. Én nem állok ezen az állásponton, bár szükségesnek tartom a legelő kérdését tisztázni a földbirtokreformmal kapcsolatban. Legelő-létesítést nem feltétlenül, hanem csak két feltétel teljesítése mellett tartom helyénvalónak. Ahhoz kötném, hogy a legelőterület okvetlenül be legyen fásítva és évenként gondozva. A fásítás se ritkán, hanem ligetesen történjék. Különösen az északi oldalakat, az északi határt, de közbe-közbe is fásítani kell. Ez által a szél erejét megtörjük, a kiszáradástól mentesítjük a talajt, a harmatképződést elősegítjük, a fűtermést előmozdítjuk s a legelő termelőképességét megóvjuk. A magyar paraszt a legelőt azért szereti, mert az állatját kihajthatja rá s így több gondja nincs az állattal. Már az állatot gondozni nem igen szereti. Mindezekért mondtam és mondom, hogy a legelők gondozását és befásítását össze kell kötni a birtokreformtervezettel. Sajnos, nálunk nem igen lehet oly értelemben beszélni legelőről, mint Hollandiában, ahol egy katasztrális holdon két állat is megél, mert nálunk két-három hold is kell egy állatnak. Ha a legelőjavítást, átalakítást, fásítást, gondozást stb. keresztül vesszük, akkor remélhetjük,

hogy a legeltetés jobb lesz és az eltartható állatok száma is gyarapodni fog.

Ami a törzsörökösödést illeti, szükségesnek tartanám legalább 8—10 katasztrális holdat mentesíteni a későbbi elidegenítés alól. Ezzel szerintem az egyke-rendszert meg lehetne akadályozni. Mert nálunk, amikor a birtokeladások szabadok, az 50—100 holdas gazda is attól fél, hogy ivadékai a későbbi generáción keresztül ki fognak esni a birtokból, inkább az egykéhez folyamodik, semhogy birtokát ilyen veszélynek kitegye. Erre nézve elmondhatok egy példát:

Egyik község lakossága 1891-ben 580 volt, és ma, 30 év múlva a lakosság száma 550. Itt a lakosság nagyon gazdag, mindegyiknek van 40—50—100 hold földje. E mellett a német község mellett van egy magyar község, ahol a lakosság száma ezen idő alatt 1.100-ról 1.300-ra szaporodott, dacára hogy földje sincs egy nagy részének. Ha a földet megkötjük, 8—10 holdat mentesítünk a felosztás alól, így bizonyos tekintetben gátat vethetünk az egyke-rendszernek.

A birtokreformmal kapcsolatban szükséges a birtokokon levő cselédeknek elhelyezéséről is gondoskodni. A cselédek mindegyikének birtokot adni nem lehet, mert a cseléd lehet igen jó cseléd, de gazdatiszt vezetése nélkül önállóságra nem képes. Ha birtokot adtunk, mint a jobbágy-felszabadítás után akárhány magyarral megtörtént, nem tudták megállani helyüket, elitták birtokukat, azzal nem törődtek. Ezen a példán tanulva, a birtokot csak annak adjuk, akinek szellemi és anyagi képessége is van, s biztosítékot szolgáltat arra nézve, hogy olyan kezébe kerül a birtok, aki azt megérdemli. Ámde a többi cselédekről is gondoskodnunk kell. Adni kell nekik házhelyet és körülötte egy vagy két hold földet, amit belterjesen, kertileg művelnének a családtagok, a föld nélküli munkás azután, mint gazdasági munkás találna később is elhelyezést.

Ezzel kapcsolatban a cselédbiztosítást, a mezőgazdasági munkásbiztosítást is meg kellene oldani, még pedig a mai modern viszonyokra való tekintettel. Most, ha egy család keresetképtelenné válik, az országos gazdasági munkáspénztár 40—50 évi befizetés után 140—160 koronával elégíti ki. Ezeket a tételeket ma emelni kellene. A biztosítás felét a tulajdonos és felét a cseléd fizeti. A mai viszonyoknak megfelelően kellene befizetni a díjtételeket és ennek arányában dotálnák a rokkanttá vált cselédeket is.

Ugyanezzel parallel, a gazdatiszti nyugdíjkérdést is meg kell oldani. Az összes egymás mellett működő szétszórt privat, uradalmi, gazdatiszti nyugdíjintézmények vagyonát össze kellene gyűjteni és egy országos nyugdíjintézményt alakítani, mely mellett más intézet ne mű-

ködhessék. Ez biztosítékot nyújtana a gazdatiszteknek arra az esetre is, hogy ha ők valami módon kiesnének a földbirtokreformból, vagy annyira elöregednek, hogy a földbirtokreform után nem volna mit vállalniok, hogy önállóan gazdálkodjanak, akkor nyugdíjaztatásuk után legalább a nyugdíjintézet útján biztosítsák életüket.

Utoljára hagyom a szakoktatás kérdését. Szerintem a föld tulajdonképpen olyan valami, amihez mindenkinek joga és köze van, nem kommunista értelemben, hanem olyan értelemben, hogy mindnyájan a földből élünk, tehát a földet szabadjára engedni a tulajdonosok kezén nem lehet. Mert nem mindegy, hogy hanyagság, helytelen kezelés vagy tudatlanság folytán az a föld öt vagy húsz métermázsza gabonát termel-e. Ez nem közömbös az ország ellátására és közgazdaságára nézve. Most, amikor országunk mezőgazdaságát talpra kell állítani, arra is kell számítani, hogy kivigyünk, hogy valutánkat megjavítsuk. Az országból ezelőtt csak búzában 10—12 millió métermázsát vittünk ki és azonkívül 2—3 millió métermázsza cukrot. Az arányok most eltolódtak a megkurtított országrészen, dacára ennek, helyre kell állítanunk az egyensúlyt, már pedig ezt szakértelem nélkül nem tudjuk megtenni. A folytonosan haladó élet megkívánja, hogy más eszközökkel dolgozzunk, mint azelőtt. Törökország és Afrika népei gazdálkodhatnak a régi módon, de ahol az emberek sűrűbben laknak s a megélhetés forrásait sokkal több erővel kell előállítani, ott nem közömbös, hogy a mezőgazdasági népesség mily tudással műveli a földjét.

A kiscgazdák és mezőgazdák egy része, — hogy itt egy példát említsek fel, — még a csávázásnak szükségességét sem látta be. Azt mondják, hogy ez nem szükséges, e mögött valami úri huncutság rejlik. Ha a kiscgazda nagynehezen — rábeszélés folytán — csáváz is rézgálic-öldattal, azt felületesen végzi. Holdankint legalább három-négy métermázsával csökkent vidékenkint a termésátlag az üszöggár miatt. Tudatlanságból néhol rézgálic helyett mésvizvel próbálja lelkiismeretét megnyugtani a kiscgazda, amire persze újra üszögös lesz a búza. De ettől eltekintve, sok helyen nem tudják a legegyszerűbb eszközöknek, mint a hengernek, fogasnak a jelentőségét sem és azt, hogy ezen két eszköz alkalmazásával hogyan lehet a terméseredményeket fokozni. Hengereznek, amikor fogasolni kellene és fogasolnak, amikor hengerezni kellene. Nem ismerik a mélyszántást stb., ahogy azt előttem szóló egyik kartársunk tegnap említette.

A népszakoktatásról pedig mindenképen gondoskodni kell. Ropant csodálkozom, hogy a régi földművelésügyi kormányok nem jutottak el oda, hogy ezt felismerjék. Ismétlő iskolákat állítottak fel ugyan több helyen, azonban nem gondoskodtak az általános mezőgazdasági

szakoktatásról. Apponyinak, ennek a nagy idealistának jutott az eszébe 1908. február 18-án a mezőgazdasági szakoktatást az elemi iskolákba bevinni. Apponyi ezzel az egy intézkedésével többet tett, mint az előző kormányok együttesen és összevéve. Ezt az elvet tovább kell vezetni, a népet a szakoktatással rá kell juttatni a helyes útra és folytonosan oktatva kicsinyjét-nagyját, a helyes gondolatkörben kell megtartani őket. Szükségesnek tartom, hogy mindazok, akik földhöz jutnak, legalább télen mezőgazdasági esti oktatásban részesítendőek legyenek. Ha ez megtörténik, természetesen eleinte lesznek különféle megjegyzések. Azt fogják mondani, hogy mindez felesleges és mi jobban tudjuk, mint aki előadja, azonban később mégis meg fognak győződni a tanulás előnyéről és a mezőgazdasági tudomány be fog lopódzni a kemény koponyákba is. Ha az ily gazdasági gondolkodás teret nyer, ha a földműves nép megismeri a legegyszerűbb fizikai és kémiai törvényeket, amelyek a talajban fellépnek és a termeléssel szorosan összefüggenek, akkor remélhetjük, hogy az így kiosztott parcellák az új tulajdonosok alatt is annyit, vagy esetleg később többet is fognak produkálni, mint a régi tulajdonosok kezén. Ez azonban sajnos, jelenleg még fordítva van, a régi tulajdonosok kezén a termelés több, mint az újak kezén. A magyar kisbirtokosság nincsen tisztában még azzal sem, hogy az állattenyésztés terén, például a törzskönyvezés milyen fontos. A mosonmegyei németek mind jól tudják már ezt, azok ismerik az összes őseit állatuknak, tudják, hogy tehenük tejelő-képessége milyen és mennyire van meg az elődökben. A magyarság azonban ilyesmivel nem törődik. Mosonmegye sokkal előbbre is van, mint a többi vidékek.

A leendő új tulajdonosokkal, amikor már tényleg új tulajdonosok lettek, később is törődni kell, és gazdálkodásukat ellenőrizni szükséges. Ez nem beavatkozás a magánjogba. Ellenőrizzük igenis addig őket, amíg szükség van az ellenőrzésre, később azután meg lehet ezt az ellenőrzést hagyni is, de fölmentést is lehet adni alóla. Az ellenőrzéssel elsősorban gazdasági felügyelőket kell megbízni, vagy a környékbeli intelligensebb birtokosokat. Általában mindazokat a szerveket, amelyek később hivatva lesznek az ország mezőgazdaságának gazdálkodási viszonyait irányítani, úgy kell megválasztani, olyan egyéneket kell kiküldeni ide, akiknek alapos elméleti és gyakorlati tudásuk van. Nem úgy, mint most, amikor akárhányat találunk a felügyelők között, akik egészen fiatalon kerülve ide, semmiféle élettapasztalattal és prakszissal nem rendelkeznek, csak irodákban képezték ki magukat s dacára ennek, a gyakorlati életben is irányítók akarnak lenni. Ezeket a férfiakat sokkal jobban meg kell válogatni, mert ezek az ország új mezőgazdasági generációját, általában pedig az ország egész mezőgazdaságát vannak hivatva irányítani.

Végül ismét felemlítem, hogy ha a reformot valóban mérsékelten fogjuk végrehajtani és a birtokoknak csak egy részét fogjuk parcellázni, azokat, amelyekre igazán szükség van, amelyeket a Birtokrendező Tanács kijelölt, akkor a birtokreform üdvös lesz. Éppen ezért azt a proposíciót sem helyeslem, amely arról szól, hogy a birtokigénylők maguk határozzák meg és kérhessék ennek vagy annak a birtoknak a felosztását. Ők kivételt egy birtokkal sem tennének! Ez demagógiára és kortescélokra fog vezetni. Nem irigylem az ilyen tulajdonost, mert abba a helyzetbe juthat, hogy a környék népei felmennek Budapestre és ott forgatják ki birtokából. Szerintem a helyi Birtokrendező Tanácsot kell megbízni azzal, hogy tájékozódjék arról, mely földrészek a legalkalmasabbak a kiosztásra és a birtokossal előre próbáljanak egyezkedni, hogy így inkább a birtokos részéről induljon ki a földosztás, mint alulról. Ennek igen nagy pszichológiai hatása és fontossága van.

Negyedik nap, 1920. április 26.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Buday Barna urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Buday Barna: Tisztelt Értekezlet! Az itt lefolyt tanácskozások után, azt hiszem, hogy az én felszólalásom kapcsán legfeljebb az a kérdés érdekelheti a tisztelt Értekezlet tagjait, hogy micsoda észrevételek merülnek fel mezőgazdasági szempontból a földreform-törvényjavaslattal szemközt. Erre a kérdésre kb. meg tudok válaszolni megfelelő orientálódás alapján, nemcsak a magam véleményével, hanem szélesebb körök felfogásának ecsetelésével is. Tökéletesen összevágunk a mezőgazdasági szempontok az általános szempontokkal abban a megállapításban, hogy a birtokreform sikeres végrehajtására az idő rendkívül kedvezőtlen, mert akár zilált pénzügyi viszonyainkat tekintjük és ezzel kapcsolatosan a föld árának és a lerovás, illetve törlesztés megállapításának nehézségeit, akár pedig különösen a termelési eszközök hiányát és az élelmezési érdekeknek mai rendkívüli nagy érzékenységet, amelyeket a termelési rend gyors megváltoztatása katasztrófába sodorhat, az adott viszonyok minden vonalon mintegy iskolapéldáját szolgáltatják annak, hogy milyen viszonyok között nem tanácsos egy nagyobbarányú földreform végrehajtása. Ám a viszonyok kényszere mégis belekerget bennünket a földreformba, mert ha a kedvezőbb viszonyokra várnánk, a törvényjavaslat megoldását későbbi időre halasztanánk el, ezzel talán nagyobb veszedelmet idéznénk elő, mint amilyen bajt elkerülnénk. Ezért hát a birtokosság nem igen hinném, hogy azt tanácsolná a kormánynak, hogy a törvényjavaslatot halassza el, mert attól félne, hogy a mulasztás tényébe kapaszkodva, a mindig résen álló demagógok felizgatnák a kedélyeket és ez nemcsak a jogrend megszilárdítását tenné lehetetlenné, hanem a termelést is rendkívül meg-

zavarhatná. El lehetünk rá készülve tisztelt Uraim, hogy a mai viszonyok között mérsékelt birtokpolitikai törvényt nem remélhetünk. Most szó sem lehet arról, hogy a gazdasági rációnak megfelelő reformot csináljunk, kétségtelenül igazodnunk kell szélsőséges irányzatokhoz és azoknak koncessziókat kell tennünk. Csakis radikális reformra lehet kilátás a mai viszonyok között, azonban ez a körülmény még mindig nem tarthat vissza bennünket a reform megalkotásától, mert ma még inkább van remény arra, hogy az ellentéteket kiegyenlíthetjük, mint akkor, hogyha a reform alkotásának későbbi időre tolódása folytán a csalódott tömeg aláveti magát a radikális elemek vezetésének és a mérsékelt elemek tökéletesen elvesztik a talajt. Igaz, hogy ez a törvényjavaslat meg lehetőségen radikális intézkedéseket tartalmaz, olyan intézkedéseket, amelyeknek megvalósítását a háború előtti időkben elképzelhetetleneknek tartottuk volna.

Én részemről ezt a törvényjavaslatot forradalmi jellegűnek tartom azért, mert a magánjogi viszonyokba való erőszakos beavatkozásokkal nagy tömegeket akar földhöz juttatni és rövid idő alatt olyan mélyre ható átalakulásokat akar előidézni, amelyek rendes viszonyok között csak évtizedes vagy évszázados fejlődés eredményei lehetnének. Ennek a célnak megfelelően a törvényjavaslat a föld megszerzésére úgyszólván minden jogi eszközt igénybe vesz. Így, amint méltóztatnak tájékozva lenni róla, földet lehet szerezni elsősorban elővásárlás útján, másodsorban pedig a megváltás alapján.

Ami az elővásárlási jogot illeti, ez ellen mezőgazdasági szempontból különös észrevétel nem tehető. Hiszen az elővásárlási jog lehetővé teszi azt, hogy a magántulajdon sérelme nélkül jelentékeny birtoktesteket lehessen megszerezni birtokpolitikai célok kielégítésére. Mindazonáltal az elővásárlási jog gyakorlati szempontból a birtokforgalmat ellenőrzés, korlátok alá veti, ami meglehetősen súlyos formában van lefektetve a törvényjavaslatban. Hisz méltóztatnak tudni, hogy a nagy Magyarországon évenként 200.000 katasztrális hold cserélt gazdát a békében, a háborúban pedig a kis, összeszorított Magyarországon évenként 100.000 katasztrális holdat kitevő birtokforgalom volt. Ennyi föld vételének és eladásának ellenőrzése nem könnyű dolog és az én szerény nézetem szerint a törvényjavaslat ebben a tekintetben nehézkes megoldásra jutott. T. i. a javaslat szerint az elővásárlási jog gyakorlása úgy történik, hogy a telekkönyvi hatóság írásban értesíti a birtokrendező tanácsot, s a birtokrendező tanács, mielőtt véleményt mondana az előfordult joggyületben, már megelőzőleg kétségtelenül a maga szervezetéhez fordul, még pedig a mezőgazdasági albizottsághoz és a gazdasági felügyelőséghez és ezektől kér írásbeli véleményt, esetleg a szakértőket kiküldi és ennek alapján fog

dönteni s csak ezután értesíti a telekkönyvi hatóságot a Birtokrendező Tanács, hogy kíván-e élni elővásárlási jogával, igen vagy nem. Részemről sokkal egyszerűbbnek tartanám, ha a mezőgazdasági albizottsághoz minden egyes birtokvásárlást, birtokvételt kötelezően bejelentenének és ezek az ügyletek, amennyiben 100 katasztrális holdon aluli vásárlásokra vonatkoztak, feljebbviteli úton kerülnének a birtokrendező tanács elé, az azonfelüli vásárlások, vételek pedig minden esetben megokolt véleménnyel együtt szintén a birtokrendező tanács elé kerülnének, amely azután határozná afelől, hogy vajjon fogja-e alkalmazni az elővásárlás jogot, igen vagy nem. Ha azután döntene, akkor értesítené a telekkönyvi hatóságot és az eljárás véget érne.

Az elővásárlási jog alkalmazásával kétségtelenül nem fogunk elég területet nyerni a birtokpolitikai célokra és különösen nem ott, ahol arra leginkább szükség van. Mert hiszen figyelembe kell vennünk, hogy a birtoktestek egyrésze kötött jogi természetű lévén, az elővásárlási jog révén egyáltalán nem mozdítható meg. Szükség van tehát arra, hogy a birtokrendezésnek és az egészséges birtokmegosztásnak helyi akadályait valami úton-módon leküzdjük, és a másképpen meg nem mozdítható birtokok bizonyos részének leadását kötelezővé tegyük. És ennek a kötelezettségnek szankciója csakis a kisajátítás lehet. Hogyha azonban a kisajátítási jognak statuálása feltétlenül szükséges és azt elkerülhetetlennek tartjuk, másfelől rendkívül nagy gondot kell fordítanunk arra, hogy evvel a magántulajdonba mélyen belevágó joggal ne élhessenek vissza, hanem a közérdeknek megfelelően gyakorolják. Én e jognak kétféle korlátozását képzelem el.

Az egyik az, hogy százalékszerűen állapítsuk meg, hogy bizonyos birtokból mennyit szabad egyáltalán kisajátítani, a másik pedig az, hogy efféle skálák megállapítása helyett a végrehajtásban keressük a biztosítékot, azaz a mérsékelt szellemű végrehajtást intézményszerűen, törvényben biztosítsuk. Részemről keresztülvihetetlennek tartom azt, hogy a kisajátítási jog alkalmazására nézve bizonyos számhatárokból, bizonyos skálarendszerben kifejezett utasításokat adhassunk. Felteszem igen tisztelt Értekezlet, hogy a kisajátítási jog korlátozásaként az fog megállapíttatni, hogy példának okáért az 1.000 holdon aluli birtokot felosztani, illetve kisajátítani, megváltani nem lehet, az 1.000 holdon felülieket pedig bizonyos százalékos progresszív alapon növekedő kulcs szerint lehet. Ebben az esetben azt a területet, amely nem esik kisajátítás alá, tehát kisajátításmentes, kétségtelenül birtokmaximumnak tekintenék. Minden egyes esetben azután azt a birtokterületet, amely a kisajátítástól nem mentes, olybá tekintenék, amelyre tulajdonképpen joga van bárkinek igényt tartani, minek következtében az ilyen birtokokra tömegesen jelent-

keznének az igénylők, olyanok is, akik máskülönben egyáltalán nem vásároltak volna földet úgy, hogy ezek a birtokrészek egyszerre mind senkié és mindenkié válnának. A birtokos őrizkedne a befektetésektől, mert nem tudná, hogy melyik órában húznák ki a talpa alól a földet; a jelentkezők sincsenek ma olyan vagyonszerző kondícióban, hogy ezeket a nagy területeket nyomban birtokba vehetnék. Ezzel tehát termelési anarchiát idézhetnénk elő, amely végzetes lehetre az ország közellátására. Én egyáltalán kivihetetlennek tartom azt, hogy a birtokmegosztás általános mértékrendszerhez igazodjék. Hogy az egészséges birtokmegosztás érdekében mit kell és mit nem kell tenni, sőt nem szabad tenni, ezt semmiféle mértékkel, semmiféle számszerűséggel meghatározni nem lehet. E tekintetben csakis a szakaszokba nem foglalható józan belátás lehet a döntő, amely kell hogy mindig a közérdek szempontjából következék be. A legáltalánosabb érdek ebben a tekintetben természetesen az, hogy a mezőgazdaság termelőképességét fokozni igyekezzünk.

Most már felmerül az a kérdés igen tisztelt Uraim, hogy a mezőgazdasági termelés teljesítőképességének milyen üzemek kedveznek leginkább és milyen üzemek ártanak neki. E tekintetben több-kevesebb szerencsével külföldi viszonyokra hivatkoznak, amelyek arra látszanak következtetést engedni, hogy voltaképen a kisüzemek révén a szorgalom és a munka sokkal jobban érvényesül, mint a nagyüzemeknél, a helyzet azonban nálunk kétségtelenül az, hogy a növénytermelés szempontjából a kisüzemek általában nagy hátrányban vannak a nagyüzemekkel szemben. Sajnos, rendszeres üzemstatisztikánk nincs, az élet példái azonban eléggé meggyőznek bennünket arról, hogy a nagyüzemek mily óriási előnyben vannak a kisüzemek felett, mert hiszen ugyanazon vidéken egyes nagybirtokok és középirtokok katasztrális holdanként 2–5 mázsával is több búzát termelnek, mint a közvetlen környezetben fekvő kisbirtokok. Azonban igen tisztelt Uraim, ez sem mindenütt szabály, mert a termelés nem a terület kérdése, hanem a kultúra kérdése. Minden birtoktípus jó, ahol a tudás, a tőke és a munka találkoznak egymással. Az így felállított tétel szerint a legszerencsésebb találkozási terület nálunk a középirtok. Felfelé inkább megtörténhetik ez a találkozás, mint lefelé; a törpe birtokon legkevésbé.

Törpe birtoktestek szaporítása minálunk nem lehet gazdasági feladat. Lehet engedmény a szociális szempontnak, azonban ez mindenestre a termelés veszteségét jelenti, amellyel szemben a törpe üzemek legfeljebb az állattenyésztési produktumokkal kárpótolhatnak bennünket.

Ha egy nagybirtokot vagy középirtokot törpe birtokokra aprózunk fel, az rendszerint kulturasülyedést jelent. Hogy milyen fokú ez a kulturasülyedés, az természetesen a népies gazdálkodás színvonalától függ.

E tekintetben a helyzet minálunk a legjobb a Dunántúl, sokkal rosszabbul gazdálkodnak azonban a Tiszántúl egyes vidékein. Bár egyes helyeken vannak rosszul kezelt nagybirtokok is, amelyeket, hogyha fel kellene osztani és esetleg haladó és szorgalmas és tanult nép kezébe lehetne adni, sokkal jobb volna. Ezzel szemben más helyen jól kezelt nagybirtokok vannak, amelyek felosztásuk esetén rosszul gazdálkodó és elmaradt nép kezébe kerülnének. Vannak ismét egyes termelési ágak, így pld. a cukorrépa és a dohánytermelés, amelyeket a népies gazdálkodás ma egyáltalán nem tudna átvenni. Viszont előfordulnak egyes mezőgazdasági ipari üzemek, amelyeket részben kiviteli fontosságuknál fogva, részben pedig azért, mert igen sok munkáskezet foglalkoztatnak, bűn volna máról holnapra megszüntetni.

Mindezeket a szempontokat merev skálarendszerbe belefoglalni nem lehet. Pedig itt nemcsak a termelésnek a szolgáltatási képessége jön számításba, mert a földnek egy más tulajdonsága is van, a földnek szociális teljesítőképessége is van, ez pedig az, hogy az emberek nagy tömegét magához fűzi, azok számára egy önálló tűzhelyet biztosít, lelki megelégedettséget szerez és végül leköt. Ebből a szociális szempontból az a kívánatos, hogy az embereket minél nagyobb tömegben kössük le a földhöz, lehetőleg a tulajdonjog idegszálaival, hogy ezzel a magántulajdonra alapított jogrendszert mélyítsük, hogy ebbe a jogrendszerbe s e rendszer közösségébe minél több embert igyekezzünk bekapcsolni. Ebből a szempontból tehát érdekünkben áll az, hogy a mezőgazdasági munkások és a cselédek tömegeit lehetőleg a földhöz kössük és ezzel egyfelől a munkáskezet biztosítsuk, másfelől pedig megjavítsuk a jogrend mérlegét.

Általában igen tisztelt Uraim, érdeke a társadalomnak az, hogy a munkába belevigye a reménynek ma hiányzó éltető elemeit is. Szükséges, hogy a munkások előtt a napiélet gondjain kívül álljon valamely szebb cél, valamely vonzóbb gondolat, az életnek az a prémiuma, az az általános képességekkel megközelíthető célja, hogy a munkásember bizonyos fáradságos munka után egy kis földet, egy kis házacskát szerezhessen magának. Mert hiszen a mi munkásaink, a mi gazdasági cselédeink lelkében az az eszme, az a végső cél, amely felé törekednek, rendszeren egy kis házacskát egy kis föld és néhány jószág alakjában szokott ki-rajzolódni.

Távol álljon azonban tőlünk, hogy a szociális közérdekből egyéni igényjogosultságokat faragjunk. A törvénynek tartózkodnia kell attól, hogy igényjogosultságokat támasszon. A Buza Barna-féle törvénynek is éppen ez volt a legnagyobb hibája. Éppen az volt a legnagyobb hibája e törvénynek, hogy a birtokosok ellen zúdította az igényjogosultaknak óriási raját,

akiket kielégíteni képtelenség lett volna. Kifejezetté kell tennünk, hogy a törvény csak arra és nem többre vállalkozhat, minthogy felszabadítja a földet és megszerezhetővé teszi a nép számára azokat a birtoktesteket, amelyek máskülönben megközelíthetetlenek lennének, ezenkívül az állam ellenőrzi azt is, hogy a földet szerző nép meg ne rövidüljön a földvásárlásoknál, végül pedig képessége szerint bizonyos hitelüzleti közvetítésekbe mehet bele és ezzel is megkönnyítheti a földszerzés lehetőségét. Igényeket azonban semmi esetre sem lehetne elismerni! És rendkívül óvatosnak kell lenni még azoknak a felsorolásában is, akiket az állam elsősorban kíván abban az előnyben részesíteni, hogy hitelműveleti közvetítésekkel a földnek megszerzését számukra könnyebbé teszi. Részemről — természetes dolog — elsősorban figyelembeveendőknak tartom: a hadirokkantakat, akiknek a sorsáról való gondoskodás kétségtelenül és mindenekfelett a nemzeti becsület kérdése. Azonban ami már a hadiözvegyeket illeti, ezek részére legfeljebb bizonyos kertgazdaságok juttatásáról lehetne csupán szó és kisebb mezőgazdasági birtokról csak annyiban, amennyiben az illető hadiözvegy felnőtt gyerekekkel bír, de ekkor is mindig feltételezve azt, hogy az özvegyi sorsot méltóan viselte.

De a hadiszolgálatot teljesítetteket általában nem merném felbuztatni azzal, hogy földet adok nekik, vagy hogy őket különös figyelemben fogják részesíteni, mert hiszen a honvédelem általános kötelezettségen alapszik és a hadiszolgálatban olyan sokan vettek részt, hogy ezen a címen kb. $1\frac{1}{2}$ —2 millió emberről kellene gondoskodnunk. Ez pedig teljes lehetetlenség.

A felsorolásnál a javaslatban a tisztviselői karról is szó esik, még pedig aktív és nyugalmazott tisztviselőkről történik említés. Ezt is inkább csak biztatásnak tekintem, mert nem tudom elképzelni, hogy különösen az aktív tisztviselők, akik sem szaktudással nem rendelkeznek, sem pedig fizikai munkát egyáltalán nem végezhetnek, hogyan kapcsolhatók bele a mezőgazdasági termelésbe?

Ha most már a szociális szempontot tovább vezetem a birtokos kategóriákon, az volna a közérdek, hogy lehetőleg olyan kisbirtok-típusokat teremtsünk, amelyeknek tulajdonosai a föld célszerű kihasználásával életképes, szilárd existenciákká fejlődhetnek. Ebből a szempontból az 5 és 10 hold közötti birtoktípusok egyáltalán nem előnyösek. Ezek olyan sem hús, sem hal alakulatok, amelyeknek tulajdonosai a legtöbb helyen arra már elég urak, hogy idegen földön ne dolgozzanak, arra azonban, hogy ők maguk megéljenek a saját földjük-ből és családjukat is megfelelőképen ellássák, még nem elegendő urak. Ezek nem bírják sem a gazdasági haladás, sem a szociális fejlődés feltételeit.

Én legalkalmasabbnak tartanám a 25—30 katasztrális holdas birtokok kialakulását. Az ilyen birtokok kikerekítésének lehetőségét elő kell mozdítani és lehetőleg hitelműveleti úton is könnyítsük az ilyen terjedelmű birtokok keletkezését.

Szociális szempontból semmiképen sem szabad figyelmen kívül hagynunk a középbirtokokat, mert hiszen a középbirtokosok adják a mezőgazdasági társadalom intelligenciáját, akik fejlett igényeikkel legjobb támogatói az iparnak, kereskedelmnek, művészetnek, irodalomnak is. Azonkívül a középbirtokosok a vidéken, a falusi életben nemcsak a termelés irányítására szorítkoznak, de a közélet vezetésére is igen lényeges befolyást gyakorolnak. Mindezeknél fogva igyekeznünk kell arra, hogy minél több középbirtok keletkezzen a 100 katasztrális holdtól 1.000 katasztrális holdig terjedő terjedelmekben.

Ami végül a nagybirtok szociális feladatát illeti, ez különösen abban domborodik ki, hogy igen sok munkást és igen sok mezőgazdasági cselédet tud foglalkoztatni, azonkívül foglalkoztat sok tanult gazdatisztet is, akiknek itt nyílik érvényesülési tér. Mindenesetre meg kell gondolnunk, hogy vajjon a nagybirtokok gyors és sok részre való felaprózásával nem okozunk-e nagyobb szociális bajt azok között, akik eddig a nagybirtokra voltak utalva, mint amennyi bajt orvosolunk.

Most már, igen tisztelt Uraim, összegezve az elmondottakat, kétségtelen, hogy rendkívül nehéz egy olyan százalékos alapot, egy olyan számokban kifejezett kulcsot vagy korlátot találni, amelyben a gazdasági és a szociális szempont találkozzanak és amely amellet az egész országra nézve egyformán megfelelő is volna.

Én tehát nem a területi korlátozásokat tartanám helyesnek, illetve nem a skálarendszer megállapításában, nem a százalékszerű megállapításban keresném a kisajátítási jog korlátozásának módját, hanem keresném azt a végrehajtásnak oly módon való megszervezésében, hogy az, akire a végrehajtó hatalmat bizom, a kisajátítási jogot csak szükség esetén gyakorolja és soha sem azzal a célzattal, hogy ok nélkül darabolná fel a birtokokat, hanem mindig azzal a célzattal, hogy gyógyítson és javítson és mindig a közérdeknek megfelelően járjon el.

Az elfogulatlanságnak pedig, igen tisztelt Uraim, alapfeltétele az az én szerény nézetem szerint, ha a birtokrendező tanácsot távpartjuk a napi politikától. A törvény végrehajtását csakis olyan férfiakra szabadna bízunk, akik a teljes elfogulatlanság és tárgyilagosság birtokában garanciát tudnak nyújtani arra, hogy a végrehajtásnál semmi más nem fogja őket vezetni, mint csupán a közérdek.

Én a magam részéről a birtokrendező tanács mai összeállítását körülbelül megfelelőnek tartom. Hogyha még ezenkívül gondoskodunk

arról, hogy a bírói elem és a szakszerűség nagyobb képviselőjéhez jusson a birtokpolitikában, illetve birtokrendező tanácsban, akkor meg vagyok arról győződve, hogy ez a szervezet hivatását jól fogja teljesíteni. Megerősít engem ebben a meggyőződésben a birtokforgalmi bizottság működése is, amennyiben ez a bizottság is a birtokrendező tanácshoz hasonló összetételű szervezet volt és a maga hivatását komolyan fogta fel és minden egyes hozzákerült jogi ügyletet a legnagyobb lelkiismeretességgel igyekezett elbírálni. Soha semmiféle politikai befolyás és elfogultság ehhez a bizottsághoz nem férközhetett hozzá, legfeljebb ott volt a baj és ebből bizony lelkiismereti aggodalmat is csináltak, hogy nem ismerték teljesen a helyi viszonyokat annyira, hogy minden egyes esetben megfelelő szakszerűséggel dönthettek volna. Ebből folyólag a birtokrendező tanácsot kétségtelenül úgy kell megszervezni, hogy az a legnagyobb és a legtökéletesebb betekintést nyerhesse a jogügyleteket illető körülményekbe is, tehát megfelelő vidéki szervezeteket kell rendelkezésére bocsátani. De ami a legfontosabb, az az, hogy vidékről vidékre az illetékes szakértőknek, tehát a gazdasági kamaráknak, gazdasági egyesületeknek, érdekeltségeknek és a közigazgatásnak a bevonásával előre megállapítható legyen a birtokpolitikai program, előre megállapítható legyen, hogy tulajdonképpen mit akar azon a vidéken csinálni a birtokrendező tanács az egészséges birtokmegosztás érdekében. Meg kell nézni azt, hogy milyen mértékű feldarabolásra van szükség és az egyes birtokok milyen mértékben lehetnek igénybevéve a kivitel folyamán, úgy hogy minden egyes mozdulata ennek a bizottságnak akár az elővásárlási jog gyakorlása révén, akár pedig a megváltási jog gyakorlása folytán egy-egy lépés legyen ennek a tervszerű programnak a végrehajtásában.

Fontos érdek, hogy a birtokfeldarabolás műveletét lehetőleg ne az állam végezze, hanem ezt magánjogi útra tereljék. Erre nézze meg is van az igyekezet a törvényjavaslatban, amennyiben, amint tudni méltóztatnak, a birtokrendező tanácsot megilleti az a jog, hogy előre megállapítsa egyes birtokonként, hogy abból az illető birtokból mennyit kell leadni, illetve a birtok milyen hányadára kívánja gyakorolni a birtokrendező tanács a megváltás jogát. Erről azután idejekorán értesítheti a birtokosokat, aminélfogva azután a birtokosok a kisajátítás alá eső birtokrészeket magánjogi úton, megegyezés alapján odaadhatják azoknak, akik számára a törvény juttatni akarja. Am a lebonyolítás magánjogi útra való terelésének többféle nehézsége van.

Az egyik az, hogy a pénzfelülbélyegzés alkalmából kényszerkölcsönt vettünk és felbiztattuk az igénybevetteket, hogy a kölcsönkötvényeiket felhasználhatják majd földvásárlásra is.

Mi következik ebből igen tisztelt Uraim? Ebből következik, hogy

azok a mezőgazdasági elemek, akik ilyen kötvényekkel rendelkeznek, amely kötvényeket mobilizálni képtelenek, amelyeknek a tulajdonképeni értéke az ő szemükben problematikus, ezekért igyekeznek majd földeket vásárolni. De miután a birtokost ilyen kötvénnyel kifizetni nem lehet, az lesz az igyekezet, hogy az állammal kerüljenek szemközt, merthiszen az államot ezzel is kifizethetik. Ily esetben tehát a birtokos és a földre igényt tartó mezőgazdasági nép között, különösen a kiscgazdák és a vagyonosak, pénzzel rendelkezők között a szabad megegyezés létre nem fog jöhetni és így az ügylet lebonyolítása nem fog sikerülni, mert ezeknek a kötvénytulajdonosoknak az az érdekük, hogy az állam lépjen közbe, illetőleg az általa megbízott szervezetek közvetítsék a vásárlást, mert különben kölcsönkötvényeiket nem fogják tudni elhelyezni. Viszont azonban sok esetben nem fog sikerülni megint a birtokos és az állam között, illetve az állam által megbízott pénzügyesek között ez a megegyezés azért, mert az államnak az az érdeke, hogy a földvásárlásnál kötvényekkel fizethessen. Már pedig a birtokos mobilizálható értéket akar; emiatt a megegyezés meggyűlölt és ebben az esetben az államnak joga van kötvénnyel fizetni. Ez természetesen rendkívül nehéz helyzetet teremt a birtokosokra nézve, mert hiszen ezeket a kötvényeket a birtokos nem értékesítheti, nem használhatja fel arra, hogy újból belekapcsolódjék a termelőmunkába. A birtokosok megmaradt birtokukba nem fektethetnek be semmit, tőkájukat nem kamatoztathatják abból a célból, hogy minél intenzívebben gazdálkodjanak, pedig nemzeti szempontból ezt mindenképen elősegíteni kívánatos volna. Joga van az államnak elhalasztani a megváltási árnak a megállapítását esetleg 10 esztendeig és a közbeeső időben mint főhaszonbérlet lép be a birtokos helyébe az állam és a birtokot a kiscbirtokosnak alhaszonbérbe adja ki, a birtokosnak pedig haszonbéréket fizet készpénz vagy terményi járandóságban. Ez igen szép megoldásnak látszik, azonban a birtokos nem kap pénzt, csak évi részleteket, bizonyos törlesztési összegeket, amelyből megélhet talán, de nem kap tőkét, hogy a megmaradt gazdaságot intenzívebben műveltethesse, vagy pedig újabb gazdaságot beszerezve, ott kezdhesse mélyebbre ható munkát. Az ilyen esetekben okvetlenül szükséges gondoskodnunk arról, hogy a birtokos bizonyos előleget is kaphasson.

A magam részéről rendkívül veszedelmesnek tartanám, ha ezt a törvényt gyors tempóban igyekeznénk végrehajtani. Veszedelmesnek tartanám pedig azért, mert sajnos, a megfelelő termelési eszközök erre a célra ma hiányzanak. Csak méltóztassanak elképzelni, hogy egy jól szervezett közép- vagy nagygazdaságban körülbelül 30 hold földre tartanának egy igaerőt. Ha már most ezt felosztom 3 vagy 4 részre, e szerint az igaerőszükségletet is csak harmad- vagy negyedrészen tud-

hatom kielégíteni. Ez a tétel pedig áll a mezőgazdasági termelésnek a legtöbb eszközére. A gépekre talán a leginkább, ezek ugyanis annál kevésbé használhatók ki, minél kisebb a terület vagy egyáltalán használhatatlanokká válnak, hiszen bizonyos gépekhez tudjuk hogy bizonyos nagyságú terület is szükséges, hogy kifizessék magukat. Sőt az egyéni munkaképesség sem használható ki a túlságosan csekély birtokterületeken.

Most már felteszem a kérdést, hogy honnan vesszük az igavonó jószágot, a termelési eszközök legegyszerűbb és legprimitívebb szükségleteit, ha a birtokmegosztás tempóját olyan gyorsá akarjuk tenni, mint azt egyesek követelik? Nyilvánvaló, hogy ez így képtelenség. Képtelenség a megfelelő termelési eszközökről gondoskodnunk s e dolgoknak a megszerezhetősége fogja kb. megadni annak a tempónak lehetőségét, amelyet a birtokeldarabolásnál követnünk kell.

A legnagyobb veszedelmet azonban, igen tisztelt Uraim, abban látom, ha földreformjavaslatot pártpolitikai célok és kortes érdekek szolgálatába állítjuk. Részemről igen szerencsétlennek tartom azt a régebben kiadott és most is használt jelszót, hogy: azé legyen a föld, aki megműveli. A foglalkozásoknak egyetlen egy területén sem tapasztaljuk azt, hogy a munka egymagában vagyont is jelentene. A munkához mindenütt a szorgalomnak, a kitartásnak, a takarékoságnak, a leleményességnek és az élelmességnek kell társul szegődnie, hogy vagyonszerző erénnyé tökéletesedjék. És ez nem lehet másképen a mezőgazdasági termelésben sem.

Végül veszedelmesnek tartanám a földbirtok maximumának a megállapítását.

Nézzük, tisztelt Uraim, vajjon mit is jelent ez a földbirtokmaximum? Ez azt jelenti, hogy mindenkinek csak egy bizonyos meghatározott területű földje lehet s ami ezen felül van, nem azért, mert a földre az államnak föltétlenül szüksége van, de mert az illetőt ennél több nem illetheti meg, a megállapított bizonyos határon felüli földet tehát minden körülmények között valaki más fogja megkapni és azt minden bizonnyal fel fogják osztani. A birtok maximálása tehát azt a következtést vonná maga után, hogy a birtok maximumán felüli földrésznek — már pedig ilyen Magyarországon sok van — a gazdája mindenki más lehetne, csak éppen az nem, aki annak a jogos tulajdonosa. És éppen olyan földek esnének a kényszer eldarabolás alá, amelyek a legjobban vannak művelve a találmányok és a tudomány eszközeinek legtökéletesebb felhasználásával. Így egyszerre ezek mind bitang jószágokká válnának és mindenki rátehetné a kezét ezekre, csak éppen a jogos tulajdonos nem. Én tehát a mai körülmények között, mondhatom, valósággal hazaárulásnak tartanám,

hogy ha valaki azt a követelést vetné fel, hogy a földbirtokmaximumot a mai körülmények között Magyarországon törvénybe iktassák. Ezzel nemcsak a mezőgazdasági termelést tennék tönkre és ölnék meg, hanem mindazokat a nemzeti érdekeket összeroppantanánk, amelyek szükségképen és valójában a mezőgazdaságra támaszkodnak.

Paupera Ferenc: Mélyen tisztelt Elnök Úr, tisztelt Közgazdasági Társaság! Az előttünk fekvő földbirtokreformjavaslat az összes eddigi földbirtokreformjavaslatokhoz viszonyítva oly nagy haladást és oly sok megértést tanúsított a gyakorlati élettel szemben, hogy ezek a körülmények bátorítanak fel engemet arra, hogy annak egyes részeihez, mint a gyakorlat embere, állami finansziális és közgazdasági szempontból hozzászóljak és az elmúlt idők tapasztalataiból kifolyólag oly tényekre hívjam fel az illetékesek figyelmét, amelyeket az államháztartás egyensúlyának rendbehozásá szempontjából és egész közgazdasági életünk helyes mederbe terelése tekintetében rendkívül fontosaknak és szükségesnek tartok.

A fejezet, amelyhez hozzászólni kívánok, a reformjavaslat második fejezete, amely az államot illető elővásárlási jogot tárgyalja,

és a 6-ik fejezet, mely az államot illető megváltási jog gyakorlása esetében a földváltáságványekre vonatkozik.

Ami a két tárgy közül az elsőt illeti, úgy az államot illető elővásárlási jog tekintetében az értekezlet tárgyát képező reform 16. §-a úgy intézkedik, hogy az államot minden elidegenítése tekintetében ennél a meghozandó törvéynél fogva elővásárlási jog illeti meg. A multakból tudjuk, hogy ez mit jelent. Azt jelenti, hogy ha valaki birtokától bármi okból szabadulni akar, úgy óvakodik azt valakinek tudomására hozni, sőt még egyrészt sem meri birtokának eladni. Olyan ez a korlátozás, mint mikor egy tüdőbeteget elzárunk a levegőtől, a helyett, hogy ki-tennénk az ózondús természetbe, hogy mielőbb meggyógyuljon. A földreform által orvoslandó bajokat is a modern higiénának megfelelő módon kell orvosolni. Mi a földreform célja? Célja az emberek minél nagyobb tömegét földhöz juttatni. A kizárólag államilag patentirozott földhözjuttatási mód sohasem lesz olyan jó, mint a rizikó- és nyereség-diktálta gyorsasággal dolgozó magánvállalkozás.

Ezt az elővásárlási jogot már a multakban is megállapították az utolsó években egyes rendeletek és ezen elővásárlási jognak köszönhető az, hogy az az egészséges természetes processzus, amelyik a föld rendes forgalma folytán a föld eloszlásában elő szokott állani, Magyarországon

már évek óta mesterségesen meg van akadályozva és ezen javaslat folytán még további öt évre meg lesz akadályozva.

Mi ennek a gyakorlati életben az eredménye? Ennek a földbirtok-reform megkötésének ez eredménye egyrészt az, hogy a földbirtok eladása mesterségesen megakadályoztatott és így a földbirtokreform célja, hogy a földmegosztás minél gyorsabban haladjon, nemcsak hogy el nem éretett, de ellenkezőleg mesterséges zsilipek létesítésével meg lett akadályozva.

Másik eredménye ennek a forgalom-megkötésnek az egész államháztartás szempontjából rendkívül kárhozatos, mert a földforgalom alákötése folytán a föld értékének emelkedése, viszonyítva az összes többi értékeinkhez képest rendkívül visszamaradt és így visszamaradt a mi agrárállamunk legnagyobb vagyoni tételének, mint legnagyobb adó-alapnak emelkedése is, amire pedig az állam adósságainak aránytalan növekedése folytán államháztartási szempontból feltétlen szükségünk van.

Ami az állami elővételi jog első kárhozatos hatását illeti, könnyen megérthető a földbirtokforgalom elmaradása, ha magunkat a vevő és az eladó pszichológiájába képzeljük ily állami elővételi jog esetén. Hogy ennek pszichológiai processzusát megértsük, tisztában kell lennünk azzal, hogy a vevő, mikor egy ingatlan adásvételi ügyletet létesít, egy esetleg hetekig-hónapokig is eltartó nagy munkát végez, amennyiben előzőleg tisztázni kell a vétel tárgyát, az ingatlan határait, a hozzátartozandó élő- és holt felszereléseket, készleteket, jogokat, berendezéseket, magvakat, konvenciókat; s csak miután ezek a gazdaságban folyton változó mennyiségek mind meg vannak állapítva, akkor kezd hozzá a vételár megállapításának a konstruálásához, a sokféle piaci, maximális és egyéb árak labirintusán keresztül és midőn az árbeli egyezés létrejött, még hátra van a különböző jogviszonyoknak: kegyuri terheknek, szolgálmatnak stb. rendezése, úgy hogy egy minden tekintetben sok alkudozással kapcsolatos nagy munka végződik el addig, míg a vevő a vételt létesítheti. Továbbá, amint már az ilyen ingatlanvételeknél szokásos, a tőkét is kell, hogy ilyen esetekben lekösse, mert az eladók nagyrésze csak a vételár vagy annak lényeges részének lefizetése ellenében hajlandó szerződést aláírni.

Miután a vevő ezen a sok fáradságon átesett, akkor az állami elővételi jog fennállása esetén még nem tudja, hogy az övé-e a birtok vagy sem. Ezen kérdésnek különböző, a tervezetben foglalt terminusokhoz kötött eldöntéséig — ami a multak tapasztalataiból látva, a jövőben is bizonyára hónapokig fog tartani — a vállalkozási készsége le van kötve, a tőkéje immobilizálva van és végeredményben ki van téve annak, hogy

az illetékes bizottságok az ő vételét nem hagyják jóvá, hogy jön egy másik kortesvezér, aki plauzibilissá fogja tenni, hogy ez a vételár nagy, hogy ezt a birtokot szociális és egyéb indokoknál fogva nem Fehér Jánosnak, hanem Péter Pálnak kell juttatni és a vevő egész fáradsága dugába dől anélkül, hogy annak az okozott bosszúságon kívül egyéb eredménye lenne.

Természetes, hogy ily állami elővételi jog konstruálása esetén megint úgy lesz a jövőben is, mint a múltban volt, hogy a vevő a fentieket átgondolva, a következő monológot fogja tartani:

„Minek kaparjam ki én a gesztenyét másnak, vegye meg a birtokot más: nekem is van rokonom ott, nekem is van jó barátom, majd akkor én is tudom igazolni, hogy nem Péter Pálnak, hanem nekem van múlhatatlanul szükségem arra a földre, törje magát Péter Pál, majd így olcsóbban kapom meg a földet legalább“.

Hasonló pszichológiai momentumok szerepelnek és tartják vissza az eladó elhatározását egy állami elővételi jog esetén, aki őrizkedni fog még csak deklarálni is eladási szándékát, mert hiszen az államnak ezen elővételi jog alapján joga van ahhoz, hogy az eladni szándékolt birtokot, ha a vételárat nagynak tartja, ezen áron alúl is — igaz, hogy bírói kisajátítási eljárás útján — a maga birtokpolitikai céljaira megvehesse. Az eladó monológja tehát e birtokreformtervezet vonatkozó pontjainak elolvasása után a következő lesz:

„Nem adhatom el a birtokomat, mert ha a szerződéssem felkerül az illetékes hatóságok elé, a falubeli ellenségem, vagy aki nem kapta meg a birtokot, majd keresztül fogja vinni azt, hogy az állam elővételi jogával éljen. Ez esetben azonnali készpénzkifizetés helyett — amit Fehér János hajlandó nekem adni -- kapok állami földváltásgkötvényeket, amelyekből a földbirtokreform esetén nagyon sok millió fog a piacra kerülni, amelyek 65 év alatt fognak törlesztetni; ezekkel a kötvényekkel új vállalkozásba nehezen bocsáthozhatom, a piacra kerülő nagy kínálatok folytán az árfolyamok kialakulása tekintetében tisztán nem is látok, azonkívül talán még túlnagynak is fogja találni az illetékes bizottság a vételárat. Ez annyi bizonytalanság, hogy ennek nem tehetem ki magamat, inkább várok még öt évig és nem adom el a birtokomat. Igaz, hogy én a kezeléshez nem értek, mert mérnök vagyok, igaz hogy a pénzemet a szaktudomásommal kapcsolatban sokkal jobban tudnám értékesíteni, de miután ez a birtok egész vagyonom, annak az esélynek mégsem tehetem ki magamat szándékosan, hogy aranyat érő reálitásaimat állami papirokért, földváltásgkötvényekért odaadva — melyeknek jövő áralakulását még nem ismerem — tönkretétessem magam. Hiszen igaz, ha a földreform tervezete szerint a birtokomat birtokpolitikai szempontból az illetékes

bizottság felosztandónak fogja tartani, így is megválthatják a birtokot, ha nem tudunk megegyezni a kisajátítási eljárás során, de ez esetben sem történhetik velem nagyobb baj, mint így. Majd várok, míg rám kerül a sor, talán nem is veszik az én birtokomat észre és akkor majd elmúlik tőlem ez a keserű pohár“.

Szóval sem a vevő, sem az eladó nem igen fogja állami elővételi jog esetén a jövőben sem elhatározni magát, hogy birtokot vegyen vagy eladjon és így az a természetes processzus, amelyik a római jog óta a tulajdonjog-szabadság alapján, a szabad kézből való forgalom útján a földbirtok elosztását előmozdította és amelynek köszönhető az, hogy a háború előtti években levő fellendülés folytán máma a nagy magyar alföldön a boldog kisgazdák tanyáinak tizezrei virágzanak, — hogy ez a természetes processzus elmaradt és így napról-napra mesterséges úton a földforgalom megakadályozásával magunk súlyosbitjuk a földbirtokreform problémájának a megoldását.

Már pedig, ha ez az állami elővételi jog az utolsó években nem lett volna meg, ha úgy mint azelőtt, szabad forgalom tárgyát képezte volna a föld, akkor máma azon sok eladásra ösztönző motivum folytán, mely a nagybirtokosoknál az utóbbi időkben a birtokeladási szándékot növelte, valószínűleg a nagybirtokok legnagyobb része már el lenne adva és ez a földbirtokreform, mely szociálpolitikai szempontból oly sok fejtorésre ad okot, ez a földbirtokreform, mely állami háztartási szempontból — hacsak átmenetileg is — a legnehezebb időkben forgatja fel gazdaságainkat, ez a földbirtokreform, mely a jelenlegi tervezet formájában az állami terheket súlyosan növeli — ez a nehéz probléma, amelyen annyi professzor törí fejét — máig már magától megoldódott volna, s összes gondot okozó konzekvenciájával elmaradhatott volna.

Hogy az ilyen súlyosaknak látszó problémák milyen könnyen oldhatók meg, ha az ember ismeri az elérni óhajtott cél irányában cselekvésre hivatott egyének pszichológiáját, azt könnyen igazolhatjuk egyikét hasonlattal.

Láttuk, hogy a Károlyi-regime alatt és a bolsevizmus alatt fenyegető és nagyrészen keresztül is vitt lakásrekvirálástól való félelmében, hogy sietett mindenki saját lakásába megfelelő lakót kapni és mennyire enyhült a lakásinség már pusztán azon szent borzalom folytán, amely mindenkit eltöltött arra a gondolatra, hogy most az ő szentélyébe, az ő tulajdonába idegen kezek benyulnak és az állam vagy a hatóság fog az ő megkérdése nélkül, vagy legalább is akarata ellenére az ő tulajdonában rendelkezni.

Igy volt a pénzlebélyegzés esetében is, mert elegendő volt a lebélyegzésnek pusztá híre ahhoz, hogy az addig thezaurált pénz garmadákban gyűljön össze a bankoknál.

Ha ez így volt a lakásoknál, ha ez így volt a pénznél — amelyek szintoly hatósági beavatkozások a magántulajdonjogba, mint amilyenek a földreform készül, — mennyivel inkább lett volna ez így a múltban a nagybirtokosoknál, akiknek már a régi földreform-tervezetek pusztá hírére sorra eszükbe jutott, hogy jó volna birtokaikat olyan áron, amely nekik konveniál, gyorsan eladni, mielőtt a reform keresztülvitetik. Milyen szívesen adták volna el birtokaikat a tulajdonosok, ha nem lett volna már akkor is a földforgalom megkötve és állami elővételi joggal bélyékba verve. Milyen szívesen adták volna el a nagybirtokosok földjeiket Buzá Barna drákói javaslatától való félelmükben, aki a földbirtokot békeáron alul akarta elvenni.

Hasonló pszichológiai momentumon estek át a nagybirtokosok a kommunizmust közvetlen megelőző időkben és a kommunizmus alatt, amikor valószínűleg a legtöbb tiszántúli földbirtokos foglalkozott a hirtelen eladás gondolatával arra a pusztá híre is, hogy Dunántúl Somogyban a birtokokat kommunizálják.

Az életnek ez a természetes folyása magától megoldotta volna a birtokreform problémáit, ha nem lett volna állami elővételi jog. A mi tudósaink azon hitben, hogy hamar fog a földbirtokreform végrehajtására sor kerülni, éveken keresztül megkötve tartották a földbirtokforgalmat és ezáltal olyan helyzetet teremtettek, mint az operáló orvos, aki előbb leköti a beteget, narkotizálja és azután kezd konziliumokat és ankéteket tartani afelett, hogy voltaképen hol is kellene és milyen methódus szerint a beteget megoperálni?

A mi betegünk: a földbirtok helyes eloszlása, az állami elővételi jog megállapítása folytán szintén már évek óta narkotizálva van és meg van kötve, pedig talán amíg a professzorok gondolkoznak és tanácskoznak, ha szabad levegőn hagytuk volna őtet, máma már magától meggyógyult volna és talán nem is lenne földbirtokreformra szükség.

Ne súlyosbítsuk ilyen intézkedésekkel magunk a helyzetet, tanuljunk a múltból és oldjuk fel a földbirtok kötött forgalmát, hiszen a tervezet gondoskodik egyéb pontjaiban állami megváltási jogról mindazon esetekben, ahol azt illetékes hatóságok birtokpolitikai szempontból szükségesnek fogják tartani.

Sőt ha a birtok szabad forgalma mellett az állam megváltási joga alapján egyes helyeken, ahol arra különös szükség van és a szabad egyezkedés útját a tulajdonos konokul vonakodik igénybe venni, erélyesebb fellépésével néhány példát statuál, akkor meg vagyok győződve

róla, hogy a föld szabad kézből való forgalma úgy nekilendül, hogy ez a két mód: az állami parcellázás és a szabad magánforgalom egymást kiegészítve a leggyorsabban és a leghatályosabban fogja elérni a birtok-reform célját: a földtulajdon gyorsabb eloszlását.

De nemcsak a föld eloszlása szempontjából hátrányos az állam elővételi joga, mert megköti a földforgalmat, hanem hátrányos államháztartási szempontból is, mert megakadályozta eddig a föld értékének fejlődését a föld produktumainak értékéhez képest.

Hogy mennyire alacsony a föld értéke ma és mennyire nincsen meg a rendes időkbeni összhang a föld ára és annak produktumainak ára között, azt egy pár közismert példával illusztrálhatom. A jó békés- és csongrádmegyei földnek kat. holdja háború előtti években 900—1.200 korona volt. Kissé szikes szolnok- és pestmegyei, de még elég jó földnek kat. holdja 700—1.000 korona volt. A jó fekete homoknak Pestmegyében, Szabolcsban 1.000—1.400 korona volt az ára; gyenge homokos földeknek 500—800 korona, Somogy-, Nógrád-, Hontmegyékben 600—900 korona és így tovább. Természetes, hogy itt nem egyes holdak eladási áráról beszélek, hanem csak nagy átlagokban. Ugyan- ebben az időben egy pár jármos ökör ára 1.000 korona, egy pár könnyebb igásló ára 1.200 korona, egy pár nehéz igásló ára 1.600 korona, egy tarka tehén ára 800 korona, egy anyasertés ára 160 korona, vagyis egy pár ökörért, egy pár lóért, másfél tehénért, 5 drb. anyasertésért lehetett egy hold földet venni.

Ma a föld ára stagnál, mert az árfejlődésre vonatkozólag nem nyújt kellő tájékoztatást az újságoknak az egyes helyi eladásokról szóló szórványos hire, mivel nagyobb mennyiségű földek eladásáról hiteles adataink nincsenek. De azt lehetne állítani, hogy talán 5—8.000 korona közötti árban el lehetne adni kat. holdját a jó földnek. Ha most ezt összehasonlítjuk a jószágákkal, úgy látjuk, hogy a jószágok már mind az import paritáson állanak — a sertés ára pláne el is hagyta azt — a föld értéke pedig teljesen devalválódott ehhez a paritáshoz képest.

Mert hiszen ma egy pár ökör ára — 12 q-ás alapon 45 korona élősúlyban számítva — 56.000 korona,

egy tehén ára — 5,5 q-ás alapon 45 K élősúlyban számítva — 24.750 korona,

egy pár ló ára 80—100.000 korona, 5 drb anyasertés ára à 7.000 = 35.000 korona,

tehát egy pár ökör árából nem egy holdat, hanem 8—10 holdat,

egy pár ló árából 12—15 holdat,

egy tehén árából 3—4 holdat,

öt drb anyasertés árából 5—6 hold földet lehetne venni.

Ez tehát egy rendkívül egészségtelen állapot és semmi esetre sem vehető az államháztartás alapját képező földértéknek ilyen mesterséges elnyomása, s a jelenlegi súlyos adósságok közepette a legnagyobb adóalapnak leszorítása egy, az államháztartást rendbehozó helyes kalkuláció tekintetében értékalapnak.

Ezzel a megoldással, hogy t. i. a mai árak alapján vagy pláne, mint némely oldalról hangzik, az alatt akarják a földreformot megoldani, ezzel a megoldással csökkentjük az állami adóalapot, illetéktelenül megkárosítjuk a jelenlegi tulajdonosokat és igen nagy vagyonhoz juttatjuk azokat, akik ily áron a földeket megkapják, vagy az eladást elkerülik. Ezek a hátrányok csökkennének abban az esetben, ha a törvényhozás a földbirtokreformnak azt a részét, amelyik a földbirtokforgalmat a jövőben is aláköti, elejtené és ismét szabadforgalom tárgyává tennék a földet.

Érzem a parcellázás elleneseinek itt azt az ellenvetését, hogy a föld nem képezheti kupeckedés tárgyát és csak állami ellenőrzés mellett mehet ez jól és tisztán, mert különben a magánvállalkozók igen sokat keresnének. Áll az, hogy a parcellázó vállalatok tényleg sokszor kerestek, de ennek ellenében a föld odajutott, ahol a természetes kereslet folytán arra tényleg szükség volt; annyira szükség, hogy egyáltalán nem játszik szerepet, hogy alacsonyabban vagy drágábban került a vevő birtokába. Hogy nem jártak a vevők rosszul e tekintetben, azt saját tapasztalataimon kívül azzal is igazolhatom, hogy évek hosszú során figyelemmel kísérve a parcellázásokat, nagyon nagy számot mondok, ha azt mondom, hogy az új birtokosoknak alig két százaléka ment tönkre. Már pedig ez olyan természetű két százalék, amelyik abban az esetben is tönkre fog menni, ha az állam parcelláz. Mert ezek vagy családi okokból vagy betegségek folytán, vagy pedig leginkább egyéni csapások vagy hibák folytán voltak képtelenek önként vállalt kötelezettségüknek eleget tenni.

Egy azonban bizonyos, hogy míg a földforgalom szabad volt, magától rendkívül sok föld ment át a kisemberek tulajdonába.

Ahhoz a kereskedői élelmességhez, ahhoz a haszon- és rizikódiktálta gyorsasághoz, amellyel a magánvállalkozás e tekintetben dolgozik, ahhoz nincs meg az állami szervek kellő mozgékonyága.

Hogy az államháztartásnak ebből a szempontból mennyi jövedelme maradt el, hogy a többtermelést a föld forgalmának mesterséges megakasztásával az örökös Damokles kardként feünk felett lebegő földbirtokreform mennyire megbénította, az köztudomású, mert hiszen nem mer és nem akar senki befektetni és így a többtermeléshez nem hogy közelednénk, de attól napról-napra eltávolodunk. A valutajavulás szempontjából, állami önállóságunk szempontjából és minden tekintetben

olyan fontos többtermelés kérdése a mi agrár államunkban ezen viszonyok folytán egy haldokló beteg lett.

Nem mulaszthatom el ezeket a földbirtokreform azon részénél, — mely pedig egy jelentékeny részét képezi a mostani javaslatnak, — ami a földbirtok forgalmát a jövőben is aláköti, felemlítettlenül hagyni. Mert szerintem a föld forgalmát ebben az országban legelső sorban kell helyreállítani és meg kell engedni az ország minden egyes itt dolgozó polgárának, hogy foglalkozásra vagy más valamire való tekintet nélkül, mások zsúriájának felülbirálatától függetlenül földhöz juthasson, ha az életben szorgalma és tevékenysége folytán magának annyi vagyont szerzett, mint amennyi a föld vásárlásához szükséges és ha ahhoz egyébként a föld kínálata által a kellő alkalma meg van. Már pedig az elősoroltak alapján a kellő alkalom erre a multban elégszer meg volt és előreláthatólag a jövőben is meg lesz.

A birtokreformból az állami elővásárlási jog elhagyása és a földforgalom szabaddá tétele egy igen nagy és határozott lépés volna a földbirtokreform helyes megoldása irányában. Nincsen szükség arra, hogy a birtokforgalmat, legyen az nagy-, közép- vagy kisbirtok, ezen javaslat értelmében a jövőben is megnehezítsük. Nemcsak hogy nincs szükség rá, de mint az előadottakból kitűnik, az államháztartásra vonatkozólag direkte káros és mesterségesen megakadályozza a föld szabad forgalmát és így a kérdésnek természetes úton való helyes megoldását.

Ami hozzászólásom *második tárgyát* illeti: a *földváltásgötvényeket*, államháztartási szempontból fontos a földbirtokreform-javaslatnak a vételár finanszírozására vonatkozó az a része (47. §.), amely szerint a megváltási ár rendszerint kötvényekben fizetendő és csak méltánylást érdemlő esetekben lesz az ár egyrésze készpénzben megtérítve. Hogy ez közgazdaságilag mit jelent a jelenlegi földbirtoktulajdonosokra nézve, hogy azok devalvált értékű hadikölcsöneinken felül mostan a fent mondtak alapján úgyis nagyon visszamaradt földértékkel szemben állampapirokat kapjanak, ezt, azt hiszem, ebben a kiváló testületben hangsúlyoznom nem kell.

Ez a megoldás praktice a föld jelenlegi tulajdonosaira nézve rosszabbá válhat, mint volt a Buza Barna-féle békeáron aluli földváltásgösszeg megállapítása, mert hiszen köztudomású, hogy a hadikölcsönök máma 50%-on és azon alul állanak, már pedig, minthogy a tervezetben névértéken köteles átvenni a föld eladója a földváltásgötvényeket, az állam mai adóssági helyzete mellett nincs rá kilátás, hogy ezek a földváltásgötvények árukat a kibocsátási árfolyamon megtartani képesek lesznek. Ezen kötvényekből azonkívül egy megemészthetetlenül nagy kínálat lesz, amelyet a piac nem fog tudni felvenni és amelynek

külföldi piacot alább ismertetendő pénzügyi helyzetünknel fogva teremteni szintén nincsen kilátás.

Mértéktelenül sujtjuk tehát az eladót anélkül, hogy ebből a vevőnek, vagy az államháztartásnak előnye lenne; az egész forma mintha csak azért volna kitalálva, hogy amugy is kétségbeesett államháztartási helyzetünket a földváltás-kötvényekért kontemplált állami garancia folytán még rosszabbá tegye.

Kárhuzatos és a földbirtokosra nézve, aki a kezeiből a föld kiadása által voltaképpen aranyértéket ad ki, igazságtalan azért is, mert ezeknek a vételáraknak a kisbirtokos-vevőktől való behajtása adók módjára van kontemplálva a javaslatban. Ennek már mostan az az eredménye, hogy a decifittel dolgozó államháztartásban, ahol K o r á n y i pénzügyminiszter indemnitási expozéja szerint 13^{1/2} milliárd kiadással szemben 4^{1/2} milliárd bevételre van kilátás, az adók módjára inkasszált jövedelemből a holnaputáni napi kiadásaiban ismét megszoruló államháztartás a jövőben — mint azt a múltban is tette — tisztviselőit, hadseregét, fináncait fogja elsősorban fizetni és nem a földeladók vételárköveteléseit.

Hogy az államháztartás szempontjából mennyire szabad magunkat arra elhatározni, hogy az államnak adósságokkal úgyszólván túlterhelt büdzsáját újabb földváltás-kötvényekkel is megterheljük, erre vonatkozólag legyen szabad előbb vizsgálódás tárgyává tenni az állam jelenlegi pénzügyi helyzetét.

Nehéz ez a vizsgálat, mert az 1914. évi XXVII. t.-c. meghozatala óta nincsenek Magyarországon költségvetési törvények. Az 1914. és 1915. évi költségvetés óta mindegyik kormány azzal számított, hogy már nem fog a háború még egy évig tartani és ennek reményében költségvetési törvénnyel nem lépett a parlament elé. A fegyverszünet óta pedig a kommunizmus, újabban pedig határaink bizonytalansága képezik okát annak, hogy állami költségvetési törvényeket nem látunk és csak indemnitások és provizóriumok útján folytatják az állam pénzügyeinek kezelését.

Az eredménye ezen körülményeknek az, hogy minden nagyobb kérdésnél, mely az ország jövőbeli gazdasági berendezkedése szempontjából felmerül — törvényes adatok hiányában — a sötétben kell tapogatóznunk. És ezen bizonytalanságban és nagy sötétségben szemeink elvakulnak azon gigászi számoktól, amelyek állami adósságaink tekintetében napról-napra növekedőbb mértékben elejbénk tárulnak. Magyarországnak a háború előtti adósságai 8 milliárd koronát tettek ki, az 1914. év óta felmerült tartozásaink pedig 57 milliárd 800 millió koronát tesznek ki, illetve árfolyamra átszámolva, 80 milliárdot. És ha nem is

tudjuk ma még azt megállapítani, hogy ezen milliárdokból a megmaradó Magyarországra mennyi fog esni, egyyel tisztában vagyunk: hogy eddig senki sem jelölte meg nekünk számszerűleg azokat a forrásokat, amelyekből ezeket a terheket apaszthatjuk és a háború, a bolsevizmus és a folyton növekedő állami kiadások által reánk háruló újabb terheket kiegyenlíthetjük.

Mielőtt földtehermentesítési kötvények útján újabb milliárdokkal szaporítanánk az ország terheit, tisztában kell lennünk mint becsületes kalmároknak azzal, hogy honnan fogjuk az eddigi tartozásokat törleszteni. A büdzsémultunk e tekintetben nem sok biztatót mutat. Mert ha a háború előtti Magyarország költségvetését tekintjük, úgy azt látjuk, hogy bár az utolsó számszerűleg aktív volt is, lényegében passzívnak nevezhető, mert ha az 1914. békeévként állami zárszámadási eredménye szerint az állam kiadásai 2.318,519.000 koronát, bevételei pedig 2.546,801.000 koronát tettek is ki, azonban ezen bevételekben 678,497.000 korona volt olyan bevételi összeg, mely kölcsönökből fedeztetett, s melynek csak egyrésze (250,804.000 korona) használtatott fel beruházásokra. Így tehát már a békeév zárszámadása szerint is passzív volt államháztartásunk, amikor pedig még üzemeink teljes anyagi képességgel dolgoztak, amikor a hadban már azóta elesett és munkaképtelenné váltak, vagy fogságba esettek milliói munkáskezűkkel a termeléshez még hozzá tudtak járulni és amikor sem a bolsevizmus pusztításai, sem a román kizsákmányolás által megfogyott termelőeszközökben nem szenvedtünk hiányt.

Már pedig az 1914 évi zárszámadásoknak csak a háború előtti adósságokkal kellett számolniok, amelyek tőkeálladéka 1914. július 28-án 8.287,834.905 koronát tett ki, míg ma az államadósságok 57 milliárd koronára tehetők. Tehát az államadósság kamatai is nemcsak az akkori tartozások hétszeresére, hanem ennél jelentékenyebben nagyobb tétellel emelkedtek, mert hiszen ezen adósságoknak és azok kamatainak egy része külföldi valutában fizetendő vissza.

És ha már az utolsó békeév kalkulusa sem nyújt erre fedezetet, úgy lássuk, javult-e legalább kilátásban a helyzet azóta az ország bevételei szempontjából?

Ezen vizsgálódás eredménye nagyon elszomorító, mert ami az egyenes adókat illeti, úgy az utolsó békeévben azok 326,189.000 koronát tettek ki, a háború alatti új adókból és emelkedésekből kereken évi 363,100.000 korona többlet-bevételt lehetett várni.

Hogy ezeket a bevételeket a bekövetkezett szomorú állapotok alatt meddig növelhetjük és mennyire feszíthetjük a húrt, — itt ezen reményseink az adott határok által nagyon korlátolva vannak.

A bélyeg- és illetékbevételek hozama az utolsó békeévben 156,256.000 korona volt. Erre vonatkozólag ugyanaz áll, ami az egyenes adókra.

A fogyasztási adók tekintetében:

A söradót illetőleg meg lehetünk elégedve, hogy ha a háború alatt megfogyatkozott termelésünkkel — tekintettel arra, hogy Budapesten vannak az ország legnagyobb sörgyárai — talán sikerül majd az utolsó békeévben termelt 3,074.497 hektolitert idővel újból elérnünk, amire azonban kilátásaink — miután a legjobb árpa-termő vidékeink ezidőszerint elvonattak tőlünk — nem nagyon biztatóak.

A szesztermelés az elvett területeken nagyobb volt, mint a visszamaradt területeinken.

A cukortermelés tekintetében — tekintettel arra, hogy 31 gyárból csak 14 gyár áll ezidőszerint magyar területen — a legjobb kilátásunk az, hogy a saját szükségletünket tudjuk fedezni, míg az 1913—1914. békeévekben az 1,600.000 köbméter öelfogyasztással szemben 5,900.000 köbmétert tudtunk termelni és így kivitelre is volt bőséges anyagunk.

A fogyasztási adók terén, bár a tételek meglehetősen fel vannak már srófolva, a területi aspirációk érvényesülése esetén szintén nem számíthatunk lényegesebb többlet-bevételre.

A vámbevételek szempontjából — miután az osztrák-magyar vámsorompó megszűnt — új helyzet előtt állunk. Vámtételeink lehet, hogy javulni fognak a jövőben — azonban az a hatalmi inferioritás, amely a velünk szerződő államokkal szemben a jövőben pillanatnyilag hátrányunkra latba vetendő, nem sok reményt nyújt nekünk arra, hogy beviteli vámok tekintetében agresszív politikát folytathainánk.

A jövedékek szempontjából, míg a dohányjövedék előreláthatólag oly nagy csorbulást talán nem fog szenvedni, addig a sójövedékekből származó jövedelmünknel — ha nem változtatják meg a jelenlegi demarkációs határokat — egy lényeges jövedelemtől fogunk teljesen elesni.

Az állami üzemek tekintetében:

az államvasutak 1918—1919. évben 906,674.000 koronát mutattak ki mint olyan összeget, amely saját bevételeikből fedezetet nem nyert. Hogy e tekintetben mennyi pótlásra, javításra szorulunk, köztudomású; midőn tudjuk, hogy egyedül a románok 1.500 mozdonyt és 42.000 kocsit vittek el tőlünk, hát még a csehek, jugoszlávok stb.

Az állami birtokokból származó jövedelmek egy részt is elesik, amennyiben a demarkációs vonal mint határ fenntartatik.

Ugyanígy elesnek az állami fürdőkből származó jövedelmek is, egynek kivételével, továbbá a vajdahunyadi és zólyombreznói vasgyárak és az összes fémbányák, vasércelőfordulásaink legnagyobb részt pedig a jelenlegi demarkációs határainkon túl vannak.

Szintén így áll az állami *erdőknél* is a helyzet, amennyiben 53,174 hektár állami erdő marad csak a demarkációs vonalakon belül az 1,341.747 hektár volt területből.

Szintúgy eszik a földgázfúrások és olajtermékekre vonatkozó bevételünk is, amennyiben újabbakat nem találunk.

Ha ezen körülményekhez hozzávesszük azt, hogy még a rendes normális adószolgáltatási kötelezettségnek sem tesznek ezidőszerint eleget az országban és hogy összefoglalva mindazon bevételi forrásokból — amelyeket itten felsoroltunk — egy lényegesebb jövedelmi-emelkedést nemcsak hogy nem áll módunkban kilátásba venni, hanem ellenkezőleg, bevételeink végeredményben csökkenni fognak, úgy egy súlyos helyzet tárul szemünk elé és ennek láttára az ország minden erre hivatott tényezője előtt egy kérdésnek kell elsősorban tisztázódnia és ez az, hogy honnan fogjuk és honnan tudjuk ezen nagy terheket törleszteni és azok kamatait fedezni. És ha csak ez a kérdés tisztázódott, ha a jövő államjövedelem szempontjából világosságot derítettünk abba az átláthatatlan homályba, amely Magyarország jövő államháztartási bevételei szempontjából elibénk tárul, csak akkor szabad újabb, az állam jövedelmezőségét és az állam vagyonát biztosító intézményekhez, illetve azok konstruálásához hozzáfogni.

Ehelyett mi történik máma Magyarországon? Az történik, hogy az államnak saját vagyoni viszonyait fel nem ismerő lethargikus állapotát felhasználják arra, hogy időről-időre — mint a Károlyi mozgalom alatt vagy a kommunizmus idejében tették a multban, úgy jelenleg is megint — a földreform idő előtti megoldásával akarják a vagyoni rendezetlenség- és bizonytalanságot egy újabb problémával súlyosbitani.

A földbirtokreform még rendezett vagyonú államokban is teljesen felforgató hatással szokott lenni az állam gazdasági viszonyaira. Képzeltető tehát, hogy ha nálunk, egy gazdaságilag ennyire felforgatott országban, mint a mienk, az amugy is lázbeteg állami testet a műtőasztalra visszük anélkül, hogy előzőleg rendet, vagy legalább is a számadatok szempontjából ezen műtőteremben világosságot teremtsünk, hogy ilyen esetben a praxisban ki nem próbált theóriákkal mily súlyos sebekkel fogják eltorzítani az országnak amugy is gazdaságilag beteg, tönk szélén álló testét.

Az előrebocsátottak után nekem az a tiszteletteljes előterjesztésem van, — amit az illetékes tényezők figyelmébe szeretnék ajánlani — hogy állíttassék vissza az emberiség legősibb jogának szabadsága: a földtulajdon szabadsága, szűnjenek meg a földforgalomra vonatkozó korlátozások, az államháztartás teherviselési képességének fokozása érdekében és ha ez megszűnik, akkor értekezésem második tárgyára a föld-

váltsághkötvények kibocsátására vonatkozólag is e teher egy nagyrésztől megmenekül az állam, mert a megváltandó birtokok egy nagy része önként fog gazdát cserélni szabad alkú útján és így az államra nézve a finanszírozási kérdés megkönnyebbül, a finanszírozandó komplexumok összege kisebb lesz, hiszen a földbirtokreformjavaslat eléggé gondoskodik arról, hogy szabad forgalom esetén is az erre kívánatos birtokok állami parcellázás tárgyává tétessenek. Az esetben pedig a reformban felvett 65 éves törlesztésű földváltáshkötvények természete nem igazodik a kisbirtokosok által szükségelt hitel természetéhez, mert a hosszú lejáratú kölcsönök csak a középbirtokosoknak képezték eddig szokásos hitelforrását, míg a kisbirtokosok, kigazdák egy—két, maximum 10 év alatt törlesztik le a gyakorlat szerint vételáraikat. Így tehát nincs semmi jogosultsága annak, hogy miért legyen az eladó rosszabb helyzetben az állam közvetítése esetén, mint amelyben volna, ha szabad kézből adhatná el birtokát a kigazdáknak. A földváltáshkötvények helyett pedig tétessék minden esetben az eladó szabad választásának tárgyává az, hogy a vételárat magánhitelezők útján, vagy az állam által előirt földváltáshkötvények útján akarja-e kielégíttetni. Ennél is helyesebb megoldás az, ha az egyszeri vagyondónak földbirtoknál természetben való kivevése által az állami finanszírozást teljesen mellőzzük. Ez esetben azonban a felosztásra kerülő földet árlejtés útján kellene a kisbirtokos kezébe juttatni, hogy ily módon minél több pénz folyjon az állam nagy adósságainak törlesztésére az állampénztárba.

Ha előterjesztéseim az illetékes tényezők megszívlelés tárgyává teszik, akkor megnyílnak azok a zsilipek, amellyel mesterségesen visszatartottuk a föld megoszlását és a földérték fejlődését; ezzel hazánk adóviselési képességének a legnagyobb szolgálatot tesszük, mert hiszen a felszaporodott államadósságokkal szemben az értékeinkben levő fedezeti fikciót nem mesterséges uton elnyomni, de természetes uton növelnünk kell.

Az országot gazdaggá kell tennünk, hogy a nagy terheket elbirja.

Somogyi Manó: Mélyen tisztelt Értekezlet! A vita előrehaladott stádiumában csak azért szólok fel, mert eddig a vitában a földbirtokreform kérdései szociálpolitikai szempontból összefüggően nem tárgyalattak. Eddig tárgyaltuk a kérdés finansziális, agrártechnikai, közgazdasági, népesedéspolitikai stb. oldalát, de szociálpolitikai szempontból összefüggően még nem tárgyalattuk a kérdés, csupán egynéhány meg-

jegyzést tett Teleszky őexcellenciája, amely megjegyzések mintegy úttörő munkát végeztek számomra. Az ő nagyszabású felszólalása a kérdésnek tulajdonképpen minden oldalát felölelte és megvilágította. Ő jelentette ki igen helyesen, hogy az agrárkérdés, a földbirtokreform kérdése tulajdonképpen szociálpolitikai kérdés és hogy ennek a kérdésnek a megoldásánál a szociális szempont elsősorban figyelembe veendő.

Én ezeket a gondolatokat csak részletezni, csak kifejteni vagyok bátor akkor, amikor ehhez a hazankra nézve életbevágó kérdéshez hozzászólni merészkedem. Ez a kérdés igenis szociálpolitikai kérdés. Akár vesszük a szociálpolitika fogalmát tágabb értelemben és értjük alatta a különböző társadalmi osztályok egymáshoz való viszonyát és ennek a viszonynak a rendezését, a földreformkérdés akkor is szociálpolitikai kérdés marad, mert hiszen ez foglalkozik a nagybirtoknak, a közép-birtoknak és kisbirtoknak egymásközötti viszonyával. Ha pedig a szociálpolitikát a legszűkebb értelemben fogom fel s alatta csupán a munkáskérdést értem, akkor is a földbirtokreform tárgyalása tulajdonképpen egy elsőrangúan szociálpolitikai kérdés tárgyalása lesz. Hisz akármilyen, a munkáskérdéssel összefüggő jelenséget is veszünk elő és tüzetesebben vizsgáljuk, rájövünk arra, hogy végelemzésben ez is a földbirtokpolitika kérdésével függ össze.

Egynéhány dolgot jegyeztem fel itten magamnak, amelyek elsőrangúan szociálpolitikai vonatkozásúak és mindezek összefüggenek a földbirtok kérdésével. Itt van mindjárt a falu elnéptelenedésének kérdése. Jól tudom, hogy sok mindenféle faktor játszik közbe arra, hogy az emberek a falukból elvándoroljanak, de elsősorban mégis a ki nem elégitő birtokeloszlási viszonyok azok, amik folytán, vagy inkább ami miatt a falukból eltávoznak az emberek. A falu elnéptelenedése, ezzel kapcsolatosan a gazdasági munkásoknak és cselédeknek a hiánya végső elemzésben szintén nagyrészt a földbirtokviszonyokkal függ össze. Maradjunk egy pillanatra a kivándorlás kérdésénél. Erre nézve vannak igen beható monografikus tanulmányok, amelyek a kivándorlás okait vizsgálták és kutatták. Sok mindenféle okot sorolnak itt fel, sok minden okozza azt, hogy a falu népe kivándorol, de szinte megegyeznek ezek a tanulmányok abban, hogy a kivándorlásnak egyik főtenyezője éppen a kedvezőtlen birtokeloszlás.

Itt van továbbá az a kérdés is, hogy miért vándorol vissza olyan kevés a kivándorlott magyarok közül. Tudjuk, hogy míg az olasz kivándorlók közül 40 százalék tér vissza hazájába, addig a magyar kivándorlók közül csak 20 százalék. Ez is avval függ össze, hogy az a kivándorló, aki egy kis tőkét gyűjtött, nem tud itt nálunk földhöz jutni, legalább is nagyrésztben nem, ez okozza tehát azt, hogy a visszavándorlók oly kevesen

vannak. Hegedűs Lóránt dolgozatai és más ilyen tanulmányok mind arra mutatnak, hogy nem tudnak az emberek kellő módon földbirtokhoz jutni.

Itt van kérem azután egy másik szociálpolitikai kérdés is, ez pedig a városi proletariátus kérdése. Ez is nagyrészt azzal függ össze, hogy a falu nem tudja földbirtokkal, földdel ellátni és eltartani a maga embereit és nem tudja a városba vándorolt munkást visszacsábítani. De ezzel függ össze a nagy lakásszükség is a nagy városokban, a fővárosban. A birtokeloszlással függ össze továbbá a női munkának a túltengése és a nagy gyermekhalandóság is.

Részben a földbirtokeloszlás terén tapasztalható hiányokra vezethető vissza a munkanélküliség is. Tudjuk, hogy mily nagy nálunk a munkanélküliség és mily nagy szerepet játszik a munkanélküliség a falun. Tudjuk azt a földművelésügyi minisztérium munkabérstatisztikájából, hogy nálunk a mezőgazdasági munkás évente csak 200—220 napig van foglalkoztatva. Ebből következik azután, hogy a munkás nem tudja munkaerejét kellően kihasználni, ez okozza nagyrészt a falusi embereknek a városokba való vándorlását, de ez okozza nagyrészt a kivándorlást is és egyben mindjárt akadályozza a visszavándorlást. Ezekből a tényezőkből azután szinte önként fejlődött ki az agrárszocializmus. Az agrárszocializmus kifejlődésében részben az izgatások is szerepet játszanak, a szocialista sajtó közreműködése is szerepet játszik, de abban, hogy a munkáselem kivándorol és a városokban akar dolgozni, ahol azután beszívja a szocialista-eszméket magába és azt, ha visszatér, a falun is terjeszti, mindezt koncedálom, de a főtényező ezekben a szociális bajokban az, amit előbb megállapítottam. Én úgy hiszem, hogy a földbirtokreform-tervezet megvalósításával kedvezőleg befolyásolhatjuk majd a földbirtok eloszlását. Ezért én ezt a reformot szükségesnek tartom és egyben időszerűnek is. Szükséges lett volna már évtizedekkel ezelőtt, most azonban okvetlenül szükség van rá és vele behatóan foglalkozni kell. Én azt hiszem, hogy a kormánynak ezért a reformtörekvésért, mivel tényleg égető szükség van rá, köszönetünket nyilváníthatjuk. A közelebbi részleteket, hogy miképen tervezetik a reform, nem ismerjük és azért a részletekhez nem szólhatunk hozzá. Az igen tisztelt előttem szólott előadásából értesültünk ugyan a főelvekről, azonban a részletekre vonatkozólag nem vagyunk teljesen tájékoztatva és így tulajdonképen csak nagyjában tudunk ezekhez a kérdésekhez hozzászólni. Igen helyesnek tartom, hogy a javaslat határozottan a magántulajdon alapján áll, a szerzett jogokat tiszteletben tartja. Igen fontosnak tartom, hogy a földért jelentkezőknek, a földet igénylőknek a jogosultsága és a föld megművelésére való alkalmasságuk kellően

igazoltassék. Szükséges, hogy az errevaló képesség szigorúan megvizsgáltassék. Azonkívül vizsgálni kell a rentabilitást is minden egyes kérdésnél, mert mindegyik másképen bírálendő el. Meg kell vizsgálni azonkívül, hogy vajjon az, akit földhöz juttatunk, képes lesz-e boldogulni is ott. Én a megváltási ár kérdéséhez, szóval ahhoz, hogy a telepítendőnek milyen áron juttatjuk a birtokot, hozzászólni nem tudok, hisz erre nézve nem ismerjük még a reformtervezet álláspontját, erre nézve nem kaptunk bővebb felvilágosítást, csak annyit tudunk, hogy a mai érték veendő számításba. De hogy miképpen fog ez az értékmegállapítás történni, arra nézve nem kaptunk felvilágosítást. Ugy hiszem, hogy az Országos Birtokrendező Tanácsnak a feladata lesz ennek a megállapítása. Egyáltalában úgy látszik, hogy ebben a Tanácsban lesz az egész reform súlypontja, miért is igen fontos volna, hogy tudjuk azt, hogy miképpen fog ez a Földbirtokrendező Tanács szerveztetni. Szociális szempontból kívánatosnak tartanám, ha ebben a tanácsban képviselve volnának az egészen neutrális elemek és a magánérdekeken teljesen kívül álló intézmények is. Hogy csak egynéhány példát említsek itt fel: kívánatos volna, hogy a tanácsban képviselve legyen az egyetem jogi és államtudományi kara is, azonkívül a műegyetem, a közgazdasági fakultás, a munkanélküliség elleni küzdelem egyesülete, a törvényes munkavédelem egyesülete, a szociális biztosítás egyesülete, a kivándorlási tanács, az országos munkaközvetítő tanács, stb. Egyszóval evvel azt akarom mondani, hogy ebben a tanácsban a neutrális elemeknek is képviselve kell lenniök, akik azután a jogi és gazdasági momentumok mellett a törvény végrehajtásánál annak szociálpolitikai célzatait szintén mérlegelni fogják és szem előtt fogják tartani. Arra nézve, hogy milyen birtokkategóriák alakíttassanak, a javaslat álláspontján állok. Necsak kisbirtok, hanem az egészen kis parcellákon kívül középbirtokok is alakíttassanak. Az én véleményem szerint a fő az, hogy a föld azok tulajdonába jusson, akik alkalmasak arra, hogy intenzív mezőgazdasági munkával foglalkozzanak. A járadékbirtokokat is e javaslatba felveendőnek tartom a létesítendő birtokkategóriák közé. Tudom, hogy a járadékbirtokokkal nem értek el óriási eredményeket, de azért több ezer járadékbirtokot alakítottak Poroszországban, mely birtokok egészen jól műveltettek. Egy szakférfiu, Sering, ha nem is rajong a járadékbirtokért, megállapítja, hogy bizonyos téren eredményeket értek el a járadékbirtokkal. Én éppen ezért azt hiszem, hogy egész bátran felvehetjük a járadékbirtok-típust is azok közé a birtokkategóriák közé, amelyekre a reform kiterjedne. Ha csak néhány száz, vagy pár ezer embert sikerül ezzel a birtokformával a falun visszatartani, vagy visszahozni a faluba, meg lehetünk elégedve. Természetes, hogy a járadék-

birtok mellett a kellő felvilágosító és népszerűsítő tevékenységet kell kifejtenünk. A főszólyt azonban a kisbirtokokra és a munkáspareellákra, azonkívíl a földbérllő szövetkezetekre kell fektetni. Ezekkel a magyar gazdaszövettség által kezdeményezett és az Országos Központi Hítel-szövetkezet által propagált szövetkezetekkel az utolsó években nagyon szép eredményeket értek el és én azt hiszem, hogy ezek erélyesebben felkarolandók volnának. Nagy súly helyezendő a reformnál a hadi rokkantak telepítésére.

A szociális jellegű kis- és a középbirtokok összekapcsolását az egyik felszólaló úr, azt hiszem, Nyulászí úr kifogásolta. Én azt hiszem, hogy ezeket a szociális jellegű munkástelepeket is össze lehet kapcsolni a többi kategóriákkal, amelyek itt meg fognak teremteni és nem tartanám célszerűnek azt, hogy különböző fórumok létesíttessenek a birtokreform keresztülvitelére, mert föltétlenül arra kell törekednünk, hogy az adminisztráció minél egyszerűbb és minél olcsóbb legyen, hogy így azután valóban minél olcsóbban juthassanak az emberek a birtokokhoz. Ha komplikáljuk ezt a szervezetet, szétforgácsoljuk erőnket, akkor még drágább lesz a parcellázás.

Megvitatandó azután itt a reform tempója is. Éber Antal tagtársunk a lassú tempó mellett volt. Azt mondotta, hogy: nem kell sietni. De ez a megjegyzése ellentétben állott felszólalásának bevezetésével, ahol ugyanis azt mondotta, hogy sokkal könnyebben lehetett volna boldogulni, ha már korábban fogtunk volna a birtokreformhoz. Szerény véleményem szerint most már azután végre valóban hozzá kell fogni ehhez, mert ezen a téren igen sok mulasztás történt, százezrek és száz- ezrek vándoroltak ki, százezrek meg százezrek pusztultak el itt a nagyvárosokban, kik ha falun maradtak volna, paraszti sorban rendes viszonyok között ott jobban boldogulhattak volna. Én tehát azt hiszem, hogy most már igazán itt az ideje, hogy komolyan foglalkozzunk és nagyobb intenzivitással foglalkozzunk a birtokreform kérdésével. Néhányan, akik itt felszólalnak, a többtermelés szempontjából aggodalmakat tápláltak a reformmal szemben. Én koncedálok azt, hogy átmenetileg a többtermelés szempontjából lesznek kisebb bajok, hisz tudjuk azt, hogy a kisbirtokon az egyes termékek, pl. gabonafélék hozadéka kisebb, mint a nagybirtokokon. Lehetséges, hogy átmenetileg egynéhány évig esetleg némi hiányunk lesz egyes termékekben, de meg vagyok arról győződve, hogy nem hosszú idő alatt be fog állni a többtermelés. Különösen a kapásnövényeknél, kerti veteményeknél, gyümölcsnél, szőlőnél, baromfitenyésztésnél. Erre nézve nagy viták keletkeztek annakidején a német szociáldemokratapártban, ahol azt vitatták, hogy a többtermelés szempontjából vajjon előnyösebb-e a kisbirtok, mint a nagybirtok. Csak em-

lékeztetem itt a tisztelt Értekezletet Bernstein vitájára Kautsky-val. E vitában David is részt vett. Itt a Bernstein és a David által felhozott adatok meggyőzhettek mindenkit arról, hogy a kisbirtok életképes és a jövőben is az lesz és hogy nem kell félni attól, hogy a termelésben hiányok fognak mutatkozni. Én meg vagyok róla győződve, hogy idővel nagyon szép eredményeket fognak elérni a kisbirtokokon (különösen akkor, ha a földbirtokreformmal karöltve jár a gazdasági szakoktatás és a szövetkezeti mozgalom fejlesztése). A földbirtokreform mindenesetre hozzá fog járulni Magyarország meggazdagodásához. Ez mindenesetre csökkenteni fogja a kivándorlást, csökkenteni fogja a városokba való vándorlást, a nép erkölcsére is jó hatással lesz, a szociális béke megszilárdításához fog vezetni.

Természetes, hogy ehhez idő kell, ez nem megy minden megrázkódtatás nélkül, de ezen végre túl kell esni. Sajnos, most már nincs időnk, hogy halogassuk a dolgot, hozzá kell látnunk bátran a reformhoz, magunkra kell vállalni a kockázatot, hiszen ha egy bank valamely üzletbe megy bele, az is ki van téve annak, hogy az üzlet esetleg nem fog úgy sikerülni, ahogy gondolták és esetleg veszteségei is lesznek, ámde én azt hiszem, hogy itt a rizikó nem olyan nagy. Most már nem tétovázhatunk, mert elérkezett az utolsó óra ahhoz, hogy a bátor nagy lépést megtegyük a reform felé.

Említették még itt az értekezleten a földéhségnek a kérdését is és a parasztságnak azt a tulajdonságát, hogy az nem nézi, mit hoz a föld, hanem mindenképen földet akar vásárolni. Ezt úgy vettem észre, rosszalták vagy legalább is nem helyeselték és csodálkoztak rajta. Én azt hiszem, hogy ez a földéhség nem olyan materialisztikus dolog, mint ahogy sokan gondolják és hogy ebben mindenesetre van egy adag idealizmus.

Desc hanel Pál, a francia köztársaság jelenlegi elnöke, a francia kamarának volt alelnöke, az agrárszocializmusról kb. 20 esztendővel ezelőtt tartott beszédet, amelyben Jaurès-sel vitatkozott. Ebben a beszédben találtam egy passzust, amelyet bátor leszek felolvasni azért, mert ez a passzus mutatja, hogy a francia paraszt lényegében nem más, mint a magyar paraszt és hogy úgy látszik az egész világon a parasztság egyforma. Becses engedelmmel felolvasom az idézetet és ezzel be is fejezem előadásomat. (Halljuk, Halljuk!): „Amit a mi parasztunk a földjében szeret, az az a valami, amit saját magából fektetett bele, az, amit apja és nagyapja előtte fektettek bele, ez az ő munkájuk, az ő türelmük, az ő erényük, mindaz, ami bennük a legértékesebb és legszentebb, mindaz, ami az ember méltóságát és tisztességét alkotja. És ezért van az, hogy a rög legalacsonyabb művelőjén is csillog az eszménynek egy sugara.

És eme érzelmek helyébe, a legfenségesebb érzelmek helyébe, amelyek megdobogtathatják az ember szívét, iparkodnak az irigység, a kapzsiság legrútabb ösztönét plántálni. Megmutatják neki az övénél terjedelmesebb földet és azt mondják neki: Ez az egyenlőtlenség, igazságtalanság, Te vagy az erősebb, vedd el!

De erősen tévednek, mert Franciaországnak ez a nagylelkű fia érzi, hogy az emberi boldogság álma nem az anyagi javak élvezetének chimaerikus egyenlősége.

Kedves francia parasztom, a gazdagságnak, a hatalomnak és a szabadságnak teremtője, örökös megmentője a hazának, úgy a békében, mint a háborúban, Te, aki annyiszor reparáltad fegyvereink vereségét és kormányaink hibáját, a Te tiszta és finom eszed megmenti majd egy barbár materializmustól Franciaország eszményi lelkét“.

Pátkay Béla: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Rendkívül sajnálom, hogy az első napot kivéve, a vitában nem vehettem részt, mert nem voltam Budapesten. Így azután nem is tudok bekapcsolódni azokba a kérdésekbe, melyek itt bizonyára felszínre kerültek. Mégis méltóztassék megengedni, hogy egy-két olyan szempontra rámutassak, amelyekről talán eddig e vitában nem esett szó.

Minden helyes földreformnak gazdasági alapgondolata: hogy a föld a rossz kezekből olyan kezekbe kerüljön, amelyek abból a nemzeti vagyon részére legtöbbet tudják kitermelni. Politikai alapgondolata pedig: hogy a reform révén lehetőleg csökkentjük azon nincstelenek számát, akik a mindenkor fennálló gazdasági rendre a legveszélyesebbek. E kettős alapgondolat mellé harmadiknak kell sorolni a megoldás ama módszerét is, hogy az átmeneti idő alatt a termelés folytonossága fennakadást ne szenvedjen. Ezen utóbbi körülmény sokszorosan fontos ránk nézve éppen a mai időben, amidőn az élelmiszer-készletek az egész világon kimerültek, tehát a legnagyobb termelési eredményre van rögtön és elődázhatatlanul szükségünk.

Ha a szőnyegen forgó földreform-javaslatot ezen alapgondolatok szempontjából tesszük bírálat tárgyává, akkor — bármennyire el kell is ismernünk a benne megnyilvánuló jó intenciókat — kedvező eredményre nem juthatunk.

Nem juthatunk pedig kedvező eredményre első sorban is azért, mert e reform az előálló feladatokat túlnyomóan technikai eszközökkel oldja meg. Pedig valamely ország gazdasági és földbirtok-rendszere élő organizmus, ami a technikai operatív beavatkozást csak nagyon kis mértékben tűrheti el.

Valameiy helytelen birtokrendszer átalakítása nem sebészeti, hanem inkább belgyógyászati feladat, miért is a helyes és egészséges átalakítás csak olykép lehetséges és képzelhető, ha a birtokrendszer élő organizmusába olyan intézményeket viszünk be, melyek az egészséges átalakulást, egyrészt huzamosabb idő gazdaságilag igazságos fejlődési eredményeként kényszerítik ki, másrészt pedig azt az igazságos gazdasági higienia erejével, ily egészségesen tovább fenn is tartják.

De nem juthatunk a kedvező megítélés eredményére azért sem, mert a reform módszereiben — a ma egzisztenciálisan fontos gazdasági szempontok rovására — túlteng a politikai szempont akkor, amidőn az egyéni arravalóság és a vagyoni erő minden vizsgálata nélkül földet kíván juttatni a rokkantnak, a hadi özvegynek, a hadi árvának, az állása vesztett hivatalnoknak, szóval mindenkinek, akinek a közzel szemben valamely valóságos, vagy vélt igénye lehet.

Általában nálunk a városi köztudatban az a téves hit dominál, mintha Magyarországon a mezőgazdasági tudást mindenki magával hozná a világra. És ezen tévhit következményekép a köz elleni igényét is mindenki földdel kívánja kielégíttetni. Pedig tudni kellene, hogy a föld helyes megművelése, nagy szaktudást és tapasztalatot igényel, miért is Magyarország mai szerencsétlen helyzetében — amidőn a jövő egzisztenciánk egyedüli bázisa a föld termő ereje lesz — fokozott súllyal kellene az államnak ügyelni arra, hogy a föld csak megfelelő és oly szakértő kezekbe kerülhessen, amelyek abból a nemzeti jövedelem részére a legtöbbet tudják kihozni.

Ha a földet a rokkantnak, a hadi özvegynek, hadi árvának, állása vesztett hivatalnoknak, egyéni arravalóság és az üzemhez szükséges vagyoni erő bírálata nélkül adjuk, akkor ezzel egyrészt nagy területeket vonunk el a helyes kihasználás elől, ami a létünkhöz nélkülözhetetlen nemzeti jövedelem nagy károsodását jelenti, másrészt pedig ezen egyéneknek nemcsak hogy megélhetést nem nyújtottunk, hanem ellenkezőleg, megélhetési gondjaikat a birtokukat terhelő adósság fizetési gondjaival is gyarapítottuk.

Pld. a fogyatékos munkaképességű hadi rokkant alkalmazható egy nagyobb gazdaságban magtárosnak, csősznek, munkafelügyelőnek, teljes fizetéssel és ez úton jó megélhetést találhat. Ha azonban önálló mezőgazdává tesszük, földjét — ép úgy ő, mint a hadi özvegy, hadi árva, állása vesztett hivatalnok — bér munkással kénytelen megműveltetni, amely bér munka a földhozam nagy részét felemésztvén, a megélhetés gondjain felül adósság fizetési gondokat is akasztunk a nyakába.

Amíg pedig e földreform az említett kategóriáknak az egyéni arravalóság és vagyoni képesség bírálata nélkül osztja a földet, addig a

földbérlő lába alól — akinek a föld helyes műveléséhez úgy egyéni képessége mint vagyoni ereje meg van és akinek élethivatása a gazdálkodás — egyszerűen kihúzza a földet, arról való gondoskodás nélkül, hogy a magyar mezőgazdaság ezen hasznos és értékes munkásait a magyar mezőgazdasági kultúra szolgálatában továbbra is megtarthassa.

A magyar földbérlők az integer Magyarország termő földjének mintegy harmadrészét tartják mezőgazdasági művelés alatt. Köztudomású, hogy e területeken — melyek legnagyobbrészt elhanyagolt terméketlen állapotban kerültek kezeikbe — ma már intenzív, magasabb nivójú gazdálkodást folytatnak és köztudomású is, hogy a földbérlőknek igen nagy érdemük van Magyarországon mai mezőgazdasági nivójának elérésében. A javaslat ennek dacára, nemcsak, hogy ezen értékes szakerőknek a magyar mezőgazdaságban leendő mikénti elhelyezkedéséről nem gondoskodik, hanem bérleti jogaiktól is kártalanítás nélkül fosztja meg őket, — szemben a földtulajdonosokkal, kiknek teljes kártérítést nyújt.

A földbérlő vagyonának a haszonbérleti jog ép oly alkatrésze, mint a földtulajdonos vagyonának a föld, a jelzáloghitelező vagyonának a földre bekebelezett követelés. És mégis, amíg a földtulajdonosnak, a jelzáloghitelezőnek teljes megtérítést nyújt a javaslat, addig a földbérlőtől minden ellenérték nélkül kommunizálja el a haszonbérleti jogot, noha a javaslat egyébként a magántulajdon elvi alapján áll.

Még különösebb, hogy e haszonbérleti jogot a javaslat, nem is az állam, nem is a kedvezményezett parcella-igényjogosult, hanem egyszerűen a földtulajdonos javára konfiskálja el. Ha ugyanis valaki földbirtokát évek hosszú sorára, a bérlőre előnyösen adta haszonbérbe, kétségtelen, hogy e birtok forgalmi értéke az ezt terhelő haszonbérleti jog értékével csökken. Amidőn tehát a javaslat a birtokot terhelő ezen bérleti jogot egyszerűen nullifikálja, ellenben a földtulajdonosnak megtéríti a föld teljes szabadforgalmi értékét, úgy mintha azt haszonbérleti jog nem is terhelné, — akkor egészen bizonyos, hogy a bérlőt illető bérleti jog értékét is a földtulajdonos zsebjébe vándoroltatja.

Egyébként valamely hosszabb tartamú bérletnél a kötelezett haszonbér nem egy évnek, hanem az egész bérlettartamnak évenkénti részletekben fizetendő, átlag ellenértéke. A bérletnek lejárat előtt, kártérítés nélküli megszüntetése tehát az alapul szolgáló vagyoni kalkulációt dönti meg.

A javaslatnak a bérleti jogot konfiskáló ezen rendelkezése ellenkezik a gazdasági igazságossággal, a magántulajdon alapján álló gazdasági renddel, fennálló jogrendszerünkkel, ma is érvényes kisajátítási törvényünkkel és ellenkezik végül a jövő gazdasági közérdekeivel is,

mert jogbizonytalanságot teremt, aminek jövő mezőgazdasági fejlődésünkre is igen súlyos és káros következményei lehetnek.

Köztudomású ugyanis, hogy a magyar földbérlők rendszerint elhanyagolt, elvadult, alig termő rossz birtokokat szoktak haszonbérbe kapni, amelyeket azután évek hosszú során át tartó ráfizetéses munkával és befektetésekkel alakítanak át produktív területekké, bizva abban, hogy a későbbi bérlettartam alatt munkájuk és investíciójuk megtérül. A szerződés erejébe vetett hit és a jogbiztonság tette tehát lehetővé, hogy a bérlő e rossz birtokokat jól termő területekké alakíthassa.

Ha azonban e javaslatba kodifikálni szándékoltt ezen precedens a bérlőnek szerződése erejébe és a jogbiztonságba vetett hitét megrendíti — mert látja, hogy megjavított földjeit szerződése dacára, minden ellenérték nélkül veszik ki kezéből — úgy a jövőben aligha fog akadni földbérlő, aki ily földjavító munkára vállalkoznék. Ugyanezt láthatjuk különben Romániában, ahol a földbérlő, az uralkodó jogbizonytalanság folytán, bérletébe semmit sem investál, évről-évre kalkulál és gazdálkodik, a földet pedig csak zsarolja, úgy hogy minden pillanatban készen állhasson arra, hogy bérletét nagyobb veszteség nélkül otthagyhassa.

Nem enyhíti lényegesen e jog- és vagyonfosztást a javaslat azon rendelkezése sem, hogy „az ingatlanba jóhiszeműen és a rendes gazdálkodásnak megfelelően fogatosított szükséges, vagy hasznos beruházásoknak még meglévő és a megváltásig meg nem térült értéke erejéig“ a bérlő megtérítést kaphat. Ez úton ugyanis az éveken át fogatosított talajjavítási munkálatok meg nem térülhetnek egyszerűen azon okból, mert az ily módon eszközölt investíció rendszerint összegszerűleg nem is bizonyítható. Ezenfelül nagyon is problematikus, vajjon mely investíciókat fognak jóhiszeműnek, a rendes gazdálkodásnak megfelelőnek, szükségesnek és hasznosnak deklarálni, annyival is inkább, mert lehetséges, hogy valamely beruházás a földbérlő szempontjából megfelelné e kvalifikációnak, ellenben a kisajátító szempontjából nem.

Megemlítem még, hogy a javaslat a reform anyagi bázisát sem oldja meg helyesen, aminthogy a mai valutáris viszonyaink között ezt helyesen megoldani nem is lehet. Nem tudhatjuk, hogy pénzügyi kibontakozásunk minő nyomokon fog útnak indulni. Ha e kibontakozás a valuta feljavításának útján indul el, úgy teljesen lehetetlennek tartom, hogy a földreform keretében földet vásárolhasson más, mint az amúgy is jólétben élő kiscgazda, aki a teljes földvételár és felszerelés kifizetéséhez szükséges pénzzel rendelkezik. Senki sem teheti ki ugyanis magát annak — sem az adós, sem a hitelező — hogy a megvásárolt földnek, a vétel alkalmával bekebelezett, például félvételárhátraléka a valuta javulása

folytán oly értékke javuljon fel, amennyit akkor esetleg az egész földterület sem fog megérni.

Azt is elképzelhetetlennek tartom, hogy a teljesen vagyontalan, állásvesztett hivatalnokok a mai földárak mellett egészen hitelre földet vásárolhassanak. Nincs oly józan gondolkozású hitelező, ki ezt hitelezhesse, s nincs olyan józan számítású hivatalnok, ki e hitelt igénybe vehesse. A mi viszonyaink mellett ugyanis legalább 200 hold földet kell adni egy intelligens családos embernek, hogy abból megélhessen. Ennek és felszerelésének pedig oly horribilis a vételára — legalább 3,500.000 korona — hogy annak kamatait és amortizációját — mi legalább 5°/_o — pláne feljavuló valuta esetén — teljesen képtelen lenne a földből kitermelni. Ha tehát neki így földet adnak, megélhetési gondjait még adósságfizetési gondokkal is szaporítanák.

Egyébként helyes és praktikus rendelkezése a javaslatnak, hogy a parcellázást lehetőleg a felek magánegyezségére bízva. E magánegyezségek folytán ugyanis legalább ezen keretben jut érvényesülésre bizonyos, szabadabb gazdasági folyamat. Mindazok a földfeldarabolások, amelyek ily magánúton fognak létrejönni, mint a természetes szabad gazdasági folyamat eredményei, egészséges alapon is fognak nyugodni.

Ugyancsak nagyon helyes, hogy a javaslat a földbirtokrendező tanács kezét konkrét rendelkezésekkel meg nem köti. Így azután, ha a földbirtokrendező tanács jól lesz összeállítva — különösen, ha azt túlnyomóan szakértő és nem kizárólag jogász elemek fogják irányítani — úgy itt ismét lehetővé válik, hogy földbirtok-rendszerünk átalakulása inkább a jól irányított, természetes gazdasági fejlődés, mint a technikai felosztás útján menjen végbe.

Ezeket voltam bátor megjegyezni.

Elnök: A tárgyalás befejeztetvén, röviden összegezem a felszólalások eredményét.

A javaslat nagyban és egészben kedvező méltatásra talált. Egyes pontokra nézve eltérő nézetek merültek fel és több intézkedés tekintetében módosításokat kellene tenni.

Több oldalról felhangzott az az aggály, hogy a termelés állandósága, illetőleg fokozása szempontjából a javaslat nem kedvező, mert bizonytalanságot teremt, mely a váltakozási kedvet s főképp a most annyira szükséges befektetésekre való hajlandóságot meg fogja bénítani.

A javaslat egyik kimagasló része a földbirtokrendező tanács felállítása és szervezete; ezáltal a politikai hatalomtól teljesen független

szerv létesül, mely a birtokelfoglalás és eldarabolás vagyoni jogi ügyeiben pártatlan s így bizalmat keltő módon lesz hivatott eljárni. A javaslat azonban nem domborítja ki kellően a földművelési miniszter viszonyát ezzel a tanácscsal szemben.

A földnek elosztási célból való megszerzésének első módozatánál az elővételi jogról több felszólaló azt a nézetét fejtette ki, hogy a javaslat túlságos alakiságot követel, miáltal a birtok forgalma sok tekintetben megnehezítettnek, ami semmiképp sem kívánatos.

A birtokszerzés második módozata a megváltás, a mai kisajátítási jogot helyettesíti. A javaslat álláspontja mindazáltal a megváltásnál csak a birtok forgalmi értékét mondja kártalanítandónak, holott a kisajátításnál a teljes kár pótlása irányadó, ami a forgalmi értékkel nem mindig egyenlő és például hosszabb bérleteknél a bérlet első éveiben a későbbi évek nagyobb hozadéka reményeit helyezik kilátásba, ami a forgalmi értékkel nem kárpótolható.

Vita tárgyát képezte a javaslatnak a nagybirtok megállapítása körüli intézkedése. A javaslat a nagybirtok fogalmát nem állapítja meg, hanem egészen a földbirtokrendező tanácsra bizza, mit tekint annak. Többen jobban szerették volna, ha maga a javaslat számszerűen (pl. 1000 holddal) állapítaná meg a határt, hol kezdődik a nagybirtok, miáltal a birtokkezelés határozottan tisztában volna aziránt, hogy mely jószág eshetik megváltás alá; ezzel szemben mások, tekintettel az ország különböző vidékeinek másféle gazdasági viszonyaira és szükségleteire, az esetről-esetre való döntés mellett nyilatkoztak.

Szóba került az eldarabolás ügye és itt a javaslat túlságos ellenőrző intézkedéseit kifogásolták. A vállalatok útján eddig is oly sikeres parcellázások hajtottak végre, hogy ennek a jövőben leendő folytatását akadályozni nem tanácsos. A visszaéléseket meg lehet gátolni, de magát a magánparcellázást lehetetlenné tenni nem kellene.

Legerősebb támadásban részesült a javaslatnak pénzügyi része. Az államnak, illetőleg az altruisztikus bankoknak közbenjárása és az általuk kibocsátandó kötvények útján való kibontakozás az eladó és a vevő félre nézve hátrányosnak és a kötvénypiacra nézve veszélyesnek jeleztek. Jelzőlogintézeteink eddigi működése oly sikeres volt, hogy mellőzésük a netán szükséges közbenjárásnál nem indokolt. A mai pénzhiány, mely földműves-népünkönél uralkodik, talán nem is tesz szükségessé állami közvetítést és támogatást.

Egészen feleslegesnek mondták több oldalról a járadékirtokra vonatkozó rendelkezéseket; a magyar földműves-nép a birtoklásnak ezt a nemét nem kedveli, természetének az nem felel meg.

Több oldalról a javaslat azon intézkedéseit mellőzendőknek mondták, melyek nem függenek össze szorosán a birtokrendezés ügyével, hanem, mint a rokkantoknak vagy a közszolgálatban alkalmazottaknak földdel való ellátása, inkább szociális célokat akarnak elérni. Anélkül, hogy ezen törekvések rosszalattak volna, a dolog természete szerint azokat más törvényhozási intézkedések keretébe utalandóknak mondják és ezúttal tisztán a birtokeloszlás körét tartják szabályozandónak. Más oldalról azonban éppen a háború utáni állapottal megokoltnak találták azt, hogy szociális irányban is megtétetnek a szükséges intézkedések, sőt több ízben hangsúlyozták azt, hogy a birtokrendezés fontos ügye csak akkor fog az ország javára helyes megoldást nyerni, ha a földművelési miniszterium élénk figyelemmel fogja kísérni az új birtokosok gazdasági tevékenységét, kezükre fog járni, tanácscsal fogja őket ellátni, szóval az új birtokosok gazdaságát az ország előnyére fogja irányítani.

Midőn így a javaslat elvi határozatai minden oldalról kellő megvilágítást nyertek, ismételten szóba került az, vajjon időszerű-e, hogy a törvényhozás a mai politikailag bizonytalan időben foglalkozzék vele. A javaslat oly mélyre ható országos ügyet szabályoz, melyet minden oldalról higgadt megfontolással kell megvitatni, amire a mai pártviszonyok és a nagyvagyonellenes hangulat mellett kevés a kilátás. Másrészt azonban a birtok kérdése a háború alatt visszatérő katonáinknak minden oldalról történt ígérek következtében, a forradalom alatt a földosztás hitegetése alapján készült néptörvény, a tanácskormány idejében elkövetett erőszakos elfoglalások folytán ma már oly stádiumba jutott, hogy annak nyugvó pontra jutása okvetetlenül országos követelmény. Ép ezért csak szerencsét kívánhatunk a jelenlegi földművelésügyi miniszternek, hogy a reform elintézését a kezébe vette, annál is inkább, mert miniszteri állásától eltekintve, a földműves és kiscgazdapártnak is az élén áll és így képes lesz ezt a politikai döntő faktort éppen abba az irányba terelni, amely irány odavezetne, hogy a birtokreform törvénye valóban az ország javára elkészüljön.

Ezt kívánom tiszta szivemből és ezzel az ülést be is zárom. Köszönetet mondok még a kormány képviselőinek, akik értekezletünkön jelen voltak, különösen Sz o m j a s államtitkár úrnak, aki állandóan jelen volt tárgyalásainkon és a felszólalókat végighallgatta s akinek alkalma lesz itt nyert tapasztalatait a megfelelő helyen érvényesíteni.

MAGYARORSZÁG PÉNZÜGYEI.

A Magyar Közgazdasági Társaság ankétje.

Első nap, 1920. április 28.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök : A Közgazdasági Társaság beható tanácskozás tárgyává kívánja tenni az állam pénz- és hitelügyi állapotát. A háború, a forradalom, a tanácskormány és a román megszállás, valamint a világbéke létesítésének elhúzódása az ország közgazdasági helyzetében oly kóros állapotokat teremtett, melynek súlya alatt ma a gazdasági tényezők haladni nem tudnak. Államháztartásunk egyensúlya meg van bontva; államadósságaink óriási összegekre szaporodtak; adórendszerünk megmerevült; pénzünk értékét veszítette; a drágaság oly fokra emelkedett, mely a fixfizetésű és fix kamatozású értékpapirokkal bíró osztálybeliek létét fenyegeti; ehhez járul a termelési kedvnek teljes hiánya: — és mindez a pénzügyi helyzetünk siralmas állapotának következménye.

Ha valamikor, most győződhetünk meg arról a szerves összefüggésről, melyben az ország életében az állami pénzügyek a többi gazdasági tényezőkkel állnak. Az állam pénzügye az ország összes gazdaságában bírja alapját, belőle meríti fedezeti eszközeit és belőle tartja fenn magát. Épp ezért gondoskodni kell arról, hogy ezek az alapok egészségesek és szilárdak legyenek, ki ne apadjanak, meg ne fojtassanak.

Az ország gazdasági életébe nyúl és ezekből a gazdaságokból merít az állam nemcsak adórendszerével, hanem üzemeivel és adósságaival is, mert minden tartozását az állam polgárainak jövedelméből fizeti és így a hitelpolitika alapját ismét az ország gazdasági képezik.

Áll ez különösen a legegyszerűbbnek látszó, de közgazdasági következményeiben legsúlyosabb hitelműveletről, a bankóprés igénybevételéről. Ez a pénz elértéktelenítése által megfertőzteti az egész gazdasági életet.

Midőn így rámutatok az állam pénz- és hitelügyének szerves összefüggésére az összes gazdasági élettel, egyúttal kiemeltem ezen ügy tárgyalásának rendkívüli bonyolult voltát, és azt, hogy minden intézkedés, mely a pénzügyek rendezését célozza, minden javaslat, mellyel az ügynek használni akarunk, az állam érdekét szoros kapcsolatba kell hogy hozza a közgazdaság érdekével.

Az állami pénz- és hitelügynek ez a szerves összefüggése a gazdaság többi ágaival magával hozza azt, hogy a rendezés megbeszélésénél a kérdések egész tömege kíván megoldást s így nemcsak az állam pénz- és hitelügyeivel, de különösen az államadósságokkal, a hadikölcsönnel, a bankjegyzőnnel, az állami papírpénzzel, az új adókkal, az egyszeri vagyonadóval, a drágasággal kell foglalkoznunk.

Tárgyalásainknak célja a kérdéseknek ezen tömegét kellő világitásba helyezni. Tájékoztatást akarunk adni abban az irányban, hogy itt nem arkánumról lehet szó, mely talán máról-holnapra új rendet teremthet és a mostani bajokat egyszerre megszünteti. Ki akarjuk mutatni, hogy törvényhozás, kormány és társadalom együttes közreműködésére lesz szükség, és hogy hosszú évek kitartó munkássága az, mely közgazdasági állapotunkat rendbehozni fogja.

Ezekben jeleztem ankétiünk tárgyát. Egyben bejelentem, hogy abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egy olyan előadót találtunk, aki egész életében a pénzügyi kérdésekkel foglalkozott, egyidőben az ország pénzügyeit vezette is. És midőn a tárgyalásokat megnyitom, egyúttal örömmel adok kifejezést, hogy oly részvétellel találkozik társaságunk, mint amit az ülés képe mutat. Üdvözlöm a megjelenteket, de különösen a pénzügyminiszter urat és a pénzügyi és kereskedelmi minisztérium tagjait és a tanácskozást megnyitom.

Teleszky János: Tisztelt Társaság! Örömmel fogadtam, amikor arról a hírről értesültem, hogy a Közgazdasági Társaság az állam pénz- és hitelügyeinek megvitatására széleskörű tanácskozást szándékozik összehívni, mert valóban itt van az ideje annak, hogy a közvélemény ezekkel a kérdésekkel foglalkozzék, a társadalmat pedig felrázzuk abból a letargiából, amelyben szunnyad és amelyet talán az a gondolat, vagy az a félelem olt belé, hogy ez a kérdés úgy sem rendezhető és úgymint hiába van minden. Ez okoz azután egy olyan nemtörődömséget, amely természetesen visszahat az összes illetékes faktorok ténykedésére, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkozni kenytelenek és előidézi azt, hogy inimmár a forradalmi idők lezajlása után is, 8 hónap telt el anélkül, hogy ezeknek a kérdéseknek alapos megoldására még egyetlen egy lépés is

történt volna. Éppen azért, mert én azt tartom, hogy a közvéleményt kell felrázni letargiájából, a közvéleményt kell először tájékoztatni a dolgokról és rábírní arra, hogy követelje ezeknek a kérdéseknek a legenergiikusabb úton és módon való rendezését, készséggel vállalkoztam arra, hogy ebben a tanácskozásban, mint előadó, a vitát megnyissam. Készséggel vállalkoztam erre annak dacára, hogy tudom, hogy újat ebben a kérdésben mondani nem lehet. Az időpontot annyiban nem tartom alkalmasnak most, hogy a békeszerződés iránti tárgyalások még folyamatban vannak és ennél fogva természetesen a kérdésnek sok olyan összefüggését nem lehet ma azzal a nyíltsággal tárgyalni, amellyel tárgyalni lehetne akkor, hogy ha a békeszerződés már meg lenne kötve. Szíves elnézésüket kérem azért, hogy a kérdésnek külpolitikai és világgazdasági részét nem fogom azzal a részletességgel tárgyalni, amely részletességgel való tárgyalását a kérdés ezen része is joggal megkívánna, de azt tartom, hogy mindaddig, amíg a béketárgyalások folyamatban vannak, tartózkodnunk kell minden olyan nyilatkozattól, amely azoknak a férfiaknak a működését, akik Magyarországot a béketárgyaláson képviselik, bármily tekintetben is megnehezítené, vagy csak feszélyezné is. Készséggel vállalkoztam végül az előadásra, dacára annak, hogy ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása, úgy, hogy az ember az aktív politikai kérdéseket, a napi politika kérdéseit bizonyos fokig ne érintse, szinte lehetetlen. Nekem feltett szándékom, hogy a politikával sem most, sem pedig később nem foglalkozom. Ezért nagyon kérem a tisztelt urakat, hogy amennyiben a tárgy természeténél fogva egyes dolgok, amiket elmondandó leszek, bizonyos politikai vonatkozásokkal is látszanának bírni, méltóztassanak ezektől a vonatkozásoktól eltekinteni és méltóztassanak azokat kikapcsolni a gondolkörükből, mert kerülve a napi politika minden kérdését, mint ahogy ez a magyar Közgazdasági Társaság természetéhez és tudományos jellegéhez illik, a kérdésnek kizárólag az elméleti oldalával óhajtok foglalkozni, azt óhajtom megvilágítani, úgy, amint én azt látom, természetesen a gyakorlati kivihetőség szem előtt tartásával.

Tisztelt Társaság! Pénzünk értéke a külföldön két és három centimes között mozog, belföldi vásárlóereje pedig azt hiszem, hogy átlagban legfeljebb öt centimes körül lehet. Azok előtt, akik ismerik a pénznek a modern kapitalisztikus közgazdasági rendszerben való nagy szerepét, akik tudják azt, hogy a pénz a jószágok forgalmának és a fogyasztásnak a közvetítője, akik tudják azt, hogy a pénz gyakorolja és juttatja érvényre a közgazdasági életnek a társadalom életére legnagyobb befolyással bíró megnyilvánulását, a jövedelem és vagyon mikénti eloszlását, azoknak tudniok kell azt is, hogy a pénz a modern kapitalisztikus gazdasági rend mellett a termelés szervezője és a hitelélet bázisa s azok előtt

— bizonyjal nem kell fejtegetnem azt, hogy mit jelent az, hogy ha egy országnak a pénze rövid egynéhány év alatt százöt centimes-es paritásról külföldi viszonylatban, két és fél centimesre, a belföldi viszonylatban pedig öt centimesre süllyed le.

Pénzünk ezen elértéktelenedésének többifélék az okai.

Oka elsősorban az államháztartás deficitjében rejlik, másodsorban a külkereskedelmi és a fizetési mérleg passzivitásában, harmadsorban pedig a termelő munka elégtelen voltában.

Elsősorban említettem az államháztartás deficitjét, mert történelmi és genetikus sorrendben tényleg az államháztartás deficitje az, ami a papírpénzgazdálkodást minden országban és mindenkor, tehát minálunk is előidézte és előidézi. Amde a papírpénzgazdálkodásnak abban a szakában, amelyben jelenleg vagyunk, a pénz elértéktelenedésének főokát nem az államháztartásban találjuk meg, nem is külkereskedelmi és a fizetési mérleg passzivitásában, hanem igenis a termelés elégtelen voltában. Nézetem szerint ugyanis a papírpénzgazdálkodásnak három meglehetősen különböző válfaját ismerjük. A gyakorlati életben és a kérdés tudományos tárgyalásánál ezt nem szokták figyelembe venni s éppen itt rejlik az egyik oka azoknak a nagy zavaroknak, amelyek a papírpénzgazdálkodás megítélése tekintetében fennállanak nemcsak nálunk, de világszerte és azt mondhatnám, hogy a legiskolázottabb fejeknél is. És a kérdést igen jól értő embereknel is nagyon gyakran találkozunk a megítélés helytelenségével. Én azt hiszem, hogy ezeknek a zavaroknak az oka az, hogy nem kellőleg disztingvál a tudomány és a közvélemény egyaránt az említett hármas tagozódás tekintetében, amelyben a papírpénzgazdálkodás megnyilvánul.

Az első a legkevésbé veszedelmes, és ennél fogva természetesen a legkönnyebben orvosolható alakja is a papírpénzgazdálkodásnak. Ez az első szak az, amikor az állam tulajdonképen csak deficitjének fedezésére veszi igénybe a papírpénzt, amikor tulajdonképen csak kényelmi eszköze ez az államhatalomnak, mert akár adóztatással, akár pedig rendszeres hitelműveletekkel a hiányon segíteni lehetne, ha nem is rögtön, de legalább is rövidesen, mert még bővében rendelkezésére állnak a közgazdaságnak azok a jószágok, amelyek valójában minden adóztatásnak, minden hitelműveletnek, minden állampénzügyi funkciónak általánosságban is az alapját képezik.

A papírpénzgazdálkodásnak ezen alakját éltük át mi és az összes hadviselő államok a háború legelső idejében. Sajnos, hogy nagyon gyorsan — különösen pedig minálunk — belépett a pénzgazdálkodás annak második szakába, amelyben az államnak tulajdonképen a továbbtermelésre szánt gazdasági jószágok egyrészét kellett igénybe vennie arra,

hogy a háborút folytathassa, hogy tehát rendkívül megnövekedett szükségleteit fedezhesse. Akkor ennek az elérésére tényleg nem volt már jóformán más eszköze az államnak, mint papírpénznek kibocsátása. Az állam ennek a papírpénznek a lehető leglargeabb módon való kínálásával akarta s volt kénytelen reábirni a gazdasági jószágok tulajdonosait, hogy elvonva ezeket a gazdasági jószágokat eredeti rendeltetésüktől: a továbbtermeléstől, azokat az állam részére, a háború továbbfolytatásának céljára rendelkezésre bocsássák.

Körülbelül ezt a stádiumát éltük mi át a papírpénzgazdálkodásnak a háború második, harmadik, de még a negyedik évének egy részében is. Egész pontos időbeli meghatározásokat természetesen e tekintetben nem lehet tenni, de hozzávetőleg megfelel a valóságnak, amit mondtam.

Kétségtelenül veszedelmes a papírpénzgazdálkodásnak már ez az alakja is, mert hiszen a termelő munka növekedését, sőt a jövő évek termelési lehetőségét is megbénítja. És ez kimutatható azon államok gazdasági helyzetében, amelyek áttestek a papírpénzgazdálkodásnak ezen az alakján, ámde a harmadik alakjától megkíméltettek. Ilyen államok Anglia és talán Franciaország is, habár nem tudom, hogy Franciaország az újabb időben nem csúszott-e be ebbe a harmadik kategóriába. Ezeknek az államoknak a gazdasági rekonstrukciója mindenesetre sokkal könnyebb lesz, mint a miénk, de ezek is nagy feladatok előtt állanak, mert hiszen ezeknek az államoknak is a termelés céljaira rendelkezésükre állott javakból elvont mennyiségeket kell pótolniok ahhoz, hogy a termelés régi standardját elérjék.

Végzetes alakja tűnt fel azután a papírpénzgazdálkodásnak a háború legvégén, de különösen a forradalmak alatt. A papírpénz ekkor már rohamosan vesztett értékéből, mivel nagy tömegekben bocsátották ki, és nagyon megcsappant a rendelkezésre álló jószágok mennyisége. A termelés csökkenése és ennél fogva a rendelkezésre álló fogyasztási javak hiánya folytán már kellő megélhetést nem találó társadalmi osztályok egy részét, mesterségesen, a papírpénzkibocsátás által való kedvezőbb helyzetbe juttatása révén, nagyobb vásárlóképességgel igyekeztek felruházni.

A papírpénzgazdálkodásnak ebből az alakjából már nagyon nehéz kibontakozni és azok az intézkedések, amelyek a papírpénz ilyen tömeges kibocsátását tették szükségessé, csakis a közigazdasági élet törvényeit teljesen félreismerő, vagy nem ismerő emberektől származhattak. Mert hiszen, tisztelt társaság, azt a célt, amit az ilyen módon való papírpénz kibocsátásával akarnak elérni, azt a célt sohasem lehet elérni. A papírpénzzel a gazdasági jószágok hiányának megszüntetését elérni egyszerűen lehetetlen. De nem lehet elérni azoknak a társadalmi osztályoknak

a jobb helyzetbe juttatását sem, amely társadalmi osztályok jobb helyzetbe juttatása érdekében bocsáttatik ki a papírpénz. Mert igaz, hogy ezen társadalmi osztályoknak bőségesebb papírpénzkibocsátás útján való jobb dotálása folytán ideig-óráig — azt mondhatnám egy pillanatig — emelkedik a vásárlóképessége, miután azonban a piacon ezáltal több árú abszolúte nincs, a széles rétegeknek illetően nagyobb vásárló erővel való fellépése természetesen a kereslet és kínálat közti aránynak újabb meg-bomlását, a kereslet föltétlen újabb nagyobb mérvű emelkedését jelenti s természetes, hogy az árút termelők és az árúbirtokosok ezt a helyzetet azonnal kihasználják. Nem fog az előállami, hogy ezek a társadalmi osztályok saját fogyasztásukat redukálják, hanem ellenkezőleg, az árak a kereslet megnövekedésének kihasználása folytán tovább emelkednek s az árúbirtokosoknak még jobb megélhetés, azoknak a bizonyos említettem társadalmi osztályoknak pedig, amelyeket előnyben akartak részesíteni, még az előbbinél is rosszabb megélhetés jut osztályrészül.

A papírpénzgazdálkodás ennek a szakának — amint mondtam tisztelt társaság — kétségtelen, hogy a legfontosabb előidéző oka a termelés elégtelen volta. Természetes ezért, hogy a helyzet igazi és gyökeres javulását csakis a termelés fokozása és a még mindig, különösen egyes osztályoknál tapasztalható és az előbb említett processzus által is táplált túltengő fogyasztásnak a korlátozása útján, tehát a termelés és a fogyasztás arányainak helyreállítása útján lehet csak igazán elérni. Ezért az államhatalomnak épúgy, mint a társadalomnak, mindent el kell követnie a termelés lehető fokozása, az improduktív és bizonyos irányokban túltengő fogyasztásnak a korlátozása érdekében és mindent el kell követnie arra, hogy a termelés és a fogyasztás közötti egyensúly helyreálljon. Végzetes hiba volna azonban, tisztelt társaság, — és ebbe a végzetes hibába nagyon sokan beleesnek — azt hinni, hogy ily módon, amíg a termelés és a fogyasztás közti arány helyre nem állítható, amíg a pénz elértéktelenedésének a legfontosabb oka ki nem küszöbölhető, addig nem lehet és nem kell csinálni semmit. Habár beismerem és koncedálom, hogy a termelés elégtelensége a legfontosabb ok, azért nem szabad elfelejteni, hogy amint az államháztartás egyensúlyának megbomlása volt a kiinduló pontja nálunk és mindenütt a papírpénzgazdálkodásnak, éppen úgy, az államháztartás rendezése nélkül a papírpénzgazdálkodásból való kibontakozás el nem képzelhető. De nem szabad hinni azt sem, hogy a papírpénzgazdálkodásból való kibontakozás érdekében szükségessé váló helyreállítása az államháztartás egyensúlyának nem lehetséges addig, amíg a termelés és a termelés és fogyasztás helyes aránya helyre nem áll. Ha ez így volna tisztelt Társaság — bár ez nagyon népszerű és nagyon csakak által vallott álláspont — akkor circulus vitiosusban volnánk mi és

velünk együtt Európa legtöbb állama. Mert — és ezt ilyen szakértőkből álló Társaság előtt nem kell bővebben hangsúlyoznom — a papírpénz ilyen mértékű deprecialódása mellett, a pénz szerepének a közgazdasági életben előbb említettem fontosságánál fogva, abszolúte nem képzelhető ei és nem lehetséges, hogy egészséges és helyes alapokon termelés induljon meg s hogy a termelés és a fogyasztás egyensúlya helyreállhasson addig, amíg a pénz értékelése terén ily óriási diszparitás áll fenn.

Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, továbbá a termelés fokozása, a kereslet és kínálat egyensúlyának a helyreállítása mellett szükségképen megköveteli a mai bonyolult helyzetből való kibontakozás, hogy a kereskedelmi és fizetési mérleg egyensúlya is helyreálljon, ami, ha az első két feltétel teljesül, nem is lesz nehéz, mert hiszen a legrosszabb esetben is akkorára igazán remélhető, hogy tudunk majd olyan külföldi kölcsönöket kapni, amelyek fizetési mérlegünk egyensúlyát biztosíthatják. Sokan tudniillik — és ez is egy sorrendi kérdés — itt vélik megfoghatónak a kérdést. Pedig ez kérem csak kényelmi szempont s nem helyes mindenütt keresni a megoldást, csak ott nem, ahol a mi energiánktól, önfegyelmességünktől, elhatározottságunktól függ, hogy nélkülözések árán is, amint csak lehetséges, megoldható legyen a dolog. Mondom, sokan a külföldi kölcsönökben keresik a kérdés megoldásának kulcsát.

Hát tisztelt Társaság, eltekintve attól, hogy ma a helyzet az, hogy Európa legnagyobb része, ha nem is olyan nagy mértékben, mint mi és talán nem a harmadik alakjában, de a második alakjában szintén papírpénzgazdálkodásba esett, nem is igen található, nem igen van olyan rezervoár, amelyből a külföldi kölcsönök olyan nagymértékben meríthetők lennének, mint mi azt gondoljuk. Azok a kölcsönök, amelyek egyes neutrális államoktól és Amerikától remélhetők, nem olyan könnyen vehetők igénybe, mert igen sok a reflektáns rájuk. Természetes, hogy ezeknek a rezervoároknak az igénybevételére az fog elsősorban számításba jönni, — itt minden külpolitikai szempontot teljesen kikapcsolok, pedig azok sem mi mellettünk, hanem ellenünk szólnak — akik a külföld bizalmát jogosan jobban bírják. S hogy nem azzal az állammal szemben lesz a külföld bizalma a legnagyobb, amelynek a pénze a legrosszabb, az bizonyos. És sajnálattal vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy most a mi pénzünk a legrosszabb. Pedig bizony a külföld bizalma azzal az állammal szemben fog leginkább megnyilvánulni, amelynek a pénze aránylag a legjobb és mindenesetre azzal az állammal szemben, amely a legnagyobb erőfeszítéseket teszi arra nézve, hogy pénze értékének megjavítása tekintetében eredményeket érjen el. Ennélfogva optimisztikusnak tartom azt a felfogást, ha mi azt reméljük, hogy külföldi kölcsönök igénybevételel tudjuk a pénzünk értékét emelni. Én nem vagyok e tekintetben

nagyon pesszimista, mert tudom, hogy bizonyos fokig a külföldnek is érdeke a mi gazdasági életünk helyreállítása és igenis remélem, hogy fogunk is kapni belátható időn belül egyrészt a már létező külföldi kölcsönök fizethetésére megfelelő haladékokat, másrészt kapunk talán némi külföldi kölcsönt is arra, hogy ezáltal a gazdaságunk retablirozása végett szükséges nyersanyagok, felszerelések és egyébek beszerzését biztosíthassuk. Nagyobbmértékű külföldi kölcsönökre azonban egyelőre ne számítsunk. Öszintén megvallva, részemről ezt károsnak is tartanám. Én veszedelmesebb dolgot alig ismerek egy állam szempontjából, mint fogyasztási hiteleknek a külföldről való igénybevételeit. Ha ezt tennők, ez betetőzné a mi igen siralmas anyagi helyzetünket.

Éber Antal: Ez igaz!

Teleszky János: Ez azután az utolsó koporsószeg volna, ennél még a papírpénznek a további kibocsátása — amit pedig annyira perhoreszkálok — is jobb lehet, mert ennek a hatásait mindjárt látja a közvélemény, míg amannak hatásaira csak később ébred s csak későn tudja meg, hogy az ország évek hosszú sorára teljesen a külföld kegyeire jutott.

Nem is kell messze mennünk, már a szomszédban példáját is látjuk ennek.

A termelés fokozása s a szükségtelen fogyasztás korlátozása mellett az államháztartás egyensúlyának helyreállítása tehát az egyetlen mód, az egyetlen eszköz, amely rendelkezésünkre áll és ennek alkalmazása egyedül tőlünk függ. Tehát egyedül tőlünk függ, hogy a helyzetet szánáljuk. A kérdés most már tisztán az, hogy képesek leszünk-e erre, igen, vagy sem? És a célból, hogy erre a kérdésre feleletet adhassunk, méltóztassanak megengedni, hogy egy kissé részletesebben foglalkozzam a papírpénzgazdálkodásnak — úgy amint az nálunk jelentkezik — a natásaival.

Öszintén megvallva, én erre fektetem fölszólalásomban a legnagyobb súlyt, mert ha ebben a tekintetben sikerül meggyőzőnöm a tisztelt Társaságot arról, hogy igazain van, ha a kifejtendők a logika és a közgazdasági törvényeknek megfelelők lesznek, akkor ebből az orvoslás módja és lehetősége szinte önként fog következni.

Ha széjjeltekintünk a mai helyzetet illetőleg, amint az a közgazdasági és társadalmi téren pénzünk értékcsökkenése folytán kialakult, azt látjuk, hogy a papírpénz értékének csökkenése egy, a múltban szinte elképzelhetetlennek látszó eltolódását idézte elő a vagyon és a jövedelem megoszlásának. Egy olyan nagymérvű eltolódását, amely egész társadalmi strukturánkat katasztrófával, vagy legalább is mindenesetre teljes átalakulással fenyegeti. A pénz elértéktelenedésének a jövedelem meg-

oszlására gyakorolt hatása inkább szokott általánosan szóvátétetni és megfigyeltetni, mint a vagyonmegoszlás átalakítására való hatása.

Pedig ha jól megfontoljuk a kérdést, a pénz elértéktelenedésének a vagyonmegoszlás tekintetében gyakorolt hatása tulajdonképen mélyrehatóbb jelenség és nagyobb változásokat idéz elő, mint a jövedelem megoszlására való hatása. De veszedelmesebb is annál. A jövedelem megoszlására való hatás aránylag, ha nem is egyensúlyozható, de paralizálható bizonyos fokig, áthárítások útján, az árnivóknak alakulása útján, és paralizálható a különböző illetményeknek, ha talán nem is mindig és mindenütt, a pénzérték esésével lépést tartó, azonban mégis a pénzérték eséséhez némileg alkalmazkodó emelésével, persze amennyiben ez nem új papírpénz kibocsátása útján történik. Mindezek a tényezők, amelyek a pénz elértéktelenedésének a jövedelem megoszlására gyakorolt hatását csökkentik, a pénz elértéktelenedésének a vagyonmegoszlásra gyakorolt hatása csökkentése tekintetében vagy teljesen, vagy igen nagy mértékben hatálytalanok. Úgy, hogy a pénzérték csökkenése a maga leg-radikálisabb mivoltában jelentkezik a vagyonmegoszlás tekintetében előállott eltolódásokban. És itt azzal a sajátságos jelenséggel találkozunk, tisztelt társaság, hogy, amíg igen sokat hallunk a fixfizetésű alkalmazottaknak a pénz elértéktelenedése folytán előállott rossz helyzetéről — amit természetesen én is teljes mértékben konstátálok a magam részéről és nagy sajnálattal is látok — ugyanazt nem halljuk, vagy legalább is alig halljuk a fixkamatozású értékpapírok tulajdonosai tekintetében. Itt hivatkoznom kell a francia forradalom történetére. A francia forradalomban, amely által előidézett helyzet sajnos, egyedül hasonlít a mi mostani gazdasági jelenségeinkhez, igen sok szó esett erről a dologról és igen sok intézkedés tétetett, vagy ígértetett megtétetni, a rentiers helyzetének javítása érdekében, annyira, hogy például 1795-ben, két évvel az assignatak teljes elértéktelenedése előtt, törvényt hoztak arra nézve, hogy a renték egy negyedrésze készpénzben fizetendő ki. Mondom, erre legalább törvényt hoztak, bár végrehajtani nem tudták, holott minálunk a fixkamatozású értékpapírok tulajdonosainak helyzetével senki sem törődik, ezekről tulajdonképen szó sem esik, sőt azt látjuk, hogy a fixkamatozású értékpapírok egy kategóriájának tulajdonosai: a hadikölcsönkötvények tulajdonosai — részben egyéb okok közrehatása folytán — par excellence mostoha helyzetben vannak, nemcsak az által, hogy valójában egy évig kamatot sem kaptak, hanem az által is, hogy az általános elértéktelenedésen kívül, amit a pénz értékcsökkenése minden fixkamatozású papírnál önmagától előidéz, ennek a fixkamatozású papírnak a tulajdonosai az árfolyam csökkenése által is különösen hátrányosan vannak érintve.

Már most, ha tekintetbe vesszük, hogy a pénz elértéktelenedése minő hatásokat gyakorol a jövedelem és a vagyonmegoszlás tekintetében és nézzük ezeknek a kérdéseknek a további gazdasági hatásait, akkor — és ez az, amire súlyt helyezek — arra a meggyőződésre kell jutnunk, t. társaság, hogy tulajdonképpen a papírpénz folytonos kibocsátása, a papírpénz folytonos szaporítása semmi egyéb, mint adóztatás és pedig az adóztatásnak a legdurvább, leggazdaságtalanabb és legigazságtalanabb formája. Fogyasztási adóként működik ez az összes, termeléssel közvetlenül nem foglalkozó fogyasztók tekintetében. Forgalmi adó egyúttal, még pedig olyan, amely az összes lakosság tekintetében működik és ráfekszik az árakra, végül vagyonadó, amely különböző vagyonokra nézve különbözőképpen hat. A legkevésbé hat az ingatlanokra, de már itt is másképpen hat a földbirtokra és házbirtokra, különösen, ha, mint nálunk, a házbirtok jövedelmezősége meg van kötve. Azonkívül különbözőképpen hat a mindenféle árucikkekben fekvő vagyonokra. Egészen másképpen hat a részvényekben lévő vagyonokra, aszerint, amint azok kisebb vagy nagyobb mennyiségű reálvagyonot képviselnek. És a legsúlyosabb vagyonadó az a fix kamatozású értékpapirokban és egyéb fix kamatozású követelésekben fekvő vagyonokra nézve és ezek között is még fokozottabban azokra nézve, amelyek a háború előtt lettek így befektetve. Míg határozottan nemcsak vagyonadó jellegével nem hat, hanem egyenesen prémiumot jelent azokkal az ingatlan- és árúkészletbirtokosokkal szemben, akiknek ingatlanuk, avagy árúkészleteik még a háború előtt, vagy akkor, amikor a papírpénz értéke még magasabb volt, adósságokkal lettek megterhelve.

Méltóztatnak látni, tisztelt Társaság, hogy újat nem mondok, mint ahogy egyáltalában semmi tekintetben sem mondhatok újat, de azt hiszem, felhívom a figyelmet olyan dolgokra, olyan konzekvenciákra, amelyekről eddig a közvélemény nem vett teljes tudomást s melyeket eddig nem vontunk le egészen.

Megállapítható tehát, hogy a papírpénz folytonos kibocsátása semmi egyéb, mint nagyon igazságtalan és nagyon gazdaságtalan megadóztatás. Hogy igazságtalan, azt már bemutattam az előbb. Hogy gazdaságtalan, azt is részben bemutattam az előbb, mert hiszen már felhívtam a figyelmet olyan vagyontulajdonosokra, akik direkte nemcsak hogy nem veszítettek ezáltal, hanem igenis sokat nyertek. Ez tehát tulajdonképpen egy olyképpen fizetett adó, amelynek olyan részletei vannak, melyek nem az állam zsebébe, hanem a magánosok egy részének a zsebébe vándorolnak s amely által egyesek igen nagy előnyöket élveznek. Azok közé, akik ezeket a nagy előnyöket élvezik, tartoznak a már említetteken felül az összes lánckereskedők, áruúzsorások, akiknek működését

éppen ez a rendkívül deprecíált papírpénz teszi lehetővé s akiknek magas jövedelmei és felgyűlő vagyonai a papírpénzgazdálkodásnak a jövedelem- és vagyonmegoszlás módosítására gyakorolt hatásának legodiózusabb és legellenszenvesebb következményei. Erre nézve azután megint a francia forradalom példájára utalok, ahol a legdrágóbb törvényekkel próbálkoztak ez ellen küzdeni, minden eredmény nélkül. S ma is akármilyen törvények hozhatók ezek ellen a visszaélések ellen, azok a törvények nem fogják tudni megakadályozni ezeket, ahogy nem tudták megakadályozni a francia forradalomban még a guillotine által sem ezeket az uzsoráskodásokat. Ha ez tovább is így marad, csak az az egy érhető el, hogy a tisztességes társadalom teljesen visszavonul. (Úgy van! Úgy van!) Ezt a francia forradalomban szintén elérték. Ettől eltekintve azonban, nekem semmi észrevételem sincs a legszigorúbb törvény ellen sem, mert a kereskedelemnek ma úgyszólván nagyon kis szerep jut és végtére is ez a helyzet mindjárt meg fog változni, mihelyt a papírpénzgazdálkodás terén azokat az anomáliákat, amelyek ma kétségtelenül megvannak, megszüntetjük. Mindaddig azonban burjánozni fog a lánckereskedelem és az árúuzsora és mindaddig a papírpénzkibocsátás által sújtott társadalmi osztályok megadóztatásából keletkező bevételek egy jórésze ezeknek a lánckereskedőknek és árúuzsorásoknak a zsebébe fog vándorolni és nem fog az államháztartás javára esni. Hasonlóképpen a tőzsdén játszóknak nagy tömegei által realizált nagy nyereségek nem jelentenek egyebet, mint egyeseknek a papírpénzgazdálkodásban rejlő adóztatás hozadékában való részesedését.

De ugyanilyen módon részesedik ennek az igazságtalan adóztatásnak a hozadékából a külföld is. Pénzünk belső vásárló ereje és külső árfolyamértéke közötti különbség, amely föltétlenül fennáll, már részben jelzi is azt a részesedést, amely pénzértékünk csökkenéséből kifolyólag a társadalmunk által viselt terhekből a külföld javára esik. A külföld részesedésének a másik része pedig azoknak a vagyonoknak a lassankint — de nem is olyan nagyon lassankint — az országból való kiszivárgása, amelyek a pénzmegromlás folytán szükségessé váló intézkedésektől való félelem következtében országunkból kiszivárogtak és kiszivárognak és amelyek ezentúl nem az országban, hanem a külföldön fogják közgazdasági kihatásukat éreztetni.

Nem akarom ezt a kérdést bővebben fejtegetni, mert ez maga egy olyan kérdés volna, amelynek alapos fejtegetése egy egész előadást követelne. Úgy vélem, hogy azok által, amiket elmondtam, eléggé illusztráltam és igazoltam azt az állítást, hogy a papírpénzgazdálkodás, úgy, amint az most nálunk jelentkezik, semmi egyéb, mint adóztatás, még pedig nagyon igazságtalan és nagyon gazdaságtalan adóztatás, amely

megadóztatásból eredő jövedelemnek egy része nem is az állam, hanem részben egyes állampolgárok, részben pedig a külföld kezére jut. (Úgy van! Úgy van!)

De nem is lehet ez másképen, tisztelt Társaság! Mert hiszen a közgazdasági életben is éppen úgy van, mint mindenütt: semmiből semmisen lesz. Az állam, amikor a szükségleteit formailag papírpénzkibocsátás útján fedezi, ezzel gazdasági értékeket egyáltalában nem teremt, holott neki értékeket kell a papírpénz ellenében kapni, hogy a szükségleteit valóban fedezhesse. Az államszükségletek fedezve vannak ma is, mert azok minden körülmények között fedezendőek és azok nem a szakadatlanul gyártott papírtömegekkel fedeztetnek tulajdonképpen, hanem azokkal a jószágokkal, melyeket az állam és azok, akik ezeket a papírtömegeket megkapják, beszereznek. És természetes, hogy éppen e papírtömegek értékének folytonos csökkenésében rejlik a megadóztatás, de azonkívül rejlik abban is, hogy amikor az állam alkalmazottait ezzel az értéktelen papírtömegekkel fizet ki, tulajdonképpen sokkal kisebb fizetést ad nekik, mint amennyit látszólag ad, mert az alkalmazottak fizetésüknek egy jelentékeny részét — az előbb elmondott módon — adóban fizetik el.

Hát tisztelt Társaság, nézzük csak, mi is következik abból, hogy ma is fedezzük az állam szükségletét és hogy azok a szükségletek valóban ma is fedezve vannak. Bocsánatot kérek, méltóztassanak csak követni, hogy sehol sem mondok logikai hibát, sem nem állítok gazdasági abszurdumot, sem paradoxonokat. Ebből — igenis — az következik, hogy ma is és mindig, reális hitelműveletektől eltekintve, csak adóztatás útján tudja az állam fedezni a szükségleteit és az állam — de facto — mindig fedezi is szükségleteit. És itt, megengedem, egy kérdés merül fel, hogy t. i. az állam szükségletét a nemzeti jövedelemből, vagy a nemzeti vagyon rovására fedezi-e. E kérdésre én már meg is adtam a választ, amikor kimutattam, hogy az állam szükségleteinek egy részét ma éppen a vagyonok megadóztatása útján fedezi. De azt is megjegyezni bátorkodom, hogy nézetem szerint a helyzet e tekintetben már valamivel javulófélben van és különösen — ha termelésünk jobb lesz — tovább fog javulni és én azt hiszem, hogy mindig kisebb és kisebb lesz az az összeg, amelyet az állam a papírpénzkibocsátás útján gyakorolt megadóztatás révén a nemzeti vagyonból vesz el és mindig több és több lesz az az összeg, amelyet az állampolgárok jövedelméből vesz el. Ez természetesen olyan dolog, amiben ma biztos ítéletet mondani nem lehet.

De újra mondom: kétségtelen, hogy ma is fedezve vannak az állam szükségletei, fedezve vannak adóztatás útján, még pedig nagyon igazságtalan és gazdaságtalan módon és ha fejtegetéseim eddigi részét figyelemmel méltóztattak kíséрни és helyesnek méltóztattak találni, jóformán be

is fejezhetném előadásomat, mert ebből önként következik, hogy ennél-fogva igenis lehet az államháztartás egyensúlyát normális úton még ma is helyreállítani, ha az igazságtalan és gazdaságtalan adóztatás helyett igazságosabb és gazdaságosabb adóztatást fogunk behozni.

És tisztelt Társaság, éppen itt kell megfognunk a kérdést. Természetes, hogy ez nem könnyű feladat. Nem könnyű feladat pedig azért, mert igen nagy adótehernek az elosztásáról van szó és tudjuk azt, hogy a pénzügyi tudomány éppen olyan mértékben hagy bennünket cserben, mint amilyen mértékben nagyobb és nagyobb adóterhet kell elosztanunk. De nem könnyű feladat ez különösen ma, amikor mindenesetre indokolt okoknál fogva a szociális megadóztatás iránti követelmények, vagy helyesebben a megadóztatásnál a szociális szempont érvényesítése iránti követelmények talán fokozottabb mértékben jelentkeznek, mint jelentkeztek a múltban, holott — és ez megint egy olyan tézis kérem, ami szintén nem novum, bár sokan nem gondolnak rá — a szociális szempontoknak az adóztatás terén való érvényesítése annál könnyebb, minél kisebb a rendelkezésre álló nemzeti vagyonhoz és nemzeti jövedelemhez képest az elosztandó adóteher és annál nehezebben érvényesíthetők a szociális szempontok az adóztatás terén, minél nagyobb a nemzeti vagyon és a jövedelem arányában az elosztandó adóteher. Innen van az, tisztelt Társaság, hogy akkor, amikor igen nagy az elosztandó adóteher, mint ma is, előszeretettel nyulnak a kormányok ahhoz az adóztatáshoz, amely a legantiszociálisabb: a papírpénzkibocsátáshoz, mert ez mégis egy burkolt adóztatás és így nem veszik annyira észre a kormány intézkedésének antiszociális jellegét. Pedig olyan antiszociálisak ezek az intézkedések, — abból, amiket az előbb elmondottam, ez világos lehet — hogy nincs az a legdurvább és legnyersebb adórendszer, amely ne sokkal jobban számolna a szociális követelményekkel, mint a folytonos papírpénzkibocsátás. Éppen ezért, ezzel föltétlenül tisztában kell lennünk, e tekintetben is fel kell világosítanunk a közvéleményt: követelnünk kell igenis, egy, a folytonos papírpénzkibocsátásnál igazságosabb és gazdaságosabb megadóztatást, de tisztában kell lennünk azzal, hogy ez az adóztatás a modern szociális követelményeknek nem felelhet ugyan meg, de azért mindenesetre százszorta szociálisabb lesz, mint a mai papírpénzgazdálkodás folytatása.

Nem könnyű végre ennek az adótehernek a megosztása azért sem, mert a papírpénzgazdálkodásnak az a szaka, amelyben mi is vagyunk, a társadalmi rétegződés tekintetében igen nagy változásokat idézett elő már is. A vagyon és a jövedelem eloszlásában — ismétlem — igen nagy, széles rétegekre kiterjedő eltolódások állottak be azáltal, hogy a koronának 105 centimesről két és fél centimesre ment le az árfolyama. Mert a mi társadalmi tagozódásunk, a mi társadalmi strukturánk ma már

nem az, ami a háború előtt volt. Azt koncedálom, hogy közrejátszottak talán más körülmények is, azonban ha élesebb boncolás alá vennénk ezeket a tényeket, azt hiszem mindegyik tényt vissza tudnók vezetni a primair okra, legalább is vissza tudnók vezetni, ha nem is a végokban, de kifejlődésében a papirpénz értékének csökkenésére.

A társadalom strukturájának megváltozása természetesen igen nehezzé teszi az adóztatási kérdéseknek a megoldását. Nézzük csak miről van szó itt tulajdonképen. Arról, hogy a papirpénzkibocsátásban rejlő igazságtalan és gazdaságtalan adóztatásnak igazságosabb és gazdaságosabb adóztatással való helyettesítésével nagyobb adóterhet rakjunk azoknak a vállára, akik a papirpénzkibocsátásból eredő vagyon- és jövedelemmegoszlásból előnyöket húznak és húztak és ezzel tehermentesítsük azokat, akik így hátrányba kerültek. Már pedig, miután minden állam életében azoknak a társadalmi osztályoknak a szava döntő, amelyeknek a gazdasági súlya nagyobb, természetes, hogy a mi állami életünkben is azok az osztályok, amelyekről az előbb szólottam — a multhoz képest — döntő szavat nyertek. Azok a társadalmi osztályok, amelyek a papirpénzkibocsátás által a többiek rovására a jövedelem- és a vagyonmegoszlás tekintetében nyertek, természetesen nehezen lesznek rávehetőek arra, hogy a saját maguk fokozottabb megadóztatása útján igyekezzenek ezeket az igazságtalanságokat, a papirpénz kibocsátásában rejlő igazságtalan és gazdaságtalan adórendszert, kiküszöbölni.

Ismétlem tisztelt Társaság, én ezeket a dolgokat nem a napi politika szempontjából nézem, ezeket én tisztán általánosan, igyekezve mindig magasabb tudományos szempontokból mérlegelni a kérdést, nézem és éppen ezért látom, hogy itt van egy további feladat, amely mindazokra vár, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak. Ez pedig az, hogy a közvéleményt fel kell világosítani, hogy azok az osztályok, amelyek ma a magyar államban tényleg a hatalom birtokában vannak, — és én azt hiszem, hogy jogosan vannak — ezek az osztályok a saját érdekükben cselekszenek jól akkor, amikor látszólag a saját érdekük ellenére megszüntetnek egy olyan adóztatást, amely rájuk nézve kedvezőnek látszik és behoznak helyette egy olyan adóztatási rendszert, amely rájuk nézve kedvezőtlennek látszik. Saját érdekükben cselekszenek ezek az osztályok jól, ha ezt teszik, mert ha meg nem teszik, akkor, nézzük csak, mi fog bekövetkezni?

Tisztelt Társaság! Két és fél centimes a koronánk árfolyama a külföldön. Egy lépés választ el bennünket a semmitől. Egy lépés, amely sokkal hamarabb következett be mindenütt, mint a pénz értékének a két és fél centimesnek megfelelő leesése, mert tudjuk, hogy a pénz értékcsökkenésének a folyamata olyan, mint a szabadon eső testnek a moz-

gása: folytonosan és folytonosan fokozódó. A két és fél centimes eséstől a semmiig való eséshez az asszignátáknál nem több mint egy év telt el, az ezek helyébe lépett mandats territoriaux-nál pedig éppenséggel egy egészen kis idő. És ha még tovább folytatjuk a pénzgazdálkodásnak a mostani módját, akkor tisztelt Társaság, az említett következmények ki nem kerülhetők. Már is nagy energiára, már is igen nagy erőfeszítésre van szükség s az előbb említett osztályoknak nagy önmegtartóztatásra, hogy a bajt le tudjuk küzdeni, mert eddig, az én tudtommal legalább nem fordult elő eset arra, hogy két és fél százalékra csökkent papírpénzből normális úton való kibontakozás található lett volna. Tehát úttörőknek kell lennünk ezen a téren. Én úgy akarom, hogy ez sikerüljön, az a meggyőződésem, hogy a gazdasági alap megvan arra, hogy a siker bekövetkezzék. Itt az a kérdés, hogy tudja-e a nemzet ezt az erő kifejtést gyakorolni, tudják-e az illetők, akikre ez vonatkozik, azt az önmegtartóztatást gyakorolni, amely szükséges ahhoz, hogy a papírpénzkibocsátásban rejlő igazságtalan és gazdaságtalan megadóztatást igazságos és gazdaságos megadóztatással váltsuk fel, kikerülvén ezzel a pénz elértéktelenedését, amelynek a konzekvenciáit én itt Önök elé festeni sem akarom egyrészt azért, mert kizártnak akarom hinni, hogy ez bekövetkezzék, de meg azért is, mert — őszintén megvallva — nem is rendelkezem annyi fantáziával, mint ami ahhoz szükséges, hogy el tudjam képzelni, bár sokat gondolkoztam róla, hogy tulajdonképpen a mai modern gazdasági életben a papírpénz értékének a teljes nullifikálódása micsoda katasztrófális hatással járhat. Nincs elég élénk fantáziám ennek az elképzelésére, mondom, és így csak egy pár tényezőt akarok felsorolni annak az illusztrálására, hogy mennyivel végzetesebb hatása volna ennek ma reánk nézve, mint volt az asszignáták és mandats territoriaux-k értékének 1797-ben való megszüntetése a francia államra és társadalomra nézve. Már pedig azt, hogy ennek milyen végzetes hatása volt, mindannyian ismerjük a történelemből. Most a hitelélet és az egész gazdasági struktúra egészen más és sokkal fejlettebb, mint akkor volt és természetesen, hogy minél fejlettebb a gazdasági struktúra, az ilyen megrázkódtatásokat annál kevésbé bírja ki.

De ettől eltekintve, a francia forradalomban — és ez az első momentum, amely bennünket érdekel — már évekkel az asszignáták teljes elértéktelenedése előtt, tulajdonképpen ércpénzben bonyolódott le a forgalom java része, tehát az asszignáták és mandats territoriaux-k teljes eltűnése nem okozta azt a zavart, amelyet okvetlenül kellene, hogy előidézzon, vagy okozzon nálunk a papírpénz teljes elértéktelenedése. Mert ércpénzünk a háború előtt is nagyon kevés volt, most pedig mondhatnám, hogy alig van. Mostanában némileg kezdi ugyan kidugni a fejét a lakosság

körében elrejtett ércpénz, de nagyban és egészében kétségtelen az, hogy annyi ércpénzünk nem lesz, hogy a forgalmat ezzel lebonyolítani tudnók, mert ennyi nincs elrejtve. Ezenfelül nem szabad elfelejtenünk azt, hogy akkor, amikor a francia Directoire megsemmisítette az asszignátákat és a mandats territoriaux-kat, akkor Franciaország egy győzelmes külpolitikai háború hatása alatt állott. Tudniillik ez 97-ben, a kamposformiai békeévben következett be és tudjuk, hogy Napoleon olasz hadjárata alkalmából mennyi ércpénzt és mennyi műkincset és egyéb jószágot hozott be Franciaországba, megjavítva ezáltal a fizetési mérleget és biztonságba helyezve ezáltal az államháztartás kérdésének megoldását.

Ezek a szempontok tehát mind amellet szólnak, hogy ma egy modern államban a pénz értékének teljes megsemmisülése olyan végzetes következményekkel járhat, amely végzetes következmények nem hasonlíthatók össze az asszignáták és a mandats territoriaux-k értékének megsemmisülésével. És én, éppen ezekért, meg vagyok győződve arról, hogy azok, akik talán látszólag egy igazságosabb adórendszer behozása által vesztenek, ha kellőleg felvilágosíttatnak, be fogják látni, hogy a saját maguk iránti kötelezettségük elsősorban az, hogy a saját maguk nagymérvű megadóztatása által is igyekezzenek pénzrendszerünkben a rendet újra helyreállítani.

Számszerűleg, sajnos, most nem vagyok abban a helyzetben, hogy bizonyíthassam azt, hogy az államháztartás egyensúlya az adóztatás útján valóban helyreállítható. Én logikai érvekkel igyekeztem bebizonyítani azt, hogy ma sem csinálunk egyebet, mint hogy adóztatás útján fedezzük az állam szükségleteit, a feladat tehát nem az, hogy egy nem létező vagy ma igénybe nem vett rezervoárból merítsünk, hanem az, hogy egy ma is igénybe vett rezervoárból, de rossz gépezet helyett és egy gazdaságtalanul működő gépezet helyett egy jó és egy gazdaságilag kifogástalanabbul működő gépezettel merítsük azt, ami szükséges. Számadatokkal bizonyítani nincs módomban — ismétlem ezt — azért, mert hiszen az államháztartás helyzete tekintetében tulajdonképpen semmiféle adatokkal nem rendelkezem, és általában teljesen ismeretlen számadatok előtt állunk, hiszen még határainkat sem ismerjük s nem is tudjuk, hogy országunk mekkora lesz.

Én csak egy számcsoportot óhajtok mégis megemlíteni, minthogy ennek szerintem perdöntő jellege van és én azt hiszem, hogy ez az egy adat is bizonyítani fogja, hogy a probléma megoldása nagyon nehéz, de nem lehetetlen.

A pénzügyminiszter úrnak az indemnitási vita folyamán előadott adataiból kitűnik, hogy az állam deficitje kilenc milliárd korona. Hát ez egy exorbitáns számnak látszik. És nézzük csak, hogy miért is az tulaj-

donképen? A háború előtt, az utolsó zárszámadási évben, 1913-ban a magyar szent korona országainak összes valódi bevétele 1.150 millió korona volt. Ha az 1.150 millió korona egyharmadrészét vesszük a ma kezünkben levő Magyarország jövedelmének, akkor ennek a Magyarországnak jövedelmeként 383 millió korona értékhez jutunk el. Ha tehát a békeszerződés a békeajánlat értelmében lenne megkötve, a megmaradó kis Magyarországnak a háború előtti bevételei 383 millió 105 centime-os koronát tennének ki. Tovább menve, a háború alatt az állami adóbevételek fokozása révén 563 millió bevétel jutott egész Magyarország területére, ebből tehát 188 millió esik a harmados osztás szerint most ránk. Ezt azután a kilencmilliárdos deficithez kell csapni, mert hiszen ennek a bevételnek a számbavétele után keletkezik ez a kilenc milliárd, úgy, hogy körülbelül 9.200 millió korona az az összeg, amely fedezendő, ami azt jelenti, hogy az államnak a háború előtti bevételeit, a 383 milliót, a huszonnégyeszeresére kellene emelni, hogy a deficit valóban fedezhető legyen. S mit látunk? Azt látjuk, hogy pénzünk belső vásárlóereje tényleg legalább a húsz-huszonnégyedrészére csökkent háború előtti vásárlóerejének: mivel a koronánk mai értéke, belső vásárlóerő tekintetében, — amint már mondtam — legfeljebb öt centimes. (Ellentmondások.)

Kérem, a statisztikai hivatal egy összeállítást közöl az elsőrendű életszükségleti cikkek áráról a háború óta és e kimutatás szerint az emelkedés 1919. végéig éppen húszszoros volt. Természetesen, egyes áruknál ennél sokkal nagyobb emelkedés is beállott, mert hiszen a kimutatás alapjául szolgáló cikkek főként maximált árúk és mivel a statisztikai hivatal természetesen nem volt kötelezve arra, hogy az általa lajstromozott árúkat meg is vegye, hát maximált árakat számított. (Derültség.)

Ezen cikkekkel szemben tehát pénzünk vásárlóereje a huszadrésze a háború előttinek, más cikkekkel szemben sokkal kisebb. De nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a drágulást részben az áruhiány s nem pénzünk elértéktelenedése okozza s hogy az arannyal szemben is van drágulás. E tényezők figyelembevételével mondom, hogy pénzünk belső vásárlóereje az 5 centimes körül mozog. A háború előtti bevételünk huszonnégyeszeresére volna tehát szükségünk a mostani rossz pénzben arra, hogy deficitünk teljesen fedeztessék. Megjegyzem azonban, hogy, mihelyt egyszer komolyan hozzálátnánk az adóztatáshoz, szukcesszive mindjárt javulna a helyzet és mindazok a gazdaságtalan és igazságtalan részletei a papírpénzkibocsátásban rejlő megadóztatásnak, amelyekre az előbb céloztam, elmaradnának, úgy, hogy normális adóztatás útján 9 milliárd koronánál kevesebb is fedezhetné azt a deficitet, amelynek abnormális úton való fedezete 9 milliárd koronát igényel.

Tisztelt Társaság! Természetes, — amint mondtam, — ez a számítás azt van hivatva jelezni csupán, hogy számbelileg sem abszurdum az, amit logikailag levezettem. De bizonyítja ez azt is, hogy a deficit onnan ered, hogy az állam összes bevételei — a háború előtti bevételeihez képest — nem emeltettek olyan mértékben, mint amilyen mértékben a pénzürték csökkent. Ez nagy hiba volt már a múltban is, de ebbe minden papírpénzgazdálkodás beleesik. Holott mindazoknak a közszolgáltatásoknak a tételei, amelyek nem százalékos alapon szedetnek be, amelyeknél tehát a pénzürtékcsökkenés a kivetési alapon nem érvényesül, tulajdonképpen mindig a pénzürték csökkenésével kapcsolatban volnának emelendők olyan mértékben, mint amilyen mértékben a pénz értéke csökken, mert ezáltal az adó tényleges terhe nem nőne, ezáltal tulajdonképpen csupán a statusquo tartatnék fenn. Természetes dolog azonban, hogy, ha ez éveken át elmulasztatott, akkor egyszerre, hirtelenében, azonnal, a pótlás igen nehézvé válik, az e tekintetben kétségtelesen fennálló politikai nehézségek miatt is. Nagyon megfontolandónak tartom az adóterhernek a békebeli paritás nivójára való emelése tekintetében azt az eszmét, amelyet Ghillány Imre báró, volt földművelésügyi miniszter ajánlott a napisajtóban. T. i. a terményekben való adóztatás behozatalát, amit a pénzürték bizonytalansága folytán a gazdatársadalom valószínűen szivesebben venné, mint pénzürtékbeli terheinek növelését. Ezenkívül fokozni kell az állam egyéb jövedelmi forrásainak hozadékát is és új bevételi források után is kell nézni, mert technikailag sem lehetséges az állam összes bevételi forrásaiból eredő hozadéknak a háború előtti összeg 20–24-szeresére való felemelése.

Az idő rövidsége nem engedi meg, (Halljuk! Halljuk!) hogy itt most egy egészen részletes pénzügyi programot fejtsék ki. Csupán példaképpen rá akarok mutatni egy pár dologra, ahol az adóztatás folyamata nagy energiával megindítható lenne, ami azután mindenesetre hozzájárulhatna az államháztartás egyensúlyának helyreállításához.

Az elsősorban említendő kérdés szintén a pénz értékével függ össze. Tudom, hogy ez nem lesz népszerű, de én a népszerűtlenségtől soha sem fáztam nagyon. Ez az elsősorban említendő dolog pedig: a lakáskérdés. A háború alatt a kormányok, — bár nagynehezen tudták ezt keresztülvinni — a lakbérek felemelését — egy csekélységtől eltekintve — nem engedték meg. Ez természetesen egészen helyes volt és ha minden irányban tehető lett volna egy-egy ilyen intézkedés, akkor a papírpénz kibocsátásnak azok a destruktív hatásai, amelyeket vázoltam, nem érvényesülnének. E téren az állam intézkedése teljes mértékben érvényesült és megakadályoztatott, hogy a háztulajdonosok a lakók rovására bevételeiket fokozzák. Ezt nagyon igazságtalannak tartották sokan a ház-

tulajdonosok közül. Hát kérem, én abszolúte nem tartom, hogy ez a háztulajdonosokkal szemben igazságtalanság lenne, mert, ha a háztulajdonost a földtulajdonossal, az árúkészletek tulajdonosaival hasonlítom össze, akkor megengedem, ez igazságtalannak látszik. Azonban semmiképen sem igazságtalan, ha a háztulajdonost a koronajáradéktulajdonossal, vagy a záloglevéltulajdonossal hasonlítom össze. Vagy pedig éppen a hadikölcsönkötvény tulajdonosával. Ekkor azt kell mondanom és azt kell tartanom, hogy a házbirtokos még mindig sokkal jobb helyzetben van, mint az, aki az államban bízva, hadikölcsönkötvényeket vásárolt, illetőleg az állam rendelkezésére bocsátotta a vagyonát.

Mondom, kétségtelen, hogy a vagyonok egy részével szemben a házbirtokosok kedvezőtlenebb helyzetbe jutottak, de mi ma olyan helyzetben vagyunk, hogy nem lehet az igazságot a szerint osztani, hogy kinek jutott a legtöbb és azt alkalmazni mindenre, hanem a szerint kell osztani, hogy kinek maradt a legkevesebb.

Ha ily módon akarom és tudom az igazságot keresni, akkor lehet találni egy helyes kibontakozási alapot, amely szerint az igazságot helyesen tudom elosztani. Ezt nem lehet úgy megtennünk, hogy keressük azt, kinek jut a legtöbb és ehhez arányítva, a többi embereket is aránylag olyan helyzetbe akarjuk juttatni. Ez természetesen nem lehetséges, és én azt hiszem, hogy a jövő adóztatásánál a vagyont illetőleg a hadikölcsön, vagy legalább is a négyszázalékos koronajáradéktulajdonosoknak a helyzetét kell alapul vennünk, a jövedelmet illetőleg pedig az állami alkalmazottak, mondjuk a miniszteri tanácsosok helyzetét. Az előbb említettekhez kell a többiek helyzetét viszonyítanunk s oda kell hatni, hogy ehhez alkalmazkodják az életmódjuk is, mert, ugyan nevetségesnek látszik, de ma egy uradalmi béres sokkal jobb helyzetben van, mint az állam egy miniszteri tanácsosa. (Úgy van! Úgy van!)

A tény az, hogy ha standardnak vesszük a koronajáradéktulajdonost és a miniszteri tanácsost és azt fogjuk tekinteni az igazságos megadóztatás szempontjából, hogy mindenké a békeállapothoz viszonyítva olyan helyzetben legyen, mint ezek, nem olyan rossz helyzetben, de jó helyzetben kívánom, akkor meg fogjuk találni a megfelelő megoldást. Én ebből a szempontból nem tartom igazságtalannak azt, ami a házbirtokossal történik, viszont azonban itt tényleg látok egy igen nagy adóalapot, amit az államnak már régebben igénybe kellett volna vennie. Mert ha minden fogyasztási cikknek az ára lényegesen emelkedhetett, akkor az állam javára a lakásoknak az ára is lényegesen emelkedhetik, különösen pedig a luxuslakásoknak az ára.

És itt egy igen nagy anomália van tisztelt Uraim. Tessék csak figyelemmel vizsgálni a boltbéreket. A kereskedők emelik az árakat, még pedig úgy, ahogy nekik éppen jól esik és ahogy azt az üzleti konjunktura megengedi. E mellett a boltbérük a régi maradt. Itt, igen tisztelt uraim, egy igen jelentékeny adóalap van, amelyet azonnal igénybe lehetne venni. Ennek az adónak — nézetem szerint — a legkisebb lakásokra is ki kell terjednie. Az erősen szocialisztikus irányzatú osztrák kormány is huszonöt százalékos lakásadóvetetett ki, mert ott is belátták, hogy hiába, — amint az előbb mondtam — csupán szociális intézkedésekkel az államháztartás egyensúlyát helyreállítani nem lehet.

Mi, tisztelt társaság, szegény emberek vagyunk. Már pedig szegény ember nem gyakorolhat, szegény állam nem csinálhat nagyon messze menő szociálpolitikát. S hogy ez így van, mutatja az is, hogy Ausztriában is, ahol pedig erősen szocialisztikus kormány van, behozatott a huszonöt százalékos lakásadó. Az én nézetem szerint ezt a lakásadót nálunk is be kell hozni, még pedig erősen progresszív alapon és a lakások árának többszörösére kell emelkednie ennek az adónak, mihelyt luxuslakásokról van szó. Ugyanezt alkalmaznám az üzlethelyiségekre nézve is, különösen azokra, amelyekben luxuscikkeket árulnak. Ezzel az intézkedéssel a lakásszükségnek az enyhülését is előidézük, mert hiszen azoknak természetesen, akik a nagyobb lakásadótól való menekülés érdekében a lakásaik egy részét átadják mások számára, vagy a közhatóság rendelkezésére bocsátják, hogy abban mások elhelyeztessenek, megfelelően kisebb adót kellene fizetniük az én szerény véleményem szerint. Ez az intézkedés tehát mindjárt egy olyan intézkedés volna, amely az államháztartás helyzetét lényegesen javítaná, hiszen úgy tudom, hogy a pénzügyminiszter úr is foglalkozik a lakásadó tervével, bár talán nem azzal a radikálizmussal, amellyel én javaslom ezt, és ugyanabban az időben egy másik célt is érnének el, tudniillik elérnének a lakáshiány enyhülését. Mert tisztelt társaság, ime a kérdés másik oldala, t. i. az, hogy mihelyt erélyes és nagymérvű adóztatást foganatosítanánk, ez mindjárt a felesleges fogyasztás restringálására vezetne, tehát a fogyasztás és a termelés közti arányt javítaná, míg minden olyan intézkedés, amelyet most gyakorolunk, a papírpénz kibocsátásával, a társadalom egyik részében, t. i. a gyengébb fogyasztók osztályában ugyan fogyasztási restriktiókat is eredményezett, mely elérte már a végső határt, mert ez az osztály már a szőnyeget és butorait adja el; a társadalom másik részében azonban a fogyasztás túltengését és a fényűzésnek, valamint a pazarlásnak a túltengését mozdítja elő. Éppen ezért feltétlenül szükségesnek tartom és nagy örömmel üdvözlöm a pénzügyminiszter úr tervét, a luxusadó behozatalát illetőleg.

A luxusadó, pénzügyileg — amint tudjuk — sokat nem jelent. Azonban a mai helyzetben, amikor látjuk, hogy a baj tulajdonképeni oka a fogyasztás és a termelés közti aránynak a megromlása, egy elszegényedett társadalomban, mint amilyen a miénk is, egy olyan államban, ahol a miniszteri tanácsosnak — ahogy az előbb mondtam — a béres nivóját megütő fizetése van, illetőleg annyi sincs, egy olyan államban a luxus feltétlenül kerülendő. És ezért a legnagyobb mértékben megadóztatandó.

Éppen ezért én nagyon megfontolandónak tartom az egész luxusadó eszméjének a kiépítését, bár — őszintén megvallva — pozitív javaslatot tekintetben tenni nem tudnék. De hiszen olyan nagy és olyan rendkívüli feladat az, amely előtt most állunk, hogy azt hiszem, csupán nagy és rendkívüli eszközökkel fogjuk tudni megtalálni a megoldást és sok fejtörésbe fog kerülni, míg azt megtaláljuk.

Tulajdonképen a jövedelemadó pendantját képezné az általam jelzett általános életmódadó. Ezt én minden tekintetben nagyon kívánatosnak tartom. T. i. ez keresése volna annak, hogy külső ismérvek alapján konstruáljuk meg, hogy mit költ az adózó. Ismétlem, vissza kell mennünk a régi antiszociális és az új tudomány által elítélt adóztatáshoz, a külső ismérvek alapján való megadóztatáshoz. Ez az adott esetben igen nehéz. Mert külső ismérvek alapján meg kellene állapítanunk az egyesek életmódját s ezen az alapon azt az összeget, amit az egyesek költenek és ezt kellene megfelelő létminimum mentesítése mellett a jövedelemadóval parallel megadóztatás tárgyává tennünk. Az életmódnak ily módon, külső ismérvek alapján való konstruálásánál természetesen a jövedelemadó szempontjából gyűjtött adatokat teljesen figyelmen kívül hagyandónak tartom. Hiszen kérem erre az egész intézkedésre nem volna szükség, hogy ha a jövedelemadónk jól működne, hogy ha a társadalmunk olyan volna, hogy szánítani lehetne arra, hogy mindenki tisztességesen bevallja a jövedelmét akkor is, ha, mint most, szükségessé válik az eddigiéknél sokkal magasabb adótételek alkalmazása. Akkor nem volna szükség ilyen életmódmegadóztatásra parallel a jövedelemadóval, mert hiszen a jövedelemadó megvan és annak, akinek a jövedelme ismeretes, progresszív alapon meg volna adóztatható az életmódja is. De amikor azt látjuk, hogy a mai maximális hat százalékos jövedelemadó mellett is éppen azoknak az osztályoknak a részéről, amelyeknek ma a legnagyobb jövedelmük van, — a láncolók etc. — az adószolgáltatás minimális vagy semmi, akkor egy ilyen életmódadó megkonstruálásával tulajdonképen éppen a tisztességes adózókat, akik a jövedelemadóban is már a teljes jövedelmüket bevallották, védnök meg. És ezeket meg is kell védnünk tisztelt Uraim! Ezt akarom tulajdonképen

elérni, ha megoldható a probléma. Azt akarom elérni, hogy az életmódadóban teljes mértékben beszédhető legyen az az összeg, amit a nem tisztességes adózók a jövedelemadóban nem fizettek meg. Azt akarom, hogy az az adóteher, amelyet különben csak a jövedelemadó képviselne, megosztassék a két adónem között, t. i. az általános jövedelmi adó és az általános életmódadó között, még pedig úgy, hogy azok, akiknek az életmódjuk nagyobb jövedelemre enged következtetni, mint amennyi után a jövedelemadóban meg vannak adóztatva, progresszive nagyobb életmódadót fizessenek, mert hiszen... (Nagy zaj.)

Tudom, nehéz kérdés ez különösen ma, amikor egyrészt éppen a pénzürték bizonytalansága folytán igen nehéz megállapítani a külső ismérvek alapján számbaveendő azokat a tényezőket, amelyekből az egyesek által elköltött összegek, mint az adó alapja, össze lennének állítandók, másrészt mert ma tényleg az a helyzet, hogy társadalmunk legszolidabb része a jövedelméből nem tud megélni, hanem meglévő kis vagyontkáját éli fel. (Igaz! Úgy van!) De hát ezen a helyzeten mégis segítenünk kell. És amint láttuk, ezt az egészet az idézte elő, hogy a mai papírpénzgazdálkodásban az adóztatásnak a legigazságtalanabb módja rejlik s hiába — ismétlem — ezen segítenünk kell s nem szabad visszariadnunk a nehézségektől.

Ezenkívül természetesen mi sem fogunk elzárkózhatni a legmesszebbmenő forgalmi adóknak a behozásától. Ez pedig megint csak alátámasztja az általam előbb felállított tételt, hogy visszamegy az emberiség a durvább és kezdetlegesebb adóztatási módokhoz. Tisztelt Uraim! Durvább, kezdetlegesebb, igazságtalanabb, abszurdabb adó, mint az általános forgalmi adó, egyáltalán nincsen. Ezelőtt öt évvel még mindannyian elítéltük volna és ime mit látunk ma: látjuk, hogy a legmodernebb adóztatás hazájában, Németországban, amely pedig mindig büszke volt arra, hogy a legmodernebb és a legigazságosabb szociális adóztatás hazája, behozták az általános árúforgalmi adót és behozták a szénadót, amelyik pedig szintén egyike a legigazságtalanabb és egyben a legantiszociálisabb adónemeknek.

Nem várok nagyon sokat az általános árúforgalmi adótól, azonban a helyzet ma az, hogy körülbelül minden eszközt meg kell ragadnunk, amely arra vezethet bennünket, hogy óriási deficitünket csökkentsük. Meggyőződésem, hogy ha az állam e tekintetben a lehetőség határáig elmegy és standardul veszi a négyszázalékos koronajáradéktulajdonos és a miniszteri tanácsos helyzetét, akkor igenis, ez a kérdés nem megoldhatatlan és állítom, hogy akkor — nem egy csapásra, nem máról holnapra, — de aránylag rövid idő alatt államháztartásunk megjavulhat, mert kérem ne méltóztassanak elfeledni, hogy amint az államháztartás javítása

iránti komoly intézkedéseket teszünk, ez egyszerre nagymértékben javítaná a pénzügyi helyzetet, emelné pénzünk vásárló erejét. Már pedig az a bizonyos kilenc millárd koronás deficit mindjárt sokkal kisebb összeg lesz, hogy ha pénzünk vásárlóereje az öt százalékról-például csak hét és fél százalékra emelkedik is fel. (Igaz! Úgy van!)

Amint komoly elhatározást lát a belföldi társadalom és a külföld ez irányban, abban a pillanatban ez már a javulásnak a csiréit hordja magában. Ez annál fontosabb, mert az előbb említettem, hogy a mi pénzünk rosszabb, mint bármely másik európai államé és ha e jelenség okait méltóztatnak kutatni, akkor azok nem találhatók meg másban, mint abban, hogy mi voltunk azok, akik a háború megszűnése óta a legkisebb, sőt mondhatnám semmiféle erőfeszítést sem tettünk államháztartásunk egyensúlyának helyreállítására. És itt újból bocsánatot kérek és azt mondom, hogy én absolute nem a napi politika szempontjából nézem a mai viszonyok között ezt a kérdést. De a mai áralakulások mellett a cukoradónak ötvennégy koronáról kétszáz koronára való felemelése, a bortermelési adónak tizennégy koronáról negyvenkét koronára való fel nem emelése (Úgy van! Úgy van! Derűltség.), a söradónak 110 fillérről hat koronára való felemelése nem elegendő emelés, sőt azt mondhatnám egyszerűen, hogy nem is emelés. Ezzel igazán nem lehet az államháztartást rendbehozni a mai viszonyok között, sőt helytelen is ez az intézkedés, mert ezt — hiába — a legrövidebb idő alatt egy másik kiadósabb intézkedésnek kell követnie és tudjuk, hogy a fogyasztási adók terén — ez régi tapasztalat — minden adóemelés drágítólag hat az árakra. Ez természetes is annyiban, hogy a fogyasztási adónak az a rendeltetése, hogy átháruljon a fogyasztóra, de tudjuk, hogy a drágulás ezen túlmenő szokott lenni bizonyos kikerekítések révén. Már most ha valamely adóemelést nem egyszer, hanem például négy részletben hajtók végre, akkor mindig sokkal nagyobb mértékben drágul az árú, mintha az egész adóemelést egyszerre intézném el.

Amiket mondtam, az természetesen áll az összes közszolgáltatásokra és az állam üzemi bevételeire, így például a vasuti és a postai szállítási bevételekre is, mert szerintem azok is lényegesen felemelendők volnának. Különösen a vasuti díjtételek szerintem a maiaknak éppen a háromszorosára volnának emelendők, és pedig szintén egyszerre, nem pedig úgy, amint ezt hallom, hogy megint csak száz százalékkal akarják emelni. Erre ugyanaz áll, mint amit a fogyasztási adóra az előbb elmondtam. Tessék csak kiszámítani, hogy a mai tarifa mellett egy méter-mázsa husnak, egy vagon ökörnek a szállítása, de például még a kukorica szállítása is, az árú árához képest mennyit is jelent tulajdonképen. És azután tessék figyelembe venni, hogy a mai szállítási díj

háromszorosa az árakhoz képest megint csak mennyit jelent és mit jelent ez a háromszoros emelés a békebeli szállítási díjakhoz képest. Ha ezeket figyelembe méltóztatnak venni, látni fogják, hogy ez a háromszorosára felemelt szállítási díj tulajdonképpen sokkal kisebb, mint amilyen volt a békebeli szállítási díj az árú akkori értékéhez képest. Különösen áll ez a kereskedelmi árúk tekintetében. Ma t. i. úgy áll a helyzet, hogy egy vagon kereskedelmi áru, ha arról nem is tudjuk, hogy tulajdonképpen micsoda, mindenki nyugodt lélekkel ráfoghatja, hogy az értéke minimum egy millió korona, mert ennél olcsóbb vagonáru jóformán nincs az egész országban. Éppen ezért, azokkal a szállítási díjtételekkel, amelyekkel ma operálunk, tulajdonképpen anachronizmus operálni. Ezek a szállítási díjtételek tulajdonképpen mind annak a bizonyos miniszteri tanácsosnak, állami díjnoknak, koronajáradék vagy záloglevéltulajdonosnak a rovására mennek, akiről az előbb szóltam. Szóval éppen azoknak a rovására, akiket mindenáron segíteni kellene s akiket a mai viszonyok között így mindenképpen sujtunk. A helytelen intézkedésekkel tehát, amint az utóbb mindig kiderült, azokat bántjuk, akiken segíteni kellene.

Most azt lehetne mondani fejtegetéseimre, hogy hiszen, ha ezeket az intézkedéseket meg tesszük, akkor ezeknek éppen azért, amiket én mondtam, szintén áremelkedés lesz a következménye. Nos, én beismerem, hogy momentán ezeknek az intézkedéseknek árdrágító hatása lesz, azonban nem lesz olyan mértékben árdrágító hatásuk, mint hogyha folytatnók a papírpénzkibocsátást. Mert uraim, két alternatíva előtt állunk. A pénzügyminiszter úrnak kilenc milliárd deficittel kell számolnia, ezt ő vagy papírpénzkibocsátással fogja fedezni, vagy pedig adóztatással, tertium non datur. Mert hiszen, amíg a hadikölcsönkötvények negyvenötven százalékon állanak, addig komoly hitelműveletre gondolni nem lehet. Míg igenis, ha erélyes adóztatás útjára lépünk s a hadikölcsönök tekintetében is helyes intézkedéseket teszünk, a hadikölcsönök árfolyama javulni fog, az államháztartás helyzete s az állam hitele szintén javulni fog s akkor, igenis, fog lehetni a hiányzó összeget valamiképpen megszerezni. Mert igaz, hogy kilenc milliárdot máról-holnapra, mint adóbevételt előteremteni nem lehet, de a hiányzó különbözetét reális hitelműveletekkel fedezni fokozatosan képesek leszünk, ha visszatér az állami iránti bizalom.

Tehát amint mondtam, két alternatíva létezik csupán: vagy a papírpénzkibocsátás folytatása, vagy pedig az erélyes és nagyon mélyreható adóztatás. Én azt is koncedálom, illetőleg már koncedáltam, hogy ez az erélyes adóztatás úgy, ahogy én jeleztem és bármiképp hajtják is végre, ha elég kiadós lesz, mindenesetre áremelkedést idéz elő, de ismétlem, ez az áremelkedés nem olyan mértékű, mint amilyen mértékű a

papírpénz kibocsátása által lenne s azonkívül ez a drágulás már a gyugulás csíráit fogja magában rejteni, nem pedig a további pusztulás magvát.

Ne méltóztassék elfelejteni — és ez az, amiért ez a drágulás nem olyan veszedelmes, — hogy ezt a drágulást már nemcsak a fogyasztók gyengébb osztálya, hanem a többi osztályok is meg fogják érezni, ha az adóztatást megfelelően rendezzük be és ezáltal a termelők életnivóját a fogyasztók életnivójához valóban közelebb visszük. Mert ha e tekintetben körül méltóztatnak nézni, hát akkor minden elfogultság nélkül azt kell megállapítani, hogy a fogyasztó osztály életnivója óriási módon lecsökkent s ezzel szemben a termelők és kereskedők egyrészének életnivójáról ez éppenséggel nem állítható.

Ily módon tisztelt társaság, én úgy érzem, hogy megfeleltem a kérdés első problémájára, kimutatván, hogy az megoldható; mert kiküszöbölhetjük az államháztartásból a deficitet, illetőleg azt egyelőre olyan mértékre szállíthatjuk le, amely azután már normális hitelműveletek útján fedezhető lesz. Ezzel lehetővé tesszük pénzünk értékének stabilizálását s annak a mai színvonallal szemben némi mérsékelt emelkedését, de tisztában kell lennünk, hogy maga az államháztartás egyensúlyának a helyreállítása s további papírpénztömegek kibocsátásának kikerülése még nem idézhetné elő azt, hogy a korona árnivója lényegesen emelkedjék.

S most, ha meg méltóztatnak engedni, (Halljuk! Halljuk!) vizsgálat tárgyává óhajtom tenni a korona árnivójának feljebbemelési lehetőségét és az erre vezető módozatokat.

Három mód áll rendelkezésre a megromlott és a további papírpénz-kibocsátás megszüntetése folytán immár stabilizált értékű papírpénz értékének felemelésére. A pénz stabilizálásának ez a kérdése természetesen nemcsak az államháztartás egyensúlyának helyreállításával függ össze, hanem a kereskedelmi mérleg egyensúlyának a helyreállításával is, amint azt az előbb mondtam s ez, remélem, hogy elérhető lesz, mihelyt az államháztartás maga rendbejön s rendben marad. Ám ezek csak stabilizálják a mostani értéket. A felemelésnek az egyik módja — hogy úgy mondjam, a legtermészetesebb — a fokozatosan, magától való felemelkedése a pénzértéknek, a felesleges papírpénztömegeknek szukcesszive a forgalomból való kivonása útján.

Ez a mód az, amit általában a leginkább helyeselnek a tudományban, amelyik mellett például W a g n e r Adolf olyan erősen síkraszállt annakidején s amelyet Anglia a napoleoni háború után és Franciaország a 70—71-es háború után, továbbá Észak-Amerika a szecessió-háború után szintén követett, habár ott az előbb említett két példához képest sokkal nagyobb volt a papírpénz diszázsiója.

Már most, ha vizsgáljuk a mi helyzetünket, akkor én őszintén megvallva, nem tartom valószínűnek, hogy ilyen automatikus úton, szukcesszive, lassankint, különösen mesterséges eszközök alkalmazása nélkül, a papírpénz értéke lényegesen emelkedhetnék. Egy bizonyos emelkedés ugyan beáll, amint azt az előbb említettem, magától attól a tényről, hogy államháztartásunkat komolyan rendezni kívánjuk s még inkább, ha a rendezést foganatosítjuk, mert hiszen az én nézetem szerint, ma a mi pénzünk értéke alacsonyabb annál is, mint amit tulajdonképen ez a pénz megér. (Úgy van! Úgy van!) Itt tehát egy bizonyos bizalmi szempont is játszik közre. Ezt a bizalmi szempontot illetőleg, ezt a — jobban mondva — bizalmatlansági szempontot eliminálni tudjuk, mihelyt magunkban bizalmat és erőt mutatunk. Ezen bizalmatlansági momentum, illetőleg most már megint az előbbi szót használom, bizalmi szempont erejéig, valutánk értéke mindenesetre javulni fog, vagy javulhat s ez lesz az a nivó, amelyiken azután stabilizálódik ez az érték, ha az államháztartás egyensúlyát helyreállítjuk. De igen hosszú idő kellene, nézetem szerint ahhoz, hogy erről a nivóról mesterséges eszközök alkalmazása nélkül szukcesszive, a papírpénz, felesleges hadikölcsönkötvények s egyéb függő államadósságok bevonása és rendezése útján, feljebb tudjuk emelni pénzünk értékét.

Itt azután elkerülhetetlen bizonyos tekintetben mégis, hogy ki ne terjeszkedjem a békeszerződésre. A békeszerződés strukturáját ismerjük. Ha akármennyire jól is fog kezelni bennünket a reparációs bizottság, az egyszer bizonyos, hogy ha minékünk valamilyen állandó termelési és államháztartási feleslegeink lesznek, amely termelési és államháztartási feleslegek szükségképen posztulátumai annak, hogy szukcesszive a felesleges papírpénzt a forgalomból kivonhassuk, mert ezt csak akkor tehetjük meg, ha államháztartási és termelési feleslegek felett rendelkezünk, ha e mellett mesterséges eszközöket nem akarunk igénybevenni, akkor kétségtelen, hogy akármilyen enyhén is bánik velünk a reparációs bizottság, ha ilyen feleslegek mutatkoznak, akkor feltétlenül reá teszi ezekre a kezét a bizottság. Úgy, hogy nézetem szerint már csak ebből az okból is egy állandó, lassú bevonására a papírpénztömegeknek és a hadikölcsönkötvényfeleslegeknek nem számíthatunk. Pedig a hadikölcsönkötvények egy része is bevonandó, mert ezek a kötvények részben lombardra jegyeztetvén és kedvezményesen lombardirozhatók lévén, tulajdonképen papírpénz jellegével bírnak.

De van egy másik ok is, ami miatt én erre az útra nem térnék rá és nem választanám ezt. Ez pedig az, hogy oly alacsony ma a korona kurzusa és ha a bizalmatlansági momentum kiküszöbölése később némileg emelni is fogja azt, mégis olyan alacsonyan fog maradni,

hogy különösen, miután ez esetben a külföldi árfolyam és a belföldi vásárlóerő közötti diszparitás mind kisebb és kisebb lesz, a külföldi tőzsdéken már egy-két tizedcentimes értékelődés is nagy ingadozást fog jelenteni a belföldi árakban, már pedig ez gazdasági retablirozásunkat rendkívül megnehezítené. Tehát nekünk törekednünk kell, hogy erről a mostani kurzusról minél előbb, minél nagyobb kurzusra térhessünk át. Vagyis olyan alacsony külföldi árfolyam mellett, mint aminőre mesterséges eszközök alkalmazása nélkül számíthatunk, nincs igazi stabilitása a pénz értékének.

Végre nem tartom célszerűnek a papírpénz ilyen fokozatos bevonását azért sem, mert ez egyéb okokból is nagyon nyomasztólag hatna egész gazdasági retablirozásunkra. Tudniillik az alább kifejtendők szerint nagyon nyomasztó volna az a tudat, hogy a korona ára szukcesszive emelkedni fog és itt ez megint azért fontos, mert egy pár tizednyi emelkedése a külföldi árfolyamnak már tulajdonképen nagy emelkedést jelent belül az országban. Amilyen érthető az, hogy a háború első szakában az ipari vállalkozásokra igen jótékony hatást gyakorolt — nemcsak nálunk, de mindenütt — a pénzérték folytonos csökkenése, mert hiszen az új beruházások céljára kölcsönbe vett összegeket a vállalkozók mindig értéktelenebb pénzben fizethették vissza, olyan mértékben természetesen kell, hogy bénítólag hasson a gazdasági élet regenerálására az a tudat, hogy a mai rossz pénzben felvett kölcsön esetleg rövid idő alatt jobb pénzben lesz visszafizetendő.

Legeslegvégül pedig nem tartom ezt az utat kívánatosnak és helyesnek azért sem, mert hiszen rámutattam arra, hogy tulajdonképen a pénz értékének ez az óriási csökkenése a vagyonmegoszlásban milyen óriási eltolódást idézett elő. A jövedelemmegoszlásban való eltolódás a pénz értékének stabilizálása útján eliminálható. Amint stabilizált pénzértékem van, az összes jövedelmek, az összes szolgáltatásokért teljesítendő fizetések, ehhez a stabilizált pénzértékhez fognak alkalmazkodni, többé tehát a megromlott, de stabilizált korona, a jövedelem megoszlására nem fogja tovább azt a dezasztrozus hatását gyakorolni, amit gyakorolna, hogy ha ez a pénz még romlásban volna. A vagyon megoszlására gyakorolt dezasztrozus hatás azonban mindaddig érvényben marad, amíg az alacsony árfolyamú korona érvényben marad. Minél tovább fog pedig ez érvényben maradni, annál kevésbé lesz értelme tulajdonképen a retablirozásnak, mert annál inkább nem azok fognak a jóvátételben részesülni, akik a károsodást viselték, hanem mások, mert hiszen közben tranzakciók jönnek létre és aki a mai olcsó koronáért a hadikölcsönt például ötven-százalékos árfolyamon veszi meg, annak semmi vesztesége nincs, a veszteség azé az eladóé, aki az értékesebb koronáért még 97 százalékon je-

gyezte a hadikölcsönt. Ha a vagyonmegoszlásban előidézett igazságtalanságokat legalább részben reparálni akarjuk, mint ahogy ezt meg is kell kívánni, akkor ezt igenis, csak olyan intézkedés útján tehetjük, amely gyorsan hat. Ekkor sem tehető már jóvá minden károsodás, ekkor is részesülnek előnyben olyanok, akik nem vesztek, de sokkal kisebb mértékben, mintha a jóvátétel sokáig tart. A történelemben volt már példa a fokozatos restaurálásra, de ez aránylag nagyon gyorsan történt meg, hiszen például Franciaországban az 1871-iki háború után 1877-ben már teljesen parin állott a frank. Nálunk azonban már csak azért is, mert igen alacsonyan áll a korona, egy ilyen gyors felemelkedése, javítása a valutának, természetes úton nem lehetséges, ennél fogva nem marad más hátra, mint mesterséges eszközök igénybevétele, koronánk stabilizált árfolyamának az emelésére.

Két ilyen mesterséges eszköz áll rendelkezésre pénzünk értékének javítására: az egyik a devalváció, a másik pedig az egyszeri vagyonadó.

Devalvációról az utóbbi időben nagyon sokat beszélnek és bár minduntalan és mindenütt halljuk a róla való beszédet, azért általában a devalváció fogalmával még sincsenek egészen tisztában. Félreértések kikerülése végett ezért definiálni fogom, mit értek devalváció alatt. Értem: a megromlott pénz névértékének a tényleges értékére, illetőleg annak megközelítő értékére való visszavezetését. Ez a devalváció technikailag többféleképpen vihető keresztül. T. i. itten a kérdés természetesen nemcsak a pénzforgalmi jegyek kérdésének a rendezése, — ez aránylag a könnyebb kérdés, — hanem — és ez a nehéz kérdés — a követelések és a tartozások kérdésének jogi rendezése.

E tekintetben azután körülbelül háromféle devalvációt lehet megkülönböztetni, az egyik az, amelyik tényleg csak a pénzt devalválja, de a követeléseket és a tartozásokat nem érinti. Ilyen devalváció volt az osztrák 1820-iki devalváció. Ilyen devalváció a mai viszonyok közt feltétlenül igazságtalan lenne és például lehetetlen helyzetbe hozná mindazokat, akiknek követelését a devalváció előtt kifizették, akkor, amikor nekik is voltak tartozásaik, mert akinek követelését kifizették a régi pénzben teljesen, az a devalváció után ugyanazzal a pénzzel csak egy bizonyos hányadát tudná kifizetni megmaradt adósságainak. Annál nagyobb igazságtalanság volna ez, minél nagyobb mértékben kellene a devalvációt alkalmazni, már pedig oly alacsony pénzértéken állunk most, hogy tulajdonképpen, ha valóban célt akarnánk érni, akkor egy meglehetősen mélyreható devalvációra volna szükség. (Egy hang: Nem is lehetne megcsinálni.)

Ami most már a követelések és tartozások rendezését illeti, itt két mód lehetséges. E tekintetben a legigazságosabbnak látszó ilyen műveletet 1811-ben hajtották végre, mert akkor azt vették tekintetbe, hogy

milyen volt a pénz értéke akkor, amikor a követelés keletkezett és ennek az arányában kellett azután a követelést az új pénzben is kielégíteni. Hát ez kétségtelenül a legigazságosabb. Sőt tulajdonképen az igazi igazságos eljárás az volna, hogy ha a pénzromlás ideje alatt teljesített összes visszafizetések így átszámíttatnának, mert hiszen, ha csak a még fennálló adósságokra vagyunk tekintettel, akkor itt is bizonyos igazságtalanságok állanak elő. A másik az előbbinél durvább, de technikailag könnyebben keresztülvihető módja a követelések és tartozások rendezésének az, ha a devalváció idejében fennálló követelések, tekintet nélkül keletkezésük idejére, a pénz devalválásának arányában csökkentetnek. Ez azonban a vagyonomegoszlás eltolódásán mit sem segít, sőt azt petrifikálja.

E mellett a devalvációt a legigazságtalanabb és legdurvább vagyonaadónak tartom és csöbörből vödörbe való esésnek látom, hogy amikor mi a papírpénzgazdálkodást igazságosabb adóztatásokkal akarjuk pótolni, a papírpénzgazdálkodásból való végleges kibontakozást megint csak abban keresnők, hogy újra csak igazságtalan adóztatást alkalmazunk. Még megtoldom ezt az érvet azzal is, hogy nézetem szerint — és minél jobban gondolkozom a kérdésen, annál jobban meggyőződöm erről, — a mai komplikált közgazdasági és hitelviszonyok mellett, devalvációnak csak akkor volna értelme, ha az a legdurvább módon vitetne keresztül, végrehajtása különben lehetetlen volna. (Úgy van! Úgy van!)

Technikai lehetetlenség az 1811-iki minta szerinti devalváció végrehajtása azért, mert ma nem úgy van, mint 1811-ben, pedig akkor is óriási nehézségek merültek fel, annak dacára, hogy nagyon szépen volt konstruálva a dolog. Most nem áll fenn az, hogy az adós többnyire közvetlenül a hitelezővel áll szemben, hanem az adós és a hitelező közé egy-két, sokszor több, néha külföldi hitelintézet, vagy más hitelközvetítő is van interpolálva, ez pedig az elszámolásoknak, a kompenzációknak, különböző egyéb kérdéseknek olyan tömegét veti fel, amelyek tekintetében igazságos és helyes megoldást egyáltalában nem találok. Én csak hivatkozom arra a nagyon érdekes felolvasásra, amelyet a Jogászegyesületben tartott Schöber Béla igen tisztelt barátom, a Pénzintézeti Központ vezérigazgatója a pénzlebélyegzéssel kapcsolatban, éppen ilyen különböző elszámolási kérdésekből kifolyólag felmerült nehézségekről. Aki ezt a nagyon érdekes fejtegetést hallotta, vagy elolvasta, fogalmat szerezhet magának arról, hogy a devalváció esetén, amikor nem arról van szó, hogy egy értéktelen papírpénz helyett az állam egy négy százalékkal kamatozó elismervényt ad, hanem igenis arról van szó, hogy egy bizonyos tömegét a pénznek teljesen értéktelennek nyilvánítja és ezáltal a pénz egész tömegét egész más értékűvé változtatja, mint azelőtt volt, micsoda rendkívüli komplikációk és bonyodalmak származnának ebből.

De másodsor teljesen célt tévesztett volna az ilyen devalváció útján való rendezése a kérdésnek azért, mert a követeléseknek ma túlnyomó tömegét értékpapírok képezik, amelyekről nem lehet megállapítani a tartozás keletkezésének az idejét, mert hiszen a mindenkori értékpapirtulajdonossal szemben nem akkor keletkezett a tartozás, amikor az értékpapír ki lett bocsátva, ami tulajdonképen csak az értékpapír keltéről ad felvilágosítást, hanem amikor az illető az értékpapírt megszerezte. Úgy, hogy az a módszer, amelyet 1811-ben alkalmaztak, a mai viszonyok között teljesen alkalmazhatatlan volna. Végre ne feledjük, hogy ma a munkabérek s egyéb szolgáltatásokért járó díjazások a pénz értékének mikénti alakulására sokkal nagyobb befolyással bírnak, mint 1811-ben. Ha a devalvációval egyidejűleg nem biztosíthatjuk, hogy a munkabérek s egyéb szolgáltatásokért járó díjazások a devalváció arányában csökkenni fognak — s ez szinte lehetetlen — kérdés, vajjon a devalváció után úgy fog-e alakulni a pénz értéke, mint azt előre gondoltuk. Ennélfogva, az én szerény nézetem szerint, a devalvációról egyáltalán szó sem lehet.

Éber Antal: Nagyon helyes.

Teleszky János: És most már csak két alternatíva van: vagy meghagyjuk a pénzünket a maga értékében és megelégszünk ennek az értéknek a fixrozásával további papírpénz kibocsátásának megszüntetése által, várva a jószerecsét, hogy majd ez a pénz magától is megjavul, dacára annak, hogy ez a tudat a gazdasági életre nem valami termékenyítőleg fog hatni, perpetuálva ezáltal a papírpénzgazdálkodásnak a vagyonmegoszlásra gyakorolt igazságtalan hatásait, vagy pedig az egyszeri nagyvagyonadó eszközehez folyamodunk.

Én tisztelt Társaság, az egyszeri vagyonadó mellett voltam és amellettt vagyok mindig. Az összes érvek, amelyeket az egyszeri vagyonadó ellen hallottam, nem győztek meg engem arról, hogy modern államhoz nem ez az egyedüli méltó eszköz az egészségtelen papírpénzgazdálkodásból való végleges kibontakozásra. Én beismerem, hogy nehezíti az egyszeri vagyonadó behozatalát az a pusztítás, amit a proletárdiktatura és a román betörés az ország vagyonában gyakorolt. Én — amint ezt később méltóztatni fognak látni — ennek a következményeivel számolok.

Az kétségtelen, hogy ma nem csinálhatjuk meg azt, amit megcsinálhattunk volna a proletárdiktatura és a román betörés előtt. És bizonyos tekintetben mást kell csinálni. De azért, amint mondom, én még ma is az egyszeri vagyonadót látom az egyetlen eszköznek, amellyel a célt valóban el lehet érni. Beismerem azt, hogy nehézségek vannak az értékelés terén... (Egy hang: Nemcsak nehézségek, de lehetetlen is!)

Hát kérem, lehetetlenségnek nem minősíthetem, mert éppen úgy, mint ahogy lehetséges lesz nagy nehézségekkel a birtokreformot megcsinálni, ahol ugyanazok az értékelési nehézségek fennállanak, úgy meg lehet csinálni az egyszeri vagyonadót is. (Egy hang: De nem lehet finanszírozni.) Az értékelés nehézsége azt fogja maga után vonni, hogy egy olyan ideálisan szép vagyonadót csinálni, mint amilyent lehetne csinálni, ha az értékelés könnyű volna, nem lesz lehetséges. Szóval, nem fogunk olyan igazságos értékeket megállapíthatni bizonyos fokig, amint lehetne kedvezőbb viszonyok közt, hanem vissza kell mennünk bizonyos mértékben tárgyi ismérvekre. Nem főgjuk nézhetni a valódi értéket mindenütt, hanem kell majd néznünk bizonyos átlagértékeket. Tehát, nem olyan tökéletes a dolog, mintha az igazi értékeket vehetnénk, de a kérdés az és ez a fontos, hogy nem igazságosabb-e ez mégis, mint a devalváció, vagy pedig nem igazságosabb-e, mint akár a papírpénz kibocsátása, akár a mai igazságtalan vagyonmegosztásnak a perpetuálása.

Az embernek minden tekintetben a legmesszebbmenő igazságosságra kell törekednie, ha ezt el tudja érni; ha pedig ezt nem tudja elérni, akkor meg kell elégednie a relatív igazságossággal, amit meg tud valósítani. És ilyen fokig igenis lehetségessé válik az értékelés és ezáltal lehetségessé válik maga az egyszeri nagyvagyonadó is.

A másik nehézség, amit fölhoznak a vagyonadó ellen, az a vagyonadó lerovásának a kérdése. Ez is olyan dolog — beismerem — hogy nem könnyű elintézni s nehezebb ma, mint volt másfél év előtt, de hiszen kérem, ha a dolgokat ilyen szempontból vesszük, akkor egyáltalán nem könnyű dolog a két és fél centimes koronából valahogyan kievickélni. (Úgy van! Úgy van! Derültség.) Ha ez könnyű dolog volna, nem törnék a fejüket annyian rajta, eddigelé, sajnos, minden eredmény nélkül. Ezek mind nem legyőzhetetlen nehézségek, csak meg kell találni a helyes utat és módot. Meg kell nézni, hogy mi is a feladata az egyszeri vagyonadónak, különösen ha úgy állítatik az be, hogy nem az államháztartás hiányainak a fedezésére, hanem arra kívánjuk felhasználni, hogy — egyidejűleg azzal, hogy az államháztartás hiányait más úton pótoljuk — a pénz értékét felemeljük, amivel egyúttal megkönnyítjük az államháztartás egyensúlyának helyreállítását is. Mert hiszen, ha csak harminc centimesre is emelem a koronát, már akkor is a kilenc milliárd igen lényegesen össze fog zsugorodni és akkor már például az a kétszáz koronás cukoradó, amiről az előbb tettem említést, mindjárt sokkal inkább arányban áll a szükséglettel. Tehát a cél a felesleges hadikölcsönkötvényeknek és a bankjegyeknek a bevonása és az állam függő tartozásainak a rendezése, szóval a fiktív vagyon egyrészének az eltüntetése, a fiktív vagyon ezen egyrészének az összes vagyonbirtokosok terhére való megosztása.

Most menjünk tovább. Azt hiszem, kevés az olyan reális vagyonnak a birtokosa, akinek nincs hadikölcsöne, akinek nincs bankjegye. Úgy, hogy a legnagyobb részében ilyen módon ezeknek a hadikölcsönöknek és bankjegyeknek a bevonása útján fedezhető a dolog. Azonkívül — nem akarom itt az egyszeri vagyonadóra vonatkozó programomat részletesen előadni, erről tartottam tavaly egy hosszú előadást s arra bizonyosan némelyek még emlékeznek — csak azt akarom felemlíteni, hogy nézetem szerint az egyszeri vagyonadó behozatalát úgy kell megcsinálni, hogy a közönség már előre maga gondoskodjék a vagyonadó lefizetéséről. Ezt pedig azzal találom elérhetőnek, hogy a törvény kimondja, hogy azok, akiknek hadikölcsönkötvényeik nincsenek, bizonyos megfelelő arányban, többi vagyonukhoz képest, magasabb adó alá fognak esni. Ez nézetem szerint nagyon indokolt és helyes, mert állampolgári kötelesség volt, hogy a háború alatt mindenki vagyonának egy megfelelő részét hadikölcsönkötvényekbe fektesse. A tisztességes emberek ezt meg is tették, meg is volt rá adva az alkalom mindenkinek, bármennyire le is volt kötve a vagyona, a legmesszebbmenő mértékig. Ez most bizonyos fokban megboszulja magát, mert nagyon sok a lombardirozott hadikölcsönkötvény, de tény, hogy a legmesszebbmenő mértékig lehetővé tették, hogy mindenki jegyezhesse. Tehát mindenki megtehette annak idején, hogy vagyonának egy megfelelő részét hadikölcsönökbe fektesse. Ha ezt mindenki valóban megtette volna, akkor a Walder-féle terv tulajdonképpen meg lenne valósítva, akkor én is azt mondanám, illetőleg azt mondhatnám, hogy a nagyvagyonadó kérdése rendezhető egyszerűen a mindenkinek egyéb vagyona arányában birtokában levő hadikölcsönkötvények kérdésének rendezése útján. Ez csak akkor volna azonban így, ha mindenkinek a vagyona arányában volna hadikölcsöne.

Sajnos azonban, hogy nincs így. De elő lehet és kell mozdítani azt, hogy így legyen.

Ezt előmozdítja az a tervem, hogy azok, akiknek nincsen megfelelő mennyiségben hadikölcsönük, magasabb adó alá essenek, amely magasabb adó alul szabadulhatnak, ha időközben beszerzik maguknak a hadikölcsönkötvényeket. Ily módon az egyszeri vagyonadó lerovása tulajdonképpen egyszerűbb lesz, mert a legtöbb ember be fogja szerezni azt a bizonyos mennyiségű hadikölcsönt, amely az ő adójának a lefizetésére szükségessé válik. Ez a dolog kombinálható a Walder-féle tervvel, amely lényegileg tulajdonképpen szintén erre megy ki és amelyet örömmel üdvözölök éppen azért, mert ez bizonyos tekintetben szimpátiával fogadtatott olyanok részéről is, akik különben a vagyonadót ellenzik, holott ő sem akar tulajdonképpen semmi egyebet, mint egyszeri vagyonadót. Az ő tervének a végrehajtása ugyanis mindazokat a technikai intézkedéseket

szükségessé teszi, amelyek az egyszeri vagyonadóval kapcsolatban föltétlenül felmerülnek. Ám ennek a Walder-féle tervnek egy szépséghibája van, amely pedig úgy látszik a popularitását idézte elő, az tudniillik, hogy tiz év múlva kamatozást ígér. Ez kérem nem komoly dolog és nem is ajánlatos és az egész terv, eltekintve ettől a kamatigérettől, lényegileg azonos az én tervemmel. Én tudniillik automaticæ akarom elérni azt, amit Walder mechanice kíván elérni, tudniillik én azt akarom, hogy mindenki szerezzen be megfelelő mennyiségű hadikölcsönt. Ha azután ezt a tervet kombináljuk bizonyos vagyonokra nézve a járadékos fizetés lehetővé tételével, egyes vagyonokra nézve a vagyonadó tényleges beszedésének a függőben tartásával addig, amíg azok a vagyonok gazdát cserélnek, vagy stabilis értékük kialakul, akkor az egyszeri nagyvagyonadó lerovásának a kérdése szinte magától elintéződik. Mert tényleg vannak olyan vagyonok, amelyeknek ma olyan nagy a forgalmi értékük és olyan kicsiny a rentabilitásuk, hogy ha mi azokra értékük alapján akarnók az egyszeri vagyonadót kivetni, akkor lehetetlen helyzetbe hozzuk tulajdonosukat, vagy kényszerülni fognak az illetők eladni azt a bizonyos vagyontárgyat s ha ez tömegesebben fordulna elő, nagy áresés állana elő ezekben a bizonyos vagyontárgyakban. Szóval ez az illetők tönkretételére vezetne. Az ilyen vagyonokra nézve a vagyonadó fizetésének függőben tartása addig, amíg ez a vagyontárgy gazdát cserél, vagy esetleg a stabilis forgalmi ár helyreáll, kívánatos és lehetséges volna. Ezenfelül az egyszeri nagyvagyonadó lerovásának megkönnyítése érdekében egyéb finansiális intézkedéseket is foganatosítani kellene, amelyek terén igen nagy latitüdöknek van helye. Megengedem, hogy bizonyos fokig ez koncessziót jelentene egyik-másik elvi kérdésben, de azért még így is, a kérdésnek egyszeri vagyonadó útján való rendezése, mindig százszor igazságosabb dolog, mint amivel esetleg helyettesíthetnők ezt. Éppen ezekért én azt tartom, hogy az egyszeri vagyonadó kérdése ma is megoldható. Az egyszeri vagyonadót ma is úgy tartom megvalósítandónak, ahogy azt még P o p o v i c s Sándor tisztelt barátommal annakidején terveztük. Eszerint t. i. először meg kell állapítani az egyesek tulajdonában lévő vagyont és az így nyert adatok birtokában, azok mérlegelésével kell megtenni a további törvényhozási intézkedéseket. Ezt egészen sürgősen megoldandó feladatnak tartom és nézetem szerint egy napi időt sem volna szabad elszalasztani.

Nem egy vagyonkataszter felállítását, hanem mindenkire nézve vagyonának bírói konzignáció útján való megállapítását tartom szükségesnek. Csak azután, amikor látni fogom, hogy mennyi a rendelkezésemre álló vagyon és látni fogom, hogy mennyi ebből a fiktív vagyon és mennyi ebből a reális vagyon s mennyi a háború kitörése óta keletkezett vagyon

és vagyonszaporulat, amit magasabb adóval kívánok megróni, csak akkor fogom megállapíthatni, mennyit szedhetek be ebből a vagyomból anélkül, hogy ez az egyes gazdasági egységeket megbontaná és további gazdasági tevékenységüket lehetetlenné tenné s ekkor lesznek megállapíthatók az adókulcsok és az adó lerovásának módjai. Az így egyszerre beszédhető összeg nagyságától, amit ma és előre megállapítani nem tudunk, — és ez az egyetlen novum, amellyel dicsekszem — függne, hogy milyen értékű lesz az a pénzláb, amit a jövőben érvényben tarthatunk.

Nem tudom, hogy megérttettem-e magam?! (Élénk felkiáltások: Igen!) Tehát nem előre fogom megállapítani, hogy milyen pénzlábbal akarok dolgozni jövőben, hanem előbb megnézzük, hogy mi az a vagyon, ami a rendelkezésre áll, mi az, amit egyszeri vagyonadóban elvehetnék anélkül, hogy a gazdasági életet ezzel sujtánám és abból adódna azután, hogy ennek az operációnak a keresztülvitele után ennyi hadikölcsön, ennyi bankjegy bevonása és az állam függő adósságainak ilymértvű rendezése után a mondjuk 5—6 centimes koronát — talán addigra már annyi lesz — föl tudom emelni, mondjuk a tizenöt és negyven százalék közötti fokra. Pozitív számokat mondani most abszolúte lehetetlen, de én azt hiszem, hogy 40 százaléknál magasabb koronát nem csinálhatunk, viszont a minimum a tizenöt centimes korona volna. Mindenesetre sokakra nagyon igazságtalan rendezés volna, ha a koronánkat legalább a forradalom előtti értékre nem tudnók visszahelyezni.

És éppen ez az, szerintem, ami lényegesen megkönnyíti az egyszeri vagyonadó behozatalát. Ettől az egyszeri vagyonadótól azért félnek, mert nem tudnak szabadulni a százöt centimes korona gondolatától. Nos hát Uraim, én azt hiszem, nekünk a százöt centimes koronával szakítani kell, egy ilyen értékű korona elérésére nincsenek meg az előfeltételek. A papírpénzgazdálkodás által előidézett vagyoneltolódás olyan nagymértvű, hogy százöt centimesre nem mehetünk fel, hanem számíthatunk — pozitív szám most nem mondható — a húsz-negyven centimes-os koronára. Igaz, hogy ekkor még mindig bizonyos fokig perpetuáltatott a fiktív vagyonok tulajdonosainak károsodása. Én azonban azt hiszem, hogy ma minden fiktív vagyon tulajdonosa örömmel üdvözlőné, ha az elvégre ma mégis csak két és fél centimes értékű koronákban kifejezett vagyona húsz-negyven centimes értékű koronákban fog kifejezésre jutni. És ezzel mindenki meg fog elégedni.

Természetesen négy évvel ezelőtt igen rosszul esett volna ezt hallanunk. S ez nem fog egyebet jelenteni, mint a fiktív vagyonoknak egy előzetes tárgyi vagyonadóval való súlyos megterhelését. De ettől nem félek, mert a fiktív vagyonok jelentékeny praegraválása a mai helyzetben, úgy, amint az kialakult, el nem kerülhető. Kikerülhető csak

akkor volna, ha a százöt centimes koronára mennénk vissza, ezt pedig reális vagyonunk meg nem bírja. Reális vagyonunk meg nem bírja azt, hogy olyan nagy vagyonadót alkalmazzunk, amely a fiktív koronának a százöt centimes-os korona értékére való felemelését idézné elő.

E mellett nem szabad elfelejtenünk, hogy a mai fiktív vagyonok egy jelentékeny részét tulajdonosuk nem százöt centimes koronán szerezte. Ezek mind indokolatlanul nagy előnyben részesülnének, ha a korona árfolyama elérné a 105 centime-ot. Ezt eredményező intézkedés rendkívül nagy mértékben sújtaná viszont azokat, akik a pénzérték romlása alatt váltak adósokká, — elsősorban tehát az államot, mert hiszen az állam lett a legnagyobb mértékben adós, — de sújtana másokat is és erre egyáltalán semmi szükség nincs. A kérdésnek ilyenét való konstruálása, hogy t. i. az egyszeri vagyonadó dacára a fiktív vagyon még mindig nagymérvű belső értékcsökkenést szenvedne, azt hiszem, lényegesen hozzájárulna ahhoz is, hogy keresztülvihető legyen az egyszeri nagyvagyonadó, és ezáltal megtörhető legyen a reálvagyon tulajdonosainak az ellenszenve az egyszeri vagyonadóval szemben, mert hiszen be fog kelleni látniok, hogy tulajdonképen a tehernek egy óriási részét viseli a fiktív vagyon és valóban csak egy kisebb rész az, aminek a viselését én a reális vagyontól követelem. De ez még is egy olyan részesedés, ami lehetővé fogja tenni a fiktív vagyon tulajdonosainak olyan kielégítését, amellyel a mai körülmények közt meg lehetnek elégedve.

Ugyanezért, és ezzel végzem, nem kétlem, hogy a külfölddel szemben is lehetséges lesz a kérdésnek ilyen alapon való rendezése, mert a külföldi hitelező is sokkal jobban fog járni, hogyha egy harminc-negyven centimes koronában kapja meg követelését, mint hogyha a mai kéthárom centimes korona alapján fog kielégítést nyerni. Uraim, lehet azt mondani, hogy ez is állami csőd; az állami csőd tekintetében nagyon különbözők lehetnek a vélemények. Én nem tartom annak. Az államcsőd-fogalom meghatározása tekintetében nagyon eltérőek a vélemények. Jogosult lehet az az álláspont is, hogy ma, az összes hadviselő államok — Amerikát kivéve — csődbe jutottak, mert hiszen egyik sem teljesíti tartalmilag azt az ígéretet, amelyet tett. S jogosult lehet az az álláspont is, hogy államcsőd egyáltalában nincs. Én azt hiszem, hogy az összes definíciók között, amelyeket eddig az államcsőd tekintetében olvastam, a leghelyesebb Thiersnek a definíciója, aki pedig nem is pénzügyi szakember. Ő tudniillik azt mondja, hogy: ha az állam azokat a terheket, amely terheket az adózók összességének kellene viselnie, az adózók egy részére, a hitelezőkre hárítja át, ez az államcsőd. Ha ebből a szempontból nézzük, akkor a rendezésnek az a módja, amelyet én proponálok, nem államcsőd és éppen ezért én nyugalommal is ajánlom ezt.

Tervem végrehajtása során természetesen gondoskodni kell arról, hogy az egyszeri nagyvagyonadóra időközben is legyenek fizetések eszközölhetők hadikölcsönökben és bankjegyekben, de önként érthetőleg úgy, hogy azok tényleg mindjárt megsemmisíttessenek, hogy ily módon a pénz értékelkedése szukcesszive történjék, amíg az egyszeri vagyonadó teljesen végrehajtatik. Az azután később eldöntendő célszerűségi kérdés, hogy mindjárt törvényesen leszállítsuk-e a pénzlábat arra a színvonalra, amelyet a korona így el fog érni, vagy hagyjuk a törvényes pénzlábat egyelőre változatlanul, szóval várjunk egy pár évig és csak amikor már éveken át ezen a bizonyos nivón stabilizálódott a korona-érték, akkor állapítsuk-e meg ennek megfelelően a törvényes pénzlábat. (Egy hang: Ez a helyes!) Mondom, ez célszerűség kérdése, amely felett ma mindenesetre nem lehet és nem kell dönten. Itt pro és kontra hozhatók fel érvek. Csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy nézetem szerint akkorára, amikorra a korona értéke elérte ezt a színvonalat, azaz annakutána, hogy az egyszeri vagyonadóval a felesleges bankjegy- és hadikölcsönmennyiséget a forgalomból kivontuk s az állam egyéb függő adósságait rendeztük, fog kelleni az új jegybankot felállítanunk. Addig azonban, a mai viszonyok között, új jegybanknak a felállítása eredményekre nem vezethetne, mert az óriási államjegytömegek miatt egészséges alapon új jegybank nem képzelhető el, azt pedig megláthattuk az 1816-iki példából, hogy milyen veszedelmes kísérlet egészségtelen államjegyeket egy új jegybank felállítása útján akarni rendezni. Ez akkor sem sikerült. Addig tehát nincs értelme és nincs is szükség rá, hogy új jegybank állíttassék fel, hanem ideiglenes intézményekről kell gondoskodnunk a jegyforgalom szabályozása és a jogosult hitelígények kielégítése érdekében.

Végeztem felszólalásommal, nagyon köszönöm szives türelmüket és bocsánatot kérek, hogy ilyen sokáig vettem igénybe figyelmüket, de a kérdés fontossága és a megbeszélendő kérdések sokasága jóformán lehetlenné tette, hogy rövidebben foglaljam össze az anyagot, hiszen így is sok fontos kérdést csak alighogy érinthettem. Ismétlem, nagy nehézségeket látok, a kérdések megoldása igen nagy energiát, igen nagy önmegtagadást és igen nagy körültekintést igényel, de megoldhatatlannak a problémát nem tartom és meg vagyok győződve arról, hogy ha a nemzetben és annak vezetőiben lesz kellő energia és kellő önfegyelem, hogy nagyban és egészben az általam jelzett úton a kérdés megoldásához hozzájárassanak, akkor, hacsak a külföld egy olyan békét nem fog reánk diktálni, vagy azt nem fogja úgy végrehajtani, hogy a magyar nemzet évek hosszú során át a külföld részére dolgozó rabszolgává süllyedjen, igenis, nemzetünknek, ha nem is valami fényes, de legalább tisztességes megélhetést fogunk biztosíthatni. (Hosszantartó éljenzés és taps.)

Második nap, 1920. április 30.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Éber Antal urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Éber Antal: Mélyen tisztelt Társaság! Amikor Telezky János Öexcellenciája a múlt ülésen elhangzott beszéde után közvetlenül én szólalok fel, tisztában vagyok azzal, hogy ez milyen nehézségeket jelent az én számomra. Tisztában vagyok azzal, hogy mennyi nehézséggel kell megküzdennem akkor, amikor az ő nagy átgondolású, széles, tudományos alapokon nyugvó és a nála megszokott ékesszólással előadott fejtegetései után én rám kerül a sor. Viszont azonban, a felszólalásnak ez a reám nézve kedvezőtlen sorrendje előnyt is jelent abban a tekintetben, hogy követhetem azt az eszmemenetet, amelyet ő az előadásában betartott és azáltal, ehhez a vezérionálhoz alkalmazkodva, könnyebbség nyújtatik nekem előadandóim előterjesztésére. Olyan plasztikusan kifejezni ugyan nem tudtam volna, de tökéletesen egyetértek Öexcellenciájával abban, amit a valuta javítása tekintetében alkalmazandó eszközök és módszerek tekintetében előadott, amikor kifejtette azt, hogy a valuta rendezése másként, mint az államháztartás rendezése, a fizetési mérleg egyensúlyba hozatala és a termelésnek fokozása útján, elő nem idézhető. Ebben az előadásban azután egyúttal bennefoglaltatik a válasz mindazokra a napi- és szaksajtóban lépten-nyomon megjelenő különféle közleményekre, amelyek panaceákat keresnek a valutakérdés megoldása tekintetében. Ezek a közlemények olyan gondolkodóknak a művei, akik azt gondolják, hogy lehetséges a pénzügyi és közgazdasági helyzetünknek nehézségeiből, illetőleg ezen nehézségeknek végső eredményét képező kedvezőtlen valutaviszonyokból valami olyan magában, elszigetelten álló ideával kilábolni, ami szerintem teljesen és tökéletesen téves. Rámutattak és a napisajtóban nagy reményeket keltett az a gondolat, hogy egy nemzetközi valutaankét fog egybehivatni. Ebbe, mintegy reménybe kapaszkodtak bele nálunk az emberek, holott ilyen valutaankéten, ha azt nemzetközileg tartják is meg, csupán bizonyításokat, elméleti vagy gyakorlati

fejtegetéseket lehet hallani, de olyan rendszabályokat, olyan intézkedéseket, amelyek nemzetközileg úgy volnának létrehozhatók talán, hogy a mi közreműködésünk, a mi áldozatkészségünk nélkül legyen ebben a kérdésben valamelyes siker elérhető, ily módon semmiképen és soha nem lehet foganatosítani.

Ugyanígy azok, akik azt gondolják, hogy a jegybank hirtelen felállításával, vagy valamely más elnevezésű és alacsonyabb pénzlábra szóló pénznemnek a behozatala által a legkisebb valutáris változás is remélhető helyzetünkön, szintén tévedésben vannak, mert egy ércfedezet nélkül felállítandó jegybanknak a tulajdonképeni felállítása abszolúte semmit sem változtatna a helyzeten, egy ércfedezet mellett felállítandó jegybank kérdése pedig úgy jelentkeznék, hogy nagy áldozatokkal, esetleg az ország minden erejének megfeszítésével képesek volnánk egy bizonyos ércmennyiséget összegyűjteni, amely abszolúte nem volna képes közigazdasági helyzetünk egyébkénti változatlan tartása mellett semmiképen sem arra, hogy a valutatarifát biztosítsa és amely érckészlet, ha kedvezőtlen fizetési mérlegünk, termelési viszonyaink és államháztartásunk mai rendezetlensége fennmaradnának, egész természetesen már eleve arra volna szánva, hogy utóbb a kormány által igénybevéttessék, olyan sürgős szükségletek fedezésére, amelyek elől kitérni nem lehet s amelyekkel szemben az érckészletet azután semmiféle jegybank pincéjében megőrizni nem lehetne.

Ismétlem, én teljesen és tökéletesen azon a nézeten vagyok, amit Öexcellenciája is kifejtett, egyúttal azonban bátor vagyok azt is kijelenteni, hogy amit ő, mint természetes és elméletileg és gyakorlatilag egyedül elfogadható módszerrel a valutáris kérdésben elérni kíván, amit ő — kvázi — mint a végső eredményt adott elő, amely ezen fokozott és nagy áldozatokat igénylő nemzeti erő megfeszítésének ideje alatt jelentkeznék, abban én nem vagyok képes tökéletesen egyetérteni vele. Öexcellenciája körülbelül úgy adta elő a valutakérdésben ezen állami tevékenység során előálló programot, mintha a cél az volna, hogy a kifejtendő tevékenység által fölemeljük pénzünknek mai két és fél centimes értékét egy magasabb színvonalra, mondjuk 25—30 centimesre. E körül stabilizáljuk azután az értékét a pénznek és mikor ez megtörtént, ezzel kapcsolatban egy vagyonadót hozzunk be, amely vagyonadót megelőző felvétel bizonyítaná, hogy egy vagyonadó igénybevétele által tulajdonképen miként volnánk képesek az állam függő adósságait, eredeti adósságait, rendezni. Csak ezután, ennek során állapíttatnék meg a pénzláb, mint amelyet már azután az állam fenntartani képes, mivel a behozott vagyonadóval redukálta, vagy megszüntette az állam háborús terheit. Én azt gondolom kérem, hogy az állami adósságoknak, a háborúból folyó

állami adósságoknak mikénti rendezése a legfontosabb és a legégetőbb feltétele a pénzügyi politikánknak, de ez valutánk paritásának kérdésével olyan szoros összefüggésben abszolút, nincsen, mint ahogy az a feltevés is, hogy a nemzeti vagyon megállapítása alapján behozandó vagyonadó már képes volna egy olyan pénzlábat előállítani, amelyet aztán stabil fenntartani képesek volnánk, szintén nem áll fenn. Én azt gondolom, hogy ez az összefüggés nem forog fenn és ezt a meggyőződésemet egy egészen a közelmultból származó, teljesen gyakorlatias példára is támaszkodó bizonyítékból merítem. Olaszország példájára gondolok, amely egy hónapig tartó mozgalomban és a végső nemzeti erő megfeszítése útján tisztán a háborúból származó függő államadósságok refundálása és a konszolidáció végett nemzeti kölcsönt vet fel, amelynek eredménye nem kevesebb, mint huszmilliárd lira volt. És közvetlen ezután következett be a lirának az óriási esése az egész nemzetközi világpiacon, világos és ékesen szóló bizonyítékául annak, hogy az a körülmény, hogy ezek az államadósságok mennyire és milyen mértékben forognak fenn és maradnak majd fenn, ezek nincsenek olyan szoros összefüggésben a valuta-paritásnak, a valutaaránynak a kérdésével, hogysen azt lehetne mondani, hogy a vagyonadónak ezen függő állami címletek beváltására való felhasználása tisztázná a képet a valutaparitás tekintetében s lehetséges lenne, hogy ezen az alapon már egy fix tény megállapítható legyen. Mindezekon kívül — én általában azt gondolom — az a föltevés, hogy be fog következni itt a közeljövőben a közgazdasági pénzügyi intézkedések eredményeképpen egy olyan időpont, amelyben a paritás a valóságos paritás alatt, a jelenlegi viszonylat fölött fog létesülni, szóval lesz egy pont, amelyen stabilizáltatik a mi valutánk és hogy körülbelül ez lenne azután kifejezője a háború romlasztó hatása után megmaradt pénzünk valóságos értékének: mondom, én azt gondolom, hogy ez nem gyakorlatias föltevés és hogy a dolgoknak egy ilyen stádiuma egyáltalán nem fog bekövetkezni.

Mert kérem, hogy ha a valutaáramlatok ingadozását és különösen azt a rettenetes leromlást, amely nálunk következett be, figyelemmel kísérjük, akkor látjuk azt, hogy ennek először van egy egész természetes oka, t. i. a külföldi valuták iránti kereslet és kínálat természetes kialakulása, amikor nekünk semmiféle exportunk nincs. Külföldi valutákra szorulunk. Az állam és azok, akik az ország dolgairól gondoskodni tartoznak, külföldi valutákat keresnek folytonosan és ezáltal is jobban csökken valutánk értéke. Ehhez a csökkenéshez azonban látjuk, hogy csatlakoztak párhuzamos jelenségek is. Az, hogy a tőkepénzes országokban, a valutaesésre való tekintettel az emberek — látva ezt és megijedve felette, — ugyancsak parallel vásárlásokat eszközöltek, előidézte nálunk, a korona felett rendelkező embereknél szintén, a tőkepénzesnél, a meg-

ijedést, látván a valuta megromlását és ennek folytán a vagyonnak minden téren való kockára kerülését. Mindezeknek a körülményeknek az együttes összefüggése idézte elő azután azt a rohamos áresést, amelynek tanui voltunk. Én azt gondolom, hogy ugyanezek a momentumok fognak közreműködni, hogy ha egyszer a javulás útjára térünk. Én nem tudom elképzelni, hogy abban a nagy útban, amely a valutánk mostani állapota és elképzelt törvényes pénzlábnak megfelelő aranyérték állapota között van, bizonyosan létesíthető volna, vagy konstatálható volna az időrendben egy olyan időpont, amikor egy bizonyos fix időben a stabilizálódás be fog következni. Én azt gondolom, hogy a javulás ezen a téren be fog következni, a dolgok természetes rendje és módja szerint, ha a fizetési mérlegünk nagyobb exportlehetőségek által ezt a valutajavulást természetes úton elő fogja idézni. Akkor ehhez a valuta-javuláshoz voltaképen hozzá fognak kapcsolódni azok a járulékos jelenségek, amelyek észlelhetők voltak a valuta esésénél. Hozzá fognak járulni az itthon lévő tőkepénzesek rendelkezésére álló ilyen valuták eladásai, hozzá fognak járulni a külföldi tőkepénzeseknek úgynevezett vásárlásai ezekben a koronákban, vagyis el fogunk érkezni a valuta javulásának egy éppen olyan állandó kifejlődéséhez, mint amilyen visszafelé a valuta leromlása volt, amelynél stabilitásról — az én szerény véleményem szerint — szó nem lehet, amelynek egyes stációi a legnagyobb kilengéseket fogják mutatni, aszerint, amint sok vagy kevés termés, nyugodtabb vagy bizonytalanabb politikai állapotok következnek be stb.

Amint az olasz valuta teljes romlásának idejében láttuk, az ilyen papírok százpercentekkel is változtak. És én semmiképen sem tudom elképzelni, hogy következnek be ebben az étappeszerű fejlődésben egy olyan időpont, amikor még stabilis pénzlábat meg tudunk állapítani, amelyen kialakulna az, hogy a korona csak harminchat vagy huszonöt centimest ér, ennyit azonban feltétlenül ér és ezen a pénzlábon feltétlenül meg tudjuk majd tartani. Végeredményben és a gyakorlati eljárás szempontjából ez igen kevés különbséget tesz és én csak abból a szempontból voltam bátor erre ráutalni, mert azt gondolom, hogy nem volna gyakorlatias a teendők sorrendjét egy olyan időpontnak a behozatalához, mint a stabilizálódás időpontja, hozzáfűzni, amelyet oly világossággal, mint ahogy azt gondoljuk, megállapítani képesek nem leszünk. A cél azonban ez: javítani a valutát annyira, amennyire lehet és ha a javításnak ezen az útján előrehaladunk, akkor utóvégre egy későbbi feladat lesz az, hogy melyik időpontban hajtsuk is végre a stabilizálódást. Szerintem egy állandó érték ebben a kérdésben megállapítható csakis akkor lesz, amikor már az állam abban a helyzetben van, hogy természetes úton úgy, mint a mi nagy valutarendezésünk alkalmával, képes lesz az aranyszük-

ségletet arra a célra, hogy a bankjegyek fedezve legyenek, beszerezni, mert akkor a fizetési mérlegünk megint rendes és természetes mederbe terelődik és nem kell tovább attól tartani, ami most pénzünk folytonos ingadozásának szülőoka.

Ami már most a valutajavításra szolgáló ezen eszközöket egyenkint illeti, természetesen nem lehet ennek a vitának a feladata azokat felsorolni és így nem lehet az én felszólalásomnak a tárgya sem, úgy, hogy amiket Óexcellenciája, mint a termelés fokozását, mint a fizetési mérleg javítását jelölt meg, azokkal itt hosszasan foglalkozni sem időm, sem alkalmam nincs. Mégis kérem, ha a termelés eszközéről van szó, akkor lehetetlen két rövid észrevételt ehhez a kérdéshez nem fűzni. Az egyik az, hogy akkor, amikor látjuk és meg kell hogy állapítsuk kétségkívül, hogy ez az egyik ugrópontja az egész kérdésnek, akkor a napi aktuális közgazdasági kérdések köréből ki kell hogy ragadjuk azt, ami most közvetlenül előttünk áll, a földreformot, mintegy közgazdasági programját nemcsak a kormányzásnak, hanem az országos politikának is, amelyhez mulhatatlanul a valutarendezés szempontjából is hozzá kell fűzni azt a követelményt, hogy ez a reform másképpen eszközölhető nem lehet, mint csak úgy, hogy vele az ország legfontosabb érdekeit ne sértsük, mint úgy, hogy a termelés szempontjai teljesen figyelembevétessenek, még pedig olyannyira, hogy legalább is a termelésnek azelőtt fennálló színvonalát minden módon és minden irányban fenntarthassuk.

Másik észrevételem pedig az, amit szintén felemlíteni akarok, hogy én azt gondolom, hogy a mi termelésünk szempontjából, de különösen a mi fizetési mérlegünk szempontjából, a mi közgazdasági és kereskedelmi életünknek egy olyan fontos tényezője, mint a, sajnos, most elszakadt országrészek és országunk közötti kereskedelmek lebonyolítása, tovább is fenntartassék. Ez pedig kizárólag mitőlünk függ, hogy vajjon ez a kereskedelem, a megmaradt országunk területén, a jelenlegi főváros területén űzött kereskedelem keretében bonyolítható-e le. Ebből a szempontból pedig — az én szerény véleményem szerint — mindennél nagyobb súlyt kell helyezni arra, hogy a mi kereskedelmünknek ez a mindenekfelett fontos szerepe fennmaradjon és a legnagyobb figyelmet kell fordítanunk arra, hogy ne kövessük el azt a hibát, amelyet annyiszor tapasztalunk, hogy azok miatt a jeleségek miatt, amely jelenségeket, mint a kereskedelem káros kinövéseit ma a világháború hatása révén minden országban tapasztalnak s melyeket, mint a kereskedelemben tapasztalható visszaéléseket és a kereskedelem bajait ki kell küszöbölnünk: általában kereskedelmünk ellen vonjunk le következtetéseket. Holott ezek a bajok semmi egyebek, mint az általános világháború utáni hangulatnak és mentalitásnak

a természetes következései. Saját érdekünk, hogy ezt ne túlozzuk és ne úgy tüntessük fel a saját rovásunkra, mint amely talán egyedül a mi specialitásunk és a mi kereskedelmünk különleges kinövése. Nehogy ezáltal az következzen be, hogy ez az igen fontos világkereskedelmi szerep, amely a mi fővárosunk kereskedőosztályának a tulajdona és amelyet ez az osztály élelmessége, szorgalma és szakismerete révén megérdemel s amelyet mindenkinél könnyebben is tölthet be, megrendüljön. Szóval nem szabad elhítenünk a külfölddel azt, hogy azok a bajok és visszaélések, amelyek ma itt kétségtelenül konstatálhatók, helyi jelenségek; ismétlem és hivatkozom mindazokra, akik a napisajtót olvassák, hogy minden egyes országban ugyanúgy, mint nálunk, kisebb-nagyobb mértékben fennforognak ezek a bajok.

Most már, igen tisztelt társaság, bátor vagyok áttérni felszólalásomnak tulajdonképeni érdemleges részére, arra t. i., hogy az államháztartás rendezése útján milyen utak és módszerek vétessenek foganatba abból a célból, hogy, amint azt Teleszky Öexcellenciája is előadta, az akadályok, amelyek valutarendszerünknek a helyes mederbe való visszatérítése elé tornyosulnak, kiküszöbölhetők legyenek. Nem azért, mintha én szerénytelenül judiciumot akarnék arrogálni Teleszky Öexcellenciája véleményével szemben avégből, hogy én egy helyesebb vagy jobban megalapozott véleményt akarok elmondani, de tisztán kötelességteljesítésből bátor vagyok megemlíteni és hangsúlyozni azt, hogy az én szerény véleményem szerint Teleszky Öexcellenciája nagyértékű tudományos fejtegetései a valutakérdésre vonatkozólag bennem egy rendkívül nagy csalódást keltettek azokban a részletekben, amelyek a kérdés gyakorlati megoldására, az államháztartás ügyeinek rendezésére vonatkoznak, mert az én szerény véleményem szerint, azok között a dolgok között, amiket fel kell említeni méltóztatott, nehéz eszközök fordulnak elő, amely nehéz eszközök egyben olyanok is, amelyek jelentőségüknél fogva döntő szerepet ennek a kérdésnek a megoldásában nem igen játszhatnak.

Ebbe a kategóriába, melyet most mondtam, bátor vagyok sorozni azt, amit Öexcellenciája a házbéradó tekintetében mondott, kapcsolatban azzal az egyébként szociális és gazdasági kérdéssel is, hogy a nagyobb lakások és a bolthelyiségek bére felemeltessék. E részben ma már hallottam véleményeket is, amely vélemények azt hangoztatják, hogy a felemelt bérnek nem is egy része, de túlnyomó része, sőt egésze az állam részére volna lefoglalandó.

Nos, én ezt az előttünk álló súlyos feladatok szempontjából egészen jelentéktelen kérdésnek tartom. Mert akárhova és akármeddig is elmehet egy ilyen parciális házbéradó, még sem hoz teljes megoldást. Hiszen csak nézzük közelebbről a kérdést. A bérbeadható helyiségeknek

nem tulságosan nagy részére terjedhet ki az emelés, mert hiszen a kis lakásokról természetesen nem lehet szó, a köztisztviselők által lakott lakásokról nem lehet szó, mert akármit csinálunk is, a vége az lesz a dolognak, hogy a köztisztviselők házbérlését emelnünk kell. Ha azt látjuk, hogy 1918. évre az egész házbérlés előirányzata hatvanmillió koronát tesz ki, akkor tisztában vagyunk azzal, hogy amit ezen a téren keresztülvinni és véghezvinni lehet, az ennek a kérdésnek eliminálása szempontjából, — azt hiszem, helyes számadatokat mondtam — csak másodrangú fontossággal jöhet figyelembe.

A másik dolog, amit Öexcellenciája említett, a luxusadónak egy szélesebb alapon nyugvó kiépítését tartalmazza és ez: az általános életmódadó volna. Öexcellenciája igen nagy szimpátiával kíván ezekkel a dolgokkal foglalkozni, mint olyan dolgokkal, amelyek elegendő fegyverek és eszközök lehetnek az ország háztartása rendezésének kérdésében egyik legfontosabb tényező szerepét betölteni. Én azt gondolom, hogy Öexcellenciája is rá kell, hogy jöjjön, hogy ennek a pénzügyi kérdésnek pénzügyi rendementje nem lehet olyan jelentékeny, mint amely bármily tekintetben számbavehető lehet az államháztartás rendezésének kérdésénél. Éppen ezért a pénzügyi kérdés megoldásánál nem is kellene foglalkoznunk vele. Hogy foglalkozunk vele és hogy utalnunk kell rá, az csak az ötlet esetleges népszerűségének és pillanatnyi tendenciózus voltának bizonyítéka. Én belátom, hogy ha egy felelős miniszter a nemzetgyűlés előtt áll és számol annak hangulatával, akkor talán egy ilyen népszerű dolog behozása elől el nem zárkozhatik, de viszont azt is gondolom, hogy itt, ahol sokkal magasabb szempontból nézzük a dolgokat, lehetetlen azt az álláspontot el nem foglalni, hogy ez az orvoslási mód közgazdasági és szociális szempontból komolyan egyáltalán nem vehető. (Úgy van! Úgy van!) Ez kérem lehet bizonyos kielégítése azoknak, akik nagyon sokat szenvedtek a háború által azzal, hogy jobb viszonyokból rosszabbakba estek bele, de inkább hiszem azt, hogy triviális kifejezést használjak, hogy ez a dolog nem egyéb, mint tulajdonképpen egy szekirozási alap és viszont éppen ezért azt gondolom, hogy végeredményben csak kár következne be ebből. Kár következne abból a szempontból, hogy kiderülne, hogy mennyire rövidlátóak vagyunk, mert itt Magyarországon vagy itt a fővárosban, ha körültekintünk, rájövünk, hogy bármiféle fényűzésről szó sincs. Hiszen ha bármely külföldi országból hazajön valaki, vagy idegen jön ide, aki már háború előtt is járt itt, azok semmi egyebet nem konstataálnak, mint az életnek egy nagyon szomorú elszürkülését és az egész élet színvonalának egy súlyos süllyedését. (Úgy van! Úgy van!) Ezzel szemben vannak egyes pillanatnyi jelenségek, amelyekre mindig hivatkoznak. Ilyenek azok, hogy például meg szokták kérdezni az embereket,

hogy ha valaki a korzón sétált délelőtt, hogy mit észlelt, vagy ha az egyik-másik vendéglőbe tért be, megkérdezik tőle, hogy az egyes asztaloknál mit szoktak fogyasztani az emberek. Ennek az adónemnek a behozása semmi esetre sem lenne olyan fontos, hogy egy ilyen beavatkozással az egyéni életmódba teljesen belevájkáljunk és olyan embereket, akik egyéb különös tekintetekben polgári kötelességeiknek mindenben megfeleltek, folytonosan molesztáljunk. Hogy ezek az emberek megfeleljenek polgári kötelességeiknek, természetesen fontos állampénzügyi feladat, de hogy ezeknek belenézzünk a privát háztartásukba és vizsgáljuk, hogy ilyen vagy olyan szükségleteik vannak, vagy ezért vagy azért tartanak kocsit, ez kérem egy olyan vexatórikus eszköz, amelyet ismétlem, a pénzügyminiszternek az ország általános hangulata mellett respektálni kell, de amelyet, mint komoly állampénzügyi rendszabályt és pláne ilyen cím alatt, hogy általános életmód-adó, tehát külső látszatra is felszerelve, mintha itt egy közgazdasági és szociális szempontból indokolt komoly intenciót akarnánk behozni, nem tartok helyesnek. (Éljenzés és taps.)

Amit én elmondtam, bátran mondtam el, mert én joggal gondolom, hogy nem tartozom azok közé, akinek bármiféle luxusadótól, már t. i. pénzügyi vonatkozásban félnie kellene. Gazdasági szempontból azt is megmondom egész nyugodtan, hogy nekem éppen olyan antipatikus az, hogy egy cél nélküli végtelen luxus kifejlődjék, de nem tartom indokoltnak és helyesnek azt, hogy ilyen vexatórikus intézkedések valóban bekerüljenek a törvénybe.

Ezek után pedig méltóztassanak megengedni, hogy tisztelettel bátor legyek előadni azt az én szerény nézetemet, amely nagy vonásokban tárgyalja azt, hogy mit is tartsunk szükségesnek az államháztartás rendezése szempontjából.

Az első pont az, amelynél azt hiszem, a mellékkérdéstől eltekintve, szerencsés vagyok találkozni Teleszky János Öexcellenciája véleményével. Ez pedig a vagyonadó kérdése. Én a magam részéről azt, amit az ugyanebben a teremben lefolytatott nagy vagyonadó-ankét alkalmából helyesnek és szükségesnek tartottam, ma már teljes mértékben nem tudom fenntartani. T. i. nem tudom fenntartani azt, hogy egy olyan nagy vagyonadót hozzanak be, amely az állam háborús terheinek könnyítésére elég legyen. Ezt az álláspontomat ma annyiban vagyok kénytelen revideálni, amennyiben azt mondom, hogy az állam közgazdasági helyzetének ismerete alapján ez ma nem lehet. Ma egy valóságos, szerves és érdemleges százalékokig menő vagyonadót, úgy, mint az annak idején kontemplálva volt, tárgyi és szellemi szempontok vegyes alkalmazásával, nem tartok helyesnek behozni, illetőleg nem olyan mértékben, mint ott

fel volt véve. Nem gondolom és nem hiszem, hogy ez a mai viszonyok között, mint széles alapokra fektetett rendszabály és mint az államháztartás rendezésének egy igazi nagy tényezője, gyakorlatilag érvényesíthető volna. (Úgy van! Úgy van!)

Az, ami az itt lefolytatott vagyonadó-ankét óta, sajnos, az országban történt, a forradalmaknak, a bolsevizmusnak a lefolyása óta, az olyan helyzetet teremtett, amely a termelés eszközeit annyira megritkította az országban, hogy most egy olyan vagyonadóra, amelyre akkor gondoltunk, s amely huszónöt-harminc százalékra is felemelkedett volna, — az akkori eszméáramlatban még ennél sokkal magasabb kulcsokra is gondoltak, — nem lehet komolyan megvalósítani. Ezt a mai viszonyok között valóban valóra váltani és fogantatba helyezni, igazán nem lehet.

Öexcellenciája most is e nagy vagyonadó hívének vallotta magát és az ezzel kapcsolatos és az ezzel szükségképen összefüggő értékbeli nehézségek elhárítására egy prozódiciót terjesztett elő, amely prozódició, — ha jól értettem — az volna, hogy: amennyiben valaki a nagy vagyonadó kifizetése céljából a birtokát, fekvőségét eladná, illetőleg eladni kényszerülne, arra a pénzügyi hatóság ne kényszerítse ily módon a terheket, hanem valahogy tartsa előjegyzésben terhére a vagyonadót, amely esedékessé akkor lenne, amikor az illető ingatlanak a tényleges eladása megtörténik.

Kérem, én különben is ennek a dolognak a gyakorlati keresztülvitelét nem tudom teljesen átgondolni. Öexcellenciája bizonyosan végiggondolta és csak egy ilyen tárgyalásnak, mint ez is, a szükségszerű rövidsége nem engedte meg neki, hogy ezt részletesen ki is fejtse. Nem tudom elgondolni például, hogy miért vezessen ez a dolog oda, hogy az Esterházy-uradalom ne fizessen vagyonadót addig, amíg a tulajdonosa el nem adta a birtokát, és mindaddig nyilvántartásban tartassék és egy sokkal kisebb ember esetleg kell, hogy vagyonadót fizessen.

De a dolog lényege az, hogy én a nagy vagyonadó behozását, a mai körülmények között, lehetetlenségnek tartom azért, mert ez a termelés úgy is nagyon ritka eszközeinek oly mértékbeni elvonásával járna, — hogy az értékbeli nehézségtől egészen eltekintsek, — hogy ezt nagy mértékben ma valóban nem is lehetne megvalósítani.

Én, a magam részéről is helyesnek tartanám egy vagyonadó behozatalát azzal a korlátozott kulccsal kifejtett mértékben, amely mértékben szükséges volna az állam részére az én szerény megítélésem szerint egy olyan adóalapnak az előteremtése, amely adóalap nélkül az ország által a háború alatt kontrahált kölcsönöknek, hadikölcsönöknek és forgalomba hozott pénztárjegyeknek a racionált és igazságos rendezéséhez nem igen foghatnánk hozzá. Én azt gondolom, hogy ha egy olyan vagyon-

adót hoznánk be, amely vagyonadó tisztán tárgyi ismeretek alapján hajtatható be, amely a szociális szempontokat is mind tekintetbe venné, illetőleg ezeket a szociális szempontokat, vagyis azoknak érvényesítését a többi adópolitikai rendszabályokra hárítaná át, akkor az ügy gyors elintézése szempontjából helyesen cselekednénk. Az ügy gyors elintézése érdekében azonban tisztán csak a tárgyi szempontot tartanám szem előtt és hogy ha a tárgyi szempontok szem előtt tartásával végeznők ezt az adóbehajtást, akkor úgy vélem, hogy aránylag rövidebb idő alatt sikerülne az államnak egy olyan adóalapnak a rendelkezésére jutnia, amilyenre szüksége van, mint különben. És én azt hiszem, hogy ez egy tízszázalékos adókulcsnál nem maradna nagyon messze a tízmilliárd koronától, amit azután fel lehetne használni, — mint azt később leszek bátor kifejtteni, — a hadikölcsönök és a pénzjegyek kérdésének megoldására.

Én ennek az adónak tárgyi alapon való behozását azért gondolom, mert a nagy vagyonadó-ankét alkalmából itt lefolyt tanácskozások és vitatkozások adataiból tudjuk, hogy minden egyéb szempontnak: személyi szempontoknak tárgyi szempontokkal való összevegyítése oly rettentő hosszú procedurát jelent, egy olyan, hónapokig, sőt évekig tartó eljárást vesz igénybe, amelyet a mai viszonyok között lefolytatni és minden egyes részletében elintézni, különben nem lehetne. Így a dolog sokkal veszélytelenebb volna, hogy ha pillanatnyilag ennél az egy adónál mellőzni akarnók a szociális szempontokat, amelyeket mellőzni egyébként szabad nem volna. Ha különben — egyszerűen — a tízszázalékos kulcs mellett maradunk meg, akkor azt gondolom, hogy az ország földbirtokosságában alig volna elvétve egy ember is, aki ezt egész könnyűszerrel, mindenféle lassú hitelrendszabály figyelembevétel nélkül, kifizetni nem volna képes. Én azt gondolom, hogy igen könnyűszerrel lehetne egy olyan hitelorganizációt felállítani, — és itt nem is volna szükség nagy hozzákészülésekre — amely a háztulajdonosok szempontjából megfelelné. Az említett tízszázalék felett, mint mobiltőke felett való rendelkezés, lehetővé teszi azt, hogy az állam rendelkezésére bocsátott összeg azután további célok elérésére rendelkezésre álljon.

Ami most már az értékpapírok és takarékbetétek, folyószámlabetétek, részvények, záloglevelek stb. tekintetében számbajöhet, arra nézve nem akarnám az igen tisztelt társaság türelmét igénybe venni. (Halljuk! Halljuk!) Nos, akkor méltóztatnak talán emlékezni arra, hogy ezek a kérdések tárgyi alapon hogy volnának a legegyszerűbben megfoghatók. Ezek a kérdések itt már a nagy vagyonadó-ankét alkalmából egyszer részletesen letárgyaltak és én azt hiszem, hogy ebben a tekintetben az akkori tárgyalás a vitának kilencven százalékát elintézte, úgy, hogy

csak a szövegezés volt hátra, akkor, amikor bekövetkezett a kommunizmus, ami azután ennek a valóraváltását és törvényjavaslattá való kidolgozását megakadályozta. Én tehát így azt gondolom, hogy egy ilyen tízszázalékos vagyoadó behozatala az, ami nem vonná el a termelési eszközöket olyan mértékben, hogy az káros hatásokat gyakorolhatna, de mégis nyújtana annyi eszközt, amennyire a pénzügyi kormányzatnak a feladata megoldása szempontjából múlhatatlanul szüksége van.

Itt pedig bátor vagyok összeköttetésbe hozni ezt azzal a kérdéssel, hogy mi történik a hadikölcsönökkel és a pénztárjegyekkel. E tekintetben méltóztatnak ismerni Walder Gyula tisztelt barátomnak, a Pesti Hazai Takarékpénztár vezérigazgatójának azt a propozícióját, amely a hadikölcsönök címletének bizonyos kulcs szerint való disztribúcióját jelentené, amire nézve Teleszky Öexcellenciája felszólalásában már igen találóan fejtette ki, hogy az semmi egyéb nem volna végeredményben, mint vagyoadó, ugyanazokkal a nehézségekkel, ugyanazokkal a küzdelmekkel és akadályokkal, mint az eredeti. Szóval ez, ebből a szempontból valami különösebb megfontolást nem érdemel.

Teleszky Öexcellenciája, a nagy vagyoadóval kapcsolatban a hadikölcsönök árfolyamának javítását célozva, a hadikölcsönök árfolyamának csökkenése által károsodott egyének részbeni helyreállításának érdekében azt a propozíciót tette, hogy minősített kulcs szerint alkalmaztassék a vagyoadó kivetése azokkal szemben, akiknek tárcájában a vagyoni helyzetüknek megfelelő hadikölcsönkötvény nem található. Ha ezt a rendszabályt behoznók, ez természetesen a hadikölcsönkötvények iránti keresletre vezetne és ezáltal az árfolyam emelkedne.

Ez igen praktikus indítvány és igen praktikus javaslat, én azonban azt gondolom, hogy ez szorosban a nagy vagyoadó behozásával függ össze és ez az én szerény propozícióm szerint, a kis kulcsú és tárgyi alapon kivetendő vagyoadónál természetesen nem volna alkalmazható. Én azt gondolom, hogy a hadikölcsönkötvények és a háború alatt kibocsátott állampénztárjegyek helyzetének javítása érdekében egy olyan önkéntes konverziót kellene keresztülvinni, amely egyfelől előnyöket biztosítana azok részére, akik ilyen kötvények birtokában vannak, másfelől lényegesen leszállítaná azokat a kamatterheket, amelyek az államháztartásban ezen címletek révén jelentkeznek és amely kamatterhek erős leszállítása egyik legszembevetőbb feltétele annak, hogy államháztartásunk rendezéséről egyáltalában beszélhessünk. Én úgy vélem, hogy ez általam proponált vagyoadó eredményét, vagy annak egy részét, aszerint, amint annak tényleg eredménye lesz, az állam arra használja fel, hogy felajánlja abból egy húszszázalékos készpénzviszta-

fizetést a hadikötvények és pénztárjegyek tulajdonosainak, annak ellenében, hogy a fennmaradó nyolcvan százaléknak, egy három, három és félszázalékos rente típusra való konvertálását fogadják el a kötvénytulajdonosok. Így, én azt hiszem, hogy körülbelül egy ilyen keretekben véghezvitt pénzügyi tranzakció képes volna azokat a szempontokat megvalósítani, amelyek szolgálatába állítandó e tranzakció tulajdonképpen. Húsz százalék vagyonaadó felett rendelkezni, a húsz százalék visszafizetésének felajánlása egy olyan címletre, amely ma negyvenöt-ötven százalék között mutatkozik, kétségkívül olyan csábítást jelent az illető kötvénytulajdonosokra, amely multhatatlanul arra indítaná őket, hogy a konverzióba, a fennmaradó nyolcvan százalék tekintetében, belebocsátkozzanak. Ezáltal, a fennmaradó kötvénytömegnek a kamatterhét olyan színvonalra csökkentenénk le, — minden erőszakos rendszabály és kényszer nélkül — amely államháztartásunkat óriási tehertől szabadítaná meg, és amely végét vetné annak a kétségkívül fennálló nagy igazságtalanságnak, amelyre Teleszky János öexcellenciája is rámutat, hogy t. i. ezek a hadikölcsönkötvénytulajdonosok, azok, akik a háború terhéből a legsúlyosabb részt viselték, miért hát a legmostohább alanyai a mai gazdasági társadalomnak? Én azt hiszem, hogy minden nagyobb fantázia nélkül el lehet képzelni azt, hogy ha az államháztartás rendezésének kapcsán ezt az intézkedést keresztülvisszük és ha a köztudatba így belevésődik az, hogy az állam ezeket a terheket komolyan veszi és hogy e terheinek kamatozásáról komolyan akar gondoskodni, akkor annak a fennmaradó három és fél százalékkal kamatozó kölcsönkötvénynek árfolyamértéke nem volna alacsonyabb, sőt talán magasabb volna, mint az öt és fél—hat százalékos teljesen magára hagyatott kötvények mai típusa. És így azt hiszem, hogy igazságos és olyan módon sikerülne ezt a kérdést rendezni, amely az államháztartás kiadási rovatából lényegesen nagy összegeket törülne.

A másik, amit az államháztartás szempontjából nélkülözhetetlenül szükségesnek tartok, az, hogy az állam kezeléséből és az állam háztartásából teljesen kikapcsoltsanak azok az üzemek, amelyek egyrészt az államháztartás és a gazdaság érdekeit nem mozdítják elő és így a közönségnek, valamint a közgazdasági életnek igényeit kellőképpen kielégíteni nem tudják, másrészt a rossz pénzügyi kezelésnél fogva az államháztartásba oly végzetes jelleggel bírnak, a maguk deficitjével, amelyet a mostani magyar állam a jövőben semmiesetre sem tud majd elviselni. (Ügy van! Ügy van!)

Én itt nyíltan megmondom, hogy az államvasutakra gondolok, amelyet az állam kezelésében tovább fenntartani az ország közgazdasági és állampénzügyi érdekeinek sérelme nélkül teljesen lehetetlen. Teleszky

őexcellenciája utalt arra — azt hiszem, inkább paradoxon céljából, mint a reális érdekek kedvéért — hogy az embereknek általában, de nevezetesen egy miniszteri tanácsosnak életstandardját egy béres életnivójára kellene leszállítani. Az államvasutakat és az állami vas- és gépgyárakat, de még a kincstári nagy üzemeket is az állami kezelésből az önkezelésbe kellene átvenni. Az állam segíteni nem tud az embereken, fizetési viszonyaikat azonos színvonalon kell, hogy hagyja s az embereknek reggeltől estig azon kell törniök a fejüket, hogy a legszükségesebb dolgokat meg-lévő holmijaik értékesítése útján meg tudják szerezni maguknak és családjuknak. Az állam ilyen érdekképviselőben tehát nem hagyhatja üzemait annál kevésbbé, mert nem csupán arról van szó, hogy ezek a vállalatok így az állam részére nem hajtanak semmi jövedelmet, de általuk óriási deficit következik be, amely azután újabb igazságtalan adórendszabályok egész sorozatának kivetésére ad alkalmat. A most elmúlt idők a leginkább bizonyítják, hogy ez a kezelés így tovább fenn nem tartható.

Itt van kérem, mindjárt a városi villamosok egyesítése, amely az állam kezébe adatott. Az összegre most nem emlékszem, de körülbelül ez az állami kezelés eddig magának az államnak száz millió, vagy még azt is meghaladó deficitet okozott, amellet pedig folyton azt látjuk, hogy a közlekedés módja rossz, a közönségnek semmiféle igényeit nem elégíti ki, a kocsipark tönkremegy s szóval a közönség nem utazhat. Itt tehát az a helyzet, hogy az állam hatalmasan ráfizet a dologra, a nélkül, hogy a közönség jogos igényeiről gondoskodna. (Úgy van! Úgy van!)

De itt van az államvasutak kérdése is, amelynek teljes képtelenségét lépten-nyomon tapasztalhatjuk mindnyájan, de amely a megfelelő ambiciózus vezetés mellett természetesen egészen másképp kellene, hogy fessen. Nem lehet az emberektől kívánni, hogy akkor, amikor a napi élet legszomorúbb gondjaival vannak elfoglalva, ezeknek a kérdéseknek a szanálására egyáltalán gondolni is tudjanak. És itt egy példára hivatkozom: hónapokon keresztül hivatalos üzleti elfoglaltságunkból kifolyólag több ízben — köztük nekem is — utaznunk kellett. Bécsbe kellett menni, s mondhatom, hogy a legrémesebb utazásokat csináltuk végig. A Déli vasútnak sokkal hosszabb a vonala Bécs felé, mint a Magyar Államvasútnak, s a Déli vasút rájött arra a Kolumbusz-tojásaszerű megoldásra, hogy drágább szén fog beszerezni és a drágább szén beszerzésével kapcsolatban a helyáratokat fel fogja emelni és ezáltal sokkal jobb utazási lehetőségeket fog nyújtani a közönségnek. És láttuk, hogy így ezt a kérdést rövid idő alatt meg lehetett oldani s aki meghozta azt az áldozatot, hogy nagyobb árat fizetett a jegyért, igen kényelmesen utazhatott. S láttuk, hogy ugyanannyian voltak, mint azelőtt a vonatokon: a vonatok mindig zsúfolva indultak. Én felelős helyről értesültem, hogy ebből a

nagy áldozatkészséggel folyamatba tett akcióból kifolyólag a Déli vasútnak havi négy millió korona tiszta jövedelme maradt. Most, ha ehhez még elképzeljük azt is, hogy Budapest Bécshez mennyivel közelebb van az államvasutak vonalán, s ha hozzávesszük, hogy az államvasút igazgatóságának is eszébe juthatott volna ez, akkor rájövünk, hogy az államvasút esetleg még ennél nagyobb jövedelmet is biztosíthatott volna magának. Ha most már folytatom a gondolatot és azt mondom, hogy ha a vasutak magánkézbe kerülnének, akkor úgy a személyforgalom, mint a teherforgalom lebonyolítása sokkal jobban menne, mint most és természetesen nem kellene az alkalmazottaknak a miniszteri tanácsos legszomorúbb életstandardjére leszorított igényekkel beérniök, sajnos. Csak azok az emberek tudják ellátni helyesen a munkájukat, akiknek életszínvonaluk magasabban áll s akik így, a megszerzett gyakorlati tapasztalataiknál fogva és ambíciójuk által munkájukat sokkal jobban tudják ellátni, mint a rosszul dotáltak. A közlekedés lebonyolítására meg kell szerezni mindazokat a módokat, amelyek az illető vállalatokra nézve kedvezőbbek és egyben a közönség igényeit is kielégítik. (Éljenzés.)

Én azt hiszem, hogy ezzel a kérdéssel múlhatatlanul és sürgősen foglalkozni kell, folyamatba kell tenni azokat a dolgokat, amelyek ennek a kérdésnek a megoldására vezethetnek. Az államháztartásra ugyanis — mint ahogyan már mondtam — állandó deficit terhe nehezedik. És itt két eset lehetséges: vagy nem fogjuk a legszükségesebb rendelkezéseket végrehajtani az irányban, hogy a bajokat orvosoljuk, vagy pedig ha végrehajtjuk ezeket, újabb száz és százmilliónyi adósságokat kell ezen a címen vállalnunk, holott külföldi pénzcsoportok előreláthatólag vállalkoznának arra, hogy az államvasuti hálózatot, a vasgyárakat stb. hosszú időre bérbevegyék azzal a kötelezettséggel, hogy a szükséges beruházásokról gondoskodni fognak és hogy az ingerenciát biztosítsák az államnak, ami a tarifapolitika szempontjából okvetlenül szükséges.

Én teljesen tisztában vagyok azzal, hogy szomorú stádiumba jutottunk ezen a téren, de meg vagyok győződve arról is, hogy bármilyen szomorú is a helyzet, józan ésszel másképpen teljesen lehetetlen ezt a deficitet eltüntetni, mint hogyha az állami üzemeket magán kezekbe adjuk. Én esetleg arra is gondolok, hogy ez a magánvállalkozás egyik vagy másik kérdésben nem fogja az ország termelési érdekeit minden oldaláról figyelembe venni, annyira, amennyire az szükséges volna, de akkor itt meg kell jegyezmem, hogy igen sokszor maga az állam is, úgy látszik, tudatlanságból, még kevésbé vette számításba a szükséges szempontokat. (Úgy van! Úgy van!) Én úgy érzem, hogy az államháztartás rendezésének egyik legelső, egyben legfontosabb etappejét a kérdésnek illetően megoldása kell, hogy képezze.

Most már az államadósságok enyhítéséről és az üzemek kikapcsolásával járó deficit megtakarításáról beszélvén, a pozitív adók útján fedezendő terhekre vonatkozólag leszek bátor néhány szóval hozzájárulni a kérdés megvitatásához. (Halljuk! Halljuk!) Itt ki kell fejeznem azt a meggyőződésemet, — és itt bekapcsolódok abba, ami szerintem az egyetlen proponálható út lehet — hogy a — talán kis vagyoadó névvel illethető — vagyoadóhoz kellene fordulnunk. Én azt gondolom, hogy azt az óriási adóterhet, amelyet az államháztartás rendezése céljából az adózó polgárok nyakába kell zudítani, elviselhetővé csak egy körülmény és csak egy gondolat teheti és ez a gondolat az, hogy az az adó abszolút igazságossággal és a szociális érzés teljes latbavetésével vettessék ki. (Úgy van! Úgy van!) Én ebből a szempontból semmiképpen sem tudom helyesnek találni azt, hogy a terhek rendezése szempontjából éppen a legszükségesebb fogyasztó cikkekre, szóval fogyasztási adó címén emeljük az adókat és éppen — bármilyen nagyszerű példák látszanak is igazolni az ellenkezőt — nem tudom elhinni azt, hogy a forgalmi adók bevezetésével az államháztartás hiányain valóban segíteni is tudhatunk. Lehetetlennek tartom, hogy ilyen nagyfokú adóterhet másképpen el lehessen viselni, mint úgy és akkor, hogy ha az igazságosan vettetik ki. Ezt az adót pedig csupán egy módon és egyféleképpen lehet kivetni, még pedig úgy, hogy: a kivetés alapját a jövedelem képezi. A jövedelem lehet az egyedüli alapja és pedig jogos alapja egy adókivetésnek, de semmi esetre sem a fogyasztás és a forgalom. Szerintem kétségtelen, hogy a fogyasztásnak és a forgalomnak az adó alapjául való tevése nem lehet igazságos, ezek mindig az igazságtalanságnak annyi alkatelemét rejtik magukban, hogy kételkedneni kell abban, hogy ezen az igazságtalan úton az adószolgáltatás terén lényeges eredményeket lehessen elérni. Azt, hogy ezeket a fogyasztási adókat felemeljük-e vagy sem, méltóztassanak elhinni, semmiben sem tudom lényegi összefüggésben találni azzal, hogy az állam deficitjét valahogyan el tudjuk tüntetni. Ha ezt a kérdést vizsgáljuk, akkor arra az eredményre kell, hogy jussunk, hogy a legtöbb esetben ezt az igazságtalanságot egyáltalán nem is érdemes elkövetni. Teleszky őexcellenciája maga is utalt arra, hogy ezeknek az adóknak felállításával mindenesetre oda jutnánk, hogy bizonyos mértékben az árdrágítás málmára hajtának a vizet. De egyben megjegyezte azt is, hogy a papírpénzgazdálkodás folytatása még inkább járhat árdrágító hatással. Én azt mondom, hogy a papírpénz árdrágító hatásától igyekeznünk kell olyan módokkal szabadulnunk, amelyek igazságos utat rejtenek magukban, nem pedig olyan abszolút igazságtalan úton, amely például arra az eredményre vezethetne, hogy a cukorfogyasztási adó mértéktelen felemelése folytán megterhelhetnénk egy sok gyermekes családot esetleg a hat-

szorosával annak, amit egy két tagból álló bármilyen gazdag családra sem lehetne kivetnünk. Ennek a példának az igazságtalan volta rögtön szembeszökő és a pénzügyi eredményesség szempontjából is annyira célhoz nem vezető, hogy én sem ezen fogyasztási adóknak további emelésével, sem pedig a forgalmi adó behozásával a velük együtt járó igazságtalanságok egész hosszú sorozatát helyeselni abszolúte nem tudom. Ismétlem, hogy ezeket a kérdéseket másképpen, mint a legigazságosabb alapon megoldani nem lehet. Én azt hiszem, hogy az előbbi propozícióm ezen a téren is bizonyos javulást hozna. Az igazság ebben a kérdésben másképp el nem képzelhető, minthogy az adózásnak az alapját a jövedelem képezze, még pedig a legmesszebbmenően progresszív módon. Én azt hiszem, hogy a kérdésen másképpen egyáltalán nem tudunk segíteni és akármilyen más alakba öltöztetjük az adót, — kivéve, hogy sikerülne a közönséget félrevezetnünk és port hintenünk a szemükbe — az eredmény nem lehet az, amit eredményül kívánunk. Nem lehet még sem elhíttetni a publikummal, hogy a cukor azért drága, mert a fűszeres drágán adja, akkor, amikor az állam tulajdonképpen a cukorfogyasztást nyilvánvalóan megadóztatja. De végeredményben is, amit az államnak adókban kell kimunkálnia, azt másképp, mint az állampolgárok jövedelmének megterheléséből, kimunkálnia nem lehet. Mindezekből tehát az következik, hogy a nehéz és nagy feladat megoldását csak úgy látom helyesnek, hogyha az adórendszert egyenesen és közvetlenül mint jövedelemadót dolgozzuk ki, nem pedig úgy, hogy az igazságtalanságok fokozásával igyekezzünk olyan pénzügyi eredményhez eljutni, amely kielégítő amúgy sem lehet éppen a kiindulásban rejlő igazságtalan voltánál fogva.

Hogy a jövedelemadónak az általam proponált behozatala a mai viszonyok között mit jelent, azt természetesen én is tudom. Tudom, hogy ez azt jelenti elsősorban, hogy a földművesosztály, gazdaosztály olyan rétegeit kell jövedelemadó alá vetni — még pedig nem is kis jövedelem-, hanem nagy jövedelemadó alá — amely rétegek a jövedelemadóról szóló eddigi törvényeink és a gyakorlat szerint is, jövedelemadót egyáltalán nem, vagy csak egészen kis mértékben fizettek. Azt is tudom, hogy Teleszky öexcellenciája is említette, hogy a politikai hatalom ma javarészből azoknak a kezében van, akiknek a részéről éppen ezt az önfeláldozást, az adóknak egy ilyen átreformálását kellene követelnünk. Én azonban azt hiszem, hogy a kérdés annyira tragikusan fontos és mindenféle más úton annyira megoldhatatlannak fog mutatkozni, hogy meggyőződéseim szerint csakis ez az egy igazságos útja lehet a rendezésnek. Itt a nehézségek egyrészt a politikai érvényesíthetőség szempontjából, másrészt pedig a gyakorlati életben való alkalmazás szempontjából merülnek fel. Ezek azonban nem lehetnek az én szememben elég erősek arra,

hogy ettől az úttól eltérjünk, nem lehetnek különösen elég erősek akkor, amikor azt látom, hogy az állami pénzügyeinknek olyan orvoslását javasolja Teleszky őexcellenciája is, amelyek semmiképpen sem célozhatják azt, hogy a kérdés tényleg megoldást találjon. Én nagyon sokat gondolkodtam és rágódtam ezen a kérdésen és a politikai gyakorlatbavételtől eltekintve, egyáltalán nem tudom belátni azt, hogy ez a kérdés valóban megoldhatatlan volna. Természetes, hogy olyan fináncszervezettel, mint amilyennel a jövedelemadót eddig kivetettük, vagy ahhoz hasonló pénzügyi intézkedésekkel magától értetődően, ezen a téren semmiféle eredményt elérni nem lehet. Ha azonban azt tűzzük ki magunk elé feladatnak, hogy meg kell oldanunk az államháztartás ügyeinek rendezését, helyre kell állítanunk az államháztartás egyensúlyát, akkor csakis a jövedelmi adókra gondolhatunk, csakis a jövedelemből hajthatjuk be az itt mutatkozó deficitet. Én itt egy olyan szervezet létesítését tartom szükségesnek, amely szervezet a gyakorlati életbe tényleg át tudja ültetni mindazokat, amiket eddig erre a kérdésre vonatkozólag elmondtam. Ha összehasonlítjuk ezt a kérdést azzal, — egy vagyoadó behozását is méltóztattak proponálni — hogy e kérdések egy nagy részét ezen a téren mily különböző utakon lehet megoldani, akkor már nem olyan messze állunk egy olyan szerv létesítésétől, amely erre teljesen alkalmas volna. Itt a földbirtok értékelésének szükséges kellékére, az azokhoz tartozó felszerelésekre is ki kellene terjeszkedni s járásokként kellene szervezkedni és szakemberekkel elláttatni a szervezetet. Egy ilyen szervezet azután képes volna a földbirtoknak valóságos effektív jövedelmét úgy a nagy, mint a közép- és kisbirtoknál megállapítani és egy ilyen szervezet ezt a jövedelmet valóban effektív adóztatás tárgyává is tudná tenni.

Az ipar és kereskedelem szempontjából a feladat még kevésbé látszik előttem megoldhatatlannak, mert igen könnyen el tudom képzelni egy olyan szervezet kereteit, — itt természetesen nem a mai pénzügyi adminisztrációhoz hasonló keretekre gondolok, — amely szervezet hozzáértő emberekkel rendelkeznék, akik azután egész iparágazatoknak a jövedelem szempontjából való tartós és állandó ellenőrzésével lennének megbízva és a kereskedelmi ág egész évi ügymenetének és konjunkturáinak megfigyelésével foglalkoznának. Sőt e szervezetnek oly osztályait is el tudom képzelni, amelyek a részvénytársaság kérdéseit tennék tanulmány tárgyává és az évek hosszú sora alatt figyelemmel kísérik ezek működését s azt hiszem, hogy egy ilyen részletesen kidolgozott és valóban szakértő emberekből álló szervezet el tudná végezni a feladatát.

Helyes volna tehát egy olyan általános jövedelemadó szervezetet kiépíteni és kidolgozni, amely elég erős volna arra, hogy az adóztatást az igazság útjaira terelje és a visszaéléseknek gátat vetni tudjon.

Én tisztában vagyok azzal a magam részéről, hogy ha a jövedelemadónak az én általam így proponált módját behozni nem tudjuk, akkor közgazdasági és pénzügyi kérdéseknek, valamint a valutarendezésnek más fontos területein sem fogunk tudni előrejutni. Mert kérem, ha Magyarország mezőgazdasági termelése mellett, például, mint export ország is képes volna számot tenni, az természetesen jobb volna, mint most. Ha összehasonlítjuk, hogy mit kellene produkálnia az országnak azzal, hogy tényleg mit is produkál, akkor lehetetlen arra a meggyőződésre nem jutnunk, ami különben is köztudomású tény, hogy az ország parasztsága tulajdonképpen semniféle ingert nem érez már nemcsak arra, amit mindannyian tudunk, hogy termelvényeit pénzért eladja, hanem általában már arra sem, hogy ezektől a terményektől egyáltalán meg akarjon szabadulni. A fogyasztásnak olyan mértéke fejlődött ki a parasztság körül az országban, amelyet semmivel egyensúlyozni, semmivel megszüntetni, sőt enyhíteni sem lehet. Kétségtelen, hogy ez a rettenetes baj minél tovább tart, annál inkább jobban bele fog évdni a nép gondolatkörébe. Ennek a rettenetes bajnak az elhárítására volna egy természetes mód, amely magától érthetőleg, könnyebben elvezetne a dolog tisztázásához és ez pedig az volna, hogy rendes árúforgalom megszűnése esetén visszaállna az a helyzet végül, hogy az árúknak a régi, vagy a régihez hasonló becese térne vissza. Én azt gondolom, hogy a jövedelemadóztatás abban a formájában, ahogy azt T e l e s z k y öccellenciája javasolja, szóval annak elháríthatatlanul komoly alakjában való behozatala, megint csak arra vezetne, hogy a parasztság tovább dolgoznék, termelését tovább fokoznák és tovább is tartózkodnék — ami már baj volna — azoktól a túlzásoktól, amelyek a fogyasztásban mutatkoznak, de amelyet, mint igen fontos tényezőt, mindenképpen figyelembe kell venni. Ha valaki, eltekintve minden rendszabálytól, a parasztság elé, illetőleg a parasztságot képviselő politikai pártok elé azzal a propozícióval járulna, hogy ezt a teljesen új nagy progresszív jövedelemadót elfogadtassa, arról igazán elképzelhető, hogy nagy antipatiával találkozna, nagy népszerűtlenségre bukkanna és talán azzal is járna propozíciója, hogy az egyáltalán kivihetetlen volna. Ha tekintetbe vesszük, hogy milyen kárt okozott a parasztságnak a világháború egész során és különösen most, ebben az évben, a kényszergazdálkodásnak az a formája, amely a maximális árakhoz vezetett, amikor az elrekvirált búzának háromszáz, de azelőtt kétszáz koronás árat szabtak, ugyanakkor, amidőn annak világparitási ára a kétezer koronát is elérte, megérthetjük, hogy ezzel a propozícióval a kormányzat a kedélyeket csak elkeserítheti és hatályos jövedelemadót behozni nem tudhat. Ha a szabad gazdálkodást helyreállítjuk, akkor a világpiaci és az országos paritásnak megfelelő árakat állíthatjuk elő, s akkor azt gondo-

lom, ráhelyezkedhetünk végre arra az egyetlen, egészséges alapra, amely meggyőződésem szerint egyedül vezethet el az eredményhez, amelyre eddig főleg kényelmi okokból nem helyezkedtünk rá.

M. t. Úraim! Az elmúlt napokban a Közgazdasági Szemlében olvastam egy könyvismertetést, egy volt földművelésügyi miniszteri tanácsosnak megjelent füzetéről, amelyben az illető számításokat tett arra vonatkozólag, hogy mennyi volna az a gabonatermés, — a bort is beleértve — amelyet Magyarország a mai redukált kiterjedése mellett s az eddigi gazdasági rendszerek alkalmazásánál, exportálni képes volna. Én igyekeztem kérem ezeket a számadatokat a mai világpiaci áraknak megfelelően átszámítani és arra a számítási eredményre jutottam, hogy a szakemberek által így kiszámított tételek és az általam bizonyos részeiben kontemplálható dolgok, például a borra nézve, amelyek ott igazán nem túlzottan vétettek számításba, — ha de facto a bor kivihető volna, s a kivitel az elmondott keretben mozogna, — akkor ez maga huszmillió font behozatalát jelentené az országba. Amikor én ezeket a számadatokat olvastam, amelyek ismétlem, a Közgazdasági Szemlében megjelentek és kontemplálhatók a piaci árak mellett, én egy végtelen nagy megnyugvást merítettem belőlük a tekintetben, hogy az ország pénzügyi sorsa absolute nem áll olyan reménytelenül és nincs ok a messzemenő pesszimizmusra, amelyet sok oldalról hangoztatnak s amellyel szemben Teleszky őexcellenciája is állást foglalt. A nagyfokú kishitúségre és bátortalanságra absolute nem lehet ok, mert egy mezőgazdasági termelésű országban, amelynek amellet a mezőgazdasági termelése felfelé való fejlődést mutat, erre nincs ok gondolni. Nem lehet azt mondani, hogy a helyzetből kilábolni lehetetlenség és állami csodaszerrel: devalvációval, vagy hasonlókkal kellene védekezni. Azok a számadatok, amelyeket eddig említettem, hacsak hozzávetőlegesen is jöhetnek számításba, tizenöt-tizenhat milliárd évi bevételt jelentenek, ami csak úgy hozzávetőleg a háborús terveknek körülbelül ötvenöt milliárdnyit kitevő összegével mindjárt optimizmusra adhat okot. Az ország egy évi átlagos exportfeleslegének lehetősége mutatja, hogy a helyzet nem annyira kétségbeejtő, mint amilyen kétségbeejtőnek magunk akarjuk feltüntetni. Ez a kétségbeesés azután nemcsak abból a szempontból bír jelentőséggel, hogy depressziót gyakorol az emberekre, hanem abból a szempontból is, hogy az ország közgazdasági jövőjére is hatással van.

Az adókkal való folytonos fenyegetőzések csak nagyon rossz hatást szülhetnek. Még sohasem létezett adókkal fenyegetőzni, gyakorlati jelentőségében ez annyi, mint az, hogy ezek az adó által megfenyegetett vagyonok természetesen igyekeznek a külföldre kimenekülni és tapasztalhatjuk, hogy ezeknek nagy része ma is külföldön van és bizony a kint levő összegek tetemes része sohasem fog az országba visszakérülni.

Ma, mélyen tisztelt társaság, amikor a kishitűségnek és bizonytalanságnak légkörét így terjesztjük magunk körül, akkor egy más káros jelenséget is megfigyelhetünk, azt a jelenséget, hogy napról-napra találkozunk apákkal, akiknek fiaik sorsáról kell gondoskodniok. Az apák ugyanis a lehető körülmények között mindig azt mondják: Minek legyen itthon a fiam. És kiküldik a fiukat külföldre azért, mert arra gondolnak, hogy a kinti államok pénzügyi politikája nem lesz olyan katasztrófális, olyan végzetes, mint azt minálunk előre lefestik. És ebben én óriási veszedelmet látok Magyarország közgazdasági helyzetének kialakulása tekintetében. A bátortalanságnak ezt az atmoszféráját terjesztve magunk körül, csak rosszat érhetünk el, pláne akkor, amikor semmiesetre sem igaz olyan teljes mértékben ez a rossz, mint ahogy az teljes mértékben terjesztetik. Ezáltal a gazdasági letargiának egy olyan állapota idéztetik elő, amely nemcsak megbénítja gazdasági erőinket, hanem megfosztja az országot azoktól a feltételektől is, amelyeknek a jövő munkáját kellene szolgálniok. (Élénk helyeslés.) Nekem meggyőződésem, hogy olyan erőfeszítés, mint ahogy azt T e l e s z k y öccellenciája jelezte, elvezethetne ahhoz az eredményhez, amelyet el akarunk érni. Az ország pénzügyeit igenis rendbe lehet hozni, de ehhez olyan erőfeszítés szükséges, a szervezettségnek, a szívósságnak, a komoly munkának olyan közreműködése szükséges, amelyet eddig mi nem ismertünk, de amely mégis nélkülözhetetlen ahhoz, hogy ezekben az állapotokban rendet teremtsünk.

És végül ne felejtjük el azt, hogy azt a generációt, amely ma jövője előtt áll, a súlyos felelősségek egész sorozata terheli. Ezt a generációt fogja terhelni a súlyos felelősség azért, mert bár nem előidézte, de el nem háritotta a világháborút, ezt a generációt fogja terhelni a súlyos felelősség a forradalmak sorozatáért, amelyek az ország gazdasági helyzetét és erkölcsi színvonalát mélyen leszállították. Én azt gondolom, hogy, ha mindezekért vállalnia kell a mostani generációnak az erkölcsi felelősséget, legalább a pénzügyi téren előállott és általa előidézett, vagy el nem háritott bajokért nem szabad a felelősséget rájuk zudítanunk, sőt nem szabad a felelősséget magunkra vennünk, hogy éppen a jövő generáció útjából nem háritottuk el ezeket az akadályokat! (Hosszan tartó élénk éljenzés és taps.)

Elnök: Kíván valaki még szólni? (Senki sem jelentkezik.) Ha nem kíván senki szólni, akkor a legközelebbi értekezletet szerdán fogjuk megtartani, és pedig azért, mert ez a két nagy beszéd, amelyet T e l e s z k y és É b e r tartottak, olyan sok megfontolnivalót adnak, hogy hamarabb, mint szerdára nem merek értekezletet összehívni.

Harmadik nap, 1920. május 5.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Wekerle Sándor urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Wekerle Sándor: Tisztelt Uraim! Engem is felszólítottak, hogy egy előadást tartsak. Ezt ugyan nem ígértem s ezért erre tulajdonképpen nem is készültem, de a szőnyegen fekvő kérdéshez mégis bátorságot veszek magamnak hozzáfűzni néhány gondolatomat. A felhívásnak, amint méltóztatnak látni, szives készséggel teszek eleget, de egyben bocsánatot is kérek, hogy nem készültem egy rendszeres előadásra és bocsánatot azért is, hogyha nem teljes következetességgel, hanem mintegy kiszakítva egyes részleteket, fogok a kérdésekhez hozzászólni.

Tisztelt Uraim! Nem szólok arról, hogy amidőn — azt merném mondani — végveszedelem fenyegeti az országot, csak az erők teljes koncentrációjával, minden ellentétnek, minden osztályharcnak a félretételével lehet eredményt elérni, akkor a boldogulásra csak úgy lehet számítani, ha mindent meggondoltan latba vetünk. A kibontakozás témái olyanok, amelyek már átmentek a köztudatba, megoldásuk igen sürgős és immár sürgős az is, hogy a helyes megoldás formája is minél hamarabb belekerüljön a köztudatba.

Én, tisztelt Uraim, úgyszólván tisztán pénzügyi kérdésekről fogok mostani felszólalásomban megemlékezni. Az én tisztelt Teleszky István barátom... (Felkiáltások: Nem István, hanem János! Derültség.) Bocsássanak meg, de a veterán katonák mindig a régi csatákra gondolnak. Mondom, tisztelt barátom, Teleszky János igen szépen fejtette ki, hogy pénzügyi eszközeinknek mód nélküli szaporítása milyen helyzetbe juttatott bennünket. Azt is kifejtette, hogy mi ennek a szomorú állapotnak már a harmadik stádiumába jutottunk. Az első az volt, amidőn a függő államadósságokat, illetőleg államszükségleteket akartuk ilyen függő adósságok módján fedezni, a másik az volt, amidőn a meglévő

javakat használtuk fel köz- és hadügyi célokra és a harmadik, amidőn ezek a javak is elfogytak és az összes szükségleteket és kívánalmakat, még pedig túlzott kívánalmakat, a pénzeszközök szaporításával elérni már nem lehet.

Szomorú állapotba hozott ez minket, mert nemcsak a jövedelmek és vagyonok lényeges elpazarlására, hanem azok egy jelentékeny részének teljes megsemmisülésére vezetett. Ebből a nehéz helyzetből — legyünk tisztában vele — nem csodaeszközökkel, nem panaceákkal, hanem a minden gazdálkodásban egyedüli eszközökkel leszünk képesek csak kibontakozni és ezen eszközök: először a kiadásoknak korlátozása, azoknak a mellőzhetetlen szükségességre való redukálása, amiről eddig senkisémm emlékezett meg. (Úgy van! Úgy van!) Ahol eddig a kibontakozási tervekkel foglalkoztak, még pedig a legkülönbözőbb irányokban, sehol sem hallottam ennek az első feltételnek a felemlítését, még kevésbé annak kivitelére vonatkozó módozatoknak taglalását. A második: bevételeink fokozása és a harmadik: a legfőbb eszköz, a gazdasági termelés és annak fenntartása és fokozása, amely egyedül képesíthet bennünket fokozott terhek elviselésére és a kibontakozási eszközök igazi előteremtésére.

Organikus egészében van a mi közgazdasági és szociális életünk megtámadva, ennél fogva csak organikus egészében, az egész organizmusra kiterjesztve lehet azokat a gyógyszereket alkalmazni, amelyek a jobbrafordulást idézhetik elő. Kiszakított intézkedések mutathatnak fel ideig-óráig tartó eredményeket, de a kibontakozás bizonyosságát nem rejthetik magukban. Ha mi komolyan akarunk a kibontakozás gondolatával foglalkozni, akkor tisztában kell lennünk nemcsak a céllal, amelyet el akarunk érni, hanem egyúttal azoknak az eszközöknek organikus összefüggésével és egyidejű alkalmazásával is, amelyekkel a célt egyáltalán el lehet érni.

Hogy először is, ami a minden államháztartásban nélkülözhetetlen, a kiadások redukciójára térjek át, felemlítem azt, hogy nekünk tisztában kell lennünk az ország megmaradott részének szervezetével, ezen szervezetnek mikénti beosztásával, gondos mérlegelés tárgyává kell tennünk azt, hogy a legnagyobb egyszerűsítést vigyük bele a közéletbe és gondos mérlegelés tárgyává kell tennünk, hogy tisztán tartsuk ezt a közéletet, mert, tisztelt Uraim, nem mostan, hanem már évekkel ezelőtt két vezéreszme kellett, hogy vezessen bennünket: az egyik a szimplifikáció, a másik pedig a purifikáció.

És hová is jutottunk ezen a téren a messze kitűzött céltől? Éppen az ellenkezőjét értük el annak, amit akartunk. Ami az egyszerűsítést illeti, hát én úgy látom, soha olyan komplikált államszervezet, mint most van, még nem exisztált Magyarországon. (Úgy van! Úgy van!) Ami a

purifikációt illeti: Istenem, minő eszközök, vagy minő kifogások voltak azok, amelyek azelőtt felmerültek! És mit látunk most? Látjuk, hogy a közéletre alkalmazva messze távolodtunk el a purifikáció tiszta eszméjétől és mindenféle dolgok uszkálnak a felszínen és nyomulnak előtérbe, amelyek ezzel az eszmével egyenes ellentétben állanak. Ezt a két szempontot: az egyszerűsítést és a tisztaságot egész adminisztrációnkba bele kell vinnünk. A mi országunk nem bírja meg az úgynevezett négy fokú adminisztrációt, hanem azt egész egyszerűségében kell felvennünk. Nekünk lehetőleg egyszerűsíteni kell az adminisztrációt a végletekig. A népiesség, a demokrácia, a nép felemelése nem abban áll, hogy jogokat terjesztünk ki a végletekig, mert azok igen gyakran — talán a legutóbbi idők is mutatják — éppen az ellenkező eredményre vezettek, mint ahogy azt reméltük (Úgy van! Úgy van!), hanem abban áll, hogy úgy rendezzük be közintézményeinket, hogy azok mindenkinek hozzáférhetőek legyenek, hogy egyéniséget vihessünk bele a közéletbe, hogy az emberek maguk érvényesíthessék jogaikat, maguk teljesíthessék kívánalmaikat. Minekünk gondoskodnunk kell arról, hogy a sok tagozatú adminisztrációt egy egyszerűbb tagozatú adminisztráció váltsa fel, hogy a sok kollegiális és úgyszólván felelősség nélküli eljárás helyett az egyéni felelősséget toljuk előtérbe és ezáltal egyszerűsítsük az eljárást. (Úgy van! Úgy van!) Ezt érvényesíteni kell az adminisztráció terén, de még inkább a bírói eljárás terén.

Bírói téren, ott, ahol szakkérdések merülnek fel, szóval a bírói jogszolgáltatásnak igen jelentékeny terén, a szakköröknek kell megfelelő befolyást engednünk és ezek mellett az egyéni bírói eljárásnak is megfelelő teret kell hagynunk és felelősség mellett a jogokat akképen kell megállapítanunk, hogy a bíró ne formai igazságot szolgáltatson, hanem az arbiter jogával élve, legjobb meggyőződése szerint az adott viszonyoknak megfelelőleg hozza meg ítéletét. Itt is érvényesíteni kell az egyszerűsítést, mert ez mellőzhetetlen lesz, ha azt akarjuk, hogy azoknak a terhét, akik felett bíraskodunk, elviselhetővé tegyük.

De ezt keresztül kell vinnünk az egész életben, még a hadsereg szervezetében is. Nekünk olyan hadseregre van szükségünk, amely megfeleljen a modern hadi követelményeknek, de amely egyszerű legyen és ne kasztot képviseljen, hanem a nép lelkiületén alapuljon, azzal együtt érezzen és olyan hadsereg legyen, amely reméljük, nem költségessége által, hanem éppen deréksége által üti meg a mértéket. Az egyszerűsítést ki kell terjesztenünk a külképviseletre is. A külképviseletet szakszerűen kell berendeznünk, de nem oly költségesen és pompózan, hogy az csupán külsőségekben nyilvánuljon meg, hanem a nép igazi érdekképviselete legyen, amely ne azért legyen, hogy csupán az udvarokkal, mint

debütáló intézmény tartsa fenn az összeköttetést, hanem összeköttetést is tudjon teremteni és a népeket valóban össze is tudja hozni. (Úgy van Úgy van!)

Minden téren a végletekig kell keresztülvinni az egyszerűséget és a takarékossgot. Éppen ezért mellőzhetetlennek tartok egy igazi szigorú revíziót egész közállapotaink fölött. Kívánatosnak és mellőzhetetlennek tartok egy igen szigorú revíziót, különösen azon időtől kezdve, mikor a törvényesség megszűnt nálunk, szóval 1918. októberétől. Az akkori intézkedések, kinevezések, nyugdíjazások és más személyes irányú intézkedések szigorú revízió tárgyává teendők, mert ez az ország nem adhat ajándékokat különböző törekvéseknek, különböző múltó és pillanatnyi dolgoknak és nekünk vissza kell állítanunk a törvényességet minden vonalon. Revízió tárgyát kell, hogy képezzék azok az illetmények és egyéb hasonlóak és megvizsgálandók, hogy vajjon törvényeink szerint jogosak-e azok és ha a jogosság meg is állapított, még akkor is az illetményt annak megfelelő mértékére kell leszállítanunk. Az egész igazgatási szervezet tervezetének megállapítása nélkül sohasem lehet tudni, hogy a redukciókat tulajdonképen hol kell foganosítanunk. Az a tétel, hogy az állam szükségletei fedezendők és azok fedezéséről mindenáron gondoskodnunk kell, tudományosan igazoltságot nyerhet, de a gyakorlatban csakis a teljesítés mértékéig foganosítható. Mi nem tehetjük sem magunkat, sem jövőnket, sem gazdasági fejlődésünket tönkre egy ilyen axiómáért, mert habár ezt az axiómát mindig szem előtt kell tartanunk, de azt mégsem alkalmazhatjuk a végletekig, hanem csupán azon határig, ameddig teljesítőképeségünkkel valóban összefér.

Egészen természetes, hogy miután rövid vonásokban kiadásokról emlékszem meg, a bevételekre is áttérjek. És én itt ismét visszatérek az én tisztelt T e l e s z k y János barátom mondására, aki abból a körülményből állította fel tételét, hogy a mostani pénzgazdaság tulajdonképen az adózásnak egy legelemibb és legkevésbé tűrhető, végveszedelemmel fenyegető formája. Én ezt a tételt elfogadom és hozzáteszem, hogy az állami szükségletek ily módon való fedezése idézte elő azokat a károsodásokat, amelyek a jövedelem és vagyon ily átutalásával jártak, s előidézte végül pénzünknek öszerinte majdnem teljes, szerintem nem annyira teljes, de mindenesetre jelentékeny elértéktelenedését. Ez körülbelül azután egy olyan állapotot idézett elő, amely az ingó vagytonokat első sorban, az ingatlan vagytonokat pedig másodrendüleg érintette. Ebben találja magyarázatát, hogy nagyobb vagytoneltolódások idéztettek elő. Az említett tételből vonhatjuk le a logikus következtetést, amely következtetés levonásában azonban lényegesen el fogok térni T e l e s z k y tisztelt barátomtól. (Halljuk! Halljuk!)

Midőn én következtetésemet levonom és a jövő teherviseléséről szólok, nem hagyhatom figyelmen kívül azt, hogy ennél a jövő teherviselésnél az újabb adózási ideákat feltétlenül érvényesíteni kell. A szociális ideákat, ameddig azok józanok és okszerűen megvalósíthatók, meg is kell valósítani, de nem szabad a végletekbe vinni azokat, mert a végletek mindig rombolást okoznak. Ha én a teherviselési képességen túl megyek és az egyenlőség prokrusztesz-ágyába akarom az összes közérdekeket fektetni, — a vagyoni érdekeket is, — akkor elsősorban egy utópiát akarok megvalósítani, amely csak ideig-óráig tarthatja fenn magát, amely már a megvalósulás pillanatában a legnagyobb egyenletlenséget idézi elő, de másodszor azt is figyelmen kívül hagyom, hogy a nemzeti termelés és a nemzeti fennmaradás érdekeit ez mindenképpen veszélyezteti. Legyünk tisztában uraim, akár birtokpolitikáról, akár vagyonadóról, vagy akár egyéb megterheltekről szólunk is, ha ezeket úgy rendezzük be, hogy el akarjuk venni a vagyonok felső részét, vagy oly módnélküli teherviselést akarunk megállapítani, amely nem teljesíthető, akkor a legnagyobb bünt követjük el közgazdaságunk és általában gazdasági életünk ellen.

Először röviden a birtokpolitikáról egy pár szóban emlékszem meg, mert ez van előtérben. Én mindig a birtokpolitika mellett voltam, a reformok mellett voltam, vagyok és leszek. Elismerem azt a tételt, hogy a helyesebb birtokmegosztás a köznek csak a javára válhat, de nem ismerem el azokból a szempontokból, amelyekből éppen hangoztatták, nem ismerem el, hogy ezt éppen a nemzeti termelés követeli. A nemzeti termelés lehet, hogy későbben, de átmenetileg nem követeli ezt a szempontot. (Úgy van! Úgy van!)

Másodszor, a birtokpolitikát a népesedés szempontjából is meg szokták ítélni. Abból a szempontból, mintha ez a népesség szaporulatára lényeges befolyással volna. Nekem ellenkező a meggyőződésem, a mi társadalmi viszonyainknak hosszú megfigyelése engem arra a meggyőződésre vezetett, hogy a nemzeti szaporodásnak a legnagyobb ellensége: az egyke-rendszer nem a vagyontalanok osztályában, hanem éppen a kisvagyonúak osztályában van meg leginkább. (Úgy van! Úgy van!) Tehát a nemzeti népesedés szempontjából nem tudom ezt a nézetét Teleszky barátomnak elismerni. Igenis, elismerem annak szükségességét, hogy a polgári elemet erősíteni és szaporítani kell, ez tulajdonképpen biztosítás a nemzeti tényezők megerősítése szempontjából. Sőt tovább megyek és elismerem a birtokpolitika kiterjesztését a kisebb parcellákra, mert szükség van erre a nemzeti jólét és a könnyebb megélhetés szempontjából, sőt én főleg éppen ezért vagyok a birtokpolitika mellett. De legyünk tisztában vele, hogy ha helyesen akarjuk megoldani

a kérdést, akkor ne úgy oldjuk meg, hogy a vagyont elveszük, hanem hogy megfelelő kártalanítás útján jussunk a birtokhoz, hogy ez az elvétel magánjogi biztosítékkal is birjon. Ne az állami asszignátákkal, hanem pénzügyi intézeteink hitelével, készpénzével igyekezzünk dolgozni, szóval mindenképen magánjogi biztosítékokat keressünk. Ám örködjünk szigorúan, nehogy ez visszaélésekkel járhasson, de másfelől mindenképen engedjünk szabad kezet. Ezen a téren nem fogunk tudni sikerrel működni és nem fogunk tudni nagy eredményeket elérni, ha teljesen altruisztikus alapon járunk el, hanem emellett a tisztos polgári haszonra irányuló tevékenységgel kell ezt a kérdést sikeresen megoldani. (Úgy van! Úgy van!)

A második szempont, tisztelt Uraim, amelyet szintén tekintetbe kell vennünk, a szociális szempont. Itt a többek közt arról van szó, hogy különösen súlyt fektetünk a luxus-cikkek megadóztatására. Hát, tisztelt Uraim, én aki a legnagyobb tisztelője vagyok az egyszerű polgári életnek, de egyúttal a polgári jólétnek is, a luxus-adókra valami nagy súlyt nem fektetnék. Ezeknek az adóknak van egy bizonyos tere, amely pénzügyileg vámokban, szoros értelemben véve: pénzügyi vámokban nyilvánul meg. A luxus-életnek ez a megadóztatása rég divatban van és újabban egyes luxus-cikkeknek forgalmi adójával bővült. Nem tudnám megérteni, miért legyünk kénytelenek a jövőben még fokozottabb mértékben megadóztatni a luxust. De azután, ami a luxus azon részét illeti, amely az ipari és kereskedelmi tevékenységekkel van összeköttetésben, én óva intenék mindenkit attól, hogy ehhez hozzányuljon.

Nékünk e tekintetben szomorú tapasztalataink vannak. Voltak már nálunk ily luxus-adók, s amikor ezeket a luxus-adókat behoztuk, hát először is már a behozatalnál nagyon csalódtunk, mert láttuk, hogy a tervezet tulajdonképpen életbe sem léptethető, mert — ha jól emlékszem — a gazdálkodók miatta gyalog járhattak volna és először is tehát rájuk nézve kellett kivételeket tenni. S mégis mi lett az adó következése? A következése az lett, s az lehetne ma is, hogy például, megemlékezvén a kocsiadóról, a kocsiadó akkor igen szépen fejlődő kocsiiiparunkat egészen megbénította és megakasztotta. Miután nem forgalmi adóról, hanem a kocsitulajdonosok állandó megadóztatásáról volt szó, az eladó kocsik ezerszámra maradtak meg, s ha nagyobb kocsiraktárakba megyünk el, akkor ott ezekből a régi kocsiból még mindig találhatunk. (Derűlség.) A kocsigyártók nem tudtak becsületes kocsit előállítani és válság fenyegette az egész ipart. Most pedig nézzük, hogy most hogyan állunk? Ma — hogy ugyanennél az iparágnál maradjunk — nekünk igen szép és fejlett kocsiiiparunk van. Kocsijaink kivitel tárgyát képezik. Nemcsak a szomszédos államokba, de még messzebbre is. A mi kocsiiiparunk bizo-

nyos tekintetben valóságos unikumokat állít elő, amely unikumok a kényelmet teljesen szolgálják, s a modern fejlődésnek teljesen megfelelnek. Mármint, ezt a meglévő ipart elősegíteni és előmozdítani kötelességünk, kötelességünk anyagukat előteremteni és lehetőleg azt kívánni velük, hogy mindig prima árút állítsanak elő. Mondom, kocsiiparunkat, amely egyik legjelentékenyebb iparágunk, ha nem is az értéke, de a terjedelme tekintetében, nem szabad így megölnünk.

Csak példaképen hoztam fel, tisztelt Uraim, hogy hozzáfűzzem ehhez, hogy a luxus-adókat csak azon szempontból lehet megítélni, hogy azok vissza ne hassanak a közgazdasági fejlődésre és a közgazdasági tevékenységre. Én nem tartozom azok közé, akik azt mondják, hogy minden ipar a luxus-iparral kezdődik, de az iparfejlődésnek van egy feltétlen iránya és ez az, hogy tulajdonképpen a konzumképesebb embereket választja ki. Node, ha így van, akkor mégis csak be kell látni, hogy igen sok téren az ipari fejlődés kiinduló pontját éppen a luxus-ipar alkotja. Én nem tartozom azon iskolába, amelyik III. Napoleon alatt különösen Franciaországban fejlődött ki és ahol azt a tételt állították fel, hogy a luxus tulajdonképpen a nép között is új javakat teremt és ilymódon emelőleg hat az egész közgazdasági életre. Én ennyire nem megyek, de azt merem mondani, hogy ha nem kiméljük bizonyos tekintetben a luxust és nem kiméljük különösen a művészi luxust, a művészetet, akkor ne számítsunk mi egy emelkedettebb szellemű Magyarországra. Csak gondoljunk vissza arra, hogy mi is volt a mi művészetünk addig, amíg nem volt tehetős az ország. A művészet és sok tekintetben a tudomány, illetőleg az ezekkel összefüggő iparágak mind arra vannak utalva, hogy az országnak egy jól szituált társadalmi osztálya legyen, amely a szükségleteit e téren is ki akarja elégíteni. Én tudom, hogy mi messze állunk attól, ahol például az Északamerikai Egyesült-Államok állanak, ahol tulajdonképpen nagy vagyonok szerzése idézte elő az egyetemek és jótékony intézetek felállítását és ahol nagy vagyonok szerzése maga után vonta az egész luxus-iparnak és a vele kapcsolatos tudományoknak is a fejlődését. De ha mi csak valamennyire is ebben az irányban akarunk haladni, akkor tisztában kell lennünk azzal, hogy egy jól szituált osztály ilyen szükségleteit nem szabad túlságosan megterhelnünk, mert ezáltal az emelkedettebb szükségleteknek az iparát, a művészetet, a tudományt, stb. sujtjuk. Hiszen tudjuk, hogy a nemzetek élete nemcsak nyelvükben és anyagi erejükben nyilvánul meg, mert a nyelvében és anyagi erejében élt régi népek közül már sok eltűnt, míg azon régi népek neve, amelyek művészetük és tudományuk által váltak ki, még ma is emlékezetesek maradtak. (Úgy van! Úgy van!) Éppen a napokban fejtette ki Olaszország egyik képviselője azt, hogy az olasz egység, a mai olasz emel-

kedettség, tulajdonképen Olaszország művészeinek, tudósainak, költőinek köszönhető és legyünk tisztában valóban azzal, hogy egy nemzet ereje nemcsak az anyagiakban, hanem szellemiekben is rejlik és nem szabad semmiképen sem az e téren felfokozódó igényeket csökkenteni. (Úgy van! Úgy van!)

Hogy az egyéb bevételekről is szóljak, hát itt bizony kénytelenek leszünk emelni adóinkat és itt tisztelt barátommal, Éber Antallal jövök némiképen ellentétbe. Nem voltam szerencsés jelen lenni az ő felszólalásánál, de úgy értesültem, hogy a jövedelemadóban akarta koncentrálni az állam bevételeit. A jövedelemadóban való koncentrálni teoretice igen szép és talán a legszebben fest és van is benne valami igazság, de csak egyre vagyok bátor figyelmeztetni, még pedig arra, hogy: a jövedelem kipuhatolása soha, de soha nem lesz és nem lehet tökéletes. De nem azért kérem, minthogyha ez valóban nem lenne lehetséges, ez lehetséges volna, de csak olyan eszközök alkalmazásával, amelyek az egyéni szabadságot és viszonyokat annyira korlátozzák, hogy ha csak megsérteni nem akarjuk az egyéni szabadságot, akkor lehetetlen azt valóban ki is puhatolni. Ha arra is törekszünk, hogy az adómorál tényleg érvényesüljön, igen hosszú ideig fog tartani, amíg valóban eredményt fogunk tudni itt elérni.

Igen kevés kilátás van arra, hogy az adómorálnak olyan tökéletes formáját érjük el, amelyre az adózást egyedül alapítani lehetne.

Én hosszú közéleti prakszisomban az adómorálnak legkülönbözőbb formáit láttam. Láttam ezt nagyúri kiadásban, főúri kiadásban, paraszt kiadásban, láttam pajeszes kiadásban, de láttam reverendás kiadásban is. (Derültség.) Bocsánatot kérek, erre az adómorálra építeni, mint egyedüli pillérre az állam bevételeit ráhelyezni nem lehet. Nem lehet ezenkívül azért, mert bármennyire is megvolna ez az előző feltétel, hosszú idő kellene ahhoz, amíg kidolgozható lenne ez a jövedelemadó. Hiszen amikor a jövedelemadót életbeléptettük, akkor tulajdonképen a helyzet az volt, hogy nem annyi adóalanyra terjesztettük azt ki, amennyire azt kiterjeszteni kívántuk. S mégis úgy kombináltunk, hogy négy-öt évre lesz szükség, míg az adóalapot e szűkebb körben kimunkálni képesek leszünk. Ma a kisebb jövedelmekig leszállva, igen mélyen leszünk kénytelenek belemenni az adózásba ezen jövedelemadónál és így még inkább kérdéses, hogy hány év alatt tudjuk azt kimunkálni úgy, hogy valóban traktabilis operáció legyen. Erre nézve sem jósolni, sem jótállást vállalni nem tudnék, de nyilvánvalóan arra a következtetésre kell jutnom, hogy egyéb állami jövedelmeinkre is kénytelenek leszünk ezentúl nagy súlyt fektetni.

Legyünk elkészülve, hogy hozadéki adóinkat — és itt nem Budapestet értem, ahol a házbéradó úgyszólván már a végletekig ki van merítve, hanem igenis a földadót és az azzal összefüggő adókat — továbbá a

kereseti adót s talán kisebb mérvben a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adóját is kénytelenek leszünk emelni.

Bármilyen modernnek látszó követelés is volna, hogy a közvetett adókat ne érintsük, mert minden olyan adó, amely az egyéni szükségletet érinti, nagyon természetes, hogy kevésbé egyenlően érinti a vagyonosat, mint a kevésbé tehetőset, úgy, hogy itt a tehetősebbek fokozottabb megadóztatása úgyszólván lehetetlenség, még sem nélkülözhetjük mi ezeket. Nekünk egy magasabb feladatunk van, nekünk az a feladatunk, hogy az állam szükségleteit kielégítsük, még pedig gyorsan és minél előbb térjünk rá az említettem útra, mert higyjék el, tisztelt Uraim, hogy a jövőnkbe vetett bizalom, de még önbizalmunk is csak akkor fog feléledni, ha látják azt, hogy mi tényleg és komolyan hozzálátunk a dologhoz és ügyeink rendezéséhez. (Ügy van! Ügy van! Taps.)

Itt nincs késedelemre idő. Ez a magasabb állami érdek hátráltatja azt a megengedett szociális kívánalmat, hogy a fogyasztási adók terén lehetőleg mellőzzük az emeléseket. (Ügy van! Ügy van!) Mi kénytelenek leszünk arra ügyelni, hogy a monopóliumokat ezentúl jobban kihasználjuk. És itt kérem Önöket, hogy ne értsenek ez alatt nem tudom micsoda kereskedelmi, vagy ehhez hasonló monopóliumot, hanem azon szokásos monopóliumokat, amelyeket a közgazdasági tudomány megérlelt és az újabb viszonyok is felszínre hoztak. Mi ezeknek a kihasználását, még pedig gazdaságos kihasználását, a kereskedelmi elvek érvényrejuttatása mellett, a magánipari tevékenység tapasztalatainak érvényrejuttatása mellett, ezentúl kénytelenek leszünk jobban hasznosítani.

Hogy mi az állam kezéből idegenek kezébe juttassunk egyes állambevételi forrásokat, ehhez hozzá nem járulhatnék. Ilyen eszmék minduntalan felmerülnek, így példának okáért felmerült egy ilyen eszme a dohányjövedékekre is, sőt már nálunk tárgyalások is folytak ebben az irányban. Nos, én óva intem ettől az országot, tisztelt Uraim, mert itt nemcsak az adót adjuk ki a kezünkből, hanem magát az ipart is, amelyet másképp is modernizálhatunk, de ha kiadjuk a kezünkből a monopóliumot, akkor elesünk attól a kiviteli haszontól, amely dohánytermelésünk fölöslegeinek értékesítése folytán keletkezik, már pedig ez gazdasági szempontból egyáltalán nem tekinthető közömbösnek. Ezt csak példaképen hoztam fel annak az igazságnak a megerősítésére, hogy állami jövedelmeket bérbeadni a legveszedelmesebb kibontakozási eszköz. (Ügy van! Ügy van!)

Az említett állami bevételeken kívül, egészen őszintén bevallom, hogy én lehetetlennek tartom azt, hogy a konzekvenciákat le ne vonjuk a premisszákból és ne térjünk át egy nagyobb vagyoadóra is. Az erre való áttérés szerintem mellőzhetetlen lesz. Igen sok argumentum hozható

fel az ellen, hogy különben is meggyengült társadalmunkat és közigazdaságunkat nem terheljük-e meg nagyon egy nagyobb vagyonadóval, hiszen a kisebb vagyonadó igazságát elismeri mindenki, ez minden modern adórendszerben helyet foglal. Én azt hiszem, hogy ezen túlmenve lehetetlen lesz a nagyobb vagyonadót magát teljes egészében elejteni.

Ha mi komolyan foglalkozunk azzal a gondolattal, hogy gazdasági viszonyainkat s ezek előfeltételét, valutáris viszonyainkat rendezzük, akkor elsősorban tisztában kell lennünk azzal, hogy micsoda eszközök is állanak rendelkezésünkre, mert addig várni, amíg közigazdaságunk fel fog virágozni és önmagában képesíteni fog bennünket a nagy terhek törlesztésére, én azt hiszem, hogy teljesen lehetetlen. Ez vagy nagyon későn következnek be, vagy pedig egyáltalán sohasem, mert nekem az a meggyőződés, hogy ennek a fellendülésnek egyik feltételét az képezi, hogy minden téren komolyan foglalkozzunk a dolgok szanálásával.

Nézzük, mik is állnak rendelkezésünkre, tisztelt Uraim? Az egyik eszköz lett volna, vagy inkább az egyik mód: a pénzünk lebélyegzése, ami meg is történt. Ez a lebélyegzés, ha a pénzügyi eszközök csakugyan bevonattak volna és nem adatnának ki újra, kétségtelenül jelentékenyen közrehatna arra, hogy valutánk értéke emelkedjék. Azonban, amikor bevonják a pénzeket, de azokat újra kiadják, néhány hónap múlva a pénzforgalmi eszközök sokasága tekintetében ugyanott tartunk, ahonnan kiindultunk, sőt odajutunk, hogy a további szükségletek kielégítése végett — ha azok nem rendeztetnek — egyenesen képtelenek leszünk rendes és megengedett eszközökhöz nyulni. Én a lebélyegzésben, vagy mondjuk: pénzértékünk valódi értékére való leszállításában, igen gyenge eszközt látom csak a kibontakozásnak, s a teljes megoldást alig remélhetem ettől. Sőt arra számítok, hogy e téren csak átmenetileg fogunk tudni ily eszközökkel segíteni.

Mi marad hát hátra, tisztelt Uraim, mert a mai állapotot nem tűrhetjük. A vagyonadóval sokban lehet segíteni a dolgon, sokan azonban túlbecsülik ezt a vagyonadót. Én itt őszintén kifejezést adok abbéli nézetemnek, hogy ez a vagyonadó nem lehet túlságos. Ha túlságos lesz, akkor csakugyan azzal a megbénító hatással fog járni, amelytől általában félünk. Ne feledjük, hogy a vagyonadó és a jövedelemadó tulajdonképpen egy alapon, a jövedelemen nyugszik. Lesznek esetek, hogy a vagyonból egy részt elveszünk, s azzal mint vagyonadóval számolunk el, de ne higyjük azt, hogy ez mindenütt lehetséges. Lehetséges liquid papiroknál, de már alig lehetséges részvényvállalatoknál, mert egyéb érdekek követelhetik tulajdonképpen a részvény megtartását. Azt se feledjük, hogy ez az elvétel értékpapiroknál sohasem egy határtalanul érvényesíthető dolog, mert ha azok egy részét piacra dobom, nemcsak azt érem

el vele, hogy a tulajdonostól ezt az értékpapírt veszem el, hanem a piacradobás által a tulajdonosnak megmaradó értékpapirjai is csökkenni fognak értékükben.

Ezek után természetesen, hogy ki kell jelentenem, hogy én, mint helyes megoldásra, a törlesztéses vagyonaóra gondolok. Ha egy reálisan felvett vagyonnak az értékét vagy jövedelmezőségét általában öt százalékkal veszem le, akkor ezen öt százalék fejében én azt hiszem, hogy a törlesztési időtartamra sem vehetünk el többet, mint két százalékot és ez már a maximum. Tehát a vagyonaómaximum adva van azáltal, hogy mérsékelt kamatszámítás mellett a törlesztési idő alatt mi törleszhető évvel a két százalékkal.

Tisztelt Uraim! Én nem akarok számszerű tételekbe bocsátkozni, de ha behozzuk a vagyonaót és a kellő keretek között maradunk, akkor az én nézetem szerint ez a vagyonaó a mi függő köteleességeink fedezésére elegendő lesz, de nem lehet elegendő minden államjegy, bankjegy, egyáltalán nem a hadikölcsön, s a többi adósságok fedezésére. Ezáltal az államjegyeknek csak egy részét leszünk képesek törleszteni. Mindezt pedig azért mondom el, hogy ne ringassuk magunkat illuziókba, mert ez nagy csalódásokat okozhat.

Azok a nagy csalódások, amelyek a lebélyegzésnél értek bennünket, ahol sokkal többre számítottunk, mint ami valóban sikerült, megisméltőlhetnek a vagyonaónál. S ha tisztán erre építünk, az utolsó ütőkártyát is kiadjuk kezünkől. Egyenértékű súlyt kell fektetnünk minden közszolgáltatásra.

Mi nem szorítkozhatunk egyedül az egyenes adókra, amellet, hogy emelnünk kell egyenes adóinkat, s kapcsolatban ezekkel jövedelemadóinkat és többi adónemeinket is. Ki kell használnunk teljes mértékben közvetett adóinkat és azonkívül, mint ahogy erre már céloztam, mellőzhetetlen egy nagyobb vagyonaónak a behozatala, egy olyan nagy vagyonaóó, amely nem hat megsemmisítőleg a gazdasági tevékenységre, annak fejlődését, még pedig karöltve a jövedelemadóval, biztonságban hagyja olyan mértékben, hogy a vagyonaó állagának megsemmisülése nélkül, szóval csorbítás nélkül, képesek legyünk közköteleességeinknek eleget tenni.

Ha mi ezeket valóban foganatosítjuk, akkor ezekkel karöltve áttérhetünk arra, hogy megállapítsunk egy bizonyos relációt, vagyis megállapítsuk pénzünk valódi értékét.

Én, tisztelt Uraim, nem osztom azoknak az aggályát, akik egyes előforduló jelenségek után akarják a mi pénzünk valódi vásárlóképességét megállapítani. Szó volt több ízben arról, hogy külföldön a mi pénzünk vásárlóképessége körülbelül két és fél százalék, a belföldön pedig öt százalék. Nos én azt proponálom, hogy ne ítéljük meg a vásárlóképessé-

séget a piaci árak után. A káposztának, a lisztnek és nem tudom még minek a szükségleti ára óriásilag emelkedhet és én kénytelen lehetek ezért túlságos árat is fizetni, de azért a szükségletem kielégítése, az én függő viszonyom még nem a pénzérték maximumának mértéke. Úgy okoskodnak egyesek, hogy a pénz leszállt értékben annak huszadrészére. Én azt mondom, hogy ez kishitűség és a külföld előtt nem is szabad ezt így feltüntetnünk, mert nem felel meg a valóságnak, hogy pénzünk belső értéke és vásárlóképessége ennyire süllyedt volna. Én határozottan óvást emelek az ilyen dolgoknak terjesztése ellen. A mi pénzünk vásárlóképessége sokkal nagyobb ennél. Hiszen ingatlanokat és egyéb dolgokat vásárolnak, kötelezettségeket állapítanak meg, adósságokat fizetnek a mi pénzünkkel, s hogyha ez megtörténik, akkor mégis csak kell, hogy valami értéke legyen a pénzünknek és csak méltóztassanak arra gondolni, hogy ezeket a tartozásokat redukálni még senkinek sem jutott az eszébe. Nekem az a nézetem, hogy amikor relációkat állapítunk meg, akkor bizonyos tekintetben magasabban kell tartanunk a színvonalat, mint tulajdonképpen amekkora pénzünk belföldi vásárló ereje. És pedig azért, mert amint említettem, ingó és nem fundált értékekről, emellett ingatlanokról is lévén szó, alacsony reláció mellett ezek igen terhesen vették igénybe és esetleg nagy bajokat idézhetnek elő. Az összességnek ezt a teherviselési képességét honorálnunk kell és valamivel magasabban, legalább tíz százalékkal magasabban, kell megállapítanunk a pénz nominál értékét a vásárlási képességnél. Legalább ezen az úton jusson némi kárpótlás azoknak, akik a pénzlebélyegzés folytán jelentékenyen vesztek vagyonukból vagy tisztán pénzértékben elhelyezett vagyonnal bírnak.

A reláció megállapításánál nem akarok számszerű összegekbe bocsátkozni, mert semmitem lenne elhibázottabb dolog, mint számszerű összegeket felállítani. Látszólag igen könnyű dolog volna ez, de ha ezeket a számokat a cselekvés nem követi és ha minden intézkedést nem karöltve és organikus egészében csinálunk meg, akkor ennek nincs is semmi értéke. Meggyőződésem az, hogy ezt a képzelt alacsony relációt azok sem akarják, akik utaltak rá, azok is el akarnak érni ennél magasabb relációt, csak hogy ők másképp gondolkodnak, mint én és ennek a magasabb relációnak a megállapítását későbbre halasztják, midőn annak a hatása nem lehet olyan, mint ma, szerintük. A reláció meg nem állapítása rombolólag hathat, nekünk tehát mielőbb karöltve gondoskodnunk kell, hogy a pénzügyi eszközök tekintetében legalább a megélhetési cikkekre nézve, a mindennapi életet elviselhetővé tegyük. (Úgy van! Úgy van!) Mert ha mi úgy beszélünk, hogy e szükségletek kielégítésénél a két és fél százalékos reláció alapján gondoskodhatunk és az így átszámítható árak lesznek az irányadók, akkor tulajdonképpen a rombolás terére lépünk.

Nekünk nem az az érdekünk, hogy a világpiac ezen képzelt árai itt benn érvényesüljenek, hanem az, hogy az itteni életviszonyoknak megfelelő áron tudjunk élelmicikkeket adni és ennél ne drágábban, sőt olcsóbban, ha lehetséges. Mert méltóztassanak elhinni, hogy tulajdonképen ettől függ a mi gazdasági egyensúlyunk.

Mindenki tudja, hogy a munkakedv nem tud nálunk magának tért hódítani. A legkülönbözőbb ürügyek alatt tartózkodnak az emberek a munkától és ez lehetetlenné tesz minden gazdasági tevékenységet. Én nem tudok elképzelni más kibontakozást, minthogy közvetlenül a termelők életszükségleteinek kielégítését olcsóbb pénzen tegyük lehetővé, minthogy egy olyan relációt állapítsunk meg és tartsunk fenn, amellyel a célt valóban el lehet érni. Ha ez azután meg fog történni, akkor merem remélni, hogy megindulhat a gazdasági tevékenység. Enélkül azonban, tisztelt Uraim, ha mi figyelem kívül hagyjuk ezeket a szempontokat és nem gondoskodunk arról, hogy ezek az elsőrangú élelmiszükségleti cikkek illő áron legyenek kielégíthetők, ha nem gondoskodunk arról, hogy pénzünk valódi bevásárló értéke minden tekintetben, az intézkedések egész sorozatával biztosítsuk, akkor ne számítsunk kibontakozásra, akkor még nagyobb katasztrófák után sikerül csak majd egy újabb rendes gazdasági életet felvirágoztatni.

Nagyon köszönöm, hogy szivesek voltak felszólalásomat meghallgatni és ezzel be is fejezem rövid előadásomat. Ismétlem: mellőzhetetlen szükségét látom a gyors tevékenységnek, amelyre haladékat nem tűrő szükségünk van: a kiadások redukciójában, a bevételek fokozása és biztosításában és pénzünk értékének megállapításában rejlik kulcsa a sikeres megoldásnak. Az intézkedések mindhárom irányban együttesen kell, hogy megindíttassanak, még pedig azonnal, mert méltóztassanak elhinni, hogy a felocsudás és a felébredés ott kezdődik, ahol ezek az intézkedések egész határozottsággal először látnak napvilágot. (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)

Gróf Wickenburg Márk: Tisztelt Közgazdasági Társaság! Nincs szánkomban az egész magyar pénzügyi problémára kiterjeszkedő előadást tartani. Noha — ha a pénzügyi problémánkat így osztjuk részekre: az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, a hadiadósság rendezése és ezzel összefüggőleg az egyszeri hadiadó, és a valutakérdés, — ezek a részek gyakorlati elintézésükben egymástól alig választhatók széjjel, mert lényegükben is és eszközeikben is egymást sokban fedezik, mégis csak a valutakérdésről akarok néhány szót szólni. Saját tépelődéseim

tárgya ugyanis leginkább ez a kérdés volt és mikor Teleszky János barátom igen brilliáns előadását hallottam, láttam, hogy nézetei e kérdésben több tekintetben egészen egyeznek az én nézeteimmel, némely tekintetben azonban egymástól eltérünk. Ez a körülmény indított arra, hogy szót kérjek és szíves türelmüket néhány percre igénybe vegyem.

Úgyhiszem, t. Uraim, nem vagyok ellentétben a t. előadó úrral, mikor azt mondom, hogy a magyar finanszióproblémát a valutánál kell megfogni. A magyar valuta felfejlesztése, bel- és külföldi értékelésének igen kiadós javítása nélkül kísérleteink államháztartásunk egyensúlyának megközelítésére nem fognak sokra vezetni. Termelési és szociális bajaink enyhítése is ezt feltételezi; például az ipari termelésnek ismét közgazdaságunk szolgálatába való teljesebb beállítását sem igen tudom e nélkül remélni. Teoretikusan igenis elképzelhető, hogy az államháztartás egyensúlya a valuta alacsony nivóján jöjjön létre; gyakorlatban még sem tartanám egyhamar lehetségesnek, már azért sem, mert a szükséges bevételeket nem tudjuk megszerezni. À longue vue erre törekedni pedig nemcsak nem lenne kívánatos, de nézetem szerint éppenséggel szerencsétlen gondolat, mert a valutának alacsony nivón való perpetuálását jelentené, amit szerencsétlenségnek tartanék.

Helyeslem azt a nagy jelentőséget, amelyet Teleszky barátom és az igen tisztelt előttem felszólaltak is a termelés megindításának és helyreállításának a valuta javulása szempontjából tulajdonítanak. Az kétségtelen, hogy a mai árnivóban az árú kínálatának hiánya játsza a túlnyomó szerepet. Hiszen az árnivó olyan országokban, hol a háború alatt külföldi követelések és aranykészletek busásan fölhalmozódtak, ezt világosan mutatja. Hogyha azonban elképzelem, hogy anélkül, hogy a valutához hozzányultunk volna, a termelés egészen normális árúkinálatot hozott létre, úgy azonnal kidomborodik a szituációnak másik beteg oldala, az infláció. És ha már most azt kérdezem, hogy hol fekszik az államnak primordiális feladata, a termelés terén, vagy az infláció oldalán, akkor feltétlenül azt felelem, hogy ezt a feladatot az infláció megszüntetésében találom meg. A termelés, ha az állam nem akadályozza, hanem előfeltételeit elősegíti, magától is lábra tud állani, az inflációt ellenben más, mint aki okozta, az állam, nem képes se csökkenteni, se megszüntetni.

Eddig, úgy hiszem, csak nüanszokban térek el tisztelt barátomtól, az előadó úrtól, de mélyebbre menő ellentét van köztünk, amikor ő az inflációval szemben két kardinális eszközt ajánl, mint orvosságot. Az egyik a hadiadó és azon a nivón, amelyre ez az eszköz a valutát felvitte, a devalváció.

Teleszky János: Én a pénzláb leszállítását mondtam, ez egészen más.

Gróf Wickenburg Márk: Ez is devalváció és annak is nevezem. A hadiadót a hadiadósság bevonására kell fordítani, és pedig arra az adósságra, amely az inflációt okozza: a pénzjegytömeg és részben a hadikölcsön; ez helyes és enélkül nem is tudunk boldogulni; amit a közgazdaságnak okozandó kárról hallottam, az nem tudott arról meggyőzni, hogy ezt az eszközt mellőzzük.

Úgy, mint előttem szólott nagyérdemű tagtársunk, én is nagyon sajnálom, hogy a hadiadónak azt a módját, amely az infláció csökkentésére par excellence lett volna hivatva, a pénzjegyek egy részének bevonását, a pénzügyminiszter már is foganatosította, anélkül, hogy abban a helyzetben lett volna, hogy ezt az intézkedést a jelzett célnak szolgálatába állítsa. Ha ezt teszi, sokkal radikálisabban is járhatott volna el, az összes pénzjegykategóriákra kiterjedőleg, sőt címletek kiszolgáltatását is mellőzhette volna, mert a közönség részéről hozott áldozat ez esetben a címletek nélkül is megtalálta volna a jutalmát. Nem hiszem, hogy ugyanilyen intézkedést még egyszer meg lehessen tenni, magában véve sem és az ódiomot sem fogja kormány vállalni. Mindenesetre szükséges lenne, hogy a közönség e tekintetben világosan lásson, mert a félelem a készpénzt váratlanul fenyegető csapásoktól súlyosan nehezedik a közgazdaságra és a legfurcsább és egészségtelenebb tüneteket teremti.

A hadiadó eredményének a valuta javára fordítása után azonban önként megállani és a devalvációhoz nyulni nem szabad. Senki sem állíthatja máma, hogy a hadiadón felül egyéb pénzügyi eszközünk a valuta javára nem lesz; egyenesen célba venni, hogy akár lesz módunkban a valutát a régi nivóra emelni, akár nem lesz módunkban ezt tenni, egy bizonyos közbeneső ponton megállunk, ezt teljesen hibásnak tartom.

A valuta javítását folytathatjuk külföldi kölcsönökkel. E tekintetben nem vagyok oly pesszimista, mint *Teleszky* barátom. Azt hiszem, hogy ha pénzügyeink rendbehozatalára a komoly törekvés látható lesz, pénzt is fogunk kapni. Valutánk rendezettsége nemzetközi érdek is. Másfelől aggályosnak sem tartom, hogy valutánk rendezésére külföldi kölcsönpénzt használjunk fel. Nemzeti gazdálkodásunk egy igen fontos forgótökéjét rontottuk meg és veszítettük el háborús és folytatólagos papírpénzpolitikánk folytán, a rekonstrukcióra külföldi tőkét kölcsönvenni a leghasznosabb és legsürgősebb beruházás, amely elképzelhető.

A devalvációt az előadó úr maga is a valutarendezés legdurvább és legigazságtalanabb módjának mondja. Áll ez a devalváció azon módjára is, amelyet ő kilátásba vesz. Kizárólag egy vagyont kategóriát sujt. Nemcsak az államhitelre mér súlyos csapást, de a hitelre általában, a jogrendbe vetett bizalmat ássa alá. Az állami kölcsönkötvényre, a záloglevélre, a takarékpénztári betétre, a bankrészvényre, a prioritási köt-

yényre stb. a jövő Magyarországnak is szüksége lesz. Nem szabad mindezeket végleg diszkreditálni. Nagyon súlyosan esik latba nézetem szerint, hogy a károsodott egészen egyoldalúlag a középosztály lesz, amennyiben nem földből él, az intellektuális, a kulturember, kinek mérsékelt vagyonát a háború és a reá következő idő súlyosan megviselte; országunknak arra, hogy ez az osztály, amely gazdaságilag úgyszólván gyenge, el ne süllyedjen és gyermekeit felnevelhesse, óriási szüksége van.

Pénzünk helyreállítására egy bizonyos procentust reászáni és azután megállani, egészen önkényes dolog. Csak ha közgazdaságunk teljes inszufficienciája bizonyosodik be pénzünk teljes helyreállítására, akkor gondolhatunk az érték fixirozására az eredetitől eltérő nivón.

Ennek azonban két feltételét tartanám szem előtt. Az egyik az, hogy ez a fixirozás legyen teljes, felfelé és lefelé, és tartós, tehát teljes rendezés. Másképen nincs célja, sőt esetleg újból kezdhethetjük. A felfelé való kilengések megszüntetésével nem tudnék megelégedni. Nagyon jól értem T e l e s z k y barátom aggályait, amelyeket a valuta emelkedésével szemben a beruházások szempontjából táplál. A süllyedő, lefelé lengő valuta hatásával nagyon behatóan foglalkoztak a 70-es években, mikor a német agráriusok a süllyedő valutában rejlő exportprémiumot dicsérték. De kimutatták ezzel szemben, hogy ily helyzetben levő ország igen rosszúl jár, mert drágán vesz és olcsón ad el. A lengések felfelé és lefelé való korlátozásának, és pedig tartós, állandó korlátozásának azonban a valóságban súlyos feltételei vannak, és pedig az államháztartás egy bizonyos rendezettsége és még inkább a fizetési mérlegnek kedvező alakulata. Már most azonban, t. Uraim, ezen feltételnek a felismerésében és konstatálásában bizonyos értelemben ajánlatomnak a visszavonása is bennfoglaltatik; mert ha oda eljutunk, hogy a fizetési mérlegünk jó és a budgetünk rendben van, akkor jóformán ugyanazzal az erőfeszítéssel a 105 centimos koronát is helyreállíthatjuk.

A másik feltétel, amelyhez a korona értékének az eredetinel alacsonyabb nivón való fixirozását fűzném, az, hogy a pénz értékelése bizonyos tartós nyugpontra, megállapodottságra jutott legyen. Ebben a tekintetben egy bizonyos analógiát nyujtana az 1892. évi művelet. Egyebekben nem helytálló a pénzláb leszállítása szempontjából a hivatkozás az 1892-iki analógiára. Jogilag nem, mert nem volt aranyértékünk, az arany és ezüst közt sem volt törvényes relációnk. Az ezüstpénzláb elvesztette volt jelentőségét, tényleg és törvényesen ingadozó papírértékünk volt, amelyet célszerűségi szempontok alapján szabadon konvertálhattunk aranyértékre. Gazdaságilag a reláció nemcsak a momentán állapottal számolt, hanem évtizedek fejlődését vehette figyelembe és amennyire az egyáltalában lehetségesnek mutatkozott, a vagyonok egyes kategóriáinak sérelme

nélkül állapított meg. Nem tartanám helyesnek, ha valaki azt mondaná, hogy arra a nyugpontra már elérteztünk, mert a valutánk bel- és külföldi értékelésének már évek óta csökkenő tendenciája van és a jelenlegi mély állás is huzamos idő óta tart. Tévesnek tartom ezt a felfogást. Szubjektive véve a pénz állapotát mindenki akut betegségnek tartja, amelyből van gyógyulás; úgy is mondhatnók: hogy a pénze keveset ér, azt mindenki látja, de hogy a tőkéje nagyrészen elveszett, erre a közönség nincs elkészülve, és ennek dekretálását jogfosztásnak érezné. Objektive véve az obligációkban elhelyezett vagyon a háború óta a hadikölcsönökön kívül más kategóriákban alig szaporodott. Ezt következtetem abból, hogy a jelzálogintézetek a pénzérték süllyedése óta kevés obligációt adtak ki, a süllyedés akcentuálása óta éppen nem. Az állam a hadikölcsönökön kívül csak függő kölcsönöket kontrahált. A hadikölcsönnek egy nagy tömege a régi obligációs vagyonok kicserélésével lett elhelyezve. Amennyiben új, könnyen és alacsony pénzérték mellett szerzett vagyonok nyertek obligáció-jellegű elhelyezést, erre mindjárt reá térek.

És pedig Teleszky János barátom egy gondolata kapcsán, amellyel éppen nem tudok egyetérteni. Ha jól értettem, ő a non posse-n túl még an sich is lát egy indokot a pénzláb leszállítása mellett, amennyiben azt a vagyoneeloszlás egy korrektívumaképpen gondolja alkalmazandónak. Ugyanis a rossz pénzben elhelyezett vagyonok, ha jó pénzt fognak érni, indokolatlan hasznot és igazságtalan vagyonegyszórási tüneteket fognak eredményezni. Minthogy mindenféle reálvagyon ára a pénz vásárlási erejének emelkedésével arányban természetesen értéknívója felé visszahajlik, kizárólag az obligáció természetével bíró vagyonokról lehet csak szó. Csakhogy, bocsánatot kérek, a pénzláb leszállítása egészen egyformán üti a régi és az új, a jó pénzben és a rossz pénzben elhelyezett ilyenmű vagyonekat. Korrekturának tehát ez a módszer nem szerencsés. Az alapgondolatot, hogy a probléma, amelyet a t. előadó úr ezzel a módszerrel akar megfejtetni, existál, elfogadom, de a megfejtést a hadiadóban keresném, annak progresszivitásában és az adóalapnak keletkezése és természete szerinti differenciálásában. Amennyiben ezen a téren nem tudjuk megfejtetni ezt a problémát, akkor mondjunk le arról, hogy megfejt-hetjük.

Kétségtelen, hogy a pénzláb leszállítása az államháztartást is kecségteti egy bizonyos nyereséggel, először az államadósságok budget fejezetén, másodsor az államjegyek végleges bevonásánál, vagy megalapozásánál. De ezzel szemben áll egy nagy kiadási többlet a személyi és dologi kiadásoknál, amelyek alakulata a pénz vásárlási erejétől, tehát rendezett valutánál a pénzlábtól fog függeni. Nem tudom, hogy hol mutatkoznék a budgetben a plus. De semmi esetre sem gondolnám, hogy ez a

kamerális nyereség megérje — nem is szólva az államhitelezés káráról — a jogrend felfordítását, amely jogrendnek a fenntartása az állam legelső feladata. Hiszen az a monstruózus a devalváció minden neménél, a pénzláb leszámításánál is, hogy az állam kiterjeszti a saját csődjét az összes belföldi adósokra, a legjobbakra is és kényszerajándékot ad minden adósnak minden hitelező rovására.

Tisztelt Uraim! A mondottakat igen röviden reaszumálhatom abban, hogy mielőbb fogjunk hozzá a valuta gyógyításához; az állami intézkedések ezen a téren az infláció leküzdésére irányuljanak, e célra fordítsuk a hadiadót és külföldi kölcsönöket; mint elérendő célt a korona értékének teljes helyreállítását tartsuk szem előtt.

Nem tudom, t. Uraim, hogy a jelenlevők közül sokan ismerik-e vagy emlékeznek-e Landesberger tanár úrnak egy cikksorozatára, mely még őszkor jelent meg a Neue Freie Presseben. Röviden a lényege Landsberger gondolatának, hogy létesítsenek a beteg valutájú országokban külföldi fizetési eszközökből álló jelentékeny saját tőke felett rendelkező helyek, centrumok, az illető ország külföldi fizetéseinek lebonyolítása céljából. Ezek a helyek feladatukat a giroforgalom igen extenzív alkalmazásával teljesítenék megállapodások alapján, amelyeket egymás között és az idegen jegybankkal kötnének. E megállapodások arra is kiterjednének, hogy a mondott helyek tőkájük egy meghatározott többszöröse erejéig aranyjegyeket bocsátatnának ki, amelyek a giroforgalomban alkalmaztatnának, azonban a belső forgalomban nem szerepelnének.

A gondolat igen figyelemreméltó és a honi termelésre szükséges nyersanyag beszerzése szempontjából is igen érdekes. A jegybank utódlása is megnyílt és ha a készfizető bank attribútumaival felruházott jegybank felállítása nem is lenne célszerű, valamely institúció, amely a pénzforgalommal összefüggésben a piac szükségleteivel közszempontból törődik, nélkülözhetetlennek látszik. Ezt a helyet, amely a pénzforgalmat gondozza és a fizetési mérleget megfigyeli és ellenőrzi, kellene az infláció csökkentésére és eliminálására irányuló tevékenységgel is megbízni.

Nem kell e helyen azt magyaráznom, hogy ebben az utóbbi tevékenységben okos tempót kell tartani. Számolni kell az árak fejlődésének megfelelőleg szükséges fizetési eszközkvantitásokkal, a piac helyzetével és egyáltalán azzal, hogy a medicina ne legyen rosszabb a betegségnél.

Azért a gyógyulási folyamatot nem is képzelem túlságos gyorsnak, noha kétségkívül vannak szempontok, amelyek a gyorsaságot javasolják. Többi között itt van a beruházási és egyáltalában a termelési hosszabb lejáratú kölcsönök kérdése, amelyet Teleszky barátom is kiemelt. E tekintetben nem látnék szerencsétlenséget abban, ha az átmenet ide-

jében hosszúlejárátú aranykölcsönök jönnének létre; sőt a magam részéről abban sem látnék bajt, ha az átmenet alatt egy, a régi koronának megfelelő, mondjuk aranystandard érvényesülne a gazdasági élet különféle viszonylataiban is; mint számítási standard, külön fizetési eszközök létesítése nélkül, természetesen.

Ezekben elmondtam körülbelül, amit elmondani kívántam és nagyon köszönöm, t. Uraim, szíves figyelmüket. (Helyeslés.)

Jankovich Béla: Tisztelt Uraim! Azon kiváló előadók után, akik felszólaltak, én sem tehetek egyebet, mint követni azt a sorrendet és gondolatmenetet, amelyet ők szem előtt tartottak. **T e l e s z k y** János tisztelt barátom általában vázolta az előttünk álló feladatot és jellemző módon jelezte annak megoldását általánosságban. Nála jobban azt senki sem teheti. Az általa tett javaslatokkal az adózás tekintetében nagyjában egyet is értek vele; némileg talán kiegészítve azokkal a korlátozásokkal, amelyeket **W e k e r l e** Sándor őexcellenciája egyes adónemekre nézve javaslatba hozott. Csatlakozom **W e k e r l e** őexcellenciája azon előterjesztéséhez is, amelyet **É b e r** Antal javaslatára nézve tett a jövedelemadó tekintetében. Ha e megegyező felfogás dacára mégis felszólalok, teszem azért, mert eltérek felfogásomban **T e l e s z k y** tisztelt barátomtól a valutakérdésre vonatkozólag. Részemről tehát elsősorban ezzel a kérdéssel óhajtok foglalkozni és csak utolsónak érintem a vagyonadó kérdését, amennyiben az a valutareformmal kapcsolatos.

Ha jól értettem, **É b e r** t. igazgató úr attól várja valutánk javulását, hogy exportunk majdan megjavul és ezáltal annak értéke természetes úton fog újra emelkedni. Úgy gondolja, hogy a külföld nálunk vásárlásokba fog bocsátkozni, de meg, természetes úton is hiszi, hogy valutánk újra emelkedhet. Ennek a lehetőségét kis ázsió — mondjuk: 10%-os ázsió — mellett teljesen elismerem, mert hisz mindannyian tudjuk, az árfolyam-ingadozásban milyen fontos szerepe van a fizetési mérleg révén a váltakozó kivitel- és bevitelnek. Ámde ezek a tényezők és hatásaik a mai abnormális viszonyok között eltörpülnek ama hatás mellett, amelyet a pénznek nagy mennyisége annak értékére gyakorol.

Azt hiszem, hogy ebben a társaságban szinte felesleges is említenem, hogy: a monarchiában a háború előtt 2.250 millió korona bankjegy volt forgalomban, a mai forgalom pedig jóval több, mint 20-szorosa a háborúelőtti bankjegyforgalomnak. (Egy hang: Harmincszorosa!) Ennek folytán pénzünk belföldi értéke is az előbbi érték húszszorosára süllyedt le. Természetes javulást attól várhatnánk, ha áruforgalmunk is 20-szorosra emelkedne; azt hiszem, köztünk nincsen senki sem, aki merne

abban bizakodni, hogy forgalmunk belátható időben mai mennyiségének húszszorosára emelkedjék.

Tehát, akármilyen véleményünk is legyen a „mennyiségtani elmélet“-ről általánosságban, a jelen esetben valóban el kell ismernünk a mennyiség által okozott inflációt mint ilyet; ilyen tömeghatásokkal szemben pedig az árúkereskedelem és hitelnyújtás hatása teljesen elenyészik, sőt az infláció hatása közben nem is játszik szerepet.

Éber Antal: És a fizetési mérleg is!

Jankovich Béla: Igen, az is, amennyiben annak rendes állapotát az infláció szintén megzavarja. A pénzmennyiségnek lényeges korlátozása tehát nélkülözhetlen előfeltétele minden valutareformnak és pénzünk értékelkedésének. Hogy a pénzmennyiség korlátozásának milyen hatása van a valutára, azt a csehek pénzműveleteinél láthatjuk. Tudvalevőleg, a csehek múlt évben bevonták a forgalomban levő pénzmennyiségnek körülbelül 40%-át, amelyekért elismervényeket adtak ki. Abban az időben pénzük értéke a miénkkel szemben azonnal emelkedett, úgy, hogy 100 szokolért 160 koronát kellett fizetnünk, amely árfolyam megfelel az előbbi mennyiség korlátozásának. Később a szokol értéke még tovább emelkedett, úgy, hogy a 340—400 K árfolyamot is elérte a mi pénzünkben, természetesen azért, mert nálunk egyre szaporították a forgalomba hozott pénzmennyiséget és így a magyar korona értéke egyre tovább süllyedt a külföldi viszonylatokban. Azt hiszem, Teleszky t. barátom is elismeri a pénzmennyiségnek ezt a döntő szerepét annak értékalakulására és árfolyamára, mert, ha jól értettem, ő is korlátozni akarja a kibocsátott pénzmennyiséget a vagyonadóból befolyó jövedelmek alapján, ha az utóbbtól várja valutánk megjavulásának lehetőségét.

Ha adózás tekintetében Éber t. igazgató úr nagy jövedelmet vár a jövedelemadó fokozásától, e reményében részemről nem osztozhatom. Hiszen tudjuk, a régi, nagyobb Magyarország területén a jövedelemadó nem érte el a 100 millió koronát. Ugyancsak az általa javasolt 10%-os vagyonadótól sem várok kielégítő eredményt. Sajnos, magam is inkább azok nézetéhez hajlok, akik az egyszerre kivetendő nagy vagyonadó kivetése mellett kénytelenek állást foglalni. Sőt azt hiszem, az adófizetők szempontjából is kevésbé terhes, ha a pénzügyi rendezés alapjául elfogadjuk az egyszer nagy összegben meghatározott, de részletekben évek során fizethető vagyonadót, mint az egyre fokozódó és évenként újjólag megállapítandó jövedelemadót, amelynek eredménye különben is bizonytalan. Csatlakozom tehát e tekintetben Teleszky t. barátom nézetéhez, aki kiemelte azt előadásában, hogy csakis a vagyonadó lehet biztos alapja és támasza pénzügyeink alapos és végleges rendezésének.

Ugyancsak *Teleszky* az államháztartás rendezése által akarja állandósítani valutánk árfolyamát és ezt később megjavítani és emelni is óhajtja további pénzügyi műveletek által, amidőn lehetőnek tartja azt, hogy annak értékét 15—40 centimes árfolyamra emeljük, ellenben teljes értékének visszaállítását nem tartja lehetségesnek. Ha sikerült állandósítanunk valutánkat a fenti színvonalon, az esetben új pénzérték volna megállapítandó, amely pl. 33 centimes árfolyamon megfelelné az előbbi korona $\frac{1}{3}$ értékének.

Nem kételkedem egy pillanatig sem, hogy e rendezés valóban megvalósítható; a szükséges eszközök hozzá bennfoglaltatnak abban az adóprésben, amelyet *Teleszky* barátom alkalmazni óhajt. Csakhogy e tervvel szemben célszerűségi szempontból merülnek fel aggályaim.

Elsősorban ilyen pénzügyi műveletek keresztülvitele sok sok időt vesz igénybe és jelen esetben is az idő pénz, sőt rendezetlen valutával még súlyosabb teher, mint máskor. Amíg sikerülni fog államháztartásunkat új adók behozatalával, a régiek felemelésével a 20-szoros értékig, a vagyonadó kivételével rendeznünk és míg módunkban lesz a jegyforgalmat annyira csökkenteni, hogy annak árfolyama mondjuk, 33 centimes-ra emelkedjék, addig még sok idő fog eltelni. Ez idő alatt a termelő és kereskedő kénytelen elviselni az ázsioingadozásnak minden hátrányát. Az ingadozás pedig adott esetben még fokozódnék a papírpénzmenyiség folytatólagos bevonása által. Ez pedig áruforgalmi szempontból nagyon kényelmetlen, amint azt gróf *Wickenburg* barátom is kiemelte. E körülmény megnehezíti az évi beszerzést, amennyiben a kereskedő számítása halomra dülhet. Hiszen ki van téve annak, hogy beszerzési áron alul kénytelen külföldi árút eladni, ha időközben valutánk értéke tetemesen emelkedik. E körülmény ugyan megszüntetheti a spekulációt és az árúfelhalmozás lehetőségét, ami bizonyos tekintetben előny; de viszont korlátolja az áruforgalmat, megdrágítja a közvetítő költségét, ami a mostani árühiány mellett a fogyasztók szempontjából nagyon kényelmetlen lehet; ha ez állapot évekig húzódik, megbénítja hosszú időre külföldi forgalmunkat is. Végre hozzájárul mindehhez az is, hogy valutánk jelzett módon való értékelése tetemes költségbe kerül.

Bankjegyeink multkori lebélyegzésénél körülbelül 8 milliárd K lett e célra benutattva. Ehhez adandó még a postatakarékpénztári jegymennyiség. A tényleg forgalomban lévő, avagy gyűjtőhelyeken felhalmozott mennyiség ennél is jóval több lehet. A volt monarchia területén utóbbi időben több, mint 60 milliárd bankjegy volt forgalomban. E mennyiség 40%-a, körülbelül 26 milliárd korona, ami a régi Magyarország területén lehetett forgalomban. A mai Magyarország kisebb, mint fele a réginek, ámde a nagyobb forgalmi központok mégis itt vannak, úgy, hogy a mai

Magyarország forgalmát bankjegyekben 12 milliárd koronára tehetjük, a postatakarékpénztári jegyeken kívül.

Most már, ha Teleszkynek kedvező feltételek szerint 33 centimes árfolyamra akarjuk felemelni mai koronánkat, akkor a fenti mennyiségből legalább is 5—6 milliárdot kell bevonnunk. Így talán elérhető lesz valutánknak megkívánt értékemelkedése. (Egy hang: Ha mind bevonja, akkor sem fog 10 centimes-re sem emelkedni.)

Ez kérem lehetetlen, el nem képzelhető, mert ha ez bekövetkezik, akkor tulajdonkép nem marad sem értékmérő, sem pedig csereeszköz, amellyel a forgalom lebonyolítható. (Zaj. Halljuk! Halljuk!) Mindenesetre a valutarendezés e módja, noha csak félrendszer szabály, mégis 6 milliárd korona költséget okoz. De a felsorolt hátrányok és költségen kívül Teleszky barátom által javasolt valutarendezésnek további hátránya még az is, hogy ezzel nemcsak a pénzlábat, hanem egyúttal fizetési kötelezettségeinket is leszállítjuk és a magánhitelezés terén is eltoljuk a viszonyt adós és hitelező között, az utóbbinak nagy hátrányára.

Ugyanis ha a jelzett módon pénzünk árfolyamát állandósítani akarjuk, akkor új pénzlábat kell behoznunk, amely meg fog felelni a mai pénzláb $\frac{1}{3}$ -ának, azaz az új pénzláb szerint az új korona 0.3 gr. helyett csak 0.1 gr. aranyat fog tartalmazni.

Ha pedig behozzuk ezt az új pénzlábat, akkor vajjon miben fogjuk fizetni magán- és állami kötelezettségeinket? Itt a külföldnek határozott kifogása merülhet fel. Ha az új valutában fizetjük kötelezettségeinket, akkor ezzel leszállítjuk értékét és akkor megint a fixfizetésű alkalmazottak szenvednek a legtöbbet, akiket Teleszky szerint is kímélni kell. A kötvénybirtokosok ugyanis nemcsak a háborúban károsodtak, mert kevesebbet kaptak, de károsodnak a háború után is, amikor nemcsak hogy nem kapják meg a kamatot, de a tőkének $\frac{2}{3}$ részét is elvesztik. Kérdéses lesz továbbá az is, hogy mit szólna ehhez a külföld? Itt a múlt század végéről egyik délamerikai állam példájára utalok, amely az angol tőkét felvéve kibocsátott újabb papírpénzt, leszállított pénzláb mellett és ezzel az olcsóbb pénzzel akarta visszafizetni az összeget. Én nem hiszem, hogy valaki is kívánná, hogy mi is ilyen eszközökhöz nyuljunk.

Ha pedig ezt nem tesszük, hanem a külfölddel szemben teljes mértékben viseljük kötelezettségünket, akkor vajjon mit csinálunk a belföldi hitelezőkkel szemben? Súlyosbítja a bajt még az is, hogy ez nemcsak az államkölcsonokra nézve áll fenn, hanem vele egész indokolatlanul leszállítjuk a záloglevelek kamatozását és értékét is. Az állam esetleg pótolhatja a jövedelmét, ha nagyobb adókat vet ki, így a külföldiekkel szemben is bizonyos kárpótlást adhat, de ha demarchera kerül a dolog, — ami sohasem lehet kizárva — akkor vajjon ki fizeti meg a záloglevelek disz-

paritását? Én nem hiszem, hogy a törvényhozás útján egyáltalán lehetne intézkedni, hogy ezek ezután az új pénznek háromszorosában fizettesse-nek meg.

Ezek mind olyan nehézségek, amelyek a valuta illetén rendezésével egyáltalán nem lesznek megoldva, sőt nagy részük éppen ez által merül fel.

A valutarendezés e módját T e l e s z k y barátom nem akarja devalvációnak nevezni, pedig ez nemcsak devalváció, amikor a pénzlábat leszálítjuk, hanem egyszersmind államsőd is, ha ezt felhasználva leszálítjuk kamatfizetési kötelezettségünket. És mégis minden áldozat mellett, amit így hozunk, mindez csak félrendszer szabály, amellyel a valuta értéke teljesen sohasem lesz helyreállítható. Ha arról volna szó, hogy a valuta értékét teljesen helyreállítsuk, az 11—12 milliárdba kerülne. (Egy hang: Miből?!) Ez csupán a pénzügyi művelet milyenségén múlna és ellene ugyanazon indokok szólnak, mint amik T e l e s z k y-nél is fennállottak, t. i. a folyamat hozadalmas és költséges volta; továbbá adófizető közönségünk érdekében sem lehet ezt elfogadni; sőt mi több, vannak számos tapasztalataink külföldi államokat illetőleg, amelyek mind ellene szólnak a rendezés e módjának.

Ugyanezt akarták megcsinálni az Egyesült-Államokban a 70-es években, a polgárháború után, amidőn rendezni akarták az értékben leszállott papirvalutát és be akarták vonni annak nagy mennyiségét. A képviselőház azonban ellene szólt ennek és elfogadott egy törvényt az elnök akarata ellenére, amely elrendelte, hogy a papirpénz tovább is forgalomban maradjon. Ez kétségtelenül az amerikaiaknak a gyakorlati érzékére vall, mert ők tudták, hogy mennyire megbénítja a kereskedelmet egy folytonosan változó és folytonosan emelkedő valuta. Az Egyesült-Államokban a valuta idővel önmagát hozta helyre, amennyiben a kereskedelmi forgalom ottani rohamos fejlődése mellett minden évben úgyszólván növekvő pénzmennyiségre volt szükség. Így a gazdasági viszonyok természetes fejlődése önmagától kiküszöbölte az ázsiót, amely 78-ban egészen eltűnt, amidőn véglegesen lehetett a valutaviszonyokat rendezni, további bevonások nélkül is.

Ezt a lehetőséget valószínűleg É b e r igazgató is figyelembe vette, midőn utalt a valuta természetes úton való javulására. Részemről azt hiszem, hogy ez csak Amerikában következhetett be s ott is csak akkor, amikor a gazdasági fejlődés a legnagyobb korszakát, a legrohamosabb fejlődését élte. Ez az állapot tehát minálunk nem valószínű, hogy ugyanígy előállhat.

A valutaügy mielőbbi rendezése pedig — nézetem szerint — annál inkább sürgős, mert a valuta kül- és belföldi értékei között fennálló diszparitás veszélyes állapot. Amíg ez a diszparitás fennáll, addig egyáltalán

ban szabadjára nem eresztjük a forgalmat. Hiszen, ha szabadjára eresztjük a forgalmat, akkor mi lesz ennek a következménye? Külföldön sokkal rosszabb lévén pénzünk értéke, mint belföldön, a külföld nálunk olcsón vásárolhat és kiviheti még az árúkészlet egy részét mindaddig, amíg pénzünk értéke a külfölddel szemben ki nem egyenlítődik. Ez következik akkor, ha pénzünk külföldi értéke felemelkedik 3—3¹/₄ centimes-re és annak belföldi értéke ugyanennyire leszáll. E kiegyenlítődés egyúttal azt is jelenti, hogy amúgy is fogyatékos árúkészletünk még jobban megfogy és az összes árúcikkek árai szintén emelkednek körülbelül 50 százalékkal, azaz, hogy a mostani drágaság és árúhiány még fokozódik, feltéve, hogy hitelműveletek útján külön nem gondoskodunk újabb készletek behozataláról. Addig pedig, amíg valutánkra való tekintettel a forgalmat szabadjára nem eresztjük, nem várhatjuk a kereskedelmi viszonyoknak az előbbi rendes mederbe való terelését.

A valutarendezés tehát — amint azt W i c k e n b u r g M á r k t. barátom is felemlítette — egyike a legsürgősebb feladatainknak ezen a téren. Éppen olyan sürgős és fontos, mint a vagyonadó és az egyéb adók kivétele, amint azt W e k e r l e őexcellenciája mai beszédében ki is emelte.

A valutarendezés különféle módjának számos példája van, amelyről, ha megengedik az urak, röviden meg is emlékezem. (Halljuk! Halljuk!) Erre azért van szükségem, hogy egyes tények kiemelésével megindokoljam saját álláspontomat. Franciaországban 1848-ban, azután ismét a 70-es években állították helyre a valuta előbbi értékét, de ott az ázsió egyik esetben sem volt több 22%-nál. Az Egyesült-Államokban a polgárháború alatt 185% ázsió volt, de ezt a természetes fejlődés küszöbölte ki, mint azt előbb említettem. Angliában 1820-ban felment az ázsió 33%-ig, de rövid idő alatt visszaállították az eredeti értéket. Olaszországban a 80—90-es években egy kevésbé jól sikerült kísérlet után szintén sikerült véglegesen helyreállítani a valuta régi értékét.

Mindezekből azt látjuk, hogy azon államokban, amelyekben a valutát rendezték és visszaállították régi értékére a pénzt, az ázsió aránylag alacsony volt. Anglia és Franciaország, mindkettő gazdag ipari állam lévén, rendelkeztek kellő mennyiségű pénzzel arra, hogy bankjegyeiket visszaváltsák és így valutájukat rendezzék.

Ezzel szemben, más államokban a valutának teljes mértékű vesztesége állott elő. Az Egyesült-Államokban a függetlenségi háború alatt a 18-ik században teljesen elvesztette értékét a pénz. Franciaországban ugyanakkor az asszignáták vesztették el értéküket. Azonkívül tetemesen és véglegesen leszállt a pénz értéke Oroszországban 1830-ban és a dél-amerikai államokban több ízben. Ezek mind olyan nyerstermelő, töke-

szegény államok, amelyek sem a háború alatt, sem pedig a háború után nem rendelkeztek elegendő tőkével kiadásaik fedezésére.

A legérdekesebb és a legtanulságosabb azonban reánk nézve Ausztriának a példája. Ausztria két ízben rendezte valutáját a 19. század elején. Az egyik esetben a februári pátens alapján 1811-ben, amikor is 1060 millió forint bankjegy volt forgalomban és azt redukálták új váltójegyek kibocsátása alapján 212 millióra oly módon, hogy az új bankjegy megért régi 5 forintot. Tehát a devalváció $\frac{1}{5}$ alapon történt. Ezzel egyidejűleg leszállították a kamatlábat $2\frac{1}{2}$ percentre és egy 10%-os vagyoadót vetettek ki.

Teleszky János: De ez el lett engedve!

Jankovich Béla: A tény azonban az, hogy az árszió ily módon le lett szállítva és amíg előzetesen az árfolyam körülbelül 900 frt volt az augsburgi piacon, az leszállott 150 frtra ugyanott. Az árak ugyanekkor rohamosan leestek, aminek folytán a gazdasági helyzet is megváltozott.

Most nézzük, mi az oka annak, hogy ez a rendszabály óriási felháborodást szült? Az oka az, hogy tulajdonképpen nem volt egy igazi valutarendezés, hanem a pénz névértékének a megváltoztatása volt csupán. Ha ez valóban valutarendezés lett volna, akkor helyettesíteni kellett volna olyan valutával, amely a jövőben is megtartotta volna értékét. Ezt azonban nem tették, csupán a pénznek nominál értékét változtatták meg, módot adva ezáltal az államnak arra, hogy új papírpénzt bocsáthasson ki. Az állami kamatok redukciója pedig valóságos államcsőd volt, amelylyel kapcsolatosan a valutarendezés szintén irreális alapon történt. Ennek folytán érthető az akkori nagy zavar és az a természetes felháborodás, amelyet okozott. Utóbb a közönség félelme is beigazolódott, mert a valutarendezés után csakhamar kibocsátottak ismét előjegyzési jegyeket s így felemelkedett a váltópénz forgalma 212 millió frtről 480 millió frtra. Ezzel egyidejűleg az árszió is ismét felemelkedett 350%-ra. Ezek után az osztrák kormány 1816-ban már nem merte rendezni maga a valutát, hanem rábízta azt az Osztrák Nemzeti Bankra, amely 1818-tól kezdve be is váltott 450 millió forgalomban lévő forintot $2\frac{1}{2}$ arányban 180 frt értékű bankjegyekre. Ezen bankjegyekre nézve azonban az állam a fedezetről is gondoskodott valamiképpen. Adott 180 millió forint ellenében, 140 millió állami kötelezvényt és 40 millió konvencióos ezüstforintot. Ezen csekély fedezettel sikerült a banknak — azt saját tőkéjéből kiegészítve — fenntartani 1818-tól 1848-ig a paritást $2\frac{1}{2}$ %-os ingadozással. Az ércfedezet ugyan lement némelykor a 10-ed részére is a jegyforgalomnak, (így 31-ben és 40-ben, a politikai változások idejében) de különben az árfolyamingadozás nem volt nagyobb $2\frac{1}{2}$ %-nál. Ez esetben is

devalváció útján rendezték a valutát, mert hiszen az értéknek $2\frac{1}{2}$ részét fizették meg bankjegyben, — ha ehhez hozzáadjuk az 1811. évben esz- közölt értékleszállítást — a két művelet által a papirpénz az eredeti értéknek $\frac{1}{8}$ részére lett leszállítva. Feltűnő különbség, amint a leszállítás- nak e két módját megítélték. Amíg az első nagy felháborodást okozott a közönségnél, a másíkról alig beszéltek. Ennél nyilvánvalóan azért, mert az utóbbi reális alapon történt és valódi valutarendezés volt. Az a bank- jegy, amely a kézben maradt, nagyobb értéket képviselt, mint az előbbi pénz és állandó jellegű volt. E példából tehát azt látjuk, hogy reális valutarendezés az, amely végleg biztosítja a pénz értékét és kielégíti a közönség érdekét még akkor is, ha devalvációval jár.

Ha már most ezt összehasonlítom T e l e s z k y barátom tervezeté- vel, akkor azt találom, hogy ő sem kerüli el a pénzérték redukcióját, ő sem kerüli el a devalvációt, sőt, ami a fizetést illeti, ő nagyobb terhet ró az államra, mint okvetlen szükséges. Itt tehát, az én felfogásom szerint, két radikális eszköz között kell választani. Vagy helyreállítjuk a pénz előbbi értékét, vagy pedig elfogadjuk a mai állapotot és redukáljuk a pénzt a mai értékelés alapján, hogy minél hamarabb eredményhez juthassunk. Minden közbeeső módozat csak félrendszer és kevésbé előnyös, mint a két szélső.

A kettő közül az első módozat tulajdonképen az egyedüli reális el- járás. De az említett külföldi példák is azt bizonyítják, hogy megvalósi- tására a mai viszonyok mellett alig gondolhatunk. Ezért részemről sem merem ajánlani, hogy ehhez az eszközhöz forduljunk. Ellenben ha gyö- keresen, olcsón és főleg gyorsan akarunk segíteni, akkor helyesebbnek tartom valutánknak a mai értékére való végleges leszállítását, mert ez aránylag a legkisebb rázkódtatásokkal járna s nem tolná ki hosszú időre magát a rendezést. Az ilyen megoldásnak előnyei, hogy az államnak nem kerül semmibe és azonnal megvalósítható.

Ha a mai értékre szállítjuk le a valuta értékét, akkor minden fizetés ebben az értékben teljesítendő s minden kötelezettség, amely régibb keletű és állandó, ismét teljes értékben az új pénznemben fizetendő. Ennek folytán az összes adók, amelyek ma árdupláció folytán csekély értéket képeznek, visszanyerik régi értéküket. Más valutarendezés mellett az adót magát kell megfelelőleg emelni, amint azt T e l e s z k y is java- solja. A pénzügyi eredmény mindkettőnél ugyanaz lehet és mégis a két módozat között nagy különbség van. Az adófizető az adóemelésknél semmi kárpótlást nem kap. Ellenben ha a valutareform által emeljük fel az adó értékét, — esetleg valóban huszszorosára az előbbi értéknek — ez eset- ben az adófizető kárpótlást nyer más téren. Pénze értékben megfelelőleg emelkedik és azza! olcsóbban vásárolhat árút, mint eddig. Alig hiszem,

hogy létezik olyan törvényhozás, amely vállalja az eddigi adóknak huszszoros értékre való felemelését, noha ez elméleti szempontból — a pénz lesúlyedt belföldi értékét véve alapul — teljesen megindokolható. Ellenben ha sikerül a kormánynak ugyanezt az eredményt elérni a jelzett valutarendezés által és ugyanekkor véglegesen rendezni a valutaügyet, azt hiszem, ily kormány a törvényhozás hálájára számíthat. Ugyane módozattal a tisztviselők fizetése is rendezve van, mert ha új pénzben kapják régi fizetésüket, ezzel megfelelőleg többet kapnak, úgy hogy idővel a drágasági pótlékok is megtakaríthatók.

Amint látjuk, a valutarendezés e radikális módjának is meg van az előnye. Nemcsak gyorsan és olcsón jutunk ismét jó pénzhez, hanem egyúttal az állami pénzügyeket s a fixfizetésű egyének sorsát is lényegesen megjavítjuk. A jelzett reform megvalósításánál legcélszerűbb az volna, ha elfogadnók alapul az aranyfrank pénzlábat, amely csak $\frac{1}{10}$ grammal különbözik a mi régi koronánk értékétől.

A frankot vagyok bátor javaslatba hozni azért, mert a régi monarchia területén a különböző államok különböző értékeket hoztak be, így tehát egységes pénzrendszer a jövőben aligha alakulhat ki. Ha tehát ez nem lehetséges, mindenesetre kívánatos az, hogy legalább mi csatlakozzunk egy nemzetközi pénzrendszerhez, amilyen a latin pénzrendszer. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy a mai koronának a belföldi értéke 5 centimes, a külföldi értéke pedig $2\frac{1}{2}$ centimes, akkor bátran kimondhatjuk azt, hogy a jövőben egy frank ér 20 papirkoronát. Ezzel olyan platformot kapnánk, amely politikai szempontból is bírna némi jelentőséggel.

Ebben a társaságban nem akarok erre az érvre súlyt helyezni, de a nagyközönséggel szemben azt lehet mondani: ha az állam behozza a külföldi frankrendszert, amely szerint tulajdonképen a mi koronánk csak $2\frac{1}{2}$ centimeset ér s az állam mégis beváltja ezt 5 centimesért, szóval megegyeszer olyan drágán mint külföldön, ezzel megakadályozza valóban a valuta további esését. Ily argumentáció mellett a nagyközönséggel is meg lehet majd értetni, hogy a devalvációval járó hátrányok mellett ugyancsak előnyei is vannak.

Ha már most a 12 milliárd korona forgalomban lévő pénzt devalváljuk a huszadrészére, ez megfelel 600 millió franknak. Ha erre 40% fedezetet számítunk aranyban, akkor szükségem volna 240 millió frankra aranyban. Ebből az aranyból egy rész ma is ott van az Osztrák-Magyar Banknál, körülbelül 290 millió korona értékben. Ebből egy ötödrész megilletne bennünket. (Egy hang: Egy garas sem!) Megegyezésre mégis juthatnánk a bankkal, ha ez szabadul a jegybeváltás kötelezettségétől. Ha azonban ez nem menne, fordulhatnánk hitelért a külföldhöz, ha pedig ott sem kapnánk hitelt ilyen célra, — bár én azt hiszem, hogy ez sokkal

nagyobb reménnyel kecsegtet, mint más hitelezés — az esetben kényszerülve lennénk olyan módhoz fordulni, mint az állami üzemeknek, vagy vasutaknak bérbeadása, vagy eladása.

A valutarendezést annyira szükségesnek tartom, hogy e célra minden áldozatot meghozhatónak vélek. Az esetben, ha még gondoskodunk 10 millió frank értékű devizáról és ha a műveleteket az Osztrák-Magyar Bank budapesti fiókjára bizzuk, amelyet átalakítunk Magyar Nemzeti Bankká, ez esetben azt hiszem, hogy semmi kétség nem merülhet fel arra nézve, hogy ilyen áldozatokkal a jövőben teljesen biztosíthatjuk valutánk értékét.

Elismerem, hogy ennek a valutarendezésnek is meg van a hátránya, mint minden egyéb rendezésnek. Első hátránya az, hogy a pénzügyi végleges leszállítása által bizonyos nemű megadóztatásnak vetjük alá a közönséget és különösen a közönségnek azt a részét, amely otthon készpénzben a fiókban tartja vagyonát, tehát a közönség szegényebb részét. E veszteség ugyan nem a devalváció által keletkezik, hanem már akkor előállott, midőn szaporították a pénzmennyiséget; de a devalváció mindenestre véglegesíti e veszteséget. Valóban, ha a pénzügyi rendezésnek csak ezt a módját alkalmazzuk, ez tényleg nem volna igazságos eljárás. De ha ezzel egyidejűleg a vagyonosabb osztály fizetőképességét megfelelő közvetlen új adók kivetése által vesszük igénybe, amilyen a többször említett vagyonadó, ezzel a teherelosztás ismét arányosítható és pedig annál is inkább, mert a kisembert, akinek csak készpénzben van vagyona, másképp, mint a fenti módon, nem is lehet megadóztatni. Mivel azonban így is előfordulhat egyenlőtlen megadóztatás, az is orvosolható lesz akkor, ha az új pénzek beváltását elismervények mellett eszközöljük. Ez esetben, ha valaki bebizonyítja hitelt érdemlő adatokkal azt, hogy a pénzbeváltásnál előállott vesztesége nagyobb, mint hogyha ugyanazon percent mellett később több adó lett volna rá kivetve, annál kárpótlásnak legyen helye. Ilyen vagy hasonló módon lehetne az igazságtalanságokat, amelyek itt keletkezhetnek, megszüntetni.

A másik nehézség és hátrány abban áll, hogy a követelések és tartozások átszámításánál nagyfokú eltolódást idézhetünk elő általa a vagyoni viszonyokban. Őszintén be is vallom, hogy ezt véglegesen, jól és igazságosan rendezni aligha lehet. Rá kell, hogy jöjjünk arra, hogy itt zilált valutaviszonyok rendezésére jó megoldás egyáltalán nem található és csak arról lehet szó, hogy melyik megoldás az, amely kisebb terhet ró az adózóra és egyénre.

A követelések és tartozások átszámításával új értékben figyelembe kell vennünk elsősorban azok keletkezésének idejét. Mivel a behozandó új pénz nagyjában megfelel a háború előtti teljes koronaértéknek — sőt

circa 3%-kal kisebb az utóbbinál — nyilvánvaló az, hogy mindazok a követelések és tartozások tőkében és kamatban, amelyek 1914 augusztus hó előtti időből származnak, a valutarendezés után továbbra is teljes értékben az új pénznemben lesznek fizetendők. Az állam és összes hatóságok kötvényeiket, a hitelintézetek zálogleveleiket, az adósok zálogköcsöneiket, általában minden fillér kamatra kötelezett adós tartozását az új pénznemben fizeti, amennyiben ez a háború előtti időből származik. Ha tehát a háború alatt volt is kára az infláció folytán ilyen javadalmaknak, az a valutarendezés által azonnal megszűnik és ezáltal az összes adósok hitelképessége is biztosítva van a jövőben, ami, mint említettem, végleges valutarendezés mellett aligha biztosítható.

Ugyanígy fennáll, ugyanilyen az átszámítási lehetőség a háború első 3 évére nézve, amennyiben akkor még az ázsió rendkívüli szerény keretekben mozgott és akkor mindenki gondolhatta, hogy a valuta helyreálltával, a később esedékes tartozásait már teljes értékű valutában fogja fizetni. E tekintetben részemről nem látok akadályt fennforogni.

A legnagyobb nehézség áll fenn arra az időre, amikor az ázsió emelkedik és a pénz értéke még jobban süllyed. Különösen nehézség áll fenn a bankokra, a hitelintézetekre nézve. Amennyiben, ha belemennénk abba, hogy — amint azt 1811-ben tették — a havi átlagos valutaárfoiyamok alapján számláljuk el a követeléseket és a tartozásokat, akkor a pénzüintézetek lehetetlen helyzetbe jutnának, mert esetleg egész biláncuk fel lenne borítva, az esetben, ha a tartozások régibb keletűek, mint a követelések.

Azt hiszem, hogy ezt a kérdést úgy lehetne a legjobban megoldani, ha az utolsó 3 évre egy átlagos árfolyamot számítanánk, amely az intézetek biláncát teljesen biztosítaná. Minden követelés és tartozás tehát egy egységes redukált árfolyamon lenne átszámítva. Elismerem, hogy ez a kérdés képezi a leggyengébb pontját a most általam előterjesztett javaslatnak.

Azonban ismételten hangsúlyoznom kell, hogy, ha ilyen devalvációval élünk, ezzel tulajdonképpen két célt érünk el. Az első az, hogy minél gyorsabban, egyik napról a másikra rendezhetjük a valutánkat, biztosíthatjuk az értékmérő állandó jellegét úgy a forgalom, mint az adózás szempontjából; másodsor pedig megfelelhethünk összes eddigi kötelezettségeinknek az állam részéről és maguk a jelzálog és egyéb intézetek a belföldön, összes régi tartozásaikat teljes értékben fizethetik meg.

Ha — amint említettem volt — ezen valutareformmal kapcsolatban behozzuk a vagyonadót is, annak a keresztülvitelét arra az időre halaszthatjuk, amikor már a valutát végleg rendeztük. Mert ma, a folytonos pénzértékingadozás folytán, az ingó és az ingatlan vagyonokra vonat-

kozó becslés csaknem kérésztülvihetetlen. A valutarendezés tehát lehetővé teszi és gyorsítja a vagyonadó kivetését is.

Ha mindezek alapján meggyőződünk a felől, hogy a valutarendezés valóban elodázhatatlan, sürgős feladat, amelynél azonban, tekintettel az állam zilált pénzügyi helyzetére és az adóforrások korlátozott voltára, újabb terhet a közvetlen adófizetők vállaira nem róhatunk, ez esetben nem lehet mereven állítani azt, amint azt Teleszky barátom tette, hogy valutánknak devalváció útján való rendezése teljesen kizárandó. Az ilyen devalváció is a közvetett adózásnak egyik módja és ha a többi források elégtelenek, kényszerülve vagyunk ehhez is nyulni. A jelzett hátrányai dacára mindenesetre meg van az a nagy előnye, hogy kellő előkészítés mellett, ha sikerült megszereznünk a szükséges ércfedezetet, valutánk ügye gyorsabban és biztosabban rendezhető, mint bármilyen más megoldás mellett.

Negyedik nap, 1920. május 8.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Neumann Károly urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Neumann Károly: Tisztelt Uraim! Öszintén megvallom, hogy nem minden elfogódottság nélkül emelek szót ebben a bennünket érdeklő kérdésben, nemcsak azért, mert előttem igen kiváló szakferfiak beszéltek, hanem különösen azért, mert — előrebocsátom mindjárt — T e l e s z k y őexcellenciájának okfejtésével nem mindenben értek egyet. Nekem gyakran volt alkalmam vele elméleti és gyakorlati közgazdasági kérdésekről vitatkozni. Vitánk mindig olyan téren mozgott, amelyen nem voltam egészen idegen magam sem és bizony sokszor megegyeztünk vélemény dolgában. Most pedig ő vele, a kiváló szakértővel szemben állok és pedig az ő legsajátabb terén. Ha mégis felszólalok, nem abból a nálunk általánossá vált felfogásból kiindulva teszem azt, hogy pénzügyi és vasuti kérdésekhez mindenkí ért, azért, mert mindenki költ pénzt, fizet adót és mindenki utazik vasúton, de azért, mert ennek a társaságnak alapszabályszerű feladata az, hogy minden közgazdasági kérdést, amelyet megvitatásra kitűz, különböző elméleti szempontokból igyekezzen megvilágítani. Már pedig az a kérdés, amely bennünket foglalkoztat, ez ideig csak egyetlen egy szempontból világított meg, egyetlenegy alapon vitattatott meg, a nélkül, hogy — nálamnál erre hivatottabbak — ezzel szemben más elméleti álláspontra helyezkedtek volna. A vita kizárólag azon az alapon mozgott, hogy minden bajnak az oka a papirpénzinfláció és hogy ennél fogva mindaz, ami ezek után a bajok orvoslására vezethet, csakis a papirpénzinfláció megszüntetésével érhető el. Ezt az elvet T e l e s z k y őexcellenciája kiváló előadói beszédében igen alaposan és igen nagyszabásúan állapította meg és fejtette ki. Őexcellenciája kifejtette azt, hogy államháztartásunknak, termelésünknek, valutánknak helyreállítása csakis a papirpénzinfláció megszüntetése alapján lehetséges és kifejtette azt is, hogy tulajdonképpen ez a papirpénzinfláció nem egyéb, mint adó,

még pedig a legigazságtalanabb adó, amelyet ma is fizetünk, csak nem mindenki látja, hogy ezt az adót valóban fizeti. Megmondta és példákkal is illusztrálta ezt öexcellenciája. Például hozta fel azokat a következőket, amelyekkel az igazságtalan adók a jövedelem eloszlása tekintetében járnak. Felhozta azt a példát, hogy ma egy béres és egy miniszteri tanácsos tulajdonképpen egyforma illetményeket élvez és — nem mondta ugyan kifejezetten, de azt hiszem, helyesen értelmezem szavait, ha úgy értettem, — hogy: ha a nagy vagyonadóval elveszünk valamit a vagyomból, tulajdonképpen csak azt vesszük el, ami úgy sincs meg reálisan, hanem csak képzeletben. Öexcellenciája abból indul ki, hogy ezen igazságtalan adó helyébe egy relative igazságosabb adórendszert kell helyezni, mondván, hogy abszolút igazságos adórendszer — különösen a mai viszonyok között — nem képzelhető. Ezután két részre osztotta adóprogramját, amellyel a valutát megjavítani kívánja. Az egyik csoport feladata volna egy bizonyos fokon stabilizálni a valutát, a másik részbe tartozik az egyszeri nagy vagyonadó, amelynek feladata az volna, hogy a valutát lényegesen megjavítsa.

Teleszky öexcellenciájának ezen egész okfejtése csakis azon az elméleti alapgondolaton nyugodhatik, hogy a papírpénz értéke tulajdonképpen attól az ércfedezettől, vagy ércet pótló fedezettől függ, amely mögötte van, vagy pedig, hogy annak az államnak személyi hitelétől függ, amely állam a papírpénzt kibocsátja; ezen személyi hitel pedig azon a hiten alapszik, hogy az állam a papírpénz kurzusát, elfogadását bizonyos értékben ki tudja kényszeríteni.

Azt hiszem, felesleges ebben a társaságban kifejtennem azt, hogy nem mindenki — az irodalomban sem — osztozik ebben a felfogásban és hogy vannak igen sokan, akik nem ebben látják a gazdasági bajoknak és a pénzügyi nehézségeknek alapokát és azt hiszik, hogy az infláció tulajdonképpen nem oka a betegségnek, hanem csupán a betegséget — a láz módjára — jelző kórtünet. Magam is azok közé tartozom, akik ezt az utóbbi nézetet vallják.

Mert kétségtelen az, hogy elméletileg el lehet képzelni, hogy termelés van pénz nélkül is, sőt elméletileg el lehet azt is képzelni, hogy termelhetünk akkor is, — és valóban termeltek is akkor — amikor az államcsőd a pénz értékét teljesen megsemmisítette, amikor nem volt sem fedezet, sem állami hitel. Azért volt ez így, mert a pénz értéke elméleti felfogás szerint attól függ, hogy érte mi kapható, hogy a pénz mögött milyen fogyasztásra alkalmas értékek vannak, vagy — termelés útján — minő a jövőben fogyasztható értékek előállítására várható: attól függ, hogy mi áll a pénz mögött termelő értékben és fogyasztható áruban. És tényleg azt látjuk, hogy sem a belforgalomban, sem a külforga-

lomban, effektíve nem pénzzel fizetünk, hanem fogyasztási cikkekkel és a pénz tulajdonképpen annyit ér, amennyi fogyasztást tesz lehetővé.

Ha a fizetési és kereskedelmi mérleget vizsgálat tárgyává tesszük, akkor azt látjuk, hogy a fizetési mérleg tulajdonképpen a kereskedelmi mérleg szaldójának a kiegyenlítése. És viszont a fizetési mérleg szaldójában a tartozási rovat úgy egyenlítődik ki, hogy eszkomptálják a jövő termelést, mert az a bizalom, az a hitel, amely a fizetési mérlegben megnyilvánul, semmi egyéb, mint a jövő fogyasztási értékek, szóval a jövő termelésének a megbecslése. A pénz mögött rejlő kényelmet, fogyasztási lehetőséget különböző tényezők és egyének különféleképpen becsülhetik. A pénz elfogadott értéke attól függ, hogy mennyire becsüli a pénzt az, aki a legalkalmasabb, a legfontosabb fogyasztási cikkek legnagyobb mennyiségének birtokosa, a kitől a többiek fogyasztása leginkább függ és akinek a pénze éppen ezért a legjobb. Amennyiben a nemzetközi forgalom szabad, az a pénz az értékmérő, amely szerint a legnagyobb termelő és kereskedő állam a világpiacon az árúkat becsüli és így az, akinek a pénze a legjobb, becsülésével mértéket adóvá válik a világforgalomra nézve. Amennyiben a nemzetközi forgalom korlátozás folytán hiányzik, annak a becslése a mértéket adó, aki a belforgalomban a legfontosabb, a legmagasabb dignitású fogyasztási cikket termeli, vagy aki ezeknek a legmagasabb dignitású cikkeknek legnagyobb birtokosa. Ez rendszerint az élelmicikket termelő mezőgazda. Hogy ez a becslés valóban így történik, ezt példákkal lehet illusztrálni. A nemzetközi forgalmon kezdve látjuk azt, hogy számos államnak van olyan mértékű papírpénzfedezete, mint az Egyesült-Államoknak — hogy csak egyet mondjak, például Hollandiának — és mégis a dollár állandóan magasabban áll a hollandi forintnál. Ennek az az igen természetes magyarázata, hogy míg az Egyesült-Államok Németalföldre sokat visznek ki termelvényeikből, addig Hollandia az Egyesült-Államokba nem visz ki sokat, sőt ezidőszerint úgyszólván semmit. Hogy Hollandia raktárai ezidőszerint árúval vannak megrakva és hogy ezeket Hollandia nem tudja elhelyezni, — hiszen ha el tudná helyezni, mindjárt elérné pénze a dollárparitást — ennek nem az az oka, mintha az egész világon a papírpénz-infláció következtében a pénz vásárló ereje annyira csökkent volna, hogy az államok nem képesek Hollandiától az árúkat megvenni, hanem inkább az, hogy azok az árúk, amelyeket Hollandia áruba bocsátani kész, nem olyan magas dignitásúak, a fogyasztás szempontjából nem olyan elsőrangú fontosságú árucikkek, mint az Egyesült-Államok áruai: a legfontosabb élelmicikkek és termelési eszközök. Azok az államok, amelyekben a pénz vásárló ereje tényleg csökkent, ugyanazon okok következtében jutottak ebbe a helyzetbe, szóval ugyanazon oknál fogva csökkent

vásárló ereje az ő pénzüknek is, — bár kisebb mértékben — amely miatt tulajdonképen nálunk csökkent a pénz vásárló ereje. Ez az ok pedig az, hogy a háború folyamán a fogyasztható készletek elfogytak, az új termelés pedig — elsősorban a termelő erő, az emberi munkaerő és a termelő tőke óriási csökkenése folytán — megcsappant, hogy az egész nagy világon hiányoznak azok az elsőrangú cikkek, amelyekre pedig mindenütt szükség van. Hogy ismét csak egy példát említsek, Oroszország jelentékeny mennyiségű gabonája, amely a világ nagy részének, különösen a nyugati és észak európai államok egy részének fogyasztási cikke volt, eltűnt a világpiacról. Így van ez más cikkekkel és más piacokkal is. És a világpiac természetesen a kínálat és kereslet törvényeinek alapján ezt a helyzetet kihasználja. Hogy ezáltal az árak emelkednek, az természetes következménye ennek, de természetes következménye ezenfelül annak is, hogy az egész világforgalom korlátotabb, mint amilyen rendes körülmények között szokott lenni. Természetes az is, hogy az árak ott emelkednek legjobban, ahol kevesebb — a leggazdagabb termelő becslése szerint — a fogyasztható érték és ahol legkisebb — az ő nézete szerint — a legközelebbi jövőben az új termelés valószínűsége és amely ország leginkább lévén elzárva a világforgalomtól, legkevésbé becsülhető meg a maga termelőképességében helyesen a mértékadó becsülő részéről.

Ez az áremelkedés igazi oka.

A helyzet javulása tehát csak a termelés felvételétől, a világforgalom, a szabadforgalom teljes helyreállításától várható, és az infláción is ez javíthat.

Ahol fogyasztási értékek és pedig elsőrangú fogyasztási értékek, vagy ilyeneket termelő értékek vannak, ott azt keresik is. Példája ennek az, hogy a külföld ott, ahol ilyen fogyasztható értékek, vagy ilyen értékeket termelő reális tényezők vannak, ezeket, a korlátolt forgalmi lehetőségek dacára, keresi. A külföld — amint tudjuk — nagyon szívesen vásárol nálunk is házakat, nagyon szívesen vásárol földet és szívesen veszi az olyan ipari részvényeket, amely iparok nálunk jól vannak megalapozva és amelyek termelését a külföld is biztosítottak látja.

Viszont amikor a világforgalomtól el vagyunk zárva, — amint már említettem — a belföldön a legerősebb belföldi becslőnek a becslése a mértéket adó. S hogy ez így van, azt bizonyíthatjuk azzal, hogy nálunk a mostani helyzetünkben, értékeink forgalmában a nyerstermelők becslése a döntő. Azt látja a nyerstermelő, amikor a városba megy és ruhát, csizmát akar vásárolni, hogy ott kínálattal nem találkozik, mert a mi termelésünk csekély és a külföld behozatalától el vagyunk zárva, szóval a kínálat és a kereslet szabályozó hatása hiányzik. Amikor látja, hogy

igen drágán kénytelen megfizetni azt, amit be akar szerezni, akkor azt mondja magában, hogy: „ha én ilyen drágán vagyok kénytelen megfizetni azt a cikket, ami nekem kell, akkor én is csak drágán adhatom azt, amit én termelek, mert nekem feltétlenül ebből kell vennem azt, ami ott kiadok.“

Ennek a legrikítóbb példáját láttuk a bolsevizmus alatt, amikor a vörös hadsereg részére összevásárolták az elsőrangú fogyasztási cikkeket, illetőleg jobbon mondva összeharácsolták azokat. A nagy tömege az embereknek nem kapott élelmiszert, mert például a paraszt a Dunántúl, ahol termelte a fogyasztási cikkeket, nem volt hajlandó azokat egyáltalán pénzért és semmiféle pénzért sem áruba bocsátani, hanem viszatért a legprimitívebb kereskedelmi formához, a legprimitívebb cseréhez. Egy lepedőért, ha az néha borzasztó rongyos is volt, egy pár csizmáért, olajért, gyufáért szívesen adta cserébe a terményeit.

Mindezeknél fogva én azt hiszem, hogy nem a papírpénz kibocsátása, illetőleg ennek túlzása a primér oka a mi bajainknak, mert a papírpénz valóban csak akkor értéktelen, ha fogyasztható javak nem állanak mögötte és ha a papírpénz tömege nagyobb, mint a fogyasztható javak tömege, amely alatt nemcsak az újonnan termelendő javakat értem, hanem értem a készleteket is, amelyek ilyen javakból rendelkezésre állanak és értem azt a bizalmat is, amely az új javak valószínű előállítására irányul. Mondom: ha ezeknek a javaknak a mennyisége és értéke kisebb, mint az a pénztömeg, — legyen az akár papírpénz, akár fedezett pénz — amely forgalomban van, akkor annak a pénznek az értéke kell, hogy csökkenjen, az ilyen pénz vásárló ereje kell, hogy kisebbé váljon. Ilyenkor — ha van nemzetközi forgalom — addig, amíg az fennáll, az a legnagyobb becslője az értékeknek, aki a leghatalmasabb értéktulajdonos, s amíg az rá nem jön arra, hogy mekkora tulajdonkép a deficit fogyasztható javakban, addig a papírpénzzel külföldi hitelt is csikarhatunk ki, olyan hitelt, amely nincs áruval fedezve. Ha a külföldre nem támaszkodhatunk, hanem csak a belső cserére vagyunk utalva, akkor az a papírpénztömeg, vagy akár az a fedezett pénztömeg is — amelynek áru nem felel meg — az én tiszteletteljes felfogásom szerint nem adó, hanem kényszerkölcson, amely az ország egész lakosságára van kivetve. Ezt a kényszerkölcsont fizeti a fogyasztó, amikor többet, több pénzt ad áruért, mint amennyit az megér és fizeti a termelő, amikor a termelési eszközeiért többet fizet, mint amennyi azoknak tulajdonképen belső termelő értékük. Végelemzésben fizeti ezt az állam is, mint termelő és mint fogyasztó egyaránt. Ez a kényszerkölcson olyan természetű, hogy árúkat csikar ki tulajdonképen olyan — pénzben kifejezett — értékekért, amelyek nem fedezik az árúk valódi,

t. i. fogyasztási értékét. Nos, éppen ezt a kényszerkölcsönt nem lehet pénzzel eltüntetni. Nézetem szerint nem lehet a legnagyobb adóval sem eltüntetni, mert adót is csak pénzben és pedig olyan pénzben fizetünk, amely forgalomban van, nem pedig fogyasztási cikkekben. Az állam tehát nem fogyasztási cikket, nem az egyedüli igazi értékeket kapja terhei megkönnyítésére, hanem pénzt kap és pedig nem jobb pénzt, mint aminő az a pénz, amelynek értékét adóval, tehát rossz pénzzel akarja helyreállítani. Ez a pénz mindaddig rossz marad, amíg termelés nem áll mögötte. Ha az állam egy részét adó segítségével bevonja, a többi éppen olyan rossz marad, mint aminő előbb volt, ha a fogyasztható árumennyiség nem szaporodik. Tiszteletteljes nézetem szerint tehát a legnagyobb adó sem alkalmas az egyensúly helyreállítására, amíg a termelés nem állt helyre. Az adó ilyen körülmények között ugyanis úgy hat, mint némely gyógyszer, amikor a test leukémiában, abban a sajátságos betegségben szenved, amikor a vérből a vörös vértestecskék rohamosan kiesnek. Az adó úgy hatna, mint az a gyógyszer, amely a véren keresztül fut, anélkül, hogy új vértestecskék képződését előidézné. Egészen más az, ha az adó a termeléshez támogatólag járul hozzá, ha valami a természeti törvények szabályai szerint szaporítja a vértestecskéket. Ha egyszer a termelés helyreállt, már elképzelhető olyan adó, amely a vörös vértestecskéknek ezt a szaporítását előmozdítja, amely tehát a gyógyulási folyamatot sietteti.

Az a leukémia, — hogy a hasonlatnál maradjak — amely nálunk mutatkozik, természetes magyarázatát találja azokban az eseményekben, amelyek a mi termelésünket csökkentették és amelyek termelési eszközeink nagy részének elfogyasztását okozták. A háború, amely a termelési lehetőségek igen nagy részét a termelőtől elvonta, amely elsősorban a mezőgazdasági termelőmunkást vonta el a termeléstől, megakadályozta a mezőgazdasági termelésnek szokott rendjét, illetőleg azt, hogy a szokott termeléshez szükséges munka végrehajtható legyen, hogy a termelés mennyisége emeltessék. A világforgalom szünetelése ugyanígy hatott. Elég e részben egy példára, az amerikai műtrágya hiányára hivatkoznom. A hadvezetőség, de egyéb állami intézményeknek működése folytán is óriási anyagpazarlás volt észlelhető, másrészt az erők rettenetesen kimerültek. A fogyasztás azonban változatlan maradt, vagy a hadsereg nagyobb szükséglete és szövetségeseink szükségletei folytán még meg is növekedett, ugyanakkor, amikor az elsőrangú termelés, az elsőrangú cikkek előállítása lényegesen csökkent. Ez természetesen munkabérdrágulást idézett elő. Ezt a munkabérdrágulást csakis a hadinyereségre dolgozó vállalatok birhatták el, mert más ezeket a munkabéreket megfizetni nem tudta. Ugyanakkor el volt zárva előlünk a kül-

föld csereforgalma, tehát az a kiegyenlítő eszköz, amely rendes körülmények között az árúcserét szabályozza, nem állott rendelkezésünkre. Mindez megakadályozta a természetes és rendes termelést és a jövőről való gondoskodást.

Mindezekhez hozzájöttek azután a forradalmak, amelyek alatt ki-ki a maga céljaira pazarolt, de termelésről szó sem volt. Jött a bolsevizmus, szocializálták az üzemeket és a szocializált üzemeknél pénzt költöttek anélkül, hogy árút termeltek volna. Ezeknek a szocializált üzemeknek és a kommunista államnak az adminisztrációja olyan költséges volt, mint semmiféle más adminisztráció azelőtt. És itt nemcsak a munkabérre célok, ami szintén rengeteg összeget tett ki, sem arra az összegre, amelyet az úgynevezett tisztviselőinek adott a bolsevizmus, hanem célok arra, hogy a bolsevizmus, amely csodaszerként ígérte a maga eszközeit arra, hogy a termelést fokozhatja, nem hogy fokozta volna a termelést, hanem a jövő termelést előre eszkomptálva, elfogyasztotta azokat a termelési eszközöket, amelyeknek feladata lett volna a jövő termelés.

Ezután következett a román megszállás, amely a még megmaradt régi termelési eszközeink, termelő tőkénk nagy részét elvitte, mert hangsúlyozom, hogy én tőke alatt nem csupán a pénzt értem, hanem az egyéb termelési eszközöket is.

Azt mondhatjuk tehát, hogy közgazdasági bajainknak tulajdonképpen három alapvető oka van. Az egyik az, hogy tényleg megcsökkentek a termelési eszközök, a másik az, hogy a belső csere lehetetlenné vált a folytán a belső bizalom és a belső normális értébecslés megszűnt, a harmadik pedig az, hogy a világtól való elzártságunk következtében megszűnt, ami ennél is fontosabb: a nemzetközi becslés, és megszűnt a szinte legeslegfontosabb nemzetközi csere.

Ezeken a bajokon tiszteletteljes nézetem szerint nem lehet a pénz értékének, a pénzlábnak megváltoztatásával, de adóval sem segíteni, hanem csakis a termelésnek, csakis a szabad, a belső és nemzetközi forgalomnak helyreállításával, mert csak ezek képesek visszaadni azt a bizalmat gazdasági erőnkben, amely nélkül a pénz értéke semmi, amely nélkül a pénznek értéke nincs, még akkor sem, ha a legbőségesebb aranyfedezet állna is rendelkezésre és ha a leg súlyosabb adókkal akarnánk is bizonyítani, hogy közhitelünk adminisztrációja dícséretes buzgalommal fárad pénzügyi helyzetünk javításán.

A termelés ma is lehetséges, mert nem minden termelési eszköz ment tönkre és nekünk van egy hatalmas, tönkretételment termelési eszközünk és ez az áldott magyar föld. A magyar föld az, amely ma is termel és fog a jövőben is termelni, mindenesetre fokozottabban termelni, mint ma. Ennek a magyar földnek a terményei még most is érté-

kesek és a nyerstermelő, aki ennek a termelési eszköznek birtokosa, nemcsak a maga, hanem alkalmazottainak fogyasztási szükségleteit is, szóval ellátásukat valódi értékükben képes szolgáltatni és talán ez a magyarázata annak, hogy a béres és a miniszteri tanácsos — hogy T e l e s z k y őexcellenciájának példájánál maradjak — egyenlő illetményeket élvez. A gazda többet fizethet, mint azelőtt, mert ma jóformán ő az egyedüli termelő, az állam pedig azt sem bírja el, amit előbb fizetett. Ehhez hozzá kell tennem azt, hogy kétségtelenül a béres az, aki valódi értékben sokszorta magasabb dotációban részesül, mint a miniszteri tanácsos, a béres a kettő közül a gazdagabb.

A termelési lehetőségek egyenlőtlensége az igazságtalan elosztásnak az igazi alapoka, nem pedig az, hogy a papírpénzinfláció igazságtalan adó. Ezen az igazságtalan elosztáson adóval nem lehet segíteni, ezen csupán a termelés fokozásával, az erre irányuló bizalom felkeltésével, a termelési eszközök megóvásával, ott, ahol még megvannak azok, lehető fejlesztésével tudunk csupán segíteni. Vagy pedig erőszakos eszközök kellene találnunk, amire azonban senki sem vállalkozhatik, a bérestől kellene elvennünk azt, amit ő ma élvez és odaadni a miniszteri tanácsosnak. Egyébként még ez az erőszakos megoldás is csak momentán kiegyenlítést eredményezne, de a baj lényegén ép oly kevéssé segítene, mintha — ami különben nagyon kívánatos — az állami alkalmazottak természetben való ellátását biztosítanók. Bizonyos kísérletek folytak már abban az irányban, hogy természetbeni értékekkel fizessünk, de ez eleddig, sajnos, sikertelen maradt.

Biztató jelenségnek tartom azt, hogy pénzünk ma sem teljesen értéktelen. Ebből azt látom, hogy azok, akiknek bizalma a pénz igazi értékét, vásárló erejét befolyásolja, hisznek abban, hogy még vannak olyan termelési eszközeink, amelyeknek észszerű felhasználásával talán meg tudunk élni, ha nagyon nehezen és súlyos küzdelmek révén is. Igaz, hogy ezek a termelési eszközök segítségünkre csak akkor lehetnek, ha azoknak a birtokosai maguk is belátják, hogy ők azok, akik ma a termelést megmenthetik; ha elsősorban tudja a mezőgazda, hogy ma egész ipari termelésünknek is a mezőgazdaság érintetlen termelési eszköze: a föld az alapja és ezért a gazdának kötelessége támogatni a termelést minden irányban. Ez a belátás és ez a felfogás, a termelésnek illetően keresztülvitelé emelheti ezután igazán a pénz értékét. Az adópolitikának — tiszteltteljes nézetem szerint — ezt csak támogatni, nem pedig akadályoznia szabad.

Azonban éppen azért, mert a világforgalomtól ma el vagyunk zárva, nem is tudjuk ma megmondani azt, hogy mi valóban belső, valóságos értéke a pénzünknek. Ezt csak akkor fogjuk tudni, ha a világforgalom

helyreáll, ha a legjobb pénz tulajdonosa a mi pénzünket helyesen lesz képes becsülni. Egyelőre nem tudjuk, hogy micsoda és mekkora termelés lesz lehetséges és nem tudjuk azt, hogy ha a szabadforgalom és a termelés helyreállt, a pénzérték bizonyos mértékig nem fog-e automaticé helyreállni. Nem tudjuk azt, hogy a külföld nem fogja-e pénzünket akkor többre becsülni, mint a minőre annak értékét most mindenféle súlyos adókkal akarjuk felemelni, mert ha ez bekövetkezik súlyos adók nélkül is, akkor ez a súlyos adózás adóerőpazarlást jelentene. Ezek előtt az adók előtt meg kell tehát tudnunk, hogy termelésünk és a világforgalom megnyitása a pénz értékét mennyire emelheti?

Emellett a szempont mellett figyelembeveendő az is, hogy — amint ezt Teleszky őexcellenciája is mondotta — csak relative igazságos adókról lehet szó. Tisztelt Uraim! Mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy abban, ami relative igazságos, mindig ott rejtőzik az abszolút igazságtalanságnak magva, mert a relativ igazságosság mindig azt jelenti, hogy valakit egyoldalúan fogunk sújtani. Ez nem áll minden adóról egyformán, de áll minden adóról, amely már koncepciójában egyoldalúan alkottatik meg, úgy, hogy vagy a városi, vagy pedig a falusi lakosságot sújtja, másodszor pedig áll minden adóról, amely a politikai napi életnek alkaimat ad arra, hogy érvényre juttassa természetes hajlandóságát valamilyen egyenlőtlenség dokumentálására, harmadszor pedig áll minden olyan adóról, amely olyan komplikált felvételt, olyan bonyolult adótechnikát tesz szükségessé, hogy mindenképen igazságtalanságot kell eredményeznie.

Ha most már az adóknak azt a két csoportját vesszük, amelyet Teleszky őexcellenciája javasolt, akkor mindenesetre, még ha az igazságosság relativ mértékéhez kell is alkalmazkodnunk, azt az adót kell előnyben részesítenünk, amely abszolúte véve legkevésbé igazságtalan. Kétségtelenül fontos az, hogy igyekezzünk meglévő egyenes adóinkat fejleszteni és a forgalmi adók rendszerét kiépíteni, sőt, én nem idegenkedem a fogyasztási adóknak az emelésétől sem, azzal a megokolással, amelyet Wekerle őexcellenciája a multkor előadni méltóztatott, de a legigazságtalanabbnak azt az adót tartom, mely az *életmódadó* elnevezés alatt ismeretes. Ezt igazságtalannak tartom, mert az igazságtalanságnak ama három kategóriája közül, amelyet felemlíteni bátor voltam, az elsőbe esik. Igazságtalannak tartom azért, mert sehol a világon annyira, mint éppen Magyarországon, nem játszik a város és a falu közti ellentét olyan óriási szerepet, hogy döntő fontosságú lehetne ebben a kérdésben. Nálunk, ami a városban luxus, az a falun nem luxus. Városi házban egyedül lakni luxus, falusi házban egyedül lakni természetes. A városban fogatot tartani luxus, a falun kocsit tartani természetes. Ha a béres,

hogy ismét a sokszor emlegetett példára hivatkozzam, jó öltözetben jár, ez luxus, ha a miniszteri tanácsosnak jó ruhája van, ez nem luxus, sőt a közfelfogás megkívánja tőle. Ezen néhány példa alapján is mondhatom, hogy igazán nem várható, hogy ez az adó igazságos legyen. Ez az adó az egész világon — de különösen a mi viszonyaink közepette — abszolúte véve igazságtalan.

Ami a lakásadót illeti, eltekintve a hygiénától és eltekintve attól, hogy önálló, külön kényelmes lakásnak a bírása a legtermészetesebben szükséges valami, erkölcsi szempontból a legeslegérthetőbb és a legkevésbé elítélhető luxus, nem osztozhatom T e l e s z k y öexcellenciájának abban a véleményében, hogy, ha súlyos lesz ez a lakásadó, akkor ennek a következménye az lesz, hogy egyszerre lakások fognak teremődni. Ezt én éppen olyan kevésbé hiszem, mint ahogy azt sem tudom elhinni, hogy mivel egyszerre az alma drága lesz, egyszerre sokkal több lesz belőle a piacon. Az alma termeléséhez idő kell, fákat kell ültetni és nemesíteni és a szaporításához idő kell. Csak hosszú idő múlva fogjuk tudni élvezni a gyümölcsseit. A lakásokról is az áll, hogy előállításukhoz idő, tőke és munka kell. E hasonlat teljesen megvilágítja, hogy én miért tartom igazságtalannak ezt az adónemet. Én nem hiszem, hogy az életmódnak külső ismérvek alapján való súlyos megadóztatásával igazságosabb elosztását lehetne előidézni a jövedelmeknek. Éppen úgy nem hiszem ezt, mint amilyen kevésbé hiszem azt, hogy igazságosan lehetne azt a jövedelemadót kivetni, melyet É b e r öméltósága javaslatában proponált. Jövedelemadókat, amelyek vallomásokra vannak alapítva, amelyeket ellenőrizni nehéz, természetesen igazságosan kivetni nem lehet. Csak mardjunk ismét a béres és a miniszteri tanácsos példájánál. Tegyük fel, hogy a miniszteri tanácsosnak a fizetésén kívül más jövedelme is van. A miniszteri tanácsos úgy van nevelve, hogy tisztességes és becsületes vallomást tegyen, beamteri pedantériával utolsó filléréig. Arra van nevelve, hogy megmondja összes jövedelmét és annak forrásait. Ezzel szemben a béres nem is tudja, de nem is tartja számon részletesen a jövedelmét. De még a kiscgazdák közül is csak a legintelligensebbek. Ha a béresnek pénze van és ha nem tud mit csinálni a pénzzel, mert élelme, hajléka van, bezárja a ládafiába. Neki nem kell új ruha, ő azt tartja, hogy szinte szégyen, ha jobb ruhában jár. Pozitív példáról tudok, amely éppen egy ilyen béressel esett meg. Nem tudván heverő pénzéből már egyebet vásárolni, megvett egy angol golyós puskát drágán, pedig az Alföldön nem is használhatta vadászati célokra. Ez ugyanakkor történik meg, amikor az a bizonyos miniszteri tanácsos, akinek talán azelőtt vadászati passziói voltak, már régesrég eladta az ő drága puskáját azért, hogy a mindennapi megélhetési cikkeket megvehesse az árán.

Ha az, amit a jövedelemadó kivetésének nehézségéről és igazság-

talanságáról, valamint veszélyéről mondtam, igaz, akkor tiszteletteljes nézetem szerint még fokozottabb mértékben áll ez a nagy vagyonadó kivetéséről. A vagyonadó kivetése igen hosszú előkészületet igényel, azt gyorsan megcsinálni nem lehet, ha igazságosan akarjuk azt megcsinálni. Itt a falusi és a városi vagyonok kategóriája igen nagy ellentétet képvisel. A városi vagyon, például a ház, könnyen megbecsülhető. A városi társadalom, amelynek szüksége van rá, igen könnyen fel tudja becsülni. Akinek folyószámlája és letétje van valamelyik banknál, akinek értékpapirjai vannak, annak is könnyen megbecsülhető a vagyona, nemcsak azért, mert a bank kötelezhető a betétek és letétek kimutatására és mert a tőzsde állandó becslő, amely az értéket megállapíthatja, de azért is, mert amennyiben ez valóban értékeket képvisel, a külföld és a belföld kereslete is megnyilvánul. De egészen másképpen áll a dolog a mezőgazdasági ingatlanoknak megbecsülésénél. A kataszter erre alkalmatlan. A fundus instructust teljességgel lehetetlen helyesen megbecsülni. Mindez pregraválja a városi vagyont. De még sokkal nehezebb az adó lerovásának a kérdése. Ha pénzben kívánjuk ezt az adót lerovatni, akkor sokan azok közül, akiknek nincsen elég készpénzük, hogy a nagy vagyonadó terheit viselhessék, kölcsönt lesznek kénytelenek felvenni. Itt kérdéses lehet az is, hogy a kölcsönt egyáltalán meg fogják-e kapni, noha e tekintetben a pénzügyek felett kényszerítőleg ott lebeghet az államhatalom Damokles-kardja. Ez a kényszer azonban új igazságtalanságot jelent az ingó tőkére nézve.

De tegyük fel, hogy természetben lehet leróni ezt az adót, amint erről már ismételtén szó volt. Azokat a kis földterületeket, amelyeket a természetes adólerovás folytán fog az állam kapni, ő maga nem fogja művelni. Műveltetni fogja, vagy árúba fogja bocsátatni s így a föld értékét a kínálat megnövekedése le fogja apasztani. Ez áll a földre, de mi fog történni az instrukcióval, hogy fogják tudni annak egy részét, mint adót birtokba venni? Nézzük most már, hogy mi fog történni az értékpapirokkal? Valakinek az értékpapir állományából az állam értékpapirokat vesz el természetben. Ha az értékpapirok például egy kőszénbányatársulat papirjai, akkor az államnak érdeke lehet az, hogy ezt a bányát magának megszerezze és akkor van is ráció abban, hogy ezeknek a papiroknak egy részét így adó útján szerzi meg az állam. De ha az állam nem akarja az illető üzemet, például egy textilgyárat megszerezni, akkor csak kettőt tehet a papirokkal: vagy a belföldön a piacra dobja és ezáltal az értéküket csökkenti, vagy pedig a külföldön bocsátja árúba őket és akkor kétségtelen, hogy így az értékpapirok egy bizonyos része útján belföldi termelő tőkénk részét külföldi kézbe juttatja, éppen az állam, akinek tőkénk megóvása az érdeke és feladata.

De mindezek csak mellékes okok, amelyek a nagy vagyonadó ellen szólnak. Az alapvető ok az, hogy nem tudjuk és nem is fogjuk tudni addig, amíg a világforgalom a rendes termelés lehetőségeit meg nem nyitja, hogy mennyit termelünk és hogy mennyi a tőkéből az, ami termel és mennyi tulajdonképen a nem termelő tőke. Megtörténhetik tehát az, hogy a nagy vagyonadóval éppen a termelőtőkét vesszük el és éppen — amire azután igazán semmi szükség nincs — a termelő munkát fogjuk csökkenteni.

És itt, — ha azt mondja őexcellenciája, hogy tulajdonképen ma is fizetjük ezt a nagy vagyonadót, amikor a vagyont nagyobbak hisszük, mint amennyit tényleg ér, — akkor ez csak addig áll, amíg a vagyon nem termel. Ha az a többlet, amelynek erejéig a vagyont túlbecsüljük és amelyet a nagy vagyonadó alakjában az állam elvesz, tényleg nem termelő tőke, akkor az állam sem fog tudni vele semmit sem csinálhatni. Az állam csak akkor fog ezzel a plusszal valamit csinálhatni, ha az termelő érték. Ennélfogva a vagyonadó csak akkor lehet sikeres, ha általa valóban termelő értékek jutnak az állam birtokába. Ámde akkor az állam azokat a termeléstől vonja el és megfosztja a közgazdaságot a valuta helyreállításának igazi eszközétől.

Ezek az okok azok, amelyek miatt a nagyközönség fázik a nagy vagyonadótól. A nagyközönség pszichológiája továbbá az, hogy ami természetes úton, az események folyamán vagyonából elveszett, azt el kell viselnie, de amit törvény alapján vesznek el tőle, az ellen küzdenie kell, küzdenie kell a törvény megalakulása ellen, mert ez — szerinte — mester-séges elvétel. Én ezt az utóbbi pszichológiát nem helyeslem teljesen, és én magam is lehetségesnek tartom, hogy szükségünk lesz nagy vagyonadóra, de ezt a nagy vagyonadót csak akkor szabad kivetni, ehhez csak akkor szabad nyulni, ha már tudjuk, hogy mennyi a nemzeti vagyonból a termelő érték és mennyi a nem termelő érték.

Ezt csak a kényszergazdálkodás megszűnése, a termelés és a világforgalom felvétele fogja megmutatni. Csak ezeknek eredménye fogja megmutatni, szüksége van-e államháztartásunknak, egyszeri vagyonadóra, és ha igen, mekkora adóra?

Mindezt azonban elő kell készíteni és ehhez igen hosszú idő kell. Meg kell győződünk arról, mennyi a termelési lehetőségünk és hogy a nagy vagyonadó azt mennyiben csökkentheti. Ez nagy és igen nehéz — alig végrehajtható — feladat. Ez az oka annak, hogy a szabad, de igen praktikus Anglia ezt a nagyvagyonadót nem csinálta meg. Anglia látta azt, hogy ehhez az eszközhöz csak akkor szabad és kell is fordulni, amikor már bebizonyosodott, hogy más eszközök nem állanak rendelkezésre. Én tehát azt hiszem, hogy meg kell tenni mindent

az előkészítés céljából, de az eszközzel valóban csupán ultima rációképpen szabad élni.

És most legyen szabad F b e r öméltóságának a vasutak és egyéb állami üzemek eladására, vagy bérbeadására tett megjegyzéseire reflektálnom. Ezzel a kérdéssel valóban foglalkoznunk kell, nem ugyan azért, mert — amint azt öméltósága mondotta — nem várható rosszul fizetett állami tisztviselőktől ilyen nagy üzemeknek valóban nagyszabású és gazdaságos vitele és előmozdítása, mert ez a kérdés ettől egészen független. Az állami tisztviselő az üzemben is a hazát szolgálja egyformán, akár milyen fizetése is van. Az állami tisztviselő mindig a legjobb igyekezetét fogja belefektetni munkájába. Eddig mindig ezt tapasztaltuk a magyar állam és üzemeinek tisztviselőitől és azt hiszem, hogy tapasztalni fogjuk továbbra is.

Ha mi ezt a kérdést megfontolás tárgyává tesszük, különösen az államvasutakat illetőleg, akkor meg kell állapítanunk, hogy az államvasutak helyzete némileg megváltozott. Az államvasutak a jövőben a békeszerződés-tervezetnek önálló tarifapolitikát kizáró rendelkezései szerint tisztán forgalmi eszközzé válnak. Nincs is többé szükség arra, hogy — mint a közös vámterület idejében — vasúti tarifapolitikával védjük gazdasági érdekeinket a vámterületen belül. De hosszú ideig gazdasági tarifális támogatásnak a lehetősége sem forog fenn. Lehetetlen, hogy vasútunk tarifális úton gazdasági érdekeinket kielégítse, mert amint T e l e s z k y öexcellenciája igen helyesen mondotta beszédében, az adóemelés kapcsán igen nagy mértékben — ha talán nem is, mint ő mondja, 300 százalékkal — kellend emelni az államvasutak díjszabásait. Ez magában is lehetlenné tenné azt, hogy gazdasági politikát fejthessünk ki tarifális téren. Ellenben igenis nemzeti, kulturális és erőteljes gazdasági politikát fejthetünk mi ki a vasutainkkal egy más téren és én nem tudom, hogy az államvasutaknak a multban kifejtett e másodlagos gazdasági tevékenysége nem volt-e fontosabb és nagyobb hatású annál, amit tarifális téren kifejtteni képesek voltunk. Ne felejtjük el azt, hogy az államvasút maga, mint óriási fogyasztó szerepel gazdasági életünkben. Az államvasút ebben a fogyasztói minőségében mindig erős befolyást gyakorolt a termelésre és mindig igen erős befolyással volt az árak képződésére. Éppen úgy, mint ahogy az állami gépgyárak és az állami üzemek mindenkor befolyásolták a vasipar árait, még pedig közérdekből, úgy tette ezt mindig az államvasút a maga részéről. Most pedig, ha az államvasutakat eladnók, mi következnek be? Az, hogy az az óriási tőke, amely ennek az államvasútnak a megvételéhez szükséges, a belföldön előteremthető nem lévén, a külföldre szorulnánk rá és most gondoljuk meg jól, hogy az államvasutaknak külföldi kézre való eladása milyen óriási gazdasági hatalmat

biztosítana az országban a külföldnek és minő kulturális befolyástól fosztaná meg a magyarságot.

Tisztelt Társaság! Mi, akik még a magánvasutak rendszerének uralma idején álltunk a vasútügy szolgálatába, a gyakorlatból tudtuk azt, hogy a leggondosabb engedélyezési szabályok, engedélyokirati vagy egyéb kikötések és korlátozások sem alkalmasak arra, hogy akár tarifális téren, akár pedig az utóbb említett gazdasági téren biztosítsák az állam befolyását a magánvasutak hatalmával szemben. Hogy nagyítva lássuk azt, ami a mi kis mikrokozmoszunkra vár ezen a téren, nézzük csak az amerikai vasutakat és akkor látni fogjuk, hogy a nagy vasuti trösztök hogy kerítették hatalmukba éppen a vasutak révén az egész ipart és hogy váltak a vasutak, így közvetett módon is döntő tényezővé az egész gazdasági életben. Ez olyan veszély, tisztelt Uraim, amellyel szemben én a vasutak eladását éppen a termelés és az egész gazdasági és kulturális élet szempontjából ezidőszerint lehetetlennek tartom.

Az államvasutak eladását vagy bérbeadását csak egyetlen egy esetben tartanám megengedhetőnek, akkor, amikor az állam viszonyain más-képpen már segíteni nem lehetne és akkor is csak úgy, hogy ha egy olyan társaság venné át vasutainkat, amely társaságnak nemzetközi hatalma és jellege van, amely éppen ezen hatalmánál fogva a területek és nemzetek közti ellentétet is ki tudná valahogyan egyenlíteni. Ez csak olyan társaság lehet, mely *egy* egységes, sok országon keresztül vezető hálózatot tart kezében és ezáltal valóban *egy* egységes, átszámított tarifát tudna biztosítani egész hálózatán keresztül, legfontosabb piacainkig. Erre azonban, sajnos, a mai helyzetben és a mai viszonyok között — pedig gazdasági életünknek igen nagy szüksége volna erre — kilátás egyáltalában nincs.

Itt egy példára hivatkozom, arra tudniillik, hogy ma is van egy ilyen magántársaságunk, a Déli vasúttársaság. A Déli vasúttársaság vonalai ma is több állam területein mennek keresztül. A társaság ma is bizonyos tekintetben nemzetközi. Ez a Déli vasúttársaság határozott kötelezettséget vállalt arra a magyar kormánnyal szemben, hogy az ő tarifái vonalain egységesen fognak átszámíttatni, mindaddig, amíg a Déli vasút engedélye tart. Mit látunk azonban a Déli vasútnál tisztelt Uraim? A Déli vasút ma sem számítja át egységesen tarifáját, sőt egészen különböző tarifát számít a magyar területen lévő vonalain, az osztrák, a jugoszláv, valamint az olasz területen lévő vonalain, a valuták különbözőségére hivatkozva, holott ez nem elfogadható ok, mert léteztek már régen idegen valutában felállított köteléki tarifák. Ha tehát a dolog úgy áll, hogy egy nálunk már régen engedéllyel bíró magánvasút-társaság sem számít keresztül vonalain egységes tarifát, akkor láthatjuk, hogy milyen kevés reményt fűzhetünk ily egységes tarifához abban az esetben.

ha az államvasutak teljesen idegen társaság kezébe kerülnének. Én feltétlenül hiszem, hogy azt a gazdasági célt, amelyet a vasutaknak idegen kézre jutásával el akarunk érni, elérni aligha tudnók és ezért sem államvasutaink bérbeadását, sem pedig államvasutaink eladását nem tartom helyesnek és ellene a leghatározottabban állást foglalok. Teszem pedig ezt az elmondottakon felül, — ami különösen a bérbeadást illeti — még azért is, mivel e bérbeadás mellett mint előny csupán egy dolog szól, még pedig az, hogy valószínűleg sokáig nem lesznek eszközeink arra, hogy az államvasutainkon szükséges beruházásokat kellőképpen foganatosíthassuk; ámde ha a bérlő köteleztetnék a beruházások előállítására, a bérlet tulajdonképpen úgy hatna, mint a beruházások előállítására, a bérlet tulajdonképpen úgy hatna, mint a beruházásai amortizációjához huszonöt—harminc évi idő, de inkább harminc, mint huszonöt év kellene. Ez attól függ, hogy milyen kamatlábban számítjuk az amortizációt. A bérletnek is tehát 25—30 évre kellene szólnia. E harminc év múlva, amint azt mindenki, aki vasutak adminisztrációjával foglalkozott, tudja, azokból a bizonyos beruházásokból úgyszólván nem marad meg semmi. A beruházások ezen idő alatt felhasználódnak, elkopnak, tönkre mennek. Ha harminc év múlva visszakerülne az állam birtokába az államvasút és ha ezeket a beruházásokat a bérbevevő magántársaság végezné el, akkor tulajdonképpen ezeket a beruházásokat búsán megfizették volna, a bevételeikről lemondva, anélkül, hogy a beruházások előnyeit az állam élvezné.

Befejezem felszólalásomat, tisztelt Uraim, azzal, hogy tiszteletteljes nézetem szerint a termelőmunka megindítását, bár csonka eszközökkel is, de meg kell kísérelnünk. Igyekeznünk kell takarékoskodnunk és igyekeznünk kell a külföld és a belföld bizalmát minden úton-módon felkeltenünk. Ezt a bizalmat pedig a termeléssel kell felkeltenünk és csak ha látjuk azt, hogy ezt a bizalmat azokkal az adókkal is elő lehet mozdítani, amelyekről szó lehet, akkor ez esetben azokat is alkalmaznunk kellene, de súlyos, életbevágó vagyonadóval csak akkor szabad tiszteletteljes nézetem szerint a megvalósítás terére lépnünk, hogyha megállapítottuk már, hogy mennyi az, ami termelési eszközeinkből a valódi termelésre még alkalmas és mennyi az, ami azokból tényleg tönkrement és ha ez a vagyonadó akkor még a bizalom emelésére szükségesnek és arra alkalmasnak is fog látszani.

Én nagyon megértem azt, hogy a pénzügyi szaktekintélyek a vagyonadó mellett foglalnak állást. Ez, igen tisztelt Társaság, éppen olyan tünet, mint az, hogy az ügyes és sikerekben dús operatőr nagyon hamar kész arra, hogy a betegséget operációval gyógyítsa, míg az óvatosabb belgyógyász, aki látott számos esetet, ahol az operáció nem sikerült és

számos olyant, ahol a természet maga gyógyította meg a beteget, inkább hajlik arra, hogy operáció nélkül gyógyítson és amíg el tudja kerülni az operációt, addig mindig el is fogja kerülni azt. Én is azt mondom, hogy bízzuk a természetre magára a gyógyítást és csak akkor nyúlunk a késhez, amikor már más gyógymód nem áll rendelkezésünkre.

Tisztelt pénzügyi szakértő urak, a kést tartsuk készen, de egyelőre ne operáljunk! (Hosszantartó élénk éljenzés és taps.)

Exner Kornél: Nagyméltóságú elnök úr! Igen tisztelt Uraim! Mint a közgazdasági társaságnak egyik veterán tagja, bátorkodom én is teljesen igénytelenül államháztartásunk rendezésének nagy és nehéz kérdéséhez hozzászólni. Amidőn ezt teszem, tisztán egyéni magánvéleményemnek óhajtok kifejezést adni. Örömmel ismerem el az előttem elhangzott felszólalásoknak megbecsülhetetlen értékét, de azt hiszem, hogy félreismerném feladatomat, ha annak a tekintélynek hatása alatt, amely Teleszky Jánost, Éber Antalt, Wekerle Sándort és a többi felszólalókat egyéni kiválóságuk természetes következményeként méltán övezi, csupán azokat a részeket emelném ki, amelyekben egyetérték az előttem elhangzott felszólalóknak a beszédeivel, az eltéréseket pedig elhallgatnám. Így csak meddő módon venném igénybe szíves türelmüket. Azt hiszem, hogy jobban használunk az ügynek és a köznek akkor, ha itt ebben a kérdésben eszmeérlelő vita fejlődik ki. Ezért arra a reám nézve igen hátrányos szerepre is vállalkoznom kell, hogy néhány lényeges kérdésben — sajnos — ellenkező nézetemnek adjak kifejezést, mint az előttem felszólalók. (Halljuk! Halljuk!) Érinteni fogom azonban azokat a pontokat is, amelyekben nézeteink találkoznak. Teszem ezt pedig azért, hogy az az egy irányba haladó több apró vélemény, amely mind felbukkanhat a vita folyamán, mint mindmegannyi szellemi erőegység, a szellemi dinamika törvényei szerint olyan hatalmas erőt adjon, amely azután a köz érdekében, a magánérdekek esetleges rovására is, érvényesülni tudjon.

Bevezetésképpen legyen szabad még csak egy elvet hangsúlyoznom. A külügyek vezetéséből ma a pártpolitikát — igénytelen nézetem szerint igen helyesen — ki akarják zárni. Én azt hiszem, hogy nemcsak a külügyek irányításába, hanem az államháztartás rendezésének és az ezzel összefüggő adóztatásnak kérdéseibe sem szabad a pártpolitikának beleszólnia. (Ügy van! Ügy van!) Aki ezekben a kérdésekben véleményt nyilvánít, az tudjon felette állni pártok, érdekek, rokonszenvek és ellenszenvek befolyásának. (Ügy van! Ügy van!) Én a kérdésről, államháztartásunk rendezésének nehéz kérdéséről, nagyobb tanulmányt készí-

tettem, de mégsem fogok visszaélni, mélyen tisztelt Uraim, szíves türelmükkel; alkalmazkodni fogok az előadás szokásos időtartamához és csak nagy vonásokban fogom tanulmányomat ismertetni. (Halljuk! Halljuk!)

Szó esett itt a devalvációról. Erről csak röviden azt kívánom megjegyezni, hogy ez már részben megtörtént, abban élünk és benne vagyunk. Amikor az állam kénytelen igen kisértékű papírpénzben teljesíteni fizetési kötelezettségeit, amikor az államadósságok előre megállapított törlesztését egyelőre megszünteti, a zárolt hadikölcsönkötvényeket a kitűzött időpontban be nem váltja, amikor a pénzkészletet szüntelenül felhigítja, amikor a kölcsön felvételekor kétoldalúlag kötött szerződés feltételeitől egyoldalúlag eltér, akkor be kell ismerni, mélyen tisztelt Uraim, hogy az állampénzügyek legkomolyabb napjait éljük. Amikor ilyen szomorú helyzetben vagyunk, amikor békefeltételekről még igen sok szó fog esni, — hiszen egy ma reggeli párisi hiradás szerint az ántánt csupán provizóriumnak tekinti az átnyújtott békefeltételeket és azt hiszem, mi is csak annak tekintjük, amidőn az ántánt teljesítőképességünket mérlegeli, — akkor, igénytelen nézetem szerint, a legrosszabb taktika az, ha mi túlzott optimizmussal, szegénységünk beismerése helyett, jólétet mimelve könnyű kibontakozást rajzolunk a világ elé. Találóan mondja *Smith Ádám*, hogy azzal nem óvja meg az állam a becsületét, hogy önáltatásban keres menedéket, mert az önáltatás éppen olyan könnyen feltárható, mint amilyen veszélyes is.

Éppen ezért egyetlen egy pontban nem értek *Wekerle Sándor* őexcellenciája itt elhangzott beszédjével egyet. Noha *Wekerle* őnagyméltósága ebben a beszédében oly végső igazságokat mondott, hogy azokat bizonyítania sem kellett, mert azok önmagukban bizonyosak, mégis — mondom — egy pontban nem érthetek vele egyet és ez az, hogy miért óhajtja ő azt, hogy koronánk vásárló erejét titokban tartsuk, és hogy ne ismerjük el azt, amit *Telezky* őexcellenciája is hangoztatott, hogy koronánk értéke Svájcban bizony csak két és fél centimes és a belföldön — amint azt *Telezky* tisztelt barátom is megállapította — öt centimes. Hiszen hiába tartanók is mi ezt titokban. Ezt ennek a kis Magyarországnak hét és háromnegyedmillió lakosa, azok mindegyike mindennap, lépten-nyomon és minden vásárlásnál folytonosan tapasztalhatja. Ez bizony titokban nem tartható. Tagadhatatlan, hogy Amerikában élő hazánkfiát öt ezer dollárral zsebében az a kellemes érzés töltheti el, hogy ő a régi hazájában milliomos. Erre azonban valóban ráillik egy régi milliomos szájából kiszaladt az a lenéző mondás, az új milliomosra célozva: „Ein jeder Lump, der eine Million hat, bildet sich ein, ein Millionär zu sein“. Ma valóban ez a helyzet, ezt be kell ismernünk.

Aki eddig hozzászólott államháztartásunk rendezésének kérdé-

séhez, az mind adós maradt, mélyen tisztelt Uraim, annak a kimutatásával, hogy az államháztartás óriási deficitjét hogyan is lehetne elűntetni.

Pénzünk elértéktelenedéséhez, immár hatvanegy és fél milliárd államadóságunkhoz — mert hiszen ennek állagát a felülbélyegzéssel kapcsolatos kényszerkölcson fokozta, — az ország feldarabolásához és kimerüléséhez, kétségkívül súlyosbító körülményként járul hozzá a teljes bizonytalanság az állampénzügyi kibontakozás kérdésében. Valóban, miként *W e k e r l e* öexcellenciája mondotta, ilyen kibontakozási módot hiába is keresünk. Az összeomlás sokkal teljesebb, semhogy annak törmelékeit eltakarítva, azok helyén valamilyen varázslattal jólétet lehetne teremteni. A sikeres kibontakozáshoz szükséges minden célhozvezető eszköz igénybevétele, minden tényező összhangzatos közreműködése.

Általános elvként felállíthatnám azt, hogy az állami költségvetésben nem lehet elég kicsi valamely összeg ahhoz, hogy azt fenntartsuk, ha az felesleges *kiadást* jelent és nem lehet elég kicsiny valamely *bevétel* ahhoz, hogy arról lemondjunk, ha az jogos bevétele az államkincstárnak.

Éppen ezért az előttem elhangzott egyik igen tisztelt felszólaló úrnak, *É b e r* vezérigazgató úrnak, nézetével szemben az az álláspontom, hogy nem mondhatunk le a fogyasztási adókról, ezek észszerű kihasználásáról, és nem mondhatunk le az állami egyedárúságok emeléséről sem. És itt zárjelek között megjegyzem, hogy én éppen az állami monopóliumoknál az élet- és a kárbiztosítás milliós társulati nyereségeit is igen szívesen látnám az állami költségvetésben. Megvan annak a módja — és ez igen ismeretes a t. tudományos társaság tagjai előtt, amiért ezt igazán csak melleleg érintem, — hogy ezeknek az állami bevételeknek: úgy a fogyasztási adóknak, mint az állami egyedárúságoknak anti-szociális jellegét enyhítsük. Tudjuk azt, hogy ha nem elsőrendű élet-szükségleti cikkeket adóztatunk meg ezúton, hanem a sört, a bort, a dohánygyártmányt minőségi különbségeik szerint fokozatosan nagyobb adóval érintjük, akkor a különben jogosult ellenvetéseknek élet vesszük. Ha csak valamivel jobb dohánygyártmányt adunk el és azt már fokozottan drágábban adjuk, mint a csak egy fokkal silányabb minőségűt, akkor a vagyonságot is némileg arányosan vonjuk az állam kiadásainak fedezéséhez.

Nem mondhatunk le, mélyen tisztelt Uraim, igénytelen nézetem szerint, sem a forgalmi adókról, sem ezek között különösen a progresszív öröklési és ajándékozási adókról sem. Életbe kell léptetnünk az államháztartás egyensúlyára irányuló komoly törekvésünktől vezetve az áruforgalmi adót is, ahol egyrészt az adó az áru árához igazodva,

önmagában is a kiegyenlítés bizonyos hatásával működik, addig másrészt alkalmat nyújt a fényűzési cikkek hatványozottabb megadóztatására is.

Már itt megjegyzem, hogy annak a jelszónak, mely most igen sokszor felhangzik, hogy tudniillik a fényűzést más külön adó alakjában adóztassuk meg, éppenséggel nem vagyok híve. A fényűzés megadóztatását, ha már a fényűzési cikkekre fektetjük a súlyt, akkor az áruforgalmi adó alakjában lehetne csak zaklatás nélkül megvalósítani.

Hogy az illetékeket emelnünk kell az egész vonalon, azt hiszem, ennek szükségessége már átszivárgott a köztudatba, hiszen mindenki tudja azt, hogy mennyire elmaradtunk ezen a téren, hogy mily tétlen volt a magyar pénzügyi törvényhozás, úgyszólván hat esztendőn keresztül, mi alatt a korona fokozatosan leromlott. Hiszen tudjuk mindnyájan, hogy a háború előtt a közigazgatási ügyekben való beadványokra egy koronás bélyeget kellett ragasztanunk és ma is változatlanul csak egy korona ez a bélyegilleték, holott ha húsz-huszonnégy korona volna is, csak akkor érnék el azt a nívót, amelyen a háború előtt volt ez a közszolgáltatás. Ha erre a nívóra fel is emelnők ezt az illetéket, ezzel valódi emelés még nem történt volna, csupán arra a pontra jutnánk el, ahol az emelés kezdődik.

Helyesnek tartom, hogy az állam az exportált cikkek után kiviteli illetékeket szed és a kivivő nagy valutahasznában is osztozni kíván. Különösen fontos ez ma és lesz ez a jövő évben, amikor a földművelésügyi szakemberek véleménye szerint, ha rámosolyog az Isten szegény hazánkra, abba a helyzetbe kerülünk, hogy öt millió métermázsza gabonánk exportálható lesz, ami a mai értékben kifejezve tizenöt milliárd bevételt jelentene.

Az állami üzemeket, amelyek előbb üzleti fölöslegeikkel segítségére jöttek az állami háztartásnak, ma pedig ennek súlyos tehertételei, ismét jövedelmezőkké kell tenni. Különösen a postát és a vasutat, a gazdasági forgalom e két legfontosabb szervét, az államháztartás rendezhetése érdekében is ki kell emelni mai sinylődő helyzetéből. Az áruforgalom számos fölösleges közigazgatási akadályát el kell hárítani, hogy a gazdasági élet minél előbb meginduljon, mert különben a gazdasági élet vérkeringésének alákötése a gazdasági elzsibbadást állandósítja s az elszikadt talajon a legszebb pénzügyi tervek sem fognak életre kelni, az adók pedig meddők maradnak.

Nem vagyok híve az államvasutak bérbeadásának, annál kevésbé eladásának. E tekintetben osztom Wekerle Sándor aggodalmait és egyetértek az előttem felszólalt Neumann Károly tisztelt barátommal, aki nagyon helyesen említette fel, hogy a vasútnál a gazdaságpolitika is igen fontos, a tarifapolitika is igen fontos. Már pedig ha a

vasutat bérbeadnók, akkor a bérlő társaság elsősorban is saját nyereségére dolgoznék, és nem a magyar állam gazdasági politikájának céljait igyekeznék szolgálni, hanem természetesen a sajátját. Ismétlem tehát, mélyen tisztelt Uraim, hogy a bérbeadás előttem sem tűnik fel valami helyes megoldásnak. Ezzel szemben azt hiszem, hogy állami kezelés mellett módját kell találni a szükséges nagy tőke beruházásának. Ez lehet idegen tőke is, ha előnyösen hozzá tudunk jutni, de lehet a belföldön szerzendő tőke is. E célból nézetem szerint állami sorsjegykölcsönnek az igénybevétele volna a helyes. Ilyent Csehországban, Németországban és Németausztriában terveztek. A német birodalmi sorsjegykölcsön eredménye öt milliárd márka. Azt hiszem, hogy ilyen sorsjegykölcsön felvétele üdvös volna nálunk is, és az így befolyó összeget mindenestre az állami üzemekbe beruházások céljaira kellene befektetni.

Az államháztartás rendezése, mélyen tisztelt Uraim, mindenekelőtt cselekvést, lázas tevékenységet követel az egész vonalon, különben egész gazdasági életünk összeomláshoz jut, és még az eddig Isten csodájára megmaradt értékek is elpusztulnak. A céltudatos, gyors cselekvésen dől el a siker. Igaza van T e l e s z k y J á n o s öexcellenciájának, amikor azt mondja, hogy e téren minden elvesztett nap csak a nehézségeket fokozza. De természetesen tervszerűen kell dolgoznunk, nem pedig rapszodikusán. Mindenekelőtt ki kell fürkésznünk azt, tisztelt Uraim, hogy a kérlelhetetlen és könyörtelenül viselendő közterheket miként lehet a legigazságosabb módon felosztani az állami bevételek egyes főágai között. Az egyenesadók, az illetékek, a fogyasztási adók és a monopóliumok egymást tervszerűen kiegészítve alkothatnak csak helyes állambevételi rendszert. Létesíteni kell közöttük is a magángazdasági szempontból is rendkívül fontos egyensúlyt, gazdasági szimmetriát. Hiszen tudjuk, mélyen tisztelt Uraim, hogy elsőrendű politikai kérdés az mindig valamely állami bevételnek a bírálatánál, hogy például a fogyasztási adók miként aránylanak az egyenesadókhoz és ebből kell levonnunk azt a következtetést, hogy a szociális követelményeknek mennyire is felel meg államháztartásunk.

Az adópolitika, mélyen tisztelt Uraim, szervesen összefonódik a valutapolitikával, a kettő kölcsönhatásban áll egymással. A helyes adópolitika a valutapolitika céljait is szolgálja és viszont. Feléled velünk szemben a külföld bizalma is, ha látják, hogy megfelelő állami bevételeink vannak. Az osztrák korona, mélyen tisztelt Uraim, kényszerkölcsön nélkül is — sajnos — leverte a magyar koronát, holott a magyar koronát a kényszerkölcsönrel menységében is csökkentettük, amivel kapcsolatban méltán várhattuk volna annak emelkedését értékében. Ausztria kedvezőtlenebb gazdasági helyzetben van és mégis sikerült neki a magyar koronát túlszárnyalnia. Hogy ezt elérhette, azt látom, egyedül céltudatos adó-

politikájának és tevékenyebb közgazdasági közigazgatásának köszönheti. És mily messze elmaradt a magyar korona. mélyen tisztelt Uraim, a cseh szoktól, attól az Osztrák-magyar bank cseh koronájától, amellyel nemrégén még egyenlő színvonalon állt. Ott szintén a kényszerkölcsön útján, még pedig ugyanazokkal az intézkedésekkel szanálták a helyzetet, mint sokkal később nálunk, csak hogy kedvezőbb időben.

Az elkerülhetetlen és már is nagyon elkésett erős adóztatás megindulásával a külföldön is növekedni fog a magyar pénznek becse. Most is azt tapasztaljuk, mélyen tisztelt Uraim, hogy a termelőhöz ömlik a pénz és ott is marad. A pénz egészséges körforgása ily módon megszakad. Most például a kisgazda azért nem adja el szívesen még nagy áron sem a termelvényeit, mert az amúgy is felhalmozott pénzével tulajdonképpen nem tud semmit sem csinálni. Ezért a kisgazda most a cserekereskedésre hajlik. Ha azonban nagy adókat fog követelni tőle az állam, mindjárt látni fogja pénzének előnyét és kevesebb pénzért is áruba fogja bocsátani termelvényeit. A nagy adóztatás szükségességével nálunk ma már — úgyszólván — telítve van a közvélemény. Nem is szabad ezzel késlekednünk, mert már elhangzott a tizenkettedik óra harangütése is.

Az egyenesadókra vonatkozó munkálatokat szintén beállítandónak vélném állami háztartásunk rendezésének nagy kérdésébe, mint hatalmas tényezőt, ha nem is mint kizárólagos tényezőt. Ezeket a munkálatokat sürgősségük és időrendjük tekintetében két csoportba osztom.

Az első csoportba tartozik azoknak az égetően sürgős kisebb kérdéseknek a megoldása, amelyekkel nem várhatunk a másik csoportba tartozó nagy adóreform elkészüléséig és amelyek megoldatlan volta eddig is mérhetetlen károkat okozott az államkincstárnak.

Ilyen sürgős és elsősorban, tehát még ebben az évben, a legrövidebb idő alatt megoldandó feladatok egyike a három év óta elmaradt adókvetés gyors pótlása. Hogy mily behozhatatlan veszteséget jelent teljes három esztendő restanciája az adókvetés terén, azt, azt hiszem, nem szükséges ebben a társaságban bővebben fejtegetnem. (Úgy van! Úgy van!) De ilyen azonnal megoldandó feladat, tisztelt Uraim, adóinknak a csökkent pénzértékkel való arányba hozatala, amelyre T e l e s z k y őexcellenciája is igen helyesen célzott és amelynek — igénytelen véleményem szerint — már régen meg kellett volna történnie. Különösen azokra az adónemekre célok, amelyek nem a pénzösszegben kifejezett jövedelem bizonyos százalékában fejeződnek ki, nem a vagyonnak, amelyet szintén pénzben állapítunk meg, amikor az adóalapot kimunkáljuk, bizonyos százalékában állapítvák meg, és nem a hozadéknak, amely esetleg szintén tarthat lépést az eltolódott számok növekedésével, százalékos részei, hanem azokra a merev adónemekre célok, amelyek szintén helyet

foglalnak a magyar adórendszerben, amelyeknél az adóalap számszerű növekedésének a jövedelem vagy a hozadék számszerű óriási növekedése esetén sincsen helye. Azokra az adónemekre gondolok, amelyeknél az adóalap változatlanul olyan marad ma is, mint ahogy azt a becslések során már évtizedekkel ezelőtt megállapították. Ilyen merev adó a házosztályadó is. Ide sorolandónak vélem az első osztályú kereseti adót is. Ha ezeknél az adónemeknél a háború előtt fizetett adóösszeget húszszorosára emeljük is, — amint már erre céloztam az előbbi fejtegetéseimben az illetékeknél — akkor sem érjük el a kívánt súlyát ennek a szolgáltatásnak, csupán a régi nivót érjük el, amellyel természetesen a mai viszonyok között óriásilag megnövekedett állami kiadásainknál még mindig nem elégedhetünk meg. Én azt hiszem, mélyen tisztelt Uraim, hogy például a földadót, a házosztályadót és az első osztályú kereseti adót a csökkent pénzürtékkel már régen arányba kellett volna hoznunk és ez nem is ment volna adóemelésszámba, csak éppen nivellirozás, a régi állapotnak az új állapottal való áthidalása lett volna. És ezt mind már régen meg kellett volna csinálnunk állami szükségjog alapján, törvénytörő rendelettel, még a nemzetgyűlés összeülése előtt, mert ez olyan sürgős állami szükséglet volt, valutáris és közgazdasági szempontból is, hogy méltán hiszem, hogy a nemzetgyűlés egy törvénytörő rendelet kiadását ezekre nézve utólagosan jóváhagyta volna, mint ahogy erre nézve valóban precedens is fordult elő, amikor a választójogra vonatkozólag szintén törvénytörő rendeletekkel szabályozták a kérdéseket.

A sürgősen megoldandó feladatok között csak röviden említem, hogy ne legyen nagyon terjengős az előadásom, (Halljuk! Halljuk!) hogy a hadinyereségadó még az 1918. évre sincs kivetve. Ezt a kérdést visszahatóan, de a jelenre nézve is késedejem nélkül szabályozni kell, mert a hadinyereségadó nem tartható fenn állandóan egy állam adórendszerében sem. Természetes dolog, hogy ez béke idején lucus a non lucendo volna. Az én igénytelen tervezetem szerint a hadinyereségadónak át kell alakulnia nagyon mérsékelt, de igazságos jövedelememelkedési adóvá, mert hiszen ez valójában az is, mivel nemcsak hadinyereségeket adóztatunk meg, hanem megadóztatunk minden jövedelemtöbbletet, amit a háborús évek a békeévek jövedelmével szemben feltüntetnek. (Ügy van! Ügy van!)

De nem tűr halasztást a harmadik osztályú kereseti adónak a törvényhozási szabályozása sem, mert hiszen ez az adó úgy lóg ma a levegőben, mint Mohamed koporsója az ég és föld között. Tudjuk, hogy 1916-ban valósággal megkövesítették ezt az adónemet, megmerevítették. Három évre szól az ez a megmerevítés és ez lejárt az 1919. év végén, azonban még ma sincs sorsáról döntés. (Ügy van! Ügy van!)

A sürgős feladatok közé sorolom a kettős megadóztatás elkerülését az úgynevezett utódállamokkal szemben. Nem hallgathatom el azt, hogy az adóztatásnál felhasználandó bevallások bekövetelése előtt kellett volna ezt a kérdést megoldani. A Magyarország testéből kiszakított területeken ugyanis az adóztatás részben már megtörtént, részben pedig javában folyik. A csehek, a románok, a jugoszlávok minden vagyont, minden jövedelmet és hozadékot, amelyek a sajátjuknak tekintett területeken vannak, illetve keletkeznek, kötelezőleg megadóztatnak. Ezeknek a vagyonoknak, jövedelmeknek és hozadékoknak az ottani bevallásban is — adótörvényeink szerint — szerepelniök kell, még pedig egybefoglalva a Magyarország területén lévő, illetve keletkező vagyonnal, jövedelemmel és hozadékkal együtt. Most már képzeljék el, mélyen tisztelt Uraim, hogy ha már a bevallásokat erre vonatkozólag mi is beköveteltük, mennyi bonyodalomra, mennyi fellebbezésre, mennyi munkára fog alapot nyújtani a vagyonoknak, a jövedelmeknek és a hozadéki részeknek ez az utólagos szétválasztása.

Sürgősen meg kell határozni, mélyen tisztelt Uraim, hogy az adóztatásnál az értékpapírok mily árfolyamon értékesíttessenek. Amíg ez meg nem történik, addig a vagyoni adót, értem az állandóan visszatérő és már létező vagyoni adókat, valamint a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adóját és hadinyereségadóját, elsőfokon sem lehet megállapítani. Erre nézve, amint bölcsen méltóztatnak tudni, két pénzügyminiszteri rendelet van, amelyek hézagpótlók volnának. Az 1916. évi XXXII. törvénynek az a rendelkezése, amely szerint az értékpapírok a vagyoni adó alapjában úgy értékelendők, mint ahogyan a megelőző év utolsó napján a tőzsdén jegyeztettek, most nem alkalmazható, mert a múlt év végén tőzsdei forgalom nem volt. Előtérbe lép tehát a hézagpótló két pénzügyminiszteri rendelet alkalmazásának szükségessége. Ezekben a pénzügyminiszteri rendeletekben névszerint fel vannak sorolva az értékpapírok és fel vannak tüntetve mellettük, hogy milyen értékkel vegyék számba a pénzügyi hatóságok az egyes értékpapírokat az adóalap kiszámításánál. Hogy ezeknek az értékösszegeknek a revideálása és újabb alapon való megállapítása mennyire szükséges, mélyen tisztelt Uraim, éppen az államháztartás rendezése és az igazságosság követelménye szempontjából is, azt egy gyakorlati példával bátorkodom megvilágítani.

A salgótarjáni kőszénbánya-részvény a miniszteri rendelet szerint 750 koronával értékelendő (Derültség.), holott az ma 7.175 koronán áll. A Ganz-féle villamossági részvény 420 koronával értékelendő, jöllehet 3.910 korona ma a tőzsdei forgalmi értéke. A Flóra-gyertyagyár-részvény 320 koronával van értékelve, áll pedig 5.300 koronán. Az Adria Tengerhajózási részvény 625-tel értékeendő hivatalosan, áll pedig 9.500 koro-

nán. Az Atlantika-részvény 358 koronával értékelendő, holott forgalmi értéke ma a tőzsdén 5.375 korona. Ha feltesszük azt, — és most vonom le a konzekvenciát a példából — hogy valakinek a felsorolt öt fajta részvény mindegyikéből száz darabja van, akkor hivatalos értékelés szerint a vagyona 246.500 korona, vagyónának forgalmi értéke pedig 3,126.000 K.

Teleszky János: És a jövedelme?...

Exner Kornél: Ez csak a vagyona vonatkozik... Vagy tegyük fel, mélyen tisztelt Uraim, hogy valaki három millió korona készpénzen részvényeket akar venni. Ha ismeri az adótörvényeket, a pénzügyi jogszabályokat, vagy pedig ezt a pénzügyminiszteri rendeletet, akkor az elősorolt ötféle értékpapírba fekteti három millió koronáját. Így nagyon jól fog járni az adóztatás szempontjából, még pedig azért, mert ez a három millió koronája a vagyoni adóban — amint kimutattam — csak 246.000 koronával fog szerepelni.

Teleszky János: Dehogy, ez tévedés!

Exner Kornél: Nem tévedés; ez a fennálló törvény és rendelet igazságtalan konzekvenciája... Ha pedig nem ismeri az idevágó értékelési szabályokat és ezen a pénzen hatszázalékos hadikölcsönkötvényeket vesz a mai ötvenszázalékos kurzuson, mivel a pénzügyminiszteri rendelet szerint azokat 96,60 százalékos árfolyammal kell értékelni, akkor hat millió korona után fog adózni a vagyoni adóban. Míg tehát az egyik pénzügyi műveletnél három millió korona eltűnt az adóztatás elől, addig az utóbbi pénzügyi műveletnél a vásárló jóhiszeműsége folytán, mert hadikölcsönkönt vesz, három millió koronával több vagyona után fog adózni, mint amennyi vagyona tényleg van. Ezzel világítottam meg és akartam bizonyítani, mélyen tisztelt Uraim, hogy mennyire sürgős feladat az, hogy ezt az értékelési kérdést ismét megfelelő módon szabályozzák, még pedig vagy egy kis egyszakaszos törvénnyel, vagy pedig szükségből egy újabb ilyen törvénytőló miniszteri rendelettel.

A folyó 1920. esztendő fel kell használnunk arra, hogy ezek az égetően sürgős kérdések mielőbb rendeztessenek és az államháztartásra végzetessé váló elmaradások gyorsan pótoltsanak. Mindez előfeltétele annak, hogy azután jövő esztendőre a magyar pénzügyi közigazgatás az új alapokra fektetendő szerves adórendszer életbeléptetésének nagy munkájával megbirkózhassék.

Csak nagyon röviden szándékozom kitérni, mélyen tisztelt Uraim, a nemzeti vagyondézsmá kérdésére, vagy mint némelyek nevezik: „az egyszeri nagy vagyonadó“ kérdésére. Nézetem szerint ezt a nemzeti vagyondézsmát okvetlenül meg kell valósítani és ebben — sajnálatomra

— ellenkező álláspontot kell elfoglalnom az előttem felszólalt tisztelt tagtársammal.

Mielőtt ezt az álláspontot igen röviden megokolnám — hiszen volt alkalmam ötnegyed évvel ezelőtt éppen ebben a teremben, éppen erről a helyről többször kifejtteni e tekintetben vallott nézeteimet — legyen szabad igazolnom a nemzeti vagyondézsmá elnevezéshez való ragaszkodásomat. Az elnevezés ugyanis, mélyen tisztelt Uraim, gyakorlati szempontból nem közömbös, mert a közszolgáltatás neve ezernyi szállal kapcsolja össze az adózókat az állampénzügyi közigazgatás szerkezetével.

Az „egyszeri nagy vagyonadó“ elnevezést nem tartom szerencsésnek, először azért nem, mert valószínűleg éveken át lesz törlesztendő, mint például a cseh javaslat szerint hat fél éven át, a német Reichsnotopfer-törvény szerint harminc éven át, az osztrák javaslat szerint pedig szintén harminc éven át. Nem lesz tehát „egyszeri“, mert esetleg harminc éven át fogják ezt folyton követelni és harminc éven át fog az folyton kísérteni. De nem is lesz okvetlenül mindenkivel szemben „nagy“. É b e r Antal vezérigazgató úr a vagyondézsmát tárgyi adó alakjában követelte, tíz százalékkal, amelyet ő maga is „kis“ vagyonadónak nevezett el. De ne feledjük, mélyen tisztelt Uraim, és ez a döntő érvem az ellen, hogy újból vagyoni adó kifejezést alkalmazzunk, amint nagyon bölcsen méltóztatnak tudni: a magyar adórendszerben már van vagyoni adó. A vagyoni adót az 1916. évi XXXII. törvény alkotta meg. Ez a vagyoni adó is lehet az adózó szempontjából „egyszeri“ vagyoni adó, ha az adózó csak egyszer esik alája és lehet „nagy“ vagyoni adó, ha az adó magas tételével szerepel. Amint látjuk tehát, ezek a megkülönböztető jelzők nem elégségesek. A gyakorlatban pedig nehézségekre és zavarokra vezetne, ha egyazon adórendszerben: a közszolgáltatás jogszabályai, a kivető fórumok és az adóteher mérvére nézve két egymástól teljesen elütő közszolgáltatást azonos névvel illetnénk. A meglévő vagyoni adó már beszűrődött a pénzügyi közigazgatás egész hálózatába. Végigfut az összes nyomtatványainkon, az összeírási íveken, bevallásokon, adókivetési lajstromokon, adóívekben, adókönyvekben, adóíveken. Hogyha ezekbe a nyomtatványokba még egyszer ugyanezt az elnevezést vennők be, akkor kiszámíthatatlan bonyodalmakat és tévedéseket okoznánk, hiszen nem lehetne az adózók tömegével megértetni, hogy ez más vagyoni adó, mint amit eddig fizetett és ami már elő van írva terhére. Így az adózók a kétszeres megadóztatás miatt emelt igények áradatával árasztanák el a pénzügyi közigazgatást.

Az azonos elnevezés tehát feltétlenül kerülendő. Szükséges más elnevezést találnunk. A „vagyonszolgáltatás“, „vagyonszállítás“, németből fordított elnevezéseket elejtve, az ajánlott „hadiváltság“ szót sem tartanám helyesnek, mert célja nem az, hogy megváltson a háborútól,

hanem az, hogy államadósságunk terhét csökkentse. Akkor már jobb volna a „vagyonváltság“ neve. De legjobbnak a „vagyondezma“ elnevezést, szükséges megkülönböztetésül már létező vagyoni adónktól, de vonatkozás halványan kíséri. Ezért használom a „vagyondezma“ elnevezést, szükséges megkülönböztetésül már létező vagyoni adónktól, de természetesen csak addig ragaszkodom hozzá, amíg valaki megfelelőbb elnevezést nem talál rá. Előadásom további folyamán tehát megkülönböztetésül mindig céltudatosan fogom használni a vagyondezma szót és ezalatt a behozandó új nagy vagyoni adót értem, míg a vagyoni adó kifejezés alatt a már adórendszerünkben helyet foglaló és évenként visszatérő vagyoni adót jelzem.

Ami a nemzeti vagyondezma lényegét érinti, erről már bátor voltam említeni és csak igen röviden fogok megemlékezni róla, mert hiszen már több ízben nyilatkoztam erről a kérdéssel és abban a kivételes helyzetben vagyok, hogy az azóta bekövetkezett nagy változások után is állásponyomat ma is mindenben változatlanul fenntarthatom. Most is az a meggyőződésem, mélyen tisztelt Uram, hogy a vagyondezsmára szükség van az államkincstárnak és az adózóknak egyaránt: államadósságunk terhének csökkentése, a bankjegyzőn apasztása és az újabb elárasztás veszélyének megelőzése, pénzünk vásárló erejének növelése, valutánk javulása és a nagy vagyonegyenlőtlenségek megszüntetése érdekében. A nemzeti vagyondezma fog alkalmat nyújtani az államnak arra is, hogy a hadinyereséget, ami a hadinyereségadó alól jórészt kisiklott és vagyonná tömörült, a maga egészében érintse. Ma is azt vallom, hogy a személyi összadó, a szubjektive Globalsteuer rendszerét össze kell egyeztetni a tárgyi részadó, az objektív Parcialsteuer rendszerével, mert a személyi adó igazságos, de egyedül meddő, a tárgyi részadó pedig kiadós, de egymagában igazságtalan.

Ebben a kérdésben É b e r A n t a l vezérigazgató úrral akkor, amikor itt, ebben a teremben a vagyondezma-ankéteket tartottuk, még teljesen egyetértettünk. Sajnálom, hogy ettől az állásponytól ő azóta eltávolodott. Különösen sajnálom azt is, hogy Teleszky János volt pénzügyminiszter úr ma is ragaszkodik a vagyondezma ama kivetési módjához, amely végzetes intervallumokra volna osztva, holott a vagyon számbavételének és értékelésének az úgynevezett kritikus határnapon, a Stichtagon kell megtörténnie...

Teleszky János: Ez természetes.

Exner Kornél: ...és akkor ama kölcsönhatásnál fogva, amely az adóalap megállapíthatása és az adókulcs között a gyakorlati életben kétségkívül megvan, az adókulcsnak is ismertnek kell lennie.

Ezek azok a teendők, mélyen tisztelt Uraim, csak röviden érintve és jelezve, amelyek igénytelen nézetem szerint a legsürgősebb állampénzügyi feladatok csoportjába tartoznak. Ezek alkotják az egyik csoportot.

A másik csoportba tartozik a jövő adórendszerének megalkotása. Ezzel kívánok még, a mélyen tisztelt hallgatóság szives türelmét kérve, foglalkozni.

Tudjuk azt, tisztelt Uraim, hogy területben, népességben, gazdasági erőben megfiogyott kis országnak kell viselni az óriási terheket. Kifosztott, elszegényedett ország állampénzügyi egyensúlyát kell megteremtünk, ami oly adó-, gazdasági és valutapolitikát kíván, amely tervezetében, arányaiban előző példa nélkül áll. Ily körülmények között, mélyen tisztelt Uraim, a mai egészen naivnak mutakozó adórendszerünk toldozásának és foldozásának már a jövőben nem lehet helye. A válságos pénzügyi helyzet gyökeres adóreformot követel. Óriásivá nőtt államkiadásainkat kizárólag adókból, kivált egyenes adókból, amint arra Neumann tisztelt tagtársam is utalt, fedezni természetesen nem lehet. A kiadások erélyes csökkentése mellett, főként széles valutapolitikára támaszkodva lehet csak szó adóreformról. A politikai és gazdasági átalakulás azonban oly nagy, hogy — igénytelen véleményem szerint — az adóreformnak teljesen új nyomokon kell haladnia, sok meggyökeresedett intézkedést kell elvetnie és bár beidegzett, de elavult fogalmakat kell újakkal felcserélnie. Az egyenes adóreformnak a világ átalakulása folytán új eszmekörből kell táplálkoznia. Lendületét fékezni és merészségét megdénítani nem szabad a megszokotthoz való ragaszkodással.

Ismeretes önök előtt, mélyen tisztelt Uraim, hogy a magyar egyenes adórendszer eddig a legbonyolultabb adórendszer volt. Tétéles törvényeink és állami költségvetéseink huszonegyféle állami egyenes adót ismernek. Például a földbirtokos tizenháromféle egyenes adót fizetett. És noha az egyetlen adó eszméjét a tudomány elvetette és azt az élet sem valósíthatja meg, mert kénytelenek vagyunk egy szervesen felépített adórendszert megalkotni és fenntartani, de az adórendszerünknek az új magyar állam szükségleteihez mért teljes átalakítását fel kell használnunk arra, hogy azt lehetőleg leegyszerűsítsük és áttekinthetővé tegyük. Tagadhatatlan ugyan, hogy az igazságos adóztató törvények nem lehetnek mentesek minden részletezéstől, a különféle teherbírás érzékeny számbavételétől, mert különböző szolgáltatóképessegek egyforma megadóztatása nem lehet igazságos. Ámde a fölösleges bonyodalmakat kerülni kell és lehet is. Ezek szem előtt tartásával egyenes adóreformunk alapelvét e két szóban foglalnám össze: egyszerűség, termékenység. Az eddigi bonyolított, át nem tekinthető labirintust teljesen fel kell adnunk. Egyszerűség

az adórendszerben, mely a célszerűség és igazságosság követelményeivel kapcsolatban erőteljesen alkalmazva pénzügyi termékenységet, kiadósságot jelent. E kettős cél elérésének szükségétől áthatva és az összes hozadéki adókat elvetve, az eddigi sokféle adó helyett a magyar egyenes adórendszer — igénytelen nézetem szerint — csak két, egymást kiegészítő tagozatból állhat: jövedelmi adóból és vagyoni adóból. Ez a két, mindent átfogó adónem két alappillér. A berendezés értékesítéséhez tartoznék azután a teherviselőképeségnek finom érzékelése, a jövedelememelkedés és a vagyonnövekedés figyelembevételével és fokozottabb megterhelése útján. Korrektívumként — és itten térek rá a fényűzési adókra — a vagyonnövekedési adótól való menekülés meggátlásául a pazarlás nagyobb adóteherrel való megadóztatását helyeselném, de nem abban az alakban, amelyben többen javasolták, hogy valami külön fényűzési adót hoznánk be. Amint a tisztelt előttem szóló tagtársunk is felemlítette, hogy ha talán a fogatokat adóztatnák meg, az nem lenne igazságos, mert a városban fogatot tartani luxus, míg a falun természetes. Nem helyesellhetném azt se, ha a cselédekét meg az automobilt és a lakást adóztatnák meg, mint külső ismérveket az adóerőre következtetve. Én azt hiszem, hogy e tekintetben igen jó példát állíthatunk ide a német Aufwandsteuerben. Logikus folyománya a túlköltekezésnek ez a megadóztatása, mélyen tisztelt Uraink, annak az adórendszernek, amelybe a vagyonnövekedési adó be lenne állítva. Ha ugyanis megadóztatjuk a vagyonnövekedést, logikusan a vagyont csökkentő pazarlást is meg kellene adóztatnunk. Az Aufwandsteuer például ezt a logikai összefüggést honorálja a német adórendszerben. Éz alá a túlköltekezési adó alá esnék — csak igen röviden vagyok bátor ismertetni ezt — az egész jövedelem, amint azt a jövedelmi adó alapjául megállapították, levonva ebből a jövedelemnek el nem költött, tehát vagyonnövekedési adó alá eső részét. Az adókiivetésnek azonban a német példa szerint csak akkor van helye, ha az évi költekezés a háztartás fejénél 15.000 márkát, a háztartás első tagjánál 5.000 márkát és a háztartás minden további tagjánál 2.500 márkát meghalad. A jövedelem egy tizedrészét azonban mindig, mint adómentest, levonják az adóalapból. Le kell vonni természetesen az elháríthatatlan kiadásokat is: születéseknél, betegségnél, halálzásnál, a legközelebbi rokonok segítésénél. Le kell továbbá vonni a jövedelmi adót és a vagyoni adót is; nemkülönben a közjótékony-sági, a templomi és kegyeletes kiadásokat. Az adókulcs tízezer márkáig három százalék, azután az adókulcs fokozatosan növekedik, míg ötszáz-ezer márkán éri el a maximumot és itt harminc százalék. Ez, azt hiszem, helyesen megvalósítható példa volna a külső ismertető jelekre támaszkodó, igazságtalan, meddő és zaklató fényűzési adó helyett. Amint arra W e k e r l e őexcellenciája is nagyon helyesen célzott, az ilyen fényűzési

adó akárhányszor többbe kerül az államnak, mint amennyit hoz és amire nézve a magyar adó történetében is szomorú tanulságaink vannak.

Ahogy tehát én javasolni bátorkodom, a magyar egyenes adórendszer állana: jövedelmi adóból és vagyoni adóból, mint fő adónevekből. Ezeket kiegészítené a jövedelememelkedési és a vagyonnövekedési adó, nemkülönben a túlköltekezés megadóztatása. Bonyolódott és elavult képződényekkel átszőtt adórendszerünk így a legegyszerűbb elvi alapokon nyugodnék, a gyakorlatban pedig nagyobb eredményekre vezetne. Ha a múlt tévedéseivel és elavult hagyományaival szakítva, cél-tudatos állampénzügyi politikát akarnak megvalósítani, akkor erős meggyőződésem szerint nem is helyezkedhetünk más alapra.

Tudjuk, mélyen tisztelt Uraim, hogy az az adóreform, amelyet a törvényhozás 1909-ben megalkotott és amely Wekerle Sándor nevéhez íződik, a maga egészében még a mai napig sem lépett érvénybe. Érvényben van ebből az adóreformból a hozadéki adók közül: a földadó és a házadó, nemkülönben a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója. Érvényben maradt a régi hozadéki adórendszerünkben novelláris módosításokkal: a negyedik osztályú kereseti adó, a tőkekamat és járadékadó, valamint a bányaadó. Mindezekre a hozadéki adónevekre másodszeres teherként nehezednek az állami pótlékok: az általános jövedelmi pótdadó, az országos betegápolási pótdadó és a hadipótlék. Ennek az adórendszernek betetőzéseként életbe lépett, mint harmadszeres teher: a jövedelmi adó, de csak részlegesen, a 10.000 koronát felülhaladó jövedelmekre, mindenféle módosításokkal ismételtén változtatva. Mindehhez járul immár negyedszeres megadóztatásként az évenként visszatérő vagyoni adó és ötödszörös megadóztatásként: a különleges és időleges jellegű hadinyereségadó. Ha pedig figyelembe vesszük azt, hogy a második osztályú kereseti adó nem más, mint a föld, ház és tőkebirtokosok újabb megadóztatása, úgy a magyar adórendszerben ma egyazon jövedelmet úgyanál az adóalanynál tulajdonképpen hatszorosan adóztatunk.

Vaióban, mélyen tisztelt Uraim, elijesztő például szolgálhat ez arra, hogy miként lehet félreismerhetetlenné és érthetlenné tenni valamely adórendszert, úgy az adózó fölösleges zaklatására, mint az adóigazgatás túlterhelésére. Joggal érthető tehát az az ellenszenv, amely ezt az adórendszert körülveszi. Ez az adórendszer amellet, hogy az adózóra nézve érthetetlen, zaklató és igazságtalan, egyben az államkincstárra nézve teljesen meddő, mert bár számtalan címen, de a mai állami szükségletekhez mérten valóban számba sem vehető naivan csekély pénzeredményt biztosít, a pénzügyi közigazgatási munkát pedig megbénítja.

Méltóztatnak tudni, mélyen tisztelt Uraim, hogy a földadó ma is a

földadókataszteren nyugszik, amely az 1875. évi VII. törvénnyel alkotott meg, az 1883. évtől kezdve készülő állandó kataszteren, amely a múlt század termelési és értékesítési viszonyait foglalja magában. A magyar birodalom egész területén 370 millió koronában volt kontingentálva a föld tiszta hozadéka. A megcsonkított Magyarországra tehát hozzávetőleg mindössze 150 millió korona esnék, mint a föld összes hozadéka. Valóban fölösleges bizonyítani, mélyen tisztelt Uraim, hogy ez meg sem közelíti, a terményárak fantasztikus emelkedésének idejében, még a kis Magyarország területén sem, a földbirtok tiszta hozadékát. De azért egy hold föld átlagos „kataszteri tiszta jövedelme“ ma is még csak hat korona egy évre. (Derűltség.) Holott egy darab kalarábé eladásával bevesz ennyit a földbirtokos, a földadója pedig egy hold után egy évre átlagban 1 korona 20 fillér. Ez a két számadat, mélyen tisztelt Uraim, egymagában is feltárja a mai földadókataszternek, a hozadéki kataszternek elavult voltát és tarthatatlanságát. És itt akarok Jankovics Béla t. barátomnak arra a megjegyzésére utalni, amelyet itt legutóbb tett. Öexcellenciája tudniillik azt mondta, hogy nem tudja elképzelni azt a nemzetgyűlést, amely az adót a hússzorosára emelné. Nos én azt hiszem, hogy ily esetekben az adót a nemzetgyűlés egész megnyugvással emelheti a hússzorosára. (Felkiáltások: A százszorosára is!) Kétségtelennek tartom, mélyen tisztelt Uraim, hogy gyorsan és jól csak úgy fogjuk a földbirtokos jövedelmét igazságosan megadóztatni, ha azt minden katasztertől függetlenítjük. Mellőzzük tehát úgy a hozadéki katasztert, mint ahogy nem alkothatjuk meg az időszerűtlen értékatasztert sem.

A házadóról szóló törvényünk, mélyen tisztelt Uraim, elrettentő iskolapéldája a fölösleges módon bonyolított adótörvénynek. Ötféle házbéradót, háromféle házosztályadót és hatféle házadókörzetet különböztet meg, az állandó és ideiglenes adómentességek beláthatatlan sorozatával, a törvény. Tudjuk azt, hogy a házadónál nagy aránytalanság áll fenn megokolatlanul a városi és a vidéki lakosság megterhelése között, a házbér- és a házosztályadó konstrukciója következtében. Míg a bérelt lakások adója, a lakóra áthárítva, aránylag nagy és a városi lakosság gazdaságilag úgyis haldokló fixilletményű osztályának súlyos terhe, addig a saját házukban lakók házosztályadója aránytalanul alacsony, alig néhány korona. Így áll elő az a helyzet, mélyen tisztelt Uraim, hogy Magyarországon, ahol a statisztika szerint a legtöbb ház egy szobából és egy konyhából áll, a legtöbb háztulajdonos ma is egy egész évre 1 korona 50 fillér házosztályadót fizet. Azt hiszem, ennek tarthatatlan voltát nem kell bővebben fejtegetnem.

Az első osztályú kereseti adóban, mélyen tisztelt Uraim, a kis munkabér és a kézműipar adózik, de egészen durva tarifa alapján, arány-

talánul és igazságtalanul. Ez az adó a fejlődéssel lépést nem tartott; a foglalkozásokat osztályozza és a foglalkozásokra veti ki az adót, nem pedig a keresetre, vagy a jövedelemre való tekintettel.

Így például Budapesten a segéd nélkül dolgozó kézműiparos, tehát a mester évi adójának minimuma 10 korona, maximuma pedig 24 korona. Egyik itt jelenlevő tisztelt tagtársunk említette előttem, hogy a napokban egy budapesti cipészsegéddel beszélt. akit kivallatott kereseti viszonyairól. Egy pár cipő elkészítéséért mesterétől 350 koronát kap. Három nap alatt átlag két pár cipőt készít el. Átlagos keresete tehát, a vásárnapokat, az ünnepnapokat, sőt a blaumontagokat is leszámítva és még szabadságidőt is hozzávéve, hónaponként 5.000 korona, egy évre tehát 60.000 korona. Ezt a darabszámra dolgozó segéd munkást, mélyen tisztelt Uraim, mai adótörvényeink szerint csak évi 10 korona első osztályú keresetadóval lehet megterhelni.

Amint látjuk tehát, mélyen tisztelt Uraim, ennek az adónak a fenntartása teljesen lehetetlen. Ha az iparos és munkás évi jövedelme alul marad a jövedelmi adónál meghatározandó létminimumon, akkor jövedelmét igazságosan direkt állami terhekkal csökkenteni nem lehet. Ha pedig évi jövedelme az adómentes létminimumot felülmulja, akkor őt igenis be kell venni a jövedelmi adóba, és megfelelő mértékben meg kell adóztatni. (Ügy van! Ügy van!)

Hogy a negyedik osztályú kereseti adó, mélyen tisztelt Uraim, a fixfizetésűek progresszív és a 12.000 koronát felül haladó járandóságaira mily aránytalanul nehezedik rá, arra nézve például felemlíthetem azt, hogy míg a miniszteri osztálytanácsos 6.400 korona évi fizetése után 170 korona kereseti adót fizet, addig például az átlagos budapesti ügyvéd az adóstatistika szerint csak 159 koronát fizet, holott tudjuk, hogy a már nem nagy keresetű ügyvéd évi jövedelme is meghaladja az évi 30.000 koronát.

Hogy a családtagok kereseti adóját szinte középkori fejadóként kezelik, hogy minden adóztatási elvvel ellentétben: csak keresettel nem bíró családtagok után vetik ki, azt mindnyájan tudjuk. Ez természetesen fenn nem tartható.

Ugyanez áll az állami pótlékokra, amelyek a hozadéki adókra nehezednek, névszerint: az általános jövedelmi pótdóra, az országos betegápolási pótdóra és az újabban behozott hatvan százalékos hadipótléokra. Ezek a pótlékok állandóságra jogosult igényt nem is tarthatnak. Egyrészt a kivetésük alapjául szolgáló adók esetleges igazságtalanságait újabb százalékos terhükkel csak növelik, ahelyett, hogy az újabb adó kiegyenlítő és kiegészítő hivatását töltenék be, másrészt pedig az amúgyis bonyolult adórendszer áttekinthetőségét csak zavarják, holott

az alapadókkal, egyszerű összeadás révén, összeolvaszthatók lettek volna.

Hogy pedig a hadipótlék egyetlen civilizált államháztartásának állandó tagozata nem lehet, az igen természetes.

Itt ki kell térnem, mélyen tisztelt Uraim, Teleszky János őexcellenciájának az egyenesadókra vonatkozólag tett megjegyzéseire. Nagyon sajnálom, hogy nem hallottam ezeket, mert tévedés folytán nem voltam jelen az előadásán és így csak az újságközleményekre hivatkozhatom, amelyek lehet, hogy tévesen reprodukálták azokat, aminek én persze nagyon örülnék. Ugyanis, egy újságközlemény szerint, Teleszky t. barátom a luxus-lakások megadóztatásának a kérdésével is foglalkozott és kiemelte, hogy a bértöbbletet teljes egészében az államháztartás számára akarja lefoglalni. A háztulajdonosoknak megengedi a fölemelést, de a bértöbbletet az állam kapná és nem a háztulajdonos. Én nem hiszem, hogy ezt a kijelentést megtette őexcellenciája, mert én nem tudok elképzelni olyan háztulajdonost, aki emeli a lakó bérét csupán azért, hogy ezért semmit se kapjon.

Teleszky János: Ezt én sem tudom elképzelni!

Exner Kornél: Őexcellenciája maga is elismerte a közlemény szerint, hogy az adóketésnek ez a módja kezdetleges és igen kevésbé modern. Az 1914. év modern, tudományos módszerekre alapított adói Teleszky János további kijelentései szerint „nem illenek abba a világba, amelyet ma élünk. A gazdasági élet visszaesésével nem maradhat el a visszaesés az adórendszerben sem. Igazságtalanok ezek az adók, nem gazdaságosak és antiszociálisak, — amint ő maga kijelenti, — de csak ilyen drasztikus adók állíthatják meg a bankóprést. Teleszky János elveti az adóelmélet és az adópraxis egy egész évszázadának módszerkifinomódásait és eszköztökéletesedéseit. Visszautal a tizennyolcadik század végéig azokig a fegyverekig, amelyekkel az ifjabb Pitt küzdött le a napoleoni háborúk deficitjét és mindig azt hangoztatja, hogy az adóknak alkalmazkodniuk kell a gazdasági élet visszafejlődéséhez. Csak primitív módszerek hozhatják egyensúlyba az állami bevételek emelkedését az árak emelkedésével, a tudományos módszerek nem tudják ezt az egyensúlyt meghozni“.

Matlekovits Sándor elnök: Melyik újság közölte ezt?

Exner Kornél: A Világ! (Zaj és helytelenítések!)

Mélyen tisztelt Uraim, nagyon jól tudom azt, hogy minden adónemet az illető kor szerint kell megítélni, amelyben érvényesül. Nagyon jól tudom azt, hogy például a nomád-életben, amidőn az emberek csak

vadászattal és halászattal foglalkoztak, amikor tehát a kereset, a vagyon és a jövedelem között különbség alig volt, hogy akkor a fejadók is célszerűek és igazságosak voltak. De bocsánatot kérek, mélyen tisztelt Uraim, ha gazdasági visszafejlődés is van korunkban, azért azt hiszem, hogy a vagyonegyenlőtlenségek és a jövedelemkülönbségek Magyarországon sohasem voltak nagyobbak, mint éppen ma. És ha elméletileg rosszak és primitívek ezek az adók, akkor az én nézetem szerint ezekre nézve is fennáll az, hogy ami elméletileg rossz, az gyakorlatilag sem használható. És ezenkívül minden állam adótörténete azt bizonyítja, hogy az igazságtalan és aránytalan adók egyszersmind behajthatatlanok is. Éppen ezért azt, tisztelt Uraim, hogy a primitív adókkal több állami bevételre lehetne szert tenni, mint a modern, a tudományos követelményeknek megfelelő, igazságos adókkal, kétségbe merem vonni. Amit megfizetne Magyarország lakossága kezdetleges, igazságtalan és aránytalan adókban, azt még sokkal könnyebben meg tudja majd fizetni modern, igazságos és arányos teherelosztás mellett. Arról, hogy térjünk vissza a múlt adóira, azokra, amelyeket a régi korokban alkalmaztak, például arra, melyet a tizenharmadik században alkalmazott Pitt, amikor helyreállította a napoleoni háború után az állam pénzügyi egyensúlyát, — bocsánatot kérek a rossz hasonlatért — az jut eszembe, mint hogyha azt mondanók, hogy a tizenegyedik században lépett fel a pestis, a fekete halál, majd pedig 1830-ban száguldott végig Európán a kolera és akkor ezeket a betegségeket ráolvasással, macskaszőrrel és köpölyözéssel gyógyították, tehát az volna a helyes, ha mi is ezeket a bajokat nem az orvostudomány mai álláspontja szerint, hanem úgy gyógyítanók, mint ahogy első fellépésük idején gyógyították. Én azt hiszem, mélyen tisztelt Uraim, hogy éppen most, amikor a legnagyobb államterhek nehezednek majd az adózókra, a legfinomabb eszközökkel, a legigazságosabban, a legtökéletesebben kell majd adóztatnunk, mert csak így törekedhetünk arra, hogy az állam polgáraitól ne vegyünk el többet, mint amit okvetlenül szükséges elvenni és csak így lehet a siker reményével hozzáfognunk az állam pénzügyeinek helyreállításához.

Nyilvánvaló, hogy a vázolt és elavult adórendszert továbbra is fenntartani nem lehet. Szívesen elismerem ugyan, hogy életrehívásakor a hozadéki adórendszer a középkori történeti zürzavarral szemben az egyszerűséget és az áttekinthetőséget képviselte. Az önkényes fejadók után valóban haladást és fejlődést jelentett a hozadéki adórendszer és ezért elismeréssel teszünk kosztút a sírjára, de az élők között immáron nincsen helye. A történelem továbbszövő és örökké ható működő erői ezt az adórendszert is túlhaladták már. Az idők folyamán megföldözötték, megváltoztatták, kiegészítették a hozadéki adórendszert és az ma éppen

olyan zürzavart jelent az állampolgárra és az államkincstárra nézve, mint annak idején a középkori rendi adózás jelentett. Amikor, Uraim, az adózó húszféle címen fizet egyenesadót, akkor az adóteher helyes elosztását sem elérni, sőt még figyelemmel kísérni sem lehet, akkor az adózó nem lehet tisztában azzal, hogy mivel tartozik a köznek, bizalmatlanná válik és viszont az államkincstár sem kalkulálhat helyesen. A kölcsönös bizalmatlanság pedig hatósági önkényhez vezet az egyik oldalon és adóeltitkoláshoz a másik oldalon, ez pedig az adózásnak az egész levegőjét megmérgezi. Az adózás technikája a lajstromok és nyilvántartások beláthatatlan tengerévé válik, ahelyett, hogy céljának gyorsan és olcsón megfelelvén, az állami bevételeket előteremtené.

Ily adórendszerrel, mélyen tisztelt Uraim, tovább dolgozni, milliárdokat igazságosan beszerezni, nem lehet. Ugyanis mindenekelőtt többszörös tételekre kellene rölemelni a hozadéki adókat, ami eredendő hibájukat még kirivóbbá, sőt egyenesen elviselhetetlenné tenné. Az adózó terheit számba nem vevő nagy hozadéki adók alámerítenék az eladósodott embert. Amíg a hozadéki adók kicsinyek, addig kevésbé járnak azzal a veszéllyel, hogy külön-külön is, de annál inkább együttesen elnyelik az adózó egész jövedelmét.

Ezért, mélyen tisztelt Uraim, igénytelen nézetem szerint a tiszta személyes adózásra kell áttérnünk és e tekintetben már É b e r A n t a l t. tagtársunk áthidalta az én álláspontomat. sőt sokkal tovább ment, mint ahogy én megyek, mert ha jól értettem meg előadását, ő a fogyasztási adókat és a monopóliumot is perhorreszkálja és az összes hozadéki adókat elvetve, csak a jövedelmi adót, mint egyetlen adót akarja fenntartani. A jövedelmi adó azonban így egymagában nem volna elégséges ahhoz, hogy ezzel behozzuk nem is az államszükségletek fedezésére szükséges összegeket, hanem azt az összeget sem, amennyinek előteremtése adók révén elengedhetetlen.

Mérsékelt kulcsú és progressziójú jövedelmi adó mellett a szintén mérsékelt kulcsú hozadéki adórendszer jól beválhat és úgy fogható fel, mint a személyhez nem kötött termelő eszközökkel, a földdel, a házzal, a tőkével rendelkezők keresetének, tehát a megalapozott, a fundált jövedelmek fokozottabb megterhelése. Amióta azonban, mélyen tisztelt Uraim, a magyar adórendszerbe a vagyoni adót is beillesztették és a jövedelmi és a vagyoni adón kívül még a hozadéki adókat is fenntartanak, ez annyit jelentene, hogy a megalapozott, a fundált jövedelmek háromszoros adóztatás alá kerülnének. Ez még egymagában véve nem lenne baj akkor, ha mind a háromféle adónem kis adókulccsal dolgoznék. De minthogy kénytelenek vagyunk a jövedelmi adói és a vagyoni adót oly magasra fokozni, hogy a nagy jövedelmeknek a legfelsőbb rétegeit az állam nagy

részében a maga számára foglalja le, nyilvánvaló, hogy e két adónem mellett: a jövedelmi adó és a vagyoni adó mellett, még mellékes hozadéki adóknak nem lehet szerepük. Az állam óriási kiadásai miatt, a viszonyok kényszerítő erejénél fogva, magas kulcsú jövedelmi és vagyoni adó mellett, a hozadéki adók fenntartása egyenesen lehetetlen megterhelés volna és odavezetne, hogy az adó elnyelné, sőt sok esetben meghaladná a jövedelmet és az adózót teljesen tönkretenné. Az ilyen háromszoros megterhelés a pénzügyi kalkulációt, a helyes teherelosztást, az áttekinthetőséget is lehetetlenné tenné. Hozadéki adók, amelyeket az eladósodott birtokosnak is feltétlenül meg kell fizetnie, nem állhatnak fenn magasra szökő jövedelmi adó és vagyoni adó mellett, mert hiszen ez a két utóbbi közszolgáltatás a szolgáltatóképeség teljes kimerítésére lesz hivatva.

Valóban nincs is szükség a hozadéki adórendszer fenntartására, amint az adóztatási technika valamely államban odáig fejlődött, hogy a vagyoni adóval kombinált jövedelmi adó rendszere megvalósítható, mert minden termelési elem hozadéka valamely adózó személynél jövedelemként leverődik. A földbirtok, a házbirtok és az ingótöke hozadéka ugyanis a földbirtokos, a háztulajdonos és a tőkebirtokos jövedelmévé válik, annak egyéb jövedelmével egybefolyva. Ha valamely állam már életbeléptette a jövedelmi adót, berendezkedett az adózó valódi jövedelmének kinyomozására, megalkotta az ehhez szükséges nagy apparátust és ezt működtetheti, — amint azt működteti is nálunk, ámbár rosszul — akkor valóban helytelenül jár el, ha előbb külső ismérvekhez és átlagokhoz fordulva, esetleg elavult kataszter vagy tarifa segítségével a hozadékokat állapítja meg és ezeket a primitív alapokat használja fel az adózásnál, kivéve így a hozadéki adókat. Ennek végeztével azután, de ettől a munkától teljesen függetlenül, kimunkálja ez egyes hozadékokból összetevődő jövedelmet és arra ráhúzza a jövedelmi adót.

Például, mélyen tisztelt Uraim, ha már kinyomoztuk azt, hogy tegyük fel X. Y. adózónak 80.000 korona a jövedelme, amelyből 50.000 korona földbirtokból, 28.000 korona ügyvédi gyakorlatból, 2.000 korona mondjuk saját házának vagy lakásának haszonértékéből áll elő, akkor igazán hihetetlen, hogy a valódi jövedelemnek, e legkifejezőbb adóalapnak a birtokában, ezt elejtve, a földkataszter alapján, az 50.000 korona, vagyis a valódi földjövedelem helyett 2.500 korona földjövedelmet, az úgynevezett minimális tételek alapján a 28.000 korona valódi ügyvédi kereset helyett 5.000 koronát és a hét szobás lakás után 42 korona házosztályadót állapítsunk meg. Vajjon nem egyszerűbb-e, mélyen tisztelt Uraim, ezeknek a tudatos falsumoknak elejtésével, a hozadéki adók feladásával, mindjárt a jövedelmi adót oly adókulcs szerint megállapítani,

hogy ennek az összege igazságosabb alapon pótolja az államkincstárt az eleső hozadéki adók összegéért is. S hogy ezek a hozadéki adók mily jelentéktelenek ma együttes összegükben is, azt szám adatok felsorolásával bizonyíthatnám, de mellőzöm, mert nem merem a mélyen tisztelt szaktanácskozás figyelmét ezzel is fárasztani.

A jövedelmi adót egészítsük ki erőteljes, állandó vagyoni adóval. A mai jelentéktelenségéből emeljük a jövedelmi adó méltó társává, mert csak így fogja betölteni azt a hivatását, hogy az új magyar adórendszerben, a megalapozott jövedelemnek nagyobb gazdasági teljesítőképességét az államháztartás javára erősebben terhelje meg. Ezt a feladatot a jövedelmi adó ugyanis egymagában, ebben a vonatkozásában, berendezésének tökéletlensége miatt, nem képes elvégezni, elvégzi azonban a vagyoni adó tökéletesen, úgy, hogy ugyanennek a feladatnak a betöltésére a hozadéki adókra azután valóban szükség nincs.

Korunk legnagyobb pénzügyi problémája: a valutaválságnak a leküzdése, a pénz vásárló erejének a növelése. Ebben az időben a vagyoni adóval összekapcsolt jövedelmi adó rendszere az egyedüli adórendszer, amely éppen hajlékonyságánál fogva az államgazdaságban egyensúlyozhatja a pénz értékének a leromlását és amely a legkisebb gazdasági veszéllyel jár az egyén gazdasági viszonyaira és a közgazdaság egyetemes menetére nézve. A papírpénz óriási inflációjának okszerű következménye az összes értékek igen nagy névleges megnövekedése és így a jövedelem, meg a vagyon számszerű emelkedése is. E névlegesen növekedett jövedelmek és vagyonok adótételei a jövedelmi és vagyoni adó útján természetes módon növelhetők anélkül, hogy ez az adótehernek tényleges növekedését jelentené, mert hiszen a befizetett nagyobb adó is csak névlegesen magasabb érték. Forrongó forradalmi árképződés közepette merev adók fenntartására és belterjesebb kihasználására gondolni a pénznek, mint értékmérőnek súlyos válsága folytán sem lehetséges. A jövedelmi és vagyoni adó összetett rendszere ellenben a valutaváltozás minden rezdülését nyomon kíséri. Az osztályadózás leginkább a jövedelmi és a vagyoni adó útján kerülhető el, mert míg a termelési elemek hozadékának elkülönített adózása a politikai erőviszonyok szerint mindig csábítani fog kivételes, igazságtalan kedvezésekre, addig a jövedelmi adó és a vagyoni adó rendszerében a termelési elemek és így azok tulajdonosai is osztályi minőségükben alámerülnek és az adózó, mint egyén, önálló személyiség, nem pedig mint valamely gazdasági osztály tagja jelentkezik. Ez az adórendszer tehát a legnagyobb biztosíték arra, hogy az adóztatás terén az osztálypolitikát elkerüljük.

Amint előrebocsátani alkalmam volt, mélyen tisztelt Uraim, javas-

latom odairányul, hogy a jövedelmi és a vagyoni adókat enyhe jövedelememelkedési és mérsékelt vagyonnövekedési adók egészítsék ki. A jövedelememelkedési adó a fokozottabb teherviselőképességnek a fokozottabb megadóztatása. Az egyén jövedelmének növekedése magasabbrendű és kevésbé sürgős szükségleteinek a kielégítésére is képesíti őt. Egy javuló anyagi helyzetében az adózó — gazdasági helyzetének megrontása nélkül — a közterhek fokozottabban magasabb mérvét viselheti el. A jövedelem emelkedésében nyilvánuló gazdasági erő előny azokkal szemben, akiknél ez az emelkedés nem következett be, a fokozottabb megterhelés tehát szociálpolitikailag is megokolt.

Legyen szabad erre nézve egy gyakorlati példát elmondanom. Tegyük fel, hogy most A-nak is, B-nek is egyaránt 100.000 korona az évi jövedelme. Ezek jövedelmi adója tehát egészen egyforma. Igen ám, de az előző évben A-nak 150.000 korona, B-nek pedig csak 50.000 korona volt a jövedelme. Ennek következtében A. gazdaságilag lefelé csúszik, kénytelen tehát a multtal szemben kissé összébb húzódni, míg B. gazdaságilag emelkedik és így a multtal szemben több élvezeti és kényelmi kiadást engedhet meg magának. Nyilvánvaló tehát, hogy A-nak és B-nek bár egyenlő forrásokból fakadó, egészen egyenlő jövedelme mellett is, ez évben különböző a teherbíró képessége. A. nehezebben, B. pedig könnyebben fizetheti adóját. Nos, ezt a teherviselőképességben nyilvánuló finom különbséget tudja érzékelni: a jövedelememelkedési adó. Még inkább jogosult, mélyen tisztelt Uraim, a fokozott adómegterhelés annál, akinél a gazdasági emelkedés vagyoni növekedésben is leverődik és így gazdasági erejének növekedése állandósul. Ezért kell adórendszerünkbe a vagyonnövekedési adót is beilleszteni. Mivel pedig, amint már említeni bátor voltam, a vagyonnövekedési adót kikerülné az, aki jövedelmét mértéktelenül és észszerületlenül elköltené, ami társadalmilag és gazdaságilag is hátrányokkal jár, ezért ajánlom a túlköltekezésnek, a pazarló fogyasztásnak is a megadóztatását.

Az idő előrehaladott voltára való tekintettel csak azt vagyok bátor még felemlíteni, hogy az általam javasolt adórendszer kiadós is volna, mert természetesen nem helyezkednénk arra az álláspontra, hogy egyedül a bevallást fogadnók el az adókivetés alapjául. Itt a megállapítás a döntő, minden adat pontos beszerzésével, ami itt egyáltalán számba jöhet. Szükséges tehát, hogy az adóalap helyes megállapítására a törvény minden eszközt megadjon, az eddigi félrendszabályokkal nem érhetjük be!

Hogy melyek volnának ezek a rendszabályok, azokat ma nem tartom szükségesnek elősorolni. Csak még röviden említem fel, hogy ehhez a rendszerhez, amelyet ecsetelni és ismertetni bátor voltam, a jövedelmi adók és a vagyoni adók összetett rendszeréhez önként kínálkoznék a

hadmentességi adónak is a legigazságosabb reformja. Ma a hadmentességi díj korántsem ellenértéke nemcsak annak a lelki és testi megpróbáltatásnak, amellyel a katonai szolgálat jár, hanem annak a gazdasági hátránynak sem, melyet a katonaságnál töltött évek a nemhivatásos katona életében előidéznek. Jelenleg ugyanis a hadmentességi díjnak egy évre szóló legkisebb tétele hat korona, a legnagyobb tétele pedig csak 240 korona. Nevetségesen kis tételek ezek, a felső határ pedig még az alsó határhoz mérten is igen csekély. A hadmentességi díjat a jövedelmi adó és vagyoni adó körébe kell illeszteni. E két adónem céljaira együttesen kipuhított jövedelem és vagyon alapján ugyanis a hadmentességi díjnak progresszív emelkedő tételei minden nehézség nélkül a teherviselő képesség arányában megállapíthatók.

Ezekben voltam bátor, mélyen tisztelt Uraim, vázlatosan ismertetni az elméleti és gyakorlati adópolitikán nyugvó új magyar egyenes adórendszert, úgy, ahogy az államháztartásunk rendezésének egyik hatalmas eszköze lehet. De idevezet bennünket, mélyen tisztelt Uraim, az adókéjlődés is. A fokozatos fejldésben a megszabottság törvénye szerint ez a következő állomás. A régi rendszeren mielőbb túl kell adnunk. Nagy tévedés az a régi mondás, mélyen tisztelt Uraim, hogy minden régi adó jó és minden új adó rossz. A haladó idő új adótörvényeket követel!

És még egy utolsó szót, mélyen tisztelt Uraim, — nagyon köszönöm eddig tanúsított szives figyelmüket — és ezzel zárom előadásomat. Fel-tűnő és különös figyelemreméltó jelenség, hogy az átélt világrendés után, több állam kiadásainak csak egyharmadát tudja bevételeiből fedezni. Így a letiport osztrák köztársaság, így a győztes Franciaország és így a szenvedő Magyarország is. Ezt, mélyen tisztelt Uraim, nem ítélem véletlen jelenségnek, hanem kétségtelennek tartom, hogy ennek a tünetnek a megszabottság törvényéből folyó mélyebb okai vannak. A hadviselt államok e közös betegsége tehát nem orvosolható egymagában, helyi, tüneti kezeléssel. Az orvosság, mélyen tisztelt Uraim, az őszinte, az igazságos, az általános béke! Amikor ledőlnek a népeket elválasztó falak, amikor megindul a világkereskedelem és a nemzetközi forgalom, amikor majd fel-lendül az intenzív termelő munka. Ha sokat termelünk, mélyen tisztelt Uraim, akkor aktív lesz fizetési és kereskedelmi mérlegünk, akkor dúsak lesznek állami bevételeink, a nagy adók is könnyen befolyhatnak, az állami deficit eltűnik, a bankóprés megáll.

A nemzeteknek, mélyen tisztelt Uraim, egy óriási koncertet kell alkotniok, amelybe nem szabad sehonnan sem egyetlen hamis hangnak sem vegyülnie. Csak egy jelszó következetes és komoly betartása mentheti meg a súlyosan beteg világot, mélyen tisztelt Uraim, és ez az egy szó: Pax! (Hosszantartó élénk éljenzés és taps.)

Otödik nap, 1920. május 10.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Szekula Gyula urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Szekula Gyula: Tisztelt Értekezlet! Az itt elhangzott előadások sorának mindjárt a legelején egy nagy pénzügyi szaktekintély kimondta, hogy az előtt a szomorú, elháríthatatlan szükség előtt állunk — nézete szerint — hogy államvasutainkat eladjuk, vagy legalább is bérbeadjuk. Méltóztassanak elnézni nekem, hogy későn értesülvén, hogy ma kerülök sorra előadásommal, nem készültem elő beszédemre, hanem rövid, szabadelőadás útján fogom egy hosszú vasúti gyakorlat tapasztalatai alapján előadni azokat a súlyos aggályaimat, amelyeket ezen eszme ellen nemcsak én, de talán valamennyi szakember táplál.

Igen tisztelt Uraim! Az államvasutak elidegenítése oly szomorú szükség, amelyhez más államok is nyultak már, de éppen ezek szomorú és mondhatnám elrettentő példája mutatja, hogy ha csak lehet, kerüljük ezt el. Én nem tudom, hogy ebben a mi szomorú pénzügyi krízisünkben lehet-e ezt elkerülni, de ha ezt lehet, akkor én ezt elkerülendőnek tartom. Itt van Olaszország példája, ahol tényleg három nagy tőkeerős részvénytársaságnak adták bérbe az egész vasuti hálózatukat és az olasz egység létesítése után évtizedes küzdelmekbe került, míg az állam saját vasutait, kezdetben csak tarifapolitikai, később azonban egész közgazdasági hatalma alá kerítette ismét. De itt van egy közelebbi példa is: Ausztria példája. Az öregebbek közülünk emlékeznek még, hogy Ausztria igen szomorú pénzügyi helyzetében eladta akkor meglévő kisebb terjedelmű államvasuti hálózatát egy francia pénzcsoportnak, amely évtizedeken át bírta ezt a hálózatot úgy Ausztriában, mint Magyarországon is és jól emlékezünk még azokra a gazdasági elvekre, amelyek szerint ezeket a vasutakat adminisztrálták. Ezeket a vasutakat kizárólag kapitalisztikus elvek szerint adminisztrálták és az ország gazdasági szükségletét abszolúte nem vették igénybe, különösen nem vették igénybe Magyarország

akkori tarifapolitikai igényeit. E részben elég lesz emlékeztetni azokra az elkecsereedett tarifális harcokra, melyet az oderberg—zsolna—budapesti és oderberg—ruttká—budapesti magyar útirányoknak az őt a nemzetközi nagy átmeneti forgalmakban jogosan megillető részesedésért a hatalmas bodenbachi és teschen—marcheggi útirányok monopolisztikus igényei ellen két évtizeden át folytatni kellett. A St. E. G. francia és részben cseh igazgatói magyarországi vonalaik vezető állásainak betöltésénél makacsul mellőzték a magyar tisztviselőket. Ma, amikor százezer állásnélküli tisztviselőnk kell gondoskodnunk, ez a körülmény is igen megfontolandó. Minden fontosabb, nemcsak vezetőállásra, de kisebb helyre is kizárólag saját embereiket ültették. Magyar szakember vezető állásba abszolúte nem kerülhetett. A nemzetközi nagytőke mentalitása ma, félszázad mulva, ugyanaz maradt. Ha ráteszi kezét a mi államvasutainkra, azoknak vezető irányítását csakis a saját embereire fogja bízni. A mi mérnökeink pedig, vezető állásokra való kilátás nélkül, mehetnek a Balkánra.

Már most, mélyen tisztelt Uraim, tekintsünk el egy pillanatra a dolog pénzügyi oldalától, amelyre vonatkozólag sajnálom, hogy a vasuti, különösen a h. é. vasuti téren is oly kiváló közgazdasági kapacitásunk, mint Éber Antal, abban a nézetben van, hogy elháríthatatlan lesz pénzügyi szomorú helyzetünkre való tekintettel az államvasutak eladása, avagy a bérbeadása. Mondom, hagyjuk egy percre a pénzügyi oldalt és nézzük azokat az indokokat, amelyek az ország pénzügyi helyzetén kívül is felhozhatók annak igazolására, hogy vajon olyan nagy malőr lesz-e tényleg, ha bérbeadjuk államvasutainkat? Egyik ok, amit az ellenkező véleményen levők emlegetnek és ép e napokban egyik aktív államférfiú, közgazdasági életünk régi, illusztris munkása fejezte ki előttem azonos nézetét, hogy tudniillik az állam rosszul adminisztrál és a magántőke jobban vagy gazdaságosabban kezeli a birtokában vagy bérletében levő üzemeket.

Nézzünk ennek az indoknak a szemébe. Egyidőben tényleg rosszul adminisztráltuk államvasutainkat. Itt azonban hivatkozhatom arra, hogy minden parlamenti rendszerben élő országban rosszul adminisztrálták az államvasutakat és ezt egyike a legelső porosz vasúti minisztereknek mondta a porosz országgyűlésben és később a Deutsche Reichstagban. Azt mondta ugyanis, hogy az államvasutakat csak akkor lehet jól adminisztrálni, ha az Eisenbahn-miniszternek puvoárt adnak arra nézve, hogy ő adminisztrálja a vasutat, nem pedig a parlament.

Nálunk tényleg a különböző kormányok és a különböző pártok rosszul bántak államvasutainkkal. Annak idején súlyos hibák történtek. Ez a szegény, kicsike ország például felépített egy nyolcvan-százmilliós

parlamenti palotát, ugyanakkor, mikor a hatalmas német birodalom nyolc millióért építette meg Berlinben a maga Reichstagsgebäudejét. Ugyanekkor pedig sok egymásután következő magyar kormány nem tudott pénzt fordítani arra, hogy például budapesti pályaudvarainkat kiépítsük, amihez akkoriban az a parlamenti luxuspalotára költött százmillió is elegendő lett volna. Az utolsó pillanatban építettük meg a budapest—zimonyi kettős vágányt is, de sem Budapesten, sem az ország egyéb forgalmi gőcpontjaiban a rendező pályaudvarainkat nem építettük, kocsis- és mozdonyparkunkat nem bővítettük. Dilettánsok ültek a kormányban, dilettánsok akarták az államvasutakat igazgatni minden szakértelem híján. Bevallom, hogy nagyon jóindulatú, nagyon jószándékú urak voltak ezek, de végre is véres dilettánsok voltak, akik mindenféle kísérletekkel, a legfantasztikusabb, sehol ki nem próbált tarifális rögeszmékkal rontották az államvasutak pénzügyi helyzetét és jövődjő kialakulását.

Mondom, tény, hogy ilyen súlyos hibák történtek, ezek azonban nem azt mutatják, hogy az államvasutakat mindenképen rosszul kell adminisztrálni. Itt megint a porosz példára hivatkozhatom. Bismarck a Deutsches Reich alakulása után első feladatának tekintette az ott is hatalmas pénzügyi vállalatok kezén levő nagy vasúti hálózatokat a magántőke kezéből kivenni és a magánvasutakat az állam részére megszerezni. A porosz asszeszorok és referendárok ott is próbáltak vasutakat igazgatni. Ott is súlyos hibák történtek, de csakhamar észretértek. A husz Königlische Eisenbahn-Direction élén eleinte csupa jogász állott. Belátták, hogy ez így nem helyes. Néhány év alatt azután átalakították ezeknek a vasutaknak adminisztrálását és később, ha nem is egészen, de legalább majdnem kizárólag műszaki és vasúti szakemberek kerültek a husz vasútigazgatóság élére.

Látjuk tehát, hogy lehet államvasutakat az állam részéről is jól adminisztrálni, csak meg kell találni a módját. Ez tehát nem volna ok arra, hogy magánkézbe adjuk államvasutainkat és így kiadjuk kezünkől azt a rendkívül fontos közgazdasági, tarifapolitikai, pénzügyi és vámpolitikai hatalmat, amit az államvasutak az állam kezelésében reprezentálnak.

Már előbb említettem, hogy alkalmam volt egy aktív államférfiúval, egy nagy párt vezérével beszélni erről a kérdéstről. Ő szintén azt mondta, hogy: sajnálja, de ő is mellette lesz annak, hogy államvasutainkat bérbeadjuk, vagy eladjuk, mert az ország pénzügyi helyzetén másképpen segíteni nem lehet. Ő is azt hozta fel indokul, hogy az állam rosszul adminisztrál és hogy az államvasutak nem töltötték be azt a közgazdasági szerepüket az utolsó évtizedekben Ausztriával szemben gazdasági harcaink közepette, amely odavezetett volna, hogy államvasuti politikánk

meddőséget megjavítsák. Hát, tisztelt Uram, tény, hogy mi nem tudtuk megcsinálni a legsürgősebb dolgokat, még pedig az osztrák politikának a vasútpolitika terén is ismert kicsinyessége és nagyon korlátolt belátása miatt. Nem tudtuk például — a fiumei vonaltól eltekintve — egyedüli legfontosabb exportvonalunkat, az oderberg—zsolnai kettősvágányú vonalat kiépíteni, még pedig kicsinyes osztrák féltékenységből kifolyólag, hasonlóképen nem tudtuk megcsinálni az annabergi csatlakozást. Az osztrákok az oderbergi második csatlakozásnál a magyar vasúti tarifapolitika befolyásától tartottak. Már a háború első két évében látták a bécsi urak, hogy ezáltal milyen súlyos hibát követtek el, hamarosan megcsinálták az oderberg—zsolnai kettős vágányt, de akkor Przemysl már elesett.

Ezek mind olyan mulasztások, amelyek egyrészt jóvátehető helyes államvasúti adminisztráció mellett, másrészt remélhetőleg nem fogunk újból oly függő viszonyba kerülni, hogy ez a megtört, de Isten segélyével újabb gazdasági erőre jutó ország államvasútai felett önállóan ne rendelkezessék.

Az államvasúti rendszer annál kevésbé adható fel, mert még olyan országokban is, ahol eddig a magántőke által adminisztrált magánvasúti rendszerre térnek át. Utalok Franciaországra, ahol máris a nagy és hatalmas magánvasutaknak a fele államosítva van és ahol a legkomolyabb előkészületek történnek arra nézve, hogy a többi magánvasutak is állami kezelésbe kerüljenek. Utalok Angliára is, ahol a háború alatt máris állami adminisztrációkba vették a vasutakat és ahol most a békekötés után komolyan foglalkoznak azzal az ideával, hogy az ott nagyon hatalmas és nagyon tőkeerős magántársaságok kezében levő vasutakat az állam részére megszerezzék. A skandináv államokban csupán államvasutak vannak, még pedig igen jól adminisztrált államvasutak, amelyek mind jól jövedelmező vállalatok. Én meg vagyok győződve, hogy Magyarország még ennek a mostani szerencsétlen békekötésnek ellenére is — tiszta szivemből remélem és bizom benne — ismét erőre fog kapni és akkor remélem, hogy államvasutainkat úgy fogjuk majd kiépíthetni és úgy fogjuk majd adminisztrálhatni, mint ahogyan azt az én igen tisztelt barátom, Exner Kornél öméltósága is mondta, valamint Wekerle Sándor öexcellenciája is, aki szintén az államvasutak eladása ellen foglalt állást. Remélem, hogy olyan helyzetbe fog jutni országunk — mondom — hogy államvasutainkat kiépíthetjük, hogy azokba olyan beruházásokat fogunk tudni befektetni, hogy azok újra tényleg jövedelmezőkké válhatnak és az államnak azokat a funkcióit teljesíthetik, amelyek egy közgazdaságilag életerős állam organizációjában feltétlenül szükségesek. Hogy az állam-

vasutak emellett jövedelmezők is legyenek, ez nem zárja ki nemzetgazdasági feladatunk teljesítését.

A porosz államvasutak évtizedeken át olyan jövedelmeket hoztak, hogy nemcsak az államosítás folytán befektetett tőkét törleszthették, hanem évről-évre az állam egyéb reszortjainak is bizonyos fölöslegeket át tudtak utalni. Helyes, céltudatos, takarékos adminisztráció mellett ma is elérhetjük ezt a célt és már is foglalkoznunk kell ezzel az eszmével, amidőn igen csonka és tönkretett hálózattal állunk szemben. Már most foglalkoznunk kell azzal a gondolattal, hogy a mi csonka mostani vasúti hálózatunkat úgy adminisztráljuk, ahogy ez a tényleges helyzetnek megfelel. Más kérdés azonban, hogyha tisztviselőinkről, különösen menekült tisztviselőinkről van szó. A foglalt vidékekről ideözönlöttek az államvasúti tisztviselők, hogy ezeket hogyan lássuk el, ez összefügg a többi tisztviselői kérdéssel is. E kérdéstől eltekintve azonban nekünk a legnagyobb egyszerűsége és takarékosagra kell törekednünk. Sajnos, üzletvezetőségeink legnagyobbbrészt foglalt területeken vannak. Ott van Kolozsvár, ott van Szabadka, ott van Pécs. De ott van Zágráb, amit egyelőre elvesztettünk. És ott van Temesvár, Kolozsvár, amint mondtam, s amikről egyelőre nem lehet szó. Megmarad tehát körülbelül nyolc üzletvezetőségünk, körülbelül 3.000—3.500 kilométer fővonallal.

Bocsánatot kérek, de ennyi fővonalhoz nyolc üzletvezetőség olyan nagy luxus, amit nem engedhetünk meg magunknak. És ami mellett még az ideáját is el kell vetnünk annak, hogy netalán ábrándozzunk a sokat emlegetett vasúti minisztériumról. Nekünk vasúti minisztériumra nincs szükségünk, hanem nekünk egy nagyon lelkiismeretes és egy igazán szakavatott vasúti igazgatóra van szükségünk. Háromezeröttszáz kilométer fővonal és négyezeröttszáz kilométer vicinális vonal olyan, mint egy régi nagy magánvasúttársaság. Ezt egy vezérigazgató kezelte, aki fölött a részvényesek képviselőjében egy igazgatótanács állott, nálunk az igazgató fölött majd a szakminiszterek képviselőisége: a pénzügyminiszter, a kereskedelemügyi miniszter és a közgazdasági reszortok többi képviselői, a földművelésügyi és közéleti miniszterek delegáltjai fognak helyet foglalni. Egyebekben ezenkívül — amint mondtam már — a legnagyobb takarékosagra kell törekednünk. Le kell mondanunk arról a luxusról, hogy elnököt, elnökhelyetteseket és tiz szakigazgatót tartsunk. Ilyen szegény és csonka hálózatú ország nem bírja ezt el. Ha így fogunk adminisztrálni és így fogunk dolgozni, akkor én azt hiszem, hogy az államvasutakat olyan helyzetbe fogjuk hozhatni, hogy azok nemcsak pénzügyi, közgazdasági, tarifapolitikai és esetleg vámpolitikai feladatukat tölthetik be csupán, hanem azonkívül az államnak jövedelmeket is hajtó üzemét fogják jelenteni.

Most pedig egy percre vissza kell térnem megint a német példára. Németországban éppen az újabb időkben még tovább haladtak az államosítás eszméjével. Ott az egyes államok meghozták azt a nagy áldozatot, hogy a poroszok, bajorok, szászok, württembergiek külön önálló vasúti adminisztrációjukról lemondtak és egy egységes és olcsó, valamint gazdaságos módon kezelhető vasúti hálózatot akarnak teremteni. Evégből átengedték hálózatukat a Reichnek, úgy, hogy most már el is fogadta a Reichstag az egységes Deutsches Reich-Eisenbahn-Wesen eszméjét. Szóval, amint már többször mondom, Németországban is az államvasút eszméje győzött. Nekünk tehát — nézetem szerint — a legnagyobb erőfeszítéseket kell tennünk, hogy államvasútunk bérbeadásától, vagy eladásától el tudjunk tekinteni. Hisz annyi pénzügyi eszme merült fel az előadások során, hogy talán más úton is segíthetünk majd magunkon és ehhez az utolsó eszközhöz nem kell nyulnunk. A magyar állam vasútai a magyar államé maradjanak!

Ajtay József: Tisztelt Társaság! Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy több lényeges pontban azonos véleményen lehetek részben *T e l e s z k y* öccsellenciájával, részben pedig *E x n e r K o r n é l* tisztelt barátommal. És ha mégis igénybe venni bátorkodom igénytelen egyéni nézetem meghallgatására a tisztelt Társaság értékes idejét, teszem ezt azért, hogy a pénzügyi feladatok egyes részeinek behatóbb elemzéseivel kötelességszerűleg szolgálatára siessék annak az irányzatnak, amely az előttünk álló nagy nehézségek ellenére is sikerrel kecsegtetőnek hirdet egy olyan pénzügyi politikát, amely koncepciózus, szerves munkaprogram alapján, megfelelő eszközök és erők latbavetésével, kellő szervezéssel, a nehézségektől vissza nem riadó fanatikus akarattal, tehát bizonyos tárgyilagos optimizmussal és rendkívüli aktivitással gyürkőzik neki a roppant feladatoknak.

Tisztelt Társaság! Amint méltóztatnak tudni, a hadviselt államok gazdasági szervezetét a valutaválság veszedelmes láza sorvasztja világszerte és ez a válság kiterjed a semleges államokra is, annál a szoros gazdasági összefüggésnél fogva, amely a legutóbbi gazdasági fejlődésnek az eredménye. Mindenütt jelentkeznek azok a súlyos bajok és nagy zavarok, amelyek a történelem minden időszakában természetes velejárói voltak az értékmérő megváltoztatásának, illetve a rossz értékmérőnek: a rossz pénznek és amelyeknek kórképét — a mai helyzetre is teljesen ráillően — bármelyik közgazdasági tankönyv hűen feltünteti. Csakhogy ma ez a válság sokkal nagyobb kiterjedésű, sokkal nagyobb méretű és sokkal veszedelmesebb, mint bármikor azelőtt volt.

A valutaleromlás, a pénz értékének csökkenése érezteti kedvezőtlen hatását úgy a közgazdasági életben, mint szociális és állami pénzügyi téren egyaránt. Közgazdasági életünket teljesen megbénítja, mert lehetetlenné teszi a tervszerű, nagyszabású termelést és az árúcsere közvetítésére hivatott kereskedelem egészséges funkcionálását. Megtöri az árúcsere irányuló impulzust és nemhogy nem ösztönöz az árúk eladására, hanem azoknak visszatartására, elvonására, az árúfelhalmozásra ösztökél és ekként megakadályozza a javaknak a fogyasztás céljából való egyenletes eloszlását. Mindezeknek következtében természetesen előáll az árúhiány, az egyre növekvő drágaság, amely a szegény osztályoknak az elégedetlenségét a forradalmi kitörésekig fokozza. A rossz, illetve az egyre romló pénz nagy jövedelmi és vagyaneloszlási egyenlőtlenségekre vezet, ami azután szociális szempontból szintén veszedelmes forrongásokat okoz. A fixfizetésű alkalmazottak, különösen az állami szervek helyzetét egyre válságosabbá teszi, megrendíti magát az államot azáltal, hogy az állami szervek fizikai és morális ellentálló képességét aláássa és azok alkotó munkára való képességét megbénítja. És végül köztudomású, hogy állampénzügyi szempontból is a pénz értékének folytonos csökkenése rendkívül súlyos hatásokkal jár, mert hiszen lehetetlenné teszi az államháztartásnak tervszerű vitelét és vastörvényszerűséggel viszi az államháztartást az államcsőd felé.

Az állami bevételek ugyanis, amint tudjuk, főleg olyan tételekből állanak, amelyeket úgy adótechnikai, mint politikai szempontból igen nehéz a pénz csökkenő értékével arányosan és azzal kapcsolatosan folyton-folyvást emelni. Ellenben az állami kiadások a pénz értékének csökkenésével párhuzamosan, természetesen rohamosan emelkednek. A hiányt a pénzügyi kormányok papírpénzzel fedezik, ez pedig önértéktelen a drágaságot és így az állami kiadásokat is még inkább növeli, aminek következtében az államháztartási hiány is mindinkább nagyobb és nagyobb lesz. Ily körülmények között az államháztartás hasonlít egy mindinkább gyorsabb ütemben lefelé guruló kocsinhoz. Ma már mindenki érzi, hogy beteg a pénz, beteg a gazdasági élet vérkeringése és ettől beteg egész gazdasági életünk. Az óriási drágaság, a láncolás elharapódzása, a tisztességes belföldi és nemzetközi kereskedelem megbénulása, a munkakedv elhanyagolása, a városokban jelentkező élelmezési válság: mind csak tünetei a beteg testnek, a rossz pénz néven általánosan és régen ismert és nagyon veszedelmes közgazdasági bajnak.

Ennek a bajnak a gyógyítását a jó Istentől, a csodáktól, a termelő munka megindulásától, az erkölcsök javulásától, a botbüntetéstől, a blokád megszüntetéstől, a békétől hiába várjuk, mert hiszen nyilvánvaló, hogy a felsoroltak legtöbbször elemi előfeltétele éppen maga a jó pénz. Egyedül

talán a jó termés enyhíthet némileg ezen a bajon, de ez is természetesen csak átmenetileg, mert azt a súlyos szervi bajt, amelyet a rossz pénz jelent, meg nem gyógyíthatja.

Szóval igazi gyógyítás, radikális gyógyszer csak egyetlen egy létezik: a jó pénz helyreállítása és állandóbb jellegű enyhülést ebben a betegségben csak az adhat, ha legalább a pénz további leromlását megakadályozzuk: a papírpénz értékét lehetőleg stabilizáljuk. Minden más kuruzslás és ráolvasás csupán. (Helyeslés.)

A helyes diagnózis és a helyes diagnózis alapján a retablirozás célravezető eszközeinek megválogatása szükségessé teszi, hogy egészen röviden érintsem a pénzelmélet kérdését is, különösen abból a szempontból, hogy a háború alatt tett gyakorlati tapasztalatok a pénz lényegét illető felfogásokra minő változtató hatással voltak.

A pénz lényegéről, illetve a pénzelméletről egész könyvtárakat írtak már össze. Ez volt egyik leghálásabb területe a különböző teóriák kigondolásának, a finom szörszálhasogatásoknak, a szellemi légtornázásoknak. A mai közgazdasági és pénzválság mélyen bevilágít a pénz lényegébe, megcáfolja a pénzelmélet kérdésében a szélső álláspontokat és igénytelen nézetem szerint azoknak ad igazat, akik több-kevesebb tudatossággal azt hirdették, hogy a pénz a gazdasági életnek egy olyan feltétlenül szükséges funkciója, amelynek minél kifogástalanabb ellátásától függ a gazdasági élet egészséges kialakulása és fokozottabb továbbfejlődése.

Itt tehát tulajdonképpen nem az a kérdés lényege, hogy mi a pénz, hanem az, hogy mi a jó pénz, hogy melyik az a jószág, amelyik a pénzre háruló feladatokat az adott viszonyok között a legalkalmasabban tudja ellátni és melyik az a rendszer, amelyik mellett a legmegfelelőbben tudjuk a pénz-jószágot bevezetni a közgazdasági élet folyamatába.

A gazdasági életben bennrejlő alapvető kettős célgondolat az, hogy a javak minél nagyobb tömegben termeltesse és hogy a fogyasztás céljából minél megfelelőbben osztassanak el, azaz a termelt javak mindig oda jussanak, ahol azokra a leginkább van szükség. E kettős cél tulajdonképpen annak a nagy egységes célnak áll szolgálatába, hogy az emberiség létének anyagi feltételei minél inkább biztosíttassanak.

A javaknak minél nagyobb tömegben való termelése és minél egyenletesebb, illetve megfelelőbb elosztása feltételezi a munkamegosztást. Ez úgy-e bár nem lehetséges másképpen, mint csak úgy, ha rendelkezünk egy általánosan elismert és lehetőleg állandó csereértékű csereeszközzel, amely az értékmérést gazdaságilag helyesen végzi el olyformán, hogy a javakat mindig oda juttatja, ahol azokra a leginkább szükség van és a termelést a szükséghez képest irányítja. Másrészt a nagytömegű termelés előfeltétele a tervszerűség, a céltudatosság, a szervezethez. Mindez pedig

megköveteli, hogy a termelésre hivatottak rendelkezzenek nagyobb számú munkaerővel és anyagi javakkal, amelyekkel a tervszerű és céltudatos tömegtermelés keresztülvihető. Szüksége van tehát a közgazdasági életnek a tőkeképződésre, azaz értékgyűjtő jószágokra. Amint a gyakorlat megmutatta, ezt a két funkciót — a gazdaságos értékmérést és a tőkeképződést — a pénznek kell ellátnia. Természszerű tehát, hogy a pénzjószágoknak birniok kell azokkal a tulajdonságokkal, amelyek mellett ez a két funkció hibátlanul teljesíthető. Szintén gyakorlati tapasztalatok bebizonyították, hogy erre csak olyan jószág képes, amely állandó csereértéket képvisel, legalább is relative állandót, még pedig azon az alapon, hogy egyrészt általánosan elismert érték, másrészt pedig mennyiségileg bizonyos, nagyobb változásoknak alá nem vetett arányban van a többi termelt javak mennyiségével és könnyen és egyenletesen oszolva el, önmagában bírja az értékkiegyenlítő fontos tulajdonságát.

Amint tudjuk, leginkább az arany bizonyult ilyenek éppen általánosan elismert nagy becsénél és értékállandóságánál fogva, valamint annál fogva, hogy könnyen szállítható. Az arany relative nagy értékállandósága azon alapszik, hogy mennyisége bizonyos állandó arányban van a többi termelt javak mennyiségével. Könnyű szállíthatóságánál fogva automatikusan odamegy, ahol a legtöbb jószágot adják érte s így önmaga végzi el önmagával szemben szinte automatikusan az értékkiegyenlítést.

A pénz fejlődésének további foka, amint tudjuk, az arannyal teljesen fedezett bankjegy: az aranyutalvány, majd az aranyutalványt képviselő bankjegy, amely bár nem bír teljes ércfedezettel, mégis beválthatósága akként van biztosítva, hogy megfelelő jószágfedezetet nyújtó hitel útján kerül csupán a forgalomba, tehát olyan jószágok és olyan mennyiségben állanak mögötte, amelyekért a bankjegyekre az aranyvaluta alapján eső arany mennyiség feltétlenül beszerezhető.

Az aranyutalványt képviselő, de nem teljesen fedezett bankjegyeknek ez a hitel útján való belejuttatása a közgazdasági életbe azért nagy jelentőségű fejlődési előrelépés, mert a mennyiségi, az organikus mennyiségi követelményeknek ezzel nagy mértékben eleget tehetünk, azaz mindig csak annyi pénzt bocsátunk a közgazdasági életbe, amennyire az adott viszonyok között feltétlenül szükség van avégből, hogy a termelt javak cseréje lebonyolítható legyen. A jó pénz nagy lendületet ad a gazdasági életnek és nagy mértékben kifejleszti a hitelgazdaságot. A pénz tőkegyűjtő szerepét e magasabb fejlődési fokon mihamar átveszik a hitelpapirosok, sőt továbbmenőleg az árucseré közvetítését is magukhoz ragadják a pénzjegytől a pénzt helyettesítő eszközök és a könyvelés útján történő kiegyenlítő elszámolások.

Végző fejlődésében, amint látjuk, a pénz (az arany) úgyszólván

kizárólag értékmérővé finomult, egy fix kiindulási alappá vált, akár csak a délkör a méterre nézve. E fix alapból kiindulva alakultak ki összes értékítéleteink. Ezen a stabil alapon indulhatott csak meg az erős, nagyfokú nemzetközi munkamegosztás és a hatalmas arányú belső és nemzetközi kereskedelem, mert hiszen jól tudjuk, hogy a legtöbb államnak a pénze, ha formailag nem is volt azonos, de lényegileg ugyanazon alapon nyugodott, ugyanazon aranyalapra volt visszavezetve, az arannyal való relációja szabatosan meg volt állapítva és ezt a relációt megfelelő devizapolitikával és egyéb intézkedésekkel minden állam védte úgy, hogy végül minden modern állam pénze valójában nemzetközi pénzt, nemzetközi értékmérőt jelentvén, a forgalom, a gazdasági élet igényeit nemcsak a belföldi, de a nemzetközi vonatkozásokban is teljes mértékben kielégítette.

Ha hiányzik valamelyike az elmondott két feltételnek, tudniillik az, hogy a pénz mögött megfelelő jószág álljon és hogy a pénzből csupán csak a forgalmi szükségleteknek megfelelő mennyiség jusson bele a közgazdasági életbe, akkor a pénz tökéletlen, akkor a pénz nem tudja kifogástalanul elvégezni a maga nagyfontosságú funkcióját. Ha pedig mind a két feltétel hiányzik, akkor a pénz beteg és előállanak azok a lázas állapotok, amelyek a mai helyzetből általában ismeretesek.

Nagyon jól tudjuk, hogy hogyan jutottunk el a mai lázas gazdasági, illetve valutáris állapothoz. A háború felborította az államok legnagyobb részében az eddig kitűnően bevált aranyvalutát és azt a rendszert, amely mellett a pénz a közgazdasági szervezetbe bebocsáttatott. A fix és a gazdasági élet összes vonatkozásaiba beidegzett aranyértékmérő helyébe olyan mértékmérőt állított a háborús pénzügyi politika, amely semmiféle jószággal fix érték-relációba hozva nincsen, sőt mennyiségileg hónapról-hónapra változott, aszerint, amint több és több pénzt bocsátottak bele a gazdasági életbe. Az ércfedezettel egyáltalán nem bíró és a mennyiségében egyre szaporított pénz természetesen csak nominálisan azonos a régi valutánkkal, de belső érték tekintetében attól teljesen különböző. *A forgalomban levő pénz összességének bizonyos állandó értékarányban kell állania a termelt javak összességének és a nemzeti vagyonnak értékével.* A pénzjegyek mennyiségének egyoldalú szaporítása ennél fogva természetesen maga után vonja a pénz értékének, vásárló erejének csökkenését. A diagnózis tehát néhány szóban összefoglalva: rossz és értékében egyre változó, még pedig értékében lefelé zuhanó pénzzel, illetve értékmérővel rendelkezünk, amely egész közgazdasági életünket bizonytalanná teszi és ennél fogva a termelésnek és a javak rendes eloszlásának az útját állja.

Ismeretes, hogy e veszedelmes lejtőre hogyan jutottunk. Az államok a háború alatt nem adókból és rendes kölcsönökből fedezték a maguk

kiadását, hanem hozzányultak a jegybankokhoz, amelyekből mindennemű közvetlen jószágfedezet nélkül óriási tömegű bankjegyeket vettek fel és ekként a pénzt felhígítva, gazdaságilag hamis pénzt bocsátottak bele a közgazdasági életbe, megzavarták a helyes mennyiségi arányát a pénzjegyeknek és ezzel új értékmérőt állítottak be a közgazdasági szervezetbe. És ezen hamis, felhígított pénzen alapulólag nagymennyiségű olyan értékpapiros (hadikölcsönkötvény) jött létre, amely nagy részében lényegileg, közgazdaságilag szintén hamis értéket képvisel. Ezek a *közgazdasági álképletek* csak nominálisan egyeznek a háború előtti értékpapirjaink értékével, de belsőleg és eredetileg, az azért szolgáltatott javak mennyiségét, tehát a javbeli értéket tekintve, teljesen eltérnek azoktól az értékpapiroktól, amelyek a háború előtt keletkeztek.

A feladat tehát kétszeres. Az egyik feladat megállítani a továbbromlást, megállítani azt a rendszert, amely a pénzt az állam által bocsátatja bele a közgazdasági élet vérkeringésébe, eltérően az eddig követett rendszertől. Eddigelé tudniillik a pénzt rövid lejáratú magánhitel útján bocsátották bele a gazdasági élet vérkeringésébe, amely azután meg nem akadt sehol és értékmérési feladatának elvégzése után mindig visszatért a gazdasági élet szívkamrájába: a jegybankba, amely azután újra kilökte a maga gazdasági érdekhálózatán át oda, ahol éppen szükség volt a pénzre. A másik nagy feladat pedig az, hogy a gazdasági életet megszábdítsuk a papírpénztől és a papírpénzen felépült álképletektől, illetőleg ezeket az álképleteket igyekezzünk reális alapra visszavezetni.

A romlás megakadályozása tehát tulajdonképen — amint ezt T e l e s z k y öexcellenciája is kifejezte — a papírpénz stabilizálásában áll. Tulajdonképen nem is stabilizálásról, a most forgalomban levő papírpénz-mennyiség rögzítéséről van szó, mert hiszen több pénzt a közgazdasági életbe — amennyiben erre közgazdaságilag szükség van — hitel útján a jövőre is be lehet bocsátani, hanem arról van szó, hogy az állam ne vegye igénybe továbbra is a bankóprést az államháztartási hiányok fedezetére.

Vajjon az államháztartás rendjét helyre lehet-e állítani olyformán, hogy jövőre a kiadások csakis rendes államgazdasági, vagy állampénzügyi bevételekből és rendes kölcsönökből nyerjenek fedezetet? A helyzet az első pillanatban rendkívül megdöbbentő és kritikus is, mert hiszen ha méltóztatnak tudni, körülbelül 10—13 milliárdnyi évi kiadással szemben csupán egy milliárdnyi bevétel áll jelenleg (a most tervezett adófelemelésekből várható bevételeket figyelembe nem véve). Ámde ez mindjárt nem látszik ilyen szörnyűségeseznek, ha figyelembe vesszük azt, hogy míg a teljesen megváltozott értékmérőből folyó konzekvenciákat az utolsó koldustól kezdve fel egészen a bankdirektorig mindenki levonta

és ahhoz arányította mindenki az általa termelt javak árát, illetve munkájának értékét, addig egyedül az állam maradt meg azon a különös, érthetetlen állásponton, hogy a maga bevételeit az új értékmérőhöz nem arányította. (Úgy van! Úgy van!) Ennélfogva teljesen téves és hamis az a beállítás, hogy minduntalan a régi bevételeinkhez és a régi kiadásainkhoz arányítjuk a mostani bevételeinket és a mostani kiadásainkat, mert azok egészen más értékmérő alapján jöttek létre, mint a maiak. Ennélfogva az egyetlen helyes összehasonlítás csak az lehet, hogy ha úgy a múltban, mint a jelenben a nemzeti termelés nagyságához arányítjuk az állami kiadásokat és bevételeket, még pedig úgy, hogy a múltban alkalmazzuk a régi értékmérőt és ma alkalmazzuk az új értékmérőt.

Ismeretes, hogy a régi értékmérőt: az aranyvalutát alkalmazva, a múltban Magyarország egész évi nemzeti termelését 6·5—7 milliárdra lehetett taksálni. Ezzel szemben az összes állami bevételeink közel két milliárdot tettek ki, tehát körülbelül 30—35 százalékát a nemzeti termelésnek az állam vette igénybe, de természetesen, hogy a közalkalmazottak fizetése, államadóssági kamatok és a maga nagy üzemei (államvasutak) révén ezt az összeget rögtön vissza is bocsátotta a közgazdasági életbe.

Nézzük most már, hogy áll ma a helyzet? A nemzeti termelést a háború előtti 6·5—7 milliárdra taksáltuk aranyértékben. Ha meg akarjuk állapítani, hogy az évi nemzeti termelés a mai leromlott valutában milyen értéket képvisel, akkor leghelyesebb, ha a maximális árak alapján átlagosan húszszoros áremelkedést véve számításba, a régi aranyértéknek húszszorosát vesszük, azaz 130—140 milliárdot. Ez mindenesetre inkább kisebb, mint nagyobb értékelést jelent a ténylegesnél. A meg nem szállott területre: a csonka Magyarországra az évi termelésnek több, mint egyharmada esvén, a nemzeti jövedelmünk a mai árak, illetve a mai valuta mellett mintegy 40—50 milliárdra tehető. Ha az egyes jószágok és termények árát reálisan kalkuláljuk, akkor ez az összeg inkább kisebbnek, mint nagyobbban mutatkozik a nemzeti jövedelem tényleges mai értékénél. A tizenkét-tizenhárom milliárdos kiadásunk tehát aránylagos nagyság tekintetében körülbelül a körül a kiadás körül mozog, amely a magyar államra azelőtti is hárult. Ebben a tekintetben tehát az a politika, amelyik azt hiszi, hogy a kiadásokat képesek vagyunk lényegesen redukálni és ily úton az államháztartási egyensúlyt helyreállítani, igénytelen nézetem szerint teljesen elhibázott és sikerre semmi esetre sem vezethet, különösen a mai súlyos és nehéz helyzetben, a mai átmeneti állapotban, amikor az államnak olyan nagy és sürgős, *feltétlenül megoldandó* feladatai vannak, hogy azokat mindenképpen el kell végeznie. Természetesen a legmesszebbmenő takarékossgal kell eljárunk a kiadásoknál, de ezt is helyesen csak pénzügypolitikai szempontból értelmezhetjük, azaz azt mondhatjuk,

hogy a feltétlenül szükséges állami kiadások fedezésére *gazdaságosan* igyekezzünk a tényleges fedezetet előteremteni és azt azután *gazdaságosan* is igyekezzünk felhasználni. Az úgynevezett spórolással, a magán-gazdasági élet krajcároskodásával, azt hiszem, éppen a mai súlyos viszonyok között, veszedelmes kísérletezni, mert ha a beteg testtől — a beteg állami szervezettől — eseleg olyan erőforrásokat vonunk meg, amelyek a leglényegesebbek és a legfontosabbak, akkor ennek feltétlenül nagyon veszedelmes visszahatásai, nagyon káros következményei lesznek és az állam drágán fizeti meg a helytelenül alkalmazott spórolást.

Kétségtelen, hogy a mai súlyos helyzetben is a helyesen értelmezett takarékoság elvét szem elől téveszteni nem szabad, azonban ebben a tekintetben is kérem Uram, ne áltassuk magunkat illuziókkal. Csak gondoljuk meg, ha egy milliárdnyi kiadást tudunk is lefaragni, ami a lefaragás tekintetében meglehetősen nagy dolog lenne, ezzel sem könnyítenénk lényegesen ezen a számszerűen óriási terhen és tulajdonképpen csak annyi következne be, hogy a tíz milliárdnyi hiány leszállana kilenc milliárdra.

Most pedig nézzünk egy kissé az állami tisztviselőilletmény súlyos kérdésének a szemébe. Itt utalnom kell arra, hogy itt is egy téves beállítás szerepel, éppen annál fogva, mert az értékmérőben beállott nagy változást figyelembe nem véve, akarják takarékosággal ezt a szörnyű nagy bajt megoldani. Ennek a megoldása — elismerem — rendkívül nehéz, de ezt a nagy bajt nem szabad semmiképpen sem eltakarni, ennek a szemébe kell néznünk.

Mi is volt a helyzet a háború előtt? A helyzet az volt, hogy a nemzeti jövedelemből körülbelül egy öttagú családra, egy átlagos keresőt számítva, esett 1.500—1.600 korona (300—320 korona esett egy személyre). Az állami közalkalmazottak dotációja átlagban e körül mozgott, de lehet, hogy ennél valamivel magasabb is volt. Azért mondtam az előbb átlag szót, mert rengeteg volt a gyengébb dotációjú közalkalmazott is.

És mi ma a helyzet? Amint méltóztattak hallani, 40—50 milliárdra taksálható a mai valutáris viszonyok között a meg nem szállott terület nemzeti termelésének értéke, illetőleg a termelt javak értéke. Ezzel szemben — pontos adat nem áll rendelkezésemre, mert csak a lapokból olvastam a különböző adatokat — körülbelül két milliárdnyi az a pénzösszeg, amennyibe az illetmények kerülnének. Ez a negyven-ötven milliárdnyi összegnek körülbelül az öt százaléka, holott a közszolgálati alkalmazottak családtagjaikkal együtt a csonka Magyarország lakosságának ennél nagyobb százalékát teszik, tehát illetményeik az átlagos kereseten alul vannak. És itt arra vagyok bátor még rámutatni, hogy egy átlagos keresőt véve alapul (körülbelül másfélmillió átlagos keresőt vehetünk fel a meg-

sonkított Magyarország területén), ennek átlagos évi jövedelme ma harmincezer koronára tehető, holott ugyanekkor a közalkalmazottaknak átlagos keresete a 15—20.000 koronánál semmi esetre sem lehet több. Tehát, amint látjuk, a közalkalmazottak illetményei az átlagon messze alul maradnak.

Ha ennek valaki a gyakorlati életben is utána kutat, láthatja, hogy ez tényleg igaz, mert átszámítva a közalkalmazottak illetményét jószágra, javakra és ezt azután visszaszámítva a régi aranyértékre, akkor látjuk, hogy az átlagos havi illetmény csupán harminc-negyven-ötven korona körül jár. Ha valaki sorra veszi az üzleteket és műhelyeket és betér akárhova, akkor például konstatálhatja, hogy a fiatal 17—18 éves borbélysegédnek havi keresete 1.800 korona, a szabósegéd, cipészsegéd havi keresete 3—4—6, sőt 8.000 koronát is kitesz. Ha egy szeneskocsist megkínálnának államtitkári dotációval, az bizonyára szörnyű haragra gyuladna és indulatosan utasítaná azt vissza. (Derűtség és helyeslés.)

Itt rettenetes és súlyos helyzet állott elő. Az igényeket nem lehet tovább lefokozni, mert hiszen nyilvánvaló, hogy az átlagon alul áll a közalkalmazottak ellátása és az átlagon alul áll mindazon rétegeké, amelyek ehhez kapcsolódnak. Magyarországon a helyzet ma az, hogy a lakosság nyolcvan százaléka az átlagon felül marad keresetét illetőleg és ha nem is iényesen, de exisztál, húsz százaléka pedig mélyen alatta áll a létminimumnak és éppen ezek közé tartoznak az állami közalkalmazottak, azok, akiknek munkájából éppen az állam szervezetének és a közgazdasági életnek meggyógyulása sok tekintetben függ.

Én mindig azon a nézeten voltam és azt hiszem, tisztviselőtársaim nagy része is ezen a nézeten volt, hogy a köztisztviselő, amikor a köztisztviselői pályára lép, egyben szegénységi fogadalmat tesz, mert nem anyagi javakért lép erre a pályára, hanem tisztán erkölcsi szempontokból. Amelyik állam, illetve gazdasági társadalom azonban megtűri, hogy a köztisztviselője csak olyan ember lehessen, aki nyomorgási fogadalmat tesz, az önmagára nézve mondja ki a halálos ítéletet. (Helyeslés.) A közgazdasági élet újbóli helyreállítása nem lehetséges erős állami szervezet nélkül. Erős állami szervezet pedig nem lehetséges a tisztviselők polgári egzisztenciájának biztosítása nélkül.

És itt még ebből a kérdésből is ki kell emelnünk a menekült tisztviselők dolgát. Ezt a kérdést is meg kell oldanunk legalább is átmenetileg és itt is utalok arra, hogy a magyar államra átmenetileg, tehát 3—5 esztendeig, olyan nagyszabású rekonstrukciós munkák várnak az állami és gazdasági élet terén, hogy átmenetileg jelentékenyen több munkaerőt tudunk foglalkoztatni, mint annakelőtte és utalok arra is, hogy a menekült tisztviselők ma a legolcsóbb munkaerők, amit csak elképzelni egyáltalában

lehet. Hatalmas szellemi és erkölcsi erőt képviselnek ők, akik a legfontosabb munkákat is el tudják végezni, de természetesen az is, hogy a menekült tisztviselő máshová nem mehet és valószínűleg megelégszik, ha a legegyszerűbb megélhetést biztosítják neki. Természetesen dolog, hogy nekünk ezzel a kérdéssel törődnünk kell és éppen az állami tisztviselők kérdésének kapcsán helyesen kell felismernünk a kérdést, hogy ezt a súlyos bajt egyáltalán megoldhassuk. És ha látni fogjuk, hogy ez nem is olyan megoldhatatlan és hogy önmagában a valutaromlás hatásainak javítása előtt átmenetileg megoldható, akkor ezen a kérdésen tényleg segíteni kell. A természetben való segítség nagyon tetszetős, de a keresztülvihetőség szempontjából nagyon nagy aggályaink vannak ellene. Én is sokat foglalkoztam egyidőben — éppen *T e l e s z k y* öccellenciája megbízásából — e kérdéssel és akkor is konstatálni voltunk kénytelenek, hogy itt olyan nagy kereskedelmi apparátust és szervezetet kell igénybe venni, amelyet máról holnapra felállítani nehezen lehet. Egyszerű kormányhatósági rendeletre a természetbeni ellátás meg nem születhetik és nagy kereskedelmi szervezet beállítására éppen a mi szerveink nem igen alkalmasak, mert nincsenek ilyen természetű feladatok megoldására berendezkedve, illetve begyakorolva.

Most pedig térjünk át a bevételek kérdésére. A bevételek hozzáarányítása a nemzeti jövedelemhez egészen tragikomikus képet mutat. A mai valuta szerint való értékelés alapján negyven-ötven milliárdnyi a megcsönkített terület nemzeti jövedelme és ehhez képest az összes állami bevételeink egy milliárdot, tehát két százalékot tesznek ki csupán. Holott állami bevételeink a háború előtt, hat-hét milliárdnyi nemzeti jövedelemhez képest, közel két milliárdra, tehát a nemzeti jövedelem harminc-harmincöt százalékára rugtak. Ami a szorosán vett közvetlen egyenesadószolgáltatásokat illeti, az sem több 250—300 millió koronánál, tehát a mai valutáris alapon a nemzeti termelés 0.5 százaléka.

Itt nyilvánvaló és kétségtelen — amint erre nézve egyes frappáns eseteket fel is soroltak már itt, különösen *E x n e r* ömértósága — hogy Magyarországon jelenleg jóformán nem fizetnek adót, legfeljebb csak a tisztviselők és a kistrafikosok. Más ember — ismétlem tényleges jövedelméhez arányítva — messzemenőleg sem fizet annyi adót, mint a háború előtt és ez, kérem, nemcsak a fix tételű adókra vonatkozik, hanem a százalékos adókra is, mert hiszen igen jól tudjuk, hogy azok annak idején nem a tényleges jövedelem után szabattak ki, hanem annál jóval kevesebb után. Megállapítható, hogy Magyarországon ma az adóztatás a lehető legelmaradottabb állapotban van. Annál az egyszerű oknál fogva van ez így, mert a háború nem volt alkalmas arra, hogy az adópolitikánkat fejlesszük. Ezt egyedül Anglia tudta megcsinálni, politikai és egyéb okok-

nál fogva. Mi vártuk folyton, hogy a háború befejeződik és így nem volt alkalmunk arra, hogy a csökkent pénzértékhez képest az adók fokozatos emelését végre is hajthassuk. A proletárdiktatura bukása után sem sietett a pénzügyi kormány ennek az anomáliának megszüntetésére.

Most már a béke állapotában vagyunk és e kérdéssel meg kell birkóznunk mindenképen. Igénytelen nézetem szerint nem volna szabad — a kifelé való kedvezőtlen hatás szempontjából sem — mindig azt hangoztatni, hogy rendkívüli, a régi állapothoz képest nagy adófelemeiések szükségével kell számolnunk. Itt nyomatékosan kell hangsúlyozni, hogy ha a jelenlegi adóinkat azok tízszeresére emelnők, még akkor is csak felerészből annyi valóságos, tehát jószágbeli terhet rónánk ki az adózó polgárookra, mint a múltban. Ezzel már az állam pénzügyi helyzetén lényegesen javítanánk, noha ez az adóteher igen távol állana attól, amit a polgárok azelőtt viseltek. Szinte merem állítani, hogy ha adóinkat és állami tarifáinkat a csökkent pénzértékhez képest emelnők fel, tehát csak annyi tényleges terhet hárítanánk az adózókra, mint a múltban: ezzel már államháztartásunk rendezéséhez közel jutnánk.

Ha egyenes adóinknál átlagban tízszeres emelést kontemplálunk, ez a mai nemzeti jövedelemhez képest legfeljebb öt százalékos megterhelést jelentene, tehát kevesebbet, mint a múltban. És mégis az a helyzet, hogy a tízszeres felemelés is annyira ijesztő dolognak látszik a nagyközönség előtt, hogy aligha lesz végrehajtható.

Éppen ezért feltétlenül szükségünk van egyéb adókra is. Ezeknek az új adóknak alkalmazkodniok kell a mai gazdasági helyzethez. Tudnunk kell ugyanis, hogy hogyan keletkeznek ma a jövedelmek. A horribilis jövedelmek ma tudvalevőleg túlnyomó részt a forgalom útján keletkeznek.

A forgalmi élet különböző megnyilvánulásait kell főképpen az adóztatásnál alapul venni, de hangoztatnom kell, hogy ez az adóztatás csak átmeneti lehet épp úgy, mint az adóknak a csökkent pénzértékhez képest való emelése is. Ez csak időleges eszköz arra, hogy állami bevételeinket arányba hozzuk a pénz csökkent értékével. És ebben a tekintetben különösen fontosak még fogyasztási adóinknak, illetékeinknek, vámjainknak megfelelő emelése, kiviteli illetékek szedése, új monopóliumok behozatala, szóval azoknak a bevételi forrásoknak igénybevétele, amelyek az adózókat nem közvetlenül érintik. Hiszen régi pénzügyi politikai tétel az, hogy: a legigazságosabb, de közvetlenül ható adóztatást a polgárok nagy része sokkal súlyosabbnak érzi, mint az igazságtalan közvetett adókat. A mai politikai viszonyok között roppant nehéz tisztán egyenes adókkal és úgynevezett ideálisan igazságos adókkal operálni — amint ezt F. b. e. r. A. n. t. a. l. vezérigazgató úr javasolja — mert így kiteszük magunkat annak, hogy kiadós bevételekre szert tenni nem tudunk.

Teleszky János: Úgy van!

Ajtay József: Kétségtelen, hogy a mai adott viszonyok között egy igazságtalanabb adórendszert is el kell tűrnünk.

Egészen más dolog azután, ami a jövőt illeti, amikor már terheinkkel teljesen tisztába jövünk és amikor reálisan kell emelnünk az adókat, bár én azon az igénytelen nézeten vagyok, hogy akkor sem lesz szükség az adóteher túlzott fokozására, mert ha azt a bizonyos öt százalékos megterhelést pusztán további egy-két százalékkal emeljük, akkor is elegendő bevételhez juttatjuk az államot. Mondom, ha majd összes állami terheinkről világos képet alkothatunk, akkor jön el annak az ideje, hogy azután igazságosabb adórendszerrel ennek az erősebb adótehernek az elviselését könnyebbé tegyük.

Teleszky János: Úgy van! Úgy van!

Ajtay József: De természetszerű, amint már hangoztattam is, hogy ezt a kilenc-tíz milliárdnyi különbözetet eltüntetni rövidesen, máról holnapra pusztán adóztatással egyáltalán nem lehetséges. Erre nincs már időnk. *Az adókat nem elég kivetni, hanem azokat be is kell szedni* és ismerve a viszonyokat, tudjuk, hogy adóigazgatási rendszerünk a gyors eljárásra berendezkedve nincs, s hogy ezt keresztülvihezzük, azt hiszem, át kellene alakítanunk, sokkal mozgékonyabbá tennünk behajtási szerveinket, sőt az adók beszedése tekintetében egészen más rendszerre kell áttérnünk, különben csak a jövőben fogjuk látni a gyümölcsseit az adóemelésnek. Nekünk tehát más eszközökhöz is hozzá kell nyulnunk.

Amihez pedig hozzá kell nyulnunk, azok: a belső kölcsönök. Ez is az előbb ismertetett célt szolgálja: apasztja a gazdaságilag hamis pénzmennyiséget, ennélfogva az árak csökkenésére hat és így az előirányzott állami kiadásokat automatikusan szintén csökkenti. Amint látjuk tehát, a papírpénzgazdálkodást, ezt a hétfejű sárkányt, több oldalról kell meg támadnunk, hogy valóban le is tudjuk birkni. Én, kérem, a belföldi kölcsönök tekintetében nem vagyok pesszimista, de természetesen csak abban az esetben, ha itt is nem a régen kitaposott utakon járunk, hanem bizonyos invencióval és találékonysággal, az új viszonyokhoz alkalmazkodunk. Ezeket megfelelő, a sikert biztosító feltételek mellett kell kibocsátanunk. És itt nem gondolok nagyobb kamatokra, hanem más olyan előnyökre, amelyek a mostani körülmények között könnyebben bekapcsolhatók a kérdésbe. Hiszen kérem, például a birtokreformba is bele lehetne kapcsolni a valuta kérdését, mert a valutastabilizálás olyan fontos kérdés, hogy minden közgazdasági intézkedésnél arra tekintettel kell lennünk és amennyiben annál a bizonyos közgazdasági intézkedésnél valamit tehetünk, annak érdekében meg is kell azt tennünk.

Amint kifejtteni bátor voltam, a papirvaluta stabilizálása az első feladat és erre a legnagyobb erőfeszítéssel kell törekednünk, mert hiszen a mai helyzet különben végzetes összeomláshoz vezethet. A másik nagy feladat az, hogy a papírpénztől szabaduljunk és mindazoktól az álképletektől, amelyek a papírpénz alapján kialakultak. Ezt a nagy célt ki kell tűznünk igénytelen nézetem szerint, bár gyakorlatilag hamarosan nem is tudjuk elérni. Ki kell tűznünk végcélképpen azt, hogy visszahelyezzük a pénzünket az aranyalapra, illetőleg arra a relációra, amelyen a pénzünk a háború előtt állott. Igen nagy és súlyos a feladatunk itten és ki kell tűznünk a célt e tekintetben, ha talán kisebb eredményt is tudunk csak elérni, mint gondoljuk.

Ennek a kérdésnek a megoldására, határozott meggyőződésem szerint, egyedül a vagyondézsmá alkalmas. Ennek kapcsán azonban meg kell említenem, hogy a háborús terheknek a likvidálására és az említett álképletek eltüntetésére egy másik mód is van, amit már beledobtak a közgazdasági életbe és ez: a devalváció. Ebben a tekintetben szintén abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy teljesen csatlakozhatom a Teleszky őexcellenciája által kifejtettekhez. A devalváció olyan primitív és kezdetleges eszköz, amely igen nagy veszedelmekkel jár. A devalvációs rendeletnek a kiadása roppant egyszerű, de nyomban oly bonyolalmakkal jár, oly végzetteljes rázkódtatásokat idéz elő, amelyet gyenge gazdasági életünk nem bír el. (Úgy van! Úgy van!) Hiszen nyilvánvaló, hogy ez a devalváció szankcionálná azt a nagy és veszedelmes — szociális és közgazdasági szempontból is egyaránt veszedelmes — vagyontólódást, amely a háború és a forradalmak alatt jött létre. Nagyon sok szegény ember kétségbeesett erőfeszítéssel tudta csak a maga kis tőkáját átmenteni a háború minden nehézségein a mai időkbe. Ezeket az embereket pedig végzetteljesen sújtánók, mert ha devalváljuk a pénz értékét — persze itt igazi devalvációt értek; nemcsak nominális devalvációt — akkor az, ami neki azelőtt aranyértékben húszszor annyit ért meg, most csak — mondjuk — az ötödrészét fogja tudni érte kapni. De ezen szemponton kívül különösen és rendkívül fontos és a gyakorlati életben folyton-folyvást rájön erre az ember, a pénz kérdését vizsgálva: nem szabad a pénzbe vetett hitet és bizalmat megrendíteni! (Úgy van! Úgy van!) Amint ma már mindenki elismeri, az állam hitelébe vetett bizalom megingott. Hátha még a pénzbe vetett bizalom is végkép megrendül?

És ebben a tekintetben — ismétlem — a közgazdasági életnek a bizalma már amúgy is kezd nagyon megrendülni. Csak beszélni kell egyszerű emberekkel, nem budapestiekkel, hanem vidékiekkel...

Teleszky János: Budapestiekkel is!

Ajtay József: ... ezek nem akarnak eladni semmit, a pénznek nincs értéke előttük, mert látják, hogy nem lehet tudni, mi lesz a pénzzel és mert nap-nap mellett tapasztalják, hogy olyan pénzünk van, amelyből minél többet szerez valaki, tényleg annál kevesebbje van. Azt a Ricardó-féle tételt, hogy a pénz mennyiségének folytonos növekedése fordított arányban áll annak belső értékével, annak vásárló erejével, ma a magyar paraszt roppant jól tudja. A teljes valutabizonytalanság logikusan arra a gondolatra vezet, hogy a vége ennek csak devalváció lehet. Ezt a gondolatot már is céltudatosan terjesztik. Ez ellen a közgazdasági életnek a leghatározottabban kellene tiltakoznia. (Úgy van! Úgy van!) Hiszen léptenyomon halljuk a devalváció jelszavát, ez a hit tovább terjed, bár az illetékes tényezők megcáfolták ezt. Amint már mondtam, másra, mint azoknak a bizonyos álképleteknek az eltüntetésére, a pénz kérdésében nem szabad gondolnunk. Ezeknek az eltüntetésére pedig a legalkalmasabb a vagyondézsmá, amint azt Exner államtitkár úr öméltósága elnevezte, vagy amint mondani szokták: a vagyonváltság. Bár elismerem, hogy a vagyonváltság gyakorlati végrehajtása nagy nehézségekkel jár, de mégis az egyetlen módnak tartom, amely mellett — a kérdés helyes megoldása esetén — az összes jogosult közgazdasági igényeket ki lehet elégíteni és meg tudjuk óvni a közgazdasági életet minden rázkódtatástól.

A vagyonváltságot természetesen csak abban az esetben tudjuk ilyenképen végrehajtani, hogyha annak célját helyesen tűzzük ki. Igénytelen nézetem szerint a vagyonváltságnak más célja nem lehet, mint a háborúban keletkezett *belföldi* adósságoknak a rendezése, illetve az állampolgárookra való arányos háritása. (Úgy van! Úgy van!) Másra a vagyondézsmával nem szabad vállalkoznunk.

Tudvalevő, hogy a belföldi adósságaink a nemzeti vagyonnierlegben előfordulnak úgy a passzív, mint az aktív oldalon, de természetesen az adósok és hitelezők személy szerint csak részben esnek egybe.

Itt tulajdonképpen arról van szó, hogy ezeket a háborús terheket arányosan osszuk el, tehát azokat a vagyonrészeket, illetve személyeket is bevonjuk ezeknek a terheknek viselésébe, amelyek, illetve akik nem vettek egyáltalán részt, vagy nem elegendő mértékben a háborús terhek viselésében. Itt tulajdonképpen egy rendezésről, egy belföldi teherátírásról van szó és nem arról — amivel ijesztik az embereket — hogy nagy vagyonrészeket fogunk elvenni tőlük és hogy azokat összehordva, a külföldieknek eladjuk. Erről nem lehet szó! *A külföldi tartozásokat pedig csak a nemzeti jövedelemből szabad törleszteni, de nem a nemzeti vagyonból.* A nemzeti vagyonhoz ily célból nem nyulhatunk hozzá és amennyiben nem tudjuk a nemzeti jövedelemből ezt fedezni, akkor megfelelő közgazdasági politikával gondoskodnunk kell, hogy a jövőben nagyobb nemzeti jövedelemre tudjunk szert tenni.

Osztom E x n e r barátomnak azt a nézetét, hogy ez a vagyondézsma kiadós és egyúttal igazságos csak úgy lehet, hogyha ügyesen tudjuk kombinálni a személyi és tárgyi megadóztatást. A legfontosabb kérdésnek tartom azonban a vagyondézsmanál — és ez a kérdés igazi veleje — az értékelést. Ettől függ a vagyondézsma százalékanak nagysága és az arány megállapítása, amely szerint az egyéb, tehát a nem bankjegyekből és hadikölcsönökből álló vagyონrészek a háborús terheket viselni tartoznak.

Vegyük a két végletet az értékelésnél. Ha a régi értékmérőt: az aranyvalutát vesszük alapul, azaz a háború előtti árakkal operálunk, akkor a dolog a következőkép alakul:

Amint méltóztatnak tudni — F e l l n e r F r i g y e s számításai szerint, de más számítások alapján is — Magyarország nemzeti vagyonának értéke a háború előtt 45 milliárd körül járt, ami természetesen aranyértéket jelentett. Ha most tekintetbe vesszük, hogy a megcsonkított Magyarországon, illetve a meg nem szállott Magyarországon van mégis csak az értékeesebb része a nemzeti vagyonnak, akkor a háború előtti értéket véve alapul, azt hiszem, hogy inkább kevesebbet, mint sokat mondok, ha 20 milliárdot veszek fel magyar nemzeti vagyónként a számításomban. (Felkiáltások: Sok!) Ha tekintetbe veszem ezután, hogy a háború és a forradalmak alatt nagymértékű vagyónleromlás következett be és azt szintén aranyértékben 5 milliárdra becsülöm (a mai értékben kb. 100—120 milliárd), akkor 15 milliárd értékű reális nemzeti vagyon megállapításához jutok.

Ezek, kérem, nem teljes hitelű fix számok, hanem inkább az igazi helyzet megértésére szolgáló számszerű illusztrációk.

Tehát egy 15 milliárdnyi aranyértékű, régi valuta alapján számított reális vagyonnal rendelkezünk, amely azonban a nemzeti vagyónmérleg szerint csak egy része az egész nemzeti vagyonnak. A nemzeti vagyónnak mérleg szerinti másik része: a követelések, tehát elsősorban a hadikölcsönkötvények és a bankjegyek, amelyek azokra nézve, akiknek tulajdonában vannak, vagyoni értékű követeléseket jelentenek. Ez tehát az egyik oldalon aktiv tételként szerepel. Így tehát van $15 + 30$ milliárd = 45 milliárd aktivum, ezzel szemben passzivum: 30 milliárd. Ha a 30 milliárdnyi összeget be akarom hajtani, akkor 66%-os, átlagos kulcsú vagyondézsma kellene kivetnem.

Tételezzük fel a könnyebb áttekinthetőség céljából, hogy egészen külön csoportot alkotnak a bankjegy- és a hadikölcsöntulajdonosok és egy másik külön csoportot a többi vagyónértékekkel bírók. Ekkor a 30 milliárdból — 66%-os átlagos kulccsal — leadnak a hadikölcsönkötvény- és bankjegytulajdonosok 20 milliárdot, marad nekik 10 milliárd. Ez a 10

milliárd reális fedezetet nyer — mert hisz éppen erről van szó — a többi vagyonnak $\frac{2}{3}$ részében, amely vagyondézsmá fejében a reális vagyonok tulajdonosaitól elvételük. Tehát 20 milliárdnyi reális vagyonérték szolgálna (aranyértékben) fedezetül a fennmaradó 10 milliárdnyi bankjegynek és hadikölcsönnek. A 30 milliárdnyi bankjegy és hadikölcsön tehát, amely névleges érték volt, leszáll ugyan 10 milliárdra, de ez teljes aranyértékű fedezetet nyerne. A 30 milliárdnyi hadikölcsön- és bankjegyösszeget ekként visszavezetem aranyvalutára névleges értékének $\frac{1}{3}$ része erejéig, azaz a tulajdonos a névleges érték $\frac{1}{3}$ részét megkapja — bármily közvetett úton is — aranyértékben, sőt még ezen felül az állam kezében marad a reális vagyon $\frac{1}{3}$ része mint felesleg. Az állam, de különösen a bankjegy- és kötvénytulajdonosok nagyon jól járnának, mert nyilvánvaló, hogy a hadikölcsönök reális aranyértéke ma még $\frac{1}{20}$ részét sem éri el a névértéknek, szóval az 5%-ot sem. Az eredeti értéken (aranykoronaértéken) különben sohasem állottak, legfeljebb az első hadikölcsönkötvények, a többi hadikölcsönök azonban egyre jobban eltávolodtak az arany alaptól és így tulajdonképpen papírpénzen kialakult álképletek voltak. Szóval nagy igazságtalanság foglaltatnék abban, hogy teherátírással ezeket a kötvényeket különbség nélkül teljes aranyértékre emeljük. Tessék csak visszagondolni és elképzelni, hogy azért a pénzért, amellyel a hadikölcsönkötvényeket jegyezték, illetve vették, jószágokban mily keveset adtak az illetők a magyar államnak. Nyilvánvaló, hogy jóval kevesebb jószágot adtak érte, mint a háború előtti időben az ugyanolyan névértékű valutáért. A hadikölcsönkötvények csak névlegesen azonos értékűek régi állami kötvényeinkkel, de eredetüknél fogva belső gazdasági érték tekintetében azoktól nagyon különböznek. A legigazságtalanabb jutalom volna, ha mi teljes aranyértéket biztosítanánk minden hadikölcsönkötvénynek.

Most nézzük a másik végletet az értékelés tekintetében. A másik véglet az volna, hogy a nemzeti vagyonra alkalmazzuk az új értékmérőt, illetőleg a jelenlegi árakat. A multhoz képest átlag 20-szoros áremelkedést véve alapul, a 15 milliárdnyi aranyértékű reális nemzeti vagyon jelenleg 300 milliárd értékűre becsülhető. Ehhez hozzáadva a 30 milliárdnyi bankjegyet és hadikölcsönt, az aktívám 330 milliárd lesz és ezzel szemben 30 milliárdnyi követelés áll, mint passzívum. Ez esetben egy átlag 10%-os vagyondézsmával a belső háborús adósságok rendezhetők lennének.

És ez esetben hogy alakul a helyzet? A bankjegy- és hadikölcsöntulajdonosok fizetnek 10%-ot, tehát a 30 milliárdból 3 milliárdot, szóval marad 27 milliárdnyi hadikölcsönük és bankjegyük. Ami pedig a többi vagyonokat illeti, ezek 10%-kal 30 milliárdnyi vagyonrészt adnak le az új valutában, tehát ez a 30 milliárd adja meg a tárgyi fedezetét a 27

milliárdnyi bankjegynek és hadikölcsönnek. A kötvény- és bankjegytulajdonosok tehát 30 milliárdnyi értéket, szóval az összes többi vagyonoknak $\frac{1}{10}$ részét kapják kötvényeik fejében.

Most ezt a 30 milliárdot számítsuk vissza az aranyértékre. Húszszoros értékemelkedést véve alapul, ez a 30 milliárdnyi papír-koronaérték — visszaszámítva — jelent $1\frac{1}{2}$ milliárdot aranyértékben. Tehát a 27 milliárdnyi bankjegy és kötvény tárgyi fedezetet nyer — aranyértékben számítva — $1\frac{1}{2}$ milliárdnyi vagyonértékkel, vagyis reális fedezetül ki tudok hozni $1\frac{1}{2}$ milliárdnyi aranyvalutát. Ez kb. megfelelne a hadikölcsön-kötvény és bankjegy jelenlegi értékének, sőt annál magasabb is volna, ha pénzünk jelenlegi külföldi értékét vesszük figyelembe.

Ha így bonyolítanók le a dolgot, akkor a kötvénytulajdonosok általában nem veszítenének, hanem veszítene az a hadikötvénytulajdonos, aki az első hadikölcsönöknél jegyezte a maga kötvényeit. Ezen azonban segíteni lehetne akképen, hogy a hadikötvényeket a vagyondézmánál különböző értékelés mellett vesszük figyelembe.

Amint méltóztatnak látni, az értékeléstől függ nagymértékben az, hogy reálisan (aranyértékben) hogyan tudom honorálni a hadikölcsönöket. Az értékelés módjának megállapítása nagyon nehéz dolog, mert igazságosnak kell lennünk minden vonatkozásban. És e tekintetben a hadikölcsön különböző keletkezési idejére és egyéb szempontokra is figyelemmel kell lennünk, így például arra is, hogy az illető saját maga jegyezte-e, avagy pedig másodkézből vette meg a kötvényt.

Az értékelésnél — amint már mondtam — vannak nehézségek, de azért támpontok is rendelkezésre állnak. Így a földbirtok értékelésénél általános zsinórmértékül vehetnők a kataszteri tiszta jövedelem bizonyos sokszorosát.

Teleszky János: Mentsen meg az Isten tőle!

Ajtay József: Igaz, hogy itt is igazságtalanságok vannak, de ha rektifikációkat megengedünk, akkor lehet majd ezekkel az adatokkal is dolgozni. A házaknál a forgalmi értéket generálisan nem vehetjük alapul, itt inkább a házbérek alapján nyugvó hasznobérérték lehet a fő értékelési alap.

A vagyonváltság kérdésével nem óhajtok hosszasan foglalkozni, hisz ezt a kérdést éppen ezen a helyen a közelmúltban már nagyon behatóan megvitatták. Még meg kell azonban említenem, hogy a legtöbb egyéb vagyontulajdonos egyúttal kötvény- meg pénztulajdonos is, szóval a reális vagyontárgyakra eső vagyonváltság összegét kétségtelenül könnyen és azonnal be fogja tudni fizetni. Ez tulajdonképpen előnyére is válik a bankjegy- és kötvénytulajdonosoknak, hisz ha ezeket az álképleteket csök-

kentjük, a megmaradó pénzjegyek és kötvények belső értékben kétség-telenül nagyot fognak emelkedni. Ilyformán remélhető, hogy a bankjegyek és hadikötvények túlnyomó része — anélkül, hogy *reálvagyonok eladására kerülne a sor* — rövid idő alatt az államkincstárba visszavándorol. Mindenesetre azonban gondoskodnunk kell arról is, hogy azoknak, akik a vagyonváltásigot azonnal kifizetni nem tudják, mert nincs sem bankjegyük, sem hadikölcsönük, módjukban álljon azt hosszabb idő (10—15 év) alatt törleszteni és megóvassanak attól, hogy a valuta rohamos javulása következtében reájuk elviselhetlen teher ne háramoljék. Tartani lehet attól, hogy a pénz értékének emelkedése a közgazdasági életet megint megrázza. Továbbá ha folyton-folyvást csökkennének az árak, a termelésre ez szintén kedvezőtlenül hatna és a pontos kalkulációknak útját állaná.

Igénytelen nézetem szerint, ebben az átmeneti időben, amidőn a vagyonváltásigot végrehajtjuk, az áresés nem lesz nagyméretű. Gondolnunk kell ugyanis arra, hogy a kereslet, amelyre a pénz mennyisége hat, az áralakulásnál csupán csak az egyik tényező. A másik oldalon a kínálat tényezője áll és éppen azért, mert igen kevés az árú, a kínálat tényezője igen nagy befolyással van az árak kialakulására és ennél fogva átmenetileg, amíg az ipari termelés nagyobb mértékben meg nem indul, roppant erős ütőkártya van az árútulajdonosok kezében. Kevés az árú, de a szükséglet mégis erős, úgy, hogy én azt hiszem, hogy egy erős és rázkódtatást okozó rendkívüli csökkenés máról holnapra még sem fog bekövetkezni, a lassú árcsökkenéssel pedig a gazdasági élet meg tud birkózni.

És még egyet volnék bátor megjegyezni. Természetszerűen gondolnunk kell arra is, hogy amikor a nagytömegű pénzmennyiségnek ez a hirtelen kivonása megtörténik, a gazdasági élet megrázkódtatást ne szenvedjen és ne álljon be pénzszűke. Gondoskodni kell tehát arról, hogy a jegybank megfelelő bankjegyet — *de hitel útján* — bocsásson forgalomba, mert nyilvánvaló, hogy a közgazdasági élet a mai pénzjegymennyiségre van berendezkedve és hogy a jelenlegi bankjegymennyiség nem vezethető vissza azonnal arra a mennyiségre, amely a régi aranyvaluta alapján kialakult.

Ezzel be is fejeztem felszólalásomat. Röviden összegezem igénytelen nézetemet: Teljesen csatlakozom Teleszky őexcellenciája véleményéhez és részben Exner őméltóságáéhoz abban a tekintetben, hogy minden eszközzel meg kell állítani a lefelé guruló kocsit. Stabilizálni kell papírpénzünket és azután nagy erővel hozzá kell fogni, hogy belső háborús adósságaink rendezése, a gazdasági álképletek eltüntetése útján visszavezzük pénzünket a régi értékére. E kettős cél határozott kitűzésével *közgazdasági életünket mintegy fel kell szabadítanunk a lidércnyomás és a bizonytalanság alól*. Tisztában vagyok azzal is, hogy ez

bizony óriási nehézségekkel jár és hogy rettenetes feladat, de viszont eszközök is állanak rendelkezésünkre, mert a helyzet mégis csak az, hogy a passzívák mellett aktív tételeink is vannak. Az aktíváinknál pedig — nemzeti vagyónunk minden megrázkódtatása dacára is — 25%-os csökkenésnél többre számítanunk nem lehet. Már pedig egy 25%-os reális csökkenést véve alapul, valamint az átlagos nemzeti jövedelemnél is egy ilyen csökkenést véve számításba, ha nem is lehetünk olyan életmódszínvonalon, mint régen, de annál sokkal mélyebbre semmi esetre sem kerülhetünk.

Itt tulajdonképpen organizációról, az erők összefogásáról van szó. És ez a nagy munka nemcsak magukra az állami szervekre vár, ellenkezőleg a kérdés csakis úgy oldható meg, ha minden egyes gazdasági faktor át van hatva teljesen annak a tudatától, hogy itt most legégetőbb existenciális érdekeink forognak kockán. Amit elvesztettünk a háborúban és a forradalmak alatt, azt részben helyes pénzügyi és közgazdasági politikával vissza tudjuk szerezni. Előnyünkre szolgál, hogy a szomszédos államok nem mentek át bizonyos dolgokon, amelyeken mi már átestünk. Ők még mindig játszásk a győztes államok szerepét, már pedig nyilvánvaló — és ezt az ántánt közgazdászai is belátják — hogy a háborút senki sem nyerte meg, hanem azt elvesztette az egész Európa és elvesztette az egész európai civilizáció. És itt nincs más mód senki részére sem, mint az, hogy erős munkához lácson és egyedül saját magára támaszkodják.

És én attól sem félek, — amit pedig nagyon sokan hangoztatnak — hogy az erőteljes pénzügyi politikával tulajdonképpen az ántánt malmára hajtjuk a vizet. Azt mondják sokan, hogy ne hozzuk rendbe a szénánkat, mert itt van az ántánt és az majd jön és elveszi, amit csak bír.

Teleszky János: Ez a legveszedelmesebb jelszó!

Ajtay József: Nem tudok ebben az oktalanul rémüldöző felfogásban osztozkodni, mert hiszen az ántánt valóságos értékeket akar elvenni tőlünk s nem értéktelen papírpénzt. Ha pontos számításokat végzünk, nyilvánvaló, hogy csak nagy erőfeszítések árán tudjuk államháztartásunk rendjét visszaállítani. És ekkor is mi hosszú ideig legfeljebb régebbi külföldi tartozásainkat fogjuk törleszténi tudni. Fizetési képességünk helyreálltának *elemi előfeltétele* az, hogy jóvátétellel ne terheljenek bennünket. Mi az igazi vagyondézsmát, az igazi jóvátételt már leadtuk akkor, amikor a Károlyi-kormány idején a front felbomlott.

Teleszky János: Meg amikor a románok itt voltak!

Ajtay József: Amit a proletárdiktatura és a románok elvittek, az a jóvátétel szempontjából már éppen elég. Ez a jóvátételi bizottság leg-

feljebb azt tudja majd konstatálni, mint amit Ausztriában is, hogy t. i. micsoda nehezen jövátételő hibákat követett el az ántánt az osztrák-magyar monarchia közzgazdasági szervezetének tönkretételével és mily okialanul cselekszik, amikor gazdasági követelésekkel áll elő, azonban nem engedi meg azoknak a gazdasági erőknek a kifejtését, amelyek alapján ezek a követelések reálian egyáltalán teljesíthetők volnának. Nincs az a pénzügyminiszter, aki jövátételt fizetni tudna, csak abban az esetben, ha megszállják az országot és rekvirálás útján viszik el a jószágot a jövátétel céljára. Másképpen itten nagyobb összegeket, anélkül, hogy ez össze ne omlasztana mindent, kiharítani nem lehet. (Helyeslés.) Ha az a bizonyos pénzügyminiszter, de meg a társadalom is, megfeszíti magát, legfeljebb csak arról lehet szó, hogy rendbehozzuk szénánkat és megindulhassunk a gazdasági élet rögös útján. Ne gondoljuk, hogy a jó termés mindent helyrehoz: ez tisztán átmeneti és időleges. Ismétlem: lehetetlen a jövátételtől tenni függővé pénzügyi politikánkat és ettől rettegvé, továbbra is közzgazdasági és pénzügyi passzivitásban maradni. A jövót ugyanis nem ez az okialan, fejetetejére állított béke fogja megszabni, azon egyszerű oknál fogva, mert hiszen ez a béke úgyis teljesen tarthatatlan, hanem megszabja a magunk céltudatos, szervezett és szívós munkája. (Élénk éljenzés és taps.)

Lakatos Gyula: Mélyen tisztelt uraim! Mint minden kóros képlet, úgy a beteg magyar államháztartás szanalásának kérdése is kettős szempontból tárgyalható. Egyrészt a diagnózis szempontjából, mely a kór okait és jelen állapotát megállapítja, másrészt pedig a therápia, a gyógy mód szempontjából, amelyet a kór elhárítására igénybe kell vennünk. A magam részéről nem kívánok a feladat első részével foglalkozni. Ez irányban rendkívül érdekes előadásokat hallottunk, különösen a felszólalásomat közvetlenül megelőző előadás keretében. Tehát csak a probléma második részével kívánok foglalkozni.

A kérdéssel való foglalkozást bizonyos elhatárolásokkal és szuppozíciókkal kell kezdenem. Az egyik elhatárolás, amelyet a vita igen érdekes során többször szerettem volna hallani: a felvetett probléma viszonya a békeszerződéshez. Abból a szuppozícióból vagyunk kénytelenek kiindulni, hogy a békeszerződés fennáll, mert ha nem ebből indulnánk ki, akkor minden tárgyalás felesleges, más számokhoz, ennél fogva más konkluziókhoz is kellene jutnunk.

Hogyha pedig a békeszerződés alapjára helyezkedünk, úgy annak tartalmából egy lényeges részt, a magyar állam terhére rótt jövátételi kötelezettséget nehezen negligálhatjuk. Már pedig ha a jövátételi köte-

lezettség alapján tárgyalunk, akkor ismét hiába fáradozunk, mert ily kötelezettségek mellett az amúgy is agonizáló magyar pénzügyek szanálása teljesen lehetetlen. Tehát azt az első szuppozíciót kell elfogadnunk tárgyalásunk alapjául, hogy ha a békeszerződés fenmaradna is, jóvátételi kötelezettségek a magyar államot nem fogják terhelni.

A második szuppozícióm az, hogy a szanálást a kapitalistikus, tehát a magántulajdon elvén álló gazdasági termelési rend alapján tárgyaljuk. Ezt azért bátorodom hangsúlyozni, minthogy a teendőket illetően az egyik legfontosabb kérdésben: a vagyonváltság kérdésében, ellenkező nézetten vagyck, mint a felszólalók legtöbbje és első sorban T e l e s z k y J á n o s önmagynéltósága.

A vagyonváltságot jelen helyzetünkben keresztülvihetetlennek és gazdaságtalannak tartom. Azonban ezt csak azon szuppozíció alapján mondhatom, ha a magángazdasági, az individuális termelési rend alapján állok. Mert ha a szociálista termelési elv, szóval a kollektív társadalmi rend alapján állanék, úgy a vagyonváltságot el kellene fogadnom és pedig leginkább azon formájában, ahogy azt ingeniózus könyvében; a „Staatskapitalismus“-ban Goldscheid leírja.

A vagyonváltság — igenis — végrehajtható abban a formában, hogy a polgárok, vagyonuknak egy részét váltság, vagy vagyonadó formájában az államnak *természetben* átadják. Ha így járunk el, akkor természet-szerűleg az államot tesszük a termelés úgyszólván korlátlan urává és a szociáldemokrata, vagy helyesebben a kollektív termelési rend felé teszünk hatalmas lépést. Minthogy nem helyezkedem erre az álláspontra és tudom, hogy a magyar társadalom túlnyomó részét elvi ellentétek választják el ettől az eszménytől, éppen ezért kívántam ezen elhatárolást a kérdés érdemi tárgyalása előtt leszögezni.

A harmadik szuppozícióm, azt hiszem, nem fog sok ellentmondásra találni. Ez abban áll, hogy nézetem szerint jelenlegi leromlott pénzügyi és közgazdasági helyzetünkben államunk újraépítéséhez szükséges investíciókat sem adókból, sem belső kölcsönökből, hanem egyedül külföldi kölcsönökből fedezhetjük. Tehát ma az a dilemma, hogy vagy tudunk külföldi kölcsönöket kapni, vagy ha nem kapunk ilyen kölcsönöket, akkor a végsőkig menő takarékosagra kell szorítkoznunk és az investíciókkal várunk kell addig, míg az állam jobb pénzügyi helyzetbe jut.

Negyedik szuppozícióm a pénz lényegét érinti, amire azért térek ki, mert az előttem szóló előadó úrral e kérdésben nem értek egyet. Az előttem szóló igen tisztelt előadó úr ugyanis azt mondta, hogy a pénzünket vissza kell vezetni az aranyparitásra, legalább is ezt a célt ki kell tűznünk, különben a kevesebbet sem fogjuk tudni elérni. Elvi álláspontom az, hogy egész Európa az aranyparitásról tényleg letért

és valószínű, hogy Európa a jövőben az aranyat, mint a pénznek fedezetét, csak történelmi emlékek fogja tartani és nem fog állandó adót fizetni annak a világrésznek, amely az arany birtoka tekintetében monopolistikus helyzetre tett szert. Eltekintve egyes semleges államoktól, így Hollandiától, a Skandináv államoktól és Svájctól, ma egyetlenegy európai állam pénze sem áll az aranyparitáson. Angliáé, tehát azé az államé sem, amelynek pénzrendszere az arany-standardnak kezdeményezője és tipikus kifejezője volt.

Áttérve a kérdés érdemére, felvetem a kérdést, hogy mit értünk tulajdonképpen állampénzügyi szanálás alatt? Szanálás alatt az előadottak alapján állva, nem azt értem, — amit a legtöbb előadó, — hogy pénzünket a 105 centimes-os kurzusra visszavesszük, hanem e fogalmat a következőkben vélem meghatározni. Pénzügyi szanálás az államháztartás egyensúlyának a rendbehozatalát jelenti, közgazdasági szanálás pedig egy oly állapotot jelentene, amely az *árak stabilitását* előidézni képes, még pedig a maiaknál kétségtelenül sokkal alacsonyabb, viszont a békenívónál lényegesebben magasabb nívón. Minthogy az árak stabilitásának a kérdése kétségtelenül a valuta problémja, minthogy a forrongó árhullámzások a valuta leromlásának következményei, tehát összegezve, két probléma előtt állunk, a budget rendbehozatala és a valutakérdés megoldása.

Ha már most azt a kérdést vetjük fel, hogy a két probléma okozati összefüggését vizsgálva, melyik az előfeltétele a másiknak, akkor első látszatra azt a feleletet kell adnunk, hogy: a valutának a rendbehozatala. Ugyanis addig, amíg stabilis áraink nincsenek, állami költségelőirányzatot nem készíthetünk, épp oly kevéssé, mint ahogy egyetlen magán-egyén sem tud ma egy évre szóló költségelőirányzatot a saját kiadásaira elkészíteni. Az alapul vett árak ugyanis pár hónap alatt teljesen elavultak. Éppen ezért elsősorban a valutát kellene rendeznünk, ezáltal az árak stabilitását elérnünk és csak mint második feladat jöhetne számba az államháztartás egyensúlyának rendbehozatala.

Ezzel szemben igénytelen nézetem szerint mindez csak látszat. Az árak stabilitásának és valutánk rendbehozatalának előfeltétele, sőt *conditio sine qua nonja* éppen budgetünk rendbehozatala. (Úgy van! Úgy van!) Erre az eredményre a következő gondolatmenet útján vélek jutni: A valuta kérdésében, szerény véleményem szerint, nem az a fontos, hogy a magyar pénz elérjen egy bizonyos magas nívót a svájci vagy hollandi pénzhez viszonyítva, hanem az a lényeges és fontos, hogy a nívó el tudjon érni egy bizonyos konstanciát, egy bizonyos állandóságot. Hogy pedig ezt a stabilitást elérjük, ahhoz azon mesterséges operációk egyikére sincs szükség, amelyeket jelen vita során többen ajánlottak, mivel ezt

a stabilitást elérhetjük igen egyszerűen két olyan tényező kiküszöbölése által, amelyek ezen stabilitásnak rontó tényezői voltak és amelyek azon lavinát megindították, amelynek az útján, sajnos, most is haladunk. Ez a két tényező pedig a következő: az egyik a papírpénz folytonos szaporítása, a másik pedig fizetési mérlegünk kedvezőtlen alakulása a külfölddel szemben. A kettő közül az első szervesen összefügg a budget rendbehozatalával. Hogyha budgetünket rendbehozzuk és a papírpénzgazdálkodásról egy racionális gazdálkodásra térünk át, akkor a magyar bankjegy nem fog a külföldön mint állandó kínálat jelentkezni, és a valutánkat rontó egyik hatalmas tényezőt, amely egyszersmind az árak folytonos emelkedésének legerősebb stimulusa volt, végleg kiküszöböltük. A másik rontó tényező fizetési mérlegünk kedvezőtlen volta. A fizetési mérleg megjavítása a jelen körülmények között nem is oly nehéz probléma, mivel az állam az export-import kérdését ma sokkal inkább a kezében tudja tartani, mint a háború előtt. Minden felesleges behozatalnak a minimumra való szorításával ez a cél hihetőleg megközelíthető lesz, különösen tekintetbe véve azt az ismert és közhellyé vált tételt, hogy a rossz valuta amúgy is kiviteli prémiumként hat. Tudjuk, hogy fizetési mérlegünk már a háború előtti utolsó években és a háború alatt a külfölddel szemben keletkezett újabb kötelezettségeink ezt a helyzetet nem javították. Felteszem azonban, hogy idegen valutánkban fennálló tartozásunkra nézve — a hitelezők érdekében is — fizetési haladékat fogunk tudni kapni. Ily moratórium nélkül a kérdés nehezen volna megoldható.

Pénzünk árfolyamának további esése ellen többféle eszköz alkalmazását ajánlják. Az egyik ilyen eszköz, amelyet Ausztria az utóbbi időben — bár nem sok sikerrel — vett igénybe, úgynevezett intervenciós vételek eszközlése. Az állam a semleges piacokon mint saját valutájának vevője lép fel, hogy ezzel a kínálatot ellensúlyozza és az árfolyam további jelentékeny romlását megakadályozza. Ennek — amint mondtam — Ausztriában sem volt számbajövő eredménye és azt hiszem, hogy az adózók pénzét ily kockázatos vállalkozásokra nem szabad felhasználni.

A másik idea pedig, amelyet felvetni bátorkodom, a következő: Roppant nyomja a külföldön pénzünk kurzusát az adó elől menekülő és kicsempészett bankjegy tömege, amely odakünn spekulatív kezekben van elhelyezve. E papírpénz birtokosai majdnem kivétel nélkül nagy veszteségeket szenvedtek az árfolyam rendkívüli esése által és ennek tulajdonítandó, hogy minden kis árfolyamemelkedés jelentékeny kínálatot idéz elő külföldön az Osztrák-magyar bank jegyeiben. Elég egy tized centimesnyi emelkedés ahhoz, hogy a spekuláció nyereséget realizálva, illetőleg nagyobb veszteségtől menekülve, rögtön nagyobb mennyiségű osztrák-magyar bankjegyet dobjon a piacra, ami természetesen átl-

landó akadály a valutánk javulásának. A magyar valuta szempontjából, azt hiszem, némi javulás állott be a legújabb lebélyegzés folytán, mert a magyar valutának ily módon történt megkülönböztetése lehetővé tette a magyar váltóárfolyam magasabb értékelését az Osztrák-magyar bank jegyeivel szemben. Kérdés azonban, hogy még mindig nem volna-e célszerű — és ezt csak Ausztriával közösen lehetne megcsinálni — külföldön az Osztrák-magyar bank jegyeire szóló hosszúlejáratú valuta-kölcsönt felvenni. A külföldi hitelezőt megfelelő kamatozás ígéretével és a visszafizetési árfolyam kedvező megállapításával, azt hiszem, könnyen rá lehetne bírni arra, hogy Osztrák-magyar bankjegyekben hitelt nyújtson Ausztriának és nekünk. Ezzel a künn lévő flottáns mennyiségek egy részét felszívják és váltóárfolyamunk romlásának egyik tényezőjét mindenestre kiküszöbölnék.

Visszatérek ezután az alapproblémához, amely a megoldás kulcsa: az államháztartási rend helyreállításának kérdése. Ezzel a kérdéssel ugyanolyan módon kívánok foglalkozni, mint egy üzletember egy beteg vállalat, vagy részvénytársaság szanálásának problémájával. Ily esetben az első feladat gondosan megvizsgálni a szanálendő részvénytársaság mérlegét, aktivumait és passzívumait, azután mérlegelni a vállalat jövődjének jövedelmezőségének esélyeit.

Ami a magyar állam mérlegének a kérdését — szóval a nemzeti vagyon aktivumait és passzívumait — illeti, erre vonatkozólag igen érdekes előadást hallottunk igénytelen előadásomat közvetlenül megelőzőleg. Az előadott számbeli adatokat az aktivumok szempontjából nem ellenőrizhetem, de nem is kívánom az előadót oly úton követni, ahol milliárdok tucatjaival, sőt százaival is tévedhet az ember. Hisz a kiinduló pont, hogy a magyar állam vagyona a háború előtt 45 milliárd volt, önmagában véve roppant labilis. De még labilisabb volt az a megállapítás, amelyet később számításai alapjává tett, midőn a nemzeti vagyont az aranyérték emelkedésének kulcsával megszorozta. Hisz tudjuk, hogy a nemzeti vagyon egy jelentékeny része nem volt aranyérték, tehát mai értéke oly módon, hogy az arany értékelkedésének kulcsával szorzunk, nem számítható ki. A tévedési latitude 100 milliárd is lehet!

Hogy mennyi a nemzeti vagyon, bár érdekes kérdés, amelyre azonban a felvetett problémák szempontjából nem is kell feleletet adnunk. Akármennyi is a nemzeti vagyon, kétségtelen az, hogy a nemzeti vagyon jelenlegi jövedelmezősége a jelenlegi állami bevételi forrásokkal távolról sincs kihasználva, szóval a deficit egy jelentékeny része az állam jövedelmi forrásainak ki nem használt voltában találja okát. Itt azon számbeli eltérésre bátorodom felhívni a figyelmét a t. előttem szólónak, hogy — amin mondja — a költségvetésünkben 9 milliárdos hiány van.

Ezt én nem látom, mert hiszen a pénzügyminiszter úr által beterjesztett indemntási törvényjavaslatban öt hónapra az állam bevételei 2 milliárdal vannak előirányozva és pedig a régi adótörvények alapján várható bevételek!

Ajtai József: Nem a régi alapon, hanem új bevételi forrásokat véve.

Lakatos Gyula: Ő kérem 1 milliárd és 946 millió bevételt, amint elég illetékes forrásból értesültem, a régi bevételi forrásokból vár, ám ebben a tekintetben esetleg ömértóságának alaposabb információi lehetnek, minthogy az indenntási javaslat minden részletezést mellőz.

Más premisszákból kiindulva azonban ugyanahhoz az eredményhez vélek jutni, hogy t. i. a magyar államháztartás egyensúlyának helyreállítása lehetséges. Az előttem szóló úr azt mondta, hogy a magyar állam bevételei a békében körülbelül 2 milliárdot tettek ki. Nos, nem tettek ki ennyit, mert ezen számban benne vannak a rendkívüli bevételek is, a kölcsönök mindenkori eredményei és igen jelentékeny összegekkel az állami üzemek bruttó-bevételei. A magyar állam rendes bevételei a háború előtt körülbelül 1 milliárd és 150 millió koronát tettek ki. Ha azt szupponáljuk most már, hogy a megmaradó Magyarország a volt szűkebb értelemben vett Magyarország adóforrásai és adóbevételei körülbelül felének birtokában maradt, akkor azt hiszem, nem túlozunk.

Teleszky János: Nincs meg!

Lakatos Gyula: Tekintettel arra, hogy az országnak mégis értéke-sebb része maradt meg és arra is tekintettel, hogy Budapest megmaradt, merném azt állítani, hogy az adóalpnak és a jövedelmezőségnek a fele megvan.

Teleszky János: Budapestet a vidékről táplálták. Csak a székhelyek vannak meg, maguk a termelési eszközök azonban hiányzanak.

Lakatos Gyula: Budapest jelentékeny vagyonakkumulációnak a székhelye. Budapesti kezekben nemcsak a megszállott területekről, de a külföldről is jelentékeny vagyonok foglaltatnak. Jól méltóztatnak tudni, hogy Budapest tulajdonosa számos elszakadó vállalatnak, melyek jövedelmeit a jövőben is élvezni fogja. (Egy hang: Nem fogja!) Ha nacionalizálják is azokat, a jövedelem mégis magyar kézen fog maradni. De honorálva az ellenvetéseket és 50% helyett 40% megmaradó nemzeti vagyont véve, még mindig körülbelül 500 millió békeértékben az az összeg, amely állami jövedelemként a megmaradó, Clemenceau-féle Magyarországból bevételezhető. Már most nem is az Exner államtitkár úr, vagy Ajtai ömértósága által javasolt 20-szoros kulccsal,

hanem csak 12-szeres kulccsal szorozva a békejövedelmeket, szóval rendkívül szerény multiplikáció mellett is, eddigi jövedelmi forrásaiból körülbelül 6 milliárd bevételre számíthatna Magyarország. Exner öméltósága a földadóra 20-szoros kulcsot vélt kivethetőnek, viszont egyes adókra a 12-szeres kulcs sem elérhető, pl. a házadónál. A kereseti adónál sem egészen lehetséges a 12-szeres kulcs. (Egy hang: Az eddigi 60%-os pótlék mellett lehet!) De ez kérem, nem volt meg a békében és én a békealap 12-szereséről beszéltem.

Eddigi bevételi forrásainkból, ezen szuppozíció alapján, 6 milliárd korona volna várható. A kiadási tételekre vonatkozólag, a pénzügyminiszter úrnak az indemnitási vitával kapcsolatban beterjesztett adataiból az világlik ki, hogy egy évben körülbelül 11 milliárd kiadást kontemplálhatunk, az államkölcsonök kamatterheinek beszámításával, azonban újabb investíciók nélkül. Már most itt szólnunk kell a Wekerle őexcellenciája által hangoztatott, megszívlelendő elv figyelembevételéről, amely szerint ő a közigazgatásnak leszűrt egyszerűsítését kívánja és takarékosagot az egész vonalon. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a takarékosag nem jelentheti az állami tisztviselők illetményeinek olyan nívón való tartását, amely már nem is fizetés, hanem nyomorbér. Ettől a dologtól eltekintve azonban minden kiadásban a takarékosagi elv feltétlen szem előtt tartása a költségvetés szanálásának előfeltétele. Elérhetőnek vélem a takarékosagi elv feltétlen alkalmazása mellett, hogy a preliminált 11 milliárdos költségvetés két milliárddal, körülbelül 9 milliárdra, leszoríttassék.

A t. előttem szóló úr 10 milliárdot mondott, további számításaim alapjául azonban csak 9 milliárdot veszek. A már előadottak szerint a régi jövedelmi források százalékos emeléséből 6 milliárdra lehetne számítani, szóval 3 milliárd az az összeg, amelyet a magyar államnak új adókból, azaz új jövedelmi forrásokból kellene fedeznie.

Kérdés, hogy ez a 3 milliárdos hiány minő jövedelmi forrásokból fedezhető. Itt nem oszthatom teljességgel azt, amit Exner öméltósága ebben a kérdésben előadott, hogy t. i. a deficitet adóink igazságos alapra való helyezésével, a személyi adókkal, tehát a jövedelmi és állandó természetű vagyónadókkal lehetséges lesz eliminálni. Az adómorál Magyarországon a háborúig sem állott túlságosan magas fokon s ma még kevésbé. Hiszen egész Európára kiterjedő jelenség, hogy a háború folytán beállott elszegényedés, a gazdasági harcoknak eddig nem tapasztalt éles volta, a gazdasági alanyok jövőjének bizonytalansága az adófizetési készséget rendkívül csökkentette. És nem hiszem, hogy éppen ez az időpont lenne alkalmas arra, hogy azt az operációt hajtsuk végre, azt a merész kísérletet tegyük, hogy az eddig lényegileg

közvetett adókra épített államháztartásunkat egyszerre, egy merész ugrással, az egyenes adórendszerre alapítsuk. Szóval a deficitet lényegileg közvetett természetű adókból vélném fedezhetőnek. Ezek közül egyeseket már Exner ömértósága ajánlott. A magam részéről három ily jövedelmi forrásra bátorodom szíves figyelmüket felhívni.

Az egyik az áruforgalmi adó. Ezt azon alakban tartanám helyesnek megvalósítani, ahogy azt Németország, mint általános áruforgalmi adót, a jelen év elején behozta. Ezzel minden áruforgalom megfogható a termelőnél, illetve kereskedőnél. Egy eddig teljesen kihasználatlan jövedelmi forrása lenne ez a magyar államnak, amely igen alkalmas arra is, hogy a fényűzési természetű cikkek forgalmának magasabb kulccsal való megadóztatása által a luxusadót egyszerűen pótolja.

Ezen áruforgalmi adóból — azt hiszem, nem tévedek — több száz milliós jövedelmet ígérhetne magának a magyar államkincstár.

A részletekkel foglalkozni nem akarok és nem akarom a t. társaság türelmét fárasztani. Éppen ezért csak a nagyjelentőségű kérdésekkel foglalkozom. (Halljuk! Halljuk!)

A második jövedelmi forrás az örökösödési illeték igen nagymérvű kiépítése. Mindig emlékezetemben fog maradni az a beszéd, amelyet az örökösödési adóról Lloyd George szájából hallottam a háború előtt, azt hiszem 1912-ben — akkor még más elveket vallott, mint ma — az angol parlamentben. Az adatok még abból az időből maradtak meg emlékezetemben. A liberális Anglia, amely nem lehet azt mondani, hogy radikális szociális politikát folytatott volna, rendkívüli magasságú örökösödési adótervezetet fogadott el, éppen Lloyd George ajánlata folytán, amely szerint az örökösödési adó progresszive egészen 35—40%-ig emelkedik. Az örökösödés a legkevésbé megérdemelt vagyonszaporulat, amely nem egyéni munka eredménye és jogpolitikai indokát inkább az örökhagyó munkára stimulálásában, mint az örökös érdekében bírja. Ha az örökösödési illetéket hasonló mértékben, mint Anglia, behoznók, akkor az örökösödés alá kerülő összegeket átlagban körülbelül 20%-os kulccsal adóztathatnók meg. Hogyha a mai inflációnált értékek mellett az örökösödés útján tulajdonost cserélő vagyont évi 3 milliárd koronában vesszük fel, akkor ebből 600 millió korona évi bevétel származna az államra. A 3 milliárd koronás alap oly számítás eredménye, amelyről nem hiszem, hogy a realitástól nagyon eltér.

A harmadik nagyjelentőségű jövedelmi forrás lenne: az állam részesedése az exportkereskedelem tiszta hasznában. Ezen cél elérésére a legkevésbé szerencsésnek tartom azt a formát, amelyet a kiviteli illetékekről szóló törvényjavaslatban a nemzetgyűlés legutóbb elfogadott. A kiviteli illeték az árút terheli, teljesen függetlenül az elért és elérhető

haszontól. Ez a kiviteli kereskedelemnek megnehezítését, esetleg teljesen versenyképtelenné tételét idézheti elő, hogyha a kiviteli illeték az illető cikk világforgalmi árával nincs pontos összhangba hozva. Ezen kérdésben inkább a cseh mintát kellene követnünk, ahol az állam export-szindikátusokat alakított, az export lebonyolítására az exportörök ügyességét, szakértelmét kihasználta és a tiszta haszonból egy részt magának visszatartott. Azt hiszem, igen vérmes várakozás, a kiviteli illetékektől a jelen formában 400—500 millió korona bevételt várni, de az exportszindikátusok helyes megszervezése mellett még ennél nagyobb jövedelem is remélhető.

Van még egy terv, amelynek épp olyan sok pártfogója van, mint amilyen sok szenvedélyes ellenkezője és amelyben kétségtelenül igen magas jövedelmi lehetőség rejlik. Ez a gabonamonopolium, amelynek részletes tárgyalására nem kívánok kitérni.

Az előadott három jövedelmi forrás az, amely a régi adórendszerünk arányos felemeléséből várható, 6 milliárd és a szükségelt 9 milliárd közötti differenciát kiegyenlíteni hivatva volna.

Előadásomat tulajdonképen itt be is fejeztem. Még egy kérdéssel kívánok foglalkozni és ez a vagyonadó. A vagyonadó mellett foglalt állást a jelen értekezlet felszólalóinak nagyobb része. Ellentétes álláspontom indokolására a következőket bátorkodom előadni. A vagyonadó teoretikusan kétségtelenül az egyetlen igazságos módja annak, hogy a háború folytán előállott pénzügyi helyzetet szanáljuk. Azonban igazságos keresztülvitele általában — és nálunk különösen is — lehetetlen. Nálunk aránylag keveset foglalkoztak a vagyonadó technikai keresztülvitelének kérdésével, azonban a német írók hosszú kötetekre nyúló fejtegetéseiből az a vélemény szűrődött le, hogy a vagyonadó másképen, mint 20—30 évre felosztott részletekben, nem hajtható be. Az egyszeri vagyonadó egyszeri és azonnali kiűzetési kötelezettség mellett oly revolúciót idézne elő a termelésben, amelyért a felelősséget a törvényhozás sem viselhetné. Csak képzelje el bárki a jelenlévők közül, kinek tőkéje termelőeszközökben fekszik, hogy vagyonának 30—40%-át egyszerre ki kellene fizetnie! A német Reichsnotopfer törvény a 20 éves törlesztés alapján áll. (Egy hang: A harminc évesen!) Kérem, ez nem lényeges különbség. A lényeges pont a német tervben és minden egyszeri vagyonadó tervében az, hogy az adóalapot a kivetéskor állapítja meg, tekintet nélkül a fizetés időpontjára. Ha pedig ma megállapítom az adóalapot és 20 vagy 30 évet adok a törlesztésre, akkor ezen hosszú idő alatt a pénz vásárló ereje, esetleg éppen a vagyonadó hatása alatt, oly revolúciós változásoknak lesz kitéve, — talán már a törlesztési idő első éveiben — hogy a vagyonadó végrehajtása teljesen illuzóriussá válik.

Tegyük fel például, hogy földbirtokban fekvő vagyonomat az adó-kivetésnél 2 millió koronára becsülik. Erre a vagyonra most kivetnek — tegyük fel — 50%-os kulccsal 30 év alatt törlesztendő vagyonadót. Mialatt a kivetési munkálatok folynak, jogerőssé válnak és az első részletet befizettetnék, könnyen lehetséges, hogy a pénz vásárló ereje, éppen vagyonadó folytán, annyira emelkedik, hogy pl. 100%-kal magasabb, mint a kivetés időpontjában. Hisz 100%-os emelkedést, vagy romlást láttunk mi már 2 hónap alatt is a váltóárfolyamban és a pénz vásárló erejében bekövetkezni, tehát annál könnyebben lehetséges ilyesmi 2—3 év alatt. Ha ez az eset bekövetkeznék, akkor földbirtokom csak egy millió koronát érne és beállna az a helyzet, hogy adóban egész vagyonomat el kellene fizetnem. Azt hiszem, hogy az értékelések bizonytalansága és a behajtás alatt az értékekben előállható változások a legsúlyosabb érvek, amelyek a vagyonadó ellen felhozhatók.

Azonban sok más érv is szól ellene. Például az, hogy az adókulcs rendkívüli magassága folytán mindaz az igazságtalanság, amely úgyszólván minden új adóban többé-kevésbé benne rejlik, sokkalta súlyosabban hatványozva fogja hatását éreztetni. A kapitalisztikus termelést ez az adó súlyosan megbénítaná, mert állandóan tőkét vonván el a termeléstől, a tőke reprodukcióját — amely pedig a kapitalisztikus termelés lényege — lehetetlenné teszi. Felhozható ellene az az érv is, hogy az adómorál Magyarországon — és e tekintetben nem látom hazánkat rosszabb színben, mint a háborút elvesztett többi országokat — oly alacsony nívón áll, hogy a vagyondézsmá sokszorta súlyosabban érintené azok gazdasági existenciáit, akik magasabb etikájuk folytán a nagy vagyonadót becsületesen fizetnék, szemben a lánckereskedők és sötétben meggazdagodottak egész hadseregével, akikkel szemben az állam adóhatóságai tehetetlenek lesznek. Ezekkel szemben még az akasztófa sem elég súlyos büntetés az adócsalás megakadályozására, mert ezek még az akasztófát is megkockáztatják és áremelés formájában fogyasztóikra áthárítják. A kriminális intézkedésektől általában sokat ne várjunk, azokkal szemben illuziókat ne támasszunk.

A nagy vagyonadó ellen foglaltván állást, feleletet kell adnunk arra a kérdésre, vajjon pénzügyeink szanálását vagyonadó nélkül lehetségesnek tartjuk-e? Nézzük Magyarország mai államadósságait. A pénzügyminiszter úr az indemnitási törvényjavaslat indokolásában 54 milliárd adósságot mutat ki, ebből az 54 milliárdból azonban levonásba hozandók a következő tételek: a hadikölcsönök $\frac{1}{3}$ része, minthogy körülbelül ennyit az elszakadó országrészek vesznek át, ez tehát 18 milliárdból 6 milliárd. Levonásba hozandó továbbá a háború előtti 8 milliárdnyi államkölcsönünknek körülbelül a fele, minthogy a békeszerződés ezen adósságokra

nézve a territoriális elvet fogadta el. Szóval összesen 10 milliárd vonható le az államadósságokból. Végül levonásba hozandó a múlt év végével 20 milliárdban fennálló bankjegyadósságnak körülbelül a fele, minthogy szupponálható, hogy a Magyarország területéből elszakadó részek, a különböző lebélyegzések által körülbelül ennyit fognak tőlünk átvenni. A fennmaradó körülbelül 34 milliárd államadósság azonban oly teher, amellyel Magyarország jövő gazdaságát el nem kezdheti és ne is kezdje el!

És itt, mélyen tisztelt értekezlet, bizonyos hipokrizist tartok károsnak az ország szempontjából. Ez a hipokrizis pedig abban áll, hogy még a kiejtését is kerüljük az államcsőd szavának. Legyünk végtére tisztában azzal, hogy Magyarország jelenleg az államcsőd tényleges helyzetében benne van. Mert az, amit Teleszky őexcellenciája úgy mondott, hogy a korona 2¹/₂-os kurzus lényegileg már vagyoadó és amit Neumann Károly tisztelt barátom úgy variált, hogy az nem adó, hanem kényszerkölcsön, azt úgy vagyok bátor definiálni, hogy ez az effektív államcsőd, mert mi az, ha nem államcsőd, amikor az állam hitelezőjével szemben vállalt ígéreteit nem teljesíti? Annak a külföldi hitelezőnek, akinek koronajáradéka volt s a békében kamat fejében kapott 40 frankot, most pedig 1 frankot kap, nem fogjuk megmagyarázni, hogy Magyarország fizetési ígéretének pontosan megfelelt, arról nem is beszélve, hogy legutóbb már kifejezetten is megtagadta a magyar állam a kölcsönök kamatfizetését.

Mi kérem az effektív államcsődben vagyunk. A teoria államcsődnek ismer el minden olyan állapotot, amidőn az állam tartozásait nem úgy teljesíti, mint ahogy azt magára vállalta. Megállapíthatjuk, hogy e tekintetben Magyarország igen illusztris társaságban van, mert az összes európai államok — Angliát kivéve — a 19. század folyamán legalább egyszer az államcsőd effektív állapotán keresztülmentek.

Nem tartanám a devalvációnak azon mértékét helyesnek, amelyet Jankovich őexcellenciája előadásában proponált és amelynek értelmében pénzünk békeértékének $\frac{1}{25}$ részére volna redukálendő. A hadikölcsönökre vonatkozólag megfontolandónak tartanám a következőket: A Magyarországot terhelő körülbelül 12 milliárd hadikölcsönt lebélyegzendőnek tartanám névértékének 50%-ára és a megmaradó értéket 3%-kal kamatoztatnám. Kétségtelenül bizonyos nehézségek származnának abból, hogy a jegyzett hadikölcsönök túlnyomó része a jegyzés alkalmával kilátásba helyezett kedvező lombardfeltételek folytán névértékének 75%-ig van elzálogosítva. A pénzüintézeteket mindamellett nem érintené súlyosan az 50%-ra való leírás, mert a pénzüintézetek a lombardkölcsönöket zsiró nélkül adták tovább az Osztrák-Magyar Bankhoz.

A tulajdonosok szempontjából pedig azért nem lenne katasztrófális az ajánlott rendszabály, mert a hadikölcsönök mai tényleges árfolyama úgy sem magasabb, mint 50%, és így a tényleges devalváció úgyis átment a publikum köztudatába.

A bankjegyekre vonatkozólag szintén elkerülhetetlenek tartok bizonyos devalvatórius intézkedéseket, bár sokkal szerényebb mérvben, mint egyes előadó urak ajánlották. Teleszky öccellenciája azt mondta, hogy devalvációt nem akar, ellenben szükség esetén a pénzláb leszállítására gondol. Pénzlábat azonban csak aranyvalutánál lehet leszállítani, mert pénzlába csak aranyvalutának van. A pénzláb azon arány meghatározása, amely az arany és a pénzegység között fennáll. Ma a pénzlábunk $\frac{1}{3280}$, mert 1 kiló aranyból 3280 koronát vernek. Ha pusztán a pénzlábat szállítjuk le, ezzel, szerény véleményem szerint, az állam terheit egy fillérrel sem csökkentettük, szóval nem értünk el semmit, csupán a tényleges állapotot jogilag szankcionáltuk és pénzünket véglegesen rosszabbá tettük. Nem a pénzláb leszállítása, hanem a szorosabb értelemben vett devalváció segíthet csupán, devalváció alatt értve az állam azon intézkedését, hogy mindenkitől készpénzének egy részét egyformán — tehát tekintet nélkül vagyonára vagy adózóképességére — elveszi. Egy 50%-os devalváció azt hiszem elégséges lenne arra, hogy annak foganatosítása után a rendszeres államháztartás elkezdhető legyen. Azonnal oly bankjegyek nyomtatását kell elrendelni, amelyek hamisítása nehéz, vagy egyáltalán kizárt, hogy a régi bankjegyek azokra átcserezhetőek legyenek. Ezt azért bátorodom hangsúlyozni, mert a multkori lebélyegzés a technikai tökéletlenség óriási hibájában szenvedett. Meg van a lehetőség arra, hogy nagy mennyiségű hamisan lebélyegzett olyan bankjegy kerül bemutatásra, amelyek hamis volta nem lesz megállapítható. Méltóztassanak megbocsátani, de ez némileg könnyelmű kezelése az állampolgárok vagyonának. Ebben a tekintetben okosabban járt el Ausztria, amikor egy kissé nehezebben hamisítható bélyeggel látta el bankjegyeit. Nekünk is azt kellene csinálnunk, amit Csehország már végrehajtott, halaszthatatlanul megrendelni új pénzünket. Midőn az új pénz készen lesz, (Egy hang: Készen van már!) akkor azt az operációt, amelyet egyszer már végrehajtottunk, nem áttallanám megismételni, még egyszer elvenni a jelenlegi bankjegyek 50%-át, és pedig kényszerkölcsön nélkül. (Zaj.) Ehhez a barbár operációhoz azután a jövőben remélem többé sohasem kell a magyar államháztartásnak forlulnia. Az elvesztett bankjegyek természetesen — és pedig nemzetközi ellenőrzés mellett — megsemmisítendőek.

Mélyen tisztelt uraim! Ezzel azután csakugyan be is fejeztem felszólalásomat. Nem kívánok sem az államcsődnek, sem a devalvációnak szószólója vagy ügyvédje lenni. A történelem azonban azt tanítja, hogy

az energikus elhatározással keresztülvitt államcsődök következményeképpen gyakran egészséges közgazdasági és pénzügyi helyzet következett be az illető államokban. Viszont a devalvációval is le lehet késni, pl. hogyha előbb a nagy vagyonadóval próbálkoznánk és annak sikertelensége után nyulnánk a devalvációhoz. Két ilyen operációt beteg gazdaságunk nem bírna el, óva intem erre a nagy vagyonadó apostolait! Hivatkozom a 19. század egyik nagy történészének, Onckennek a véleményére a francia forradalommal kapcsolatban. Ő mondja, hogy XVI. Lajos sorsát és az egész francia forradalom tragikus kimenetelét annak köszönheti, hogy XIV. Lajos halála után a John Law-féle szélhámossággal próbálták a francia pénzügyeket szanálni, ahelyett, hogy a rendszeres államcsődöt végrehajtották volna. Ő mondja azután, hogy egy államcsőddel is el lehet késni. Igen érdekesek egy osztrák pénzügyi történésznek a szavai is az osztrák 1811-es devalváció, ill. államcsőd kritikájára nézve. Ha szabad lesz, egy pár sort művéből németül fogok idézni (Halljuk! Halljuk!):

„Selbstmorde, Kummer und Not sind heute, nach hundert Jahren längst vergessen und es erübrigt dem Chronisten nur, in kühler Betrachtung zu einem Urtheile über die historische Tat als solcher zu gelangen, und da darf er sich wohl an die Worte halten, die Staatsrat Stahl am Tage der Patenteröffnung aus Brünn an den Finanzminister Graf Wallis richtete. Eine mächtige Aufregung hat dem Manne die Feder geführt, aber sein Ausspruch bleibt durchaus zu Recht bestehen: Graf Wallis hat nicht nur dem Geiste der Ungerechtigkeit, wo ein Mitbürger den andern unter dem Schutze der Gesetze ausplünderte, ein Ende gemacht, er hat in Wahrheit aus Sturm und Drang die schwer bedrohte Existenz des Staates errettet“.
(Manes, Die Staatsbankrotte.)

A helyzet nálunk is ugyanez. Nálunk is fennáll az, hogy az egyik polgár a másikat a törvény oltalma alatt fosztja ki. Megáll az is, amit Burke, az angol politikus mondott a francia forradalom pénzügyeiről, hogy t. i.: egész Franciaország egy játékbarlanggá alakult át. Egész Magyarország is egy játékbarlanggá alakult át, ahol az emberek majdnem kizárólag játékból, konjunkturális nyereségekből élnek, ahol legitim jövedelméből úgyszólván senkisémit tud megélni, hanem vagy árdrágítóvá válik, vagy tőzsdejátékot kezd, vagy pedig vagyont emészti fel. Csak nagy hozzáértéssel és energikus elhatározással menthető még meg az ország a végzetes gazdasági katasztrófától. Babonától és kisértetektől nem szabad megijedni, a gondolatokat végig kell gondolni, a végső konzekvenciákat akkor is levonni, ha azok nem szépen, vagy nem népszerűen hangzanak. Az egyik előttem szóló azt mondta, hogy a pénzügyi jogszabályok megalkotásába lehetőleg kevés politika folyjon be. Pénzügyi

szanalásunk attól függ, hogy a hozandó intézkedések végrehajtása a politikától teljesen független legyen. (Élénk éljenzés és taps.)

Méhely Kálmán: A vita ugyan meglehetősen előrehaladt és bár értékes felszólalásokban igen gazdag anyagot adott, mégis a kérdésnek bizonyos egyoldalú pénzügytechnikai szempontból való megítélése jellemzi. A pénzügyi specialisták úgy állják körül ezt a beteg, lázas, összevissza amputált államot, mint a sebészek, akik túlságosan hajlamosak az operációs késsel való beavatkozásra. Mindig veszedelmes dolog specialistákat ráereszteni oly kérdésre, amely általános átfogó szellemű megítélést kíván. A specialista mindig egyoldalú, sőt a maga különleges perspektívája irányában elfogult. Igaz, hogy a vitakérdés feltevése egyedül a pénzügyi reformra volt korlátozva. De azt hiszem, a mai zürzavaros időkben nem lehet az ily kérdéseket specialiter kezelni, nem lehet kiragadni és különállóan tárgyalni a társadalmi és államélet egyes ágazatait, anélkül, hogy folyton az egészre, a nagy összefoglaló alapelvekre ne kellene tekintenünk. Azért szeretném, ha a Közgazdasági Társaság nem csupán incidentaliter, a kormány birtokpolitikai és pénzügyi reformtervezetei kapcsán rendezne ily rendkívül hasznos megvitatásokat, hanem mondjuk deduktív alapon, az új államalkotás egész tárgykomplexumát tűzné ki a legszélesebbkörű ankét feladatául, a mai társadalomra és államra vonatkozó irányeszmeék kijelölésével, az alkotmányjogi, közigazgatási, kulturális és gazdasági problémák minden vonatkozású kiépítésével. Ezek sorozatában egyik részlet gyanánt sorakozna a pénzügyi reform, amely mint alkatrész, mint az összjáték egyik szereplője, sokkal helyesebb megítélésű tárgyalásban részesülne, mint ilyen egocentrikus beállításban, mely a hozzászólók egyéniségének szubjektív vonakozásait is szabadabban hagyja érvényesülni.

A két bevezető előadás is ez okból viseli magán az illusztris főelőadók egyéniségének bélyegét: az egyik a finánc, a másik a bankár szemüvegén át adván expozéját.

Részemről *a termelés és a munka* kissé mostohán kezelt érdekeit kívánnám képviselni, *a produktivista szempontot*, inkább általános közgazdasági gyakorlati alapon.

A kitűzött probléma: pénzügyeink rendbehozatala, egyrészt államgazdasági érdekből, másrészt a társadalom termelő tevékenységének megindíthatása érdekéből. Az államot és a társadalmat egyformán lázgyötri; a rossz valuta minden munkát megakaszt. Milyen okozati összefüggésben állanak egymáshoz a rossz pénz és a lázas állapot? A pénzügyi specialisták a primér okot a pénz roszaságában látják és ezért hajlandók

a pénzügytechnikai operációra. A miatt van lázas állapot, mert rossz a pénz? Avagy tán éppen megfordítva: amiatt rossz a pénz, mert közviszonyaink betegek? Melyik a kiinduló ok, amelyen a kérdést megfoghatnók és az orvoslást megindíthatnók? Mit kell előbb megszüntetni? Egyszerű circulus viciosus? Nem, a társadalmi gazdaságtan nem egyszerű hálószerű szövevény, hanem a nemzetek életműködésének mágneses térében működő különféle áramkörök rendszere, amelyek egymással indukciós kölcsönhatási viszonyban állanak; bármely áramkörben, de különösen a mágneses térben előálló megszakítások, lökések és változások a többi áramkörökben a legkülönfélébb zavaró áramjelenségeket, kóbor áramokat, szikrázásokat, sőt áramkimaradásokat indukálnak. Elismerem, a pénzgazdálkodás is önálló életfolyamatú organizmus, a pénzügyek rosszasága tehát magára a mágneses térre, a társadalmi gazdaságra is zavarólag visszahathat. De jelentőségében mégis csak annyira fontosabb magának a mágneses térnek az erőteljes lüktetése, a társadalmi közállapotok egészsége, hogy véleményem szerint az orvoslást csakis ezen a ponton szabad és lehet megkezdeni.

A kérdés tehát kilép az egyoldalú pénzügytechnikai felfogás szűk keretei közül és az állam és társadalom egészségessé tételének komplex feladatává emelkedik.

Nem a pénz rosszasága a primér ok, hanem az emberi szellem eltévelyedése, az államélet finom bonyolult szerkezetének szétrombolódása, a társadalom lelkének megmérgezett állapota. A mérgező anyagokat kellene ellensúlyozni és lehetőleg a szervezetből eltávolítani, a közfelfogást kijózanítani, a rendet és nyugalmat állandósítani és ezzel a társadalom életműködésének egészségét visszaállítani. Csakis ezen az úton lehet rendbe jönnünk. Csakhogy ezt az utat igazi dzsungelen kell keresztülvágunk, hosszú, kitartó, áldozatkész munkával. De más út nincs. Hiú reménykedésnek és veszedelmes kísérletnek tartom, ha ezt a célt a verejtékes erőfeszítés mellőzésével, vagy akár csak enyhítésével, holmi pénzügyi császármetszések alkalmazásával vélik elérhetni. T e l e s z k y János öexcellenciáját szociális szempontból is hajtja a pénzügyi beavatkozás vágya, mert nagyon helyesen érzi, hogy pénzünk értékének katasztrófális lesüllyedése maga a legigazságtalanabb, a legantiszociálisabb megadóztatás. Véleményem szerint azonban ezen nem segíthetünk bármily brutális adótörvényekkel addig, amíg a társadalmi organizmus egészsége helyre nem állítottott. A newyorki Literary Digest legutóbbi számában láttam erről egy frappáns karikatúrát: az állam buzgón rakja a nagy új adóterhek zsákjait a termelő és a fogyasztó vállait összekötő tartóra. Ámde a *profiteer* (= Profit-Tier) erős, vállas óriás, míg a *consumer* elsenyvedt, gyöngeszervezetű törpe, az összekötő tartó ferdére billen, az új adóterhek zsákjai

az óriás vállairól szép rendben lecsúsznak az összeroppant fogyasztó nyakába. A profiteer kibujik, visszahúzódik csigaházába, vagy külföldre szökik, minden teher csak az amúgy is annyiszor kizsarolt, munkájából élő polgári társadalom helyzetét súlyosbítja.

Ez a kép nemcsak Amerikára érvényes. Sőt ha az állam a mai zür-zavaros állapotban a brachiális adók révén pénzhez jut, elveti minden aggodalmát és gondját és vígan éli tovább duhaj, gondtalan életét. A nagy, kemény elhatározások terminusát kitolja és ezzel tulajdonképpen a beteg állapotokat perpetuálja. A nagy új adóterhek csak a drágaságot fogják hatványozott mértékben növelni és a becsületes emberek elkeseredését fokozni. A termelést semmiben sem támogatnák, a valutát semmivel sem javítanák. Ha pedig a Jankovich Béla javaslata szerinti magasabb pénzegységre térnénk át, a frankra vagy a turulra, ennek tisztán csak az volna a következménye, hogy az árakat kisebb számokban fejeznők ki; az öltözet ruha árát 4.000 korona helyett 100 frankba, a húsét 100 korona helyett $2\frac{1}{2}$ frankba számítanák. Sőt meggyőződésem, hogy amennyiben belső közviszonyaink meg nem javulnának, az esetleges újabb devalváció jellegű nagy áldozatok dacára létesítendő új pénzegység értéke sem maradna állandó, hanem ez is rácsúszna a korona áresésének lejtőjére és rövidesen újból odajutnánk, ahol ma vagyunk.

A kérdés lényege az, vajjon a pénz rosszasága lényegesen megakadályozza-e itt a reális szolid munka megkezdését? Miben árt a mezőgazdaságnak, miben a kisiparnak, a belkereskedelemnek, a gyáriparnak? Egyedül a külkereskedelem váit nehezebbé, de ez is áthidalható, megbízható személyi összeköttetések segítségével, amelyek a kötelezettségek kiegyenlítését pár évre felfüggesztenék. A rossz valuta abszolút tilalmi védvámot jelent a belső ipar számára és a bér munka szervezésének soha nem képzelt lehetőségeket nyújt.

A pénzügyi specialisták javaslata: brutális vagyonelevételt jelentő adókkal följavítani a valutát és egy mondjuk 30 centime-os magasságon megfogni, állandósítani. Azt hiszik, hogy úgy, miként normális időkben, ezek az adók a társadalmat ma is fokozottabb teljesítményre, becsületes, kemény munkára serkentenek. Az én impresszióm ezzel ellentétben az, hogy a helyzet ezzel nem tisztulna, a lázas állapot rosszabbodna, a valuta pedig alig, vagy mit sem javulna. A forgalomban levő papirospénz mennyiségét kell csökkenteni és helyette a termékek mennyiségét növelni, a külföld életébe és kereskedelmi forgalmába bekapcsolódni és úgy belső, mint külpolitikai viszonyainkat konszolidálni, állandó, nyugalmi helyzetbe hozni: ez hozna javulást. De mit sem javít az olyan kényszeradóztatás, amilyen a legutóbbi 50%-os lebélyegzés volt, amelynél azonban az 50%-ban visszatartott papírpénztömegek pár hónapon belül a forgalomba

újából visszakerülnek, hozzávéve még az általános közállapotok folytonos rosszabbodását, amit éppen az fokoz, hogy a kormány helyzete anyagilag biztosítva lévén, nem törődik a dolgok mélyére hatoló orvoslás feladataival. De menjünk tovább. A korona vagy a turul értékét éppen ezen okokból nem lehetne megfogni és a valutát stabilizálni. Nem lehet stabilizálni, mert stabilitást csak stabil közviszonyok adhatnak. Ma pedig még minden forrongásban, politikai, gazdasági és társadalmi átalakulásban van, ami még évekig, évtizedekig is eltarthat. A valuta magasabb vagy alacsonyabb volta meglehetősen irreleváns; a nyugalmi állapot, a fix reláció, az állandóság volna fontos, hogy kalkulálni lehessen. Ha mesterséges pénzügyi operációkkal, a kivitel forszirozásával és más erőltetett eszközökkel sikerülne is a magasabb valutát elérni, ennek állandósága nagyon kétséges volna. A visszaesés veszélye súlyosabban terhelné, mint a mi hátrányt a bár alacsonyabb, de állandóbb és biztos fokozatossággal a javulás útján haladó valuta jelent.

A hosszú béke boldog korában a társadalomgazdasági élet különböző funkciói önállóbb életet élhettek. A mai általános szétbomlás miatt a szociológiai összefüggéseket nyomatékosabban kell érvényesíteni. A pénzzel kapcsolatos jelenségek is azelőtt önálló organizmusként voltak tárgyalhatók; ma az aranyfedezet babonás jelentősége megszűnván, a pénz értéke közvetlenebb kapcsolatba került a társadalom szervi állapotával. Mintegy testi hőfoka, külső kifejezője lett az államtest egészségének. Ez a hőmérséklet mutatja azt, hogy az ugrándozó pénzérték nemcsak nálunk, de a külföld háborús államaiban is, a győzteseknél épúgy, mint a legyőzötteknél, a betegség külső jele. A valuta a termométer, amelynek mutatóját nem lehet mesterségesen lenyomni, hanem magát a testet kell lázmentessé, egészségessé tenni.

Mesterkéltnél pénzügyi operációk helyett tehát az új, természetes gyógy mód volna alkalmazandó. Nagyon örülök, hogy Neumann Károly az ő mélyreható elméleti megfontolásai után ugyanerre az eredményre jutott, ahová én, tisztán a praxisra alapított okoskodásommal. A felszólalók közül mi ketten képviseljük az egyik végletet. A másik végleten áll Lakatos Gyula, a legradikálisabb javaslatokkal. A legveszedelinesebbnek tartom ezt a radikálizmust, mert csak felfordulást, zavart és súlyos komplikációkat okozna. Hiszen olvashattuk Schöber Béla értekezéséből, — amelyre Teleszky János is utalt, — hogy már a legutóbbi állami kényszerkölcsön szimpla műveletéből is mily sokféle és súlyos bonyodalom származott.

Mit értek én „természetes gyógy mód“ alatt? A „laissez faire, laissez passer“ politikáját? Az állami onnipotenciát, avagy az állami impotenciát? Hiszen a háborús kötött gazdálkodás óta tarka keveredésben ebből is,

abból is ugyancsak van részünk. Aminek következményeként a mai gazdasági életben minden szabad, ami illegális és illojális és minden le van béklyózva és tilos, ami logikus, józan, igazságos és tisztességes. A háborús kötött gazdálkodás csak a becsületes, jámbor polgársággal szemben tudott borzasztó erélyes lenni, a visszaélésekkel szemben azonban tehetetlenebbnek és konfúzusabbnak bizonyult, mint a régi civil-rendszer. Tehát a társadalmi tevékenységet teljesen szabadjára engedjük és az állam vonuljon vissza a gazdasági désintéressement sáncai mögé? Ma, amikor a társadalmi ellentétek a vagyon- és jövedelemeloszlás elképzelhetetlen igazságtalansága miatt a lehető legélesebbek, a farkasokat még szabadabban ráeresszük a birkanyájra?

Nem! Ha nem akarunk a teljes társadalmi anarchiába szétesni, olyasfélébe, aminőt az aranyások társadalmi életének kezdeteiről regényes leírásokban olvashatunk, akkor nagyon erélyes és céltudatos gazdaságpolitikai *alkotó működésű* államra van szükség. Csakhogy nem kizsaroló, idegenszerű, parazitákat kitartó államra, hanem olyanra, amely a nemzeti társadalom egyetemén nyugszik: „of the people, by the people, for the people“. *Egészséges egyénekre és egészséges társadalomra*, mert csak ezeken épülhet fel egészséges nemzeti és állami élet.

A „természetes gyógymód“ zászlajára nem a valuta javítását, hanem *a drágaság elleni küzdelmet* írnám. Ennek leghatékonyabb eszköze a forgalom szabadsága és fejlesztése és a termelésnek minden vonalon való fokozása. Elismerem, hogy a valuta javulása erre előnyösen visszahatna; ámde megfordítva: sokkalta nagyobb mértékű, állandóbb és biztosabb hatású a drágaság csökkentésében elért eredmény a valutának javulására. Fölötte meggyőző és csábító példát nyújt e tekintetben Belgium, ahol a németek a 4 évi megszállás alatt különösen a termelő eszközöket kegyetlenül letarolták, úgy hogy ennek következményeként az általános drágulás index száma 1918 novemberében a négy év előtti állapothoz képest 670%-ra emelkedett. A felszabadulás után nyomban munkába állítottak egy ujjáépítési minisztériumot és egy rekonstrukciós szindikátust, amely a külföldi tőke, személyi és anyagi támogatásait is szervezhette és határozottan igénybe vehette. Gépek és árúk behozatalával, a nemzetközi kereskedelembe való visszakapcsolódással, a munkának minden vonalon való ujjászervezésével már egy év múltán, 1919 szeptember haváig sikerült a drágulás mértékét 300%-ra leszorítani. A hús ára, mely a békebeli 2—3 frankról a háború végére 38 frankra emelkedett, már egy év múlva 12 frankra volt súlyoszható. Ez az erélyes tevékenység azóta bizonyára már elérte a világszerte átlagos 200—250%-os színvonalat és Belgium hamarosan visszanyeri azt a mindennél kitüntetőbb jelzöt, hogy a világ egyik legolcsóbb és legboldogabb országának nevezzék.

Nem a valuta rosszasa, hanem a dragasag hihetetlen merteku es meg ma is folytatodo felszokkenese az alapveto baj, amely tarsadalmunk konstrukcióját teljesen felforgatta es eltorzította es amellyel szemben a kormányok tetlen tehetetlenul a szemléző álláspontra helyezkedtek, vagy ha intézkedtek es beavatkoztak, ármaximálásokkal, rekvirálásokkal, egymásnak ellenmondó rendeletek es tilalmak özönével, mindezzel csak a dragaságot növelték. A dragaságot csökkenteni csakis termeléssel, a fogyasztási cikkek mennyiségének szaporításával lehet es nem a folyton csökkenő készletek felosztását újból es újból szabályozni próbálgató rendeletekkel. Különösen ha e rendeletek oly szeszélyes változatossággal követik egymást a különböző minisztériumok részéről es állásfoglalását mindenik minisztérium oly sűrűn változtatja.

Mit okozott ez az exorbitáns drágulás? Okozta a tudatlanság győzelmét a tanultság fölött, a durva kézimunka győzelmét a szellemi munka fölött, a brutális erőszakét a méltányosság, jog es igazság fölött, a visszaélés, panama, ravaszság, erőszakosság es önmérséklés nélküli élelmeségét a tisztesség es becsület fölött. Az általános adminisztratív tudatlanságból es korrupcióból a kötött gazdasági rendben, — amely a magán-tevékenység kisajátításával a tudatlanság es középszerűség számára monopóliumot, kiváltságjogokat juttatott, — csak gyom es gaz fejlődött. Az állam párhuzamosan dolgozzon es ösztönzőleg, nem pedig kisajátításokkal es a magán-tevékenység lefojtásával.

A legkisebb forgalmi pénzegység 1914-ben a rézkrajcár, 1919-ben a vas húszfilléres, 1920-ban a papiroskorona. Ma már egyáltalán nincs a koronás jancsibankónál alacsonyabb váltópénz, úgy hogy a koldusalamizsnának es a borraivalóknak is ez az egységtétele. Az, hogy a koronánál nincs kisebb értékű váltópénzünk, a dragaságot szintén hathatósan fokozza, mert a korona értékét automatikusan önmaga degradálja. A szellemi munka értékelésének eltorzulását az állami tisztviselők sorsát jellemző néhány számtétel megadja: 1914-ben a testi munka díjazásának átlagos színvonala a szolgák es irnokokéval esett össze, 1918-ban a IX. fizetési osztályba tartozó miniszteri fogalmazókéval es mérnökökéval, 1920-ban az V. fizetési osztályba sorolt miniszteri tanácsosok, kúriai bírák, egyetemi tanárokéval. Ma az utóbbiak összes havi illetménye mindennemű dragasági pótlékaikkal együtt 1.500 K, vagyis napi 50 K, ami körülbelül a közönséges napszámos napibére. Már 1916-ban jelent meg az első íecske, a háború társadalomeltorzító hatásának első következménye, a maga es családja cipőit önmaga foltozó járásbíró. Ma már az említett méltóságos rangú urak is maguk foltozhatnak, mert újat be nem szerezhetnek akkor, amikor az egy pár cipő ára a havi fizetésüket majdnem fölemészti. Megjegyzendő, hogy az akkori kormány nem tudott mást

tenni, mint azt a bizonyos járásbíró hazafias áldozatkészségéért és türelméért megdícsérni. A drágulás áradatát ez persze nem hatotta meg, hanem rohanvást ellepte az egész középosztály-intelligenciát, mely immár csak a régi jó koronákban félrekuporgatott vagyona roncsaiból tengődik. Azt hiszem, valamennyien szívesen hozzájárulhatunk a tisztviselői kar áldozatkészségét és türelmét illető dicsérethez. Ámde mit szóljunk az államhoz, amely ily torz viszonyok kialakulását megengedte, eltűrte, sőt az ilyen kényelmes vállveregetős komédiával még támogatta? Hiszen ez a szellemi munkának oly lealacsonyítása, amiből csak a legvégzetesebb kulturális hanyatlás származhat! Hát már nincs szükség szellemi és tudományos munkára? Hát manapság már mindenki csak cipővarrással és ciroktermesztéssel foglalkozzék? Igen, szívesen beismerem, hogy az iskola lehanyaglása miatt nagyon sokan nevezik magukat szellemi munkásoknak és bizonyítják ezt iskolai képesítésekkel, olyanok, akiknek munkájánál az utolsó napszámosé és inasgyereké értékesebb és hogy ilyenek, a korrupció, protekció és nepotizmus gyümölcszeként, sajnos, a közpályákon és a magán-tevékenység minden vonalán egyaránt vezető állásokat is vajmi gyakran uzurpálnak. Ennek a ténynek a fölismerése buzdította a bolsevistákat esztelen ambícióikra, bárminő szakképzettséget igénylő állásoknak oly emberekkel való betöltésére, akikben a tudományos képzettség hiányát legfeljebb némi ravaszság és erőszakosság, de ami a fő, politikai és cinkostársi megbízhatóság pótolta.

A kontárság és inkompetencia kultuszának ez a tobzódása tovább már igazán nem tűrhető. A valóban értékes szellemi munkának vezetésre való hivatottságát végre mégis csak helyre kell állítani. A szellemi munkát és az iskolázott gondolkodást vissza kell helyezni vezető pozíciójába, a tudományt pedig arra a piadesztáltra, amelyre az emberiség hosszú évezredes küzdelem és legjobbjainak oly önfeláldozó mártíromsága árán helyezte és amelyről ha egyszer az emberiség történetének irányítását átvehetné, ez az emberiség sorsának jövő boldogságát biztosítaná. De ezt nem érhetjük el akkor, ha a valóban értékes szellemi munkát nem ruházzuk fel művelésének eszközeivel és ha a szellemi és tudományos működésre hivatottakat oly létfeltételek közt hagyjuk sinylődni, amely e működés luxusát a jövőben legfeljebb már csak a plutokrácia selyemgyermekéi számára engedélyezné.

Előbb a társadalom egészségének helyreállítása szükséges, csak ezután, vagy legfeljebb ezzel párhuzamban következhet az államé, az állami pénzgazdálkodásé.

Melyek közgazdaságunknak azok a vagyontételei, amelyekre az újjáépítés, a drágaság elleni küzdelem és mindezek révén pénzügyeink rendbehozatalának munkája alapozható volna? Ezeknek részletes meg-

vitatása a jelen ankétünk kereteit túllépné. Azért hát csak néhány oly fontosabb tételre kívánnék reflektálni, amelyeket már más felszólalók is fölemlítettek és amelyek bizonyos közgazdasági elvi jelentőséggel bírnak.

Többen, itt a mi körünkben is hangoztatták azt a ma divatos jelszót, hogy „*földrajzi helyzetünk és földünk*“ alkotják legfontosabb vagyontételeinket, amelyekkel a többi successziós államokkal szemben is bizonyos el nem hódítható előnyös helyzetben vagyunk. Társadalmunk közgazdasági műveltsége, úgy látszik, még annyira fejletlen, hogy az orthodox közgazdaságtudomány fölállította szentháromságnak: a természet, munka és tőkének mindig csak egy-egy tagját bírja tekintetével egyidejűleg átölelni. Ezért esküszik egyszer a tőkére és a pénzgazdálkodásra; másszor, — sajnos, eddigelé még csak a forradalmak pünkösdi királtságának önkívületi perceiben — a munkára; ha pedig éheznek, akkor a földre. Földrajzi helyzetünknek már régóta birtokában vagyunk, földünk pedig valaha még több is volt, mint mai megcsonkított állapotunkban és még sem tudtunk velük semmit sem csinálni. Multunk századai tehát nem sok biztatást rejtegetnek a jövő számára. „A kiművelt emberfők mennyisége a nemzet igazi vagyona“, mondá már Széchenyi István. Csak a tudományosan képzett, kiművelt emberfők szakértő, szívós és becsületes törekvésű munkája tud a parlagon heverő földből és a ki nem használt földrajzi helyzetből értéket teremteni. A társadalmat a közhasznú munka szellemével megihletni, a termelő munkára nevelni és abban megtartani, a nemzet társadalmának ezt az organikus egységét megalkotni: ez a társadalmi munkán alapuló új államtudomány feladata.

Fölemlítették itt *a vasutaink bérbeadását* is, mint jövedelmi tételt. Megvallom, volt egy időpont, amikor valami ehhez hasonló gondolatot magam is hasznosnak tartottam. Az amerikai Hoover megbizottja, Gregory kapitány, egy még 1919 január elején megpendített javaslatomra, márcus 18-án vasútügyi, élelmezési és pénzügyi szakemberekből álló amerikai, angol, francia és olasz hivatalos misszióval járt nálunk, Prágában, Bécsben, Bukarestben és Belgrádban, alakítsunk hasonló szakértőkből Triesztben egy államközi állandó bizottságot, mely a successziós államok újjáépítésének összes feladatait végérvényesen intézhetné. Mint mindennemű adminisztrációban a közvetlen és teljes jogú felhatalmazottakkal, szóbeliség alapján való intézkedés híve, ezt az ötletet nagyon kitűnőnek tartottam és az akkori kormányt ennek megnyertem. Ennek az ántánt kiegyenlítő jellegű vezetése alatt működő delegációnak feladatául tekintettem a volt monarchia területén megszakadt közlekedés újjászervezését is. Az volt a törekvésem, hogy a közép-államok egész területén, de legalább a volt monarchia államaiban a köz-

lekedést legalább a legfontosabb transzverzális vonalakon ez az államközi delegáció intézze, mert láttam, hogy a háború annyira tönkretette közlekedési eszközeinket, hogy a saját erőnkől nem tudnók talpraállítani, legföljebb ha hosszú évekre lemondunk a közlekedésről, illetőleg azt elszűk terjedelműre zsugorítjuk és annyira megdrágítjuk, ami már a lemondással egyértelmű. Fontosabbnak tartottam a közlekedésnek bár bizonyos nemzetközi szempontok számára lekötött talpraállítását, mint ötven év előtti állapotra lesilányult forgalmi eszközökkel az államvasúti rendszer nemzetgazdasági előnyeinek zászlórongyaihoz való görcsös ragaszkodást. Akkor e tervet a pár nap múlva ránk szakadt bolsevizmus söpörte el, amikor pedig Gregory kapitány augusztus 4—5-én e kísérletet megismételni kívánta, az augusztus 6-iki ellenforradalom ráhengerítette a sírkövet. Most már erről beszélni sem lehet. Akkor mi még legalább a mozdonyok és vagonok tekintetében urak voltunk, hiszen sikerült majdnem az ország egész területének kocsparkját idetömöríteni, ami által bizonyos domináló helyzetben állottunk, amit lehetett volna előnyösen kihasználni, mielőtt a békeszerződés alapján e forgalmi anyagnak a szétesett területek forgalmi érdekeltsége arányában való szétszétlása végrehajtható lett volna. Ma már ki vagyunk fosztva és így egy ilyen nemzetközi konstrukcióban már nem rendelkezhetnénk olyan pozícióval, amelynek előnyei a kétségkívül létező hátrányokat kiegyenlíthetnék.

Az állami üzemek eladása is szóvá tétetett, elsősorban az államgépgyárra és Diósgyőrrre gondolván. A rentabilitás mértékén az állami apparátus sohasem üti meg a magánvállalat effektivitását. Ha a termelést és kereskedelmet államilag végzem, a teljesítmény elvész a bürokratizmus útvesztőiben. A magánvállalatnál viszont a szociális szempontok vannak mostohább viszonyok között. A bolsevizmus lángja ugyan meglehetősen elhamvasztotta az u. n. szocializálási törekvéseket, az államszervezetek demokratizálódása a legfontosabb termelési eszközök állami tulajdonjogba vételét azonban feltartóztathatlanul tovább végzi. De ne az állam kezelje, hanem a „Gemischtbetrieb, Gemischtwirtschaft“ módjára adja bérbe. Ezzel az állami tulajdonjog előnyeit a magánkezelés előnyeivel egyesítheti. Az államnak és a társadalomnak ezt a kooperáló működését igyekeztem intézményesen megszervezni az Országos Munkaügyi Tanácsban, a hatóságok, a munkaadók, vállalkozók, végül az alkalmazottak (tisztviselők és munkások) harmonikus egyesítésével, mely kísérlet szintén a legjobb eredményekkel kecsegtetett.

A transitokereskedelem és a bérmunka jelentőségéről e helyen igazán kár egyetlen szót is vesztegetnem. Csupán két oly vagyontételre kívánnék még néhány szóval rámutatni, amelyeket állam és társadalom eddig még egészen figyelmen kívül hagyott. Az egyik *az amerikai kíváncsiátlásunknak*

a vagyontétele. A kivándorlást sohasem tudtam annak az abszolút kárnak és veszteségnek tekinteni, ahogy e kérdést nálunk eddig, meglehetősen strucpolitikával kezelték. Az ember értékét nemcsak az önmaga egyénisége, hanem azzal együtt a milieu adja, és ha valamely ország politikai, közgazdasági és társadalmi viszonyai oly fejletlenek, hogy lakóinak életigénye és vállalkozási szelleme túlnő e milieu szűkös korlátain, akkor bizony elképzelhető, hogy a kivándorlás az ilyen országoknak átmenetileg állandó jellegű életfolyamatává válik, amely okos szervezéssel az anyaország hasznára fordítható. Az olasz kivándorlásból az anyaország megfelelő központi és koloniális szervezkedés segélyével nemzeti vagyonát és jövedelmét igen tekintélyes mértékben tudta fokozni. A nápolyi kivándorlási hivatal azonban nemcsak a ki- és visszautazás közigazgatási teendőit végzi és gondoskodik a hazaküldött, vagy a visszavándorlók hazahozott pénzeinek központos irányításáról, hanem a kivándorlottakat igyekszik jogsegéllyel, mindennemű támogatással, sőt hazai árúcikkekkel ellátni, ami exportfejlesztési szempontból sem megvetendő, a visszatelepedni szándékozóknek pedig a kezére jár és megóvni törekszik őket az itthoniak részéről szokásos kifosztatástól.

Amióta a helyszínen megismerkedhettem az amerikai magyar kolóniák rendkívül érdekes egyházközségi és egyesületi szervezeteivel, immár 10 év óta minden kormánynál sürgetem az amerikai kivándorlásnak ilyen szellemben való felfogását és ilyen berendezkedés megszervezését, azonban, sajnos, a mi köreink ebbeli felfogását még mindig a nagybirtokos és nagyiparos feudális érdekei irányítják, amely a kivándorlásban csak az olcsó munkaerő elszivárgását látja, a visszavándorlóktól pedig mint a nyugati demokrácia veszedelmes tenyésztőitől aggódik. A rideg pénzügyi rész lebonyolítására szerveztek ugyan a nagybankok módjára működő pénzügyintézetet, ez azonban egyáltalában nem az a hajszálgyökerekig lehatolni tudó altruisztikus intézmény, amilyent az ügy fontossága megkövetel.

Egy másik hasonló újabb keletű vagyontételünk az *oroszláti hadifogság*. Oroszország és Szibéria, ez a nagy új Amerika, eddig kínai fallal volt elzárva. Az orosz imperializmus összeroppanása és a pánszláv veszély elmúltá ezt a rendkívül gazdag lehetőségekkel kecsegtető óriási birodalmat számunkra is megnyitotta. És itt abban a helyzetben vagyunk, hogy a helyi viszonyokkal ismerős szakemberek máris elegendő számban rendelkezésünkre állnának. A nagyorosz birodalom területén éveket töltött mintegy félmillió létszámú magyar hadifogoly közül bizonyára számíthatunk néhány ezer oly intelligens és vállalkozó kedvű kereskedelmi, ipari, adminisztratív vagy akár mezőgazdasági szakemberre, akik hajlandók lesznek az ottani belső viszonyok nyugalmi helyzetbe jutása esetén

oda ideiglenesen vagy állandó jelleggel letelepedni és a magyar közgazdasági érdekek pionirjaivá szegődni. Különösen magasabb képzettségű gyakorlati szakemberekben lesz ott a bolsevizmus őrjöngései miatt olyan hiány, hogy a versengésben máris viaskodó német, belga, francia és angol ügynökök soraiban a mi embereink számára is bizonyára elegendő hely lesz. Ha meggondoljuk, Ukrániához, az Uralhoz és Dél-Szibériához képest mily szegények és nemzetiségileg mennyire telítettek a Balkán-államok és a mi balkáni törekvéseinkre mily sok anyagi és szellemi áldozatot fecséreltünk különösen amiatt, mert nem voltak kellő számban a helyi viszonyokkal ismerős szakembereink, ha meggondoljuk, hogy mily kicsinyes eszköz volt ilyeneket a Keleti- és az Export-Akadémiákon iskola-padból nevelni, akkor fölismerhetjük, minő szellemi értéket jelentenek azok a véreink, akik vagy visszakészülnek, vagy ott már le is telepedtek. Ezt az értéket is megfelelő központi szervezet létesítésével lehetne irányítani és fokozni.

Egy új honfoglalás, nemzetképzés, államalkotás az, aminek feladata előttünk áll. Hiszen négyszáz év óta nem élvén önálló állami életet, elvesztettük egyensúlyi érzékünket, csak népfajnak tekintettünk, de nem nemzetnek, csak országnak, de nem államnak. Hogy lakosságunk valóban nemzeti társadalommá emelkedjen, hogy erős expanzív erejű és gravitációs képességű állammá fejlődhessünk, összes természeti, anyagi és munkaerőinket céltudatos központi vezetés alá kellene helyezni. De nem a háborús gazdálkodás tapasztalataiból oly hátrányosan ismert katonai vezetés alá, mely nélkülözi a kellő szaktudást és érzéket, hanem az állam és társadalom legkitünőbb vezetőinek minden faji, osztály- vagy foglalkozási elfogultság nélküli aeropágjának kellene alárendelni. Ilyen szervezetű volt a már említett Országos Munkaügyi Tanács, amely egyúttal a *külföldi tőkebehozatal* központi szervezésére is különösen alkalmasnak ígérkezett.

Mert ezt tartom én a legfontosabb segítő eszköznek. Amennyire kizárt dolognak tartom azt, hogy közgazdaságunk beteg, elgyöngült szervezetén vérelvonással, a pénzügyi szakemberek tervezte brachiális adókkal segíteni lehetne, éppen ellenkezőleg, annyira nélkülözhetlennek tartom friss vérnek, a külföldi tőkének behozatalát. Nem tőkeelvonás, hanem csakis a tőkeszaporítás az orvoslás útja. Cavour pénzügyi politikáját tartom követendőnek, a szigorúan produktív célokra rendelt beruházási kölcsönök rendszerét, amellyel az államcsőddel küzködő Piemont-ot új termelő értékek megteremtése által a lendületes továbbfejlődés pályájára állította. Az Országos Munkaügyi Tanács összeállította a legfontosabb és legsürgősebb közmunkák és vállalozási lehetőségek jegyzékét, az ezekhez szükségelt tőke-, anyag-, szerszám- és munkaerőigénylettel. Ezt az 1919

február havában 5 milliárd koronára előirányzott közmunkaügyi tökérszükségletet a hadikölcsönökhöz hasonló emisszió révén véltem megoldhatónak, aminek sikerében azért reménykedtem, mert e *crédit de réconstruction* minden garasa a legkitünőbb szakemberek jóváhagyásával szentesített oly technikai létesítményekre fordított volna, amelyeknek hasznosságát az ország legtöbb vidékének lakosa, a város és falu egyaránt ismeri. A kölcsönkötvények elhelyezésénél különösen számítottunk az amerikai magyarságra, amely akkor még nem indította hazafelé az 5 év óta ott megtorlódott megtakarítását. Az ottani jegyzési kedvet a birtokpolitikai reformmal kapcsolva bizonyos telekszerzési előnyök biztosításával is véltem fokozhatni.

De a dollárokat nem hoztuk volna haza, hanem azokon Amerikában gépet, anyagokat és élelmiszereket kívántunk vásárolni, olyanokat, amelynek termelésünk újjászervezése céljából a legégetőbben szükségesek, de amelyeket ma a valuta drágasága miatt be nem szerezhethünk.

Egy ilyen nagyszabású *Syndicat de Réconstruction* létesítését ma is a legsikeresebbnek tartanám, amit a belga példa is bizonyít.

Még Amerika, a hatalmas Amerika is a 100—150%-kal megnövekedett drágaság csökkentését tartja legsürgősebb feladatának. Teszi pedig ezt főleg azért, mert érzi, hogy ezzel a leghatásosabban útját állja a szociális zavaroknak, amelyek a legkoncentráltabb hadiipari termelésről a békeiparra való áttérés okozta torlódás és zökkenés miatt elkerülhetetlenek. *Wilson* tavaly ősszel ezzel a programmal sietett vissza Amerikába és ez irányban a szenátus is sok fontos és erélyes intézkedést foganatosított. És ha majd nálunk is a társadalmi béke helyreállt, az árviszonyok normális medrükbe visszatértek, a drágaság lecsökkent és az önálló állami élet megszerveződött: majd csak akkor fog clérkezni az igazságos és erélyes új megadóztatások ideje.

W e k e r l e S á n d o r öexcellenciája nyomatékosan ráutalt a *purifikáció és szimplifikáció* szükségességére. Valóban, a háborús kötött gazdálkodás és a könnyű nyereszkesedés következményei sohasem tették ily égetően szükségessé a legerélyesebb purifikációt. A közigazgatási apparátust is szűkösebbé vált viszonyainkhoz idomítva kell szimplifikálni. De ha az egyéni életmódra vonatkoznék a még további szimplifikáció tanácsa, akkor a középosztály valóban azt kérdezheti, hogy hát vajjon még miben szimplifikálhat? Hiszen már minden igényéről lemondott. Ha tehát a szimplifikáció azt akarja jelenteni, hogy még szorosabbra húzzuk a nadrágszíjat és még kopottabban járjunk, akkor már igazán leereszthetjük a non possumus tilalmi sorompóját. Elég volt immár a fegyházéletből hat esztendő, tovább már nem bírjuk. Az életvágynak ez a kitoró felszabadulása okozta a német összeomlás legszomorúbb hónapjaiban azt a

kínos feltűnést keltett táncőrületet, amely Berlin, München és a többi nagy városok lakosságát magával ragadta és amelyeknek a hatóságok bölcs pszichopatológiai érzékkel szabad folyást engedtek.

Közgazdaságunk kifejlődésére sem tartom előnyösnek, ha a szimplifikálás gondolatát a magánfogyasztás korlátozására vonatkoztatjuk. Semmit sem szabad megvetni, lefojtani, mérsékelni, ami a termelés növelésére, a társadalmi munka fokozására alkalmas. Az u. n. fényűzés tekintetében is ennél fogva inkább a III. Napoleon-féle túlzóbb álláspont mellé állanék. A fényűzési kellékek, különösen a nők divatcikkei és öltözködési díszítései igen sok női munkaerő számára nyújtanak kereseti lehetőséget, az elszegényedett középosztály sok hölgytagja számára valami kis jövedelmet. Valaki a t. felszólalók közül kifogás tárgyává tette és adókkal kívánta lehetetlenné tenni a falusi lakosságnál, különösen a parasztlányoknál lábrakapott ruházati fényűzést. A falu úgy sem tud manapság a várostól egyebet kapni, mint holmi haszontalan selymet és más luxustárgyat, legalább ezek által lehessen a faluba megtorlódott pénzt előcsalni és forgásba hozni! Ne zsörtölődjünk most a miatt, mert a parasztban végre igények támadtak, hogy végre fogyasztó alannyá vált. Hiszen eddig éppen a miatt szidtuk, mert nem voltak igényei, nem jelentett fogyasztást. Iparunk fejlődésének éppen az volt egyik akadály, hogy nem volt belső fogyasztásunk, mert a nagy néptömegeknek nem volt kulturigénye, sem fogyasztó képessége. A szűr, csizma és zsiros kalap nemzedékeken átöröklődött. A frontszolgálat hosszú, demokratikus nevelőiskolája és részben a bolsevizmus buzdítása, az iskola, a sajtó és a közlekedés e pásztori egyszerűséget meglehetősen fölzavarta. Csak az kár, hogy ezeket a nagyranőtt igényeket és vásárlási vágyat nem bírjuk megfelelő mennyiségű és minőségű termeléssel kielégíteni, mert nem tudunk kellő mennyiségű nyers- és tüzelőanyagot szerezni.

A pénzügyi reformok időpontját csak a társadalom életműködésének ezen előzetes rendbehozatala utánra vélem kitűzhetőnek. A társadalmi gazdaságszervezet nagyszerű precíziós óramű, melyben minden egymástól függ, minden kölcsönhatásokon nyugszik. Ezt a szerkezetet szétrombolták a háború és az utánajáró forradalmak. Előbb össze kell szedni, rendbehozni és összeállítani alkatrészeit, darabonként egészségessé tenni, részletenként új működésbe hozni, mint ahogy a nagy gőzmalmot is csak fokozatosan lehet megindítani és amikor már az összes gépeket a hajtó tengelyre kapcsolták, akkor indul meg a termelés munkája, akkor lehet abból vámot szedni. De ezt előre behajtani, nem a termelés hozadékából, hanem a tőkéből, annyit jelent, mint magának a tőkének gyöngítése. Valahogy úgy kellene az egyszeri vagyonadót is megkonstruálni, hogy *csak a parlagon heverő tőkéhez* szabadna nyúlni;

amelyik azonban dolgozik, termel, azt legfeljebb előjegyzésbe venni, de nem lefoglalni, mert annyival kevesebb lesz a producens. A termelő tőke elvétele olyan, mintha magát a gépet vagy a nyersanyagot vennék el.

A nagy pénzügyi reformok időpontjával tehát még várnék. De a reformok irányelveire nézve is volna néhány észrevételem. Ne mereven, tisztán csak fiskális szempontból legyenek elvonásai a jövedelmek és vagyonok bizonyára igen jelentős részének, hanem a *produktivitás gondolatával legyenek telítve*, tehát önmagukban hordják a többtermelésre irányuló ösztönzést. Ez természetesen csak bizonyos adókra alkalmazható. Ilyen például a *földértékadó*, mely gyönyörű közgazdasági találmány, mert automatikus, állandó rugója a termelés folytonos növelésének. Az emberi értékek kiemelkedésének, az igazságos szelekciónak épp oly önműködő szerkezete, amilyen például az akkordrendszer. Rengeteg ki nem használt telek ékteleníti a városok utcáit, földek és birtokok hevernek parlagon. A vízmentesítő társulatok összesorvadása miatt sok százezer holdnyi terület mocsaras. A földértékadó majd olyanok kezébe juttatná e földeket, akikben van tudás és képesség a produktivitási gondolat érvényesítésére. Persze holmi 1/2 pro mille-es félénk próbálgatás, amivel most Budapesten kísérleteznek, oly jelentéktelen, hogy csak az eszme kompromittálására alkalmas. Itt igazán erélyes beletiprásra volna szükség, 1—2%-os földértékadóval.

Első kívánalmam tehát az volna, hogy az adó ne legyen merev, gépies, elkedvetlenítő, nyersen tőke- és megtakarításelvonó, hanem éppen ellenkezőleg, *munkanövelésre ösztönző*. Továbbá ne legyen *antikulturális* és ne legyen *antiszociális*. Végül nagyon ügyeljünk arra is, **hogy a megszállott területek adóztatási viszonyaival *paritásban* maradjunk.**

A lakás-, műtárgy-, életmód- stb. adók, nyers fiskális célokat követve, könnyen *antikulturális visszahatásokat kelthetnek*. A lakásigénynél kezdődik a civilizáció. A lakás szeretete adja az állandóságot, a polgári megbízhatóságot, a kulturfogyasztást. A bármily kicsiny, de tiszta, rendezes, csinos lakás a legerősebb fegyver a degenerálódás és lázongás ellen. Ezért lett a jelszó a háborúból hazaözönlött, megnövekedett igényű tömegek megnyugtató érdekében úgy Angliában, mint Amerikában: a munkásházépítés. Az angolszász jellem realitását és szívósságát ismerve, arról meg lehetünk győződve, hogy ez ott nem maradt jelszó, hanem a **házépítési akció** a legerélyesebb lendülettel valóban folyamatba tétetett.

A lakásigény hiánya okozza azt, hogy a városi gyáripari munkás, **ha** a megszokott életstandardját meghaladó jövedelemhez jut, mint például a hadikonjunktúra idején, a pénzzel nem tud bánni, elfecséreli léhamulatságra, evés-ivásra, pezsgő, mozi, cigarettára. A falusi nép megselyemruhára és csillogó ékszerre. Ez ellen csak a lakásigény fejlesztésével lehet harcolni.

tésével lehet küzdeni, és sem adókkal, sem prédikációval. *A lakásigény fejlesztését alapvető szociálpolitikai törekvésnek tartom, amit inkább prémiumokkal ösztönöznék és nem adókkal elkedvetlenítenék.* Az intelligens középosztálynak, a szellemi munkásembernek pedig igazán egyetlen életöröme a lakásának szépítése: bútor, könyv, kép. A fenti adókkal megint csak a „Haderlump“ jár jól.

Az adó ne legyen *antiszociális*, amire különösen kell figyelmeztetni a *fogyasztási adók* tervezett fölemelésével szemben. A munkájukból élő embereket a legérzékenyebben éppen a fogyasztási adók irritálják, amelyek a legszükségesebb életszükségleti cikkek árát oly módfelett megdrágítják. A kisember egész jövedelmének több mint felerésze élelmiszerre megy, a fogyasztási adó tehát náluk százalékszerűen sokkal többet jelent, mint másnál. A munkásság ez okból különösen érzékenyen veszi a fogyasztási adók minden emelését, és a legjobb esetben munkabéremeléssel kárpótolja magát, amivel megdrágul a termelés, nő az általános drágaság. Ez a végtelen csavar a drágaság elleni küzdelemnek tehát éppen ellene dolgozik.

Természetesen a legélesebb ellentétben állok Exner Kornél ama javaslataival szemben, amelyek a *tőkeértékemelkedés*, valamint a *jövedelemnövekedés* megadóztatására irányulnak. Az első a takarékoságot bünteti, a második a produktivitást, tehát mindkettő retrográd visszahatású.

Vigyáznunk kell végül arra, nehogy a nagy pénzügyi reformok a megszállott területek adózási viszonyaival disparitásba hozzanak. Már eddig is súlyos akadálya a területi integritási küzdelemnek az, hogy majdnem mindenütt olcsóbb a megélhetés mint nálunk. Tetézzük még ezt a disparitást brachiális adóterhekkkel, ezzel csökkentjük a felénk való vonzódást. Az adók nemeinek és mértékének megállapításánál is folyton szemmel kell tartani, — mint egyébként minden gazdasági, közigazgatási, kulturális vagy szociális reformjainknál, — hogy milyen a helyzet Tótországban, Erdélyben vagy a szerb földön, mert nekünk az ottaninál *jobbat* kell nyújtani. Az érzelmekhez a zseben, a gyomron keresztül lehet a legbiztosabban eljutni. A nemzeti lelkesedés kimerül, ha az anyagi megélhetés próbaköve tartósan ellenünk szól. Ellenségeink túlzóan ki fognák élezni mindazt, amivel náluk az élet kellemesebb és nálunk viszont terheesebb; így az olyan új adóterheket is, amelyenek odaát nincsenek. Csak úgy érvényesülhet előnyös központi fekvésünk, ha gravitációs központtá tudjuk fejleszteni. Ezt pedig csakis úgy érhetjük el, ha mindennemű berendezkedéseinkben a kiválóságra, a successziós államok közötti versenyben a valódi kulturális fölénynek nem hangoztatására, hanem bebizonyítására törekszünk.

Ilyesformán értelmezem én a „természetes gyógymódot.“ Ez nem az, amit vulgárisan szabadkereskedelemnek szoktak nevezni, amely „szabadság“ alatt vajmi gyakran a szabad prédára eresztést, az erősebb és kíméletlenebb ökológának brutális érvényesítési lehetőségét, a nyereszedés fárkasszellemének korlátlan tobzódását szokták érteni. Nem a passzivitás szabadkereskedelmére van szükségünk, hanem *a szabadság és igazság szellemétől vezérelt céltudatos és erélyes gazdaságpolitikára.* És csak ha a régi meleg, lendületes vérkeringés helyreállott, csak akkor következhet az állampénzügyek rendbehozatala, a nagy pénzügyi reformokkal, a *produktivitás, a kulturafejlesztés és a szociális vagyonkiegyenlítés* irányeszméivel.

Ámde mindehhez *friss levegő és napfény* szükséges. Ez a természetes gyógymódnak valóban előfeltétele. Friss levegő és napfény: *a szabadság és az igazság szelleme.* Az igazság napfénye, amely belevilágítson a kötött gazdasági rendszer személyi és működési rejtelseibe, ebbe az igazi mocsárba, amelynek mérgező levegője elbódítja, hináros ingoványai pedig elnyelik a tisztességet és becsületes törekvést. A szabadság friss levegője, amely felüdítse és tetterre sarkalja a dezolált közviszonyok miatt elkedvetlenedett polgári erényeket. A titkolózás, a szabadság elnyomása, az osztálypolitika, a klikkrendszer: a korrupció és protekció melegágya. Sokkal veszedelmesebb és károsabb, mint ami veszély a szabadság kinövéséből származhat. Ezek most különben is annyira emlékünkből vannak, hogy sokkal éberebben ügyelnénk, nehogy megismétlődjenek. De a magyar ember természete nagyon érzékeny az igazság és a szabadság iránt. A méltánytalanság és az elnyomás elkedvetleníti, sőt időnként felbőszíti. Ismerjük történelmünknek azokat a sivár évtizedeit, amelyekben elődeinket a méltánytalanság és elnyomás a sivár passzivitás terméketlen sivatagjára kergette. A szabadság és igazság teljes lendületű érvényesülése nélkül ma is hiábavaló minden törekvésünk! (Élénk éljenzés és taps.)

Hatodik nap, 1920. május 12.

Elnök: Matlekovits Sándor.

Elnök: A tárgyalást megnyitom és felkérem Görög Frigyes urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Görög Frigyes: Tisztelt Társaság! Felszólalásom kiinduló pontjaként legyen szabad leszögezmem azt a sajnálatos tényt, hogy nálunk a gyakorlati valutapolitika mindenkor nélkülözötte a kellő pénzülméleti megalapozottságot. Pedig a gyakorlati valutapolitikát az empirikus kísérletek útvesztőjéből kiragadni csak akkor lehet, ha alapul a helyes elméleti meggondolások szolgálnak. Az elméleti megalapozottságnak háttérbeszorítása, a „Grau ist jede Theorie“ teoriájának a gyakorlatba történt átültetése eredményezte a multban azokat az intézkedéseket, amelyek sokszor súlyosan károsították az elkerülhetetlen tényezők hatása folytán amúgy is válságos helyzetbe jutott valutánkat. A jövőre nézve ilyen luxust nem engedhetünk meg magunknak; a gyakorlati rendelkezéseknek helyes elméleti megalapozottsággal kell birniok.

A multak tanulságaiból az az érdekes, hogy a helytelen elméleti alapokon nyugvó intézkedések mindenkor kerestek maguknak valamilyen elméleti hátvédet, hogy úgy mondjam, valami valutapolitikai babonát, amely ezeket az intézkedéseket utólag igazolni volt hivatva.

Ezek a valutapolitikai babonák azután a közvéleményben elterjednek, még a szakkörökbe is beszűrődnek és bizony, erősen működnek ma is, amikor a jövőre kiható intézkedések tárgyalásáról van szó. Méltóztassanak megengedni, hogy állításomat — nem ugyan a mult hibáinak kronologikus és rendszeres feltárásával — de legalább néhány kikapott példával igazoljam. E kritikai eljárás talán alkalmat fog adni egy-némely valutapolitikai javaslat előterjesztésére is.

A háborút kölcsönökkel financiroztuk. A két lehető metodus: az adóztatás és a hiteligenybevétel közül az utóbbit választottuk. Nem állítom, hogy ez a választás szabad elhatározás eredménye volt; tudom, hogy bizonyos fokig kényszerhelyzetben voltunk. Nem állítom azt, hogy

a háborút teljesen adóztatási alapon lehetett volna financirozni; még csak azt sem mondom, hogy olyan aránylagos eredményt lehetett volna elérni, mint amilyent elért e tekintetben Anglia, ahol a háborús költségek egy igen nagy részét adóztatás útján fedezték; az azonban tagadhatatlan, hogy nagyobb előrelátással és megfelelőbb erőfeszítéssel sokkal nagyobb részt lehetett volna a háborús költségekből adók útján fedezni, mint ahogy az tényleg történt.

Jellemző már most, hogy a háborúnak a kizárólagosan kölcsönökkel törtéző financirozása érdekében csakhamar előteremtődött az elméleti magyarázat. Azt mondták, — és ez mindjárt az egyik babona, — hogy a háború költségeit jogosult dolog, legalább részben, az utókorra áthárítani és hogy kölcsönök felvételével éppen ez történik; az állam a háború terheinek egy részét ily módon áthárítja a jövő generációra.

Nos, hát mondanom sem kell, hogy ez tökéletes tévedés és a közgazdaság jelenségeinek a pénzfátyolon keresztül való hamis szemlélete. A háború nem pénzbe, hanem javakba került. Javak pusztultak el a háborúban, ezeket a javakat a maguk összességében a jelen generáció elől vontuk el. Arról lehet csak szó, hogy egyrészt a kölcsönfelvétel, másrészt az adóztatás útján mindig másként és másként írjuk le a reális javak elpusztulása folytán keletkező fiktív tőkét, de arról, hogy állami belső kölcsönök útján a jövő generációra volna reális értelemben a háborús terhek egy része áthárítható, beszélni nem lehet.

Mellesleg jegyzem meg, hogy ugyanez a kifogás hangzik el sokszor az egyszeri vagyonadó ellen. T. i. azt mondják, hogy a vagyonadó útján az összes háborús terheket a jelen generáció viseli, holott a háború az utódok érdekében is viseltetett és így szükséges, hogy a terhek egy része a folyó adók útján az utódokra háríttassék át. Még olyan előkelő elméleti képzettségű szakember is, mint aminő Navraçil Ákos professzor, beleesett ebbe a téves gondolatba.

Az ilyen teheráthárítás lehetősége az utódokra csak akkor forog fenn, ha az állam külföldi kölcsönöket kap, ezek hozadékából a háborúhoz szükséges javakat a külföldről szerzi be és ha ezeket a kölcsönöket csak későbbi generációnak kell reális javakkal kiegyenlítenie. Ilyenkor valóban némi alapja volna a teheráthárítás elméletének; mi azonban a háborút belföldi kölcsönökkel financiroztuk.

És itt rámutatok egy második olyan elméletre, amely szintén egy bizonyos fokig a kényszerhelyzet kedvezőtlenességéből következett, de amellyel mégis jólesett önmagunkat vigasztalni avégből, hogy elhitessük magunkkal, hogy tulajdonképpen helyesen cselekszünk. Hogy nem vetünk külföldi kölcsönöket igénybe, hogy a külfölddei szemben nem adósodtunk el, ezt a háború folyamán nagy szerencsének mondták. „A pénz

az országban marad“, mondja vigasztalóan Németország pénzügyminisztere a háború negyedik évében. Az állam így csupán saját állampolgáraival szemben adósodik el s a háború önmagát táplálja.

Ennek a téves felfogásnak szomorú eredményét látjuk ma, amikor keservesen kell könyörögnünk a külföldnek, hogy eladósodhassunk irányába, hogy felvehessük azokat a valutakölcsönöket, amelyeket, ha felvettünk volna a háború elején, úgy valutánk nem romlott volna le mai szintjére.

Egy harmadik példa: alig van ügy, amelynek érdekében annyi energiát pazaroltak volna el, mint a készpénzkimélő forgalom propagandája terén. A pénz kimélő forgalom a valutát javítja, ez volt az általános tézis. Ebből kifolyólag azután minden eszközzel, szaksajtóval és napisajtóval próbálták a készpénz kimélő forgalmat népszerűsíteni, a clearingszerű leszámolást fejleszteni. Igen jól tudom, hogy a clearingszerű lebonyolítás bizonyos fizetéstechnikai, kényelmi előnyökkel esetleg járhat, állítom azonban, hogy a valuta szempontjából teljesen közömbös. A valutát ép úgy rontja a bankjegyeknek, mint a számlaköveteléseknek szaporodása. A vásárló erő épp úgy megnyilvánul a bankjegyben, mint a girokövetelésekben s így e két pénzforgalmi kategória között a valutára gyakorolt hatásukat illetően különbség nincs. Ez a megállapítás a készpénz kimélő forgalom jelszavát a kellő értékre szállítja le. De nem akarok a multaknál túlsokat időzni s ehelyett áttérek a jelen egy-két valutapolitikai kérdésére.

Itt van mindjárt a pénzfelülbélyegzésről szóló rendelet. A pénzfelülbélyegzési akcióval kapcsolatosan a pénzügyi kormány alapvető tévedésben leledzett, amely abban a hitben állott, mintha a pénzfelülbélyegzés sikere az volna, ha minél több bankjegy kerülne felülbélyegzésre. Ennek pedig éppen a diametriálisan ellenkezője az igaz. Hogy paradox módon fejezzem ki magamat: a bankjegy felülbélyegzés sikere annak sikertelenségében állott, t. i. abban, hogy minél kevesebb bankjegy kerüljön felülbélyegzésre.

A bankjegy felülbélyegzés azért vált szükségessé, mert a békeszerződés azt az álláspontot foglalta el, hogy a monarchiából alakult utódállamoknak olyan arányban kell megosztaniok a jegybanknál fennálló adósságokat, ahogy a területeiken cirkuláló bankjegymennyiségek aránylanak egymáshoz. Ennek a megállapítására van kötelezőleg előírva a bankjegyek felülbélyegzése. Nyilvánvaló ebből, hogy azok a bankjegyek, amelyeket felülbélyegeztünk, a magyar állam adósságait növelik. Kétségtelen, hogy amennyivel kevesebb bankjegy került volna felülbélyegzés alá, annyival kevesebb volna a magyar állam adósság.

Igen ám, de itt volt a felülbélyegzéssel kapcsolatos kényszerkölcsön

kérdése, mondták igen sokan. Igaz, hogy az állam minden egyes bankjegy felülbélyegzésével saját adósságait növeli, azonban kényszerhelyzetben vagyunk és mindenképen pénzt kell teremteni. A kényszerkölcsön sikere érdekében kénytelen tehát az állam ezeket a terheket magára vállalni.

Hát ez kérem megint tévedésen alapul. Mert feltételezve azt, hogy a magyar államnak a felülbélyegzéssel kapcsolatos kényszerkölcsönből elő kellett volna teremtenie — teszem fel — $3\frac{1}{2}$ milliárdot, tehát $3\frac{1}{2}$ milliárdnak azonnali fedezésére volt szükség, akkor erre két eset képzelhető. Vagy 7 milliárd a felülbélyegzésre kerülő bankjegymennyiség és akkor megkapja az állam a $3\frac{1}{2}$ milliárdot kényszerkölcsönképen, vagy pedig ennél kevesebb — tegyük fel, hogy csak 5 milliárd — s akkor csak $2\frac{1}{2}$ milliárdot kapott volna az állam kényszerkölcsön címén. Utóbbi esetben szükséges lett volna még egy további milliárdot előteremteni, ami egész egyszerűen úgy történhetett volna, hogy a bankóprás útján egy milliárddal több bankjegyet nyomattak volna.

A bankópráshez nyulni azonban nem szabad, mert az infláció növekszik, mondja erre a laikus, sőt a félművelt valutapolitikus is. De ez éppen a tévedésük; mert ha 5 milliárdos a bankjegyfelülbélyegzési eredményünk, tehát csak $2\frac{1}{2}$ milliárd kényszerkölcsön jut az államnak és még vesz az állam 1 milliárd új bankjegyet hozzá, akkor is összesen csak 6 milliárd a magyar felülbélyegzésű bankjegyforgalom és nem 7 milliárd, mint ahogy a $3\frac{1}{2}$ milliárdos kölcsöneredménynél lennie kellene. Mindebből nyilvánvaló, hogy a kényszerkölcsön szempontja sem szólt amellett, hogy a bankjegyfelülbélyegzés minél nagyobb eredményt produkáljon.

Maradna az az érv, hogy a bankjegyfelülbélyegzésre vonatkozó állami propaganda tulajdonképpen nem fiskális célokat követett; nem azért csináltuk ezt, hogy előcsalogassunk minden bankjegyet, mintha ez valóban érdekünkben állott volna, hanem tettük ezt azért, mert a felülbélyegzés az egyes állampolgárok érdekében állott. Szóval az állampolgárok károsodása volt elkerülendő a bankjegyek előcsalogatása által.

Ez azonban nem igaz, mert ha így állana, akkor nem mondták volna illetékes helyen azt, hogy: aki pedig nem mutatja be a bankjegyeit felülbélyegzés céljából, az hazaárulást követ el, hanem akkor azt kellett volna mondani, hogy aki nem mutatja be a bankjegyeit felülbélyegzés céljából, az nagyon jó szolgálatot tesz a magyar államnak, ellenben önmagával szemben ostobaságot követ el, mert saját vagyonát károsítja.

De hogy alapvetőleg félreértették a felülbélyegzés jelentőségét, azt igazolja az az eljárás is, amelyet a lebélyegzetlen bankjegyekkel szemben tanúsítottak. Nevezetesen a pénzfelülbélyegzésről szóló rendelet kiviteli ti-

lalmat állít fel a felülbélyegzetlen bankjegyre vonatkozólag. Pedig az a bankjegy, mihelyt kilép az állam határán, teljes értékével apasztja a magyar állam tartozását. Nem kívánok e bankjegyek sorsát illetőleg az összes lehetőségek fejtegetésébe bocsátkozni. Nem akarok hosszasabban foglalkozni avval, hogy mi történik az esetben, hogyha ezek a bankjegyek a monarchia másik részébe, a semleges külföldre, vagy pedig az ellenséges külföldre kerülnek. Tény az, hogy minden esetben jobban jár a magyar állami, mint hogyha a bankjegy itt felülbélyegzés alá kerül. Ennek dacára nap-nap után olvastuk a felülbélyegzés tartama alatt, hogy az éber fináncok megint ennyi és ennyi milliót fogtak le, amelyet ki akartak csempészni, illetve amely ki akart szökni a határon és így — meg akarta könnyíteni a magyar állam terheit. A csempészetet azonban sikerült megghusítani, a bankjegyeket beszállították felülbélyegzés végett és — növelték az államadóssági terheinket.

A leggroteszkebb a helyzetben azonban az, hogy ugyanakkor, amikor megakadályozták a bankjegyek kivitelét, megakadályozták a behozatalát is. Szinte azt hiszi az ember, hogy valami ortodox hegeliánus üzi itt játékait, aki mestere nyomán azt tartja, hogy a létezés egymagában már a tökéletesség bizonyítéka; ha egy bizonyos mennyiségű bankjegy van az országban, ez bizonyára így a legjobb és nem szabad megengedni, hogy ennél akár csak egy darabbal is több vagy kevesebb legyen. Nyilvánvaló, hogy a két eszmekör között, a kivitel és behozatal tilalmazása között, választani kellett volna s hogy melyiket, az is világos az eddig elmondottakból.

Ez a bankjegykiviteli tilalom egyébként annyira képtelen, hogy csak mint idejét mult reminiszcencia érthető meg. A kérdéssel azért foglalkozom valamivel hosszasabban, mert itt igen sok olyan millióról van szó, amely teljesen szükség nélkül terheli ma a magyar állam háztartását. A Szende-féle hirhede néptörvényben van az eredete a bankjegykiviteli tilalomnak. Akkor t. i. ennek — bár akkor sem lehetett egészen helyeselni — két oka volt. Az egyik az, hogy a bankjegyben vagyonszólamot láttak és ezért nem akarták külföldre kiengedni, a másik ok pedig az volt, hogy akkor még Ausztriával közös valutánk volt és nem akarták, hogy a korona kiözönlése folytán a külföldön szaporodjék a korona kínálata és ez a mi amúgy is súlyedő valutánkat nyomja. Ámde azóta tökéletesen megváltoztak a viszonyok. A néptörvény kiadásakor a bankadósság kérdése akként állott, hogy közönbös volt az állami tartozása szempontjából, hogy a bankjegymennyiség itt vane, vagy másutt, mert az akkori jogállapot szerint a banknál igénybevett hitelek arányában volt a bankjegyadósság a monarchia két állama által viselendő. Azóta ismeretes lett a békeszerződés, tudjuk, hogy ettől a kulcstól eltérően

bennünket az a bankjegymennyiség terhel, amely az ország területén cirkulál és tudjuk tehát, hogy az a bankjegy, amely kilép a határon, már 100% vagyonadót ró le a magyar államnak. A valutavédelmi ok is megszűnt, hiszen a felülbélyegzés megteremtette az önálló magyar valutát, amelynek kurzusát a lebélyegzetlen bankjegyek kínálata nem érintheti. Másrészt viszont, éppen ellenkezőleg, igen erős ok állott be, hogy mindent megcsináljunk avégből, hogy a bélyegzetlen bankjegyeket kikergessük az országból, ahogy ezt félhivatalosan megcsinálták Jugoszláviában és Csehországban. Nálunk, sajnos, az ellenkező helytelen intézkedés került — súlyos büntetési szankciókkal megtámasztva — a törvénybe, ami érzékenyen megkárosította a magyar állam háztartását.

Búcsút mondván a bankjegyfelülbélyegzés már is túlhosszan tárgyalt témájának, bátor leszek két olyan kérdést említeni, amelyek szintén a békeszerződéssel vannak összefüggésben. A békeszerződés még nincs aláírva és így ma nem is jogforrás. De egyrészt kétségtelennek tartom, hogy az aláírás be fog következni, másrészt az érintendő kérdések békeszerződés nélkül is — a tényleges helyzet kényszere folytán — ugyanúgy nyernének rendezést, mint a békeszerződésben. A békeszerződés rendkívül nyomasztó pénzügyi intézkedéseit pedig helyes preventív rendszabályokkal több ponton lehetett volna enyhíteni.

Az egyik idevágó téma a hadikölcsönök kérdése. A hadikölcsönadósságok felosztására vonatkozólag a békeszerződés akként rendelkezik, hogy minden utódállam lebélyegzi a területén levő hadikölcsön címleteket, amely lebélyegzésből magából azonban az illető államra kötelezettség nem hárul és egyik állam polgára sem jogosult a másik állam ellen, hadikölcsönkötvénybirtoka alapján igényeket érvényesíteni. Ez a békeszerződés titkos írásából lefordítva vulgáris nyelvre annyit jelent, hogy: minden állam maga határozza meg, hogy mennyiben fogja honorálni a területén és állampolgárai birtokában levő hadikölcsönöket. Ebből a rendelkezésből pedig nyilvánvaló, hogy a magyar állam csak a Magyarország területén levő és magyar állampolgárok tulajdonát képező hadikölcsönöket fogja honorálni. Ámde t. Társaság, az a mennyiség, amelyet a magyar állam ez alapon honorálni fog, napról-napra növekszik. És miért? Az utódállamoknak még egyikében sincs pozitív intézkedés a hadikölcsönök sorsára vonatkozólag. Valószínű azonban, hogy sem Jugoszlávia, sem Románia nem fogja olyan teljes mértékben respektálni a hadikölcsönkötvény tulajdonosainak érdekét, mint azt majd Magyarország teszi, Csehországra vonatkozólag pedig már hallottunk egy törvényjavaslatról a hadikölcsönök tárgyában, amely kimondja azt, hogy: az osztrák hadikölcsönök, aszerint, hogy köztestületek, alapítványok, altruisztikus intézmények, részvénytársaságok vagy magánosok birtokában vannak, 4, 3,

2, 1%-kal kamatozó állami kötvényekre cseréltetnek ki. A részvénytársaságok és magánszemélyek birtokában levő hadikölcsönöket 2 és 1%-os állami kötelezvényekre kellett volna kicserélni. A javaslat nem emelkedett törvényerőre, azonban ebből a javaslatból is nyilvánvaló, hogy valami igen jó elbánásban a hadikölcsönkötvények nem fognak részesülni az utódállamokban. Minthogy pedig magyar hadikölcsönkötvényt ma még minden akadály nélkül szabad és lehet behozni, a magyar állampolgárok birtokában levő hadikölcsönkötvények mennyisége napról-napra növekszik. Ezt túrni annál súlyosabb hiba, mert az állami kamatszolgálat újból történt megkezdésével kapcsolatosan a pénzügyminiszter úr amúgy is elrendelt egy affidavit-szerű igazoló eljárást, ami helyett vagy amivel kapcsolatban már régen nosztrifikáltatni lehetett volna a hadikölcsönöket. (Úgy van! Úgy van!) Ennek az elmúasztása azután minden nap csak növeli a magyar állam terheit. (Úgy van! Úgy van!)

A békeszerződéssel kapcsolatos másik kérdés a nemzetközi tartozások rendezésére vonatkozik. Méltóztatnak tudni, hogy a békeszerződés akként rendelkezik, hogy a nemzetközi tartozások ántánt-valutában, békeparitás szerint átszámítva fizetendők. Ez a szabályozás viszonyosan van megállapítva, tehát hatályosul akár az adósi, akár a hitelezői relációban vagyunk érdekelve. A rendelkezésnek érvényesülése egyelőre in suspenso van, mert hiszen a békeszerződés nem lépett még hatályba. Ez időtartam alatt már most igyekeznek az adósok az adósságoktól szabadulni, viszont a hitelezők igyekeznek maguktól a tartozások kifizetését elhárítani; mindkét igyekezet nagyon érthető.

Hogy viselkedik már most ezekkel a törekvésekkel szemben a magyar állam? Először is megtiltja, ill. hatályban tartja azt a rendelkezést, amely megtiltja a magyar adósoknak a külföldi hitelezőknek való fizetést. A magyar adósok tehát magyar jogszabály tiltja meg a fizetést, amely pedig róla nagy károsodást háríthatna el. De a magyar hitelezőkről sem gondoskodik jobban az állam. Csehország elrendelte, hogy a cseh hitelezőknek nem szabad másban elfogadni a tartozásokat, csak cseh valutában, ellenben a magyar hitelezők nincsenek ebben a szerencsés helyzetben. Ha a budapesti pénzintézetek például mint hitelezők szerepelnek az elszakadó területekkel szemben — amely esetre vonatkozólag is áll az, hogy ántánt-valutában kell fizetni, azzal a különbséggel, hogy nem békeparitáson, hanem az 1918. szeptember—októberi kurzuson — akkor ez a magyar hitelező, ha az adós a fizetést magyar koronákban felajánlja, kénytelen lesz a tartozás kiegyenlítését elfogadni, mert semmi jogcíme sincs arra, hogy ezt visszautasíthassa. A magyar adósok viszont, ha ugyancsak fizetni akarnak, ki vannak téve annak, hogy ezt a fizetésüket visszautasítják, mert az utódállamok kormányai gondoskodtak olyan

rendeletéről, amelyek állampolgáraiknak, mint hitelezőknek a visszautasításra jogalapot adnak. Sürgősen szükséges volna tehát egyrészt egy olyan rendelkezés, amely a külföldi hitelezőkre vonatkozólag a fizetés tilalmát feloldja és másrészt olyan rendelkezés, amely szerint a magyar hitelezők nem tartoznak, de nem is jogosultak elfogadni olyan tartozás kiegyenlítését magyar koronákban, amelyet a békeszerződés szerint ántánt- valutában kell majd az adósnak megfizetni.

Nem óhajtom a mulasztások felsorolását sokáig folytatni, csak arra az egyre utalok még, hogy semmi értelme sincs annak, hogy a külkereskedelmi forgalomban még mindig nem engedjük meg a külföld részéről a magyar koronákban való fizetést. A közös valuta idején ez indokolt volt, de a felülbélyegzés után flottirozó koronamennyiségről a külföldön szó már nem lehet és ha valami emelheti a magyar valutát, úgy első sorban a külföldi hitelező kezében lévő koronával való fizethetés emelheti azt. Itt az ideje, hogy megengedjük a külföldi hitelezőknek azt, hogy a mi exportunkat magyar koronákban fizessék.

Az eddig előadottakkal igazoltnak vélem a multa és a jelenre vonatkozólag azt az állításomat, hogy valutapolitikai intézkedéseink az objektív kritikát sok esetben nem állják ki. A multból és a jelenből kiragadott részletek után legyen szabad felszólalásom második részében a jövőre vonatkozó azon valutáris kérdésekkel foglalkoznom, amelyeknek megvitatása képezi az ankét tulajdonképeni célját.

Sajnos, konstatálnom kell, hogy e kérdések tekintetében is nagy félreértéseknek és elméleti tévedéseknek sorozata tárul elénk. A magam elé szabott idő rövidsége folytán két kérdésre, egyrészt a devalváció, másrészt a pénzérték megjavításának kérdésére fogok szorítkozni.

A devalváció kérdése körül egy sűrű és — úgy látszik — eloszlatatlan félreértéstömkeleg keletkezett. Legpregnansabban ezeket a félreértéseket azonban, mint általa helyesnek tartottakat, olyan nagynevű valutapolitikusunk adta elő, mint Jankovich Béla őexcellenciája. Két tételben foglalhatók ezek össze, amint ez az ő szavaiból is kivehető volt. Az egyik az, hogy a devalváció az valami rettenetesen rossz, a másik pedig az, hogyha ez a rossz mégis alkalmazásba vétetnék, akkor egyszerre, egy csapásra, máról holnapra — mint ő mondta — megjavul a valutánk; a devalváció rombolva gyógyító orvosság. Nos, mind a két tétel helytelen, a devalváció nem rombol, de nem is gyógyít. A devalváció teljesen indifferens jellegű finanotechnikai művelet. Indifferens pedig először a tekintetben, hogy senkit meg nem károsít, másodszor pedig a tekintetben, hogy a valutánkat absolute nem javítja. Méltóztassanak csak meggondolni, hogy mit jelent Teleszky őexcellenciájának teljesen precíz definíciója, hogy t. i.: a devalváció a pénz névértékének a tényleges értékre való leszállítása.

Tegyük fel, hogy megtörténik a devalváció, ez annyit jelent, hogy a névleges 100 korona ezután — tegyük fel — tényleges 10 koronát fog érni, szóval ami 100 koronás tartozás volt, az ezután 10 koronában áll fenn s az árak is természetesen a tizedrészére esnek előbbi nominális értékeiknek. Ez pedig annyit jelent, mintha nem történt volna semmi, mert nem esik senki vagyonában semmiféle károsodás, csupán az történik, hogy egy nagyobb számolási egységről egy kisebb számolási egységre térünk át. Hiszen a pénz elértéktelenedése már megtörtént, a devalváció csak egy már meglévő állapotot szentesít, csak kiküszöböli azt az idejét múlt fikciót, amely a pénz jogi értékállandóságára vonatkozik. Az áru- és bankjegytulajdonosok, az adósok és hitelezők viszonylatában semmi változás nem történik. Senki sem károsodott, de viszont — és ez a másik része a dolognak — semmiféle fiktív vásárlóerő a közgazdaság testéből el nem tűnt. Ugyanannyi a fiktív vásárlóerő, mint azelőtt volt, csak hogy, amit azelőtt száznak hívtak, azt most tiznek hívják. Ennélfogva természetesen ez a valuta reális megjavulását nem eredményezheti. Ezelőtt másfél esztendővel, a nagy vagyonadóankét alkalmával, amikor ezzel a ma már mégis sokak által helyesnek elfogadott felfogással még csaknem teljesen egyedül állottam, úgy fejeztem ki, hogy az értékegység abszolút vásárlóereje a pénzforgalomra nézve teljesen közömbös; szabályozott pénzforgalmat épp úgy le lehet bonyolítani angol fontsterlingeiben, mint portugál reisekben, holott a két pénzegység abszolút vásárlóereje között igen lényeges különbség van. Ha pedig ez így áll, akkor a devalvációnak azt a szerepet juttatni, amelyet ma nemcsak a nagy publikum körében, hanem a szakemberek között is elfoglal, igazán nem szabad.

Mindabból, amit elmondottam, méltóztatnak látni, hogy amikor a devalvációról szólok, mindig azt az esetet értem, amidőn a névleges pénzértéknek a tényleges értékre való redukációjával együtt és a leszállítás mérvének megfelelően a fennálló tartozások is az új pénzegységre redukálódnak. Mert azt az esetet el sem tudom képzelni, hogy a 100 koronás bankjegy 10 koronára szállítatik le, de ugyanekkor minden 100 koronás tartozás továbbra is 100 új koronában lenne teljesítendő. Ez az eset u. i. csakugyan nem más volna, mint a készpénzre kivetett egyoldalú és igazságtalan tárgyi vagyonadó. Ezt pedig annyira tökéletes abszurdumnak tartom, hogy erről — épp úgy, mint de strigis, quae non sunt -- beszélni sem kell.

Áttérek a pénzérték javításának kérdésére. A communis opinio bizony e tekintetben sem állja ki a tudományos kritikát.

E szakértekezlet során igen előkelő előadók részéről sokat hallottuk és egészen apodiktikus módon, hogy pénzünk értékét emelnünk kell.

Hogy miért, nem igen hallottam fejtegetni. Szinte csak afelett folyt a vita, hogy vajjon 105 centimes-os paritásra emeljük-e fel, vagy pedig nem éppen 105 centimes-ra, de valami közbenesőre. Legutóbb például Ajtai ömértósága is igazán magas, gondos és a tudományos analízis legszebb módszerével felépített előadásában is, végkonkluzióban arra az eredményre, ill. a végső konkluzió levonásakor arra a hallgatóságos feltételezésre jutott el, hogy a pénzünk értékét feltétlenül emelnünk kell; hogy miért, arról nem nyilatkozott.

Méltóztassék megengedni, hogy röviden megvizsgáljam, vajjon igaz-e és ha igen, mily határok között, az a tétel, amelyből kiindulunk, hogy t. i.: szükséges a pénzérték emelése.

Azt hiszem, hogy az a bővebb megokolás nélkül, de nagy erővel fellépő követelmény, hogy a pénz értékét emelni kell, azon a vezető gondolaton alapszik, amelyet a közvetlen tapasztalat eredményez. A pénzérték csökkenése rettenetes bajokkal járt, rettenetes közgazdasági következményeket idézett fel, közel fekszik tehát a gondolat, hogy a leromlás ellentéte, a felfejlesztés jó lesz, mivel a leromlás rossz volt.

Ez azonban elhamarkodott, téves következtetés. Mert nem abban van a baj főoka, hogy drágaság, hanem abban, hogy drágulás van, más szóval nem a magas árszínvonal magassága a baj, hanem az árszínvonalnak folytonos változása, a stabilitásnak hiánya.

Pénzforgalmi és termeléspolitikai szempontból a pénzérték emelésére szükség nincsen. Az árucseré és a termelés folyamata teljesen zavartalan akkor is, ha az értékegység abszolút vásárlóereje nem 105 centimes, hanem például 5 centimes. A kicserélési processzust ez a számolási kérdés semmiben sem zavarja, legfeljebb arról lehet szó, hogy kényelmetlen nagy számokkal dolgozni. De a termelésnek és kalkulációnak biztos alapjait megadja a pénz mindaddig, amíg értéke, esetleg alacsony színvonalon is, de stabil. Tehát a termelés szempontjából a pénzérték mesterséges emelésére szükség nincsen.

Tartozom megállapítani, hogy — eltérőleg a többi felszólalótól — Teleszky öexcellenciája ennek a megállapításnak helyességét megállapította. A kérdésnek általa teljes élességgel történt expozíciója során azonban felvetődik az a másik kérdés, vajjon nem szükséges-e pénzünk értékének emelése egyéb, jelesül szociális szempontból? Nevezetesen nem szükséges-e a pénz értékromlása folytán beállott igazságtalan jövedelem- és vagyoneletolódás jóvátételére?

Ennél a szociális kérdésnél legyen szabad először a jövedelemben, azután pedig a vagyonban jelentkező eltolódásokat külön-külön szemügyre venni.

A jövedelemeloszlás kérdésében rendszerint a fix jövedelműeknek kétségbeejtő helyzetét tárják elénk, annak igazolásául, hogy a helyzet e tekintetben tarthatatlan. Anélkül, hogy a helyzet súlyosságát félreismerném, bátorkodom mégis megkockáztatni azt az állítást, hogy a munkából eredő fix jövedelmek a pénzérték leromlásával párhuzamosan nagyjából már is megfelelően javultak. (Egy hang: Hogyan?!)

Ha méltóztatnak megengedni, minthogy ez — úgy látszik — ellentmondást vált ki, bátor leszek rögtön hozzátenni, hogy a világért sem gondoltam azt, hogy a munkabérijövedelmek emelkedése az árszínvonal emelkedésével tartott lépést. Nem, az árszínvonal emelkedése ennél jóval magasabb. De azt állítom, hogy — legalább nagyjában — a pénzérték romlásával lépést tartottak a munkabéremelkedések. T. i. az árszínvonal emelkedése és a pénzérték leromlása két egymástól élesen megkülönböztetendő valami. Az árszínvonal emelkedésére két tényező hat: az egyik a pénz oldalán, a másik hat az árú oldalán. Csak az értékmérőben beállott változás az a változás, amelyet a pénz leromlásának szabad nevezni. Az ankét során érdekesen lehetett a felszólaló urakat két csoportba osztani. A felszólaló urak egyik része a pénz oldalán, a másik része pedig az árú oldalán keresi a bajt. Legutóbb Neumann öméltósága, valamint Méhely öméltósága említették az utóbbit, látták az árúoldalon a bajt; a valutáris operációk helyett kizárólag termelési intézkedéseket sürgettek. Szerintem szem elől téveszti mindkét felfogás azt, hogy az árszínvonal emelkedése egy rezultáns, amelynek összetevői egyrészt a pénzoldalon, másrészt az árúoldalon működnek.

Azok a bajok, amelyeket mi valutáris intézkedésekkel akarunk orvosolni, azok a bajok, amelyek a pénzben, mint értékmérőben jelentkeztek. Viszont azokat a bajokat, amelyek a termelés megdrágulása folytán, a termelés csökkenése folytán jelentkeztek és amelyek ekként emelték az árakat, nem valutáris, hanem közgazdasági intézkedésekkel kell szanálni. Hogy termelni kell, hogy sokat kell termelni, hogy minél többet kell termelni, hogy organizálni kell, hogy munkakészséget kell teremteni, ezek mind természetes, önként értetődő dolgok. Ámde a termelés folyamatán kívül is vannak bizonyos bajok, amelyek a legvirágzóbb termelés mellett is fennállhatnak, ha a valuta nem rendeztetnék. És fordítva is: a valuta rendezettsége mellett is megvolnának azok az árzavarok, amelyek a termelésből fakadnak. Szóval: termelési zavarok és inflációs bajok mint összetevők működnek. Méltóztatassanak megnézni a legjobb valutájú országokat, például Amerikát, amely ma is a teljes aranyfedezet álláspontján áll, ahol ennek dacára átlagosan a háromszorosára emelkedett a békebelihez képest az árszínvonal. Angliában, Spanyolországban, amelynek pesetája sohasem sejtett karriért futott be a háború

folyamán, ugyanezek az áremelkedések tapasztalhatók kifogástalan valutájuk dacára. Mindebből arra lehet következtetni, hogy ha a magyar állam valutája 105 centimesen állana is, szóval ha a pénz oldalán az értékmérő belső vásárlóerejében változás nem állott volna be, minthogy tekintetbe veendők azok a termelésben jelentkező sajnálatos különbségek, amelyek az előbb felhozott országok és a mi szegény Magyarországunk között fennállanak, mondom, a legrendezettebb, 105 centimes-os korona mellett is az árszínvonal nálunk ma kizárólag az árúoldalon ható tényezők eredményeként a békebelinek legalább négyszeresére emelkedett volna.

Ha pedig ez így van — és egészen kétségtelenül így van — akkor bizonyos, hogy nem egyedül az infláció okozta pénzszaporodásnak következményeként, tehát nem csupán az értékmérő oldalán beállott változásból kifolyólag emelkedett árszínvonalunk. Ha azt vesszük, hogy az átlagos árszínvonal a húszszorosára emelkedett a békebelinek, akkor sematikusan mondhatjuk, hogy a pénzoldalon működő tényező csak az eredetinek ötszörösére emelte és az árúoldalon fekvő tényező emelte azután még négyszeresére az árszínvonalat.

Én kérem nem ragaszkodom ezekhez a számokhoz, bár a 4×5 a húszat kiadja, csupán az előadottak megvilágítására hoztam fel. Itt a vita folyamán áthúzódott az a bizonyos parabola a béres és a miniszteri tanácsos között. Nos, én sietek megjegyezni, hogyha 105 frankon állana a valutánk, akkor is a béresnek életstandardja a jelenlegi termelési viszonyok között valószínűleg felülmúlná a miniszteri tanácsos életstandardját, mert a béres a termelési processzusnak egy olyan pontján helyezkedett el, ahol a jövedelemeloszlásba erősebben tud belenyulni, mint az állami tisztviselő. Ebből pedig következik, hogy ezt az anomáliát valutáris intézkedésekkel megszüntetni nem lehet. Ezt az anomáliát meg lehet és kell szüntetni állami beavatkozással és lehet és kell a hibákon a termelésnek a jelenlegi mederből újabbra való terelésével enyhíteni.

De az világos, hogy az árszínvonal a valuta teljes jóértéke mellett is körülbelül megháromszorozódott vagy négyszereződött volna, mert hiszen a mi nemzeti termelésünk a reális javak tekintetében, amely eloszlásra vár, ma csak egy hányadosa annak, ami eloszlásra várt a háború előtt.

És itt Ajtai ömértósága tévedésére hívom fel a figyelmet. Ő a számadatai alapjául vette, hogy a nemzeti jövedelem a Fellner-féle békebeli adatok szerint a megcsonkított Magyarország területén $2\frac{1}{2}$ milliárd aranyértékben. Ennyi jönne ki, ha az egész ország 7 milliárdját repartirozzuk a megmaradó országrészre. Ha ezt aranyértékről átszámítjuk a mai pénzértékre, akkor a jövedelemből mindenesetre tudunk oly kiadósan meríteni, hogy fedezhetjük állami szükségleteinket. Nos, itt —

szerény véleményem szerint — éppen azt az elnézést követte el öméltósága, hogy t. i. igenis, nincs meg ezen a területen az a nemzeti termelés, amely nemzeti termelés a háború előtt megvolt, szóval reális javakban, aranyalapon, nincs meg az a nemzeti jövedelem, amely megvolt a háború előtt és amely a számítás kiinduló pontja.

Itt kell rámutatnom annak a teóriának helytelenségére, amellyel a társaság ankétje az adózók elé lép, amikor azt mondják, hogy ha ma a húszszorosára emeljük az adóztatási szolgáltatást — és ez talán valamennyi előadó felszólalásán átvonult — akkor az adózók reális adóterheit nem emeljük, mert hiszen ezt csak összhangba hozzuk a pénzérték leromlásával.

Matlekovics Sándor elnök: Csak bizonyos adókra mondták ezt.

Görög Frigyes: Kérem ezt koncedálom, de ez minden adóra nézve téves. Ez akkor volna igaz, ha az egyes adózók jövedelme reális javakban ma is azonos volna a háború előtti reális jövedelmekkel. Sajnos, ez nem áll fenn, az életstandard leszállott csaknem minden adófizetőre nézve. Az az 1 métermázsa búza, amelyet az adózó a 10 métermázsa jövedelemből fizet, nem azonos a teher szempontjából azzal az 1 métermázsa búzával, amelyet 5 métermázsból fizet. Amikor tehát mi a húszszorosára akarnók emelni az adókat, ne méltóztassanak azt mondani — hacsak nem mint narkotikumot — az adózónak, hogy: a te reális adóterhed pedig nem növekedett. Igenis, növekednék az adózó adóterhe, mert — amint sematikusan mondtam — a pénzérték változása, az érték-mérőben, mint ilyenben, beállott csökkenés húszszorosnak nem mondható; hanem az árszínvonal húszszorosára szökkenését a termelési viszonyok is magyarázzák, úgy, hogy ez okból annak négyszeresét láttam elértnék és ezt fokozta ötszörösére a pénzértékben beállott csökkenés az infláció következtében. Ha csak az inflációra méltóztatnak hivatkozni, akkor csak — mondjuk — az ötszörös adóteherről tessék szólni. Ha pedig el kell viselni a húszszoros adóterhet, akkor méltóztassanak ezt annak elkerülhetetlenségével igazolni.

Éber Antal: Ez nem jó érv kérem.

Görög Frigyes: Szerintem a szükség a legparancsolóbb érv. E kitérések után visszatérve előadásom fonalára, most már talán ellenmondás nélkül állapíthatom meg, hogy a fix munkajövedelmek körülbelül lépést tartottak a pénzérték romlásával. De ha feltételezéseim nem volnának elég precizek és igaz volna, hogy bizonyos fix jövedelmek

nem emelkedtek abban az arányban, amelyben a pénzérték leromlása történt — tehát kikapcsolva az árszínvonalnak a másik okból történt emelkedését — akkor is a következőket kell szem előtt tartani: Először: pénzünk valódi értéke csakugyan több ma, mint ami ama itt többször említett 5 centimes-os belföldi értékben kifejezést nyer, mert az értékalkulást ma bizonyos pszichikai momentumok kedvezőtlenül befolyásolják, amely pszichikai momentumok következményei elkülöníthetők az inflációtól, mint gazdasági jelenség következményeitől. Az általános bizalmatlanság eltűnésével és a spekuláció visszaszorulásával automatikusan fog a mai pénzkurzus javulni és pénzünk tényleges értéke megnyilvánulni. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy az állampénzügyileg okvetlenül szükséges és még említendő intézkedések következtében a fiktív vásárlóerő bizonyos megcsökkenése úgyszólván be fog következni, amely azután szintén némi emelkedését fogja eredményezni a pénz és így a fix jövedelmek értékének. A harmadik szempont végül az állami tisztviselőkre vonatkozik. Amennyiben az állami tisztviselők jövedelmei még sem adaptálódnának a pénz leromlási folyamatához, úgy ezt sokkal könnyebb mechanikusan, törvényhozási úton elérni, mint a pénzérték növelése útján való kárpótlásukat

Ezek volnának azok a megfontolásaim, amelyek arra vezetnek, hogy azt állítsam, hogy a jövedelemeloszlás tekintetében már egy bizonyos adaptálódás történt s ami még ebből hiányzik, azt egyrészt a dolgok automatikus fejlődése által az állam megterhelése nélkül, másrészt — az állami tisztviselőkre vonatkozólag — mechanikus úton könnyű elérni.

Ezek után a kérdés expozíciója nyomán áttérek a pénzérték szociális vonatkozásainak másik ágára, nevezetesen a vagyonmegoszlás, illetve a fix tőkejövedelmek kérdésére.

És itt a következőkre figyelmeztetek. Kétségtelen, hogy akinek a tőkéje, vagyona háború előtt koronaértékű javakból állott, az a mai árszínvonal szerint vagyonának tizenkilenchuszadrészét elveszítette. Kétségtelen, hogy ez társadalmilag is olyan jelenség, amelyen segíteni kell. És nézetem szerint ez a pont az, ahol a pénzérték feljavításának követelménye bizonyos mérvű jogosultsággal bír. De ennek az eszköznek alkalmazása lényeges hátrányokkal jár és a kitűzött cél más eszközzel talán jobban közelíthető meg.

A hátrányok két irányban jelentkeznek. Egyrészt a pénzérték megjavítása nemcsak azoknak használ, akiken segíteni akarunk, másrészt olyan terheket ró az államra, amely terheket más megoldás mellett nem kellene viselnie. Ezek a koronaértékű tőkejavak — jogi formájukat tekintve — valamennyien követelések. A folyószámlán, betéti könyvön, záloglevélen, általában értékpapíron alapuló követelések azok a tőkegyűjtő,

konzerváló formái a vagyonnak, amelyek tulajdonosai súlyos hátrányt szenvednek. Azonban arra figyelmeztetek, hogy a pénzérték emelésével nemcsak ezek és nem a legnagyobb mértékben ezek járnának jól, hanem általában mindazok, akiknél a pénzérték emelésének időpontjában koronaértékű javak vannak. Ezek pedig, legnagyobb részüket tekintve, nem azonosak azokkal, akiket védeni akarunk. Ha a pénzérték leromlási folyamata alatt károsodottakat — de csak ezeket és ezeket minden esetben — tudnók kárpótolni, akkor csakugyan a pénzérték emelése volna problémánk megoldása. Ez azonban nem érhető el.

Hogy egy teljesen felületes, de drasztikus példát mondjak: a háború előtt 2 milliárd körül volt a bankjegyforgalom, ma 68 milliárd, tehát több, mint harmincszorosa. Ha a pénzérték növelését próbálnók meg, akkor mindig 29 olyan jutna nagyobb értékhez, olyannak javítottuk volna meg értékeit, akiknek háború előtt nem volt meg a koronájuk és csak 1 olyannak, akinek megvolt. (Egy hang: Egyenletes eloszlásnál!) Az egyenlőtlen eloszlás nem változtat azon a tényen, hogy harmincszor annyi koronát javítunk fel, mint amennyire nézve ennek jogosultsága fennforog. És így áll ez a fiktív javakra általában. A fiktív javak legnagyobb része gazdát cserélt a háborúban, illetőleg az azóta eltelt 6—6¹/₂ esztendő alatt. Ma már nem tudjuk azoknak juttatni ezeket a felnövelt, meghizlalt, értékükben felfejlesztett koronákat, akiknél azok elértéktelenedtek, hanem mások jutnának érdemetlen konjunkturális nyereségekhez. Ez az eredmény pedig nem éri meg azokat az igen nagy anyagi áldozatokat, amelyeket érte hozni kellene.

A pénzérték mesterséges emelése helyett konkrét propozícióként bátorodom az 1811-ben kiadott devalvációs pátensben foglalt eljáráshoz hasonló megoldást megfontolásra ajánlani.

A probléma — nézetem szerint — az, hogy miképpen kártalanítandók azoknak a tőkejavaknak tulajdonosai, akiknek tőkéjük a régi, jó koronákban már megvolt és még ma is, immár megromlott koronákban megvan. Mert legyünk tisztában, hogy azok, akik túladtak a háború előtt szerzett koronaértékeiken, azokon sérelem esett, ezeken azonban nem tud segíteni a pénzérték emelésének processzusa sem. (Egy hang: Hadi-kölcsöntulajdonosok nem voltak háború előtt!) Ugy-e bár, ha a háború előtti időről beszélek, akkor csak egészen pongyolán jelölöm meg a megszerzési időpontot, de a mondottak értelemszerűen alkalmazandók minden olyan időpontra, amelyben annak a bizonyos fiktív tőkének birtokosa azt a tőkét megszerezte. Ha most mi az előbb említetteket regresszálni akarjuk s csak ezeket akarjuk regresszálni és nem akarunk a háborús nyereszkesedők mellé valutajavulási nyereszkesedőket állítani, akkor a megoldás — nézetem szerint — abban van, hogy akár devalvációval, amely

devalváció, amint mondtam, a pénz lényegét nem érinti, akár anélkül, egy visszamenő, a megszerzés időpontja szerint, fokozatos skálával kell a tőkeként jelentkező koronaköveteléseket kiegyenlíteni.

Éber Antal: Nem olyan egyszerű az!

Görög Frigyes: Ez ellen a metódus ellen, amint azt Éber vezérigazgató úr közbeszólalása is jelzi, de amint Teleszky őexcellenciája is, expressis verbis, hangsúlyozta, bizonyos technikai nehézségek szólnának.

E technikai nehézségek, amint arra Teleszky őexcellenciája ráutalt, kettős irányúak. Egyrészt az adós-hitelezői viszonylatban közbülső személyek lehetnek interpolálva, másrészt ma nem lehet megállapítani azoknál a tartozásoknál és követeléseknél, amelyek bizonyos értékpapír formájában állanak fenn, hogy azoknak birtokosa azt mikor szerezte. Véleményem szerint ezek a nehézségek tényleg fenforognak, ezek a nehézségek azonban sokkalta kisebbek és ezek fenforgása esetén is a megoldás sokkalta kevésbé igazságtalan és az államra sokkal kevesebb terhet ró, mint hogyha, teljes általánosságban, minden rossz koronát kicserélünk jó koronára, kibélelünk jó koronával. Ott, ahol az értékpapír gazdát cserélt, ott az én propozicióm sem, de Teleszky őexcellenciájáé sem segít semmit. Mert ha valaki túladott az ő záloglevelén, annak már vissza a koronáit akkor sem juttathatom jó koronákban, hogyha időközben a pénzérték emelkedett volna. Komoly nehézség csak ott merül fel, ahol a hitel-szervezet mai fejlettsége folytán az adós és a hitelező közé közbenső szemként harmadik személy, rendszerint pénzügyintézet ékelődik be. Ezt a pénzügyintézetet t. i. az a veszély fenyegeti, hogy tartozásait, mert régi időből származnak, nagyobb összegben kell megfizetnie, mint ahogy követelése, amelyek újabb keletűek, befolyanak. Abszolút igazságot elérni azonban sohasem lehet; ezért azonban a helyes eredmény megközelítéséről lemondani még nem szabad. Kirívó méltánytalanság esetén egyébként az államnak segítőtleg kell közbelépnie. Azonban — szerény nézetem szerint — e megoldási mód mellett, az állam tulajdonképpen csak kivételes esetekben volna kénytelen anyagi áldozatot hozni, nem úgy, mint a pénzérték mesterséges megjavításánál, ami végeredményben az adózókra háruló jelentékeny teherrel jár. A technikai akadályok eszerint kisebbek, mint azok az akadályok, amelyek egyéb valutarendezési és pénzértékemelési megoldásnál jelentkeznek.

Összegezve az elmondottakat, én a kérdést két részre tagolnám: egyrészt a pénzértéket stabilizálni kell, másrészt pedig a pénzügyromlással jogosulatlanul károsodottakat, amennyiben ez lehetséges, kártalanítani

kell. A pénzürtéknek általános mesterséges emelését egyrészt kivihetetlennek, másrészt szükségtelennek tartom. Ez milliárdokat emésztene fel s az állam szempontjából ezért olyan megterheléssel járónak látom, amit ma nem engedhetünk meg, annál kevésbé, mert a pénzürték stabilizálására való törekvés önmagától és minden külön állami áldozat nélkül is a pénzürtéket bizonyos mértékben amúgy is emeli.

A stabilizálás ugyanis kétségtelenül az államháztartási egyensúly helyreállításával érhető el. Az állami háztartás egyensúlyának helyreállításához nézetem szerint szükséges épp úgy a fogyasztási és a forgalmi adók emelése, mint az egyenes adók emelése és különösen a jövedelmi adó kifejlesztése. Vagyis együtt alkalmazva azok az eszközök, amiket két külön-külön részről ajánlottak.

De még Teleszky őexcellenciája és Éber őméltósága javaslatainak együttes alkalmazásával sem látom az állami költségvetés egyensúlyát biztosítva. Épen ezért — nem mint Teleszky teszi, valutajavítási okból, — hanem az államháztartás rendjének helyreállítása végett tartom szükségesnek a nagy vagyonadó behozatalát. A nagy vagyonadó nélkül az államháztartás terhei nem fedezhetők. De még ha fedezhetők is volnának azokkal az adókkal, amelyek itt ajánlottak, beismerést nyert, hogy azok nagy mértékben antiszociálisak. S ekkor kötelessége az államnak, ha módjában áll, az államadósságok törlesztése útján kiadásait csökkenteni és a folyó adóknak legantiszociálisabb rétegét eliminálni. Tehát ha például a vagyonadó eredményéből 10 milliárd hadikölcsöntartozás törleszthető, akkor egy 600 milliós évi kamattehertől egyszerre megszabadul az állam s ekkor kötelessége ezen igazságos adóztatási metódus útján 600 millióval kevesebb igazságtalan és káros forgalmi adót szerepeltetni a budgetben. Nézetem szerint tehát a nagy vagyonadó az adósságállag csökkentésével a stabilizálás szempontjából is fontos. Ezzel és ezzel párhuzamosan eszközrendő adókkal képzelhető el az államháztartás rendezése és a további infláció megszüntetése, amivel a valuta stabilizálása befejeztetik. Ezzel együtt, de külön áldozat nélkül automatikusan, a hadikölcsönben rejlő fiktív vásárlóerőnek bevonásával javul majd bizonyos mértékben a korona, mert hiszen a korona leromlását nemcsak a bankjegyáradat, hanem a más formában jelentkező fiktív vásárlási erő szaporodása is okozta. A pénzürték állandósulása után következhetik azután egy új pénzürendszerre való áttérés, ami inkább esztétikai, mint pénzügyi kérdés.

Mindettől függetlenül azonban — a technikai megoldás lehetőségeinek keretei között — lehetne az említett visszafelé menő fokozatos kiegyenlítő skála alkalmazásával azokat valóban regresszálni, akik a pénzüromlás folytán tényleg károsodtak. (Élénk éljenzés és taps.)

Teleszky János: Tisztelt Társaság! Szives elnézésüket kérem, hogy újból igénybe veszem a zárszó jogán figyelmüket. Ne méltóztassanak ezt szerénytelenségnek venni azok után, hogy első alkalommal olyan hosszan vettem igénybe türelmüket, de azt hiszem, hogy az ügy szolgálatában áll, hogy ha ennek az érdekes és a kérdést minden oldalról megvilágító vitának az anyagát reasszumálom.

Azt hiszem, hogy ez a vita mindenesetre hozzájárult ennek a komplikált kérdésnek a tisztázásához, habár sajnálom, hogy abban nem vettem részt úgy, mint én eredetileg gondoltam, a különböző érdekképviseltek, egyesületek kiküldöttei is. Ezt igen sajnálom, mert azt hiszem, hogy ily módon sikerült volna a kérdést minden oldalról és minden érdekelttség szempontjából is megvitatni, holott így a vita inkább csak a kérdés tudományos szempontjait tartotta szem előtt.

Ennek dacára a vita eredményesen érlelt meg bizonyos kérdéseket és e tekintetben csak egyet sajnálok. Őszintén megvallom, azt képzeltem, hogy ez a vita az e tekintetben egyhangulag elfoglalandó álláspontok alapján arról fogja meggyőzni a közvéleményt, hogy devalváció az 1811-es értelemben többé egyáltalában nem lehetséges. (Úgy van! Úgy van!) Nagyon sajnálom, hogy nemcsak a most előttem szóló úr, hanem a vita folyamán még *J a n k o v i c h* tisztelt barátom és *L a k a t o s* tisztelt tagtársunk is — aki pláne az államcsődöt dicsőítette — nem voltak ezen a véleményen. Sőt *L a k a t o s* tagtárs úr, úgy látszik, teljesen az 1918-ban megjelent *Manes Staatsbankrotte* című könyvnek a hatása alatt állott, olyannyira, hogy idézeteit is abból vette. Mondom, nagyon sajnálom, hogy a vita során egyesek komoly érvekkel foglaltak állást az 1811-es értelemben vett devalváció mellett. Én tudniillik azt hiszem, hogy a közvéleményre nézve nagyon megnyugtatólag, a kérdés további tárgyalását illetőleg nagyon tisztázólag hatott volna, hogyha ezen vita folyamán egyhangúlag az a nézet fejlődött volna ki, hogy az 1811-es értelemben vett devalvációról szó nem lehet. (Úgy van! Úgy van!)

Azért hangsúlyozom ezt legelőször, mert én igen károsnak és igen veszedelmesnek tartom azokat a most újabban megint minden oldalról tendenciózusan terjesztett és a közönség legnagyobb ostobaságát feltételező és mindenfelé kolportált híreket, amelyek azt mondják, hogy a turulok Svájcban már itt vannak és én nem tudom, talán huszadára, talán tizenkilencedére, vagy hányadára lesz most már a pénz devalválva. (Élénk helyeslés.)

Én kérem teljesen kizártnak tartom, hogy modern állam, modern pénzügyminiszterek ilyen barbár intézkedést egyáltalán megtehessenek. Én szükségesnek tartom, hogy mindenki, aki a kérdéssel foglalkozik, először szálljon magába, vessen magával számot az iránt, hogy ilyen tervek-

nek a propagálásával milyen óriási kárt okoz közgazdasági életünknek, mennyire hozzájárul ahhoz, hogy ennek az egész kérdésnek a megoldása neheztessék. Egyik legnagyobb baja annak, hogy a pénzünk beteg, éppen az, hogy ilyen hírek terjesztetnek. És vessen magával mindenki számot arra nézve, hogy egyáltalán képzelhetőnek és végrehajthatónak tart-e egy intézkedést, mielőtt arra nézve egyáltalán javaslatot tenne.

Mert ismétlem, én szilárdan hiszem, hogy a devalváció kérdését letárgyaltnak kell tekinteni, annak dacára, hogy — nagy sajnálatomra — egyesek még ezen az értekezleten is állást foglaltak mellette. Hosszasabban nem akarok foglalkozni ezzel a kérdéssel, csupán ismétlem azt, amit a multkor mondtam, hogy: technikailag teljesen kivihetetlen a modern gazdasági életben egy olyan devalváció, mint 1811-ben történt. Eltekintve attól, hogy az 1811-es fináncpátensnek nem tudom hány, de tízekbe menő módosító pátense keletkezett és eltekintve attól, hogy még 1890-ben is folytak az 1811-iki fináncpátensek alapján perek, mondom, eltekintve ettől és attól, hogy azóta mennyire komplikálódott egész közgazdasági életünk, azok az okok, amelyeket a multkor felsorakoztattam, azt hiszem, magukban elegendők arra, hogy ezt a kérdést egyszersmindenkorra eldöntsék.

És kérem, itt nem lehet olyan könnyen elsiklani afelett, hogy azokon az értékpapirtulajdonosokon, akik időközben eladták értékpapirjaikat, a devalváció sem segít, sem pedig egy más terv, mint amelyet például én adtam elő. De kérem szépen, nem segít a devalváció, úgy, ahogy azt az előttem szóló akarja végrehajtani, azokon az értékpapirtulajdonosokon sem, akik a háború alatt nem adták el értékeiket. Akik a háború alatt megtartották értékpapirjaikat, azokon sem segít, holott éppen ma hallottuk a mai szónok úrtól, hogy tulajdonképpen azoknak az érdekében tartja a devalvációt szükségesnek, akiknek a háború előtt koronajáradéktulajdonuk volt és ezt megtartották ma is.

Mert kérem, vagy azt mondom, hogy a koronajáradékot, tekintet nélkül arra, hogy az mikor szereztetett meg, a devalvált pénzben teljes névértékben kell fizetni és ekkor tényleg óriási ajándékot adok mindazoknak, akik például tegnap rossz pénzen vettek koronajáradékot, vagy pedig nem mondom ki ilyesmit, ami az előttem szóló álláspontja. De akkor az a koronajáradéktulajdonos, aki a háború előtt vette a koronajáradékot és máig a trezorjában tartotta, tulajdonképpen semmit sem nyer a devalvációval.

De azonkívül szeretném tudni, hogy a biztosító tőkék kérdését a devalvációval hogyan óhajtaná rendezni a tisztelt előttem szóló előadó úr? Emellett azonban még számtalan más kérdés is van, ami absolute el nem intézhető a mai időkből egy 1811-es értelemben vett devalvációval.

Ezek után méltóztassanak megengedni, hogy előadásom további folyamán, a saját előadásom gondolatmenete alapján foglalkozzam a vitában részt vett egyes szónok urak felfogásával.

Mindenekelőtt — és ezt örömmel konstátálom — senki részéről sem lett megcáfolva az az állításom, az a, — hogy úgy mondjam — alappillére egész okoskodásomnak és összes következtetéseimnek, hogy tudniillik: a papirpénzgazdálkodás úgy, amint az ma jelentkezik, adóztatás, még pedig igen igazságtalan és igen gazdaságtalan adóztatás. (Helyeslés.) Ezt senki — ismételten konstátálom — a vitában részt vett szónok urak közül meg nem cáfolta. Igaz azonban az is, hogy *W e k e r l e* öxcellenciáját kivéve, aki elismerte *expressis verbis* ennek a tételnek az igazságát, a többi felszólalók efelett a kérdés felett jobbadán egyszerűen elsiklottak. Ezt annyiból sajnálom, mert — ismétlem, hogy — ezt tartom az egész kérdés súlypontjának, mert ha ez igaz, akkor ebből a többi teendő és intézkedés jóformán magától folyik.

Egyetlen felszólaló volt, aki ugyan nem cáfolta meg állásponantomat, de ezzel szemben ellenkező állásponatot fejtett ki és ez *N e u m a n n K á r o l y* tisztelt barátom volt.

Én azt hiszem, hogy ő közte és én köztem tulajdonképen nem nézeteltérés van, hanem inkább az ő részéről félreértés forog fenn. Ő tudniillik azt mondta, hogy a papirpénzgazdálkodás nem adó, hanem kényszerkölcsön. Hát kérem, eltekintve attól, hogy adó és kényszerkölcsön között valami nagy különbség nincsen, a dolog technikáját illetőleg lényeges differenciák nem forognak fenn, különösen ha a kényszerkölcsönnek a visszafizetése nem ígértetik meg, mondom, én készséggel megengedem, hogy a papirpénz semmi egyéb, mint egy kényszerkölcsön-rői kiadott okirat. Hogy ez így van, emellett igen sok érv hozható fel. Ezt elismerhetem anélkül, hogy változtatnék azon, amit a multkor mondtam, mert én nem erről beszéltem. Én azt bátorkodtam és igyekeztem bizonyítani, hogy a papirpénz további kibocsátása, a további *papirpénz-gazdálkodás*, nevezetesen abban az alakjában, amely alakjában az minálunk jelentkezik, tulajdonképen adóztatás, még pedig igen igazságtalan és gazdaságtalan adóztatás. (Egy hang: *Vagyonelkobzás*.) Részben vagyon-, részben jövedelem-, illetve fogyasztási és forgalmi adó, amint ezt kérem a multkor már részletesen kifejtettem és most csupán azért nem akarom kifejteni, mert nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni.

Én nem a papirpénz jogi természetéről beszéltem, holott *N e u m a n n* tisztelt tagtársam a dolog másik oldalát próbálta megvilágítani, úgy, hogy nyilvánvalóvá válik, hogy közöttünk nézeteltérés nincs, hanem egész egyszerűen ő félreértette azt, amit én mondtam.

Dacára annak, hogy mint már ezt is mondtam, senki — *W e k e r l e*

őexcellenciáját kivéve — expressis verbis nem fejezte ki, hogy erre vonatkozó álláspontomat osztja, nemcsak a „qui tacet consentire videtur“ elvé-nél fogva, de mert a legtöbb szónok az én álláspontomra helyezkedett annyiban, hogy az adóztatásban, az adóztatás energikus keresztülvitelében, az államháztartás rendezésében találta meg a baj orvoslását: örömmel vélem leszűrhetőnek azt a következtetést, hogy a vita során általánosságban el lett ismerve az a tétel, amelyet hangoztattam, hogy a papírpénzgazdálkodás folytatása adóztatás, és hogy ezt az igazságtalan és gazdaságtalan adóztatást késedelem nélkül helyesebb adóztatással kell pótolni.

E tekintetben nézeteltérés csak két szónok részéről merült fel, még pedig M é h e l y és N e u m a n n tisztelt barátom részéről, akik anélkül, hogy az elvi álláspontot cáfolták volna, azt mondták, hogy nem adóztatással kell segíteni a dolgon, hanem a termelésnek a fokozásával, a termés egyensúlyának a helyreállításával.

Itt megint azt merem mondani, hogy mindkét úr bizonyos fokig félreértette az én szavaimat, sőt nemcsak az én szavaimat, hanem mindazokét, akik határozottan az én álláspontomra helyezkedtek. Nevezetesen É b e r tisztelt barátom és W e k e r l e őccellenciájának az álláspontját. Mi tudniillik mindnyájan azt hangoztattuk, hogy a helyzet addig gyökeresen nem szanálható és gyökeres rendezés addig elérhető nem lesz, amíg a termelés és fogyasztás helyre nem áll. Ez lényeges és principális kérdés. A mi álláspontunk azonban az, hogy nem kell az adóztatással, az államháztartás egyensúlyának helyreállításával várni addig, amíg a termés egyensúlya helyreáll, mert akkor sohasem fogunk rendbejönni és cirkulus viciosusban leszünk mindig, mert a termelés nem állítható helyre addig, amíg a pénzünk nem stabilizáltatik, amire különben ma egészen helyesen rámutatott G ö r ö g tagtársunk is. Nekünk igenis pénzünk értékét kell stabilizálni, aminek az alapfeltétele az, hogy további papírpénzt ne kelljen kibocsátanunk; viszont ennek szükségképeni alapfeltétele az, hogy államháztartásunkat rendezzük és államháztartásunk egyensúlyát helyreállítsuk.

Azzal az érvel szemben pedig, hogy nem lehet az államháztartás egyensúlyát helyreállítani addig, amíg a termelés helyre nem állott, addig, amíg az adóalap megteremtve nincs, mondom, éppen ezzel az érvel szemben a legerősebb ellenérv annak a kimutatása és annak az elismerése, hogy a papírpénzkibocsátás nem egyéb, mint adóztatás. Hát ha tudok igazságtalanul adóztatni papírpénzkibocsátással, miért ne tudjak igazságosan adóztatni papírpénzkibocsátás nélkül?!

Azok közül, akik a termelés helyreállítását látják primér feladatnak, mert primér oknak nem az államháztartás egyensúlyának a megbomlását,

de a termelésnek a csődjét látják, azok közül azoknak, akik e véleményüket itt nyíltan is hangoztatták, először azt említem fel, hogy mi is a termelés egyensúlyának helyreállítását tartottuk kétségtelenül a legfontosabb feladatnak, azonban ezzel párhuzamosan és ettől függetlenül szükségesnek tartjuk azonnal az államháztartás egyensúlyának a helyreállítását.

A tisztelt előbb említett két felszólaló úr ezzel szemben ellenkező nézetben volt. Az egyik, Neumann tagtárs úr tudományos érvekkel, a másik, Méhely tagtárs úr pedig a praktikus közgazdasági életből vett érvekkel igyekezett álláspontját érvényesíteni.

Ami Neumann tisztelt barátom tudományos okfejtését illeti, ezzel, bár nagyon sajnálom, hosszasan nem foglalkozhatom ma, nem foglalkozhatom pedig először azért, mert egyszeri hallásra rendkívül nehéz ebben az igen komplikált kérdésben állást foglalni, de nem foglalkozhatom ezzel azért sem, mert ez igen meghosszabbítaná amúgy is hosszúra nyúló előadásom tartamát. Én azonban azt hiszem, hogy Neumann tisztelt barátom igen érdekes felállítása, amely felállítás emlékeztet egy kicsit az osztrák határérték-elméletre és a közönség vásárló erejének a pénzérték mikénti alakulására gyakorolt hatására vonatkozó elméletre, azonban azoktól bizonyos tekintetben különbözik, abban kulminál, hogy a pénz értéke attól függ, hogy azt mennyire becsülik azok, akik a legértékesebb gazdasági jószágoknak a birtokában vannak. Ez igen értékes elmélet, azonban ez az elmélet is elsősorban abban a hibában szenved, mint minden pénzelmélet, hogy tudniillik egy okra akarja visszavezetni a pénzérték mikénti alakulását, holott a pénzérték mikénti alakulása egy olyan komplex jelenség, amelynek nem egy, de több oka van.

Én készséggel koncedálom, hogy mint a pénzérték mikénti alakulására gyakorolt egyik tényező, a tisztelt barátom által felvetett és határozottan eredeti felfogás is számba vehető, illetőleg annak is lehet ebben a kérdésben bizonyos szerepe, de — és ez is olyan dolog, amit minden pénzértékteóriánál nagyon figyelembe kell venni és a legtöbb teoretikus még sem vesz figyelembe — azt hiszem, csak egészséges pénzre vonatkozólag. Mert az elromlott papírpénz értékének kialakulása teljesen más tényezők hatása alatt játszódik le, mint az egészséges pénznek, mint a teljes értékű pénznek az értékalakulása.

Már most, ebből kifolyólag természetesen, miután nem ismerem el ezt az okoskodást a papírpénzérték mikénti alakulására, nem ismerhetem el annak a kibontakozási folyamatra vonatkozó hatását sem, különösen pedig nem ismerhetem el érvül ama tézist illetőleg sem, amelyet felállít tisztelt barátom, hogy tudniillik: adózással egyáltalában nem lehet segíteni a dolgon, mert hiszen az állam az adózással is ilyen beteg pénznek

a tulajdonosává lesz, ilyen beteg pénznek a birtokába fog csak jutni és azt megint azoknak a bizonyos javaknak a tulajdonosai ugyancsak úgy fogják értékelni, mint-eddig is értékelték, úgy, hogy ezzel nem segítünk a dolgon.

Hát, kérem szépen, én teljesen meg fogok elégedni azzal, hogy ha még tisztelt barátom teoriáját el is fogadva, azoknak az értékjavaknak a tulajdonosai ezt az állam által adózás címén bevonandó papírpénzt csak úgy fogják értékelni, mint eddig. Hiszen én azzal teljesen tisztában vagyok és én ezt egészen részletesen ki is fejtettem, azonban a vita szónokai közül erre senki sem helyezett olyan súlyt, mint amilyent szerettem volna, hogy helyezzen, kivéve a mai előadó urat, G ö r ö g urat, hogy t. i. az államháztartás rendezésével egymagában véve csak stabilizálható a pénz értéke, de nem emelhető lényegesen magasabb színvonalra.

Sajnálom, hogy nem domborodott ki a vita folyamán annyira, ahogy én szerettem volna, az, hogy tulajdonképen két dologról van szó: a pénzürték stabilizálásáról és a pénzürtéknek egy esetleges magasabb nivóra való felemeléséről. Az államháztartás rendezésével csak stabilizálhatom a pénzt. G ö r ö g tagtárs úrnak abban is teljesen igaza van, hogy a termelés érdekében ez a fontos. A pénzürtéknek magasabb színvonalra való emelése nem a termelés, hanem a vagyon és a vagyonmegoszlás kérdése. Elsősorban stabilizálni akarom a pénzt és hogy ezt elérjem --- hogy N e u m a n n tisztelt barátomnak általam nem osztott elméletének alapján, az ő szavaival éljek — elérjem, hogy azoknak a bizonyos javaknak a tulajdonosai az államháztartás útján megkapott pénzt, habár nem jobban, de csak úgy értékeljék, mint eddig, ahhoz az kell, hogy az államháztartás rendbe jöjjön.

Mert mi következik, ha ezt nem tesszük meg? Ha nem adózunk, tovább kell a bankóprést igénybe venni és ha tovább vesszük igénybe a bankóprést, akkor akármilyen pénzügyi teória alapján álljunk is, az eredmény az, hogy kevesebb értéke lesz a pénznek, akár a kvantitás-teória alapján állok, akár pedig a legmodernebb vásárlóképességi vagy bármily más különféle teória alapján állok, akár pedig a kombinált teóriák alapján álljak, mindig csak azt fogom látni, hogy a papírpénz értékében mindig csökkenni és csökkenni fog. És éppen ez az, amit meg kell akadályozniunk, aminek a megakadályozása képezi az első lépést a rendezés érdekében.

Éppen ezért azok az igen szép, igen hangzatos és igen tetszetős és ennél fogva nagyon veszedelmes jelszavak és álláspontok, amelyeket M é h e l y tisztelt barátom kifejtett, szintén nem állják meg helyüket. Veszedelmesnek tartom ezeket azért, mert ha körülmények a közéletben, ebben a kérdésben különben is óriási vis inertiaet látok kifejlődni, aminek következtében a társadalomnak, a kormányzatnak és az egész államnak

ciyan renyhése fejlődik ki, ami okozza azt, hogy ennek a nagyon kellemtelen és nagyon nehezen megoldható kérdésnek a megoldását mindinkább és mindinkább el akarják odázni. Már pedig, ha olyan tetszetős és hangzatos gazdasági érvekkel, amely tetszetős és hangzatos gazdasági érvek teljesen megállanak egészséges pénzrendszer mellett, s normális gazdasági viszonyok között, mondom, ha ilyen tetszetős érvekkel, mint aminőkkel M é h e l y tagtársunk érvelt, arra a konkluzióra jut a tudományos szemlélet, hogy hiszen itt nem kell és nem szabad semmit sem tennünk addig, amíg a termelés helyre nem állt és a termelést kell mindenféle eszközzel fokoznunk, amire nézve panaceát csak egyet tud mondani, a külföldi kölcsönöket — amelyekre később visszatérek — akkor kérem szépen ezzel tényleg csak elodázzuk a kérdések megoldását. Pedig, amint ezt már megnyitó előadásomban is mondtam, tényleg ütött a tizenkettedik óra, amikor cselekednünk kell.

Ami most már a külföldi kölcsönt illeti, amivel M é h e l y tagtársunk akarja a kérdést megoldani, én kizártnak tartom, hogy nagyobb mérvű külföldi kölcsönt kaphassunk addig, amíg államháztartásunk rendbehozatala iránt komoly és hathatós erőfeszítéseket nem tettünk. (Ügy van! Ügy van!) És hogyha semmi más okból, akkor egyedül ebből az egy okból kell és szükséges, hogy államháztartásunk egyensúlyának helyrehozatala iránt a legenergikusabb intézkedéseket megtegyük.

E tekintetben nagyon érdekes és azt hiszem, hogy a tisztelt jelenlévők nagy részének figyelmét nem is kerülte ki, az az újabb terv, amely a brüsszeli nemzetközi pénzügyi konferenciát illetőleg állítólag felvetődött. Ez a terv abból áll, hogy a konferencia arra az álláspontra helyezkedjék, hogy nemzetközi kölcsön csak olyan államnak legyen adható, amely folyó államháztartását normális eszközökkel rendben képes tartani. Én őszintén bevallom, hogy nagyon okosnak és nagyon helyesnek tartom ezt az álláspontot. Mert csak így érhető el, hogy az államháztartási deficittek normális eszközökkel mielőbb elenyésztessenek.

Nekem, tisztelt értekezlet, őszintén megvallva, nem sok bizalmam van az egész brüsszeli internacionális valutakonferencián elérhető eredményeket illetőleg, nem sok bizalmam van a valutakérdés egész nemzetközi szabályozását illetőleg. De ha a brüsszeli konferencia nem ér el mást, mint hogy arra az álláspontra helyezkedik, hogy nemzetközi kölcsön nem adható más államnak, mint annak, amelynek államháztartása rendbehozható és rendbe is van hozva, akkor is nézetem szerint a normális gazdasági élet megindulásának, s evvel a békének a lehető legnagyobb szolgálatot teszi e konferencia, mert nemcsak nálunk, hanem Európaszerte mindenütt, Angliát kivéve, látjuk azt az idegenkedést az államháztartás egyensúlyának helyreállítása tekintetében, amely egyensúly helyre-

állítására pedig — ismétlem — nézetem szerint az alfája az egész kérdés megoldásának.

Már most, az előbb említett urak felfogásától eltekintve, különben általánosságban meglehetősen egyértelműleg lett a vita során elfogadva az a nézet, hogy adóztatással kell a dolgon segíteni, természetesen mindig a termelés és fogyasztás egyensúlyának a helyreállítására is törekedve. A nézetek azonban rendkívül divergálók a tekintetben, hogy ezeket az adóztatásokat milyen formán is kell megvalósítanunk.

Én ezt már egy sokkal másodrendűbb kérdésnek tartom. Én kérem az első előadásom folyamán — és erre nem méltóztattak kellő figyelemmel lenni a tisztelt felszólaló urak — azt mondtam és hangsúlyoztam, hogy a fődolognak azt tartom, hogy adóztassuk és hozzuk helyre az államháztartás egyensúlyát, mert akármilyen adót is alkalmazunk, az mindenesetre igazságosabb lesz, mint a papírpénz további kibocsátása. Én a súlyt nem arra helyezem, hogy ilyen vagy olyan adóval segítsünk a dolgon, mert ezt másodlagos kérdésnek tartom, minthogy a meggyőződésem az, hogy a legrosszabb adó is jobb, mint a mai papírpénzkibocsátásban rejlő megadóztatás, tehát én a legrosszabb adót is szívesebben fogadom el, mint a mai helyzet további fenntartását.

Ez az, amire a fősúlyt helyezem. E mellett az a fontos, hogy a kiadós adóztatás gyorsan történjék és hogy tényleg a behozandó adók megfeleljenek a célnak, azaz annak, hogy az államháztartás egyensúlya mielőbb, nem márói holnapra, mert ilyen illúzióban egyikünk sem ringathatja magát, helyreállíttassék, illetőleg a helyreállításra nézve a garanciák megadassanak.

Ezért van, hogy felszólalásomban én a takarékoság kérdését sem említettem. Én a dolognak a principiális részére fektettem a fősúlyt, szóval annak az igazolására és bizonyítására, hogy adóznunk lehet és adóznunk kell és ezután csak példaképen soroltam fel, hogy milyen adók azok, amelyekkel — nézetem szerint — a célt gyorsan el lehet érni. De természetes, hogy az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében a takarékoság is megszívlelendő és e tekintetben örömet csatlakozom a *Wekerle* öexcellenciája által elmondottakhoz. Csak ehhez megint azt a megjegyzést fűzöm hozzá, hogy az erélyes és céltudatos adóztatással nem szabad várni addig, míg a *Wekerle* öexcellenciája által olyan plasztikusan megokolt terv, amely szerint az ország egész szervezetét rekonstruálni akarjuk, el nem készül. Mert ez esetleg évtizedekig is eltarthat, adóztatni pedig mindjárt kell és csak ezzel párhuzamosan kell minden egyéb intézkedést megtenni. Először takarékosággal, ahol lehet, az állami bevételek fokozásával, amennyire kell, mintegy egy momentán intézkedésekkel kell rendezni az államháztartást, s csak

másodsorban lehet olyan szerves intézkedéseket foganatosítanunk, amely szerves intézkedések idővel fogják éreztetni kedvező hatásukat.

Én tehát — ismétlen — azt, hogy milyen adókat szedjen az állam, másodrangú kérdésnek tartom. Minden adót igazságosabbnak tartok, különösen a mai időben, mint azt, a mit a papírpénzgazdálkodás rejt magában. A mai időben, amikor a pénz értéke annyira bizonytalan és amikor a jövedelem- és a vagyonmegoszlás tekintetében olyan nagy revolúciók és evolúciók idejét éljük, amikor a termelést is egészen újra kell felépíteni, amikor az egész gazdasági életet újból kell megteremteni, akkor az adó áthárítása természetesen még sokkal nagyobb szerepet játszik, mint aminő szerepet bármikor játszott, bár tudjuk azt, hogy ez mindig igen nagy volt, és hogy tulajdonképpen nagyon kevés az az adó, amely tényleg úgy oszlik meg, ahogy azt a törvényhozás tervezte, ahogy azt a tudósok, akik azt a törvényjavaslatot csinálták, vagy pedig a törvényhozók, akik a törvényt megnevezték, kiszámították.

Ez az adóáthárítás, amely mindig nagy szerepet játszik, de amely a maihoz hasonló, bizonytalan és átmeneti jelleggel bíró gazdasági életben még sokkal nagyobb szerepet játszik, mint bármikor máskor, indokolja azt, hogy ne túlságosan törjük a fejünket azon, hogy a jövő adóztatás ilyen vagy olyan legyen, mert mindegyik adónak a terhe egészen másképpen fog megoszlani, mint ahogy azt mi ma gondoljuk és ezért a fődolog az, hogy minél előbb és kiadósan, de végre adóztassunk.

Éppen a kiadós adóztatás érdekében nem tartom megvalósíthatónak Éber tisztelt barátom álláspontját, amely e mellett igen veszedelmes, mert tetszetős, de a cél elérését nem biztosítja. Ő ugyanis azt mondja, — teoretikus szempontból teljesen helyes alapokon — hogy minden adót végeredményében a jövedelem visel, tehát ne csináljunk semmi más adót, mint jövedelemadót, mellőzzük az igazságtalan forgalmi adókat, az antiszociális lakásadót és a fogyasztási adókat, az antiökonómikus luxusadókat, szóval aki azt mondja, hogy ne csináljunk sem ilyen, sem olyan adót, csupán jövedelemadót és azt vessük jól ki, mert ez a legigazságosabb, a legszociálisabb adó, amelynek hozadékából fedezni fogjuk tudni az egész államháztartást.

Hát tisztelt barátom, én volnék az az ember, aki legjobban örülne, ha Magyarországon az adómorál olyan állapotban volna, hogy egyetlen jövedelemadóval az államháztartás mai horribilis szükségleteit fedezni tudnók. Nálunk az adómorál mindig nagyon rossz volt, de még ha a háború előtt kitünő is lett volna, azóta a közerkölcsök minden tekintetben oly sülyedést mutatnak, hogy a háború előtti legideálisabb adómorált is megrontották volna. Úgy, hogy csak utópia lehet az, hogy ma egyetlen egy jövedelemadóval, amely a magasabb rétegekben a negyven, de

talán a hatvan százalékon felül kellene, hogy menjen, lehetséges legyen az államháztartás egyensúlyát helyreállítani. Olyan pregraválása volna egy ilyen adórendszer a tisztességes adózóknak a tisztességtelen adózókkal szemben, hogy akármennyire áll in teória az a tézis, hogy ez a legszociálisabb, a legigazságosabb és leggazdaságosabb adó, azáltal, hogy ez tényleg olyan adó volna, amelyet teljes mértékben fizetne a tisztességes ember és esetleg abszolúte nem fizetne a tisztességtelen ember, ez az adó a legantiszociálisabb és a legigazságtalanabb adóvá válna. (Úgy van! Úgy van! Taps.)

Éppen ezért, őszintén megvallva, nagyon csodálkozom, hogy Éber tisztelt barátomnak ez a véleménye, s ezt csak azzal tudom magyarázni, hogy ő maga is mondta, hogy ezzel a kérdéssel csak in teória foglalkozott és az adóadminisztrációnak sok-sok labirintusát nem ismeri.

Éber Antal: Szenvedőleg igen. (Derűtség.)

Teleszky János: Szenvedőleg is, úgy látszik, hogy nagyon kevésbé ismerheti csak.

De még jobban csodálkozom, hogyha nem is ilyen nagy mértékben, de mégis nagy mértékben hasonló álláspontra helyezkedett Exner államtitkár úr is, aki pedig az egyenesadó adminisztrációjában töltötte idejének legnagyobb részét és aki nálamnál sokkal jobban ismeri ennek az adminisztrációnak igen-igen sok nehézségeit. Ő kétségtelenül már óvatosabb és kisebb mértékkel méri az igazságot és a szociális adóztatást, mint Éber tisztelt barátom, azonban még mindig azon az alapon áll, hogy a legközelebb, a jövő évben behozandó gyökeres adóreformnál, a mi egyenesadóinknál szakítani kell egész eddigi hozadéki adórendszerünkkel és az egész összeget, amit a mai viszonyok között egyenesadóban kell, hogy beszedjünk, tisztán a jövedelem és a kiegészítő vagyonszórtadó útján, továbbá az ezeket megint kiegészítő újabbkori találmányok útján — ezekre nézve nézetem elmondom majd — a vagyonszórtadói, a jövedelemnövekedési és az Aufwandsteuer révén teremtsük elő. Ezen nagyon csodálkozom, mert hiszen mindannyian ismerjük a jövedelemadó statisztikájának az eredményét. Azt képzelni, hogy máról holnapra lehetséges nálunk az adóalapot képező jövedelemnek olyan messzemenő közelebb hozása a valóságos élethez, mint aminő szükséges volna ahhoz, hogy az Exner-féle tervet megvalósíthassuk, utópia, aminek a megvalósítását kizártnak tartom. Kizártnak tartanám még akkor is, ha az adóteher emeléséről egyáltalában nem lenne szó. Ha nem lett volna háború és az államháztartás szükségletei a régié maradtak volna, még akkor sem mernék vállalkozni arra, hogy akkor, amikor mindössze 1915-ben egy nagyon félénk kísérlettel lett nálunk a jövedelemadó meg-

honosítva, a húszezer koronán felüli jövedelmek tekintetében, hogy akkor már 1921-ben át merjünk térni az egyenesadók terén a kizárólagos jövedelemadóra és az azt kiegészítő vagyoadóra. Mondom, még akkor sem találnám lehetségesnek pusztán a jövedelem- és vagyoadóra való áttérést, ha az állam szükségletei nem emelkedtek volna, de egyenszen könnyelműségnek tartanék egy ilyen kísérletet ma, amikor az állam megnövekedett szükségleteire való tekintettel igen magas adótételeket kellene alkalmazni.

Tisztelt társaság! Egy olyan államban, ahol még a legközelebbi múltban is folytonosan hallottuk általánosságban mindenkitől, hogy micsoda erkölcstelenség az állam részéről az, hogy ő maga készíti az adózókat, hogy ne legyenek tisztességesek azáltal, hogy tizszázalékos kereseti adót statuál, mondom, egy ilyen államban hogy képzelhető el, hogy kizárólag a jövedelem- és a kiegészítő vagyoadó útján, melyeknek nem tizszázalékos, de ennél jóval magasabb adókulcsokkal kellene dolgozniok, igazságos és kiadós adóztatást lehessen keresztülvinni. Erre csak évek múlva kerülhet a sor.

Én azonban nem tartom egyáltalában alkalmasnak az időt most arra, hogy gyökeres adóreformot csináljunk. Amit tisztelt barátom a mai egyenes adórendszerünknek toldozott-foldozott volta és az elméleti és gyakorlati szempontból is ellene fennforgó kifogások tekintetében felhozott, azt én mind elismerem, azonban akkor, amikor egy olyan átalakulás előtt áll a közgazdasági élet, mint ma és nemcsak a közgazdasági élet, de a pénz értéke is, ami tulajdonképen az egész közgazdasági életet uralja és irányítja, egészen bizonytalan, akkor itt most egyáltalán nincs itt az ideje annak, hogy gyökeres reformot csináljunk. A gyökeres reformot akkorára kell halasztani, akkorára kell előkészíteni és alkalmas időben tényleg keresztülvinni, amikorra gazdasági életünk már bizonyos fokig valóban konszolidálódott, és amikor tényleg már átfogó tervet készíthetünk. Addig, sajnos, toldozással és foldozással kell élnünk, amelyek mellett minél több jövedelmet tudunk biztosítani az államnak.

És én itt nem oszthatom É b e r tisztelt barátomnak azt az álláspontját, hogy minél nagyobb az adóteher, azt annál 'szocialisabban, annál igazságosabban kell megosztanunk. Tudniillik igaz, ez így kellene, hogy legyen, de a gyakorlati életben éppen megfordítva van, és ez az, amit a multkor mondtam, és nem azok a szavak, amiket E x n e r tisztelt barátom egy ujságcikkéből felolvasott és amik nem az én szavaim voltak s amik csak azt tüntetik fel, hogy értelmezte az illető cikkíró úr az én szavaimat. Én elismerem, kívánatos volna, hogy minél nagyobb az adóteher, annál szociálisabb, annál igazságosabb és tetszetősebb módon legyen az elosztva, de a gyakorlat és a történelem éppen az ellenkezőjét

mutatja ennek. Azt mondtam a multkor — és ezt állok és e tekintetben meg vagyok győződve, hogy nemcsak nálunk, de mindenütt nekem fognak igazat adni a tények, — hogy minél nagyobb az adóteher, amely elosztandó és minél kisebb a nemzeti jövedelem, amely ezt az adóterhet viselni kénytelen, annál inkább kénytelen az állam a modern tudomány által szankcionált és igazságosnak jelzett szociális adórendszerrel eltérő és a külső ismérvek alapján való adóztatáshoz nyúlni.

Erre példa látható a külföldön. És hivatkoztam már a multkor arra, hogy Németország behozta a szénadót, behozta az általános forgalmi adót. De méltóztassanak megnézni az ideai állami budgetjét Angliának, ahol horribilis mértékben emeltettek az összes fogyasztási adók. Mert igenis kérem, minél nagyobb az adóteher, annál inkább kénytelen az állam ezeket az adókat is igénybe venni, mivel az úgynevezett szociális alapokon nyugvó adóztatás nem fog az államnak megfelelő bevételt nyújtani. Természetes dolog, hogy a szociális alapokon nyugvó adóztatásra, amennyire csak lehet, törekedni kell és hogy különösen a jövő adórendszerében a jövedelmi és vagyonadónak igen nagy szerep biztosítandó. Ezt én is vallom és én is mondom, csak hogy abból nem lehet ez idő szerint annyi jövedelmet kisajtolni, mint amennyire az államnak szüksége van és ennél fogva egyéb külső ismérvek alapján való megadóztatáshoz is folyamodnunk kell.

És tekintettel arra, hogy ezt is félreértették, méltóztassanak megengedni, hogy a detailokra is kitérjek és egy pár szót az általam javasolt lakásadóra is vesztegessenek. Én nem azt mondtam, hogy a háziúr emelje a bért és azt az állam vegye el, én a házbéremelést nem engedném meg, csak annyiban, amennyiben a házfenntartási költségek növekedése folytán feltétlenül szükséges. Mert ha a háziúr jövedelme nem is lesz nagyobb, mint a békében volt, még mindig jobban jár a háztulajdonos, mint a koronajáradéktulajdonos, mert míg a házak értéke emelkedett, a koronajáradéké nem emelkedett. (Igaz! Úgy van!) De másrészt, miután tényleg a lakbéréknél korántsem érvényesül az a drágaság, amely minden egyéb cikkekben érvényesült, viszont a majdan épülő új házakban feltétlenül nagyobb béreket fognak kelleni megengedni, én itt látok igen nagy alapot az adóztatásra, amelyet az állam progresszive kihasználhatna, úgy, hogy már meglévő házakban a lakbéréknek a nagyobb lakásoknál a többszörösét is beszedve, mint adót, ezáltal igen nagy bevételeket biztosítana magának. Ezt a felfogást a tisztelt felszólaló uraknak egy nagy része antiszociálisnak és többek közt Éber tisztelt barátom is annak mondta. Nos, én biztosíthatom őt, hogy ebből az egy adónemből sokkal többet tudunk behozni, mint amit akármilyen adókulcs mellett más adónál lehet hozni, mert nem külső ismérveken nyugvó adóknál rendszerint úgy

áll a dolog, hogy minél nagyobb fokra emelem az adókulcsot, az eredmény aránylag annál rosszabb lesz, — és itt éppen a jövedelemadóra gondolok. Akármilyen pénzügyi tudós és pénzügyi szakember ebben az országban a jövedelemadóból nem tud kihozni annyit a legközelebbi jövőben, mint amennyit ebből a nemzeti jövedelem alapján ki lehetne hozni. Nem mondom, hogy akkor, amikor a jövedelemadókiivetési rendszerünk fokozatosan ki lesz építve, hogy ez akkor is fenn fog állani; de ehhez idő kell.

Ezt az általam javasolt lakásadót lehetetlennek, igazságtalannak, antiszociálisnak és én nem tudom még minek tetszenek találni! És dacára mindennek, abban a közvélemény teljesen megnyugodott, hogy a kormány kibocsátott egy rövid rendeletet, hogy a háziúr emelheti bármely lakásbérnek az árát harminc százalékkal és e mellett a boltoknak és a négyezer koronán felüli lakásoknak a bérét tetszés szerinti mértékben emelhesse. Mondom, a közvélemény ezt a rendeletet egészen nyugodtan fogadta, sőt egészen jogosnak és természetesnek tartja ezt a közvéleménynek egy jelentékeny része, tudniillik azok, akiknek négyezer koronán aluli lakásuk van. De hogy ezt az ellentétet valahogyan mégis meg tudjam magyarázni magamnak, csak arra tudok gondolni, hogy amikor én itt ezt a lakásadót proponáltam és amikor valóságos hideg borzadás futott erre végig az egész értekezleten, akkor úgy látszik, nagyon sok nagy lakástulajdonos volt jelen. (Derűltség.) Csak ez válthatta ki tervem helytelenítését s nem az, hogy itt egy olyan adóról van szó, amely a mai viszonyok közt nem indokolt. Ha nem tudunk kellő önmegtagadással erélyes adóztatáshoz nyúlni s e helyett csak tetszetős jelszavaknak fogunk hódolni, akkor államháztartásunkat sohasem fogjuk tudni rendbehozni.

És az amit itt elmondottam, áll a luxusadókra is. Méhelyi tisztelt tagtársunk szerint még a paraszt luxusát is elő kell segíteni. Kérem, ebben is van igazság, mint ahogy majdnem mindenben van igazság is, de éppen az a baj és az a veszedelmes, hogy csak egy rész igazság van ebben és nem az egész az. Kétségtelen, hogy a mai nagy közgazdasági bajok egyike az, hogy nincs meg a pénz közforgalma. A parasztságnál megreked a pénz. Csakhogy ne feledjük, hogy ez nem ok, hanem okozat. És kétségtelen az is, hogy igyekeznünk kell bizonyos fokig, akár a parasztság luxusának az előmozdításával is, az ott megrekedve lévő pénzt megmozdítani. De ha analizálni méltóztatnak a fényűzés kérdését és különösen a mai viszonyok és a mostani gazdasági helyzet figyelembevételével méltóztatnak analizálni a dolgot és a legvérmesebbeknek is méltóztatnak lenni a magyar ipar jelentősége és lehetősége tekintetében, ha számításba fogják venni, hogy a luxuscikkek előállításával kik foglalkoznak, — beleértve a parasztság luxusát is —, hogy a magyar fényűzés

tárgyait képező cikkekből mennyi a belföldi és mennyi a külföldi munka eredménye, a belföldi és a külföldi tőkének mennyi hozadéka rejlik ezekben, akkor méltóztatnak látni azt, hogy Magyarországon mindig a fényűzés volt az egyik csatorna, amely ennek az országnak az életerejét mintegy állandó drainage kivitte a külföldre. Mindig ez volt a helyzet és fokozatban ez ma, amikor a gyáraink tényleg egyáltalában foglalkoztatva nincsenek. Ma kérem, eltekintve a szociális szemponttól, tisztán gazdasági szempontból sem pártolható a luxus, szociális szempontból pedig épen nem tarthatom megengedhetőnek, hogy luxust üzzenek egyesek akkor, amikor a nemzet zöme, a középosztály legértékesebb tagjai, a teljes nyomor előtt állanak. (Úgy van! Úgy van!) Mondom, első sorban szociális és erkölcsi szempontból nem tartom helyesnek ma a luxust, de azt a legnagyobb mértékben antiökonómikusnak is tartom azért, mert a luxuscikkeket a külföldről kell behoznunk akkor, amikor nekünk külföldről első sorban elsőrendű életszükségleti cikkeket, de talán még azt sem annyira, mint nyersanyagokat és a termelésre szánt jószágokat és tőkéket kell behoznunk. (Helyeslés és taps.) Nekünk örülnünk kell, ha annyi külföldi hitelt tudunk kapni, hogy ezekből a nyersanyagokból és a gazdaságunk helyreállítására szükséges eszközökből a legszükségesebbeket és a legkisebb mértékre redukált szükségleteinknek megfelelő mennyiséget be tudjuk hozni.

Éppen ezért én a mai viszonyok között a luxusadók behozatalát igenis indokoltnak tartom és ne is méltóztatassanak azt hinni, hogy ez nem fog sokat hozni. Kérem, ne utánozzuk azokat az elöregedett vidéki doktorokat, akik tudják, hogy a betegnek milyen szert kell előírni, azonban a dozirozástól megijednek és félnek olyan mennyiségű chinint, aspirint előírni, mint amennyi a betegséget tényleg meggyógyítaná vagy kellően hatna. Ők előírnak egy olyan kis dózist, amelynek nem lehet meg a kellő hatása és hogy saját lelkiismeretüket megnyugtassák, hát még a receptbe mindenféle apró sallangokat biggyesztenek oda, hogy jó hosszú legyen a recept. Ezzel betegséget gyógyítani nem lehet és így eredményhez nem jutunk. Csak erélyes intézkedésekkel: kellő mennyiségű dozirozásával az orvosságnak fogjuk tudni a betegséget leküzdeni.

Nagyon sajnálom, hogy olyan röviden siklottak át az összes szónok urak az általam megpendített életmódadón, nagyon sajnálom pedig azért, mert magam is megjegyeztem, hogy ez egy olyan kérdés, amelynek a vita során kellene megérlelődni és amely felett hosszan kellene gondolkozni. Éppen a mi viszonyaink között, ahol a jövedelemadóval részben a közönségben rejlő hibáknál, részben az adminisztráció hiányosságánál fogva nem érhetjük el azokat az eredményeket és nem dolgozhatunk sikeresen olyan magas percentekkel, mint a külföldi államok, az egyetlen egy

remédium az volna, ha sikerülne olyan adót konstruálnunk, amely parallel volna a jövedelmi adóval, de nem a jövedelmet magát, hanem az életmódot fogná meg külső ismérvek alapján s ebből konstruálná meg az elfogyasztott javak mennyiségét és ezen az alapon progresszive terhelné az adózót. Kérem, ez nem új idea, csupán elfelejtett idea. Ezt a tizenkilencedik század ötvenes-hatvanas éveiben egy kevésbé ismert közgazdász: Pfeiffer, sőt maga Wagner Adolf is elismeri, hogy ennek az adónak, ha technikailag megvalósítható lenne, bizonyos előnyei volnának a jövedelemadó s a fogyasztási adókkal szemben.

Amit a németek most csinálnak, az bár helyes, nem felel meg az én tervemnek. Az Aufwandsteuerre gondolok itten. Engem nem elégít ki az, amit a német konstruál, hogy tudniillik ő a jövedelemnek azt a részét, amely tényleg el lesz fogyasztva, nagyobb mértékben adóztatja meg, mint azt a részét, amely tőkésítve lesz. Ez nem elégít ki, mert én éppen azokat akarom az életmódadóval nagy mértékben sújtani, akiket a jövedelemadóval nem tudtam megfogni, akik a jövedelmüket nem vallották be tisztességesen.

A német rendszer a bajt némileg csak fokozza. Mondjuk, van két ember, mind a kettőnek egy és ugyanazon jövedelme van, az egyik jövedelmét a jövedelemadóban teljesen megfogtam, a másikat pedig csak húsz vagy harminc százalék erejéig. Ha én ezen jövedelemadóvallomás és jövedelemadókivetés alapján a jövedelemnek azt a részét, amely el lett költve, külön adóztatnám is meg, ezáltal nem szüntettem meg a jövedelem helytelen megállapításából eredő diszparitást, sőt azt esetleg növelném. Ezért engemet a német Aufwandsteuer nem elégít ki. De helyes a német Aufwandsteuer abból a szempontból, hogy jutalmazza a takarékoságot és megfontolandónak tartom, hogy mi is ne kövessük-e a német példát. Különösen ha nem sikerül az én értelmemben vett életmódadó problémáját megoldanunk. Ez azonban egészen más lapra tartozik, mint az általam megpendített életmódadó eszméje. Az, hogy a jövedelemadó úgy építtessék ki, hogy az elfogyasztott jövedelmet nagyobb adóval sújtsuk, mint az el nem fogyasztottat, határozottan tökéletesítés bizonyos irányban és különösen a mi közgazdasági és társadalmi viszonyaink között ennek mindenesetre meg van a létjogosultsága. Azonkívül vallja Exner, én azonban éppen az ellenkező nézeten vagyok, hogy a németektől a vagyonszaporulati és jövedelemszaporulati adókat is át kell vennünk. Amennyire logikusnak és ökonomikusnak tartom az Aufwandsteuert az elmondott okból, annyira illogikusnak és antiökonomikusnak és különösen a mai viszonyok között feltétlenül kerülendőnek tartom ezt a másik két adót. Ez tudniillik annyit jelent, hogy az állam sújtja azt, akinek a vagyona szaporodik, akinek a jövedelme emelkedik, holott

nekünk éppen arra kell törekednünk, hogy az emberek minél nagyobb jövedelmet produkáljanak s a jövedelmet ne fogyasszák el, mert csak így leszünk képesek a többtermelésre, vagyis szükséges, hogy vagyonszaporulat produkáltassék és állandóan fenn is tartassék. Már most az, hogy a vagyonszaporulat és a jövedelemtöbblet is megadóztassék, nyilvánvalóan igen antiökonómikus és különösen a jövedelemtöbblet megadóztatása szociális szempontból sem állja meg a helyét.

Ebből is méltóztatnak látni, hogy mennyire igazam van nekem, hogy minél jobban nő az adóteher, annál inkább kénytelen szakítani az állam a szociális és hasonló elvekkel az adóztatás terén. A németek, akik olyan meggondolt emberek, egyrészt nagyobb adóval sujtják a jövedelemnek azt a részét, amely el lesz fogyasztva, másrészt nagyobb adóval sujtják a vagyonszaporulatot, tehát azt a vagyont, amely abból a jövedelemből keletkezik, amely nem lett elfogyasztva. Kérem: van ennek értelme? Van-e ennek más célja, mint tisztán fiskális célja? Ők egyszerűen többet akarnak bevenni, viszont nem akarják bevallani, hogy olyan nagy tételekkel dolgoznak a jövedelemadóban, s ezért nyulnak ilyen mesterként eszközökhöz. Ha méltóztatnak analizálni az egyes államok adótörvényhozásának a komplexumát, akkor mindenütt rá fognak jönni arra, hogy az államok szociális és ökonómikus intézkedésekkel nem tudják beszédni azokat a nagy összegeket, amelyekre most szükségük van. A mi viszonyaink között a mi különben is renyhe közgazdasági életünkre, a mi renyhe társadalmunkra nagyon rosszul és nem serkentőleg, hanem ernyesztőleg hatna ez a két adónem. Én tehát óva intek mindenkit a jövedelemtöbbleti és a vagyonszaporulati adó behozatalától. (Helyeslés.)

Ezzel be is fejeztem volna az elhangzott vita során az adózásra vonatkozólag felmerült kérdések áttekintését és áttérhetek a kérdés más részleteire. Én magam is úgy állítottam fel a tézist, amint ezt ma G ö r ö g tagtárs úr is rekapitulálta és ismételte, hogy tudniillik: más kérdés a pénzkérdés stabilizálása és más kérdés a pénz értékének magasabb színvonalra való emelése.

Én nagyon sajnálom, hogy ezzel így külön nem foglalkoztak az egyes felszólaló urak, pedig ez is nagyon fontos dolog lett volna és ennek a figyelmen kívül hagyása is sok zavart visz bele ebbe a kérdésbe. Nagyon sajnálom, hogy a vita összes szónokai közül G ö r ö g tagtárs uron kívül senki nem szögezte le ezt az álláspontot. Bizonyos fókig senki sem foglalta össze ezt a tézist így, bizonyos fókig összekavarták ezt a két kérdést, ami bizony semmi esetre sem vált az eszmék tisztázásának előnyére.

Ez két egymástól teljesen különálló dolog, már t. i. ami a kérdés teoretikus kezelését illeti, mert a gyakorlati megoldás tekintetében termé-

szetesen a kérdésnek e két része összekapcsolódik, s összekapcsoltan kezelendők is, ha a teoretikus vizsgálat szempontjából külön is kell azokkal foglalkozni. Most a második kérdéssel, a pénz értékének magasabb színvonalra való emelésével óhajtók foglalkozni, ami tulajdonképpen nem is az állam és az állampolgár közötti viszony kérdése, hanem az állampolgárok különböző osztályai és rétegei közötti viszony kérdése. Ez a kérdés nagy óvatossággal és nagy körültekintéssel kezelendő és itt mindenestre a teoretikus elveken felül mindenkinek, aki ezzel a kérdéssel foglalkozik, annak a legmesszebbmenő társadalmi kihatásaira is tekintettel kell lennie.

A célkitűzés tekintetében is a legkülönbözőbb álláspontokat foglalták cí a vita folyamán. A legmesszebbmenő álláspontja W i c k e n b u r g tisztelt barátomnak volt, aki a klasszikus közgazdasági tudomány alapján állva követelte a pénz értékének a régi, 105 centimeos nivóra való fel-emelését. Ezt ő nagyon érdekes és sokrészt helytálló, vagy helytállóknak látszó érvekkel igyekszik elénk tárni. Nagyon sajnálom, hogy ő tisztán valutapolitikai, tehát tisztán pénzügyi, technikai szempontból — hogy úgy fejezzem ki magamat — foglalkozott ezzel a kérdéssel, amely pedig — amint azt előbb jeleztem — elsősorban és különösen társadalmi probléma.

Valutapolitikai szempontból ő neki igaza lehet abban, hogy feltéve az államháztartás egyensúlyának helyreállítását, ahol bizonyos szempontból nehézségeket támaszt a 105 centimes-os valuta, más szempontból pedig könnyít, — tehát lehet azt mondani, hogy a dolog kiegyenlítődik, — a szükséges gazdasági és pénzügyi erőkifejtés szempontjából nem nagy különbség van, aszerint, hogy 105 centimes-ra, vagy harminc-negyven centimesra óhajtom felemelni a korona színvonalát.

E tekintetben neki teljesen igaza lehet tisztán valutapolitikai és pénzügyi szempontból, ha amint ő hiszi, de amit én kétségbevonok, megfelelő összegű külföldi kölcsönt kaphatnánk. De még itt is tekintetbe jön e kölcsönök kamatterhének a fizetési mérlegre gyakorolt kedvezőtlen befolyása. De mellőzve a kérdés e részének megvitatását, óriási a különbség a társadalomra gyakorolt hatás szempontjából és különösen abban a tekintetben, hogy figyelembe véve az adott társadalmi helyzetet, úgy, amint az ma van és úgy, amint a háború folyamán és részben a pénzérték megromlása következtében kialakult, vajjon — újra mondom — ebben a társadalmi helyzetben lehetséges és helyes-e előidézni azt a nagy eltolódást, amely nagy eltolódást jelentene a vagyon és a jövedelem mikénti megoszlásában a 105 centimes-os koronára való visszatérés és hogy vajjon a 105 centimes-os koronának célkitűzésével nem veszélyeztetjük-e azt, hogy még a harminc-negyven centimes-os koronát sem fogjuk tudni elérni.

Emellett úgy látom, tisztelt barátom kellő súlyt nem helyez arra, hogy egy 105 centimes-os koronára való felfejlesztése valutánknak — ami máról holnapra még sem igen menne, mert hiszen bizonyos külföldi kölcsönöket tételez ez fel, amit egyszerre olyan nagy mértékben nem kaphatnánk — újabb gazdasági bajokkal járna, mert hosszú időt venne igénybe és ez a hosszú idő olyan bizonytalanságot teremtene, amely gazdasági produkciónk fejlődését lényegesen veszélyeztetné.

J a n k o v i c h B é l a barátom szintén a 105 centime-os korona alapján áll, aki azután pláne azt az álláspontot foglalja el, hogy: vagy hagyom a koronát azon a nivón, amelyen ma van, vagy pedig 105 centimesra emelem fel; s egy középútnak, a harminc-negyven centimes-os koronának, mint félrendszerabálynak, előtte nincs értéke.

Az életben nagyon sokszor vagyunk kénytelenek félrendszerabályokat csinálni, különösen akkor, amikor arról van szó, hogy bizonyos ellentétes érdekeknek kompromisszum alapján való kiegyenlítését vigyük keresztül. És én éppen ezért bizom a kérdésnek az általam jelzett alapon való megoldásában és nagyon örülök, hogy e tekintetben teljesen egy nézetem vagyok **W e k e r l e** őexcellenciájával, aki szintén azon az állásponton van, hogy egy, a mai és a 105 centimes közötti középúton fog kelleni a koronánk stabilizálására törekednünk. Én ebben látom egy tisztességes kompromisszumnak, egy helyes megegyezésnek az alapját, egyrészt az obligációtulajdonosok, másrészt pedig a reális vagyontulajdonosok között.

É b e r tisztelt barátom ettől szintén idegenkedik. Ő azt mondta az előadása folyamán, hogy „idővel“ a 105 centimes-ra is felmehetünk. Nos, ennyi koncessziót egyelőre én is tehetek a 105 centimesnak. (Derűtség.)

Éber Antal: Ugyanannyira, mint a harminc centimes-nak, már tudniillik koncesszió dolgában.

Teleszky János: És miért?

Éber Antal: Mert ugyanolyan távol vagyunk ettől is, mint a másiktól. (Derűtség.)

Teleszky János: Nem látom szükségesnek, amint már multkori felszólalásomban mondtam és ebben térek el **W e k e r l e** őexcellenciájától, hogy már most döntsünk afelett, hogy ha a 30—40 centimes-os koronát elértük, azt dekretáljuk-e vagy sem, de különösen nem volna nézetem szerint indokolt, hogy ezt dekretáljuk, mielőtt a koronánk ezt a színvonalát tényleg elérte. Meg vagyok győződve, hogy mihelyt túlhető nivóra emelkedett a koronánk, akkor a közvélemény kívánni fogja az új pénzlábdekretálást, mert a hosszú lejáratú kölcsönöknek a felvételét rendkívül megnehezíti, sőt lehetetlenné teszi jóformán, ha az a Damokles-

kard lebeg felettük, hogy ezt a hosszú lejáratú kölcsönt esetleg 105 centimes-os koronában fog kelleni visszafizetni. A földbirtokreform finanszírozása körüli kérdések és más nehézségek is ezzel a problémával vannak összefüggésben.

Már most örömmel konstátálom, hogy azt az álláspontot, hogy a mai nivón hagyjuk és legfeljebb névleg emeljük fel az értéket egy tisztán finánctechnikai devalvációval, ami semmit sem jelent, a mai napig a felszólalók egyike sem foglalta el. A legnagyobb meglepetésemre ma G ö r ö g tagtárs úr ép emellett tört lándzsát. Őszintén megvallom, hogy érvei egyáltalán nem győztek meg arról, hogy ez az álláspont helyes volna. Nézetem szerint mindenesetre feljebb kell vinni a mai korona értékét, az állam ezzel tartozik hitelezőinek, az egyes reális vagyonok tulajdonosai ezzel a lojalitással tartoznak az obligációtulajdonosokkal szemben. És ha a devalvációt kikapcsoltuk — és én a magam részéről ezzel már végeztem a felszólalásom elején előadottakkal és remélem, hogy hamar végez vele a magyar közvélemény is, — mondom, ha a devalvációt kikapcsoljuk, akkor a pénzürték emelésének csak két módja áll fenn: vagy a természetes út, amelyet W i c k e n b u r g M á r k tisztelt barátom kíván, vagy az egyszeri nagy vagyonadó.

A természetes útat én túlhosszú folyamatnak tartom és erre rámutattam már a multkor, félek az antanttól is, hogy e tekintetben nehézségeket fog támasztani, mert hiszen az a természetes út állandó költségvetési és termelési feleslegeket igényel. Ezekre pedig az antánt nagyon könnyen és nagyon valószínűen rátenné a kezét. De azonkívül a közgazdasági életre gyakorolt kedvezőtlen hatása folytán sem tartom helyesnek, hogy természetes úton, fokozatosan igyekezzünk feljavítani a korona értékét, s ezért az én nézetem szerint csupán az egyszeri vagyonaóó az az eszköz, amivel a valutát egy bizonyos színvonalra felemelhetjük és cura posterior-ként vélem kezelhetőnek azt a kérdést, vajjon véglegesen megmaradjunk-e ezen a színvonalon, vagy törekedjünk-e további emelésre.

Nagyon örülök, hogy e tekintetben szintén konstátálhatom, hogy a felszólalók túlnyomó része az egyszeri vagyonadó mellett volt. Határozottan melléte volt W e k e r l e őexcellenciája, kisebb mértékben, mint én akarnám, E b e r, de azért mégis ő is ajánlotta. Az egyszeri nagy vagyonadó hívének vallotta magát E x n e r e n kívül A j t a y tagtársunk is, akinek fejtegetéseivel nagyban és egészében mindenben egyetértek és azt hiszem, az ő álláspontja áll a legközelebb az enyémhez. De ezen az állásponton volt ma G ö r ö g tagtárs úr is, őszintén megvallva, nagy meglepetésemre, azzal az indokolással azonban, hogy ő ezt az egyszeri vagyonadót nem a pénzürték felemelésére, hanem az államháztartás

egyensúlyának helyreállítására akarja fordítani, amit én nagyon helytelen célnak tartanék.

Én az egyszeri vagyoadót megengedhetőnek csak akkor és csak azért tartom, hogy ezáltal azok a terhek, amelyek a papirpénz kibocsátásának a vagyoadó természetével bíró jellegéből következnek és amelyek a vagyonmegosztásnál idéztek elő egy nagyon igazságtalan eltolódást, lehetőleg egyenletesen és igazságosan osztassanak meg az összes vagyontulajdonosok között. Ez az egyetlen ok, amiért én az egyszeri vagyoadót indokoltnak és helyesnek tartom, bár sajnos, kétségtelen, hogy a bekövetkezett igazságtalan eltolódások egy része már sehogy sem tehető jóvá.

A vagyoadó ellen határozottan — ha nem csalódom — csak Lakatos tisztelt tagtárs úr és Méhely szólaltak fel és úgy gondolom Neumann tisztelt barátom is említette, hogy veszedelmesnek tartja, mert a gazdasági életet fogja nagyon sújtani.

Neumann Károly: Csak utólag és privátim említettem neked. (Derűltség.)

Teleszky János: Ami Lakatos úr felszólalását illeti, ő közölte az előadása folyamán, hogy minő premisszákból indul ki. Azt mondta, hogy kapitalisztikus alapon áll és ebből következik, hogy az egyszeri vagyoadó ellen foglal állást, mert — szerinte — kapitalisztikus alapon a nagy vagyoadó mellett állást foglalni nem lehet.

Hát én azt hiszem, hogy abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy mindazoknak a felszólalóknak nevében is, akik itt az egyszeri vagyoadó mellett szólaltak fel, egyhangúlag kijelenthetem, hogy: mindannyian kapitalisztikus alapon állunk és dacára ennek, mindannyian az egyszeri vagyoadó hivei vagyunk, sőt tovább megyek és ezt már csak a magam nevében nyilatkoztatom ki, de azt hiszem, hogy tisztelt barátaim is azonosítani fogják magukat velem, éppen azért, mert kapitalisztikus alapon állok, vagyok hiva az egyszeri vagyoadónak és nem tartom megengedhetőnek a vagyonekhozást egyetlen egy módon és egyetlen egy személlyel szemben sem.

Mert, kérem, ott azután határ nincsen. Ott quod uni justum, alteri aequum. Ha igazságos ez azzal szemben, akinek bankóban, vagy pláne hadikölcsönben van a vagyona, akkor igazán nem látom be, hogy miért nem igazságos ez annak a vagyonával szemben, akinek a vagyona ércpénzben, földbirtokban, árúban, stb.-ben van. (Helyeslés, taps.) Minél inkább kapitalisztikus alapon áll valaki és minél inkább akarja a megrendült kapitalisztikus világrend pilléreit megerősíteni, annál inkább kell arra törekednie, hogy a háború okozta anyagi terhek megosztása terén

igazságosak legyünk. Én igenis, dacára annak, hogy kapitalisztikus alapon állok, igazságosnak tartom, hogy ennek a háborúnak a terheit ne a munka, hanem a vagyon viselje. (Élénk helyeslés.) Igazságosnak, szociálisnak és gazdaságosnak is tartom ezt. De éppen olyan igazságosnak tartom azt, hogy ennek a háborúnak a terheit emberileg lehető mértékig — mert sajnos, az abszolút igazságosságtól nagyon messze fogunk esni — a vagyonok aránylagosan és egyenlően viseljék és arra kell törekednünk, — hár előre tudjuk, hogy ezt az igazságosságot teljes mértékben nem fogjuk tudni elérni — hogy a lehető mértékig el is érjük ezt. Én a küzdelmet nem adom fel és minden tölem telhetőt el fogok követni és forszirozni fogom az egyszeri vagyonadó behozatalát, hogy igenis éppen ennek az alapjár: igazságosan osszuk meg a háború anyagi terheit. (Úgy van! Úgy van!)

Mikor tavaly felfedezték az egyszeri vagyonadót, mint par excellence szociális intézkedést, akkor is azt az álláspontot foglaltam el, hogy én igenis hiva vagyok a vagyonadónak, hiva voltam mindig, de nem szociális alapon vagyok hiva, hanem azért, mert ez a terheknek igazságos megosztását jelenti. Mert a szociális szempont csak azt követeli meg, hogy a háború terheit ne a munka, hanem a vagyon viselje, de hogy a vagyon melyik része viselje, ez már nem szociális kérdés, hanem az igazságosság kérdése. Ez az álláspontom volt tavaly és ezen az állásponton vagyok ma is. S állítom, hogy nem tesz jó szolgálatot a kapitalisztikus gazdasági rendnek az, aki az egyszeri vagyonadó ellen foglal állást és rendkívül csodálom, tisztelt értekezlet — ezt mondtam tavaly is és mondom ma is, — hogy éppen azok a gazdasági körök, akiknek legnagyobb érdeke, — nem is csak finansiális, de a legnagyobb morális érdeke — az egyszeri vagyonadó és az egyszeri vagyonadó behozásával a terhek lehető igazságos megosztása, illetőleg ennek az érvnek az érvényesítése, hogy ezek a körök is annyira idegenkednek az egyszeri vagyonadótól. Én, ismétlem, ezen rendkívül csodálkozom. Az érv pedig az idegenkedésre nézve — ez például M é h e l y tagtársunk érve — az, hogy nekünk ma a termelőtökét nem pusztítanunk, hanem óvnunk és védenünk kell.

Ha akad egy olyan közgazdász a világon, aki be tudja nekem bizonyítani, hogy az a hadikölcsönkötvény, amely, sajnos, tavaly nem hozott kamatot és amely mértékben, sajnos, folyton sülyed és hogy az a sok bankó, amit gyártunk, termelőtöke és hogy az, hogyha ezt valakitől elveszik, a termelésben zavart fog előidézni, hát azelőtt én meg fogok hajolni. Mondom kérem, ha akad egy ilyen közgazdász, aki meg fogja változtatni álláspontomat, ám jó, de eddig én nem találtam ilyen közgazdászra és addig, amíg nem találok ilyenre, ennek az érvnek a helyt-

állóságát el nem ismerhetem és el nem ismerem. Én ismétlem és ismételttem nagyon sokszor ezt, amikor vitatkoztam barátaimmal erről a kérdésről, ha egy részvénytársaságnak 100.000 korona alaptőkéje és 50.000 korona vesztesége van és nem úgy állítja fel mérlegét, hogy kiutat 100.000 korona alaptőkét és 50.000 korona kétes követelést, hanem a 100.000 korona alaptőkét annak felére lebélyegzi s az 50.000 korona veszteséget leírja, ezzel gazdasági erejét absolute nem csökkentette, de nem is növelte, hanem tisztán mérlegét szabadította meg egy kellemetlen és oda nem való tételtől. Nos az állam az egyszeri vagyonadóval a közgazdaság szempontjából ugyanezt cselekszi.

Ami pedig az eredményes gazdálkodást illeti, azt beismerem s beismertem, hogy azok a vagyonok, amelyek a termelő munkában vannak foglalkoztatva, amennyiben az illető vagyonbirtokosnak egyedüli vagyonelemét képezik, ezen vagyonok egy részének, esetleg nagyobb részének az állami részéről való igénybevétele tényleg veszélyeztetheti azt, hogy ezek a vagyonok továbbra is a termelő munka szolgálatában maradjanak. Ebből azonban csak az következik, hogy bár nálunk kis mértékben, lehetnek bizonyos vagyonok, lehetnek bizonyos viszonylatok, amelyeknél a vagyonadónak kiméretlen és ezzel a körülménnyel nem számoló behajtása bajt okozhat.

De bocsánatot kérek, én nem akartam a multkor sem és most sem akarom ismételni az egész vagyonadóra vonatkozó álláspontomat. Hiszen óriási komplexumát az ide vonatkozó gondolatoknak kellene megismételnem, azonban ismétlek bizonyos dolgokat, amiket a tisztelt értekezlet talán már elfelejtett vagy talán nem is ismert soha. (Halljuk! Halljuk!)

Én az értékelésnél bizonyos kedvezményben akarom és akartam is mindig részesíteni — ezt már tavaly is mondtam — a termelő munkát végző és a termelő munkában tényleg foglalkoztatott vagyonokat. Tehát, amint mondtam, én már az értékelésnél bizonyos fokig számolni akarok és a törvényhozás is megfelelő fokig számolhat ezzel a körülménnyel. De még ennél is messzebbmenő mértékben akarok számolni ezzel a körülménnyel az egyszeri nagy vagyonadó lerovásánál.

Ami a lerovást illeti, én nem osztom azt, amit, ha jól emlékszem éppen Lakatos tagtárs úr javasolt és egyben helytelenítem a német álláspontot, amelyik azon az alapon áll, hogy t. i. a vagyonadó általában 25—30 évi részletekben, annuitásos részletekben rovandó le. Az én nézetem szerint a vagyonadó egyszerre rovandó le mindazoknál, akiknek birtokában megfelelő mennyiségű hadikölcsön, megfelelő mennyiségű bankjegy van. A vagyonadó túlnyomó részét pedig éppen ez fogja képezni, mert hiszen az a sok hadikölcsön és bankjegy mégis csak van valahol és rendszerint olyan emberek birtokában van, akiknek más

vagyonuk is van. Már most azok részére — és ez is tavalyi álláspontom már — akiknek birtokában nincs annyi hadikölcsön, annyi bankjegy, hogy az egyszeri vagyonadót egyszerre le tudják róni s olyan vagyonuk sincs, amely veszteség nélkül könnyen realizálható, azok részére igenis egy messzemenő járadékos lerovás lehetővé tétele szükséges, s részemről harminc évnél hosszabb ideig tartó járadékos lerovást is megengedhetőnek tartok. Méltóztatnak látni, hogy ezáltal kikerülhető az a veszély, hogy a vállalatokba fektetett vagyonok az egyszeri vagyonadó lerovása révén elvonassanak a termeléstől.

Hogy a németek általánosságban a járadékos adóztatásra mentek át, ezt abszolúte nem tudom megérteni és nem is tudom másképpen megmagyarázni, mint attól való félelmükből, amit szintén egészen okafiatlannak és egészen értelmetlennek tartok, hogy az ántánt az egyszeri vagyonadó hozadékára rá fogja tenni a kezét. Hát kérem, az ántánt ráteszi a kezét, hogyha nekünk lesznek reális költségvetési és termelési feleslegeink, amint ezt már az előbb mondtam; de hogy ha mi az általános vagyonadót be fogjuk hozni, akkor ebből csak a rossz koronák és hadikölcsönkötvények fognak befolyjni, amelyek meg lesznek semmisítendőök, ezekre pedig szerintem az ántántnak nem fáj a foga.

Azonban lehet, hogy a németeknek volt más aggályuk is. Tudniillik, miután a békeszerződésnek az a konstrukciója, hogy legalább olyan adóterhet kell viselniök a legyőzött államoknak, mint aminő terhet viselnek a győztesek közül a legjobban megterheltek, lehet, hogy attól tartottak, hogy habár az egyszeri vagyonadóval fogják a terhek egy részét eliminálni, azt fogják tőlük kívánni, hogy a folyó adók terhét, erre való tekintet nélkül emeljék. Én ezt az aggályt sem tartottam helytállónak és nem hittem, hogy az ántánt, bármily abszurd dolgokat csináljon is, ezt az álláspontot foglalta volna el, nem pedig azt az egyedül helyes álláspontot, hogy az egyszerre befizetett vagyonadó járadéka, mint ideális adóteher, a többi adóteherhez hozzászámítandó.

És ebben a feltevésemben tényleg nem csalódtam, mert a béketárgyalásokon e tekintetben kifejezett kívánságunkra az ántánt kijelentette, hogy az egyszeri vagyonadónak az annuitásos terhe, mint ideális adóteher, számba fog vétetni. Szóval a németeknek ez az esetleges indoka sem lehet ok arra, hogy az egyszeri vagyonadót be ne hozzuk.

Exner tisztelt barátom még ma is azon az állásponton van, hogy egy részleges tárgyi adót és egy általános személyi adót akar behozni.

Exner Kornél: De egyszerre!

Teleszky János: Tisztelt barátom sajnálatát fejezi ki, hogy én még mindig a régi állásponton vagyok és hogy az egyszeri vagyonadót még

mindig csak mint általános személyi adót akarom behozni. Nos, én meg sajnálom azt, hogy ő még mindig a régi álláspontjának a híve. (Derűtlenség.) Annál is inkább sajnálom ezt, mert ahhoz, hogy a részvényekben, a kötelezvényekben, a kötvényekben, bankjegyekben és a betétekben fekvő vagytonokat biztosan megfogjuk, a részleges tárgyi adó egyrészt nem szükséges, másrészt a célt nem éri el. Ennek az adónak az ingallanokra s más reálvagyonokra való kiterjesztését pedig bizonyára tisztelt barátom sem tervezi, mert ez igen nagy végrehajtási nehézségekkel járna. Tehát a részleges tárgyi adó csak az ezzel sújtott fiktív vagytonok prosperálásának célját szolgálhatná, de bocsánatot kérek, erre a célra már nem kell objektív vagytonadó, mert, sajnos, ezt a célt már elérte a pénzürték csökkenése. És én éppen ezért ma még sokkal indokolatlanabbnak tartom ezt az álláspontot, mint tavaly és azért hittem, hogy az ő álláspontját, amelyet tavaly, amikor még valóban azt lehetett hinni, hogy az egyszeri vagytonadó behozatalával a 25—30 centimes-os koronáról felmegyünk a 105 centimes-osra, foglalt volt el, a változott viszonyok hatása alatt megváltoztatta. Ma, amikor legtöbbször egyetértünk abban, hogy az egyszeri vagytonadó behozatala által sem lehet majd a pénzünket 105 centimes-ra felelni, tulajdonképpen tisztán az igazságosság szempontjából inkább arról lehetne szó — de ezt megint más szempontból nem kívánom — hogy mindazokat a vagyonelemeket, amelyeknél a pénzürték csökkenése — már a vagytonadó behozatala után várható érték alapján is — lényeges nagy megadóztatást jelent, ne adóztassuk meg az egyszeri vagytonadóval is, azaz hogy ezeket nem kellene-e egészen egyszerűen kihagyni a megadóztatás alól. Én, mondom, ennek az álláspontnak nem vagyok a híve, bár nem az igazságosság szempontjából, hanem a keresztülvihetőség szempontjából, mert elvégre is minden adóztatási kérdést kompromisszumos kérdésnek kell tekintenünk.

Viszont azt hiszem, hogy ma sokkal inkább és sokkal indokoltabban, mint tavaly, tisztán a személyi alapon való megadóztatásra kell törekednünk.

Itt azután — és erre nagy súlyt fektetek és ez megnyerheti az eszmének sokakat, akik a nagy vagytonadótól még mindig félnek — a háború kitörése óta szerzett vagytonok és vagytonszaporulatok fokozottabb megadóztatását tartom szükségesnek. A háborús és az azóta feiburjánzott konjunkturális nyereségek nagyobb megadóztatásának egyetlen módja csupán az egyszeri nagy vagytonadó behozatala lehet. A hadinyereségadóknak el volt hibázva és ennek több oka van, de ezeket most ne firtassuk. Azt tovább fenntartanunk nem lehet s nem szabad, s ha a háborúban és a háború megszűnte óta még sokkal helytelenebb eszközökkel és sokkal helytelenebb utakon és módokon szerzett vagytonoknak fokozott és nagy-

mérvű megadóztatásáról lemondani nem akarunk, úgy ez — nézetem szerint — egymagában elegendő ok volna arra, hogy mindenki az egyszeri nagy vagyonadó hivévé váljon.

Már most — ezzel tisztában kell lennünk — egyrészt az egyszeri vagyonadó mértékétől és hozadékától függ, hogy milyen fokra emelhetem fel ezáltal a pénz értékét, másrészt az egyszeri vagyonadó mértéke attól függ, hogy a jövőben milyen pénzürtékkel számolok.

Mert a vagyon értékelésénél nem hagyhatom figyelmen kívül azt a körülményt, hogy a vagyonadó behozatala folytán várható pénzürtékemelkedés hogy fog hatni az illető vagyon értékére. Másrészt a pénzürtéknek a jövőben való mikénti alakulása nagyrészt attól függ, hogy mekkora az az összeg, amelyet a nagy vagyonadó útján egyszerre lehet beszédni, anélkül, hogy ez a gazdasági élet folytonosságát veszélyeztesse, azaz hogy vajjon sok vagy kevés-e az olyan gazdaságilag foglalkoztatott vagyon, amely vagyonnak az állagát sértené meg egy bizonyos mértékig menő egyszeri vagyonadó behozatala, ha arra nézve nem engedélyeztetnék járadékos lerovás. Ezt, továbbá azt, hogy hogyan áll a békebeli vagyon a háborúbeli vagyonhoz képest, nem lehet előre megállapítani. És ezt csak akkor lehet megállapítani, ha teljesen tiszta képet nyertünk a vagyonok mikénti alakulása tekintetében.

És ezért foglaltam el már tavaly, de nemcsak tavaly, hanem már a háború folyamán is, sokat beszélgetve erről P o p o v i c s S á n d o r r a l, vele teljesen egyetértőleg azt az álláspontot, amely szerint az egyszeri vagyonadóra vonatkozó törvényes intézkedéseket két részre kell osztani. És ez az, amit E x n e r tisztelt barátom tavaly sem ismert el és az idén sem akar elismerni, pedig méltóztasson elhinni, hogy ez így van, és hogy a dolog másképen, különösen azt hiszem a mostani nemzetgyűlésen keresztül sem vihető.

Az intézkedések első csoportja azoknak a jogszabályoknak a megalkotása, amelyek arra vonatkoznak, hogy miképen állapíttassék meg az adóköteles vagyonok állaga és értéke. Ez alapon egyéenkint kell megállapítani az adóalapokat, egészen részletesen kiterjeszkedve arra, hogy mennyi a békevagyon és mennyi a háborús vagyon, illetve vagyonszaporulat. Ennek alapján kell azután továbbmenőleg megállapítani, hogy milyen összeg az, amellyel elmehetnek az egyszeri vagyonadó beszédésénél, anélkül, hogy ez a gazdasági élet továbbfejlődését veszélyeztetné. Ezután visszszámítással megállapíthatom, hogy egy ilyen mértékű letisztázása a háborús terheknek, a pénz értékének minő alakulását teszi lehetővé és valószínűvé. Ekkor van csak itt az ideje annak, hogy elhatározza a törvényhozás az adókulcsokat és azt, hogy mikor és mennyiben engedélyezi az adónak járadékos vagy másnemű kivételes lerovását.

Ezután kerülhet a sor az adó tényleges kivetésére, mely alkalommal szükségesnek fog mutatkozni az értékeléseket újbóli revízió alá venni.

Azt méltóztattak mondani, hogy ez hosszú ideig fog tartani, de akármit teszünk kérem, az egyszeri nagy vagyonadót máról holnapra megcsinálni nem lehet és nem szabad. Ehhez idő kell, ehhez meggondolt-ság, ehhez körültekintés kell és egyéb nincs is a dolog érdekében.

A dolog érdekében nem áll az, hogy az egyszeri vagyonadót előbb hozzuk be, semmint az államháztartás rendezése biztosítva van. Ez nem azt jelenti, hogy az egyszeri nagy vagyonadót addig ne hozzuk be, amíg az államháztartás egyensúlya teljesen helyre nem állott. Ellenkezőleg a folyó állami bevételeket nem kell olyan mértékre emelni, hogy ez az egyszeri vagyonadó behozatala esetén épp úgy álljon, mint anélkül, mert a pénzürték emelkedése esetén a budget kiadási tételeiben sok összeg csökkenni fog. Az egyszeri vagyonadó behozatala tehát a betetőzése az államháztartás egyensúlya helyreállításának azáltal, hogy a pénzürték emelkedésével csökkentvén az állam összes dologi kiadásait, eltűnnek a deficit utolsó romjai is, amelyek eddig adóemelésekkel eltüntethetők nem voltak. De ez a legvérmesebb számítások mellett és a legenergikusabb eljárással is méről holnapra nem valósítható meg, mindenesetre szükséges hozzá annyi idő, amely alatt az egyszeri nagy vagyonadóra vonatkozó tervem, úgy, amint azt jeleztem, megvalósítható.

De feltétlenül szükségesnek és sürgősnek tartom azt, hogy komolyan foglalkozzunk a kérdéssel és az állam mielőb elhatározza az egyszeri vagyonadónak a behozását s az erre vonatkozó törvényhozási intézkedések első csoportja mielőbb életbelépjen. Ekkor szükségesnek tartom azt is, hogy az állam az egyszeri vagyonadónak a fokozatos befizetéséről is gondoskodjék és aziránt intézkedjék, hogy a pénzürték javulása és a felesleges pénzeszközök bevonása, az állami adósságok rendezése ne egyszerre történjék, mert hiszen ez katasztrófális volna. Ennek fokozatosan, de viszont aránylag rövid idő alatt kell történnie. Persze ennek alapfeltétele, hogy a közvéleménynek teljes megnyugvása lehessen abban a tekintetben, hogy ezek az így bevont összegek tényleg azonnal meg lesznek semmisítve és nem lesznek újból sem közvetlenül, sem kerülő utakon az államháztartás hiányainak fedezésére fordítva, mert különben az egész dologgal nem érünk el semmit és különben senki sem fog fizetni. És ehhez a feltételhez kötöm egyáltalában az egész egyszeri vagyonadó behozatalát. Ha nincs kizárva az, hogy az egyszeri nagy vagyonadó hozadéka az állam folyó kiadásainak a fedezésére fordíttassék, akkor szerintem az egész egyszeri vagyonadónak nem volna semmi értelme, s azt nem szabad behozni.

És ezzel be is fejeztem felszólalásomat (Halljuk! Halljuk!), csak

még egypár szóval kívánok foglalkozni Éber tisztelt barátomnak azzal az észrevételével, hogy az egyszeri nagy vagyonadó, bár ezt mint egyszeri kis vagyonadót ő is kívánja, pénzünk értékét nem fogja jobban emelni, mintsem ez különben is bekövetkezne. E tekintetben hivatkozik Olaszország példájára, ahol a nagy békekölcsön kibocsátásának idejében, illetőleg attól kezdve, a pénz értéke rohamosan romlott. Bocsánatot kérek tisztelt barátomtól, de az ő érve engemet egyáltalán nem győzött meg, ez az érv nem bizonyítja az ő felfogásának helyességét, ez az érve csak azt bizonyítja, amit én mindig mondtam és vallok, hogy tudniillik a pénzkérdés szanálása nem merül ki a bankjegyek kérdésének a szanálásával, hanem az összes hadikölcsönöknek és egyéb függő állami adósságok kérdésének a rendezése szükséges, mert a nem plaszirozott belső kölcsönök tulajdonképen éppen olyan hatást gyakorolnak, mint amilyen hatást gyakorol a bankóprés.

Ha van kiadós nemzeti termelés és van a nemzeti termelésnek fölöslege és az állam kölcsöne útján ennek a nemzeti termelésnek a fölöslegét veszi igénybe, ennek nincsen inflacionális hatása, ez egészséges fedezési módja az állami szükségleteknek, de ha, mint nálunk, a háborúból kifolyólag és többé-kevésbé mindenütt, így tehát Olaszországban is, nincs nemzeti termelési felesleg, amelyet az állam hitelművelet útján igénybe vehetne, akkor tisztán fináncművelet egy kölcsön, amely nagy részben lombardirozás és más hasonló mesterséges úton teremtetik elő és akkor a kibocsátott kölcsönkötvények, neveztesse azokat akár hadikölcsönkötvényeknek, akárminek, egy további inflacionális tényezővé válnak. Ezeknek az eliminálása szükséges és éppen ezért, amikor az egyszeri vagyonadó behozásával számolunk, akkor tulajdonképen ezeknek a kérdéseknek a rendezésével számolunk és sohasem csupán a forgalomban lévő bankjegyek, hanem a hadikölcsönkötvények és egyéb függő államadósságok kérdésének a rendezésével is foglalkozunk.

Bevégeztem felszólalásomat, nagyon köszönöm szives türelmüket és kívánom, hogy ez az érdekes vita valóban hozzájáruljon a kérdések tisztázásához, de különösen azt óhajtom, hogy ez a vita felrázta legyen a közönséget abból a nemtörődömségből, amellyel eddig ezt a kérdést mindig és mindenütt felfogta. (Hosszantartó élénk éljenzés és taps. A szónokot számosan üdvözlük.)

Éber Antal: Tisztelt Társaság! Bocsánatot kérek, én csak rövid néhány percre veszem igénybe a vita mostani előrehaladott stádiumában szives türelmüket. Reflektálni akarok T e l e s k y őexcellenciájának arra az észrevételére, amellyel az én első előadásombeli kijelentéseimet illette.

E tekintetben én ismételten fenntartom az álláspontomat. Öexcellenciájának az a felfogása, mintha a nemzeti vagyonalapoknak akármilyen vitás megállapítása neki alkalmat szolgáltatna és támpontot adna arra nézve, hogy ezen az alapon a pénzlábat képes lesz jövőre megállapítani, előttem kétséges. Ez kérem lehet teoretikus felfogás, de egy ilyen mechanikus eljárás abszolúte nem állhat meg. Nem lehet előre, nem várható előre a vagyonszórási kiszámítása vagy meglátása és semmiféle biztos alap megközelítőleg sem nyújtható és tartható fenn a pénzláb tekintetében, ezt határozottan állítom. Szóval én azt hiszem, hogy a kérdésnek ilyen mechanikus összeállítás és mechanikus összekapcsolása gyakorlatilag csakis tévedésen alapulhat. Hangsúlyozom, hogy gyakorlatilag értem a kijelentésemet.

Én csak egynéhány szóval akarok tulajdonképpen rátérni ezekre a kérdésekre. Én szerintem nem gyakorlatias az a felfogás, hogy a két és fél centimesnek a 30 centimesre való felemelése a stabilizálás tekintetében azután olyan könnyen szétválasztható valami. Én ebben a tekintetben *W e k e r l e* öexcellenciájával tartok, aki gazdag életbölcsessel mondta, hogy őt csak az fogja érdekelni, hogy a pénz a 30—35 centimes határok között hogyan is fog emelkedni, illetőleg hova is fog emelkedni. Nos, én is azt gondolom, hogy ezt majd akkor vitassuk csak meg, amikor már harminc centimesnél tartunk, hogy stabilizálunk-e, vagy tovább javítunk, mert ez a feljavítás esetleg már önmagában is elég. Az azonban, hogy mechanikusan ketté lehetne osztani a kérdést, mint ahogy azt *T e l e s z k y* öexcellenciája mondta, hogy tudniillik az államháztartás rendezése elő fogja állítani a stabilitást szinte önmagától és nekünk majd azután más intézkedésekkel kell rátérnünk a paritás javítására — nem lehetséges. Az én véleményem szerint az ilyen mechanikus kettéosztás abszolúte nem állhat fenn. Az államháztartás rendezése önmagában a stabilitást abszolúte nem fogja előidézni, mert erre a fizetési mérlegnek és így a kereskedelmi mérlegnek a kialakulása is döntő befolyást gyakorol. (Úgy van! Úgy van!)

Most pedig egy félreértést óhajtok eloszlatni, illetőleg helyreigazítani, amelyet multkori felszólalásomhoz fűztek. Én a multkori előadásomban az államvasutak bérbeadása mellett hoztam fel néhány argumentumot, ezt a legnagyobb sajnálatomra bizonyos körökben — bizonyára az én kifejezéseim gyarlósága miatt — félreértették és úgy fogták fel, mintha én bármily tekintetben is, de tulajdonképpen kritikát akartam volna gyakorolni az államvasutak vezetése felett. Kijelenthetem, hogy ez tőlem teljesen és tökéletesen távol állott, én az államvasutak vezetését, mint olyant, érinteni abszolúte nem akartam. Én csak az álláspontomat mondtam el, amit ma is fenntartok, hogy az állam a mai pénzügyi helyzete mellett egy üzemet, amely ily rettenetes nagy differenciákkal küzd, mint az állam-

vasutak, továbbá oly sok milliárdra rugó befektetést igényel ahhoz, hogy nemcsak jövedelmezőbb legyen, de hogy az ország közgazdasági életét is kiszolgálni képes legyen, így fenntartani nem lehet. Továbbra is az állam adminisztrációja alatt tartani nem lehet az államvasutat, nem azért, mintha az az államhivatalnokok által vezetve, kényszerintézkedéseknek alávetve, esetleg nem tudna megfelelni, de csupán azért, mert ezt a kérdést szerintem államadminisztrációval tovább megoldani nem lehet éppen szomorú pénzügyi helyzetünk miatt. És ezért voltam és vagyok most is melléte az államvasutak bérbeadásának. Álláspontom tiszta meggyőződésből fakad és az a meggyőződésem, hogy ezeknek az állami üzemeknek egy magánüzemmé, vagy pedig egy állami és magán vegyes üzemé váló átalakítása az egyetlen lehetőség arra nézve, hogy az államvasutakkal járó óriási differenciákat meg tudjuk szüntetni és hogy azokat a befektetéseket és beruházásokat, amelyek az államvasutaknál feltétlenül szükségesek, lehetővé is tudjuk tenni.

Én mondtam akkor is és teljesen tisztában vagyok ma is azzal, hogy igen szomorú expediens a visszacsinálása mindannak, amire évtizedek óta törekedtünk és igyekeztünk, tudniillik annak, hogy az állam impériuma kiterjesztessék erre a fontos közigazgatási szervre is, azonban az állam mai pénzügyi helyzetében és a befektetések olyan óriási szükségessége mellett, mint ma fennáll, más megoldás szerintem teljesen lehetetlen, mint amit én javaslok és állítom, hogy minél előbb fogunk erre az általam megjelölt útra térni, annál hamarabb fog visszatérni a pénzügyi konszolidáció és annál hamarabb fogjuk elérni az államvasutak teljesítőképességének a lehetőségét.

Végül még csak egyetlen egy én általam felállított tételre vagyok bátor visszatérni, arra, hogy a jövő adószolgáltatásnak a gerincét a jövedelmi adó kell, hogy képezze. Ez ellen T e l e s z k y őexcellenciája két tekintetben emelt kifogást. Először a tekintetben, hogy a mi adómorálunk mellett egy ilyen adóztatásnak a kiadós mértékben való produkálása lehetetlen, a másik tekintetben pedig az időszerűségét vonta kétségbe a dolognak őexcellenciája, amidőn azt mondta, hogy minél magasabbak az állami terhek, annál kevésbé lehet azokat szociális úton megoldani, de különben is a mi pénzügyi igazgatásunk tervezete ennek a kérdésnek megoldására nem alkalmas.

Hát kérem, ami az adómorált illeti, én is tudom, hogy ez nem nagyon erős alapokon nyugszik, de méltóztassanak elfogadni azt a különben sokszor elfogadott tételt, hogy ma a mi adómorálunk olyan silány, amelynél silányabbat keveset lehet elképzelni. Évtizedeken át úgy történt, hogy időszerűtlenség címén egy szerves, egyenes adóreformot kényelmi okokból a pénzügyminiszter urak egyik hivatali elődjüktől a másik hiva-

tali elődjükig halasztottak. Ezzel azután tetézték az igazságtalanságokat, a rendszertelenségeket, a teljesen gazdaságtalan, pénzügyileg elhibázott, szociális szempontból értelmetlen adókat. Amikor szükségük volt valamire, akkor azokat a meglévő adókat felemelték, vagy megpótlékolták, — ez volt a műkifejezés — és egy ilyen fejetetejére állított és megtoldozott-foldozott adórendszer volt azután a természetes melegágya annak a morálnak, annak a teljesen ingatag adómorálnak, amely miatt itt most nem tudunk eleget panaszkodni. Nem egészen igazságos, amit őexcellenciája mond, hogy tudniillik siránkoztak az emberek a tíz százalékos harmadosztályú kereseti adó felett. Az emberek azért siránkoztak akkor, amikor a harmadosztályú kereseti adónak ez a fiktív kulcsa volt, ez a tíz százalék kulcsa volt, mert ugyanakkor a földadónak az effektív kulcsa még egy fél százalék sem volt. (Úgy van! Úgy van! Taps.) És ez az igazságtalanság idézte elő azután azt a lehetetlen és paradox állapotot, hogy a pénzügyminiszterek hivatalosan jelentették be a parlamentben, hogy a tízszázalékos adókulcs a gyakorlati alkalmazás folytán két és fél, három és fél százalékos ingadozást mutat. Szóval, amint látjuk, mindenki által hivatalosan elismerve túrték akkoriban az adómorál teljes meg-lazulását, minden ilyen adóbeszolgáltatási kulcs teljes meghiusítását. Ily viszonyok között természetesen egyenes adóztatásra komolyan gondolni nem lehetett.

Én azt a tételt, hogy ilyen nehéz viszonyok között, amikor egész adószolgáltatásra van szükség, a szociális szempontot figyelmen kívül lehessen hagyni, vagy hogy ilyenkor le lehessen mondani azok érvényességéről, teljesen képtelen vagyok aláírni. Ezt még senki sem próbálta meg...

Teleszky János: Dehogyan nem!

Éber Antal: Magyarországon, kérem, senki még meg sem próbálta. Bocsánatot kérek, Teleszky őexcellenciája volt a pénzügyminiszter akkor, amikor a Wekerle által először félretett, azután az ő általa újból bizonyos módosításokkal életbeléptetett jövedelmi adót változatlanul fenntartotta és ezáltal fenntartotta azt a teljes bizonytalanságot, amely ebben a törvényben a földbirtok jövedelmének kezelésére vonatkozólag fennállott. Ám mihelyt ezt fenntartotta őexcellenciája, egyszersmind eljászotta a jogot arra, hogy az ország adózó közönségétől adómorált követelhetett volna. (Élénk helyeslés és taps.)

Én ebben a tekintetben elfogulatlanul merek nyilatkozni, mert én nem vagyok itt az ingótokének, a jövedelemnek a védelmezője a földbirtokjövedelemmel szemben, mert hiszen az én vagyonom is földbirtokban fekszik, de ez nem változtat annak a megítélésén, hogy a jövedelmi

adóztatásoknak ilyen behozatala — ami nálunk a földbirtokból folyó jövedelemre vonatkozólag valóban történt — előre célzatos és öntudatos lehetetlenné tétele és megghiusítása volt annak, hogy a jövedelemadó, mint elismert megfelelő adó hatolhasson be a néprétegekbe és hogy ez a komoly jövedelmeknek és az adómorálnak a megváltoztatását eredményezze, úgy, mint ahogy ezt a jövedelemadótól el is lehetett volna várni.

Erre való hivatkozással pedig csak azt mondom, hogy ma már ne kövessük el továbbra is az igazságtalanságokat, a gazdaságellenes intézkedéseknek, a pénzügyileg elhibázott rendszabályoknak egész sorozatát, ne kövessük el azt, hogy tovább toldozzuk és pótlékoljuk az alapjukban elhibázott egyenes adókat és hozzunk a tetejükbe forgalmi adókat, amelyek gazdaságtalanok és teljesen indokolatlanok és amelyek megközelítőleg sem fogják azt a jövedelmet szolgáltatni, amelyre az államnak szüksége van. Mindezt ne tegyük meg csupán azért, mert a pénzügyi igazgatásunk másnemű munkát nem képes elvégezni. Én tudniillik azt mondom, hogy sokkal kisebb emberi fáradsággal lehetséges a pénzügyi igazgatásnak az országban olyan szervezését beállítani, amely igazságos adókat igazságos alapon vet ki, mint fenntartani és évről-évre fokozni az igazságtalanságoknak azt a most már annyira szövevényes rendszerét, amelyet a pénzügyminiszter urak folyton, évtizedről évtizedre fenntartottak.

De különben is, ha lehetetlen állami szerveinkkel a megfelelő munkát elvégeztetni, akkor igazán szeretném tudni, hogy fogja tudni őexcellenciája az egyszeri vagyonadót behozni. (Úgy van! Úgy van! Zaj.) Hogy fogja tudni behozni ezt a nagy vagyonadót, hogyha az adómorálunk rossz, ha a pénzügyi igazgatásunk hiányos? Ha pedig olyan kevésbé lehet a vagyonokat megállapítani, akkor az egyszeri nagy vagyonadó kivetése magában fogja rejteni mindazokat az igazságtalanságokat, amelyeket szerintem a jövedelemadónál ki lehetne kerülni és ha a pénzügyi igazgatásunk képtelen, hogy megállapítsa a jövedelmet megbízhatóan, akkor szeretném tudni, hogy fogja tudni őexcellenciája a vagyonokat megállapítani tudni, amely megállapításnak bizonyára messzebb menő kihatása van az egyszeri nagy vagyonadónál, mint a jövedelemadónál.

Különben is én magam sem bízom az adómorálban annyira. Ha méltóztattak figyelemmel kíséreni egyes észrevételeimet, amelyek a folyóiratokban megjelentek, akkor erről tudniok is kellene, Uraim. Egy-két szóval ismétlem felszólalásomat, ismétlem azt, amit annak idején a jövedelemadónak a földbirtokra való vonatkozásában proponáltam. Akkor azt mondtam, hogy a földbirtokokban való intenzívebb gazdálkodást és egyúttal a megfelelő pénzügyi szolgáltatást elérni akként lehet, ha az államnak azt a jogot biztosítjuk, hogy a földbirtokos által bevallott jövedelem

bizonyos többszörös értékében — 25—30-szoros értékében — az államnak jogában álljon a földbirtokot magáévá tenni. Ha ezt tesszük, akkor meg vagyok győződve arról, hogy eredményt is tudunk elérni. És ilyen intézkedések nélkül Teleszky őexcellenciája az egyszeri nagy vagyondóvai sem fog eredményt elérni. És ha ez természetszerűleg más jövedelmező vagyontárgyakra ugyanígy kiterjesztetik, akkor még lazább adómorál mellett is elgondolható és elképzelhető, hogy képesek leszünk ezt a jövedelmet beszolgáltatni.

Teleszky János: Nemcsak a földjövedelem nincsen megadóztatva!

Éber Antal: Ez igaz. De amikor egy országban az összes adózók azt látják, hogy itt a termelők egy nagy része kivételes kedvezésben részesül, a törvényben lefektetett privilégiumnál fogva, hogy tudniillik adót nem fizet, akkor természetes, hogy ez a tény kisugárzó erejénél fogva továbbhatott. Hatott úgy, hogy a föld haszonbérője sem vallotta be a jövedelmét, miután neki ötször annyit kellett volna fizetnie, mint amennyit a föld birtokosa fizetett. Ha pedig nem vallotta be a haszonbérő, akkor nem vallotta be a kereskedő sem stb. és így az alapigazságtalanságból keletkezett, amint látjuk, az adómorál teljes meglazulása.

A mult előadásomban voltam bátor már mondani, hogy az ilyen adókat csakis igazságos megállapítás, csakis igazságos kivetés mellett lehet hozni és én szívesen és nagy örömmel hozzájárulnék bármely magas adókulcs mellett is az igazságosan, mindenkire egyaránt kivetett adóhoz és meg vagyok győződve, hogy azt a nagy ellenállást, amely évtizedeken keresztül minden egyenesadó fizetésével megnyilvánult, eliminálni lehetne. A pénzügyi kormányzat kényelmes úton, a szeszadók folytonos fokozásával igyekezett szükségleteit fedezni. Ez mindenestre igen kényelmes dolog volt. Én vallom, hogy a személyes adóztatásnak igazságos, arányos és egyenlő alapra való fektetése által helyre lehet állítani az adómorált és be lehetne szolgáltatni igazságos és gazdaságos módon azt a jövedelmet, amelyre az országnak szüksége van. Ez nekem meggyőződésem és meg nem cáfolhatja senki ezt azzal, hogy nálunk nehéz megcsinálni, mert még senki sem csinálta meg. A dolog ugyanis úgy állt, hogy még egyáltalán senki sem kísérelte meg megcsinálni. A pénzügyminiszter urak itt nálunk elvesztek az adminisztráció útvesztőjében és olyan szintelen, egyik hétről a másikra összekapart adófokozási javaslatokat hoztak, amelyek azután arra az eredményre vezettek, amit ma tapasztalhatunk.

Ez volt, Uraim, a megjegyezni valóm. (Élénk éljenzés és taps.)

Teleszky János: Csak egy megjegyzésére óhajtok reflektálni Éber tisztelt barátomnak. Aki tavalyi állásfoglalásomat az egyszeri vagyondó

kérdésében ismeri, tudja, hogy én többek között éppen azért vagyok az egyszeri nagy vagyonadó mellett, mert az egyszeri nagy vagyonadónál, mint nagy és egyszeri adónál olyan intézkedések alkalmazhatók, amelyek a folyó adóknál nem alkalmazhatók, úgy, hogy amíg én folyó adóknál nem tudok megfelelő adóalapot biztosítani, addig az egyszerinél erre módomban van. Itt tudniillik olyan eszközök állnak a rendelkezésemre, amelyek a folyó adónál nem állnak rendelkezésre.

Elnök: Az állam pénz- és hitelügyének megbeszélése céljából tartott tárgyalások során történt nagyjelentőségű felszólalások *az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, az adózás rendszere, a pénz értékének szabályozása* körül nyilatkoztak meg.

Hogy ezekben a rendkívül bonyolult kérdésekben a nézetek *eltérők* és a felszólalásokban majd az egyik, mind a másik szempont talált bővebb kifejezésre és egységes vélemény kialakulása nem volt lehetséges, az a dolog természetében fekszik.

Tárgyalásunk *célja nem is volt ez*. Tárgyalásunkkal mindenekelőtt a *közvélemény figyelmét* föl kívántuk kelteni az állami pénz- és hitelügyének nagy jelentőségéről és rendezésének minél előbb leendő megkezdésének szükséges voltáról.

Tárgyalásaink során utaltak arra, hogy ezt a nagy kérdést menten *minden pártpolitikától*, jelszavak hangoztatása nélkül tisztán közgazdasági szakértelemmel kell megoldani és az ország teendőinek elsőrangú, minél előbb megkezdendő feladata. Kifejezésre jutott az a meggyőződés, hogy az *összes társadalom és a közgazdaságnak* minden tényezője közreműködni tartozik abban a nemzeti munkában, mely pénzügyeink javítására szükséges. Érvényre emelkedett az a meggyőződés, hogy ha országunkat a háború nyomora után a forradalom zabolátlansága, a tanácsköztársaság rablása és a megszálló seregek fosztogatása szegényebbé is tette: van *még bennünk annyi szellemi és anyagi erő*, hogy okos intézkedés és vezetés mellett közgazdasági életünket fenttarthatjuk és megfontolt, kitartó és alapos munka által ismét virágzó állam lehetünk.

Utalás történt arra, hogy míg *államháztartásunk kiadásai* a drágaság folytán óriási mértékben fokozódnak: a bevételek az értékvesztett pénzben az elértéktelenedés előtti értékben folynak be és így az államháztartás egyensúlya megingott már az adófizetői rendszer megmerevítése által. Eddigi adóinknak a pénz értékével való összhangba hozatala már magában is lényeges javítást hozna államháztartásunkba.

Az egyensúly helyreállításánál mindenekelőtt a *takarékosság* alkalmazása szükséges. E részben első sorban az adminisztráció *egyszerűsítése*,

a túlságos központosítás mellőzése és megfelelőbb kezelési rendszer meghonosítása kívánatos.

A kiadások leszállításánál szóba került az *állami üzemek* eladásának vagy bérbeadásának kérdése ; mellette és ellene felhoztak érveket, melyek megfontolásra adnak okot, főképp ma, mindön ezek az üzemek tényleges veszteséggel dolgoznak és azt a közgazdaságpolitikai jelentőségüket, melyet a háború előtti időszakban bírtak, elvesztették, sőt újabb befektetéseknek nagymértékű követelésénél fogva hosszabb időn át újabb és újabb kiadásokat követelnek.

A kiadások apasztása okából is az *állami kölcsönök*, kivált a hadikölcsön sorsa képezte a tárgyalás anyagát. E kölcsönök kamatai oly állandó kiadási tételt képeznek, melynek leszállításáról okvetlenül kell gondoskodni. Amiként az állam hitelének fentartása szempontjából a kölcsön teljes összegében való további elismerését nélkülözhetlen követelménynek tartották, mégis az állami hitel megingatása nélkül lehetők mondták azt, hogy kamatleszállítás, vagy bizonyos módon való konvertálás, vagy a vagyondézsma alkalmával az adófizetésnél leendő leszállított névértékben való készpénz gyanánti elfogadása útján az a teher, mely az államot most sújtja, lényegesen mérsékelhető.

Az *állami bevételek fokozása* minden felszólalásban egyértelemmel szükségesnek mondatott. Minden felszólaló tisztában volt azzal, hogy *eddig adózási rendszerünkben* a nemzeti jövedelem az adózás föclvének, az egyenlő mértékben való megterheltetésnek nem felel meg. Mindenki hangoztatta, hogy a pénz értékének arányában mai adózásunk a háború előtti állapothoz képest tetemesen kisebb és hogy itt *arányosítás szükséges*. De ezen kívül az államháztartás egyensúlyának helyreállítása és az állami hitelügy rendezése mulhatatlanul *új adók* behozatalát és az eddigi adók emelését követeli. És ha e részben az *egyed adónemek igazságos vagy szociális jelentősége* tárgyában volt is nézeteltérés : abban bizonyos összhangzás nyilatkozott meg, hogy jelenlegi súlyos pénzügyi helyzetünkben a nagyobb adózás a közgazdasági fejlődés akadályozása nélkül nemcsak lehetséges, hanem az állam hitelének emelésére mulhatatlanul szükséges is. Mai adórendszerünknek két nagy jelentőségű tényezőjét, a *jövedelmi adót és a vele kapcsolatos* kiegészítő vagyoadót akkép kell ugyan fejleszteni, hogy azok képezzék egyenes adórendszerünk pilléreit, de mellettük adórendszerünk többi oldalágait, a fogyasztási adókat, az illetékeket, az örökösödési adót fokozni kell és esetleg új adóktól, különösen az árúforgalmi adótól sem kell vonakodni. Mert mindezek az adók helyes szervezés mellett közgazdasági állapotunkban keresztülvihetők.

A *pénz értékének helyreállítása* képezte a felszólalások magvát.

Pénz- és hitelviszonyainknak tényleg egyik legsúlyosabb hátránya az *állami függő adósságok folytán támadt* bankjegyáradat, melyet a tanácskormány által elkövetett pénzhamisítás és a posta-papírpénz kiadása még fokozott. Ahány felszólaló, annyi javaslat merült fel; az erőszakos devalvációtól kezdve, az u. n. vagyondézsmanak különböző módozatain, bel- földi kölcsön felvételén és valutakölcsön kieszközlésén át egész addig a módozatig, mely egyedül a nemzeti munka teljes kifejtésében és ezáltal a vagyonosodás emelkedésében találja a pénz értékének természetes megújódását, minden nézet talált pártolóra és tárgyát képezte a minden oldalról való megokolásnak.

E kérdésnek elsősorban *pénzügytechnikai* jelentőségénél fogva a felszólalások nagyobb súlyt fektettek a kibontakozás pénzügyi részére és részben elhanyagolták azt, hogy a pénz elértéktelenítése, illetőleg a drágaság nem egyedül a bankjegy áradatából keletkezik; hogy a könnyen szerzett pénz a kormánynak számos korlátozó és erőszakos intézkedése, a forgalomnak szállítási engedélyekkel való korlátozása, a határzárolások és mindezen intézkedések következtében kifejlődött csempészkedés, láncoló kereskedés és az árúzsorának mesterséges tenyésztése stb. mind oly tényezők, melyek a drágaság fokozását és így a pénz értékének további súlyosztását állandóan növelik. A pénzügytechnikai intézkedéseken kívül tehát a közgazdaság terén is oda kell hatni, hogy a kereskedés ismét elfoglalja közgazdasági életünkben a neki szánt teret és szabad fejlődésében akadályokba ne ütközzék.

Nagy vita és ellentétes nézetek tárgyát képezte az u. n. *vagyondézsma*, az egyszeri nagy vagyonaadó. Míg egyrészt ezt a pénz értékének helyreállítására az egyedüli módnak vagy legalább főeszközének tüntették fel és minél előbb leendő keresztülvitelét nélkülözhetlen szükségnek mondották: addig mások elrendelését mai viszonyaink közt lehetetlennek és kivihetetlennek mondották. Ez utóbbiak utaltak arra, hogy az érték megállapítása mai elértéktelenült pénzünk alapján lehetetlen eredményre vezetne, egy vagyonszázalék fölvétele hosszabb időt vssz igénybe, vagyondézsmanál a természetben netán bevont vagyonszázalék kezelése vagy értékesítése oly nehézségekkel jár, mely a dézsma vagyoni jelentőségét veszélyezteti, de egyúttal a közgazdaságra is hátrányos hatású lehet a gazdasági verseny természetes tényezőinek megzavarása folytán. Felemlítették, hogy a dézsma beszolgáltatásának hosszabb időben lehető törlesztése esetén a pénz értékének változása esetleg oly vagyoni károsodásokkal járna, mely a törlesztést nem teszi kívánatossá. Mindezekon kívül szóvá tétetett, vajjon a kényszerbéke által kilátásba helyezett jóvátételi bizottság működése mellett nem veszélyes-e egy vagyonszázalék felállítása.

Midőn ezekben összefoglalni igyekeztem az üléseinkben előadottakat, őszinte köszönetet mondok azon tagtársainknak, kik beható és a tudomány fegyvereivel vértezett előadásaikkal tárgyalásainkon résztvettek, különösen köszönöm Teleszky János tagtársunk közreműködését, aki elméleti és gyakorlati ismereteinek bő tárházából oly irányba terelte tárgyalásainkat, hogy az állam pénz- és hitelügyét minden oldalról kellő világításban lehetett szemléltetni. Végül köszönetet mondok a hallgatóságnak, mely mindvégig komoly feszültséggel kísérte az előadásokat.

Meg vagyok győződve, hogy tárgyalásaink nem maradnak eredmény nélkül és pénz- és hitelügyünk rendezésénél tényezőt fognak képezni.

FÜGGELÉK.

Pénzügyi politikánk reformja.¹⁾

A Közgazdasági Társaság által az állam pénzügyeinek rendezését tárgyaló ankét vitája előbb záródván le, mint az előreláthatólag várható volt, külföldön lévő távollétem akadályozott abban, hogy a vita befejezése előtt felszólaljak. Tekintettel a kérdésnek nagy horderejére, ezúton kívánok ehhez hozzászólni.

T e l e s z k y volt pénzügyminiszter, a vitának előadója, az ő nagy-érdekű előadásában alaposan kifejtette a papírpénzgazdálkodás nagy hátrányait, káros voltát és főként azt, hogy a papírpénzgazdálkodás hatásában mennyire igazságtalan megadóztatást jelent. Részletesen foglalkozott azokkal az okokkal is, melyek a papírpénzgazdálkodáshoz vezettek. Azonban, hogy a bankjegyinfláció nálunk oly nagy mértéket öltött, annak a T e l e s z k y által felhozott okokon kívül egyik főindoka az is, hogy a háború alatt követett hibás pénzügyi politikánk a H e l f f e r i c h-féle német háborús pénzügyi politika hatása alatt, amely rövid háborúra és utána a nagy hadikárpótlásra volt építve, elmulasztotta a nagy háborús nyereségeket és vagyoni alakulatokat az állam javára a kellő időben megfelelően megadóztatni. Sok vagyon azóta elkallódott, sok a háborúban keletkezett vagyon, amelynek a háború alatti kellő megadóztatása a magyar állam pénzügyi érdekeit szolgálta volna, a békeszerződés következtében a szomszéd államokat gazdagítja, ezenkívül sok vagyon és jövedelem kiszivárgott a külföldre. Különösen az irreális konjunkturák kihasználásával képződött szédületes nagyságú új vagyonok, melyeket első sorban kellett volna erősen megadóztatni, legnagyobb részt kibújtak már a megadóztatás lehetősége alól és a túlzott adók igazságtalanul fogják ezek helyett is a megmaradt vagyonokat és jövedelmeket sujtani.

Nem esett szó az ankéton arról sem, hogy mennyiben járult hozzá a papírpénz mennyiségének megnövekedéséhez a normális viszonyok között használt fizetési módozatoknak — mint a váltó, csekk, egyéb átuta-

¹⁾ Irásban beküldött vélemény.

lás stb. — útján való fizetéseknek majdnem tökéletes megbénulása. Hiba volt, hogy a románok kivonulása után nem történtek azonnal intézkedések, hogy helyreállítsák a hitelélet és az előbb említett fizetési módok közötti megfelelő igénybevitelével előmozdítottassék a forgalomban lévő papírpénzmennyiségnek a csökkentése. Ezt a körülményt azért tartom szükségesnek megemlíteni, mert az ez irányban történő intézkedést, mint a helyzet orvoslásának egyik eszközét fontosnak tartom. A további pénzügyi krízis folyamán mindinkább ki fog tűnni, mily nagy baj az, hogy hiteléletünk helyreállítására nem használtatott fel minden eszköz.

T e l e s z k y az állam pénzügyi rendezésénél az államháztartás egyensúlyának helyreállításából indulva ki, egyoldalúan, mint úgyszólván egyedüli panaceát az erélyes és mélyreható megadóztatást jelölte meg. A pénz értékének feljavítására, azaz szerinte a mai alacsony viszonylatokból 15—40%-ra való felemelésére és ezen a színvonalon való stabilizálására pedig egyetlen eszköznek az egyszeri nagy vagyonadóknak sürgős megvalósítását tartja.

A mult egész pénzügyi politikájának és pénzügyeink rendezésére vonatkozólag eddig ismeretessé vált javaslatoknak egyik végzetes hibája az, hogy nem gazdasági életünk rekonstruálásának és fejlesztésének nagy érdekei vétetnek mint döntő szempont alapul. Ez természetes úton fokozná az adóbevételeket és tenné elviselhetővé a nagyobb adóterheket. E helyett nem történik egyéb, mint az adóknak mechanikai úton a végletekig való felemelése.

Ebben van az a nagy ellentét, amely köztem és T e l e s z k y között és általában Magyarország állami pénzügyi szakembereinek eddigi megnyilatkozásai között fennáll.

Állítom, hogy azoknak a nagy terheknek fedezése, amelyeket a háború, a forradalmak és a mai állami adminisztráció az országra rónak, a meglévő és a kigondolható adók végletekig való fokozásával el nem érhető anélkül, hogy a legnagyobb katasztrófába ne sodornók gazdasági életünket.

Hogy a kiadásokat erősen csökkenteni, a bevételeket pedig fokozni kell, ez olyan tétel, amelyet bizonyára senki sem vonhat kétségbe. Erős megadóztatást elkerülni nem lehet, de az adórendszernek, bármily súlyos legyen az, nem szabad a gazdasági fejlődést megakadályozni, a termelést visszavetni. *Nem lehet a nagy terhek mértékéig akarni az adópréseket megszorítani. Szakitani kell azzal a régi rendszerrel, mely az ország finansziális boldogulását egyedül adóemeléssel, az állami költségvetés gondos kifარagásában és a deficit elkerülésében, eltüntetésében kereste.*

Rámutatott beszédében T e l e s z k y arra, hogy „a forradalmi idők lezajlása után is csaknem 8 hónap telt el anélkül, hogy az állam pénz- és

hitelügye rendezése kérdésének alapos megoldására egyetlen egy lépés történt volna.“ Teljes mértékben osztom ezen véleményét, de hozzá kell tennem még azt, hogy a legnagyobb bajnak tartom, hogy sem a vezetőkörök, sem a pénzügyi szakértők részéről mindeddig nem történtek lépések arra nézve, hogy minél szélesebb mederben megvitattassék és megállapíttassék, hogy minő intézkedésekre volna szükség, hogy gazdasági életünket reális alapokra visszavezessük és a komoly termelés megindításának előfeltételeit megteremtsük.

Csak erősen megalapozott, koncepciósz gazdasági politika juttatható abba a helyzetbe, hogy eredményes pénzügyi politikát kövessünk. Ennek figyelmen kívül hagyásával mindig csak felületes, egymásnak ellentmondó, kapkodó, minduntalan irreális spekulációnak tág teret nyitó és csak pillanatnyi eredményeket nyújtó pénzügyi intézkedések fogják, nem előmozdítani, hanem egészében gátolni gazdasági életünk konszolidációját és pénzügyi politikánk sikerét.

A meglévő adónemek fokozása mellett új adónemeket is kénytelenek vagyunk behozni, de csak olyanokat, amelyek gazdasági életünknek a mai viszonyok között elengedhetetlen gyors fellendülését nem gátolják. És csak olyanokat, amelyeknek pénzügyi eredményük biztosítva van és a keresztülvitellel járó költségek nem emésztek fel a kivetett adó hozadékának tetemes részét. Ilyen kedvezőtlen pénzügyi eredményt mutatna például a T e l e s z k y által ajánlott életmódadó behozatala, melynek keresztülvitele különben is tűrhetetlen zaklatásra és legnagyobb visszaélésekre vezetne.

Mielőtt az egyes adónemeknek a mai súlyos financiaális szempontból való rövid bírálatára áttérnék, meg kell említenem, hogy csakis a mai válságos pénzügyi helyzet akadályoz abban, hogy egész adórendszerünk gyökeres átforgalmazását sürgessem, mely rendszernek nagy hibáit és hiányait mindenki kell hogy elismerje. Nincs benne egységesség, hiányzik a különböző adónemek között a szerves összefüggés, egyes adónemek a pénzügyi helyzet által incidentaliter születtek meg, vannak adónemek, amelyek nem felelnek már meg a változott életviszonyoknak. Mindennek folyamánya, hogy egész adórendszerünk a tákolmány jellegét viseli magán, a pénzügyi adminisztrációt megnehezíti, költségessé és bonyolulttá teszi s ugyanekkor egyetlen és ezáltal sok vonatkozásban igazságtalan is, ami nem kis mértékben idézte elő a nálunk közismert rossz adómorált. Mindez kell, hogy a szakköröket arra indítsa, hogy céltudatos, egységes elveken alapuló, egyszerű, a mai gazdasági viszonyokkal harmoniában lévő új adórendszer létesítését előkészítsék. De amint már előbb említettem, ezt a mai válságos időkben bevárni nem lehet s ezért sajnos átmenetileg bele kell nyugodni abba, hogy a meglévő adók emelésével és

célszerű új adók behozatalával is segítsünk az állam nehéz pénzügyi helyzetén.

Mindenütt új adónemek behozatalán török a fejüket. Nálunk meg van az a veszedelem, hogy minden új adót, amelyet a külföldön kieszelnek, speciális viszonyaink figyelembevételével nélkül meg fognak akarni valósítani. Ilyen többek között a vagyonszaporulati és jövedelemnövekedési adó. Ez ellen a leghatározottabban állást kell foglalni, mert e két adónem behozatala, minden más felhozható érvtől eltekintve, már csak azért sem volna helyes, mert ez a becsületes és nyílt úton való vagyonszerzésnek és jövedelemfokozásnak nagy gátat vetne és az ilyen vagyont és jövedelmet még nagyobb hátrányba helyezné az irreális vagyonszerzéssel szemben, és egyúttal a reális vállalkozási kedvet és a munkakedvet nagyon lefokozná.

Bár a luxusadó behozatalát a mai viszonyok között helyesnek tartom, nem várok tőle, úgy mint *T e l e s z k y*, jelentékeny pénzügyi eredményt, mert az csak pillanatnyi lehet és ha az adók komoly terhet jelenténeek, csakhamar csökkenni fog a luxus megszorításával az ebből a forrásból eredő állami jövedelem. A túlzásba vitt luxusadók ezenkívül nem egy kereseti forrástól fosztják meg a társadalom egyes rétegeit, visszavetvén művészetet, tudományt és a kulturát is. Egész más elbírálás alá esnek a külföldről behozott luxuscikkek, amelyek behozatalának visszaszorítása teljesen indokolt.

Helytelennek tartom a *T e l e s z k y* által javaslatba hozott lakbéradó módosításait is. A felemelt lakbérnek az állam javára való lekötése oly igazságtalan egyoldalú lépés volna, amely tulajdonképpen azonos a kommunista-rendszer önkényével.

Lesz alkalmam egy külön dolgozat keretében rámutatni arra, hogy mennyire zavartak a fogalmak a gazdasági élet menetébe való állami beavatkozást illetően és hogy ép a háború és kommunizmus tapasztalatai alapján mennyire fontos volna, hogy ennek a beavatkozásnak helyes határa megvonassék.

Ami a szénadót illeti, azt alkalmazhatónak tartom. A háztartási fűtésre szolgáló szenet, mely tudtommal a szénfogyasztásnak alig 8%-át teszi, ki kell kapcsolni a megadóztatásból; és ezáltal ez az adónem elveszti antiszociális jellegét. Viszont természetesen ez az adó nem lehet oly magas, hogy termelésünket kedvezőtlenül befolyásolja és versenyképességét lerontsa.

A most sokat emlegetett és a külföldi államok részéről széles körben megvalósított forgalmi adókat illetően azt hiszem, hogy azok elől, tekintettel arra, hogy ma igen mérsékelt kulcs mellett is az államot tekintélyes bevételekhez juttatják, nem igen lehet elzárkózni. Azzal azonban,

hogy ezek az adók minálunk a forgalom megbénítása nélkül, mily terjedelemben és mily módozatok között nyerjenek megoldást, nem kívánok foglalkozni, ez a szakköröknek képezi feladatát.

A fogyasztási adók mellőzését, bármennyire kívánatos volna ez szociális szempontból, a mai súlyos helyzet nem teszi lehetővé. Az elsőrendű életszükségleti cikkeknel a fogyasztási adót a lehetőség szerint kerülni kell, de amennyiben ez nem lehetséges, azokat a legszűkebb körre szorítva mérsékelten kell megállapítani. Azokat ellenben, amelyeknél a szociális szempont azt megengedi, emelni kell. Ezen emelésnek természetes határt szab az, hogy a fogyasztás nagy mértékben ne csökkentessék, mert ez a termelés visszavetését vonná maga után.

A monopóliumokra vonatkozólag, amelyeknek csak nagyon indokolt esetekben vagyok hive, az az álláspontom, hogy azok elbírálásánál mindig különös gondot kell fordítani annak mérlegelésére, hogy a monopólium által célzott pénzügyi eredmény egyéb megadóztatás révén nem biztosítható-e ép oly mértékben? Úgy a meglévő monopóliumok revíziójánál, mint esetleg elkerülhetetlen új egyedárúságok behozatalánál gondosan kell elbírálni azt, hogy nem korlátozzák-e túlságosan a termelést és valóban az állam részére van-e biztosítva a monopóliumból várható jövedelem. Általában arra kell törekedni, hogy a monopóliumok ne gátolják, hanem abban a gazdasági körben, amelyben létesítették, előmozdítsák a termelést, élénkítsék a forgalmat és egyáltalán a gazdasági fejlődést szolgálják.

A kartellek, szindikátusok és hasonló alakulatok problémája szintén olyan, amely az állam pénzügyi politikája szempontjából figyelmet érdemel. Tudtommal már a háború kitörése előtt erősen foglalkoztak azzal, hogy lehetne ezen alakulatok túltengése ellen gátat vetni. Ma, amikor a iolyton fokozódó nagy tökekoncentráció idejét éljük, nem látunk semmiféle kormányzati intézkedést, vagy programot, amely ezen alakulatoknak a gazdasági életünkre történő kihatásaival foglalkoznék. Megállapítandók azok a módozatok, amelyekkel ezek jövedelmeinek megfelelő része az állam részére biztosíttassék.

Ki kell térnem még arra az Éber Antal által képviselt álláspontra, mely szerint minden egyéb adónem elejtésével egyedül a jövedelemadó szolgáltatassa az államadó bevételeit. Természetesen minden adónak a jövedelmen kell felépülnie és az adórendszer egyszerűsítése érdekében, mint a messzetávol jövőben elérendő célt, a jövedelmi adót mint egyetlen adónemet ki lehet tűzni. Azonban a jelen válságos gazdasági viszonyok között, amikor a rendes békeállapotban sem tudta egyetlen állam, még a legjobb és legerősebb pénzügyi szervezet mellett sem

adórendszerét kizárólag erre az adónemre építeni: erről a megoldásról voltaképen ma még beszélni sem érdemes.

Úgy látom, hogy Éber Antal ezúton célozza erősebben megadóztatni a gazdatársadalmat és első sorban a kis gazdákat. Először is a kisgazda jövedelmének megállapítása úgyszólván lehetetlen. Amint magam is helyesnek tartom, hogy a társadalom eme rétegénél felhalmozott pénz a termelés és az állam finansziális érdekében forgalomba hozásuk, aminek módozatairól később fogok szólni, ép annyira igazságtalannak tartanám a falu népét, úgy mint Éber kívánja, nagy jövedelmi adóval sújtani.

Pénzügyi szaktekintélyeink közül többen az összes eddigi adónemeknél, amennyiben nem százalékosan kivetett adókról van szó, a kulcsot teljesen, vagy legalább is megközelítően abban az arányban akarják emelni, amennyire a pénz értéke leromlott.

Ezen álláspontnak abszurdítását nem nehéz bizonyítani. Először is az egész alap teljesen labilis, mert a pénznek mai értéke helyesen meg nem állapítható. Van pénzünknek a saját termelésünk és forgalmunk által nem indokolt, hanem spekuláció és egyéb külső motivumok által alacsonyan tartott külföldi értékelése és van ennél jóval magasabb belföldi értéke, melyre vonatkozólag azonban a számbeli becslés nagyon eltérő. És ez természetes is, mert nem lévén normális piac, az értékelés alapja teljesen önkényes és ingatag. A pénz belföldi vásárló erejének megállapítása annál nehezebb, mert az az egyes cikkek-nél lényeges eltéréseket mutat és rövid időközökben is nagy változásoknak van alávetve. Itt kell megemlékeznem Wekerlénék előadásában elfoglalt álláspontjáról, aki tiltakozva az ellen, hogy mi magunk értékeljük oly alacsonyan pénzünket, rámutatott arra, „hogy nagy gazdasági érdekek fűződnek ahhoz, hogy a pénz relációjának meghatározásánál a pénz normális értékét magasabban kell megállapítanunk a vásárlási képességénél“. Ha jól értettem, ez nem volna más, mint állami dekretálás, de miután az értékszínvonal fentartásához az eszközök hiányoznának, az egész megállapításnak, azt hiszem, világpiaci jelentősége nem volna.

Megengedhető-e ezek után, hogy nem az egyes adóalanyok teherviselési képességére, hanem pénzünknek teljesen ingadozó értékére, tehát folyton változó alapokra fektessük az adópolitikát? A veszedelmessége és egyenesen katasztrofális volta ennek az eljárásnak bekövetkeznék azonban, ha, mint az előrelátható, bármily okból a pénzértékben csak némi javulás állna be. Például ha a pénzünk jelen értékéhez képest csak 100%-kal javulna, az ezen alapon kirótt adótételek azonnal elviselhetetlenné válnának. Azt pedig, hogy az adókulccsal folytonosan kövessük a pénzérték

változásait, technikailag megoldhatatlan, igazságtalanságokra és egész gazdasági életünknek teljes bizonytalanságára vezetne.

Csodálkozva látom, hogy az új adójavaslatokban a kormány erre az ingatag alapra helyezkedik, és ennek veszedelmes kihatásait az által akarja megakadályozni, hogy külön bizottságot tervez, amelynek feladata lenne a pénzérték javulását figyelemmel kíséreni és ehhez képest az adókulcsok mérséklésére javaslatot tenni. Ez az egész intézkedés minden bizonnyal csak megnyugtatóként kíván szolgálni, nem veszi figyelembe azonban, hogy egy éven belül évközben is oly valutajavulás következhetik be, amely már abban az évben is elviselhetetlenné teszi az adóterhet.

A mai leromlott pénzérték alapjára fektetett matematikai emelése az adókulcsoknak a gazdasági élet nem egy vonatkozásában lehetetlen helyzetet teremtene. Nézzük például a földadót. A háború a földbirtok felszerelését úgy a nagy, mint a kis gazdánál a legnagyobb mértékben lerontotta. Új gazdasági épületek emelése lehetetlen. A meglévő épületeknek a háború tartama alatt történt megrongálása csak óriási áldozatok árán hozható helyre. Az instrukció kiegészítése igen nagy összegeket igényel. Ugyanekkor a terméshozamok a rossz megművelés következtében csökkentek. Az így kivetett adó tehát a mezőgazdasági termelést a leghátrányosabban befolyásolná és ezáltal minden beruházásnak és ezzel az intenzív termelésnek egyenesen útját állná. Igazságos és szükséges, hogy a nagy terhek viselésében a földbirtok arányosan részesedjék, különösen kell ügyelnünk azonban arra, hogy helytelen adó- és pénzügyi politikával mezőgazdaságunk, mely alapját képezi nemzeti termelésünknek, válságba ne kerüljön, mert az magával rántja egész gazdasági életünket.

Minden egyes adónemet külön kell megvizsgálni abból a szempontból, hogy mi az a természetes határ, ameddig az adókulcs tehermentesíthető és amelyen túlmenni semmi körülmények között sem szabad, ha szolid és reális alapokra akarjuk fektetni adórendszerünket. Adóablássá fajul az adókulcs megállapítása akkor, ha a gazdasági teljesítőképesség figyelmen kívül hagyásával egyedül az állami terhek és kiadások nagysága vétetik mértékül.

* * *

Az államháztartás kiadásainak miként való csökkentéséről az anketén nem sok szó esett. Részemről ezt a kérdést sem tartom a régi rendszer szerint kezelhetőnek.

Azt a szédületes pazarlást, amelyet a forradalmak honosítottak meg és általában minden felesleges kiadást, melyeket régi helyzetünkben sem tudtunk volna elviselni, sürgősen meg kell szüntetni.

Revízió alá kell venni egész állami adminisztrációnkat. Sok oly kiadás és teher van, amelyeket jelenlegi államszervezetünk nem tud elviselni és amelyeket ezért szintén be kell szüntetni. Egyes vonatkozásokban azonban a rideg fiskális szempontok nem lehetnek irányadók, hanem gondoskodni kell a megfelelő átmenetről. Ilyen például a felesleges tisztviselők és állami alkalmazottak állásai beszüntetésének problémája is, ahol meg kell találni a módot e társadalmi rétegnek a gazdasági életbe való átvezetésére.

Azoknak a tisztviselőknek és állami alkalmazottaknak, akikre az államnak szüksége van és akik az állam által rájuk rótt nehéz funkciókat becsülettel ellátják, azoknak javadalmazásáról a megváltozott viszonyoknak megfelelően kell gondoskodni. Nem az adókulcsok megállapításánál, hanem itt van helye annak, hogy a pénz értéke változásainak figyelembevételével állapíttassék meg a javadalmazás.

Az állam vesztét jelenti e társadalmi réteg gazdasági leromlása. Érdekük soha nem volt kellőleg felkarolva, mert minden, ami érdekükben történt, az elkésve érkezett és gyökeresen nem orvosolt. Nem félünk-e attól, hogy a tisztviselők a becsület útján való megmaradásért folytatott küzdelemben egymásután elmerülnek és meddig nézzük közönnyel azt, hogy azok, akik lelkierejük teljes megfeszítésével családjukkal együtt kitartanak, kis vagyonuk utolsó foszlányait is felélve, megrendítő tragédia áldozataivá válnak?

Vannak és lesznek kiadási tételek, ahol, ha reális alapokra akarjuk fektetni gazdasági fejlődésünket és nem adórablással akarjuk megteremteni az államháztartás egyensúlyát, a kiadásokat a jövőben nemcsak csökkenteni nem lehet, hanem azokat emelni kell.

Elsősorban nem szabad még áldozatok árán sem elzárkózni minden olyan kiadás elől, amely a gazdasági élet egészséges fejlődését előmozdítja, amennyiben ennek a fejlődésnek az állami támogatás az előfeltétele.

* * *

Minthogy azt az elvi álláspontot foglaltam el, hogy az egyes adókulcsok megállapításánál a természetes határ túllépését nem tartom megengedhetőnek, könnyen azzal az ellenvetéssel találkozhatom, hogy így az államháztartás egyensúlya nem lesz helyreállítható. Ha a meglévő adók emelésével és új adók behozatalával az állam pénzügyi helyzetének javítását célzó eszközök ki volnának merítve, akkor ez az ellenvetés igazolt volna. Viszont hol van a biztosíték arra, hogy a sok oldalról javasolt, túlfokozott adóemeléssel az egyensúly teljesen helyre lesz állítva?

Ha helyes gazdasági politikával nem nyitunk más forrásokat az állami terhek fedezésére, biztosra vehető az is, hogy hiába hangoztatják azt, hogy az egyszeri nagy vagyonadó kizárólag a pénz értékének megjavítására használható fel, ennek tekintélyes részét mégis a költségvetés deficitjének fedezésére fogják igénybe venni és ez esetben az a káros hatás és teljes eredménytelenség, amely a kényszerkölcsönnél előállott, százszorta nagyobb arányban elő fog állani a Teleszky és a vele egy nézetten lévők által képviselt egyszeri nagy vagyonadónál. Azt magyarázni felesleges, hogy gazdasági életünkre minő katasztrófális következményei lennének annak, ha a meglévő vagyon nagymérvű felhasználásával tartanók fenn ideig-óráig állami háztartásunk egyensúlyát. Ez az állapot hasonlítana annak a teljesen eladósodott embernek helyzetéhez, aki, hogy életét rövid ideig még tovább tengesse, az utolsó értékeit is elkölti.

Ép ez okból én a helyes pénzügyi politikát elsősorban azokban a teendőkben látom, amelyek erőteljes gazdasági politikát eredményeznek.

Ez irányban első feladat a termelésnek minél teljesebb erővel való megindítása. Itt nem látom a gondos kutatást, amely felderítené az akadályokat, melyek azt ez idő szerint gátolják.

Egész mezőgazdaságunk átalakulás előtt áll. Gazdasági életünk és nemzetünk jövője függ a birtokreform helyes megoldásától. Végzetes dolog volna, ha ez a reform egymást a szélsőségben túllícitáló pártpolitikai és egyoldalú osztályérdekek és nem az általános nagy gazdasági érdekek szolgálatában vitetnék keresztül.

A szociális gazdasági és nemzeti szempontok egyaránt megkívánják az egészséges birtokreformot. Meg kell teremteni az egyes birtokkategóriák között a helyes és egészséges arányt. Minden eszközzel meg kell erősíteni a falu népét. A birtokpolitikának leghelyesebb módon való megoldása is az átmeneti időben a termelést kétségtelenül vissza fogja vetni. De ha biztosítani tudjuk a termelés összes feltételeit, rövidesen erős, független existenciákat teremthetünk, ami jótékony hatással lesz az állam pénzügyeire is. Ha azonban a birtokreform kérdésében a bizonytalanság sokáig tartana, avagy az helytelenül oldatnék meg, fellendülésiől szó sem lehet, a termelésben feltétlen visszaesés következne be, ami nem maradhat káros hatás nélkül az állam pénzügyeire sem.

Ma általánosan hangoztatott frázis „a mezőgazdasági többtermelés“. Ugyanakkor azonban a termelés előmozdítására megfelelő céltudatos intézkedést nem látunk. A háborús, a bolsevista és román pusztítások után még messze vagyunk attól is, hogy a békebeli termelés színvonalát elérjük. Egyik legsürgősebb feladatunk volna az elpusztult és leromlott gazdaságok helyreállítása. Meg kell

teremteni annak a lehetőségét, hogy a gazdatársadalom a termelés teljes erővel való megindítására berendezkedhessék, sőt a birtokra rátámaszkodó mezőgazdasági ipart is a legteljesebb mértékben megszervezhesse. Segítségére kell lenni elsősorban a kis gazdaközönségnek, hogy birtokát hasznosan felszerelje, ez volna a takarékbetétek iránti bizalomnak helyreállítása és sok egyéb eszköz mellett egyik módja annak, hogy a falu népének birtokában lévő pénzmennyiség a termelés és az állam érdekében forgalomba kerüljön.

Ipari téren individualiter meg kell vizsgálni minden egyes iparág helyzetét. Külön elbírálás alá esnek azok az iparágak, amelyeknek nyersanyagát a belföldi termelés szolgáltatja és azok, amelyek szükséges nyersanyagukat a külföldről kénytelenek behozni. Különös súlyt kell helyezni olyan produktív munkára, amely a továbbtermelést és ennek fokozását előmozdítja. Meg kell állapítani, melyek azok az iparágak, amelyek a megváltozott viszonyokhoz képest élet- és fejlődésképesek s ezeknél kell elsősorban elhárítani a termelést gátló akadályokat. Ez vonatkozik a nagy-, közép- és kisiparra egyaránt. Az államnak kötelessége lévén a gyengébbek támogatása, a kisipart minden rendelkezésre álló eszközzel, nyersanyag, gépbeszerzés, hitelügyének rendezése, stb. útján támogatni kell.

Minden eszközzel meg kell védeni és erősíteni az önálló existenciákat.

A mai válságos gazdasági helyzetben azok az államok fogják legkönnyebben átélni a nagy megrázkódtatást és pénzügyeiket leghamarább rendbehozni, amelyek mindazt, amire a fogyasztás lehető megszorítása mellett szükségük van, saját termelésükkel biztosítani tudják és ezáltal magukat mentől jobban függetleníteni tudják a külföldtől.

* * *

Pénzügyi politikánknak egyik legnagyobb problémája az import és export helyes megszervezése és irányítása. Ennek alapfeltétele a minden eszközzel biztosított szigorú és becsületes állami ellenőrzés. Állami ellenőrzés alatt nem a nálunk rendszerré vált nehézkes, a forgalmat számtalanszor megbénító, merev bürokratizmust értem, hanem egy olyan ellenőrzésre gondolok, amely lehetővé teszi az egyes mozzanatoknak állandó figyelemmel kísérését és megismerését és biztosítja a tett kormányzati intézkedéseknek minden vonalon való végrehajtását. A mai rendszer mindenesetre elítélendő, mert a bürokratizmus összes zaklatásai meg vannak a nélkül, hogy a nagy gazdasági érdekek kellően meg lennének védve. A világpiacon a konjunkturák hirtelen változnak, a mai rendszer ezt nem veszi figyelembe és késedelmes eljárá-

sával és rendszertelenségeivel nemcsak a termelés érdekeit sérti, hanem ezáltal magát az államot is károsítja.

Gondosan meg kell állapítani, minő cikkek és minő mennyiségben állanak rendelkezésre a kivitel céljaira, minő nyersanyagokra, a nyersanyagok feldolgozásához szükséges segédanyagokra és minő egyéb cikkekre van szükségünk az elkerülhetetlen fogyasztás és a termelés érdekében. Csak egy ily módon felállított mérleggel lehetséges az import-export helyes irányítása. Mindenképpen biztosítani kell azt, hogy a kiviteli cikkekért mindaddig, míg a szomszédos államokkal és az egyéb külfölddel a forgalom rekompenzációs alapon bonyolítottatik le, a rekompenzáció céltudatos megállapításával külföldi árúban gazdasági igényeinknek megfelelő ellenértéket kapjunk. E mellett kivitelre dolgozó iparvállalataink exportját is elő kell segíteni, biztosítva azt, hogy az export ellenében elsősorban az üzem továbbviteléhez megkívánt nyersanyagok importáltassanak.

Ezzel kapcsolatban vissza kell térnem financiánk rendezésének kérdésére.

Általános axiomának tekintem azt, hogy az államnak súlyos pénzügyi helyzetében olyan források után kell kutatnia és olyan forrásokat kell igénybevennie, amelyek a legnagyobb értékforgalom mellett nagy jövedelmezőséget nyújtanak s amelyeket épp ezért saját javára nagy mértékben értékesíthet, a nélkül, hogy ezáltal akár az általános gazdasági érdekeket sértene, akár az egyes üzletek rentabilitását veszélyeztetné. Ilyenek azok a milliárdokra menő nagy nyereségek, amelyek ma az exportnál a valutadiszparitások folytán elérhetők. Hasznosabb, igazságosabb és eredményesebb ezeket a valutáris nagy nyereségeket megfelelő úton-módon kellő időben kiaknázni, mint túlzásba vitt egyszeri nagy vagyonadóval a régi vagyonokat megcsonkítani. Tartok tőle, hogy az import-exportra vonatkozó okvetlen szükséges intézkedések épp úgy elkésve fognak megtétni, mint az eddigi pénzügyi intézkedések az egész háború tartama alatt mindmáig.

Aggodalmaim vannak a tekintetben is, hogy ideit termésünk gazdasági és pénzügyi politikánk érdekében helyesen lesz-e kihasználva.

Gazdasági életünk rekonstrukciójánál, mely szerintem egyedül egészséges alapja a helyes pénzügyi politikának, nagy szerepet játszik kereskedelmünknek átszervezése megváltozott gazdasági helyzetünknek megfelelően. Mindig arra kell tekintenünk, hogy Magyarország központi fekvésénél fogva elsősorban hivatott arra, hogy a kelet és nyugat, dél és észak között a közvetítő kereskedelmet lebonyolítsa s a kormánynak minden eszközt meg kell ragadnia arra, hogy az ezzel ellentétes törekvéseket meggátolja és a cél elérését biztosítsa. Ne felejtjük el, hogy

olyan országoknak a legbiztosabb a gazdasági fejlődése, amelyek a világereszkedelem útjába esnek.

* * *

Pénzügyi politikánk legfőbb alapja az eredményes termelés. Ennek pedig elengedhetetlen kelléke a gazdasági és szociális egyensúly megteremtése.

Az államhatalomnak, karöltve az egész társadalommal, a munkássággal, minden erejét a termelésnek minél erőteljesebb kifejtésére kell fordítania. Addig, amíg a mezőgazdasági termelés nem biztosítja a mezőgazdasági terményekkel való hazai ellátást és kivihető fölöslegeket nem termel, viszont az ipari munkásság saját megfeszített munkájával nem biztosítja az ipari termékeknek oly mérvű produkcióját, amelylyel úgy a saját, mint a falú népének az ezekben való szükségletek legalább jelentékeny részét nem fedezi, addig általában a helyzet javulása nem következhetik be és magának a munkásságnak a viszonyai sem javulhatnak. Ez az útja annak, hogy a falu és város között helyreálljon a szükséges jó viszony. A termelésnek ez a felfokozódása az egyedüli biztos mód a túrhetetlen árak letörésére és egyúttal a pénz értékének természetes úton való megjavítására.

Az általam vázolt gazdasági és pénzügyi politikával lehet csak a meglévő adóalanyokat megerősíteni, a vállalkozási kedvet fokozva új adóalanyokat teremteni, az adózó képességet növelni s mindezek alapján a nagy terheket elviselhetőkké tenni. A túlzott egyszeri nagy vagyonadó és az ehhez hasonló nagy megadóztatások gazdasági életünk leromlására vezetnek.

Ezzel szemben mégis sokan a pénzérték helyreállítására az egyszeri nagy vagyonadót tartják elkerülhetetlenül szükségesnek. Ezért ki kell térnem ennek a kérdésnek a megvilágítására.

Annak a gazdasági és az erre mintegy reá épített pénzügyi programnak megvalósításához, melyet az előbbieken kifejtettem, elengedhetetlenül szükséges, hogy az egyes gazdasági alanyok s ezek között elsősorban az egyéni üzemek megfelelő vagyoni és tőkeerővel rendelkezzenek. Ezért gondosan vizsgálnunk kell, hogy ebben a vonatkozásban minő kihatásai lennének az egyszeri nagy vagyonadónak. Különös figyelmet érdemel ez a vizsgálódás akkor, ha oly nagymérvű nagy vagyonadóról van szó, melynek segítségével a háborús nagy terheket addig a mértékig akarják eltüntetni, hogy ezzel a pénz értéke, amint azt T e l e s z k y vallja, egyszerre 15—40 centimra fel legyen javítva, abban a szerintem hiú reményben, hogy a pénz értéke ezen a fokon stabilizálódni fog. Pénzügyi szaktekintélyeink elbíálására bizom azt, hogy szabad-e, amikor

még más mód áll rendelkezésre, ultima ratio gyanánt gazdasági életünkön egy ilyen érvágást ejteni, amikor az ellenérték oly bizonytalan, hogy annak két szélső határa 15—40% között mozog. Igaz ugyan, hogy ezzel szemben a nagy vagyonadó hívei úgy állítják be a kérdést, mintha ez úton a vagyonállag nem vagy csak alig érintetné s az egyszeri vagyonadó nem volna egyéb, mint a fiktív vagyon és pedig a hadikölcsönök és feles bankjegyek egy részétől való szabadulás. Ez ismét csak teória. Amint nem áll az, hogy a hadikölcsön mind fiktív vagyon, mert mikor azokat kibocsátották, az ily kötvények jegyzését mint a legjobb vagyonbefektetést ajánlották és így nagyon sok reális vagyon vagy vagyonrész alakult át hadikölcsönre: ép úgy bizonyos, hogy akár a törzsvagyonból, akár annak hiteivel való megterhelésével, akár pedig a vagyon egy részének hadikölcsönök beszerzésére való felhasználásával rovatik le a vagyonadó, minden körülmények között a vagyonállag erős csökkentése következik be, ami természetszerűleg nem maradna káros kihatás nélkül a termelésre.

Az egyszeri nagy vagyonadónak a tervbevett mérvben való keresztülvitele annál igazságtalanabb, mert minden jel arra vall, mintha a nagy háborús terhek elviselésére csak a föld volna kijelölve. Az ingó vagyon nagy része ugyanis eltűnt, elvándorolt s a meglévő ily vagyonnak is számottevő része a gazdasági életben nincs még úgy megrögzítve, hogy éppen ilyen megadóztatásra megfogható lenne.

Ugyanakkor a földbirtok a bolsevizmus és a román megszállás következtében annyira szenvedett, hogy annak újból való láburaállítására nagy vagyonevonás mellett el sem képzelhető.

Sok tekintetben ugyanaz a helyzet az ipart illetőleg is. Itt is a vállalatok tekintélyes része a forradalom, a bolsevizmus és a román megszállás folytán ki van fosztva.

A szükséges beruházások úgy a mezőgazdaságnál, mint az iparnál óriási méretűek a mai árak mellett. Ha az erre szükséges összegek elvonatnak, úgy azt hitellel kell fedezni és az oly mértékben fokozza a regiet, hogy ezt csak a legvirágzóbb és legjövődélmezőbb üzemek bírják ki. Kérdés, hogy lesz-e sok olyan. Valószínű, hogy csak olyan üzemek bírják ki ezeket a terheket, amelyek mögött nagy tőkeérdekeltségek állanak. Így jutunk abba a helyzetbe, hogy az önálló exisztenciák tönkremennek.

Minden reformon mint vezérfonál kell, hogy végigvonuljon az az elv, hogy lehetőleg az egyenletes és általános vagyonosodás mozdítsák elő.

A túlságos egyszeri nagy vagyonadó, bármennyire erősen is progresszív legyen, az előbb kifejtett okoknál fogva ezt a célt nem szolgálja, ellenkezőleg, a termelést nagy mértékben visszaveti és csak általános

elszegényedésre vezet. Azok a nagy-, közép- és kisgazdaságok és üzemek, amelyek nem rendelkeznek eléggé nagy tőkével, amelyek nemcsak a nagy vagyonadó lerovása céljából, hanem az üzlet továbbviteléhez szükséges forgótőke céljából vagyonuknak egy részét árúba kell, hogy bocsássák és azok az üzemek, amelyek épp az imént említett okokból a hitelt sem bírják a maguk javára kihasználni, azok elerőtlenednek, sőt nagyrészt tönkremennek. Így tehát az egyszeri nagy vagyonadó következtében a kis és nagy vagyonok közötti kedvezőtlen arány nemcsak nem fog mérséklődni, hanem még inkább ki fog élesedni. Mindezek következtében nem áll meg tehát szerintem T e l e s z k y-nek az a főargumentuma, „hogy az igazságos és egyenlő tehermegosztás egyedül az egyszeri nagy vagyonadóval érhető el.“

Itt kell rámutatnom arra a köztudattá vált téves felfogásra, mintha az egyszeri nagy vagyonadó csak a *nagy* vagyonoknak megdézsmálását jelentené. Ezzel szemben a helyzet az, hogy a nagy vagyonadó súlyosan megadóztatja a közép- és kisvagyonokat is és dacára a progresszivitásnak, ezeket a nagy vagyonoknál sokkal előbb romlásba döntheti.

Az egyszeri nagy vagyonadónak a gyakorlati keresztülvitele is mérhetetlen akadályokba ütközik. Legfőbb nehézség, amelynek miként való leküzdéséről eddig nem hallottunk okos szót, az, hogy mily módon legyen reálisan megállapítható a vagyon. Vagyonkataszter összeállítható ugyan, de annak értékrovatát kitölteni nem lehet mindaddig, míg megfelelő értékmérő nincsen. Értékmérőnk csak akkor lesz, ha a pénzürték stabilizálódott, viszont a nagy vagyonadó hivei a pénzürték stabilizálódását a nagy vagyonadótól várják. Nem tudom, hogy ebből a circulus vitiosusból hogy tudnánk kikerülni.

Az az álláspont pedig, amelyet T e l e s z k y foglal el, hogy ő nem vagyonkatasztereket, „hanem tényleg mindenkire nézve a bírói kognició útján való megállapítását a vagyonának tartja helyesnek“, szerintem keresztülvihetetlen. Ez az eljárás, ha csak félig-meddig meg akarja közelíteni a valóságot, oly hosszadalmas, hogy azalatt az élet továbbhaladva, egészen új viszonyok állhatnak elő és az értékelési alap teljesen megváltozhat. Hogy ma mindenkinek bizalma egyedül már csak a bíróság felé fordul, az érthető. De éppen ezért, mert a bíróság pártatlansága és tekintélye alkotmányos életünknek és a jogrendnek legnagyobb biztosítéka, legveszedelmesebbnek tartom, amint az most divatba jött, a bíróságra oly funkciókat bízni, amelyek azt az igazi hivatásától sok tekintetben eltérítik. Ily funkció, mint a vagyonnak bírói kognició útján való megállapítása, annál kevésbé van összhangban a bíróság hivatásával, mert az eljárás gyors lebonyolítást kíván, viszont a bíróság működésében kötve van ahhoz, hogy a legnagyobb körültekin-

téssel és precizitással járjon el s ha ezt mellőzné, indokolatlan gyanúsításoknak volna kitéve, amit a bíróság érdekében minden körülmények között el kell kerülni. Ezenkívül a jogszolgáltatás lényegébe ütköznék és a hatáskörök felcseréléséhez vezetne, ha a bíróság, amely jogviták eldöntésére van hivatva, becslésszerű ténymegállapításokra használnának fel.

Hogy a nagy vagyonadó adminisztrációja mily nagy mértéket fog ölteni, mikor tud működésbe lépni s mennyi idő múlva érhető el az eredmény és az adminisztráció milyen költséges lesz, azt talán a pénzügyi szakértők jobban bírnák kiszámítani, én azonban biztosra veszem, hogy ezek a költségek tekintélyes részét a hozadéknak felemészténék.

Nem állok egyedül abban a nézetben, hogy az egyszeri vagyonadónál is olyan meglepetéseknek lennének kitéve, mint a pénzlebélyegzésnél, mert amint már előbb említettem, azok az új vagyonok, amelyek leginkább biztosították volna a pénzügyi eredményt, tekintélyes részükben nem lesznek megfoghatók.

Az az álláspont, amely mint egyedüli panaceát állítja oda a nagy vagyonadót, melynek révén a háborús terheket ki lehet küszöbölni és pénzügyünket stabilizálni, téves. Az a valutajavító hatás, melyet a nagy vagyonadótól várnak, tulajdonképpen csak korlátolt lehet. Ha oly nagy vagyonadó állapítatik meg, amint azt Teleszky gondolja, az talán pillanatnyilag eredményezheti a koronának 15—40 centimra való javítását, de ha a gazdasági termelés megnehezítése következtében az adóképesség csökken, aminthogy szerintem csökkennie kell, akkor az állam ismét kénytelen rendkívüli eszközökhöz nyúlni s akkor ismét odajutunk, ahonnan kiindultunk. Hogy ez milyen katasztrófát jelentene, azt nem kell magyarázni.

* * *

Az állam pénzügyeinek rendezésére és a pénzügyi megjavítására két mód van: 1. az erőszakos pénzügyi intézkedések, 2. az általánosan kifizetett gazdaságpolitikai alapon felépített pénzügyi politika.

Az erőszakos intézkedések az egész gazdasági életre káros kihatással vannak, mert nincsenek összhangban a gazdasági fejlődéssel. Megnehezítik a hasznos beruházásokat, gátolják a vállalkozást, erősen lefojkozzák a munkakedvet, bénítják a termelést, végül megoldhatatlanná teszik a fix-fizetésűek megélhetésének problémáját.

Ezzel szemben a gazdaságpolitikai intézkedések organikus úton javítanak meg pénzügyünk értékét. Magyarország elsősorban agrárállam lévén, abban a majdnem páratlanul kedvező helyzetben van, hogy leg hamarabb tudván régi termelő képességét visszanyerni, sőt talán még

fokozni, a leggyorsabban rekreálódhatik. Miután Magyarország már most is, de még inkább ha termelése emelkedik, jelentős mennyiségű élelmiszer-cikket és egyéb mezőgazdasági terményt tud exportálni, valutája automatikus módon fog javulni. És itt merül fel az a kérdés, hogy szemben azzal az állásponttal, amely egyedüli célnak a valutajavítást tekinti, nem volna-e célszerű fontolóra venni, hogy azt a többletet, amely Magyarország javára fog mutatkozni, nem kellene-e olyan nemzeti investíciókra fordítani, amelyek a termelés jövő céljait szolgálják. Ez azzal az előnnyel is járna, hogy a gazdasági életet megrázkódtatásoktól megóvná. *A termelés folyamatában biztos alappal kell számolni.* A megrázkódtatást pedig elsősorban előidézheti az, ha a beszerzett árút és terméket, illetve a beszerzett nyersanyagokból előállított cikkeket a valuta hirtelen javulásával csak veszteséggel lehet továbbadni. Ennek tanulságos példáját láttuk legutóbb Németországban, ahol a külföldi spekuláció és nemeskékly mértékben az a tendencia, amely a német gazdasági életet lerontani törekszik, mesterségesen felhajtotta a márkaárfolyamot és így úgyszólván egészen megbénította a német produkciót.

Az eddig elmondottak eredményét összegezve, merem állítani, hogy az államháztartás egyensúlyának biztosítása és — minthogy oly bevételi források nyílnak meg, amelyek a fölös bankjegyek bevonását és a hadikölcsönök sorsának biztosítását is lehetővé teszik — egyidejűleg a pénz értékének feljévitása és ezzel kapcsolatban egész közgazdasági életünk fellendítése sokkal sikeresebben és gyorsabban oldható meg organikus közgazdasági alapon, mint a most fenyegető erőszakos pénzügyi intézkedések útján.

Gazdasági és pénzügyi politikánk alakulása — sajnos — nem függ kizárólag tőlünk, mert ki vagyunk sok tekintetben szolgáltatva idegen gazdasági és pénzügyi törekvéseknek. Erről az oldalról még nagy meglepetésekre lehetünk elkészülve. Ilyen esetben azonban nem az erőszakos pénzügyi intézkedések fognak bennünket megvédeni, hanem egyedül intenzív termelésünk és az ez alapon biztosított hitelképességünk.

Ezen dolgozatom keretében nem térhetek ki bővebben a külföldi kölcsönök problémájára. Azonban szemben azokkal, akik ridegen elzárkóznak ez elől, kifejezést kell adnom annak a felfogásomnak, hogy ha egyáltalán előnyös feltételek mellett ily kölcsönökhöz hozzá tudunk jutni, azokat igénybe kell venni. Természetesen ezeket a kölcsönöket nem szabad az állami folyó kiadások fedezésére fordítani, hanem kizárólag az állami pénzügyek általános rendezésére és gazdasági életünk rekonstrukciójára kell felhasználni.

Abban nincs különbség, bármelyik rendszer alapjára helyezkedjünk is, hogy a megoldás és a hatások csak bizonyos idő múlva jelentkezhet-

nek. Addig is azonban megfontolt és erélyes intézkedésekkel át kell segíteni az országot az akut, nehéz pénzügyi válságon.

Az a pénzügyi és adópolitika, amely az egész gazdasági életet állandó bizonytalanságban tartja, a reális kalkuláción alapuló termelő munkát lehetetlenné teszi és csak az irreális spekulációnak nyit tág teret, az csak a destrukciót szolgálja. Lehetetlenné teszi a túlkapásoktól ment fejlett kapitalista rendszert, mely mellett az önálló existenciák létesítése, fejlődése és fenmaradása biztosítva van s amely mellett biztosítva van a társadalom minden rétegének megélhetése és vagyoni gyarapodása. Viszont az egészségtelen nagy tökekoncentrációt, mely a társadalom minden nedvét felszívja és ezáltal felborítja a társadalmi egyensúlyt, nemcsak hogy nem tudja megakadályozni, hanem akaratlanul is annak céljait mozdítja elő.

A mai viszonyok között a pénzügyi politika nem mozoghat a régi dogmatikus keretek között, nem maradhat meg az egyszerű finánc technika körében.

Új látóhatárok nyílnak meg, egész figyelmünket új problémák megoldása felé kell fordítanunk, az új irányelveket fel kell ismernünk és le kell raknunk egy új gazdasági és pénzügyi korszak alapjait.

Csak az a nemzet alkotja meg helyesen intézményeit, amely fel tud emelkedni arra az elvi magaslatra, ahonnan meglátja saját fejlődésének irányait.

Hadik János.

Magyarország jelenlegi állampénzügyi helyzete.

Korányi Frigyes báró pénzügyminiszter 1920. évi március 17-én benyújtotta a nemzetgyűlésnek az államháztartásnak 1920. február, március és április hónapjában való viteléről a törvényjavaslatot. Ehhez a javaslathoz részleteket mellékelte abból a memorandumból, amelyet Kállay államtitkár mint a békedelegáció tagja készített az ország pénzügyi helyzetéről. Az ebben a memorandumban foglaltakat — a tárgy aktualitására való tekintettel — bő kivonatban ezennel közöljük.

A még békés viszonyokra számító 1914/15. évi állami költségvetési törvénynek (1914 : XXVII. t.-c.) meghozatala óta Magyarországnak új állami költségvetése nem volt. A háború egész folyama alatt az időről-időre megalkotott és lényegileg az 1914/15. évi költségvetési törvény rendelkezéseinek a hatályát meghosszabbító felhatalmazási törvények (költségvetési provizóriumok), továbbá a háború esetére hozott régibb törvények és a háború alatt esetről-esetre megalkotott speciális törvényes rendelkezések alapján vitetett tovább.

A frontjaink összeomlása, illetve az 1918. évi októberi forradalom óta volt kormányok — országgyűlés nem létében — az államháztartást kizárólag saját felelősségükre vitték tovább. A gr. Károlyi-féle kormány idejében készült ugyan egy felhatalmazási néptörvény (1918 : VI. néptörvény); de úgy ez, mint általában az összes néptörvények — országgyűlés nélkül alkottatván — csak kormányrendelet jelentőségével bírtak. E gazdálkodásban hosszabb időre szóló rendszeres programok nem készültek; mert ilyenek felállítását a forradalom utáni idő kaotikus viszonyai, valamint az a körülmény akadályozták, hogy a kormány a mind szűkebbre vont és a fegyverszüneti határozmányok ellenére politikai és gazdasági határokká vált demarkációnális vonalak mellett sohasem lehetett tisztában azzal, hogy működési tere s illetve a magyar állami igazgatás mely határokig és mely ügykörökben terjed ki.

Az állam pénzügyi helyzetéről tehát ezidőszerint sem költségvetési törvény, sem a kormányzat belső használatára készült rendszeres évi előirányzat nem tájékoztat. A gazdálkodás az adott helyzetnek meg-

felelően, előbb csak két hétről két hétre, legutóbb pedig az 1919. évi november hó 1-től 1920. évi január hó végéig terjedő három hónapra szóló pénzkezelési előirányzatok alapján folyt tovább, amely összeállítások lényegileg csak a mindenkori pénzszükségletre vonatkozó tájékoztatók voltak.

A legutolsó, vagyis az 1913. békeévnék állami zárszámadási eredményei szerint a magyar államnak összes tényleges kiadásai 2.318,519.000 K-t, összes tényleges bevételei pedig 2.546,801.000 K-t tettek ki.

Ezen eredményeknek a megítélésénél azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a jelentékeny beruházási tevékenységnek a költségei túlnyomólag kölcsönökből fedeztettek, vagyis a jövő generációra hárították át. Ugyancsak túlnyomóan kölcsönből kellett fedezni a közös véderő beszerzési kiadásait is.

Az 1913. évnék jelzett állami bevételi összegből 678,497.000 K esik kölcsönből eredő bevételekre, amely kölcsönbevétellel (a 2.318,519.000 K állami kiadásban bentfoglalt) összesen 251,804.000 K beruházási kiadás áll szemben.

Az állam gazdasági vállalatainak, a vas-, fém-, szén-, selyem- és egyéb üzemeknek, a kincstári birtokoknak és fürdőknek a kezelési eredményei bent szerepelnek az állami zárszámadásban és felduzzasztják annak végösszegeit. Ha azonban az állami üzemeknél nem a bruttó kezelést, hanem csak azokat a feleslegeket vesszük számításba, amelyekkel ez üzemek az állam jövedelmének a fokozásához hozzájárultak és ha hasonlóképpen csak a netto eredményt számítjuk a monopóliumoknak (nevezetesen a dohány-, a só- és a lottójövedéknek és a mesterséges édesítőszer árusításának) a kezelésénél is, akkor a helyzet úgy alakul, hogy az 1913. évnék állami összbevétele lényegileg 1.150,142.000 K-ra zsugorodik össze. Ezen összegből 1) 777,311.000 K esik a közszolgáltatások természetével bíró egyenes és fogyasztási adó és illeték bevételekre, 2) 99,965.000 K az állami üzemekből és 3) 148,016.000 K a monopóliumokból származó tiszta jövedelemre, míg 4) 124,850.000 K a közigazgatás különböző ágainál mutatkozó egyéb bevétel.

A jelzett 1.150,142.000 K valóságos állami összbevétellel szembeállítandó kiadás (az üzemi és a jövedéki hasznok elérésének biztosítására szolgáló kiadásoknak az összes kiadásokból való levonása után) 1.600,357.000 K-t tett ki. Végeredményben tehát 450,215.000 K hiány jelentkezik, amely hiány az 1.600,357.000 K kiadásban bentfoglalt és már említett 251,804.000 K beruházási kiadásnál 198,411.000 K-val nagyobb.

Látjuk tehát, hogy az 1913. évben is már kölcsönbevételre volt az állami háztartásunk egyensúlyának fenntartása céljából szükség. Az 1913. évet illetőleg ismertetett ez a helyzet pedig nem csupán a jelzett évre

szorító jelenség, de hasonló eredményre jutunk, ha a háborút megelőző tíz évi (1904—1913. évi) ciklusnak a zárszámadatait vesszük tekintetbe.

Az említett tíz év állami zárszámadataiban elszámolt kölcsönbevételek együttes összege ugyanis kereken 1.870 millió K-t tesz ki, amivel szemben a jelzett időszak beruházási kiadásai végösszegben kereken 1.466 millió K-ra rúgnak. Megjegyzendő azonban, hogy ez a jelenség nem, vagy legalább is nem elsősorban a véderő kiadások emelkedésének a következménye. Hanem az említett eredmény legfőképpen abban találja magyarázatát, hogy fiatal és fejlődő állam voltunk, amely a Monarchián belül való alkotmányjogi helyzetének az 1867-iki kiegyezéssel történt rendezése után gyors léptekkel igyekezett intézményeit és igazgatását a nyugati mintáknak megfelelően kialakítani. Legyen szabad e megállapítás helyességének az igazolására hivatkozni arra, hogy a jelzett tíz éves időszak alatt, vagyis az 1904. évtől az 1913. évig számítva (a beruházási költségektől és az állami üzemek kiadásaitól eltekintve) a belügyi tárca kiadásai 103%-kal, a kereskedelemügyi és a földművelésügyi tárca kiadásai 153%-kal, illetve 53%-kal, a vallás- és közoktatásügyi tárca kiadásai pedig 189%-kal emelkedtek, míg a közös hadsereg és a haditengerészet folyó kiadásaihoz Magyarország által fizetett (a magyar állami zárszámadás rendes kiadásai közt elszámolt) hozzájárulás összege ugyancsak a jelzett időszak alatt 50%-kal nőtt.

Kétségtelen azonban, hogy a társadalmi és egyéni kezdeményezést sokszor kiegészítő, sokszor pótló az az élénk állami tevékenység, amely a felsorolt adatok tükrében élénk tárul, közgazdasági fejlődésünkre kedvező hatású volt s ha a béke útján maradhatunk, bizonyára az állami pénzügyek számára is megteremtette volna gyümölcseit. A háborút megelőző évek jelentékeny állami beruházásai és az iparnak és kereskedelemnek érdekeit szolgáló kiadásai, valamint az ezek kapcsán s a kedvező konjunkturák hatása alatt felpezsdülő gazdasági élet jelentékeny tőkét termeltek úgy, hogy Magyarország *nemzeti vagyona* a háború előtt 41·5 milliárd koronára volt becsülhető. Nemzeti vagyonunk tehát majdnem a fele összegét tette ki annak a 84·7 milliárd koronára becsült nemzeti vagyonnak, amely nemzeti vagyona a Monarchia másik államának, Ausztriának volt a háború előtt.

Ha a négy évnél tovább húzódott háború olyan helyzetet teremtett is, amely reánk nézve a háború tovább folytatását már gazdasági okokból is lehetetlenné tette, úgy viszont nyilvánvaló az is, hogy teljesítő képességünk teljes leromlásának okai mégsem a háborúban, hanem az azt követő eseményekben keresendők. Mert mindenütt való tapasztalat, hogy a háború a mezőgazdaságra s általában az östermelésre volt leg-

kevésbé végzetes hatással; Magyarország pedig elsősorban mezőgazdasági állam, amely földjében birja legnagyobb erejét.

Igaz azonban, hogy ez az erő a végtelenségig húzódó háborúban fenn nem tarthatott. És e részben elsősorban arra kell reámutatni, hogy az 1914. évnél kivételesen rossz *mezőgazdasági terméseredményeit* a következő háborús években a békés évek átlagain ugyancsak jóval alul maradó terméseredmények követték. Ily módon csak állandó nehézségek mellett és a belső fogyasztásnak szigorú korlátozása árán volt képes Magyarország annyira, amennyire eleget tenni a reá mint mezőgazdasági export-államra háruló annak a feladatnak, hogy a hadsereg gabonaellátásáról és Ausztria szükségleti hiányainak legalább részbeni pótlásáról gondoskodjék.

Nem is említve már most azoknak a rendszabályoknak a közegészségügyre s a jövő generáció fejlődésére káros hatását, amelyek útján az élelmiszer-szállításoknak a lehetősége biztosított: hangsúlyozni kell, hogy az említett kedvezőtlen terméseredmények, a belfogyasztás nagymérvű megszorítása dacára sem tettek lehetővé nagymérvű eladásokat, és így azoknak a közgazdaság szempontjából való jelentősége nem felelt meg annak a szerepnek, amely szerepe Magyarországnak a mezőgazdasági termelés piacán a békében volt. Szembeszökő ez, ha a magyarországi két utolsó békeévnél terméseredményeit a háború két utolsó évének terméseredményeivel hasonlítjuk össze. A főbb gazdasági terményekben a terméseredmények ugyanis kitettek (métermázsákban):

Év	Buza	Rozs	Árpa
1912.	47,172.508	13,752.821	15,271.436
1913.	41,190.583	13,273.594	17,380.254
1917.	33,538.438	10,144.253	8,044.395
1918.	25,880.840	8,237.476	8,784.805
Év	Zab	Tengeri	Burgonya
1912.	11,142.977	44,883.174	53,836.046
1913.	14,487.030	46,248.082	48,752.560
1917.	7,745.560	26,320.435	29,905.922
1918.	6,674.786	24,015.998	31,221.900

Hangsúlyozni kell továbbá azt is, hogy a szóbanlevő szállítások az akkori világpiaci árak nivóján mozgó (maximált) árak mellett eszközöltettek. Ennélfogva a főtermények hozamánál mutatkozó s említett visszamaradásokkal szemben a megfelelő kiegyenlítést az eladási árak sem biztosítottak; annak pedig az ország közgazdasága szempontjából csak kisebb jelentősége lehetett, hogy egyes termelők váratlanul nagy jövedelmekhez is jutottak, főleg egyes nem maximált árú terményeknek az eladásából.

Ami továbbá a háborús ipart és kereskedelmet illeti, úgy reá kell mutatni arra, hogy a Monarchia hadseregi és haditengerészeti szükségleteire belföldön eszközölt bevásárlások nem abban az arányban történtek Magyarországon és Ausztriában, mint amily arányban a fedezeti összegek a két állam által rendelkezésre bocsáttattak; hanem az *ipari megrendelések* kiadásánál Magyarország állandóan hátrányt szenvedett. A közös költségekhez való hozzájárulásnak Magyarországra 36·4%-ban és Ausztriára 63·6%-ban megállapított arányával szemben ugyanis a szárazföldi hadsereg szükségleteinek fedezésére az 1914/15—1917/18. évek alatt a központ által kiadott ipari megrendelések értékéből Magyarországra kereken csak 29%, Ausztriára pedig 71% esett. Megjegyzendő, hogy a szóbanlevő megrendelések összköltsége együtt 23·6 milliárd koronát tett ki. Hasonló, vagy Magyarországra még kedvezőtlenebb a hadseregi szükségletek céljaira az egyes hadseregpáncsnokságok által közvetlenül eszközölt megrendeléseknek, továbbá a kézi bevásárlásoknak, valamint a haditengerészet szükségleteire eszközölt bevásárlásoknak az aránya; — bár ezen megrendelések és vásárlások megoszlására nézve pontos adatok nem állnak rendelkezésre.

Megjegyzendő, hogy a Magyarországra kedvezőtlen részesedési arányt nem a háborús magyar ipar termelőképességének alacsony foka, hanem sokkal inkább az magyarázza, hogy a közös hadügyi és tengerészeti kormányzatnak Bécsben volt a központja, s így a megrendelések kiadásánál az ausztriai vállalatok már a jelzett körülményből folyólag kedvezőbb helyzetben voltak. Magyarázza továbbá az, hogy a magyar elemnek a hadsereg és a hadügyminisztérium ügyeinek intézésében való befolyása — történelmi reminiscenciáknak, s nevezetesen a legfőbb hadúr katonai környezete által Magyarországgal szemben századokon át táplált bizalmatlanságnak a befolyása alatt — a valóságban, a papíron biztosított paritás dacára, alárendeltebb jelentőségű volt.

Ennek a helyzetnek Magyarország már a békében is igen károsan érezte a hátrányait. Közgazdaságunknak a *közös intézmények* beszerzéseinél a nevezett intézmények fenntartási költségeihez való hozzájárulás kvótájánál kisebb mérvben való részesedése, az a körülmény, hogy a közös minisztériumok, a közös hadsereg beszerzési és ellátási ügyeit intéző központi szervek, az arzenál, a gyáraknak, úgyszintén a tudományos intézeteknek és főiskoláknak túlnyomó része, továbbá a haditengerészetnek majdnem minden intézete, műhelye és szerve Ausztriában volt elhelyezve, állandó sérelmet képezett. Hatványozottan jelentkeztek azonban az említett körülménynek úgy a kereskedelem és a vállalkozás, mint a munkásosztály foglalkoztatása és általában a forgalom és a kereseti lehetőségek szempontjából való hátrányai a háborúban. Ami önként

érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a háború alatt, vagyis az 1914. évi július 28-tól 1918. évi október végéig terjedő időben — a normális költségvetési hitelekről nem szólva — a haditengerészet szükségleteire összesen 980 millió K-t, a szárazföldi hadsereg céljaira pedig összesen kereken 67·9 milliárd K-t bocsátottak rendelkezésre Magyarországnak és Ausztriának pénzügyi kormányai; — megjegyezvén, hogy az utóbb említett összegből 34·5 milliárd K lett folyó (ellátási) kiadásokra és 33·4 milliárd K egyszeri (beszerzési, építkezési stb.) kiadásokra számítva.

A felsorolt körülmények voltak az oka, hogy a volt Monarchia két állama közt a közös költségekhez (a közös véderő fenntartásához és a külügyi kiadásokhoz) való hozzájárulási arány, az 1918. évig érvényben volt (Magyarországra különben addig is aránytalanul terhes) 36·4%-os és 63·6%-os kvótakulcsok megváltoztatásával az 1918. évvel kezdődő új ciklusra olyképen állapított meg, hogy Magyarország hozzájárulása az új időszakban fokozatosan 34·4%-ra szálljon le, Ausztria hozzájárulása pedig 65·6%-ra emelkedjék. Az az arány, amely szerint a két állam a közös ügyek vitelének költségeiben résztvett, kölcsönös megegyezés útján rendszerint 10 évről 10 évre szokott volt megállapítani Magyarország és Ausztria között; az 1918. évtől kezdve azonban 20 évre lett volna megállapítandó.

A Magyarország és Ausztria között a háború alatt kötött új gazdasági kiegyezési szerződést és kvótamegállapítást azóta halomra döntötték a bekövetkezett események. És ezek az események voltak azután azok, amelyek Magyarország helyzetét az elviselhetetlenségig súlyosbították.

Az októberi forradalmat követő izgalmas idők nem voltak alkalmasak arra, hogy pontos felvételek készíttessenek amaz események okozta veszteségekről és károkról, amelyek közt a forradalom lejátszódott. Azóta pedig újabb és súlyosabb károsodások érték a nemzetet úgy, hogy ama régibb károkat ma már különválasztva felbecsülni alig lehet. Képet adhat azonban a károsodás mérvéről már annak a felemlítése, hogy a front felbomlása és a csapatok hazaözönlése alkalmával majdnem az egész *hadianyag* elveszett. Az 1918. év októberében megvolt közös hadfelszerelési anyag leltári állagának és értékének megállapítása iránt a tárgyalások folyamatban vannak. Ezidőszerint azonban még pontos adatok ez anyag értékelésére nézve egyáltalán nem állnak rendelkezésre. Azt hisszük mégis, hogy nem mondunk túl nagy számot, ha a szóbanforgó anyag értékét 15—20 milliárd K-ra tesszük. Megjegyzendő különben, hogy az így becsült anyagnak egy jelentékeny része a frontokhoz közelebb eső új nemzeti államok birtokába jutott. Ami Magyarországot illeti, úgy tény az, hogy csapataink legnagyobb részben felszerelés

és fegyverzet, sőt élelem nélkül, sokan még ruházatuktól is megfosztva kerültek vissza az egyszerre minden oldalon támadt ellenségektől körülvett országba. — Itt bent az országban szintén voltak hádianyagok. Ezek raktárait azonban jelentékenyen megdézsmálta a fellázított tömeg. Úgy, hogy — a koronának 1918. évi november—december havi vásárló ereje alapján számítva — hozzávetőlegesen csak mintegy 300 millió K-ra volt becsülhető (a csekélyszámú fegyverzeti anyag értékén kívül) az a békés ipar szempontjából is jelentőséggel bíró hádianyag, amely az 1918. év végén volt magyar demarkacionális vonalakon belül megmaradt. Az összehasonlítás kedvéért felemlítettük, hogy az új Ausztria területén volt hasonló hádianyagok értéke ugyanakkor, szintén teljesen hozzávetőleg az illetékes osztrák tényezők részéről 600 millió koronával számított.

De nemcsak hádianyagok elvesztéséről és hadfelszerelési raktárak megdézsmálásáról van az okóberi forradalmi események kapcsán szó. Fosztogatás és *pusztítás* tárgyává lett az országban minden készlet, amelyet a kapzsiság vagy árfelhajtási szándék, — vagy pedig másrésről a bölcs előrelátás vagy hatósági gondoskodás halmozott egybe. A gazdák magtárai, a kereskedők boltja, a vasutak és egyéb közintézmények raktárai egyformán megszenvedték a felizgatott nép dühét. Természetes, hogy nem kíméltettek különösen vidéken az előkelőbbek és gazdagabbak lakóházai sem és sok kastély műtárgyai estek a forradalom áldozatául.

Oly közös cél azonban, amely a romboláson túl alkotó munkára egyesíthetett volna, nem volt. A rázkódtatás pedig, amelyet a háború eivestése és százados berendezkedések rombadőlte okozott, megviselt minden fennálló intézményt és szervet, és elhallgattatta a régi vezetőket. Csak a háborúban megizmosodott ipari munkásság s nevezetesen annak fővárosi szakszervezete képviselt oly erőt, amelyre a méltányos béke kilátásba helyezésével uralomra jutott gr. Károlyi-féle kormány támaszkodhatott, s csak e munkásságnak volt olyan programja, amelyet nem érintett a közjogi változás.

Ez a *programm* vált tehát irányadóvá a jövőre nézve. Megjegyzendő azonban, hogy a háború szenvedéseitől megviselt nép nyugalomra és a könnyebb megélhetésnek a biztosítására vágyott, nem pedig az ismét csak áldozatokat és munkát kívánó új (szociális) gazdasági rendre, amelyet alapjaiból kellett volna fokozott fegyelem és szervezettség mellett felépíteni. Így azután csak az a része válhatott a szocialista programnak testté, amely a termelt javak bőkezűbb megosztásáról s az alsóbb osztályok jobb létének a biztosításáról szól. Arról, hogy az ily szükséglet-kielégítéshez szociális munka és többtermelés kell, nem akart ebben a javakban megfogyatkozott országban hallani senki.

Ezeket a lélektani momentumokat kell figyelembe venni, hogy meg-

értsük a forradalom utáni fejlődést s nevezetesen azt, hogy miért vált ez az időszak az állami költségek eldorádójává. — Hogy csak a főbb tételeket említsük: kétségtelen, hogy a háborús drágaság és a pénz értékének leromlása legnagyobb súllyal a fix fizetésükre utalt *köz- és magánalkalmazottakra* nehezedett volt. Az alkalmazottaknak ezt a nehéz helyzetét a háború alatt engedélyezett különféle segélyezések csak részben enyhíthették. Most tehát a forradalom utáni kormánytól s illetve annak uralma alatt, a drágaságot ekviparáló fizetésemelést várt mindenki. Az új kormány pedig már népszerűségének biztosítása érdekében sem kívánt elzárkózni a közszolgálati alkalmazottak illetményeinek általános, nagymérvű emelése elől; nem is szólva azokról az illetményjavításokról, amelyeket egyes csoportoknak a forradalom alatti magatartásuk elismeréseképpen engedélyezett. Az ezen utóbbi okból engedélyezett illetményemelések azután a hasonló munkakörben levő alkalmazottaknak más csoportjainál természetesen újabb igényeket és kívánalmakat keltettek, amelyeket az egyenlő elbánás elve alapján szintén nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Így aztán az egymással versenyző kívánalmak kielégítésének legalább nagyjából való biztosítása, az egyszersmindenkorra adott különféle segélyösszegekről nem is szólva, évi összegben mintegy 1·27 milliárd korona állandó kiadási többletet hárított az államra. A közszolgálati alkalmazottak érdekében az állam által elvállalt e kiadási többletnek többé-kevésbé megfelelően emelkedett persze úgy az autonóm közigazgatási testületeknek, mint minden magánvállalatnak és intézménynek a személyzeti kiadása, mert az itteni alkalmazottak sem kívántak az állam terhére fizetettek mögött elmaradni.

A forradalom s az azt követő események a *hadseregre* teljesen bomlasztó hatással voltak. A kötelekek felpldódtak, s a sereg tagjai szétszóródtak úgy, hogy csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett később a közbiztonság és rend fentartására fegyveres erőről gondoskodni. A karhatalomnak a forradalmi kormány helytelen politikája, sőt jórészen közreműködése folytán szétszűllött alakulatai helyébe szükséges új alakulatoknak, a nemzet- és népörségeknek a megszervezése és fenntartása azután óriási kiadásokat okozott. Hozzájött e kiadásokhoz a leszerelő katonaság részére engedélyezett járulékoknak a szükséglete; amely leszerelési járulékok megfelelő ellenőrzés és a felhasználás kellő irányítása nélkül engedélyeztetvén, végeredményben csak a költségek és a munkátlanlanságot mozdították elő és az államnak nagymérvű megterhelésével szemben csak a legkevesebb esetben váltak az igényjogosultak új gazdasági elhelyezkedésének előmozdítóivá. Ily módon a közgazdaságra háruló előny nélkül és anélkül, hogy akárcsak a rend és nyugalom is valóban biztosítottak lett volna mondható, összesen több mint 1·5 milliárd

koronányi költség állott elő a forradalom és a tanácskormány megalakulása közötti időben a hadügyminisztérium és a közbiztonsági szolgálat kezelésénél.

Folytonosan emelkedő összeget vett igénybe az említett időszak alatt a *rokkantaknak* és azután a *munkanélkülieknek a támogatása* is. A háborús szállítások hirtelen megszűntével a gyárak jórésze megrendelés nélkül maradt. Az a körülmény pedig, hogy a fegyverszüneti szerződés határozmányainak ismételt megsértésével mind újabb és újabb területek kerültek ellenséges megszállás alá, hova-tovább a nyersanyag- és szénellátást is lehetetlenné tette. Az ország központjának a részekkel való összeköttetése megszakadt és erőszakosan szétszakított az a forgalmi hálózat, amely az ország gazdasági életét szerves egységbe fonta. Ily viszonyok között természetes, hogy nemcsak a rokkantak s a hadból visszatérők részére nem lehetett új munkaalkalmakról gondoskodni, hanem mind nagyobb számban váltak a régi munkások is foglalkozás nélküliekké. Mindezek eltartásának azután az államra hárult a drágasággal folyton fokozódó terhe.

Pontos adatok arra nézve, hogy mennyibe került az államháztartás a két forradalom (az 1918. évi október vége és az 1919. évi március 21-ike) közötti időben, nem állanak rendelkezésre; s teljesen precíz számítás erre nézve későbben is aligha lesz eszközölhető. A kiadásoknak egy része ugyanis a *demarkációnális vonalakon túl eső területek* magyar közigazgatása érdekében eszközöltetett, amely közigazgatás irományai és feljegyzései az e területeken időközben bekövetkezett események folytán részben elkallódtak, s amely közigazgatás alkalmazottai pedig — a nemzeti államoknak a szóbanlevő területeken történt berendezkedése kapcsán — nagyobb részét eltávolították állásaikból.

Reá kell itt mutatni arra, hogy a fegyverszüneti egyezmény értelmében a magyar kormánynak a kiürítendő területeken is biztosított polgári igazgatás már kezdettől fogva úgyszólván csak abban állott, hogy a magyar kormánytól igényeltetett s illetve általa adatott az ellátmány a kiürített országrészek igazgatási költségeinek a fedezésére. Így azután a hatóságok és hivatalok fenntartási költségei, különösen pedig leszerelési járulékok fejében jelentékeny összegek fizettettek a demarkációnális határokon túli területeken is. A központból e területek érdekében teljesített kiadásokkal szemben azonban bevétele egyáltalán nem volt a kormánynak ezekről a területekről; s a megszállás, a fegyverszüneti határozmányok figyelmen kívül hagyásával, lassanként olyan helyzetet teremtett, amely a kormány részére a további pénzellátmányok küldésének észszerűségét, majd lehetőségét is megszüntette.

A fegyverszüneti határozmányoknak a figyelmen kívül hagyása, a

demarkacionális határoknak folytonos szűkítése, s az ország nagy területeinek ellenséges megszállása volt kétségtelenül a főoka annak, hogy a kormányzat és a közigazgatás a forradalmi láz elmúltával is konszolidálódni nem birt. Közgazdaságunk — a minket környező országok ellenséges tényei folytán — mind újabb és újabb rázkódtatásoknak volt kitéve, s a financiáknak ily körülmények közt a bankóprés maradt az egyedüli támasza.

A szóbanforgó időszak egész állami gazdálkodására vonatkozó központi feljegyzések és a már rendelkezésre álló egyéb (rendszeresen különben még fel nem dolgozott) adatok alapján nagyjából rekonstruálhatók a népkormány gazdálkodásának főeredményei. Ez eredmények a következő képet mutatják:

a) Az államadóssági szolgálat ellátásával felmerült kiadások 476,981.000 K.

b) A tényleges és a nyugellátásban levő közszolgálati alkalmazottak és az állami intézményeknél (hivataloknál és üzemeknél) felfogadott munkások anyagi helyzetét javító intézkedések költségei 632,443.000 K.

c) A katonai szolgálatra bevonultak hozzátartozói részére engedélyezett (csak az 1919. évi február végével beszüntetett) segélyek szükséglete 428,014.000 K.

d) A rokkantak, hadiözvegyek és árvák ellátására, gyógykezelésére, oktatására és segélyezésére fordított kiadások 56,443.000 K.

e) A munkás segélyakció kiadásai, munkanélküliek támogatása, rendkívüli bérpótlékok 312,672.000 K.

f) Az ellenséges betörés folytán kárt szenvedett erdélyi részek lakosainak a segélyezésére indított akció folytatólagos költségei és különféle egyéb segélyezési kiadások 148,324.000 K.

g) Közbiztonsági és hadügyi kiadások és pedig:

1. A népőrség és a nemzetőrség fenntartása, karhatalmi testületek rendkívüli szükségletei s a katonatanács szervezése folytán felmerült kiadások 95,501.000 K.

2. A leszerelési illetmények fejében kifizetett összegek circa 600,000.000 K.

3. A hadügyminisztérium többi kiadásai 825,942.000 K.

Összesen 1—3. 1.521,443.000 K.

h) A közélélmezés biztosítására, illetve megjavítására fordított kiadások 205,938.000 K.

i) A volt Monarchia közös ügyeinek felszámolásából kifolyólag a közös hatóságok szállítóival szemben fennálló követelések kiegyenlítésére és a felszámoló hivatalok fenntartási költségeire fordított összegek 434,632.000 K.

j) A francia megszálló csapatok költségeire és a politikai helyzetből folyó egyéb rendkívüli szükségletekre utalványozott összegek 77,411.000 K.

k) Az adminisztráció folyó kiadási szükséglete 545,699.000 K.

Együtt kereken 4.800,000.000 K.

Nem egészen 5 hónapi (1918. október végétől 1919. évi március 21-éig terjedő időben való) kiadásokról van itt szó, a havi kiadás tehát kerek egy milliárdot tett ki, holott a háború alatt, amikor a kiadások az ország egész területére vonatkoztak, a magyar állam havi kiadásai még a háború legutolsó idejében is csak 700—800 millió K körül mozogtak. Az összehasonlítás kedvéért megjegyeztetik továbbá, hogy a magyar államnak a legutolsó, vagyis az 1913. békeévbéli állami kiadásai összesen 2.318,519.000 K-ra rúgtak, amely összegben azonban 251,804.000 K beruházási költség és kereken 162 millió K-t tevő olyan kiadás is bentfoglaltatik, amely kiadás a Magyarországtól az 1918. év október végén különvált Horvát-Szlavonországoknak állami és autonóm igazgatási szükségleteiből folyólag merült fel.

A jelzett 4,8 milliárd K-nyi kiadás a vázolt körülmények közt önként érthetőleg csak igen kis részben volt az állami folyó *bevételekből* fedezhető. Hanem a fedezetet kölcsönből és pedig túlnyomólag a jegybank igénybevétele útján kellett előteremteni. Így nőtt meg és érte el eladósodásunk a kvótának megfelelő mérvét a jegybankkal szemben; holott a fegyverletétel időpontjában ez az eladósodás — az osztrákokénál helyesebb háborús pénzügyi politikánk folytán — aránylag jóval kisebb volt, mint Ausztriának a jegybankkal szemben való eladósodottsága.

Megjegyeztetik, hogy a központi állampénztár pénzkészlete (a készpénz és a pénztár giro- és csekkszámláinak követelése) az 1918. évi október 31-én kereken 109 millió K-t, az 1919. évi március 21-én pedig 577 millió K-t tett ki. A szóbanforgó időszak alatt az Osztrák-Magyar Banktól a már régebben kötött kötelezvény-kölcsönök fejében összesen 3.376,000.000 K vétetett fel, a nevezett bank által kibocsátott pénztárjegyekből pedig kereken 1.395,000.000 K és a magyar bankok által — megkötendő államkölcsönökre — eszközölt előleges befizetések fejében kereken 560 millió K folyt be. Ezekon kívül összesen mintegy 400 millió K-t tehetett ki a folyó állami bevételek összege. A felsorolt bevételi tételek együtt 5.731,000.000 K-t tesznek ki, amely összegből levonva a központi állampénztár pénzkészleténél mutatkozó emelkedés összegét, vagyis (577—109=) kereken 468 millió koronát, az eredmény 5,3 milliárd K, melyből 4,8 milliárd állami kiadásnak fedezésére fordítottatott, 500 millió K pedig pénzügyintézeteknél helyeztetett el.

1919. március 21-én a tanácskormány váltotta fel a népkormányt. Azoknak, akik az állami hatalom birtokába kerültek, nem volt határozott

közgazdasági, vagy állampénzügyi programjuk. A beállítás ugyan az volt, mintha a proletárdiktaturára a szociális termelési rend megvalósítása céljából lenne szükség. A gyakorlatban ezzel szemben éppen ellenkezőleg a proletárdiktatura fenntartásának és megerősítésének érdekei irányították a kögazdaság és a pénzügyek terén tett összes intézkedéseket. A termelő üzemek kommunizálásánál nem a termelés fokozása, hanem a rendszer hiveinek hatáskörhöz, jövedelemhez és hatalomhoz való juttatása volt az igazi cél. Ily körülmények között önként érthető, hogy nemcsak többtermelésről, de a termelés addigi alacsony fokának a fenntartásáról sem lehetett szó. A bolsevizmus tereje a városokban volt nagyobb, s a magukat eltartatni kívánó városok és a falu nemsokára nyílt ellenségeként állottak szemben. A javak kicserélése megakadt, a készletek fogytak, az importnak lehetőségét pedig kizárta a blokád. A tényleges szükséglet-kielégítés lehetőségei ily módon a minimumra korlátozódtak. A tömegek megszerzésének a biztosítására azonban — a terroron kívül — még fennmaradt eszközül a pénz; mert a nagy összegű pénz, ha nem is lehetett érte árúhoz jutni, még jórésztben megtartotta a kapitalista gazdasági rend alatt birt varázsát.

A tanácskormánynak tehát, hogy tarthassa magát, első s egyben utolsó eszközként is *pénzre* volt szüksége. Ezt azonban elkobzások útján kielégítő mérvben nem biztosíthatta. Kénytelen volt ezért a bankópréshez folyamodni.

A tanácskormány e részbeni működését illetőleg megjegyzendő, hogy ezen kormányzat az uralmának tartama alatt (vagyis 1919. március 21-től 1919. évi július végéig) kereken 253,704.000 K értékű postatakarék-pénztári pénzjegyeken kívül mintegy 5·6 milliárd korona bankjegyet hozott forgalomba. Az igényelt bankjegymennyiségről azonban legális úton nem gondoskodhatván, pénzszükségletének kielégítésére az Osztrák-Magyar Bank bankjegyeit hamisította. Ily hamisításra könnyű módot adott az a körülmény, hogy a bank által a háború alatt bevezetett, egyébként tökéletlen kivitelű 200 és 25 koronások kliséi még a népkormány idején a bank budapesti főintézetéhez hozattak le. Ezek a 200 és 25 koronások, továbbá 2 és 1 koronás bankjegyek utánoztattak tehát és a szóbanforgó hamisítványokból — amennyire eddig megállapítható — mintegy 3·5 milliárd korona névértékű pénzjegy került forgalomba. Ebből kereken 3·28 milliárd K névértékű hamis bankjegy a jegybank útján, a fennmaradó rész pedig közvetlenül a kormányzat által hozatott forgalomba. E pénzjegyeknek a terror képezte a fedezetét.

A forgalombahozatal túlnyomólag a jegybanknak az u. n. tanácskormány által birtokába vett budapesti főintézete útján eszközöltetett, ez intézetnek adatván át az említett bankjegyutánzatok (és a posta-

takarékpénztári pénzjegyek is) oly célból, hogy az intézet a tanácskormány uralmának kezdetekor ott talált s mintegy 2·1 milliárd korona értékű jó bankjegyek készletének a kimerülése után is képesíttessék a tanácskormány által igényelt állami kölcsönök folyósítására. Összesen 6·5 milliárd korona kölcsönt kényszerített ki ily módon a budapesti főintézettől a tanácskormány, amely kölcsönből a szovjeturalom bukásáig 6 milliárd korona vétetett igénybe.

Közbevetőleg megjegyeztetik, hogy az, hogy a kölcsönkötés formalitása alkalmaztatott a pénz előteremtésénél, csak az ügyeknek ily módon való intézéséhez szokott és a szovjeturalom alatt is tovább szolgálni kényszerült régi tisztviselőknek tudandó be. Aminthogy általában csak ezen tisztviselői karnak tudható be, hogy ma egyáltalán rendelkezünk adatokkal és feljegyzésekkel, ha sokban csak hiányosakkal is, a tanácskormány alatti pénzügyi gazdálkodásra nézve.

A jegybanknál, a jelzett kölcsönökre igénybevett 6 milliárd koronán kívül, igénybevétetett továbbá a tanácskormány által a központi állampénztárnak 1919. évi március 21-én volt 577,000.000 K-t tevő pénzkészlete, valamint az az 500 millió K is, amely pénzintézeteknél volt az állam javára elhelyezve. Szolgálatába állította továbbá a tanácskormány az összes pénzintézeteket, hogy a kommunizált üzemek költségeit fizessék.

A pénzintézetek állami pénztárakként működtek; és legfontosabb feladatuk éppen a *kommunizált üzemek kiadási és bevételi számláinak* a vezetésében állott. A kiadások e számlákon — az üzemek mindenkori pénzsükségletének megfelelően nyitott — hitelek keretében voltak teljesítendőek; és az intézet az esetre, ha bevételeiből e kiadások folyósítására a szükséges pénz felett nem rendelkezett, időnként megfelelő dotációban részesült.

931 pénzintézet állott a tanácskormány ellenőrzése alatt. Ezek közül 703-tól, és pedig 67 fővárosi és 636 vidéki intézettől szereztek be a kommunizált üzemek gazdálkodására vonatkozó számláknak a kivonatai. A beérkezett adatok összesen 9.508 vállalatra és intézményre vonatkoznak, amelyek közül 1.214 az állami vállalatok és intézmények száma.

Ezen, fokozatosan kommunizálás alá került különböző vállalatok és intézmények közül a magánvállalatok folyószámláin — a kommunizálás idejében fennállott és együttszámított követeléseknek összege, a kommunizálás idejében fennállott és együttszámított tartozások összegével szembeállítva — kereken 178,470.000 K netto követelést; az állami intézmények és vállalatok folyószámlái pedig a tanácskormány kezelésébe történt átvételükkor kereken 39,000.000 K netto követelést tüntettek fel. Ezzel szemben a tanácskormány bukásának bekövetkezte után, 1919. évi

július 31-én az említett magánvállalatok folyószámláin az együttszámított követeléseknek az együttszámított tartozásokkal való szembeállítása kereken 649,472.000 K netto tartozást (827,942.000 K romlás); az állami intézmények és vállalatok folyószámláinak együttes mérlege pedig 658,135.000 K netto követelést (619,135.000 K javulás) mutat. Hangsúlyozandó persze, hogy a magánosok számlaeredményeinek a fentiek szerinti egybefoglalása tulajdonképpen csak a kommunista gazdálkodási elvek szempontjából állja meg a helyét. Ami pedig az állami intézmények és vállalatok folyószámlaeredményeinek az alakulását illeti, megjegyzendő, hogy a saldonak 619,000.000 K-val való javulása főleg ama körülmény folytán állott elő, hogy a számla lezárásának időpontjában, vagyis 1919. évi július 31-én már be volt fizetve a vörös hadsereg augusztus havi ellátmánya fejében a postatakarékpénztár által augusztus elején kifizetendő összeg.

Közszolgáltatások természetével bíró bevételek a tanácsköztársaság idejében önként érthetőleg csak igen szórványosan folytak be. A régi törvények uralma megszűnt és így adóbefizetések úgyszólván csak a tanácsköztársaság uralmának vége felé — az uralom közeli bukása reményében — teljesítették egyesek által, akik a forgalomba hozott hamispénztől ez úton szabadulni igyekeztek. Némely állami üzem és jövedéki ág kezelésében azonban jelentékenyebb bevételek is mutatkoztak. Így az államvasutaknál, amelyeknél a személyszállítás díja igen jelentékenyen emeltetett, kereken mintegy 71,000.000 K, a pénzügyminisztérium kezelésében pedig főleg a tetemesen megdrágított dohánygyártmányok eladásából kereken mintegy 241,000.000 K folyt be. Megjegyeztetik azonban, hogy az államvasutak említett bevételi eredményével szemben ezen üzem kiadásai kereken mintegy 668,000.000 K-t tettek ki. Jelentékenyebb, összesen kerek 55,000.000 K-t tevő bevétel folyt be a tanácsköztársaság által az állam számára lefoglalt ház- (lakás) bérekből is, amely bevétellel szemben azonban a házak fenntartására fordított, valamint a lakásbiztoság, a lakásügyek direktóriumá stb. részére engedélyezett kiadásoknak kereken 19,5 millió koronát tevő összege állott szemben. A házbérbevétel több mint $\frac{9}{10}$ részben a fővárosban elért bevétel volt. Úgy a fővárosban, mint a vidéki városokban elért bevétel alatta maradt annak az összegnek is, amely az 1918. évi adókivetés alkalmával tiszta házbérjövedelemként felvétellett.

Ami már most a szovjeturalom alatti ama *bevételeknek és kiadásoknak az egybefoglalását* illeti, amely bevételek és kiadások államiaknak tekintendők, úgy megjegyzendő, hogy a szovjetgazdálkodásról annak különös jellegénél fogva, tulajdonképpen alig megfelelő a normális kezelésnek szánt zárszámadás rovatrendszeréhez alkalmazkodó összefoglalást

készíteni. Nagyjából való tájékoztatást azonban ilyen összefoglalás is nyújt és azért az alábbiakban az állami zárszámadás szokásos terminológiája szerint megjelölve tüntetnek fel azok az eredmények, amelyek a szóbanforgó kezelésre a központi állampénztárnak és még 99 állami pénztárnak a pénzkezeléséről beszerzett adatok alapján ezidőszerint hozzávetőleges pontossággal megállapíthatók. Előrebocsátandó, hogy a táblázatban feltüntetett bevételi összegek túlnyomó részükben nem jelennek tényleges állami jövedelmet, hanem átszámításokból származnak. Az egyes intézmények céljaira szükséges összegek ugyanis a bizományos kezelésben kiadásként utalványoztattak és az illető tárcánál bevételeztettek. Így állott elő a kitüntetett bevételi összegek túlnyomó része.

I. Költségvetésszerű kezelés.

a)	Tényleges bevétel (koronákban)	Tényleges kiadás (koronákban)
1. Tanácsköztársaság elnöksége	305.000	3,498.000
2. Államadóssági kezelés	1,892.000	31,680.000
3. Kisebb népbiztosságok (igazság- ügyi, német, ruszkakrajnai stb.)	13,388.000	74,586.000
4. Külügyi népbiztosság	777.000	19,623.000
5. Belügyi népbiztosság	3,232.000	195,713.000
6. Pénzügyi népbiztosság	240,706.000	189,365.000
7. Szociális termelés népbiztossága	15,626.000	74,679.000
8. Földművelésügyi népbiztosság	75,659.000	88,407.000
9. Közoktatásügyi népbiztosság	2,923.000	230,412.000
10. Munkaügyi és népjóléti népbiz- tosság	1,536.000	159,911.000
11. Hadügyi népbiztosság	114,770.000	3,307,372.000
12. Vörös őrség	2,817.000	514,162.000
Együtt	473,631.000	4,889,408.000
b)		
13. Államvasutak	71,300.000	667,600.000
14. Posta- és postatakarékpénztár	28,251.000	100,637.000
15. Állami vasgyárak	67,411.000	84,463.000
Együtt	166,962.000	852,700.000
c)		
16. Kölcsönbevétel	6.500,000.000	
Költségvetésszerű kezelés összesen	7.140,593.000	5.742,108.000
II. Alapok kezelése	37,414.000	28,284.000
III. Bizományos kezelés	26,369.000	1.486,826.000
IV. Szállítmányok és ellátmányok	1.886,751.000	1.886,751.000
V. Direktóriumoknak előlegek	1,109.000	62,882.000
Főösszeg (I—V.)	9.092,236.000	9.206,851.000

A kimutatott kezelési eredmények az 1919. évi március 21-től 1919. évi július 31-ig terjedő időről szólnak és csak a tanácsköztársaságnak a gazdálkodására, vagyis azon a területen folytatott állami gazdálkodásra vonatkoznak, amely terület (circa 16 vármegye) a vörös uralom alatt állott.

A lakosság túlnyomó része az állam eltartottjává lett. A munkakerülő söpredék jutott uralomra és olyanok váltak az ország sorsának intézőivé, akiknek normális viszonyok között az állami igazgatás munkájában a legszerényebb módon való közreműködésre sem lehetett kilátásuk. Féktelen ambícióknak nyilott tér, sem a tehetségnek, sem a szorgalomnak a hiánya nem képezvén e részben akadályt. A nemzet minden értékes eleme viszont önkéntes vagy kényszerű visszavonultságban élt és sokan az üldözések és a kiállott szenvedések hatása alatt mindenkorra elvesztették munkakedvüket, sőt munkaerejüket is. Sokan elköltöztek, sokan más hazát is kerestek, abban a hitben, hogy itt már nincs jövő. Mindez eredményében a messze jövőre is kiható; és hosszú időnek kell eltelnie, míg a munkának és a képességeknek helyes értékelése újra általánossá válhatik.

Ha a bolsevizmus megingatta a pénzügyi és a pénzügyi rendszert, tönkretette a kommunizálás ürügye alatt az ország egész állami és közgazdasági szervezetét, lehetetlen vagyoneltolódásokat okozott és megtámadta a nemzet összes erkölcsi és szellemi javait: úgy a román megszállás alatt viszont a materiális szenvedtek és *elrekviráltatott* és elvitetett úgyszólván mindaz, ami megmozgatható volt. Így egészítette ki egymást a bolsevizmus és az attól az országot megmentő uralom, hogy a megszálló seregek távozása után úgy látszott, hogy nem maradt itt egyéb, mint a házak és a puszta föld és az elkeseredett emberek.

Rekquirálások nemcsak a megszálló seregek szükségleteinek a kielégítésére eszközöltettek. A fogyasztási cikkekben való csekély készleteink kimerítése mellett az ország mezőgazdasági termelő eszközeinek és gyáripari berendezéseinek nagy része szintén a megszállás áldozatául esett; és a cél a román állam közgazdaságának Magyarország javaiból való felruházása volt.

Jelenleg a román megszállás által teremtett helyzet folytán még a legszükségesebb állami kiadások sem fedezhetők további pénzügyi kibocsátás nélkül; az állami *kölcsönök szolgálata*, amelyet a tanácskormány beszüntetett, mindeddig teljességében felvehető nem volt. Igyekezünk kell azonban ezt az állapotot megszüntetni s a kölcsönszolgálatot fokozatosan újból megkezdeni, mielőtt s illetve amily mérvben arra a jogosulatlan megszállások megszüntével remélt konszolidációnk

és az egyéb állami kiadásoknak minden vonalon a legszigorúbb takaré-
kossággal leendő leszorítása módot nyújt.

Ezek az egyéb állami kiadások ezidőszerint havi 500—600 millió K.
között mozognak.

Ismertetnünk kell tehát azt a helyzetet, mely az állami tartozások
tekintetében áll fenn. Áttérve az állami, kölcsönök ügyére, a szóban
forgó tartozások ekkép alakulnak:

1. Ami mindenekelőtt a magyar államnak a háború előtti adósságait
illeti, ezeknek az 1914. évi július 28-án volt tőkeálladéka az államadós-
ságok egyes csoportjai szerint a következő:

a) Zálogos és oly kölcsönök, amelyek vasutaknak vételére s illetve
hasonló szerzésekre fordítottak 1.622,419.517 K. Ez összegben bentfog-
laltatnak mindazok a kölcsönök, amelyek akár eredetileg vállaltattak a
vasutak vétele, illetve hasonló szerzések alkalmával, akár az ily vételek
s illetve szerzések okából átvállalt vagy felvett kölcsönök konverziója
folytán állottak elő. A jelzett összegből továbbá összesen 196,559.698 K.
u. n. annuitásos tárcakölcsön.

b) Földtehermentesítési kötvények 354,009.200 K.

c) Az italmérési jogok megváltására az 1888 : XXXVI. t.-c. alapján
kiadott kártalanítási kötvények, s illetve az ezen adósság konverziója
folytán fennálló kölcsönök 425,070.450 K.

d) Vaskapuszabályozási kölcsön 42,624.000 K.

e) Az 1867 : XV. t.-cikkben elvállalt és az 1908 : XVI. t.-cikkbe be-
cikkelyezett pótegyezményvel módosított államadóssági járuléknak a
tőkeértéke 1.348,886.463 K.

f) Az előbbi pontok alá nem eső egyéb kötvénykölcsönök és amor-
tizációs kölcsönök együttevve 4.494,825.275 K, összesen **8.287,834.905 K.**

2. A háború alatt felvett kölcsönök a következőképen osztályoz-
hatók az 1918. évi október végén volt állapot szerint:

a) nyilvános aláírásra bocsátott kötelezvénykölcsönök (u. n. hadi-
kölcsönök) 15.225,408.350 K;

b) bankok útján elhelyezett pénztárjegyek 3.216,986.000 K;

c) belföldi pénzügyintézetektől felvett függő kölcsönök 2.277,225.283 K;

d) külföldi pénzügyintézeti kölcsönök (az illető külföldi valutában kifeje-
zett tőkeértéküket az 1919. év végén mutatkozott érmeparitás szerint
számítva át koronára) 1.743,247.543 K;

e) az Osztrák-Magyar jegybanktól felvett kölcsönök 10.168,189.092
K, összesen **32.631,056.268 K.**

Megjegyzendő azonban, hogy a háború előtti (1914. évi július 28-iki
álladék szerinti) kölcsönökből 1.520,293.948 K-val számított államkölcsön
638,523.460 aranyforintra, 176,400.000 K-val számított kölcsön pedig

150,000.000 Márkára szólott; míg 900,000.000 K-t kitevő kölcsön koronán kívül márkában, frankban és fontsterlingben, 42,624.000 K-t kitevő kölcsön pedig koronán kívül márkában, frankban, fontsterlingben és hollandi forintban fizetendő.

A háború alatt felvett kölcsönök 1918. évi október végén volt állaga pedig úgy oszlott meg, hogy azokból 30.887,808.725 koronára szóló kölcsönön kívül 1.700,268.444 K-val számított kölcsön márkára, — 31,248.000 K-val számított kölcsön hollandi forintra, — 2,007.049 K-val számított kölcsön svéd koronára és 9,724.050 K-val számított kölcsön dán koronára szólott.

3. Az 1918. évi októberi forradalmat követően:

a) elsősorban a jegybank igénybevétele útján történt a kiadások fedezéséről gondoskodás. És pedig azoknak a kötelezvénykölcsönöknek a realizálása útján, amely kölcsönök a még a háború alatt kötött egyezmények alapján voltak a jegybanktól igénybevehetők. Megjegyzendő, hogy ily egyezményeket a háború alatt egyidejűleg szokott volt kötni a jegybankkal Magyarország és Ausztria és azok a kvótaarányoknak megfelelően megállapított kölcsönösszegeknek a rendelkezésre bocsátásáról szólottak. Ez egyezmények alapján igénybevehető kölcsönöket a háború utolsó idejében Ausztria hamarabb vette fel, mint Magyarország, úgy hogy Magyarországnak 1918. évi november 1-én még összesen 3.922,000.000 K-ra volt az egyezményekből kifolyólag igénye. A jelzett összegből az említett idő óta 3.376,000.000 K iratott át a magyar központi állampénztár giro-számlájára (míg 546,000.000 K továbbra is a banknál maradt). Ezenkívül a nevezett bank az általa 1918 november 1. és 1919 március 21. közötti időben kibocsátott pénztárjegyek elhelyezése folytán nála befolyt összegekből összesen 1.428,149.996 K-t bocsátott a magyar kormány rendelkezésére; megjegyezvén, hogy a bank a szóban forgó pénztárjegyek ellenértékét kölcsönképen a kvótaarányában szokta volt a két államnak (Magyarországnak és Ausztriának) rendelkezésére bocsátani.

b) Az említett Osztrák-Magyar Bank kölcsönökön kívül magyarországi pénzügyintézetektől is történtek kölcsönvételek. Az annak idején tervbe vett, de tényleg azután kibocsátásra nem került kilencedik hadikölcsönre a pénzügyintézetek által befizetett és még végleg el nem számolt előlegek, továbbá a tanácskormányt megelőző, valamint az azt követő időben kötött pénzügyintézeti kölcsönökre igénybevett összegek az 1919. évi október végén együttvéve kereken 1.030,000.000 K-t tesznek ki.

c) Már a fentebb elmondottak során is említettett a tanácskormány-nak a jegybanktól kikényszerített 6.5 milliárdos kölcsöne, amely kölcsön részben a budapesti főintézet készletében volt bankjegyek felhasználásával vétetett igénybe. Ennek a most említett körülménynek a figye-

lembevételével folytak a tárgyalások az Osztrák-Magyar Bankkal a szóbanlevő kölcsönből eredő kötelezettség megállapítására nézve, s e kötelezettség, valamint a bankot ért károk tekintetében elvállalt kötelezettség a bankkal szemben kereken 2.700.000.000 K-ban határozott meg.

d) A szovjetgazdálkodásból eredő hamis bankjegyek birtokosainak nagyobb károsodásoktól való megóvása érdekében a szóban forgó hamis pénz államjeggyé deklaráltatott olyképen, hogy a jegyek értéke 200 K helyett 40 K-ban, s illetve 25 K helyett 5 K-ban határozott meg; amely megállapítás nagyjában az említett 200 és 25 koronások — a tanácsuralom utolsó idejéből — forgalmi értékelésének felelt meg. Ez alapon mintegy 650 millió K teher hárult volna az államkincstárra. Ez az összeg azonban kereken 700.000.000 K-ra emelkedett annak folytán, hogy a román megszálló sereg a pénztáraiban maradt szovjetbankjegyek fejében kereken 70·5 millió K névértékű ily pénzjegyek teljes névértékben való beváltását kívánta a magyar kormánytól. A szovjetjegyek beváltásán kívül a postatakarékpénztár által forgalomba hozott államjegyek fejében az 1919. évi október végéig kereken 1.000.000.000 K tartozás terheli az államot.

4. Az államkölcsönöknek az 1—3. alatti felsorolásánál nem vétettek figyelembe:

a) azok a tartozások, amelyek az eddig még nem honorált hadi szolgáltatásokból, továbbá a hadiszállítók követeléseiből kifolyólag állanak fenn az állammal szemben. Hozzávetőleg számítva a még ki nem elégitett ilyenmű tartozások összegét a magyar szent korona országainak a területén kereken 1.800.000.000 K-ra becsülhetjük.

b) Azok a kötelezettségek, amelyek a volt Monarchia közös ügyeinek a felszámolási költségeiből keletkeznek és még kiegyenlítésre nem kerültek; továbbá azok az annuitási és kamattartozások, amelyek a háború folytán s illetve a kölcsönszolgálatnak a tanácskormány óta történt felfüggesztése következtében szaporodtak fel. Mindezek az 1919. évi október végéig kereken 1.500.000.000 K-val vehetők számításba.

A 3. és 4. pontok alatti tartozások együttevén 13.534.149.996 K-t tesznek ki.

Ebből a 13·5 milliárdból esik a Károlyi-kormány idejére 6·2 milliárd, a tanácsköztársaság időszakára 6·2 milliárd és a nemzeti kormányzat idejére 3·9 milliárd, havonta pedig átlagosan esett a Károlyi-kormány idejében 1·32 milliárd, a tanácsköztársaság idejében 1·44 milliárd és a nemzeti kormányzat idejében 0·48 milliárd.

A háború előtti, a háború alatt felvett és az 1918. évi október óta keletkezett állami tartozások együttes összege pedig kereken 54·5 milliárd K, amely összegből a magyar szent korona országainak a területén az

1910. évi népszámlálás szerint volt 20,886.487 lakost véve alapul, **egy-egy főre 2.608 K** állami tartozás esik.

Az állami kölcsönöknek egy jelentékeny része a külföldön lett elhelyezve. Az illető külföldi államok között — a részeire szakadt osztrák császárságtól eltekintve — Németország után első helyen Franciaország áll, amelynek területén számításunk szerint 105,631.000 koronában fizetendő állami adósságon kívül 464,210.500 frankban fizetendő adósság van elhelyezve. Angliában 6,236.000 koronában és 6,323.896 font sterlingben fizetendő adósságunk van; míg Belgiumban 28,358.000 koronában és 88,842.105 frankban fizetendő adósság áll fenn. Jelentékeny összegű kölcsöneink lettek továbbá Németalföldön, Svájcban és egyéb semleges államokban elhelyezve.

Mindezen külföldi hitelezőkkel szemben az elvállalt kötelezettségeinket erőnkhez képest teljesíteni kívánjuk, éppen úgy, mint az állam belföldi hitelezőivel szemben is. E részben első feladat, a kölcsönszolgáltatnak a jövőre nézve leendő felvételén kívül, a hátralékos kamatoknak és törlesztési részleteknek a kifizetése. Az állam jelenlegi pénzügyi helyzetében azonban ez egyszerre nem történhet meg. Megjegyzendő ugyanis, hogy az államadósságok szolgálatánál a még ki nem egyenlített kamatok és törlesztési részletek fejében 1919. évi szeptember 30-án 53,153.060 arany forint, továbbá 83,034.813 márka és 1.088,684.279 korona hátralékos tartozás állott fenn.

A külföldi *valutáról* szóló kölcsönök, s illetve a külföldi pénzben fizetendő tartozások szükséglete az állam tartozásainak előbbi részletezésénél az érmeparitás alapján számított. A szóban forgó állami kötelezettségeknek a helyes mérlegelése szempontjából azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy az érmeparitás alapján való számítása a tényleges viszonyoknak többé nem felel meg. Az áru- és értékpapir-export lehetőségének a korlátoltsága folytán ugyanis már a háború első szakában megindult valutánk értékének a megromlása, s e folyamat mind a mai napig feltartóztatlanul folyik. Államjegyeinkről nem is szólva, az Osztrák-Magyar Bank kibocsátotta bankjegyeknek sincs ma már értékük a külföldi piacokon. És az állandó romlás nemcsak a semleges és a győztes államok valutáival szemben mutatkozik, hanem az államkölcsönök szempontjából Magyarországot elsősorban érdeklő Németbirodalomnak a valutájával szemben is. A 117.6 K-ás paritással szemben ugyanis a márka árfolyama, amely közvetlenül az első forradalom után (1918. évi október hó 31-én) még 170.2 K volt, az 1919. évi augusztus 1-én, vagyis a tanácskormány bukásakor 229.9 K-t, az 1920. évi március 13-án pedig már 335 K-t tett ki. Az áruforgalmunk szempontjából oly jelentős svájci

frank deviza árfolyama pedig 95·40 K-ás paritással szemben az említett időpontokban 240·9, illetve 869·6, s illetve 4.100 koronát tett ki.

Ily körülmények közt sem az államnak, sem a magánosoknak nem áll módjában, hogy a háború alatt felgyült s idegen valutában fizetendő tartozásaik kiegyenlítéséről gondoskodhassanak. Az idegen valutában való ily tartozásoknak ezidőszerinti kifizetése ugyanis a legtöbb esetben oly kiadást jelentene, amely sokszorosán felülmulja az illető adósnak egész vagyoni erejét.

Ezen felgyülemlett és idegen valutára szóló tartozásoknak az ügye másképen, mint megfelelő *moratórium* engedélyezése által aligha lesz rendezhető. Ily moratórium engedélyezése pedig úgy az adósoknak, mint a hitelezőknek egyformán érdeke, mert a szóban forgó valutatartozásoknak egyszerre való követelése csak az adósok teljes tönkretételét, tehát a kielégítési lehetőség megszűnését eredményezné.

Gabonaellátási problémák.

Ha egy szaklapot, vagy akár csak napilapot is kezünkbe veszünk, mindig találunk benne egy-egy rövid közlést arról, hogy ez, vagy az az ország — vagy a behozatal csökkentése, vagy a kivitel emelése céljából — zár alá vette a kenyérmagvakat, újból behozta az egyszer már eltörölt lisztjegyzrendszert, a gabonakivitelt állami monopóliummá tette stb., stb.

Mindezekből azt a következtetést kell levonnunk, hogy a gabonaellátás nehéz problémája nagy gondot okoz úgy a győztes, mint a legyőzött országoknak s hogy ezt a nehéz kérdést kellő előrelátással kezelik nemcsak azok az országok, melyek importra szorulnak, hanem azok is, melyek gabonafelesleggel rendelkeznek s ennek a feleslegnek exportálása útján kívánják az állam pénzügyi helyzetét javítani.

Ennek az irányzatnak természetesen mindenütt vannak ellenzői, elsősorban a termelők soraiban s az általuk felhozott érvek tagadhatatlanul igen sok tekintetben helytállóak s ezek ellensúlyozására főérvünk csak az lehet: *Suprema lex salus rei publicae esto.*

Mielőtt hazai viszonyainknak s ezzel kapcsolatban az általunk ebben az évben bevezetett gabonagyűjtési rendszernek részletes ismertetésére áttérnék, ismertetem azokat a különböző módozatokat, melyek mellett valamely ország gabonaellátása az illető ország termelési viszonyainak figyelembevételével leginkább biztosítható.

Ezek a módozatok lényegileg háromfélék:

1. a gabonának és örleményeinek korlátlan szabad forgalma,
2. a gabonának és örleményeinek kötött forgalma, illetve zár alá helyezése,
3. e két módozat kombinációja, vagyis a termésfelesleg egy részének zár alá helyezése, illetve hatósági igénybevétele, többi részének pedig szabad forgalomba bocsájtása.

A *korlátlan szabad gabonakereskedelemnek* föelőnyét a termelés fokozásában látom, mert ha a termelőnek módjában van egész termés-

feleslegét a kereslet és kínálat örök törvényeihez alkalmazkodva szabad forgalmi áron értékesíteni, úgy ez bizonyára arra fogja őt bírni, hogy a jövő termésévből igyekezzen minél többet termelni s így legalább részben ismét szemtermelésre fogja használni azokat a területeket is, melyeket a háború alatti a nagyobb haszon kedvéért más művelés alá vett.

A búzával és rozssal bevetett terület ugyanis a háború óta majd minden államban évről-évre kisebb-nagyobb mértékben, nálunk mintegy 20--25%-kal csökkent, mely csökkenésben bizonyára része volt annak a körülménynek is, hogy míg a kenyérmagvakat a termelő állandóan csak a hatóság által megszabott aránylag alacsony áron hozhatta forgalomba, addig az ipari növényeket, valamint a takarmánynövényekkel felnevelt állatot minden korlátozás nélkül szabadon értékesíthette.

Másik, szintén figyelembe veendő előnye a szabad forgalomnak az, hogy ez esetben a termelt kenyérmagvak teljes egészükben eredeti rendeltetésüknek megfelelően emberi ételmezésre használtatnak fel s a termelő nem fogja ennek egy részét állataival feletetni csak azért, mert ezáltal a gabona, hús és zsír alakjában, sokkal jobban értékesül. A szabad forgalom mellett szól továbbá az a körülmény is, hogy ez esetben a termelő bizonyos mértékig saját fejkvótáját is mérsékli, vagy legalább is a lisztel takarékosabban bánik s a mellett eliminálódik az a veszély, hogy a termés egy része a rekvirálás alóli elrejtés következtében megromlik vagy legalább is emberi ételmezésre alkalmatlanná válik.

Mi lehet tehát az oka annak, hogy a fenti helytálló argumentumok dacára, úgyszólván az összes országok mégis a kötött forgalom mellett foglaltak állást? Nem ismerték volna fel talán azokat a nagy előnyöket, melyeket a szabad forgalom a jövő termelés számára biztosít? Bizonyára felismerték, de a jövőben elérhető előnyökért nem lehet a jelent teljesen áldozatul dobni, már pedig a szabad forgalomnak átmenet nélküli életbe léptetése a jelenlegi züllött erkölcsi felfogás mellett az országok nem termelő lakosaira s részben így közvetve, részben közvetlenül az államra is, valósággal katasztrófát jelentené.

A közállapotok világszerte nem normálisak, az emberek erkölcsi felfogása teljesen eldurvult, a keresletet és kínálatot már nemcsak a készletek nagysága és a szükséglet mérve, hanem a spekuláció is befolyásolja, úgy a termelő, mint a közvetítő kereskedelem száz és száz százalékos nyerni árúján, az eladási árat már nem a kerükölttség és a legális haszon, hanem az az elérhető legmagasabb ár képezi, melyen azt a kiuzsorázásra ítélt fogyasztó — esetleg vagyona utolsó roncsainak elkótyavetyélésével is — megvásárolni kénytelen, hogy a mindennapi kenyeret legalább még egyidőre biztosíthassa magának és éhező családjának.

Ily abnormális viszonyok között normális eszközökkel célt nem érünk. A fogyasztó nem várhatja meg azt, amíg a magas szabad forgalmi ár a termelést annyira fokozza, hogy a készletek bősége a spekuláció dacára is le tudja nyomni az árakat. Míg ez bekövetkezik, a fix fizetésű társadalmi osztályok a szó szoros értelmében, ha erkölcsileg talán nem is, de anyagilag és fizikailag teljesen tönkremennek.

Ez ellen védekeznek az államok a kötött forgalom érvényben tartásával, illetve részben újbóli életbeléptetésével. Tisztán az eladási kényszer kimondása a szabad forgalomban teljesen hatálytalan, mert ha a termelő érdekei azt kívánják, hogy a gabonát ne vigye még piacra, akkor a fűtőanyag hiányában bőven talál ürügyet a cséplés halogatására, sőt a már kicsépeelt gabonát is visszatárhathatja, azt hozván fel okul, hogy arra neki magának van szüksége, vagy pedig az már előzetesen más részére lett lekötve stb.

Még más argumentumok is felhozhatók a szabad forgalom ellen, főként oly államokban, hol a termés a szükségletet vagy egyáltalán nem, vagy nem igen jelentékeny mérvben mulja felül.

Ugyanis a vagyonosabb társadalmi osztályok a szabad forgalomban már csak óvatosságból is nagyobb készletet vásárolnak, mint amennyire normális fogyasztás mellett szükségük van, maga a termelő sem siet termését piacra vinni, hanem legalább készletfeleslege egy részének az eladásával vár késő tavaszig, míg a jövő évi termést legalább emberi számítás szerint biztosítottanak nem látja; mindezek azt eredményezhetik, hogy ily országokban a fogyasztók egy része még drága áron sem tudná megszerezni az életfentartáshoz szükséges kenyeret.

Arról pedig, hogy a szabad forgalmi ár ne haladja túl azt az árat, melyet a dolgozó rétegek tényleg meg is tudnak fizetni, csak oly országokban lehet szó, ahol a termés a szükségletet jelentékenyen felülmulja s ezekben az országokban is csak akkor, ha viszont magának az országnak vitális érdekei nem parancsolják azt, hogy a feleslegnek egy jelentékeny része minél előbb kivitelre kerüljön.

Ezek a szociális és állami érdekek bírták reá az egyes országokat arra, hogy a gabona kötött forgalmát továbbra is fentartsák, illetve visszaállítsák.

Nézzük ezzel szemben a *kötött forgalom* mérlegét. Ennek hátrányául kell felhoznunk mindazt, ami szabad forgalomnál előnyül szolgált s így elsősorban azt, hogy a termelésre nemcsak, hogy nem ösztönöz, hanem annak visszafejlesztésében tagadhatatlanul nagy része van. Már pedig kényszertermelés elrendelésével ezt a kérdést megoldani nem lehet, mert az a gyakorlatban legalább is a kisgazdáknál szinte kivihetetlen. Közvetve inkább van módja az államnak még a kötött forgalom mellett is

gabonatermelésre reábirni a gazdákat, főként azáltal, ha az exportált gabona ellenében oly iparcikkeket hoz be, melyre a mezőgazdaságnak van szüksége s ha ezeket az iparcikkeket a beszolgáltatott gabona arányában bocsátja a gazdáknak rendelkezésére.

A kötött forgalomnak legenyhébb fajtája annak kimondása, hogy mindenki az ő készletfeleslegét csak az állam hivatalos bevásárló szerveinek adhatja el. Ez azonban eladási kényszer nélkül teljesen hatástalan. A termelők ugyanis nem mondanának le arról a reményről, hogy ha készleteiket egyelőre visszatartják, később módjukban lesz azt — habár illegális úton is — magasabb áron értékesíteni, vagy legalább is nekik szükséges iparcikkokkal elcserélni. Az utolsó év nyomorúságai ugyanis a cserekereskedést soha el nem képzelt tökélyre fejlesztették; a termelő gabonáért szerzi be a csizmát, patkoltatja a lovát, javíttatja szekerét, munkáltatja meg a földjét, sőt taníttatja a városban elhelyezett fiát. Mindezeket a szükségleteket tehát, melyeket normális időkben mezőgazdasági tényezőinek eladási árából befolyt pénzen szerzett meg magának, most a pénz kikapcsolásával közvetlenül gabonán vásárolja meg, mert így módjában van kikerülni azt a veszteséget, melyet a gabona árának az iparcikkek stb. árához viszonyított aránylag mérsékelt emelése egyébként reá hárítana. Ha pedig ezzel számolunk, úgy a kisbirtokosnak eladható feleslege nincs. A vásárlásnak ez a monopolizálása tehát a tényleges feleslegnek hatósági megállapítása és igénybevétele nélkül célhoz nem vezet, úgy hogy kötött forgalom alatt tulajdonképpen a készletfeleslegeknek megfelelő áron és a valódi szükségletnek megfelelő fejkvóta mellett leendő hatósági igénybevételét, vagyis az úgynevezett rekvirálást kell értenünk.

Ennek főelőnye, hogy az állam egyrészt teljes mértékben tudja szabályozni a belföldi fogyasztást, másrészt pedig a feleslegek kivitelét is teljesen kézben tartja s az ebből származó jövedelmet teljes mértékben az államháztartás egyensúlyának helyreállítására fordíthatja.

A belföldi fogyasztás helyes szabályozásának óriási szociális jelentősége van s ez épen azért a jelenlegi viszonyok között minden államnak legegységesebb kötelessége. A mindennapi kenyeret az állam minden dolgozó polgára részére biztosítani kell, ez pedig helyesen és igazságosan csak a kötött forgalom mellett oldható meg. Ez esetben ugyanis módja van az államnak a különböző foglalkozási kategóriák részére különböző fejadagokat megállapítani, sőt az így megállapított fejadagokat a fogyasztók teljesítő képességéhez képest különböző áron bocsáthatja az egyes foglalkozási kategóriák részére s ily módon a fix fizetésű és segélyezésre leginkább reá szoruló osztályoknak nyújtandó kedvezmény terhét legalább részben átháríthatja a vagyonosabb, vagy legalább is keresőképe-sebb osztályokra s nem kell az egész terhet az államnak viselnie.

A gabona kötött forgalma úgyszólván a legfontosabb tényezője a munkabéremelkedések mérséklésének és ezzel leghatalmasabb emeltyűje a termelő munka megindulásának, mert a gabonaárak emelkedése hatványozottan maga után vonja úgy a mezőgazdasági, mint az ipari termelés megdrágulását.

A kivitel szempontjából is óriási jelentősége van annak, ha az exportot az állam nemcsak irányíthatja, hanem a kivitelre kerülő gabonamennyiséget mint sajátját ő maga értékesítheti.

Ez esetben ugyanis az állam az egész kivitelt a legteljesebb mérvben kezében tarthatja, minden más érdek sérelme nélkül teljesen szabadon választhatja meg az időpontot, amikor a kivitelt eszközli, a belföldi fogyasztás esetleg változó érdekeire figyelemmel állapíthatja meg időről-időre az exportálható gabonamennyiséget, megválaszthatja az államokat, hova a gabonát kiszállítani akarja, valamint a rekompenzációs objektumokat is, melyeknek behozatalára leginkább szüksége van és amellet módjában van a kivitt gabonának eladási árát a hazai átvételi árnál jelentékenyen magasabban megszabva, az állam részére igen jelentékeny jövedelmet biztosítani, sőt ezt a jövedelmet még fokozhatja is azáltal, ha viszont a kivitel ellenében esetleg nagyon előnyösen beszerzett rekompenzációs objektumokat szintén bizonyos haszonnal, de azért a jelenlegi magánforgalmi árnál még mindig olcsóbban bocsátja a fogyasztó közönség rendelkezésére.

Természetesen a kötött forgalomnak ezek az előnyei lényegileg csak akkor érvényesülhetnek, ha a gabona átvételi ára aránylag mérsékelten állapítatik meg. A gazdatársadalom egy jelentékeny része az ármegállapításról természetesen tudni sem akar, a mérsékeltebb elemei pedig azt vitatják, hogy a termelőnek feltétlenül joga van a tényleges kerükhöztségre és ezen felül egy megállapítandó méltányos, mondjuk, 20%-os haszonra. Az átlagos kerükhöztség megállapítása igen nehéz, függ a birtok nagyságától, a kezelés belterjességétől, a talaj minőségétől, az időjárás viszonyoktól stb., úgy, hogy a kerükhöztségben száz százalékos eltérés is lehet. De amellet a fenti érvelés csak akkor állhatna meg teljesen, ha a termelő egyéb terményének értékesítésénél is megelégednék a kerükhöztség megtérítésével és 20% haszonnal. Mikor azonban az élő sertés ára kg.-ként 75—90 korona között mozog, mikor a baromfi párja még mindig 100 koronán felül van, vagyis mikor a gabonán kívül az összes egyéb terményeit teljesen szabadon s részben általa irányított piaci áron bocsáthatja forgalomba, akkor módjában van a gabonánál szenvedett veszteséget, illetve helyesebben csak *lucrum cessans*t a többi cikkekre áthárítani.

Tény, hogy viszont a termelő az iparcikkek vásárlásánál teljesen

ki van szolgáltatva az iparosnak és kereskedőnek s az államnak nincs módjában kényszeríteni ép úgy az ipari termelést is arra, hogy a mezőgazdának nélkülözhetetlen egyes iparcikkeit viszont ő is méltányos áron bocsássa a gazdáknak rendelkezésére s az így szenvedett veszteséget ő is hárítsa át egyéb iparcikkeire.

De magának a termelőnek saját jól felfogott érdeke kívánja, hogy ezt az előlegezett áldozatot meghozza. A magas gabona- és lisztár, mint fent már kifejtettem, feltétlenül megdrágítja nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági termelést is és ezzel újból csak devalválja a pénz értékét és pedig nemcsak annak a pénznek értékét, melyet a termelő a gabonáért most bevett, hanem azét is, mely más terményeinek értékesítéséből befolyt és melyet a ládáiában őriz. Viszont mérsékelt gabonaár mellett a belföldi termelés olcsóbbá válik, az államnak módjában van a kivitelre kerülő gabonáért behozott rekompenzációs objektumokat szintén mérsékelt áron bocsátani a gazdaközönség rendelkezésére s ami fő, megjavítani a valutát, mely esetleg azt eredményezheti, hogy rövid hónapok alatt a termelőnek kifizetett kisebb térítési ár belértéke nagyobb lesz, mint lett volna a gazdák által követelt magasabb átvételi ár vásárló ereje. Ha ezt a gazdatársadalom belátja, úgy nemcsak, hogy nem árt, hanem használ vele magának s emellett a leghatékonyabban közreműködik az állami egyensúly helyreállításában.

A gazdatársadalomnak a kötött forgalommal szemben elfoglalt ez az állásfoglalása, valamint a szabad forgalom azonnali életbeléptetésének veszélyei birták reá más államokban is a közgazdászokat arra, hogy a két álláspont összeegyeztetésének problémájával foglalkozzanak s tanulmányozzák, vajjon lehetne-e a szabad forgalomnak a termelés fejlesztésére gyakorolt jótékony hatását biztosítani a nélkül, hogy viszont a fix fizetésű osztályok az anyagi és erkölcsi züllésnek lennének áldozatul dobva s hogy vajjon a szabad forgalom esetén is lehetne-e és miként a gabonaforgalomból bizonyos jelentékeny jövedelmet biztosítani magának az államnak?

Az első kérdés aránylag könnyen megoldhatónak látszik, ha azt mondjuk, hogy a termésfeleslegnek egy része vétessék aránylag mérsékelt áron hatósági úton igénybe a fix fizetésű társadalmi osztályok ellátására, a felesleg másik része pedig teljesen szabadon, tehát minden maximális, vagy irányár nélkül legyen legalább is a belföldön forgalombahozható. Ennek az álláspontnak hívei abból a feltevésből indulnak ki, hogy a gazdatársadalom aránylag szívesen hozza meg azt az áldozatot, hogy termésfeleslegének egy kisebb részét aránylag olcsó áron bocsátja az állam rendelkezésére, ha viszont tudja, hogy feleslegének nagyobb részével teljesen szabadon rendelkezhetik s azt a kereslet és kínálatnak

megfelelő áron hozván forgalomba, ennek eladásánál bő rekompenzációt találhat az igénybevett gabona átadásánál szenvedett veszteségeért.

Ez azonban csak akkor áll meg, ha az igénybevétel tárgyát képező gabonamennyiség a termésfeleslegnek tényleg csak egy kisebb részét képezi, vagyis ha az állam segélyezésére szorulóknak száma aránylag nem nagy s ha viszont a terméseredmény oly kedvező, hogy még így is jelentékeny gabonamennyiség marad a szabad forgalom céljaira és pedig nemcsak a belföldi fogyasztás, hanem az export céljaira is, melynek hasznában a termelőt természetesen szintén kell részesítenünk, ha őt a termelés fejlesztésére ösztönözni akarjuk.

Hogy ezek az elvek a mi viszonyainkra mennyiben alkalmazhatók, azt később fogom részletesen kifejteni, mert előzetesen még ismertetni kívánom azokat a módokat, melyek mellett az az elv, hogy t. i. a gabonatermés egy része a fenmaradó másik résznek szabad forgalomba bocsájtása mellett hatósági úton igénybevételre kerül, a gyakorlatban keresztülvihető.

Az egyik legegyszerűbbnek látszó mód lenne a felörlés alá kerülő gabona megfelelő hányadának a malmoknál való hatósági igénybevétele. Az ország buza és rozstermése ugyanis a vetőmagot leszámítva liszt alakjában kerül elfogyasztásra. Ha már most a kormány elvként kimondja, — amit pedig a hazai ipar védelme szempontjából feltétlenül ki is kell mondania — hogy az exportálható buza- és rozsmennyiség csak liszt (ideértve tarhonyát, száraztésztát stb.) alakjában kerülhet kivitelre, úgy, egyes kisebb, gabona alakjában visszatartott készletektől valamint a vetőmagtól eltekintve, az ország egész buza- és rozstermése felörlés alá kerül. Ha a termés ismeretes s ha a hatósági ellátás céljaira szükséges lisztmennyiség megállapított, könnyen kiszámítható, hogy a felörlés alá kerülő gabonamennyiségnek hány százalékát kell a malomban mint állami átvételi helyen megfelelő térítés ellenében igénybe venni.

Ez az eljárás azonban kissé antiszociális, mert minden termelőt, a kiscgazdát ép úgy, mint a nagybirtokost, a tényleges fogyasztás és nem a termelt gabonamennyiség arányában sújtja. Az 5—6 gyermekkel megáldott 3—4 holdas kiscgazda ez esetben nemcsak aránylag, de tényleg is sokkal nagyobb mennyiséggel járulna hozzá a közszükségletek fedezéséhez, mint az ezerholdas földesúr, vagy bérlő. Másrészt azonban egy ország gabouaellátása kizárólag erre az alapra csak akkor helyezhető, ha a közszükségletek fedezésére előző évről áll annyi tartalékkészlet rendelkezésre, hogy az ellátás legalább két hónapon keresztül a múlt évi készletekből eszközölhető. A gabona felörlése ugyanis csak successive az egész év folyamán történik s így idő kell, míg az első hónapokban átvett gabona liszt alakjában a hatósági ellátás céljaira kiadható. Más-

részt pedig bizonytalan, hogy az eladás céljait szolgáló gabona mikor és mily részletekben fog megőrlésre kerülni? Megfelelő tartalékok nélkül tehát az ellátás tisztán ezen az alapon nem biztosítható.

A másik megoldási mód a beszolgáltatási kötelezettséget nem, mint fent, a fogyasztókra, hanem kizárólag a termelőkre hárítja át, vagyis a hatósági ellátás céljaira szükséges gabonamennyiséget a termelőkre veti ki.

Ez a kivetés viszont eszközölhető vagy a termésfeleslegek arányában, vagy pedig területi alapon s ez utóbbi esetben alapul lehet venni:

a) az illető termelőnek egész birtokát,

b) a szántó területét,

c) csak az illető terménnyel — ez esetben búzával, rozssal, kétszerrel — tényleg bevetett területét.

A termésfeleslegek arányában való kivetés, vagyis annak kimondása, hogy mindenki a termésfeleslegének egy meghatározott %-át köteles közfogyasztásra beadni, bár a legigazságosabb volna, mert ez esetben mindenki, kis- és nagybirtokos egyaránt termésfeleslegének arányában élvezné a szabad forgalom előnyeit, a gyakorlatban nem vihető keresztül, mert ismét épp úgy, mint az eddigi rekvirálásoknál, két — sokszor igen nehezen meghatározható — tényezőtől indul ki, t. i. az illető birtokos tényleges terméséből és a szükségletéből.

A tényleges termés megállapítása, sajnos, nehéz, erre nem nyújt biztos bázist még a cséplési feljegyzés sem, mert egyrészt a feljegyzés az esetek legtöbbszörében meghamisítva kerül a hatóság elé, másrészt pedig módja van a termelőnek termése egy részét gép nélkül, kézi erővel, nyomtatással kicsépelni, sőt szalmával kicsépeletlenül állataival megetetni, úgy, hogy az ily elszámolásnál is a legtöbb esetben kénytelen lenne a hatóság nem a tényleges termésből, hanem a készletből, sőt helyesebben a látható készletből kiindulni, míg a készlet másik része a leszámolás előtt már illegális úton felhasználtatott, elidegenített, vagy legalább is ezzel a célzattal el lett rejtve. Épp így labilis a szükséglet megállapítása is: vetőmag, időszaki munkások stb. címen oly nagy kvantumokat igényel a termelő, hogy a felesleg a minimumra redukálódik. Ezek a veszélyek természetesen csökkennek oly államokban, ahol a helyi hatóságok fegyelmezették s nem a helyi érdekeket, hanem a közérdeket tartják szem előtt.

Ha a kivetést területi alapon eszközöljük, már biztosabb bázisunk van, mert a területi adat már nagyobb pontossággal megállapítható.

A kivetés alapjául azonban az egész birtok kiterjedése nézetem szerint nem vehető, mert a birtoknak vannak oly terüetrészei, melyek ebből a szempontból improduktívak (nádas, terméketlen terület stb.), vagy egyes részei oly művelési ág alatt vannak, mint az erdő, legelő stb., melyek szemtermelésre már közérdekből sem használhatók, sőt vannak oly rész-

letei is, mint a szőlő, melyeknek szemtermelés alá vétele még akkor sem lenne kívánatos, ha talajuk és fekvésük azt nem is zárná ki.

A szántóföld-területnek alapulvétele nézetem szerint elvi álláspontból a legigazságosabb; ebben az esetben saját jól felfogott érdekében minden gazda legalább akkora területet fog szántóföldjéből szemtermelésre felhasználni, hogy saját szükségletén felül a közfogyasztásra beadandó mennyiség is feltétlenül kikerüljön, sőt ha a szabad forgalom a többletet illetőleg biztosítva van, úgy a kenyérmagvakkal bevetett területet előreláthatólag még növelni is fogja, vagyis annak a területnek egy részét, melyet most esetleg csak a nagyobb anyagi haszon kedvéért takarmánynövények, ipari növények, cukorrépa stb. termelésére használ fel, szintén búzával és rozssal, szóval szemes gabonával fogja bevetni, melyre ezidőszerint legalább, amikor úgyszólván minden állam ezeket a válságos időket éli, az eddiginél is nagyobb szükség van. Ezt a bázist azonban, vagyis a szántóföld kiterjedése szerinti kivetést már aratás előtt, minden átmenet nélkül nem lehet a beszolgáltatás alapjául elfogadni, mert igen sok termelő saját hibáján kívül nem lenne abban a helyzetben, hogy a reá kivetett mennyiséget beszolgáltassa.

Egy következő gazdálkodási évben azonban a szántóterületnek alapul vétele nehézségekbe nem ütközik, de akkor a kormánynak már előző év őszén, a vetési idő beállta előtt kell erre vonatkozó elhatározását publikálni, hogy minden termelő már a vetésnél számolhasson a jövő évben beálló ezzel a kötelezettségével s ehhez szabhassa egész gazdálkodását.

Ádíg, amennyiben területi alapon kívánja valamely állam megoldani a közcélokra szükséges gabonamennyiség biztosítását, a búzával, rozssal, kétszercsessel tényleg bevetett területből kell kiindulnia, melynek pontos megállapítása természetesen nehezebb, mint a szántóterület megállapítása, melyre vonatkozólag a kataszter aránylag elég biztos támaszt nyújt.

Azonban akár a szántóterületet, akár a búzával, rozssal, kétszercsessel tényleg bevetett területet fogadjuk is el alapul, még egy másik tényezővel kell számolnunk, t. i. a terméshozammal. Semmiképen sem lenne igazságos a beszolgáltatási kötelezettséget az egész országra vonatkozólag egyöntetűen akként kimondani, hogy minden termelő minden egyes kat. hold szántóterület után ennyi és ennyi kg. kenyérmagvat köteles szolgáltatni, tekintet nélkül arra, hogy földje jó fekete, agyagos, homokos, vagy szikes altalajú, esetleg kopárosodó hegyoldalon terül el s tekintet nélkül arra, hogy a kedvező időjárási viszonyok folytán az illető vidék termése jó, közepes, vagy silány. Némi korrektívumul szolgálhat, ha a szántóterületek minősítésénél a kataszteri jövedelmi osztályozás is figyelembe vétetik, de legigazságosabb mégis az, — bár viszont ez csak nagy

apparátussal végezhető el, — ha minden egyes körzetnek, mondjuk, községnek átlagtermése külön-külön határozatik meg.

Még ez esetben is van a terület szerinti kivetés rendszerének egy generális hibája, az t. i., hogy nem az egyéni termésből indul ki és nem számol az egyéni szükséglettel. A nyolc gyermekes kisbirtokostól ugyanannyi bevetett terület s ugyanoly átlagtermés mellett ugyanannyit követel, mint a gyermektelentől, a földjét intenzíven megművelő s így sok eselédet tartó nagybirtokosnak ugyanannyit kell beszolgáltatnia, mint a külterjesen gazdálkodónak.

Ezen az igazságtalanságon csak részben lehet segíteni az által, hogy ha már az egyéni szükségletet nem is vehetjük figyelembe, a különböző birtok-kategóriák (törpe, kis-, közép- és nagybirtok) különböző szükségletét igen is számításba kell vennünk s minthogy a törpebirtoknak egy kat. holdra eső szükséglete nagyobb, mint a kisbirtoké s ezé viszont nagyobb a középbirtokénál és így tovább, a kivetési kulcsot progresszivitással kell megállapítani, vagyis ugyanoly termésátlag mellett a törpebirtok által kat. holdanként beszolgáltatandó mennyiség kisebb kell, hogy legyen, mint a kisbirtoké s ez ismét kisebb, mint a középbirtokra kivetett holdankénti mennyiség és így tovább.

A termésbecslésnél ily korrekтивumot már csak abban az esetben lehet alkalmazni, ha valamely község határának a termése, már a határ fekvésénél fogva is, nagyon különböző, pl. egy része lenn a völgyben, más része hegyoldalon terül el, egy része jó fekete homok, más része szikes stb., ez esetben a községi határt két részre osztva, mindegyik résznek az átlag-termését külön kell megállapítani. Ez azonban csak akkor vihető keresztül, ha a két rész egymástól egész élesen elhatárolható.

Önként értetődik, hogy a fentebb említett két rendszert, vagyis a területi kivetés és az örlési vám rendszerét lehet egymással kombinálni is, vagyis lehet a szükséglet egy részét a vámbevételből fedezni és csak a fennmaradó részt kivetni a termelőre, ami már annyiban is igazságosabb, hogy így a közszükségletek fedezéséhez nemcsak kizárólag a termelők, hanem a fogyasztók is hozzájárulnak.

Annak a rendszernek azonban, mely a termésfeleslegnek csak egy részét veszi igénybe, míg a másik része a szabadforgalomban értékesíthető, egy igen nagy hibája van, az t. i., hogy a szabad forgalom igen erősen veszélyezteti a kivetett kontingens behajtását. Ez a rendszer tehát csak akkor vezet célhoz, ha a végrehajtó hatóságban meg van a szilárd elhatározás és a vasakarat, hogy a kivetett kontingenst az aratást követő rövid 2—3 hónap alatt feltétlenül és minden eszközzel behajtsa. Nem lehet megengedni, hogy községek, egyesek indokolatlan fellebbezésekkel ki-

húzzák a beszolgáltatás határidejét, mert ezeknél igazán áll az a közmondás: Qui habet tempus, habet vitam.

Végül még egy módozatról kell megemlékezni, mely a terület szerinti kivetési eljárásnak kombinációja a teljesen kötött forgalomnak enyhébb fajtájával, vagyis az állam kizárólagos vásárlási jogával.

E módszer alkalmazásával terület szerint lenne progresszív kulcs alapján kivetendő a termelőre az a terménymennyiség, melyet az állam aránylag olcsó áron kíván juttatni a közszolgálati alkalmazottaknak s melyből a hadsereg szükségletét kell fedeznie; ezenfelül ugyancsak progresszivitással átvenne a termelőtől kat. holdanként egy bizonyos-további kvantumot, aránylag magasabb áron az egyéb belföldi szükségletek fedezésére és végül a fennmaradó felesleget még magasabb áron vásárolná meg export céljaira.

Példával illusztrálva a módszert: 6 q átlagtermés mellett aránylag olcsó áron, mondjuk, 250 K-ás q-kénti ár ellenében be kellene adni a termelőnek:

3 kat. hold búzával bevetett terület után holdanként . . .	10 kg.-ot,
10 " " " " " " " " . . .	40 "
50 " " " " " " " " . . .	50 "
100 " " " " " " " " . . .	70 "
1000 " " " " " " " " . . .	80 "

Ezen felül 600 K-ás q-kénti áron átvenne az állam:

3 kat. hold búzával bevetett terület után holdanként . . .	30 kg.-ot,
10 " " " " " " " " . . .	90 "
50 " " " " " " " " . . .	110 "
100 " " " " " " " " . . .	130 "
1000 " " " " " " " " . . .	170 "

Ezen felül minden termelőnek összes még megmaradó feleslegét átvenné q-ként 800—1000 koronás árban.

Természetszerűleg ebben az esetben a szabadforgalmat a legszigorúbban el kellene tiltani s amellet gondoskodni kellene arról, nehogy e rendelkezés kijátszásával egyes termelők összes feleslegeiket a fenti legmagasabb (800—1000 K) áron adják el az államnak egy oly másik termelő bekapcsolásával, ki az első és második kategóriába eső terménymennyiséget már beadta s így saját termésfeleslegét illetőleg jogot formálhat a legnagyobb átvételi árhoz.

Mint a fentiekből látjuk, elméletileg igen sokféle módszer áll rendelkezésre a gabonaellátás biztosítása céljából. Hogy az egyes országokban elérendő célt melyik módszer biztosíthatja legjobban, azt az illető ország termelési, fogyasztási, pénzügyi helyzete stb. szabja meg.

Hazai viszonyainkat s a termésrendelet alapelveinek megállapítására befolyással bíró tényezőket az alábbiakban ismertetem.

1918. évben be volt vetve a jelenleg meg nem szállott területen búzával 2,340.155 kat. hold, rozssal (kétszeressel) 1,057.806 kat. hold, tehát e két gabonaneművel 3,397.961 kat. hold. A búza- és rozstermelés a fent előadottak szerint mindenütt s így nálunk is visszamaradt, de nálunk speciálisan nagy kiesést okozott főként a tiszántúli törvényhatóságokban a román megszállás, mely a gazdasági eszközök, igavonó állatok egy jelentékeny részét elrabolta.

A bevetett terület lehető pontos meghatározása céljából a kormány még ez év április havában egy összeírást rendelt el, mely búzában 1,575.851 k. holdat, rozsban (kétszeresben) 912.727 k. holdat, vagyis összesen 2,488.578 k. hold bevetett területet eredményezett. A bejelentések felülvizsgálatánál kitűnt azonban, hogy az adatok nem egészen megbízhatók, mert a termelők egy része sejtve, hogy az összeírás mit céloz, a valóságnál kisebb területet jelentett be. Ezek figyelembe vételével számításunk alapjául 2,700.000 kat. hold búzával és rozssal bevetett területet vettünk.

A várható termést illetőleg ez év április havában, amikor ellátási rendszerünk alaptételeit kellett megállapítanunk, az egész országban oly optimisztikus felfogás uralkodott, hogy úgy a gazdatársadalom, mint részben a hivatalos körök is egy jó, vagy legalább is jó közepes termésre számítottak. Nekünk azonban nem volt szabad magunkat ezeknek az illúzióknak átengedniük s így reális bázisul azt az összefüggést választottuk, mely dr. Sávoly Ferenc kitűnő meteorologusunk megállapítása szerint az őszi (szeptember—október havi) csapadék és a következő évi buza- és rozstermés között van. Ez a megállapítás a búzában és rozsban alig valamivel többet eredményezett 6 q-nál kat. holdanként s így bázisul 6 q-t elfogadva, a várható buza- és rozstermésünket a 2,700.000 kat. hold bevetett terület után 16,200.000 q-val vettük számításba.

Szükségleteinket pedig az alábbi adatok világítják meg.

A meg nem szállott országrész lakossága a statisztikai hivatal megállapítása szerint 7,482.000 fő. ebből ellátott 3,524.000, ellátatlan 3,958.000. Ha most a vetőmagszükségletet, 3,500.000 q-t, levonásba hozzuk, marad az idej termésemből emberi élelmezés céljaira nem egészen 13,000.000 q., amelyből egy-egy emberre átlagosan mintegy 170 kg. jut, ami kevesebb a normális békebeli fogyasztásnál, vagyis a 183 kg.-nál, pedig akkor az ország egy jelentékeny részének (tótok) fő táplálékát nem a buza és rozs, hanem a burgonya, más részének (székely, ruthén, oláh) viszont a tengeri káposzta.

Ezekből a számításokból szükségkép csak azt a következtetést lehetett levonni, hogy az egész termésre itt az országban van szükség, és hogy a termelők termésfeleslegeit teljes mértékben az ellátatlanokhoz kell juttatni, vagyis a termést zár alá kell helyezni, annyival is inkább, mert azok a tényezők, melyek a fentvázoltak szerint a szabad forgalomban katasztrófát idézhetnek elő, mint a termelők önzése, a közvetítő kereskedelem s főként az üzerek lelketlen kapzsisága s általában az erkölcsi fel-fogás lazasága nálunk határozottan érezhetőkké váltak, nem is szólva arról, hogy az országnak kétségbeejtő pénzügyi helyzete is megkövetelte volna a zár alá helyezést már csak azért is, hogy ha a termésünk nem a mi számításunknak, hanem legalább részben a hozzáfűzött várakozásnak felel meg, úgy megfelelő kivitel révén mód nyílott volna az államháztartás egyensúlyának legalább részbeni helyreállítására.

Hogy ennek dacára a Közélelmezési Tanács, melyet a kormány javaslattételre szólított fel, nem a zár alá helyezés, hanem a terület szerinti kivetés rendszere mellett döntött, annak oka az volt, hogy számolni kellett azzal a nagy recenzussal, melyet a zár alá helyezés és az összes termésfeleslegek hatósági igénybevétele a gazdaközönség körében kiváltott volna. A gazdaközönség elé ugyanis főként a tiszántúli választások alkalmával azzal a programmal léptek a jelöltek, hogy rekvirálás többé ebben az országban nem lesz; a termelő egy minimális hányad kivételével, melyet a tisztviselőknek és a katonaságnak lead, a többivel teljesen szabadon rendelkezhetik, eladhatja világparifásos áron, sőt egyesek szerint 3.000–4.000 koronáért q-ként. Nem csoda tehát, hogy a gazdaközönség ezekben a neki tetsző ígéretekben bizakodva, a rekvirálásnak még a gondolatát is a legvehemensebben ellenezte. Másrészt pedig gazdáink nagy része a háború alatt évről-évre megismétlődő rekvirálások alkalmával eléggé beletanult abba, hogy miként kell készletét elrejtene s így kétséges volt, vajjon a rekvirálás képes-e nagyobb eredményt biztosítani, mint ez a kivetési rendszer.

A gazdatársadalom nagy része még mindig a szabad forgalmat követelte, a kötött forgalom mellett felhozott érvek süket fülekre találtak, s így a katasztrófát előidéző szabad forgalomnál kevésbé rossz megoldási módot, ezt a kombinált kivetési rendszert kellett választani, hogy a megmenthetőt még megmentjük.

A gazdaközönségnek még egy másik állandó sérelmét is kívánta a kormány ezzel az új rendszerrel kapcsolatban orvosolni, t. i., hogy azokat a fogyasztási kategóriákat (önálló kereskedők, iparosok stb.), melyeknek a gazdatársadalom az ő ipari szükségleteinek beszerzésénél teljesen ki van szolgáltatva, az egyenlő elbánás elve szerint szintén a szabad forgalomra kívánta utalni, illetve a termelőktől hatóságilag meg-

állapítandó áron igénybeveendő gabonából ezeket a fogyasztási kategóriákat részesíteni nem kívánta.

Ezek szükségletének levonásával az ellátatlan lakosság össz-szükséglete 4,500.000 q-ban, illetve a vámbevétel levonásával 3,500.000 q-ban lett előirányozva, mely előirányzat a későbbi tárgyalások során 3,100.000 q-ra lett redukálva.

Minthogy az igénybeveendő 3,100.000 q gabona a 16,200.000 q össz-termésnek mintegy 20%-át képezte, már eleve aggályosnak látszott, hogy a termésnek $\frac{1}{5}$ részét sikerül-e e rendszer mellett igénybe venni, mert hisz e rendszernek egyik alapfeltétele: azzal megkönnyíteni a felesleg egy részének leadását, hogy annak másik részét ismét a termelő a szabad forgalomban értékesítheti; már pedig 6 métermázsa átlagtermés esetén $\frac{1}{5}$ rész beadása után szabad forgalom céljaira vajmi kevés marad. Minthogy azonban a fentemlített okoknál fogva az egész termés zár alá helyezéséről a kormány lemondott, az aggályok dacára ki kellett építeni a kivetés rendszerét s bízunk abban, hogy ha a termés az általános várakozásnak csak részben is megfelel, s az általunk óvatosságból beállított 6 q-t meghaladja, úgy ennek a rendszernek alkalmazása is biztosítani fogja a sikert, feltéve, hogy a végrehajtás a legnagyobb eréllyel vitetik keresztül.

Maga a Közélelmezési Tanács, melynek tagjai sorában úgy a gazdatársadalomnak, mint a fogyasztói érdekeltségeknek képviselői is helyet foglaltak, több ülésben foglalkozott a kérdéssel, albizottságokban is kimerítően tárgyalta s a fennforgó viszonyokra való tekintettel mint legcélravezetőbb módot ajánlotta a közélelmezési miniszter úr figyelmébe.

Adva volt tehát a szükséglet (3,100.000 q), a bevetett terület (2,700.000 k. holdban), most még a helyes progresszivitás szempontjából meg kellett állapítani, hogy a búzával és rozsszal bevetett terület miként oszlik meg az egyes termelők által bevetett terület nagyságát illetőleg, és hogy az egyes birtokkategóriáknak mennyi a szükséglete, vagyis az egyes kategóriák minő kulcs alapján lesznek megterhelhetők.

Az 1918. évi adatok szerint a buza- és rozsvetés az egyes termelők bevetett területének nagysága szerint következőleg oszlott meg:

	0-1	1-3	3-5	5-10	10-50	50-100	100-200	200-500	500-1000	1000-nél nagyobb
	k. h. kiterjedésű terület %-ban									
buza	5.2	14.5	9.6	14.9	22.9	6.6	7.7	10.2	5.6	2.8
rozsa	9.6	19.6	9.6	12.8	21.0	8.1	9.8	7.5	7.7	0.3

A kivetési kulcs megállapításánál a gazdatársadalom érdekképviselői s a termelők közül is számosan újból meg lettek hallgatva s e tárgyalások eredménye alapján lett összeállítva a II. sz. táblázat, melynek

adatait, ha az egyes bevetett területkategóriák kiterjedésével megszorozzuk, végeredményül megkapjuk a kivetni szándékolt 3,100.000 q-t.

Az ország számításba vett átlagtermésének (6 q) megfelelő ez az átlagtáblázat képezte az alapot; ebből lettek fel- és lefelé kiépítve a kisebb és a nagyobb átlagtermésre vonatkozó táblázatok $1/2$ — $1/2$ q-ás átlagtermés differenciák figyelembevételével. Hogy az átlagtermés nagysága mily részben befolyásolja a beszolgáltatandó mennyiséget, arra nézve a 3 és a 12 q-ás, vagyis a legkisebb és a legnagyobb átlagtermésre vonatkozó táblázatot mutatom be, megjegyezvén, hogy a 3 q-ás átlagtermésnél is kevesebb terméssel rendelkező községek termelői a beszolgáltatás kötelezettsége alól mentesítettek. (I. az I. és III. táblázatokat).

Ezeket az adatokat látva és számolva egyúttal az egyes birtokkategóriáknak, főként a nagybirtoknak évről-évre emelkedő gazdasági szükségletével, tisztában voltunk azzal, hogy szabadforgalom céljaira alig marad vissza gabona s a kivetett mennyiség behajtása a végrehajtó közegek erélyét legteljesebb mértékben próbára fogja tenni. Minthogy pedig a fentiek szerint az így beszolgáltatandó mennyiség úgyszólván az összes buza- és rozsmennyiséget lekötötte, határozta el a kormány, hogy a gazdatársadalom megnyugtató céljából az árpát, zabot és tengerit még részben sem veszi igénybe s egyúttal megengedte, hogy azok, kik gazdasági érdekeik sérelme nélkül a reájuk kivetett kontingenst buzában és rozsbán beadni nem tudják, annak $1/4$ részét árpában is beszolgáltatathassák.

E rendszer elfogadása után meg kellett állapítani az egyes községek átlagtermését buzában és rozsbán, melynél nemcsak a gazdasági tudósítók adatai használtattak fel, hanem az egyes kirendeltségek is kiküldötték a helyszínére gyakorlati gazdasági ismeretekkel bíró előadóikat.

Minthogy azonban egyrészt nem lehetett kizárni annak lehetőségét, hogy a becslés nem minden egyes községben lesz a kellő alaposággal fogantatva, másrészt pedig, bár a becslés június utolsó hetében történt, még körültekintő becslés esetén is megtörténhetett, hogy a gabona rosszul fizetvén, a tényleges eredmény a várakozáson alul maradt, a rendeletben jogot kellett adni a községnek arra, hogy az átlagtermés megállapítása ellen előterjesztéssel élhessen és kérhesse annak felülvizsgálását. A községi lakosok egyetemének ily sérelme tehát orvosolható, az egyes községi lakosok sérelmének orvoslására azonban már alig nyílik mód, mert az orvoslás csak az egyéni termés és az egyéni szükséglet megállapításából indulhatna ki, ezt pedig a rendelet ki akarta zárni, mert hisz ez egyértelmű lenne az elszámolási eljárással, vagyis a rekvirálásnak újbóli bevezetésével.

A rendelet szerint tehát csak annak a termelőnek felelőssége vehető figyelembe, ki be tudja igazolni, hogy termése valamely elemi csapás

I. Táblázat

a 3 métermázsza átlagos termés alapján térítés ellenében közszükségleti célokra az államnak beszoigáltatandó buza mennyiségéről.

A) 100 kat. holdon aluli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszoigáltatandó mennyiség kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszoigáltatandó mennyiség kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszoigáltatandó mennyiség kilogrammokban	
	kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen
1 hold	—	—	23	—	—	62	—	—
1 1/4	—	—	24	—	—	63	—	—
1 1/2	—	—	25	—	—	64	—	—
1 3/4	—	—	26	—	—	65	—	—
2	—	—	27	—	—	66	—	—
2 1/4	—	—	28	—	—	67	—	—
2 1/2	—	—	29	—	—	68	—	—
2 3/4	—	—	30	—	—	69	—	—
3	—	—	31	—	—	70	—	—
3 1/4	—	—	32	—	—	71	—	—
3 1/2	—	—	33	—	—	72	—	—
3 3/4	—	—	34	—	—	73	—	—
4	—	—	35	—	—	74	—	—
4 1/4	—	—	36	—	—	75	—	—
4 1/2	—	—	37	—	—	76	1	75
4 3/4	—	—	38	—	—	77	2	155
5	—	—	39	—	—	78	3	235
5 1/2	—	—	40	—	—	79	4	315
6	—	—	41	—	—	80	5	400
6 1/2	—	—	42	—	—	81	6	485
7	—	—	43	—	—	82	7	575
7 1/2	—	—	44	—	—	83	7	580
8	—	—	45	—	—	84	8	670
8 1/2	—	—	46	—	—	85	9	765
9	—	—	47	—	—	86	10	860
9 1/2	—	—	48	—	—	87	11	955
10	—	—	49	—	—	88	12	1.055
11	—	—	50	—	—	89	13	1.155
12	—	—	51	—	—	90	14	1.260
13	—	—	52	—	—	91	15	1.365
14	—	—	53	—	—	92	15	1.380
15	—	—	54	—	—	93	16	1.490
16	—	—	45	—	—	94	17	1.600
17	—	—	56	—	—	95	18	1.710
18	—	—	57	—	—	96	19	1.825
19	—	—	58	—	—	97	20	1.940
20	—	—	59	—	—	98	21	2.060
21	—	—	60	—	—	99	22	2.180
22	—	—	61	—	—	100	23	2.300

B) 100 kat. holdon felüli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszoigáltatandó mennyiség kilogrammokban	A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszoigáltatandó mennyiség kilogrammokban
101—114	24	351—400	41
115—127	25	401—450	44
128—141	26	451—500	47
142—155	27	501—600	50
156—169	28	601—700	54
170—184	29	701—800	58
185—200	30	801—900	62
201—250	32	901—1000	66
251—300	35	1000 kat. holdon felül	70
301—350	38		

II. Táblázat

a 6 métermázsas átlagos termés alapján térítés ellenében közszükségleti célokra az államnak beszolgáltatandó buza mennyiségéről.

A) 100 kat. holdon aluli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban	
	kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen
1 hold	10	10	23	142	3.265	62	169	10.480
1 1/4	12	15	24	142	3.410	63	170	10.710
1 1/2	14	20	25	143	3.575	64	171	10.945
1 3/4	17	30	26	144	3.745	65	172	11.180
2	20	40	27	144	3.890	66	173	11.420
2 1/4	25	55	28	145	4.060	67	174	11.660
2 1/2	30	75	29	145	4.205	68	174	11.830
2 3/4	36	100	30	146	4.380	69	175	12.075
3	42	125	31	147	4.555	70	176	12.320
3 1/4	50	165	32	147	4.705	71	176	12.495
3 1/2	59	205	33	148	4.885	72	177	12.745
3 3/4	68	255	34	149	5.065	73	178	12.995
4	77	310	35	150	5.250	74	179	13.245
4 1/4	86	365	36	150	5.400	75	180	13.500
4 1/2	95	430	37	150	5.550	76	181	13.755
4 3/4	104	495	38	151	5.740	77	182	14.015
5	113	565	39	151	5.890	78	183	14.275
5 1/2	114	625	40	152	6.080	79	184	14.535
6	115	690	41	153	6.275	80	185	14.800
6 1/2	118	765	42	154	6.470	81	186	15.065
7	120	840	43	155	6.665	82	187	15.335
7 1/2	122	915	44	156	6.865	83	187	15.520
8	125	1.000	45	156	7.020	84	188	15.790
8 1/2	127	1.080	46	157	7.220	85	189	16.065
9	130	1.170	47	158	7.425	86	190	16.340
9 1/2	132	1.255	48	158	7.585	87	191	16.615
10	135	1.350	49	159	7.790	88	192	16.895
11	136	1.495	50	160	8.000	89	193	17.175
12	137	1.645	51	161	8.210	90	194	17.460
13	137	1.780	52	161	8.370	91	195	17.745
14	138	1.930	53	162	8.585	92	195	17.940
15	138	2.070	54	163	8.800	93	195	18.230
16	139	2.225	55	164	9.020	94	197	18.520
17	139	2.365	56	165	9.240	95	198	18.810
18	139	2.500	57	166	9.460	96	199	19.105
19	140	2.660	58	166	9.630	97	200	19.400
20	140	2.800	59	167	9.855	98	201	19.700
21	140	2.940	60	167	10.020	99	202	20.000
22	141	3.100	61	168	10.250	100	203	20.300

B) 100 kat. holdon felüli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban	A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban
101 — 114	204	351 — 400	221
115 — 127	205	401 — 450	224
128 — 141	206	451 — 500	227
142 — 155	207	501 — 600	230
156 — 169	208	601 — 700	234
170 — 184	209	701 — 800	238
185 — 200	210	801 — 900	242
201 — 250	212	901 — 1000	246
251 — 300	215	1000 kat. holdon felül	250
301 — 350	218		

III. Táblázat

a 12 métermázsza átlagos termés alapján térítés ellenében közszükségleti célokra az államnak beszolgáltatandó buza mennyiségéről.

A) 100 kat. holdon aluli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség. kilogrammokban		A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban	
	kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen		kat. holdanként	összesen
1 hold	330	330	23	462	10.625	62	489	30.320
1 1/4	332	415	24	462	11.090	63	490	30.870
1 1/2	334	500	25	463	11.575	64	491	31.425
1 3/4	337	590	26	464	12.065	65	492	31.980
2	340	680	27	464	12.530	66	493	32.540
2 1/4	345	775	28	465	13.020	67	494	33.100
2 1/2	350	875	29	465	13.485	68	494	33.590
2 3/4	356	980	30	466	13.980	69	495	34.155
3	362	1.085	31	467	14.475	70	496	34.720
3 1/4	370	1.205	32	467	14.945	71	496	35.215
3 1/2	379	1.325	33	468	15.445	72	497	35.785
3 3/4	388	1.455	34	469	15.945	73	498	36.355
4	397	1.590	35	470	16.450	74	499	36.925
4 1/4	406	1.725	36	470	16.920	75	500	37.500
4 1/2	415	1.870	37	470	17.390	76	501	38.075
4 3/4	424	2.015	38	471	17.900	77	502	38.655
5	433	2.165	39	471	18.370	78	503	39.235
5 1/2	434	2.385	40	472	18.880	79	504	39.815
6	435	2.610	41	473	19.395	80	505	40.400
6 1/2	438	2.845	42	474	19.910	81	506	40.985
7	440	3.080	43	475	20.425	82	507	41.575
7 1/2	442	3.315	44	476	20.945	83	507	42.080
8	445	3.560	45	476	21.420	84	508	42.670
8 1/2	447	3.800	46	477	21.940	85	509	43.265
9	450	4.050	47	478	22.465	86	510	43.860
9 1/2	452	4.295	48	478	22.945	87	511	44.455
10	455	4.550	49	479	23.470	88	512	45.055
11	456	5.015	50	480	24.000	89	513	45.655
12	457	5.485	51	481	24.530	90	514	46.260
13	457	5.940	52	481	25.010	91	515	46.865
14	458	6.410	53	482	25.545	92	515	47.380
15	458	6.870	54	483	26.080	93	516	47.990
16	459	7.345	55	484	26.620	94	517	48.600
17	459	7.805	56	485	27.160	95	518	49.210
18	459	8.260	57	486	27.700	96	519	49.825
19	460	8.740	58	486	28.190	97	520	50.440
20	460	9.200	59	487	28.735	98	521	51.060
21	460	9.660	60	487	29.220	99	522	51.680
22	461	10.140	61	488	29.770	100	523	52.300

B) 100 kat. holdon felüli bevetett területek után.

A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban	A bevetett terület nagysága katasztrális holdakban	A kat. holdanként beszolgáltatandó mennyiség kilogrammokban
101—114	524	351—400	541
115—127	525	401—450	544
128—141	526	451—500	547
142—155	527	501—600	550
156—169	528	601—700	554
170—184	529	701—800	558
185—200	530	801—900	562
201—250	532	901—1000	566
251—300	535	1000 kat. holdon felül	570
301—350	538		

folytán felét sem éri el annak az átlagtermésnek, mely az illető községre nézve megállapított.

Ily rendszer mellett természetesen százan és százan fognak minden községből panaszt emelni a községi átlagtermés megállapítása ellen és ezek közül mindazok jogosan panaszkodnak, kiknek termése a községi átlagtermésnél alacsonyabb; ily sérelmek orvoslását azonban fenti okokból a rendeletnek eleve ki kellett zárnia.

Minthogy pedig előrelátható volt, hogy a gazdaközönség egy jelentékeny része igyekezni fog kötelezettségének teljesítése alul kibujni s e célból vagy nem fogja bevetett területét bejelenteni vagy a tényleges területnél kisebb területet fog bementeni, a kivetés után pedig húzni-halogatni fogja a leszállítást, a rendeletbe igen szigorú intézkedéseket kellett felvenni az ily visszaélések meggátlására. Így az a termelő, aki valótlan adatot jelent be, illetőleg bevetett területének egyrészét elhallgatja, az eltitkolásból javára mutató gabonakülönbözetnek kétszerezését, még pedig annak fele részét minden térítés nélkül, köteles beszolgáltatni; azt pedig, aki a bejelentést felhívás dacára is elmulasztja, olybá kell tekinteni, mintha a bevetett egész területét eltitkolni akarta volna.

Nagyon szigorú ez a rendelkezés, de csak ez a szigorúság, illetve ennek a rendelkezésnek igen erélyes alkalmazása gátolhatja meg azt, hogy ezer és ezer kat. hold ki ne bujjék a beszolgáltatás kötelezettsége alól.

Az egyes termelőre kivetett gabonamennyiség beszolgáltatásának biztosítására pedig az a rendelkezés lett a rendeletbe felvéve, hogy arra a termelőre, aki a reá kivetett gabonamennyiséget a megállapított határidőig be nem szolgáltatja, az elsőfokú közigazgatási hatóság az 1916 : IV. t.-c. 2. §-a értelmében a kivetett gabonamennyiség szabad forgalmi árának háromszorosát kitevő kártérítő összeget szab ki.

Erre a szinte drákói rendelkezésre pedig azért volt szükség, mert ha az igénybevétellel párhuzamosan a szabad vásárlás is meg van engedve, úgy a termelő nagyon is ki van téve a kisértésnek abban a tekintetben, hogy a beszolgáltatandó mennyiséget a térítési árat messze meghaladó áron a szabad forgalomban eladhatja. A szabad forgalmat pedig meg kellett engedni, ha elvként kimondottuk, hogy az ellátatlanok egy részéről még átmenetileg sem gondoskodunk, őket azonnal a szabad forgalomra utaljuk s a termelőktől csak annyit veszünk igénybe, amennyi az ellátatlanok másik csoportjának feltétlenül szükséges.

Mindezek az intézkedések a legteljesebb részletességgel letárgyaltattak a közlélmzési tanács albizottságaiban s azután mint a plenum által is elfogadott javaslat lettek a közlélmzési miniszter úr útján a kormány elé terjesztve.

Ugyancsak megvitatás tárgyát képezte a közéletmezesi tanács ülésén a közcélokra beszolgáltatandó gabonáért fizetendő térítési ár ügye is.

Volt olyan javaslat, mely a térítési ár kifizetése helyett az átadott gabona ellenértékét az illető termelő által fizetendő vagyonaadóba kívánta beszámítani egy később megállapítandó kulcs szerint. Ennek nagy előnye lett volna, hogy az átvétel céljaira nem kellene közel két milliárdot kitevő bankjegyet forgalomba hozni; ámde gyakorlati kivitele a vagyonaadó kivetése előtt nagy nehézségekbe ütköznék s a termelők jogos bizalmatlansággal fogadnák, ha egyidejűleg nem szereznének tiszta képet arról, hogy a többi termelő ágazatok a vagyonaadó szempontjából minő megterhelés alá esnek, másrészt pedig ez a rendszer igen könnyen eredményezhette volna azt, hogy viszont a liszt eladási árából befolyó pénz, vagyis lényegileg maga a vagyonaadó az állam folyó kiadásaira lett volna fordítva s nem az államadósságok csökkentésére.

Ugyancsak a rendelkezésre álló idő rövideje miatt nem lehetett komolyan foglalkozni annak a másik nagyon is életrevaló tervnek megvalósításával sem, hogy a termelők által beadott gabona ellenértéke ne a vagyonaadóba, hanem a termelő rendes egyenes adójába tudassék be, de olyan kulcs szerint, illetve abban az arányban, a hogy viszonylott az utolsó öt békeév átlagában a termelő által fizetett egyenes adó és az általa szabad forgalomban eladott gabona eladási ára. Ez esetben természetesen ezeknél a termelőknél a földadó emeléséről már nem lehetne szó, de nem is lenne indokolt, mert hisz ezzel az eljárással a termelők már ugyis a felemelt földadót fizetnék és pedig az adó ép oly arányban lenne így közvetve emelve, amily arányban emelkedett azóta a terményeknek forgalmi ára. Ezt az eljárást is azonban csak akkor lehetne bevezetni, ha egyúttal a többi adónemek felemelése is arányosan és egyidejűleg történnék, hogy lássa a gazdatársadalom, hogy az a nagymérvű emelés nemcsak őt, hanem az ország összes polgárait sújtja.

A terv azonban, ha most nem is valósítható meg, nézetem szerint nagyon megszívlelendő, mert egyrészt igen igazságos megoldási mód, másrészt módot ad az államnak arra, hogy az így beszedett gabona szétosztásánál és forgalmi árának meghatározásánál szociálpolitikai elveit megvalósíthassa.

Minthogy a fentiek szerint a két megoldási mód egyike sem látszott megvalósíthatónak, nem maradt más hátra, mint a gabona térítési árát készpénzben kifizetni.

A térítési ár megállapítását ismét beható tanácskozások előzték meg s ennek a már érvényben lévő s a fogyasztó rétegek nagy része által szinte megfizethetetlen átvételi árának megállapításánál a kormányt az a

kényszerhelyzet vezette, hogy alacsonyabb ár mellett a beszolgáltatást már nem látta biztosítottak, tekintettel főként arra a körülményre, hogy a lezajlott választási kampagne alatt a termelők előtt állandóan a szabad forgalom s az abból kialakuló 3000—4000 koronás buzaár lett hangoztatva, amelyről azonban már most megállapítható, hogy erről a valóságban-még csak komolyan beszélni sem lehet.

Bárcsak szolgálna politikusainknak intő például ez az eset arra, hogy mily katasztrófát rejthet magában a jelszavakkal való dobálódzás, ha viszont hiányzik a reális alap az ilyen ígéreték későbbi beváltására.

Kevés a bevetett terület, gyenge közepes a termés és sokan vagyunk aránylag hozzá.

Áldozatot kell hozni mindenkinek, ha a katasztrófát ki akarjuk kerülni. A termelőnek le kell mondania arról, hogy ő búzából, rozsból tesszése szerinti mennyiséget tarthasson vissza s hogy egyéb szükségleteit is buza, rozs vagy az ebből eredő liszt becserélése ellenében szerezz meg, a fogyasztónak pedig meg kell elégednie azzal a mennyiséggel, melyet az ország a jelenlegi kedvezőtlen terméseredmények mellett nyújtani tud, mert mindenkinek be kell látnia, hogy mint fent már hangoztattam: *Suprema lex salus rei publicae esto.*

Térjt Béla.

Magyarország háborús népvésztesége.¹⁾

A vezetésem alatt álló m. kir. központi statisztikai hivatal több, mint másfél év óta munkaerőinek legjavával részese volt annak a nagy szellemi erőfeszítésnek, amelyet hivatalos és tudományos köreink területi integritásunkért vívtak. Ennek a, sajnos, kevés közvetlen kilátású küzdelemnek első célja volt a béke delegáció használatára mindazokat az objektív érveket csoportosítani, amelyek politikai egységünk megnyirbálása ellen szóltak.

Ez a gazdag adatgyűjtemény, a történelmi, népességi, gazdasági, földrajzi, műszaki tudásnak a legválogatottabb argumentációjával tudvalevőleg a béke delegáció hivatalos kiadványában, három nagy kötetben fog megjelenni, bizonyoságául és mementőjéül annak, hogy katonai frontunkat megbomlaszthatták, erőnket lefogyaszthatták, de ügyünknek igazsága vitathatatlan marad s ez a munka állandó föllebbezést jelent az elfogultlanság és a komoly tárgyilagosság ítélőszéke előtt az igazságtalan, rövidlátó béke ellen.

Amíg azonban összes békeelőkészületeink annak bizonyításával foglalkoznak, hogy területünknek oszthatatlannak és egységesnek kell maradnia, munkaközben nagy tömegben gyűltek föl olyan adataink is, amelyek Magyarország helyzetét egyéb oldalról is megvilágítják: a háborúban szenvedett veszteségeit s ezek következményeit tárják elénk, vagy pedig bepillantást engednek azokba a lehetőségekbe, hogyan tudnánk boldogulni abban a remélhetőleg rövid átmeneti időben, amíg mostani szűk határaink között kellene megmaradnunk, micsoda népességi és gazdasági értékeket kellene nélkülöznünk, melyek maradnának rendelkezésünkre s a közeli jövő létproblémaival szemben milyen eséllyel küzdhetnénk meg mi s milyenekkel új szomszédaink.

Minél valószínűtlenebbé vált, hogy megértő és igazságos békére számíthatunk, annál jobban és jobban éreztem a szükségét annak, hogy statisztikai adataink tanulságait ebben a vonatkozásban is össze kell állítani és a nyilvánosság elé kell vinni, tájékozással kényszerű új beren-

¹⁾ A Magyar Tudományos Akadémiában 1920. május 31 én tartott előadás.

dezésünkhöz. A béke delegáció kiadványát a megrabolt ember jogos tiltakozásához tudnám hasonlítani, amely méltán követeli vissza mindazt teljes egészében, amit oly jogtalanul elvettek tőle. De a kárvallottnak másik számvetést is kell tennie, olyat, mely összeolvassa megmaradt filléreit s igyekszik úgy gazdálkodni, hogy bölcs beosztással használja őket addig is, amíg elrabolt kincseit az igazságszolgáltatásnak rendszerint lassú útján vissza nem tudja szerezni.

A munka, amellyel foglalkozom, sok részletében fölöslegessé válik, mihelyt nemzetünk törekvéseit a területi integritás teljes vagy túlnyomó visszanyerése fogja megkoronázni. Amíg azonban ez meg nem történhetik, addig talán szolgálni fogja átmeneti nehéz helyzetünkben magát az irredentát, amelyet szít és éleszt minden egyes statisztikai adat, amely kulturteljesítményeink magas fokáról s veszteségeink méltatlan voltáról beszámol.

Ebből a készülő munkából vagyok bátor néhány részletet bemutatni; bizonyos tekintetben összefüggéstelen mozaikképeket, mert olyan adatközlésekkel, amelyek a hírlapokban, vagy más úton nyilvánosságra kerültek már (hacsak töredékesen is), nem akarom fárasztani az olvasó figyelmét.

Magyarország tudvalevőleg a békeakta szerint csupán 91.114 négyzetkilométernyi területet mondhatna magáénak, eddigi birtokának (a már 1918-ban elszakadt Horvát-Szlavonországot nem is említve) közel sem egy harmadát, 32,2%-ot.

Az új szomszédság közül maga a román királyság 102.787 négyszögkilométert óhajt lefoglalni, eddigi területünk 36,4%-át, amely a balkán háború előtti Románia területének 77,8%-át teszi. Ez az ország, amely a balkáni harcokban úgy, mint a világháborúban feszült figyelemmel leste, hogy merre billen a kocka, a hidegvérű szerencsejátékos nagy nyereségét söpri be: régi területéhez 126% új földet szerzett.

De a cseh-szlovák köztársaság követelése sem sokkal kisebb, mint amennyit Magyarországnak önálló állami élet folytatására visszahagynak: ezen a címen veszendőbe menne 62.937 km² területünk, 22,2%-a a régi Magyarországnak.

Népességünkben közel 11 milliót veszítenénk, összes lélekszámunk 59%-át, ha az 1910. évi népszámlálás adatait vesszük mértékül. Ennek adatai azonban nagyon elavultak, nemcsak közel 10 éves voltuk miatt, hanem főleg azért is, mert a közbejött világrendés népességünk számának alakulására igen kedvezőtlen hatással volt.

A nyereség rovatába legfeljebb azt az évenként mintegy 100.000 főnyi vándorlási különbözetet irhatnók, amely népességünket a háború előtti években fogyasztotta s amely elszivárgás 1914. közepe óta szünetelt,

továbbá az időszakonként történő menekülésekből és a szokottnál nagyobb idevándorlásból eredő néptöbbletet; annál súlyosabban van azonban megterhelve a veszteségoldal, amely a háborús halálozásokból, az 1915. év rendkívül nagy csecsemőhalálozásából, az 1918. év influenza-járványából, ötödfél év elmaradt születéseiből s népünk egészségi viszonyainak általános romlásából áll.

Az 1910. évi népszámlálás adataival szemben népességünk újabb számáról és nemek szerint való megoszlásáról két, a legutóbbi időkből származó, bár fogyatékosabb felvétel adatait lehetne idézni: az 1918. és az 1920. évi népösszeírások eredményeit.

Mind a kettő közéleti célra készült s a népességet egyéb tagolás helyett azon kategóriák szerint foglalta össze, amelyekhez képest igazodik a gabonával való ellátás mértéke: tehát némely fontosabb foglalkozási gyűjtőtételek, bizonyos korhatár és nemek szerint. Abban tehát mind a kettő megegyezett, hogy a számlálás módjával és céljával teret nyitott a hibás, gyakran tudatosan hibás fölvételnek: egy-egy háztartásban több lakó bejelentése növelte a lehetőséget a bővebb gabona-ellátásra.

Mind a két fölvételt egyébként is ingataggá teszi a bizonytalan helyzet, amelyben végrehajtottak. Az 1918. évi a háború idejében történt, amikor a felnőtt férfi-népesség nagy része távol volt az összeírás helyétől, sőt magának az országnak határain túl harcolt s így csak a női népesség adataiból következtethetünk az időközben történt változásokra. Az 1920. évi fölvétel ebből a szempontból teljes volna, bár még folyamatban van s végső eredményeinek lezárása még nem készült el; áttekinthetőségét rontja azonban másfelől az is, hogy az országnak természetesen csak arra a részére terjedhetett ki, amely ma tényleges birtokunkban van, e területen pedig a megszállott vidékekről remélhetőleg ideiglenesen menekülteket is számba kellett vennie.

A néptörmülésben való eltolódás tehát, amely a háborúnak szükségszerű rossz kísérője volt, ma is tart s ezért olyan adatokból, amelyek nem az egész országra, vagy annak minden fölvételnél egyformán elhatárolt részeire vonatkoznak, nem merhetünk az általánosságra is érvényes következtetéseket vonni.

Hogy a háború a városi népességet megduzzasztotta a háborús iparüzés fokozódásánál, az igazgatás és a kereskedelmi szervezetek központosításánál fogva, a falvakban viszont bizonyos depopuláció állott be, mert a falu férfi-népessége nagyobb mértékben ment hadba és pusztult el ott, a birtoktalan asszonyok pedig a városban kerestek könnyebb megélhetést, az ismert dolog. Hogy azonban a háború befejeztével ez a folyamat megállott-e, fordult-e vissza s ha igen, milyen mértékben, arra összeírásaink

alapján még nem tudunk felelni, mert egy újabb vándorfolyamat, a megszállott területekről való menekvés, mely jórészt szintén a városokba irányult, zavarólag hat ennek az elbírálására.

S minthogy a periferiákról a központok felé vonulás különben is a háború kezdete óta fokozottabb mértékű, mindaddig, amíg rendes népszámlálás a népességet minden demografiai és társadalmi viszonylatban újból pontosan meg nem vizsgálja, magában a népesség nyers számában beállott változások sem veszteségeinknek, sem az esetleges javulásnak mértékéről és igazi okáról még nem tájékoztatnak.

Mégis érdemes lesz megemlíteni, hogy az 1918. évi adatok a megmaradó Magyarország számára némi népességtöbbletet jelentenek. E számok természetesen mindenütt nagy nöbbletet mutatnak; a Magyarországnak megmaradó területen azonban ez a nöbblet relative kisebb, mint a periferiákon, amit a háborús ipari felmentések okozhattak.

Budapest női népessége 1910-ben 50·8%-os volt s 1918-ban 58·4%-ra emelkedett a nők aránya; a főváros környékén lévő falvakban és városokban, amelyek a mi sok reménységgel kísért Nagybudapestünk kiegészítő részét képezik, 50·5%-ról 57·2%-ra emelkedett a nők aránya, majd 1920. áprilisban ismét visszaszállt 52·2%-ra.

Azokban a nagyobb iparos városainkban, amelyek adatai eddig 1920-ról ismeretesek, a nők aránya szintén ilyen eltolódásokat mutat: 1910-ben valami kevéssel haladja meg a lakosság felét (50·3%), 1918-ban 58·7%-ig emelkedik fel, 1920-ra pedig ismét jelentékenyen alászáll (51·2%), de még mindig felette marad az 1910. évi részesedésnek. Kisebb-nagyobb eltolódásokkal a tizedekben, ugyanezt a jelenséget látjuk az agrár jellegű városokban (ahol 1910-ben többnyire a népesség felét sem érte el a nők száma), egyéb kisebb városainkban, sőt azokon a falusi vidékeken is, amelyekről eddig 1920. évi adataink rendelkezésre állanak.

Az összes népességnek tizedfélév alatt elért növekvése Budapesten 18·9%-ot tesz. A főváros lakossága még az 1918. évi mesterséges néptömörülés idején sem érte el az 1 milliót, ez év március közepén azonban már 50.000 lakóval felül volt a milliós népességen.

A Budapest környékbéli városok és falvak tizedfélév alatt 39·4%-os növekvést értek el (az előző évtizedben ugyanezek 80·7%-osat).

Az Újpest és Erzsébetfalva közötti területek azonban most is nagyon népesedtek s messzire kiemelkedik ebből a sorozatból is Kispest, 71·7%-os fejlődésével s az 52.000-et megközelítő népességével.

Iparforgalmi városaink 11·1%-kal fejlődtek (az előző évtizedben 20·4%-kal), agrár városaink pedig 5·4%-kal, az előző évtized 8·4%-os növekvésével szemben. Az agrár városok némelyikénél szórványosan már előfordult, hogy a férfilakosságra az egész évtized mérlege hiánnyal

záródott; Szarvason pl. közel 2%-kal kevesebb férfi van, mint 10 év előtt.

Azokban a vidéki járásokban pedig, amelyekről adatainkat a mai napig lezárhatjuk, ez egyre sűrűbb jelenség, sőt itt-ott a nők számában is némi fogyás mutatkozik. Mégis, a háborút megelőző negyedfélév rendes fejlődése, különösen pedig a háború ideje alatt való befelé vándorlás, amely, sajnos, utóbb ijedt meneküléssé vált, megmaradt területeink népességét növelte.

A csonkán visszamaradt magyar terület, mint az ország gazdasági és forgalmi életének eddigi természetes gravitációs pontja, már korábban is a legsűrűbb volt, régyszögkilométerenkint 81:1 lakóssal; olyan densitás, amely meghaladja Franciaország, Dánia népsűrűségét. Pedig a határszélen mesterségesen le vannak kapcsolva róla nagyobb vonzóerejű népesebb városaink, mint Pozsony, Kassa, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Szabadka stb.

Szinte úgy látszik tehát, hogy a felettünk elzúgott nagy vihar a megmaradt nyáját egymáshoz közelebb terelte. Ez a látszólagos erőgyarapodás (illetve a vérvesztésnek ez a látszólag kisebb foka) azonban nem vonhatja el figyelmünket népesedésünknek a háború folyamán beállott s messze időkre kiható komoly jelenségeitől.

Boldogok a semleges államok, amelyek fölényesen ki tudták vonni magukat az ötödféléves vérengzés szörnyű sodrából s így megőrizhették maguknak a legnagyobb hatalmat, amelyet állam nyerhet: a megújuló emberi élet hatalmát és örömét.

Mert, amit a háború vagyonban juttatott egyik vagy másik félnek, az a mostani dermedtő tétlenség és bizonytalanság idejében kárbaveszhet: oly nagy fennakadás történt a világgazdaság gépezetében, hogy minden erőnek megfeszítésével s minden kedvezményezett helyzet felüggesztésével az emberiségnek onnan kell vennie az óriási rekonstrukcióhoz az anyagi erőket, ahonnan lehet.

De ahol az emberi élet friss sarjadása változatlanul tarthatott e szomorú időszak alatt is, onnan bizonyára erő és hatalom fog kisugározni a jövőben.

És ebben a tekintetben mindegyik állam, amely egyáltalán kardot rántott a nagy küzdelemben, csatavesztes, bárhogy diktálja is ma a békét; az üresen maradt bölcsők körül vesztette el a harcot, nem engedvén megszületni a jövő nemzedék munkaerőit.

A csatavesztésben vannak azonban fokozatok. Minél korábban állott fegyverbe egy ország, annál hamarabb állította meg a természetes szaporodás lehetőségét. Minél alacsonyabb a születési arány, s minél magasabb a halálozási szám, annál súlyosabbá vált a veszteség. Romániáról

nem tudunk pozitív számokat idézni; de körültekintő óvatossága, melylyel két esztendőn át minden kockázat nélkül figyelő állásba helyezkedett s gyors leverése után hosszabb ideig lapult, nagyrészt megóvhatta számaira új sarjadékát. A harcoló felek közül irigykedve olvashatjuk Anglia adatait, amelyek sorában legalább a népesség fogyása ismeretlen fogalom maradt. Angliában és Walesben az utolsó hat évben a szaporodás mérlege a következő volt:

Évek	Élveszületések s z á m a	Halálozások	Természetes szaporodás
1913.	882.000	505.000	377.000
1914.	879.000	517.000	362.000
1915.	814.000	562.000	252.000
1916.	785.000	508.000	277.000
1917.	668.000	499.000	169.000
1918.	663.000	612.000	51.000

Az évi természetes szaporodás leszállt ugyan 377 ezerről 51 ezerre, mert a születések évről-évre fokozatosan csökkentek, s 1918-ban már 220.000-rel volt kevesebb születés, mint az utolsó békeévben, s mert 1918-ban a halálozásokat hirtelen felszöktette az influenzajárvány, tényleges deficit azonban nem állt be a népességi mérlegben.

Franciaország ugyanezen idő alatt jóval súlyosabban szenvedett. A háborútól megkimélt 77 departement népesedési adatai a következők voltak:

Évek	Élveszületések s z á m a	Halálozások	Természetes szaporodás, vagy fogyás (—)
1913.	605.000	588.000	17.000
1914.	594.000	647.000	— 53.000
1915.	388.000	655.000	— 267.000
1916.	315.000	608.000	— 293.000
1917.	343.000	613.000	— 270.000
1918.	399.000	789.000	— 390.000

Franciaországban tehát már 1914-ben effektív hiányra változott a népesedési mérlegnek amúgy is igen alacsony aktív nyeresége, s e hiány évről évre nőtt, úgy hogy az 1913. év 17.000 főnyi természetes szaporodásával szemben a következő öt év együtt véve egy és negyed milliónyi veszteséggel zárult, itt is elsősorban a születések számának nagy hanyatlása és kisebb mértékben, s ingadozóan a halálozások növekvése miatt.

Az osztrák W i n k l e r úgy jósolja, hogy Franciaország 1998-ig, tehát a háború befejeztétől számított 80 év múlva heverheti csak ki nagy vérvesztését. Az ilyen jóslatok kissé elhamarkodottak; egy népélet eleven organizmusáról a legjobb prognózis sem tudja pontosan megmondani, mikor távozik belőle a kóranyag. Franciaország a háború előtt éppen száz

év óta sinylődött igen súlyos népesedési bajokban. Hogy ez az újabb katasztrófa nem vezet-e talán még nagyobb elgyöngülésre, vagy pedig egy frissebb ütemű regeneráció hogyan és mikor indulhat meg, azt egyáltalában nem sejthetjük. Nekünk elég szomorúan kell megállapítanunk azt, hogy a mi népesedésünk folyamata egyáltalán nem volt biztatóbb a háború alatt Franciaországnál.

Az Angliáról és Franciaországról eddig említett számokban nincsenek benne a halottak rovatában a háború közvetlen áldozatai. Általában, ha a háborúnak a népesedésre való kedvezőtlen hatását vizsgáljuk, legnagyobb és legmaradandóbb kárnak az elmaradt születéseket kell tekintenünk, a mikhez képest minden egyéb, bármily súlyos veszteség is csak előzmény, s ha pillanatnyilag megdöböntő is, ezen az egy hatáson kívül egyébként kisebb és időlegesebb jelentőségű.

A születések rohamos csökkenése Magyarországon 1915. áprilisában kezdődött, egy hónappal hamarabb, mint ahogy a háború kitörésének időpontjához képest várni lehetett volna. Ettől kezdve 1918. őszéig, ameddig országunk területe érintetlen volt, ameddig tehát egyöntetű figyelemmel kísérhettük az egész ország természetes népesedését, mérlegünk a következő volt:

	Házasságkötések	Élveszületések	Halálozások	Természetes szaporodás
	összes száma			
1906—10. átlag	162.699	648.603	444.548	204.055
1911.	171.354	638.082	455.006	183.076
1912.	161.105	665.093	425.124	239.969
1913.	172.050	640.566	432.928	207.638
1914.	136.337	648.865	439.924	208.941
1915.	60.948	445.426	474.972	— 29.546
1916.	62.866	314.016	391.820	— 77.804
1917.	75.745	297.024	384.628	— 87.604
1918.	116.768	253.626	435.618	—181.992
év folyamán				
1918. október végéig	95.337	222.162	322.565	—100.403

E táblázatban a háború által okozott halálozások nincsenek benne; azok számát körülbelül 600.000-re becsülve, a mérleg mintegy 980.000 fönyi fogyást mutat. A tulajdonképeni passzivitás azonban — a normális szaporodáshoz viszonyítva — négy év alatt körülbelül 1,200.000 lélekre rúg.

1918. novemberétől kezdve az egyre terjedő idegen megszállások miatt 1919. végéig csak egy szűkebb kis területre tudtuk kiterjeszteni megfigyeléseinket. E területen (jórészt a Dunántúl és Budapesten) —

negyedévenként összefoglalva adatainkat, — a fejlődés további folyamata a következő volt:

	A Dunántúl és Budapesten volt			Természetes szaporodás
	házasságkötés	élveszületés az 1919. év	halálozás	
I. negyedben . . .	23.452	16.219	20.071	— 3.852
II. „ . . .	25.990	15.696	16.176	— 480
III. „ . . .	11.877	23.334	14.744	8.590
IV. „ . . .	12.520	27.131	16.039	11.092
Összesen . . .	73.839	82.380	67.030	15.350

Az első hónap, amelyben a házasságok számának fellendülését érezzük, 1918. november volt. Az 1919. év első négy hónapjában a normális idők kétszeresére emelkedett a házasságkötések száma s az azóta mutatkozott visszaesés dacára is még mindig jóval magasabb maradt 1919. végéig, mint békeidőben szokott lenni. Természetesen számolnunk kell azzal, hogy a házasságok száma ismét csökkenőre fordul, mihelyt a házasságkötésre a háború folyamán megérett nemzedék megköti a maga frigyeit, s olyan néhány újabb férfikorosztály kerül a házasodás idejébe, amelyet a háború már megritkített.

Az első hónap, amelyben a természetes szaporodás végzetes deficitje megállott, 1919. április volt; születéseink száma azonban — vissza-számítva az ország egész területére — még az elmúlt év legutóbbi negyedében is mintegy 22.000-rel volt a normálison alúl.

Teljes négy évig tartott tehát a születések elmaradásából eredő szomorú passzivitás.

Ezt a jelenséget érdemes tovább is vizsgálnunk és következményeiben áttekintenünk, hogy a veszedelem egész nagyságát mérlegelhessük.

Az integráns Magyarországra való számításokat tovább folytatva, az elmaradt születések száma az

1915. évben	197.000	tett,
1916. „	329.000	„
1917. „	345.000	„
1918. „	389.000	„
1919. „	231.000	„

ebben az öt évben tehát Magyarország népvesztesége e címen 1,491.000 főnyi volt.

Az 1900. népszámlálás és 1899—1901. évi halálozás alapján készült halandósági tábláink számítása szerint¹⁾ (amely most túlkezdőnek mutat-

¹⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 11. kötet.

kozik, hiszen a csecsemő életfentartására szükséges fiziológiai, közegészségügyi és táplálkozási előfeltételek legújabban nagyon megromlottak), a 6 éves kort eléri az

1915. évben születettekből	297.000
1916. „ „	209.000
1917. „ „	198.000
1918. „ „	169.000
1919. „ „	275.000

vagyis az iskolázó tankötelesek számában a normálishoz képest

1921-ben	132.000 főnyi
1922-ben	352.000 „
1923-ban	583.000 „
1924-ben	843.000 „
1925-ben	997.000 „

csökkenés fog előállni.

Ez évben következik be iskoláink legnagyobb fokú elnéptelenedése, amikor a normális idők tanköteleseinek 40-6%-a hiányozni fog a tantermekből, városainkban nagy tanítófölösleget idézve elő. Ez a nehéz tisztviselőkérdés lebonyolítását még csak komplikálni fogja, ámbár ennek bekövetkezését előre látva, a statisztikai hivatal javaslatára a tanítóképzőkben már 1918-ban korlátozni kezdték a növendékek fõlvételét.

Folytassuk azonban a számítást a 15-ik életévig, amely a produktív munkaképesség kezdő kora s párhuzamosan a 20-ik évig, amelynek már rendszerint munkában kell találnia mindenkit.

A 15 éves kort eléri:

az 1915-ben születettekből	278.000
„ 1916-ban „	196.000
„ 1917-ben „	185.000
„ 1918-ban „	158.000
„ 1919-ben „	257.000

A 20 éves kort eléri:

az 1915-ben születettekből	269.000
„ 1916-ban „	189.000
„ 1917-ben „	179.000
„ 1918-ban „	153.000
„ 1919-ben „	248.000

1930-ban fog beállani tehát a produktív munkára alkalmas népesség csökkenése, amely fokozottan a következő arányokat ölti:

A 15 éves korúak számításával

1930-ban a produktív korú népesség csökkenése	123.000 főnyi lesz,
1931-ben	328.000 „
1932-ben	544.000 „
1933-ban	787.000 „

1934-ben pedig a produktív korú népesség csökkenése 931.000 főre emelkedik, ami normális időben az egész (15—60 éves) produktív korú népességnek 9%-át teszi.

A 20 éves korúak számításával pedig:

1935-ben a csökkenés	118.000 főnyi,
1936-ban	316.000 „
1937-ben	524.000 „
1938-ban	758.000 „
1939-ben	897.000 „

ami a 20—60 éves korú népességben 10,5%-os fogyatéket jelent.

Természetesen folytatódni fog a munkaképes generáció csökkenése később is, ha nem is ilyen ijesztő arányokban.

Már itt előre kell bocsátanom, hogy ez a legnyersebb veszteségszámítás, egyelőre teljesen figyelmen kívül hagyásával azoknak a hézagoknak, amelyek a mostani produktív korú népességben előálltak, mert fiaink egy része elpusztult, egy része megrokkant, vagy más módon vált munkaképtelenné.

Nemzeti tőkénk nincsenek, jóformán egyedül a produktív embererő az, amivel értéket termelhetünk; tíz év múlva azonban ez a forrás is elzárul előttünk egy jó évtödre, ha nem többre.

Íme, a két szertelen véglet. Ma pangó gazdasági viszonyaink miatt százezreivel vannak a munkásaink, akiknek nem tudunk munkát adni, ezrével a tisztviselőink, akiket nem tudunk elhelyezni, s tíz-tizenöt év múlva közel egy millió munkaerő hiányát fogjuk érezhetni. S érezni fogja ezt a hiányt természetesen a földrajzilag és gazdaságilag egységes Magyarország még akkor is, ha — ne adja Isten — politikai határai még nem mindenütt kerekednének ki régi teljességükre.

A mai állapotot — hacsak új kontinentális katasztrófa nem szakad ránk — remélhetőleg átmenetinek tekinthetjük. Ebben az országban, s általában Európában, ahol annyi, tovább termelésre alkalmas érték ment tönkre, s a további léthez szükséges annyi készletet kell felújítani, a munkahiány lehet ideig-óráig a vihar utáni első dermedtség eredménye,

lehet az ellenséges szomszédok blokádjának a következménye, lehet az európai szénkrízis függvénye, de föltehetőleg csak mulóan: a termelő munka minden átmeneti akadály dacára előbb-utóbb meg fog indulni. Az az egy millió munkaerő azonban, amely a nemzeti termelésből egy nemzedéken át hiányozni fog, effektív veszteség lesz, termelő erőnknek igen érzékeny deficitje.

Minden évnek ki kell állítani a maga szellemi és fizikai munkás-ujoncait. Öt éven át hiányozni fognak ezek az ujoncaink. Ha régebben kezdetlegesebb közegészségügyi viszonyok között olykor-olykor egy-egy nagyobb járvány megdézsmálta valamelyik év gyermekprodukciónját, ezt a nemzeti munka nagy hadseregében alig lehetett megérezni, mert az előtte, vagy utána lévő év könnyen kipótolta a hiányt. De öt évvel lejjebb nyúlni, a 10 éveseket állítani a 15 évesek munkájába, 15 éveseket a 20 évesekébe nem lehet. Csak egyetlen megoldás kínálkozhatik: öt évvel inkább előbbre nyúlni s az 1905—14. évek szülöttjeinek esetleges fölöslegéből keresni az 1930-tól 1939-ig mutatkozó nagy munkaerőhiány pótlását.

Némely megállapítás azonban még mindig szükséges a főt mondatokban. Így az, hogy az 1905—14. évek fölösleget legfeljebb a női nemből adhatnak. Ha pedig ebből a tartalékból kell merítenünk, akkor — nehogy ismétlődjék az, ami a háború folyamán történt, és annyi erőpazarlásra adott okot, hogy képzett férfi-munkaerők helyét képzetlen női-munkaerők foglalták el — miután ezáltal nem meglepetésszerűen következik be a női ujoncok igénybevétele, hanem dátumszerűen tudni fogjuk előre, mikor és mely női évfolyamokra lesz nagyobb mértékben szükségünk a termelő munkánál, ezek előkészítése és megfelelő irányú gyakorlati oktatása már a legközelebbi években megkezdődhetik s a tankötelesek hiánya miatt átmenetileg állás nélkül maradó tanítók egy része tervszerűen alkalmazható a női népességnek intenzívebb gyakorlati oktatására s a termelő munkára való előkészítésére.

Eddig az időpontig le kellene azonban zajlania a földbirtokreformból erdő vándormozgalomnak, s az új berendezkedéssel járó meddőbb éveknek, jobban el kellene terjednie a mezőgazdasági gépek és eszközök használatának s bizonyos tartalékkészleteknek kellene fölgyniök a mezőgazdasági termelés fő- és mellékterményeiből.

Ennél a kérdésnél, amely az 1930-cal kezdődő idők munkaerőhiányát mint egyetlen lehetséges tartalékból, a női népességből óhajtja meríteni, viszont a háború veszteségeinek pótlását a jövő anyáitól reméli, legyen szabad kitérnem arra, hogy a statisztikának az utóbbi évtizedekben igen fontos, bár még egyáltalán meg nem oldott problémájává vált a dolgozó asszonyok statisztikája, amelyet a nemzetközi statisztika-

tikai vizsgálódás tárgyául a bajor Z a h n még a háború előtt ajánlott, amely a háború folyamán csak nyert jelentőségében, s mint a fönnebbi számításokból láttuk, a háború után is hosszú ideig nem fogja elveszíteni aktualitását.

Hogy bizonyos társadalmi osztályok asszonyai minden időben végeztek fizikai, gyakran igen nehéz fizikai munkát, akár kereső foglalkozásnak könyvelte el azt a statisztika, akár háztartási munkának, az kétségtelen. Az őstermelésnél, bizonyos ipari és kereskedelmi ágaknál (varrás, mosás, vendéglős-ipar, utcai árusítás) a napszámosok és a házi cselédek sorában ez a fizikai munka annyira rendszeres és régi keletű, hogy, bár kétségtelenül nagy hátrányai lehetnek az élettartam, fogamzási képesség, és termékenység szempontjából, mint nem mellőzhető és nem korlátozható s másfelől mint nem könnyen determinálható, külön statisztikai megfigyelésre alig alkalmas. S mivel a nők nagyobb része e kategóriába tartozik, a munkájuk által okozott fizikai elváltozás, ha nem is jut külön kifejezésre, de eredményeiben meglátszik az általános népesedési adatokban. A varrás kivételével e foglalkozások túlnyomóan különben is olyanok, hogy szabad testmozgással járván, a női termékenységnek s egészséges utódok születésének aligha nagyobb akadályai.

A gazdasági élet komplikálódásával azonban egyre nagyobb a kereső nők száma oly ipari, kereskedelmi, vagy egyéb hivatali pályákon, amelyeknél a szabad mozgás korlátozásával állandó fizikai vagy szellemi elfoglaltság jár együtt.

Magyarországon a bányászati, ipari, kereskedelmi, hitelügyi, közlekedési ágakban foglalkozó nők s ezek sorából a segédszemélyzet száma, valamint a közszolgálatbeli és szabadfoglalkozást űző nők száma az utolsó három évtizedben a következően alakult:

A foglalkozás megnevezése	1890. Kereső nők		1900. Kereső nők		1910. Kereső nők	
	összesen	ebből segédszemélyzet	összesen	ebből segédszemélyzet	összesen	ebből segédszemélyzet
Bányászat	739	722	1.036	1.001	1.096	1.069
Tulajdonképeni ipar . .	108.036	64.865	168.012	103.692	227.532	148.563
Egyéb ipar	14.093	3.724	14.233	4.735	12.436	3.208
Kereskedelem	35.563	20.237	39.226	17.542	48.709	22.025
Hitel	46	24	639	624	2.166	2.147
Közlekedés	2.888	2.683	5.799	5.377	9.555	8.977
Összesen	161.365	92.255	228.945	132.971	301.494	185.989
Közszolgálati és szabadfoglalkozások	22.591	17.762	33.873	27.538	54.726	45.139
Főösszeg	183.956	110.017	262.818	160.509	356.220	231.128

A kereső nők sorából a segédszemélyzet külön kiemelését azért tartottam szükségesnek, hogy minden zavaró momentumot lehetőleg kiküszöböljek s ne csak a vállalkozót, hanem a tényleg rendszeresen dolgozó nők számát is bemutassam. Ezekben a foglalkozási ágakban 1910-ben 231.128 nő végzett állandó munkát, az 1890. évi létszámnak több mint kétszerese. A dolgozó nők túlnyomó része a tulajdonképeni iparra esik, ahol számuk 20 év alatt nem egész 65 ezerről közel 150 ezerre emelkedett. A közszolgálati ágaknál nem egészen 18 ezerről 45 ezerre nőtt a számuk, a közlekedésnél 2.700-ról közel 9.000-re. Rohamosan megindult a női munkaerők igénybevétele — de absolute véve még mindig nem nagy — a hitelintézeteknél.

A háború a kereső nőknek ezt az említett számát még inkább növelte, s ahogy kimutattam, termelési rendünk esetleg meg fogja kívánni, hogy egy évtized múlva a nők ismét, még nagyobb mértékben munkába álljanak.

S minthogy születési arányszámunk éppen ezekben a foglalkozási csoportokban is erősen hanyatló, egyáltalában nem volna közömbös tudnunk, hogy a nőknk a termelő munkában való ez a fokozódó igénybevétele micsoda egészségügyi veszélyekkel járhat rájuk és sarjadékaikra, s nem veszítünk-e többet az anyákban, mint amennyit nyerünk a munkaerőkben.

Mai megfigyelési lehetőségeink még nem adnak választ erre a fontos kérdésre. Valószínű, hogy a legtöbb nő nem szenteli magát oly állandóan s huzamosabb időre a kereső pályáknak, mint a férfiak; de lehet, hogy kisebb fizikai erejükkel sokan hamarabb is kidőlnek a munkából a férfiaknál. Újabb népszámlálásunknak mindenesetre érdekes feladata lesz, hogy az ezen kereső pályákon működő nőkre vonatkozó adatokat a kor-megcszálás, családi állapot, a foglalkozás tartama, a házassági termékenység stb. szempontjából tüzetesen vizsgálja meg, mert a kereső nők kérdése a közeljövőben gazdaságpolitikai és népesedéspolitikai szempontból egyaránt nagyon figyelemre méltóvá válik.

Bár a fenti számítások, mint említettem, az integráns Magyarország egész területére vonatkoznak s fontosabb részleteket a demarkált területre nem is idézhetünk, a helyzet a nekünk kijelölt szűkebb Magyarországon nemcsak nem volna rózsásabb, hanem ellenkezőleg valószínűleg még sötétebb.

Igaz ugyan, hogy a demarkált területek népességét a háborús torlódás és a periferiákról való menekülés aránylag inkább megduzzasztotta, s ez, valamint nehéz gazdasági helyzetünk átmeneti munkahiányt okozott; a meg nem született új generációnak hiánya azonban itt mégis épp úgy érezhető lesz, annival is inkább, mert népesedésünk egyéb jelenségei

szintén azt sejtetik, hogy a legnagyobb erőfeszítéseket végző magyarság vesztett legtöbbet.

Háborús halottainkról nincsenek teljesen pozitív adataink. Mégis, ameddig a kiadott veszteséglajstromokból nyomon lehetett kísérni az egyes fajok és területek veszteségeit s ameddig magyar fiukat galíciai és bukovinai ezredkötelékekbe nem soroztak, megközelítőleg megállapíthatjuk, hogy a volt monarchia népeiből Magyarország vesztett legtöbbet. Magyarország népciből meg a magyarság. Addig, amíg Przemysl elestével magyar katonák tízezrei fogságba nem kerültek, mindig magyar volt legkevesebb a foglyok és legtöbb a halottak között.

Már pedig a halottak nagy része bizonyára nem régi házassági kötelekben élt s korai pusztulásuk új életek fakadását is megakadályozta.

Az osztrák W i n k l e r-nek a bécsi Kriegsstatistisches Bureau adatai nyomán végzett számításai is ezt mutatják.

Szerinte ezer lakosra Magyarországon 25 háborús halott esett, Ausztriában 23·3, Boszniában 19·1. A Magyarbirodalomban az anyaország a vesztesebb fél, ezer lakosra 25·7 háborús halottal, míg Horvátországra csak 20·2 esik; tiszta magyar és német vidékeinken 28 ezrelékre emelkedik föl a véradó, amit fiaink fizettek.

Magyarországon a városok háborús veszteségét legkisebbnek találta (ami természetes is a városok ipari munkásainak és adminisztratív személyzetének nagyobb arányú fölmentése folytán) s továbbá a ruthén vármegyékét; viszont a 35 ezreléket is meghaladja Fejér, Sáros, Baranya, Bács, Csongrád, Zala, Vas, Csik, Udvarhely, Somogy, Arad vármegyék, tehát kettő kivételével magyar vármegyék vesztesége.

Az összes korosztályokban W i n k l e r Magyarország veszteségét találta legnagyobbak; az 1890—97-es korosztályban (a háború kezdetekor 27—34 évesek) 50—70 ezrelékre is fölment a magyarság véráldozata.

S ha a halál a magyarság között sokkal nagyobb rendet vágott, mint mások között, föl kell tennünk, hogy a rokkantak sorában szintén a magyarságé a szomorú elsőség. A rokkantság — még ha organikus részek megtámadása nélkül való is — a fizikai jólét és egészség teljességét semmi esetre sem jelenti s nagyrészt befolyással lesz — már gazdasági okokból is — a kisebb gyermeklétszámra, hosszabb, költségesebb betegeskedésre s korai halálra.

Azoknak a rokkantaknak a száma pedig, akiknek organikus megbetegedéseik vannak — itt főleg a tüdővészre gondolhatunk s részben az érrendszer megbetegedéseire — még tetemesebb.

Hogy a háború különben minden szervezetben elvégezte a magaromboló munkáját s a hadban résztvevő, vagy itthon kétszeres munkát végező emberek élettartama valószínűleg jóval alatta marad a békés idők

boldogabb generációinak, az statisztikailag ugyan ma még nem bizonyítható, de nagyon fenyeget az az eshetőség, hogy ez a komor jóslat be fog válni.

Már is konstatálhatjuk, hogy legújabb (1919. évi) adataink szerint:

1919. évben elhaltak száma	ebből gümőkórban elhaltak abszolút száma	$\frac{2}{100}$
410.000	63.000	153·7

halálozásunk 154 ezreléke esett a tuberkulózisra, míg a korábbi években, ugyanezen időszakban a tuberkulózis halálozás az összes halottak átlag 145 ezreléke volt. Ez az arány az év első és második negyedében — amikor tudvalevőleg a tuberkulózis halálozás általában magasabb szokott lenni — 170-re, illetve 220-ra emelkedett.

A tuberkulózissal hazatért katonák a kedvezőtlen táplálkozási viszonyok közt a hiányos egészségügyi ellenőrzés alatt lévő családtagjaikat igen valószínűen fertőzhetik.

Ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a női nemben, amelyre a háborús munkának nagy és fizikailag ártalmas része jutott s amelynek gyengébb szervezetét különösen a ki-nem elégitő táplálkozás is megviselte, az életbenmaradás valószínűsége szintén erősen csökken, azoknál pedig, akik megfelelő korban vannak, az anyai örömöknek s az életerős magzat világrahozásának a lehetősége is.

Futólag emlékezzünk meg az 1915. évi nyárról, amely csecsemőhalandóságunkat rendkívül emelte, éppen azt az utolsó sarjadékot tizedelve meg, amely még teljes számban jutott a világra s az 1918. év második feléről, amelynek influenzajárványa hozzávetőleg 120.000 embert pusztított el (csak magában 1918. novemberében 51.000-et) s ne feledjük el, hogy ugyanez a járvány, ha enyhébb mértékben is, ez év első hónapjaiban ismétlődött s mind a kétszer főképpen a produktív korú, tehát házas, vagy házasságra képes s a faj szaporítására alkalmas individuumokat pusztította el s végül gondoljunk hadifoglyainkra, akikről még annyira nem bizonyos, mikor, mekkora számban s milyen egészségben érkeznek hazájukba s a nemzetfentartás szempontjából mit veszítettünk hat évi távollétükkel: — s ekkor nagy vonásokban előttünk állanak a közel jövő népszaporodására döntő tényezők, amelyek mindegyike igen komor prognosztikont mutat.

S ahogyan a hirtelen elsüllyedt hajó örvénye körül beláthatatlan sorban következnek a hullámgyűrűk, ha a távolsággal arányosan fokozatosan gyöngülnek is, úgy ennek az elmúlt öt évnek népesedési katasztrófája meg-meg fog ismétlődni hosszú ideig minden emberöltőben, mert az elmaradt születések később elmaradó frigyeket és ismét elmaradó születéseket jelentenek, amiknek a hatása újabb 25—30 év múlva ismét jelent-

kezik, mindaddig, míg a nemzet fajföntartó ereje és javuló gazdasági helyzete a hullámgyűrűket lassan el nem simítja.

Szociálpolitikánknak óriási feladata lesz majd megküzdeni fönnmaradásunk e két nagy ellenségével, a halálozási aránynak föltétlenül bekövetkező emelkedésével s a mostani ámenet után újra csökkenő születési arányszámmal s gondosan meg kell figyelni a népesség kormegoszlásának beteges kilengéseit.

A népesedésnek még egy tényezője, a *vándorlás*, a multnak nagy vérvesztése volt, a jövőnek pedig nagy problémája, amellyel szemben még csak jósolni sem lehet. Elég töke segít-e majd a még határainkon túllevő munkáskéznek is, hogy itthon is tudjon boldogulni, nem nyílnak-e másutt biztosabb munkakilátások, az teljesen bizonytalan.

A multban Magyarországnak az a területe, amelyre most szorítkoznunk kellene, csak északkeleti felében mutatott nagyobb kivándorló hajlamot. A kivándorlók és visszavándorlók a megnyírbált Magyarország területéről a következő számokkal szerepelnek statisztikánkban:

Megnevezés	Kivándorolt összesen Amerikába az 1905—13. évek folyamán		Visszavándorolt összesen Amerikából		Visszavándorlók a kivándorlók ‰-ában
Magyarország egész területén . . .	905.923	790.068	230.886	213.542	25·5
Évi átlagban esett 1000 lélekre . . .	5·5	4·8	1·4	1·3	
A követelt területeken	677.148	577.001	169.199	155.240	25·0
Évi átlagban esett 1000 lélekre . . .	7·0	5·9	1·7	1·6	
Magyarország megmaradó területén	228.775	213.067	61.687	58.302	27·0
Évi átlagban esett 1000 lélekre : . .	3·4	3·2	0·9	0·9	

Az 1905—13. évek folyamán nem egészen negyedmillió lélek, 228.775 ember vándorolt ki erről a demarkált területről s ezek közül 61.687 tért vissza, a kivándorlók 27%-a.

De itt fölmerül a kérdés, hogy a tartalék daliás sereg, amelyet hat év óta várunk már, az amerikai magyarok, akiknek számát reményünk talán túlozza is, milyen mértékben térnek vissza szerencsétlen hazájukba? És hová térnek vissza, ha azt a földet, ahonnan családi otthon megalapozása reményében vándoroltak el, idegen imperium alatt találják. Az ősi röghöz tapadnak-e majd, hogy friss és konok erővel hirdessék annak magyar voltát, vagy a mi szűkre vont határaink közé kívánkoznak-e, hogy a mi törvényeink alatt éljenek?

Hazatérésük mindenképpen növeli a nemzet életképességét és ellenálló erejét; de nem állnak-e közbe majd gazdasági, külpolitikai okok, Amerikának növekvőben levő gazdasági konjunkturája, nem nő-e meg az eddig is sok akadály s mi, vérvesztett nép, nem várunk, várunk-e rájuk is hiába, mint másfélezer év óta Csaba királyfi hadaira?

Buday László.

A németosztrák, a cseh és a németbirodalmi egyszeri nagyvagyonadóról és vagyonszaporulati adóról.¹⁾

Azon nagyszabású vita során, amelyet a Magyar Közgazdasági Társaság a közelmúltban lefolytatott az állampénzügyek és hitelviszonyok problémájáról, a felszólalók úgyszólván kivétel nélkül foglalkoztak az egyszeri *nagyvagyonadóval, a vagyondézsmával*. Egyesek csak érintették szanalási indítványaikban és csak *többek között* kívánták behozatalát vagy mellőzését; a vitának igen tekintélyes résztvevői azonban, mint Teleszky János, Wekerle Sándor, Exner Kornél és mások a nagyvagyonadót az állampénzügyi reform tengelyévé kívánják tenni, amelyre, mint a kerekék küllői, támaszkodnak a pénzügyi terv kisebb jelentőségű részei: egyfelől az egészen új bevételek, mint az *életmódadó, lakásadó, kiviteli illetékek, forgalmi adók, sorsjegykölcsönök* és hasonlók, másfelől fennálló adórendszerünknek régóta meglévő és esetleg reformálva továbbra is fenntartandó adói, különösen *a hozadéki adók és a jövedelmi adó*.

A múlt évi ankét a nagyvagyonadóról.

A nagyvagyonadó kérdéséről nálunk már sokat beszéltek. Mintegy ötnegyed évvel ezelőtt foglalkozott vele egy hetekig tartó ankét, amelyben tudományos, gazdasági és politikai életünk minden árnyalatának képviselői résztvettek és amelynek során megvitatásra került a nagyvagyonadó elméletének és gyakorlati kivihetőségének minden egyes részlete.

¹⁾ Ezen dolgozat alapjául szolgál a Magyar Közgazdasági Társaság 1920. május 26-iki ülésén azonos címmel megtartott előadásom, amelynek keretében a németosztrák és cseh nagyvagyonadónak csak azon intézkedéseivel foglalkozhattam, amelyek a vonatkozó törvényjavaslatokban voltak lefektetve. A cseh javaslat 1920. április 8-ikán törvénnyé vált, amely május 8-ikán lett kihirdetve és csak június közepén került birtokomba. A németosztrák javaslatot július végén tárgyalta az osztrák nemzetgyűlés, a hiteles törvénytövege azonban ezen szöveg kinyomatásakor még nem állott rendelkezésemre. Május 26-iki előadásomban a törvényekben keresztülvitt módosításokra nem lehettem figyelemmel, és így csak ez a dolgozatom nyújt képet arról, hogy a nagyvagyonadó, illetve vagyonszaporulati adó a németosztrák, cseh és németbirodalmi *törvényekben* miképen van szabályozva.

(Szerző.)

Ez a vita az 1919. év első heteiben folyt le, amikor állami rendünk már recsegett-ropogott, mikor a levegőben már láthatatlan halálmadarak repdestek és a lelkeket nyugtalanító balsejtelmek ülték meg ismeretlen eseményektől való félelmükben.

Az ankét március első hetében szabályszerűen befejeződött azzal, hogy héttagú szövegező bizottságot választott, amely hivatva lett volna a nagyvagyonadóról szóló törvényjavaslatot előkészíteni; de mindnyájan éreztük, hogy addig a magyar állam szervezetének még sok lázas gyöt-rődésen kell majd keresztülmennie, amíg a vagyondézsma tervezete napvilágot fog láthatni.

A közelmúlt eseményei.

A balsejtelmek valóra is váltak és pedig sokkal borzasztóbb formában és tartalommal, mint ahogy azt a legfeketébb pesszimista is elgondolhatta volna. Ránk szakadt a *bolsevizmus* örülete, a *román megszállás* istencsapása és ezek nyomában egész állami és gazdasági életünknek olyan dermedtsége következett be, amely után az újraéledés csak lassan szivárog elő. De ma, igen sok kín és keserv után, sok forradalomszerű jelenség és extrém kilengés után, államiságunk — úgy látszik — már közeledik azon nyugvópont felé, amelynél számtalan sebének gyógyítására és pénzügyei bedőlt épületének újraemelésére gondolhat — és *kötelessége* gondolni!

A kérdés aktualitása a belföldi viszonyok és a szomszédos államok szempontjából.

Ma a nagyvagyonadó kérdése a gyakorlati aktualitások előterébe kezd nyomulni és ezért időszerűnek látszik a megoldási tervezeteknek konkrétizálása. S pedig nemcsak azért, mert pénzügyeink válságos helyzete további késedelmeskedést nem tűr, hanem azért is, mert a minket környező két új nemzeti állam, Németausztria és Csehország, amelyekkel gazdasági és politikai kölcsönhatásunk a legközvetlenebb már ma is és még inkább az lesz a jövőben, a nagyvagyonadót már megvalósította.

A Magyar Közgazdasági Társaság legutóbbi pénzügyi ankétján M é h e l y K á l m á n államtitkár úr nagyon helyesen reámutatott annak szükségességére, hogy állandóan figyelemmel kísérjük a szomszédos államok törvényhozási munkálatait, jog- és rendszabályait. Ez kívánatos nemcsak az okulás szempontjának absztrakt indokából, hanem azon reálpolitikai indokokból is, hogy a magyar állam kellően vértézve legyen a szomszéd államokkal való folytonos gazdasági versenyében és küzdelmében, és meg legyen a vonzóereje arra, hogy az elszakadt ország-részeket méltányos, okos és céltudatos intézkedésekkel magához visszavonja.

A pénzügyi, és szűkebb értelemben az adózási politikában ez a tájékozódás mindennél fontosabb, mert gazdasági életünknek száz szála nyúlik át szomszédainkhoz, mert kereskedelmünk és iparunk versenyképessége, a viszonyosság és más gyakorlati kérdések csakis szomszédaink hasonló intézkedéseinek ismeretében és sok részben csakis azokkal egyöntetűen kerülhetnek megoldásra.

Dolgozatom ezt a tájékozódást kívánja szolgálni a nagyvagyonadó kérdéséről, amint azt Németausztria és az u. n. Cseh-Szlovákország megoldotta a legutóbbi hetekben meghozott törvényekben, és ezzel kapcsolatban rátérek a németországi nagyvagyonadóra is, amely ez év eleje óta már törvényerővel bír és minket azon gyakorlati lehetőség okából is érdekelhet, hogy Németausztriának Németországhoz való csatlakozása esetén esetleg közvetlen szomszédjaivá is válhatunk a Németbirodalomnak.

*A nagyvagyonadó elmélete és
gyakorlati megvalósulása.*

A nagyvagyonadó fogalmának *elméletére* nem terjeszkedem ki. A kérdésnek óriási irodalma és a nagyvagyonadónak elméleti alapelvei többé-kevésbé közismertek. Az elmélet általában olyan *egyszeri nagy szolgáltatást ért alatta a vagyon után, amely hivatva van arra, hogy a háborúban részt vett államoknak tekintélyes bevételt biztosítson háborús adósságainak törlesztésére és megromlott valutájának megjavítására.* A gyakorlatban azonban ezek az elvek különbözőképpen valósulnak meg, és ezt óhajtom megvilágítani a németosztrák és cseh, illetve a németbirodalmi törvény szempontjából.

Az óriási anyagnak könnyebb áttekinthetősége kedvéért azt a rendszert követem, hogy az egyes főbb kérdéseket csoportosítva vizsgálom az egyes törvények szempontjából és ezen rendszer szemmeltartásával foglalkozni fogok: 1. az adónem rendeltetésével, 2. az adóalanyokkal, 3. az adótárgyakkal, 4. az adó mértékével, 5. a kivetési eljárással, 6. a biztosítást és fizetést szabályozó intézkedésekkel, 7. egyéb lényeges intézkedésekkel. Ezután röviden külön vizsgálat tárgyává teszem a *vagyonszaporulati adót* (Vermögenszuwachssteuer), amely a nagyvagyonadót kiegészíti lazább vagy szorosabb összefüggésben.

Általános jellemzés.

Mielőtt a tárgyalandó törvények részleteire rátérek, egy szóval azokat jellemezni próbálom. A *német* törvény markánsul, világosan, szűkszavúan rendelkezik; az *osztrák* részletez, sokfelé utal, de eredeti gondolatokat is vet fel, a *cseh* javaslat tétovázó, eredetisége szegényes, önállósága hiányzik, és saját régi jogszabályok híján állandóan a régi osztrák adórendszerből merít és arra hivatkozik.

A nagyvagyondó rendeltetése.

A nagyvagyondó rendeltetésének megjelölése már önmagában is igen jellegzetesen rávilágít az egyes államok pénzügyi helyzetére és egész politikájára.

A német törvény 1. §-a szerint az állam legvégső szükségében a birtok (der Besitz) áldozatokat hoz az utána kivetendő nagy adóval („grosse Abgabe vom Vermögen = Reichsnotopfer“). Hozama *kizárólag* az államadósság csökkentésére fordítható, amely a javaslat benyújtása idején, 1919. júliusában, mint függő adósság 74 milliárd márkát tett ki. Ez a célmegjelölés, amely különben Erzbergertől, az időközben gyászosan levitézlett pénzügyminisztertől származik, keményen és makacsul hangzik, mintha dicsekvés volna a szerencsétlenséggel, amely a nagy Németbirodalomra a háború elvesztésével szakadt. A német tudományos szakbírálat népszerűsége hajhászó demagógiának mondotta Erzberger szövegét. Mi az önérzet megnyilvánulásának tartjuk, amely egyenes úton, melléktekintetek nélkül a cél elérésére törekszik.

Sokkal szerényebb a *cseh javaslat*, amely a nagyvagyondó és a vagyonszaporulati adó hozamát elsősorban az osztrák-magyar banktól átvett s a papírpénz visszatartása és kicserélése, továbbá giró-kontók és pénztárjegyek átvétele által keletkezett terheknek kiegyenlítésére, mint jövődjő saját valutája előfeltételeinek biztosítására kívánja fordítani, a feleslegeket pedig másodsorban azon legszükségesebb terhek fedezésére, amelyek az ú. n. „cseh-szlovák“ állam alapításából és önállóságának érvényesítéséből kifolyóan előállottak. Nem fordíthatók a bevételek az államháztartás folyó szükségleteinek fedezésére; hogy ezen keretben milyen célokra fordíthatók a bevételi feleslegek, azt külön törvény fogja meghatározni.

Kishitű és panaszló az *osztrák törvény* célkitűzése. Az eredeti szöveg szerint az adó hozadéka elsősorban a legsürgősebb életszükségleti cikkek vásárlására fordítandó külföldi fizetési eszközök (valuták) beszerzésére szolgál és csak másodsorban azon háborús adósságok törlesztésére, amelyeket az osztrák köztársaság a régi osztrák császári államtól átvett. A törvény 1. §-a pedig így szól: „A szükség, amelyet a háború és a békekötés okozott a népnek és az államnak egyszeri nagy adóval áldozatot követel a birtoktól (Besitz). A vagyondó célja a pénzérték emelése. Csökkenteni kell a bankjegyforgalmat, az államot meg kell szabadítani a háborús adósságok egy részétől, külföldi fizetési eszközöket kell szerezni“. (A pénzügyi bizottság albizottsága, illetve a pénzügyi és költségvetési bizottság az adó eredményének rendeltetését mellérendelten úgy állapította meg, hogy „a bankjegyforgalom csökken- tessék, az állam a háborús adósságok egy részétől szabadíttassék meg,

külföldi fizetési eszközök szereztessenek be“.) Mindkét szövegezés feltárja azt az óriási szervi hibát, amely abból áll, hogy a nagyvagyonadóval elérendő bevételt, amely minden pénzügyminiszter előtt, mint az állami pénzügyek legerősebb és legutolsó mentsvára szerepel, a folyó, sőt pillanatnyi szükségletek kielégítésére kell fordítania Ausztriának, és pedig éppen oly időben, amidőn a külföldi valutát 2—3 centimes paritás mellett kell beszereznie. Kétségtelennek látszik hogy épp ezen indokból az osztrák állami adósságok csökkentésének céljára már alig fog valami maradni az elérendő bevételekből és ezért az osztrák vagyonadó, amely általában igen súlyos megterhelést jelent mindenkire nézve, a közgazdaságot nem feléleszteni és talprallítani, hanem ellenkezően igen károsan fogja érinteni és ily módon célját egészen megtéveszti.

Az osztrák nagyvagyonadó hova fordításának kezdséhez tartoznak a törvény keletkezésének különleges körülményei, amelyekről általános érdekességük miatt is röviden óhajtók megemlékezni. A Vermögensabgabe Németausztriában úgyszólván a monarchia összeomlása óta állandóan szőnyegen volt. Az egyre erősödő antikapitalisztikus szellem, amely már a szociáldemokráciának legbaloldalibb szélsőségeit elérte, ezt az adónemet tartotta a legalkalmasabb fegyvernek a tőke és vagyon meggyengítésére és mivel az osztrák valuta és az állami pénzügyek is egyre rosszabbodtak és a kormány az államszükségletek egyre dagadó árjával szemben teljesen tehetetlen volt: az uralkodó politikai irányzat a Vermögensabgabenak, mint utolsó panaceának minél sürgősebb behozatalát szorgalmazta.

A gyakorlati kivétel tekintetében azonban mélységes ellentétek állottak fenn a dr. Bauer Ottó, volt külügyminiszter után induló szélsőséges szocialista párt és a keresztényszocialisták között, akik a vidéknek lényegében konzervatív agrárnépességét képviselik. Dr. Bauer tábora minden vagyonnak minél keményebb megsarcolásáért küzdött és a nagyvagyonadót alkalmas keretnek tartotta arra, hogy programjának egyik legfőbb követelményét, az ipari és gyári üzemek szocializálásának kedvező eszméjét is minél teljesebben megvalósítsa.

A keresztényszocialisták eleinte szembehelyezkedtek ezekkel a törekvésekkel, mert az agrárvagyonokat féltették és a legkülönbözőbb akadályokat gördítették a nagyvagyonadó behozatala elé. Követelték többek között az alkotmánynak az ő szájuk-ize szerinti gyökeres reformját, továbbá a tartományi pénzügyek szanálását állami eszközökből, és felállították a junktimot ezen két feladat kellő megoldása és a nagyvagyonadó között. Ezalatt telt az idő meddő kísérletezésekkel, míg végre kezdetben hallgatólagosan, utóbb már nyíltan a keresztényszocialisták és a szociáldemokraták között olyan kompromisszum jött létre, hogy a ke-

resztényszocialisták szemet hunynak dr. Bauer törekvéseinek érvényesítése felett, ha ezenközben a vidéki földművesosztályt minél jobban megkímélhetik az adó terheitől. Így történt, hogy megfelelő pénzügyi eredmények majdani biztosítása érdekében is a nagyvagyondó éle és szigora a szükséges politikai súly és képviselet nélkül szükölködő kereskedelem, ipar és városi polgárság ellen irányult, amelynek vállaira — amint a későbbiekben is kimutatjuk — a nagyvagyondó terheinek oroszlánrésze nehezedik.

Ez a megoldás hódította meg az osztrák nemzetgyűlés többségét, amely most már minden igyekezetével a törvényt tető alá akarta hozni. A pénzügyi és költségvetési bizottság július hó közepe táján hamarosan összetákolta a kompromisszumos javaslatot, de annak szövegét gondosan titkolta a városi polgárság előtt. Csak néhány nappal a nemzetgyűlési tárgyalás előtt értesült a kereskedelem, az ipar és a polgári középosztály azokról az intézkedésekről, amelyekkel a Vermögensabgabenak legújabb törvényjavaslata reá erőszakosan lesujtani készül és — igen természetesen — kétségbeesett élet-halálharcot indított e javaslat ellen. Az ellenállásra alig pár nap állott rendelkezésre. A polgári sajtó kíméletlenül ostorozta a kormányt s felhördült kínjában, és mikor mindez nem használt, gondoskodás történt arról, hogy a st.-germaini békeszerződés alapján megalakított jóvátételi bizottság lépjen közbe segítőtül, de inkább a nagyvagyondó megakadályozójául. A jóvátételi bizottság osztrák osztálya ugyanis 1920. május 21-én jegyzékkel fordult az osztrák kormányhoz, amelyben hivatkozással a párisi jóvátételi bizottság utasítására, közli, hogy szükség esetén az adók, díjak illetékek és másnemű állami bevételek beszedését, ellenőrzését és azok hovafoordítását át fogja venni és az osztrák kormánynak javaslatokat fog tenni arra, hogy a közigazgatásban a legnagyobb takarékossgot vigye keresztül. Ezen jegyzékre támaszkodva, a kereskedelmi, az ipari és a polgári érdekképviseltek az osztrák jóvátételi bizottság figyelmét felhívták arra, hogy a Vermogensabgabe utolsó szövegében tönkre fogja tenni az egész vállalkozást, és hogy Németausztria ezért nem fog tudni a békeszerződésben vállalt kötelezettségeinek eleget tenni. Befelé meg azzal agitált „az ingó vagyon érdekeltisége“, hogy a nagyvagyondó hozamát az entente fogja igénybe venni a jóvátétel céljaira és így az osztrák állami pénzügyek annak úgy sem fogják előnyét látni.

A jóvátételi bizottságnál történt intervenció, amely a javaslatnak a nemzetgyűlési tárgyalása közben merült fel, a törvényhozási testületben óriási politikai izgalmat keltett. A többség hazaárulónak bélyegezte az ellenzéket és Reichl pénzügyminiszter sürgősen beható tárgyalásokat kezdett a jóvátételi bizottsággal. Ezen tárgyalások eredményeként új

szakasz került bele a törvénybe, amely szerint a „törvény intézkedései csak annyiban nyernek alkalmazást, amennyiben azok a Németausztriának adott (élelem-, esetleg nyersanyag-) előlegek tekintetében a st. germaini békeszerződéssel és a jóvátételi bizottságnak 1920. május 21-iki jegyzékével ellentétben nincsenek“. Emellett a jóvátételi bizottság azt a kijelentést tette, hogy a nagyvagyonadó pénzügyi eredményeit igénybevenni *nem* fogja.

Az izgalmas intermezzo dacára a nagyvagyonadót két nap alatt általánosságban és részleteiben letárgyalták és július 21-ikén a nemzetgyűlés elfogadta, úgyszólván változtatás nélkül. Az adó célját körülíró 1. §. csak formulázásában változott meg, amennyiben általánosságban kimondja, hogy a nagyvagyonadóval a vagyon (der Besitz) köteles a szűkséget szenvedő népnek és államnak áldozatot hozni, a részletezésnél pedig kimondja a szakasz, hogy a nagyvagyonadó hozamának felhasználásával bevont bankjegyeket csak különös törvényes felhatalmazás alapján lehet újjólagosan kibocsátani. Érdemben *ezzel* nem javult meg a törvény.

A nagyvagyonadó alanyai:

a) *fizikai személyek;*

A nagyvagyonadó alanyai mindhárom törvényben általában 1. *fizikai*, 2. *jogi személyek*:

A *német* törvény szerint adókötelesek 1. *a német állampolgárok egész vagyonuk után*; 2. *a nem német állampolgárok*, akiknek idegen állampolgárságuk sincsen, amennyiben a német birodalom területén lakóhellyel, vagy annak hiányában állandó tartózkodó hellyel bírnak, szintén egész vagyonuk után; 3. *idegen állampolgárok*, akik kereset céljából tartózkodnak a német birodalomban, vagy abban lakóhellyel, illetve annak hiányában állandó tartózkodó hellyel bírnak, és német állampolgárságukat csak 1914. július 31. után veszítették el, adókötelesek egész vagyonuk után, kivéve a külföldön lévő földbirtokukat és üzemi vagyonukat. Ha egy külföldön lévő ingatlant vagy üzemi vagyont az illető külföldi állam már megadóztatott hasonló adónemmel, úgy a félnek belföldi vagyonadója megfelelően leszállítandó, vagy a külföldön már megfizetett adó neki visszatérítendő a hazai megfelelő szolgáltatás erejéig. A viszonyosság itt nem jó figyelembe.

Az *osztrák* törvény szerint adókötelesek 1. *az osztrák köztársaság állampolgárai*, vagy azok, akiknek osztrák állampolgárságuk csak 1919. január 1-je után egészen a Stichtagig, vagyis 1920. június 30-ikáig, megszűnt; 2. *azon nem-osztrák állampolgárok*, akiknek külföldi állampolgárságuk nincsen és az osztrák köztársaság területén lakóhellyel vagy

állandó tartózkodó hellyel bírnak; 3. a *külföldi állampolgárok*, ha a Stichtagon lakóhelyük vagy állandó tartózkodási helyük az osztrák köztársaság területén több mint öt év óta van, vagy több mint öt év volna, ha azt 1919. január 1-je óta nem szüntették volna meg; 4. a *külföldi állampolgárok*, akik a Stichtagon az osztrák köztársaság területén már több mint 3 év óta tartózkodnak, vagy ennyi idő óta tartózkodnának, ha 1919. január 1-én nem adták volna fel tartózkodási helyüket, ha ezen idő alatt osztrák területen kereseti vállalkozást vagy nyereségre irányuló foglalkozást űztek.

A cseh törvény az állampolgárságra nem helyez súlyt. Ennek alapján vagyonadókötelesek mindazok, akik belföldön lakóhellyel bírnak, vagy itt egy évnél hosszabb idő óta tartózkodnak, minden, a vagyonadó alá eső és bárhol lévő vagyonukkal, beleértve a külföldön levő ingatlan vagyont is. Mindezen adóalanyoknak külföldön lévő vagyona csak akkor nem adóköteles, ha a fél beigazolja, hogy ezen vagyona külföldön *ugyanazon időben* hasonló adóval már megterhelhetett és az illető külföldi állam a belföldön lévő vagyont illetően a viszonyosság elvei alapján jár el. Az erre vonatkozó bizonyítékokat az adókötelesnek kell szolgáltatnia. De nagyon kétséges, hogy a gyakorlatban ez miképpen fog majd érvényesülhetni, mert a cseh törvény végrehajtása megelőzi a környező nemzeti államok vagyonadójának behozatalát, mint pl. nálunk, illetve végrehajtását, mint pl. Németországban. Minden egyéb fizikai személy, aki legalább egy év óta nem rendelkezik lakóhellyel a cseh állam területén, csak ezen a területén lévő minden vagyona után adóköteles. Adóköteles eszerint a nem a cseh állam területén lakó egyénnek ezen a területen levő minden ingó vagyona, joga, követelése, készpénze, értékpapírja is azon állag szerint, amely az 1919. március 1-jei Stichtagon megvolt.

b) *jogi személyek.*

Az adóköteles alanyok további kategóriáit, amelyeket a *jogi személyek* gyűjtő fogalma alatt lehet összefoglalni, a *német* törvény a következőkben sorolja fel: 1. *belföldi részvénytársaságok*, részvényekre alakult betéti társaságok, korlátolt felelősségű társaságok, kölcsönösségen alapuló biztosító egyletek, bejegyzett szövetkezetek; 2. a magánjog és közjog szerint létező *egyéb belföldi jogi személyek*; 3. *belföldi vagyon-tömegek*, amelyek más adókötelesek vagyonához nem számítódnak hozzá, főképen jogalanyiség nélküli egyletek és alapítványok vagyonuk után.

Az *osztrák törvény* adóköteleseknek mondja mindazokat a jogi személyeket, amelyek a Stichtagon belföldi székhellyel bírtak, vagy azt 1919. január 1-je és a Stichtag közötti időben megszüntették, továbbá az

egyéb belföldi vagyontömegeket, amelyek más adóköteles félnek vagyonaéhoz nem tartoznak.

Azok a természetes vagy jogi személyek, amelyeknek sem osztrák állampolgárságuk, sem belföldi lakóhelyük (székhelyük), sem tartózkodási helyük nincsen, vagyonadó alá tartoznak a *belföldhöz kötött vagyonuk* után, amelyhez a föld- és házbirtokok, ipari vállalkozások vagy nyereséghezó foglalkozások, ingatlanokon biztosított követelések tartoznak, de a belföldi társaság által kibocsátott részvények, részjegyek és hasonló papírok nem tartoznak a belföldhöz kötött vagyonhoz. Viszont azok az adóalanyok, amelyek egész vagyonuk után belföldön adókötelesek, a külföldhöz kötött vagyonuk után mentesek a vagyonadó alól, illetve az ott már fizetett adójuk belföldön visszatérítendő, vagy beszámítandó akkor, ha a Stichtagtól számított 3 éven belül ezen vagyon után vagyonadóval vagy hasonló adónemmel megrovattak, vagy meg fognak rovatni és az illető állam viszonzosságot gyakorol a belföld irányában. A külföldön kivetett adó a belföldi vagyonadó arányában kerül figyelembe, ha az értékelés is megfelelő volt.

A *cseh törvény* szerint a fizikai személyeken felül mint jogi személyek adókötelesek 1. *a nyilvános számadásra kötelezett azon belföldi és külföldi vállalatok*, amelyek a társulati adó alá esnek, még az esetben is, ha ezen adó alól időlegesen fel vannak mentve, vagy adókedvezményeket élveznek; 2. *a bel- és külföldi korlátolt felelősségű társaságok*, tekintet nélkül a betéti tőke nagyságára. Ezen két kategóriához tartozó belföldi alanyok egész vagyonuk után adókötelesek, kivéve azon külföldön lévő vagyontárgyakat, amelyek már hasonló adónemmel meg vannak terhelve és az illető állam a belföld irányában viszonzosságot gyakorol; a külföldi vállalatok belföldön lévő vagyonuk után tartoznak adó alá, kivételével az üzleti összeköttetéseikből származó rövid lejáratú követeléseiket; 3. adókötelesek *a többi bel- és külföldi*, belföldön székhellyel, vagy legalább valamiféle vagyonnal rendelkező *jogi személyek*, amelyeket a javaslat csak példálózva a következőként sorol fel: magánjogi és közjogi testületek, egyletek, nyilvános alapok, alapítványok, templomok, rendek, kongregációk, beneficiumok, egyházközségek. Közkereseti és betéti társaságok, továbbá be nem szavatolt örökségek ezen vonatkozásban nem tekintetnek jogi személyeknek.

Személyes mentességek a vagyonadó alól.

A *vagyonadó alól személyes mentességet* élveznek az osztrák és cseh törvények szerint — kivéve a belföldhöz kötött vagyonuk tekintetében — a külföldi diplomáciai és konzuli képviselökhöz tartozók és azok, akiknek adómentességét az osztrák szövegezésben — a nemzet-

közi jog; — a cseh szövegezés szerint — létező szerződés — biztosítja. Az osztrák törvény szerint adómentesek az állam, a tartományok, járások, községek, ezek alapjai, közérdekű intézetei és vállalatai; a templomok, a törvényesen elismert egyházak, az istentiszteleti épületek, intézetek, alapok; a törvényes nyilvánjogi érdekképviseltek; a szocialbiztosítás intézetei; egyházi vagy nyilvánjogi vagyontömegek; fogyasztási egyletek, közérdekű szövetkezetek és egyesülések, tűzoltóság, mentőegyesületek, és a pénzügyminiszter által a nemzetgyűlésnek jegyzékben bemutatott egyéb személyiségek.

A cseh törvény személyi mentességet ad az *államnak, az országoknak, tartományoknak, kerületeknek, járásoknak, községeknek*, továbbá a nem magángazdaságilag folytatott alapoknak, intézeteknek és vállalatoknak, a *községi takarékpénztáraknak, a nyilvánjogi biztosító intézeteknek, nyilvánjogi törvényes társadalmi testületeknek*; egyéb mentességek csak a vagyonok azon kategóriáinak van biztosítva, amelyeknek istentiszteleti, közérdekű, jótékonyági, tanítási, kulturális rendeltetésük van. Ezen labilis meghatározás nemcsak sok zavart okozni a gyakorlatban az egyes vagyonok kiválasztása és kvalifikálása miatt, de különösen az egyházi jellegű vagyonoknak firtatása sokszor sérteni fogja a hívők kegyeletes érzését is.

Sokkal helyesebb rendszert követ a német törvény, amely az *adómentességet élvező személyeket részletesen felsorolja*. A német törvény szerint adómentesek 1. a tagállamok, 2. a községek és községi szövetségek, 3. a templomok és egyházi, továbbá vallásos közületek, 4. azon intézetek, amelyeket egészen vagy részben a birodalom vagy valamelyik tagállam, vagy nyilvánjogi testület egészen vagy részben fenntart, továbbá alapítványok, amelyek céljaik elérésére hasonló támogatásban részesülnek, 5. a birodalmi bank és az állambankok, 6. a nyilvánjogi és a közérdekű forgalmat szolgáló takarékpénztárak, a közjogi testületek által alapított hitel- és biztosító intézetek, 7. kereskedelmi és iparkamarák, kézműves kamarák, mezőgazdasági kamarák és hasonló nyilvánjogi érdekképviseltek, 8. a birodalmi törvény által létesített baleset-, rokkant- és betegsegélyző biztosító intézetek, 9. nyugdíj-, özvegy-, árva- és hasonló betegpénztárak, 10. alapítványok, intézetek, pénztárak vagy egyletek, amennyiben egy szűkebb körre való korlátozás nélkül jótékony vagy közérdekű célokat szolgálnak.

Egyöntetőség szükséges az adóalanyiség szabályozásánál.

A három törvényalkotásnak az *adóalanyiségra* vonatkozó intézkedésével azért kellett ilyen részletesen foglalkozni, mert ezen a ponton

nyúlnak legjobban egymásba az egyes államok szabályai. Az élet erősebb minden szűkkeblű elzárkózási politikánál és a gazdasági kölcsönös forgalom előbb-utóbb mégis csak meg fog indulni azon államok között is, amelyek még nem rég szerves részei voltak egy tradícióból és természetes szükségszerűségből keletkezett organikus egységnek. Ha az új nemzeti államok fenn is fognak maradni politikai elkülönültségükben, a gazdasági kölcsönhatás mégis meg lesz közöttük, sőt egyre jobban fejlődni fog, és azért kívánatos a minél nagyobb egyöntetűség az egyes szomszédos államok adózási kérdéseiben. Ezekben a kérdésekben szinte szemelláthatóan érvényesülnek a capillaritas fizikai törvényei. A tőke és a jövedelem odahúzódik ahol kedvezőbb az adózás, és onnan menekül, ahol súlyosabbak a terhek.

Az adóalanyiság kérdése kétféle módon oldható meg és pedig: 1. a *személyiségi elv* (Personalitátsprinzip) alapján, 2. a *területiségi elv* (Territorialitátsprinzip) alapján. Az első az adóalany személyiségéből, legfőképen állampolgárságából indul ki, míg a területiségi elv az állampolgárságot figyelmen kívül hagyja és csak az egyes személyek lakóhelyére, vagy tartózkodó helyére, illetve a vagyontárgyak létezési helyére van tekintettel. Ha már most az egyes államok nem egyöntetű szabályozást valósítanak meg törvényeikben, hanem az egyik csak a személyiségi, a másik csakis a területiségi elv alapján oldja meg az adóalanyiságot, úgy könnyen megeshetik, hogy az adóalany, akinek vagyona más állam területén van, mint amely államnak állampolgárságát bírja, ugyanazon vagyon után két, esetleg több ízben is meg lesz adóztatva. Látnivaló ebből, hogy az egyes államok egyetértése ebben, de más kérdésekben is elkerülhetetlenek fog jelentkezni.

Adótárgy. Stichtag.

A vagyonadó *tárgya* általában az *adóköteles tiszta vagyoná*, amely az adósságok, terhek, vagy másnemű leírasi tételek levonása után megmarad, a német törvény alapján azon állag alapján, amely 1919. december 31-én megvolt, az osztrák törvény szerint azon állag szerint, amely 1920. június 30-ikán, a cseh törvény szerint pedig azon állag szerint, amely 1919. március 1-én létezett. Ezek a dátumok a *Stichtagot* jelentik. Az adóztatás igazságossága és az állampénzügyi eredményesség szempontjából nem helyes a *Stichtagot* messze visszanyúló időpontra tolni, mert ha a kivetésnél régmúlt tényállást kell projiciálni, akkor az minden jóakarattal sem lehet pontos, eltekintve attól, hogy közben az értékelési és tényleges vagyoneszlási viszonyok is teljesen eltolódnak. Különösen hibáztatandó a cseh törvény 1919. március 1-ére, tehát jóval többre, mint egy évre visszanyúló *Stichtagja*, mert ennek az a

politikai indoka is van, hogy a cseh állam erőszakos területfoglalásait főképp a magyar államhoz jogilag még ma is tartozó területek tekintetében oly időponttal kívánja befejezettnak tekinteni, amikor a békeszerződés még nem volt megkötve, annál kevésbé ratifikálva.

Adóköteles és adómentes vagyontárgyak.

Az adóköteles vagyontárgyak az egyes törvényekben különbözőképpen vannak megállapítva. Egyező szabály az, hogy adóköteles mindennemű vagyon, akár ingó, akár ingatlan, akár jövedelmet hozó, akár nem, és hogy a *vagyontárgyak egyes kategóriái* körülbelül egyezően vannak megállapítva a következőkben: földbirtok, házbirtok, üzemi vagyon, tőkevagyon és másnemű vagyontárgyak.

A legrészletesebb felsorolást tartalmazza az *osztrák* törvény, amely az „egyéb ingó vagyon“ közé sorozza 1. azokat a használati, ékszer- és dísz-tárgyakat, amelyek egészben vagy részben aranyból, ezüstből, platinából, gyöngyből vagy drágakőből vannak előállítva; a műtárgyakat és régiségeket, beleértve a forgalmon kívül lévő régi érmekeket és emlékérmekeket; a bélyeggyűjteményeket; mindezen tárgyakat az esetben, ha 1914. augusztus 1-je óta az adóköteles által visszterhesen beszereztettek, vagy örökösödés útján vagy egyébként visszteher nélkül, a jogelődötől azonban *1914. augusztus 1-je óta* visszterhesen szereztettek meg és az egyes darab értéke, vagy a daraboknak a forgalomban egységként kezelt sokasága 5.000 koronát meghalad; 2. ha az itt megjelölt tárgyak már *1914. augusztus 1-je előtt* kerültek az adóköteles birtokába, vagy visszteher nélküli megszerzésnél az ő jogelődjének birtokába, úgy az adókötelezettség beáll akkor, ha egy darab, vagy a forgalomban egységként szereplő darabok *összessége* a 100.000 koronát, műtárgyak és régiségek értéke pedig az 500.000 koronát meghaladja; 3. adókötelesek az automobilonok, repülőgépek, gőzösök, motorcsónakok, személykocsik, lovagló, vagy kicsilovak, és 4. olyan másnemű tárgyak, amelyek 1914. augusztus 1-je óta olyan mértékben szereztettek be az adóköteles által, amely az ő közönséges szükségletét meghaladja és ezen tárgyak *összértéke* legalább 25.000 koronát tesz ki. Vajjon ezek a beszerzések az adóköteles közönséges szükségletét meghaladják-e, vagy sem, azt 1914. augusztus 1-én fennállott viszonyai alapján kell megítélni. Az adóköteles vagyonhoz azonban nem számítandók hozzá olyan műtárgyak és régiségek, valamint éremgyűjtemények, amelyeket a fél közjegyzői okiratban az állami emlékhivatalnak (Staatsdenkmalamt) tekintettel művészi vagy tudományos jelentőségükre a törvény hatálybaléptetésétől számított legkésőbb 10 éven belül a nyilvános megtekintésnek szentel; amennyiben ezen felajánlás hatálya megszűnt, a tulajdonos köteles erről két hónapon belül

az adónak utólagos kivetése céljából az adóhatóságnak jelentést tenni. *Nem adótárgyak* továbbá azok a háztartási és lakásberendezési tárgyak, ruhaneműek és egyéb ingó dolgok, amelyek nem jövedelemszerzési célt szolgálnak, hanem az adóköteles személyes felhasználására vagy használatára vannak rendelve és kifejezetten nincsenek adó alá vonva.

A *német* törvény az 1914. július 31-ike *után* visszterheseen megszerzett drágaköveket, gyöngyöket, műtárgyakat, ékszereket és fényűzési cikkeket az esetre minősíti adóköteleseknek, ha az egyes tárgy beszerzési ára legalább 500 márkát, vagy több összetartozó tárgynak értéke az 1.000 márkát meghaladja; az 1914. július 31-ike előtt megszerzett nemesfém-, drágakő- és gyöngytárgyak pedig az esetben mondja adókötelesek, ha összértékük a 20.000 márkát meghaladja. Bútorok, háztartási cikkek és más ingó testi dolgok nem tartoznak vagyoadó alá, hacsak nem képezik földbirtoknak tartozékát, vagy üzemi vagyonnak alkotó részét, illetve a törvény 9. §-ában részletesen felsorolt tőkevagyonnak egy részét. Adómentesek továbbá a három hónapi szükséglet költségei („költőpénzek“).

A *cseh* törvény nem helyez különös súlyt az egyes adóköteles érték-tárgyaknak felsorolására és mivel a „háztartási cikkek, lakásberendezések, ruhaneműek és más ingó testi dolgok, amelyek sem a jövedelemszerző vagyonhoz, sem az egyéb, különösen tőkevagyonhoz nem tartoznak,“ és külön felsorolva nincsenek, adómenteseknek vannak nyilvánítva: igen valószínű, hogy számos vagyontárgy ily címen el fogja kerülni a vagyoadót. Nem vagyoadókötelesek a *cseh* törvény szerint továbbá a mindennemű nyugdíjak és ellátások és azok a járadékok, amelyek teljesített szolgáltatások közvetlen ellenszolgáltatását képezik, végül még nem esedékes életbiztosítási igények, amelyek 4.000 cseh-koronát, vagy évi 400 cseh-koronát meg nem haladnak és a törvényes kötelezettségből létesített biztosítások.

Ki tényleges alanya az adónak?

A *cseh* törvény szerint a vagyoadót a *háztartás feje* fizeti a háztartáshoz tartozóknak összvagyonát után. Itt tehát az adóalany a jövedelemadórendszerekből már ismeretes gazdasági egység, amelyet a háztartás feje képvisel. A javaslat az osztrák 1896. évi jövedelemadó-törvényben megállapított háztartásra utal, amelyhez a feleség, az adóköteles ellátásában élő szülők, gyermekek, unokák tartoznak, hozzászámítva a mostoha szülőket, fogadó szülőket, az apóst és anyóst, illetve a mostoha és fogadott gyermekeket, sőt a kiskorú gyermekeket és unokákat az esetben is, ha nevelés vagy kiképzés, vagy más indokból a házon kívül vannak is elhelyezve. A háztartás fejének ellátása alatt álló családtagokat

az esetben kell a háztartáshoz tartozóknak tekinteni, ha azok a háztartás fejének atyai hatalma alatt állanak, vagy az ő eltartását élvezik. A háztartás feje jogosult a háztartás tagjától követelni azon részadóösszeg megtérítését, amely az ő vagyonának a háztartás fejének vagyonadóalapjához való hozzászámításából keletkezett.

Az *osztrák* törvényben a férjjel közös háztartásban élő feleség vagyona, amennyiben az 30.000 K-t meghalad, a férj vagyonához hozzászámítandó. Hozzászámítandó az 5.000 K-t meghaladó érték, melyet az adóköteles v. felesége szüleinek, édes-, mostoha- v. fogadott gyermekeinek 1917. január 1-je után ajándékozott, vagy 1919. március 13-ika után más személynek adott, ha a megajándékozottnak gazdagodása még fennáll. A Stichtagig az államnak, tartományoknak, templomoknak és hasonló jogi közületeknek tett adományok azonban nem számítandók hozzá az adóköteles vagyonához. Az ajándéokra eső adó a megajándékozottól visszakövetelhető.

A *német* törvény szerint az adóköteles vagyonához *csak a feleség vagyona* számítandó hozzá, hacsak a házastársak egymástól *nem* élnek különváltan. Hozzászámítandók továbbá az adóköteles vagyonához azok az összegek is, amelyeket az adóköteles 1914. július 31-ike után ajándék címén, vagy megfelelő ellenszolgáltatás nélkül feleségének, gyermekeinek, vagy azok leszármazóinak adományozott, de csak azon gazdagodás erejéig, amely a megajándékozottnál a Stichtagon még megvan.

A vagyon értékelése.

A vagyon értékelésének kérdése, amely az adó igazságossága és pénzügyi eredménye szempontjából talán a legfontosabb, a három törvényben különbözőképpen van megoldva.

A *német* törvény általában csak annyit mond, hogy a vagyonérték az 1919. december 31-iki Stichtag szerint állapítandó meg, ahhoz alkalmazandók a fizikai személyeknél bizonyos hozzáadások és leírások, mint pl. a dologi és személyes adósságok, az 1919. évre vagy az előző évekre fizetendő, és a Stichtagon még hátralékos állami, törvényhatósági vagy egyházi adók és szolgáltatások stb. Olyan üzemeknél, amelyeknél szabályszerű évenkénti lezárások helyet foglalnak, alapul lehet venni azon gazdasági vagy számadási év vagyonállagát, amelynek vége az 1919. évre esik. Azokat az eltolódásokat, amelyek ezen időponttól a Stichtagig az adózó üzemi és egyéb vagyona között beállottak, figyelembe kell venni. Az adóköteles *társaságoknál* az adósságokon és terheken felül még levonandók a befizetett alaptőkék, a jótékony célú tartalékok, biztosító társaságoknál pedig a *biztosítási összegekre gyűjtött tartalékok* és a biztosítottaknak osztalék címén

visszajáró díjfeleslegek. *Különleges értékelési szabályok* vannak a mezőgazdasági, erdőgazdasági és kertészeti célokra szolgáló ingatlanokra, amelyeknek az általános szabályok szerinti rendes értékét a vagyoadó szempontjából *egy negyedrésszel* kell csökkenteni. Ha az adóköteles ilyen ingatlant 1930. január 1-e előtt elad, és az eladási ár $\frac{3}{4}$ résszel nagyobb, mint a vagyoadó kivetésénél megállapított adóérték, úgy az adóköteles terhére a földbirtok után újra ki kell vetni az adót. Ez esetben a földbirtok értékéül az eladási árat kell venni, levonva az 1919. december 31-ike után tett különleges beruházásokat, amelyek azonban a teljes adóértéket nem haladhatják meg. Ipari vagyonnál általában a beszerzési érték az irányadó. 1914. július 31-ike után kötött élet-, tőke- és járadékbiztosításokból eredő, még nem esedékes igények a vagyon megállapításánál a már befizetett díjak vagy tőkerészletek egész összegével veendő fel, amennyiben az évi díjfizetés a 3.000 márkát meghaladja. Az adóalapot mindig kerek ezres számokra lefelé kell kikerekíteni. Az értékelések részletes szabályozása a végrehajtási utasításnak van fenntartva. A birodalmi pénzügyminiszter fel van hatalmazva arra, hogy kivételes esetekben, amidőn a vagyonérték megállapítása különleges nehézségeket okoz, az adókötelessel létesített egyezség alapján az adót pauszösszegben megállapítsa.

Igen kimerítő értékelési intézkedéseket tartalmaz az *osztrák törvény*. Általános szabály az volt a javaslat szerint, hogy az adót a Stichtagon meglevő vagyonállag után a *közönséges érték* (rendes, közönséges ár = ordentlicher, gemeiner Preis) alapján kell kivetni. Ez az érték meghatározása úgy a mezőgazdasági érdekeltségénél, mint a háztulajdonosoknál, de az ipari vagyonok tulajdonosainál igen erős ellentállást váltott ki, mert a jelenlegi túl magas forgalmi érték semmi arányban nem áll az egyes vagyontárgyaknak hozamával, amely a földbirtoknál egyes esetekben túl magas, másokban túl alacsony, a házbirtoknál azonban úgyszólván kivétel nélkül és főképen a korlátozó háborús lakásintézkedések miatt túl alacsony. Végül is a törvény azt a kompromisszumot szentesítette, hogy úgy a *föld-, mint a házbirtoknál általában a hozam elve* szerint (Ertragsprinzip) történik az értékelés, az *ipari ingatlan vagyonnál* pedig a *beszerzési ár* szerint, illetve a fél kivánságára legfeljebb a közönséges érték szerint. Nyersanyagokat, készleteket és hasonlókat a közönséges érték szerint kell értékelni. A *részvények* értékelése tekintetében pedig a megegyezés eredménye az lett, hogy az adóalap *a forgalmi és a hozami érték középátlósában* állapítandó meg.

A gazdaságilag összetartozó dolgok és jogok többségét egységként kell értékelni. Azon részvénytársaságok tiszta vagyonának

értéke, amelyek egészükben a belföldi vagyonadó alá esnek, az összes részvények értéke után állapítandó meg. Mező- és erdőgazdasági, továbbá kertgazdasági ingatlanoknak és a hozzájuk tartozó épületeknek hozami értékeül a tiszta hozamnak húszszorosa veendő, amelyet azok gazdasági rendeltetésük szerint közönséges gazdálkodás mellett fizetett munkaerőkkel rendes viszonyok mellett eredményeztek átlagosan az 1913—1919. években. A gazdasági felszereléseknek normális állományát egységként kell hozzáértékelni az ingatlanhoz, de a rendes mértéket meghaladó állomány elkülönítve veendő értékelés alá. Másnemű, nem mezőgazdasági vagy erdőgazdasági ingatlanokat és épületeket a közönséges érték szerint kell értékelni. Egyéb vállalkozásokban fekvő vagyონrészeknek értéke a gazdasági összefüggésükre való figyelemmel és azon feltevésben állapítandó meg, hogy eladása esetén a vállalat változatlanul továbbvitetik, de nem kerül felosztásra.

Az eredeti javaslat szerint a *hadikölcsönöket* névértékük 75%-ával kellett értékelni, és pedig úgy az adóalap megállapításánál, mint az adófizetéseknél. Ez az intézkedés nagy ellenkezést váltott ki a közvéleményben, mire a pénzügyi albizottság azt a módosítást hozta, hogy az összes hadikölcsönöket a kibocsátási árfolyammal kell értékelni, úgy az adóalap megállapításánál, mint a befizetések számításánál. De csak az esetben foglalhat helyet ez az értékelés és pedig mindenkor csak az előrefizetés fele erejéig, ha az adóköteles 1920. november 30-ig benyújtja adóvallomását és legalább egy harmadrészét előrefizeti annak az összegnek, amely vallomásának megfelel, vagy az esetben, ha az adó kivetése után azt *teljesen* törleszti azzal a korlátozással, hogy csak annyi adót fizethető hadikölcsönben, mint amilyen arányban állanak a hadikölcsönök az adóköteles többi vagyonához; de a kivetett vagyonadónak legfeljebb fele része törleszhető hadikölcsönrel. A törvény, óriási küzdelmek után végül azt a szabályozást kodifikálta, hogy a hadikölcsönöket nem adóárfolyamuk szerint, hanem a kibocsátási árfolyam szerint kell értékelni, de ezen értékben fizetés gyanánt is el kell fogadni. Ebből viszont előny származik azokra, akiknek birtokában hadikölcsön eredetileg nem volt és abból csak utólag, alacsony árfolyamokon szereztek, viszont hátrányos helyzetbe kerültek azok, akiknek sok hadikölcsönük van. Utóbbiak legfeljebb abban találnak regresszust, hogy az itt jelzett szabályozás folytán hirtelenül nagy kereslet mutatkozott a hadikölcsönökben, amelyeknek árfolyama általában még a 75%-os lombardérték fölé is emelkedett. Ez a szabályozás azonban különösen azokra nagyon sérelmes, akik egész vagyonukat vagy ennek túlnyomó részét hadikölcsönbe fektették, mert ezek egész hadikölcsön-állományuknak a kibocsátási árfolyamon való értékelését kénytelenek elszenvedni csak azért, hogy az adónak legfeljebb felerészét fizethessék hadikölcsön-

ben. A kérdés a nagyvagyonadó hatalmas problémájánál részletezőnek látszik, de az érintett számtalan magánérdek szempontjából és az államhitel jövője szempontjából is igen nagy jelentőségű, mert ha a hadikölcsönökbe helyezett bizalmában a közönség csalatkozni fog — úgy netáni későbbi kölcsönök nem kecsegtethetnek nagy kilátásokkal.

A *bel- és külföldi értékpapírok*, ha a bécsi tőzsdén jegyezve vannak, az adóárfolyamok, egyébként adóértékek szerint számítandó; mindkettőt a bécsi tőzsze meghallgatása után a pénzügyminiszter a közönséges érték és hozami érték középarányosában állapítja meg. A hozami érték kiszámításánál az 1917–1919. évi hozamok $3\frac{1}{2}\%$ -os tőkésítéssel irányadók. Az osztrák köztársaságban fizetési eszközül szolgáló *papírpénz és váltópénz névértékben*, a korona-pénzrendszernek arany- és ezüstérmei, az osztrák köztársaságban fizetési eszközül nem szolgáló bankjegyei, az osztrák magyar banknak és más külföldi pénznemek, továbbá a ki nem vert és fel nem dolgozott nemesfém, a devizaközpont által megállapított értékkel, foglalatlan gyöngyök és drágakövek eladási értékükkel számítandók.

A *cseh* törvény szerint a *közönséges érték* (eladási érték) *irányadó*, hacsak a törvény másképen nem rendelkezik. A föld- és erdőbirtok tartozékaival együtt értékelendő a közönséges érték szerint, kivéve ha az 1914. szeptember 1-je után a szabad forgalomban lett tulajdonul megszerezve, amely esetben a *beszerzési ár* irányadó, ha a közönséges érték ennél alacsonyabb. Beszerzési ár (Gestehungspreis) alatt értendő a többi költségekkel megnagyobbított vételár és ahhoz hozzászámítva a beruházások által elért tényleges és még meglevő feljavítás értéke és levonandó még az időközben beállott rosszabbodás.

A kormány felhatalmaztatik arra, hogy a tartósan mezőgazdasági művelésre szánt *földbirtokok* békebeli eladási értékének meghatározását a kataszteri tiszta jövedelem többszöröse által és a prágai cseh technikai főiskola mezőgazdasági osztályának becslése által eszközölje. Az 1919. március 1-én (Stichtag) fennállott érték pedig úgy nyer megállapítást, hogy a békeértékhez átlagosan 75%-os pótlék üttetik hozzá. A 10 hektárt meg nem haladó földbirtoknál az épületek és a gazdasági felszerelés értékét a földbirtok értékéhez hozzászámítandó megfelelő pótlék alkalmazásával lehet megállapítani. A becslőbizottságok azonban ezen értékeléstől el is térhetnek, ha a viszonyok ezt igazolják. Az *erdőbirtokok* eladási árának megállapítására segítő eszközül a *hozami érték* szolgálhat.

A *házbirtoknál* a közönséges értéket (eladási értéket) a bérérték, illetve használati érték 25-szörösében kell megállapítani az előirt, illetve kiszámított állami adóknak és pótlékoknak előzetes levonása után. A Stichtagon fennállott érték pedig 60%-os pótléknak hozzászámítása

után nyer megállapítást és ehhez még hozzá kell számítani az irányadó időpontban fennállott adókedvezmény vagy adómentesség értékét. A becslőbizottság azonban jogosult ezen értékeléstől lefelé és felfelé is eltérni, ha azt a körülmények indokolják.

A *jövedelemszerzési* (üzemi) vagyon (Erwerbsvermögen) közönséges értékének azt az *eladási értékét* kell venni, amelyet a vállalat továbbvételét feltételezve, azért a szabad forgalomban el lehet érni. Eladási árnak tekintendő a vásári ár vagy a tőzsdei ár. Kivételt képeznek és a beszerzési áron értékelendők *a*) az 1919-iki évben bevásárolt árúk, ha azok beszerzési ára nagyobb, mint az eladási ár; *b*) a nyers-, segéd- és használati anyagok, ha azokat saját termelésben feldolgozzák. Félgyártmányokat az előállítási ár szerint kell értékelni, amelyhez a közvetlen előállítási költségek és az általános költségek, továbbá az üzemi felszerelés amortizációs költségei megfelelően hozzáadandók. Fontosabb iparágak gépi és üzemi felszerelésének értékelésére a kormány különleges becslési módszereket határozhat meg. A tiszta jövedelemszerzési vagyont azonban 1919. évi március hó 1-én megvolt állagában a reá eső adósságok levonása után a vagyonadó szempontjából csak 70%-kal vétetik fel. Külföldi pénznemeket, belföldi kereskedelmi érméket, devizákat, csekkeket, külföldi valutákra szóló utalványokat és szelvényeket és ki nem vert és feldolgozatlan nemesfémeket *becslés* szerint kell értékelni. Becslés útján kell értékelni az idegen, illetve az eredetileg osztrák-magyar valutára szóló *követeléseket* is, a végleges értékmeghatározás és adókivetés pedig az 1922. év végén jegyzendő árfolyamok szerint fog megtörténni. Ha a fél követelését előbb kapja meg, úgy köteles azt az összegszerűséggel együtt adóeltitkolás vétségének terhével 30 nap alatt az adóhatóságnak bejelenteni. A tőzsdén jegyzett és a nem jegyzett értékpapírok nagy részének becslési értékét külön kormányrendelet írja elő, az ott fel nem sorolt papírok becslése hasonló papírok megfelelő értékelése útján történik. Belföldi ércpénzt, bankjegyeket, államjegyeket és pénztári utalványokat névértékükben kell számítani, társasági részese-déseket pedig eladási értékük után. Járandóságuk és egyéb szolgáltatások aszerint értékelendők különbözőképen, amennyiben tartamuk határozott időre, örök időre vagy egy vagy több személy élettartamára szól; ezen személy különböző korához képest különböző szorzóval kell többszörözni az egyévi szolgáltatás értékét.

A vagyonadó mértéke.

A *vagyonadó mértéke* úgy nyer megállapítást, hogy a fentiek szerint mutatkozó adóalapra lépcsőzetesen százalékos progresszív kulcs alkalmaztatik. A német törvény szerint *természetes személyeknél* az adómen-

tes vagyonminimum 5.000 márkában, az osztrák eredeti javaslatban 20.000 K-ban, a törvény szövege szerint pedig 30.000 koronában, a cseh javaslat szerint 10.000 cseh koronában van megállapítva.

A részvénytársaságok és általában a jogi személyek javára a német törvény nem ismer adómentes vagyonminimumot, míg az osztrák törvény ezen adóalanyokat csak annyiban terheli vagyonadóval, amennyiben adóköteles tiszta vagyonuk — külföldön levő vagyonukat beszámítva — nincsen alatta az 50.000 koronának, a cseh törvény pedig 20.000 cseh koronát felül nem haladó társasági vagyont nyilvánít adómentesnek,

A német törvény szerint a fizikai személyek vagyonadó terhe az első megkezdett vagy teljes 50.000 M után 10%,

a következő megkezdett vagy teljes	50.000 M	12%
„ „ „ „ „	100.000	„ 15%
„ „ „ „ „	200.000	„ 20%
„ „ „ „ „	200.000	„ 25%
„ „ „ „ „	200.000	„ 30%
„ „ „ „ „	200.000	„ 35%
„ „ „ „ „	500.000	„ 40%
„ „ „ „ „	500.000	„ 45%
„ „ „ „ „	1.000.000	„ 50%
„ „ „ „ „	2.000.000	„ 55%
„ „ „ „ „	2.000.000	„ 60%

és minden következő összeg, vagyis 7 millió után 65%.

Ha az adókötelesnek magának, vagy a vagyon összeszámítása esetén feleségével együttesen két vagy több gyermeke van, úgy a második és minden következő gyermek után a vagyonból további 5.000 M válik adómentessé. Azonkívül a gyermekekkel bíró adókötelest az a kedvezmény is megilleti, hogy minden gyermek után a vagyonnak 50.000 márkát kitevő része egységesen 10% adóval rovandó meg és csak az 50.000 márkának levonása után megmaradó vagyonrészre alkalmazandó a rendes nagyobb adókulcs. A részvénytársaságok, jogi személyek és vagyontömegek vagyonára egységesen 10%-os kulcs alkalmazandó progresszió nélkül.

Az osztrák törvény szerint fizikai személyeknél a lefelé ezerrel osztható számokra kikerekített adóalap után:

az első megkezdett vagy teljes	20.000 K	után	3%
a következő „ „ „	20.000	„ „	5%
„ „ „ „ „	20.000	„ „	7%
„ „ „ „ „	20.000	„ „	9%
„ „ „ „ „	60.000	„ „	11%
„ „ „ „ „	80.000	„ „	13%
„ „ „ „ „	100.000	„ „	15%
„ „ „ „ „	130.000	„ „	17%
„ „ „ „ „	200.000	„ „	19%

a következő megkezdett vagy teljes	250.000 K	után	22%
„ „ „ „ „	350.000	„ „	25%
„ „ „ „ „	450.000	„ „	29%
„ „ „ „ „	700.000	„ „	33%
„ „ „ „ „	1,100.000	„ „	38%
„ „ „ „ „	1,500.000	„ „	43%
„ „ „ „ „	2,000.000	„ „	50%
„ „ „ „ „	3,000.000	„ „	57%

és 10 millió koronát meghaladó összegek után 65%.

Ha az adózó, vagy felesége 60 évet meghaladott, keresetképtelen, vagy rokkant, vagy az illető gyermekeinek keresetképtelensége miatt különösen meg van terhelve és vagyona az adómentes értékhatárt több, mint 35.000 K-val, de kevesebb, mint 200.000 K-val meghaladja, úgy a kivető bizottság oly összeget, amely az adómentes értékhatárokat legfeljeb 35.000 koronával meghaladja, a kivetési alapból kihalítani köteles, és jogosult arra, hogy a kivetett adó megfizetésére a félnek egészben, vagy részben kamatmentesen halasztást adjon. A halasztást meg *kell* adni, ha a vagyon teljesen, vagy túlnyomó részében takarékbetétekből, fix kamatozású értékpapirokból, bérházból vagy más, az öregség biztosítására szokásos vagyonból áll.

A bizottsági határozat meghozatalához legalább a jelenlévő tagok $\frac{2}{3}$ -része szükséges. Az adó csökken, ha a kivetési alap nem több, mint 50.000 K, 10%-kal, ha pedig az adóalap nem több, mint 100.000 K, 5%-kal minden 21 évet meg nem haladó és az adóköteles ellátásában lévő gyermek után.

Ha az adóköteles bebizonyítja, hogy a Stichtagon korlátozott felelőségi társaság, szakszervezet vagy szövetség tagja volt, ezeknek részjegyeivel birt és azok az ő vagyonadóalapjának egy részét képezték, úgy kívánhatja, hogy a társaságra ezen részjegyek után kiszabott adó az ő saját adójába beszámíttassék és neki a saját adóját esetleg meghaladó rész megtéríttessék.

Jogi személyek és azon fizikai személyek, akik csak belföldön szerzett vagy idekötött vagyonuk után adókötelesek, 15%-os adókulccsal adóznak. Ha egy adózó vagyonában a Stichtagon belföldi részvénytársaságnak részvényei voltak, úgy ezen részvények a részvénytársaság adója által megadóztatottak tekintendő, hacsak az adózó összvagyonában van, nem adózik 15%-ot meghaladó adókulcs alapján. Ha igen, úgy a részvényekre eső adó 15%-ot meghaladó mértékében beszédendő a részvénytulajdonostól. Ha egy részvénytársaság csak vagyonának egy része után adózik belföldön, vagy egy külföldi vagyonadó beszámítása után csak adójának egy része szedetik be, úgy a részvényeknek csupán egy része tekintetik a részvényeseknél megadóztatottnak. A pénzügyi hatóságnak kell a társa-

ság belföldi és külföldi vagyona közötti valószínű arányt megállapítani és közzétenni. Ezen végtelenül bonyolult eljárásnak részleteit a végrehajtási utasítás fogja megállapítani.

Az osztrák törvény kedvezményben részesíti az 1914. június 30-án már megvolt u. n. *régebbi vagyonokat* (Vorkriegsvermögen). Ha az adóköteles ezen vagyonok 1914. június 30-iki állagának és értékelésének megállapításához a szükséges adatokat beszolgáltatja, úgy azt kívánhatja, hogy erre eső vagyona, amennyiben aránylagosan az adóköteles vagyon azonos értékösszegére esik, 20%-kal mérsékeltesse. A mérséklést már a vallomásban kell kérni és az csak utólag az adófizetésnél jön figyelembe. A későbbiekben még megemlítendő időleges fizetési meghagyásokkal megkívánt u. n. előrefizetéseknél a mérséklés még nem érvényesül.

A *cseh törvénynek* a fizikai személyeket terhelő skálája az előző kettőnél sokkal mérsékeltebb, amennyiben

az első	25.000	koronánál kitesz	1 %-ot,
a következő	75.000	„ „	3 %-ot
„ „	300.000	„ „	6.5%-ot
„ „	500.000	„ „	11 %-ot
„ „	700.000	„ „	15.5%-ot
„ „	900.000	„ „	19.5%-ot
„ „	1,100.000	„ „	23 %-ot
„ „	1,300.000	„ „	26 %-ot
„ „	1,500.000	„ „	28 %-ot
„ „	1,700.000	„ „	29 %-ot
„ „	1,900.000	„ „	29.5%-ot

és 10 millió fölül 30%-ot.

Az elvben adóköteles vagyon, amely 10.000 koronát nem halad meg, adómentes, a 10.000 koronát meghaladó vagyon azonban egészében adóköteles. Női személyek, akik ellátástalan családtagokat tartanak el, vagy ellátástalan, teljes árvák, továbbá keresetképtelen és keresetre kevésbé alkalmas személyek vagy olyan személyek, akik szolgálati járandóságokra, nyugdíjakra, vagy tőkejárandóságokra vannak utalva és 1919. évi összjövedelmük a 8.000 koronát, adóköteles vagyonuk pedig a 100.000 koronát nem haladja meg, csak a 10.000 koronát meghaladó vagyonuk után adóznak. Ezekben az esetekben a kivetett adóból csak $\frac{2}{3}$ rész iratlik elő és szedetik be. Azok a (nem belföldön lakó vagy legalább 1 évig itt tartózkodó) személyek, akik csak vagyonuk egy része után adóznak, csak akkor kerülnek az itt szabályozott kedvezményes elbánás alá, ha összvagyonuk, illetve összjövedelmük nem haladja meg az itt jelzett határokat. Ha a háztartás fejének ellátásában, eltekintve a feleségtől, még más családtagok is élnek, úgy az adó minden második ilyen családtag után

10%-kal csökken, ha az adóköteles vagyon nem haladja túl az 50.000 koronát. A kettőn felüli ilyen családtag mindegyike után pedig 5%-kal csökken az adó, ha az adóköteles vagyon az 50.000 koronát meghaladja, de a 100.000 koronát nem haladja meg. Olyan esetekben, amidőn az adóköteles vagyon a 200.000 koronát nem haladja túl, a becslőbizottság jogosult szabad mérlegeléssel tekintettel lenni azokra a különös körülményekre, amelyek az adóköteles adózási képességét lényegesen befolyásolják és az adót 15%-kal mérsékelni. A bizottság ilyen határozatot csak a tagok $\frac{2}{3}$ -ának jelenlétében hozhat meg és a mérséklés indokait külön ki kell emelnie a határozatban.

A társaságoknál és jogi személyeknél az adókulcs az adóköteles tiszta vagyon után

az első	200.000 K után	3%
a következő	800.000 „ „	5%
„ „	3,000.000 „ „	9%
„ „	8,000.000 „ „	13%
„ „	15,000.000 „ „	17%
„ „	23,000.000 „ „	19%
„ „	50,000.000 „ „	20%

Ha az elvben adóköteles vagyon nem haladja meg a 20.000 koronát, úgy nem kerül adó alá; ha azonban a vagyon azt a határt meghaladja, úgy az *egész* vagyon után fizetendő a vagyonadó.

A nagyvagyonadó kivetése és biztosítása.

A vagyonadó kivetésének kérdését különbözőképen oldják meg az egyes törvények.

A *német* törvény érzékeny intézkedése igen szükséges. Általában minden adóköteles *vallomást* tartozik benyújtani, tehát a fizikai személy csak akkor, ha vagyona a Stichtagon legalább 5.000 márka, vagy ezt meghaladó összeg; a kivető hatóság pedig bárkit jogosult felhívni arra, hogy legalább két heti határidőn belül vallomást adjon. Ha a kivető hatóság aggályosnak tartja a vallomást, úgy az adókötelessel aggályait közli és új vallomásnak bizonyos határidőn belül való előterjesztésére hívja fel és csak ha az adóköteles a felhívásnak nem tesz eleget, vagy az aggályokat nem oszlatja el, szabad a kivetésnél az adóvallomástól eltérni.

Az *osztrák* törvény szerint a kivetési eljárás sokkal bonyolultabb és ennek miként való szabályozása úgy a szakirodalomban, sőt az egész politikában nagy hullámokat vert fel. Szabály az, hogy *adóvallomást* az összes jogi személyeknek és mindazon fizikai személyeknek kell benyújtaniok a végrehajtási utasításban megállapítandó határidőben

és módon, akiknek tiszta vagyona a 30.000 koronát meghaladja. A vallomási határidő elmulasztása esetén az adó 5%-ig, ha pedig a fél a külön felhívásban neki szabott határidőt sem tartja be igazolatlanul, úgy az adó 10%-al felemelt mértékben irható elő. —

A fizikai személyek adójának kivetésére ugyanazok a közegek vannak hivatva, amelyek a jövedelemadó kivetését végzik és pedig elsőfokon az adóhatóság és a *becslőbizottságok*, másodfokon a *felszólamlási bizottságok*. A bizottságok összetételénél a szabály a polgári érdekeltségek kemény támadásai dacára az, hogy a bizottságokat ezentúl nem az adózók választják autonóm hatáskörben, hanem hogy azok felerészét a politikai képviselőtestületek választják az arányossági választási elv alapján, a másik felerészét pedig a pénzügyminiszter nevezi ki a különböző vagyont kategóriák képviselőiből. A jövedelemadó kivetésére vonatkozó szabályok értelemszerűen alkalmazandók.

A bizottságoknak segítő közegei az „*értékelési tanácsosok*“ („*Bewertungsräte*“), akik a vagyonbecslés szempontjából irányadó alapelveket kipuhatolni és a vagyonértékekről véleményt elöterjeszteni tartoznak. A bizottsági puható és becselő eljárás a vallomáshoz kapcsolódik és ezen eljárás eredményeként bocsátandó ki a *fizetési meghagyás*, amelynek a vagyon összegét, az adóköteles vagyontárgyaknak a megjelölt értékeléstől esetleg eltérő értékelését, a vagyonadó összegét és a jogorvoslatokra vonatkozó kitanítást kell tartalmaznia. A fizetési meghagyás ellen úgy az adókötelesnek, mint az adóhatóságnak joga van a felszólamlási bizottsághoz *fellebbezni*. Ennek határozata ellen pedig úgy az adóköteles, mint a bizottság elnöke a közigazgatási bírósághoz *panasszal* élhet a törvény helytelen alkalmazása, vagy lényeges eljárási szabály megsértése miatt.

Az értékelésre, a vallomásadásra és a bizottsági eljárásra vonatkozó *részletes szabályozás a végrehajtási utasításoknak van fenntartva*, amely megoldási mód olyan demokratikus irányú államban, mint amilyen az osztrák köztársaság, méltán kifogásolás alá került a sajtóban és az adózók körében. A pénzügyi hatóságok ugyanis a közelmúltban, különösen a hadinyereségadónak kivetése és behajtása során igen gyakran önkénykedve jártak el és ezen tapasztalatok értetővé teszik a végrehajtási utasításokkal szemben az általános idegenkedést. A magunk részéről csak helyeselni tudjuk ezt a nézetet, amely különben az általános alkotmányjogi és szabadságjogi követelményekből és a modern jogrend lényegéből folyik. Ha majd nálunk sorra kerülnek a szigorúbb adózási intézkedések, amelyeknek előszele már is érezhető, sőt elvetett nyilatkozatokkal már többszörösen be is jelentetett, úgy nagy súlyt kell helyezni arra, hogy még a részletek tekintetében is a *törvényes* szabályozás minél kimerítőbb legyen és pedig úgy az érdemi, mint az eljárási részt illetően, és a tekintetben is, hogy az

adókötelesek az adóperben a kincstárral egyenrangú jogállást élvezzenek minden vonalon.

Az eredeti osztrák javaslat az államnak az értékalábecslések ellen való megvédelmezésére az úgynevezett igénylési jogot (Anforderungsrecht) tervezte, a feleknek a túlbecslések ellen való megvédelmezésére pedig a felajánlási jogot (Anbietungsrecht). Ezeket az intézkedéseket azonban a pénzügyi albizottság törölte.

A javaslat indokolása kiemeli, hogy a kivetés nehézségei miatt nem lehet remélni, hogy az rövid időn belül le lesz zárva. Ezen okból az adóhatóságoknak joga van a kivetési eljárás befejezése előtt *ideiglenes fizetési meghagyást kibocsátani*, amelynek alapjául — szabály szerint — a vallomás adatai szolgálnak; az adóhatóságok javaslatára azonban kivételesen kibocsátható az ideiglenes fizetési meghagyás a „becslőbizottságnak rendelkezésére álló adatok alapján“ a vallomásoktól eltérően is. A gyakorlati általános tapasztalatok sokszorosán igazolták, hogy a becslőbizottságok legjobb esetben passzív szerepet töltenek be és hogy a „rendelkezésre álló adatok“ terminológiája nagyon labilis és egyáltalán nem megnyugtató. Ezért az ideiglenes fizetési meghagyásnak itt vázolt intézménye nem kelthet megalégedést és pedig annál kevésbé, mert ez ellen az ideiglenes fizetési meghagyás ellen az osztrák törvény a fellebbezést az országos pénzügyigazgatósághoz csak abban az esetben engedi meg, ha a bekövetelendő összeget a becslőbizottság állapította meg, a felszólamlási bizottsághoz pedig akkor van helye a jogorvoslatnak, ha az előírt adóösszeg kiszámításánál hiba történt. Lényegében ez a szabályozás tulajdonképpen kizárja a gyors és komoly jogorvoslati utat és így a tervezet tág kaput nyit a pénzügyi hatóságoknak az önkényes adóelőírásokra.

Még erősebb kifogásolás alá esik a tervezett javaslatnak az a része, amely a *vagyonadó biztosításáról* intézkedik. Ha ugyanis az adóhatóság a vagyonadó behajtását veszélyeztetettnek látja, úgy végrehajtható határozattal az adóösszeg biztosítását követelheti. Ha nincsen vallomás, vagy ha az az adóhatóság előtt aggályosnak látszik, úgy „a meglévő segédeszközök alapján“ (auf Grund der vorliegenden Behelfe) a becslőbizottság, ha pedig a késelem veszéllyel jár, maga az adóhatóság állapítja meg szakértő személyek meghallgatása után a biztosítandó összeget. Az ily meghozott határozat alapján pedig a végrehajtási bíróságnak a biztosítási végrehajtást el *kell* rendelnie, mert a veszélyt igazolni nem szükséges. Ennek fennforgása az adóhatóság szubjektív megítélésének van fenntartva. A szakértők meghallgatásának lehetősége egyáltalán nem megnyugtató, sőt ennek nincs is értelme, mert idegen embernek vagyonáról szakértő véleményt senkinek sem lehet nyilvánítani. Így könnyen megeshetik, hogy a végrehajtás fantasztikus összegek biztosítására fog irá-

nyulni, s hogy azokra a fél fedezetet sem tud majd adni. A biztosítási határozat ellen jogorvoslat lehetséges az országos pénzügyigazgatósághoz (Finanzlandesdirektion), amely 6 hét alatt köteles határozni, különben a biztosítás hatálya megszűnik. Ha valamely adózó, akinek külföldön elegendő vagyona van, meghatározott határidőn belül nem teljesít fizetést, vagy nem ad biztosítást, úgy erre 2 évig terjedhető elzárással szorítható (Schuldenarrest), amely a rendes bíróságok fogházaiban hajtandó végre.

Az osztrák kivetési és fizetési intézkedéseivel azért foglalkoztunk olyan behatóan, mert régi tradíció, hogy különösen az osztrák pénzügyi jogszabályok a mi törvényhozásunkra szinte szuggesztív befolyást gyakorolnak és utánpótlásra csábítanak és az előadottak követésétől már jókor elriasztani óhajtanám azon illetékes tényezőinket, amelyeknek feladata leendő a behozandó magyar nagyvagyongadó előkészítése.

A *cseh törvény* a kivetési eljárás tekintetében utal a régi osztrák jövedelemadó-törvényre, amelynek szabályai általában irányadókká válnak a vagyonadó kivetésére is. A *vallomáscsalás kötelezettsége* fennáll az összes társaságokra és egyéb adóköteles jogi személyekre, továbbá azon fizikai személyekre, akiknek 10.000 K-t meghaladó vagyonuk van. Ezeken felül vallomást azok is kötelesek benyújtani, akiket az adóhatóság erre külön felszólít. A vallomásban az egyes vagyonrészeket külön kell megjelölni s amennyiben az értékek összegszerűen pontos számszerűséggel meg nem jelölhetők, az adóköteles vallomási kötelezettségének azzal is eleget tesz, ha az értékek megbecsléséhez szükséges kimutatásokat benyújtja. A vallomásban kell kérnie a félnek mellőzés terhével az igényelhető kedvezmények alkalmazását, és fel kell sorolnia az adómentes és kétes vagyontárgyakat is. Aki az előírt határidőben nem ad vallomást, 2%-kal, ha pedig megelőző felszólításra sem vall, még további 3%-kal több adót fizet. A késedelmet az adózó legkésőbb a panaszban igazolhatja.

A *kivetést* magát a *fizikai személyekre* vonatkozólag elsőkön a *becslő bizottság* teljesíti, a *jogi személyekre* pedig a *pénzügyi hatóság* (Steueradministration). Utóbbi, vagy a becselő bizottság elnöke jogosítva van a vallomást benyújtott felet felszólítani, hogy a lakóhelyére illetékes járásbíróság előtt a hamis eskü büntetőjogi következményeinek terhével tegyen bizonyos ténybeli kijelentéseket; aki az esküt nem teszi le, annak terhére a becselőbizottság a fél részvétele nélkül a rendelkezésére álló adatok alapján állapíthatja meg az adót. Az igazolatlanul meg nem jelenő, vagy lényegükben helytelen adatokat szolgáltató felet a becselőbizottság a kivetési eljárás költségeiben, amelyek a megállapított értékkülönbözethetnek 1/2%-át teszik ki, elmarasztalni jogosult.

Joga van a pénzügyi hatóságnak a vallomás adatai alapján járó adóról bizottsági határozat nélkül is *ideiglenes fizetési meghagyást* is

kibocsátani, amelynek a későbbi rendes adókimutatás szempontjából csak annyiban van befolyása, hogy az a végleges fizetési meghagyásban meghatározott összegbe beszámíttatik.

A fizetési meghagyás ellen *fellebbezésnek* van helye a felszólamlási bizottsághoz, a másodfokú határozat ellen *panasz* adható be a közigazgatási bírósághoz.

A vagyonadó fizetésének módja.

A kiszabott *vagyonadó fizetésének módja* úgyszólván a sarkpontja az egész nagyvagyonadónak. Rendeltetésének lényegéből tulajdonképpen az következne, hogy az adókötelesnek a terhére kiszabott adótételt minél gyorsabban, egy összegben kelljen megfizetnie, mert csak ezzel érvényesül az egyszeri rendkívüli megterhelés adójogi jelentősége és csak ez biztosítja az államnak azt a nagy pénzügyi eredményt, amely adósságainak csökkenésére és a rossz valutának megjavítására szükséges. A gyakorlatban azonban az *egyszeri törlesztésemélet* követelménye nem érvényesülhet olyan köz- és magángazdasági tekintetek miatt, amelyeket ugyancsak az állam pénzügyi konszolidációjának érdekében elhanyagolni nem szabad.

A *német* törvény az adófizetésnek megoldását az adókötelesek szempontjából a legkedvezőbbben oldja meg. 1920. október 1-ig, ha pedig a fizetési meghagyás 1920. szeptember 1-je után kézbesített, 1 hónapon belül kell fizetnie az adókötelesnek az adótételnek 500 márkával nem osztható részét, hacsak nem kívánja az egész adót egy összegben törleszteni. A vagyonadó többi része az 1920. január 1-től számítandó 5%-os kamatokkal együtt 30 év alatt törlesztendő negyedévi, félévi vagy egész évi részletekben. Az adóköteles javaslatára az ingatlanvagyonra eső adó 50 éves törlesztési járadékkal is fizethető a telekkönyvben való bekebelezés mellett (Reichsnotzins). Ez a telekkönyvi teher minden más terhet rangsorban megelőz. Helye van 1920. január 1-je előtt eszközölt előre-fizetésnek és készpénzen kívül más vagyonértékkel való fizetésnek is. Ezen egyéb vagyonértékeket egy külön jogi személyiséggel alapítandó intézet veszi át, amelynek ügykezelése az állami bizottság (Staatenausschuss) hozzájárulásával állapítatik meg.

Az *osztrák* vagyonadó fizetésére vonatkozó szakasz a leghevesebb küzdelmek tárgya volt és 30—40 ízben került új szövegezés alá. Végre is úgy intézkedett a törvény, hogy különbséget tett a liquid és a nem liquid vagyon után fizetendő adó fizetési módja között. Ha a liquid vagyon több mint 60%-a az összvagyonnak, úgy az adót 3 egyévi részletben, ha pedig a nem liquid vagyon több, úgy csak 20% adót kell így törleszteni, a többi 80%-ot 5—20 évi járadék formájában a fél választása szerint.

Közgazdasági és általános politikai indokokból is nagyon aggályosnak kell ítélnünk azon osztrák intézkedéseket, amelyek *a részvénytársaságok adófizetéseit* szabályozzák. Az eredeti javaslat szerint a részvénytársaságoknak általában 15%-os adót kellett volna fizetniük, azon adóalap szerint, amely egész részvénytőkéjüknek az adóárfolyam alapján kiszabandó értékelés szerint állapíttatik meg. Ezt az adótételt abban az arányban kellett volna csökkenteni, amelyben az egyes részvényeseknél egyénilig már vagyonadó alá vont részvények a társaság részvényeinek összegéhez állanak. Ez az intézkedés horribilis következményekkel járt volna és tanubizonyosságát adja annak, hogy az egész javaslat egész koncepciójában és kidolgozásában mennyire hiányos. A részvénytársaságok adóterhének nagysága teljesen a részvényesek adóerkölcsétől és a belföldön lévő részvények véletlen számától függött volna, mert ehhez igazodik az összadónak teljesen mechanikai rövidítése.

A pénzügyi albizottság ennek helyébe sokkal helyesebben *a részvényt mentesítette belföldi részvényeinek arányában az azokra eső vagyonadó erejéig* a 15%-os adótétel alkalmazásával, hacsak az összvagyonra vonatkozó adókulcs a 15%-ot nem haladja meg, kiindulva abból, hogy ezen részvénybirtok a részvénytársaság vagyonadójával már megvan terhelve. Ezzel a javító módosítással azonban nem hozható összhangzásba a pénzügyi albizottság határozata azon részvénytársaságokra vonatkozólag, amelyek csak vagyonuk egy része után adóznak belföldön. Ezen társaságok részvényeinek értéke ugyanis, tekintettel arra, hogy a bécsi tőzsdén rendszerint nem jegyeztetnek, a hivatalos adóárfolyamjegyzékkel a jelenlegi igen magas és ezért sok részben fiktív tételeivel fognak értékelteni, úgy hogy az adó sok esetben semmiféle arányban nem fog állani az annak idején ténylegesen befizetett részvénytőkével.

Különösen hibáztatandó az *ingyen-részvények által tervezett törlesztési mód*, amelynek intenciója a szélsőséges szocialisztikus politika minél teljesebb érvényesülésében keresendő. A kormány javaslata szerint a részvénytársaságoknak lehetővé van téve, Bauer szocialista volt külügyminiszter indítványa alapján pedig *kötelesek* a részvénytársaságok a jelenlegi részvényállományok három tizenhetedrészere erejéig ingyen részvényeket kibocsátani és azokat vagyonadó fejében az államra átruházni. A részvényeknek vagyonadóban való elfogadása azonban nem kötelező az államra, nehogy a gyenge vállalatok is eláraszthassák többé-kevésbé értéktelen részvényeikkel. Azok a részvénytársaságok, amelyeknek ingyen részvényeit nem fogadták el adóban, jogosultak vagyonadójukat 20 éves járadék formájában törleszteni.

Az ingyen részvényekkel való vagyonadófizetés rendszerével Bauernak és táborának burkoltan az volt a főcélja, hogy ezzel

főképp az ipari üzemek szocializálását készítsék elő, holott ez csak felhigítja a részvénytőkét anélkül, hogy az államnak a részvénytársaságban, mint vállalatban bármilyen ingerenciát is biztosítana. Bauer szerint ezeket a részvényeket a külföldön kellene értékesíteni, külföldi fizetési eszközök beszerzése céljából. Ezen tervek megvalósodása azonban nyilvánvalóan csak siettetné az osztrák ipar teljes összeomlását, mert azt jórésben a külföldnek szolgáltatnák ki és mivel az osztrák részvényeknek külföldön való tömeges áruba bocsátása úgyszólván egyszerre következne be: ezen részvények árfolyama is teljesen lerongyolódna. Bauer az ingatlanokra bekebelezésre kerülő állami zálogjogok alapján kibocsátandó zálogleveleket is erre a sorsra akarná juttatni. Mindezek újabb érvet szolgáltatnak az ellen, hogy az adózási intézkedésekből mennyire száműzendők a pártpolitikai tekintetek és milyen vésteljes következményekkel járhat minden vonalon ezen elvnek szem elől tévesztése.

A vagyonadó kérdésével összefügg a *finanszírozásnak kérdése*, amelyet a pénzügyminiszter külön intézet létesítésével, vagy ajánló már meglévő más intézetek bevonásával jogosult megoldani. Ennek az intézetnek feladata lesz a vagyonadóhitelek nyújtása és a vagyonadó fizetése, az adóköteleseknek fizetés fejében átadott vagyonrészeinek átvétele és a mindezekkel összefüggő teendők ellátása. A létesítendő intézetet a pénzügyi és igazságügyi hatóságok, továbbá megfelelő ellenszolgáltatás mellett a többi pénzintézetek is támogatni tartoznak.

A cseh törvény szerint az adó 15%-át, de legalább 500 K-át, vagy ha az egész adó nem több 500 K-nál, teljes összegében a fizetési meghagyás kézbesítésétől 30 nap alatt kell megfizetni; a maradékot hat félévi egyenlő részletben kell törleszteni, amelyekből az első részlet a fizetési meghagyás kézbesítésétől számított 4 hónap elteltével esedékes.

Az adókötelesnek joga van az adót esedékessége előtt, sőt a fizetési meghagyás kézbesítése előtt is *készpénzben előre megfizetni* és ez esetben a fizetett összeg után az esedékesség napjáig 6% kamat térítetik meg neki. A kamattérítést a pénzügyminiszter a pénzpiac állása szerint egész 10%-ig jogosult felemelni, és fel van hatalmazva arra is, hogy a fizetési határidőt az első részlet esedékességének napjától számított legfeljebb 5 évre meghosszabbítsa, ha a fél beigazolja, hogy az adónak az előírt határidőkben való fizetése gazdasági helyzetét komolyan veszélyeztetné.

Az adó készpénzben fizetendő, de a félnek joga van felajánlani készpénzfizetés helyett az adónak a bankjegybevonás alkalmával kiadott elismervényekkel, girokontóknak zárolt részkövetelésekkel, zárolt pénztár-

jegyekkel, pénzüzetekre szóló engedményekkel s belföldi pupillaris biztosítékot nyújtó értékpapirokkal és államkölcönökről szóló kötvényekkel való megfizetését is. Kizártnak a volt osztrák vagy magyar kormány által kibocsátott állami kötelezvények. Az ajánlat elfogadása és a felajánlott vagyontárgyak értékelésének szabályozása a kibocsátandó végrehajtási utasításoknak van fenntartva.

A szóbanforgó törvények *egyéb lényeges intézkedéseivel* csak vázlatos rövidséggel óhajtunk még foglalkozni.

Újólagos kivetések.

A kivetés jogerőre emelkedése után is lehetségesek még *új kivetések*.

Igy pl. a *német* törvény szerint az adóhatóság kezdeményezheti 3 éven belül a jogerős adónak helyesbítését és újra kivetését még akkor is, ha új tények vagy bizonyítékok nem igazolnák az újólagos kivetés jogosságát; a fél pedig kérheti, hogy adója az 1920. vagy 1921. december 31-iki állag szerint állapíttassék meg, ha igazolja, hogy vagyona az 1919. december 31-iki állapottal szemben vagyontárgyaknak eladása vagy elvesztése folytán, vagy rendkívüli szerencsétlenségek folytán legalább egy ötödrésszel csökkent. (Itt tehát a Stichtag megváltozik.)

Az *osztrák* törvényben hasonló intézkedések mellett már akkor is helye van *új kivetésnek* (Neubemessung), ha a vagyonsökkenés a Stichtag állapotával szemben egy harmadrészt meghalad.

Büntető intézkedések.

Nagy jelentőségük van a *büntető intézkedéseknek*. A német törvény csak annyit mond, hogy aki a vagyoadót elvonja, az adó egyszeresétől háromszorosáig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő és ezenfelül szabadságvesztés büntetésének is van helye.

Az *osztrák* törvény sokkal részletesebb intézkedéseket tartalmaz. Külön minősíti a vagyoadóelvonásnak, a vagyonejtítkolásnak, az adófizetés meghiusításának különleges büntető tényálladékeit, amelyeket az *adóköteles fél és annak képviselője* is úgy cselekvésekkel, mint mulasztásokkal követhet el. A *kísérlet* ugyanúgy büntetendő, mint a befejezett cselekedet és büntetendő a *felbujtó* és a *részes* is. Büntetlen csak az marad, aki gazdasági függése által kényszerítve volt a vétséget elkövetni, kivéve, ha a hatóság által hozzá intézett kérdésekre szolgáltatott helytelen adatokat. Az adóelvonás, vagyonejtítkolás és fizetésmeghiusítás a megrövidített vagy a megrövidítés veszélyének kitett adóösszeg felelő részétől egészen ötszöröséig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő és emellett bizonyos esetekben két évig terjedhető fogházbüntetésnek, a

marasztaló ítélet kötelező közzétételének, esetleg az iparúzési jogtól való megfosztásnak van helye, ha a vétség ezen iparban fekvő vagyona vonatkozóan, vagy az illető ipar keretében követtetett el. Pénzbüntetéssel büntetendő a vastag gondatlanságból vagy akár csak tiszta elnézésből elkövetett adóvétség is. A *büntethetőség* azonban az összes cselekmények és mulasztások tekintetében *megszűnik*, ha a vétkes fél a törvénynek megfelelő állapotot helyreállítja, még mielőtt mint vádlott az első idézést megkapja, vagy mielőtt hivatalosan értesítést nyer arról, hogy ellene feljelentés történt és ha az illető, amennyiben ő az adóköteles, a neki ideiglenesen fizetési meghagyással előírt adóösszeget 14 napon belül törleszti. Adóvétséget követhetnek el a szakértők, az adóhatóságok információs közegei (Auskunftspersonen), a tanúk, a felek képviselői is, ha mások viszonyait, amelyek tudomásukra jutottak, jogosulatlanul közlik és fogház-, illetve pénzbüntetéssel bűnhődik az is, aki az adóköteles vagyona, keresetét, vagy jövedelmét érintő valamely tényt, amelyet a fizetési meghagyás tartalmaz, egyedül, vagy más a kivetésre fontossággal bíró körülményekkel kapcsolatosan, nyilvános gyülekezésben, vagy nyomtatványban valamely adókivető bizottság, értékelési tanácsos, vagy bizottsági tag ellen irányuló, gyűlöletet keltő támadásra használja fel.

Bizonyos feltételek mellett helye van házkutatásnak, személymotosásoknak és az idézésnek igazolatlanul nem engedelmeskedő egyén elővezetésének is.

A cseh törvény büntető intézkedései csak az osztrák jövedelemadó-törvényre való utalással vannak megállapítva oly módon, hogy bizonyos büntető tényálladékok külön vannak felsorolva, és azzal a különbséggel, hogy a pénzbüntetési tételek egészen 100.000 cseh koronáig terjedő összegre, a fogházbüntetés pedig 12 hónapig terjedő tartamra van felemelve.

Amnesztia.

Az *amnesztia kifejezett intézményét* egyedül a cseh javaslat ismeri, amennyiben a vagyonadóra vonatkozó vallomásban szolgáltatott helyes adatok nem szolgálhatnak alapul a büntetőjogi üldözésre olyan eddigi helytelen, vagy nem tökéletes adatok miatt, amelyek az egyenes adók, a hadmentességi díj és az illetékek megállapítására irányadók voltak, ha az adóköteles legkésőbb a vagyonadóra vonatkozó vallomásával egyidejűleg a vonatkozó vallomásokat, illetve adatokat helyesbíti. Az amnesztia azonban érvényét veszti azon adókötelessel szemben, aki a vagyonadó kivetését követő három éven belül valamely egyenes adó vagy illetéknek megrövidítését vagy eltitkolását vagy veszélyeztetését követi el. Ugyanezen előfeltételek mellett az 1914. január 1-jét megelőző időre sem egyenes adók, sem illetékek pótlólagos kivetésének sincsen helye.

Az *osztrák* törvényben az amnesztia lehetősége a vagyonadó tekintetében bennfoglaltatik a jóvátételnek fent vázolt cselekedeteiben, a többi adónemek tekintetében pedig az amnesztiáról az egyes törvények különlegesen intézkednek.

Közlési kötelezettség.

Különös érdeklődésre tarthat még számot az *osztrák* törvénynek az intézkedése, amely a hitelintézeteket, a bankárokat, más idegen vagyont őrző személyeket, bizonyos ipart űzőket nemcsak *adatok közlésére* kötelez, hanem arra is, hogy a vagyonkivetést előmozdító körülményeket, amelyekről iparuk űzése, vagy foglalkozásuk gyakorlása közben tudomást szereznek, feljelentsék. Azonfelül a *vagyonadó kivetésére és behajtására be lehet vonni* a nyilvános hatóságokat, intézeteket és azok alkalmazottait, továbbá azon intézeteket is, amelyek értékpapírok kiadására jogosítva vannak, vagy idegen vagyonokat hivatásszerűen őriznek és kezelnek. A részletek szabályozása a végrehajtási utasításoknak van fenntartva.

Figyelemreméltó intézkedése az *osztrák* törvénynek még az is, hogy az 1916. január 1-je és a Stichtag közötti időben megilletékezett örökségek után az adóköteles ezeknek az illetékeknek egy részét bizonyos feltételek mellett beszámíttathatja a vagyonadóba. Ha pedig 1935. december 31-ig egy vagyonadóköteles vagyon halálesetre szóló jogcímmel átruháztatik, úgy az ezen átruházásokra kiszabandó illetékekből bizonyos levonásoknak van helye, amelyek annál nagyobbak, minél több évvel közelebb esik a halálesetre szóló vagyonátruházás a megtörtént vagyonadó kivetéshez.

Egyezmények külföldi államokkal.

Mindhárom szóbanforgó törvényben gondoskodás van arról, hogy az egyes pénzügyminiszterek *külföldi államokkal egyezményeket* köthessenek a kétszeres megadóztatás elkerülésére és az adóztatási jogsegély előmozdítása érdekében. De külön felhatalmazásuk van a pénzügyminisztereknek arra is, hogy megtorlási intézkedéseket alkalmazzanak azon államok polgáraival szemben, amelyek saját állampolgáraikat az idegenekkel szemben kedvezőbb elbánásban részesítik.

Különleges felhatalmazást kapott a cseh pénzügyminiszter arra, hogy a törvényhozás és a közigazgatás egységesítésének miniszterével és a subkárpáti Oroszország polgári közigazgatásának főnökével egyetértve, a Szlovákiában és a Subkárpát-Oroszországban fennálló viszonyokra való tekintettel és az egységes szabályozás elvének mindenkori szemmel-tartása mellett külön végrehajtási utasítással a vagyonadótvényt kiegészítse és általában minden szükséges intézkedést tegyen.

Mint a Tótföldnek szülöttje és ismerője, még a legutóbi multban is azt a tapasztalatot szereztem, hogy a legerőszakosabb jogbitorlással elnevezett Szlovákországban eddig a mi magyar adórendszerünk úgyszólván a maga teljességében hatályban van. Annak alapján történik az egész adó kivetés és adóelhajtás is, és el sem tudnám képzelni, hogy az osztrák adórendszerből kopirozott u. n. cseh-szlovák adóztatás ezeken a területeken, amelyeknek Csehországhoz sem történelmi, sem természetes közük nincsen semmiféle irányban, belátható időn belül meg tudna gyökeresedni.

Reményem és meggyőződés az, hogy ettől a szerencsétlen lehetőségtől bennünket a magyarok Istene előbb-utóbb meg fog szabadítani.

* * *

Vagyonszaporulati adó.

Néhány szóval óhajtok még megemlékezni a német, osztrák és cseh vagyonszaporulati adóról. A *vagyonszaporulati adónak* adóelméleti indoka abban van, hogy az a vagyonnövekedés, amely egy későbbi időpontnak egy előző időponttal való összehasonlításából mint különbség eredményeződik valamely adóköteles fél javára, az illetőnek hatványozott adóviselési képességét jelenti, amely a bevételekre szomjuhozó állam javára minél nagyobb mértékben igénybeveendő.

A *német adórendszerben* a vagyonszaporulati adó (Vermögenszuwachssteuer) 1919. szeptember 12-én lépett életbe és adó alá vonta egyszeri megterheléssel csakis a fizikai személyeknek azt a vagyonszaporulatót, amelyet az adóköteles fél 1919. június 30-án fennálló vagyonának az 1913. június 30-án fennállott vagyonával való összehasonlítás szerint elért. Ez az *adó rendkívül selyos, egészen 100%-ig terjedő adótételeket állapít meg* s ezzel a hadinyereséget úgyszólván elkönfiskálja, mert az adókötelesek részére mint maximális vagyonszaporulatót csak 172.000 márkát hagy meg. Ebből az adóból a német pénzügyminiszter 10 milliárd márkányi bevételt akart elérni. Vajjon ez sikerült-e és hogy ez az adónem a hozzáfűzött nagy reménységeket beváltotta-e már egészben vagy részben, vagy befogja-e váltani, azt megítélni nem tudom, többek között azon nagyon érthető indoknál fogva is, mert a jelenlegi forgalmi viszonyok közepette nagyon nehéz a Németbirodalom összes adóztatási eseményeit kellő pontossággal megfigyelni és követni. Elvétett nyilatkozatokból és ujsággözleményekből azonban folytonosan hallatszanak olyan panaszok, hogy ez az adónem teljesen lehetetlenné teszi a termelés megindulására és folytatására nélkülözhetetlen tőkeképződést és minden büntető elijesztés dacára a vagyonok eltitkolására csábít és így az adóerköles állandó romlására vezet. És még egy megjegyzést bátorkodom megtenni. Ha az 1919. június 30-iki vagyonállapotok

szerint végrehajtották illetve behozták a konfiskatorius jellegű vagyonszaporulati adót, akkor az egyszeri nagyvagyonadó, amely egy félévvel későbbi időpontra, vagyis 1919. december 31-ére beállított Stichtaggal van szabályozva, az állampénzügyek szempontjából nem valami nagyszabású bevételi eredménnyel fog járhatni.

Az *osztrák* pénzügyminiszter az egyszeri nagyvagyonadón felül egy a jövedelemadót kiegészítő folyó visszatérő vagyonadónak és azonfelül egy *vagyonszaporulati* adónak behozatalát tervezi. A két adónem egy a közelmúltban beterjesztett külön javaslatba van foglalva. A folyó vagyonadó évenként visszatérő szolgáltatás, amely az 1920. adóévtől kezdődően mint kizárólag a fizikai személyek terhe szedetik be és ehhez kapcsolódik, 1923. január 1-től kezdődően a vagyonszaporulati adó, amelynek alapja az a vagyonszaporulat, amely a folyó vagyonadónak 1923. évi v. későbbi kivetése alkalmával megállapított u. n. végvagyon (Endvermögen), és az előző kivetés eredménye, az u. n. kezdeti vagyon (Anfangsvermögen) között mutatkozik.

A *folyó vagyonadó* a jövedelemadóval kapcsolatosan három évre vették ki; az első kivetési időszak 1922. december 31-én végződik. *Adómentes* a 15.000 koronát meg nem haladó tiszta vagyon általában, illetve a 40.000 koronát meg nem haladó tiszta vagyon, ha az illető személy jövedelme a jövedelemadóköteles határt nem haladja meg. Az *adó kulcsa* az első megkezdett vagy teljes 20.000 K után 0·5‰,

a következő megkezdett vagy teljes	40.000 K után	0·7‰
„ „ „ „ „	80.000 „ „	1·0‰
„ „ „ „ „	160.000 „ „	1·4‰
a 300.000 koronát meghaladó összegek után		2·0‰.

A kivetett adó a jövedelemadóval együtt negyedévenként fizetendő.

A *vagyonszaporulati adó* a többletvagyont terheli; a 15.000 koronán alúli emelkedés, illetve a 40.000 koronát meg nem haladó végvagyon azonban *adómentes*.

Az adókulcsok mérsékeltek:

30.000 K-t meg nem haladó vagyonszaporulatnál az adótétel	0·5 %	
30.000 K-tól	50.000 K-ig	„ „ 0·75%
50.000 „	100.000 „	„ „ 0·9 %
100.000 „	300.000 „	„ „ 1·05%
300.000 „	600.000 „	„ „ 1·2 %
600.000 „	1,000.000 „	„ „ 1·35%
1,000.000 „	5,000.000 „	„ „ 1·5 %
5,000.000 „	10,000.000 „	„ „ 1·75%.

A kivetés három évi tartamra történik és a kivetett adó 12 negyedévi részletben törlesztendő.

A cseh vagyonszaporulati adó a nagyvagyonadótörvénybe van foglalva; mint egyszeri adó, és mintegy kiegészítése az egyszeri nagyvagyonadónak, terheli az 1914. január 1-én megvolt és ezen időpont szerint értékelt kezdeti vagyonállag és az 1919. március 1-ével megállapított végvagyon közti vagyonemelkedést csakis a fizikai személyeknél. A kipuhított vagyonszaporulat összegéből 10.000 korona kiharósítandó; az ezután megmaradó összeget terheli a vagyonszaporulati adó.

Az adókulcs úgy van megállapítva, hogy külön táblázat rétegekre osztva felsorolja az u. n. kezdeti vagyonokat és külön rétegekre osztja a szaporulatokat, a kettőnek kombinációja alapján állapítandó meg az adó 1%-nál kezdődő és 10 milliós szaporulatnál 40%-éket elérő kulcs szerint. Minél nagyobb a kezdeti vagyon, annál kisebb a kulcs ugyanazon szaporulat mellett is, — vagyis a háború előtt szerzett vagyonok oltalomban részesülnek a háborúban szerzett vagyonokkal szemben. Mégis ez a megterhelés sokkal súlyosabb, mint az osztrák vagyonszaporulati adó és körülbelül felér azzal a többlegterheléssel, amelyet az osztrák nagyvagyonadó a csehvel szemben megvalósít.

* * *

Igyekeztem két fontos adónemet bemutatni úgy, ahogyan azt három állam különbözőképen megoldja, és az előadottak — azt hiszem — nyilvánvalóvá tették, hogy milyen óriási nehézségekkel jár csak ezen két adónemnek is a behozatala és megvalósítása. De beláthatatlan az a sok bonyodalom és szempont, amely egész adórendszereknek gyökeres reformálásánál felmerült. A háború végzetes pénzügyi következményei mindennütt parancsolóan követelik az adóbevételek lényeges fokozását és minálunk is ez a jelszó hangzik mindenfelé. A tudományos vizsgálat azonban, amely távol áll minden osztály-pártérdektől és amelynek programja a magyar kögazdaság fejlesztése és előbbrevitele tanítással és objektív vizsgálódással, csak egy konklúziónak lehet helye: az adóterhek kiszabásában a bölcs mérséklet, amely lehetővé teszi, hogy a leromlott kögazdaságunk minél gyorsabban és minél erőteljesebben lábra tudjon kapni. Ez sokkal nagyobb biztosítéka a magyar állampénzügyek megjavulásának és rendeződésének, mint az adósrófoknak túlerős megfeszítése. A hypertrophikus adóztatással, az u. n. Übersteuerunggal, amely a Németbirodalomban és Ausztriában a tengernyi, igen súlyos új adó behozatala által már is bekövetkezett és amelynek veszélye nálunk is fenyeget, az éppen legutóbb törvényerőre emelkedett adó- és illetéktörvények következményeként, rablógazdaságot folytatna az állam. A túlságosan meghúzott adósróf az adóalanyokat és adóforrásokat gyengítené és tönkretenné, — ami

sokkal nagyobb baj volna, mint hogyha a háború okozta állampénzügyi sebek az állami adóbevételeknek mérsékeltebb igénybevétele által csak lassúbb tempóban tudnának begyógyulni...

Az egyszeri nagyvagyondóról mondottakhoz nem fűzök külön kommentárt. Ma a jelszó nálunk is az, hogy meg kell csinálni! Hogy mennyire lesz keresztülvihető a gyakorlatban és mennyire fogja a tőle várt nagy pénzügyi eredményeket meghozni, azt ma senki sem tudná megmondani. De a szomszédos külföld tornyos akadályait az elmondottak is sejtetik, és nem valószínű, hogy ezek nálunk kisebbek lesznek!

Quod dixi, dixi — et salvavi animam meam!...

Klug Emil.

A külkereskedelmi forgalom mai szabályozása Magyarországon és a szomszéd államokban.¹⁾

A háború előtti helyzettel összehasonlítva a külkereskedelmi forgalom képe ma egészen kaotikus azok előtt, akik az egymást követő rendelkezések útvesztőjében nem járatosak. A háború előtt a fuvardíjakon és természetesen a piaci áralakulásokon kívül a fogyasztó piacokon fizetett vámilleték úgyszólván az egyetlen tényező volt, amellyel az exportöröknek és az importöröknek számolnia kellett. Ma viszont a vámok jelentősége, annak ellenére, hogy az összes országok nagyon lényegesen felemelték, a rendkívüli drágulás miatt szinte alárendelt, ellenben a kiviteli és behozatali tilalmak és szabályok, részesedések és kezelési illetékek állítanak az áruforgalom elé sokszor egészen áthidalhatatlan akadályokat.

A jelen előadás célja tisztán az, hogy e rendszabályok szövevényébe bevilágítson s lehetőleg tiszta képet adjon a külforgalom helyzetéről, pontosabban szólva: szabályozásáról, elsősorban Magyarországon, de amennyire lehetséges a szomszéd államok és Németország külkereskedelmet szabályozó intézkedései tekintetében is. Kritikáról nem lesz szó, annál kevésbé, mert ha azon az állásponton vagyunk is általánosságban, hogy a forgalomnak e szövevényes megkötése gazdaságilag káros és ártalmas: nagyon nehéz volna megállapítani, hol és kik követték el a hibát először; mi az, ami a viszonyok kényszere következtében állott elő, vagy amit automatikusan kényszerült elrendelni az egyik állam azért, mert a másik már elrendelte; — s mi az, ami megfelelő belátással, a helyzet felismerésével elkerülhető lett volna.

A külkereskedelmi helyzet a háború után.

A háború befejezése egész Európában teljesen feldúlt és felforgatott gazdasági életet talált s különösen katasztrófális helyzetet Közép-Európában, ahol új államok keletkeztek, régi összeköttetések szüntek meg, vasútvonalakat új országhatárok vágtak szét s azelőtt egységes gazdasági területek nagy darabjait különböző nemzetiségű katonaság és politikai hatalom szállotta meg. Igaz, hogy már a háború alatt erősen redukáltak

¹⁾ A Magyar Közgazdasági Társaság folyó évi június hó 23-i felolvasó ülésén tartott előadás.

kellett értelmezni az „egységes gazdasági terület“ fogalmát, mert hiszen például Magyarország és Ausztria között is a legkülönbözőbb élelmiszerek, közszükségleti és katonai célra szükséges cikkek szállítása egyáltalában nem volt szabad. Sőt ugyancsak a háború alatt ismerkedtünk meg a lokális kiviteli és behozatali tilalmakkal, midőn Magyarországon egyes vármegyék és vidékek hatóságai tiltották meg például az élelmiszerek kivitelét, Ausztriában pedig az egyes tartományok folytattak önálló s egymással szemben, ha nem is éppen ellenséges, de minden esetre ellentétes forgalmi politikát.

Ha jól emlékezem, Matlekovits elnök úr jellemezte ezt a helyzetet úgy, hogy most már — a háborús években tudniillik, — nemcsak, hogy Magyarország önálló vámterület, hanem annyi önálló vámterületünk van, ahány vármegyénk.

Azok a behozatali és kiviteli korlátozások tehát, melyek a háború alatt egyrészt az ellenséges gazdasági bojkott, másrészt hadügyi szempontok, közellátási és valutaszempontok miatt váltak szükségessé, már a fegyverszünet és az első forradalmi átalakulás előtt igen erősen szeparatistikus tendenciát mutattak s mikor a háború véget ért, egyszerre teljes erővel igyekezett ez a tendencia érvényesülni.

A volt monarchia területén elsősorban a teljesen dezolált közlekedési viszonyok — amelyekkel ezúttal nem akarunk foglalkozni — akadályozták meg úgyszólván minden forgalmat. Mikor a demarkacionális vonalak többé-kevésbé stabilizálódtak, a külkereskedelem a más-más politikai fenhatóság alatt álló területek között legnagyobb részben a máig is virágzó csempészetre szorítkozott. Midőn bizonyos legális forgalom 1918. vége felé mégis megindult, Magyarország az előtt a nagy probléma előtt állott, hogyan egyeztesse össze politikai és közjogi álláspontját a tényleges helyzettel és a belőle következő napi szükségletekkel. Ezen álláspont szerint Magyarország le nem mondhatott az idegen megszállás alatt álló területekről, tehát ezekkel szemben szigorú elvi szemponthoz ragaszkodva sem vámokat nem szedhetett, sem tulajdonképpen behozatali és kiviteli tilalmakat nem léptethetett volna életbe. De még Ausztriával s a volt ausztriai területekkel szemben is érvényesnek kellett tekinteni a kiegyezést, amely nem egyéb, mint egy kereskedelmi szerződés, s bár a legutóbbi, az 1918 : XII. t.-c.-ben becikkelyezett magyar-osztrák szerződés 1917. december 31-én lejárt, de annak érvényességét az 1917 : XVII. t.-c.-be foglalt megállapodás 1919. december 31-ig meghosszabbította.

Valóban a kiegyezésnek valóságos és végleges hatályon kívül helyezése tulajdonképpen csak 1919. október elején történt meg azzal a később ismerttetendő pénzügyminiszteri rendelettel, amely a magyar

közigazgatás alatt álló területeken az autonóm vámtarifát életbe léptette. Igaz, hogy már előbb is nehéz volt fenntartani a vámmentességet, mert több oldalról sürgették a vámsorompók tényleges felállítását, különösen arra való hivatkozással, hogy a semleges államokból osztrák közvetítéssel Magyarországra — bár nagyon szórványosan — érkező árúk után Ausztria szedi be a vámjövédelmet. Ami a kiviteli és a behozatali tilalmakat és engedélyeket illeti, itt azzal a fenntartással élünk, hogy formai szempontból a megszállott, „a demarkációnális vonalon túl fekvő“ területeket nem tekintettük külföldnek s a forgalom ezekkel tulajdonképpen nem behozatali és kiviteli engedélyekhez, hanem „szállítási engedélyekhez“ volt kötve. A tényleges helyzet azonban az volt, hogy akár külföldre exportált, akár megszállott területre kivitt árúk csak pénzügyminiszteri engedéllyel voltak továbbíthatók — ismét nem szólva most a vasúton érvényesült közlekedés-technikai akadályokról. A megszállott területek lakossága igyekezett a kapcsolatot fenntartani és az óriási árúhiánynak ebben az idejében Magyarországon végezni bevásárlásait s a hatóságokban mindig meg is volt az a tendencia, hogy ezeket az elszakadt magyarokat, amennyire lehetséges, árúhoz juttassák. A tett tapasztalatok azonban nagyon rosszak voltak abban az irányban, hogy míg mi igen nagy értékű árúkat lojálisan átengedtünk a megszállott területeknek, addig a megszálló hatóságok a Budapest felé már útban lévő árúkat is szinte kivétel nélkül feltartóztatták s az időközben megszerzett román, cseh stb. kiviteli engedélyeket sem respektálták.

A kommün ideje alatt Magyarországnak még ez a csekély és igen nehezen fenntartott külforgalma is részben megszűnt, részben különböző csempészek kezébe került, míg aztán az 1919. évi román megszállás alatt kialakult a külkereskedelemnek mai, de most is állandó változásoknak kitett szabályozása.

Mielőtt erre rátérnénk, méltóztassék megengedni, hogy egészen röviden ismertessem, milyen módon rendezték a külforgalmat a legfontosabb közép-európai államokban.

Németország.

A háború alatt fennállott behozatali és kiviteli tilalmakat Németország a fegyverszünet után is teljes mértékben fenntartotta, illetőleg továbbfejlesztette. A legnagyobb probléma volt számára az, hogy minden behozatali tiltó rendelkezése ellenére az entente által megszállott nyugati határokon át óriási mennyiségben érkeztek be a külföldi árúk, még pedig luxuscikkek is s a sok milliárd márka, melyet ezért kifizették, nagy mértékben hozzájárult a német valuta árhanyatlásához. Németország legfőbb igyekezete volt tehát, hogy vámhatárainak ezt a folytonossági

hiányát kifofozza, hogy ezt a hatalmas lyukat — „Loch im Westen“ — betapassza. Ezt csak a békekötés után sikerült elérnie, midőn a nyugati határon át érkező áruforgalom ellenőrzése tekintetében is megegyezésre jutott a megszálló csapatok főparancsnokságával.

A behozatal szabályozásán kívül még nagyobb gondja volt Németországnak a *kivitel* ellenőrzése. Németországban vetett a legnagyobb hullámokat az úgynevezett „végeladási mozgalom“.

Ezt a „végeladást“ — mielőtt még teljesen lehetetlenné nem tette volna minden állami intézkedésnél hatásosabban a valutának emelkedése és bizonytalansága — kétféle eszközzel igyekezett Németország megakadályozni. Elsősorban a kivitel és behozatal ellenőrzésére és engedélyezésére hivatott „*Aussenhandelsstelle*“-k és a velük kapcsolatos árvizsgáló bizottságok minden kiviteli engedély megadása előtt megállapították a külföldi eladási feltételeket és árakat s igyekeztek megakadályozni, hogy a német árúkat a jó valutájú külföldön túlságosan olcsó árakon elkótyavetyéeljék. Bár ezeket a szakbizottságokat az érdekelt testületek hathatós közreműködésével alakították meg, működésük mégsem túlságosan rokonszenves a német üzletkörök előtt. A túlzott rendszabályozás a külföldi eladásokat teljesen bizonytalanná tette. Különösen megakadt a német kivitel a rosszvalutájú középeurópai országokba, holott mégis csak ezek voltak legjobb piacai a német termelésnek. A nyugati piacokon pedig csakhamar bekövetkezett az, hogy a nyugati államok s Amerika ár tekintetében is teljes értékű versenytárs gyanánt léptek fel.

A külföldi árak ilyen szabályozását azonban a hivatalos német gazdasági felfogás egyáltalában nem tartotta elegendőnek és már a múlt év vége óta foglalkozott azzal a tervvel, hogy az exportot kiviteli vámmal vagy illetékel terheli, egyrészt azért, hogy ezzel is megnehezítse az árúkat elkótyavetyélését, másrészt pedig, hogy az államkincstár is részesedjék az exportkonjunktúra nagy hasznában. Eleinte olyan kiviteli tarifát terveztek, amelynek beosztása és tagozása teljesen megfelelt volna a behozatali vámtarifának s amely szerint ugyancsak specifikus, tehát árúcikkek szerint métermázsánként megállapított s a gazdasági érdekekhez mért nagyságú vámok terhelték volna az exportot. A legtekintélyesebb érdekeltségi testületek csaknem egyhangú tiltakozására a kiviteli tarifa eszméjét elejtették ugyan, de csak azért, hogy helyette már május 1-én olyan *kiviteli illeték-rendszert* léptessenek életbe, amely 2—10% között változó, az érték után számított illetékekkel terhel minden kivitelre kerülő árút. Egyelőre úgy tervezték, hogy a kivitelben szabad árúkat után nem szedik be az illetéket, az újabb információk azonban arról szólnak, hogy az illetékeket általánosítani akarják. A tranzitőforgalmat illeték nem terheli.

A behozatalnál Németországban a régi vámtarifa érvényes, amelynek tételeinél az aranyáziót helyettesítő pótléket kell fizetni. A legmagasabb pótlék 900 százalék volt, de a márka árfolyamjavulására való tekintettel leszállították 700 százalékra.

Német-Ausztria.

Német-Ausztriában, úgy mint nálunk, a volt monarchia vámtarifája van érvényben. Az aranyfizetést helyettesítő vámpótlék, ugyancsak úgy, mint nálunk, jelenleg 1.900 százalék, vagyis az autonóm vámok húszszorososa. Bizonyos közszükségleti cikkek, félgyártmányok stb. vámjait azonban az osztrák vámpótlék legújabb felemelésével egyidejűleg fel függesztették, más cikkek alapvámját pedig erősen mérsékeltek.

A behozatali, kiviteli és átviteli engedélyeket Ausztriában a pénzügyminisztérium (Staatsamt für Finanzen) alá tartozó „Zentralstelle für Ein-, Aus- und Durchfuhrbewilligungen“ adja meg. *Kiviteli* engedély csak azoknak a cikkeknek exportjához szükséges, amelyek külön rendeletben fel vannak sorolva.

A lajstromban főként élelmiszerek és takarmányárúk, nyersanyagok, a készárúk közül: papíráruk, bőrárúk, téglák, vasárúk, mezőgazdasági gépek, automobilonok, vegyi termékek, gyertyák, szappan, gyufa, fegyver, robbanóanyagok szerepelnek. A lajstromban taxative fel nem sorolt tárgyak kivitele szabad. A szomszéd államokkal a kompenzációs áruforgalmat a német-osztrák áruforgalmi iroda bonyolítja le. Az árúk *behozatalához* általában engedély szükséges, kivéve a Csehországból és Lengyelországból származó bizonyos mezőgazdasági és ipari cikkeket. Az átvitel általában a kölcsönösséget biztosító államokkal szabad. A külforgalmat szabályozó legújabb rendeletek szerint (1920. május) az osztrák kormány rekvirálthatja azokat az árúkat, amelyek behozatali engedély nélkül érkeznek a behozatali vámhivatalhoz.

Az osztrák kormány legújában újra szabályozza és modernizálja, illetőleg kodifikálja az egész vámjogot is. Erre nézve törvényjavaslat (Zollgesetz) van a parlament előtt. A javaslat nagyjából megfelel annak az előadói tervezetnek, amelyet a háború utolsó éveiben készítettek a vámkezelésről, vámjogról, büntető eljárásról stb., s amely a minisztériumokban és az érdekeltek között nálunk is tárgyalás alatt állott. Annak idején úgy kontempláltak, hogy ez a vámkezelési törvény úgy Németországban, mint Ausztriában és Magyarországon azonos szövegű lesz. Nagymértékben megkönnyítette Ausztria a tranzit-forgalmat és ezzel bizony Bécs ragadta magához Budapestele szemben a vezető szerepet a volt monarchia egyes részeivel lebonyolódó közvetítő kereskedelem tekintetében.

Csehország.

Csehország még az 1919. év folyamán rövid keret-törvénnyel rendezte a vámügyi viszonylatokat. A törvény szerint az a terület, amely a cseh kormány tényleges hatalma alatt van, az önálló cseh vámterületet alkotja. Egyelőre érvényben maradt a volt monarchia vámtarifaszövege és vámrendtartása. A vámtételeket a pénzügyminiszter a kereskedelmi és földművelési miniszterrel egyetértően rendeleti úton állapítja meg.

Az első csehi vámtarifában — melynek szövege tehát szintén azonos a miénkkel — a vámtételeknek háromféle, illetve 4 csoportja van, — illetőleg volt, mert legújabbán a tarifát megváltoztatták, pontosabban szólva a tételeket felemelték. Az első csoport vámjai francia frankban vannak megállapítva, úgy, hogy a régi osztrák tarifában lévő autonom koronavámokat vették át mint frankvámokat. Így például a cipőárúk vámjai a régi tarifában (340. tétel) 100, 125 és 145 koronával voltak beállítva; a cseh tarifába ugyanezek a vámok 100, 125 és 145 francia frankkal szerepelnek. Ebbe az első csoportba főként luxusárúk, azután gyarmatárúk, déli-gyümölcsök stb. tartoznak.

A második csoportba tartozó árúk vámjai már eredetileg cseh koronákban voltak megállapítva, de külön pótlékkal, mely legutóbb 200 százalékos volt. Ebbe a csoportba többnyire olyan iparcikkek tartoznak, melyeket a cseh kormány kiadós, de még elviselhető vámokkal óhajtott védeni.

Az árúk harmadik csoportjának vámjai cseh koronákban voltak megállapítva, pótlék nélkül. A vámok számszerűen általában egyenlőek voltak itt a régi osztrák autonóm vámokkal, de nem osztrák vagy magyar, hanem cseh koronát érve. Ezenfelül számos olyan cikk, amely Magyarországon vagy Ausztriában ma is vámköteles, a cseh tarifában vámentességet élvez.

A vámtételek e rendszerét legújabbán gyökeresen megváltoztatták; a frankvámokat egészen eltörölték s helyettük a cseh koronákban megállapított autonóm vámokhoz még 500 százalék pótlékot kell fizetni. A második csoportban a pótlék az eddigi 200 százalék helyett 300 százalék. A harmadik csoportban pedig, amelyben eddig pótlék nem volt, most 100 százalék vámfelárat kell fizetni. Általában a tarifa egész tendenciáját mértéktelenül védővámosnak lehet mondani.

Ezt az erősen elzárkózó jellegű cseh tarifát a kivitelnek és behozatalnak szigorú szabályozása egészíti ki. Az engedélyezés a külkereskedelmi bizottság kezében van. Ennek a bizottságnak van egy szakmák szerint tagozott szakbizottsága, melyben képviselve vannak a mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi testületek és intézmények is. A kivitel, behozatal

és az átvitel engedélyének joga egyes helyi szakbizottságokra is átruházható, működési körük azonban nem terjed ki az állami monopóliumok tárgyaira, ezenfelül a szénre és a koksza, a cukorra, cukortermékekre, cukorrépára, továbbá pénzre és értékpapírokra. A kivitel engedélyezése kiterjed az export-árak szabályozására is; ennek segítségével igyekszik Csehország bizonyos országok felé irányítani forgalmát. Az eredmény azonban nem nagy. Minden entente-barátság ellenére is — a nem nagyon megbízható statisztika szerint — a cseh külkereskedelem iránya a régi maradt, vagyis elsősorban Ausztriával s a volt monarchiával bonyolódik le.

A kompenzációs forgalmat a külkereskedelmi bizottságokhoz attasírozott külön hivatal intézi. A külkereskedelmi bizottság végrehajtó szervei gyanánt a kereskedelmi és iparkamarák és a pénzügyigazgatás közegei működnek. A költségeket a felektől beszedett kezelési illetékekből fedezik.

A többi szomszéd állam legújabb kiviteli és behozatali rendszeréről teljesen megbízható adatok, sajnos, nem voltak szerezhetők.

Jugoszláviában

újabb információk szerint most már az egész területen a volt szerb vámtarifa van érvényben, erősen felemelt tételekkel s a kivitt, főként a mezőgazdasági cikkek, gabona stb. kivitelét igen magas illetékek terhelik. Az élelmiszerek kivitelét teljesen a kormány szervei irányítják.

Romániában

szintén igen magas külön behozatali vámok és kiviteli illetékek nehezítik a forgalmat. A kivitt és behozalt a kereskedelmi és ipari minisztérium engedélyezi. A kivitelnél, ha maga az állam a szállító, az eladónak csak a belföldi árat fizeti meg s a belföldi és külföldi ár különbsége a kincstáré. Magánexportőrök üzleteinél pedig a kincstár és a külföldi árak különbségének 10—60 százaléka, progresszív skála szerint.

Magyarország.

Magyarország a monarchia felbomlása óta természetesen az önálló vámterület jogi állapotában volt, azonban — mint már előrebecsátottuk — különböző bonyodalmak elkerülése végett és a rendezetlen viszonyok miatt s részben azért is, mert az Ausztriával való gazdasági megállapodásokat 1919. december 31-ig érvényeseknek kellett tekinteni — tényleg csak a román megszállás alatt, 1919. október havában rendezkedett be az önálló vámterület alapján. Független gazdasági berendezkedésünk alapja az 1919. október 5-én kelt s október 20-án életbeléptetett 8.846. sz. pénz-

ügyminiszteri rendelet, amely megállapítja, hogy a szomszéd államokkal, valamint az ezidőszerint idegen közigazgatás alatt álló magyar területekkel való áruforgalomban úgy a kivitelhez, mint a behozatalhoz engedély szükséges és mind e területekkel való forgalomban az 1907 : LIII. t.-c.-be foglalt autonóm vámtarifa rendelkezéseit kell alkalmazni. A megvámolás a rendelet értelmében az általános (autonóm) tételek alapján történik. Az olyan külföldi államokból érkező áruk után, amelyekkel kereskedelmi szerződésünk van, amilyen Svájc, Németország, egyes semleges államok stb. természetesen nem az autonóm, hanem a szerződéses vámtarifát alkalmazzák. A volt háborús országokkal szemben egyelőre az autonóm tarifát. A helyzet ennek következtében az, hogy ezek az államok általában kedvezményesebb vámokat fizetnek, mint akár Ausztria, akár az idegen megszállás alatt lévő területek, amelyekkel áruforgalmunk nemrégiben még tökéletesen szabad volt.

Ez a nevezetes rendelet, — bár gazdasági életünkre nézve alapvető fontosságú — még mindig nincs helyettesítve nemzetgyűlési törvénnyel. A költségvetési törvény (1920. IV. t.-c.) sem emlékezik meg róla, holott sokkal kisebb jelentőségű kormányintézkedések jóváhagyását szükségesnek tartja.

Közvetlenül az önálló vámterület ilyen életbeléptetése után a vámhivatalok az autonóm vámokon felül még 200 százalékos pótléket szedtek a vámtarifatörvényben elrendelt aranyfizetés helyett; ez a pótlék 1920. februárban 500 százalékra, 1920. június 1-én pedig 1.900 százalékra, vagyis a vámok névértékének hússzorosára emelkedett. Ez most már igen lényeges vámemelés s a valutának aránylag kisebb méretű javulása esetén beállhat az a helyzet, hogy kedvezőbb lesz valósággal aranyban fizetni a vámokat, mint a vámpótlékokat leróni. Az 1920 : IV. t.-c. 25. §-a azonban módot ad a kormánynak arra, hogy fontos szükségleti cikkek vámfel-
pénzét alacsonyabb százalékban állapítsa meg.

A megkisebbedett magyar vámterület vámkezelése természetesen aránylag igen nagy apparátust tesz szükségessé. Hat fővámhivatalon kívül (Budapest, Győr, Miskolcz, Sopron, Szeged, Debreczen) a legutóbbi időben 35 kisebb vámkirendeltség volt elfoglalva a behozatal és kivitel ellenőrzésével, köztük a legtöbb a vasutaknak a határon, illetőleg a demarkációnális vonal közelében fekvő állomásain.

A kivitelnek és főként a behozatalnak állandó megszorítása természetesen nagyon közelről érintette a gazdasági érdekeltséget, amely ismételten kifejtette azt az álláspontját, hogy a szigorú behozatali tilalmak nem alkalmasak eredeti céljuk elérésére, a valuta megvédésére, mert a valuta romlása tekintetében, sajnos, sokkal erőteljesebb befolyások érvényesülnek, mint például a várható volt békeszerződés elviselhetetlen

terhei, a politikai állapotok bizonytalansága, s a koronabankjegyeknek kiözlése nem árúért, hanem egyszerűen idegen valutáért. Ezzel szemben különösen a kommun és a román megszállás utáni első időben a legérezhetőbb és szinte az elviselhetetlenségig fokozódó betegsége volt gazdasági életünknek a renkívlű árúhiány, amely a továbbtermelésre is bénítóan hatott, mert hiszen az ipari és mezőgazdasági produkciót nemcsak a közvetlen feldolgozásra szánt félgyártmányok és nyersanyagok mozdítják élő, hanem az olyan szükségleti, ruházati és élelmicikkek is, amelyek a munkásság és a polgárság életviszonyait megkönnyítik és kedvezőbbé teszik.

Ezeket a régen hangoztatott aggályokat honorálta részben a kormány azzal, hogy 1919. október 25-én kelt 5.510. M. E. rendeletével publikálta az első behozatali szabadlistát, vagyis azoknak a cikkeknek a jegyzékét, amelyek behozatalához — a vámfizetés kötelezettségét természetesen fenntartva — külön engedély nem szükséges. Ebben a jegyzékben főleg magvak, zsiradékok, fűrészárúk, tüzelőanyagok, ipari nyersanyagok és félgyártmányok, ruházati cikkek, vasárúk s különböző vegyi szerek voltak. Ugyanez a rendelet megállapította, hogy az élelmiszerek behozatala egyelőre nem tehető szabaddá s ezek importjához a közlelmezési miniszter engedélye szükséges. Egyúttal taxative felsorolta azokat az élelmiszereket, amelyek forgalma nem a pénzügyminiszter, hanem a közlelmezési miniszter hatáskörébe került.

Csakhamar nyilvánvaló lett azonban, hogy semmi nem indokolja az iparcikkekkel egyformán fontos élelmiszerek behozatalának megnehezítését és a kormánynak egy újabb, 1919. december 23-án kelt 6.855. M. E. rendelete a legtöbb élelmiszernak behozatalát is szabaddá, vagyis külön engedélytől mentessé tette, kivéven a gabonaféléket, a lisztet és néhány egyéb élelmezési cikket. Az érdekeltség körében felmerült kívánságokhoz képest a szabadlistát rövid idő múlva módosították is, illetőleg kiegészítették és ezt a bővített jegyzéket 1920. január 5-én publikálta a pénzügyminiszter 10.239. sz. rendeletével. A közlelmezési cikkek előbb említett jegyzékével együtt ez most már a szabadon behozható árúknak nagyon tág csoportjait foglalja magában, úgy, hogy a fényűzési cikkeken és nélkülözhető árúkon kívül a legtöbb szükségleti cikk szabadon hozható be a magyar vámhatárokra. Az említett két jegyzékben nem foglalt árúk behozatalára a pénzügyminiszter, illetőleg a közlelmezési miniszter engedélye szükséges.

A kivétel az egész vonalon külön engedélyhez van kötve. Az engedélyeket a pénzügyminiszter adja meg s rendszerint megkívánja, hogy az export által elért idegen valutát a felek a devizaközpontnak beszolgáltatassák. A szomszéd államokkal rendszerint csere, kompenzáció alapján

bonyolítjuk le a forgalmat s ennek a forgalomnak gyakorlati végrehajtása s az egyes kisebb tételeknél a részletfeltételek megállapítása a Magyar Áruforgalmi Irodára van bízva.

Az 1920. év első felében rendkívüli exportkonjunktura hullámai öntötték el az egész Középeurópát. A konjunktura okai meglehetősen közismertek. A középeurópai államok pénzjegyeinek belső vásárló ereje állandóan jelentékenyen nagyobb volt, mint a külföldi árfolyamok, ezért a jó valutával rendelkező vevő Németországban vagy Ausztriában, Csehországban, Magyarországon stb. aránylag nagyon olcsón vásárolhatott s egyes cikkeknel a belföldi és világpiaci ár különbsége egyenesen abnormis volt. Ez a nagy árkülönbség az egész világ spekulánsait arra indította, hogy ezekben a rossz valutájú országokban olcsón árúkat szerezzenek s ha lehet, ltgális úton vigyék ki a határokon, ha nem, akkor átcsempészszerk a semleges piacokra, ahol igen nagy, egyes esetekben óriási nyereséggel voltak értékesíthetők. Mint már említettem, ezzel a veszélyes mérveket öltött mozgalommal szemben az egyes államok, elsősorban Németország, export ármegállapításokkal, továbbá kiviteli vámokkal és illetékekkel védekeztek. A védekezés azonban bürokratikus módon történt, úgy, hogy általában, mire életbe léptek azok a rendelkezések, melyek hivatva lettek volna arra, hogy egyrészt megnehezítsék a kivitelt, másrészt az exportkonjunktura hasznából részesedést biztosítsanak a kincstárnak: akkorra már az egész konjunktura vége felé járt. Németországban ez azért következett be, mert egyrészt időközben a márka árfolyama igen jelentékenyen megjavult s a belföldi és világpiaci ár között lévő különbség eltűnt és kiegyenlítődt, ennek ellenére a munkabérek emelkedtek, másrészt pedig mert bizonyos cikkekben (fa, bőr stb.) a nemzetközi piacokon igen nagy áresés következett be. Ugyanakkor a korona árfolyama is javult valamivel, azonfelül Magyarország exportálóképessége amúgy is nagyon csekély volt s éppen egyik legfontosabb kiviteli cikkét, a nyersbőrt érintette közelről az ársuhanás és az áringadozás. Ilyen körülménynek között kissé elkésve következett be a kormánynak a nemzetgyűlés elé terjesztett és ott június 8-án letárgyalt és elfogadott törvényjavaslata, amely egy négyszakaszos kerettörvény alakjában felhatalmazza a kormányt arra, hogy egyes árúkra rendeleti úton kiviteli illetéket léptessen életbe, s hogy ennek beszédését nyomós közgazdasági érdekekből egyes esetekben mérsékelhesse vagy mellőzhesse. Midőn a kiviteli illeték terve felmerült, az e tárgyban a pénzügyminisztériumban tartott ankét során az érdekeltek összes testületei egyhangúan ellene foglaltak állást s már akkor jelezték — ami azután be is következett — hogy az egyes cikkek áralakulása tekintetében a világpiacon még nagy

meglepetés és ingadozás várható. Ennek az állásfoglalásnak talán meglesz az az eredménye, hogy a kormány óvatosan fog bánni azzal a felhatalmazással, melyet az említett törvényben kapott, mert hiszen Magyarország helyzete egészen más, mint Németországé s nagyon csekély kivitelünk egészséges és fejlődésképes ágait nem nehezíteni, hanem fejleszteni kell. Óvatosságra int az a tapasztalat is, amelyet a magyar közgazdasági élet az első, még a törvényjavaslat elfogadása előtt rendeleti úton életbeléptetett kiviteli illeték körül tehetett. Még 1920. február 28-án kelt 48.397. sz. rendeletével életbe léptette a pénzügyminiszter a bor és pezsgő kiviteli illetékét, amely a borra hektoliterenként 200 koronát tett ki. Nemrégiben azonban a földművelésügyi miniszter kijelentette, hogy a kormány a borkiviteli illetéket kénytelen lesz beszüntetni, mert az exportot tényleg megnehezíti. Az eleinte rendkívül magas borárak időközben nagy mértékben csökkentek. A környező államok mind igen nagy vámmal terhelik meg borkivitelünket, úgy, hogy valóban indokolatlan, hogy a kivitel még magunk is akadályozzuk.

A külkereskedelmi forgalom engedélyezése és szabályozása nálunk — mint említettem — általában a pénzügyminiszter kezébe van letéve, aki az engedélyezést a behozatali és kiviteli bizottság útján, illetőleg a bizottság javaslata alapján gyakorolja; ebben a bizottságban képviselve vannak a többi gazdasági tárcák, a honvédelmi és a külügyminisztérium s kisebb mértékben maga az érdekelttség is, amennyiben két fontos szakma, a textil-, valamint a vas- és gépszakma körébe tartozó árúk külforgalmát e szakma érdekképviselői (Textilgyárosok egyesülete — Vasművek és Gépgyárak egyesülete) a kormány képviselőivel együtt intézik. A rekompenciós forgalmat külön miniszteri, úgynevezett tárcaközi bizottság intézi, melynek összetétele nagyjából hasonló a kiviteli s behozatali bizottságéhoz.

A helyzetet nagy mértékben bonyolítja az, hogy az élelmezési cikkek, továbbá a gyümölcs és főzelék külforgalma a közélelmezési miniszter, a vágóállatoké pedig a földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozik. Időközben és átmenetileg felmerült még az a komplikáció is, hogy a határ mentén a kormány az 1210/1920. M. E. rendelettel egy úgynevezett élelmezési védelmi zónát állapított meg, melynek az lett volna a célja, hogy vágóállatokat, zsiradékot, húst, tejet és tejtermékeket, hüvelyeseket, tojást, főzeléket és a többit csak szállítási igazolvánnyal lehessen szállítani és csupán az Élelmiszer Felhozatali Szindikátusok Központi Hivatala címére, amely szindikátus tehát a forgalom lebonyolítására egyedül lett volna jogosítva. Ezt az élelmezési védelmi zónát azonban a közélelmezési minisztériumnak 28.000/1920. sz. rendelete megszüntette.

Az élőállatok külforgalmát az 1920. április 7-én kelt 2.687. M. E. rendelet utalta továbbra is a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe, a közlelmezési minisztérium által kezelt külforgalom alakításait pedig a közlelmezési miniszternek április 24-én kelt 21.000. sz. rendelete állapítja meg.

Egészen újra szabályozta a kiviteli és behozatali engedélyezési eljárás alakításait a pénzügyminiszternek az április 10-iki hivatalos lapban megjelent 572/1920. sz. rendelete, amelynek lényeges újítása az, hogy a vámhivatalok a kiviteli engedélyeket csak akkor ismerhetik el, ha a rendelet kiadásáról szóló értesítést a pénzügyminisztértől közvetlenül is megkapták. A minisztérium ezzel főként a kiviteli engedélyek hamisításával üzőtt visszaéléseket óhajtottá lehetetlenné tenni. Ez a rendelet állapítja meg a kiviteli és behozatali engedélyekhez szükséges nyomtatványok alakját, felszerelését, kiállítás módját, amelyről különben a nyomtatványokhoz mellékelt „tudnivalók” is tájékoztatják a feleket.

A pénzügyi, földművelésügyi és közlelmezésügyi minisztériumokhoz, mint amelyek a kiviteli és behozatali engedélyek egyes csoportjaira nézve illetékesek, negyedik gyanánt még a közoktatásügyi minisztérium csatlakozik, mert az április 25-iki hivatalos lapban megjelent 3.208/III. 1920. közoktatásügyi miniszteri rendelet szerint a művészet és a tudomány muzeális értékű emlékeinek kivitelére az engedélyt a pénzügyminisztérium csak a közoktatásügyi miniszter fenhatósága alatt álló illetékes állami muzeumok igazgatóinak, vagy a Műemlékek Országos Bizottsága vezetőjének engedélye alapján adhatja meg.

Ha már most befejezésül és összefoglalás gyanánt végigtekintünk a külforgalom ellenőrzésére és szabályozására hozott rendeleteken, akkor azt látjuk, hogy az általános tendencia, legalább Közép-Európában, a határoknak olyan kiemelése, hangsúlyozása, körülkerítése, amely mellett valóban olykor szinte csodálkoznunk kell, hogy bizonyos nemzetközi áruforgalom mindenképpen ellenére s még mindig megmaradt. Az árúnak, midőn külföldre törekszik, elsősorban meg kell küzdenie a saját származási állama által támasztott akadályokkal: kiviteli engedélyt kell szerezni, az idegen valutát biztosítani, vagy pedig kompenzációs tárgyakról gondoskodni, kiviteli illetéket vagy vámot leróni és természetesen legyőzni a közlekedés legkülönbözőbb akadályait. A rendeltetési országban azután meg kell szerezni a behozatali engedélyt s megfizetni a szinte állandóan emelkedő vámokat. Minden ilyen lépés a legkülönbözőbb hivatalokkal való állandó érintkezést tesz szükségessé, a legkülönbözőbb kompetenciák beleszólását és bonyolult, állandó változásnak kitett rendeletek ismeretét. A régi, háború előtti Közép-Európa védvamos rendszere a mai állapothoz képest kétségen kívül szabadkereskedelmi ideálnak mondható.

A békekötés egyelőre e tekintetben semmi változást nem hozott. A békekötés után hat hónapig fenn kell tartani a régi vámtarifát, az egyes tételek emelése tekintetében azonban — az aranypótlék segítségével — szinte szabad kezünk van. A német és az osztrák példa szerint félévnyi nyilván sokkal hosszabb idő fog elmulni, míg valóságos új tarifa szerkesztéséhez kezdünk. Ilyen munkálatot eddig egyik legyőzött állam sem végzett s egyik sem kötött még a régi értelemben vett, tartósabb jellegű kereskedelmi szerződést. Mindez csak a külforgalom normális mederbe terelése után következhetne be.

Amint előadásomnak nem volt célja, hogy a rendelkezések fölött kritikát gyakoroljon, éppen úgy a jövőre nézve se mernék jóslásokba bocsátkozni arról, hogy mikor kezdődik meg a korlátozások csökkentése, vagyis az, amit a németek „Abbau“-nak mondanak. Egész Közép-Európában azonos a helyzet ebben a tekintetben is, hogy valahányszor felelős állásban lévő államférfiak és vezető tisztviselők e szabályokról nyilatkoznak, sohasem mulasztják el kiemelni, hogy mindez csak átmeneti jelenség, melyre a viszonyok kényszerítenek bennünket s a kormányok azonos meggyőződése szerint minél előbb a forgalmi szabadsággal és a szabad versennyel kell helyettesíteni az állami rendszabályokat. Ennek ellenére nemcsak a törvények és a rendeletek szaporodnak, hanem a szorosabban vett tulajdonképeni állami beavatkozás is, vagyis az államnak olyan tevékenysége, midőn nemcsak szabályozóan, korlátozóan lép fel, hanem részt vesz magának a külforgalomnak tulajdonképeni üzletszerű lebonyolításában is; kezdi azon, hogy kezében tartja a kompenzációs eljárást, azután részt követel magának a kivitel valódi vagy feltételezett hasznából s végül külön ad hoc vagy állandó alakulatok révén magát az árubeszerzést és értékesítést is kezébe veszi. Egyelőre tehát az „Abbau“-nak nyomát se látjuk s ez, ismétlem, azonos jelenség Magyarországon és Németországban, Csehországban, Jugoszláviában és így tovább, szóval mindazokban az országokban, melyeknek gazdasági viszonyait részben a háború, részben a békekötés felfordította és fejük tetejére állította.

Még az útlevelviszonyok is — amelyek alakulása lényegesen összefügg a nemzetközi áruforgalommal — nagyon jellemzők a helyzetre nézve. A háború előtt az útlevelkényszer úgyszólván ismeretlen volt. Oroszországot s néhány keleti államot kivéve minden hivatalos korlátozás nélkül bonyolódott le a nemzetközi személyforgalom. A háború természetesen magával hozta az általános útlevelkényszert s azt látjuk, hogy nincs egyetlen ország sem, amely a hadiállapot megszűnte ellenére ebből a kényszerből engedne. Sőt még tovább fejlesztik az útlevelszabályozást, ugyanabban az irányban, amerre az áruforgalom szabályozása halad. Az útlevelek kiállításáért vagy láttatásáért beszédett s azelőtt

igen csekély illetéket ugyanis, akárcsak a kiviteli és behozatali vámokat, az egyes államok napról-napra emelik, abból indulván ki, hogy amint az áruk minden illetéket kibírnak, az utazó is minden díjat hajlandó megfizetni, csak hogy már vonatra ülhessen, ami különben szintén kissé kétes gyönyörűség manapság. Némely nyugati és tengerentúli államban a mi valutánkra átszámítva valóságos kis vagyont tesznek ki ezek az illetékek, úgy, hogy azt lehet mondani, hogy az előrelátó kincstár a személyforgalmat ép úgy megvámolja, mint az áruforgalmat.

A hivatalos cselekedetek tehát merőben ellentétesek a hivatalosan hangoztatott nézetekkel; a nemzetközi forgalom és kereskedelem nem válik könnyebbé, hanem állandóan nehezebbé s mondom, féltő, hogy ez az úgynevezett átmeneti korszak még sokáig nem ér véget. Ha a mélyebben fekvő okait vizsgáljuk, akkor talán itt is a valutabajokban rejlő bizonytalanságra bukkannánk rá; ez a kérdés azonban már egyáltalában nem tartozik ennek az előadásnak keretébe, melynek egyetlen célja volt, hogy a külforgalom szabályozásáról bizonyos képet adjon.

Lengyel Géza.

Közlemények és ismertetések.

A hatósági munkaközvetítés nálunk az ipar, bányászat és kereskedelem körében.

A Magyar Királyi Állami Munkaközvetítő Hivatal első jelentése az 1917/1918. évekről.

Az ipari, bányászati és kereskedelmi munkaközvetítésnek hatósági szervezése Magyarországon nem tekinthet vissza hosszú multra. Budapesten 1900-ban, a vidéken Pozsony és Temesvár városokban 1905-ben létesültek államilag segélyezett városi intézetek, a háború elején pedig Szeged város rendezett be egy kezdetleges munkaközvetítő irodát. A hatósági munkaközvetítésnek és pedig egyelőre csakis az említett három foglalkozási ágra nézve, szélesebb alapokra helyezése azonban csak 1917-ben kezdődött, amikor is ez a munkaközvetítés törvényen (1916: XVI. t.-c.) alapuló szervezetet nyert. Ez a törvény ugyanis a kereskedelmi minisztert feljogosítja, hogy a belügyminiszterrel egyetértve egyes városokat és községeket hatósági munkaközvetítők felállítására kötelezzen s feljogosítja, hogy állami segélyben részesítse azokat, amelyek működési körüket a város (község) területén túlterjesztik. E törvény végrehajtási rendelete minden kereskedelmi és iparkamara székhelyén kötelezővé tette egy kerületi hatósági munkaközvetítő szervezését, mint városi hivatalt állami támogatással, a két érdekeltségből összeállított paritásos választmány felügyelete mellett.

A szervezéssel egy e célra felállított és egyben a munkapiac országos kiegyenlítését intéző s az ügyvitel egységét biztosító és a központi felügyeletet és ellenőrzést teljesítő hivatal, a magyar kir. állami munkaközvetítő hivatal bízott meg. Ez a hivatal egyben a munkaközvetítést is ellátja Budapest fővárosra és a szomszédos két (Pest és Fejér) vármegye területére kiterjedőleg.

E hivatal igazgatójává *dr. Andor Endre* miniszteri tanácsost nevezték ki, aki már évekkel ezelőtt tanulmányozta a német városi munkaközvetítést, behatóan megismerte a stuttgarti intézetet és részt vett 1897-ben Karlsruheban a német városi munkaközvetítők országos kongresszusán.

Dacára a kedvezőtlen háborús körülményeknek és a rendelkezésre álló csekély anyagi eszközöknek, 1917. év november 1-én 16 kerületi hatósági munkaközvetítő várta készen a leszerelést. Egy budapesti és 15 vidéki

a kereskedelmi és iparkamarák székhelyein. Az utóbbiak költségeit a városok viselik, némi állami támogatással. (Pénzsegély, nyomtatvány, telefonkedvezmény, postai portómentesség, vasuti személyszállítási kedvezmény.)

E kerületi intézeteknek, melyeknek vezetői tisztüket mint főfoglalkozást látták el, kerületük minden városában és a népesebb ipari, forgalmi szempontból fontosabb községekben vannak úgynevezett gyűjtőhelyei, amelyeknél a teendőket mellékfoglalkozásként látta el egy városi (községi) tisztviselő.

Az 1918. év végén 863 ily gyűjtőhely állott működésben.

A nevezett hivatalnak és a 16 kerületi hatósági munkaközvetítőnek, melyekből az ország megszállása miatt ezidőszerint már a budapestin kívül csak 5 vidéki (Debreczen, Győr, Miskolcz, Sopron, Szeged) intézet tartja a kapcsolatot a központtal, 1917/18. évi működéséről ad számot a m. kir. állami munkaközvetítő hivatalnak még 1919. évi szeptember havában megjelent első évi jelentése, melynek fontosabb adatait az alábbiakban ismertetjük.

A 16 intézet 1918-ban 96.531 munkahelyet (Budapest egymaga 53.679-et) tartott nyilván, ebből 96.477 új bejelentés. A nyilvántartott munkahelyekből 66.093 férfiak, 28.488 nők, 1.950 hely fiutanoncok részére szólt.

A munkakeresők száma 67.061 (Budapesten 44.439) volt, ebből 66.237 új bejelentés. A munkakeresők közt volt 44.242 férfi, 21.708 nő és 1.111 fiu-tanonc.

100 munkakeresőre tehát 144 munkahely esett. Ez a látszólagos jó helyzet azonban nem volt általános, mert számos foglalkozási ágban, főleg az év végén, mikor a háború befejezésével beállott belső zavarok mind erősebben éreztették hatásukat, mind kevesebb lett a munkahelyek és mind nagyobb a munkakeresők száma.

E képet mutatta a vas- és fémipar, a gépipar, az élelmezési és építőipar általában a szakmunkások tekintetében, továbbá a magántisztviselőket és kereskedelmi alkalmazottakat érdeklő összes foglalkozási ágazatok.

Állandóan nagyobb volt a munkahelyek, mint a munkakeresők száma a gyári segédmunkásoknál és napszámosoknál.

Az eredményes közvetítések száma 33.742 (ebből Budapestre 24.204 jutott). Férfiakra 20.176, nőkre 13.026, tanoncra 540 esik. Vagyis 100 munkahelyre 35, 100 munkakeresőre 50 közvetítés esett általában. A 3 főcsoport szerint részletezve pedig 100 férfi-munkakeresőre 46, 100 női munkakeresőre 60, 100 tanonc munkakeresőre 49 közvetítés jutott.

A munkahelyek túlnyomó része gyári segédmunkások és napszámosok részére ajánltatott fel. 100 nyilvántartott munkahelyből 64 esett ezekre és csak 36 a szakmunkásokra, kiknek közvetítését jórészt a szakszervezetek intézték, főleg Budapesten, ahol az ország iparának és kereskedelmének közel $\frac{1}{5}$ -e összpontosul.

Viszont a szakmunkás munkakeresők viszonylag elég jelentős számban keresték fel a hatósági munkaközvetítőket, mert a kereken 67 ezer munkakeresőből kereken 33 ezer volt szakmunkás és 34 ezer a segédmunkás (napszámos).

A közvetített szakmunkások száma 13.980, a segédmunkásoké 19.762.

A munkakereső szakmunkások túlnyomó része férfi volt, a munkakereső segéd munkás és napszámos munkások közt viszont a nők voltak többségben.

Úgy a szak-, mint a segéd munkások részére bejelentett munkahelyek túlnyomó része a férfiak részére kínáltatott, de viszonylag igen jelentős számot mutat a női segéd munkások részére bejelentett helyek száma is (23.830 a férfiakat érdeklő 37.879 helyel szemben).

A vidéki intézetek szerepét és jelentőségét igen érdekesen világítják meg a következő adatok:

1917-ben, mikor csak a négy régi intézet volt, bejelentetett 45.443 munkahely, 45.493 munkakereső és 25.925 munkaközvetítés történt; 1918-ban, mikor már 16 intézet volt, bejelentetett 96.531 munkahely, 67.061 munkakereső és 33.742 közvetítés történt.

1918-ban az 1917. évi eredményekkel szemben tehát a munkahelyeknél 51.088, a munkakeresőknél 21.568 és a közvetítéseknél 7.817 emelkedést találunk. Ebből 20.185 munkahely 5.238 munkakereső és 1.066 közvetítés esett a már régóta működő 4 átszervezett intézetre (Budapest, Pozsony, Szeged, Temesvár) 30.903 munkahely, 16.330 munkakereső és 6.211 közvetítés pedig a 12 új intézetre (Arad, Besztercebánya, Brassó, Debreczen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Miskolcz, Nagyvárad, Pécs, Sopron). Az 1918. évben elért emelkedésekből tehát a munkahelyeknél 61%, a munkakeresőknél 76% és a közvetítéseknél 79% eme 12 új intézet javára írható.

Ha pedig ez év két utolsó hónapját, vagyis csak azt az időt vesszük figyelembe, amelyben már az összes munkaközvetítők működésben állottak, amely hónapokra tulajdonképen komoly próbái voltak az intézeteknek, azt találjuk, hogy e két hónap alatt a hatósági munkaközvetítők által az október hóról áthozott elintézetlen megbízásokkal együtt nyilvántartott 45.536 munkahely és 26.011 munkakeresőből a 12 újonnan szervezett intézetre 20.552 munkahely és 10.290 munkakereső, tehát a két hónap forgalmának kerek 40%-a esett.

Az ugyanezen idő alatt elért 11.108 eredményes közvetítésből pedig a 12 új intézet 3.384-et végzett, azaz kereken az összeredmény 33%-át.

Ez adatok azt tanúsítják, hogy az új intézetek rég érzett hiányt pótoltak s üdvös szolgálatot tettek abból a szempontból is, hogy a vidéki munkakeresőknek Budapestre egészségtelen méretekben észlelhető tödu-lását megátolják.

Érdeklő bír végül megemlékezni a jelentésnek a hónapok szerinti megoszlást feltüntető adatairól is.

Itt elsősorban az a szembeöltő, hogy a harctérről való visszaözlés első hónapjában novemberben és még inkább december hónapjában aránytalanul megnövekedett a forgalom.

Novemberben (26.406) több, mint négyszer, decemberben (17.091) majdnem háromszor annyi munkahely-bejelentés érkezett, mint az év más legforgalmasabb hónapjában. Az év többi 10 hónapjában a nyilvántartott munkahelyek száma ugyanis 4.000 és 6.000 között mozgott. E 10 hónap között a maximumot (6.088) szeptember, a minimumot február (4.014) képviselte. Utána január jött (4.436).

A munkakeresők száma ugyancsak november és december hónapok-

ban volt a legnagyobb, 11.011, illetőleg 14.606. A többi hónapot tekintve, legkisebb volt a munkakeresők száma szeptemberben (3.452), vagyis éppen akkor, amikor a munkahelyek száma a legnagyobb volt, a legtöbb januárban (5.506), amikor viszont a munkahelyek száma volt felette alacsony.

Meg kell itt még jegyeznünk, hogy a munkahelyek számának november havi rendkívüli nagymértékű (351%-os) emelkedésével a munkakeresők léptét nem tartott. Ez utóbbinak emelkedése az előző hónap létszámához képest csak 152% volt. Ennek következtében 100 munkakeresőre eső munkahelyek száma november hóban érte el a legmagasabb (240-es) arányszámot. Decemberben ez az arányszám már 117-re esett alá. Novemberben a közvetítések száma is feltűnő esést mutat (17 közvetítés esett 100 munkahelyre, holott 35 az országos átlag), decemberben itt is javult a helyzet (39 közvetítés esett 100 munkahelyre).

Érdekkel várjuk a ivatalnak most készülő 1919. évi jelentését, mely a munkapiacnak a forradalom és szovjeturalom alatti helyzetéről, a munkanélküliek segítkezéséről ad majd érdekes adatokat.

A munkaközvetítés új rendje a németeknél.

A német alkotó munka megindult az egész vonalon.

Még a békeidőben megalkották az 1910. évi június hó 2-án kelt birodalmi törvényt, mely alaposan megrendszabályozza az iparszerű munkaközvetítés dolgát és alapot vet a hatósági munkaközvetítés fokozottabb elterjedésének.

A munkanélküliség ellen nálunk is megindult küzdelem mai súlyos napjai aktualitást adnak ama porosz rendeletnek, mely f. évi szeptember hó 2-án kelt és amely hatalmas lépéssel viszi előre az egységes, országos és az érdekelt munkaadók és alkalmazottak szervezeteinek paritásos közreműködésével megszervezett, *de kizárólagosan hatósági* ingyenes és szakszerű munkaközvetítés ügyét. Oly ügyet, melynek illetően szabályozása nélkül lehetetlen az országos munkapiacot áttekinteni; a kereslet és kínálat közt helyenként mutatkozó nagy *hémagokat kitölteni*; a mezőgazdaság, bányászat, ipar, kereskedelem és értelmiségi foglalkozások *munkásszükségletét* idejében megfelelően és igazságosan kielégíteni; a *bérekérdés* szabályozásához mellőzhetetlen adatgyűjtést foganatosítani; a *pályaválasztási tanácsadást* szervezni, s a *munkanélküliség elleni kötelező* népbiztosítást, mely nélkül társadalmi békét elképzelni igen bajos, minden érdekelt fél részvételével megteremteni.

Nagy jelentőségű dolog e rendeletnek már kiadásai formája is, mert azt a porosz kereskedelmi, *földművelésügyi* és belügyminiszterek írták alá — annak tanuságául, hogy az abban szabályozott munkaközvetítés az összes gazdasági ágakra — tehát mezőgazdaságra is kiterjed. Vagyis tehát Németország vezető állama is magáévá tette az egységesen szervezett hatósági munkaközvetítés gondolatát, melytől eddig, különösen a német mezőgazdasági érdekkörök, hosszú időn át idegenkedtek.

A rendelet minden várost és járást (Stadt u. Landkreis) 3 hónap alatt egy hatósági munkaközvetítő felállítására kötelez s minden

nagyobb községet a tartományi munkaközvetítő hivatal hozzájárulásával ugyanilyenek felállítására jogosít s megadja a lehetőséget, hogy több ilyen hatósági munkaközvetítő egyesülten kerületi hatósági munkaközvetítőt állíthasson fel.

Jóllehet ezek költségeit a fentartó városok és községek viselik és e célra az érdekeltek hozzájárulását is igénybevehetik, az állami főhatóság (Oberpräsident) úgy az intézetek szervezeti szabályai, mint a fentartók részéről hozott határozatok tekintetében nemcsak a megsemmisítés, de a megváltoztatás jogát is bírja.

Az egyes porosz tartományokban egyébként a rendelet külön tartományi főhivatalok (Provincial-Amt für Arbeitsnachweis) létesítését rendeli el, összesen 11-et. A 12-iknek, a berlini hivatalnak igazgatását Berlin városa maga látja el.

E hivataloknak jogában áll tartományukon belül az ugyanazon kerületben levő hatósági és egyéb nem iparszerű (egyesületi, szakszervezeti) munkaközvetítőket felhívni, hogy *egy munkaközvetítő hivattá* (Arbeitsnachweissamt; Zweckverband der nichtgewerbmässigen Arbeitsnachweise) egyesüljenek. Ha e felhívásnak valamely nem iparszerű közvetítő egy hó alatt nem tesz eleget, a tartományi hivatal annak bezárása iránt tesz a tartományi főhatóságnak javaslatot, aki, ha e javaslatot elfogadhatónak nem találja, az ügyet döntés végett a kereskedelmi és iparminiszterhez köteles előterjeszteni.

Az így szervezett munkaközvetítő hivatalok alsó szervei a tartományi hivatalnak.

Feladatuk saját körzetükön belül a helyi munkakereslet és kínálat ki-egyenlítése, a munkaközvetítők egymásközi forgalmának szabályozására irányelvek kidolgozása, a közvetítőknél való bejelentés és az igénybevételi kényszernek keresztülvitele, a körzeti munkapiac állandó megfigyelése és mindazon egyéb teendők végzése, melyeket a tartományi hivatal, melyhez az ő intézkedéseik ellen panasznak is van helye, reájuk bíz.

E kerületi hivatalok feladatait és költségeit egyebekben a csatlakozott munkaközvetítők egyetértőleg állapítják meg, de ha nem tudnak meg-egyezni, úgy e részben a székhelyet képező város (község) előjárósága dönt.

A tartományi hivatalok költségeit az állam, a kerületi kötelékek és az érdekeltek viselik. Ha ezek hozzájárulásai nem elegendők, a hozzájárulásra a tartomány körzetében levő összes munkaközvetítők is bevonhatók.

E hivatalok feladata:

a) tartományi munkaközvetítő hálózat teljes kiépítése;
b) a kereslet és kínálat helyközi és kerületközi kiegyenlítésének keresztülvitele. Szükség esetén munkaközvetítéssel a hivatal maga is foglalkozhatik.

Jogában áll a körzetében levő nem iparszerű munkaközvetítőktől adatokat kérni, azok ügyvitelébe betekinteni, az illetékes tartományi főhatóságnak az általa szükségesnek vélt rendszabályok végrehajtása érdekében javaslatokat tenni.

A hatósági munkaközvetítők mellett az érdekelt munkaadók és

munkásokból legalább négy tagú paritásos választmány, ott, ahol a szakosztály szervezése indokolt, ezek mellé paritásos szaktanácsot kell választani. A választmány véleménye meghallgatandó a hivatalnokok kinevezése előtt. A nagyobb munkaközvetítők vezetői e hivatalt csak mint főfoglalkozást láthatják el.

A kerületi munkaközvetítő hivatalok mellé szintén szervezendő egy választmány, amelynek elnökét és ülnökeit paritásosan a székhelyét képező város előjárósága a csatlakozó munkaközvetítők meghallgatásával nevezi ki.

A tartományi hivatal mellé állított választmány elnökét és tagjait, az érdekelte munkaközvetítők meghallgatásával, a tartományi választmány (Berlinben a városi tanács) nevezi ki. A választmányban a munkaközvetítők arányos képviselést kapnak és a választmány véleménye a hivatal vezetője és a többi alkalmazottak kinevezése előtt is meghallgatandó, esetleg ezek alkalmazása rájuk bízható.

A kizárólagos hatósági munkaközvetítés felé, egyben az iparszerű munkaközvetítésnek is teljes kiküszöbölése felé azonban a döntő lépést a rendelet előtti §-a (23. §.) teszi meg.

Ez a §. ugyanis felhatalmazza a tartományi főhatóságot, hogy a tartományi munkaközvetítő hivatal javaslatára oly rendeletet adhasson ki, amely a munkaadókat és alkalmazottakat kötelezi, hogy záros határidőn belül minden munkahelyet a tartományi hivatal által megjelölendő munkaközvetítőnél jelentsenek be, illetőleg a munkanélkül, vagy felmondó állásban levő munkakeresők ugyanott jelentkezzenek, — további minden helyváltoztatás vagy munkahelybetöltés, bármiképpen történt is, ugyanott bejelentessék, végül ez a rendelet a napilapok és folyóiratokban közzétett hirdetések útján eszközölt munkaközvetítést is különleges feltetelekhez kötheti.

Ily rendelet tehát az összes foglalkozási ágakra nézve egy csapással megteremtheti a kizárólagos hatósági munkaközvetítést.

Ha a tartományi főhatóság a tartományi munkaközvetítő hivatal idevágó javaslatát elfogadhatónak nem találja, a kereskedelmi és ipari miniszter döntését kell kérnie. Ezek főbb rendelkezései e nevezetes rendeletnek, mely a vezető államban életbelépvén, bizonytalansággal rövidesen az egész Német Birodalomban követésre talál s alapot vet a birodalmi munkaközvetítés hasonló szabályozásának, s a belföldi munkapiac egységes áttekintése révén a németek gazdasági megújulásának tesz ma még eléggé át nem értékelhető szolgálatot.

Andor Endre.

Valutánk.

Jellinek Henrik (Censor): *Valutánk. Jelen és jövő.* Budapest. Táltos kiadása. 1920. 94 l.

„Adalékok a magyar gazdasági élethez“ főcím alatt, szerzőnk tollából kezdetben Censor írói névvel megjelentek Gyakorlati adópolitika, Kereskedelmünk állása a nemzeti életben, A nemzeti pénz, Magyar vasuti politika, s most Valutánk cím alatt pamfletszerű művek, melyeknek jellege erős támadás

a szabadelvű közgazdasági politika ellen, — pedig gyakorlati működésében a szerző egyik oszlopos hive volt ennek a politikának — éles kritika bankjaink működése és főleg Creditmobilier-szerű tevékenységük ellen, — pedig annak idejében ő is benn ült ily bankok igazgatóságában s velük együtt dolgozott a most hibáztatott irányban, — és a kisember (mezőgazda épúgy mint kézműves és kiskereskedő) iránt tanúsított keresztény-szociális érzület, melynek hiányát ostromozza a közelmúlt közgazdasági rendszerben.

Az előttünk fekvő füzet sok mindenről szól, de a valutaügyre nézve alig hoz figyelemreméltó szempontokat, hacsak nem tekintjük annak azt, hogy a valuta szabályozásához szükséges pénzeszközök megszerzésére a forgalmi adót hozza javaslatba. Kimutatja, hogy az ország évi forgalma 3.230 milliárd korona. Ily óriási összegből természetesen kis adóláb mellett is nagy pénzösszeg folyhatna be, hiszen 1 pro mille már 3·2 milliárd. Korántsem akarjuk a forgalmi adó jelentőségét bármi tekintetben kisebbiteni, de minden forgalmat összesíteni s ily óriási összeget mintegy adóalapul feltüntetni, legalább is nem őszinte eljárás.

Már a rövid előszó furcsa állításokat tartalmaz. Szerinte „aki Magyarországon gazdasági igazságért síkra száll, az útján két ellenséggel találkozik. Az egyik a közöny, a másik a bankhatalmasságok érdekszövetsége.“ Itt azután megtaláljuk a bankhatalmasságok veszélyességének okát is: „a szabadelvű politika integráló részét képezték.“ Tehát a szabadelvű politika volt ennek az országnak a romlása. Csak-hogy szerzőnk rosszul ismeri országunk közgazdasági fejlődését, ha azt hiszi, hogy nálunk a szabadelvű irány uralta politikánkat. Megindult 1867-ben, a világon akkor általánosan elfogadott irányban, határozottan szabadelvű szellemben, de erősen megfordul 1878, és később 1889-ben és pedig az állami támogatás és közbenjárás jegyében, még pedig nemcsak az iparfejlesztés, hanem a mezőgazdaság terén is. Az agrár irányzat, mely ellen szerzőnk annak idejében, mint a kereskedelmi csarnok akkori elnöke, nem egyszer lángoló beszédben kelt ki, bizonyosan nem sorakozik a szabadelvű politika körébe; pedig ez az irány 1878 óta lassan, 1889 óta erősen terjedt és most uralkodik.

Haladjunk tovább. „Nemzeti alapon“ címmel nyílik meg a munka. A valuta megromlását szerinte „nem egyedül a háború okozta, közrehatott erre az ország pénzügyi politikája, különösen az utolsó három évtized alatt, a korlátlan szabadság mindennemű értékpapír emissziójára nézve.“ Hátha valami, úgy az utolsó három évtized pénzügyi politikája éppen a valuta rendezését és stabilitását teremtette meg. Köztudomású, hogy az 1891-ben törvényhozásilag rendezett valutaügy és az Osztrák-magyar banknak a magyar kormány által befolyásolt gondos és kitartó bankpolitikája által vált lehetségessé, hogy koronára szóló bankjegy az aranykoronával teljesen egyenlő értékűvé vált, és hogy valutánk a külföld részéről is állandóan a maga „pari“ értékében jutott érvényesülésre; köztudomású, hogy a bank aranykészlete 1891-ben 108·96 millió koronáról 1902 ig 1.116·03 m. koronára emelkedett, tehát oly összegre, mellyel a monarchia bankjegyvíszonyai a valutarendezés céljának megfelelnek; tudjuk, hogy a bank 1910-ben az aranyforgalmat meg akarta honosítani és ebből az okból 2.002·159 millió korona aranypénzt forgalomba is hozott; tudjuk azt

is, hogy ez az aranypénz nem akart maradandóan elhelyezkedni és visszafolyt a bankhoz; a monarchia népei elismerték a bankjegy aranyértékét és szivesebben használták a forgalomban a bankjegyet, mint az aranyat; de tudjuk azt is, hogy a külföld teljesen honorálta valutánkat, amennyiben 1905 óta valutánk „parin“ állt; szóval a három évtized pénzügyi politikája teljesen rendezte a mondhatni 1811 óta folyton zavaros pénzügyi rendszerünket, nemcsak, hanem a világirodalomban mintaképpül szolgál oly bankpolitikára, mely a chartalisták elméletét tette igazolva, t. i. azt, hogy helyes pénzügyi és bankszerű kormányzásnál az aranyfedezet eddigi követelménye nem szükséges. Valutánk ma rossz, de ezt igenis első sorban a háború okozta; ennek világos bizonyítékát már 1912. és 1913-ban láttuk, amidőn a Balkán-viszonyok részleges mobilizációt tettek szükségessé, és midőn valutánk paritása 0.35 és 0.40-re rosszabbult. Ha ma a nyugoti nagyhatalmak valutája is rosszabbul, csak természetes, hogy nálunk, hol 4^{1/2} éves háború után még a forgalom teljes elzárásának, egy forradalomnak, egy bolsevista uralomnak, a csehek és románok rablásainak súlyos következményeit is el kellett szenvednünk, a valuta romlása oly fokra növekedett, mely egész közgazdaságunkat teljesen megzavarja. Kár itt a szabadelvű irány vagy a bankok hatását beráncigálni, mert ezek itt igazán nem tényezők.

Fussuk már most végig a munka tartalmát. Nemzeti alapon című első fejezetében azt az elvet fejtegeti, hogy „a bankjegyek belső értékének biztosítása, s az érték állandóságának elérése és fenntartása, amint az a külföldi viszonylatokban a váltóárfolyamokban jut kifejezésre, elsőrendű nemzeti feladatot képez“. Azután valutánk rosszabbulására utal és feltűnő szedésű szövegben hangoztatja azt, hogy „az első árnyékot pénzügyi értékünkre a szabadelvű gazdasági politika vetette“. Még károsabb volt az az irány melyet a gazdasági politikában a népköztársaság érvényesített. Végzetessé vált a folyamat a tanácsköztársaság uralmával.

A bizalom című fejezet fejtegeti annak szükségét, hogy a bankjegy iránt a bizalom fenntartassék. „Ha a jegybank iránt a bizalomnak alapja meg lesz ingatva, a bizalom teljesen eltűnik és széles rétegeknél oly lelkiállapot állhat be, melyet pániknak nevezünk. Nemcsak egyes egyének, hanem az egész pénzszervezet — a tőzsdét is beleértve — jut ennek uralma alá“.

Az érem másik oldala című fejezetben a valutarosszabbodásnak két okával találkozunk. Az egyik az, hogy a bank szokásos kimutatásainak közlését a kormány eltiltja, miáltal a bizalom meginog, a másik a háborús szállításoknak kihatása a hitelintézetekre, a gyáripár és a közvetítő kereskedelemre. Szerzőnk azt a különös nézetét fejezi ki, hogy a pénzügyi intézetek nagymérvű tőkeszaporítása és az alapítások a háború utolsó éveiben nagyban szaporodtak; pedig szerzőnk nézete szerint „tőkefelemelésre nem volt szükség, mert a termelésnek egyoldalú háborús irányítása és a külföldi összeköttetések megszakítása a hitelszükségletet lényegesen apasztotta“.

Lenni vagy nem lenni című fejezetben két mulasztással találkozunk: a kormány és törvényhozás nem gondoskodott az államháztartás egyensúlyáról és nem foglalkozott a választójog alkalmas időben való

szabályozásával. Itt találkozunk azzal az állítással is, hogy a „bank nem szerezte meg az aranyat saját pénzével, részvénytőkéjével. Ez tehát nem képezte az ő tulajdonát. Az arany a két államnak tulajdona és rendelkezésénél fogva célvagyon“.

A vörös szovjetkormány című fejezetben a tanácskormány gazdasági és pénzügyi működését írja le és a következő eredményt állapítja meg: „Ez a rövid korszak 25 milliárdra terjedő értéket pusztított el a nemzet vagyonából. Lényegesen többet, mint az ötéves háború költségei kitétek. Nem foglaltatik benn és nem állapítható meg az a vagyoni kár, amely egyeseket és családokat a földbirtokban előidézett anarchia, a mobil értékeknek megkárosítása által ért. Generációknak munkája semmisült meg. Ezt a pusztító hatalmat, mely az anyagi javak terén örült módon dühöngött, nem fegyveres erő, nem szervezett ellenállás, hanem a nemzetben élő örök erkölcsnek ereje győzte le“.

Változások és alakulatok címén különféle tárgyakkal találkozunk. Mindenekelőtt a jegybank viselkedéséről olvassuk, hogy a bank megtagadta az új kormánynak további előlegek folyósítását bankjegyekben, azután bírálja a bank eljárását a 10.000 koronás bankjegyeknél, ezeket a forgalomban csak 10⁰/o-os provízióval váltották fel. Azután a szovjetpénznek 20⁰/o-ára való leszállítását és a postatakarékpénztári pénzjegyek forgalombahozatalát tárgyalja. Kiszámítja, hogy a közönség a bankjegy, szovjetpénz és postatakarékpénztári pénzjegyeknél — a különböző intézkedések és a különböző értékelések következtében — egy évben 779 millió koronát veszített.

Mit jelent a korona a gazdasági életben cím alatt az ország összes forgalmát 3.230 milliárd koronában állapítja meg és így „megtaláltuk azt, hogy mit jelent a korona a gazdasági életben, hányszor jut gazdasági funkcióhoz minden vonatkozásában, a napszámos béréből kezdve a gazdag bankvezérnek tantièmejéig, sőt az államháztartás minden rovatában is, az egyes korona értéke“.

Az utolsó fejezet a bank- és aranyproblémának van szentelve, igaz, hogy „teljes tervezettel az adott viszonyok között a kérdés megoldásához ma nem lehet hozzájárulni, mert egy tényezőt csak békeszerződésünkben fogunk megismerni“. Szerzőnk az aranyfedezet, még pedig az arany-magfedezet mellett emel szót. A kibontakozásra az arany jövődöbeli szükségletét négy irányban vizsgálja. Szükséges lesz az arany az 1918. év végéig elvállalt aranykölcsönök kamataira, amely évi 240,705.000 K aranyban, vagyis bankjegyben kifejezve ma 3.369,870.000 K. Szükséges lesz az arany továbbá a békefeltételekben megkövetelt kikötmények teljesítésére, a külföldi nyersanyag és gyártmányok megszerzésére és az új jegybank aranyfedezetére. Mikép és hogyan lehet majd ezt a rengeteg arany mennyiséget megszerezni, erről a szerző egyelőre nem nyilatkozik.

(—vits.)

Szőlőink felújítása.

Dr. Drucker Jenő: *Szőlőink felújítása. Van-e szükség újra szőlőkölcsönre.* Budapest, 1920. Pátria, 35 l.

A kis füzet a szerzőnek a Magyar Szőlőtermelők Országos Szövetségében tartott előadását tartalmazza, és vázolja a béke által megszükkített Magyarország szőlészetének állapotát és szükséges teendőket.

Szerinte a béke előtti és a béke utáni szőlőterület a következő:

	béke előtt ha	béke után ha	megmaradt %
összes szőlőterület	324.272	211.977	65
homoki szőlő	134.173	107.274	79
oltványszőlő	112.583	58.553	43.6
egyéb európai	77.510	46.150	40.7
szőlőtermés 1914-ben	3,315.981	1,946.200	58.7

Bőterülő szőlőink nagy része, így a versecz-fehértemplomi, a bácskai, torontáli és erdélyi szőlők idegen kézbe jutnak s az okozza a termésmennyiségnek aránylag nagyobb csökkenését.

A megmaradt szőlőterületen mindazáltal vagy 16—20%, tehát 34—42.000 ha a művelés hiányos volta folytán elvényt; a homoki szőlőben trágyázás hiányában elpusztult közel 10%, tehát 10.700 ha, oltványszőlőből 15%, tehát 8.700 ha és az európai szőlőből az elmaradt gyérités hiánya folytán 39%, tehát 23.000 ha, úgy hogy legalább 42.400 ha szőlő rekonstrukciójáról kell gondoskodni. Azonkívül az összes szőlőkben a rendszeres felújításról kell gondoskodni. Ez a felújítás, szerzőnk nézete szerint, öt éven át évi 5 milliárd korona tőkét venne igénybe, amit csak egy újabb, államilag támogatott szőlőkölcsönrel lehetne biztosítani.

A szőlők felújítása szempontjából nagy baj az, hogy vesszőkben és oltványokban nagy a hiány. Állami anyaszőlőtelepek és oltványiskolák túlnyomó részt elfoglalt területeken vannak. A Tarczalón és Egerben levő állami telepek kicsinyek és nincsenek a legjobb állapotban. Szükséges volna, hogy az állam minden borvidéken állami anyatelepet és oltványiskolát állítana fel, de kívánatos, hogy a vesszőanyag előállítását a magántevékenység is felkarolja. E tekintetben célszerű lenne, ha valamelyik pénzügyintézetünk kezébe venné ezt az ügyet. Az állam a magántevékenységet kellően ellenőrizni köteles. Gondoskodni kellene továbbá a karótermelésről és a drótművelés terjesztéséről. A szőlőkérdést az államnak feladata megoldani, miután az eddigi két gyártelep Pozsonyban és Zalatnán idegen kézre került. A felújítást, tekintettel, hogy már is két évet vesztettünk, minden új munka nélkül azonnal meg kellene kezdeni, és ugyanazt a hitelrendszert kellene alkalmazni, melyet 25 évvel ezelőtt az állam az agrárbank segítségével sikerrel életbe léptetett, hogy a szőlő felújítására a megfelelő pénzerő rendelkezésre álljon.

A bankok és a közgazdaság újjáépítése

Dr. Fritz Georg Steiner: *Die Banken und der Wiederaufbau der Volkswirtschaft*. Wien, Leipzig, 1920. Manz, 93 l.

A munka a bank működésének jelentőségéről a közgazdaságban és az egyes bankműveletek vázolásáról szól. Azután érdekesen jellemzi az egyes (osztrák) politikai pártok állását a bankokkal szemben. A szocializmus felfogása a bankoknál csak részben nyugszik Marx nézetein, miután Marx akkor írta műveit, mikor a mai bankrendszer első fejlődési stádiumában volt. A kommunista manifesztumban a szocialista termelés átalakulásához mint ötödik reńdszabály említetik a hitelnek állami központosítása, állami tőkével és kizárólagos monopóllal bíró nemzeti bank útján. Az osztrák szociáldemokrata párt is keveset foglalkozott a banküggyel, szeretett azonban utalni arra a hatalomra, mely szervezetüknel fogva a bankokban központosul és ezáltal kevés ember kezében van, kik a vezető koncerneket irányítják. Utalnak a kartelarány fejlődésére, miben ismét a bankok vezetnek, és előszeretettel mutatnak arra, hogy a bankok a túlspekulációt előmozdítják. Túlságba azonban ez a párt nem ment, csak nem akart visszamaradni más pártok támadásaival szemben. A háború után a szociáldemokrata párt kiadta a jelszót a bankügy szocializálására; a szocializáló bizottság egyelőre azonban ezt az ügyet még munkakörébe nem vette fel.

A kommunistajellegű szocialisták a bankokat egyelőre állami vezetéssel fentartották, de elszámolási közegekké fejlesztették. Érdekesen adja elő Bauer Ottó osztrák miniszter nézeteit a bankügyről. Szerinte egyelőre a bankok szocializálásától tartózkodni kell. A bankok aktíváinak legnagyobb része állami követelésekből és államkötvényekből áll. Ezért a bankok még nem alkalmas tárgyak a szocializálásra. A bankok szocializálása azért nem a társadalmi átalakulás kezdete, hanem annak betetőzése lesz. „Érdekes, mondja szerzőnk, az a lelki nyugalom, mellyel elvárják a kapitalizmustól, hogy felhizlalja-a libát addig, míg megérdemli, hogy a szocializmus felfalja. Azonkívül meglepő annak bevállása, hogy egy szocialista bank nem képes a háború következményeiből kimenekülni és újabb tevékenységre jutni.“ Bauer szerint a bankok szocializálása akkép történék, hogy a részvényesek által eddig választott igazgatótanács helyére egy olyan tanács lépne, melynek 1/3-részét az állam nevezné ki, 2/3-részét pedig azok az iparérdekeltségek, mezőgazdasági szövetkezetek, fogyasztási egyletek, szakszervezetek és alkalmazottak szervei, melyek a bank működési körét képezik. Nagyon szép ez a tervezet, amennyiben a védtelen részvényesek megrohanását illeti, — mondja szerzőnk — de vajjon egy ily modorú szocializálás után a bank fog-e egy fillér részvénytőkét, vagy a külföldtől hitelt kapni, ez nagyon is kétséges.

Az újabb szociális irodalomban a bankok szervezetére két irány mutatkozik. Az egyik a bankügy szocializálását az állami kapitalizmusban, a másik az államosított bankban látja. Goldscheid harcol az állami kapitalizmus mellett. Az állam a vagyonadó útján megszerzi a bankrészvények megfelelő részét s ez által befolyást nyer a bank ügyeinek vezetésébe. Az államosított bankrendszer mellett szól Carvú s. Szerinte min-

den bankkötelezvény állami kölcsönné alakítandó, miután az állami kötvények úgy is kedvelt befektetési módozatul szolgálnak (ez állt természetesen a háború előtti időre, azóta nagyon is megváltoztak a viszonyok).

Szerzőnk szerint „az utolsó hónapok, melyekben a szocialisták májusi álma lassan-lassan elhalványult, a szocialista bankideálok megvalósítását kevésbé aktuálissá változtatta. Ami a szocialistáknál még megmaradt, az a banküggyel szemben tanúsított gyűlölet és harag, amely számtalan támadásban és a bankok elleni törvényben megnyilatkozik. A szociális ideológiával ennek a magatartásnak nincsen semmi köze. Mert a becsületes szocialista csak azt akarhatja, hogy a bankok, mint a kapitalizmus exponensei, a kapitalizmussal együtt megszűnjenek. Addig az időpontig pedig a bankügyben oly intézményt kell látnia, amely a tőke asszociációját, tehát magát a szocializmust előmozdítja és ameddig ebből a kapitalisztikus világban élni kell, az iparvilág feltételére és így a munkások kulturális helyzetének emelésére szolgál. Ha a szocialisták mégis bankellenes törekvésekben és tettekben tetszelegnek maguknak, akkor kispolgári eszmekörben mozognak; tevékenységük és indokaik a szocialista programba nem valók; a bankellenes polgári párt álláspontjába tartoznak.“

A polgári körök számos megoszlásuk mellett azon negatív jelleggel válnak ki, hogy a liberalizmus, az agrarizmus és a szocializmus ellen állást foglalnak és a középosztály (Mittelstandspolitik) és a kis ember védelmét követelik. Mindnyájuknál közös az ellenszenv a bankok ellen. Pénzügyi kérdésekben a polgári érdekek mellett kardoskodott Steinwender Ottó, egyideig pénzügyminiszter. Ő utalt arra, hogy Ausztriában a bankok, nézete szerint, a közgazdaság hátrányára túlterjesztik hatalmukat; természetellenesnek találta, hogy 10 bécsi nagy bank tőkét 1883-tól 1913-ig 390 millióról 1243 millióra emelte; hogy a bankok természetes működési területet, a pénzpiacot elhagyva, elfoglalták a tőkepiacot; nem tartja helyesnek, hogy a bankok nyereségüket nem egész összegükben kiosztják és nagy leírásokat foganatosítanak. A német polgári pártok közül a linczi program követeli, hogy az állam függetlenítessék a bankok hatalma alól. A német néppárt kívánja, hogy a biztosító-, hitel-, bank- és forgalmi ügyekben a közgazdaság érdeke jusson uralomra. A nemzeti demokrata párt a közérdeket előmozdító bankpolitikát óhajt. A német szabad és rendszerető párt általános és hatékony pénzügyi reformról szól, egyszerű, tiszta, átlátszó szabályozást követel a pénz- és hitelügyben, a jegybankot államosítani akarja. A gazdasági életnek a bankkapitalizmus által való uralását minden eszközzel meg kell gátolni. A tiroli németbarát párt felelősekké akarja tenni a kibocsátási bankokat, mellőzni akarja a bankügy kinövéseit, meg akarja tiltani a bankoknak azt, hogy árúkereskedéssel foglalkozzanak, iparvállalatokat és földbirtokokat szerezzenek; a tőzsdére befolyást nem szabad gyakorolni stb. A steiermarki német demokrata párt programja szerint: az egyszerű spekulációt, a gazdaságnak egy kézbe való összehalmozását, a banktőkének monopolisztikus uralmát a javak előállításánál és forgalomba hozatalánál meg kell törni.

A keresztényszociális párt középbankokat követel, illetőleg a kis- és középipar felsegítésére a szövetkezetek hitelszervezetét ajánlja. Az agrár-

riusok a mezőgazdasági hitelnek szövetkezetek útján való szervezete mellett szólnak, még pedig állami támogatással.

Érdekes a munkának az a fejezete, mely a bankoknak a békében leendő nagy feladatairól szól. Szerinte helyre kell állítani és fejleszteni a tőkeforgalmat. Erre az állam, mely tulajdonképpen intézkedéseivel e téren igen sokat hibázott, képtelen. Itt a bankok közreműködésére van szükség. A bankok tőkegyűjtő szervezetükben ma is fennállnak, habár gyűjtő működésükben az állam számos intézkedése gátolja őket. A vagyonadóval kapcsolatos kényszerintézkedések a bankok titokban tartásába helyezett bizalmat erősen megingatják. „Semmiféle vagyonadó nem térítheti meg azt a kárt, melyet a tőkének természetes tartályából való elűzése okoz.” A bankok állapotában nagy terhek állami kötvényekkel elhalmozott alapjaik.

A bankok legközelebbi feladata tőkék gyarapításában áll. Törekedniök kell működési körüket bővíteni. Eddig majdnem kizárólag a városi polgárság képezi tevékenységük terét. A háború alatt a munkások és a földművesek sok pénzhez jutottak; ezt a tőkét a bank tevékenységébe kell belevonni. Az agráriusoknál a személyi hitel még sok irányban fejleszthető és a gazdasági hitelszövetkezeteknek a bankokkal kapcsolatba hozatala útján itt újabb működési tér nyílik. Ugyanígy kellene a munkások fogyasztási szerveit is a bankok hitelével táplálni. Egyáltalában a bankok hivatása az értékpapírok jelentőségét a közönséggel megismertetni, mert ma még legtöbb kistőkebirtokos tőkéjének elhelyezését legfőleg takarékpénztárban látja csak biztosnak. Mindehhez azonban szükséges, hogy a bankok fiókintézeteik számát gyarapítsák és ekkép közvetlen összeköttetésbe jussanak a hitelt használó és adó közönséggel. Mindezek szerint a bankok feladata a háború után bizonyosan nehéz, kockázatteljes és felelősséggel jár. Nagy tevékenységet igényel és erős fellépést a közgazdaság minden terén. De fontos a szerep és a jövő függ helyes működésüktől.

Munkája utolsó fejezetében szól arról, hogy mik a bankügy további fejlődésének politikai feltételei. Szerinte a bankok a kapitalisztikus gazdasági rendszer elemei; tovább kell tehát fejleszteni ezt a rendszert, illetőleg mellőzni kell mindent, ami fejlődését gátolja. A liberálizmus szellemét, mely a közgazdasági rendszerből hosszabb idő óta száműzve volt, ismét fel kell éleszteni. A gazdasági élet minden akadályait el kell távolítani.

(—vits.)

Birtokpolitikai ankét.

Magyar Közgazdasági Társaság.

Társaságunk a maga részéről is hozzá akarván járulni politikai és közgazdasági életünk égető fontosságú problémájának, a földbirtokreform kérdésének szakszerű tisztázásához, nagyszabású ankétot rendezett, mely Matlekovits Sándor v. b. t. t. elnökle alatt április 21-től 26-ig folyt le. Előadó Sebess Dénes v. államtitkár volt. A vitában felszóltak: Nyulászi János, Éber Antal, Margalit Ödön, Teleszky János, Hantos Elemér, Világhy Károly, Buday Barna, Paupera Ferenc, Somogyi Manó, Pátkay Béla.

Az előadásokat rendkívüli érdeklődés kísérte és azokon mindvégig nagyszámú közönség volt jelen, melynek soraiban ott láttuk: Wekerle

Sándor, gr. Hadik János v. miniszterelnököt, br. Ghyllány Imre v. földművelésügyi, br. Harkányi János v. kereskedelemügyi minisztereket, Szomjas Lajos államtitkárt, Mattyasovszky Miklós min. tan., Neumann Károly min. tan., Fellner Frigyes és Méhely Kálmán egyetemi tanárokat, Gerlóczy Béla bankigazgatót stb. stb. Az ankéton tartott előadásokat egész terjedelmükben közöltük a „Közgazdasági Szemle“ április – májusi számában.

Pénzügyi ankét.

Nem kisebb érdeklődés és még nagyobb számú felszólaló részvételével folyt le másik ankétünk: pénzügyeink rendezéséről április 28-tól május 12-ig Matlekovits Sándor v. b. t. t. elnöke mellett.

Teleszky János nagyszabású előadása nyitotta meg a vitát, melynek folyamán felszólaltak Éber Antal, Wekerle Sándor, gr. Wickenburg Márk, Jankovich Béla, Neumann Károly, Exner Kornél, Szekula Gyula, Ajtay József, Lakatos Gyula, Méhely Kálmán, Görög Frigyes.

Ankétünket a pénzügyi és politikai világ rendkívüli érdeklődése kísérte. A hallgatóság körében állandóan ott voltak: Hadik János gr. v. miniszterelnök, Lukács László, Grün János, br. Ghyllány Imre, br. Harkányi János v. miniszterek, br. Korányi Frigyes pénzügy-miniszter, Valkó Lajos és Szomjas Lajos államtitkárok, gr. Mailáth József, Lukács György, gr. Klebelsberg Kunó, Láczy Leó v. b. t. t., Walder Gyula vezérigazgató, Sebess Dénes és Bartóky József v. államtitkárok, Navratil Ákos és Fellner Frigyes egyetemi tanárok stb. Az összes előadásokat egész terjedelmükben közöltük a „Közgazdasági Szemle“ június—augusztusi összevont számában.

Felolvasó-ülések:

Május 26-án dr. Klug Emil előadást tartott „A német, osztrák és cseh jövedelmi adóról, vagyoadóról és vagyonszaporulati adóról“, június 19-én Exner Kornél „Az egyenes adók reformjáról“, június 23-án Lengyel Géza „A külkereskedelmi forgalom mai helyzetéről“. Mindhárom előadáson tagjaink nagy számban voltak jelen.

A Magyar Közgazdasági Társaság módosított alapszabályai.

I. Általános határozatok.

1. §.

A Társaság címe: „Magyar Közgazdasági Társaság“; székhelye: Budapest.

2. §.

A társaság célja a közgazdaság körébe vágó tudományok művelése és a közgazdasági ismeretek terjesztése.

3. §.

Ezen cél elérése végett a társaság:

- a) felolvasásokat rendez és egyes kérdéseket megvitat,
- b) tanulmányokat közzétesz,
- c) Közlönyt ad ki,
- d) könyvkiadó vállalatot létesít,
- e) a tagok érintkezésére lehetőleg állandó helyiséget tart,
- f) szakművek és közlemények kiadását elősegíti.

4. §.

A társaság jövedelmeit a tagsági díjak és egyéb bevételek képezik.

II. A Társaság tagjai.

5. §.

A társaság tagjai:

1. tiszteletbeliek,
2. alapítók,
3. rendesek.

A tiszteletbeli tagokat a közgyűlés választja az igazgató-választmány ajánlatára. Külföldiek megválasztásához a m. kir. belügyminiszter engedélye szükséges.

Az alapító és rendes tagokat az elnökség vagy az igazgató-választmány egy tagjának ajánlatára az igazgató-választmány veszi fel.

Alapító és rendes tagok jogi személyek, testületek, vállalatok, bármilyen egyesületek és cégek is lehetnek.

6. §.

Az összes tagok egyenlő jogokban részesülnek. A társaság minden tagjának joga van a gyűléseken részt venni, a társaság helyiségeit látogatni, a közgyűlésen indítványt tenni és szavazni. Minden tag választható.

Az 5. §. utolsó bekezdésében említett tagok tagsági jogaikat a közgyűlésen az elnökségnél előzetesen bejelentendő képviselőik útján gyakorolják.

A társaság tagjai díjtalanul nyerik a társaság rendes kiadványait és részesülnek az időnkint megállapított kedvezményekben.

7. §.

A tiszteletbeli tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Az alapító és rendes tagok tagsági díjai a következők:

1. Az alapító tagok a társaság céljaira egyszersmindenkorra legalább 5.000 koronát fizetnek.

2. A rendes tagok évenként 50 korona tagsági díjat fizetnek, jogi személyek, testületek, vállalatok, bármilyen egyesületek és cégek évente legalább 200 korona tagsági díjat fizetnek.

A rendes tagok évi tagsági díja minden évben március 1-ig a társaság pénztáránál előzetesen fizetendő be.

A tagsági kötelezettség azzal a naptári évvel kezdődik, amelyben a felvétel történt. A tagsági kötelezettség 3 éven át tart.

A társaságból való kilépés a 3 évi kötelezettség lejártát megelőzőleg mindenkor egy félévvel előbb az elnökségnél írásban jelentendő be; különben a tagsági kötelezettség újabbi 3 évig tart.

III. A társaság gyűlései.

8. §.

A társaság gyűlései a következők:

- a) közgyűlések,
- b) igazgató-választmányi ülések,
- c) szakgyűlések,
- d) teljes ülések,
- e) ismeretterjesztő gyűlések.

9. §.

A társaság évenként egyszer rendes közgyűlést tart, melyre a tagok két héttel előbb a társaság közlönyében meghívandók.

Az évi rendes közgyűlés tárgyai:

1. Az igazgató-választmány évi jelentése.
2. A számvizsgálók jelentése a lefolyt év számadásairól.
3. Öt számvizsgáló választása a legközelebbi rendes közgyűlés elé terjesztendő számadások megvizsgálása végett.
4. Az évi költségvetés megállapítása.
5. Az elnökség és az igazgató-választmány tagjainak, esetleg tiszteletbeli tagok választása.
6. Az alapszabályok megállapítása, illetve módosítása.
7. Indítványok tárgyalása.
8. A társaság felosztatása és vagyona felett való rendelkezés.

Rendkívüli közgyűlést az elnök bármikor összehívhat; legalább 30 tagnak írásbeli kívánatára pedig a bejelentéstől számított 14 nap alatt egybehívni tartozik.

A közgyűlés elé viendő minden önálló indítvány legkésőbb 3 nappal a közgyűlés előtt benyújtandó az elnökségnél.

A közgyűlés határozatképes, ha legalább 20 tag van jelen.

Az alapszabályok módosítása iránt csak oly közgyűlés határozhat, amelyen legalább 40 tag van jelen, a társaság felosztatása és vagyonának hovaírdítása iránt pedig csak oly közgyűlés határozhat, amelyen a tagoknak legalább $\frac{1}{3}$ van jelen.

Közgyűléseken az összes határozatok szótöbbséggel hozatnak, a szavazatok egyenlősége esetében az elnök dönt.

Ha valamelyik közgyűlésre (beleértve az előző pontban említett tárgy felett határozó közgyűlést is) a tagok kellő számban meg nem jelentek, újabb közgyűlés hívandó össze, mely tekintet nélkül a jelenlévők számára szótöbbséggel határoz.

Úgy a felosztásra, mint a vagyon hovaírdítására vonatkozó közgyűlési határozatok foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszterhez terjesztendők fel. A fenmaradt vagyon lehetőleg rokon célra fordítandó.

10. §.

Az igazgató-választmányi üléseket az elnök hívja össze.

11. §.

A szakgyűlések az igazgató-választmány által alakítandó szakosztályoknak ülései, melyek kizárólag tudományos tárgyakkal foglalkoznak. Ily szakosztályok a szükséghez képest mutatkozó számban szervezhetők és azok elnökeinek és titkárainak megválasztása az igazgató-választmány hatáskörébe tartozik.

A szakosztályok üléseik tartását az elnökséggel egyetértőleg határozzák meg; az ülésekről felvett jegyzőkönyvek az igazgató-választmány-nak minden esetben bemutatandók.

12. §.

A teljes üléseket a társaság elnöke hívja össze és azok a társaság összességének tudományos célú összejövetelei.

13. §.

Az ismeretterjesztő gyűlések tárgyát a közgazdasági ismeretek népszerűsítését célzó nyilvános előadások képezik, tartásukat az igazgató-választmány határozza el.

Az ismeretterjesztő gyűlések más társulatokkal közösen is rendezhetők.

IV. A társaság ügyvitele.

14. §.

A társaság ügyeit intézik:

- a) az elnökség,
- b) az igazgató-választmány.

15. §.

Az elnökség tagjai az elnök, az alelnök, az igazgató, a pénztáros és az ügyész.

Az elnökséget a közgyűlés közfelkiáltással vagy titkos szavazás útján általános szótöbbséggel választja oly módon, hogy ha az első szavazás célhoz nem vezetne, a második választás csak a legtöbb szavazatot nyert két jelölt közt történik.

Az elnökség választása 3 évre történik.

16. §.

Az elnök képviseli a társaságot, vezeti a közgyűléseket, az igazgató-választmány üléseit és a teljes üléseket, felügyel azok határozatainak pontos végrehajtására és a tisztviselők ideiglenes helyettesítése iránt intézkedik.

Az elnököt akadályoztatása esetében az alelnök vagy az igazgató helyettesíti.

17. §.

Az igazgató az elnökség és a választmány határozatainak végrehajtója, gondoskodik a gyűlések tartásáról és a munkák kiadásáról; a

tagok mindenkori létszámát a pénztárossal együtt nyilvántartja, intézi a társaság levelezéseit és a költségvetés határain belül az előirányzott kiadásokat utalványozza.

Az igazgató rendezi továbbá a felolvasó és ismeretterjesztő gyűléseket, szaktanácskozmányokat és vitákat, és vezeti a közgyűlések és igazgató-választmányi ülések jegyzőkönyveit.

A pénztáros kezeli a társaság pénzét és az idetartozó iratokat, beszedi a tagsági és egyéb díjakat, pontos jegyzéket visz a bevételekről és kiadásokról.

Az ügyész a társaságnak jogi ügyekben tanácsosa és képviselője.

A társaság kiadványait az igazgató-választmány által megbízott szerkesztő, vagy szerkesztők szerkesztik.

18. §.

Az igazgató-választmány az elnökség tagjain kívül ötven-hetven tagból áll, kiket közfelkiáltással vagy titkos szavazás útján viszonylagos szótöbbséggel a közgyűlés 3 (három) évre választ.

Az üresedésbe jött helyek — azonban mindig csak az elnökség és igazgató-választmány hátralévő időtartamára — a legközelebbi közgyűlésen betöltendők.

19. §.

Az igazgató-választmány a közgyűlésnek tartozó felelősség mellett intézkedik és határoz mindazokban az ügyekben, melyek a közgyűlésnek vagy elnökségnek fentartva nincsenek. Határozatait szótöbbséggel hozza.

20. §.

A közgyűlésnek és az igazgató-választmányi ülésnek jegyzőkönyvei két jegyzőkönyv-hitelesítő aláírásával hitelesítendők.

Az alapszabályok módosítását célzó közgyűlési határozatok foganatosítás előtt jóváhagyás végett a m. kir. belügyminisztériumhoz felterjesztendők.

V. Állami felügyelet.

21. §.

A társaság az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét be nem tartja, amennyiben további működése az állam vagy a tagok vagyoni érdekét veszélyeztetné, a magyar kir. kormány által haladéktalanul felfüggeszthető s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is osztható, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb betartására különbeni felosztatás terhe alatt kötelezhető.

Szám: 36.815/1920.

VII.

Látta a magyar királyi belügyminiszter.

Budapest, 1920. évi június hó 16-án.

M. KIR
BELÜGYMINISZTER
PECSÉTJE.

A miniszter rendeletéből:

Pantl Kálmán s. k.,
miniszteri tanácsos.

Gazdasági újjáépülés.¹⁾

Hagyományainkhoz hűen, a műegyetem megnyitása alkalmával műegyetemünk jövőjéről és fejlődéséről óhajtok értekezni, de mert úgy érzem, hogy műegyetemünk fejlődése szoros kapcsolatban áll területünk integritásával, a fősúlyt azoknak az eszközöknek és módoknak ismertetésére fektetem, amelyek segítségével létünk alapját, területünk integritását legbiztosabban elérhetjük.

Kétségen kívül álló tény, hogy az elszakított területeket csak nagy munka árán szerezhethetjük vissza. Ámde a technológia tanítása szerint e nagy munkát nemcsak külső, hanem belső erőkkel is kifejthetjük.

A külső erők hatását érzékszerveinkkel észrevesszük, ezért azokat, ha szükséges, ellenkező irányú erőhatásokkal mindenkor ellensúlyozhatjuk, ellenben a belső erők hatása ellen nincs módunkban védekezni, éppen ezért ezekkel oly ellenállást is legyőzhetünk, amelyet külső erőkkel legyőzni nem volnánk képesek.

A belső s külső erők most jelzett törvénye azonban nemcsak fizikai testeken, hanem a nemzetek életében is érvényesül, amint azt a reánk nézve oly szomorú kimenetelű világháború beigazolta. Ugyanis mindaddig, míg nemzetünk létét csak az entente külső ereje veszélyeztette, ellentámadással nemcsak hogy kellően védekezhettünk, hanem fényes győzelmeket is arattunk; amint azonban destruktív irányú belső erők támadták meg létünket, külső erő kifejtésére képtelenné váltunk s ekkor ellenfeleink kardcsapás nélkül hatalmukba ejtettek.

A nemzetek életében azonban nemcsak destruktív, hanem konstruktív belső erők is működnek. Ez utóbbiak hatása a szilárd testek kohéziójához hasonlítható, amely a végtelen kis testrészeket ellen-

¹⁾ Részlet Rejtő Sándor műegyetemi rektornak a m. kir. József-műegyetem 1920/21. tanév megnyitó ünnepélyén tartott beszédéből. A megnyitó beszéd, amely részletesen foglalkozik még a tőkével, munkáskérdéssel s műveltségi fokunk emelésével, teljes terjedelmében meglelhető: *A m. kir. József-műegyetem 1920/21. tanévének megnyitásakor 1920. okt. 19-én tartott beszédek* című füzetben. Pátria irod. vállalat kiadása.

álló szilárd testté egyesíti. Éppen azért elszakított területünk visszaszerzésére a konstruktív belső erők igénybevételét feltétlenül szükségesnek tartom, elért hatásuk fokozására és állandósítására azonban a külső erőket kell felhasználnunk.

De hogyan is gerjesszük a konstruktív belső erőket?

Ennek egyedüli módja, hogy elszakadt véreinkben a hozzánk tartozandóságnak érzetét fenntartjuk és gyarapítjuk.

Mindezt pedig csak úgy érhetjük el, ha:

I. Mezőgazdaságunkat a többtermelés irányában fejlesztjük, iparunk színvonalát pedig legalább annyira emeljük, hogy nyersanyagainkat itthon dolgozhassuk fel s külföldre ne nyersanyagot, hanem ipari cikket vigyünk, mert ezzel amannak értékét 10–800-szorosra fokozzuk.

II. Szükséges továbbá, hogy államháztartásunk egyensúlyát helyreállítsuk, hogy pénzünknek vásárló erejét fokozzuk avégett, hogy kéréséből a szellemi és testi munkás tisztességesen megélhessen.

III. A tudományt és a művészetet is annyira kell fejlesztenünk, hogy a tanulni vágyó fiatalság nálunk alaposabb és jobb kiképzést nyerhessen, mint szomszédainknál.

Szilárd meggyőződésem, hogy e feladatokat sikeresen megoldhatjuk, ha a munkához azonnal hozzáfogunk s azt kellő szakértelemmel és szorgalommal végre is hajtjuk.

A többtermelés.

Mezőgazdaságunknak a többtermelés irányába való tereléséhez, valamint iparunk fejlesztéséhez szükségünk van:

- a) energiára, vagyis motorikus erőre,
- b) nyersanyagokra,
- c) mezőgazdasági gépekre és a nyersanyagokat feldolgozó, valamint elsőrendű szükségleti cikkek gyártó iparra,
- d) elegendő tőkére,
- e) technikai szakismeretekre s végre
- f) elegendő munkásra.

Lássuk már most, mily mértékben rendelkezünk ez alapfeltételekkel!

a) Az energia-források.

Energia-forrásaink: a szén, t. i. a feketeszén, a barnaszén, a lignit és a tőzeg; továbbá a földgáz, földolaj, a vízierők és a szél.

Eddig jóformán csak a fekete- s barnaszén használtuk fel. Ebből az energiaforrásból megcsonkított hazánk területén a réginék csak 25%-a maradt meg. A megmaradt szénbányák 1913-ban évi 7 millió tonnát

termeltek, ma azonban termelésük az 5·2 millió tonnát alig éri el. Örömmel jelezhetem, hogy az eddig ismert széntelepeken kívül újabban még két széntelepét fedeztünk fel. Az egyik a Mátra alján húzódik végig. E telepen dr. Schafarzik Ferenc műegyetemi tanár tanulmánya szerint 4.000 kalóriás barnaszén van két méteres vastagságú rétegben; a másik telep Hatvan vidékén van és lignit tartalmaz. Ha e széntelepek bányászata is megindul, további 0·4 millió tonna normálszén termelhetünk s akkor majd összes széntermelésünk évi 5·6 millió tonna normálszénnel lesz egyenértékű. Ezzel szemben megcsökkentett hazánk évi szén szükséglete 8·5 millió tonnára rug. Ebből a MÁV. fogyasztása évi 1·9 millió tonnát, a gyáripár- és a világító telepeké 3·5 millió tonnát, a bányáké 0·5 milliót, míg az ország hét és fél millió lakosságának magánfogyasztása, a mezőgazdaság és a hajózás szén szükségletével együtt 2·6 millió tonnát teszen ki. Mai viszonyok között tehát a szénhiány évi 3 millió tonna.

Mint hogy e szénmennyiségnek külföldről való behozatala valutánkat nagyon rontaná, ennek más módon való pótlásáról kell gondoskodnunk. Csökkenthetjük pedig a szénhiányt azáltal, hogy a szén melegfejlesztő képességét gazdaságosabban használjuk ki, továbbá azzal, hogy szénen kívül részben a többi, még rendelkezésünkre álló energiaforrásokat is felhasználjuk.

A szén melegfejlesztőképességét vasutaink lokomotívjai hasznosítják legkevésbé gazdaságosan, ezért a szén jobb kihasználását elsősorban vasutainknál kell biztosítanunk. Célhoz csak úgy érünk, ha vasutaink gőzüzemi vontatásáról azok *elektromos* vontatására térünk át. Ugyanis Kandó Kálmán az elektromos vontatásnak oly rendszerét dolgozta ki, amely — amint azt az olaszországi elektrifikált vasutak adatai igazolják — az eddigi szénfogyasztással szemben mintegy 60—66%-nyi szénmegtakarítást biztosít. Vasutaink elektrifikálásának kivételére nézve Verebély László gépészmérnök oly tervezetet dolgozott ki, amely lehetővé teszi, hogy a vasuti üzem átalakítása a forgalom megzavarása nélkül igen rövid idő alatt elvégezhető legyen. Szerinte ugyanis elsősorban az elektromos lokomotívok és a felső vezetékek gyártásához kell hozzáfognunk. Ezzel egyidejűleg elektromos üzemre átalakítandó a kelenföld—adonyszabolcsi 48·6 km.-es vonalszakasz, mert e célra az áramot a Budafoki h. é. vasút telepe szolgáltatná s így ennek üzembehozatala pár hó leforgása alatt elintézhető lenne. E vonalszakaszon képeztetnének ki az új rendszernek megfelelően a MÁV alkalmazottjai.

Verebély javaslata szerint azonban az is szükséges, hogy néhány széntelepen azonnal hozzáfogjunk nagyobb elektromos központok építéséhez. Ezek felállítása ugyanis 2—3 évet vesz igénybe, ennyi idő alatt

pedig már több elektromos lokomotiv készülhetne el, úgy hogy az elektromos központok elkészülte után nagyobb vonalszakaszok is elektrifikálhatók volnának.

A széntelepeken létesítendő elektromos centrálék oly nagy méretekben készítenők, hogy nemcsak a MÁV-ot, hanem a vezeték útjába eső ipartelepeket és mezőgazdasági üzemeket is elláthassák elektromos energiával, minthogy ez üzemek sem hasznosítják kellőleg a szén melegfejlesztőképességét. Ily úton ugyanis az általuk fogyasztott szénnek 40–48%-át takaríthatnók meg.

Ez elektromos központok a lehető legrosszabb minőségű széntelepeken építendők, hogy e rossz minőségű szénnek vasuti fuvarozását elkerüljük; vezetékeiket pedig olyképp kellene elkészítenünk, hogy e központok később a vízierőkkel hajtott központokkal cooperative működhessenek. Az esetleges sztrájkokra való tekintetből pedig e központok egymástól nagyobb távolságra építendők.

Ha a széntelepeken létesítendő központok az ajánlott terjedelemben elkészülnének, vagyis, ha azok a MÁV szükségletén kívül az ipari és mezőgazdasági üzemek szükségletét is fedeznék, évi 2·8–3 millió tonna szén megtakaríthatására számíthatnánk, úgy hogy kohókokszbeli szükségletünkötől eltekintve, *összes szénszükségletünket fedezni képesek volnánk s így e tekintetben a külföldtől függetleníthetnők magunkat.*

Szénkészletünk azonban a geológusok régibb becslése szerint, ha szénfogyasztásunk az 1913. évi fogyasztást túl nem haladja, legfeljebb 50–70 évre elegendő; már pedig kétségtelen, hogy energiafogyasztásunk mezőgazdaságunknak a többtermelés irányában való fejlesztése folytán nőni fog.

Dr. Hoor Tempis Móric, műegyetemi rkt. „Az energia gazdaságtana“ című művében közli, hogy energiafogyasztásunk 1913-ban fejenként és évenként 216 Kwóra volt, holott ugyanebben az időben az amerikai Egyesült-Államokban, ahol a lakosság legnagyobb része szintén mezőgazdasággal foglalkozik, évenként és fejenként 670 Kwóra energiát fogyasztottak. E számadatokból következik, hogy energiafogyasztásunk lényegesen növekedni fog, mihelyt mezőgazdaságunkat a többtermelés irányában, iparunkat pedig legalább annyira fokozzuk, hogy a nélkülözhetetlen cikkekkel az ország szükségletét elláthatjuk. Ámde ha energiaszükségletünk nő és azt kizárólag szén útján teremtyük elő, szénkészletünk újabban felfedezett széntelepeink felhasználása mellett is az előbb említett 50–70 évre aligha lesz elegendő, ez okból mulhatatlanul szükséges, hogy a rendelkezésünkre álló többi energia-forrásokat minél előbb igénybe vegyünk, nevezetesen a turfát, vízierőinket és a földgázt.

A turfa felhasználása már megindult. Ez időben ugyan még csak légszáraz turfa kerül forgalomba, de remélhető, hogy a turfavállalat nemsokára alsóbb határú lepárlással is fog dolgozni s ezzel jobb tüzelőanyagot fog előállítani.

A folyóinkban felhalmozott energiának gazdaságos kihasználásáról a földművelésügyi minisztérium megbízásából, Vicián Ede, mérnök, miniszteri osztálytanácsos, részletes összeállítást szerkesztett, melyből kitűnik, hogy az elszakított területeken 2.5 millió LE-t kifejtő vízművek volnának gazdaságosan létesíthetők, megcsonkított országunk határain belül azonban csak 85.000 LE-sek. Ámde már e 85.000 LE is mintegy 0.7—0.8 millió tonna szénmennyiséggel egyenértékű, ez energiával tehát szén-szükségletünk $\frac{1}{7}$ részét helyettesíthetnők. A vízierők felhasználása még azzal az előnnyel is járna, hogy feketeszenünket nem tüzelésre, hanem az ennél jövedelmezőbb száraz lepárlásra, vagyis ásványolajok és melléktermékeinek gyártására használhatnók fel s így e tekintetben is függetleníthetnők magunkat a külföldtől.

A csonkított országunk határain belül levő vízierők közül első-sorban a főváros közelében levőt kellene sürgősen kiépítenünk, mert energiafogyasztásunk itt a legnagyobb. Fővárosunk közelében ugyanis, és pedig a soroksári Dunaágban, 9.000 LE-t kifejtő vízművet lehetne felépítenünk. E vízműnek tervei már 1910-ben elkészültek, sőt 1913-ban részleges gépi berendezés szállítására a Ganz-Danubius-céggel a szerződések is megkötöttek. Sajnos azonban, hogy a háború kitörésekor az akkori kormány, hetytelenül magyarózott takarékoságból, a munkát beszüntette, holott a külföldön éppen a háború alatt építették ki a legtöbb vízművet, mert tudták, hogy a szénhiányon csak ez úton segíthetnek. E vízmű kiépítése tehát a legsürgősebb feladataink egyike.

Annak jellemzésére, hogy a külföldön a vízművek építéséhez mily eréllyel látnak hozzá, idézem dr. Hoór Tempis Móric: „Az energia gazdaságtana“ c. művében található következő adatokat: A világháború tartama alatt az Egyesült-Államokban kereken 1 millió Kw, Franciaországban 500.000 Kw, Olaszországban 350.000 Kw, teljesítményű vízerőműveket építettek; továbbá hogy az Egyesült-Államok 1917-ben összesen 24 milliárd Kwórányi energiát fogyasztottak, amelynek közel fele részét, és pedig a 10 milliárd Kwórányi mennyiséget vízerőművekben termelték, noha ők szénben, nyersolajban, földgázban nagyon is bővelkednek. Sajnos, nálunk ugyanabban az időben a vízierők kihasználása tekintetében mi sem történt, pedig szakférfiaink közül számosan írásban és élőszóval is sokszorosan kiemelték a vízművek közgazdasági fontosságát.

El sem képzelhető, hogy jelenlegi kormányunk a nemzet létfennt-

tartásának ez alapfeltételeivel tisztában ne volna. Valószínűnek tartom, hogy a soroksári Dunaág vízművének kiépítését nem a kormány közgazdasági érzékének hiánya, hanem a békerárgyalásokból fakadó politikai okok késleltetik. Reményilem, hogy e politikai okok elhárítása után kormányunk a soroksári Dunaág sürgős kiépítését el fogja rendelni.

A soroksári vízmű kiépítésével egyidejűleg a *Sajó* és a *Hernád* vízerejének kihasználása is megindítandó volna. Ennek elkészülte után biztosítanunk kellene azt a jogot, hogy a határfolyók vízereinek fele részét a saját céljainkra használhassuk fel. E jog alapján felállíthatnók a barcsi, muraszerdahelyi és a pozsonyi vízműveket s ezúton 110.000 LE-re tehetnénk szert, vagyis további 1–1.4 millió tonna normál minőségű (5000 kalóriás) szenet takaríthatnánk meg.

Az energiaforrások közül fel kell használnunk a még rendelkezésünkre álló *földgázt* is. Geológusaink véleménye szerint csonkított hazánk vidékei közül Békés, Csongrád, Csanád, Szolnok és Hajdú vármegyék területén lehet földgáz. Ezt a természeti kincset fúrásokkal felszínre kell hozni. A fúrógépeket, mert ezek előállításával foglalkozó gyáraink már vannak, itthon kellene gyártani, hogy e tekintetben is függetlenítsük magunkat a külföldtől.

A földgázt azonban nem fűtésre, hanem egynéhány oly iparcikk gyártására kellene felhasználnunk, amelyet eddig külföldről szereztünk be. Ilyen pl. a nyomdafesték készítéséhez szükséges korom, továbbá a grafit, amelyből nemcsak az elektrotechnikai ipar által szükségelt cikket gyárthatnók, hanem vele a kohókokszt is helyettesíthetnők. De felhasználhatnók a földgázt a vasérc redukálására, valamint a lágy vasfajták cementálására is.

A rendelkezésünkre álló energiaforrások közül a *szélben* felhalmozott energia felhasználásáról még nem emlékeztünk meg. Igaz ugyan, hogy a szélmalom már teljesen divatját múlta, ennek alkalmazását azonban újból a legnagyobb eréllyel életbe kell léptetnünk, mert ez a legolcsóbb energiaforrás. Tény, hogy aránylag csak kis teljesítményű motorokkal hasznosítható, ámde öntözésre szolgáló szivattyúk és gazdasági darálóok hajtására ezek elegendők, ezért a mezőgazdaságban felkarolandók volnának.

Meg kell még említenem azt az energiaforrást, melynek fogyasztására gépkocsijaink (autóink) és repülőgépeink vannak berendezve, vagyis a *benzint*, amelyet kizárólag külföldről kell behoznunk, még pedig oly magas áron, hogy nevezett gépeinket a benzin költséges volta miatt csak nagy áldozatok árán használhatjuk. Éppen ezért igyekeznünk kell a benzin helyettesítéséről gondoskodnunk. Helyettesítésé-

nek egyik módjáról már szólottam, nevezetesen a feketeszén száraz lepárlása útján nyert terményekről, azonban van ennek más módja is, t. i. az, hogy gépkocsijaink hajtásához *abszolút alkoholt* használjunk. Kísérletek tanúsága szerint az esetben, ha az abszolút alkohol olyan áron adatnék, mint most a denaturált szesz, az autók és a repülőgépek üzeme alkohollal jutányosabban volna fenntartható, mint a mai drága benzinnel, ezért az abszolút alkoholnak motorhajtásra való adómentessége komoly mérlegelés tárgyává teendő.

b) Nyersterményeink.

Közgazdaságunk regenerálásának második alapfeltétele az, hogy elegendő mennyiségű és minőségű nyersanyaggal rendelkezünk. Mint-hogy pedig a nyersanyagokat a bányászat, erdészet, állattenyésztés és a mezőgazdaság szolgáltatja, ezeket ily csoportosításban veszem figyelembe.

a) Bányászati termékeink.

Bányatermékeink egyik legfontosabb egyedével, a szénnel, már foglalkoztam.

Ipari szempontból a szén után legnagyobb jelentőségű a *vasérc*.

Geológiai felvételeken nyugvó becslések szerint országunk régibb határain belül mintegy 100 millió tonna vasércet tartalmazó telepeink voltak, csonkított országunk határain belül azonban ennek csak 16%-a maradt meg. E vasércet egy telepen, nevezetesen a rudóbányain nyerjük. Vastartalma 30–33%, évi termelése pedig 4 millió q, ebből tehát csak 1.2 millió q nyersvas készülhet. Csonkított hazánk évi szükséglete azonban 5.2 millió q kovácsvas és acél s 650.000 q nyersvas. Ezt a vasmennyiséget a birtokunkban maradt vasgyárak elő tudnák állítani, ha elegendő nyersvasunk volna. *) Az 5.2 millió q kovácsvas és acél gyártásához azonban 5.8 millió q nyersvasra van szükségünk. Mint-hogy pedig hazai ércekből csak 1.2 millió q nyersvas készülhet, ezért 4.6 millió q nyersvasat kellene behoznunk. A külföld azonban semmi áron sem adja most a nyersvasat, még kevésbé az acél-anyagot, hanem csupán kész gépeket, ennél fogva vasszükségletünk fedezésére vasércet kell majd behoznunk s ennek feldolgozására nagyolvasztóink számát kell majd növelnünk.

Hogy több bányatermékeink felől megbízható adatokat közölhessek,

*) A *diósgyőri* és *ózd*i vasgyárak ugyanis 4 millió q-t, a *Weiss Manfréd*-és a *Lipták*-féle gyárak pedig 06 millió q-t, tehát mind a négy gyárunk jelenlegi felszerelésével összesen 46 millió q-t képes gyártani, ha tehát termelőképességüket csak 15%-kal növelnék, vasszükségletünket teljesen fedezhetnék.

geológiai viszonyainkat alaposan ismerő dr. Schafarzik Ferenc műegyetemi tanárhoz fordultam. Az ő szíves adatai nyomán közlöm, hogy csónkított országunk határain belül a következő bányatermékekkel rendelkezünk: Van két *mangán*-telepünk, az egyik *Urkúton* (Veszprém-megye), a másik *Egerben*. E telepek vasgyáraink szempontjából igen nagy jelentőségűek, mert mangánnal a legkülönbözőbb acélfajokat vasunk képesek gyártani.

Rendelkezünk továbbá még *mosóarannyal* is. A Duna homokja, főleg Komárommegye *Ásvány* nevű községének határában, valamint a *Murának* kavicsa is annyi aranyat tartalmaz, hogy kiaknázásra érdemes. Ezt azonban rendszeresen, kotró és iszapoló gépekkel felszerelt üzemekkel kellene elvégeznünk.

A vasöntők egyik fontos segédanyaga az ú. n. *formáló homok*, amely *Tatabányán* igen jó minőségben található, továbbá a *tűzálló agyagfélék* s *kaolinok*, amelyek *Fehérmegyében* és *Gömörben* találhatóak.

Az építőipar szempontjából nélkülözhetetlen segédanyag a *mészkö* és a *cement*. Mészégetésre alkalmas mészkövet a *Bükk* hegységben előforduló tömött mészköbányák, továbbá a *Bakonyban* és *Tatabányán* levő hatalmas mészkötelepek szolgáltatnak. Cementgyártásra alkalmas mészmárgatelepek *Budán*, *Tatabányán* és *Nyergesújfalun* vannak. Kvarchomok *Fejér* megyében (Moha), *Esztergom* megyében (Strázsa-hegy), valamint a *Balaton* vidékén található. E homokfélék azonban csak kellő tisztítás, mosás után használhatók üveggyártásra.

Végül említem, hogy *útburkoló kőanyagunk* is van, nevezetesen *Visegrad* s *Szob* vidékén és a *Bakonyban*.

Az építőiparban használható mészkö és mésztufa *Sóskút-Tétényen* található.

Országunk megcsónkítása következtében teljesen hiányában vagyunk az alumínium gyártásához használt *bauxitnak*, amely *Bihar* megyében a *Jád* völgyében fordul elő, a timsó gyártásához szükséges *aluminitnek*, amely *Bereg* megyében van, továbbá a réz-, ezüst-, ólom-, cink-, kobalt-, nikkel-, króm-, kén- és antimon-érceknek. Nélkülözzük a gipszet és a magnézitet, valamint a konyhasót, nemkülönben a kvarcféleségeket, nevezetesen az opált, a szerpentint és a zsírkövet; hiányában vagyunk a földpát- és a márványbányáknak is.

β) Erdei termékeink.

Erdei termékeink közül egyedül a fával óhajtók itt foglalkozni. A fát nemcsak tüzelésre, hanem szerszámok, szerkezetek előállítására és kémiai iparcikkek gyártására szokás felhasználni. Mentől több mecha-

nikai és kémiai munkát fordítunk a fára, belőle annál értékesebb cikket állíthatunk elő.

Ha a tüzelőfa értékét alapegységül vesszük, a szerkezetek és szármok faanyagának értéke a tűzifának 10—20-szorosára tehető, a faköszörületé s a cellulózé pedig annak 20—40-szeresére; ha a cellulózból papirost készítünk, ugyanannak értéke a fa értékének 40—60-szorosára rug, a cellulóznak műselyemmé vagy celluloiddá feldolgozása folytán pedig értéke 800-, sőt 1000-szeresére emelkedik. Ezt tudva, nemzeti vagyunk növelése érdekében oda kell hatnunk, hogy a rendelkezésünkre álló faanyagot lehetőleg iparilag dolgozzuk fel s mentől kevesebbet tüzeljünk el.

E nemzetgazdasági alaptételt a múltban, de különösen a múlt évben nem foganatosítottuk. A múlt évben a nagy szénhiány miatt nemcsak az erdőket és a sétányokat irtottuk ki, hanem már kész szerkezeti fát, nevezetesen parkettet, bútoralakító részeket, sőt papiroshulladékot és könyveket is elégettünk. Ez eljárásunkkal nemzeti vagyunkat igen nagy mértékben csökkentettük.

Hogy faállományunkról megbízható adatokat nyújthassak, id. Gaul Károly műegyetemi rendkívüli tanárhoz fordultam. Az ő szíves adatai alapján közlöm, hogy ez idő szerint a régibb határainkon belül fekvő erdőterületeknek csak 17%-a fölött rendelkezünk.¹⁾

Nehogy e kiterjedelmű erdeinket rövid idő alatt kipusztítsuk, azokból évenként szintén csak a régi kitermelésnek 17%-át szabad kitermelnünk.

A háború előtt ugyanis évenként termeltünk 6 millió m³ fát,²⁾ tehát most csak 685.000 m³-t szabad termelnünk.

Ámde az évenként kitermelhető famennyiségnek 20%-a olyan minőségű, hogy csak tüzelésre használható, ennél fogva évenként rendelkezésünkre állhatna tüzelésre: 139.000 m³, egyéb célokra 446.000 m³.

¹⁾ Ma a tölgyfaerdőknek 29·9%-a, azaz 688,263 hektár fölött rendelkezünk
a bükktaerdőknek --- 17%-a, „ 816.613 „ „ „
és a fenyőerdőknek 5·4%-a, „ 109.473 „ „ „

²⁾ Régebben termeltünk:

1,000.000 m³ tölgyfát,
1,000.000 m³ bükkfát,
és 4,000.000 m³ fenyőt,
összesen tehát 6,000.000 m³ fát,
ennél fogva most legfeljebb 299.000 m³ tölgyfát,
170.000 m³ bükkfát,
216.000 m³ fenyőt, azaz
összesen 685.000 m³ fát termelhetünk.

Fafogyasztásunk azonban ennél lényegesen nagyobb.¹⁾ Normális viszonyok között tüzelésre 410.000 m³, egyéb célokra 490.000 m³ kellene.

E számadatokból kitűnik, hogy a tüzelésre szükséges famennyiségnek csak 33%-ával rendelkezünk. A hiányt tehát, nehogy ismét a szerkezeti fát eltüzeljük, okvetlenül szénrel vagy más energia-forrással kell pótolnunk. Ha e követelménynek eleget teszünk, szerkezetre és cellulózagyártásra nélkülözhetetlen faszükségletünknek 60%-a felett rendelkezünk, ha pedig a cellulózától eltekintենek s csak faköszörületet gyártanánk, akkor a gazdasági gépek gyártását, az építő-, valamint a bútortipart a régi terjedelem 80%-a erejéig üzhetnők.

Faköszörületre, minthogy a csonkított országunk határain belül rendelkezésre álló fenyő legnagyobbbrészt erdei fenyő, ez pedig annak gyártására nem alkalmas, a lágy lombos fákat, nevezetesen a nyár-, nyír-, hárs-, fűz- és égerfákat kell felhasználnunk.

Ámde tisztán faköszörületből csak csomagoló papirost és kéregpapirost készíthetünk, míg az újságpapiroshoz 80–90% faköszörület és 20–10% cellulóz szükséges, a jobb minőségű nyomdai és írópapiroshoz pedig főleg cellulóz s rongyanyag: éppen ezért a faköszörületen kívül cellulóz gyártásáról is gondoskodnunk kell. A cellulózt azon-

1) Régibb határainkon belül évenként elfogyasztottunk:

a tölgyfából:

tüzelésre	40%-ot, azaz	300.000 m ³ -t,
ipari célokra	60%-ot, „	450.000 m ³ -t,
	összesen	750.000 m ³ -t,

a bükkfából:

tüzelésre	70%-ot, azaz	595.000 m ³ -t,
ipari célokra	30%-ot, „	255.000 m ³ -t,
	összesen	850.000 m ³ -t,

a fenyőfából:

tüzelésre	30%-ot, azaz	326.000 m ³ -t,
szerkezeti célokra	40%-ot, „	435.000 m ³ -t,
cellulózgyártásra	30%-ot, „	326.000 m ³ -t,
	összesen	1,087.000 m ³ -t.

Minthogy pedig csonkított országunk határain belül a lakosság száma a régibb lakosságnak 1/3-át teszi ki, ezért évi szükségletünk is ily arányban csökkent, ennél fogva kellene

tölgyfából tüzésre	100.000 m ³ ,	szerkezeti célokra	150.000 m ³ ,
bükkfából	200.000 m ³ ,	„	85.000 m ³ ,
fenyőből	110.000 m ³ ,	„ és cellulózra	255.000 m ³ ,
holott valójában rendelkezésünkre áll:			
tölgyfából tüzelésre	60.000 m ³ ,	szerkezeti célokra	239.000 m ³ ,
bükkfából	34.000 m ³ ,	„	136.000 m ³ ,
fenyőből	43.000 m ³ ,	„ és cellulózra	173.000 m ³ .

ban, mivel lucfenyőnk nincs, szalmából vagy kukoricaszárból kell készítenünk. Úgy a szalmából, mint a kukoricaszárból nagyobb mennyiséggel rendelkezünk, mint amennyire állattenyésztésünknek szüksége van. Főlegünket eddig feltűzeltük, a jövőben azonban azt gyümölcsözőbben kell felhasználnunk.

2) Állati terményeink.

Állattenyésztésünk termékeire a külföldnek nagy szüksége van, miért is ezekért cserébe megkaphatnók a vasércet és a kokszt is így kívánatos, hogy állattenyésztésünket annyira fokozzuk, hogy ebből nagyarányú kivitelünk legyen.

Kivitelünket azonban úgy kell szabályoznunk, hogy lehetőleg ne élő állatokat, hanem húst vagy feldolgozott terményt szállítsunk ki. Élve csak az igavonó állatokat és a nyerges lovakat engedjük ki, a hizott szarvasmarhát pedig csak addig, míg kellő számú hússzállító vasuti kocsira szert nem teszünk. Amint ezt elérjük, csak a húst engedjük külföldre vinni, mert az itthon maradó zsigerekkel élelmezésünket olcsóbbá tehetjük, a faggyúból művaját, margarint és stearint gyárthatunk, vagy belőle szappant főzhetünk, a bőroket cserezve hozhatjuk forgalomba, még pedig felső- és talpbőr, gépszíj vagy kész cipők alakjában. Ez iparcikkek értéke ugyanis a nyersanyagét sokszorosan felülmulja.

Csonkított országunk határain belül régi juhászatunk java maradt meg, t. i. a finom gyapjút termelő része. A gyapjuforgalmi r.-t. adatai szerint a folyó évben 3—4 millió kg. mosott gyapjúnak megfelelő nyersgyapjúnk volt, amelynek 80%-a A s AAA minőségű és csak 20%-a racka. Sajnos, ma jóformán az összes gyapjűmennyiség külföldre megy, pedig kívánatos, hogy a legfinomabb (AAA) minőségű kivételével a többi itthon dolgozzuk fel, mert csak így tehetünk szert jutányos téli és tavaszi szövetekre.

Ha a rendelkezésünkre álló gyapjút felerészben tisztán, felerészben pedig 50% mügyapjával keverve dolgoznók fel, évi 8—10 millió méter szövetre tehetnók szert s így ezzel 7 milliónyi lakosságunk $\frac{1}{3}$ -át évenként elláthatnók egy-egy felsőruhával.

Tény, hogy posztógyáraink legnagyobb részétől elestünk, némi jóakarattal és a közérdek komolyabb figyelembevételével azonban e bajon is segíthetnók. A felvidéknek a csehektől való elfoglalása előtt ugyanis hadvezetőségünknek ruhabeszerző osztálya a losonci és a gácsi posztógyárak berendezéseinek harmadrészét gondosan leszereltette és waggonokba elhelyezve Budapestre szállította. A kommunizmus megszűntével azonban a losonci gyár tulajdonosa: a Kereskedelmi Bank és a gácsi gyár tulajdonosa: a Központi Takarékpénztár nem törődtek az ország nyomasztó

szövetségével, a gépeket a csonkított országrészekben belül nem állították fel. Most végre, mert a hadügyminisztérium a gépek rekvirálásával fenyegetődött, ez irányban mozgolódnak kezdenek. Késlekedésükkel az országnak egy év alatt több millió korona kárt okoztak, ugyanis a cseheknek szövetért háromszoros árt kellett fizetnünk. Meg kell még említenem, hogy Budakalászon teljesen felszerelt műgyapjúgyárunk van, de ez, mert tulajdonosa osztrák, szünetel, noha a cikkben igen nagy a hiány.

δ) Mezőgazdasági terményeink.

Mezőgazdaságunkat épp úgy, mint állattenyésztésünket, azért kell magas fokra fejleszteni, hogy e cikkekből kivitelre tegyünk szert és helyettük cserébe a nélkülözhetetlen iparcikkeket, fémeket és a hiányzó felszereléseket megkaphassuk.

Mezőgazdaságunk minden ágát éppen ezért, mint már hangsúlyoztuk, a többtermelés irányában kell fejleszteni. Hogy az e tekintetben szükséges tennivalókról tiszta átnézetet adhassek, útbaigazításért dr. Szabó Gusztáv műegyetemi tanár kollégámhoz fordultam.

Szerinte a gabonatermelés sikerének biztosítása szempontjából az őszi szántás oly fontos, hogy ennek elvégzésére a gazdákat valami módon reá kellene bírni. De elrendelendő volna a mély szántás is, mert csak ily állapotban képes a föld a tavaszi esőt annyira tárolni, hogy a növény a bekövetkező száraz időszak alatt el ne satnyuljon. Sajnos, ma az igavonó állatok csekély száma miatt a sekély szántás divik és a földnek legnagyobb részét csak tavasszal szántják fel, aminek az a következménye, hogy kedvezőtlen időben sok földet meg sem művelnek.

A gépszántás előnyeit ma csak igen kevés gazdaságban használják fel s ezáltal a nemzet érdekei ellen vétnek. A közepes birtokú gazdák ugyanis sokalják a gépek mai árát, bankóikat tádába zárva várakozó állápontra helyezkednek, a nagy uradalmak pedig, mert jövőjüket biztosítva nem látják, a nagy beruházásoktól tartózkodnak. Egyedül a bankok szerzik be a motorekéket s azért csak ezek művelik meg összes földjeiket, míg a többiek részben műveletlenül hagyják azokat. Minthogy a nemzeti vagyon a parlagon hagyott és a helytelenül megmunkált földek következtében csökken, ezért a mai hátrányos állapot megszüntetése céljából olyan vállalatok keletkezése volna előmozdítandó, amelyek a gépszántást, aratást és cséplést bérért teljesítenék.

A termés sikerét a mély őszi szántáson kívül a géppel való vetéssel is fokozhatjuk, minthogy ez sokkal egyenletesebb a szóróvetésnél s így a növény rendszeresebben fejlődhetik. Hogy azonban a géppel való vetés előnyét a kiscgazda is kihasználhassa, gépgyárosainknak kisebb méretű vetőgépeket is kellene gyártaniok.

Szükséges volna továbbá, hogy gazdáink minden gazdasági műveletet megfelelő gazdasági gépekkel végezzenek el. E gépek elterjedésének javításuk költséges volta állja útját. E nehézség csak úgy volna kiküszöbölhető, ha összes gépgyáraink a kopásnak és törésnek leginkább kitett géprészeket ugyanazon méretekben készítenék.

Ámbár gabonaneműeket a külföld bármely mennyiségben szívesen vásárol, a búzát és a rozsot még sem kellene szemes alakban kivinni, hanem liszt vagy sütemény alakjában, mert ezzel a kivitelre kerülő árú magasabb értékűvé válik s mert ez esetben az állattenyésztés szempontjából annyira fontos korpa itthon maradna.

A *rostos* növények, különösen a *len* és a *kender* termelése ma fokozottabb jelentőségű, mint a háború előtt volt. Ma ugyanis pamut-hoz csak igen nehezen és csak oly magas áron juthatunk, hogy azt csak igen kevesen képesek megfizetni. Hogy jutányosabb fehérneműre tehesünk szert, a len és kender termeléséről, ennek megfonásáról és megszövéséről kell gondoskodnunk.

A tilolt kender megfonására a szegedi fonógyár, a len megfonására pedig a komáromi fonógyár áll rendelkezésünkre. Ámde e gyárak mnnkaképessége lényegesen kisebb, mintsem hogy az ország szükségletét kielégíthetné. Éppen ezért len- s kendertermelésünk fokozásával arányosan új len- és kenderfonó- s szövőgyárak felállítását kell majd előmozdítanunk.

Fokoznunk kell azonban a *burgonya* és *kukorica* termelését is, valamint *cukorrépa*-termelésünket, hogy mezőgazdasági gyáripárunkat fejleszthessük. Növelnünk kell továbbá a kapásnövények és zöldségfélék többtermelését is. Ámde ezek romlékonyságuk miatt nagyban csak akkor termelhetők, ha szárításukról és aszalásukról gondoskodunk. A szárított kapásnövények értéke rohamosan nő s mert jól raktározhatók, kiviteli cikket alkotnak.

Ugyane szempontok mértékadóak a *gyümölcstermelés* fokozása szempontjából is. Az aszalható gyümölcsöt tehát aszalnunk kell, a nem aszalhatókból pedig befőtteket vagy ízeket kell gyártanunk; mindezek a külföldön nagyon keresettek és így ez úton is szép jövedelemre tehetünk szert, illetőleg növelhetjük nemzeti vagyonunkat.

Végre még az *olajtermő* növények többtermelését kell fokoznunk, mert olajat ma a külföldről csak drága pénzen és csak nehezen szerezhethetünk be, az olaj pedig sok iparágban nélkülözhetetlen. Az olajos növények termelése különben az állattenyésztést is előmozdítaná, mert a magvak kipréselése után visszamaradt pogácsa kifűnő száraz takarmány.

c) Iparunk.

Hogy mezőgazdaságunkat a szükséges gépekkel elláthassuk és nyersterményeinket itthon feldolgozhassuk, iparra van szükségünk.

Csonkított országunk határain belül megmaradt ipari vállalatok számáról eddig hivatalos kimutatást még nem tettek közzé, ezért azzal a kéréssel fordultam Hegyi Gyula főtanácsos, ipari főfelügyelőhöz, volt adjunktusomhoz, közölné velem, miféle ipari gyárak állanak ez idő szerint rendelkezésünkre. (Gyárnak ugyanis az 50 munkásnál többet foglalkoztató, vagy 10 lóerőnél többet fogyasztó ipari vállalatot nevezünk.) Az ő szíves közléséből tudtam meg, hogy a pénzügyminisztérium hatásköre alatt álló dohánygyárakon és a kereskedelmi minisztérium hatáskörébe tartozó MÁV javítóműhelyen kívül még

213 vas és fém,	22 papiros,
121 fa,	50 sokszorosító,
162 agyag,	27 bőripari,
15 cement,	582 élelmezési, végre
13 üveg,	40 vegyészeti ipari gyárunk
15 textil,	van,

összesen tehát még 1280 gyárral rendelkezünk.¹⁾

¹⁾ I. A vas- és fémipari csoportba tartozó gyárak száma ma ... 213
nevezetesen:

Vas- és acélhengerművek (Diósgyőr, Ózd, Nádasd, Csepel, Budapest) ...	5
Rézhengermű (Budapesten) ...	2
Cinkhengermű (Vácott) ...	1
Ón- és ólomhengermű (Budapesten) ...	2
Acélöntő, finomító s acélárúgyárak ...	15
Vasöntő s gépgyár ...	74
Gépjavítóműhelyek ...	50
Repülőgépgyár ...	3
Hajó- s vaggongyár ...	13
Lemezárúgyár ...	5
✓ Szerszámkészítő gyár ...	23
Műszer- és telefongyár ...	7
Kábelgyár ...	13
II. A faipar csoportjába tartozó gyárak száma ...	121
ezek a következőképen oszlanak meg:	
Deszka-fűrésztelep ...	40
Asztalos- és bútorgyár ...	65
Parkettagyár ...	6
Esztergált és marógépen készült cikkek előállító gyár ...	5
Hordógyár ...	5
III. Az agyagipar csoportjába tartozók száma ...	162
Téglagyár ...	152
Porcelán-, köedény- s kályhagyár ...	10

E kimutatás szerint ma még akkora gyáripár fölött rendelkezünk, hogy ezzel, ha valamennyi gyár üzembe jut, gazdasági életünket újból rendes mederbe terelhetnők. Sajnos azonban, gyáraink legnagyobb része még meg sem kezdte működését, még pedig részben nyersanyag- és szénhiány miatt, részben pedig azért, mert a legtöbbje nem tartja még elérkezettnek működése idejét. Ez utóbbiakkal szemben a kormánynak a viszonyok által megindokolt szigorral kellene eljárnia.

Ami az egyes csoportokat illeti, közölhetem, hogy a vas- és acélgyártás már folyamatban van, ez idő szerint azonban kizárólag csak ócskavasat dolgoznak fel. Minthogy ócskavaskészletünk csakhamar elfogy, nagyon kívánatos, hogy kormányunk a külföldi vasércnek és a kohókoksznak behozatalát mielőbb rendezze, mert különben gép- és építőiparunk teljes pangásra lesz kárhozható.

Gépgyáraink nagy részében szintén megindult a munka. A MÁV gépgyáraiban és a MÁV javítóműhelyeiben az már oly serényen folyik, akár csak a háború előtt, de mert lényegesen megrövidült vasúthálózatunk szükséglete ma csekélyebb, azért külföldi munkát is vállaltak. A MÁV gépgyára Franciaország részére gyárt lokomotívokat, a javítóműhelyek pedig Jugoszlávia részére végzik a lokomotívok és a vasúti

IV. A cementipar körébe tartozók száma :	15
Cementgyár	9
Cementpalagyár	6
V. Az üvegipar képviselve van	13
gyárral, ezek közül :	
Üveggyár	7
Üvegcsiszoló	6
VI. A textilipar-ral foglalkozik	35
gyárunk, nevezetesen :	
Gyapjúmosó	1
Gyapjúfonó és szövő	7
Pamutfonó és szövő	6
Lenfonó és szövő	2
Kenderfonó, és szövő	1
Jutafonó és szövő	3
Kékfestőgyár	4
Kötőszövőgyár	6
Szalagszövőgyár	3
Selyemszövő	2
VII. A papirosipar képviselve van	22
gyárral, ezek közül :	
Papiros- és papiroslemezgyár (Diósgyőr, Nagymaros)	2
Papirosneműeket gyárt	20
VIII. A sokszorosító ipar köréből van	50
gyárunk és pedig :	
Kő- és könyvnyomdák	50

kocsik kijavításait s ezzel valutánk javításához lényegesen hozzájárulnak,

Gazdasági gépgyárainkban a munka, a kereset hiánya miatt, sehoggy sem akart megindulni. Hogy e gépek gyártása végre meginduljon, Rubinek Gyula, mint földművelésügyi miniszter, bölcs és hatályos intézkedésre szánta el magát. Szabó Gusztáv műegyetemi tanár elnöklete alatt ugyanis megalakította „Az állami gépakciót irányító bizottságot” s ezt feljogosította, hogy 300 millió korona erejéig különféle gazdasági gépeket rendeljen meg.

E bizottság, jogával élve, eddig már 150 millió koronáért rendelt lokomobilokat, cséplőgépeket, vetőgépeket, ekéket, rostákat, szecska- s répavágókat, kukoricamorzsolókat s egyéb gazdasági eszközöket.

Rendeléseik alkalmával kikötötte, hogy az elkészült gépek felerészét maguk a gépgyárak hozzák forgalomba, nagyobb rendelésben pedig azt a gépgyárat részesítette, amely a gazdasági gépek gyártása terén új berendezéseivel a gyártás költségeit lényegesen csökkentette.

Az ily módon felébresztett verseny folytán sikerült az ekevasak gyártásában a préselet meghonosítani s ezzel az előállítás költségeit 50%-kal csökkenteni; a gépgyárak szabad versenye folytán pedig a gazdasági gépek ára lejjebb szállt, úgy hogy ma ezek 30%-kal olcsóbbak,

IX. A bőrpari gyárak száma	27
s ezek közül van:	
Bőrgyár.....	10
Cipőgyár	13
Bördízműgyár	4
X. Az élelmezési iparba tartozó gyárak száma.....	582
ezek így oszlanak meg:	
Malom	500
Biszküit-gyár	3
Cukorgyár	12
Cukorkaárúgyár	15
Szeszgyár	27
Sörgyár.....	11
Zöldségzárítógyár	1
Gyümölcskonzervgyár	2
Húskonzervgyár	1
Növényi-olajgyár	10
XI. A vegyészeti iparba tartozók száma	40
ezek közül:	
Szappangyár	23
Gyufagyár.....	7
Kőolajfinomító	10
Igy gyáraink összes száma	1280

mint a múlt évben. Mezőgazdasági gépgyárainkban most már a gyártás oly tömegesen folyik, hogy a gyártmányaikból kivitelünk is van.

Elektromos-gyáraink a lágyvas-lemezek hiánya miatt, *műszerész*-telepeink pedig a réz és ón hiánya miatt munkásságukat mindezideig teljes mértékben még ki nem fejthetik. E nyersanyagok nagyobb mértékben való behozatala azért is kívánatos, mert számos műszerből tekintélyes kivitelre számíthatnánk s így a további nyersanyagvásárlásra fedezetet nyernénk.

Faipari gyáraink üzeme a nyersanyag hiánya miatt csak igen lassan indul meg.

Agyag-iparunknak az az ága, amely építőiparunk legfontosabb cikkét, a téglát szolgáltatja, a tüzelőanyag hiánya s ennek magas ára miatt nehezen mozdul meg, kályhaiparunk pedig a fenti okokon kívül az építőipar teljes pangása miatt nem fejlődik.

Kőedény gyárainkra nagy feladat vár. Kívánatos ugyanis, hogy ezek eddigi munkakörük mellé a hazai porcellánföldnek feldolgozását is vegyék fel, hogy a közönséges tömegárút alkotó porcelláncikkek tekintetében függetlenítsük magunkat a cseh gyárosoktól.

Cement-gyáraink száma s munkaképessége oly tekintélyes, hogy vízierőink kihasználása érdekében foganatosítandó építkezéseinkhez a szükséges anyagot itthon gyárthatjuk.

Üveg-iparunk megmaradt telepei kizárólag a színes palackok gyártására vannak berendezve; kívánatos, hogy ezeket a fehér üveg gyártására is berendezzük, mert e cikkek tekintetében is teljesen ki vagyunk szolgáltatva a cseh gyárak önkényének.

Textil-iparunkkal igen rosszul állunk! Pamutfonó- s szövőgyáraink száma és azok felszerelése az ország szükségletéhez képest elég tekintélyes ugyan, a nyersanyag hiánya miatt azonban e gyárak még most is szünetelni kénytelenek. Rendes viszonyok között a pamutcikkek a legolcsóbbak, ezért ezekben volt a legnagyobb fogyasztásunk. Ma azonban e cikkek a pamut magas ára miatt drágák, úgy, hogy velük a hazai len- és kenderből készütek versenyezni képesek. Ha *lentermelésünk* lendületet nyer, lenterményeink feldolgozására, amint már jeleztem, az eddigi fonódán (Komárom) kívül még több ily gyárra lesz szükségünk. Ily fonógyárak aránylag a legkönnyebben rendezhetők be, mert gépeik oly egyszerűek, hogy azokat gépgyáraink, a tömeggyártás elvei szerint, minden nagyobb nehézség nélkül elkészíthetik.

Kendertermelésünk fokozásával szintén több nagyszabású telepre lesz szükségünk. E fonógyárakat, ámbár gépeik éppen olyan egyszerűek, mint a lenfonók, mégsem kellene itthon gyártott gépekkel felszerelni, mert célunkat a jutagyárak átalakításával olcsóbban s gyorsabban érhetjük el.

*Gyapjúfonó- és szövő-*iparunkra vonatkozólag megemlítem, hogy a Losoncraól és Gácsból elhozott gépeket az érdekelt bankok még most sem állították fel. Feltéve, hogy az érdekelt bankok e gépeket végre működésbe hozzák, úgy ezek a már működésben levő 4—5 kis fonodával együtt gyapjútermelésünknek alig $\frac{1}{10}$ ét lesznek képesek csak fel dolgozni. Világos tehát, hogy több nagyarányú gyapjúfonó és szövőgyárra van szükségünk, hogy a cseh gyárak zsarolása alól szabaduljunk. A gyapjúipari gépek azonban oly komplikált szerkezetűek, hogy itthon való gyártásukra gondolni sem lehet. E gépek behozatala nagy áldozatot kíván ugyan, de ezt a hadsereg és a tisztviselők ruhaszükségletének biztosítása indokoltta teszi.

*Selyem-*iparunk eddig csak a gubó lefejtésével foglalkozott, a termelt nyers szálselymet — grége-t — az olaszoknak s a franciáknak adtuk el. selyemszöveteket pedig tőlük vásároltunk. Minthogy a grége ára lényegesen kisebb a szövetek áránál, közgazdaságunk érdekében arra kell törekednünk, hogy a grége-t itthon dolgozzuk fel. Ez anyagból annak megsodrása nélkül is készíthetnénk vékony női nyári szöveteket és béllésárúkat, amelyeket kékfestőgyáraink színnyomtatással láthatnának el. A grége megsodrása olcsó energiát igényel, de mert ezzel, sajnos, nem rendelkezünk, az organzint és trámát külföldről kell behoznunk. E fonalából néhány gyárunk jó minőségű selyemszöveteket s szalagokat készít, de kívánatos, hogy ezek munkateljesítménye növeltessek, hogy ezzel csökkenthessük a drága külföldi szövetek behozatalát.

*Kékfestő- vagy kartonnyomó-*iparunk a pamutiparhoz hasonló helyzetben van. Festőgyáraink eddig jóformán csak finom és középfinom pamut-szöveteket dolgoztak fel, de mert e szövetek ma, a nagy valutáris különbözet folytán igen magas árúak, azért azokkal jelenleg a nyers grége-ből készült szövetek versenyezni volnának képesek.

*Kötő-szövő-*iparunk a pamut hiánya miatt ma jóformán csak gyapjú és vigogne, vagyis pamuthulladékkal kevert műgyapjú-fonalakat dolgoz fel.

Hogy pamutfonógyáraink és kötő-szövő-, valamint festőgyáraink a nyers pamuthoz vagy a pamutfonalakhoz kedvezőbb feltételek mellett juthassanak, néhány évig a külföldi finomabb pamutárúk fogyasztásáról le kellene mondanunk. Ezzel ugyanis a külföldi piacokon a kínálat túllépné a keresletet s ez a pamut árának csökkenését s vele együtt valutánk javulását hozná létre. Hogy az ajánlott mód nem túlvérmes remény, azzal igazolom, hogy külföldön a pamutipar a kereslet hiánya miatt már is annyira bénult, hogy működését több gyár beszüntetni volt kénytelen.

A *papiros- és sokszorosító*-ipar, minthogy mindkettő kulturális segítőeszköz, minden lehető módon fejlesztendő.

Sokszorosító-iparunk még ma is olyan nagy terjedelmű, hogy normális viszonyok közötti szükségletünknek képes eleget tenni. Mindazonáltal könyvet ma még sem igen adhatunk ki, mert a nyomdai papírost külföldről kell behoznunk. Az egyetlen papírosgyárunk, t. i. a diósgyőri, csak írópapírost készít. Hogy kulturánk hanyatlásnak ne induljon, sürgős feladatunk egyike, hogy mielőbb fafoszlátót, továbbá cellulóz-gyárat és nyomdai papírost előállító gyárat létesítsünk. A cellulóz-gyári berendezést külföldről kellene behoznunk, a faköszörület- és papírosgyár gépeit azonban idehaza a *Ganz-Danubius* cég is elkészíthetné, minthogy a Ganz-cég érdekközösségéhez tartozó *loehersdorfi* gyár e gépek műhelyrajzaival rendelkezik.

*Bőr*iparunk a cserzőanyag hiánya miatt mindeddig nem fejthette ki teljes üzemképességét. Ma tehát a külföldről is kénytelenek vagyunk vásárolni kész bőrt, a nyers bőrt pedig külföldre szállítjuk. E visszas állapot megváltoztatásán bőrgyáraink egyáltalán nem fáradoznak, nem törődnek a nemzet cipőszükségletének fedezésével, mert a konjunkturák reájuk nézve eléggé kedvezők. Kétségtelen, hogy a cserzőanyag egy részét némi fáradság révén a rendelkezésünkre álló növények kérgéből és gyümölcséből kivonatolhatták volna, sőt eljárhattak volna az erdőkinctárnál aziránt is, hogy erdészeink a gubacstermelésre nagyobb gondot fordítsanak.

Élelmezési cikkek gyártásával foglalkozó iparaink közül a *malom- és a cukor*-ipar akkora fejlettségű, hogy összes nyersterményeinket képes feldolgozni. Malomiparunk érdeke megkívánja, hogy a külföldre ne búzát, hanem lisztet, esetleg süteményt szállítsunk.

Szesz-gyáraink üzemét lényegesen fokozhatnók, ha a szesznek motorikus hajtásra való felhasználása biztosíthatnók. E cikkből is van kivitelünk.

Sör-gyáraink száma oly tekintélyes, hogy e gyárak termékeiből kivitelre szorulunk.

Zöldségszártó és gyümölcskonzerváló iparunk igen kezdetleges, a burgonyadara- és burgonyakeményítő-gyárak pedig teljesen hiányzanak. Mindezeket mezőgazdaságunk fejlesztése érdekében mielőbb létesíteni kellene.

Vegyészeti iparunk igen szerény. A mezőgazdaság egyik legfontosabb segédanyagát, t. i. a műtrágyát, ma még nem gyártjuk. Ezt és ezzel kapcsolatban a kénsavgyártást is meg kell honosítanunk, mert ez utóbbi számos iparág nélkülözhetetlen segédanyaga.

Igyekeztem helyzetünk hű tükkrét adni, hogy honfitársaink elméjébe bevéssem azt a tudatot, hogy helyzetünk nehéz, de legkevésbé sem kétségbeejtő; hogy szívükbe azt a reményt csepegtessem, hogy közigazdaságunkat gyors, szakavatott s vállvetett munkával rövid idő alatt helyreállíthatjuk; hogy lelkükben azt a meggyőződést érleljem meg, hogy elszakadt véreinkben munkásságunkkal akkora konstruktív belső erőket ébreszthetünk, melyek képesek lesznek a leghatalmasabb bilincseket is pozdorjává törni.

Rejtő Sándor.

Szociálpolitikai feladataink.

I.

A magyar törvényhozás a munkásvédelemmel eddig nem sokat foglalkozott. Nem minthogyha nem volnának nekünk is munkásvédelmi törvényeink; de ha azt a fontos szerepet nézzük, melyet újabb időben a külföldi törvényhozásban a munkásvédelem betölt, akkor valóban meg kell állapítanunk, hogy a magyar törvényhozás e tekintetben nagyon elmaradt. E jelenség okainak kutatása tanulmányunk körén kívül esik. Épp úgy nem tartozik tanulmányunk körébe az a kérdés sem, melyik oldalon volt e tekintetben a hiba. Csupán azt kell megállapítanunk, hogy azok után, amik Magyarországon történtek, a felsőbb néposztályok körében ma sem szólhatunk munkásbarát hangulatról. A munkásosztály szerepe a lefolyt eseményekben valóban kevésbé volt alkalmas arra, hogy iránta a rokonszenvet felkeltse. Ismét más kérdés az, hogy a történekekért a felelősség mily hányadban terheli magát a munkásosztályt, annak vezetőit és a társadalomnak a munkásosztályllyal szemben elkövetett mulasztásait.

Ha pusztán a jövő szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor kétségtelennek kell tartanunk, hogy a munkásosztály és a többi osztályok közötti ellentétet mielőbb el kell tüntetnünk, mert nem egészséges állapot az, ha szélesebb néprétegek, — bármely osztályhoz tartozzanak is azok, — hosszabb időn keresztül ellentétben állanak a kormányzás irányzatával és ha vannak oly szélesebb néprétegek, amelyek a kormányzatban nem látják az összérdek keretében saját érdekeik megvalósítását. Ahhoz, hogy széleskörű szociálpolitika megindításának szükségességét hangsúlyozzuk, nem szükséges arra utalni, hogy, bátran mondhatjuk, művelt világszerte, ma a munkásügyi törvényhozás áll előtérben és mindenütt elsősorban a munkásvédelem, valamint a fennálló társadalmi rend és a munkásosztály közötti érdekellentét kiegyenlítése foglalkoztatja a közvéleményt. Nem szükséges ezt hangoztatnunk azért, mert e nélkül is nyilvánvaló, hogy oly nemzetnek, amely a miénkéhez hasonló súlyos helyzetben van, minden cselekedetét arra kell irányítani,

hogy egész lakosságát a nagy nemzeti érdekekben összeolvaszsa és nagy nemzeti feladatai lelkes teljesítésére indítsa. Hiába hangoztatják ma egyesek, hogy iparunk veszített jelentőségéből és hogy ma az ipari munkásság álláspontja alárendeltebb. Még ha való is az, hogy ipari munkásságunk ma népességünknek aránylag kisebb részét teszi, mint régebben, teljesen elhibázott ez az okoskodás, mert nem lehet oly rétege a magyarságnak, melyet nem kellene a jövő felépítésének lelkes szolgáltatába állítanunk. *A nagy nemzeti gondolatban egybe kell fornia minden néprétegnek és nemzeti jövőnk szempontjából egyik osztályt sem nélkülözhetjük.* A munkásosztállyal szemben ezt csakis az őszinte szociálpolitika terére lépés biztosíthatja.

Igaz, hogy e tekintetben távolról sem szabad mindent, sőt túlsokat sem a szociálpolitikai törvényhozástól várnunk. Sohasem lehet eléggé hangsúlyozni azt, hogy *a munkáskérdés távolról sem tisztán törvényhozási probléma* és még kevésbé tisztán a munkásvédelem kérdése. A nevelésügynek, közigazgatásunk egész szellemének, sőt egész társadalmi felfogásunknak össze kell fogni a munkásvédelemmel, ha valóban hatályosan kívánjuk azt a célt elérni, hogy a munkásosztály, melyet hosszas fáradozások igyekeztek a nemzeti gondolattól elszakítani, ismét a maga egészében és minden fenntartás nélkül visszatérjen a nemzeti gondolathoz és minden törekvéseit azon belül helyezze el. A helyzet azonban e tekintetben nem reménytelen. A súlyos helyzetek az egyéni és az osztályönzésnél fogva nemcsak széthúzó törekvések forrásai, hanem az egybeolvasztásnak is hatalmas rugóit rejtik magukban. Ezek segítségével fognak jönni minden oly törekvésnek, amely a nemzet teljes egybe-forrasztását tűzi céljául. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az őszinte és széleskörű szociálpolitikai törvényhozás, amely nélkül a nevelésügy megfelelő irányítása és a munkásosztály társadalmi befolyásolása nem lehet képes a munkásosztállyal azt megértetni, hogy az egész magyar nemzet érdeke egységes és hogy a haza szolgálata mindenek fölébe való.

Törvényhozásunk eddig nem mondható munkásbarátnak. Ismételjük, nem minthogyha teljesen munkásvédelem híján lett volna eddigi törvényhozásunk. Úgy az ipar, mint a mezőgazdaság terén vannak munkásvédelmi törvényeink és a többi termelési ágakban is történtek ezirányban egyes rendelkezések. Mégis kétségtelen az, hogy a külföldnek kivált ipari és bányászati munkássága sokkal nagyobb vívmányokra tekinthet vissza. Ami pedig a munkásságnak a kapitalizmus mai korszakában a tőke hatalma elleni elkerülhetetlen harcát illeti, eddigi törvényhozásunk szelleme egyenesen munkásellenes. Még nem jutott el arra a színvonalra, amidőn a munkásságnak jogos önvédelmet concedál e téren, hanem a békéltetés egyes kezdetleges intézkedéseitől eltekintve,

abból a felfogásból indult ki, hogy a munkásosztály ily irányú harca a társadalmi renddel való szembehelyezkedés és ennél fogva mindenképpen megakadályozandó. Elegendő e tekintetben arra utalnunk, hogy a szakszervezetek jogállása nincsen a nyugoti államokban fennálló állapotoknak megfelelően szabályozva, és hogy büntetőjogunk még mindig különleges elbírálásban részesíti a tömeges munkabeszüntetésekkel kapcsolatos cselekményeket. Ismét nem kívánjuk kutatni azt, mi vezetett ehhez az állapothoz. Csupán a tényt kell megállapítanunk akkor, ha mintegy a mai munkásügyi helyzet körképét akarjuk megrajzolni.

A munkásbarát törvényhozásnak két irányban kell haladnia. Egyrésztől a *törvényes munkásvédelem* útját kell követnie, másrésztől pedig a munkások *önvédelmi törekvéseit* addig, míg a nemzet összeségének érdekeivel nem kerülnek ellentétbe, jogosaknak kell elismernie, és annak útját egyengetnie, hogy azok eme korláton belül érvényesülhessenek, kipótolván ama hézagokat, melyeket a törvényes munkásvédelem természeténél fogva mindig hagy és el nem dugítván ama forrást, amelyből a törvényes munkásvédelem további kiépítése fakad.

Kormányzatunk igen bölcsen fel is ismerte eme szükségeket. Erről tesz tanuságot R u b i n e k volt kereskedelemügyi miniszter úr ama lépése, hogy külön bizottságot állított fel a munkásvédelmi törvényhozás előkészítésére. Amidőn ennyire eljutottunk, okvetlenül szükséges igen erősen szembenézni a szociálpolitika kérdésével és nagyon alaposan mérlegelni azt, hogy mi az, amit lehet és amit kell tennünk. Semmi sem volna elhibázottabb, mint egyszerűen lemásolni a külföldi intézkedéseket, mert az, ami nem gyökeredzik a múltban, nem lehet szerves alkotás és ezért valóban nem is mehet át az élebe. E tekintetben a népek szövetségének, egyébként úgy látszik igen komolyan vett, szociálpolitikai törekvései sem lehetnek ránk nézve pillanatnyilag döntőek. Ha halljuk is azt, hogy Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Németország az Egyesült-Államok, sőt egyes ázsiai államok is, a legkomolyabban foglalkoznak a szociálpolitika messzemenő törekvéseit megvalósító törvénytervezetek előkészítésével, ennek sem szabad berünnöket e téren idegesekké tennie. Hiszen azért még elég hosszú idő fog letelni addig, amíg a nemzetközi munkásvédelmi tervek valóban mindenfelé törvényerőre emelkednek és átmeneti időről is gondoskodva lesz e tekintetben, aminek éppen az a legnagyobb biztosítéka, hogy ott munkásvédelmi szempontból kevésbé fejlett államok is bevonattak az idevágó tárgyalásokba. Hozzá kell azonban fognunk, és pedig haladéktalanul, közvetlen teendőink megállapításához, mert különben eltelik az az idő, amely e tekintetben a fejlettebb országokhoz való alkalmazkodásunkra rendelkezésünkre áll és kellő átmenet nélkül leszünk kénytelenek egyet-mást mégis

megvalósítani, ami mindig épp úgy rovására van gazdasági fejlődésünknek, mint a szóbajövő intézmények megvalósításának. Magyarország évezredes megpróbáltatásai folytán nem egyszer késett le a világ haladásától és volt kénytelen egyes intézkedéseket megfelelő átmenet és előkészítés nélkül megtenni, ami sohasem vált előnyére. Ne idézzük föl e helyzetet még egyszer.

II.

Lássuk mindenekelőtt törvényes munkásvédelmünket, hogy az e téren ránkvaró teendőket megismerjük. Tanulmányunkból egyelőre a mezőgazdaságot szociálpolitikai problémái különlegességénél fogva ki kell kapcsolnunk és a munkásvédelem egyéb tereire szorítkoznunk. E tekintetben legfontosabb munkásvédelmi intézkedéseink ipartörvényünkben vannak lefektetve, melyhez a vasárnapi munkaszünetről szóló, továbbá az üzleti záróráról szóló törvények, a fehérfoszfornak a gyufagyártásnál való felhasználását tilalmazó, valamint a nők éjjeli munkáját tiltó nemzetközi egyezmények becikkelyezéséről szóló törvények és egyéb munkásvédelmi rendeletek csatlakoznak.

A törvényes munkásvédelem kérdései közül már a háború előtt a *gyermekmunka - szabályozásának* kérdése állott leginkább előtérben. A háború e kérdés jelentőségét még sokszorosan fokozta, mert ha már a háború előtt nem volt közömbös, hogyan alakul a fiatal nemzedék szellemi és testi ereje, akkor a háború után ennek jelentőségét még sokszorozottnak kell látnunk. A gyermekmunka szabályozásának fontosságát már a mi társadalmunk is érzi és 1910-ben Földes Béla indítványára a képviselőház határozatot is hozott, mellyel kötelezte a kereskedelemügyi minisztert, hogy a gyermekmunka szabályozására mielőbb törvényjavaslatot terjesztszen elő. Ezóta 10 év múlt el és a javaslat máig sem került a ház asztalára. Igaz, hogy az ipartörvény egyes intézkedéseinek módosítása tárgyában a nyáron készült törvényjavaslat előkészítette e kérdés új rendezését; eme javaslat második része azonban, amely a gyermekmunka szabályozását tartalmazta, csakhamar lekerült a napirendről. Így tehát ma is még az 1884. évi ipartörvényünk szabályozza e kérdést és ezóta egy lépést sem tettünk ez irányban előre. Ipartörvényünk a 10. életévben állapítja meg a gyermekek ipari foglalkoztatásának a korhatárát, de még ez a rendelkezés is csupán a gyár-iparra vonatkozólag feltétlen, míg a kisiparra vonatkozólag a 10 évnél fiatalabb gyermekek alkalmazását is megengedi. Az iparhatóság ugyanis megengedheti fiatalabb gyermekeknek is tanoncként való felfogadását. A gyár-iparra vonatkozólag elvileg a 12 éves korhatár az irányadó, de az ipartörvény itt is megengedi, hogy az iparhatóság beleegyezésével

ennél fiatalabb gyermekeket is alkalmazzanak és csupán a 10. életévüket még meg nem haladott gyermekeknek a gyárakban való alkalmazását tiltja feltétlenül. Ha figyelembe vesszük azt, hogy első fokú iparhatóságaink mily sokirányú teendőkkel vannak túlhalmozva, akkor azok beleegyezését a törvény által előírt korhatáron aluli gyermekek foglalkoztatásához nem tarthatjuk kellő biztosítéknak arra nézve, hogy valóban csak kellő fejlettségű gyermekeket alkalmazzanak az iparban. A bányászatban a gyermekek alkalmazásának feltételei egyáltalában nincsenek törvénnyel szabályozva, hiszen e termelési ágra vonatkozólag még ma is az 1854. május 23-án közzétett nyílt parancscsal életbeléptetett osztrák bányatörvény intézkedései irányadók. Pénzügyminiszteri rendeletekkel és a bányahatóságok rendelkezéseivel némi munkásvédelem itt is fejlődött ki, amennyiben a betöltött 12. életév állítatott fel oly korhatárnak, amelyen alul gyermekeket a bányászatban alkalmazni nem szabad. A szénbányászatban az utóbbi rendelkezések a földalatti munkákra — de csupán ezekre — vonatkozólag a 14 éves korhatárt állítottak fel. Általában a gyáriparra és a bányászatra vonatkozólag a 12 éves korhatár az irányadó, de ez sem feltétlenül, holott a nyugateurópai államokban már a háború előtt a 12 éves korhatár igen kevés kivétellel feltétlenül fennállott, sőt több országban, kivált a bányászatra vonatkozólag, magasabban volt az alkalmazás korhatára megállapítva. Ujabbban a 14 éves korhatár válik általánossá és a népek szövetségének munkásvédelmi határozmányai is ezt akarják érvényre juttatni.

Amennyire elmaradt Magyarország az iparban és a bányászatban a gyermekek alkalmazásának korhatárát illetőleg, épp annyira hátramaradt a gyermekek és fiatakoruk maximális munkaidejének szabályozását illetőleg. Itt is az 1884. évi jogállapot áll fenn még ma is, melynek értelmében a 14. éven alúli tanoncokat 10, a 14 éven alúli gyári munkásokat pedig 8 óra hosszát szabad naponként foglalkoztatni. A 14-ik életévüket már betöltött tanoncok munkaideje 12; a 14-ik életévüket betöltött gyári munkások munkaideje pedig 10 órában van naponként megállapítva egészen a 16. életévig, amidőn — a női munkások kivételével — a foglalkoztatás ideje csupán az ipartörvény 117. §-ában megállapított korlátok alá esik (munkaközi szünetek és a nappali munkaidőnek reggeli 5 és este 9 óra közé szorítása, valamint az éjjeli munkában kellő felváltás). Igaz, hogy a kereskedelemügyi miniszter 1902. évi 69.629. sz. rendelete értelmében a 16 éven alúli tanoncok 12 órás munkaideje csak munkakeret, mert szerinte az effektív munkaidő csak 10 óra lehet. Ez is elég hosszú és 16 éven alúli egyénekhez sehogy sem illő munkaidő. Egyébként az ipartörvény idevágó rendelkezéseit aligha értelmezték általában ily megszorítóan. Hogy e rendelkezések

óriási elmaradottságát jellemezzük, nem kell arra utalnunk, hogy az előhaladottabb országok 5—6 órában állapítják meg a gyermekek munkaidejét; hiszen elegendő arra rámutatnunk, hogy már a felnőtt férfimunkások is erősen a 8 órás munkaidő felé gravitálnak. A magyar jogállapot annál inkább kihívja a bírálókat, mert hiszen a gyermekvédelem terén Magyarország az úttörő államok közé számítja magát és az elhagyott gyermek jogállását törvényileg szabályozta. Nagy ellentmondás az, ha az állam és a társadalom mindent elkövetnek a gyermekvédelem érdekében egészen addig, amíg a gyermek munkába kerül, azután azonban azt kiszolgáltatják a gazdasági élet esélyeinek, melyek sem szellemi továbbképzésével, sem szellemi fejlesztésével, sem pedig fizikai teljesítőképességével és testi fejlődésével nem számolnak. Arról nem is akarunk szólni, hogy mily ellentmondás van abban, ha egyrészt a tankötelezettség be nem tartásáról és népünk erkölcsi zülléséről panaszkodunk, másrészt pedig nem teszünk semmit abban az irányban, hogy a gyermekeket a túlkorai munka erkölcsi és testi veszélyeitől megóvjuk. A tanoncoktatás sikertelenségéről is aligha szükséges bővebben szólnunk, mert mind e tények oly köztudomásúak, hogy kár reájuk több szót vesztegetni.

A gyermekek éjjeli munkáját a legtöbb nyugati állam a 16-dik, sőt nagyrészt a 18-ik évig tiltja, míg a magyar törvény e tekintetben csak a 14. életévig ismer feltétlen tilalmat, miként Spanyolország törvényhozása, mely a déli éghajlat korábbi fejlettségével számol. A magyar törvény e tekintetben csak a portugálnál előnyösebb, mely csakis a 12. életévig tilalmazza a gyermekek éjjeli munkáját. Az éjjeli munkában eltölthető időt is csak nagyon kezdetlegesen szabályozza ipartörvényünk, mert megengedi, hogy a gyermekek, illetőleg fiatalok munkások munkaidejük felét éjjeli munkával tölthessék el. Ez annyit jelent, hogy a 14 éven aluli tanoncok 5, a 14 éven felüli tanoncok pedig 6 órát tölthetnek éjjeli munkában, míg a 14 éven aluli gyári munkások 4, a 16 éven aluli tanoncok pedig 5 órát foglalkoztathatók éjjel. Ismét az iparhatóságokra bízva törvényünk annak megállapítását, hogy a gyermekek, illetőleg fiatalok testi fejlettsége mellett megengedhető-e éjjeli foglalkoztatásuk. Az ellenőrzés e tekintetben alighanem épp oly csekély értékű, mint a gyermekek foglalkoztatását illetőleg általában. A külföldi gyermek- és fiatalok munkások nagy része feltétlen vasárnapi munkaszünetet élvez. Nálunk e tekintetben a gyermekek és fiatalok a felnőtt munkásokkal egy elbírálás alá esnek.

A gyermekek és fiatalok munkások gyengébb szervezete és az egészségre ártalmas befolyásoknak hozzáférhető volta művelt világszerte a tilalmak egész sorozatához vezetett. A külföldön a gyermekvédelem

igen fontos részét teszi azoknak az iparágaknak a megállapítása, melyekben különös veszélyességüknél fogva gyermekeket, illetőleg fiatalkorúakat egyáltalán nem szabad foglalkoztatni. E tilalmat ipartörvényünk 116-ik §-a is ismeri, de a kereskedelemügyi miniszterre bizza a szóbanforgó iparágak megállapítását. Az eredmény az volt, hogy ily rendelkezések a legújabb időkig egyáltalában nem történtek, és ma is csak néhány szórványos esetre szorítkoznak. Nevezetesen az 1903. évi 64.922. sz. kereskedelemügyi miniszteri rendelet a ló-, marha- és sertésszőröket feldolgozó ipartelepek bizonyos munkáitól, az 1911. évi 9.282. számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet pedig a zsákkölcsönző telepekről tiltja ki a 16. éven aluli munkásokat. Ha hozzávesszük még a bányászat fentemlített jogszokását, melynél fogva a földalatti munkákra a 14. éven aluli munkásokat nem szabad alkalmazni, akkor kimerítettük azt, ami a gyermekek és fiatalkorúaknak a veszélyes üzemektől távoltartása érdekében hazánkban történt. Mintha az ólom, a higany és számos más ipari mérreg, továbbá a veszélyes műveletek egész sora a különböző iparágakban nem léteznék! Hasonlóképen hiányzik nálunk a fiatal munkásoknak a mozgásban lévő gépek tisztításától való eltiltása, az utcai árúsításban való részvételük megfelelő szabályozása stb.

Igen szűkkörűek azok az intézkedések is, amelyeket *a női munkások* védelmére találunk a magyar törvényhozásban, holott a külföld e tekintetben gyors léptekkel halad előre. A női munkások védelme a külföldön a munkaidő megállapítására, az éjjeli munka tilalmazására, a nőknek veszélyes iparágakból való kizárására, továbbá az anyasági védelemre irányul. Ezek közül ipartörvényünk csupán az utóbbit ismeri, amennyiben 116. §-a értelmében a gyermek születése után négy hétig szerződésileg vállalt munkájuk teljesítése alól a szerződés megszüntetése nélkül felmentendők. Persze a négy hetes szünet igen rövid és már a háború előtt több törvényhozás hosszabb tartamú védelmet állapított meg. Hiszen csak maga a gyermekágy teljes lefolyása 6 hetet igényel. A háború emberpusztításának pótlása természetesen csak új ok lehet arra, hogy a védelmi időt meghosszabbítsuk, ami ismét több államban már meg is történt és így ipartörvényünknek ez a rendelkezése is ma már elavult. Ipartörvényünk nem gondoskodik továbbá arról, hogy a munkaszerződés szünetelése alatt a női munkások bérben részesüljenek. A külföldön a bérré vagy ennek hányadára való igényüket megadják, mert hiszen a jó táplálkozás ilyenkor különösen fontos. E kérdés megoldása egyébként a munkásbiztosítás körében történhetik. A nők éjjeli munkáját illetőleg az 1906. évi berni egyezmény a gyáriparra és bányászatra vonatkozólag megoldotta a kérdést, úgy hogy este 10 órán túl

reggeli 5 óráig női munkásokat, bizonyos kivételektől eltekintve, nem szabad alkalmazni. Arról is gondoskodott a berni egyezmény, hogyha a női munkások este 10 óráig állnak munkában, azt reggel 9 óra előtt meg ne kezdhessék, és ha reggel 5 órakor kezdik a munkát, akkor előző nap este 6 órakor kell azt bevégezniök úgy, hogy mindenképen 11 órai munkaszünet biztosíttassék számukra. A háború alatt, sajnos, ehhez az egyezményhez sem alkalmazkodtak. A külföld már régóta nagy súlyt helyez arra is, hogy a bányákban földalatti munkákra nők ne alkalmaztassanak. Nálunk ezt a törvény máig sem tiltja, bár a kifejlődött joggyakorlat szerint az nincsen megengedve. A külföldi törvényhozások ovábbá egyre szélesebb körben viszik keresztül azt, hogy a nőket az az egészségre ártalmas és veszélyes iparágakban ne alkalmazzák. Az ipartörvény fönt említett rendelkezése csak a fiatalokúakra terjed ki, tehát a nőket is csak 16. évükig védi, holott egyes ipari mérgek, így p. o. az ólom, továbbá egyes vegyületek a női szervezetre mindig fokozott mértékben veszélyesek. E tekintetben is nagy hézag van tehát fennálló jogállapotunkban, melynek nagy voltát igazán csak akkor észleljük, ha azokat a hosszú lajstromokat olvassuk, melyeket p. o. a német és a belga rendeletek a nők védelmére megállapítottak.

Amidőn az úgynevezett védett csoportokra, a gyermek-, fiatalokú és női munkásokra vonatkozó szociálpolitikai rendelkezéseink ennyire hiányosak, nem lehet azon csodálkoznunk, hogy a *felnőtt férfiakra* vonatkozólag fennálló jogállapotunk is a legnagyobb mértékben elmaradt a külföldi törvényhozások mögött. A munkaidő szabályozását illetőleg a felnőtt férfiaknál az ipartörvényben egyáltalában nem találunk maximumot; csupán azt rendeli a 117. §., hogy a nappali munkaidőt 5 óra előtt kezdeni és esti 9 órán túl kiterjeszteni nem szabad. Ez azonban nem korlátolja a felnőtt férfiak munkaidejét, mert éjjel is foglalkoztathatók és így legfeljebb az esti 9 és reggeli 5 óra közé eső munkaórák után az éjjeli munka magasabb díjazását juttatja számukra. A bányászat terén is csupán a bányarendőri szabályok intézkednek a munkaidőről, annak maximumát 12 órában állapítván meg. Ipartörvényünk csupán a munkaközi szünetek kérdését szabályozza, egy órai ebédidőt és egy félórás reggeli és ozsonnai időt állapítván meg oly szünetek gyanánt, melyeket munközben engedni kell. Az ipartörvény 117-ik §-át magyarázó kereskedelemügyi miniszteri rendelet e szakaszt igen helyesen úgy értelmezte, hogy az ott megállapított munkaközi szünetek a felnőtt férfiakat is megilletik. A munkaadóknak azonban sikerült a munkaközi szünetekre vonatkozó rendelkezéseket oly irányba terelni, hogy azok több tekintetben egyenes ellentétbe kerülnek a törvény rendelkezéseivel. Az 1901. évi 47.888. számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet ugyanis meg-

engedte azt, hogy olyan esetekben, amidőn a munka reggel 7 órakor kezdődik, a reggeli fél órai szünet elmaradhasson azon a címen, hogy a munka olyankor kezdődik, amidőn máskor a reggeli szünetet szokták tartani. Még tovább ment a következő évben kiadott 69.975. számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet, amely az 1896. évi 82.118. számú rendeletre támaszkodva kimondotta azt, hogy ott, ahol a munkaidő a déli egy órai szünet leszámításával 10 órát meg nem halad, úgy a reggeli, mint a délutáni munkaszünet megadottnak tekintendő és így azokra a munkásoknak nincsen igényük. A munkaközi szünetek kérdésének ily kedvezőtlen rendezése egyébként kihat a gyermekek, fiatalok és nők munkaidejére is, mert a szünetek egységesen tartatván, e csoportok is megrövidülnek. Aktualissá tette a munkaközi szünetek kérdését a nők éjjeli munkájának tilalmáról szóló berni egyezmény végrehajtása, amidőn az a kérdés merült fel, beszámítandók-e a munkaközi szünetek a munkaidőbe, avagy nem. A textilgyárosok erélyes közbelépésére végre is, bár a rendelet szavai szerint ideiglenesen, úgy oldották meg a kérdést, hogy a munkaközi szüneteket a munkaidőbe nem kell beszámítani. A felnőtt férfiakra az ipartörvény 117-ik §-a még egy irányban gondoskodik, nevezetesen elrendeli, hogy az éjjeli munkásoknak megfelelő felváltásáról kell gondoskodni. E rendelkezésnek természetesen mindaddig alig van jelentősége, amíg a felváltás módját a törvény, avagy valamely rendelet körül nem írja. Hogy egyébként miképpen értelmezték a felváltásról szóló rendelkezést, mutatja 1902. évi 1.245 számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet, mely szerint a felváltásnál a munkás 24 óra hosszát egyfolytában is munkában állhat.

Mint minden munkásvédelmi törvényhozásban, úgy nálunk is megtaláljuk az *üzemi védelmet*. Már az ipartörvény 114. §-a kötelezte a vállalkozókat mindannak létesítésére, illetőleg fentartására, ami a munkások életének és egészségének biztosítására szükséges, majd pedig az 1893. évi XXVIII. t.-c. szabályozta e kérdést és pedig elég behatóan. A mai kor követelményeit mindamelllett e rendelkezések már nem elégítik ki teljesen, mert az újabb tapasztalatok szerint e téren iparáganként részletes rendelkezések szükségesek. 1893. évi XXVIII. t.-c.-ünk egyébként kivált az ipari mérgek szempontjából ki nem elégítő, melyek hatását és az azokkal szemben való védekezést a szociálpolitika csak legújabbban tanulmányozta. Egyébként más törvényhozások rendeleti útra szokták terelni az üzemi védelem kérdését, arra kötelezván a kormányt, hogy az egyes üzemágakra vonatkozólag részletes szabályokat állapítson meg¹⁾.

¹⁾ E tekintetben az osztrák szakszervezeti tanács 1917. évi augusztus havában az osztrák kereskedelemügyi miniszterhez intézett beadványában rajzolt meg igen értékes körvonalakat.

Ez nálunk csupán a phosphoros gyufagyártásnál történt meg; az idevágó rendelkezések azonban ma már tárgytalanok, mert az 1906-ik évi berni egyezmény a fehér (sárga) phosphornak a gyufagyártásnál való használatát egyáltalában eltiltotta. Az ipari mérgekre, az ólomra, a higanyra stb. vonatkozólag nálunk a megfelelő szabályozás hiányzik.

A felnőtt férfiak védelmének egyik fontos pontja a *bérvédelem*. Ez alaki, ha csupán a bérfizetési módokatokra vonatkozik, anyagi, ha a bér magasságát is érinti. Törvényben nálunk csupán a bérvédelem első alakja van szabályozva az ipartörvény trukktilalmában, amely tiltja a természetben való bérfizetést, valamint a korcsmai hitelezést. A bányászat terén e kérdés megoldása még nehezebb, mert ott a munkaadók részéről fenntartott élelmiszer-raktárak nemcsak a háború óta, hanem már régóta nagy jelentőségűek. Több pénzügyminiszteri rendelet foglalkozik e kérdéssel, főképp az ily raktárak és árszabásaik hatósági ellenőrzését rendelve el. A bérlevonásokra és pénzbírságokra vonatkozólag az ipartörvény is tartalmaz rendelkezéseket, elrendelve azt, hogy az ezekre vonatkozó szabályokat a hatóságilag jóváhagyandó munkarendbe kell felvenni. A bányászatban főképp az úgynevezett csilletörlés alakjában lépnek fel a bérlevonások. Az ezekre vonatkozólag az 1910. évi 51.825 számú pénzügyminiszteri rendelettel történt szabályozás abban áll, hogy a munkarendszabályokban pontosan meg kell állapítani a csilletörlés feltételeit, a vonatkozó eljárás módjait és gondoskodni kell arról, hogy a munkás jogorvoslást kereshessen a csilletörlés ellen. Csak az 1913. évben intézkedett a pénzügyminiszter aziránt, hogy a csilletörlésből a munkaadó ne gazdagodhassék. Az ipartörvényben egyáltalában hiányzik az a rendelkezés, melyet minden modern törvényhozásban megtalálunk, hogy t. i. a bérlevonások munkásjóléti célokra fordítandók és sohasem gazdagíthatják a munkaadót. Ily rendelkezés nélkül azonban ki nem **küszöbölhető** az, hogy a munkaadó saját érdekében indokolatlanul is ne eszközöljön bérlevonásokat, hacsak a törvény arra nem kötelezi a munkaadókat, hogy a bérlevonások megállapításába a munkásoknak is beleszólást engedjenek.

Az anyagi bérvédelem terére közvetlenül a magyar törvényhozás még nem lépett. E tekintetben csak rendeleti úton történt kisméretű kezdeményezésekről számolhatunk be. Az egyik közszállítási szabályzatunkban van, melynek *h)* pontja azt rendeli, hogy közszállításoknál az oly vállalkozók ajánlatait nem szabad figyelembe venni, akik a szakmában szokásos vagy pedig kollektív szerződésben megállapított béreknél olcsóbban foglalkoztatják a munkásokat; *l)* pontjában e szabályzat a rabmunka bérlenyomó hatásától kívánja megóvni a munkásokat. Egy másik kezdeményezés e téren a háború alatt történt, a hadfelszerelési

iparágakban az otthonmunkások bérminimumának megállapítására hatalmazván fel a kormányt. Ugyancsak a háború alatt a bérhivatalokhoz hasonló intézmény is létesült a panaszbizottságokban, amelyek azonban csak a háború tartamára alakultak és így szociálpolitikai törvényalkotásunkba szervesen bele nem tagolódtak.

A felnőtt férfiak védelmének érdekét szolgálja a munkarend megállapításának kötelezettsége is, amelyet az ipartörvény kimond. A törvény intézkedései azonban ezirányban is hiányosak, mert csupán a munkarend kifüggesztését rendelik el, de már annak kihirdetéséről, a munkások anyanyelvén való közzétételéről megfelelnek és még kevésbé gondoskodik arról, hogy annak megállapításába a munkásoknak is beleszólásuk legyen. Hogy 1884-ből való ipartörvényünk az ipari választmányok intézményét még nem ismeri, azon nem lehet csodálkoznunk. Ma azonban ez már nagy hiány. Hiszen a külföldön már nem a munkások óhajainak és panaszainak tolmácsolására hivatott üzemi választmányokról, hanem a vezetésbe befolyó üzemi tanácsokról folyik a vita.

A szorosabb értelemben vett ipar terén kívül — a bányarendőri és szórványos pénzügyminiszteri rendelkezésektől eltekintve — már csak elvétve találunk egy-egy munkásvédelmi intézkedést. Legjobb helyzetben a kereskedelmi alkalmazottak vannak, kiknél a munkaszünet kérdésén kívül, melyet az 1891 : XIII. t.-c. az iparra nézve is megállapít, az üzleti záróráról szóló 1913. évi XXVI. t.-c. a munkaidőt megállapítja legalább nagyobb városainkra vonatkozólag.

A törvényes munkásvédelem csak akkor vehető komolyan, ha a fennálló rendelkezések ellenőrzéséről és betartásáról megfelelő módon intézkedés történik. Régen felismerték ezt és ez volt az oka az *iparfelügyelet* megalkotásának. Az iparfelügyelői intézményt az 1893. évi XXVIII. t.-c. Magyarországon is kiépítette. Ez intézménynek azonban hazánkban, dacára annak, hogy a törvény az iparfelügyelők jogállását elég helyesen állapítja meg, igen nagy hiányai vannak. Iparfelügyeletünk nem eléggé független, tulságosan szűk körre terjed ki és alig talál támogatást az intézkedéseinek érvényt szerezni hivatott iparhatóságokban.

Iparfelügyeletünk hatályosságát elsősorban az a körülmény bénítja meg, hogy az iparfelügyelő legfőbb hatósága azonos azzal a hatósággal, melyre az ipari ügyek legfőbb vezetése van bízva. Első pillanatra ellentmondásszerűnek látszik ez az állítás, pedig mégis igaz. A tényleges viszonyok ugyanis úgy alakulnak, hogy a kereskedelemügyi minisztérium a vállalkozói érdekeltségekkel szoros kapcsolatot kénytelen fönntartani, minek ismét az a következménye, hogy igen gyakran kénytelen a vállalkozók oly irányú nyomásának engedni, mely az iparfelügyelet kényelmetlenségeit el akarja hárítani. E tekintetben elegendő a munkaközi szünetek

ügyének kezelésére utalnunk, mely eddig egészen a vállalkozók érdekében történt.¹⁾ Ezen aligha lehet csodálkoznunk, mert hiszen a kereskedelemügyi minisztérium elsősorban az iparfejlesztés szempontjait tartotta szem előtt. De iparfelügyeletünk köre is túlságosan szűk. Az 1893. évi XXVIII. t.-c. 15. és 17. §-a értelmében csak azokra a telepekre terjed ki, melyek elemi erő által hajtott erőgépet használnak, vagy pedig legalább 20 alkalmazottat alkalmaznak, avagy a 17. §-ban vagy pedig annak alapján kifejezetten felsoroltatnak. Az utóbbi szakaszban nyert felhatalmazás alapján a kereskedelemügyi miniszter még az iparfelügyeletet az üzemek néhány más csoportjára (így az építkezésekre, a sütőműhelyekre, nyomdákra) is kiterjesztette,²⁾ az azonban máig sem terjed ki a bányászatra (mely a bányahatóságok ellenőrzése alatt áll), a pénzügyminiszter alá tartozó oly üzemekre, amelyekre nézve a pénzügyminiszter az iparfelügyelőket nem kívánja igénybe venni, továbbá a kisiparra és az otthonmunkára, valamint a közlekedésre és a kereskedelemre sem. Nagyjában tehát csupán a gyár-
ipar alkalmazottai élvezik annak előnyeit, eltekintve azoktól a különös egészségügyi, vagy balesetügyi veszedelmet magukban foglaló üzemektől, melyekre az kifejezetten kiterjesztetett. Azzal az elvvel ellentétben, hogy az iparfelügyelet lehetőleg független hatóság vezetése alatt álljon, nálunk az az elv jut érvényre, hogy a telepek munkaügyi felügyelete is az alá a hatóság alá tartozik, amely az illető termelési ág vezetésére van hivatva. Még e szűk körben és a termelési érdekeknek alárendelt állásban is igen meg van nehezítve az iparfelügyelők működése azáltal, hogy az 1893. évi XXVIII. t.-c. büntető rendelkezései a legnagyobb mértékben hiányosak azért, mert 50–300 forint, azaz 100—600 korona közötti pénzbüntetések ismernek csupán, holott egyes munkásvédelmi intézkedés megszegése óriási nyereségeket hozhat a vállalatnak. Az iparhatóságok nagy részének a szociálpolitikával szemben tanúsított kevés megértése — tisztelet a kivételeknek — még ezeket a büntetéseket is nagy részben hatálytalanította, mert a munkásvédelmi intézkedések kikényszerítése csakis az iparhatóság útján történhetik.

Még egyéb hiányai is vannak iparfelügyeletünknek. Ilyen az iparfelügyelőknek a munkásvédelmi feladatokon kívül mindenféle egyéb teendővel, így pld. iparfejlesztési feladatokkal való túlhalmozása és

¹⁾ Nem érdektelen e szempontból az 1902. évi 2.092. sz. kereskedelemügyi miniszteri rendelet sem, mely kimondja, hogy az iparfelügyelő a még oly sokat kereső gyárost sem kényszerítheti a munkások részére pihenőhelyiség létesítésére.

²⁾ V. ö. Az ipartörvény módosítása. Hazai anyag. I. rész. Joganyag. 152—153. oldal. Hogy e kiterjesztés az építőiparban mit jelent, azt könnyen megítélhetjük abból, hogy egy építési iparfelügyelőre bízott e teendő. A sütőműhelyeknél — nagy számuknál fogva — ugyancsak alig hatályos az ellenőrzés.

bürokratikus munkával való megterhelése. Ilyen továbbá az iparfelügyelői karnak rossz előmeneteli viszonyokkal való elkedvetlenítése, az orvosi iparfelügyelők hiánya stb. Mindezek együtt megnehezítették azt, hogy iparfelügyeletünk valódi hivatásának megfeleljen.

III.

Már a háború előtt a törvényes munkásvédelem viszonylagos jelentősége a felnőtt férfiakra vonatkozólag némileg csökkent, mert a szakszervezetek megerősödésével mindinkább a kollektív egyezkedés lépett előtérbe, amely gyakran a törvényes intézkedéseknél is előnyösebben és a szakma követelményeihez jobban alkalmazkodva oldotta meg a munkaszerződés kérdéseit. A háború befejezése óta történt események a szakszervezetek befolyását még erősen növelték és így mindinkább áll az, hogy a felnőtt férfiak munkafeltételeinek törvényes szabályozása jelentőségében viszonylag csökkent. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a szakszervezetek szabad fejlődése és megerősödése biztosíttassék, valamint ezzel összefüggésben a kollektív szerződések jogérvénye is szabályoztassék. A külföld iparilag fejlett államai e tekintetben már hosszú múltra tekinthetnek vissza. Így Angliában már 1871-ben szabályoztatott a szakszervezetek jogállása és azokat a törvényhozás nem kezeli többé meg nem engedett egyesüléseknek, ha bizonyos törvényes kereteken belül marad működésük. Az 1896. évi Trade Disputes Act működésük szabadságát még fokozottabb mértékben biztosítja. Franciaországban az 1884. évi törvény jogképeséget biztosít a szakszervezeteknek, a törvényes kereteken belül maradó működésük számára szabad mozgást nyújt nekik, alakításukat a rendőri engedélyezéstől függetlenné teszi és feloszlásukat bírói határozathoz köti. Az 1896. évi belga törvény is megveti a szakszervezetek működésének alapját. Magyarország e kérdésben sem az angol, sem a francia példát nem követte, hanem a szakszervezetekkel szemben követett eljárást lényegileg a Bismarck-féle Szocialistengesetz szelleméhez alkalmazta, miként Ausztria is. A munkások szakegyesületeinek a többi egyesületektől eltérően kivételes és a működést erősen nehezítő szabály alá állítása, valamint a rendőri hatalom körébe utalása a főjellemvonásai eme szabályozásnak. Az élet által teremtett szükségesség teljes ignorálása és a munkások önvédelme iránti teljes érzéketlenség nyilvánul meg emez eljárásban, mely Németországban, Ausztriában és Magyarországon egyenlően a szociáldemokrácia, a nemzetköziség és az államellenesség karjaiba kergette azokat a szervezeteket, amelyek jogos kereteket működésük számára ezekben az országokban nem találtak. Mert az e szervezetek elnyomására irányuló törekvés nem tudta lehetlenné tenni azok alakulását, miként a nyílt koalíció-tilalmak

nem tudták ezt elérni annak idején Angliában és Franciaországban. Mint szabadszervezetek, azok Németországban, Ausztriában és minálunk egyaránt tovább is működésbe léptek, titokban gyűjtötték alapjaikat és folytatták agitációikat.

Arra a kérdésre, van-e Magyarországon koalíciószabadság, vagyis lehet-e jogos alapon szakszervezetet alakítani, *tisztán formai szempontból* nehéz határozott választ adni. Az 1875. évi 1.508. számú belügyminiszteri körrendelet értelmében ugyanis a munkásegyletek a politikai egyesületekkel egy csoportba sorolhatók ugyan, tehát kivételes szabályok alatt állanak, de az egyesületi jog keretében alakíthatók. Ilyeneknek a nevezett belügyminiszteri rendelet azokat tekinti, amelyek az 1872. évi ipartörvény értelmében alakíthatók. Másnemű egyesületek, bár munkásokból alakulnak, a többi egyesületekkel esnek egyenlő elbírálás alá. A munkásegyletek a nevezett rendelet értelmében fiókegyleteket nem alakíthatnak és tagjuk csak magyar honpolgár lehet. E rendelkezéssel ellentétbe került az 1906. évi 122.000. számú belügyminiszteri rendelet, mely azt mondja ki, hogy az országos jellegű munkásegyletek helyi szervezeteket alakíthatnak és csak akkor oszlatandók fel, ha kétségtelen bizonyítékok vannak arra, hogy a helyi szerv az alapszabályoktól eltérő, az állam vagy az egyesületi tagok egyéni érdekeit veszélyeztető eljárást folytat, vagy pedig tiltott nyomtatványokat, vagyis iratokat terjeszt. A rendelet magát az 1875. évi rendelet kiegészítésének nevezi, bár azzal nyilván ellentétben áll. Formailag tehát, bár különös megszorítások mellett, a szakszervezetek alakítása is megengedettnek tekinthető. Tényleg alakultak is alapszabályaik belügyminiszteri jóváhagyása mellett szakszervezetek, azonban oly módon, hogy alapszabályaikba valódi céljaikat be nem vették.

Ahhoz ugyanis már nem fér kétség, hogy *tényleg* koalíciószabadság Magyarországon nincsen, mert hiszen a fenti rendelet által körülírt körben igazi szakszervezetek alakítása valóban nem lehetséges. A munkásegyletekkel szemben gyakorlandó hatósági ellenőrzés hatályosabbá tétele tárgyában kiadott 1898. évi 2219. eln. számú belügyminiszteri rendelet ugyanis feloszlathatónak mondja mindazokat az egyesületeket, amelyeket a jogrend megzavarása, az osztálygyűlölet felidézése, vagy a tulajdon és törvényes rend ellen való izgatás körül vétkeseknek találunk. Mint mindenhol fellépnek a fiatal szakegyleteknél hevesebb mozzanatok, úgy ez természetesen a mi szakegyleteinknél sem hiányzott és így azok a kiadott rendeletek keretében nem folytathatták működésüket és a rendőri hatóságok részéről üldöztek, annál is inkább, mert az említett belügyminiszteri rendelet erre őket egyenesen felhívta. Hogy pedig a megszorító rendelkezések hatályosabbak legyenek, az 1898. évi 1.136. eln.

számú belügyminiszteri rendelet az 1879. évi XL. törvénycikk 1. §-a alapján kihágásnak minősítette a szabályszerűen meg nem alakult, vagy pedig a jogérvényes határozattal feloszlott, vagy felfüggesztett egyesületekben való mindennemű részvételt. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a munkásegységek alapszabályainak jóváhagyása körül a hatóságok legmesszebbmenőleg halasztó eljárást követtek és azokba a munkások önvédelmére és munkabeszüntetés esetén való segélyezésére vonatkozó rendelkezések fölvetelét nem engedték meg, akkor tisztán láthatjuk, hogy tényleg az egyesületi jog keretében nálunk a szakszervezetek sehogy sem tudtak elhelyezkedni. Ha meg is alakultak, az csak igazi lényegük palástolása mellett volt lehetséges.¹⁾

Egyébként koalíciószabadság a gyülekezési jog biztosítása nélkül egyáltalában el nem képzelhető. A szakszervezetek alakítására összehívott gyűléseket a rendőrség szétesztette és így az enélkül keresztül nem vihető szakszervezkedésnek nyílt úton való véghezvitele elé akadályokat gördített. E tekintetben csak az 1906. évi 122.000. számú belügyminiszteri rendelet tett egy lépést előre, amidőn kimondotta, hogy az országos jellegű munkásegységek helyi szerveinek alakítása céljából tartott gyűlések, ha azok kellőképpen bejelentettek és tárgyukat csupán a megalakulás képezi, meg nem akadályozandók.

Ezek után most még az a kérdés merül fel, jogában áll-e Magyarországon a munkásnak sztrájkolni, azaz a törvénybe ütközőnek tekintendő-e a tömeges munkabeszüntetés? Ismét azt kell válaszolnunk, hogy *elvileg* a sztrájk, mint olyan az ipar és bányászat terén nem ütközik törvénybe. Az ipartörvény 162. §-a foglalkozik a sztrájkjal, de azt nem tilalmazza, hanem csupán a jogérvényt vonja meg a sztrájkra vonatkozó megállapodásoktól, éppen úgy, mint a munkáskizárásoktól való joghatályt is megtagadja.²⁾ Tényleg azonban ismét úgy alakul a helyzet, hogy a törvényes kereteken belül a sztrájk keresztülvitele lehetetlen. Nem akarunk arra utalni, hogy a sztrájkokat szervező egyesületek, tehát a szakszervezetek működése a fennálló rendeletek értelmében a fenti akadályokba ütközik és így közreműködésük törvényes alapon alig lehet-

¹⁾ Szakszervezeteink fejlesztésével behatóan foglalkozott *Ferenczi Imre*: A magyar ipari munkásság szakszervezkedési jogának fejlődése. Közgazdasági Szemle XXIX. évf. 34. köt. 765-784. és 837-853. oldal.

²⁾ Az 1903. évi 74.684. számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet legjobban jellemzi azt, hogy a sztrájkon az ipartörvény magyarázata kapcsán is úgy akartak átsiklani, mintha az nem is léteznék, mert e rendelet szerint sztrájk esetében is a munkaviszonyból származó jogok és kötelezettségek úgy bírálendók el, mint hogy ha a munkabeszüntetés egyéni elhatározásból származnék. A munkabeszüntetés tömeges voltáról tehát e magyarázat egyszerűen nem vett tudomást.

séges, mert elegendő arra az 1894. évi belügyminiszteri rendeletre rámutatni, mely szerint a tömeges munkabeszüntetés megbeszélésére egybehívott ülések feloszlatandók, már pedig ily megbeszélések nélkül nem lehet sztrájkot rendezni. De maga a büntető törvénykönyv is legyőzhetetlen akadályokat gördít a sztrájkok rendezése elé, amennyiben a személyes szabadság védelme körében annyira megy, hogy az oly csoportosulást bünteti, amely gyárak, műhelyek, vagy egyéb munkahelyiségek előtt, vagy pedig a munkaadó lakó- vagy tartózkodási helyén avégből történnek, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák, vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják, holott sztrájk ily csoportosulás nélkül ismét nem lehetséges. Magánosok elleni erőszaknak minősíti továbbá büntető törvénykönyvünk nemcsak a munkások, illetőleg a munkaadó ellen elkövetett erőszakot és fenyegetést, hanem az e célból szóval vagy tettel való bántalmazást is. De lehetlenné teszi a sztrájkot törvényes formák között az is, hogy sztrájkalapot nem lehet jogosan gyűjteni, mert a belügyminiszter 1897. évi 351.000. számú rendelete a gyűjtést kormányhatósági engedélytől teszi függővé, ily engedélyt pedig sztrájkalapok gyűjtésére annál kevésbé adhatnak, mert már az ipartörvény is határozottan kimondja 144. §-ában, hogy az ipartestületi segélypénztárak a munkaszünetelés tartama alatt az összebeszélésben résztvevő segédeknek, kivéve a betegsegélyt, egyéb segélyt nem adhatnak. Mindebből kiviláglik, hogy törvényes kereteken belül nem lehet sztrájkot rendezni, holott nyilvánvaló, hogy a sztrájkok a munkások szervezkedésétől és a kapitalizmus mai állásától elválaszthatatlanok és így az a jogállapot, amely a tényleges viszonyokkal ily kevésbé számol, revízióra szorul.

Ezekből mindenekelőtt az következik, hogy Magyarországon a törvényes munkásvédelemnek a fennálló jogállapot mellett sokkal nagyobb a jelentősége, mint a nyugati államokban, de következik egyúttal az is, hogy jogállapotunk ezen a téren kuszált, a formai és a tényleges állapot tincsen összhangban és így mindenestre tisztázásra szorul. Bár a tényleges állapotokkal sehogy sem számoló, de elvileg vitatható álláspont volna az, hogy a munkásoknak a törvényes munkásvédelem keretében mindent megadunk, amit a mai kor követel és ekkor a sztrájkjogtól ket azzal az indokolással megfosztjuk, hogy arra nincsen többé szükségük. Ilyen az irányzata, bár igen hiányos keresztülvitelben, a mezőgazdasági munkásviszonyok rendezésére irányuló törvényes állapotunknak. Semmiesetre sem tartható fenn azonban az az állapot, amidőn a törvényes munkásvédelem nagyon hiányos, a munkások önsegélye elvileg ugyan bizonyos korlátok között megengedtetik, de a fennálló rendelkezések azt tényleg, legalább is a törvényes kereteken belül kizárják. A külföld, és

pedig nemcsak a háború utáni állapotok eredményeképpen, arra az útra lépett, hogy egyrészt törvényes munkásvédelmét sokkal messzebbmenőleg építette ki, mint Magyarország, másrészt pedig a munkások önszegélyét is, úgy a szakszervezkedés, mint a sztrájk tekintetében elismerte, csupán a közrend és személyes szabadság háborítása ellen tévén óvintézkedéseket és kizárva természetesen az önszegély államellenes irányban nyilvánuló visszaéléseit.

A munkajoggal összefüggő kérdések közül csak egy nyert nálunk nálunk eddig némileg kielégítő megoldást. Ez az 1918. évi IX. u. n. néptörvényvel történt *munkaügyi bíróságok* felállítása, mely intézményt a 9.580/1920. M. E. sz. rendelet fentartotta. Ezzel a munkaszerződésből származó jogviták az ipari és bányászati munkásokra vonatkozólag az illető szakmából és a munkások köréből veit ülnökök közreműködésével eljáró szakbíróságok hatáskörébe kerültek. A munkások jogos igényeiket jobban és gyorsabban érvényesíthetik ezóta.

IV.

A magyar jogállapot áttekintése után nem nehéz már most annak hiányait megállapítani. Hiányos elsősorban törvényes munkásvédelmünk és pedig három irányban. Mindenekelőtt túlságosan szűkkörű, mert nagyobb fokú védelemben, legalább törvény alapján, csupán a gyári munkásság részesül, holott a külföldi törvényhozások a gyáripáron kívül különösen a bányászat, az építőipar, a kbrcsmaipar és a közlekedés, sőt újabban a kisipar és az otthonipar terén is messzemenő védelmet nyújtanak. Törvényes munkásvédelmünk elmaradottsága, különösen a gyermekmunka, a női munka és az üzemi védelem, főképen az ipari mérgek terén erősen kirívó. Még szűkkörű voltánál és elmaradottságánál is nagyobb bajt kell azonban törvényes munkásvédelmünket illetőleg abban látnunk, hogy még a fennálló törvények sincsenek minden tekintetben valóban végrehajtva és nem egy irányban a papíron maradtak, amint azt a gyermekmunkásokra, továbbá a munkaközi szünetekre vonatkozó statisztikai anyag bizonyítja. De hiányos jogállapotunk a munkások önszegélyére vonatkozólag is azért, mert az élet fejleményeivel nincsen összhangban és a fennálló rendelkezések egymással is nem egy irányban ellentétbe kerülnek.

E megállapításokból könnyű szociálpolitikai teendőinket leszűrünk. Legelső feladatnak ez irányban a törvényeinkben már meglevő *munkásvédelemnek az életbe való legszigorúbb átültetése* látszik. Második feladat a *törvényes munkásvédelem kereteinek tágítása*, melyhez harmadik feladatként *annak a kor színvonalára emelése* csatlakozik. Elkerülhetetlen

feladat végül *a munkások önsegélye kérdésének megoldása*. Lássuk most ezeket egyenkint.

Ha a munkásvédelmünkbe kellő őszinteséget, önállóságot és megértést akarunk bevinni, akkor a *szociálpolitikai közigazgatást önálló ágazattá kell kiépíteni*. A szerv, amelynek keretében ez megtörténhetik, már megvan, csupán hatáskörének megfelelő kiszélesítése szükséges. A népjóléti minisztériumra gondolunk, amelynek keretében volnának az összes munkásvédelmi ügyek egyesítendőik. Komoly nehézségei ennek nem is lehetnek, az pedig, amit vele nyerünk, oly nagy, hogy még nagyobb nehézségek árán is annak érdekében mindent el kellene követni. A helyzet és a haladás szellemének teljes félreismerését kell a népjóléti minisztérium megszüntetésére irányuló minden törekvésben látnunk. Az utóbbi évtized szociális eltolódásai vezettek e minisztérium felállításához és tették szükségessé a szociálpolitika központi szervének létesítését. A jövő nagy szociálpolitikai feladatai és a szociálpolitika őszinte mederbe terelése, valamint hatályosítása egyaránt szükségessé teszik fentartását.

A népjóléti minisztérium feladata volna, hogy központi szerve legyen a munkásügyi közigazgatásnak és gerince a szociálpolitikai haladásnak. Alája volnának rendelendőik összes szociálpolitikai intézményeink és szerveink, különösen pedig az iparfelügyelet. Iparfelügyeletünk hiányai eddig is nagyrészt abból származtak, hogy azt főhatósága, a kereskedelemügyi minisztérium a munkásvédelmen kívül fekvő teendőkkel halmozta túl, és működése irányításában is túlságosan befolyásoltatta magát. Ez nehezen is lehet másképen, mert hiszen minden ágazatnak központi vezetésében élénk összeköttetést kell fentartania az illető ágazat érdekképviselőivel, ezek pedig, miként a munkások szünetekre vonatkozó és egyéb rendelkezések is mutatják, a munkásvédelemmel gyakran ellentétbe kerülnek. Az iparfelügyeletnek a népjóléti minisztérium körébe való utalásával az ezektől a befolyásoktól függetlenül és egyedül munkásvédelmi feladataink végzésére irányíthatnák. Egy központi szerv támaszát nyerné egyúttal és ezáltal sokkal hatályosabbá válnék. Elkerülhetetlen azonban az *iparfelügyelet körének jelentékeny kiszélesítése* is. A bányászat és a kincstári üzemek épügy szükségelik az iparfelügyeletet, mint ahogyan szükséges az a kisipar terén is. Chyzer Bélának a gyermekmunkára vonatkozó tanulmánya igen tanulságosan világította meg kisipari műhelyeinknek szociálpolitikai elmaradottságát. Ezen mindenekelőtt az iparfelügyelet van hivatva segíteni, mert munkásvédelmi rendelkezéseink részben a kisiparra is állanak. Az iparfelügyeletnek a kisiparra való kiterjesztése ma aránylag elég könnyen is volna eszközölhető, amidőn a megszállott

területekről való iparfelügyelők erre felhasználhatók volnának. Túlságos sokat egyszerre aligha lehet keresztülvinni és ezért az otthoniparra aligha lehet ma még az iparfelügyeletet kiterjeszteni. Előbb-utóbb azonban ez is mellőzhetetlen lesz, mert másképp az e téren fennálló súlyos bajokat enyhíteni nem tudjuk.

Iparfelügyeletünk körének kiszélesítése és az iparfelügyelet hatályosabbá tétele már igen fontos lépést jelentene a munkásvédelem terén. Annak a népjóléti minisztériumba való utalása pedig alapját rakhatná le annak, hogy végre oly hatóság fejlődhessék ki, melynek külső közegeiben és központi szervében egyaránt megbízik a munkásság és amely épen ezért kellő megértéssel közelebb jöhet hozzája. Ennek fontossága mérhetetlen, mert munkásosztályunknak a kormányzattól való elidegenedése a békés viszonyok helyreállítását a legnagyobb mértékben nehezíti és a munkásosztályt a legkülönbözőbb agitációk martalékául dobja, mert aki a fennálló törvényes rendet becsmérli, annak a munkásosztály ily lelki állapota mellett nyert játszmája van. A munkásosztály szerveinek követeléseire is mérséklőleg és irányítólag hathatna az iparfelügyelet, ha a népjólét gondozására hivatott központi szerv alá rendeltetnék. Kiegészítésül még a női iparfelügyelők megvalósítása volna szükséges, amelyet a külföldön mindenütt megtalálunk és amely a női és gyermekmunka megfelelő mederbe terelése szempontjából volna fontos. Mellőzhetetlen egyúttal az iparfelügyelői kar orvosi tagjainak szaporítása is, aminek ismét az egészségügyi felügyelet szempontjából volna igen nagy jelentősége.

Munkásvédelmünk második nagy hiányát annak szűkkörű voltában állapítottuk meg. E tekintetben elsősorban a *bányászat munkásvédelmi vonatkozásainak törvénnyel való szabályozása* válik szükségessé. Lehetetlen ez elől elzárkózniunk akkor, amidőn egyrészt a bányászati munka különleges természeténél fogva, ez mindenfelé a szociálpolitikai gondoskodásnak különleges tárgya, másrészt pedig a bányászatnak a közgazdaság szempontjából olyan döntő jelentősége van, amely e téren az ipari béke állapotát egyenesen a megélhetés feltételeként tünteti fel. Nem is kell túlságosan mélyreható reformokra gondolnunk akkor, amidőn a bányászati munkásvédelem törvényes szabályozását kívánjuk, mert hiszen, amint fentebb láttuk, e tekintetben a bányarendőri szabályok és egyes pénzügyminiszteri rendeletek egyet-mást már megvalósítottak. Ámde nagy különbség az az ipari béke szempontjából, hogy csupán könnyen visszavonható és nem egységes rendelkezésekkel állunk-e szemben, vagy pedig törvényen alapuló általános szabályokkal. Ki kell építenünk továbbá a közlekedésügy terén még teljesen kezdetleges munkásvédelmünket és részletesen kell szabályoznunk munkásvédelmi szempontból

az építőipart és a vendéglősipart, melyekre vonatkozólag a külföld már megfelelő intézkedéseket tett. Így p. o. Németország legújabban a vendéglősiparban alkalmazott női munkások ügyét szabályozta részletesen. Fontos az otthonipar és az utcai árúsítás munkásvédelmi szempontból való szabályozása is, mire azonban később kerülhetne a sor.

Törvényes munkásvédelmünk harmadik hiánya az, hogy fennálló rendelkezései legnagyobb része ma már nem korszerű. Messze elhagyták azt már az e téren gyors ütemben haladó nyugati államok. Abban a tekintetben, hogy mily messze kell e kérdésben mennünk, zsinórmértékül a washingtoni nemzetközi konferencia határozatai szolgálhatnak, amelyek elsősorban *a gyermekmunkának*, másodsorban *a női munkának*, harmadsorban pedig *a felnőtt férfiak munkaidejének szabályozását* kívánják. E konferencia határozatai gyors léptekkel közelednek megvalósulásuk felé. Körülbelül 20 államban van törvénybeiktatásuk folyamatban és oly államok sem zárkóznak el előlük, melyeket megszoktunk gazdaságilag és szociálpolitikailag elmaradottabbnak tekinteni; így Argentína, Chile és Nicaragua is foglalkoznak a vonatkozó törvények előkészítésével. Akár tetszik, akár nem, mi sem fogunk elmaradhatni.

Legnagyobb lesz a nehézség e téren nálunk a gyermekmunka tekintetében. A gyermekmunka tilalmának a 14 éves korhatárig megvalósítása, amint azt a washingtoni konferencia határozatai kívánják, már magában véve nem csekély nehézséget fog okozni nemcsak azért, mert a gyermekmunka nálunk egyes iparágakban még nagyon el van terjedve, így különösen a téglagyárakban és a kisiparban. Ez volna a kisebb nehézség, mert egyébként a washingtoni konferencia is a gyáriparra gondol első sorban, itt pedig, midőn üveggyáraink és textilgyáraink, valamint fűrésztelepeink nagy része jelenleg el van szakítva az országtól, e kérdés megoldása pillanatnyilag elég könnyű, mert a felsorolt telepek foglalkoztatták a legtöbb gyermeket. A legnagyobb nehézség azonban e téren a tankötelezettség túlságos rövid tartamában fekszik. Addig ugyanis, amíg a tankötelezettség nem terjed ki a 14. életévig, szinte lehetetlen a 14 éves korhatár feltétlen kimondása, mert hiszen a gyermekeknek az iskolai látogatás befejezése után tétlenül maradása erkölcsi szempontból a legaggályosabb. Viszont a *14 éves korhatár* oly minimumnak látszik, amely elől, ha egészséges jövő nemzedéket akarunk, kitérnünk nem lehet. A gyermekmunkát szabályozó törvény ez esetben egyes iparágakra, továbbá az egész kisiparra nézve átmeneti időt állapíthatna meg olyképpen, hogy csupán a gyáripar és a bányászat terén, valamint a közlekedésben tiltaná el feltétlenül a 14 éven alóli gyermekek alkalmazását, a kisiparban pedig egy átmeneti időre még megengedhetné azt. A közlekedés terén e korhatár részben már úgyis meg

van valósítva és így aligha lesznek nehézségek. A gyermekek munkaidejének 8 és 10 órában való megállapítása, miként azt ipartörvényünk teszi, tarthatatlan. Amidőn a felnőtt férfiak európszerte a 8 órai munkaidőt követelik, lehetetlen a gyermekeket ily hosszú ideig dolgoztatni. Éppen ezért *a 16 éven aluli munkások munkaideje 6, a 18 éven aluliaké pedig 7 órában volna megszabandó. Az éjjeli munkának a fiatalokoriakra való tilalmazása* nem is vitatható; hiszen már az 1913. szeptember 15—25-én Bernben tartott nemzetközi munkásvédelmi értekezlet tervbe vette ezt a tilalmat, csupán az üvegiparra és a hengerművekre vonatkozólag állapítván meg átmeneti időt. Legfeljebb arról lehetne szó, hogy a 16—18 éves munkások éjjeli munkáját átmenetileg meg lehetne engedni. Elvégre is mindent nem lehet egyszerre megvalósítani. Nagy súlyt kellene azonban helyezni arra, hogy *a 18 éven aluli munkások a veszélyes iparágakból és veszélyes üzemágakból feltétlenül kizárassanak.* E tekintetben a 16 éven aluli munkásokra ma fennálló szórványos rendelkezések alig jelentenek valamit; részletesen meg kellene tehát állapítani az ily iparágakat és üzemágakat, amint az Angliában és Németországban, valamint Belgiumban különös gonddal történt, és feltétlenül ki kellene zárni azokból a 18 éven alóli munkásokat.

A női munkások védelme terén az ipartörvény 116. §-ában megállapított *anyasági védelem* okvetlenül *6, lehetőleg azonban 8 hétre* terjesztendő ki. Még a háború alatt fontos népesedéspolitikai szempontoktól vezetve több országban felemelték az anyasági védelem tartamát. A washingtoni konferencia még tovább ment e téren és a szülés előtt, valamint a szülés után hosszabb időre a női munkások szerződésének szünetelését és akár anyasági biztosítás útján, akár más úton segélyben részesítésüket követeli. Ha az anyasági védelem tartamának 6—8 hétre felemelésével egyelőre beérhetjük is, az *anyasági biztosítás* meghonosítását sürgősen kell követelnünk, mert különben az anyasági védelem csekély értékű, mert a munkásnő a védelmi időben nem tud miből megélni. Fontos követelmény a *női munkások munkaidejének megfelelő leszállítása is.* E téren Magyarország már a háború előtt készen volt egy nemzetközi megállapodáshoz csatlakozni, amely, igaz, még 10 órában vette tervbe a nők maximális munkaidejének megszabását. Azóta a világ erősen előrehaladt és ma már rövidebb munkaidőt kell megállapítanunk. Az sem szenvedhet kétséget, hogy *a nőknek az egészséget veszélyeztető iparágakból való kizárása is feltétlenül szükséges.* Ezt ugyanaz a népesedéspolitikai szempont követeli, mely az anyasági védelem kiépítését teszi szükségessé. Az idevonatkozó rendelkezések a fiatalokori munkások védelmével kapcsolatban tehetők meg. Hasonlóképpen összekapcsolható e két csoport helyzetének szabályozása a

vasárnapi munkaszünet tekintetében is, melyre nézve fennálló jogállapotunk különösen azért hiányos, mert a nők és fiatalok munkaszünetét nem biztosítja feltétlenül. Az 1907-ben készült tervezet ez irányban már megfelelő rendelkezéseket tartalmazott, azonban nem lett törvénynyé. E hiány pótlása ma már elengedhetetlen.

A felnőtt férfiak munkásvédelme tekintetében Európában és Amerikában a 8 órás munkaidő áll előtérben. E tekintetben pillanatnyilag a termelés pangása következtében nincsenek ugyan nagyobb nehézségek, a jövő szempontjából azonban a túlságosan hirtelen haladás nem aggálytalan. A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége maga nem tett ugyan észrevételt a 8 órás munkaidő meghonosítása ellen, ha az nemzetközi egyezmény segítségével történik. Annak dacára, bizonyos óvatosság e téren feltétlenül szükséges annál is inkább, mert Európaszerte a háború okozta termelési nehézségek, tehát mégis csak mulandó körülmények segítették elő a 8 órás munkaidő terjesztését. Igaz, hogy az európai országok egész sorában már megtörtént, így többek közt Ausztriában, Franciaországban, Jugoszláviában, Csehországban, Görögországban, Belgiumban, Svédországban és Svájcban, mégis nagyon megfontolandó lépés ez akkor, amidőn fennálló jogállapotunk szerint a 8 órás munkanap még csak a gyermekmunkások számára van törvénybe iktatva és statisztikánk tanúsága szerint még ezekre vonatkozólag is nagyrészt papíron maradt, midőn továbbá a veszített háború okozta súlyos közgazdasági helyzet enyhítésére csak a fokozott munka vezethet. A 8 órás munkanap intézménye még nincsen Európaszerte kipróbálva, még egészen új intézmény és oly adatok is kerültek felszínre, melyek szerint a munkások más irányú munka vállalásával túllépi a 8 órás munkaidőt.¹⁾ Ennek dacára az ipari béke érdekében annak törvénybeiktatása *nehezen lesz elkerülhető*, annál is kevésbé, mert Jugoszlávia és Csehország is megtették azt és nem szabad annak megtörténni, hogy a magyar munkásoknak itthon rosszabb dolga van, mint ellenségeink területén. Mindenesetre megfelelő átmeneti időről és bizonyos mozgási szabadságról e tekintetben az alkotandó törvénynek gondoskodnia kell. *Feltétlenül szükséges azonban a 8 órás munkaidő a bányászat terén, kivált a földalatti munkáknál.* A külföldi bányászok követeléseai már ennél is tovább mennek és a német bányászok elkeseredett küzdelmet vívnak a 6 órás munkanapért, mely már az angol bányászok körében is erősen kísért.

A *bérvédelem terén* különösen a *bányászat és az otthonmunka lépnek előtérbe.* Az elsőben a csilletörés körüli eljárás megfelelő szabályozása válik szükségessé, míg az otthonipar szabályozásának a bérvédelem általá-

¹⁾ V. ö. Sociale Praxis XXIX. évf. 737—739. old.

ban egyik sarkpontja. Mindamellett a bérhivatalok felállítása pillanatnyilag még nehézségekbe ütközhetik, ámbar a háború alatt a textiliparra vonatkozólag tett intézkedések, melyek hatósági bérminimum megállapítását rendelik el, e kérdés megoldását is már némileg előkészítették. A gyár-
iparban és a kisiparban is a bérkérdést a kollektív szerződések megoldására lehet bízni.

Az üzemi és egészségügyi védelem kérdése az iparfelügyelet mélyítésével hatalmas lépést fog előre tenni. E tekintetben az egyes iparágak számára külön-külön szabályzatokra van szükség, mert általános rendelkezésekkel e téren csak igen keveset lehet elérni.¹⁾

Az ipari alkotmány kérdés-komplexumából egyet megoldásra érettnak tartunk és ez az *üzemi választmányok* kérdése. Ez a munkás és munkaadó közötti viszony javítására igen hathatós eszköz, mert a kívánások közlése és kölcsönös megbeszélése a megértés útjait kitűnően egyengeti. A kérdés megoldása a munkarendre vonatkozó rendelkezések kiegészítéseképpen történhetnék oly módon, hogy a munkarendbe az üzemi választmány alakításának módja felveendőnek volna kimondandó. Ugyancsak ki kellene mondani, hogy a bérlevonásokból befolyó összegek csak munkásjóléti célokra fordíthatók és hogy a munkarendet a munkások anyanyelvén is ki kell függeszteni, illetőleg megmagyarázni.

A szociálpolitikai törvényhozásnak kétségtelenül legnehezebb feladata a szakszervezeti jog és sztrájkjog szabályozása lesz. A háború előtt e téren a nehézségeket egyenesen leküzdhetetleneknek kellett volna jeleznünk. Ma már nem így áll a kérdés. Maga gyár-
iparunk ugyanis annak belátására ébredt, hogy a vállalkozók és munkások ellentétének elsimítását és az ipari békét legjobban az erős munkaadói és munkásszervezetek biztosítják. Ezek közvetlen tárgyalása, vagy pedig megértő hatóság vezetése alatt való tanácskozása vezet legkönnyebben kölcsönös megértésre. Ennek azonban *elkerülhetetlen* feltétele a *szakszervezetek jogállásának tisztázása*. Ha ezt megértettük, akkor szakszervezeti jogunk kiépítése elől nem lehet elzárkózni, bármily nehéz legyen is e feladat.

A szakszervezetek lényegüket tekintve tisztán gazdasági alakulatok. Hivatásuk a munkások gazdasági érdekeinek a konkrét esetekre is kiterjedő érvényrejuttatása. A szakszervezetek szabályozásának ebből kell kiindulnia. Jogi állásukat aképp is kell körülbástyázni, hogy az a tisztán gazdasági küzdelemben kellőképpen érvényesülhessen, ellenben a gazdasági küzdelem kereteit túl ne léphesse. Ez igen nehéz feladat, de a társadalomnak egyesületekbe és különböző szervezetekbe tömörülésé-

¹⁾ Mintát nyújthat e tekintetben az osztrák szakszervezeti tanács fentemlített munkálata.

nél más vonatkozásokban is előfordul és megoldást is nyer. Teljesen kizárni a visszaéléseket természetesen itt sem lehet, mert elvégre is nem egy irodalmi egyesület, avagy gazdasági vállalkozás (p. o. az erdélyi pénzügyintézetek) szolgáltak az ily szabályozás mellett is politikai célt; miképp azt sem lehetne állítani, hogy különböző gazdasági érdekképviselőink, legalább gazdasági vonatkozásokban, nem üznének politikát. Mindazonáltal az ily irányú, t. i. a politikai színezet kizárására törekvő szabályozás módját nyújt arra, hogy az alapszabályellenes visszaéléseket a jogrend üldözhesse és megtorolhassa. Mindenesetre egészségesebb állapotokat teremtené, mint amilyenek akkor fennállanak, ha a szakszervezetek gazdasági küzdelmének keretei sincsenek szabályozva és így azok mindenképpen csak türve, nagyrészt pedig csak titokban és a kiadott számos rendelkezés ellenére is minden ellenőrzéstől elbujva folytatják működésüket. A szakszervezetek létezéséről tudomást nem venni és azok szabályozása elől elzárkózni tiszta strucpolitika.

Egy szakszervezeti törvény megalkotása sokat járulhatna ahhoz is, hogy a modern gazdasági életben oly jelentékeny szerepet játszó szakszervezetek terén a vezetők felelősségének elve szélesebb körben érvényesüljön. Hiú ábránd ugyan azt hinni, hogy bármily törvényes szabályozással egyes vezetők befolyását és terrorizmusát a tömegekkel szemben teljesen meg lehet törni, mert az bármily törvényes kereteken belül is bizonyos határok között érvényesülhet. Még kisebb egyesülésekben és csoportokban is észlelhető egyes egyéniségek túlságos befolyása és pedig távolról sem mindig a legjózanabb és legmegfelelőbb egyéniségek befolyása ez. Mégis a tagok jogainak megfelelő körülbástyázása, a vezetőség felelősségre vonásának gondos szabályozása és a választási eljárás helyes megállapítása sokat tehetnek ebben az irányban. Kétségtelen az, hogy törvényes szabályozás mellett e téren is az egészségesebb irányba terelődésnek útjai egyengethetők, kivált akkor, ha a szakszervezetek belső szervezete is megfelelő szabályozásban részesül.

Mellőzhetetlen a szakszervezetek jogi felelősségének szabályozása is. E kérdés ugyan éppoly kényes, mint az előbbiek. Így p. o. Angliában a szakszervezetek kártérítési kötelezettségének a Taff-Vale vasútársaság pöréből kifolyólag való megállapítása oly reakciót váltott ki a szakszervezetek körében, hogy az angol munkásmozgalomnak politikai irányba terelődését részben az e tárgyban hozott ítéletnek tulajdonítják¹⁾ és az angol munkásságnak tényleg politikai befolyásával sikerült is 1906. ban a Trade Disputes Act-ban oly törvényt keresztülvinni, amely ez alól a felelősség alól felmenti a szakszervezeteket. Mindamellett

¹⁾ Így p. o. a *Reichsarbeitsblatt* XVIII. évf. 304. oldalán levő cikk is.

a kártérítési elvnek a szakszervezetekkel szemben is megfelelő alakban való érvényesítése komoly megfontolás tárgyát kell, hogy képezze. Érdekes és nagyon is megfontolásra méltó kísérletet tett Csehország 1919. évi december 22-iki törvényével a szakszervezetek felelősségének megállapítására a különböző pártállású szakszervezetek ama törekvésével szemben, hogy a más irányú szakszervezethez tartozó munkások elbocsátását erőszakolják ki. A szóban forgó törvény ily esetben bíróság elé utalja az ügyet, mely kártérítési kötelezettséget állapíthat meg. A keresztényszociálistákkal szemben a szociáldemokrata szakszervezetek ily elbocsátásokat nálunk is kierőszakoltak és így az előbbieik védelmére e kérdés szabályozása nálunk is kívánatos volna.

A legkényesebb kérdések egyike továbbá a szakszervezetek *feloszlata*sának ügye. Az egyesületi jog körében ez is megfelelően megoldható. Nem lehet helyes azonban e feloszlatasí jogot tisztán rendőri szempontból elbírálni, hanem, miként a francia törvény teszi, e jogot célszerű a *független bíróságra bízni*. E célból esetleg külön bíróság is szóba jöhetne, mely irányban a minisztérium 8.480/1920. évi rendelete kiindulási pontot nyújthatna, amennyiben egyes gazdasági kérdésekben — igaz, hogy csak a háború esetére szóló kivételes intézkedések keretében — ily bíróságok föllállítását már szabályozta a haszonbérleti viszonyból, fakihasznalási jogok átruházásából és a fatermékek értékesítéséből, valamint a halászati jogok haszonbérletéből származó viták esetére vonatkozólag. A szakszervezetek ellenőrzése a fentiek értelmében átalakítandó népjóléti minisztérium körébe volna utalható, mi a felügyelet gyakorlását jelentékenyen megkönnyíthetné, mert mihelyt egy tisztán szociálpolitikai és az egyéb érdekektől független szerv keretébe utaltatnék az, a nehézségek e tekintetben mindjárt kisebbek lesznek. Ez az ellenőrzés oly természetű volna, mint amilyent ma a belügyminister az egyesületek felett gyakorol, természetesen azzal a különbséggel, hogy a feloszlatas joga nem illetné meg a népjóléti minisztert, hanem csupán a bíróságot.

A szakszervezeti joggal kapcsolatban történhetnék azután a *kollektív szerződések jogának szabályozása* is, miként az Németországban és Ausztriában már be is következett. Az ipari béke biztosításának nem csekély eszközét nyernők abban, ha a tényleg ügyis nagyon nagy mértékben tért foglalt kollektív szerződések megfelelő jogi védelmet és szabályozást nyernének.

Fontos volna a *békéltetés és egyeztetés ügyének megfelelő rendezése* is. A népjóléti minisztérium fenti irányban való átalakítása ezt a kérdést is megkönnyítené. E téren azonban egyes, bár szervesen össze nem illő és a kor színvonalán nem álló rendelkezések az ipartörvényben már foglaltatnak. Ezek revíziója és korszerűsítése a munkajog meg-

felelő kiépítésének ugyancsak fontos kelléke. Ugyanezt kell mondanunk a gyülekezési jogra vonatkozólag is, melynek a munkásgyűlésekre vonatkozó rendelkezései azért kell, hogy vétessenek revízió alá, mert enélkül a szakszervezetek jogának szabályozása is csonka. Ugyanez áll a sztrájkokra vonatkozólag is. A sztrájkok tényével a jogrendnek számolnia kell és helyesebb, ha azt megfelelően szabályozza, mint hogy ha azok tekintetében a mai rendezetlen jogállapotot tartja fenn. A sztrájkok szabályozása a kollektív egyezmények szabályozásával és a békéltetés kérdésének rendezésével kapcsolatban lesz keresztülvihető. Az említett kérdések rendezésével egyetemben egyidőre még el lehetne halasztani, mindaddig t. i., míg a legsürgősebbnek jelzett szociálpolitikai kérdések megoldást nem nyernek. Minden esetre szabályozni kell azonban a *közüzemekben és a nélkülözhetetlen javak előállításánál a sztrájkjogot*, ami ezekre az ágakra vonatkozólag csupán megfelelő békéltető eljárás létesítésével lehet.

A munkajog és a szakszervezetek ily irányú szabályozása az ipari békének hathatós biztosítékát nyújthatja. A munkásosztály fegyelmezése sikeresen csak ezen az úton történhetik és a munkateljesítmény emelésének kérdése is alighanem ezen az úton lesz a jövőben a leg-sikeresebben elérhető, amennyiben a munkaadói egyesületek a munkásszervezetekkel való tárgyalások kapcsán nagyobb kilátással fogják az idevágó követeléseiket érvényesíthetni, mint amilyen sikert e téren bármily más rendszabályozás biztosíthatna.

Távolról sem merítettük ki ezzel mindazt, amit szociálpolitikai téren tenni lehet és a nem távoli jövőben alighanem tennünk is kell. A munkások részére szabadságidő engedélyezése a külföldi törvényhozásokban már napirendre került és napirendre került a szociálpolitikai kérdéseknek még egész sora, mint p. o. az otthonmunka beható szabályozása, a bérhivatalok kérdése, az úgynevezett ipari alkotmány kérdése stb. Komoly meggondolás tárgya lehet továbbá a munkáskamrák felállítása és munkaközvetítés továbbépítése. Azonban aki sokat markol, keveset fog. E közmondás a szociálpolitika terén is igaz. Ha mindent egyszerre akarunk megoldani, akkor annak a veszélynek vagyunk kitéve, hogy papíron ugyan sokat alkotunk, de abból az életbe csak kevés vagy semmi sem megy át. Ez nem lehet az őszinte szociálpolitika célja és ezért egyelőre a legsürgősebb feladatoknál kell megmaradni. Hiszen a miénkhez hasonló szociálpolitikai elmaradottság mellett a közvetlen teendők gyanánt felismerteknél kisebb újítások is időt igényelnek, míg az életbe valóban átmennek. Gazdasági organizmusunk beteg és legyengült; ha orvosság is a szociálpolitika, azt bizonyos bölcs mérséklettel kell magunkhoz venni, de gazdasági szervezetünk megerősödésével és akkomodációjával párhuzamosan fokoznunk az adagokat.

Ne higyjük azonban, hogy bármily messzemenő törvényes alkotásokkal már megoldottuk korunk nehéz szociális problémáit. A törvényhozás csak az élet formáit tudja szabályozni és a gazdasági élet belső tartalma csak kis mértékben hozzáférhető annak. *Őszinte szociálpolitika, gondolkozást és kölcsönös megértésre való törekvést kell minden hová bevinnünk*, ha valóban sikert akarunk elérni. De mindenekelőtt oly pártalakulást kell előidézni, melynek középpontjába kerül a munkáskérdés és amely különböző árnyalataiban is mindig a magyar nemzeti és az egészséges szociális gondolat köré csoportosul. Ha ez által mélyebb gyökeret ver a szociálpolitikai gondolkozás és az a nemzeti gondolattal mindenben egybeolvad, akkor fogjuk csak igazán elérhetni azt amit a törvényhozás csak előkészíthet alkotásaival, hogy t. i. a szociális és a nemzeti gondolat egymással frigyet kössenek és a magyar munkásosztály törekvései egészen a magyar nemzeti gondolat keretei között helyezkedjenek el.

Heller Farkas.

Német-Ausztria gazdasági létproblémái.¹⁾

A nagy katasztrófa, mely az emberiséget érte, három nagy területen teljesen romba döntötte azokat a politikai kereteket, melyek a gazdasági szervezetnek is alapjai voltak: az Oröszbirodalom, a Törökbirodalom és az osztrák-magyar monarchia egységes gazdasági területének fundamentumán épült gazdasági szervezetek ma a földrengés pusztításaihoz hasonló képet mutatnak. Abban is többek között, hogy az egykori építményeknek vannak aránylag épen maradt részei, melyek boltozatai alatt még valamennyire lakályos életet lehet folytatni s vannak viszont oly sorsüldözött részek, hol a nagy összeomlás izzé-porrá tört mindent, maga alá temetve minden életet. De minden pusztulás nyomában jelentkezik a túlélők élniakarása. S miként Messina romjain csakhamar sarjadzott az új élet: hol megmaradt boltívekbe húzódva, hol ideiglenesen összeszegezett bódékban és barakkokban berendezkedve, akként a birodalmak romjain a népek is új politikai és gazdasági életre rendezkednek be: az egyik a régi — műremekszámba ment — állami szervezetének megmaradt csonka részében, közvetlen szomszédságában a másik primitíven összetákolts s nem tartósnak induló faalkotmányban... Az egykori osztrák-magyar monarchiának e túlélőit — s részben nevető örököseit is — a szukcessziós államok névvel illetik általában, az orosz birodalom törmelékein az u. n. „Randstaaten“-nek Finnországtól Aserheidschan köztársaságig húzódó s sok részében még igen ködös körvonalú gyűrűje kel életre. A Törökbirodalom nagy területei — részben leplezetlenül, részben nemzetközi mandátum leple alatt — gyarmatokká lesznek; egyes, önálló életnek induló államalakulatok is — Hedschas, Örményország — tulajdonkép csak más megjelenési formái az európai nagyhatalmak uralmának.

¹⁾ A Magyar Közgazdasági Társaságban 1920. december 6-án tartott felolvasás. Az osztrák valuta állandó gyengülése, a rohamosan fokozódó drágaság, az állami alkalmazottak újabb fizetés-követelése stb. folytán nem egy adat és számítás, melyet e tanulmány magában foglal, a kéziratnak nyomdába adása óta is meg van haladva. A tanulmány alapfelfogását és konkluzióit azonban a legújabb — és bizonyára távolról sem utolsó — fejlemények csak megerősíteni alkalmasak.

Népek nem halnak meg. A dicsőséges múlt összeomlásán való nemes melancholia mellett is az életösztön, az élni akarás a jelennek való céltudatos, szívós munkát követeli meg, csak ez — s nem méléző ábrándozás — teremti meg a jobb és szebb jövőbe vetett bizalom reális zálogait. A céltudatos munkának — politikai és gazdasági munkának egyaránt — első feltétele pedig az: tisztán látni saját erőink tekintetében s tisztán látni azon idegen erők tekintetében, melyekkel számolnunk kell, akár mert ellenünk fordulhatnak, akár mert saját erőinkkel egyesítve életünk és céljaink segítői lehetnének. S idegen erőkként természetesen elsősorban azok jönnek figyelembe, melyek gyűrűként körülöveznek.

Régen érzem — s velem együtt bizonyára sokan érzik — hiányát az erők ezen számvetésének. Közvéleményünkben szinte nyomát sem találni annak a tisztalátásnak, mely a céltudatos orientációnak előfeltétele . . . igaz, hogy az átélt rázkódtatások, a nyomukban fellobbant szenvedélyek nem is voltak alkalmasak a komoly munkát, a józan és higgadt mérlegelést urrá tenni ott, hol tulajdonkép egy passzivitásból, könnyelműségből és felületességből összetett szellem volt mindenkor otthonos. A békeszerződésben megszabott határokon belüli gazdasági lehetőségeink tekintetében is — hangsúlyozom, hogy csak a gazdaságiakról szólok — szólamok uralják a fórumot az 1918. évi összeomlás első napjaitól fogva mindmáig. „Nincs szenünk, nem maradt iparunk“ : ez a szólam a vezérmotívum egyszer, máskor pedig az, hogy „új határainkon belül a megmaradt hét millió lakosnak élelmét sem lehet biztosítani,“ mire néhány hónap múlva minden fantázia nekilendül és a várható termés bőségét és az abból hirtelen fakadó jólét mielőbbi bekövetkeztét kürtölik világgá s gyökeret ver — ismét rövid időre — az a meggyőződés, hogy ez az ország az istenek kiválasztott kegyeltjeként mostani terjedelmében is erőktől duzzad . . . Hasonlóan van közvéleményünk a szomszédos államok tekintetében. Német-Ausztria megítélésében a döntő motívum a közelmúltig az volt, hogy Bécs a megszökött népbiztosok aziluma és — a tradíciókhoz híven — a külföldet magyar dolgokban rosszakaratúan tájékoztató hírek forrása, legújában viszont a rokonszenv, a vonzódás, az önzetlen áldozatkészség hullámai hömpölyögnek Bécs felé, csak azért, mert 1920. október 17-én a szociáldemokraták hat mandátumot vesztek a nemzetgyűlésen s a vezető államhivatalokból visszavonultak. A cseh állam jelenlegi alakulatának tarthatatlanságáról vallott általános felfogás feleslegessé látszik tenni közvéleményünk számára azt, hogy annak gazdasági realitásairól képet alkosson magának s ugyancsak felette ködös fogalmakat táplál a nagy nyilvánosság arról, mit jelent gazdasági tényezőként a Biharkeresztéstől szinte Odessza

közeléig terjedő Nagy-Románia s az értékekben gazdag és problémáktól súlyos Jugoszlávia?

Saját magunk viszonyaink, gazdasági erőink, fogyatékoságaink és lehetőségeink tisztázása tekintetében — az annyira szükséges felvilágosító munkát a legkitünőbb módon fogja bizonyára az a mű elvégezni, melyet dr. B u d a y L á s z l ó műegyetemi tanár úr, a statisztikai hivatal volt tudós igazgatója az Akadémia megbízásából Csonka-Magyarország népességi és gazdasági viszonyairól — remélhetőleg mihamarabb — a nyilvánosságnak át fog adni. A legnagyobb várakozásokkal nézhetünk e munka elé, mely a felhasznált anyag bőségénél és a vizsgálódások tudományos elmélyítésénél fogva bizonyára standard-munkája lesz a — fájdalom — megújítandóvá vált honismeretnek. A magam számára hasonlíthatatlanul szerényebb feladatot tűztem ki; csak azt, hogy összegyűjtssem mind azt az adalékot, ami Német-Ausztria gazdasági erőiről alkalmas képet adni s ezzel a vázlattal komoly és megbízható anyagot szolgáltatassak annak a jelentős problémának mérlegeléséhez, mennyire tekinthető a jelenlegi Német-Ausztria élet- és fejlődésre képes alakulatnak s egyúttal annak — a mi szempontunkból még jelentősebb — kérdésnek elbírálásához, hogy a gazdasági érdekek és lehetőségek milyen magatartást javálnak a Német-Ausztriához való gazdaságpolitikai viszonyunk rendezése tekintetében. Szeretném remélhetni, hogy ez a vállalkozásom meg fogja indítani a hasonló — kétségtelenül több fáradságot igénylő — vizsgálódások és anyaggyűjtések sorát a többi szomszédos állam viszonyairól . . .

Német-Ausztria — hivatalos nevén az osztrák köztársaság, mely nevet a st.-germaini békeszerződés állapított meg, hogy az állam elnevezésében is elfojtsa a Németbirodalommal való valamilyen közösség célzatát — az 1918. évi összeomlás előtt úgynevezett „birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok“ közül tudvalevőleg Alsó- és Felső-Ausztriát, Salzburgot, Tirolt és Vorarlberget, Stájerországot és Karinthiát foglalja magában. De ezek közül régi terjedelmükben csak Felső-Ausztriát, a kis Salzburgot és a még kisebb Vorarlberget. Alsó-Ausztriának csak két kis csücske — az északkeleti és az északnyugati — választatott le a cseh állam javára; az előbbi Feldsberg mezőváros és környéke, mert egy-két szláv többségű községet foglal magában, az utóbbi a fontos vasuti csomópontot képező Gmünd városka pályaudvara miatt szakított el. Tirolt az új határ két egyenlőtlen félre törte. A stratégiai biztosítékokhoz ragaszkodó Olaszország nem elégedett meg az úgynevezett Trentino annexiójával, hanem szintiszta német vidékeket — Bozent és Merant és az egész Vintschgaut, a Pustertalt, Grödnertalt stb. — is bekebelezett s az új határ a svájci Alsó Engadin-völgy Reschen-hágójánál kezdődve, a Brenner nyer-

gén át vízszintesen metszi derékon Tirolt egészen a Tirol és Salzburg találkozásánál emelkedő Dreiherrn-csúcsig (a Magas Tauern-láncban), hogy onnan délre kanyarodva, az ismert sexteni völgytől keletre érje el a régi osztrák-olasz határt, Tirolból így mindössze a keskeny Inn-völgyet hagyva meg. Karinthiából, minthogy a népszavazás, melyet az entente olasz befolyásra a kezdetben feltétlenül elvett területen engedélyezett, Német-Ausztriára kedvező eredménnyel járt, most már csak két kis darabka vész el; délnyugaton a Tarvistól a régi határig, Pontafelig húzódó Canale-völgy Olaszország javára, délkeleten Gutenstein és Unterdrauburg vidéke Jugoszlávia javára. Stájerországnak déli része szakított el Jugoszlávia javára és pedig ismét nem a szlovének települési határa szerint, hanem Marburg fontos vasuti gócpontra való tekintettel a Drávának németek lakta völgye is Jugoszláviához csatoltatott. Ennek az így megnyírbált Német-Ausztriának, mint fájdalmasan tudjuk, az entente nagylelkűsége mint egyetlennek az összes legyőzöttek között ajándékozott is idegen területet: Vas, Sopron és Moson vármegyéknek nyugati felét, kevesebbet ugyan annál, mint amire az osztrák békeküldöttség igényt tartott egyszerűen azon a jogcímen, hogy Ausztriának arra szüksége van, de — mint látni fogjuk — Ausztria gazdasági erői szempontjából mégis aránylag eléggé jelentős területet.

A határoknak részbeni bizonytalanságánál fogva pontos adat arról, mekkora is Német-Ausztria, még nincsen. A legtöbb összeállításban — és pedig más vonatkozásokban is — alapul vett statisztika, t. i. az, melyet az osztrák „Handelsmuseum“ mindjárt 1918. novemberétől kezdve „Die nationalen Sprachgebiete Österreichs als selbständige Wirtschaftsgebiete“ címen közölt cikksorozatában¹⁾ közzétett, annyiban nem felel meg a valóságos helyzetnek, hogy az még az összefüggő német nyelvterületet képező „Deutsch Innerösterreich“-chél számolt, hozzászámította tehát Déltirolnak német részét, továbbá Morvaországnak (Nikolsburg, Znaim stb.) és Csehországnak (Kaplitz, Krumau stb.) németek lakta déli vidékét is. Az ilykép kiszámított államterület — kerekszámban 90 ezer km² — csak akkor fogja talán megközelíteni a valóságot, ha a Nyugat-Magyarországból odaítélt kerek ötezer km²-t is hajlandók vagyunk Ausztria javára írni. Ez a terület tehát nagyjában egyenlő a megmaradt Magyarország kiterjedésével, körülbelül akkora, mint Portugáliáé, több mint kétszerese Svájc területének, kb. háromszorosa Belgium területének. Ezek az összehasonlítások azonban igen nyersekek. Figyelembe kell ugyanis venni, hogy körülbelül 55 ezer km²-nyi területet magas és közép alpesek borítanak s míg a bécsi medencében, továbbá a nagy hegyvidék előteré-

¹⁾ „Das Handelsmuseum“ 1918. évf. 45–51. sz. és 1919. évf. 6–52. sz.

ben 55—58⁰/₀-a az egész területnek szántóföld és kert, addig a magas mészalpesek régiójában ez a hányad 3⁰/₀-ra süllyed s a közép-alpesekben is csak 8·5⁰/₀-ot, sőt a Rajna, Inn és Salzach völgyében is csak 9·5⁰/₀-ot ér el. Ez a geográfiai helyzet természetesen döntő tényezője Német-Ausztria népességet befogadó kapacitásának és egyúttal népességmegoszlásának. Az 1920. január 31-én tartott népszámlálás ideiglenes eredményei szerint Német-Ausztriának lakossága 6,067.430 főből állott, jóval kevesebb, mint 1910-ben a harmadrész akkora Belgium, körülbelül annyiból, mint 1910-ben Portugália és legalább 20⁰/₀-kal kevesebb annál, amit a csonka Magyarország népességszáma gyanánt kalkulálunk addig, míg népszámlálásunk erről biztosabb képet nem ad. Ha Nyugat-Magyarországnak Ausztriához ítélt részét — az osztrákok által „Burgenland“ vagy „Heanzerboden“ néven dédelgetett magyar földet — a túlsó oldalon vesszük számításba, Ausztria bő számításával kerek 400 ezer fővel gyarapodnék; viszont Csonka-Magyarország kombinált népességszámát aligha kellene ugyanennyivel csökkenteni, mert a háború és az ellenséges megszállások okozta agglomeráció megmaradt területünkön ezt a veszteséget bizonyára jórészt ellensúlyozza.

A népszámlálás eredménye szerint a 6 milliós népességből 1,842.000 fő Bécsben számláltatott, kerek egy harmada az állam lakosságának tehát a fővárosra esik. Olyan arány vagy helyesebben aránytalanság ez, amelyhez hasonló sehol másutt nem található. Csonka-Magyarországnak kerek számban talán egy milliós fővárosát is némely körök — politikai jelszavaknak hódolva — hypertrophiának szokták mondani, holott az csak alig egy hetedét, inkább egy nyolcadát teszi a megmaradt ország lakosságának s a párhuzam szempontjából nem lehet Nagy-Budapestre — a főváros körüli, vele összenőtt településekre — hivatkozni, mert ugyanily gyűrű veszi körül Bécsset is. Következő vizsgálódásaink során többször fogunk szembetalálkozni azzal a megismeréssel, hogy ez a semilyen más államban páriát nem találó aránytalanság az ország és fővárosa között nemcsak egyik, de talán a legfontosabb, centrális problémája Német-Ausztriának s hogy ez hat ki arra a kapcsolatos problémára is, milyen megítélés alá esnek a Német-Ausztria és Magyarország közötti gazdaságpolitikai viszony lehetőségei?

Társadalmi összetételére nézve Német-Ausztria erősen koncentrált ipari területek mellett nagy részeiben szinte tiszta agrikulturális jellegű. Iparának főtelepülése Bécs és környéke, különösen a déli vasuti fővonal és az ahhoz vezető egy-két völgy, Stájerországban főleg a Mura völgye és Vorarlberg. Az utóbbi országban levő Feldkirch bírósági terület mutatta az 1910. évi foglalkozási statisztika szerint az iparban (és bányászatban) foglalkoztatottak legnagyobb arányszámát: 55·3⁰/₀-ot; ezt

követte a Déli vasut mentén fekvő két alsóausztriai kerület: Baden 52·6⁰/₀-kal és Neunkirchen 52·2⁰/₀-kal, majd a stájerországi Leoben kerület 49·5⁰/₀-kal, majd ismét három alsóausztriai kerület: a Bécs közvetlen környékén levő mödlingi kerület 48·2⁰/₀-kal, a Lajta melletti Bruck kerülete 46·6⁰/₀-kal és Lilienfeld kerület 46⁰/₀-kal, majd ismét egy Bécs körüli és egy stájer kerület, t. i. Hietzing-Umgebung és Mürzzuschlag 45—45⁰/₀-kal. Amellett, hogy, mint látni, az ipari koncentráció Alsó-Ausztriában a leg-erősebb, ugyanez az ország kifejezetten agrikulturális részeket is mutat fel; így Scheibbs kerületben 19 ezer mezőgazdasági kereső mellett alig 4 ezer ipari kereső, Zwettl kerületben 21 ezer mezőgazdasági kereső mellett negyedfélezer ipari kereső és Oberhollabrunn kerületben 33 ezer mezőgazdasági kereső mellett hatodfélezer ipari kereső számláltatott. S ezek az iparosok is jórészt a kisipar körébe tartozván, szociális tekintetben nem válnak ki a milióból. Általában Alsó-Ausztria tekintetében azt mondhatni, hogy a Duna választja el a — déli — inkább ipari jellegű részt az — északi — inkább mezőgazdasági résztől, amely eloszlás természetes folyománya annak, hogy a termékeny „Marchfeld“ igen jó talaja a mezőgazdaságnak. Felső-Ausztria, Salzburg és Tirol megmaradt része, hasonlóan Karinthiának területei túlnyomóan mezőgazdasági jellegűek, csak az országok fővárosaiban és egyes nagyobb üzemek körül (Felső-Ausztriában Steyr vidékén, Salzburgban Hallein, Mitterberg stb.) tömörül az ipari lakosság. Stájerország közelebb áll szociális alkata tekintetében Alsó-Ausztriához; szinte egészen agrikulturális vidékek mellett — ilyenek Felső-Stájerország és a velünk határos keleti Stájerország — Grác és környéke, továbbá a Mura és a Mürz völgye, nemkülönben Eisenerz vidéke kifejezetten nagyipari jellegűek. Ezek az ellentétek determinálják Német-Ausztria politikai életét s szolgáltatják egyúttal alapját annak a sajátos alkotmányjogi szerkezetnek, melyben a legújabbban hevenyészett alkotmány szerint Német-Ausztria országai — az egykori koronátartományok — egymással és Béccsel vannak. Hogy különben ez a politikai jelenségekben is kiütkező szociális ellentét magában Bécsben is megvan, az csak természetes, mert hisz minden modern nagyvárosban megvan a radikálizmus felé hajló ipari proletáriátus és más (kereskedelmi, forgalmi stb.) alkalmazott mellett az ellensúlyozó kispolgári — kisiparos, kistőkés stb. — elem, mely érdekeiben is, de főleg mentálitásában szögesen ellentétes orientációra hajlik. A foglalkozási statisztika néhány adata azt mutatja azonban, hogy Bécsben ez a kispolgári elem különösen nagy. Így az 1910. évi népszámlálás szerint Bécsben talált 510 ezer ipari kereső közül több mint 75 ezer önálló s ezek közül ismét közel 43 ezer a ruházati iparhoz (szabó, cipész, folt-tisztító stb.) tartozik; a 349 ezer ipari munkás között is kerek 90 ezer

esik a szabó-, cipész- stb. mesterségre, 48 ezer a fémfeldolgozó iparra — ebben főleg a lakatosságra — 36 ezer a kőművességre és 34 ezer az asztalosságra. Még jellemzőbb a kereskedelemben, forgalomban foglalkoztatottak körében, hogy 297 ezer kereső közül 93 ezer önálló (Berlinben 261 ezer közül alig 65 ezer) és hogy a járadékokból és támogatásokból élők száma nem kevesebb mint 72 ezer. Ebből a kevés számból is kibontakozik az, hogy Bécs típusát tulajdonképp az u. n. „kis ember” adja meg; a politikai tekintetben léghregnásabb réteg: a nagyipari munkásság számbeli jelentősége Bécsben nem nagy.

A társadalmi struktúra és annak politikai következményei később fognak ismét bennünket foglalkoztatni. Mindenekelőtt annak megállapítására fogok törekedni, hogy Német-Ausztria milyen termelési tényezők felett rendelkezik, illetve hogy abból a gazdasági szervezetből, mely az osztrák-magyar monarchia egységes gazdasági területén fennállott, milyen részletet mondhat ez az állam magáénak?

Német-Ausztria összes szántóföldjének kiterjedését a német-osztrák földművelésügyi államhivatal közleménye az 1918. évet illetőleg 1,685.639 hektárral mutatja ki; ebből 859 ezer hektár — felénél tehát több — Alsó-Ausztriára esik, 367 ezer hektár Felső-Ausztriára, 227 ezer hektár Stájerországra, 122 ezer hektár Karinthiára, 64 ezer hektár Salzburgra, 45 ezer hektár a megmaradt Tirolra és kétezer hektár Vorarlbergre. Az adatok Alsó-Ausztriánál és Karinthiánál az egész — csorbitatlan — koronatartományra vonatkoznak, egyébként már az új határmegvonással számolnak. Az Ausztriának ítélt nyugatmagyarországi területen a szántóföld kiterjedése kerekén 410 ezer kat. hold, vagyis 235 ezer hektár; ennek birtokbavételével Német-Ausztria szántóföldje 14%-kal gyarapodnék. Összehasonlításként tartssuk szem előtt, hogy a nekünk megszabott határon belül a szántóföld kiterjedése közel 9·6 millió kat. hold, vagyis kerek 5·5 millió hektár; tehát Német-Ausztria — a mienkkel nagyjában egyenlő államterületen — akkor is, ha a nyugatmagyarországi részét birtokba venné, nem sokkal több, mint egy harmadával rendelkezne a mi szántóföldünk kiterjedésének.

A szántóföld hasznosításáról a következő vetésterületi adatok tájékoztatnak legalább a legfontosabb terményeket illetőleg s ez adatokban szembeállítjuk az ugyanezen államterületre vonatkozó 1913. évi adatokat az 1918. éviakkal, egyúttal pedig a megmaradt Magyarországnak ugyancsak 1918. évi adatait a learatott területről; az adatok így szólnak:

	Bevetett, ill. learatott terület			
	Német-Ausztriában		a Német-Ausztriának ítélt nyugat-magyarorsz. területen	Csonka-Magyarországon
	1913-ban	1918-ban	1918-ban	1918-ban
	h e k t á r o k b a n			
buzával	196.771	161.821	38.102	1,345.500
rozsszal	407.387	313.029	36.327	608.350
árpával	132.417	103.115	23.667	428.950
zabbal	346.640	263.496	19.731	336.950
tengerivel . . .	49.447	45.692	16.153	858.475
burgonyával . .	161.230	116.279	15.528	198.375
cukorrépával . .	17.957	8.673	3.687	47.725

Élve az összes fentartásokkal, melyekkel a mezőgazdasági statisztikának különösen a háborús évekre vonatkozó adatait fogadni kell s amely fentartásokat a termelésnek a változó rentabilitással járó eltolódásai is szükségessé teszik, igen tanulságos ez az összehasonlítás. Mutatja ugyanis azt, hogy igazán sokszoros fölényünk csak a buza- és tengeritermesztés terén van Német-Ausztriával szemben s legkisebb ez a fölényünk a zab- és burgonyatermesztés tekintetében, különösen akkor, ha a nyugatmagyarországi területet is az osztrák termelés oldalán vesszük számításba. Ezt a képet rögzíthetjük ebben a formában, dacára annak, hogy a mi idei hivatalos termésadataink némileg mást mutatnak, amikor a buzával bevetett területet csak 894 ezer hektárnak, a rozsszal bevetettet 521 ezer hektárnak, a tengeri vetésterületét 797 ezer hektárnak, a cukorrépa-területet 35 ezer hektárnak tüntetik fel, ellenben árpánál 502 ezer hektárra, zabnál 344 ezer hektárra és burgonyánál 254 ezer hektárra gyarapodottnak mutatják a vetésterületet. Ezek az eltolódások, melyek időleges okok — a román megszállás folytán elmaradt őszi vetés pótlása tavasziakkal stb. — eredményei, az általános képen lényegesen úgy sem változtatnak.

Ugyanezt az összehasonlítást végezhetjük a termésbecslés eredményei tekintetében. Ezer métermázsákban volt ugyanis a termés

	a mostani		a Német-Ausztriának ítélt nyugat-magyarorsz. területen	Csonka-Magyarország területén
	Német-Ausztriában		területen	területén
	1913-ban	1918-ban	1918-ban	1918-ban
buzából	2.899	1.404	432	10.999
rozsból	6.041	2.694	377	5.153
árpából	1.794	922	297	3.528
zabból	4.658	1.877	227	2.396
tengeriből . . .	783	582	235	8.955
burgonyából . .	15.083	5.850	1.159	11.276
cukorrépából . .	4.036	1.705	933	7.733

A teljesség kedvéért itt is megemlítjük, hogy az idei hivatalos termésbecslés a reánk vonatkozó képet némileg másnak mutatja, amihez hozzá kell venni azt is, hogy ezekben az idei adatokban természetesen a nyugatmagyarországi sáv termése bele van számítva, ellenben a jugoszlávok által még megszállott baranyai és bácskai területek termésadatai nem foglaltatnak bennük. Ezen idei legutolsó adatok szerint a termés lenne búzából csak alig 8·5 millió métermázsa, rozsból is csak 4·3 millió métermázsa, ellenben árpából 4·5 millió, zabból 3·4 millió, tengeriből 12·8 millió, burgonyából meg éppen 20·9 millió métermázsa, viszont cukorrépából ismét csak 6·6 millió métermázsa. Feltehetjük, hogy a német-osztrák idei termelési adatok ugyancsak eltérnek az 1918. éviéktől, bár az eltérés főoka — a román megszállás — ott esik, mégis a következő számításokat — más adatok hiányában s kiindulva abból, hogy akár egyik, akár másik esztendő adatait vesszük, ingadozásokat mindig koncedálhatni, anélkül, hogy az eredmények lényegén változnának — az 1918. évi eredményekre alapítjuk.

A fenti táblázat szerint tehát Német-Ausztriának kenyérmagvakból ezidőszerint 4,098 ezer métermázsa állana rendelkezésére, ez Nyugat-Magyarország megszerzése esetén felemelkednék 4·9 millió métermázására. Egy osztrák számítás hektáronként két métermázsa vetőmag-szükségletből indul ki (a magyar fogyasztási statisztika csak 1·6 métermázszából) s azonfelül 15 százalékot vesz figyelembe ocsuként; le kell tehát vonunk a mostani Német-Ausztriából indulva ki, kerekén 950 ezer métermázst vetőmagra és 615 ezer métermázst ocsutakarmánynak (a Burgenland birtokában ez növekednék 149 ezer métermázsa vetőmaggal és 121 ezer métermázsa ocsuval), marad tehát 2·5 millió métermázsa kenyérgabona, illetve a Burgenlanddal együtt alig 3·1 millió métermázsa (pontosabban 3,072 ezer métermázsa). Lisztre átszámítva — 75%-os kiőrlés alapján — ez megfelel alig 1·9 millió métermázsnak (pontosan 1,875 ezer métermázsnak), a nyugat-magyar sávval együtt 2·3 millió métermázsnak. Ugyanez az osztrák számítás normális lisztszükségletnek számít fejenként és naponként 40 dekagrammot, évente tehát 146 kilogrammot, ez eredményezne tehát a jelenlegi Német-Ausztria számára 8,858.448 métermázsa lisztszükségletet, ami a nyugat-magyar terület birtokbavételével emelkednék körülbelül 9·4 millió métermázására. *A fedezetlen lisztszükséglet tehát lenne évente kerek 7 millió métermázsa, Nyugat-Magyarországgal együtt pedig 7·1 millió métermázsa.*

Ennek az alapvető eredménynek nagy fontosságánál fogva szükségesnek látom azt más számításokkal és adatokkal ellenőrizni s az osztrák lisztellátás más lehetőségeit is vizsgálni. Az évi 146 kilogrammos fejadag alapulvétele ellen felhozható talán az, hogy a jelenlegi adag

kiseb; ez az ellenvetés nem volna nagyon helytálló, tekintve azt, hogy *átlagos*, tehát nemcsak a hatóságilag ellátott, hanem a jóval bővebben fogyasztó termelő népesség liszt-szükségletéről van szó s tekintve továbbá azt a köztudomású tény, hogy a hatóságilag ellátottak legszélesebb rétegeiben a kiszolgáltatót fejadagon túl további lisztmennyiségek vásárlása, sütemények fogyasztása stb. mennyire szinte magától értetődő. Az esetleges hivatkozás a németországi háború előtti lisztfogyasztásra, mely csak 115 kg. volt, sem helytálló azért, mert ahhoz még tetemes adag árpa- és zabörlemény (Grützen), különösen pedig akkora burgonyakonzum járul, amilyent az osztrák étkezési népszokások sohasem ismertek. Egyébként is a német lisztfogyasztási arány alapulvételével a jelenlegi Német-Ausztriának évi szükséglete még mindig kerek 7 millió métermázs, saját termelése által nem fedezett deficitje pedig 5·1 millió métermázs lenne. Közvetve vet világosságot a számítás megbízhatóságára az osztrák közéletmezési ügy egykori nagyérdemű vezetőjének, Löwenfeld-Russ volt államtitkárnak a nemzetgyűlésben 1920. évi július hó 6-án tartott búcsúbeszámolója, melyben Német-Ausztriának a hivatalos lisztellátás céljaira szolgáló importszükségletét az 1920/21. gazdasági évben 4·5—5 millió métermázs lisztnek mondotta. De azt is lehetne talán mondani, hogy mindez csak átmeneti állapot s utalni lehetne talán azokra a jelentékenyen nagyobb terméseredményekre, melyeket a jelenlegi német-osztrák terület 1913-ban elért. De ha elvégezzük a számítást azokkal az eredményekkel is, ismét csak 4·8 millió métermázs liszttermelésig tudunk eljutni, tehát a 8·9 milliós szükséglettel szemben még ebben az esetben is több, mint 4 millió métermázs liszthiány mutatkozik. Felette valószínűtlen pedig, hogy a kenyérgabona-termelés belátható időn belül elérje az 1913. évi színvonalat — melyet, mellékesen szólva, a hivatalos statisztika, mint a háború előtti mezőgazdasági termelés adatai a legtöbb országban, a valóságnál valószínűleg magasabbnak tüntet fel — a termelés emelésének általános nehézségein kívül különösen azért nem, mert az osztrák mezőgazdák is, kik korábban takarmányszükségletüket jórészt Nagy-Magyarországban tudták fedezni, kénytelenek nagyobb területeken takarmánynövényeket termesztetni.

Teljesen kilátástalannak ismerve fel azt, hogy Német-Ausztria liszt-szükségletét — bármily erőlködések és bármilyen fogyasztási korlátozások mellett is — nagyobb részében maga fedezhesse, vizsgáljuk meg a deficit eddigi fedezési módjait és a fedezés lehetőségeit. Tudvalevő, hogy Német-Ausztria még a béketárgyalások folyamán — rámutatva élelmiszerének katasztrófális helyzetére — nagyobb hiteleket ért el az entente vezető államai részéről élelmiszereknek — elsősorban amerikai lisztnek — vásárlására. Ezen, 1919. június havában engedélyezett hitelek

biztosítására Német-Ausztria kormányának ki kellett szolgáltatnia a még magánbirtokban levő — s így beszolgáltatandóvá vált — aranyérméket és külföldi értékpapirokat s le kellett kötnie zálogként az állami sótelepeket, a nyilvános és magántulajdonban levő erdőségeket, végül Bécsnek és az 50 ezer főnél népesebb más városoknak köztulajdonát. Az így nyert hitelek 1920. tavaszán kimerülvén, a nagy jóvátételi bizottságnak időközben Bécsben installált osztálya kijelentette, hogy a német-osztrák állam összes vagyonán és jövedelmén a st.-germaini békeszerződésből folyó jóvátételi és egyéb fizetési kötelezettségek biztosítására nyugvó első zálogot átengedi az eddig nyújtott és ezentúl nyújtandó élelmi és nyersanyag-hitelek biztosítására olyképp, hogy a német-osztrák kormány a hitelező állam valutájában fizetendő 6⁰/₀-os kamattal kamatozó és legkésőbb 1925. január elsején esedékessé váló kincstári kötelezvényeket ad át a hiteleket nyújtó államoknak, melyek viszont felszabadítani kötelesek az eddig lekötött különleges biztosítékokat és zálogokat. Az ezek feletti rendelkezés joga átszáll a jóvátételi bizottságra, melynek hozzájárulása nélkül az állam, az országok vagy a községek köztulajdona el nem idegeníthető és a melynek indítványára az állam magántulajdonnak is külföldre való eladását eltiltani és már megkötött eladásokat érvényteleníteni köteles. Ekkora áldozatokkal volt kénytelen Német-Ausztria jóformán egyetlen egy esztendő élelmezését biztosító hiteleket előteremteni s következményképp pl. tapasztalni azt, hogy legutóbb a svájci parlament 25 millió frankos hitelnek Német-Ausztria javára történő engedélyezését tárgyalva — mely hitelnek javarésze egyébként már korábban szállított és még nem fizetett élelmiszerek ellenértékét kívánja legális számviteli alapra helyezni — semmi kétséget nem hagytak fenn a többé-kevésbbé rideg hangot használó összes felszólalók, hogy ez igazán az utolsó támogatás, melyre Német-Ausztria Svájc részéről számíthat. S meg kellett érnie azt is, hogy Argentina élelmezési célokra 5 millió peso hitelt nyújtott azzal a kijelentéssel, hogy azt Német-Ausztria akkor és oly módzatok mellett fizetheti vissza, amint azt a viszonyok megengedik: ami nyilvánvalóan nem egyéb, mint előkelő gesztusba burkolt ajándék.

A hitelműveletek számára kínálkozó alapnak teljes elégtelensége folytán — hiszen a 1920. április végétől szeptember végéig hitelre szállított 2 millió métermázsas amerikai liszt egymaga, melynek fuvardíját Anglia hitelezte, körülbelül 6 milliárd korona kiadást jelentett! — az 1920/21. gazdasági évben szükséges gabona-, ill. lisztmennyiség biztosítására Német-Ausztria más utakat keresett. Az új termés felhasználására hozott törvény a belföldi termelők által beszolgáltatandó gabonakontingenst 1.1 millió métermázsában s a buza átvételi árát 1000 koronában állapította meg. Feltéve, hogy ez a kontingens — mely a hivatalos ellátás

szükségletének csak körülbelül $\frac{1}{6}$ -a — teljesen beszolgáltatnák, az átvételi ár és a kenyér és liszt hatósági eladási ára közötti különbség egymaga körülbelül 660 millió korona terhet jelentene az államkincstár számára. Felesleges talán kiemelni, hogy a kontingens teljes beszolgáltatásáról alig lehet szó; jellemző mindenesetre, hogy a legújabb értesülés szerint október közepéig csak 270 ezer métermázsát szolgáltattak be, ami három hétre elegendő. Német-Ausztria élelmezési politikájának súlypontját az 1920/21. évadban azokra a kereskedelmi szerződésekre helyezte, melyeket Jugoszláviával, Bulgáriával és Romániával kötött. Jugoszláviával előbb június 9-én az ú. n. kis egyezmény jött létre, melynek alapján Jugoszlávia 150 ezer métermázsa búzát, kg.-kint $3\frac{1}{8}$ dinár áron loco Bécs és 400 ezer métermázsa tengerit szállított, utóbbit loco Bécs 2 dináros áron; ezek a szállítások meg is történtek. Létrejött azután egy ú. n. nagy szerződés is Jugoszláviával, mely szerint Német-Ausztria Jugoszláviában szabadon vásárolhat 500 ezer métermázsa búzát, 1,110.000 métermázsa tengerit és 100.000 métermázsa árpat; tekintve a jugoszláv piaci árt, a kiviteli illetéket és a dinárnak csak 10 koronás kurzusát számítva egy kilogramm búza ára 25 koronára, egy kilogramm tengerié 10—11 koronára kalkulálódik. Egy további egyezmény Bulgáriával 150 ezer métermázsa búza és 400 ezer métermázsa tengeri szállítását biztosítja, végül a Romániával kötött szerződés bevásárlási lehetőségeket nyitott meg 300 ezer métermázsa búza, 1,5 millió métermázsa árpa, 350 ezer métermázsa rozs és 1,2 millió métermázsa tengeri számára. Hogy ezeknek a mennyiségeknek a megvásárlása az osztrák korona rossz kurzusa és az eladási árak magassága folytán mekkora költségeket igényelne, arra elegendő azt említeni, hogy az ú. n. nagyobb jugoszláv szerződésben lekötött mennyiségek vételére egymaga körülbelül négy milliárd koronát igényel. S a mellett Ausztria megtakarítások elérése érdekében eleve úgy jelölte meg a vásárlandó mennyiségeket, hogy a hivatalos kenyér- és lisztellátás felerészben tengerivel történik s mindezek a sok milliárdot jelentő vásárlási lehetőségek — ha sikerülne is azokat teljesen kihasználni s újabb értesülések szerint a fokozódó valutáromlás mellett az exportáló országok magas kiviteli illetékei jórészt lehetetlenné teszik a vásárlást — csak 1921. februárig fedezik a szükségletet, anélkül, hogy az időközben kiszolgáltatandó nemeslisztadag biztosítva lenne, mert annak kiszolgáltatására még kerek másfél millió métermázsa nemeslisztre lenne szükség! Tudjuk, hogy mostanában a nemesliszt előteremtése képezi az osztrák kormány legnagyobb gondját, mert készleteit — mivel a lakosság az eddigi keverés szerint előállított kenyér ellen sztrájkokkal és más eszközökkel tiltakozott — a tervezettnél erősebb mértékben kellett igénybe vennie. Ezért kért már legújabban liszt-

kölcsönt Németországból (600 vaggont) és Svájcból (300 vaggont) is. A Balkánon történt lekötések és biztosított vásárlási lehetőségek részint kompenzációs alapon történtek, részint pedig viszont osztrák részről adandó kiviteli engedélyek vannak biztosítva s ezekben a szerződésekben osztrák részről oly fantasztikus szállítási lehetőségek jelöltettek meg, melyek realizálhatását komoly gazdasági körök kezdettől fogva a legnagyobb kételkedéssel fogadták, ha másért nem, úgy a forgalmi lehetőségek híján. De ha hajlandók lennénk is a legmesszebb menő optimizmussal feltételezni — amely optimizmusnak alaposságáról vagy alaptalanságáról a német-osztrák iparról adandó vázlatunk is fog némi tájékoztatást adni — hogy az osztrák ipar és közvetítő kereskedelem — leginkább még erről lehet szó — le is tudná szállítani azokat az árútelegeket, melyek a Balkánról szerzendő gabona megfizetésére elegendők volnának, még mindig megmaradnak azok a súlyos következmények, melyeket a gabonaellátásnak ez a módja az állam pénzügyeire nézve előidéz. Az igen jó színvonalú bécsi szaklapban, „Der österreichische Volkswirt“-ban¹⁾ legutóbb felette érdekes számítás volt arról, mekkora pénzügyi áldozatokat jelent a gabonabeszerezés és ellátás jelenlegi rendje. Ez a számítás kiindul a jelenlegi 13.430 métermázsa napi lisztszükségletből. A — mint említettem, időközben már tárgytalanná lett — 50%-os tengerikeverés mellett a kenyér lisztjének előállítási költsége kg.-kint 24 korona, a kenyér eladási árában pedig a liszt kg.-ja 3 koronában van kalkulálva, az állam tehát a kenyér kg.-jánál 21 koronát ráfizet. Egy kg. finom liszt előállítási költsége 32 korona, eladási ára pedig 10 korona, az állami ráfizetés tehát kg.-kint 22 korona. Fenti napiszükséglet alapján tehát az állam napi ráfizetése 28—29 millió korona, évente pedig valamivel több mint 10 milliárd korona. Ezen számítás szerint is tehát — mely azonban, mint később látni fogjuk, a valutának azóta is bekövetkezett romlása s a kenyér előállítási költségének újabb emelkedése miatt máris alatta marad a valóságnak — tíz milliárd korona csak a gabonaellátásból származó állami teher, akkor, amikor az államháztartás nyílt deficitje máris évi 12¹/₂ milliárd korona s a bankjegyforgalom november közepén már a 26 milliárd koronát közelítette meg.

Könnyen érthető, hogy a gabonaellátásnak ezek a kilátásai az osztrák kormányának az élelmezési hitel tárgyában Párisban szupplikáló küldöttségét arra a mentő ideára vitték, hogy Magyarország köteleztessék a békeszerződésben Német-Ausztriának való gabonaszállításokra a világparitáson jóval alul maradó *belföldi* árakon, igaz, kompenzációs alapon. Így jött létre a trianoni békeszerződés 208. §-a. Még érinteni sem óhajtom

¹⁾ 1920. évf. 52. szám.

ennek a kérdésnek a politikai vonatkozásait, hanem csak egyszerű számvetéssel keresni azt, fedezheti-e egyáltalán a csonka Magyarország Német-Ausztria kenyérgabona-szükségletét? Nem akarok az idei hivatalosan közzétett terméseredményekből kiindulni, hanem az azokat meghaladó 1918. éviékből, melyek szerint kerek 16 millió métermázsza buza és rozs teremt a békeszerződés vonta határon belül kerek 1·9 millió hektáron. Itt is 2 métermázsza vetőmagszükségletet véve hektáronként és 15% takarmánynak menő hulladékot, marad 10·3 millió métermázsza gabona vagy 7·6 millió métermázsza liszt s számítsunk mi is fejenként 146 kg. lisztfogyasztást, a lisztszükséglet meg fogja haladni a 10 millió métermázsát, vagyis saját szükségletünk is csak tengerinek és árpának igénybevételével fedezhető valahogyan. De tegyük fel ismét azt, hogy a kenyérgabona-termelés a megmaradt területen ugyanannyi lenne, mint a háború előtti években, hogy semmi eltolódás takarmányneműek és kereskedelmi növények javára nem történék, hogy szóval körülbelül 2·2 millió hektáron teremne ismét 28 millió métermázsza búza és rozs, az akkor — 146 kg.-os lisztfogyasztást feltételezve — megmaradó körülbelül 3½ millió métermázsás lisztfelesleg még mindig nem fedezné az ugyanarra a termelési színvonalra fellendültnek feltételezett Német-Ausztriában — mint láttuk — 4 milliót meghaladó liszthiányt.

Nagyon kiemertően foglalkoztam Német-Ausztria legfontosabb problémájával, a kenyérellátással; a mezőgazdaságnak és a közéletmezésnek egyéb ágaival már csak röviden óhajtók végezni. Láttuk mindenképp, hogy a mostani Német-Ausztriának 1918. évi burgonyatermelése 5,850.000 métermázsza volt. Ez a mennyiség, melyből hektáronként körülbelül 13 métermázsát kell vetésre leszámítani, összesen tehát körülbelül 1½ millió métermázsát, önmagában is igen szerény fogyasztás — 70 kg. évente és fejenként — kielégítésére volna elegendő. Tudvalevőleg azonban a burgonyatermelésnek csak egy része jön az emberi fogyasztás szempontjából szóba s jellemző, hogy az 1920/21. évi ellátási tervben a német-osztrák kormány mindössze 700 ezer métermázsza burgonya beszolgáltatását írta elő saját termelőinek (eddig azonban alig felét szolgáltatták be tényleg), úgy hogy az ellátatlanok számára legalább 60 kg. fejenkénti és évenkénti fogyasztást biztosítandó, körülbelül még 2·4 millió métermázsát kell beszereznie külföldön. Ennek a költsége ismét legalább is az egy milliárd korona körül jár. De ezenfelül az újabb hírek szerint Német-Ausztriának vetőburgonyáról is kell gondoskodnia, mert vetésre nem maradt elég ez évben, azonkívül szakértők szerint a minőség is erősen megromolván, a fajták megújítására van szükség; e célból állítólag 1·2 millió métermázsás import van tervezve, természetesen újból csak hitelre. Láttuk azután Német-Ausztriának teljesen elégtelen cukorrépa-

termelését, 1918-ban 1·7 millió métermázsát, mely a nyugatmagyarországi sáv répatermelésével együtt is mindössze 2·6 millió métermázsára emelkednék. Az idei igen jó répatermésből mindössze 120 ezer métermázsá cukrot várnak Német-Ausztriában a saját termelésük révén, ez pedig csak két hónap szükségletét fedezi, a többit — ha a hatósági cukor-ellátás kiszolgáltatná a fejadagot, ami pedig augusztusra nézve eddig még nem történt meg, míg a szeptemberi adagot teljesen törölték —, összesen tehát 600 ezer métermázsát Cseh-Szlovákiából kell beszerezni oly költséggel, mely — a világpiacon ezidőszerint 80 korona lévén cif Trieszt, a cseh exportcukor ára is 17·65 cseh korona — ismét néhány milliárd koronát igényel. A kisebb jelentőségű mezőgazdasági termények mellőzésével még megemlékezem a borról, melyből — szinte kizárólag Alsó-Ausztriában — 1918-ban valamivel több mint egy millió hl. termett. A szüreti eredmények nagy ingadozásai mellett — 1913-ban például ugyanezen a területen csak 622 ezer hl. termett — nehéz megállapítani, van-e egyáltalában és mekkora Német-Ausztria borimport-szükséglete; jó években bizonyára nem sok külföldi borra lesz szüksége s ha a nyugatmagyarországi sávot birtokba vehetné, esetleges import-szükséglete még körülbelül évi 100 ezer hl.-rel csökkenne.

Fontos — de egyúttal igen nehéz — annak megállapítása, mekkora állatállományral rendelkezik Német-Ausztria? Nincs más adatunk, mint az 1910. évi osztrák állatszámolás eredményeinek a „Handelsmuseum“ által elvégzett repartírozása. Ezek a számok bizonyára meghaladják a valóságot, részben mert a mainál nagyobb területtel számolnak, részben mert 1910. óta — legalább lovaknál és juhoknál — bizonyos csökkenést kell valószínűnek tartanunk. Ezekkel a fentartásokkal közöljük az adatokat, melléjük állítva a nyugatmagyarországi vítés területen 1918-ban számlált állatokról szólókat s a békeszerződés vonta határookra redukált Magyarországon ugyancsak 1918-ban talált állatok számát. Az adatok így szólnak:

	Német-Ausztria területének 1910. évi	A Német-Ausztriának itélt nyugatmagyarországi sáv 1918. évi	Csonka-Magyarország 1918. évi.
á l l a t l é t s z á m a			
szarvasmarhából	2,490.196	169.278	2,221.988
lovakból	319.564	17.383	746.423
juhokból	359.726	12.226	1,817.405
sertésekből	1,958.608	126.800	3,729.190

Az adatok amellet, hogy avultak, túlságosan nyersek is ahhoz — az állatok fajtája, neme, kora, használati célja felől semmi tájékozta

tást nem nyújtván —. hogy bármilyen irányú következtetést vonjunk le belőlük. Arra nézve, vajjon Német-Ausztria tudja-e maga fedezni hús-, tej- és zsírszükségletét, már csak azért is nehéz határozott véleményét mondani, mert a húsfogyasztás tudvalevőleg a legnagyobb elaszticitással igazodik az árszínvonalhoz, mert a tejellátás tudvalevőleg erős mértékben szállítási és rentabilitási kérdés s mert a sertéshizlalás kérdése is bizonyos határokig a takarmányáraktól függő vállalkozási probléma. Annyit mindenesetre a fenti adatokból megállapíthatni, hogy a szarvasmarhatenyésztés, mely az alpesi völgyekben otthonos kitűnő fajtákban, a nagy kiterjedésű alpesi legelőkben szilárd alapokkal rendelkezik, Német-Ausztria gazdasági jövőjének egyik reménytetele, hogy hússzükségletének fedezésére aránylag kevésbé lesz a külföldre utalva, s hogy Bécs tejellátását is megfelelő szervezéssel tetemesen függetleníteni lehetne a nyugatmagyarországi termelőktől. Zsírellátása tekintetében ellenben Német-Ausztria kétségtelenül importra szorul. A sertéseknek aránylag magas száma 1910-ben csak abban találhatta gazdasági alapját, hogy a sertéstartás és hizlalás olcsón rendelkezhetett a Nagy-Magyarországban — főleg a Bácskában és a Bánságban — termelt kukoricával. Minthogy a talaj- és klimatikus viszonyok számottevő saját tengeritermelést kizárnak s árpából vagy burgonyából is jelentősebb mennyiségek nem igen vonhatók el sertéstakarmányozásra, az egyetlen rationális lehetőség a kész zsíradék importja. Ma amerikai zsirt és szalonnát vásárol Német-Ausztria, illetve a városok lakossága, már amennyiben a rossz valuta miatt rendkívül felszökött árát fizetni tudja. Az állam igyekszik lehetőleg a mesterséges zsíradékok felé terelni a fogyasztást s ezekkel honorálja a hatósági ellátásban részesülők zsírjegyeit is; mert így külföldön nyersanyagot vásárolhat — ami olcsóbb — s foglalkozást talál a fejlett ételzsírgyártás. De még ennek kiszolgáltatásánál is kg.-kint átlag 85·5 koronát fizet rá az állam, úgy hogy — a heti szükséglet 6.480 métermázsa lévén — a heti ráfizetés 58 millió korona, az évi hiány 3 milliárd korona. A húst is ma Amerika szolgáltatja Bécs számára akkép, hogy a bécsi konszignációs raktárból a dollár napi kurzusán kell a szükséges mennyiségeket „lehívni“, magas s egyre emelkedő áránál fogva azonban nem is nagyon kelendő a lakosság ízlésének sem nagyon megfelelő fagyasztott hús. A nagy tömegek hús-ellátása ma az ú. n. olcsó hetekben adott marhahúson alapul, melyből a heti szükséglet Bécsben 30 vagon s melynél az állam kg.-kint nem kevesebb, mint 115 koronát ráfizet. Hasonlóan tej helyett tejkonzervekre van ma alapítva Bécs tejellátása is, melyeket ugyancsak hitelre ad Svájc és Amerika. Itt is hatalmas összegeket fizet rá az állam. Hetenkint 1,440.000 doboz adatik ki, melyek beszerzési ára dobozonként 1—1·25

svájci frank, eladása pedig szegénysorsúak számára 15 koronás, másoknak 21 koronás árban történik. Csak ez utóbbi árból kiindulva az állam havonta 70 millió koronát fizet rá csak a hatóságilag kiszolgáltatott tejkonzervekre.

A monarchia nagy szétesésénél egy tekintetben tetemes értékek jutottak Német-Ausztriának: erdőbirtok tekintetében; a „Handelsmuseum“ adata szerint a német-osztrák területen levő erdők kiterjedése 1910-ben 3,420.981 hektár. Ugyanakkor e területen 264 gőzfűrész és 5.827 vízfűrész működött. Szinte teljesen tűlevelű erdőkről — „Fichte“ — van szó, tehát olyan értékről, melytől bennünket a békeszerződés teljesen megfosztott. Igen jelentős exporttétellel rendelkezik így Német-Ausztria, melynek forgalmi iránya elsősorban Olaszország s azonkívül — Trieszten át — a Levante és a Földközi-tenger más piaca. A mi faellátásunk tekintetében kevéssé jön figyelembe Német-Ausztria, részben azért, mert forgalmilag legfeljebb a Dunántúl előnyös az alpesi vidék fájának beszerzése, míg egyébként a felvidéki és erdélyi fa marad legtermészetesebb ellátónk, főleg pedig azért, mert — miként láttuk, az erdőbirtokok a külföldi hitelek zálogául lévén lekötve — a faexportért szerezhető idegen valuták is le vannak kötve, fát tehát jóformán csak nemes valutájú piacok felé lehet kivinnie.

Nagyon kedvezőtlen Német-Ausztriának saját szénrel való ellátottsága, hozzátehetjük mindjárt: kedvezőtlenebb, mint Csonka-Magyarorszáé. A német-osztrák területen 1915-ben 34 barnaszénttelep és 6 kőszénttelep volt üzemben, összesen körülbelül 11 ezer munkással s a termelés volt 24·9 millió métermázsa barnaszén és 765 ezer métermázsa kőszén. Összehasonlításként szögezzük itt le, hogy a nekünk megmaradt területen 1915-ben működött bányák termelése 56·1 millió métermázsa barnaszén és 8 millió métermázsa kőszén volt, ez utóbbi — igaz — a pécsvidéki bányákban, melyek terméke feletti rendelkezésünket a békeszerződés tudvalevőleg korlátozza. A német-osztrák kőszéntermelés leginkább a Schneeberg vidékén levő Grünbachban folyik, a barnaszénttermelés központja Stájerország (Judenburg, Leoben, Voitsberg, Köflach vidékén), hol 1915-ben körülbelül 19 millió métermázsa termeltek, a többi Felső-Ausztriára (a Hausruck-vidékre) és kisebb részt Alsó-Ausztriára esik. A nyugatmagyarországi sáv bekebelezésével a barnaszénttermelés — az 1915. évi eredmények szerint — mindössze kerek 600 ezer métermázsaival emelkednék. Ez az igen gyenge termelés Német-Ausztriának a miénknél sokkal nagyobb szén szükségletét természetesen csak kis részben tudja fedezni. A német-osztrák békeküldöttség egyik előterjesztésében a havi szén szükségletet 12·7 millió métermázsnak mondotta, egy másik forrás 11·5 millió métermázsaival kalkulál,

ehhez járul havi 1—1.1 millió métermázsa kokszt, melyből csak a nagyvárosok gázművei termelnek valamit. Az ekként 138—152 millió métermázsa évi szénszükségletből a saját termelés tehát csak körülbelül $\frac{1}{6}$ -ot fedez, az évi 12—13 millió métermázsa koksztükséglet pedig szinte kizárólag külföldről fedezendő. Amellett az importban nálunknál nagyobb arányban van szükség qualitativ értékes szénre, mert az osztrák vasutak nívóviszonyai egészen más mozdonytípusokat igényelnek, mint a mi megmaradt síkságunkban futó pályák, a bécsi gáztükséglet is nagyobb a budapestinél stb. A német-osztrák békeküldöttség már említett előterjesztésében a szénszükséglet és a saját termelés közötti arányt még kedvezőtlenebbnek tüntette fel, mint 1:6-hoz; szerinte csak évi 14.4 millió métermázsa saját termeléssel lehet számolni, tehát az évi szükségletnek körülbelül egy tizedével. Ha ez a beállítás nem volt célszerű, akkor talán a termelés legmélyebb süllyedéspontjának alapulvételével magyarázható, amint az az összeomlást követő idők helyzetének megfelelt. Azóta úgy látszik a munkateljesítmény növekedett és a helyzet kényszerűsége folytán számos új feltárás és kitermelés kezdetett meg; mert újabb adatok szerint a havi barnaszénttermelés a 2.1 millió métermázsa körül járt s a kőszénttermelés is havonta közel 120 ezer métermázsa nőtt, úgy, hogy körülbelül elértett az a színvonal, melyen e terület szénttermelése 1915-ben volt. Ezentúl azonban különösebb fejlődési lehetőségek nem kínálkoznak s évi 110—120 millió métermázsa szénnek — a szükséglet $\frac{5}{6}$ -ának — és 12—13 millió métermázsa kokszt importjára ráutalva lenni, nemcsak súlyos kiszolgáltatottságot, a forgalomban és ipari termelésben örökös bizonytalanságot, hanem egyúttal újabb rettenetes passzívterhet jelent a külkereskedelmi mérlegben, melynek nagyságára jellemző az az osztrák szakértő-számítás, hogy e mennyiség harmadát Csehországból, 60%-át Felső-Sziléziából (és pedig egytized részben kokszt) és 7%-át Lengyelországból érkezőnek feltételezve, az október közepén fennállott árák, valutakurzusok és szállítási díjak mellett az évi beszerzési költség több, mint 23 $\frac{1}{2}$ milliárd korona! Az entente-hatalmak tudvalevőleg enyhíteni igyekeztek ezen a súlyos helyzeten és a st.-germaini békeszerződés 224. §-ában kötelezték Csehországot és Lengyelországot, hogy tizenöt éven át az Ausztria felé irányuló szénkivitelt nem illethetik magasabb terhekkkel, mint a más országba menő exportot s hogy három éven át oly szénmennyiséget, melyet az érdekelt államok megegyezése híján a jóvátételi bizottság fog megállapítani a háború előtti szállítások és az exportra rendelkezésre álló quantumok figyelembevételével, minden korlátozás és kiviteli vám mellőzésével s a belföldi vásárlók számára érvényes feltételek mellett engedjenek át Német-Ausztriának. Kompenzációként Német-Ausztria

nyersanyagokat — a békeszerződés nyilvánvalóan vasércre és magnezitre gondolt — tartozik szállítani. Ezen az alapon létre is jöttek már szállítási szerződések, melyek alapján — feltehetőleg Német-Ausztria részéről tett politikai engedmények is közbejártak — Csehország jelenleg havonta 1·4 millió métermázsa szenet (egyharmad részben ostrauvidéki kőszén, kétharmad részben cseh barnaszén) és Lengyelország havonta 120 ezer métermázsa szenet tényleg le is szállít. Még jelentősebb az a segítség, melyben Német-Ausztria a felsősziléziai medencéből részesül, honnan havonta 2 millió métermázsa szén van biztosítva. Ennek az igen hathatós külföldi segítségnek és a belföldi termelésnek számbavételével — amannak rendes beérkezését, az utóbbinak pedig legalább a jelenlegi színvonalon való fenmaradását feltételezve — a német-osztrák szénszükségletnek még mindig csak szűken vett fele van fedezve, míg mi most jóformán minden külföldi segítség nélkül s egyik fontos saját — pécsvidéki — bányánk hijában is saját szükségletünknek körülbelül már $\frac{2}{3}$ -át fedezzük.

A nagy széninség enyhülését Német-Ausztria csak egy esetben remélheti: ha sikerül az alpesi hegyvidék nagyértékű vízierőit energiaforrásokként hasznosítani. Szakértői megállapítás szerint a jelenlegi német-osztrák területen alacsony vízállás mellett kerek 1·4 millió brutto lóerő áll rendelkezésre, melyből jelenleg 1.835 erőműtelepben csak 111 ezer bruttolóerő van hasznosítva. Nagy lehetőségek nyílnak ekkép meg úgy a vasúti trakció, mint az ipari hajtóerő szempontjából, de azok realizálása hatalmas tőkebefektetéseket igényel, melyek természetesen csak külföldről volnának előteremthetők . . . s itt a kérdés beletorkollik abba a circulus vitiosusba, melyben Német-Ausztria egész gazdaságpolitikája örvénylik: a pusztta lét fentartása — az élelmezés — külföldi hitelekre, külföldi beszerzésekre van alapítva, ezek absorbeálnak minden gazdasági erőt és a beszerzési és eladási ár közötti nagy különbözettel felőrlik az államháztartást, ez nehezíti meg a külföldi hitel-szerzést befektetési és termelési célokra, úgy, hogy továbbra is csak hitel és papírpénz kibocsátása adja meg a módot a létfentartási eszközök megszerzésére.

De nem teljes még a kép, korai volna rezümálni . . . ki kell egészíteni mindenekeelőtt a bányászat egyéb ágainak ismertetésével. S itt ismét Német-Ausztriának egy nagy értékével találkozunk: a stájer vasércbányászattal, melynek központja Eisenerz, a maga híres és geológiai ritkaságszámba menő vashegyével, melyen évszázadok óta folyik nem tárnákban, hanem föld felett az ércek lefaragása. Az 1915. évi vasérc-termelés a Német-Ausztriának jutott területen 18·6 millió métermázsa volt s ennek határai úgyszólván mérhetetlenek, mert a geológiai feltárt

ércmennyiséget kerek 2 milliárd métermázsára becsülik. A német-osztrák vasbányászat és vasipar ércbázisa tehát biztosítva van, létének problémája — mint láttuk és mint látni is fogjuk — a kokszeszerzés, melyből havi 700 ezer, évente tehát 8·4 millió métermázsa a csakis külföldről fedezhető szükséglet. Rendelkezik azután Német-Ausztria még ólom-ércel, cinkércel és rézércel. Az ólomércbányászat Karinthiában folyik s 1915-ben e területen 271 ezer métermázsa ércet termeltek; ez kiindulási pontja egy ugyancsak Karinthiában koncentrált ólomkohászatnak, ólomfehér-, minium- és gelétgyártásnak, mely tudvalevőleg a monarchia szükségletét jórészt fedezte. Cinkércet ugyancsak Karinthiában és Stájerországban bányásztak, ezek termelése 1915-ben 182 ezer métermázsa volt, de ebben a számban benne van a legjelentősebb körzet — Raibl vidékének — termelése is, melyet pedig Német-Ausztria Olaszország javára elvesztett. A cinkércet feldolgozása a most jugoszláv imperium alá került Cilli kohóiban történt, így ha Német-Ausztria nem akarja a megmaradt érceit nyers állapotban exportálni, új kohó létesítéséről kell gondoskodnia, amihez azonban a jelenlegi ércbányászat elég alapot aligha nyújt. Ugyancsak kevésbé számottevő a rézércbányászat; az 1915. évi termelés 177 ezer métermázsa; székhelye a salzburgi Tauern-vidék, hol egyúttal folyik a kohósítás is. Más bányatermékek közül említendők a grafit, melynek termelése Észak-Stájerországban folyik (Trieben, Kallwang, Aflenz stb. vidékén) 1915-ben 148 ezer métermázsás eredménnyel, a kaolin Alsó-Ausztriában, hol iszapolóművek évi 160 ezer métermázsa termelőképeséggel állanak rendelkezésre, a leginkább Észak-Stájerországban nyert magnezit, melyet a legnagyobb ilyenmű üzem — a veitschi — 44 égetőkemencében és 7 u. n. Mendheim-kemencében oly arányokban dolgoz fel, hogy pl. az 1916/7. üzemi évben 627 ezer métermázsa égetett magnezitet volt képes elszállítani. Termelőképesége természetesen ugyancsak szénszerzéstől van feltételezve; ebben a tekintetben kedvező helyzete van a vállalatnak, mert a cseh vasipar rá lévén utalva a stájer magnezitre, a szénkompenzáció biztosítva van. Saját termeléséből fedezi Német-Ausztria a sószükségletét, sőt exportot is tud folytatni, miként tudvalevőleg a saját sóbányáitól megfosztott Csonka-Magyarország ellátásában is része van. A Német-Ausztriában nyert só kevés kivétellel főtt só, melyet a Salzkammergut vidékén (Ischl, Hallstatt, Ebensee, Aussee), Halleinben és a tiroli Hallban termelnek; az 1913. évi termelés megközelítette az 1·7 millió métermázsa főtt sót, ebből 1·2 millió métermázsa volt étkezési só, a többi ipari só.

Német-Ausztria ipari szervezetével és termelésével főleg három szempontból óhajtok foglalkozni. Az egyik az, vajjon mennyire van meg jelenlegi iparának nyersanyagbázisa azon a területen, melyet a békeszerződés

Német-Ausztria számára megállapított; a másik az, áll-e az a tétel, melyet pénzügyi életünk egyik vezető egyénisége, Wald er vezérigazgató a „Neue Freie Presse“-ben közzétett egy cikkében állított fel, hogy t. i. Magyarországnak és Német-Ausztriának gazdasági egységbe olvadása többek között azzal az előnnyel is járna, hogy Magyarország fedezvén Német-Ausztria élelmezési és ipari nyersanyagszükségletét, viszont Német-Ausztria ellátván Magyarország nagy szükségletét ipari készgártmányokból, a két ország együttvéve a külföldtől való függetlenítést tetemes mértékben megközelítve, ilyképen közös erővel valutájának számottevő javulását érhetné el; a harmadik szempont végül az, hogy a Csonka-Magyarországon megmaradt ipari szervezet és termelés helyzete, érdekei és kilátásai milyen relációban vannak Német-Ausztria iparával. Lássuk e szempontokból mindenekelőtt Német-Ausztria legnagyobb iparágát: a vas-, fém- és gépipart. Sajátságos jelenség — a kiváló osztrák gazdaságpolitikus, Stol per Gusztáv részben a véletlennek, részben a történeti fejlődésben rejlő tényezőknek tulajdonítja azt a parallelizmust —, hogy a régi Ausztriából kihalótt Német-Ausztriának, ipari szervezetének teljes dekomponálásában, ugyanabból az iparágból maradt meg legnagyobb rész, mint a természeti, történeti és gazdasági egységből kifaragott Csonka-Magyarországnak: t. i. az ú. n. nehéziparból. A Stol per által említett történeti fejlődés párhuzamosságának eredendő okát talán abban találhatni, hogy ez a nehézipar állván mindenkor legszorosabb kapcsolatban az állami élet hatalmi tényezőivel, — kormánnyal, hadsereggel, — természetszerűleg oda huzódott, hol az államhatalom centrális szerveihez legközelebb van; de része lehet e fejlődésben annak is, hogy ezek az iparok igénylik legnagyobb mértékben a szakképzett munkásságnak oly kategóriáit, melyek elegendő számban csak a kulturális központok, tehát a nagyvárosok körében találhatóak. Nagy különbség van azonban Német-Ausztriának és Csonka-Magyarországnak vas- és gépipara között abban, hogy amannak ércbázisa — miként az a korábbiakból kitűnik — megvan, míg a miénk a Gömörme gyét elszakító határvonalon túlra került; párhuzam van ismét abban, hogy kokszzsal egyik ország sem rendelkezik, léte tehát külföldi tényezőktől függ. Német-Ausztria vasiparának alapja — miként ismeretes — az „Alpine Montangesellschaft“ nevű nagy vállalat, ennek tulajdonában van a stájerországi érctelep, ennek van ugyancsak Stájerországban (Donawitz, Eisenerz, Hieflau és Vordernberg) összesen 9 nagy olvasztója 7·2 millió métermázsá nyersvastermelési képességgel. Martinkohói és acélfinomítói a vállalatnak ugyancsak Stájerországban vannak. Mint ismeretes, nem sokkal az összeomlás után egy nagy olasz érdekcsoport 140 ezer részvény megszerzésével érdekeltséget szerzett ennél a vezető vállalatnál s ez a nagy tranzakció volt az,

mely az olasz kormányt arra készítette, hogy a külföldi vállalatokban való kötelezettségeket kormány-engedélyhez kösse. Csakhamar kiderült azonban, hogy a szóbanforgó olasz érdekeltségnek — a turini Fiat-koncernnek — az a várakozása, hogy acélszükségletét a német-osztrák nagy telep előnyösen tudja majd szállítani, illuzóriussá vált, mivel a kokszhiány teljesen megbénítja a termelést; legújabb hírek szerint az olasz tőke tovább is adta már érdekeltségét egy francia csoportnak. Összehasonlításként mindenestre szögezzük le, hogy a Német-Ausztriában maradt vasgyártás 1915. évi termelése volt 5·2 millió métermázsa frissnyersvas és 200 ezer métermázsa öntöttnyersvas, ugyanakkor a Csonka-Magyarországon maradt vasiparé volt 1·2 millió métermázsa nyersvas — de természetesen a gömöri ércek alapján! — a jelenlegi cseh állam területén — a magyar felvidék nélkül — előállított mennyiség pedig 4·6 millió métermázsa frissnyersvas és 2·3 millió métermázsa öntöttnyersvas volt. Nincs adatom a Német-Ausztriában maradt vassfeldolgozó iparnak vas-szükségletéről, kétségtelen azonban egyrészt, hogy az ércbázis alapján az országban fedezhető lenne, miként másrészt kétségtelen az, hogy mindaddig, míg a kokszellátás biztosítva nincs, az egész német-osztrák vas- és gépipar épp úgy a levegőben lóg, mint a miénk, melynek ércbázisa is elvonatott. A túlnyomóan Észak-Stájerországban, Bécs és Bécs-Ujhely környékén koncentrált német-osztrák vas- és gépipar szervezetével és termelésével nem óhajtok túlságos fárasztó részletezéssel foglalkozni; az erre vonatkozó adatok a háborús termelésről a békegazdaságra való átmenetnek még be nem fejezett folyamata miatt nem is mondanak túlsokat. Elegendő talán felemlíteni a kapfenbergi, mürzzuschlagi, traiseni, leobersdorfi, judenburgi nagy acélműveket, a bécsi, bécsujhelyi és linzi mozdonygyárakat, melyek 1913-ban 366, 1917-ben 291 mozdonyt gyártottak, a bécsi és grázi waggongyárakat, az ismert nevű automobilgyárakat (Daimler, Puch stb.), a steyri fegyver-, kerékpár- és varrógépgyártást, a körülbelül 34 üzemmel (2613 munkagéppel) rendelkező mezőgazdasági gépgyártást, a számos kisebb és meglehetősen speciálizált üzemet számláló általános gépipart s a Bécs és Bécsujhely környékén települt, a háborús szükségletek nyomása alatt hatalmasan bővült és most munkáteret kereső speciális lőszergyártást. Mint külön tősgyökeres iparágát Német-Ausztriának nem lehet elhallgatni a kasza- és sarlógyártást, melynek napi termelése kerek 20 ezer kasza és 7000 sarló . . . Ennek a nagy vonásokban rajzolt vázlatnak nyomán is a kiindulási pontként választott három szempontból a következőket állapíthatjuk meg: Német-Ausztria legnagyobb jelentőségű ipara nyersanyag tekintetében független, de nélkülözhetetlen segédanyaga tekintetében kiszolgáltatottja a külföldnek (ez esetben elsősorban a cseh államnak),

Csonka-Magyarország maga is kokszt tekintetében külföldre lévén utalva, nem nyújthat neki semmit, ellenben saját hasonló szervezetű, csak hasonlíthatatlanul gyengébb iparának amúgy is fenyegetett s minden eszközzel védendő létét legimminensebben a német-osztrák verseny veszélyeztetheti. Nagyban és egészben ugyanez áll a fémiparnak egyéb ágai tekintetében, azzal a különbséggel, hogy e tekintetben nyersanyagbázisa magának Német-Ausztriának is alig van. Így vörösréztermelése 1915-ben mindössze 29 ezer métermázsa raffinált és 20 ezer métermázsa elektrolitikus réz volt, megfelelően azoknak a szerény lehetőségeknek, melyeket a már említett salzburgi ércbányászat nyújt; jobb a helyzet az ólom tekintetében, melyből az 1915. évi termelés 160 ezer métermázsa volt, de részben oly területen (Karinthiában) nyert ércek alapján, mely nem tartozik többé Német Ausztriához; említhető végül a tiroli Lendben villamos úton folyó alumíniumtermelés. Az Alsó-Ausztriában koncentrált, nagyon fejlett fémfeldolgozóipar — elég a berndorfi Krupp nevét említeni — a villamossági ipar stb., tehát nyersanyag tekintetében is jórészt a külföldre van utalva, csak úgy, mint a mi megmaradt iparunk, mely egyik-másik, különösen az elektrotechnikai ágában felette is áll a német-osztráknak.

Nézzük a viszonyokat az ipar másik nagy csoportja: a textilipar terén. A monarchia felbomlása itt is teljes dekomponálást hozott, csak úgy mint ahogy a mi területünk megcsonkítása megbontotta a magyar textilipar szervezetét s semmi sem alaptalanabb, mint az osztrák textilgyártásnak nálunk hagyományossá vált fogalmát átvinni arra az iparra, melyet ma Német-Ausztria magáénak mondhat. Egészen sajátságos a helyzet a pamutipar tekintetében. A régi Ausztriában működött pamutorsóknak aránytalanul nagy része maradt Német-Ausztriában, a pamutszövőszékeknek viszont aránytalanul kis hányada, a festő-, nyomóiparnak, valamint a pamutfeldolgozóipar egyéb ágainak ismét tetemes hányada van német-osztrák területen. Az ipar szervezetének középső tagozata tehát ki van tördelve. Az osztrák pamutipar egyik vezérférfia¹⁾ kerek egy millióra teszi a Német-Ausztriában maradt pamutorsók számát (egy másik adatom szerint a pontos szám: 1,167.920), 10—12 ezerre a pamutszövőszékek számát (egy másik adatom 13.486 szövőszékről számol be). Ugyanazon szaktekintély alapján a helyes arány szerint 12 főre kellene esnie egy pamutorsónak és ezer főre három pamutszövőszéknek, most pedig esik már 6 főre egy orsó és ezer főre csak két szövőszék: Német-Ausztria pamutfonóipara tehát termelési kapacitása alapján exportra szorulna, viszont szövőipara teljes kapacitásának kihasználásával sem tudná a belső szükségletet fedezni. Tanulságos lesz

¹⁾ Arthur Köffler: Die Lebensinteressen der österr. Baumwollindustrie. (Neue Freie Presse. 1920. máj. 23.)

ez adatokat összehasonlítani a mieinkkel és más szomszédos országok számaival. Csehország pamutorsóinak száma meghaladja a 3·3 milliót, a felsőmagyarországi aránylag fejlett fonóipar nélkül is (Rózsáhegy őrsoinak száma maga 153 ezer), Jugoszláviában 176 ezer őrso működik, mely számban a horvátországi Dugaresa is befoglaltatik; a mi megmaradt területünkön az őrsok száma mindössze — 30 ezer. A pamut-szövöszekek száma Csehországban megközelíti a 119 ezret (ezenkívül Felső-Magyarországban 2.600), tehát körülbelül kilencszerese a német-osztrák számnak, Jugoszláviában 2.300, a mi megmaradt területünkön 3.300 - 3.400, tehát körülbelül negyede a német-osztráknak. Német-Ausztriának tehát ki kellene építenie szövőiparát, nekünk mindenekelőtt fonóiparunkat, mindkét országban szinte épen van meg a festő- és nyomóiparnak nagy apparátusa (Német-Ausztriában 12 üzem 47 hengernyomtatógéppel) és az eléggé fejlett paszománt-, szalagszövő- s hasonló kisebb gyártás: mindkét ország azonban a valutahelyzet folytán a tengerentúli nyersanyag megszerzésében gátolva, valójában csak bér-munka útján várhat egy időre ezen ipara számára foglalkoztatást. Némi- leg más s mégis sokban hasonló a gyapjúipar képe. A fésűsfonalakat gyártó őrsok száma Német-Ausztriában 133 ezer, a posztófonalgyártó őrsoké 48 ezer, a szövöszekek száma pedig mindössze 1.280. Ebben az iparágban tehát szinte minimális szövés mellett van ismét egy aránylag jelentősebb fonóipar, melynek legnagyobb üzeme a vöslai fésűsfonalgyár. Összehasonlításként álljon itt ismét, hogy Csehországban 450 ezer fésűsfonálorsó és kerek 600 ezer posztófonálorsó (ezenkívül Felső-Magyarországban 35 ezer) működik, a szövöszekek száma pedig a 33 ezret haladja meg, a mi megmaradt területünkön pedig 13 ezer őrso a posztó- és 5.000 őrso a takarógyártásban működik, a szövöszekek száma pedig 525, illetve a takarógyártásban 100. Német-Ausztriának tehát körülbelül ugyanannyira nincs gyapjúsövőipara, miként nekünk nincs; gyapjú-fonóipara inkább van ugyan mint nekünk, de nyersanyagot saját juh-tenyésztés híján csak tengerentúli beszerzés adhatna vagy mi adhatnánk. Ennél is jelentéktelenebb Német-Ausztriában a lenipar; őrsoinak száma körülbelül 8.800, ennél még a mi területünkön is több maradt: t. i. kerek 10 ezer, Csehországban Felső-Magyarország nélkül a len-őrsok száma kerek 280 ezer. A lenszövöszekek száma Német-Ausztriában 208 (ezenkívül van még jelentéktelen háziszövőipar), Csehországban 9.200, számuk len- és kendersizövöszekek együtt, kerek 300. Erősebb viszont a kenderfeldolgozóipar, mely 13.400 őrso-t számlál, nem is sokkal kevesebbet mint Csehország (18.200) s sokszorosát a mi 1.500-at tevő őrsoinknak, de a kender- és jutaszövöszekek száma együtt ismét csak 88. A jutaipar tekintetében az arányokat a lajtaújfalu gyár hová-

tartozása dönti el. Enélkül Német-Ausztria jutaorsóinak száma alig 10 ezer és a szövöszékeké 368, viszont a megmaradó magyar iparban lenne 18 ezer orsó és 2.800 szövöszék (Csehországban Felső-Magyarország nélkül az orsók száma közel 35 ezer, a szövöszékeké csak 1.400). Igen gyenge Német-Ausztriában a selyemipar is; sem selyemtermelése, sem fonodája nincs, csak műselymet gyárt egy üzeme. Selyem- és selyemszalag-szövöszékeinek száma is mindössze 1.650, több mint nálunk, hol kerek 600-at számlálunk, de elenyészően kevés a Csehországnak jutott több mint 14 ezerhez képest. Erőssége tudvalevőleg Német-Ausztriának a Bécsben koncentrált konfekcionáló ipar; ez tipikus jelensége a nagyvárosoknak s párhuzamosan jelentkezik Budapesten is, melynek textilkészítmények tekintetében való függése külföldi beszerzési forrásoktól a fentiek szerint nem sokkal nagyobb mint Bécsé. Összegezve a textiliparról mondottakat, állandóan szem előtt tartva a kiindulásul választott szempontokat, megállapíthatjuk, hogy Német-Ausztria egész textiliparának nyersanyagbázisa az országban nincs; a tengerentúli anyagokra utalt ágaknak természetesen, de a gyapjú-, len-, kender- és selyemiparnak is Csonka-Magyarország vagy egyáltalában számottevő nyersanyagokat juttatni nem tudna vagy amennyiben igen, azok kiszolgáltatása csak annak a szándéknak teljes feladása esetén volna indokolt, hogy saját tömegszükségletünk hazai textilipar által fedeztessék, melynek megalapozására és fejlesztésére nálunk az előfeltételek semmivel sem kedvezőtlenebbek, mint az ugyancsak új textilipar teremtésének feladata előtt álló Német-Ausztriában.

Bonyolult összefüggéseinél fogva nehéz tiszta képet adni a vegyészeti ipar helyzetéről Német-Ausztriában. Bár fontos részek a vegyészeti ipar teljes szervezetéből ott is hiányzanak, kétségtelenül több és értékesebb rész maradt meg az osztrák vegyészeti iparból Német-Ausztriában, mint a mi szervezetünkben a megcsonkított országban. Nagy segítségére vannak Német-Ausztriának e téren azok a hatalmas — és a háború folyamán különösen nagyra duzzasztott — katonai kincstári üzemek, melyek Alsó-Ausztriában működtek s a hadsereg lő- és robbantóanyagának jelentékeny részét voltak hivatva szolgáltatni, most pedig mint állami üzemek békeprodukcióra készülnek áttérni. Ehhez képest a vegyészeti ipar körében legerősebb ez a robbantóanyagokat gyártó ág; Blumau és Wöllersdorf nagy üzemei mellett ebbe a körbe tartozik a Nobeltrust két telepe, a Wetzler-Skoda-koncern által a háború folyamán alapított nagy lőporgyár a tulli medencében s amely termelés szerves kiegészítését találja a gyutacsok, töltények és hasonlók gyártására és adjusztálására berendezett s már említett nagy lőszeriparban. Hogy ennek a nyilvánvalóan kivitelre utalt iparágak prosperálási kilátásai akkor,

amikor a háború folyamán ez a termelés a hadviselő országokban mindenütt óriási dimenzióju új üzemek létesítése útján növeltetett, nem a legjobbak, aligha lehet kétséges, de másrésről a vegyészeti ipar állván fejlődés és alkalmazkodás tekintetében a legnagyobb lehetőségek előtt, az üzemek nagy jelentősége egészen kétségtelen. Az anorganikus savak gyártása eléggé számottevő Német-Ausztriában; a kénsavtermelés meghaladja a belső szükségletet is, salétromsavat leginkább a levegő nitrogén-tartalmának lekötésével a tiroli Patschban nyernek, gyártanak egy kevés sósavat is. Másik ága a vegyészeti iparnak a Salzkammergut sófőzésével kapcsolatos; ott van nagy telepe az ammoniakszóda-gyártásnak (az 1916. évi produkció már 364 ezer métermázsát tett) és az ugyancsak kiviteli felesleget eredményező nátriumbikarbonát-gyártásnak. Jelentéktelen ellenben mindez ideig a műtrágyagyártás; a német-osztrák mezőgazdaságnak is parancsoló szükséggé váló intenziválódása nagy behozatalt tesz majd szükségessé szuperfoszfátokban, kénsavas ammoniákban stb., ha csak a jelenleg más körben működő üzemeknek áttérése erre a gyártási ágra lehetségessé nem válik. A kisebb jelentőségű gyártási ágak között megemlítjük még a vasgálicot, a boraxot és bórsavat, a borkő- és citromsavat, a káliumklorátot és az ammoniáknitrátot, a mesterséges kryolithot, mint olyanokat, melyek exporttermelésre vannak hivatva, míg más anyagokban, így rézgálicban, hamúzsírban, szalmiákban, glaubersóban ezideig vagy egyáltalában nincs termelés vagy pedig az a belső szükséglet fedezésére sem elegendő. A vegyészeti iparon alapuló vagy azzal kapcsolatos iparágak közül megemlítjük mindenekelőtt a gyufagyártást, melyből három üzem maradt Német-Ausztriában összesen napi egy millió doboz termelőképeséggel. Szakértői vélemény szerint ez elegendő lesz a belföldi szükséglet fedezésére, kevés ellenben számottevő export folytatására, mely különben a — Felső-magyarország fontos üze­mei nélkül is — 12 teleppel rendelkező cseh állam versenyével találkozónék. Bécsben és közvetlen környékén nagy fejlettségű a faggyút feldolgozó, általában étkezési és technikai zsíradékokat gyártó, a firniszeket, fénymázakat és olajos festékeket, nem különben fémtisztítószeret, cipőkrémeket és hasonló vegyi-műszaki cik­keket készítő ipar; nagyjában hasonló ez a jelenség a nálunk is kialakult helyzethez, amely aránylag túlfejlett vegyészeti végtermék-ipart mutat a tőlünk leválasztott területeken levő vegyészeti nagy iparban rejlett bázis nélkül. Számottevő Német-Ausztriában a szappangyártás is. Egy 1913. évi statisztika szerint a német osztrák területen működő telepek termelése volt 132 ezer métermázsa 60%-os színszappan, 54 ezer métermázsa kenőszappan, 40 ezer métermázsa szappanpor, 161 ezer métermázsa kristályszóda, 27 ezer métermázsa töltött szappan,

40 ezer métermázsa pipereszappan, 30 ezer métermázsa elain és 145 ezer métermázsa különböző zsírsav. Nagy tételek ezek... de a mai Német-Ausztria számára mind csak többé-kevésbé kódös lehetőségek, miután az országnak saját zsíradékprodukcója nem jön számításba s akár növényi, akár állati eredetű zsíradékokról legyen szó, a nyersanyagok kivétel nélkül csak külföldről szerezhetők meg. Érezhetőbb ez ma annál is inkább, mert a nagyváros élelmezésében ma javarészt nem az ott levágott élőállat, hanem a külföldről importált hús szerepel, az állati zsíradékhozam tehát vajmi redukált. Ugyanezen megítélés alá esik a gyertyagyártás; a régi osztrák gyártásnak jókora része esik a német-osztrák területre, melyen 1913-ban 18 ezer métermázsa tiszta stearyngyertyát, 39 ezer métermázsa ú. n. kompozíciós gyertyát és 21 ezer métermázsa paraffingyertyát készítettek, de a stearin alapanyaga ismét a faggyú, a paraffiné az ásványolaj, tehát csupán importtal fedezhető termékek. Ezt mondhatni a ceresingyártásról is, mely szakmában Német-Ausztriáé a legnagyobb üzem (Stockerauban), de léte a galíciai nyers földviaszon alapul. S természetesen idegen — galíciai vagy romániai — nyersanyag importjától függ Német-Ausztria két megmaradt petróleum-finomítójának sorsa is, melyek közül a bécs-floridsdorfi 300—400 ezer, a drösingi 200—250 ezer métermázsa feldolgozási kapacitással rendelkeznek. Rámutatunk végül még Német-Ausztria egy speciális — a vegyészeti iparhoz közel álló — iparágára: a gyantatermelésre, mely különösen Alsó-Ausztriában otthonos; 13 üzem foglalkozik a nyers gyantának sötét, ú. n. bécsújhelyi kolofoniummá való finomításával, kis mértékben folyik annak további feldolgozása ú. n. fehér hegedűgyantára is. A vegyészeti iparról is összegezhetjük tehát a tanulságokat: legnagyobb részében nélkülözi a kiindulási anyagokat, Német-Ausztria területén nem nyeretvén sem kénkovand, sem bükkfa a fadesztillálás számára, sem elegendő zsíradék a zsírbonításra, sem elegendő csont az enyv, csontliszt- stb. feldolgozásra, nem lévén kokszolható szén sem, mely kátránytermékek kiindulása lehetne... egyedül az elektrochemiai iparnak nagy jövőjű ága az, mely a hatalmas vízierőkben számos, értékes lehetőségekkel rendelkezik. S mindez alapanyagokból ismét Magyarország úgyszólván semmit sem nyújthat Német-Ausztriának, hacsak nem olajos magvakat a növényolajiparnak, állati zsíradékokat a zsírbonító iparnak, csontokat a csontfeldolgozó gyártásnak... de mindezekből magunknak is van fejlett s a belföldi nyersanyagra nagyon is ráutalt nagyiparunk, melyet a gazdasági közösség idején nagyon is megfészkelt osztrák versennyel szemben mindenkép erélyes védelemben kell részesíteni.

Nézzük az iparnak egy negyedik nagy ágát: az élelmezési ipart. Az osztrák haditermény r. t. adatai szerint Német-Ausztriában 1918

végén 397 kereskedelmi malmot számláltak napi 33.000 métermázsas őrlési képességgel, ebből azonban csak 19 volt gőzmalom napi 133 waggon őrlőképességgel. Ezek között is csak kettő-három igazán számottevő nagyüzem (ezek egyikében magyar tőke van érdekelve, a másikban Bécs városa) s hogy mennyire nem állíthatók egy sorba a mi mammoth-malmainkkal, arra elegendő azt idézni, hogy csak magában Budapesten 1913-ban 14 nagymalom volt s ezek napi átlagban tényleg körülbelül 200 waggon búzát őröltek meg, holott teljesítőképességük korántsem volt kihasználva. A német-osztrák állam malomiparának sorsa természetesen szorosan kapcsolatos az élelmezés problémáival. Saját — ugyancsak elégtelen — kenyérgabonatermeléséből aránylag kevés kerül forgalomba s így kereskedelmi malmokba feldolgozás végett, hiszen a nagyszámú vámőrle malom — számuk 5.000-en felül van — abszorbeálja a vidéki fogyasztás javarészét. Így a német-ausztriai érdekeltség ma mindenképp azon van, hogy a kormány külföldi beszerzéseit ne liszt, hanem kenyérmag alakjában eszközölje. Ennek a törekvésnek azonban jó ideig nincs sok kilátása eredményességre; a külföldi hitelen alapuló élelmezés kizárólag liszt alakjában történt eddig s amennyiben kompenzációs alapon történik a beszerzés, a kenyérré mindenképp ráutalt Német-Ausztria tárgyalási helyzete sokkal gyengébb, mintsem hogy gabona vagy liszt tekintetében nagy választási szabadsága lehetne. Láttuk már a német-osztrák cukorellátás nagy nehézségeit s bár ez aránylag könnyebben megoldható része a problémának, de cukorgyára sincs elegendő Német-Ausztriának. Területén mindössze négy gyár maradt (Leopoldsdorfban, Dürnkrotban, Hohenauban és a Lajta melletti Bruckban, mind Alsó-Ausztriában), ezek közül az első három csak nyerscukorgyár, a brucki gyár homokcukrot is állít elő. Ezek a gyárak az igen kedvező 1912/13. évi campagneban 679.000 métermázsas cukrot állítottak elő, de akkor a szomszédos magyar területek (Bruck számára Mosonmegye, a többi számára főleg Pozsonymegye szállított) répája állott rendelkezésükre; 1918/19-ben már csak 82.000, 1919/20-ban mindössze 51.000 métermázsas volt a termelés. S ezen a kevésbé biztató helyzeten az sem változtat túlsokat, amitől Német-Ausztria sokat vár: a nyugatmagyarországi három cukorgyár átcsatolása, mert tudvalevőleg azok répatermelési vidéke javarészt a békeokmányban megállapított határon innen van. Nagyon hasonló ismét a német-osztrák ipari szervezet a miénkhez a söripar terén: ott is a sörfőzés súlypontja azokban a nagy üzemekben van, melyek a fővárosban települtek s amelyekkel a Bécs közvetlen környékén levő ugyancsak nagy telepek rendszerint szoros kapcsolatban vannak. A német-osztrák söripar háborúelőtti normáltermelése körülbelül 6¹/₂ millió hl. volt (nagyjában egyharmada az egész osztrák

sörtermelésnek s több mint kétszerese az egész magyar sörtermelésnek) s ebből Schwechatra 600.000, St.-Marxra 500.000, Liesingre 350.000, Simmeringre, Nussdorfra, Hütteldorfra együttevve további 570.000 hl. esett, szóval körülbelül egyharmad a bécsinek nevezhető söriparra (a budapesti nem sokkal kisebb: körülbelül 1.6 millió hl. volt), egy további centruma a söriparnak Grác (az ismert Reininghaus-féle és a puntigami sörfőzdével, együttevve kerek $\frac{3}{4}$ millió hl. termeléssel), végül Leoben, Linz stb. Mindezek a gyárak azonban tetemes — talán túlnyomó — mértékben magyar árpa feldolgozására voltak utalva; a stájer sörfőzők főleg a Dunántúlról, a bécsiek inkább a Vág és Nyitra vidékéről vásároltak s hogy mennyire ettől a forrástól függött az egész német-osztrák sörfőzés, elég arra hivatkozni, hogy a szállítások hatósági korlátozása idején, így pl. 1916/17-ben az egész német-osztrák sörtermelés a 900.000 hl.-t sem érte el. Ugyancsak jórészt magyar árpát dolgozott fel a sörfőzőkön kívül folyó malátagyártás s nagyobbrészt idegen anyagokat használt fel az elég gyengén fejlett szeszipar is, melynek termelése 1913/14-ben 134.000 hl. volt. A német-osztrák élelmiszeriparról adott kép kiegészítésére fel kell említeni még a bécsi cakesgyártást, az ismert márkákat készítő bécsi és vorarlbergi preparatumgyártást (Maggi, Oetker, Knorr stb.), egyes gyümölcs-, főzelék-, leves- és húskonzervgyárakat: mind túlnyomóan idegen — javarészt magyar-eredetű élelmezési anyagokat feldolgozó és finomító vállalatok. A kiindulási pontul választott három kérdésünk tekintetében nem nehéz összefoglalni a német-osztrák élelmezési iparról mondandókat: a csak idegen segítséggel élelmezhető Német-Ausztria élelmezési ipara természetesen javarészt csak idegen nyersanyagoknak — gabonának, répának, élő állatoknak, gyümölcsnek stb. — kikészítője lehetne, hogy pedig a magyar mezőgazdaság nyerstermékei az osztrák élelmezési ipart segítsék alimentálni, azt akkor, amikor közhellyé vált, hogy legelső sorban ebben az irányban kell magunknak is keresnünk az ipari s vele az egész gazdasági fejlődés útjait, egy percig sem szabad gazdaságpolitikai lehetőség számba venni.

Az iparra vonatkozó fejtegetések körét ki kell egészíteni a kisebb jelentőségű ágak viszonyainak ismertetésével. Ilyenekként említendő mindenekelőtt a bőrgyártás, melynek néhány jelentős üzeme van Bécsben és Felső-Ausztriában; ezekben szakértői becslés szerint a régi Ausztria készbőrgyártásának körülbelül 40%-a folyt. Cserzőanyagok közül az egyetlen fenyőkérgyet termeli Német-Ausztria maga is, minden más anyag tekintetében importra van utalva. Így mindenekelőtt nyersbőrök tekintetében, különösen amíg a hússzükséglet fedezése nem ismét — mint az összeomlásig — magyar élőmarha importjával fog történni. A német-

osztrák ipar nyersanyag-ellátása ebben a vonatkozásban tényleg jelentős mértékben történhetnék Magyarország részéről, de csakis saját bőrparunk rovására, melyet pedig aránylag ép és igen fejlődőképes állapotban sikerült átmentenünk ipari szervezetünk megbomlásából. Említésre méltó Német-Ausztria kaucsukipara, mely Bécsben, Stadlauban, Traiskirchenben, Wimpassingben stb. igen jelentős üzemeket mutathat fel összesen körülbelül 11 ezer munkással; nyersanyaga tengerentúli lévén, a mi szempontunkból csak mint saját nagyüzemünk konkurrensé ítélni lehet. A híres osztrák üvegiparból nagyon kevés jutott Német-Ausztriának; egy 1918. évi adat szerint 18 üzeme lenne mindössze 2.700 munkással (ugyanakkor a cseh állam területén, Felső-Magyarország nélkül tehát, 103 üzem volt 41.500 munkással). A szükséges anyagok közül szódával rendelkezik Német-Ausztria, hasonlóan zöld üveghez való homokkal; súlyos problémája ellenben a tüzelés, melynek megoldása némelyek szerint csak a fatüzelésre való visszatérésben lesz található. Teljesen hiján van Német-Ausztria a porcellániparnak, van azonban néhány kőanyagárúgyára, a nagyvárosok normális építkezési szükségleteihez mért nagyarányú téglagyártása s néhány nagy cementgyári üzeme, melyek közül csak az ú. n. Perlmöser-vállalat telepeinek termelőképessége 45 ezer waggon portland- és 12–15 ezer waggon románcement. Ezeknek az iparágaknak termelőképességét is azonban a nagy alapprobléma: a szénkémés árnyékolja be. S bezárjuk a sort azzal az iparággal, mely Német-Ausztria ipari szervezetének talán legnagyobb erőssége: a papiriparral; nyersanyagát a nagy fenyőerdőségek adják, a motórikus erőt pedig településüknek megfelelően a vízierők szolgáltatják már eddig is tetemes mértékben és szolgáltatják még inkább azok fokozódó hasznosításával. Az egyik statisztika szerint a német-osztrák alpesi tartományok 1913. évi cellulosestermelése 19 üzemben 13.578 waggon volt, a teljes Magyarországé ugyanakkor 9 üzemben 9.560 waggon. A szudét tartományok ez évben 13 üzemet számláltak 7.000 waggon termeléssel, így tehát — miután a magyar cellulosegyártás jelentékeny része cseh imperium alá került — jelenleg a cseh-szlovák cellulosestermelés méretei meghaladják talán a német-osztrákot. Mindenesetre számottevő aktív tétel marad ez az iparág Német-Ausztriának. Nemcsak a papirnak és papirlemeznek önmagában rejlő nagy jelentőségénél fogva, hanem tekintettel azokra a hatalmas lehetőségekre, melyek a cellulosenak más téren való hasznosítása kérdésében különösen a háború révén megnyíltak. Nem gondolok most a textilpótanyagoknak többé-kevésbé diszkreditált körére, hanem inkább a cellulosevattának a robbantó-anyaggyártásban való alkalmazására, nemkülönben a cellulosem mint a műselyemnek, a celluloidnak, a lakkok egész sorozatának kiindulási anyagára s különösképp a

cellulosehulladékklógókból nyerhető szesznek és más termékeknek a modern kutatás által még egyre bővülő sorára. Egyetlen nehézséggel találkozik mégis Német-Ausztriának ez a katexochen tősgyökeres ipara is: ez a kénkovandok kérdésében rejlik. Minthogy szakértői adat szerint 100 kg. cellulose előállítására 33 kg. pyrit kell (körülbelül 45—48% kéntartalommal), a fentebb közölt cellulose előállításához évente 4.530 waggon pyrit szükséges; ehhez fogható termelése azonban Német-Ausztriának ezidőszerint nincs, bár — úgy mondják — megfelelő lelőhelyekben nem lenne hiány. Lehet, hogy a nehézség elosztatásának útját jelzi az, hogy ezidőszerint már két üzem — s egy harmadik ilyen Stájerországban épül — szulfitcellulose helyett nátroncellulose-t gyárt. Mi mindenképp érdektelenek vagyunk Német-Ausztria papiriparával szemben: nyersanyagot nem tudunk szolgáltatni, sem fánk, sem kénkovandunk nem lévén s nem maradt úgyszólván semmi papirgyártásunk, melyet Német-Ausztria versenyétől óvnunk kellene.

Az ipar egyes ágai fölött tartott rövid szemle eredménye az, hogy alig egy-kettő azoknak az iparoknak a száma, melyek termelésük és prosperálásuk előfeltételeit magában Német-Ausztriában megtalálhatják; a nyersanyag és a szén tekintetében alig egy-két kivétellel külföldre van utalva a német-osztrák ipari termelés is. Felette kétes alapja van ezért Renner volt német-osztrák külügyminiszter azon, kancellárkorából származó buzdító kijelentésének, hogy a német-osztrák ipar kifejezetten exportipar, melynek csak 10%-a szolgál a belföldi szükséglet fedezésére, 90%-a kivitelre kerül s ezért minden erővel a „Qualitätsindustrie“ irányában való fejlődésre kell törekednie. Ha ennek a politikai alkalommal tett kijelentésnek egyáltalában van értelme — s tudjuk, hogy a gazdasági kérdésekben tett politikai kijelentések ritkán állnak helyt gazdaságpolitikai kritikának —, akkor az csak abban kereshető, hogy a saját nyersanyagbázisban szűkölködő osztrák iparnak csak mint kikészítőiparnak — akár bér munka formájában, akár nem — van jövője s ebben a körben is leginkább azon a téren, hol nem az olcsó tömegtermelésen, hanem a magasrendű, ízlést, invenciót igénylő minőségi munkán van a súly. A bécsi konfekcióiparra, a jórészt otthonmunka alapján szervezett bécsi bőrdíszmű-, fémmegmunkáló gyártásra, a gyöngyház-, celluloid- stb. feldolgozásra, grafikai iparra kell gondolnunk első sorban. Hogy ez gazdasági prosperitást biztosító ipari termelés létalapjának túlságos kevés, alig szorul bizonyításra . . . ezért a német-osztrák gazdaságpolitikai megfontolásokban az országnak ipari termelésre való hivatottságáról alkotott képet mindinkább háttérbe szorítja az a jelszó, hogy Német-Ausztriának a kereskedelmi közvetítés adja meg első sorban a gazdasági hivatását és létalapját. Ismét nem véletlen parallelizmus, hogy pontosan

ugyanazok a szólások visszhangoznak a német-osztrák nyilvánosságban, melyek nálunk is indokolatlan vehemenciával hirdetve, alaptalan vérmes illúziókba ringatták és ringatják ma is még közvéleményünket. Bécsnek páratlan kedvező földrajzi fekvésére, a Duna mentén, északot a déllel, keletet a nyugattal összekötő tradicionális útvonalak keresztezésénél való elhelyezkedésére utalva, Közép-Európa legnagyobb kereskedelmi gócpontjának szerepére való hivatottságát hirdetik és Német-Ausztria gazdasági létének legfontosabb támaszát, a jólét legbőségebb forrását abban a közvetítő tevékenységben vélik találni, melyet az ország elsősorban a monarchiából keletkezett és megnövekedett államok egymásközi, ezeknek, valamint a Balkánnak, a Levantenak, Oroszországnak a nyugati országokkal való forgalmában kifejtteni lesz hivatott. Ennek a bizakodásnak, noha mindenesetre több alapja van mint a szószerinti hűséggel Budapestet és Magyarországot illetőleg ismételt szólásoknak, az én ítéletem szerint csak múló jelenségek a forrásai. A bécsi lapkrónikákban szinte mindennap olvasható, hogy a rendőrség rajtaütött egy-egy titkos játéklarangon, hol a hajdani jólét napjaiból megmaradt, szépen berendezett nagy lakásokban — melyeket tulajdonosaik tekintélyes használati díj ellenében e célra vállalkozóknak átengednek — idegenekből és hazaiakból összeverődött gyülevész társaság tölti az éjszakákat szerencsejátékkal. Ma Német-Ausztria, persze elsősorban Bécs, de a nagy vidéki centrumok: Innsbruck és Graz is, valósággal ilyen, a régi komfort összes kellékeivel felszerelt játéktér, melyet egykor jobb napokat látott gazdája átenged a jórészt idegen gyülevész zsvivájának s ahol a devizaügyletek, az „import-export“ jólhangzó nevével takaródzó „árúsiebolás“ szerencsejátékának forrataga kavarg. Túlzás volna azt mondani, hogy a Bécsben ma folyó közvetítői tevékenységnek egy bizonyára tekintélyes része nem volna a szolid, reális, erkölcsi és gazdasági szempontokból kifogástalan kereskedelemnek javára írható. Ennek arányait azonban bizonyára nagyon növeli az a — pszichológiailag nagyon is érthető, de mindenesetre múló — tartózkodás, mellyel a konzervatívizmusra hajló szolid nyugati kereskedelem Közép-Európa és Kelet-Európa mai állapotával szemben viselkedik. Abban a sűrű ködgomolyagban, melynek formájában ma a Nyugat kereskedője előtt Európa középső és keleti részének politikai, gazdasági és szociális helyzete megjelenik s amelyet ösztönös óvatossággal vulkánikus erupciók füstjének vagy ingoványok fojtogató ködének ítél, a múlt hagyományai szerint aránylag legbiztonságosabb szigetnek Bécs kínálkozik, az egykori császárváros, Európaszerte ismert nagy bankintézeteivel. Prága, Varsó, Belgrád, Krakkó, Zágráb: csupa bizonytalan új milió, Budapest: szélsőséges fordulatokban túlgazdag. Ezért és mindaddig, míg a viszonyok stabilizálódása, az ismeretlen elemek kiforrása.

nem bátorítja majd a Nyugat kereskedelmét a közvetlen kapcsolatok keresésére, kapcsolódhatik be Bécs mind e gazdasági viszonylatokba közvetítőként. Még korábban kell hogy elveszítse Bécs azt a funkcióját, melyet ma magyar vonatkozásokban betölt: hogy t. i. szinte kapcsoló központja a mai Csonka-Magyarországnak az egész világgal, még idegen imperium alá került saját területeivel szemben is. Ezt a súlyosan káros helyzetet remélhetőleg a szomszéd államok és közöttünk levő feszültségeknek a békeszerződés ratifikálását követő enyhülése már javítani fogja.

Az az érzésem különben, hogy az osztrák kereskedelmi közvetítéstről alkotott fogalmak is erősen túlzottak. Egy ország-közvetítői kereskedői tevékenységéről adatszerű képet adni úgyszólván egyáltalában nem lehet, mert az ú. n. „Eigenhandel“-ről szóló adatokban — különösen vámköteles áruk tekintetében — a reexport és az e célból behozott áruk mennyisége általában nem foglaltatik benn, az átvitel adataiban pedig általában olyan áruforgalom is benne van, melyhez az illető ország kereskedelmének nincs köze. Mégis ebben az összefüggésben akarok beszámolni arról is, milyen is tulajdonkép az osztrák áruforgalom. Elégé beszédes képet adnak erről azok a különben nagyon nyers számok, melyeket Német-Ausztriának az 1919. év második felében lebonyolított külkereskedelméről hivatalosan közzétettek. Ezek szerint behoztak e félesztendőben 20·7 millió métermázsát, kivittek 5 millió métermázsa árút; értékadatokkal, melyekből mérleg volna alkotható, a statisztika még nem rendelkezik. A bevitelből 12 millió métermázsa volt szén és koks, 5 millió métermázsa élelmiszer, a kivitelből 1·4 millió métermázsa volt fa, másik tekintélyes hányad vasérc (104 ezer métermázsa) és magnézit (328 ezer métermázsa) a fenmaradó rész a vasipar és gépgyártás terméke, papír, vegyszer, bútor és jármű, a gyártmányok közt azonban kifejezetten sok ú. n. likvidációs hadianyag. Német-Ausztria tehát szenet és élelmiszereket importál elsősorban, míg nyersanyagok behozatalára már valami sok nem jut. A nyersanyagok importjának szegényességét mutatja a következő néhány szám: nyersbőrökből behoztak e félévben mindössze 8.600 q-t (jórészt tőlünk és Lengyelországból), kókuszdióolajból és faggyúból 48.000 q-t (Trieszt és Svájc közvetítésével), kénkövandból 15.000 q-t (főleg Jugoszláviából), nyers pamutból 26.000 q-t, gyapjúból 15.000 q-t (jórészt tőlünk és Romániából), nyersfémekből 18.000 q-t stb. Az importért Német-Ausztria erős mértékben nyersanyag-exporttal fizet: fával az élelem egy részéért, vasércel, ócska vassal és magnézittel a szén egy részéért. Hogy ez így van, arról a forgalomnak származás és rendeltetés szerinti megoszlása is tanuságot tesz; a bevitelből 8·3 millió métermázsa Csehországra, 7·1 millió métermázsa Németországra, 1·1 millió métermázsa Lengyelországra esik: ez

főleg szén és — lengyel részről -- petroleumtermék, azután Triesztre és Olaszországra 1—1 millió métermázsa, az Északamerikai Unióra 231 ezer métermázsa: ez főleg élelmiszer, végül Jugoszláviára 653 ezer métermázsa, Magyarországra 464 ezer métermázsa, Svájcra 247 ezer métermázsa esik, amiben élelmi és élvezeti cikkeken (Magyarországból bor) kívül nagyon kevés nyersanyag foglaltatik. A kivitelből Olaszországra 1·5 millió, Csehországra 1·2 millió és Németországra 1·1 millió métermázsa jutott: ez főleg fa, illetve nyersvas, ócska vas, vasérc és magnezit, további 343 ezer métermázsa Svájcra és 105 ezer métermázsa az Északamerikai Unióra: ez jórészt ismét fa, illetve magnezit, végül egyenkint 170—240 ezer métermázsa esett Magyarországra, Lengyelországra és Jugoszláviára: lehet saját ipari termeléséből (papír), lehet közvetített és likvidációs árúkból.

— * * *

Sok millió métermázsa fedezetlen s évente könyörtelenül ismétlődő kenyérdeficit s sok milliárdot jelentő hiány más elsőrendű élelmiszerekben, a szükségletnek csak egy kis részét fedező saját széntermelés, felette elégtelen nyersanyagbázison alapuló ipari termelés: ezek lényeges vonásai annak a hippokratikus képnek, melyet Német-Ausztria közgazdasági szervezete mutat. Ennyi s ilyen súlyos negativumok mellett mi sem természetesebb, hogy a német-osztrák köztársaságot létének kezdetétől fogva az a probléma kíséri, életképes-e vajjon ez az államalakulat? Nincs talán egyetlen számbajövő tényezője s nincs politikai pártja Német-Ausztriának, mely erre a kérdésre nyilvánosan és bizalmas körben is határozott „nem“-mel ne feleljen. Keresztényszocialisták és szociáldemokraták, a bécsi községtanács és a tiroli „Landtag“, nagyiparosok és agráriusok ebben egyetértenek, csak egy kérdés választja el a negativumban egyetértőket: vajjon a Németbirodalomba való beolvadásban kerestessék-e a menekvés, vagy pedig nem? A Németbirodalomba való beolvadásnak feltétlen hívei — tisztára nacionalisztikus ideológia alapján — csupán az ú. n. nagynémetek csoportja; hogy táboruk nem nagy, a legutóbb lezajlott nemzetgyűlési választások igazolják, melyeken az arányos képviselői elv legkövetkezetesebb alkalmazása mellett is mindössze 20 képviselő jutott mandátumhoz nagynémet programmal. A szociáldemokraták állásfoglalását e kérdésben párttaktikai szempontok döntenek el: egy radikálizált Németbirodalomhoz, melynek politikai és állami életében a munkásosztály szervezeteinek és vezetőinek befolyása megfelelő súlylyal érvényesül, a csatlakozást teljes őszinteséggel kívánják, mert abban védelmet látnak a német-osztrák köztársaságot szerintük egyébként fenyegető reakciós-restaurációs törek-

vésekkel szemben. A keresztényszociálisták igen lanyha hívei a német orientációnak, egyik szárnyuk hangosan vallja ugyan, másik pedig eléggé leplezetlenül ellenzi; a kérdést nyilvánvalóan politikai taktikai eszközként használják fel, nem akarván egyrésztől nyíltan szembeszállni a német nemzeti együvértartozóság ideológiájával s másrésztől a csatlakozást ellenző entente-hatalmakkal szemben ezt a „tromfot“ is kezükben óhajtják tartani. De Német-Ausztria azon politikai tényezői és társadalmi rétegei is, amelyek nyíltan vagy legalább titokban nem hívei a Németországhoz való csatlakozásnak, nem azért ellenzik azt, mert a köztársaság életképességét anélkül is biztosítottnak látják, hanem azért, mert egy egészen más ideál lebeg szemük előtt: s ez az osztrák-magyar monarchia helyreállítása, sőt ha lehet egy annál is nagyobbkörű Dunakonföderáció létesítése, melyben Bécs s vele Német-Ausztria ismét az a hatalmi centrum volna, melynek nemcsak életképességét, de fényét és jólétét is a szervezet tagjai biztosítanák.

Az 1918. évben összeomlott oly előnyös szerkezet helyreállítása, annak az elveszett paradicsomnak visszaszerzése, melyet a keresztényszociálisták egyik szellemi vezére, Mataja dr. egyik beszédében¹⁾ oly kikifogástalan pregnanssággal vázolt ekkép: ... „Die böhmisch-mährische Industrie, die galizischen Rohölquellen, die ungarische Tiefebene und der Hafen von Triest waren Österreichs Kraftquellen. Auf ihnen war die in Wien konzentrierte Kommerz-, Kapitals- und Kreditorganisation aufgebaut. Dem neuen Österreich sind diese Grundlagen entzogen; denn von jenen Gebieten sind wir durch den Frieden von St. Germain nicht nur politisch, sondern auch wirtschaftlich abgeschnitten. Das ist der Grund, dass wir uns unsere Nahrungsmittel nicht selber kaufen können. Wir mussten sie früher auch kaufen, aber wir konnten sie bezahlen, weil hier der Sitz der grossen Gesellschaften, des Beamtenapparates und der reichen Leute gewesen ist“... ennek az osztrák temperamentumnak is olyan tetszetős helyzetnek visszaállítása, amikor a termelésében passzív Német-Ausztria, mint a dinasztikus, katonai, igazgatási és pénzügyi, szóval az összes hatalmi szervezeteknek székhelye, haszonélvezője volt az aktív termelési tartományoknak, Magyarországot is természetesen belefoglalva: ez ma a valóságos német-osztrák politikai ideál, ez felejteti a nemzeti hovatartozóságot, ez volt a valóságban döntő rugója a legutóbb lezajlott választásoknak. Tisztában van természetesen mindenki Német-Ausztriában azzal, hogy ennek az ideálnak megvalósulása végtelenül ködös lehetőség, ha ugyan egyáltalában nem merően fantazmagória... ezért a ma és holnap szükségleteinek sürgőssége

¹⁾ „Neue Freie Presse“ 1920. szept. 2.

életre keltette szurrogátumként a Magyarországgal való minél szorosabb kapcsolat tervét. A pártoknak ehhez a gondolatához való állásfoglalását is természetesen politikai rugók határozzák meg, bár azok gazdasági indokolások draperiája mögé szoktak rejtőzni: így a szociáldemokraták, nem várhatván helyzetük megerősödését az ú. n. magyar orientációtól, nagyon hangoztatják, mennyire nem jelenti az élelmezés biztosítottát a kifosztott és tönkretett Csonka-Magyarországgal való kapcsolat, viszont a keresztényszocialisták minden bajnak enyhülését és minden vágnak teljesülését ígérik a szerintük még mindig bőven buggyanó magyar forrásból. Ennek a politikai mesterkedésnek szinte iskolapéldája az a beállítás, melylyel a keresztényszociálisták népvezére, Kunschak, a „német“ és „magyar“ orientáció kérdését egy közelmúlt beszédében tárgyalta. Szerinte a Magyarországgal való szoros kapcsolat — ő belefoglalta egyúttal a Romániával való kapcsolatot is — már csak azért is szükséges, mert akkor — szó szerint így mondotta — „annyi gabonánk van“, hogy nem az entente kegyelemkenyerén kell már élnie Német Ausztriának s így szabadon érvényesítheti a Németországhoz való csatlakozásra irányuló törekvését. Amennyi furfang van abban a játszi könnyűségben, mellyel — az ellenszolgáltatás kérdésének felvetése nélkül — Német-Ausztria számára lefoglalja a magyar és román gabonafeleslegeket, ugyanannyi ravaszsággal csillogtatja meg a német akciórádiusz Magyarországon át Romániáig való kiterjesztésének lehetőségét, jól tudva, hogy így lehet legjobban elgáncsolni a német csatlakozás gondolatát.

Nem azért szólahtattam meg ezeket az osztrák politikai hangokat, mintha azt hinném, hogy mind e kérdésekben döntő szavuk lenne az osztrák pártoknak vagy akár egész Német-Ausztriának és népének. Német-Ausztria a kontinensen való politikai hegemoniáért folyó sakkjátékban oly parasztfigura, melyhez a királynéhoz való helyzeti viszonyánál fogva nagy érdekek fűződnek, amely azonban a játszma más fordulatánál közömbössé is válhatik vagy kompenzálható. Franciaország minden jel szerint a végsőig ellentáll a Német-Ausztriának Németországba való beolvadását célzó törekvésekkel szemben, viszont, úgy látszik, Olaszország mindent elkövet oly alakulat létrejöttének megakadályozására, mely valamilyen formában feltámasztva a szétrobbantott osztrák-magyar monarchiát, az Adrián való uralomért folytatott harc újrafelvételére kényszerítené. Ezek a főaktorok ebben a politikai perben, mely felett — ha ugyan odáig fejlődik a kérdés — a népek szövetsége van hivatva dönten, hova a versailles-i és st.-germain-i békeszerződés a Németországgal való egyesülés kérdését utalják. Miután az ellentétes törekvések között kiegyenlítődés egyhamar nem látszik lehetségesnek, az ellentétek nyílt tárgyalását és kirobbanását vagy épen a kenyértörést

pedig ugyancsak minden oldalon kerülni óhajtják: régi osztrák mintára nyilván a provizórium válik jó időre tartóssá s „Európa beteg gyermeke“ — ezzel a becéző jelzéssel illetik sok helyen Német-Ausztriát — esendő életének valamikép való fentartásáért az egymásra féltékeñy nagyhatalmak továbbra is fognak áldozatokat hozni vagy másokat áldozatokra kényszeríteni. Nagyon világosan jelzi azt az utat, melyre a st-germaini béke alkotói rákényszerültek, az ismert osztrák közgazdasági író, Dr. Emanuel H. Vogel²⁾ eképen: „Die Entente wird sich vor die Frage gestellt sehen, will sie den Schuldner langsam, aber sicher zugrunde gehen lassen und so die für Rohstoff- und Lebensmittelimporte gewährten Kredite gefährden, oder soll sie ihm zunächst mit Kapital und Importen auf Kredit unter die Arme greifen derart, dass allmählich aus ihm ein leistungsfähiger Schuldner wird und seine Arbeit als Quelle der Schuldentilgung ausgenützt werden kann. Da obendrein dieser Weg auch die dauernde wirtschaftliche, wie politische Abhängigkeit Deutschösterreichs von den Gläubigerstaaten verbürgt, so wird er wohl voraussichtlich tatsächlich beschritten werden“.

Német-Ausztria ezzel valósággal annak az adósnak furcsa helyzetébe kerül, kit a hitelezők — azonfelül hogy az életbiztosítási díjat is megfizetik helyette — életben tartanak, mert már nagyon is sokkal tartozik nekik, akiért mindig újabb és újabb terheket vállalnak magukra, de egyúttal gyámkodó ellenőrzés alá helyezik minden mozdulatát . . . mig csak rá nem eszmélnék arra, hogy az adós összes javainak és termelvényeinek lefoglalása sem nyújt már fedezetet a szaporodó terhekért és költségekért. Hogy meddig folytathatja Német-Ausztria ezt a kétes léte, azt — mint láttuk — a gazdasági ratiótól sokban független politikai törekvések és műveletek fogják eldönteni. Ameddig ezek ellentétességénél és kiegyenlíthetetlenségénél fogva Német-Ausztriának jelenlegi alakjában való fentartása marad hátra egyetlen lehetőség gyanánt, addig kisebb-nagyobb nemzetközi hitelekbe fog tengődni, felkeltvén maga iránt a nemzetközi könyörületességet is és a máról holnapra való élést biztosító segítségekkel is beérve, amilyen például a 600 és 300 waggonos lisztkölcsön Németországtól és Svájctól, a császári tulajdonban volt gobelinyűjtemény tervezett elzálogosítása a holland kikötőkben tároló gabonáért s amilyen a legutóbb Hollandia részéről engedélyezett hitel, mely két millió holl. forintot engedélyezett cukorvásárlásra — ez a mostani árák és a valutaparitás mellett körülbelül 2.000 waggont jelent, tehát másfél havi szükségletre elegendőt —, 3 millió holl. forintot burgonya-

²⁾ „Deutsch-Österreichs Stellung im Weltverkehr auf Grund des Friedensvertrages“. Weltwirtschaftliches Archiv. 15., Heft 3.

vásárlásra — ami körülbelül 4.000 waggon megszerzésére elegendő — s az egészen jelentéktelen 150 ezer holl. forintot zsírvásárlásra. Igaz, hitelesen és könyöradományokon kívül Német-Ausztria hitelezőitől és gondnokaitól egyúttal bátorításokat és biztatásokat is kap, hogy lehetőleg rá ne eszméljen valóságos helyzetére és kilátásaira. Ilyen jellemző — mert a céljait egészen leplezetlenül szolgáló — narkotikum a jóvátételi bizottság bécsi osztályában Franciaországot képviselő Klobukowski meghatalmazott miniszternek egyik legutóbbi hirlapi nyilatkozata,¹⁾ melyben kifejezi azt a meggyőződését, hogy Német-Ausztria intenzív gazdálkodás és új trágyázási módszerek segítségével rövid néhány esztendőn belül saját termékeny (!) földjében s behozatal nélkül is megtalálja létének feltételeit, hogy fényűzési ipara, a butor-, papir- és fémipar fellendülése egyik napról a másikra megalapozzák Német-Ausztria fényes ipari jövőjét, melynek számára a nemzetközi hitelbizottság gondoskodik a nyersanyagokról, a két-három éven belül kiépülő vízierőművek adják az energiaforrást s hogy Német-Ausztriának rövidesen el kell foglania rendeltetésszerű szerepét s Európa és a Kelet közötti forgalom első közvetítője lesz. Ez a magával ragadó biztatás, melyből nem hiányzik persze a hasonlíthatatlan természeti szépségekre, a bécsi gráciára és kedélyre stb. való hagyományos hivatkozás, sokkalta inkább átlátszó tendenciájú, semhogy a német-osztrák közvélemény komoly részében az életképesség kérdésében táplált súlyos kétségeket eloszlatni alkalmas lenne.

De komoly gazdaságpolitikai fejtegetésekben nem lévén megengedhető jelszavaknak kritika nélküli felhasználása, szükségesnek vélem, hogy a vitatott „életképesség“ fogalmát kissé vizsgáljuk. Van-e egyáltalában értelme, és ha igen, mi értelme van annak a szólamnak, hogy Német-Ausztria nem életképes? Ezt a kérdést annál is szükségesebb feltennünk, mert a felszinen mutatkozó jelenségek Ausztria életképességének megítélésében könnyen csábítanak alaptalan, elhamarkodott következtetésekre. Uton-utfélen hallani ma párhuzamot vonni a bécsi és budapesti élet menete, a forgalom élénksége, világvárosi volta, a szénhelyzet, az ipar foglalkoztatottsága stb. stb. tekintetében . . . s az összehasonlítás szinte egyértelműleg nem kedvez Budapestnek s általában hazai állapotainknak. De meggyőződésem szerint ezek az ítéletek a problémák gyökeréig nem nyúlnak. Nyilvánvalóan kétségen felül áll az, hogy nagyban és egészben a jelenlegi Német-Ausztriában gazdálkodó egyes egyének, sőt azontúl az egyes községek és vidékek megtalálják az existenciát, sőt sok esetben bizonyára a gyarapodás és fejlődés fel-

¹⁾ »Neue Freie Presse«, 1920. okt. 15.

tételeit, foglalkozásuk, illetve típusuk szerint, akár a mezőgazdaság, akár pedig az ipar vagy kereskedelem körébe tartozzanak. Ami problematikussá válhatik azonban, az nyilvánvalóan kettő: egyik Német-Ausztria jelenlegi állami kereteinek fenmaradása, a másik a hypertrofikus fővárosnak, Bécsnek jelenlegi nagyságában és súlyában való fennállása. A német-osztrák állami keretet két veszély fenyegeti. A kevésbé súlyos az a kaotikus helyzet, mely az egyes országok — a volt koronartományok — és az azokat összefoglaló egységnek — most az új alkotmány szerint államszövetségnek hívják — egymáshoz való viszonyának komplikáltságából származik s amely csak erősíti az egyes országok — különösen a csonka Tirol és Salzburg — részéről már több ízben jelentkezett elszakadási törekvéseket, de mindenesetre azt az anarchiához vezető hajlandóságot, hogy a központi kormányzat rendelkezéseit semmibe sem vegyék, vagy épen azokkal ellentétes módon járjanak el. Hiszen önmagában jelentéktelen s inkább humoros, de mindenesetre jellemző volt az elmúlt nyárnak az a tapasztalata, hogy az államkormány által elrendelt nyári időszámítást egyes országos kormányok hivatalosan sem alkalmazták, úgy, hogy Linzben a nyilvános órák is másként jártak, mint Bécsben. Igaz, hogy mindeddig ezeket a surlódásokat nagyon kiélezte az a politikai ellentét, mely az inkább keresztényszociálista országok és a szociáldemokrata vezetés alatt álló Bécs és bécsi kormány között fennállott. Az új választások ezt a politikai feszültséget enyhítették ugyan, de megmaradt az agrár jellegű vidék részéről a nagyváros „uri, hivatalnok és munkás“-népe iránt kétségtelenül táplált bizalmatlanság és ellenszenv, a 2¹/₂ millió „Selbstversorger“ ellentéte a 3¹/₂ millió ellátandóval szemben, melyet csak éleszteni lesz alkalmas az a tapasztalat, hogy rezsimváltozás sem segíthet azokon a súlyos bajokon, melyek alatt Bécs és nagyipari környezete szenved s azokon a valóságos vagy vélt sérelmeken, melyek a vidéket Bécs részéről vagy talán érdekében is érik.

Súlyosabb veszedelmekkel fenyeget az állampénzügyek reménytelen helyzete. Elég néhány adatot közölni Német-Ausztria 1920. évi költségvetéséből. A hat millió lakosságú állam kiadásai 33.2 milliárd koronával vannak előirányozva, bevételei pedig 20.6 milliárd koronával, az előirányzatszerű hiány tehát 12.6 milliárd korona. A valóságban azonban a deficit hasonlíthatatlanul nagyobb és pedig nemcsak azért, mert a bevételek tényleges elérése az adószervezet zilált állapota, az adómorálnak — ott is — nagyfokú leromlása miatt igen kétséges, hanem speciális okoknál fogva is. Így mindenekelőtt azért, mert a külföldről beszerzendő árúk ellenértékénél jelentkező valutáris veszteség az 1920. júniusi állapot szerint 3.6 milliárd koronával van számítva, holott az új

pénzügyminiszter közlése szerint a novemberi valutahelyzet szerint ez a veszteség már 12 milliárd korona, továbbá azért is, mert a bevételek között van felvéve a nagy vagyonadó első évi hozama 2·5 milliárd koronával, holott az csak átfutó tételként szerepel, mert felének hadi-kölcsönkötvényekben kell befolytania, melyek megsemmisítendőek lesznek, másik felét pedig a vagyonadó felhasználásának ellenőrzésére hivatott parlamenti bizottság rendelkezésére kell bocsájtani, mely azt adósságtörlesztésre köteles felhasználni. De azután azért is, mert a kiadások között még nem szerepel az a többlet, melyet a közalkalmazottaknak legújabbán megadott s körülbelül évi 2 milliárd koronát tevő fizetési pótlékok fognak felemészteni s végül azért, mert nincsenek általában felvéve a kiadások között a hosszú lejáratú hitelekre külföldről beszerzett élelmiszerek beszerzési költségei (hanem csupán a szállítási és egyéb költségek), holott az azok eladásából befolyó összegek bevételként számba vannak véve.

A kiadásoknak valamivel több mint fele két tételre esik: a hatósági élelmiszerellátással kapcsolatos többkiadásként 7·1 milliárd korona van felvéve — de épen ez az összeg a valutaromlás fokozódásával már régen túl van haladva, mert hiszen a közéletminiszter legújabb közlése szerint maga a külföldi buza, rozs és tengeri beszerzése igényel 20 milliárd koronát, a belföldi buza-, rozs- és árpakontingens átvétele több mint $\frac{1}{2}$ milliárdot (mindez fuvar, őrlési díj, regie, elporlás stb. nélkül), a hatóságilag kiszolgáltató kenyér és lisztért a bevétel csak 3 milliárd, a hiány tehát közel 18 milliárd. A személyzeti kiadások — a már említett legújabb fizetési pótlékoknak 2 milliárdos összege nélkül — 9·9 milliárd koronát, azaz körülbelül felét teszik az összes bevételeknek s az államilag ellátandó közalkalmazottak száma 263.417, összes családi létszámuk pedig 662.767, tehát valamivel több mint az egész lakosság tizede. További figyelemreméltó tételei az állami kiadásoknak a hadügyi költség kerek egy milliárdos összegben, az államvasutaknak 1·3 milliárdos deficitje s a posta és távirdának 217 milliós üzemi hiánya. Ily helyzetben a mindennapi létfenntartás lehetőségét csak a hitel nyújtja: külföldi — az entente-nagyhatalmaktól és egyes semleges országoktól származó — hitel élelmiszerek megszerzésére s ezek összege a köztársaság második évében 17·5 milliárd koronát tett s belföldi hitel főrészt új és új bankjegytömegeket megindító kincstári kötelezvények depónálása ellenében, melyek — minthogy egy év alatt 14·9 milliárd korona ily újabb hitel vétetett igénybe — 1920. november közepéig már közel 26 milliárd koronára duzzasztották fel Német-Ausztria bankjegyforgalmát. Míg tehát a német-osztrák köztársaság létének első évében 45 milliárd korona adóssággal volt terhelve, a második évben a teher megnőtt 77·4

milliárdra, fejenként tehát kerek 13 ezer korona adósság terheli máris Német-Ausztria minden lakosát — két évi állami lét után. S ebből az örvényből nincs menekvés, mert Német-Ausztria sem az 1920/21. pénzügyi évben, sem az azután következő évben és években nem fogja maga termelhetni sem gabonáját, sem cukrát, sem zsírt, sem burgonyáját, sem szenét, sem legtöbb iparának nyersanyagát s legalább is a városi lakosság millióinak a világpiaci áron beszerzett élelmiszereket ismét csak olcsóbban, tehát ráfizetéssel lesz kénytelen elárúsítani s ugyancsak nem tud megbirkózni az állami alkalmazottak hypertrofiájából és azoknak fokozódó követeléseiből származó költségárvánával . . . Újabb hitelek a nélkülözhetetlen külföldi beszerzések fedezésére, újabb bankjegyhullámok az élesbedő drágasággal kiélesedő igények kielégítésére és a hatósági ellátás többkiadásainak fedezésére: egyre újabb és újabb terhek tehát egy gyenge alkotmányra, mely alatt a talajt egyre jobban elhordják. Hiszen jellemző ismét az a — semmikép sem túlzott — számítás, melyet ugyancsak az „Österr. Volkswirt“-ben végeztek el arra a hírre, hogy a bécsi jóvátételi bizottság javaslatára Német-Ausztria 250 millió dolláros hitelt készül kapni élelmiszer, szén és nyersanyagok beszerzésére, valamint investíciókra, amelybe azonban bizonyosan ismét beleszámíttatnának az eddig adott körülbelül 100 millió dolláros hitelek. Ezen számítás szerint — melynek részleteit nem akarom itt reprodukálni, mert hiszen a részletes számok a világpiaci árak és a valuta minden ingadozásával változnak — egyetlen esztendő élelmezési szükségletét sem fedezné a fenmaradó 150 millió dolláros hitel. Pedig ezt a hitelt valamikor vissza kell téríteni, amint ma Német-Ausztria a birtokában levő részvények és egyéb értékpapírok tömeges kivitelével fizet a cseh szénért és cukorért . . . De ezek a források kimerülnek majd, viszont élelemre, cukorra, szénre és minden másra Német-Ausztriának továbbra is szüksége lenne. Ebben a kilátástalanságban rejlik a Német-Ausztria életképessége iránt táplált kétségeknek igazi oka, ebben és az ötven milliós monarchia katonai, hivatalnoki és pénzügyi szervezetét centralizáló egykori Bécs jórészt improduktív rétegeinek mikénti létfenntartásában vagy elvezetésében csúcsosodik ki Német-Ausztriának gazdasági létproblemája. Bécsnek ez az „Abbau“-ja egyes tünetek szerint máris folyamatban van. Már az 1920. év elején tartott népszámlálás kerek 200 ezer fővel kisebb népességet eredményezett mint 1910-ben, holott időközben a háború menekültjeinek és egyéb mozgalmak vándorainak még alig-alig elvonult árja inkább felduzzasztotta a lakosságot. S érdekes tünet az is, hogy a legutóbbi választásokon a — szigorú nemzeti fegyelmezettséggel szavazó — cseh választók száma lényegesen megcsappant az első nemzetgyűlési választásokhoz képest, ami ugyan nem improduktív, hanem éppen ipari elemek

elvándorlását jelentené és pedig — mint hírlík — jórészt Pozsony javára.

Vizsgálunk kell végül azt a magyar szempontból — legfontosabb kérdést, miben lehetne egymásnak segítségére a mai balsorsában a háborúnak ez a két legjobban sújtott áldozata, vizsgálni természetesen azzal a tartózkodással, melyet a kérdésnek sokszoros politikai összefonódottsága köteleességünké tesz, de vizsgálni egyúttal azzal a szigorú tárgyilagossággal, melyet a kérdésben uralkodó s azt elhomályosító frázistenger elosztatása megkövetel. Német-Ausztria és Csonka-Magyarország egymáshoz gazdasági viszonyának problémáját itt is, ott is egy vezérszólammal szokás elintézni s ez — különböző változatokban — úgy szól, hogy a két ország gazdaságilag kiegészíti egymást és elválaszthatatlanul egymásra van utalva. Hogy ennek a szólamnak helytállóságát kutassuk, tulajdonképp csak ismételnünk és összegeznünk kell azokat a megállapításainkat, melyekre fejtegetéseink során Német-Ausztria gazdasági erőforrásai tekintetében a rideg adatok segítségével jutottunk. Láttuk mindenekelőtt azt, hogy Német-Ausztriának legminimálisabban számított lisztimportszükségletét Csonka-Magyarország — összes kenyérgabonafeleslegeinek feláldozásával — még akkor sem tudná teljesen fedezni, ha a megmaradt területen a kenyérgabonatermelés kiterjedésben és intenzitásban elérné ismét a háború előtti színvonalat. Ennek a még igen messzire fekvő — ha ugyan egyáltalában belátható időn belül elérhető — kenyérgabonatermelési színvonalnak elérését feltételezve, mindenünk odaadásával ugyan kétségtelenül a legnagyobb gondtól megszabadítanók Német-Ausztriát, de vajjon mi lenne az ellenszolgáltatás, melyik volna az a mi legnagyobb gondunk, melytől Német-Ausztria bennünket tudna megszabadítani? A közkeletű szólam szerint Német-Ausztria iparcikkkel fizetné az innen nyert gabonát. De láttuk: a német-osztrák ipar túlnyomó részének nincs otthon nyersanyagbázisa; amelyik ágának van — vasipar és vafeldolgozó ipar —, annak nincs szén- és kokszbázisa. Iparágai egy kisebb részének mi tudnánk nyersanyagokat szolgáltatni, ha lemondunk arról, hogy azokat itthon dolgozzuk fel, amire pedig megcsontított országunkban is jórészt megvan az ipari felszerelésünk; iparágai nagy részének pedig tengerentúli vagy más eredetű nyersanyagokra van szüksége, melyek feldolgozását kár lenne átengednünk Német-Ausztriának. De láttuk azt is, hogy Német-Ausztria egész ipari termelési szervezete gyenge ahhoz, hogy előállítsa a javaknak azt a tömegét, mellyel kompenzálni tudná az ételmezési deficit fedezésére szükséges liszt-, burgonya-, cukor-, zsírimportokat, a szén- és kokszbekhozatal nagy tömegeit, az ipari nyersanyagok beszerzését. Csak egy funkcióval tudna talán Német-Ausztria jelentősebb eredményeket elérni: ha átenged-

jük neki a kereskedelmi közvetítést Magyarország és a Nyugat között és nem tesszük vitássá Budapest javára azt a szerepet Kelet és Nyugat, Észak és Dél közötti kereskedelem központja gyanánt, melyet Bécs minden erővel magához igyekszik ragadni. Bármiképp forgatjuk is a kérdést, magyar oldalról nézve nem leljük fel gazdasági ráutaltságunkat Német-Ausztriára . . . ha csak nem kísérli meg valaki annak a régi meg-gondolásnak felélesztgetését, hogy mezőgazdasági termékeink piacaként vagyunk Német-Ausztriára utalva. Nem akarom ezt az esetleges föltevést azzal a legközvetlenebbül kínálkozó ellenvetéssel cáfolni, hogy az élelmi-szerellátásnak világszerte beállott válsága mellett egy rossz valutájú termelőnek elhelyezési nehézségei aligha mondhatók komolyan számbavehető lehetőségnek, mert utóvégre akadhat, aki a valutadisparitásokat s a termelésre és nemzetközi forgalomra gyakorolt visszahatásukat s ezeknek ismét ellenhatását a valutára rövid évek muló bajainak tar'ja. De azt talán szabad kétségtelennek tekinteni, hogy Német-Ausztria védekezési politikát élelmiszerimporttal szemben sohasem fog gyakorolni; nyitott kapunak kinyílásáért áldozatot hoznánk tehát, ha Német-Ausztria piacának agrártermékeink számára való biztosítását úgy értékelnők, hogy azt ellenszolgáltatással kell megszereznünk.

De minden, a két ország közötti szorosabb gazdasági kapcsolatot célzó tervezgetés döntő ellenvetésének azt tartom, hogy a két ország együttvéve jóvátehetetlen kereskedelmi és fizetési passzívummal volna terhelve a külfölddel szemben. Ausztriának — mint ismételten láttuk — Csonka-Magyarország által a legjobb eset feltételezése mellett sem fedezhető élelmezési deficitje miatt a két állam gazdasági kombinációja is gabona-, burgonya-, cukor-, zsírimportra szorulna, Ausztriának nagy szénszükséglete miatt más országból tetemes szénbehozatalt igényelne s végül a sem Ausztriában, sem Csonka-Magyarországon nem termelt ipari nyersanyagokat vagy azok feldolgozásáról lemondva a készgyártmányok egész sorát kellene vásárolnia. Ezzel az óriási importszükséglettel szemben a két ország exportlehetőségei egymást jórészt lekötnek: Magyarország élelmiszer-feleslegeinek túlnyomó részét Ausztria igényelné, Német-Ausztria ipari termelésének esetleges feleslegeit részben Magyarország szivná fel. Kicsiben, de talán még sokkal élesebben ismétlődnek a monarchia szerződéses vámterületének helyzete a háború előtti időszakban: egyre fokozódó importszükséglet egyre gyengülő exportképességgel, nagy fizetési passzívummal s ez utóbbiról a békeszerződések terhei, a valutaromlás a jövőben ugyancsak bőségesen gondoskodnak . . . olyan lenne valósággal a helyzet, mintha egy a vízbefulás ellen emberfeletti erővel küzködőnek lábához akaszkodnék egy már félig elalélt társa,

hogy menthetetlenül lehúzza a mélységbe a különben talán még partot érőt . . .

Végezetül ismét Stolpert idézzük, aki osztrák részről is kristálytisztasággal jut el ugyanezen megállapításra, mondván már részben idézett tanulmányában¹⁾ szószerint a következőket: „Auch das verkleinerte Ungarn wird einen ausserordentlich starken Bedarf an Industrieprodukten verschiedenster Art haben. Es sind ihm aber durch einen teils zufälligen, teils historisch erklärbaren Parallelismus der Entwicklung fast ausnahmslos — von Papier abgesehen — dieselben Industrien in teilweise hypertrophischer Ausdehnung zurückgeblieben, in denen auch Deutschösterreich exportfähig ist und der Bedarf ist gerade an solchen Industrieerzeugnissen am grössten, die auch Deutschösterreich nicht selbst erzeugt und deshalb selbst einführen muss (Textilien, Glas, chemische Produkte). Das muss mit aller Schärfe festgestellt werden, weil es zu den in aufgeregten Zeiten immer üppig wuchernden und politisch eindeutig ausgenützten Legenden gehört, dass Deutschösterreich und Ungarn einander ergänzende Wirtschaftsgebiete darstellen. Die einzige engere Beziehung, die zwischen beiden Gebieten ist und welche auch in Zukunft sich wird erhalten lassen, liegt auf dem Gebiet der finanziellen Organisation.“ Úgy látszik azonban, hogy ez a várakozás sem egészen alapos. Az eddig kétségtelenül igen szoros kapcsolat a bécsi és budapesti nagytőke között annak következtében, hogy mindkét ország hitel-szervezete külföldi tőke bevonásával retablirozza alapjait, lazulási tendenciát mutat. Elég gyakori jelensége ugyanis napjainknak, hogy az eddig egy-egy magyar pénzintézettel egy koncernt alkotott osztrák intézet más érdekkörbe kerül, mint a megfelelő magyar; igaz, az is gyakori jelenség, hogy úgy a bécsi, mint a budapesti intézet vagy vállalat egy és ugyanazon idegen érdekcsoport által felszívódik. Így pénzügyi téren is valószínűleg a két ország közötti közösségnek leglényegesebb tartalma az, hogy mindketten — más-más vagy egy és ugyanazon — idegen érdekek igáját lesznek kénytelenek viselni . . . Vizsgálódásunk végső eredménye azért nem lehet más, mint a következő: magyar szempontból Német-Ausztria részéről gazdasági kiegészülést és gazdasági segítséget várni, annyit jelent, mint csalóka illúziók és hangzatos jelszavak révén egy teljes és változhatatlan negativumot tudatosan leplezni s gazdaságilag csak Magyarország az, mely *adhat* értékes segítséget és támaszt Német-Ausztriának alig számbajövő gazdasági ellenszolgáltatásért. Legélesebben válnak el azonban a gazdasági érdekek útjai Bécs és Budapest problémája tekin-

¹⁾ „Ungarns Wirtschaft und der Friedensvertrag.“ Der österreichische Volkswirt. 1920. 38—42. sz.

tetésben. A túlnyomóan agrár magyar vidék az ugyancsak túlnyomóan mezőgazdasági jellegű osztrák periferiákkal még járhatna karöltve, de az iparos, kereskedő, forgalmi közvetítésből élő és szellemi javakat termelő Bécs csak Budapest rovására mentheti meg pozícióját s viszont a Budapesthez fűződő magyar anyagi és kulturális értékek csak akkor óvhatók meg a pusztulástól, ha az iparos, kereskedő, forgalmi közvetítésből élő és szellemi javakat termelő főváros helyt tud állani a Béccsel való versenyben...-A két ország közötti érdekkapcsolat iránti vizsgálódás *magyar gazdaságpolitikai* szempontból nemleges eredményt adván, egymáshoz viszonyuk mikénti alakításának kérdése merőben politikummá válik, ezzel pedig vizsgálódásaim köréből kikapcsolódik.

Ferenczi Izsó.

Közlemények és ismertetések.

A közgazdasági oktatás fejlődése.

Közgazdasági Egyetem. — A közgazdasági és társadalomtani
alapismeretek tanítása a középiskolákban.

A Magyar Közgazdasági Társaság alapszabályszerű hivatása a közgazdaság körébe vágó tudományok művelése és a közgazdasági ismeretek terjesztése. Így tehát elsősorban érdekelve van, a közgazdasági oktatás fejlődésének minden fontosabb mozzanatánál. Már pedig nem mozzanat, hanem korszakos jelentőségű az a két kormányintézkedés, amelyeknek egyike az önálló *Közgazdasági Egyetemet* megalkotta, egyelőre önálló egyetemi közgazdaságtudományi fakultás létesítésével, a másika pedig *a közgazdasági és társadalomtani ismeretek tanítását a középiskolák rendszer kötelező tantervébe* beillesztette. Nem mulaszthatjuk el tehát azt, hogy mindkét nagyfontosságú intézkedésről néhány szóban meg ne emlékezzünk.

A Közgazdasági Egyetem ügyét Társaságunkban fölösleges különösebben ismertetni. Hiszen kiadásunkban jelent meg 1915-ben az a vaskos kötet (352 oldal), mely „*Tanulmányok a közgazdasági szakképzés köréből*” cím alatt nemcsak a kérdést minden oldalról megvilágító kitünő értekezéseket tartalmaz, hanem a Közgazdasági Egyetem létesítését sürgető 1912. évi országos mozgalom emlékiratait is közli. A kérdés iránt behatóbban érdeklődők egyébként *a közgazdaságtudományi kar most megjelent szervezeti és tanulmányi szabályzatában* a történelmi előzményeket, a tanterv felépítésénél követett alapelveket, valamint a legfontosabb kormányrendeleteket stb. megtalálhatják. Különös figyelmet érdemel a tanterv, mely a közgazdasági tudományok gerincén a jogi, kereskedelmi, mezőgazdasági és technológiai ismeretek szintetikus egységesítésére törekedett. Bár ennek megállapítása a hazai szükségletek és az összes idevágó külföldi hasonló törekvések, megoldások és tapasztalatok gondos figyelembevételével és igen alapos megfontolások után történt, mégis természetes, hogy az első évek tapasztalatai alapján módosulni fog, az egyes tárgyak terjedelmének, vagy újabb tárgyak fölvetelésének irányában. A tanterv alap gondolata: az *összes tárgykörök szintetikus egysége* és évről-évre fokozódó mélyítése, következetesen van végrehajtva. Természetes, hogy éppen a közgazdasági főiskola tantervét nem is szabad megszilárdítani; folyton éber figyelemmel és higgadt kritikával kell nyomon kö-

vetnie a társadalmi élet forrongó változásait és intuitív érzéssel kell előkészítenie a jövőben lehetséges megoldásokra.

A nagy francia forradalom idején a mi tisztos Selmeczbányánk szolgált minta gyanánt az École Polytechnique tanrendszerének megállapításánál. A most háborgó világforradalomban katasztrófáink sorozata és sokféle sajnálatos eltévelyedéseink között ragyogó sikert jelent az a tény, hogy az egész világon elsőnek mi emeltük önálló egyetemi kiképzés színvonalára a közgazdaságtudományi szakképzést. Kereskedelmi és mezőgazdasági főiskolák, a technikai szakképzést kiegészítő közgazdasági tanfolyamok, a közgazdasági és társadalmi tudományok egyes irányait művelő intézetek másutt is vannak. De még sehol sem vonták le századunk jellegének teljes konzekvenciáját. A jogi, orvosi, mérnöki stb. önálló egyéniségű szakképzettségek sorozatában, a modern közgazdasági élet követelménye gyanánt, céltudatos átfonoltsággal nálunk jelent meg elsőnek az új típus: az önálló és egységes szellemű közgazdaságtudományi szakképzés. Nem azért, hogy domináljon, hogy az előzők bármelyikét elnyomja vagy fölöslegessé tegye, hanem azért, hogy a munkamegosztás és munkaegyesítés nagy természeti alaptörvényének parancs-zavát követve az ez irányban oly szívós erőteljességgel megnyilatkozott közszükségletet kielégítse.

A forradalmi idők sokféle alkotása homokra épült, elfuvódott. A mostohagyermekként megjelent új intézményt is sok vihar csapkodta. De állta a vihart, mert a valódi közszükségletben gyökerezik. A társadalom lelke pedig ösztönszerűleg melléje szegődött. A legjobb családokból való, előképzettségben is kiváló nagyszámú hallgatósága jelentkezett. A Közgazdasági Egyetem megteremtésével a magyar faj fényes tanujelét adta fenmaradása és a jövőben való nagy hivatása iránti bizalmának. A gondolat és annak végrehajtása körül tanúsított állhatatosság teljes elismerésre méltó; csak legyen meg a szívósság és áldozatkészség a felépítésnél is, mert hiába a legjobb szándék, ha a technikai eszközök hiányzanak.

Körülbelül ugyanerre a végeredményre jutunk a másik nagy újítás méltatásánál is. A kultuskormánynak azt az elhatározását, amellyel a közgazdasági és társadalomtani ismeretek tanítását a középiskolák tantervébe beillesztette, csak elismeréssel és örömmel fogadhatjuk. De itt sem elég a teremtő gondolat; a legjobb szándék papirosrendelet marad, ha a végrehajtás nem tökéletes. Éppen az ügy iránti szeretetből, mert az esetleges balsikertől féltjük, amely magát a közgazdaságnevelési törekvéseket kompromittálhatná, e problémát Társaságunk tagjainak figyelmébe és támogatásába nyomatékosan ajánljuk.

Mert problémáról van szó, amelyet tudtommal még a külföldön sem tudtak teljesen kielégítő módon megoldani. A probléma nem az, vajjon *kell és lehet-e* már a középiskolában is közgazdasági és társadalomtani ismereteket tanítani, hiszen ezt a kérdést a külföld is már régebben eldöntötte, hanem az, hogy *ki adja elő és hogyan*, továbbá, hogy milyen legyen a tankönyv. Az előadóknak nem merev kivezérlése, hanem hivatásszerű jelentkezés alapján való kiválogatása és egységes szempontok szerint való előzetes beiskolázása az első teendő; a tanerők iskolázásának kell az iskolai tanítást megelőznie. És megfelelő tankönyvről is

kell gondoskodni, nemcsak a hallgatók, hanem elsősorban a tanár számára, hogy tudja, mit és hogyan adjon elő.

A legnehezebb pedagógiai feladat valamely új ismeret magját elvetni úgy, hogy az termékeny talajra és ne sivár sziklára essen és tiszta termést és ne gyomot és gazt teremjen. Az exakt tudományoknak a maguk küzdelmes korukban megvoltak a kiváló népszerűsítői: Faraday, Tyndall stb., akik ki tudták szitálni a mellőzhető részletismereteket és a tudományok szellemét nektárra tudták lesűríteni. A szokványos közgazdaságtanoknak és társadalomtanoknak egyaránt megölője a scholasztikus iskolaszagúság, a léleknélküli *felsorolás és leírás, fogalomosztályozás és definiálás*. Az ezen tudományok iránti vágyódást és érdeklődést eltikasztja és elkedvetleníti a meg nem érthető és be nem gyökeresíthető fogalmak tömegének beszajkóztatása. A „tudomány teljessége“ iránti tisztelet számára nem szabad az ébredező érdeklődést és a hasznos ismeretek közlését feláldozni. A tudományos rendszereket ám hadd tanulják azok, akik magasabb tudományos kiképzésre törekednek. Kezdőknél azonban a kedv és érdeklődés felébresztése mellett inkább bizonyos általános tájékoztatás szükséges a közgazdasági és társadalmi élet legfontosabb nagy jelenségeinek helyes megértése irányában, rámutatva az azoknál fölismert törvényszerűségekre. Az ilyen első bevezető ismertetés, mint a kristály: tömör, tiszta, világos, frissen ragyogó legyen és fényt és világosságot sugározzon. Inkább az érzelmet igyekezzen meghódítani, mert az érzelem megnyerése az útja az értelemhez való férközésnek. A közgazdaságtan egyik legnépszerűbb terjesztője Werner Sombart, bár gyakran a lendület és a szellemeskedés túlzásokba ragadja. A nagy Levasseur és Leroy-Beaulieu is föl tudtak emelkedni arra a magasságra, hogy a francia alsóbbfokú iskolák számára közgazdasági tankönyvet írjanak. Nem ismerem e könyvüket, de azt hiszem, Werner Sombart ragyogó ecsetje, színezőkészsége és frissesége alapvető kelékek az első fogalmak megérzékítésére hivatott bevezető tankönyvnél.

A középiskolákban a III. osztályban a történelemmel kapcsolatosan heti 1 órában adják a *közgazdasági alapismereteket*, a VIII. osztályban pedig heti 2 órában az első félévben újból a *közgazdasági alapismereteket*, itt már valószínűleg mélyítve és gazdaságpolitikai alkalmazásaival kibővítve; a második félévben pedig a *társadalomtani ismereteket*. Minthogy ezzel a VIII. osztály heti óraszámára 32-re emelkedett, hetenként két napon át az oktatás 5 óra helyett 6 óra, vagyis reggel 8-tól délután 2 óráig tart. Ez tarthatatlan megoldás. Teljesen lehetetlenség egyhuzamban 6 óra hosszat előadásokra figyelni. És minthogy a legutóbb jött tantárgyé rendszerint az utolsó hely, előfordulhat, hogy éppen a leginkább összefoglaló gondolkodást kívánó e két új tantárgy kerül a már teljesen kimerült hallgatóság elé, ami igen alkalmassá teszi őket arra, hogy fölösleges megterhelésként kezeljék, hogy ellenszenvessé váljanak a tanár, a hallgatóság, a szülők, a nagyközönség előtt. Ezt pedig nem szabad megengedni. Ezek az ismeretek annyira fontosak, hogy különleges gondossággal kezelendők.

Méhely Kálmán.

A mezőgazdasági munkáskérdés.

Majláth József gróf: *A mezőgazdasági munkáskérdés*, 3-ik. bevezetéssel és zárszóval ellátott kiadás. Budapest, 1920. 27 l.

Majláth József gróf: *A magyarországi birtokpolitikai reform előzményeiből*. Budapest, 1920. 49 l.

Majláth József grófot mindkét füzet közzétételére a birtokreform kérdésének most napirendre kerülése indította. A mezőgazdasági munkáskérdésről 1907. óta több ízben szólt fel szerzőnk, hangsúlyozta megoldásának nagyon szükséges voltát, és megoldásának lényegét abban találja, hogy a mezőgazdasági munkást földbirtok nyújtása által helyhez és munkához kell kötni. A mostani harmadik kiadásnál mindenekelőtt rövid előszóval találkozunk, melyben Marx tanára utal. Marx tantételeit az angolországi akkori ipari munkások helyzetéből merítette és így egyoldalú beállításból indul ki s ezért maga Werner Sombart mondja: a mai helyzetben a munkásvíszonyok egészen más alapon fejlődtek s így vége a Marx-féle szociálizmusnak. Amidőn a munkásoknak földhöz juttatása végett sok oldalról a nagybirtok ellen erős támadások mutatkoznak. Majláth ezekkel szemben mostani kiadványában így szól: „a nagybirtokok elkobzása, a mezőgazdasági nagyüzemek szocializálása Oroszországban azt az eredményt szülték, hogy az éhség terjedt, a termelés szünetelt, Oroszország megszűnt a többi országok éléskamarája lenni. A muzsikók visszaadták az elfoglalt földeket, kevesebbet kértek, de nem ingyen, hanem pénzért és a tulajdon biztosítását követelték. A nagy üzemek szocializálása Magyarországon sem sikerült, az eredmény itt hasonló volt, a nagybirtokok tönkrementek, a termelés szünetelt, a közélet megnehezült. A kiscgazda, a középgazda sohasem termelt közszükségletre, inkább elletette vagy eldugta, mint erre a célra felhasználta volna; ne számítsunk a közfogyasztásnál a kiscgazdára.” De midőn így a nagybirtok jelentőségét az újabb tapasztalatok alapján kiemeli, a munkásnak földbirtokhoz jutását követeli s itt ismét kibővítve az előbbi kiadásokban mondottakat, így szól: „nagyon veszélyes a mostani időkben, midőn látjuk, hogy az egész világon az ipari munkásság, habár a háború elején a nemzeti eszméhez ragaszkodni kezdett, a háború hosszú tartama és a bekövetkezett forradalmak során ismét a nemzetköziség felé hajlik, a mezőgazdasági munkásokat, akik pedig sohasem rajongtak a nemzetközi szociálista gondolatokért, erre a térre vinni. Ez veszedelmes játék, mely ellen védekezni kell mindnyájunknak, akár vagyunk agrárius érzelműek, akár nem, mert ez Magyarország fennállásának a kérdése. Ha itt e téren ismét beállana az anarchia, akkor Magyarország megszűnne létezni, mert fennakadna a termelés, a közélet megnehezül.” A zárszóban a legközelebbi teendőket következőkben foglalja össze: megoldandó kérdések: 1. a községeknek legelővel való ellátása; ez életszükséglet a marhatenyésztés szempontjából, és mert ebben van a legnagyobb hiány, ez vezetne leghamarább gazdasági eredményre az állattenyésztés fellendítésével és valutánkat javítaná; 2. kisebb belhelyek és kertek megszerzésének megkönnyítése, ahol sok háznélküli lakos van, vagy ahol

sok család lakik egy házban. Ez a két kérdés a tél bekövetkeztéig, illetve jövő tavaszig megoldandó; 3. akik mezei munkát komolyan végezni akarnak, azoknak földet bérbe, vagy felébe adni — ez különben tudtommal a legtöbb helyen megtörtént.“

És ez átvezet bennünket a szerző második kiadványára: „a birtokreform előzményeiből.“ Szerzőnk szociálpolitikai működése körébe régóta felvette a birtokreformot és „Szociálpolitikai tanulmányaim és beszédeim“ című 1903-ban megjelent munkájában foglalkozott a birtokpolitika megoldásának kérdésével. A jelen munkában közlésezi azt a levelezést, melyet Tisza István gróffal, akkori miniszterelnökkel a birtokreform ügyében folytatott. Szerzőnk a kivándorlási tanács elnöke volt s mint ilyen, egy külön ötös bizottság, mely elnöklete alatt Bernát István, Buday Barna, Gaál Jenő, Giesswein Sándor tagokból és Áldassy József jegyzőből állt, elkészített két nagyjelentőségű iratot, és pedig „A társadalom közreműködése a kivándorlás ügyeinek intézésénél“ 1914. és „A háború utáni sürgős teendők a kivándorlás és visszavándorlás tárgyában“ 1916. Ez utóbbiban mellékletben közli Sebess Dénes földbirtokjogi törvényjavaslatait és kéri a belügyminisztert, hogy ezeket a javaslatokat egy birtokpolitikai szaktanácskozmány bírálata elé terjessze. A négy törvényjavaslat, melyhez Sebess Dénes külön indokolást készített (1916.) a mezőgazdasági öröklésről, — az örökbérletekről, — a mezőgazdasági felszerelésekkel kapcsolatos hitelműveletekről és a telekfeldarabolásról szólnak. Az említett jelentéseket és javaslatokat a Pátria nyomta és a kivándorlási tanács adta ki; de a belügyminisztérium kívánságára titokban tartattak. A háború alatt a kivándorlási tanács működése szünetelt és így a birtokreform ügyét szerzőnk azáltal igyekezett előmozdítani, hogy Tisza miniszterelnök érdeklődését felköltse, illetőleg hogy a birtokreform ügyében Sebess javaslatait szaktanácskozmány elé bocsássa. Tisza azonban ezt a kívánságot nem teljesítette, azzal az indokolással, „hogy az idő most nem alkalmas arra és a kérdést elfoglaltsága és az egyes minisztériumok féltékenysége miatt úgy sem vihetné keresztül.“ Sőt Tisza 1916. április 7-éről a szerzőhöz intézett levelében írja: „a kivándorlási tanács meglehetősen túllőtt a célon, midőn a visszavándorlás kérdését kezében akarta összpontosítani s másfelől birtokpolitikai törvényjavaslatok készítésébe fogott.“ Egyúttal mondja, lehetetlen egy levélben megmagyarázni, „miért kell a kormánynak olyan törvényjavaslatok ellen állást foglalnia, amelyek a kisbirtok védelmének szándékától vezéreltetve, tényleg az erősebb és intelligensebb magyar és német parasztság természetes fejlődését és gyarapodását akadályoznák.“ Idközben a birtokreform kérdése két felszólalás folytán is többször szóba került; Beck Lajos az országgyűlésen, Prohászka Ottokár Székesfehérváron megnyilatkozott. Szerzőnk ismét kérte Tiszát, foglalkozzék a Sebess-féle törvényjavaslatokkal. Tisza 1916. június 16-án ismét kitérőleg válaszol és egyelőre csak annyit mond, hogy „a magyar nép szabad birtokot akar (ez vonatkozik a Sebess-féle örökbérleti javaslatra) s a birtokszabadság mellett képes boldogulni. Természetesen elhull a gyengéje, de a helyét erősebb parasztember foglalta el; ami melleleg megjegyezve egyes nemzetiségű vidékeken a magyarság térfoglalását is jelenti. A hetvenes éveknek azok a szomorú jelenségei, hogy a parasztbirtok jelen-

tékenyebb része zsidó spekulánsok kezébe kerül, ma már nagyon is szórványosan, leginkább csak ruthén vidékeken fordulhat elő. Ezzel a helyi bajjal kell kiterjedt népsegítő akcióval megbirkóznunk, de e miatt nem szabad béklyót ragnunk az egész ország parasztságának kezére.“

1916. július nyarán gróf Széchényi Aladár, szerzőnk sógora, a birtokreform ügyében a főrendiházban akar mozgalmat indítani. A következő indítványt akarta a főrendiházban megtenni: „A magyar országgyűlés főrendiháza utasítja a kormányt, hogy az országgyűlés legközelebbi összeülése idejére terjesszen be oly törvényjavaslatot, mely kimondja, hogy minden, az országban eladóvá lett földbirtokra az államnak, a községnek és az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékébe tartozó hitelszövetkezeteknek elővételi joga van.“ Levelében Széchényi kéri szerzőnköt, bírja rá Tiszát, járuljon indítványához, „ha már birtokpolitikai kérdésekben a teljes mozdulatlanság álláspontjára állott is. Az indítvány senki érdekét nem sérti és mégis óriási vívmány lesz abból a szempontból, hogy ha magyar emberek földhöz akarnak jutni, ezen szándékuktól nem lesz lehetséges őket egyszerűen elűzni, mint ahogyan most tenni szokták. Továbbá egy kis akadály is lesz ez a törvény a most megindult óriási földmozgósításnak. Egyre-másra jönnek hírek, hogy a magyar föld idegenek és zsidók kezébe kerül. Szapáryék sorokujfalusi négyezer holdas birtokát megvette, egy osztrák mágnás, pedig az odavaló nép is megvette volna. Csongrádban egy Károlyi-birtokot Weiszok, Grünok és Pollákok vettek meg, és így megy ez már jóideje. Hol lesz ennek vége? Hisz teljesen kihúzzák a földet lábaink alól, és mire igazán kell földbirtokpolitikát csinálni (t. i. mikor Tisza is szükségesnek fogja találni), akkorra már nem lesz ezen célra föld: beleültek az idegenek és a tisztelt zsidók. Másrészt kell valamit tenni, hogy a túlzott radikálizmust kissé megállítsuk. A képviselőházban Beck Lajos már kisajátításról beszélt; bár magam is azt hiszem, hogy sokakat igazán csak kisajátítással lehet arra kényszeríteni, hogy a népnek adjon földet — bérbe... A főrendiháznak úgy hiszem ez szép alkalom lesz, hogy ezen kérdésben megjelölje a helyes középutat, mely rendszerint a legjobb szokott lenni.“ Tisza azonban ezt az indítványt sem akarta elfogadni; egy július 21-én kelt levelében mondja: „semmi kifogásom sincs ellene, ha sógorod indítványát megteszi és alkalmat ad a kérdés megbeszélésére, az indítványt azonban elfogadhatónak nem tartom.“ Ugyanebben a levélben olvassuk, „hogy a kormány nagyon alapos statisztikát vezet a birtokváltásokról, azok száma a háború kezdete óta a normális számnak negyedrésszére apadt s az eladásra kerülő birtokok túlnyomó többsége helybeli parasztagdák kezére kerül. Szükség tehát nincsen semmilyen rendkívüli intézkedésre.“ Tisza ezen levelére szerzőnk válaszol, kijelenti, hogy miután Tisza a birtokpolitikai kérdésekben jelenleg a mozdulatlanság álláspontjára helyezkedett és a birtokmegkötöttségi kérdéseknek létesítését a parasztság javára perhorreszkálja, ez utóbbi kérdést egyelőre leveszi a napirendről. „Az én törekvésem, — írja — most odairányul, hogy a birtokreform akcióját ne radikális elemek, hanem a magyar főnemesség és a magyar birtokososztály vegye kezébe és kezdeményezze. A magyarság és a magyar birtokososztály jövőjét most már azon politikai szemponton látom megfordulni, hogy ezen birtokpolitikai reformot ki csinálja meg?

Mulhatlanul szükséges az, hogy ne hagyjuk a Zselénszky-féle merev álláspontból a mások kezére átcsúszni, hanem vegye a kezébe maga a főrendiház és a képviselőház birtokososztálya."

Szerzőnk még Sebess levelét közli, melyben Tisza álláspontját saját javaslataival szemben bírálja és egy levelet Eszterházy Miklós Móric grófhhoz, melyben a hitbizományok ügyében megindított adatgyűjtéséről emlékszik meg.

A végszó tartalmát időközben a törvényhozás már szuperálta: pedig komoly és igaz intelmek hangzanak belőle. Igaza van szerzőnknek, midőn mondja, „nagyon meggondolandónak tartom, hogy az ilyen nehéz időkben, midőn azt sem tudjuk, hogy mekkorra lesz a szorosan vett Magyarország területe, megmaradhat-e az önálló magyar állam, rendezheti-e valaha pénzügyeit, fog-e tudni egzsztálni az egyes birtokos? Hogy ilyen súlyos időben birtokpolitikai javaslatokat kellő készütség nélkül tárgyaljunk. Amikor a pártpolitika jobban virágzik, mint valaha, amikor a hazabeszélés jobban dívik, mint valaha és amikor ezen törvényjavaslat keresztülvitele nemcsak technikai, hanem finaciális akadályokba is ütközik, végzetes lehet minden elhamarkodott lépés.“ (—vits.)

Az angol liberálizmus programja.

The Paisley policy by the rt. hon. h. h. Asquith. London 1920. 145 l

Asquith, az angol liberális pártnak hosszú éveken át vezére és a háború alatt egyideig miniszterelnök, az utolsó parlamenti választásoknál Paisley-ben választatott meg képviselőnek. Tizenhat beszédet tartott 1920. év január 26. és február 11. közt. Ezekből a beszédekből készült a szóban álló kiadvány, melyből a híres államférfi liberális elvei minden fontosabb angol kérdésben kivehetők. Mellőzve a tisztán politikai és elsősorban Angolország ügyeit érdeklő kérdéseket, vázlatosan a közgazdaságiakra szorítkozunk.

A háború megakasztotta a haladás és fejlődés útját. Most, hogy vége a háborúnak, a világon sok minden megváltozott. A kilátások mások, az árak nagyok, a világ gazdasági egyensúlya meghibbant. De bármilyen nagy legyen ez a változás, ez nem változtatja meg hamissá azt, ami előbb igaz volt és igazzá azt, ami előbb hamis volt. A liberálizmus elveit nem ingathatta meg a háború óriási felfordulása. A liberálizmus jövőre is megköveteli a politikai, a vallási, a gazdasági és a polgári szabadságot a legkiterjedtebb mértékben és megköveteli azt, hogy a törvényhozás és a kormány működésében soha sem induljon ki egy osztály, hanem mindig az összesség közös érdekéből.

Az angol pénzügyeket tárgyalva utal arra, hogy a háború után 8 milliárd font az angol államadósság, belőle 1-3 milliárd függő. Következménye a magas árak, a drágaság és a pénzérték romlása. Az állam pénzügyeit két úton lehet segíteni. A kiadásokat kell csökkenteni és a bevételeket emelni. Minden felesleges hivatalt és intézményt meg kell szüntetni. A kiadások csökkentésénél azonban két szempontot kell irányadóul venni: először az államnak szigorúan teljesítenie kell elvállalt kötelezettségeit; hitelezőivel szemben hűségesen kell eljárnia; katonáival,

rokkantjaival és hozzátartozóival szemben nagylelkűséget kell tanúsítania; a munkások beteg-, baleset- és aggkori biztosítási feladatait pontosan végre kell hajtania. Másodsor az oktatásügy és a lakásjavítás ügye körül nem szabad fukarkodnia. Takarékoskodni kell és lehet elsősorban a háborús felszerelés és fegyverkezésnél, le kell szerelni; a népek szövetsége lesz hivatva a jövőben a népek közti egyenetlenségeket kiegyenlíteni és nem a hadseregek. Tartózkodni kell költséges, kalandos vállalatoktól, milyen például Oroszország belügyeibe való avatkozás, Oroszország egyik vagy másik pártjának támogatása és költséges hadisegélyek nyújtása.

De az állami kiadások leszállítása magában nem elegendő a pénzügyi egyensúly helyreállítására, fokozni kell a bevételeket is. Nem vagyunk csődbe jutott állam — mondja A. — nem vagyunk szegény ország; van nálunk még jólét, fényűzés és fölösleg; lehet itt még pénzt szerezni és van elég forrás állami bevételekre. Elsősorban ajánlja a föld megadóztatását földértékadó alakjában, különösen meg kell adóztatni a használatlan földeket; nézete szerint a földet abban az értékben kell adó tárgyává tenni, amelyben azt közcélokra a hatóság megveszi. Másodsorban meg kell adóztatni a háború alatt szerzett vagyonokat; egyike volt a legigazságosabb adóknak a háború alatt a hadinyereségek megadóztatása; a már megadóztatott nyereségből még mindig oly vagyonok keletkeztek, melyek jogosan adóalapul szolgálhatnak és tényeg nagy adóbevételeket adhatnak. Az új adók sorában ismételen szóba került a vagyonadó. Erre vonatkozólag A. először is azt mondja, hogy elvileg nem ellenzi, de nem szabad annak elkobzási természetűnek lennie; másodsor abban a véleményben van, hogy előzetesen három kérdést kell a kormánynak tisztába hozni: lehetséges-e azt alkalmazni egyenlőkép a vagyonok különböző alakulataira; nem fogja-e a takarékosági hajlamot csökkenteni; és lehet-e alkalmas módon életbe léptetni.

Az iparügyekről szólva a liberális politikát ajánlja. Szerinte három pontra kell ügyelni: ellenezni kell minden állami protekciót, mely megdrágítván az élelmezést és a nyersanyagot, a termelést megnehezíti; ellene kell lenni minden monopolnak; és ügyelni kell a kartellek és trösztök hatalmaskodásainak elnyomására. A szabad verseny ad egyedül életet az iparnek, mert ez ad ösztönt újabb találmányok- és felfedezésekre és folytonos kísérletezésre; és ez biztosítja leginkább a fogyasztót arról, hogy szükségleteit állandóan kellő mennyiségben és minőségben tudja megszerezni.

A szocializálás (nationalisation) kérdése Angolországban is felszínre került, mellyel kivált a munkáspárt álláspontjánál fogva szintén kellett foglalkozni a választási beszédekben. Természetes, hogy a szabadelvű politika szempontjából azok a vállalatok, melyek monopoljellegűek, az állami vagy községi kezelésben célszerű fejlődést nyerhetnek. De nincs semmi ok arra, hogy más vállalatok, bármily nagy terjedelemben üzesse- nek, — például Angolországban a kőszénbányák — szocializáltassanak. Állami hivatalnok sohasem képes helyettesíteni azt a gyakorlati szakembert, aki az élet mindennapi szükségleteivel, feltételeivel folytonos érintkezésben felnevelkedett, anélkül, hogy az üzletnek és fogyasztóknak hátrányára ne legyen. A szocializálás az ipar terén lehetetlenség; tönkretenné a brit iparosság szabadon keringő életvérét; meghonosítaná a

bürokrácia uralmát; megmerevítene a termelési eljárást, útjában állana a találmányoknak, meggátolná a technikai javításokat, tönkretenné az egyéni kezdeményezést és vállalkozást és egyáltalában szegénnyé tenné az egész nemzeti életet.

A béketárgyalásokról és a békekötésről elítélő véleményt mond. Németország és Ausztria (Magyarországgal akkor még nem volt megköve) oly terhekkel lesz megróva, melyeket teljesíteni éppen a béke többi feltételei miatt nem tud. A jóvátételi bizottságot malomkőnek mondja, mely az illető ország nyakán lóg akkor, mikor közgazdaságának újjáteremtése céljából szabad működésre legnagyobb szüksége volna. Ausztriától nagy kártérítési összegeket követelünk akkor, mikor Anglia templomaiban állandóan könyöradományokat gyűjtenek nyomorának enyhítésére.

(—vits.)

A pusztító bolsevizmus.

Stanislaw Volsky: *Dans le royaume de la famine et de la haine. La Russie bolcheviste.* Paris, 1920. 155 lap.

A könyv címe maga elmondja tartalmát: A bolsevista Oroszország az éhség és a gyűlölet birodalma! És ezt mondja egy orosz író, aki maga is 11 éven át bolsevista volt, mindaddig, míg 1917. márciusban a bolsevizmus elvált a szociáldemokráciától. Egyideig tagja volt még Petrogradban a munkás- és katonatanácsnak. De 1917 októberben kénytelen volt állásáról lemondani. Azóta ismételtén megjárta Oroszország különböző részeit, volt az orosz hadseregben, a falukban, városokban, látta a bolsevista szervezeteket és beszélt bolsevista régi barátaival. A könyv tapasztalatainak eredménye. Sötétebb színekkel, undorítóbb szavakkal alig lehet Oroszország történetét a bolsevista uralom alatt festeni és elmondani, mint amint ezt ebben a könyvben találjuk. Az átélt jelenetek, melyeket leírva olvasunk a közvetlenség modorában, a bolsevista gyűlölet és esztelenség undorító hatását varázsolják képzeletünkbe és ha magunk a bolsevizmust négy hónapon keresztül nem szenvedtük volna át, lehetetlennek tartanók a képet, mely most ebben a könyvben Oroszország viszonyairól szemünk elé tárul.

A könyv maga nem rendszeres előadás, inkább tárcaszerű cikksorozat s épp ez okból csak egyes részleteit kívánjuk ismertetni.

A bolsevista uralom három fő emberét Lenint, Trotskijt és Dzержinskijt jellemezve, arra utal, hogy ez a három ember autokrata hatalommal uralkodik az egész országon.

Vannak emberek, kiknek lelke hasonló a pontos órához; az ilyen órák automaticæ felhuzatnak, mutatóik szabályosan járnak az óralapon és pontosan használhatók évtizedeken át. Az efféle emberek egyetlen egy céllal fejükben születnek és minden más dologra nézve teljesen közönvösök. Személytelenek, elvont lények, a dolgoknak csak egy oldalát látják és teljesen képtelenek másféle érzelmekre, mint amelyek közvetlenül saját ügyükkel nem függenek össze. Ilyen egyén Lenin. Egészen közönséges modorú és tekintetű; derék kereskedőnek tekinthetnéd. Aki vele beszél,

kertésznek vagy halásznak tartaná, de csakhamar észreveszi éles és átszűrő, kissé kancsal szemeit, melyekkel fürkészsze keresi, mire használhatja fel a vele szóban állót és mikép fordíthatja tehetségeit a kommunista célok elérésére. Lenin minden törekvése felhasználni az erőket saját céljaira... Nem keresi a tehetségeket, nem szereti a független gondolkozókat; általában bizalmasait azokból választja, kik szavainak tisztán visszhangjai. A pártnak minden többé-kevésbé független emberét oly helyre és állásra alkalmazza, mely politikailag nem bír jelentőséggel:.. Megvesztegethetetlen és nem ismeri a szentimentalitást. Egész életét tanulmányban és a párt életében töltötte és nem volt ideje és alkalma személyes szenvedélyeket kielégíteni. Szokásból és elvből aszkéta, a pénz nem bír reá vonzóerővel... A szociálistáknak azt az elvét, hogy az emberek külső helyzetének viszonyait teljesen meg kell változtatni: magáévá tette. Az embereknek úgy kell táncolniok, ahogy ő fütyül. Sajátságos tehetsége van arra, hogy megfossa az embereket egyéni jellemüktől és reájuk erőszakolja saját akaratát, Tényleg saját fejét helyezi munkatársai vállaira, kik vakon követik parancsszavát, de azonnal zavarba jutnak, ha nincsen utasításuk. Lenin összeegyezteti akaratát a politikával. T r o t z k y ellenkezőleg csak ambíciójának él. Az ambíció számára az, ami másoknak a szerelem, a pénz, a vagyon. Taps és bámulás, csak ezért él. Nagyszerű szónok és író; teljesen rendelkezik hallgatóinak gyöngesége felett. Mindenekelőtt nagy színpadi rendező, azután politikus, zszurnaliszta és gondolkozó fő. Nem írt tudományos munkákat, nem talált fel új, eredeti elméleteket, mint Lenin, de mindig van határozott politikai álláspontja. Sokáig azon volt, hogy a szociáldemokrata pártban külön osztályt szervezzen, de ez nem sikerült neki. A márciusi forradalom előtt antibolsevista volt, anélkül, hogy a mensevik oldalon lett volna. Midőn az 1917. forradalomban Petrogradba jött, a nemzetközi szociálisták kis pártját alakítja meg; de mikor látta, hogy pártja nem szaporodik, a bolsevistákhoz csatlakozik s vezérük lesz. Az októberi forradalomban Lenin mellé állt s most egyedüli vetélytársa. Nagyon népszerű és nagy befolyású, de vezértársai nem bíznak benne. Nagytehetségű és szükséges kalandor, ez róla a közvélemény szava. Eléggé értelmes arra, hogy a tömeget felhasználja, de nem elég nagy arra, hogy a történelem ura legyen.

Lenin végrehajtó kardja ezidőszerint D z e r j i n s k y, az ellenforradalmárok összeesküvéseinek megtorlására és az üzérkedések meggátlására szolgáló rendkívüli bizottság biztosa. Ez a bizottság tulajdonkép nem más, mint a régi rendőri minisztérium. D z e r j i n s k y közönséges viszonyok közt másodrangú hivatalnok lett volna és a történet nem igen talált volna mondani valót róla. A sors szeszélye oly személyiséggé alakította, kitől ma mindenki reszket. D z e r j i n s k y nem játszott szerepet a bolsevista politika kifejtésében, de nincs is alapos elméleti képzettsége. Igen sok évet börtönben töltött és Szibéria bányáiban, ahol elég ideje volt M a r x tanának alapos megismerésére. A tudományok országából csak három elvet tanult meg és vall ma is; ezek elseje: az osztályok küzdelme létezik, másodika: az osztályok küzdelme az osztályok háborúja, a harmadik: az osztályok háborúja megsemmisítésükhöz vezet. A megsemmisítés módozatait bőven tanulmányozhatta Szibéria börtöneiben... Ha az általános jólét templomát vérrel kell cementezni és megcsönkített embertestek gúláira kell építeni, akkor D z e r j i n s k y az az egyedüli

lény, akire ezt a föladatot kell bízni . . . Kérlelhetlen és megvesztegethetlen, szigora közmondásossá tette azt a vallomását: nincs más Isten, mint a rendkívüli bizottság és Dzerjinsky a prófétája. Minden városban, minden faluban van megbizottja. Mindenütt a legnagyobb kegyetlenséggel és könyör nélkül járnak el a „bűnösökkel“ szemben. Az „igazság“ művének biztosítása végett ugyanazokat a kínzásokat alkalmazzák, amelyek a régi Oroszország hirhedt börtöneiben szokásosak voltak. A foglyok sós héringet kapnak, hogy a szomjúság kínjait átszenvedjék; óránként megkorbácsoltatnak és veretnek; körmeik alá faszögeket verdesnek; Moszkva börtöneiben villamos székekre ültetik . . . De mégis van különbség a régi rendszerrel szemben; míg a cár idejében a hatóság tagadta, vagy legalább mentegetődzött ezeknél az eljárásoknál, a bolsevista Oroszország nyíltan végzi a kínzást. Külön heti lapban büszkén felsorolják a kínzásokat, mintegy elszámoláskép hirdetik a végzetteket.

Fellette érdekes, amit a szovjetek rendszeréről hallunk. Ez a rendszer tulajdonkép nem áll szellemi kapcsolatban a bolsevizmussal. A szovjet (tanács) rendszer először 1905 októberben lép fel Oroszországban. Szükséges volt, hogy az ipari munkások egységes politika követése végett rendszeres kapcsolatba jussanak a központtal, s így helyenkint szervvel bírijanak. Szerzőnk a jacobinus-clubokkal hasonlítja őket össze, mi bátran szakszervezeteknek mondhatnók. A szovjetek 1905-ben a politikai blekk bizonyos fajtát képezték szemben az uralkodó hatalommal. 1917-ben eleinte szintén csak politikai célból alakultak a szovjetek; de csakhamar kitűnt, hogy most már nemcsak a politikával kell foglalkozni, most már nemcsak jogról volt szó, hanem arról is, hogyan lehet megélni. A győzelmes forradalomnak feladata volt gondoskodni a forgalomról, a termelésről és a termelt cikkek elosztásáról. A nép kenyeret és ellátást követelt. És most a politikai célokra alakult és annak vezetésére alkalmas szovjetek kormányzási célok teljesítésére voltak kénytelenek, amire teljesen képtelenek voltak.

A szovjet-rendszer így alakult Oroszországban. Minden 18 éves orosz, nemre való tekintet nélkül, választó és választható, még pedig a paraszt, a munkás és a vöröskatona választja a kerület helyitanácsát, ez a tartományi tanácsot és ez küld ki képviselőket a központi tanácsba, melynek minden három hónapban össze kell ülnie és amely az ország ügyeinek fő intézője és törvényhozója. Itt választatnak a kormány tagjai; szóval ez képviselné a nép szuverénitását. Papiroson tehát Oroszországban a nép teljes hatalma rendszeresítve volna. Ámde a valóságban teljes a fejetlenség. Egyrészt jelszó, hogy a képzett embereket, az intellektuel elemet minden helyről el kell távolítani. „Le az intellektuelekkel, éljen Lenin“, ez a mérvadó. Másrészt minden választásnál a vezérek diktálják a választandókat. Így történik, hogy a központi tanács tagjai (tehát a törvényhozás) az ügyekhez annyit értenek, mint a székek, melyeken ülnek, és hogy a kormány azt teszi, amit akar. A törvényhozás mindenre, amit a kormány tesz, „igen“-t mond és csak arra való, hogy a világgal elhitesse, hogy Oroszország alkotmányos ország és a nép akarata szerint kormányoztatik.

Tényleg a különböző szovjetek a kormány erőszakos hatalma szerint járnak el, illetőleg abszolút uralom áll fenn, melyet a központi közegek erőszakkal, ha szükséges, vöröskatonákkal hajtanak végre. A népbiztosok

tanácsa az a központi hatalom, mely mindenkinek felett parancsol. Ő állította fel a közéleti tanácsot, az ország közgazdasági átalakítására hivatott főtanácsot, a tüzelőszerek központját, a textilipar központját, a fémipar központját, a proletariátus művelődésének fejlesztésére szolgáló központot, a lakásbizottságot. Ezek a szervek korlátlanul intézkednek és a tartományi vagy kerületi szovjetek azt végzik, amibe a központ nem avatkozik.

Tényleg ebből a rendszerből — tekintve, hogy a központokban hiányzott a képzett személyzet — teljes anarchia fejlődött. A sok parancs és intézkedés végre nem hajtatott, vagy erőszakos végrehajtást látott és csak fokozta a zavart.

A bolsevizmus hatását a vidéken, a falu népében, tehát Oroszország lakosságának 80%-ában így írja le szerzőnk: A forradalom a falukban keveset változtatott. Az utak most is olyan elhanyagoltak, javítás és gondozás nélküliek, girbe-görbe vonalúak... A falu nem érzi azt a vihart, mely végigsöpört az országon. A piszkos gunyhók, rendszer nélkül itt és ott épülve, az álmos asszonyok, az ásító férfiak és a zajongó gyerekek a hagyományos módon megvannak, mintha a történelem annáleseit meg akarnák hazudtolni... Mintha még mindig a 17-ik században volnánk. Ha azonban mélyebben tekintünk ebbe a szunnyadozó állapotba, sok dolgot látunk, amely előbb nem létezett. Ha van a falunak hídjá, ez mindjárt jelzi az új kor irányát. Teljesen el van hanyagolva, ez az utazásnak legveszélyesebb pontja, az emberre épűgy, mint az állatra nézve. Mindenki irtózik látásánál és szidja a szomszédokat, miért nem javítják meg. A helyi szovjet rémülettel látja és állapítja meg düledező állapotát, a közbé'emény vezetői hosszasan beszélnek veszélyes voltáról, a bizottságok tervet terv után készítenek; mindenki tisztában van vele, hogy a hídát meg kell csinálni, de senki sem tudja, kinek kell a munkát elkészíttetni és marad minden ahogy van... Nagy változás történt az utcák megnevezésében. A régi időkben senki sem törődött azzal, hogy hívják a házak közt futó utcákat és a szabad tereket. Most szépen mázolt pléhtáblákon hangzatos forradalmi nevek ragyognak. A faluban senki sem tudja, kikről szólnak ezek a nevek, de azt tudja mindenki, hogy ez a mulatság száz meg száz rubelbe kerül, mit a falura róttak.

A boltok mind államosítva (nacionalizálva) lettek, az árúkat szétosztották, de újakról nem gondoskodtak. Most be vannak zárva, ablaktáblái betéve. A helyi tanácsok küldöttséget küldöttség után menesztenek a városba, hogy küldjön a város árúkat, hiába minden, a boltok üresek maradnak. A thea- (kávé)-házak is közvagyon. Vörös zászló lobog ajtaján... A thea, amit itt kapuak, szintén átalakult, mint annyi más a nagy reformban, eper és másféle növény száraz leveléből, csak nem teából készítik. Egy-egy burzsoá házában zöld cserepe még bántja az egyenlőség nyomorát kereső bolsevista szemét. De a burzsoa már rég kiszenvedett feltűnési viselkedéséért. Némelyik egy vagy két vöröskatonának ad szállást házában s így biztosítja jólétét. Mások itthagyták házukat, vagyonukat és nyom nélkül eltűntek. Többen lemondtak reakcionárius elveikről, a klub vagy a tanács tagjai közé léptek és dicséretet kapnak a bolsevista közigazgatóságtól. Rosszul járnak a hivatalos személyek. A falu pópája, a „batinska“ így sopánkodik: „Mintegy álomban élek. Megpróbáltam már mindent, a misét a felére megrövidítettem, szeutséget osz-

togatok gyónás nélkül, 20 kopekért keresztelek, egy rubelért temetek és 20 rubel helyett 6-ért házasítok, nem mondok misét üléseik napján. Nem használ semmi! Farkas bárány bőrében, ez a címem." A tanítónő is folytonos faggatásban részesül. Gyanúsítják, hogy valamikor tisztbe szerelmes volt s már ezért is bizonyosan ellenforradalmár. Szerelmesének képét elégetik; a bibliákat az iskola könyvtárából kivesszik és elküldik a hatósághoz, az iskola falait forradalmi fényképekkel díszítik és állandóan megdorgálják a szegény tanítónőt, hogy nem tud felemelkedni a bolsevizmus ideológiájába. A szegény postamester is tudna mesélni viselt dolgairól. Három hivatalnoka írásban óvást emel igazgatójának zsarnok modora ellen és a szovjetnek kijelentik, hogy mindaddig nem teljesítenek szolgálatot, míg az igazgatót el nem mozdítják. De mégis legsanyarúbb osztályrész jutott az orvosnak. 15 éve van a faluban és eddig senkinek sem volt panasza ellene. Most hogy a forradalom kiélesítette a népszerű kritikát, nincs nyugta és békéje. A községi kórház betegek nem engedelmessé válnak rendelkezéseinek. Vén kórosok, kik nem tudják, mire való a ricinus és a hőmérő, tanácsot mernek adni arra nézve, milyen gyógyszert írjon elő. „Vén róka, — így szólnak, — úgy-e nekünk olcsó gyógyszert rendel és a finomakat, az aranystráfos üvegekben levőket és drágákat pedig a gazdagoknak adja." A gondjára bízott rokkantak már két ízben lázadtak fel, tiltakoztak az étrend ellen és az ellen, hogy az ágyban kell maradniok és így korlátozza őket szabadságukban... Két orvoskارتársát már föbelőtték. Mi lesz vele, ez a bolsevista korszakban legalább is kétséges. A gyanúsak éjjel nagy óvatosan egybegyűlnek, elmondják tapasztalataikat és tanakodnak afelől, hogyan menekülhetnének; ki a legnagyobb ellenségük, és hogyan engesztelhetnék őt meg; „hiába való tanakodás", — mondja az orvos — „mi nem vagyunk eléggé gazdagok, hogy az új állam étvágyát kielégíthessük. Addig örüljünk életünknek, amíg lehet, és reméljünk remény nélkül!" Ami magát a parasztot illeti, annak sincs jobb sorsa. Feje telve van mindenféle idegenszerű anyaggal, sem a nagygyűlések, sem a gyakori összejövetelek nem tudják őt felvilágosítani, vagy eszméit tisztázni. A népnek elhatározása saját sorsa felett, az annexió nélküli béke, a sereg teljes leszerelése és annak későbbi ünnepélyes visszaállítása, az alkotmányos nemzetgyűlés, a helyette működő szovjet-kormány, a helyi autonómia elve, a földbirtok kérdése: ezekről a kérdésekről folynak a tanácskozások, eredmény nélkül. Ezekkel a dolgokkal van teli a parasztnak feje, aki ritka esetben ismeri az abc-t és nem tud sokszorozni!... „Szocializálás! Jól van, — mondja a paraszt — de akkor miért veszik el tőlem a csődörömet és még egy lovamat? Hogyan dolgozzam az egyedüli kancámmal? Ez igazán gyalázatos. Vagy nézzük meg a földet; nem merek annyit megművelni, mennyi családom élelmezésére szükséges, hogyan jusson még a városiaknak? Vagy ingyen dolgozzam az ő számukra, hogy megteljenek bendőjük? Jól ismerem ezeket az urakat! Három vöröskatonánk van a faluban, még egyet sem láttam dolgozni. Mi vagyunk kénvtelenek lakással, élelmiszerral, ruhával ellátni, és senkinek sincs belőlük haszna, mindig csak rendzavarásra adnak okot." Az új rendszer nem hozott még semmi jót, csak zavart okoz. A régi rendszerben a volost (12—15 falu körzete) igazgatása 4—5 egyénnel történt évi 4—5.000 rubel költséggel; most 5 szervezet működik: a kerület küldötteinek tanácsa, a

szegényügy tanácsa, a mezőgazdasági tanács, az erdészeti tanács és a rendkívüli bizottság kirendeltsége. Az e bizottságokban alkalmazottak havi járandósága 20—25.000 rubel, és a kerület évi költségvetése 300—350.000 rubel; így egy-egy lakóra esik 400, egy-egy családra 1.600—2.500 rubel évi teher. A pénzbeli adó azonban a rendszernek kisebb baja, nagyobb az a zavar, mely abból keletkezik, hogy minden tanács és bizottság diktátori hatalommal rendelkezik, „egy élő sövény vesz körül és senki sem tud mozogni anélkül, hogy e sövény tövisei meg ne szúrják.“ Minden kérdésben a különböző tanácsok illetőségi összeütközést látnak; határozatot, döntést nem lehet kapni. Mindehhez járul, hogy a különböző tanácsok hivatalnokai folyton változnak; alig állnak hivatalba, már kifogás alá esnek politikai megbízhatóság miatt és újak jönnek helyükbe s így megy ez szünet nélkül. A nagybirtokok, nagy gabnakészlettel, élő és holt felszereléssel elolvadtak, mint tavaszkor a hó a nap sugarai alatt, nemzeti vagyonná nyilvánítottak, a szovjetköztársaság vörös pecsétjével elláttattak és a helyi tanácsnak adattak át. A jószág tisztviselőit a tulajdonossal együtt elkergették, a helyükbe ültetett tisztviselők nem értettek a gazdasághoz, de jó viszonyban voltak a szovjet vezetőivel, jó fizetést kaptak, és nem törődtek semmivel. A takarmány elfogyott, az állatok el-tűntek, a gazdasági szerszám más gazdaságba ment át, egyszóval a dolog ment nagyszabású bolsevista rend szerint, a teljes tönkremenésig.

A földművelés állapotát hivatalos okiratok alapján következőleg változja: Oroszországban a népesség 80%-a mezőgazdaságból él, az agrárkérdés itt tehát elsősorú. A szocializmus a parasztsztyál sorsától függ. Oroszországban a bolsevizmus mindenekelőtt kimondta a föld államosítását (nacionalizálását). Ezzel elkobozta az óriási dominiumokat, anélkül, hogy a paraszt sorsát megjavítja. A 15 millió desjatin (a desjatin = 1·1 hektárral = 1·9 holddal) nagybirtokból 81% (12·8 millió dj.) átment parasztkézbe, 4% szovjetgazdaság lett, 1% agrárszövetkezeteké, 1% műveletlenül maradt; szintúgy műveletlenül maradt a parasztkézre került birtok nagyrésze gazdasági felszerelés hiányában. Hivatalos jelentés szerint az előbb megművelt földből az 1919-iki termelési szakban közel 4 millió desj. nem került művelésre, ami 30 millió q gabonatermés hiányát jelent. Ezzel szemben a kormány próbálkozott kommunista mintagazdaságok, agrár közös gazdaságok és kormánygazdaságok felállításával a termelésbe rendet hozni... Kezdetben dicsekedtek azzal, hogy vagy 800.000 desj. áll kommunista mintagazdaságból; egy későbbi jelentésből azonban kitűnik az, hogy a parasztok a legjobb földeket a maguk számára foglalták el, a kormánynak csak legelők szántó nélkül, sok helyütt szántó legelő nélkül jutott s így „mintagazdaságokat“ nehezen rendezhették be. A kormány egy milliárd rubelt utalt agrár közös gazdaságok berendezésére, ezeket a szegény parasztok a község előljáróival kezelték. Tele reményekkel néztek ezen tervezet jövőjére, csak hogy sem állatokat, sem gazdasági felszerelést nem lehetett vásárolni. Ez a rendszer is csődöt mondott. Még kevésbé sikerült a műveletlen földek kormányközegek által való megművelése felszerelés és vetőmag hiányában; hivatalos adatok szerint a 4 millió desj. műveletlen föld megműködésére szükség lett volna 450.000 ekére, rendelkezésre állt 50.000; 7 millió pud vetőmagra, volt 50.000 p., ez annyit jelent, ha az ekék és vetőmag rendelkezése helyére